BENEDICTI PERERII VALENTINI,

E SOCIETATE IESV,

SECVNDVS TOMVS

SELECTARVM DISPVTATIONVM IN SACRAM SCRIPTVRAM,

CONTINENS CENTVM OCTOGINTA octo Disputationes super Epistola beati Pauli ad Romanos.

Quàm accuratissimè fieri potuit ab ipso authore denuò recognitus, illustratus, & emendatus.

LVGDVNI,
SVMPTIBVS HORATII CARDON.

M. DCIIII.
CVM PRIVILEGIO.

ADMODVM
REVERENDO ET
OPTIMO PATRI, PATRI
CLAVDIO AQVAVIVA, PRÆPOSITO
GENERALI SOCIETATIS IESV.

BENEDICTVS PERERIVS S. D.

QVÆ veteres illi Græcorum, & Romanorum sapientes de humanæ philosophiæ præstantia & vtilitatibus magnificè admodum prædicarunt, & scriptis copiosè, disertèq; tradiderunt: ea profectò diuinæ philosophiæ quæ appellatur SACRA SCRIPTVRA, *multò & verius, excellentiusq; conueniunt. celebrata est antiquitus illa Platonis in laudem philosophiæ sententia, nullum esse bonum à Deo mortalium generi datum, aut dandum aliquando, nec præstantius philosophia, neque vtilius: Beatasq; fore ciuitates, si eas regerent philosophi, aut qui regunt, studio delectarentur philosophiæ, præceptisq; parerent. plurimum etiam laudatum est illud maximi Oratoris philosophiæ encomium, Philosophiam, lucem esse* Plato in Timæo & in Epist. 7.

Cicero in 2.& 3.Tusculan. & alibi. *veritatis, ducem vitæ, magistram morum, animi medicinam, expultricem vitiorum, parentémque virtutum: hanc secundis in rebus moderatricem esse animi; eandemque contra res aduersas, acerbosque casus, firmum esse hominis præsidium, dulcéque solatium: hanc detrahere solicitudines, cupiditatibus liberare, timores pellere, terroresque mortis discutere, largiri tranquillitatem, & beatam vitam architectari: tantam demum philosophiæ vim esse, vt ei qui se dederit excolendum, omne tempus ætatis possit sine molestia degere. Magna sunt hæc quidem, & præclara, meritóque laudanda, si ea præstaret homini philosophia. Sed est longè aliter, & ista supra verum, supraque meritum humanæ philosophiæ à veteribus illis credita, & iactata sunt; cùm aut omnino falsa sint, aut non nisi aliqua tantùm in parte vera.*

At verò diuina philosophia, quam, vt dixi, ritè nominamus SACRAM SCRIPTVRAM, *& ista ipsa verè cumulatéque habet, & alia multò ampliora & splendidiora. Nam quod Regius ille vates de lege Dei propriè dixit, id ipsum sanè ad vniuersæ pertinet diuinæ scripturæ commendationem:* Lex Domini, *ait ille*, immaculata, conuertẽs animas: testimonium Domini fidele, sapiẽtiam præstãs paruulis: iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda. Præceptum Domini lucidum, illuminãs oculos. (Psalm. 18.) *Sed inter plurimas, quæ ad nos, ex diuinarum litterarum assidua lectione, piaque meditatione, permanant vtilitates, est illa præcipuè memorabilis atque prædicabilis, quæ potissimum eos attingit, qui vel in ecclesia & populo Dei, vel in familiis & congregationibus religiosorum hominum erudiendis aliis, regendisque cum auctoritate ac*

pote

potestate præsunt: abundat enim sacra doctrina documentis, & præceptis, exemplisque ad prudenter & iustè, simulq; suauiter atque efficaciter regendum maximè accommodatis. huius ego rei testem laudabo summum in hac diuina Philosophia virum, Apostolum Paulum: cuius in posteriori epistola, quam ad discipulum suum, & Episcopũ Ephes. Timotheum scripsit, illa, plane aurea sunt verba. Tu verò permane in his, quæ didicisti, & credita sunt tibi: sciens à quo didiceris, & quia ab infantia sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem, quæ est in Christo Iesu. Omnis Scriptura diuinitùs inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia: vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.

Hæc tibi, Pater optime, cum bene nota essent, penitusque perspecta, cumque à iuuentute sacris libris, & SS. Patrum scriptis legendis studiose deditus fuisses; ad generalem postea & supremam Societatis nostræ gubernationem assumptus, maiori etiam quam antea sacra hæc studia complexus es ardore, eaque tibi curiosius et religiosius colẽda esse duxisti: nõ ignorans videlicet, ea plurimum ad istius grauissimi functionem muneris, ex voto tuo, atque ex vsu eorum, quos regis explendam, posse conducere. Flagrantem quippe sacrarum literarum amatorem, & religiosum cultorem, equidem non inscitè, opinor, neque ineptè similem esse dixerim eius arboris, quæ, vt dixit Propheta, plantata secus decursus aquarum, fructum suum dabit in tempore suo, & folium eius non defluet, & omnia quæcunque faciet prosperabuntur. *Subsecíua* Psal.1.

igitur tempora, quæ incurrunt, præterfluere ac perire tibi non pateris: sed per negotiorum interualla furaris otium, quod ad sacram lectionem, & spirituales meditationes accommodas. sæpius itaque secessum petis non loci modo, verum multo magis animi ab humanis occupationibus: vt quasi solutus & liber, sanctarum Scripturarum lectioni, & contemplationi rerum cœlestium, omni studio, atque omni intentione mentis inhæreas. hoc tibi à negotijs dulcissimum est otium: hæc requies à laboribus suauissima: hæc amœnissima remissio, & relaxatio animi, & quasi quoddã curarum omnium & molestiarum spiramentum. Quid autem in sancto isto secessu assequaris, quantumq; proficias, nosti tu, qui experiendo sentis, quam verum sit illud Prophetæ.

3. Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundẽtur: gustate, & videte, quoniam suauis est Dominus. *Sed neque nos id latere potest; istic enim cuduntur frequentes illi, quos audimus à te de rebus spiritualibus ac diuinis sermones, & cohortationes, diuinarum litterarum, & sanctorum Patrum sententijs, & documentis suauiter atque vtiliter conditæ. istinc prodeunt crebræ litteræ tuæ, aliaq; scripta, tum vniuersè ad omnes, qui in hac Societate viuunt; tum propriè ad eiusdem societatis moderatores, atque rectores missa, vtilissimis referta monitis et præceptis. Sed ne plura: vereor enim, ne licet ego satis hæc parcè, ac ieiunè dixerim; nimius tamen fuisse tibi videar.*

Cur porro hunc meum secundum tomum selectarum Disputationum nomini tuo inscripserim, nõ puto esse opus, vt pluribus verbis rationem exponam. cum enim sex meos priores tomos Commentariorum, ac Disputationum in

sacram

ſacram Scripturam, illuſtriſsimis aliquot Cardinalibus dicauerim, quibus ſcilicet id à me muneris quodammodo deberi videbatur: officij mei eſſe duxi, aliquem meorum ſtudiorum & commentationum prouentum tibi etiam offerre; qui primus mihi auctor ad hæc mea ſcripta elaboranda, & in lucem edenda, & perpetuus deinceps fautor, & adiutor fuiſti. Vale, Pater optime, quem Deus, publico ſocietatis noſtræ bono, multos annos ſeruet incolumem.

***

CLAVDIVS AQVAVIVA,
SOCIETATIS IESV PRÆPOSITVS GENERALIS.

Cvm hunc ſecundum tomum ſelectarum Diſputationum in ſacram Scripturam, centum & octoginta octo Diſputationes continentem, à Patre Benedicto Pererio noſtræ Societatis Theologo compoſitum, tres eiuſdem Societatis Theologi, quibus id commiſimus, recognouerint, ac in lumen edi poſſe probauerint; facultatem concedimus, vt typis mandetur, ſi iis, ad quos pertinebit, videbitur. In quorum fidem has literas manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo noſtro munitas dedimus. Tibure XV. Septembris M. DC.II.

CLAVDIVS AQVAVIVA.

APPROBATIO.

Cvm ſecundus hic tomus ſelectarum Diſputationum R. P. Benedicti Pererii, Societatis Iesv, in ſacram Scripturam, nihil Catholicæ fidei, boníſve moribus aduerſum contineat, & ſacrarum literarum ſtudioſis magnam lucem & vtilitatem allaturus videatur: vtiliter admodum in lucem eum edi poſſe & debere cenſeo.

Petrvs Stevartivs *SS. Theologiæ Doctor, & in Academia Ingolſtadiana Profeſſor, Parochus Mauritianus, & Collegij Theologici pro tempore Decanus.*

BENEDI

BENEDICTI PERERII IN SVAS DISPVTATIONES

SVPER EPISTOLA B. PAVLI AD ROMANOS.

PRÆFATIO.

CVM annis ab hinc duobus & viginti, publicè in nostro collegio Romano explanandam suscepissem epistolam B. Pauli ad Romanos, loco præfationis, & eorum quæ vocantur in scholis Prolegomena, triginta quæstiones, partim de vita, & rebus B. Pauli, partim de scriptis eius pertractaui. E quibus nunc, meliora scilicet, aptioraque consilio, & proposito meo decerpens, duas confeci disputationes, quæ tanquam proœmij, & copiosi, nec ineruditi vicem explebunt. Eandem porrò epistolam, eodemque in loco, post septem annos iterum explanaui, multa ad priores meas commentationes adijciens: atque ex eo item tempore ad annum vsque Domini millesimum, & sexcentesimum, in quo anno hæc litteris mando, alia complura obseruaui,

& adnotaui, quæ non parum expositionem eius epistolæ ornare, atque illustrare possent. Ex his itaque, amplissima mihi suppetebat materia, disputationes in eam epistolam conficiendi copiosissimas: At ego magnum habui delectum, plurimaque omisi, eaque potissimùm in has disputationes contuli, quæ insignem quampiam vel obscuritatem ac difficultatem, vel eruditionem continebant: & quæ futura lectori perutilia iuxta atque iucunda existimaui.

PROLE

PROLEGOMENA IN EPIST. AD ROMAN. DVABVS COPIOSIS EXPLICATA DISPVTATIONIBVS.

PRIMA DISPVTATIO.

De B. PAVLO, scriptore huius Epistolæ, quis, & qualis, quantusque vir fuerit.

GENTEM, suam, propriamque gentis tribum Paulus ipse non vno tantùm loco disertis verbis indicauit. In capite vndecimo posterioris epistolæ ad Corinthios hæc de se scribit: *In quo quis audet (in insipientia dico) audeo & ego. Israelitæ sunt, & ego. Semen Abrahæ sunt, & ego. Hebræi sunt, & ego.* Et in capite tertio epistolæ ad Philippenses hæc habet: *Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis; circumcisus octaua die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus.* In capite autem secundo epistolæ, quam scripsit ad Galatas, vocat se Iudæum naturà, & non ex Gentibus peccatorem, significans se non esse proselytum, nec ex proselytis natum, sed à prima generis origine Hebræum esse. Ex his apparet, quàm fuerit non falsa modò, sed absurda etiam opinio Ebionitarum, qui dixerunt Paulum fuisse genere Græcum, & ex Græcismo fuisse conuersum ad Iudaismum. Quam opinionem refert his verbis Epiphanius, disputans contra hæresim trigesimam, quæ est Ebionitarum. Asserunt Ebionitæ, Paulum fuisse Græcum, & ex patre Græco: Ascendisse autē Hierosolymam, & adamasse filiam sacerdotis, in vxorem habere cupientem, & huius gratia proselytum esse factum, & circumcisum esse, & contra circumcisionem & legem Iudæorum scripsisse. Sic illi. 1

Ebionitarum impium de S. Paulo mendacium. Epiphan.

De Natali solo & patria B. Pauli, dissentitur. Beatus certè Hieronymus variè admodum super ea re diuersis in locis locutus est. In commentariis in epistolam ad Philemonem super illis verbis: *Salutat te Epaphras concaptiuus meus*, commemorat quorundam opinionem aientium, Paulum esse natum Giscalis, oppido Iudææ: sed eo capto à Romanis, commigrasse Tharsum vnà cum parentibus: & 2

An patria S. Pauli fuerit Giscala, an Tharsus.

 quia

S.Hieronym. quia diu inibi mansit, vulgo appellatum Tharsensem. Verùm Hieronymus hanc
opinionem vocat ibi fabulam. Sed enim in libro de Ecclesiasticis scriptoribus,
quem librum edidit post illos commentarios in epistolam ad Philemonem, eam
ipsam opinionem secutus, affirmatè tradit Paulum esse natum Giscalis, oppido
Iudææ: quo à Romanis capto, cum parentibus suis Tharsum Ciliciæ commigras-
se. Idem tamen Hieronymus in epistola quam scripsit ad Algasiam, & est in nu-
mero epistolarum eius centesima quinquagesima prima, respondens ad quæstio-
nem eius decimam, apertis verbis ait, Paulum natum, & nutritum esse in Thar-
so Ciliciæ, ideoque retinuisse in loquendo, & scribendo proprietates & phrases
græcæ linguæ, qua tunc vtebantur Tharsenses. Et quia hanc epistolam post li-
brum de scriptoribus ecclesiasticis edidit hanc fuisse putemus vltimam eius sen-
Beda. tentiam. Beda tamen in caput vigesimum primum Actorum Apostolicorum,
censet, Paulum esse natum Giscalæ, nutritum autem Tharsi, ideoque vocatum
Matth. 2. Tharsensem, quemadmodum SALVATOR noster vocabatur Nazaræus.
Masius. Idemque scribit Andreas Masius in caput decimum nonum libri Iosue, super
versum trigesimum. Nescio equidem cur sanctus Hieronymus, & quidam alij
Iosephus. Giscalam vocent oppidum Iudææ; cùm ex Iosepho in libris de bello Iudaico ma-
nifestum sit, Giscalam non fuisse in Iudæa, sed in Galilæa.

3. Ceterum communis est patrum, atque omnium ferè sententia, beatum Pau-
lum esse natum Tharsi, & Hierosolymæ secundum legem eruditum, quam ego
sententiam puto esse indubitabilem, cùm id Paulus ipse conceptis verbis dixerit,
eaque verba referat Lucas Actorum Apostolicorum cap. 22. in hunc modum:
*Ego, inquit Paulus, sum vir Iudæus, natus Tharso Ciliciæ, nutritus autem in ista ciuitate
secus pedes Gamalielis.* Nam quod de Giscala dicunt Hieronymus & Beda, fuisse
captam à Romanis, ob idque coactum esse Paulum cum parentibus suis transmi-
Iosephus. grare Tharsum; minimè consentaneum videtur rationi, & veritati. Iosephus
enim, eius regionis peritissimus, in libro quarto de bello Iudaico Giscalam facit
oppidum Galilææ, & captum à Tito Imperatore, iam parte eius Vespasiano Im-
perium Romanum adepto: id autem est, aliquot annis post obitum sancti Pauli,
qui anno decimo tertio Neronis, sacro martyrio vitam gloriosè finiuit. Cùmque
Paulus ipse in eodem, quo dixi, loco contestatus sit, se natum esse ciuem Roma-
num, non posset id verum esse, si natus fuisset Giscalæ: neq; enim id beneficium
vel Giscalæ, vel alij cuipiam eius regionis oppido tributum esse à Romanis, pro-
bare quispiam poterit. Tharsum verò donatum esse iure ciuitatis Romanæ, do-
Dio. cet in libro quadragesimo septimo Dio, simulque causam exponit, cur eo bene-
Plinius. ficio sit affecta, atque ob eam ipsam causam Plinius libro quinto, capite vigesimo
septimo Tharsum vocat liberam ciuitatem. Adiuuat præterea sententiam hanc
beati martyris Ignatij auctoritas, qui scribens ad Tharsenses, vocat eos Pauli ci-
ues & discipulos.

4. De conditione autem Pauli, vtrum nobilis genere fuerit, an ignobilis, non
An Paulus fuerit nobilis. vna omnium sententia est. B. Augustinus facit eum nobilem, idque argumenta-
tur ex verbis illis B. Pauli, quæ sunt in capite tertio epistolæ ad Philippenses: *Glo-
riamur*, inquit Paulus, *in CHRISTO IESV, non in carne fiduciam habentes,*
Locus epistolæ ad Philip. cap. 3. *quanquam & ego habeam confidentiam in carne. Si quis alius videtur confidere in car-
ne, ego magis, &c.* Quæ verba exponens Augustinus in sermone decimo quinto
S. August. de verbis Apostoli, sic ait: Ne arbitrarentur aliqui, ideo Paulum contemnere,
quæ ad gloriam secundum carnem pertinebant, quod ea ipse non haberet: neque
enim magnum est, si homo ignobilis & abiectus contemnat nobilitatem, & ex-
hibeat humilitatem: ob id Paulus continuò subiecit illud: *Quanquam ego in carne
confiden*

confidentiam habeam, circumcisus octauo die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus. Erant autem viri primarij, & quasi ex nobilitate Iudaica segregati, nec contemptibili plebi commixti, qui dicebantur Pharisæi: nam & ipsa vox apud Hebræos segregationem significat, quemadmodum apud Latinos egregius dicitur, quasi à grege separatus. Hæc fermè Augustinus: cuius opinioni fidem adiungere videtur, quæ de Paulo, siue Saulo, scripta sunt in Actis Apostolicis capite nono. Neque enim, si homo fuisset humilis, & obscurus, & abiectæ sortis, tam ferox, & minax, tamque infestus, seuusque in vrbe Hierosolymitana Christianorum insectator esse, neque tantum eis negotij facessere potuisset, nec princeps sacerdotum, homini plebeio, & obscuro potestatem dedisset, quoscumque Damasci repetisset Christianos capiendi, vinctósque mittendi Hierosolymam.

At enim, contra sensisse, videtur B. Chrysostomus: is enim in quarta homilia super epistolam posteriorem ad Timotheum, vocat Paulum inopem & coriarium: & in tertia homilia in primum caput epistolæ prioris ad Corinthios, loquens de Paulo, & aliis Apostolis, ait, fuisse eos & illiteratos, & inopes, & abiectos, atque obscuros. Constat certè, Paulum fuisse opificem artis scenofactoriæ, eámque artem etiam ante conuersionem ipsius ad CHRISTVM exercuisse: id enim proditum est in Actis Apostolicis capite decimo octauo. Vera porrò nobilitas, eiusmodi, mechanicarum artium professionem, & exercitationem respuit. Quid, quod ad Paulum ceterósque Apostolos in primis pertinet, quod in capite primo prioris epistolæ ad Corinthios scripsit Paulus: *Videte, inquit, vocationem vestram, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quæ stulta sunt mundi, elegit DEVS, vt confundat sapientes: & infirma mundi elegit DEVS, vt confundat fortia: & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit DEVS, & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt, destrueret: vt non glorietur omnis caro in conspectu eius.* Hæc Pauli verba præcipuè de Apostolis interpretantur Patres. — S. Chrysost.

Equidem puto, cum Paulus opifex fuerit humilis, & abiectæ artis, non fuisse habitum eum nobilem, ex instituto, moréque Romanorum, apud quos professio & opificium mechanicarum artium, veram nobilitatis rationem excludebat. Non itidem tamen se res habebat apud Iudæos; hi quippe nobilitatem potissimum æstimabant è claritate tribus, & antiqua nobilitate familiæ, quemadmodum B. Ioseph Deiparæ virginis sponsus, artis erat fabrilis; sed quia erat de tribu Iuda, & familia Dauid, haud dubiè nobilissimus erat. Iam verò tribus Benjamin, ex qua fuit Paulus, trifariam nobilitata est. Primum enim, Regiæ dignitatis & potestatis gloriam ante alias tribus habuit; eius namque tribus fuit Saul, primus omnium Hebræi populi rex. Tum eximiæ fortitudinis bellicæ laude, ea tribus celebrata est, vt indicat extremus liber Iudicum. At demum in secessione aliarum tribuum à regno Iuda, tribus Benjamin haudquaquam secessit, sed tribui Iuda perpetuò cohæsit. Præter verò tribum & familiam, etiam tria hæc personam quampiam egregiè nobilitabant apud Iudæos, sacerdotium, & doctrina legis, vnde nomen & honos scribarum, & religio sectæ, qualis erat Pharisæorum. — 6 Auctoris opinio. — Matth. 13. — 1. Reg. 10. — 3. Reg. 12.

Ceterùm quispiam fortasse mirari posset, quomodo Paulus opifex fuit artis scenofactoriæ, cum fuerit ciuis Romanus: Halycarnasseus, Romanæ historiæ scriptor probatissimus, libro secundo & sexto, è numero ciuium Romanorum eiusmodi opifices eximit. Sed respondendum est, fuisse id quidem initio tum à Romulo initio vrbis, quam fundauerat, ne ius Romani ciuis aliis opificibus quàm agricolis & militibus impartiretur: sed mox id abrogatum fuit à Numa Pompilio, posteaque ius Romanæ ciuitatis etiam cum plebe, & quibuslibet opificibus — 7 Halycarnasseus. — An opifices esse possent ciues Romani.

ſemper communicatum eſt, quos & ferendi ſuffragij, & honoris petendi ius habuiſſe, pluribus conſtat exemplis. Etenim Pub. Rupilius ex operis publicanorum conſulatum adeptus eſt, imperiumque geſſit in Sicilia, atque triumphauit. Terentius etiam Varro, qui cladem Cannenſem conſul accepit, patrem habuit lanium, cùm ipſe inſtitor mercis fuiſſet. Marcus item Scaurus, conſul & cenſor, patrem habuit, qui carbonariam fecerat. Videat lector Sigonium in libro ſecundo de antiquo iure ciuium Romanorum capite duodecimo.

Homines ex opificiis ad ſummos honores euecti.

Sigonius.

8 Illud etiam nobis hoc loco diſputandum eſt, an B. Paulus ante conuerſionem ſuam ad CHRISTVM, ſciuerit linguam, & doctrinas Græcorum. Equidē non aſſentior Chryſoſtomo facienti Paulum græcæ linguæ, & doctrinæ Græcorum prorſus imperitum. Verba eius in quarta homilia in poſteriorē epiſtolam ad Timotheum de Paulo loquentis, ſunt huiuſmodi: Erat ille homo cilix, coriarius, & inops, imperitus externæ diſciplinæ. Hebræam tantùm nouerat linguam, quæ cæteris gentibus, ſed Romanis maximè contemptui erat. Non enim quamlibet aliam linguam vel Græcam, vel barbaram, ita contemnebant, vt linguam Syram, cui peraffinis eſt Hebræa. Ita Chryſoſtomus. Sed ego potius aſſentior B. Hieronymo, qui in epiſtola ad Algaſiam in reſponſione ad quæſtionem eius decimam affirmatè ſcribit, Paulum à prima ætate linguam Græcam didiciſſe, cuius, Tharſi magnum erat ſtudium, vſuſque: eoque factum eſſe, vt ſcripta eius, græciſmos quoſdam Tharſenſes reſipiant. Ponam hîc verba Hieronymi, ſunt enim memoratu digniſſima. Paulus (inquit Hieronymus) cùm in vernacula linguã ſermonem habeat diſertiſſimum, quippe Hebræus ex Hebræis, & eruditus ad pedes Gamalielis, viri in lege doctiſſimi; ſeipſum in Græca lingua interpretari cupiens inuoluitur. Si autem in Græca lingua hoc ei accidit, quam nutritus in Tharſo Ciliciæ in parua ætate imbiberat; quid de latinis dicendum eſt, qui verbum de verbo exprimere conantes, obſcuriores faciunt eius ſententias, & veluti herbis creſcētibus frugum ſtrangulant vbertatem. Subdit poſthæc Hieronymus exempla quarundam locutionum Pauli, quæ græciſmos Tharſenſes continent: ac denique ita concludit: Neque hoc miremur in Paulo, ſi vtatur eius linguæ conſuetudine, in qua natus eſt, & nutritus: cùm Virgilius, alter Homerus apud nos, patriæ ſuæ ſequens conſuetudinem, ſceleratum frigus appellet. Sic ſanctus Hieronymus.

An Paulus linguas & doctrinas Græcorũ didicerit.
S. Chryſoſt.
S. Hieron. Ad Philip. 3.
Act. 22.

9 Eſt quoque non obſcurum iudicium, Paulum Græcos auctores legiſſe, quod in ſuis epiſtolis citat verſus Græcos Epimenidis, Arati, Menandri, ſiue Callimachi, quos ante fidem CHRISTI acceptam legerat; nã vt poſt, legerit, non tantùm ei fuiſſe otij putauerim, aut ſtudij. Cumque in ætate Pauli florerēt maximè Tharſi ſtudia græcæ linguæ, & doctrinæ; nō mihi ſit veriſimile, Paulũ, præclàra indole ad capeſſendas litteras, præſtantique ingenio præditum, & diſcēdi, ſciendique cupidiſſimum, abhorruiſſe à ſtudio Græcarum litterarum & diſciplinarum. De ardore autem Tharſenſium in ſtudio Græcarum doctrinarum, audiat lector Strabonem in libro decimo quarto ita ſcribentem: Tantum Tharſenſes ſtudium inceſſit philoſophiæ & diſciplinarum, quas Encyclicas dicunt, vt ſuperauerint Athenas, & Alexandriã, & ſi quis alius locus nominari poteſt, vbi Philoſophorum & artium ad humanitatem pertinentium ſcholæ haberentur. Maximè autem vrbs Roma dicere poteſt, quam multos Tharſus protulerit litteratos, cùm ſit Tharſenſium & Alexandrinorum plena. Hæc Strabo.

Tharſi floruiſſe ſtudia græcarũ litterarũ & diſciplinarum tempore B. Pauli.
Strabo.

10 Sed enim vt Paulum facimus linguæ Græcæ non ignarum, ita diſertum in ea lingua fuiſſe, etiã poſt linguarum donum à SPIRITV ſancto acceptum, nequaquã affirmamus, auſcultantes ipſi Paulo, qui de ſe loquens in poſteriori epiſtolâ

B. Paulũ nõ fuiſſe diſertũ in lingua græca.

stola ad Corinthios capite vndecimo, ait: *Et si imperitus sermone, non tamen scientia.* Quæ verba luculentè tractans Hieronymus in epistola centesima quinquagesima, quam scripserat ad Hedibiam, in responsione ad quæstionem eius vndecimam ita scribit: Aliquoties diximus, Paulum, virum fuisse doctissimum, & eruditum ad pedes Gamalielis: cumque haberet scientiam sanctarum scripturarum, & sermonis, diuersarumque linguarum gratiam possideret, vnde glorians ipse in Domino dicit: *Gratias ago DEO, quod omnium vestrum linguis loquor*, diuinorum tamen sensuum maiestatem digno non poterat Græci eloquij explicare sermone. Habebat itaque Titum interpretem, sicut & Petrus Marcum, cuius Euangelium, Petro narrante, & illo scribente, compositum est. Denique duę Petri epistolæ, stylo inter se, & charactere discrepant, structuraque verborum: ex quo intelligitur, pro necessitate rerum, diuersis eum esse vsum interpretibus. Idem Hieronymus in epistola ad Algasiam, loco paulo supra posito, sic ait: Quod Paulus dixit: *Etsi imperitus sermone, non tamen scientia*, nequaquam ex humilitate, sed ex scientiæ veritate dixisse, & crebrò aliàs diximus, atque etiam nunc approbamus. Hactenus ex Hieronymo.

S. Hieron.

1. Cor. 14.

Sed illa grauior est quæstio, explicatuque difficilior, & discrepantibus tum veterum, tum recentiorum Auctorum sententiis, in vtramque partem satis agitata: An Paulus, ante conuersionem eius ad CHRISTVM, habuerit vxorem: si enim antè non habuit, nec pòst voluisse eum coniugio vinciri, atque implicari credibile est, sed perpetuò eum aut virginem, aut cœlibem fuisse existimare conuenit. Duæ super hac re sunt inter se pugnantes auctorum sententiæ: Quarum vna est, Paulum ante fidem CHRISTI acceptam, habuisse vxorem, quæ diu etiam post conuersionem eius vixit. Princeps huius sententiæ auctor creditur esse B. Ignatius martyr, qui in epistola sua ad Philadelphienses commemorás sanctos Patres, qui in matrimonio vixerunt, his annumerat etiam B. Paulum. Idem tradit Clemens Alexandrinus libro tertio Stromatum, & probat ipsius met Pauli verbis, quæ paulò infrà referemus. Huius Clementis sententiam referens Erasmus super quartum caput epistolæ ad Philippenses, insignia admodum veterum memoriarum atque temporum inscitia, vocat eum S. Clementem, & B. Petri comitem; similitudine nominis deceptus videlicet. Idem traditur in Decretis distinctione trigesima prima, nomine Papæ Leonis Noni. In hanc sententiam propensissimus est, eo quem dixi loco, Erasmus: ad eandem adhæserunt super quartum caput epistolæ ad Philippenses, Caietanus, & Ambrosius Catherinus, qui ait idem contineri in Reuelationibus B. Birgittæ viduæ de Sueuia, minimè aspernandis.

II An Paulus vxorem habuerit ante conuersioné.

S. Ignatius martyr.

Clemens Alexádrinus.

Erasmi anhistorisia.

Huius porrò sententiæ triplex est firmamentum, primò enim fulcitur verbis B. Pauli, quæ sunt in capite nono prioris epistolæ ad Corinthios, ea verò sic habent: *Numquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut & cæteri Apostoli, & fratres Domini, & Cephas?* vbi pro illa voce (mulierem) græcè est γυναῖκα, quæ vox Græcis ambiguæ significationis est, & mulierem, & vxorem significans. Deinde argumentú ducitur ex illis verbis Pauli ad Philippenses quarto capite: *Etiam rogo & te germane compar, adiuua illas, quæ mecum laborauerunt, in Euangelio.* Pro illa voce (compar) græcè est σύζυγε, quæ significat eos, qui idem iugú ducunt, & in his frequenter dicitur, qui matrimonio iuncti sunt: Vnde manarunt ad Latinos illa verba, coniuges, & coniugium. Sed maximum eius opinionis adiumentum & præsidium & esse positum videtur in auctoritate sancti Ignatij Martyris quá suprà memorauimus. Cùm is enim fuerit discipulus Apostolorum, & studiosissimus B. Pauli, non est dubitandú, quin quod de Pauli matrimo

trimonio scripsit, id ei fuerit exploratè perceptum.

12 Altera & antiquitatis, & doctrinæ, atque sanctitatis laude præstantium viro-
Paulum perpetuò fuisse cœlibē, opinio est Tertulliani, Epiphanij, Hieronymi, Ambrosij, Chrysostomi, Theodoreti, Oecumenij, Bedæ. rum sententia est, Paulum fuisse coniugij prorsus expertem, & aut fuisse virginem, aut certè perpetuò cœlibē. Tertullianus in libro de Monogamia quodam loco Paulum vocat euangelicum spadonem & castratum, spectans illud Domini dictum, esse quosdam qui se castrauerūt propter regnum cœlorum. Et in alio loco eiusdem libri sic ait. Petrum solum inuenio maritū per socrum: ceteros Apostolos cùm maritos non inueniam, aut spadones intelligam necesse est, aut cōtinentes. Sic Tertullianus. Quod eius dictum sequens Hieronymus in priori libro aduersus Iouinianum: excepto, inquit, Apostolo Petro, nō est manifestè relatum de aliis Apostolis, quod vxores habuerint. Et cùm de vno scriptum sit, ac de ceteris tacitum, intelligere debemus, sine vxoribus eos fuisse, de quibus nihil tale
Matth. 19. Luc. 4. 1. Cor. 7. scriptura significet. Idem Hieronymus in epistola vigesima secūda, quam de custodia virginitatis scripsit ad Eustochiū, hæc habet: *De virginibus*, inquit, Apostolus, *præceptum Domini non habeo*. Cur? quia & ipse Paulus, vt esset virgo, non fuit imperij, sed propriæ voluntatis. Neque enim audiendi sunt, qui eum vxorem habuisse confingunt, cùm de continentia disserens, & suadens perpetuam castita-
Ibidem. tem, intulerit: *Volo omnes esse sicut meipsum. Dico autem innuptis & viduis, Bonum est illis si sic permaneant, sicut & ego.* Epiphanius, disputans contra Hæresim quinquagesimam octauā, facit virgines Ioannē & Iacobum fratres, & Apostolos CHRISTI, & inter eos qui perpetuò coluerunt virginitatem, commemorat ex veteri Testamento Heliam prophetam, & ex nouo Paulum Apostolum, qui dixit: *Dico autem incōniugatis: Bonum est ipsis si manserint sicut & ego.* Eadem fuit in sententia Ambrosius super septimum caput prioris epistolæ ad Corinthios, & in caput vndecimum posterioris epistolæ ad eosdem. In eandem præterea conuenēre sententiam Chrysostomus, Theodoretus, Oecumenius, & Theophylactus, & Beda super caput septimum prioris ad Corinthios, & super caput quartum ad Philippenses. Prætereo hîc ingentem posteriorum auctorum turbā idem affirmātium. Hanc isti sententiam firmant potissimùm verbis illis Pauli primæ ad Corinthios septimo capite. *Dico autem non nuptis & viduis, bonum est illis, si sic maneant, sicut & ego.* Quibus verbis Paulus exemplo suo hortatur Corinthios inconiugatos ad sic permanendum: ex quo liquet, Paulum fuisse coniugij expertem. Idem quoque argumentantur Ambrosius & Theodoretus ex eo, quod Paulus ante conuersionem ad CHRISTVM fuerit admodum adolescens, ætatisque coniugio nequaquam maturæ atque idoneæ: post conuersionem autem, voluisse eum
Origenes. coniugio implicari, fas non est credere. Origenes initio commentariorum suorum in epistolam ad Romanos, vtramque supradictam opinionem refert, neutram ex suo sensu probans, sed examen earum ac iudicium in medium relinquens, permittensque Lectori. Atque hæc de proposita quæstione sunt ab aliis prodita.

13 Mea verò, eaque tripartita, super eādem quæstione sententia, huiusmodi est.
Auctoris sententia. Primùm aio, Paulum habuisse vxorem, probari ex diuina scriptura non posse. Locus enim ille prioris epistolæ ad Corinthios capite nono, quem Clemens ad id probandum affert, *Nunquid non habemus potestatem mulierem sororem circum-*
Locus 1. ad Corinth. c. 9. *ducendi sicut & ceteri Apostoli?* nihil adiuuat istam opinionem. Nam licet Græca vox γυνὴ, qua Paulus ibi vtitur, indifferenter quamlibet mulierem, & vxorem significet, eo tamen loco non vxorem significare, sed mulierem, satis patet: Tum quod isti voci additur à Paulo vox ἀδελφὴν, id est, sororem, quod nomen non bene congruit & cohæret cum vxore, quid enim esset dicere, sororem vxorem?

cum

cum muliere autem aptè conuenit, ex more præsertim loquendi Iudæorum, qui omnes suæ gentis viros vocabant fratres, & item fœminas præcipuè religiosas, appellabant sorores. Significat igitur Paulus religiosas mulieres, quæ sequebantur Apostolos, suis facultatibus ministrantes eis necessaria ad vitam, quales mulieres etiam Dominum nostrum secutas esse legimus in Euangelio. Loqui porrò de istiusmodi mulieribus in eo loco Paulum, perspicere licet ex verbis illis eum locum proximè antecedentibus: *Nunquid non habemus potestatem manducandi, & bibendi?* Id est, accipiendi, quæ ad victum pertinent, ab his qui ea suppeditabant Apostolis; & ideo subiunxit. *Nunquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi?* *Matth.27.*

14 Atque hunc locum Pauli ita vt nos exposuimus, in priori libro contra Iouinianum explanat B. Hieronymus hisce verbis: Si autem nobis Iouinianus illud oppofuerit ad probandum, quod omnes Apostoli vxores habuerint: *Nunquid non habemus potestatem mulieres vel vxores circumducendi?* (quia vox γυνὴ apud Græcos vtrumque significat) *sicut cæteri Apostoli?* Iungat & illud quod in Græcis codicibus est, qui voci significanti mulieres, vel vxores, adiungunt vocem, quæ significat sorores. Ex quo apparet Paulum de illis loqui sanctis mulieribus, quæ, iuxta morem Iudaicum, magistris de sua substantia ministrabant, sicut legimus ipsi quoque Domino factitatum. Nam & ordo verborum hoc indicat: dixerat enim: *Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi?* & subdit, *aut sorores mulieres circumducendi?* vbi de comedendo, & bibendo, & de administratione sumptuum præmittitur, & de mulieribus sororibus infertur, perspicuum est, non vxorem debere intelligi, sed eas, vt diximus, quæ de sua substantia ministrabant. Quod & in veteri lege de Sunamitide illa scribitur, quæ solita sit Eliseum recipere, & ponere ei mensam, & panem, & candelabrum, &c. Vox etiam illa, quæ additur, (sorores) tollit vxores, & ostenditur, in spiritu eas fuisse germanas, non autem coniuges. Hæc S. Hieronymus, qui videtur ea mutuatus à Tertulliano, cuius ex libro de Monogamia hunc in locum transposita, hæc sunt verba: Non si penes Græcos communi vocabulo censentur mulieres, & vxores; ideo Paulum sic interpretabimur, quasi demonstret vxores Apostolos habuisse. Si enim ibi de matrimoniis disputaret Paulus, quod antè fecerat, rectè videretur dicere: *Nunquid non habemus potestatem vxores circumducendi, sicut cæteri Apostoli, & Cephas?* At vbi ea subiungit, quæ de victuaria exhibitione, abstinentiam eius ostendunt, dicentis: *Nunquid non potestatem habemus manducandi, & bibendi?* non vxores demonstrat ab Apostolis circumductas, quas & qui non habent, potestatem tamen manducandi, & bibendi habent; sed simpliciter mulieres, quæ illis, eodem instituto, quo & Dominum comitantes ministrabant. Sic Tertullianus. Huc etiam pertinent quæ S. Augustinus scribit in libro de opere Monachorum, capite quarto: Quidam, inquit, non bene hoc intelligentes, putarunt, Paulum non de sorore muliere, sed de vxore locutum esse; fefellit eos videlicet græci verbi ambiguitas, quia & vxor & mulier eodē verbo græco dicitur: quanquam hoc ita posuerit Apostolus, vt falli non debuerint. Non enim mulierem tantùm dixit, sed sororem mulierem; neque ducendi, sed circumducendi verbo vsus est. Veruntamen alios Interpretes non fefellit hæc ambiguitas, qui eo loco non vxorem, sed mulierem interpretati sunt. Hactenus ex Augustino. *S. Hieronim.* *Matth.24.* *4.Reg.4.* *Tertullian.* *S. August.*

15 Nihilo plus adiumenti & præsidij affert isti opinioni, locus alter Pauli, qui est in capite quarto epistolæ ad Philippenses, in illis verbis: *Etiam rogo & te germane compar.* vbi pro voce illa (compar) græca vox (σύζυγε) significare videtur coniugem. Atque hunc locum vehementer vrgent istius opinionis auctores, & in *Locus epistola ad Philippenses cap 4.*

eo magnum ſententiæ ſuæ robur & firmamentum ponunt. Sed ego nihil eſſe in eo roboris ad probandum id quod volunt, clariſſimè oſtendam. Conſtat ex capite ſeptimo prioris epiſtolæ ad Corinthios, Paulum, quo tempore eam ſcripſit epiſtolam, non habuiſſe vxorem: Hoc enim illa eius verba: *Dico autem non nuptis & viduis, Bonum eſt illis ſi ſic maneant ſicut & ego* adeò perſpicuè indicant, vt etiam Caietanus, contrariæ opinionis auctor, non poſſe id negari, eo in loco confeſſus ſit. Eſt porrò illa epiſtola Epheſo miſſa ad Corinthios, priuſquam Paulus captus eſſet Hieroſolymis, & Romam miſſus, quod ex vltimo capite eius epiſtolæ manifeſtum eſt. Epiſtola verò ad Philippenſes aliquot annos poſt illam ad Corinthios ſcripta eſt, cùm iam Paulus Romæ in vinculis eſſet: quippe in capite primo eius epiſtolæ commeminit Paulus ſuorum vinculorum, quæ ait in omni prætorio manifeſtata, multis liberè prædicandi Euangelium, fiduciam addidiſſe. Et in extremo capite eius epiſtolæ, ſic ait: *Salutant vos omnes ſancti, maximè autem, qui de Cæſaris domo ſunt.* ſi Paulus igitur, cùm ſcripſit epiſtolam illam ad Corinthios, non habuit vxorem, neceſſum eſt, nec eum habuiſſe vxorem, cùm poſtea ſcripſit eam, quæ eſt ad Philippenſes: niſi quis adeò inſipiens, aut impudens ſit, vt dicere non vereatur, Paulum, poſt illius epiſtolæ ad Corinthios ſcriptionem, duxiſſe vxorem.

16 Sed obiiciunt iſtius opinionis aſſertores, atque vrgent vocem illam græcam *σύζυγι* qua vtitur ibi Paulus, quæ ſignificare videtur coniugem, vir enim, & vxor ritè vocantur *σύζυγοι*, quia idem matrimonij iugum ducunt, quamobrem vocantur coniuges, & ipſum matrimonium appellatur coniugium. Verùm facilis eſt, atque in promptu reſponſio: Paulus enim, ea voce ſignificauit quendam, qui pariter cum ipſo idem iugum portabat; non tamen quale eſt in matrimonio, ſed quale eſt in profeſſione religionis Chriſtianę, & in prædicatione ac propagatione Euangelij. Nam qui ad prædicandum Euangelium pari ſtudio incumbunt, & operam nauant, verè dici poſſunt, *σύζυγοι*, id eſt, ſub eodem iugo laborantes, ſimilitudine ſcilicet boum, ſub eodem iugo terram aratro proſcindentium, atque ſubigentium, ad accipiendam ſementem. Paulus certè ſimili dictionis figura vtens in capite ſecundo eiuſdem epiſtolæ vocat Epaphroditum ſuum *συνεργὸν καὶ συστρατιώτην* id eſt, cooperarium & commilitonem ſeu coathletam. Vocat autem Paulus iſtum, germanum, id eſt, verum, ac ſincerum, & minime fictum, qui ex animo vnà cum Paulo negocium Euangelij tractabat. Legem autem DEI, & CHRISTI diſciplinam vocari iugum in ſacris literis, declarat locus ille Hieremiæ capite tertio: *Bonum eſt viro, cùm portauerit iugum ab adoleſcentia ſua.* Et Dominus ipſe dixit in Euangelio: *Tollite iugum meum ſuper vos.* Et Paulus in poſterioris ad Corinthios capite ſexto, ait: *Nolite iugum ducere cum infidelibus.* ſi, quia infideles idem iugum infidelitatis trahunt, rectè nominantur *σύζυγοι*, cur fideles, qui iugum fidei, & diſciplinæ Chriſtianæ pariter ducunt, non item poſſint eodem nomine appellari?

In lamentationibus. *Matth.11.*

17 Deinde opinor, non poſſe euidenter oſtendi ex ſacris literis, nec certa quapiam ratione probari, Paulum fuiſſe perpetuò cœlibem, aut etiam virginem. Verba namque illa Pauli, vnde id multi probant: *Dico autem non nuptis, & viduis, bonum eſt ſi ſic maneant ſicut & ego.* apertè quidem oſtendunt, quo tempore Paulus ea verba ſcripſit, eum non habuiſſe coniugem, ſed fuiſſe aut virginem, aut cœlibem, aut viduum. Vox quippe, *non nuptis,* comprehendit tam virgines, quàm cœlibes: illa verò, *viduis,* eos, qui vxore ſunt orbati. Paulus igitur potuerat vxorem habuiſſe, quæ vel ante conuerſionem eius ad CHRISTVM, vel certè ante ſcriptionem illius epiſtolæ ad Corinthios, vita fuerit defuncta. Nam

1.Cor.7.

quod

quod ſuper eum locum illius epiſtolæ tradunt Ambroſius, & Theodoretus, Paulum ante conuerſionem fuiſſe perquam adoleſcentem, & per ætatem planè immaturum, miniméque idoneum coniugio, nec ab ipſis bene probatur, & mox à nobis verè refutabitur.

Illud denique puto, ſi locus ille B. Ignatij Martyris, in quo Paulus numeratur inter ſanctos coniuges, ſincerus, & incorruptus habeatur, plurimum ſine dubio iuuaret, firmarétque opinionem eorum, qui arbitrantur Paulum habuiſſe vxorem. Fuit enim Ignatius diſcipulus Apoſtolorum, & Pauli, ſi quis alius, amantiſſimus, & obſeruantiſſimus, & cui, quod ſcribebat de coniugio Pauli, tunc compertiſſimum eſſe poterat. At enimverò locum illum eſſe inſincerum, & deprauatum ab Hæreticis, ſanctis coniugibus, qui ab Ignatio inibi memorantur, inſerto per fraudem Pauli nomine, nonnulli huius temporis clari ſcriptores exiſtimant. Michaël certè Medina, in libro ſecundo de ſacrorum hominum continentia, capite decimo quarto coniectat, corruptum eſſe locum illum Ignatij: & ad eius coniecturæ probationem, duos citat perantiquos epiſtolarum Ignatij codices, vnum Anglicanum, alterum Vngaricum, in quibus eo loco non eſt Pauli nomen. Illuſtriſſimus quoque Cardinalis Baronius in primo Tomo Annalium, in anno Domini quinquageſimo ſeptimo, laudat codices, tam Græcos, quàm Latinos, ſanè quàm antiquos, & reuerendæ auctoritatis, qui Romæ ſunt in Vaticana Bibliotheca, & in Sfortiana, quibus eo loci non eſt nomen Ignatij. Equidem totus propendeo ad ſententiam eorum, qui Paulum faciunt perpetuò cœlibem. Eſt enim per ſe pia, & multorum magnorúmque virorum auctoritate firmata, nec vllis rationibus contrariis expugnari poteſt. 18 *Ignatij locus de coniugio Pauli excutitur.* *Medina.* *Dominus Baronius.*

Cæterùm quia in Tractatu quarundam inſequentium poſt quæſtionem, in vſum nobis veniet, annos Imperij Romanorum aliquot Imperatorum, ad probandum aliquid, aut confutandum, vſurpare; cumque ſuper iſtiuſmodi annis variè proditum ſit ab Auctoribus: percommodum fore viſum eſt, ſi exactam Imperij quatuor Romanorum Imperatorum, Tiberij, Caligulæ, Claudij, & Neronis Chronologiam, ante breuiter Lectori exponamus. 19

Tiberius imperauit ſecundum Suetonium, in Tiberio, capite ſeptuageſimo tertio, & ſecundum Oroſium libro ſeptimo, capite ſecundo, Eutropium libro ſeptimo, Bedam de ſex Ætatibus, Euſebium in Chronicis, annis viginti tribus. At ſecundum Sextum Aurelium, viginti quatuor: ſecundum Clementem Alexandrinum primo libro Stromatum viginti duobus: ſecundum Dionem libro quinquageſimo octauo, annis viginti duobus, & menſibus ſeptem, totidémque diebus; ſecundum Tertullianum, in libro aduerſus Iudæos capite quinto, annis viginti duobus, & menſibus ſeptem, & diebus viginti octo: ſecundum Ioſephum libro decimo octauo Antiquitatum, capite decimo quarto, annis viginti duobus, & menſibus ſex. *Quădiu Tiberius Imperauerit.*

Sed profectò res ita ſe habet. Imperare cœpit Tiberius ſtatim poſt obitum Auguſti Cæſaris, qui accidit decimo nono die menſis Auguſti: Obijt autem Tiberius decimo ſexto Martij. Tranſegit itaque in ſuo Imperio viginti duos conſulatus integros, cenſendo eos annuos à Calendis Ianuarij, vſque ad alias proximas calendas eiuſdem menſis, exegit præterea duos alios Conſulatus non integros; nempe finem eius, quo regnare cœpit, cuius occupauit quatuor menſes, & dies tredecim, qui numerantur à die decima nona Auguſti, in quo iniuit Principatum vſque ad Calendas Ianuarias. Et item initium illius conſulatus, in quo obiit, cuius occupauit menſes duos, & dies ſexdecim: tantum enim temporis prætériuit à Calendis Ianuariis vſque in diem Martij decimum ſextum, in quo exceſſit

Tiberius. quod si iungas menses illos quatuor, & dies tredecim eius consulatus, in quo cœpit imperare; cum duobus mensibus, & diebus sexdecim eius Consulatus, in quo mortuus est, efficies mẽses prope septem, sex nimirum menses integros, & septimi mensis dies viginti nouem. Ergo Tiberius regnauit annos integros, & plenos viginti duos, & menses septem: Quapropter si numeres annos eius tantùm integros, regnauit tantum viginti duos, & sic intellexit Clemens Alexandrinus; si autem annos non integros numeres pro integris, potest dici regnasse viginti quatuor; quo sensu dixisse id Sextum Aurelium, putare conuenit: si verò distinctè numeres, & annos integros, & non integros pro non integris, comperiemus imperasse eum annis viginti duobus, & insuper septem fermè menses, sicut proditum est à Dione & Tertulliano; nisi quod is, præter verum, adiicit præterea viginti octo dies. Et quia septimus ille vltimus mensis imperij eius non fuit omnino integer; idcirco credere iuuat, assignasse eius Imperio Iosephum viginti duos annos, & menses tantum sex. Auctores porrò, qui Principatum Tiberij faciunt viginti trium annorum, sine dubio septem illos vltimos menses pro vno anno computarunt.

20 *Quanto tempore Tiberius vixerit post mortem Domini nostri.*

Quoniam verò Dominus noster mortuus est in decimo octauo anno Principatus Tiberij, & sub initium Aprilis, vt probauimus in Commentariis nostris in Danielem; consequens est, Tiberium fuisse Domino nostro superstitem per annos quatuor, & menses vndecim, ac dies decem & octo. Etenim illius decimi octaui anni reliqui erant menses quatuor, & dies decem & octo; tantum enim temporis interiectum est ab initio Aprilis vsq; ad decimum nonũ diem Augusti, quo die inceptum est Imperium Tiberij. Post decimum autem octauum annum Tiberij, restabant quatuor anni, & menses fermè septem; imperauit enim Tiberius, vt suprà docuimus, annis viginti duobus, & septem ferè mensibus. His septem mensibus si addas illos quatuor menses, & dies decem & octo, qui reliqui erant à morte CHRISTI, vsque ad finem anni decimi octaui, conficies summam temporis, quo post mortem CHRISTI vixit Tiberius, annos quatuor, menses vndecim, dies decem & octo.

21 *Quot annis imperauerit Caligula.*

Caius Caligula, proximus in Romanum Imperium successor Tiberij, imperauit secundum Suetonium, & Eutropium, annis tribus, mensibus decem, & diebus octo. Secundum Clementem, Tacitum, & Sextum Aurelium, annis quatuor. Secundum Bedam, annis quatuor, mensibus decem, dies octo. Sed fortasse mendosè legitur, (annis quatuor) pro (annis tribus.) nam videtur Beda omnino sequi sententiam Suetonij & Eutropij. Secundum Dionem annis tribus, mensibus nouem, diebus viginti octo. Secundum Eusebium annis tribus, & mensibus decem. Secundum Tertullianum annis tribus, mensibus octo, diebus tredecim. Secundum Iosephum, annis tribus, mensibus sex. Sed vera Imperij Caligulæ annorum computatio, huiusmodi est. Tiberius obiit, vt suprà dictum est, die decimo sexto Martij, & tunc Imperium accepit Caligula: quare illius consulatus, & anni Romani, transegit menses nouem, & dimidium; tantum enim est temporis à decimo sexto die Martij, vsque ad Calendas Ianuarias. Deinde imperauit tres integros Consulatus siue annos Romanos: ac demum mortuus est sub initium quarti consulatus, die videlicet Ianuarij vigesimo quarto. Ergo totum Imperij eius tempus, fuit annorum trium, & decem mensium, & octo dierum; quæ fuit sententia Suetonij, & Eutropij, à qua parum alij recesserunt: nam qui tribuunt Imperio eius quatuor annos, hi decem illos vltimos menses pro quarto anno computarunt.

22 *De annis Imperij Claudij.*

Claudius, qui post Caligulam proximè imperauit, secundum Tacitum, Suetonium,

tonium, Clementem Alexandrinum, Sextum Aurelium, Eutropium, Orosium, quatuordecim annis tenuit Imperium: secundum Dionem, & Iosephum, annis tredecim, mensibus octo, & diebus viginti: secundum Eusebium, annis tredecim, mensibus nouem: secundum Bedam, annis quatuordecim, mensibus septem, & diebus viginti octo, At enimuerò certam annorum Claudij rationem inire licet ad hunc modum. Caligula mortuo in vigesimo quarto die Ianuarij, suscipiens tunc Imperium Claudius, illius Consulatus & anni Romani, habuit menses vndecim, & dies septem: tantum enim temporis effluxit à vigesimaquarta die Ianuarij vsque ad proximè sequentis Ianuarij Calendas. Postea expleuit duodecim integros Consulatus, & annos Romanos. Denique decimitertij Consulatus, & anni, peregit menses nouem, & dies tredecim: obiit enim, vt tradunt Suetonius & Tacitus, tertio Idus Octobris. Fuit itaque omne tempus Principatus Claudij, annorum tredecim, mensium octo, dierum viginti, sicut à Dione & Iosepho traditum est, à quibus proximè abest Eusebius. Nam qui præcisè quatuordecim annos Imperio eius tribuerunt, annum vtique vltimum eius non plenum pro pleno censuerunt.

A Claudio proximus, Romanum Imperium tenuit Nero, secundum Tacitum, & Clementem, & Eutropium, annis quatuordecim: secundum Dionem apud Xiphilinum in Nerone, annis tredecim, mensibus octo: secundum Eusebium & Bedam, annis quatuordecim, mensibus septem, diebus viginti octo. (Sed fortasse quatuordecim anni mendosè positi sunt pro tredecim) secundum Orosium, annis quatuordecim non plenis: secundum Suetonium in Nerone, capite quadragesimo, imperauit annis paulò minus quatuordecim: secundum Tertullianum, annis nouem, mensibus nouem, diebus tredecim. Verùm hęc sententia Tertulliani prorsus abiudicanda, & abiicienda est. Sed profectò ita res habet. Claudius obiit tertio Idus Octobris, vt suprà dictum est, & tunc Nero suscepit Imperium, quod tenuit annis quatuordecim non plenis, in hoc enim omnes fermè consentiunt; nam Tacitum, & Clementem, & Eutropium, qui tribuunt Imperio eius quatuordecim annos, de non plenis intellexisse putandum est. Quo autem die, aut mense obierit Nero, à veteribus propriè ac distinctè non est proditum. Onuphrius Panuinus tradit, in suo Chronico Neronem obiisse quarto Idus Iunias, id est, decimo die Iunij, cùm imperasset annis tredecim, mensibus septem, diebus viginti octo. Ex superiori sententia Dionis & Eusebij colligitur, mortem Neronis incidisse in mensem Iunij. Nos sequimur sententiam Dionis, tribuentis Neroni annos tredecim, & menses fermè octo. His breuiter explicatis, reuertamur ad institutam vitæ, ac rerum Pauli enarrationem. 23

De annis Imperij Neronis.

Onuphrius Panuinus.

HACTENVS de Paulo Hebræo disputatum est, deinceps de Paulo Christiano disseramus. Ante alia de tempore Conuersionis eius ad CHRISTVM duplex occurrit nobis tractanda quæstio. Primùm quæritur, quoto anno post Passionem Domini, ad CHRISTVM sit conuersus. Illud tamen præcognoscere Lectorem volumus, tria nos in tractatu huius quæstionis, sine probatione sumere; quòd ea sint vel omnino certa, & quæ temeritatis sit, negare. Vnum est, Pauli conuersionem esse factam post necem, & martyrium Stephani, vt docet historia Lucæ Apostolica capite septimo & nono. Alterum est, necem Stephani esse factam die vigesimo sexto Decembris: id autem est, nouem circiter mensibus post Domini passionem, & septem circiter post eius Ascensionem. Nimirum, hoc ipso die eam celebrat Ecclesia; idémque patet ex omnium Patrum sermonibus, siue homiliis, in quibus hæc dies vocatur natalis dies Stephani, quòd in ea per martyrium transierit ad æternam vitam. Videat Lector Cardinalem Baro- 24

nium in suis notis super Martyrologium die tertio Augusti, & vigesimo sexto Decembris. Tertium est, Conuersionem B. Pauli contigisse vigesimo quinto Ianuarij: eo namque ipso die celebrat eam Ecclesia, quod ex antiquissima traditione & obseruatione, eam facere non est dubitandum. Nec sanè vlla suppetit ratio, cur ad alium diem, aliúmue mensem Conuersio Sancti Pauli referenda sit.

25 *Quoto anno post Domini passionem ad Christum conuersus sit Paulus.*

De anno autē post Domini Passionem, quo Paulus, est conuersus ad CHRISTVM non planè consentitur. Nec suscipiam hoc loco examinandam, ac discutiendam quorundam Doctorum opinionem, à quibus traditum est, Stephanum septem annis post Ascensionem Domini esse lapidatum, & quod necessario consequens est, Paulum, exacto post Ascensionem Domini septennio, esse conuersum ad fidem CHRISTI. Eam opinionem attribuit Euodio, qui B. Petro successit in Episcopatum Antiochensem, Nicephorus libro secundo capite tertio, eandémque assignat Hippolyto Thebano Glycas in tertia parte Annalium. Et quanquam omnes codices Græci, & Latini eorúmque translationes concorditer id habent; Dominus tamen Baronius suspicatur librariorum errore, septem annos esse positos pro septem mensibus, tot enim circiter inter Ascensionem Domini & Stephani necem interfluxerunt. Hanc ego vt dixi, opinionem, vt valde improbabilem, & ex qua multa sequantur falsa, & absurda, ad præsens confutare supersedeo. Duæ sunt aliæ opiniones super hac re probabiles; quarum prior est, B. Paulum esse conuersum in ipso primo anno post Passionem Domini, decem circiter mensibus eius anni transactis: nam Dominus sub initium Aprilis passus creditur; Paulus verò vigesimo quinto Ianuarij ad CHRISTVM conuersus. Est multorum & grauium Auctorum hæc opinio: Etenim in suo Chronico Eusebius conuersionem Pauli signat in primo anno post Passionem Domini: Hunc indubiè secutus Beda, idem tradit in caput decimum quintum Actuum Apostolicorum, eiusdémq; sententiæ adstipulatores ac probatores sunt S.Thomas & Lyranus super caput duodecimū secundæ epistolæ ad Corinthios. Idémq; ante istos prodidit Auctor Historię Scholasticę in Historia libri Actuum Apostolicorum capite quadragesimo sexto hoc modo scribens: Nec te moueat, si quandoque legatur conuersio Pauli facta primo anno Dominicæ passionis, quandoque autem secundo anno: alterum enim de anno vsuali, alterum autem de anno emergenti dicitur. Si enim computes primum annum Dominicæ passionis à Calendis Ianuarij, qui est annus vsualis, tunc secundo anno conuersus est Paulus: Si autem computes ab ipso de Passionis, vsque in sequentem diem anniuersarium Passionis, reuoluto anno, qui est annus emergens; sic in primo anno Dominicæ passionis conuersus est Paulus. Sic ille: Sed quia inter necem Stephani, & conuersionem Pauli, tot & talia interuenerunt, quæ narrantur à Luca in Historia Apostolica à capite septimo vsque ad nonum, vt ea intra vnum mensem, qui effluxit à nece Stephani ad conuersionem Pauli coarctari non queunt: Idcirco mihi fit similius vero, & congruentius Historiæ Apostolicæ, id quod tradit Oecumenius in vltimum caput Actuum Apostolicorum, & habent vetera Martyrologia, præcipuè Romanum, Conuersionem Pauli esse factam anno secundo à Passione Domini: prætererat enim à die Passionis Domini vsque ad diem Conuersionis Pauli, vnus annus plenus, superque decem fermè menses: à nece verò Stephani annus vnus prætérque vnus mensis.

Euodius, Hippolytus Thebanus apud Glycam. Cardinalis Baronius in Martyrologium 26. Decembris.

Eusebius. Beda.

S. Thomas. Lyranus. Auctor Historiæ Scholasticæ.

Oecumenius

26 *Cuius ætatis fuerit Paulus, cùm est*

Altera quæstio est, cuius ætatis fuerit Paulus, cùm est ad CHRISTVM conuersus. Ambrosius & Theodoretus super caput septimum prioris epistolæ ad Corinthios tradunt, Paulum id temporis adeo fuisse adolescentem, vt, per ætatem,

ætatem, immaturus,minimèque idoneus esset coniugio. Itaque secundum istos, tunc Paulus maior vigesimo anno esse non potuit. Ad id autem opinandum,isti eo videntur adducti, quòd in Actis Apostolicis capite septimo nominetur adolescens, sic enim ibi est: *Testes deposuerunt vestimenta secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus*.Sed istam opinionem esse falsam,plurimis argumentis conuinci potest. Principiò,argumentum istorum,ex nomine adolescentis ductum,sanè quàm leue,atque inualidum est.Nam si nomen adolescentis adduxit ad opinandum,fuisse tunc Paulum teneræ admodum ætatis: cur non pariter mouit eos,vt crederent fuisse tunc Paulum grandioris ætatis,quòd in actis Apostolicis appelletur vir? sic enim in capite nono eius libri de Paulo loquens, Ananias ait: *Domine,audiui à multis de viro hoc, quanta mala fecerit sanctis tuis in Hierusalem.* Nec in scriptura nomen adolescentis denotat ætatem adeò teneram, vt isti putant, vt licet intelligere ex verbis illis Pauli, quæ sunt in capite quarto prioris epistolæ ad Timotheum: *Nemo adolescentiam tuam contemnat.* Cæterùm sciat Lector pro vocabulo adolescentis,eo loco Græcè legi νεανίου,quæ vox,vt testimoniis veterum Græcorum docet Budæus, significat hominem acrem, & audacem, ac magni spiritus. Euripides verò adiectiuè sumens id nominis,dixit νεανίαν λόγον,id est,sermonem inutiliter audacem,& ferocem: Ab eo autem nomine deriuatum νεανιεύεσθαι significat, interprete Hesychio, iuuenilia opera facere, vel iactare se, atque gloriari,audacem,& insolentem esse. Atque hæc aptissimè quadrant in ferociam, & sæuitiam Sauli, quem describit Lucas.

conuersus ad Christum. *Ambrosius, & Theodoretus.* *Locus Actor. cap. 7.*

Deinde,Paulus dicens coram rege Agrippa,suæque rationem exponens vitæ vt narrat Lucas capite vigesimo sexto Historiæ Apostolicæ, sic locutus est: *Vitam meam à iuuentute quæ ab initio fuit in gente mea in Hierosolymis, nouerunt omnes Iudæi.* Quibus verbis satis indicat, se aliquot annis suæ iuuentutis conuersatum esse cum Iudæis,priusquam ad CHRISTVM conuerteretur. Adhæc,non possunt conuenire & quadrare in Paulum adolecentulũ,quæ Paulus, ante suam conuersionẽ nimis superbè atq; crudeliter agebat aduersus Christianos. Audiamus Lucam ea narrantem his verbis: *Saulus spirans minarum & cædis in Discipulos Domini,accessit ad principem sacerdotum, & petiit ab eo epistolas in Damascum, ad Synagogas, vt si quos inuenisset huius viæ viros ac mulieres, vinctos perduceret in Hierusalem.* Et ipsemet Paulus loquens coram rege Agrippa (refert hoc Lucas in capite vigesimo sexto:) *Ego*,inquit,*existimaueram me aduersus nomen IESV debere multa contraria agere: quod & feci Hierosolymis: multos enim sanctorum ego in carceribus inclusi, à Principibus sacerdotum potestate accepta, & cùm occiderentur, detuli sententiam. Et per omnes Synagogas frequenter puniens eos, compellebam blasphemare: & amplius insaniens in eos, persequebar vsque in exteras ciuitates.* Præterea, idem concluditur euidenter hac ratione: si Paulus erat viginti annorum, cùm est ad CHRISTVM conuersus, ergo in quarto Neronis anno, quo tempore cùm esset in vinculis, epistolam scripsit ad Philemonem; (in ea quippe bis terque meminit suorum vinculorum) fuisset Paulus non amplius quàm sex & quadraginta annorum. Etenim Paulus est conuersus,vt suprà diximus, anno secundo post passionem Domini, qui concurrebat cum vigesimo anno Imperij Tiberij Cæsaris: facimus enim, vt aliàs probauimus, CHRISTVM mortem obiisse anno Tiberij 18. ex eo autem tempore vsque ad quartum annum Neronis, secundum probatam Chronologiam, computantur anni viginti quinque. Fuisset itaque Paulus, cùm scripsit ad Philemonem, annorum duntaxat quadraginta quinque. at enim fuisse cum tunc multo grandiorem natu, demonstrat in ea ipsa epistola Paulus, dicens se tunc fuisse iam senem. *Obsecro*, inquit, *cùm sis talis, vt Paulus senex.*

17

Actor. 9.

ſenex. nemo autem ſenem vocaret hominem annos duntaxat quinque & quadraginta natum. Ne quis porrò ſuſpicetur fuiſſe vincula illa Pauli vltima, in quibus à Nerone necatus eſt; arcet iſtam ſuſpicionem ibidem Paulus in extrema epiſtola prædicens, liberatum ſe iri vinculis illis: *Para inquit, mihi hoſpitium; nam ſpero per orationes veſtras, donari me vobis.* Poſtremò, ſi Paulus fuiſſet, cum eſt conuerſus, annorum tantummodo viginti; cùm ſit paſſus ſecundum Hieronimum, & alios, anno trigeſimo ſeptimo pòſt Domini Paſſionem: ergo mortuus eſſet annum agens quinquageſimum quintum: at verò S. Chryſoſtomus in Homilia de Principibus Apoſtolorum nuper edita, & in quinto Tomo operum eius editionis Pariſienſis addita, aſſeuerat, Paulum expletis octo & ſexaginta annis martyrio vitam finiſſe. Ex quo efficitur, Paulum, cùm eſt conuerſus, non minorem fuiſſe trigeſimo tertio anno: & hoc mihi propius vero, atque probabilius videtur,

Chryſoſtom.

28. *An Paulus in tempore ſuæ conuerſionis fuerit raptus in tertium cœlum & in paradiſum.* *S. Thomas. Lyranus. Dionyſius. Carthuſianus. Driedo. Damaſus Papa.*

Fuit grauium quorundam Auctorum opinio, illo triduo conuerſionis Pauli, in quo dicitur nihil vidiſſe, nihilque comediſſe ac bibiſſe, raptum fuiſſe eum in tertium cœlum, & in Paradiſum, & audiuiſſe arcana verba, quæ non licet homini loqui: quod ipſemet Paulus in capite duodecimo poſterioris epiſtolæ ad Corinthios ait contigiſſe ſibi quatuordecim annis ante ſcriptionem eius epiſtolæ. Huius opinionis aſſertores & probatores ſunt B. Thomas, Lyranus & Carthuſianus ſuper illud caput duodecimũ ſecundæ epiſtolę ad Corinthios: & item Ioannes Driedo lib. primo de ſcripturis Eccleſiaſticis cap. ſecundo, & in eius capitis parte tertia: idémq; videtur ſenſiſſe ſanctus papa Damaſus in eo Carmine, quo vitam, & res Pauli perſtrinxit, vbi agit de conuerſione eius, & baptiſmo. Verùm iſtam opinionem ratio temporum apertè refellit. Et nunc quidem prætermitto demonſtrare computationem annorum, qua iſti Auctores vtuntur, pluriſariam eſſe mendoſam, probatæque à viris doctis Chronologiæ repugnantem. Vna tantùm breui, & facili ratione probabo, raptum illum Pauli in tertium cœlum, non in tempore conuerſionis eius, ſed multis poſt annis eueniſſe. Sume, quod ab iſtis Auctoribus traditur, vel enim eſt verum, vel à vero proximum; ſecundam illam epiſtolam ad Corinthios, eſſe à Paulo ſcriptam initio Principatus Neronis. Dominus Baronius in Anno Domini 58. facit eam ſcriptam in anno ſecundo Imperij Neronis. Ex hoc ſequitur, quatuordecim annis ante principium Imperij Neronis, raptum illum Pauli eſſe factum, id autem eſt, in principio Imperij Claudij Cæſaris, qui proximè ante Neronem, & per annos fermè quatuordecim Romanum Imperium obtinuit. Paulus autem conuerſus eſt ad CHRISTVM anno ſecundo poſt eius Paſſionem, vt ſuprà docuimus, id eſt, vigeſimo anno Imperij Tiberij Cæſaris: à quo anno vſque ad annum primum Claudij, numerantur octo anni; tres ſcilicet reliqui ipſius Tiberij, & quatuor fermè Caligulæ: Imperauit enim tribus annis, & decem menſibus: cui Claudius in Romanum Imperium proximè ſucceſſit. Ergò raptus ille Pauli, octo circiter annis poſt conuerſionem eius factus eſt: atque eo tempore manſiſſe Paulum Tharſi, conijcere licet ex his, quæ narrat Lucas in Actis Apoſtolicis.

Act. 9. & 11.

29. *Paulum in illo triduo ſuæ conuerſionis didiciſſe à Deo Euangeliũ.*

Illud porò verius dictu eſt, Paulum in illo triduo ſuæ conuerſionis, per diuinam reuelationem didiciſſe diſciplinam Criſtianæ fidei, & doctrinam Euangelicam: ſicut ipſemet verè gloriatur initio epiſtolæ ad Galatas, vocans ſe Apoſtolum non ab hominibus, neque per hominem, ſed per IESVM CHRISTVM & DEVM PATREM, & dicens: *Notum vobis facio fratres Euangelium, quod euangelizatum eſt à me, quia non eſt ſecundum hominem, neque enim ab homine*

accepi

acceptilud, neque didici. Atque huius rei manifestum ipse Paulus dedit indicium:
statim enim post conuersionem suam, cœpit euangelizare fidem, & acriter di-
sputare cum Iudæis, quos euidenter conuincebat, ex scripturis demonstrans
IESVM esse CHRISTVM. Itaque verissimum esse quod ait Salomon: *Facile
est in oculis DEI, subito honestare pauperem.* Et quod sanctus Ambrosius dixit: Ne-
scit tarda molimina Spiritus sancti gratia, in cõuersione Pauli maximè demon-
stratum est. Quod autem Paulus tunc didicerit à DEO Euangelicam doctri-
nam, tradit Beda in suis Retractationibus in librum Lucæ de Actis Apostolicis
super caput nonũ; & Auctor historiæ Scholasticæ, in capite quadragesimo sexto
historiæ suæ super eundem librum Lucæ. Est igitur falsum, & doctrinæ Pauli
contrarium, quod Sixtus Senensis in primo Tomo Bibliothecæ, vbi agit de Lu-
ca, tradit, & firmat auctoritate Origenis in Dialogo de Recta in DEVM fide,
Paulum Euangelicæ historiæ narrationem didicisse à Luca, præsertim si hoc in-
telligatur de mysteriis Euangelicæ fidei & doctrinæ. 30

Eccli. 11.
S. Ambros. in c. Luc. 1.
Beda.
Auctor Historiæ Scholasticæ.
Sixtus.

B. Paulum quater post suam conuersionem iuisse ad vrbem Antiochiam, le-
gimus in Actis Apostolorum. Primò, cùm à Barnaba, vt legimus Actorum A-
postolor. capite vndecimo, Tharso deductus est Antiochiam: vbi annum con-
uersatus; postea ob imminentem famem toti propemodum terrarum orbi, fa-
ctam in quarto anno Principatus Claudij, cum Eleemosynis missus est Hiero-
solymam. Secundò, cùm, peracto munere suo Hierosolymis, reuersus est Antio-
chiam simul cum Barnaba; & tunc, iussu SPIRITVS sancti, ipse & Barnabas
dimissi sunt ad prædicandum Euangelium apud varias gentes. Vide finem capi-
tis duodecimi, & initium decimi tertij Actorum Apostolicorum. Tertiò, cum
absoluta illa peregrinatione, per varias gentes, & regiones, reuersi sunt Antio-
chiam, ibique haud breui tempore commorati, propter legales quasdã quæstio-
nes missi sunt Hierosolymã, vt docet Lucas cap. 14. & 15. Quartò, sicut in eodem
capite refert Lucas, reuersi sunt Paulus & Barnabas Antiochiam, quo tempore
facta est dissensio & discessio Pauli à Barnaba propter Marcum. 31

De quatuor Itionibus B. Pauli ad vrbem Antiochia.

Sed quæritur, Quando Paulus Antiochiæ Petrum reprehenderit: vt ipsemet
scribit in capite secundo epistolæ suæ ad Galatas. Fuisse Petrum Antiochiæ, nus-
quam est in Actis Apostol. apertè proditum: quamuis id posset conijci ex capite
nono eius libri: manifestum tamen est ex capite secundo epistolæ ad Galatas.
Nec tantùm Petrus fuit tunc Antiochiæ, cùm est à Paulo reprehensus, sed an-
tea etiam, cùm fundauit Ecclesiam Antiochenam, & per septem annos rexit, vt
habet antiquissima traditio Ecclesiæ Catholicæ, plurimorum auctoritate pa-
trum comprobata. Fundauit autem Petrus illam Ecclesiam in vltimo anno prin-
cipatus Tiberij: id enim non modò traditur in libro decimo Recognitionum
Clementis, sed ab Eusebio quoque in suo Chronico: vltimus porrò annus Ti-
berij, fuit quintus à Passione Domini. Tenuit verò eam Cathedram Petrus vsq;
ad secundũ annum Claudij, quo scilicet tẽpore coniectus est ab Herode in car-
cerem; & per Angelum mirabiliter liberatus, venit Romam & cathedram Ro-
manam fundauit, immobilemque locauit. Non sum nescius, Panuinum, & in suis
additionibus ad Platinam, & in suo Chronico scriptum reliquisse: Petrum ve-
nisse Romam anno secundo Claudij, & fundasse cathedram Romanam; postea
reuersum in Syriam, & anno septimo Claudij fundasse cathedrã Antiochenam.
Sed enim nouitium hoc Panuini commentum, & per se omnino est improbabi-
le, & omnibus Ecclesiasticis auctoribus aduersatur, & in ipsum acriter pugnat
Dominus Baronius, eius sententiam refellens, & confutans rationes.

Quando Paulus Antiochia, reprehenderit B. Petrum.
Quãdo fundata sit à S. Petro Ecclesia Antiochena.
Actor. 12.
Absurda opinio Onuphrij de Cathedra Antiochena fundata à S. Petro.
Baronius 1. Tomo, in Anno Domi. 39.

Sed redeo ad quæstionem propositam, quando Petrus Antiochiæ sit à Paulo 32

Historia Scholastica. reprehensus. Auctor historiæ Scholasticæ super Acta Apostol. capite octogesimo primo, & octogesimo secundo scripsit Petrum Antiochiæ reprehēsum fuisse à Paulo tunc, cùm Petrus iuit Romam, & in eundo transiuit Antiochiam: id verò euenit quarto anno Claudij Imperatoris, qui fuit decimus quartus à Passione Domini. Verùm in his paucis verbis, non pauca sunt minimè vera. Etenim Petrum venisse Romam quarto anno Claudij, est contra communem opinionem, quæ id refert ad secundum annum Claudij. Deinde, à Passione Domini vsque ad quartum Claudij annum, vix tredecim anni numerantur. Adhæc, quatuordecim illos annos, post quos Paulus ait, à se reprehensum esse Petrum, iste Auctor computat à Passione Domini; cùm eos Paulus non obscurè significet computari oportere à sua conuersione, quæ facta est secundo anno post Passionē Domini: vel, vt quidam censuerunt, à prima eius profectione ad vrbē Hierusalem post suam conuersionē; quod accidit tribus annis, vt ipsemet eo loco docet, à sua conuersione; id autem est: quinque annis à Passione Domini.

33 *Auctoris sententia.* Nos arbitramur, illos quatuordecim annos, de quibus loquitur Paulus, putandos esse à conuersione, & non à prima profectione ad vrbem Hierusalem, hoc autem paulò infrà probabimus. Videamus igitur, quartus decimus ille annus à conuersione Pauli, in quem Principatus Claudij annum incidat. Dominus Baronius signat eum in nono anno Claudij: mihi videtur is annus concurrisse cum initio octaui anni Principatus Claudij: id enim mihi persuadet ratio temporum. Nam post conuersionem Pauli fuerunt reliqui tres anni Tiberij: Paulus enim conuersus est vigesimo anno Tiberij, & in vigesimoquinto die Ianuarij, vt suprà ostensum est: restabāt itaque illius vigesimi anni, qui finiebatur in decimo nono die Augusti, tunc enim imperare cœpit Tiberius, restabant, inquam, sex menses & dies viginti quinque. Post vigesimum autem annum Imperauit TIBERIVS duobus annis, & septem mensibus: ergo post conuersionem Pauli, vixit TIBERIVS tres annos, & vnum mensem, & dies viginti quinque. His adde annos Caligulæ tres, & menses decem, & dies octo; ex vtrisque conficies annos septem: quibus si adiungas septem annos Claudij, efficies quatuordecim illos annos, de quibus eo loco Paulus loquitur: qui cū ibi dicat reprehensionem Petri esse factam post quatuordecim annos à sua nimirum conuersione, satis liquet, reprehensionem Petri esse factā initio octaui anni principatus Claudij; exactisque iam quinque annis, postquam Petrus Romam venerat, & Cathedram Romanam fundauerat. Hæc porrò quæ sumpsimus hîc tanquam certa, suprà probauimus, cùm ageremus de annis Romanorum Imperatorum.

34 *De quatuor Pauli ad vrbē Hierosolymam profectionibus.* DICENDVM itidem est de quatuor B. Pauli post suam conuersionem ad vrbem Hierosolymam profectionibus: sunt enim memorabiles, nonnullasque habent secum complicatas difficultates. Prima eius profectio facta est tribus annis post conuersionem suam, in eum finem, vt videret PETRVM Principem Apostolorum, vt scribit ipse in primo capite epistolæ ad Galatas. Altera eius profectio facta est circa duodecimum annum à sua conuersione, cùm is vnà cum Barnaba missus est ab Ecclesia Antiochena ad vrbem Hierosolymam, ferens Eleemosynas, propter famem imminentem toti propemodum terrarum orbi: quæ fames contigit quarto Principatus Claudij anno, vt tradunt Eusebius in Chronico, & Orosius libro septimo capite sexto, & Beda in libro de sex ætatibus. *Eusebius. Orosius.* Facta igitur est fames illa post cædem Iacobi, & carcerem Petri: licet eam Lucas antè commemoret, per anticipationem videlicet. Tertia PAVLI, ad vrbem Hierosolymitanam profectio fuit, cùm quatuordecim annis post suam conuersionem, vnà cum Barnaba, illuc iuit, propter quæstiones

quasdam

quaſdam legales:huius profectionis meminit Lucas in Actis Apoſtolorũ capite decimoquarto, & ipſemet Paulus in capite ſecundo epiſtolæ ad Galatas. Quartùm,iuit Paulus Hieroſolymam, ferens Eleemoſynas, ex variis Eccleſiis acceptas,ad Eccleſias, quæ erant in Iudæa: & tunc captus eſt circa initium Imperij Neronis,& poſt ſuam conuerſionem anno vigeſimo primo, poſt Domini verò Paſſionem vigeſimotertio. Hunc Pauli ad vrbem Hieroſolymitanam aduentum enarrat Lucas in Actis Apoſtol. capite vigeſimoprimo. An verò poſtquam anno quarto Neronis,ſolutus vinculis,& liber dimiſſus eſt, reuiſerit Hieroſolymam,in ſacris litteris non eſt proditum.

Ceterùm circa primam Pauli profectionem duæ occurrunt difficultates. 35 Primùm enim Lucas capite nono narrat Paulum poſt ſuam conuerſionem, Damaſco profectum eſſe Hieroſolymam: at Paulus ipſe in capite primo epiſtolæ ſuæ ait,ſe Damaſco abiiſſe in Arabiã,& inde reuerſum eſſe Damaſcum, & poſtea iuiſſe Hieroſolymam. Reſpondeo,Lucam in ſua Hiſtoria prætermiſiſſe illam Pauli profectionem in Arabiam,ſicut alia permulta omiſit; quæ neſciret Eccleſia,niſi ea Paulus in ſuis epiſtolis prodidiſſet. Illud quoque habet dubitationem, An Paulus prædicauerit in Arabia, & res aliquas memorabiles geſſerit. Affirmat hoc Chryſoſtomus ſuper caput primum epiſtolæ ad Galatas; ſed eas res Paulum modeſtiæ cauſa reticuiſſe. At enim negat id Hieronymus, eo ipſo in loco ſcribens,Paulum eſſe prohibitum SPIRITV ſancto prædicare tunc in Arabia: ſicut poſtea prohibitus eſt in Aſia prædicare, vt refert Lucas capite decimoſexto. Paulum certè tunc in Arabia non prædicaſſe, non obſcurè indicauit ipſe,cauſam ſuam agens coram Agrippa rege. Narrans enim quemadmodum ei Dominus,atrociter inſectanti Chriſtianos,apparuiſſet,hæc dixit: *Vnde,Rex Agrippa,non fui incredulus cœleſti viſioni,ſed iis,qui ſunt Damaſci primùm, & Hieroſolymis,& in omni regione Iudææ & Gentibus annuntiabam, vt pœnitentiam agerent,& conuerterentur ad DEVM, digna pœnitentiæ opera facientes.* Actor.26. De prædicatione in Arabia,nullum verbum,non vtique omittenda tunc, ſi eſſet facta.

Tertiam profectionem ſuam Hieroſolymitanam Paulus in ſecundo capite 36 epiſtolæ ad Galatas,narrat,his verbis: *Deinde,poſt annos quatuordecim,iterũ aſcendi Hieroſolymã cum Barnaba, aſſumpto & Tito. Aſcendi autem ſecundum reuelationem, & contuli cum illis Euangelium, quod prædico in Gentibus.* Lucas etiam in Actis Apoſtolicis, capite decimo quinto, eandem profectionem Pauli commemorans, ita ſcribit: *Quidam deſcendentes de Iudæa,docebant fratres, Quia niſi circumcidamini ſecundum morem Moyſi, non poteſtis ſaluari. Facta ergo ſeditione non minima, Paulo,& Barnabæ, aduerſus illos,ſtatuerunt vt aſcenderent Paulus, & Barnabas, & quidam alij ex aliis, ad Apoſtolos ac Presbyteros in Hieruſalem ſuper hac quæſtione.* Quanquam B. Chryſoſt. ſuper caput ſecundum epiſtolæ ad Galatas putat fuiſſe duas profectiones diſtinctas, quam narrat Paulus, & quam memorat Lucas: & priorem quidem fuiſſe,quæ narratur à Luca, poſteriorem verò quæ à Paulo. Videtur idem exiſtimaſſe Hieronymus, explanans initium illius ſecũdi capitis epiſtolæ ad Galatas; licet poſt deinde ſubijciat,quoſdam opinari fuiſſe eandem profectionẽ. Illud opinionẽ Chryſoſtomi adiuuare videtur, quod diuerſas circumſtantias profectionis exprimit Paulus,atque Lucas. Paulus ait ſe iuiſſe Hieroſolymam ſecundum reuelationem, & aſſumpto Tito,& in eum finem, vt Euangelium à ſe prædicatum, cõferret cum Apoſtolis: Lucas verò ſcribit, Paulũ,& Barnabam eſſe miſſos ab Eccleſia Antiochena,vt referrent ad Apoſtolos de quibuſdam quæſtionibus, tunc ibi excitatis circa obſeruantiam Legalium: nec Lucas Titi mentionem fecit vllam. Sed enim cùm cetera omnia maximè congruant,

An itio Pauli Hieruſalẽ cum Barnaba, quam ipſe memorat ad Galatas ſecũdo capite, & ea quã narrat Lucas Act. 15. fuerit eadem nec ne. Chryſoſt. Hieronym.

hæc profectò leuiora sunt, quàm vt diuersitatem profectionum persuadere cuipiam debeant. Etenim Paulus prius sua sponte, & diuino monitu statuerat ire Hierosolymam, vt Euangelium palam communicando cum Apostolis, liquidò appareret, ipsum non prædicare aliud Euangelium, quàm prædicabant Apostoli, sicut quidam iudaizantium obtrectatores eius, criminosè iactabant. Contigit porrò, vt, eo ipso tempore Ecclesia Antiochena propter exortas in ea quæstiones de obseruantia legis Moysi, statueret mittere Hierosolymam Paulum, & Barnabam consultum Apostolos super ea re, eo præsertim, quod in illa disceptatione, & altercatione, Paulus & Barnabas aduersus istiusmodi iudaizantes acerrime pro libertate Euangelica propugnassent. Lucas item scribit, vnà cum Paulo & Barnaba iuisse quosdam alios ex aliis (sic enim habet Latina translatio) significans contrariæ opinionis assertores & defensores: sed græcè legitur (alios ex ipsis) in illis erat Titus, cuius nomen à Luca tacitum, expositum est à Paulo. Cum igitur ea, quæ videntur arguere diuersam profectionem, sint planè leuia; quæ autem probant fuisse vnam profectionem, sint multa & grauia, equidem probabiliorem duco sententiam Theodoreti in caput secundum epistolæ ad Galatas, & Bedæ in Actis Apostol. capite decimoquinto, & historiæ Scholasticæ super Acta Apostol. capite trigesimo primo, & Caietani, & (quem primo loco, huius sententiæ auctorem, & probatorem laudare oportuerat) Irenæi in libro tertio, capite decimo tertio, qui censent eandem fuisse profectionem. Enimuerò, si quis attentè, obseruateque consideret contextum Apostolicæ historiæ, facilè animaduertet, post illam profectionem Pauli, & Barnabæ, quam Lucas narrat capite decimoquinto, nunquam deinceps Paulum, & Barnabam simul iuisse Hierosolymam: immo verò tunc reuersi Antiochiam, & mox dissensione inter ipsos propter Marcum facta, abiêre in diuersa loca prædicatum Euangelium. Nec leguntur postea vnquam conuenisse: nec post id temporis legitur Paulum iuisse Hierosolymam, nisi cùm est ibi captus, vt traditur in Actis Apost. capite vigesimo primo.

Irenæus. Theodoret. Beda. Caietan.

37 Verùm vnde computari oporteat illos quatuordecim annos, post quos ait Paulus se ascendisse Hierosolymam, diuersæ sunt Auctorum sententiæ. S. Hieronymus & Anselmus super caput secundum epistolæ ad Galatas, illos quatuordecim annos censeri putant à prima Pauli profectione Hierosolymam, quæ tribus annis post eius conuersionem facta est: ita vt tertia hæc itio Pauli Hierusalem, facta sit decimoseptimo anno post eius conuersionem, & quod est necessariò consequens, decimo anno Principatus Claudij. Nam post conuersionem Pauli, reliqui fuerunt tres anni Tiberij, quos secuti sunt quatuor anni non pleni Caligulæ; his autem, decem annos adde Claudij, & ex omnibus efficies illos decem, & septem annos, qui secundum illos transacti sunt post conuersionẽ Pauli, vsque ad tertiam hanc profectionem eius in vrbem Hierusalem. At verò Beda super Acta Apostol. capite decimoquinto, & Magister Historiæ Scholasticæ, loco supra citato, & S. Thomas, Lyranus, Caietanus, & alij super caput secundum epistolæ ad Galatas, quatuordecim illos annos computant à tempore conuersionis B. Pauli, vt illi finiãtur septimo anno Claudij. Videtur mihi horum sententia esse propior vero; id enim ratio ipsa narrationis Pauli, quæ in eo loco est, magis indicat. Sed præterea valde probatur hac ratione: si hæc profectio tertia Pauli Hierusalem, facta esset decimo anno Claudij, vt fieri secundum istos, necesse fuit, ergo facta esset post eiectionem Iudæorum, ex vrbe ROMA, iussu Claudij factam: eam namque factam esse nono anno Claudij, tradit Orosius libro septimo capite septimo, & Beda in libro de sex ætatibus mundi, & super caput decimum

Vnde cõputandi sint illi quatuordecim anni. S. Hieronym. Anselmus.

Beda. Historia Scholast. S. Thom. Lyranus. Caietanus. Auctorum sententia.

Orosius.

Beda.

decimum octauum Actorum Apostolicorum, vbi hoc ipsum confirmat aucto-
ritate Iosephi. At enim eiectionem illam Iudæorum accidisse multo post tertiam
Pauli profectionem Hierusalem, euidenter demonstrat Lucas: is enim capite
decimo quinto narrat profectionem illam Pauli Hierusalem; & deinde, vsque
ad caput decimum octauum, memorat multa Pauli itinera per varias & longin-
quas regiones, quousque venit Corinthum, vbi, sicut ait capite decimo octauo,
reperit Aquilam, qui cum aliis Iudæis, eiectus Roma, Claudij edicto, illuc ve-
nerat. Ex quo apparet, eiectionem illam Iudæorum factam nono anno Claudij,
longè posteriorem fuisse tertia illa profectione Pauli Hierusalem. Non igitur
profectio illa est facta decimo anno Claudij, nec decimo septimo anno post
conuersionem Pauli.

Bedam equidem miror, virum, pleraque doctum, & diligentem, egregieque 38
peritum, omne genus historiæ, & Chronologiæ, super caput decimum quintum *Animaduersio in Bedam.*
Actorum Apostolicorum, tractando hanc profectionem Pauli, multa scripsisse
contra veram historiam, & Chronologiam. Ait enim, eo ipso anno, quo Paulus
iuit Hierosolymam, qui fuit quartus Claudij, Petrum iuisse Romam, & fundasse
cathedram Romanam, eamque tenuisse viginti quinque annis vsque ad vlti-
mum, videlicet annum Neronis, & trigesimum octauum à Passione Domini,
verùm in his paucis verbis Bedæ, multa sunt communi sententiæ contraria, &
falsa. Primò, decimus ille quartus annus profectionis Pauli, non fuit quartus an-
nus Claudij, sed septimus, vt suprà ostendimus. Deinde, Petrus non quarto Clau-
dij anno, sed secundo primum Romam iuit, vt tradunt Eusebius, Hieronymus,
& alij, & à nobis infrà demonstrabitur. Adhæc, à quarto anno Claudij vsque ad
vltimum Neronis; non viginti quinque anni, sed nec viginti quidem quatuor
pleni numerantur. Postremò à passione Domini, vsque ad finem Imperij Nero-
nis, non præterierunt anni triginta octo, vt ait Beda, sed anni tantùm triginta
sex, & menses tres, vt patet ex his quæ suprà diximus de annis Romanorum Im-
peratorum. Videtur Beda in eam adductus sententiam, quòd existimauerit, Pe-
trum, postquam venit primùm Romam, nunquam inde per viginti quinque an-
nos discessisse, nec reuersum esse Hierosolymam: quod factum esse, docet Epi- *Epiphan.*
phanius, disputans contra Hæresim vigesimam septimam, & Chrysostomus in *Chrysostom.*
sermone primo de Pentecoste, Eusebius in historia Ecclesiastica libro secundo *Eusebius.*
capite vigesimosecundo, & capite decimotertio, & Nicephorus libro secundo, *Nicephorus.*
capite trigesimoquinto. Immo verò ob eam præcipuè causam Petrus ordinauit
Romæ Episcopos Linum & Cletum, vt hi ministerio episcopali Romæ vaca-
rent, ipse verò Apostolatus munere fungens, Euangelium per varias terrarum
regiones, & gentes prædicaret, & aut nouas fundaret Ecclesias, aut iam an-
tè fundatas, reuisendo confirmaret. Certè cùm Iudæos, impulsore CHRISTO,
assiduè tumultuantes, vt scribit Suetonius, Claudius Roma eiecit, quis non cre-
dat etiam Petrum, si erat ibi, tunc vel eiectum esse, vel cedentem furori, sponte
sua, vrbe decessisse, cùm ipse eorum tumultuum principalis auctor vulgò habe-
retur. Sciat porrò Lector, Bedam non modò lapsum esse in his quæ supra diximus,
sed causam fuisse, vt etiam B. Thomas similiter laberetur, quippe qui, haud dubiè
sequens Bedam, similia illi tradit super caput secundum epistolæ ad Galatas.

Quarta Pauli profectio Hierusalem, cùm est ibi captus à Iudæis, sicut narrat 39
Lucas capite vigesimo primo, facta est extremo principatu Claudij, vel primo fe-
re Neronis Imperio. Mansit Cæsareæ Paulus in custodia per biennium, & vinctus
Romam venit, secundo Neronis anno: ibique per biennium in custodia manens,
quarto Neronis anno vinculis solutus, & liber dimissus est. Ergo captus est

Paulus anno post suam conuersionem vigesimo primo, & post Passionem Domini vigesimo tertio; venit autem Romam vigesimo tertio anno post suam conuersionem, & post Domini Passionem vigesimo quinto; & tunc solutus est vinculis anno post suam conuersionem vigesimo quinto, post Domini verò Passionem vigesimo septimo. Hæc porrò satis certa & manifesta videtur, præter vnum illud quod diximus, Paulum, postquam captus est, mansisse in custodia per

An Paulus Cæsareæ manserit biennio in custodia.

biennium Cæsareæ. Hoc tamen satis apertè docet Lucas in Actis Apostolicis capite vigesimo quarto: vbi enim narrauit, quemadmodum Paulus causam suam egerit coram Felice Præside, & quod Præses libenter, ac frequenter cum eo sermocinaretur, subdit hæc verba: *Biennio autem expleto, accepit successorem Felix Portium Festum*, illud: *Biennio expleto*, non potest referri ad tépus gubernationis Felicis, quasi per biennium tantummodo Præses fuisset id enim falsum esse patet ex iis verbis, quæ Paulus dixit Felici, vt eodem in capite refert Lucas: *Ex multis annis te esse Iudicem Genti huic sciens*, quod sanè verum non esset, si Felix biennio

Iosephus.

tantùm Iudææ præfuisset. Quid, quod Iosephus libro vigesimo Antiquitatum capite quinto tradit, Felicem esse missum in iudæam à Claudio, vndecimo Imperij eius anno, multaque ab eo gesta in Iudæa, etiam tunc imperante Nerone commemorat: quare necessum est præfuisse eum, Iudææ minimùm, quinque annis. Cùm igitur illud biennium, cuius Lucas meminit, referri ad Felicem non queat, referendum profectò est ad tempus, quo Paulus fuit in custodia sub Fe-

Glossa Interlinearis. Lyranus. Oecumenius. Onuphrius. Beda.

lice. Atque ita sentit Glossa Interlinearis, super illud caput Actorum Apostolicorum, & ibidem Lyranus, & Oecumenius in caput vltimum Actorum Apostol. & Onuphrius in suo Chronico, & Beda super Acta Apost. capite vigesimo quarto, qui exponens illa verba: *Biennio autem expleto, accepit successorem Felix Portium Festum*: ita scribit: Bienniúm dicit conuersationis Pauli in Cæsarea, non autem Præsidatus Felicis. Dictum est enim suprà, quod multis annis Genti illi fuerit Iudex. Præsertim cum historiæ narrent, secundo Neronis anno missum esse Romam Apostolum: Claudium verò Cæsarem, eo tempore, quo Agrippam, filium Herodis ab Angelo percussi, Iudæorum regem constituit, Felicem quoque totius prouinciæ, Samariæque, & Galilææ, & regionis, quæ dicitur trans Iordanem, Procuratorem misisse. Sic Beda. Hoc ipsum firmat Metaphrastes auctoritate Eusebij. Vide apud Surium die 29 Iunij. Eo autem biennio, quo Paulus Romæ fuit in vinculis, vsque; ad quartum Neronis annum, creditur, Lucam Apostolicam scripsisse historiam, cùm non vltra illud tempus eam producat. Mirum verò possit videri, cetera Pauli acta vsque ad eius obitum non itidem scriptis prodidisse Lucam: nisi putemus, eum post id temporis non fuisse comitem Pauli, saltem perpetuum, sed abiisse aliò ad prædicandum Euangelium, vel regendas Ecclesias. Quanquam ex capite quarto posterioris epistolæ ad Timotheum, constat, Lucam fuisse cum Paulo in vltimis eius vinculis, & cùm martyrium eius proximè abesset. Sic enim ibi loquitur Paulus: *Lucas est mecum solus.*

Baronius 1. Tomo, anno Domini 58.

40 Sed redeo ad biennium, quo fuisse dixi Paulum Cæsareæ, priusquam Romam mitteretur. Non me fugit, Dominum Baronium aliter sentire: arbitratur enim, Paulum esse captũ secundo Neronis anno, eodemque ipso anno esse missum Romam; negatque fuisse eum Cæsareæ in custodia per biennium. Illud autem: *Expleto biennio accepit successorem Felix, &c.* interpretatur de biennio, quo Felix præfuit Iudææ sub Imperio Neronis. Sed enim, nec Lucas verbum vllum fecerat de Nerone, vt ab eius Imperio definiri biennium illud posse, Lector intelligeret: nec vlla videtur esse ratio, cur Lucas tempus administrationis Felicis definire vellet potius ab Imperio Neronis, qui Felicem magistratu abdicauit, & pri

& priuauit; quàm à Claudio, qui eum Præsidem fecerat. Itaque meam ego antiquam, & complurium Doctorum opinionem sequi perseuero. Futile porrò est, quod ait Auctor historiæ Scholasticæ super Acta Apostolorum capite centesimo vndecimo, biennium illud computari oportere ab eo tempore, quo Felix accusatus est à Iudæis apud Cæsarem: eius namque rei nullam mentionem fecerat Lucas; neque erat digna res, cuius in tali historia Lucas respectum & rationem haberet vllam.

At verò Paulum, cùm Romæ biennio in custodia fuisset, esse quinto anno Neronis solutum vinculis, & peragrasse varias regiones & Gentes prædicando Euangelium, vel adeundo nouas, vel quas antea iam imbuerat doctrina Euangelica, reuisendo & confirmando; & antiquissima est traditio, & concors Doctorum sententia, & ex ipsius Pauli epistolis perspicuè licet cognoscere. Hoc docens Eusebius in libro secundo historiæ suæ Ecclesiasticæ, capite vigesimo primo, ita scribit: Felici successit Festus: sub cuius præfectura cùm Paulus ibi causam pro se egisset, vinctus Romam ducitur, & biennio Romæ in custodia mansit, liber tamen ad prædicandum Euangelium, vt Lucas ait, quo tempore librum de Actis Apostolicis finiuit, cum vltra id temporis historiam non produxerit. Paulus verò cùm pro se in Iudicio respondisset, traditum est, cum ad Euangelium passim prædicandum se denuò recepisse. Sed postquam secundo aduenit Romam, beato martyrio extremum diem obiisse. Verisimile quippe est, Neronem, in principio sui Imperij mitiorem fuisse, & Pauli defensionem pro religione Christiana, facilius, & benignius admisisse. Sed postea cùm ad nefandam & intolerandam crudelitatem processisset, inter alia eius crudelia facinora, etiam, quæ contra Apostolos edidit, aggressus est. Sic Eusebius. Similia scribit Hieronymus in Paulo: Post Passionem, inquit, Domini, vigesimo quinto anno, id est, secundo Neronis, eo tempore quo Festus Procurator Iudææ successit Feliei, Paulus Romam vinctus mittitur, & biennium in libera manens custodia, aduersus Iudæos de aduentu CHRISTI quotidie disputauit. Necdum autem Neronis Imperio roborato, nec in tanta erúpente scelera, quanta de eo narrant historiæ. Paulus à Nerone dimissus est, & Euangelium CHRISTI in occidẽtis quoque partibus prædicauit. Hæc Hieronymus. Paulus ipse se vinculis illis liberatũ iri, etiam tunc cùm in illis erat, nõ semel prædixit. Nam in capite primo epistolæ ad Philippenses, quã ex vinculis illis scripsit, sic ait: *Permanere me in carne necessarium propter vos. Et hoc confidens, scio quia manebo, & permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum & gaudium fidei, vt gratulatio vestra abundet in IESV CHRISTO in me per meum aduentum iterum ad vos.* Idem ex vinculis scribens ad Philemonem, sub finem epistolæ sic ait: *Para mihi hospitiũ, nam spero per orationes vestras, donari me vobis.* Ac demùm in fine epistolæ, quam ad Hebræos scripsit, ex vinculis, vel eis iam solutus, dum Italiã peragraret: *Cognoscite*, inquit, *fratrẽ nostrum Timotheum: cum quo, si celerius venerit, videbo vos. Salutant vos de Italia fratres.* Sed apertissimis verbis hoc iterũ nos docet Paulus in quarto capite posterioris epistolæ ad Timotheum, nam loquens de primis suis vinculis sic ait: *In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur. Dominus autẽ mihi adstitit, & cõfortauit me, vt per me prædicatio impleatur, & audiãt omnes Gentes: & liberatus sum de ore leonis.* His verbis liberationẽ suam à primis vinculis, non, vt alibi, futuram prædicit, sed eam multò antefactam commemorat.

Sed videamus, postquam vinculis solutus est Paulus, ad quas regiones adierit, & apud quas Gentes prædicauerit Euangelium. Eusebius dixit, eum tunc passim prædicasse, Hieronymus scripsit eum prædicasse in occidente quo 42

nomine

41 *Paulus Romanis vinculis solutus quas regiones & Gentes adierit. Eusebius*

S. Hieronymus.

[2. ad Timoth. cap. 4.] nomine principue significatur Italia & Hispania. Caietanus ex verbis Pauli, quæ sunt in capite quarto posterioris epistolæ ad Timotheum satis probabiliter argumentatur, Paulum vinculis liberatum reuisisse Græciam, & Asiã. Verba Pauli sunt illa: *Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum. Erastus remansit Corinthi. Trophimum autem reliqui infirmum Mileti:* Hæc verba pensitans *Caietanus.* Caietan. argumentatur, Paulum, post prima vincula, reuersum fuisse ad ea loca Achaiæ & Asiæ: hoc autẽ modo scribit: Diligenter aduerte, quod hinc apparet, Paulum solutum à vinculis, in quibus ex Iudæa fuerat ductus Romam, reuersum esse in Macedoniam, & Achaiam, & loca in quibus prius prædicauerat, prout ipse promiserat bis in epistola ad Philippenses. Apparet autem, Paulum redisse ad illa loca, ex eo quod scribit hic Timotheo, se reliquisse penulam Troade, & Erastum remansisse Corinthi, & Trophimum infirmum esse relictum à se Mileti. Quod hæc non sint gesta, cum Paulus ex Iudæa vinctus Romam venit, testantur Actus Apostolorum. Lege totam illam nauigationem, & verum esse perspicies, quod dico. Quantulis etiam hoc appareat ex magna temporis distantia. Nam Paulus secundo Neronis anno vinctus ex Iudæa venit Romam, vt *Hieronymus* Hieronymus dicit de viris Illustribus; hæc autem epistola scripta est anno decimotertio, vel decimoquarto Neronis, quando tempus mortis Pauli prope erat. Constat enim ipsum decollatum esse anno decimoquarto Neronis. Non est itaque verisimile, quod relictam ante vndecim annos vestem pluuialem tunc moriturus peteret, deinde cum Timotheus fuisset tũc cum Paulo Romæ, ore tenus ei dixisset, quod Erastus tunc remansisset Corinthi, & quod Trophimũ reliquisset ipse infirmum Mileti, si ante per vndecim annos gesta cõmemoraret. Ridiculum quoque est, quod post vndecim annos dicat, Trophimum esse relictum à se infirmum Mileti: numquid Trophimi ægritudo tam longa fuit? quocirca absque vlla hæsitatione intelligendum est, Paulum loqui de secundo aduentu suo ad vrbem Romæ ex partibus illis: ita vt præstiterit quod promiserat Philippensibus & Philemoni. Tunc Romam secundo rediens reliquit Troade Penulã cum libris & membranis: tunc Erastus remansit Corinthi: tunc etiam Trophimus Mileti ægrotus ab ipso relictus est. Hactenus ex Caietano.

Paulum post prima vincula non reuisisse Ephesũ. Verum, vt demus Paulum tunc reuisisse alia loca Asiæ, non tamen videtur reuisisse Ephesum, & Ecclesiam Ephesinã. Vt enim refert Lucas in Actis Apostolicis, capite vigesimo: cum esset Paulus Mileti, mittens Ephesum, vocauit maiores natu Ecclesiæ, quibus inter alia multa quæ dixit, asseueranter & pro certo *Actorum c. 20.* prædixit eis, nunquam eos amplius visuros ipsum. Verba Pauli sunt hæc: *Et nunc ecce ego scio, quia amplius non videbitis faciem meam vos omnes, per quos transiui prædicans regnum DEI.* An verò tunc Paulus iuerit in Hispaniam, vt ipse constituerat, & deliberatum habuerat eo tempore, quo scripsit epistolam ad Romanos, sicut ex capite decimo quinto eius epistolæ licet cognoscere, non vacat difficultate: verum super ea re disputabitur à nobis, cum ad illum eius epistolæ locum peruenerimus

43 *Cur Paulus sub Nerone captus, & occisus sit.* Paulus igitur, circa finem Imperij Neronis Romam rediens, captus est, & iussu Neronis, nobili martyrio, per abscissionem capitis occisus est. Causa cur tunc inuisus fuerit Neroni, & iussus occidi, variè traditur ab Auctoribus. *Clemens. Romanus.* Clemẽs li. 6. Constitutionũ Apostolicarũ, c. 9. *Hegesippus.* Hegesippus lib. 3, c. 2. *Ambros.* Ambros. libro 5. epistolarum in epistola de Tradendis Basilicis, *Arnobius.* Arnobius libro secũdo aduersus Gentes, *Maximus.* Maximus in sermone de Natali Apostolorũ, tradunt, causam mortis Pauli, & Petri fuisse illustrem illum cum Simone Mago Petri & Pauli congressum & conflictum. Cùm enim Simon magicis artibus, vt se Romanis Deum esse probaret,

probaret, Dæmonum adiutorio per aërem cœlum versus volans, fugatis per orationem Petri Dæmonibus, in terram delapsus, vniuerso inspectante Populo diruptus est: hoc aduersus Apostolos, Neronem vehementer incitauit. S. Chrysostomus & Theophylactus in quartum caput posterioris epistolæ ad Timotheum aliam reddunt causam; hanc nempe, quod Paulus Pincernam Neronis, ei carissimum, ad fidem CHRISTI conuerterat: quamobrem ita æstuans Nero, caput Pauli præcidi iussit. Simeon Metaphrastes in commentario peregrinationis Petri & Pauli, testimonio Chrysostomi probat, causam mortis Pauli fuisse, quod Paulus valde dilectam Neroni Pellicem conuerterat ad CHRISTI fidem, & à nefanda libidine Neronis abduxerit; ob idq; à furente Nerone capite damnatum esse. Citat ibidem Gaium antiquum theologum, & Zepherinum Papam, & Dionysium Corinthiorum episcopum, à quibus proditum est; Paulum esse occisum à Nerone, non propter Simonem Magum, sed propter fœminas, quæ in Dominum crediderant, nec amplius cum Nerone congredi sustinebant.

S. Chrysost. Theophylactus. Apud Surium Metaphrastes die 29. Iunij. Dicit hoc Chrysostom. in lib. 1. aduersus vituperatores vitæ monasticæ.

Seuerus Sulpitius in libro secundo sacræ historiæ, aliam mortis Pauli rationem, & causam affert, à Cornelio Tacito petitam; atque eius fermè verbis expositam. Abundante iam, inquit, Romæ Christianorum multitudine, accidit, vt Roma incendio conflagraret, Nerone apud Antium constituto. Sed opinio omnium inuidiam incendij in principem retorquebat. Credebatúrque Nero gloriam innouandæ vrbis quæsisse: neque vlla re Nero efficiebat, quin ab eo iussum putaretur incendium. Vertit igitur ille in Christianos inuidiam: actæque in innoxios crudelissimæ quæstiones: quin & nouæ mortis rationes excogitatæ, vt ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent. Multi etiam crucibus affixi, aut flamma vsti: plerique in id reseruati, vt cum defecisset dies, in vsum nocturni luminis vrerentur. Tunc Paulus & Petrus condemnati, illi ceruix gladio desecta; hic in Crucem sublatus est. Hæc ferè Sulpitius. Sed eum manifestè refellit ratio temporum. Illud enim facinus Neronis in Christianos, factum est, vt refert Tacitus, anno vrbis conditæ octingentesimo decimoseptimo, & decimo Imperij Neronis anno, vt annotauit Eusebius in Chronico: at verò Paulus est occisus anno principatus Neronis decimoquartò, vel decimotertio, ab vrbe verò condita anno 821. Equidem valde probabilem iudico causam mortis Apostolorum paulò suprà expositam, tum de casu Simonis magi, tum de personis Neroni dilectissimis, per Apostolos ad fidem CHRISTI conuersis, & à Neronis consuetudine separatis.

Sulpitius. Eusebius. Auctoris iudicium.

44 Restat, vt de tempore mortis B. Pauli, disquirentes, & quoto anno post Passionem Domini, & item quoto Imperij Neronis anno: & de hoc posteriori prius agamus. Eusebius in chronico, Hieronymus de scriptoribus Ecclesiasticis in PAVLO, Beda in Acta Apostolo. super caput vltimum, & hos secuti complures alij arbitrantur, Paulum obiisse decimoquarto Neronis anno. Verùm istis aduersatur, quod Nero obiit octauo mense decimiquarti anni sui Principatus, & decimo die Iunij, vt supra docuimus, at verò Petrus & Paulus occisi sunt vigesimonono Iunij: si fuissent igitur occisi decimoquarto Neronis anno, non vtique occisi essent sub Nerone, sed post eius mortem, quod est contra communem Doctorum sententiam. Omnino est improbabile quod ait Epiphanius disputans in Hæresim 27. Paulum obiisse duodecimo Neronis anno; nulla enim ratione fultum est, & contrarium est ecclesiasticorum Auctorum sententiæ. Est itaque probabilius, esse mortuum Paulum anno decimotertio Neronis, id est, octauo mense eius anni: hoc confirmat Metaphrastes auctoritate Gaij, & Zepherini Papæ, & Dionysij Corinthiorum episcopi: hoc ipsum tradunt & Onuphrius in

Quoto Neronis anno S. Paulus obierit. Eusebius. S. Hieronym. Beda. Epiphanius.

Quoto anno post Passionẽ Domini, & post suã conuersionẽ, atque etiam ætatis suæ mortuus sit B. Paulus.

Chronico suo, & Dominus Baronius in anno Domini sexagesimonono: hoc demũm nulli difficultati & incommodo videtur obnoxium. Hinc liquidò apparet, Paulum esse mortuum trigesimosexto anno post Passionem Domini; tantum enim temporis effluxit à tempore Passionis Domini, id est, à decimooctauo anno principatus Tiberij, vsque ad octauum mensem decimitertij anni Neronis. Nimirum, post Passionem Domini, reliqui fuerunt quinque anni Tiberij, & Caligulæ tres anni pleni, & insuper menses decem, & dies octo, deinde Claudij tredecim integri anni, & item menses octo, & dies viginti: postremo Neronis duodecim anni, supérque menses fermè octo: ex his conficitur summa annorum triginta quinque, prætérque mensium fermè septem. Eusebius porrò, & Hieronymus, qui mortem Pauli referunt ad decimumquartum Neronis annum, consequenter eam signant in anno trigesimoseptimo post Passionem Domini.

Beda. Sed longius à vero discessit Beda, qui super Acta Apostol. capite decimoquinto vult Paulum esse passum trigesimooctauo anno post Passionem Domini. *S. Thomas.* B. autem Thomas super secundum caput epistolæ ad Galatas, ait, Petrum (idem autem de Paulo intelligendum est) mortuum esse Romæ quadragesimo anno post Passionem Domini. Si autem mortuus est Paulus, vt ostendimus, trigesimosexto anno post Domini Passionem, cum fuerit ad CHRISTVM conuersus secundo à Passione eius anno, consequens est, mortuum fuisse eum anno trigesimoquarto post suam conuersionem. *Chrysost. in Oratione de principibus Apostolorũ.* Quoniam verò Chrysostomus tradit, mortem obiisse Paulum expletis iam ætatis suæ annis octo & sexaginta; ex eo conficitur, Paulum fuisse annorum quatuor & triginta, cùm est ad CHRISTVM conuersus, totidémque post conuersionem suam annis seruisse CHRISTO.

45 *An eodẽ die passi fuerint Petrus & Paulus.*

Eadem porrò die eiusdem anni martyrium subiisse Petrum, & Paulum, antiquissima est, in Catholica Ecclesia traditio, certissimáque persuasio, auctoritate plurimorum veterum Doctorum confirmata. Nec sanè de Catholicis scriptoribus aliter quempiam sensisse memini, nisi *Prudentius.* Prudentium in Carmine de festo Apostolorum, & *Augustinus.* S. Augustinum in Tomo decimo in sermone quarto eorum, quos fecit in festo horum Apostolorum: qui aiunt Paulum vno anno post Petrum, eodem tamen die anniuersario esse martyrio coronatum. *Metaphrastes:* Metaphrastes ad probandum, hoc ipsum, affert testimonium Iustini Martyris, & Irenæi, quod ego tamen non legi in iis, quæ nunc extant eorum scriptis. *Gelasius.* Gelasius certè Papa quasi hæreticos damnat istius opinionis assertores.

46 *Locus Martyrij beati Pauli.*

De loco, vbi occisus est B. Paulus, illud à veteribus est proditum, consummasse martyrium in via Hostiensi, prope Tiberim, per abscissionem capitis. Est tamen vetus Traditio, religione populi fidelis, & concursu celebrata, Paulum esse interfectum ad Aquas Saluias: antiquitus vocabatur is locus ad MASSA AQVÆ SALVIÆ: fortasse ei loco nomen dedit Saluia Gens, olim Romæ pernobilis, quæ Othonem tulit Imperatorem. Erátq; hic locus, possessio Iuris monasterij S. Pauli, vt liquet ex marmoreo diplomate B. Gregor. Papæ, quod est in porticu S. Pauli parieti affixũ: in quo Gregorius indicat, eo in loco Paulum esse decollatum; dicens, incongruum videri, vt illa possessio non seruiret B. Paulo, in quâ palmam sumens martyrij, capite truncatus est. Vulgo appellatur is locus TRES FONTES. Verba illa Gregorij leguntur etiam in epistola eiusdẽ ad Felicem subdiaconum, Rectorem Patrimonij viæ Apiæ: quam epistolam memorat Onuphrius in libro de septem Ecclesiis Romæ; vbi agit de Basilica S. Pauli. Quod autem non vbi occisus fuerat, sed in via Hostiensi, non procul inde templum B. Paulo constructum sit à Constantino, causa videtur fuisse, commoditas & celebritas eius loci: præcipuè autem quod trecentis penè annis Apostoli corpus inibi iacuerat. Atq;

hæc

hæc fuit prima Christianorum persecutio à Nerone concitata: cuius commendatio magna est, Auctoris persona; cuius ingenium fuit, odisse bonos, & pessimos mortalium amare. De quo, scitum profectò est, quod Tertullianus dixit in Apologetico: Consulite, inquit, Commentarios vestros; illic reperietis, primum omnium Neronem in hanc sectam tum maximè in vrbe Roma exorientem, Cæsariano gladio ferocisse. Sed nos, tali dedicatore damnationis nostræ gloriamur: qui enim scit Neronem, intelligere potest, non nisi aliquod grande bonum ab eo damnatum. Sic Tertullianus. *Tertullian.*

47 De statura quoq; ac forma, habituq; corporis Pauli, vt non nihil dicamus, ita scribit Nicephorus lib. 2. cap. 37. Erat Paulus corpore paruo, & cõtracto, & quasi incuruo: facie candida: annósque plures præ se ferente: capite modico, & oculis admodum venustis, & gratia plenis: supercilia deorsum versus deuexa: nasus pulchrè inflexus, idémque longior: barba densior, & satis prolixa, eáque, non minus quam capitis coma, canis resperfa. Cùm inspiciebatur ab aliis, diuinum quid præferebat, atq; toto ore spirabat: vt qui eum cernerent fideles, ex solo aspectu, arcanam quandam & latentem conciperent gratiam, & ad bene sanctéq; viuendum incitarentur. Chrysostomus in oratione de principibus Apostol. toties à nobis commemorata, mirum tradit de notabili paruitate corporis Pauli, dicens, fuisse eum longitudine trium duntaxat cubitorum; cum iusta corporis humani mensura, sit, quatuor cubitorum. Hoc si verum est, satis apparet, vnde obtrectatores eius Corinthij, occasionem ceperint dicendi, fuisse eum præsentiæ contemptibilis, vt Paulus ipse scribit in cap. 10. posterioris epistolæ ad Corinthios. Sed iam tempus est vt finé huic Disputationi ponamus: in qua nos multa de vita, & rebus Pauli, cursim tamen, & carptim exposita, coarctauimus atque refersimus.

B. Pauli forma, & habitus corporis. Nicephorus.

Notabilis paruitas statura Pauli secundum Chrysostomum.

SECVNDA DISPVTATIO.

Super epistola B. Pauli ad Romanos, quando, & vnde, & cur, & ad quos, & quanta sapientia, simúlque obscuritate scripta sit.

48 QVATVORDECIM esse Pauli epistolas, plurium Conciliorum auctoritate, Patrúmque consensu comprobatas, & in album sacrarum scripturarum adscriptas, extra controuersiam est apud Catholicos. Cur autem vnius Pauli plures sint epistolæ, quàm aliorum omnium Apostolorum, Cyrillus Hierosolymitanus in decima Catechesi, ratione his verbis reddit. Miratus sum S. SPIRITVS dispensationem, quòd aliorũ quidem Apostolorum epistolas paruo numero circumscripserit; Pauli autem, antea sui persecutoris quatuordecim esse concesserit. Non enim eo, quòd minor esset Petrus, aut Ioannes, plura scribendi præcidit eis gratiam, absit: sed quòd dubia *Cyrillus.*

futura non esset eius doctrina, qui antea fuisset inimicus & persecutor; ideo eum plura scribere voluit: vt omnes sic nobis vera esse, quæ doceret, facilius persuaderemus. Vnde Iudæi stupebant audientes eum de CHRISTO disputantem acerrime, & dicebant; *Nonne hic est, qui expugnabat in Hierusalem eos, qui inuocabant nomen istud? Et huc ad hoc venit, vt vinctos illos duceret ad principes sacerdotum?* Hæc Cyrillus. Quoniam autem Paulus in suis epistolis passim demonstrat admirabilem conuenientiam, & concordiam inter vetus & nouum Testamentum, ea, quæ pertinent ad CHRISTVM ex lege, & Prophetis probās; idcirco non temerè hoc numero epistolæ eius continentur. Nimirum, numerus quatuordecim, per denarium, legem Moysis, & vetus Testamentum (principalis enim pars Mosaicæ legis fuit Decalogus) significat; per quaternarium, indicat Euangelicam CHRISTI doctrinam à quatuor Euangelistis traditam; per vtriusque autem numeri denarij, & quaternarij coniunctionem, denotat veteris & noui Testamenti inuicem consonantiam & concordiam. Vide Clementem Alexandrinum in libro quarto Stromatum.

Locus Epistolæ ad Colossenses c. 4. *Notabilis sententia Anselmi sumpta ex Sancto Gregorio.* *An Paulus scripserit epistolā ad Laodicenses.* *S. Gregorius.*

49 Dignum memoratu est, quod super hac re scripsit Anselmus, exponens verba illa Pauli, quæ sunt in fine Epistolæ ad Colossenses: *Cum lecta fuerit apud vos Epistola hæc, facite vt & in Laodicensium Ecclesia legatur: & ea quæ Laodicensium est, vobis legatur.* Hæc verba declarans Anselmus, ait Paulum scripsisse Epistolam ad Laodicenses, eámque epistolam sicut cæteras eius, Apostolica auctoritate fuisse firmatam: sanctam tamen Ecclesiam non nisi quatuordecim tenere Epistolas Pauli, vt ex ipso Epistolarum numero pernotesceret, Paulum & legis antiquæ, & Euangelij arcana fuisse rimatum; atque omnem sapientiam Veteris ac Noui Testamenti compendiaria quadam doctrina, contineri in Epistolis Pauli: Ideoq; numerum quatuordecim, qui hæc significabat, noluit excedere. Hæc Anselmus. Qui videtur ea mutuatus à B. Gregorio, cuius in libro trigesimoquinto Moralium capite 25. hæc sunt verba: Recta vita sanctæ Ecclesiæ multiplicata per decem & quatuor reputatur; quia vtrumque Testamentum custodiens, & tam secundum legis Decalogum, quàm secundum quatuor Euangelij libros viuens, vsque ad perfectionis culmen extenditur. Vnde & Paulus Apostolus quamuis Epistolas quindecim scripserit; sancta tamen Ecclesia non amplius, quàm quatuordecim tenet: vt ex ipso Epistolarum numero ostendat, quod Doctor egregius, Legis & Euangelij secreta rimatus esset. Sic Gregorius: Sed profectò non est probabile, voluisse Catholicam Ecclesiam reiicere scripturam aliquam, quam ei compertum esset, fuisse Apostolica auctoritate firmatam. Minus videtur improbabile, quod super eo loco Epistolæ ad Colossenses scribit S. Thomas, fuisse quidem à Paulo scriptam Epistolam ad Laodicenses, sed non fuisse receptam ab Ecclesia, vel quod de eius auctoritate non planè constaret: vel quòd esset ab Hæreticis deprauata: vel quod eadem prorsus haberet, quæ sunt in aliis Pauli Epistolis. Non placet mihi quod ait Theophylactus, dicens, vocari Epistolam Laodicensium, priorem Epistolam Pauli ad Timotheum, quòd ea scripta fuerit ex Laodicea. Non enim illa Epistola vni Timotheo docendo, & erudiendo scripta, quidquam pertinebat ad Colossenses.

S. Thomas. *Theophyl.*

Auctoris sententia.

50 Equidem assentior Chrysostomo, Theodoreto, Oecumenio, & Glossæ Interlineari, à quibus traditur, Paulum significare his verbis Epistolam scriptam non à se ad Laodicenses, sed quam Laodicenses scripserant ad ipsum Paulum. Non enim Paulus dixit: Legatur ea quæ est ad Laodicenses, sed, *quæ est Laodicensium*, vel, vt græcè legitur, *Quæ est ex Laodicea*. Est enim verisimile (inquit Theodoretus) Laodicenses per Epistolam accusasse apud Paulum quæ fiebant Colossis:

vel

vel eodem morbo quo Colossenses, etiam ipsos laborasse. Epiphanius disputans contra Hæresim 42. negat esse Pauli Epistolam ad Laodicenses, quæ suo tempore vulgò ferebatur: producitque testimonium hoc ex ea Epistola à Marcione citatum: *Vnus* D E V S, *vna fides, vnum baptisma, vnus* D E V S, *& Pater omnium, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus.* Quæ sententia iisdem verbis est apud Paulum in capite quarto Epistolæ ad Ephesios. Tertullianus scribit in libro aduersus Marcionem, eum credidisse; Epistolam, quę scripta fertur ad Ephesios, verè non fuisse scriptam Ephesiis, sed Laodicensibus. Philastrius in Catalogo hæresum cap. 89. tradit, eiusmodi Epistolam, tanquam Pauli, receptam à quibusdam; sed eam non legi ab Ecclesia publicè ad populum, propter sententias quasdam ambiguas ei temerè à nonnullis insertas. Theodoretus eam Epistolam dicit esse confictam. Hieronymus in Paulo, ait legi quidem Epistolam ad Laodicenses, sed ab omnibus explodi. Tradit Sixtus Senensis, Epistolam quandam Pauli ad Laodicenses reperiri Lutetiæ in peruetusto quodam Codice Bibliothecæ Sorbonicæ, & Patauij in Bibliotheca S. Ioannis à Viridario. Refert hanc Epistolam Iacobus Faber in Commentario suo super eo loco Epistolę ad Colossenses: Verùm nec videtur esse illa, cuius meminit Epiphanius, vt in qua non sit testimonium illud à Marcione citatum: nec est digna Paulo, cùm quicquid habet, id omne, atque etiam copiosius, & distinctius contineatur in epistola ad Colossenses: vt nulla planè ratio fuerit, cur Paulus iuberet Colossenses legere epistolam Laodicensium.

Epiphanius. *Tertullian.* *Philastrius.* *Theodoretus* *S. Hieronym.* *Sixtus Senensis.* *Iacobus Faber.*

Cæterùm quæritur, cur epistola ad Romanos, in primo loco ante alias omnes posita sit, cùm eam posteriori tempore, quàm complures aliarum, scriptam esse constet. Sed sciendum est, non eodem temporis ordine scriptas esse à Paulo epistolas, quo eas ordine in sacris Bibliis dispositas, & digestas cernimus. Rationem igitur, & ordinem temporis, quo singulæ à Paulo epistolæ sunt scriptæ, breuiter exponamus, exemplo Chrysostomi, & Theodoreti, aliorúmque qui hoc in præfationibus suorum Commentariorum in Paulum præstiterunt. Duæ epistolæ ad Thessalonicenses, scriptæ videntur ante alias omnes: & priorem missam esse à Paulo, cùm moraretur Athenis, arbitratur Theodoretus, & Athanasius in Synopsi, quia in tertio capite eius epistolæ hæc scribat Paulus: *Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis solis, & misimus Timotheum fratrem nostrum ad vos.* Putant autem isti, vnà cum Timotheo Paulum misisse epistolam ad Thessalonicenses. At enim fuisse missam Corintho eam Epistolam ad Thessalonicenses, cognoscere licet ex verbis Pauli, quæ sunt in tertio capite eius epistolæ; quibus docet, scriptam fuisse epistolam ad Thessalonicenses. Rediens autem Thessalonica Timotheus ad Paulum, inuenit eum Corinthi, vbi mansit per annum, & sex menses, sicut Lucas scribit Act. 18. Ex quo benè argumentatur D. Baronius, priorem epistolam ad Thessalonicenses non Athenis, sed Corintho esse missam. Verba Pauli, quo diximus loco, hæc sunt: *Nunc autem veniente Timotheo ad nos à vobis, & annuntiante fidem & charitatem vestram, &c.* Paulus porrò veniens Corinthum, inuenit Aquilam, eiectum Roma cum aliis Iudæis à Claudio Imperatore, anno Principatus eius, vt suprà docuimus, nono. Vide Lucam Act. 18. Ex quo coniecturam facio, eo ipso anno nono Claudij, vel decimo scriptas esse duas epistolas ad Thessalonicenses: nam posteriorem, non multò post priorem esse scriptam, tradit Theodoretus in præfatione epistolæ ad Romanos, & Chrysostomus in secundam epistolam ad Thessalonicenses. 51

Quo tempore, & ordine, Pauli epistolæ scriptæ fuerint. *Prima omnium epistol. ad Thessalonicenses.* *Theodoretus* *Athanasius.* *Baronius 1. Tomo, Anno Domini 52.*

Post has scripsit priorem epistolam ad Corinthios, cùm ipse esset Ephesi, vt manifestum est ex illis eius verbis, quæ sunt in vltimo capite eius Epistolæ: 52

Secundo loco epist. ad Corinthios.

Veniam ad vos, cum Macedoniam pertransiero, permanebo autem Ephesi vsque ad Pentecosten: Ostium enim mihi apertum est magnum, & euidens, & aduersarij multi. Venit autem Ephesum Paulus, postquam prædicauerat Macedonibus, Atheniensibus, & Corinthiis, vt ex historia Lucæ manifestum est. Posteriorem epistolam misit ad Corinthios ex Macedonia; cum enim, vt eis promiserat, secundo ad eos venisset, & aliquandiu in Macedonia fuisset, illuc regressus, inde misit epistolam. Hoc Paulus ipse indicat, capite septimo eius epistolæ ita scribens: *Cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, &c.* Et rursus: *Notam vobis facimus gratiam DEI datam Ecclesiis Macedoniæ*, & alio loco: *Ne cum venerint mecum Macedones, &c.* Videtur autem posteriorem epistolam ad Corinthios scripsisse Paulus sub finem Principatus Claudij.

Tertio loco epistola prior ad Timotheum.

Has proximè sequitur prior epistola Pauli ad Timotheum; quam ex Macedonia quoque misit; nam post eius proœmium sic ait: *Rogaui te, vt remaneres Ephesi, cum irem in Macedoniam, &c.* Licet argumentum eius epistolæ græcum ei præfixum demonstret, eam fuisse à Paulo missam ex Laodicea: sed quod prius dixi, similius vero est.

Quarto loco epistola ad Titum.

Ab hac, proxima est epistola ad Titum. Scribit Lucas Act. 20. Paulum, cum pertransisset partes Macedoniæ, & exhortatus fuisset eos multo sermone, venisse in Græciam, nauigatione scilicet vsum; in qua Cretam appellens, Titum ibi ad eam curandam Ecclesiam reliquit. Veniens autem Paulus in Græciam, scripta epistola ad Titum mandauit ei, vt Nicopolim quàm citissimè se conferret, scribens: *Cum misero ad te Artemam, aut Tychicum, festina ad me venire Nicopolim: ibi enim statui hyemare.* Hæc verba fecerunt quosdam opinari, epistolam Pauli ad Titum esse scriptam Nicopoli: sed cum Paulus dicat, statuisse se illic hyemare, satis indicat, se cùm eam scripsit epistolam, non fuisse ibi, habere tamen in animo illuc ire.

Quinto loco epistola ad Galatas. Theodoretus Chrysostom. Petrus Damianus.

Superioribus epistolis equidem hîc subiecerim epistolam ad Galatas. Nam licet, secundum Theodoretum, missa sit Roma, ideóque posterior quàm epistola ad Romanos: Chrysostomus tamen locat eam ante epistolam ad Romanos. Petrus Damianus in Tractatu quodam, cur Paulus in antiquis picturis ponatur ad dexteram, Petrus verò ad sinistram, ait, Paulum Ephesi scripsisse, atque inde misisse epistolam ad Galatas. Certè nec ex ipsa epistola, nec aliunde satis compertum est, quando, & vbi scripta fuerit.

Sexto loco epistola ad Romanos.

53 Post has omnes scripta est epistola ad Romanos, cum vltimò proficisceretur Paulus Hierosolymam, paulò ante quàm illic captus est. Hoc docet Paulus in capite 15. eius epistolæ, illis verbis: *Nunc proficiscor in Hierusalem ministrare sanctis: probauerunt enim Macedonia & Achaia collationem facere in pauperes sanctos qui sunt in Hierusalem.* De istis autem pecuniis, & eleemosynis loquens Paulus in priori ad Corinthios cap. 16. hortatur vt eas paratas habeant, vt statim mitti possint Hierusalem: Vbi & illud addit: *Quod si dignum* (inquit) *fuerit, vt ego proficiscar, mecum ibunt: veniam autem ad vos, cum Macedoniam pertransiero.* Quod tunc Paulus in dubio habuit, postea deliberatum habuit, ferre nimirum eleemosynas Christianis Hierosolymitanis. Idipsum confirmauit Paulus, dicens causam coram Felice Præside, vt refert Lucas in Actis Apostolicis capite 24. *Post annos,* inquit, *plures eleemosynas facturus in gentem meam, veni Hierusalem.* Corinthi autem scriptam esse à Paulo epistolam ad Romanos, finis eius non obscurè indicat. Primò enim commandat Romanis Phœben, dicens, eam esse ministram Ecclesiæ quæ est Cenchris, qui est locus, & (vt quidam aiunt) Nauale Corinthiorum. Deinde ait ibidem, se hospitari apud Caium, quem fuisse Corinthium, & Corinthi moratum, ex primo capite prioris epistolæ ad Corinthios manifestum est.

Origenes.

Verùm hæc lubet auctoritate Origenis confirmare, simulque illustrare: cuius in Præfa-

tione

tione commentariorum ſuorum in epiſtolam ad Romanos, hæc ſunt verba: Videtur hanc epiſtolam ſcripſiſſe Paulus ex Corintho: quod etſi aliis quidem pluribus indiciis demonſtrari poteſt, euidentius tamen ex eo quod ipſe dicit: *Commendo vobis Phœben ſororem noſtram, miniſtram Eccleſia, qua eſt Cenchris.* Cenchris autem dicitur locus Corintho vicinus, immò portus ipſius Corinthi. Idem patet ex eo, quod ibi addit Paulus: *Salutat vos Caius hoſpes meus.* De quo Caio ſcribit Corinthiis: *Gratias ago DEO meo, quia neminem veſtrum baptizaui, niſi Criſpum & Caium.* Simile quoque facit indicium, quod ibidem adiungit Paulus, dicens: *Salutat vos Eraſtus arcarius ciuitatis.* De quo Eraſto ſcribens epiſtolam ſecundam ad Timotheum, ait: *Eraſtus remanſit Corinthi.* Ex quibus omnibus certiſſima colligi videntur indicia, quod ex Corintho miſſa fuerit epiſtola ad Romanos. Hæc Origenes, Gloſſa ordinaria, quam Auguſtino tribuit S. Thomas, in proœmio in epiſtola Pauli, ait epiſtolam ad Romanos cœptam eſſe ſcribi à Paulo Athenis, ſed finitam Corinthi, & inde miſſam. Hoc vnde iſti Doctores ſciuerint, equidem neſcio. Ac ſupradictæ quidem octo epiſtolæ, ſex ad quatuor Eccleſias, duæ ad duas priuatas perſonas, ſcriptæ ſunt à Paulo, antequam captus eſt Hieroſolymis, & vinctus deinde miſſus Romam.

S. Thomas.

Sex reliquæ epiſtolæ ſcriptæ ſunt Romæ, & è vinculis miſſæ. Et primis quidem 54
vinculis, epiſtolæ ad Philippenſes, ad Epheſios, ad Coloſſenſes, ad Philemonem,
& ſecundum Chryſoſtomum, etiam ad Hebræos. Id verò manifeſtum fit ex ipſis
epiſtolis, in quibus mentionem facit Paulus ſuorum vinculorum, & catenæ. Videat Lector caput ſextum epiſtolæ ad Epheſios, & caput primum, ſecundum, & vltimum ad Philippenſes, & quartum ad Coloſſenſ. & vltimum ad Hebræos. Veruntamen epiſtola ad Philemonem ſcripta videtur ante epiſtolam ad Coloſſenſes: nam in illa Paulus meminit Oneſimi, tanquam tunc primùm ad CHRISTVM conuerſi. Sic enim ait: *Obſecro te pro filio meo quem genui in vinculis Oneſimo,* & tunc miſit illum ad Dominum eius Philemonem. In epiſtola verò ad Coloſſenſes capite quarto appellat eum iam fidelem fratrem, miſſum ad eos vt conſolaretur ipſos, & nota faceret eis, quæ erant circa Paulum. Epiſtolas porrò ad Epheſios, & Coloſſenſes videtur Paulus eodem tempore ſcripſiſſe, vſus ad eas deferendas Tychico tabellario; nam in capite vltimo epiſtolæ ad Epheſios ſic ait Paulus: *Vt autem & vos ſciatis qua circa me ſunt, quid agam, omnia vobis nota faciet Tychicus chariſſimus frater, & fidelis miniſter in Domino: quem miſi ad vos in hoc ipſum, vt cognoſcatis qua circa nos ſunt, & conſoletur corda veſtra.* In epiſtola autem ad Coloſſenſes, capite quarto de eodem Tychico hæc ſcribit: *Qua circa me ſunt, omnia vobis nota faciet Tychicus chariſſimus frater, & fidelis miniſter, & conſeruus in Domino: quem miſi ad vos ad hoc ipſum, vt cognoſcatis qua circa me ſunt, & conſoletur corda veſtra.* Epiſtolam ad Hebræos, Romæ ſcriptam eſſe à Paulo è vinculis ſuis, tradit Chryſoſtomus in Proœmio ſuo in epiſtolas Pauli. Videri tamen poſſet eo tempore ſcripta, quo tempore Paulus liberatus primis vinculis peragrabat Italiam, vt indicant extrema illa eius epiſtolæ verba: *Salutant vos de Italia fratres.*

Septimo loco epiſtola in vinculis Roma, ad Philemonem, ad Epheſios, ad Philippenſes ſcripta.

Octauo loco epiſtola ad Hebraos.

Poſtremam omnium epiſtolarum ſcriptã eſſe à Paulo epiſtolam poſteriorem 55
ad Timotheum, communis eſt Doctorum ſententia, Euſebij lib. 2. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, Chryſoſtomi in Proœmio in epiſtolas Pauli, Hieronymi de ſcriptoribus Eccleſiaſticis, in PAVLO, Theodoreti in Præfatione ſua in epiſtolas Pauli, Ambroſij ſuper epiſtolam illam ad Timotheum, & vt verbo dicam, omnium, qui vel de ordine epiſtolarum Pauli diſſeruerunt, vel epiſtolam illam ad Timotheum ſcriptis commentariis explanarunt. Sed quid opus eſt teſtibus, cùm hoc ipſum dicat Paulus apertiſſimis verbis? quæ in capite quarto eius epiſtolæ ſunt

Nono & vltimo loco ſecunda epiſtola ad Timotheum.

Locus Pauli 2. ad Tim. 4.

sunt huiusmodi. *Ego enim iam delibor, & tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui.* Si hæc Paulus scripsit ex primis vinculis, id est, tertio Neronis anno, vt quidam putant, cùm superessent adhuc illi decem, vel nouem anni vitæ. (Occisus enim est decimotertio anno Imperij Neronis) quomodo diceret se iam tum delibari siue immolari, quod vtique denotat iam imminentem atque instantem eius passionem? quomodo item diceret se iam cursum consummasse, cum magna pars cursus eius restaret peragenda? At enim dicet quispiam, Paulum in eo ipso loco, paulò post prædicta verba, dicere, CHRISTVM sibi astitisse, & se confortasse, vt per ipsum prædicatio impleretur, & audirent omnes gentes, & mox subdit: *Liberabit me DEVS ab omni opere malo.* Legendum est enim in futuro (*liberabit*) non vt quidam latini Codices habent in præterito, (*liberauit*) est enim græcè ῥύσεται.

56 Verùm scire oportet, Paulum eo loco, vtrorumq; vinculorum suorum mentionem facere; & de primis vinculis, in quibus venit Romam, & mansit vsque ad quartum Neronis annum: intelligitur quod ibi dicit Paulus, se liberatum esse de ore Leonis, sic appellans Neronem; vt per ipsum prædicatio impleretur, & audirent omnes gentes: nam primis vinculis solutus, per nouem annos in variis regionibus, & apud varias gentes prædicauit Euangelium. Ad postrema verò vincula, in quibus & mortem subiit, pertinet quod antè dixerat: *Ego iam delibor, & tempus resolutionis meæ instat.* Rectè porrò obseruatum est à Chrysostomo

Theodoretus & Theodoreto, cùm Paulus ibi loqueretur de primis vinculis, dixisse: *Liberatus sum de ore Leonis.* Loquens autem de secundis vinculis, dixit: *Liberabit me Dominus ab omni opere malo.* Non dixit, *de ore Leonis,* quia tunc à Nerone occisus est. Audiat Lector Theodoretum super eo loco hæc scribentem: Non dixit, liberabit me rursus à Leone, sed ab omni opere malo: sciebat enim fore, vt vitæ omni-

Chrysostom. no finem caperet. Sed idipsum explicatius dicit Chrysostomus his verbis: Quomodo dicit, liberabit me, siue eruet me, cum paulo ante dixerit; liberatus sum, siue ereptus de ore leonis? sed prius dixit, eripuit me de ore leonis. posteà verò dixit: liberabit, siue eruet me non iam ex ore leonis, sed ex omni opere malo, quasi diceret: Tunc periculis à DEO liberatus sum, vt ministerium prædicandi Euangelium implerem: quando autem satis iam Euangelio factum est, eripiet me Dominus ex omni peccato; (id enim appellat opus malum) nec permittet vlla cum reprehensione ex hac vita proficisci. Nam posse vsque ad sanguinem stare aduersus peccatum, nec cedere, quid est aliud, nisi à crudeliori leone, videlicet Diabolo eripi? Maior itaque salus fuit, quàm prior fuerat. Hæc Chrysostomus.

Baronius in anno Domini 59. & 60. Scio diuersam esse Domini Baronij sententiam. Is enim arbitratur secundam epistolam ad Timotheum esse scriptam tertio anno Neronis ante epistolas: ad Philippenses, Ephesios, Colossenses, & ad Philemonem, epistolam verò ad Hebræos fuisse omnium nouissimam. Sed ego communem Doctorum sententiam, cui Paulus ipse vehementer suffragatur, vt dudum exposui, probabiliorem iudico.

57 *Cur prima omnium epistolarum epistola ad Romanos.* Cur igitur qui Pauli epistolas disposuerunt atque ordinarunt, ante alias omnes locarunt epistolam ad Romanos, quæ post septem epistolas scripta est? Quidam opinantur, quòd ROMA caput esset Imperij, & orbis terrarum, propterea qui epistolas Pauli ordinarunt, epistolæ, quæ scripta fuerat ad Romanos, pri-

Catharinus. mum locum assignasse. Catharinus putat id esse factum, propter dignitatem Ecclesiæ Romanæ, quæ est caput omnium Ecclesiarum. Eius namque magisterio

Theodoretus erudiuntur omnes, eiúsque potestate reguntur. Theodoretus ait, ob id esse præpositam cæteris epistolam ad Romanos, quòd in se exactam omnis generis doctrinam,

ctrinam,& accuratam,copiosámque dogmatum tractationem,præ cæteris,contineret. S. Augustinus in epistola 105. quam scripsit ad Sixtum , aliam quandam affert rationem,quòd nimirum in ea epistola euidenter declaretur, maximeque commendetur fides CHRISTI,& gratia DEI,quæ est principium & fundamentum omnium bonorum,& quæ in omnibus bonis hominum primas tenet. Epistolam porrò ad Ephesios S. Hieronymus in præfatione in eam epistolam, eam locatam esse ait in medio epistolarum Pauli , quod sicut cor animalis in medio corporis est , & occulto loco reconditum ; sic ea epistola profundis quæstionibus inuoluta , medio in loco posita est. Epistolam denique ad Hebræos vltimo loco positam nonnulli existimant , quòd perfectissima tractet mysteria,non rudibus,nec tyronibus in sacra doctrina, sed admodũ exercitatis, prouectisq́; aperienda,cuiusmodi sunt Disputationes illę Pauli de CHRISTI Diuinitate,atque æternitate:de cessatione veteris legis, & translatione sacerdotij Aaronici:de CHRISTI sacerdotio secundum ordinem Melchisedech : de gloria & felicitate cœlestis Hierusalem : deque aliis Fidei & Theologiæ altissimis mysteriis.Nec mihi displicet quorumdam opinio existimantium , epistolam ad Hebræos vltimam omnium esse locatam, vt ea re denotaretur, Iudæos, qui à primò reiecti fuerant propter incredulitatem, à participatione gratiæ CHRISTI,in extremo mundi æuo fidem CHRISTI suscepturos,& salutis,& gloriæ,quam CHRISTVS promeruit,participes futuros.

S. August. *S.Hieronym.* *Epistola ad Hebræos cur in vltimo loco.*

Cæterùm illud etiam hoc loco quæri explicarique dignum est: An in epistolis Pauli sit eloquentia:Nam de sapientia, rerumque diuinarum copiosa & profunda doctrina dubitari minime potest. Id enim perspicuè declarat lectio ipsa epistolarum eius,passim obuiis quęstionibus,& tractationibus altissimorum nostræ Fidei mysteriorum multiiugi doctrina, & cœlesti sapientia refertis. Egregiam quoque Pauli sapientiæ testimonium B.Petrus in fine prioris epistolæ reliquit,scriptum hisce verbis : *Sicut & carissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam,scripsit vobis,&c.* Quæramus igitur nunc de Pauli eloquentia. Duæ sunt eloquentię partes:quarum vna versatur in electione optimorum verborum,eorumq́; apta,& numerosa collocatione , atque in elegantia quadam & concinnitate dicendi,& in quibusdam illustribus verborum figuris.Hãc partem eloquentiæ fatemur non esse in Pauli epistolis , immo in his reperimus hyperbata longa,& obscura,& solœcismos,& orationis defectus, atque redundantias, & verba plebeia,triuialia, necnon & incomptam , atque inornatam dictionem. Quamobrem obtrectatores Pauli, qui erant Corinthi, dicebant de Paulo,sicut ipse refert in capite 10.secundæ epistolæ ad Corinthios : *Epistolæ*, inquiunt,*graues sunt,& fortes;præsentia autem infirma , & sermo contemptibilis.* Quin etiam Paulus ipse in sequenti capite eius epistolæ ait,se imperitum sermone,sed non scientia. Exẽplum hyperbati reperies initio epistolæ ad Romanos:solœcismi in capite sexto ad Galatas,& ad Ephesios tertio : redundantiam orationis, ad Ephesios primo.Irenæus l.3. cap. Hyperbatis,inquit,frequenter vtitur Apostolus propter velocitatem sermonum suorum , & propter impetum , qui in ipso est Spiritus. Cuius rei exempla subdit ex epistolis Pauli. Origenes lib.6. Commentariorum in epistolam ad Romanos:Superfluum est(inquit)ornamenta quęrere sermonis in Paulo,quippe cum id non illi curæ fuerit.Vnde est illud eius celebre dictum. *Non in sublimibus humanæ sapientiæ verbis,sed in ostẽsione Spiritus.*S.Hieron.in epistola ad Algasiã,respõdẽs quæstioni eius decimæ,ita scribit: Quod dixit Paulus, *Etsi imperitus sermone,non tamen sciẽtia,*id non ex humilitate,sed ex consciẽtię veritate dixit. Profundos enim & reconditos sensus lingua nõ explicat : & cũ ipse

58 *An in epistolis Pauli sit eloquentia.* *Eloquentia in verbis posita, non fuit in B.Paulo.* *Irenæus.* *Origenes.* *1.Cor.2.* *S.Hieronym.* *2.Cor.10.*

sentiat quid loquatur, in alienas tamẽ aures puto non potest trãsferre sermone. Et paulò infrà: Superfluis, inquit, cõiunctionibus vti Paulum, propter imperitiam artis grammaticæ, plerisq; in locis reperimus. Idem Hieronymus in epistola ad Heldibiam respondens vndecimæ quæstioni eius, ad eandem sententiã hęc scribit: Cum Paulus haberet scientiã scripturarũ, & diuersarũ linguarũ gratiam possideret, diuinorum tamen sensuum maiestatẽ digno non poterat græci eloquij explicare sermone. Habebat ergo Titũ interpretẽ, sicut & Petrus Marcum. Videat Lector eundem Hieronymum in primum caput epistolæ ad Titum, & in principio libri 2. Commentariorum in epistolam ad Ephesios, & Theodoretum Sermone 8. de curatione græcarum affectionum.

59 *Chrysostom.* Sed hoc, quod diximus, luculenta oratione confirmat Chrysostomus in Homilia 3. super primum caput prioris epistolæ ad Corinthios hoc modo dicens: Audiui Christianum quendam altercantem cum Ethnico, ridiculo sanè certamine, cum ambo sua inuicem soluerent argumenta. Siquidem quæ oportebat Christianum dicere, ea Gentilis afferebat: & quę Gentilis partes erant, eas Christianus vsurpabat. Erat autem de Pauli, & Platonis comparatione disputatio. In qua disputatione Gentilis conabatur ostendere, Paulum, & indisertum, & rudem, & indoctum fuisse. Contra verò Christianus contendebat, Platone fuisse Paulum eloquentiorem. Atque hoc pacto Gentilis victor euasit, cum causam vicisse iudicaretur. Enimuero si Platone disertior fuisset Paulus, multi non temerè possent existimare, Paulum non gratia, sed facundia vicisse mundum. Itaque Gentilis agebat causam Christiani, Christianus verò Gentilis. Sedenim quia Paulus ineruditus, & indisertus fuit, vicit autem Platonem, eiusq; discipulos ad se conuertit; iccirco clarissima, & admiranda fuit eius victoria. Si quando igitur nos in tale aliquod certamẽ inciderimus, vltro dicamus, Apostolos & indoctos, & indisertos fuisse: & cum illi dixerint, fuisse eos rusticos: adijciamus præterea nos, fuisse etiam indoctos, & illiteratos, pauperes, abiectos, & obscuros. Non sunt hæc conuicia, & maledicta in Apostolos, sed magna eorum laus & gloria, quod tales viri mundum superauerint. Isti enim ineruditi, & indiserti, & rustici, viros sapientia, & prudentia, & diuitiis, & potentia, & eloquentia præpollentes mirabiliter superauerunt. Hæc ibi Chrysostomus.

60 *In eloquẽtia ut ita dicã, reali, nõ verbali excelluisse Paulũ.* Altera pars, eaque potior, eloquentiæ, consistit in robore argumentorum, in crebritate, grauitateque sententiarum, in vsu quarundam insignium figurarum, quas vocant, rerum, vel sententiarum, in ardore & contentione dicendi, in artificiosa, efficacique ratione persuadendi, in animorum affectibus concitandis, atque miscendis. Cùm enim tria sint oratoris munera, docere, delectare, mouere: primum est necessitatis, alterum, voluptatis; tertium victoriæ. Pauli epistolas, & graues, & fortes esse, vel ipsi eius obtrectatores fateri cogebantur. Paulo coram Felice præside de iudicio, & iustitia, & castitate disputãte, Felix, homo Gentilis, & rerum terrenarum cupiditatibus, curisque affixus, toto est animo tremefactus. Paulo item dicente coram Rege Agrippa, respondit Rex: *In modico suades me Christianum fieri.* Festus quoque Iudææ Præses, audiens Paulum summa contentione & ardore dicentem, exclamauit, dicens: *Insanis Paule, multæ te litteræ ad insaniam conuertunt.* Figuræ porrò sententiarum, quæ apud Rhetores habentur laudatissimæ, crebræ sunt in epistolis Pauli; nec secus in his, quàm in cœlo stellæ, mirabili splendore collucent. Videat Lector Augustinum in quarto libro de Doctrina Christiana capite sexto, & septimo. Verùm ante omnes audire oportet S. Hieronymum, in Apologia pro suis libris aduersus Iouinianum, scripta ad Pammachiũ super hac ipsa re ita disserentẽ: Paulũ Apostolum proferam: quem quoties

2 AdCor. 11. Act. 24. & 26.

S. August.

S. Hieronymus.

quotiescumque lego, videor mihi,non verba audire, sed tonitrua. Legite epistolas eius & maxime ad Romanos, ad Galatas, & ad Ephesios, in quibus totus in certamine positus est. Videbitis eum testimoniis,quæ sumit ex veteri Testamento,quàm artifex, quàm prudens, quàm dissimulator sit eius quod agit. Videntur verba simplicia,& quasi innocentis hominis ac rusticani, & qui nec facere,nec declinare nouerit insidias:sed quocumque respexeris, fulmina sunt.Hæret in causa,capit omne,quod tetigit:tergum vertit, vt superet; fugam simulat, vt occidat.Hæc Hieronymus.Quam,obsecro,prudenter & artificiose Paulus ex ara IGNOTI DEI,quam Athenis viderat inter simulacra, occasionem cepit prædicandi apud Athenienses CHRISTVM eis ignotū?experitur quisq;,legēs Pauli epistolas,se inter legendū variis animi sensibus,& motibus affici:nunc timore atq; horrore concuti:aliàs iucundissima perfundi lætitia interdū mœtore ac tristitia contrahi;aliquando in spem totum erigi;nōnunquam ira & indignatione incendi;inflammari odio,ardere desiderio,nullo demùm non animi sensu motuque concitari.

Ceterùm propius accedētes ad huius epistolæ tractationē,indicemus primò quis fuerit Pauli scopus in hac epistola scribēda,quodq; sit eius epistolæ principale argumentū.Inter Christianos,qui erant,id tēporis, Romæ,partim ex Gentibus,partim ex Iudæis conuersos ad Christum, grauis admodum & odiosa, & perniciosa orta fuerat disceptatio, vtrisq; gratiā Christi suis meritis,suæq; iustitiæ arrogantibus.Etenim Iudæi Maiorū suorū sanctitatem, legē sibi à DEO latā,oracula Prophetarū,veriq; DEI cultū & religionē,promissa itē DEI præcipuè ipsis data,deniq; Messiæ ipsis,& ex ipsis promissum, gloriabundi iactabāt: Gentes verò,semper antea Idololatriæ deditas, Christi gratia indignas,& ab Euangelio arcēdas:Gentes contrà,Philosophiam prædicabāt,& virtutes morales, multáq; à suis fortiter & gloriosè gesta,iactāter,supétq; venditabāt:ac se quidē prius ex ignorantia peccauisse,Iudæos verò ex malitia & odio veritatis,ob idq;, tanquam Domini interfectores, gratia eius indignos esse.Hæc itaq; tūc Romæ inter Christianos vigens altercatio,occasionē præbuit B.Paulo scribendi ad eos hanc epistolā;in qua conatur,eā de medio tollere altercationē, & vtriusq; gentis insolentiā coërcere.Docet igitur Paulus in hac epistola,vt scribit Augustinus in libro expositionis inchoatæ super epistolā ad Romanos, gratiā Christi datam esse hominibus tam Iudæis,quàm Ethnicis, nō ꝓpter bona eorum præcedentia merita,& opera siue legalia,siue moralia;sed ob merā DEI benignitatem, & misericordiam gratuitò esse omnibus indifferenter oblatam:Non enim quia iusti erant homines, ideo crediderunt in Christum; sed cum essent iniusti, dignè credendo in Christum, iustificati sunt, vt deinceps etiam iustè viuere possent. Hic est igitur principalis huius epistolæ status,ad quem vniuersa referūtur: hæc est principalis quæstio,quam præcipue tractat, & in omnem partem versat Paulus,ad cuius potissimùm explicationem cetera diriguntur. Huc nempe spectat, quod in hac epistola primo loco disputat Paulus, omnes homines, siue Iudæos, siue Gentiles,ante gratiam Christi fuisse obnoxios peccato & iræ Dei:& quod deinde disputat, Iustificationem hominis fieri per gratiam CHRISTI gratis & absque meritis humanis.Huc etiam pertinent quæ docet de prima causa prædestinationis,& reprobationis omnium, & de Gentium electione, ac reprobatione Iudæorum. Ac licet huius epistolæ, & eius quæ scripta est ad Galatas, idem fermè sit argumentum,in vtraque enim disputatur à Paulo,non per legem sed per gratiam CHRISTI iustitiam homini contingere: hoc tamen differt, quod,vt August.annotauit in expositione epistolæ ad Galatas,Paulus in Episto-

Scopus Pauli in scribendo epistolæ ad Romanos.

S. August.

S. August.

 la ad

la ad Romanos.cóponere studens contentioné ortam inter conuersos ex Iudæis & ex Gétibus,id potissimú agit,vt doceat gratuitá esse Iustificationem hominis coram DEO,& absq; vllis præcedentibus meritis indifferenter omnibus cótingere:In epistola verò ad Galatas conatur Paulus reuocare eos, qui per Pseudapostolos iudaizantes,& ad obseruantiá legis Mosaicę cogétes,ex Christianismo ad Iudaismum vel iá traducti fuerant, vel certè commoti & incitati. Quamobrem ostendit Paulus,Iustificatis per fidem CHRISTI minime necessariam esse obseruationem legalem, & à seruitute legis liberos esse credentes.

62 Quos intelligere oportet nomine Romanorum ad quod scripsit Paulus.

Sed videamus,quos intelligere oporteat hoc loco nomine Romanorum, ad quos Paulus hanc epistolam scripsit. Nomine Romanorum intelligere oportet hoc loco, non solos Romæ natos, aut Romana ciuitate donatos, sed quoslibet Romæ habitantes siue Græcos,siue Romanos, siue Iudæos cóuersos ad Christi fidem,per B.Petri,vt est credibile,prædicationé:qui secundo Imperatoris Claudij anno,id est,duodecim annis ante scriptioné huius epistolæ,Romam venerat, ibiq; sedem suá episcopalem fixerat,immobiléq; locauerat.

Multitudo Iudæorú habitantium Romæ.

Iudęi porrò,id temporis,frequentissimi erant Romæ; siue quia iam inde à tépore Machabæorum, fœdus & amicitiam inierant Iudæi cum Romanis; siue quod à tépore Pompeij Magni,Iudæa Romanis subiecta fuerat: siue propter duos Agrippas, reges Iudæorum,diu Romæ versatos,& duobus Romanis Imperatoribus,Caio,& Claudio familiarissimos.

Iosephus.

Scribit Ioseph.lib.17.Antiquitatú,cú ex Iudęa venissent Romam quinquaginta legati missi ad Augustum Cæsarem, præsto ipsis fuisse Iudæorum,qui Roma habitabant,amplius octo millia.Erat autem Iudæorum Romæ habitatio,trans Tiberim, vt indicat Philo in eo libro quem scripsit de legatione sua ad Caium Imperatoré.

Philo.

Sed enim obijceret nobis fortasse quispiam,quo tempore Paulus scripsit hanc epistolam ad Romanos, eo tempore nullos fuisse Romæ Iudæos;quippe qui à Claudio expulsi vrbe fuerát nono eius Imperij anno,vt scribit Suetonius,& Orosius,& narrat Lucas in Actis Apostolicis,c.18.dicens: Cum Paulus venisset Corinthum, reperisse ibi Aquilam & Priscillam,qui cum aliis Iudæis Roma fuerant eiecti à Claudio.

Suetonius & Orosius.

Huic nos obiectioni respondemus,Iudæis postea vel ante,vel post morté Claudij, rursus accessum ad vrbem esse concessum:cuius rei non leue argumentum est, quod Aquilá & Priscillam, quos diximus fuisse tunc Roma expulsos, Paulus in extrema hac epistola, iam iterum Romam reuersos, & inibi habitantes salutat his verbis: *Salutate Priscam & Aquilam adiutores meos in CHRISTO IESV, &c.*

63 Qui fuerint in primitiua Ecclesia vocati Iudaizantes.

Declarandum præterea hîc est, qui fuerint ij,quos legimus in primitiua Ecclesia vocatos esse Iudaizantes.Sciendum itaque est,gétem Iudæorum fuisse institutorum suorum,patriarumque legum tenacissimam; externarum autem legum & morum, maximè verò ceremoniarum, & religionum aspernatricem. Quod scitè declarauit Iuuenalis Satyra decimaquarta illis versibus:

Iuuenalis.

Quidam sortiti metuentem Sabbata Patrem,
Nil preter nubes,& cœli numen adorant,
Nec distare putant humana carne suillam,
Qua pater abstinuit; mox & præputia ponunt,
Romanas autem soliti contemnere leges,
Iudaicum ediscunt,& seruant ac metuunt ius,
Tradidit arcano quodcumq; volumine Moses.

Nec solum hoc ingenio & animo erant Iudæi aduersus Gétiliú leges, sed etiam recepto iam Euangelio,simul quoq; legis Mosaicę obseruantiam,contendebant ad consequendam salutem esse necessariam. Huius igitur generis hominú secta, olim

olim dicta est Iudaizantium, quorũ in primitiua Ecclesia duo fuere genera: alterum, arbitrantium gratiam Euangelij propriè posteris Abrahæ promissam, non esse communicandam cum Gentibus, Idolorum, & Dæmonum cultui deditis: de quibus hominibus scriptũ est in Actis Apostolorum capite vndecimo. Alterum genus fuit eorũ, qui docebant, non esse quidem Gentes ab Euangelio arcendas, sed eas tamen astringendas esse obseruatione legis Mosaicæ: non enim Euangelium absque legalium obseruatione, veram homini iustitiam & salutem afferre posse. De istiusmodi hominibus agitur Act. 15. & apud Galatas capite secundo.

Perobscurã esse ad intelligendum epistolam ad Romanos, & ad explicandum perdifficilem, experitur, quicunq; eam attentè, obseruateq; legerit. Hieronymus certè respondens decimæ quæstioni Hedibiæ in epistola quam ad eam scripsit: Omnis, inquit, epistola ad Romanos interpretatione indiget: tantis enim obscuritatibus inuoluta est, vt in ea intelligẽda auxilio indigeamus SPIRITVS sancti, qui per Apostolum, quæ in ea sunt, dictauit. Huius quoq; rei testem, & probatorem habemus B. Petrum, qui extremis penè verbis posterioris epistolæ suæ ait, in epistolis Pauli quædã esse intellectu difficilia: quæ indocti & instabiles tunc deprauabãt ad suam ipsorũ perditionem, sicut & cæteras scripturas. His autem verbis præcipuè significasse Petrum epistolam Pauli ad Romanos, affirmat Oecumenius in commentario eius loci: & super illis verbis: *Sicut & charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam, scripsit vobis*, ita scribit: Vbi nam tale aliquid dixit Paulus? nimirum illis verbis: *Benignitas DEI ad pœnitentiam te adducit*. Quod si ad pœnitentiam, siue resipiscentiam inuitat nos DEI longanimitas; resipiscentia autem nobis est salutaris: ergo ad nostram vtilitatem, ac salutem facit DEI longanimitas. Sed quæ sunt, quæ in epistolis Pauli deprauant homines indocti & instabiles ad suam perditionẽ? Exempli causa, dixit Paulus: *Vbi abundauit peccatum, superabundauit & gratia*. Hoc isti deprauabant, dicentes, Paulum hoc docere: Peccemus abundantius, vt abundantius nobis ignoscatur. Id autem facere eos Petrus ait ad suam ipsorũ perditionem. Par enim eorum perditio est, qui Prophetas & Apostolos occiderunt, atque eorum, qui scripta & sermones ipsorum corruperunt, eidémque iudicio DEI, & damnationi, ac vindictę vtrique sunt obnoxij. Illi enim occiderunt Prophetas & Apostolos, ne alij salutarem eorum doctrinam sequerentur; hi verò sermones eorũ, & scripta deprauant, ne alij rectam & sinceram eorum intelligentiam capientes, salui fiant. Sic Oecumenius.

Obscuritas epistolæ ad Romanos. S. Hieron. 64

Locus 2. Petri cap. 3. Oecumenius

Ad Rom. 2.

Ad Roman. cap. 5.

Verùm dicet aliquis, cùm Petrus epistolã illam scripserit ad eosdem, ad quos priorem epistolã scripserat, vt ipse ostendit primis illis verbis capitis tertij: *Hanc ecce vobis, charissimi, secundam scribo epistolam*. Scripserat autem priorem ad Iudæos per Asiam dispersos, vt ex initio eius epistolæ manifestum est: quomodo Petrus illis verbis significare potuit epistolam Pauli ad Romanos? Ob hãc causam putat D. Baronius, Petrum significasse illis verbis epistolam Pauli ad Hebræos: præsertim cum in ea Paulus à capite decimo, vsq; ad finem epistolę multifariam hortetur Hebræos, ad patienter ferendas tribulationes, & perseuerandũ in bene agendo, & in expectatione diuinarum promissionum, qua de re loquebatur eo loco Petrus. Beda tamen super eo loco Petri aliter sentit, scribens, licet Paulus propriã aliquam epistolam non scripserit ad eos, ad quos Petrus scripsit: talia esse tamen, quæ in suis epistolis scripsit Paulus, vt ea ad omnium Ecclesiarum, omniúmque credentium eruditionẽ, & confirmationem pertinerent. Bedæ verba exponentis illa Petri, *Sicut Paulus scripsit vobis*, sunt huiusmodi: Petrus dixit, Paulum scripsisse illis: quia etsi Paulus ad quasdam specialiter scripsit Ecclesias, omnibus tamen generaliter, quæ per orbem sunt, quæque vnam Catholicam faciunt Ecclesiam,

65

Baronius 1. Tomo, anno Domini 60.

Beda.

scripsisse probatur Ecclesiis. Sic Beda. Et verò, epistolam ad Hebræos non scripsit Paulus ad Hebræos per Asiā dispersos, sicut Petrus scripsit; sed ad Hebræos qui erant in Iudæa, vt ex ipsa epistola perspicuè cognoscitur.

66 Sed redeo ad obscuritatem epistolæ ad Romanos; cuius duplex est causa. Nam & multis locis sermonem habet implicatum, & confusum, & locutiones suspensas, & ambiguas, vt etiam verborum sententiam elicere, non sit facilè. Habet præterea (quod est caput obscuritatis) complures quæstiones, & disputationes, in quibus ita loquitur Paulus, & ea docere videtur, quibus Hæretici dogmata sua fulciri, & firmari dicunt. Videtur enim quibusdā in locis auferre liberum arbitrium hominis, omnia eius opera referendo ad voluntatem, & potestatem DEI, mouentis prout vult hominem siue ad bonum, siue ad malum. Ita quoque disputat super Iustificatione hominis, vt eam tantum fidei tribuere videatur, quasi solùm credere, absque operibus bonis, satis sit ad placendum DEO, & concedendum vitam æternam. Quam ob causam, auctore Augustino in libro de Fide & operibus, capite decimo quarto, Petrus & Iacobus, & Ioannes scripserunt epistolas suas, quibus mirificè commendant charitatem & bona opera, sine quibus fidem esse dicunt infructuosam, & mortuam, vt redarguerent videlicet eos, qui solam fidem sufficere ad iustitiam, & salutem, quibusdam Pauli sententiis perperam expositis, prauèque intellectis probare, atque imperitis persuadere conabantur.

S. Augustin.

67 Restat vltimo loco explicanda, huius epistolæ in principales suas partes distributio. Mos est B. Pauli in suis epistolis, vt obseruauit Augustinus in libro de Fide, & Operibus, capite septimo; vt in priori parte epistolæ dogmata Fidei, & Christianæ disciplinæ; in posteriori autem, documēta tradat, & præcepta moralia & varios excitet animi affectus. Hic ordo, & ratio scribendi, rectissima & vtilissima est. Etenim prius docere oportet quid credendum sit: deinde quid agendum, aut fugiendū. Primò docendus est intellectus; tum excitandus, & incendendus affectus. Credentem Fidei dogmatibus, mouent promissa, & comminationes DEI: qui verò non credit, nihil planè istiusmodi rebus commouetur. Epistolæ igitur ad Romanos prior pars, vsque ad caput duodecimum, dogmatica est: posterior verò pars à capite duodecimo vsque in finem eius epistolæ, plurimum Ethica, & Pathetica est. Neque verò putandum est, dogmaticam partem, omnino carere moralibus documentis; aut illam moralem, omni vacare tractatione dogmatum, sed à maiori & principaliori parte ita appellantur. Dogmatica enim pluribus locis aspersa est sententiis, & documentis moralibus; & vbi Paulus grauem aliquam quæstionem dogmaticam tractauit, digredi solet ad sermonem moralem, quo amœniorem, & probabiliorem faciat doctrinam. Prior verò pars dogmatica, ab initio epistolæ vsque ad caput duodecimum pertinens, quadripertito item diuiditur. Nam in primis duobus capitibus ostendit Paulus, omnes homines, tam Iudæos, quam Gentiles ante CHRISTI gratiam, fuisse in grauissimis peccatis, & iræ DEI obnoxios. A capite secundo vsque ad quintum, disputat iustificationem hominis coram DEO, non ex vllis antecedentibus eius operibus fieri, sed gratis per fidem, & gratiam CHRISTI. A capite quinto vsque ad nonum, variè & copiosè describit statum hominis peccatoris; & è contrario statum hominis iustificati per CHRISTVM: Postremò, à capite nono vsque ad duodecimum, acriter disputat de prima causa electionis, & reprobationis hominum tam in vniuersum, quàm præcipuè ac propriè de electione Gentium, & Iudæorum reprobatione.

Mos Pauli in suis epistolis. S. Augustin.

Diuisio epistolæ ad Romanos.

BENE

BENEDICTI PERERII
IN PRIMVM CAPVT
EPISTOLÆ AD ROMANOS
VNA ET VIGINTI
DISPVTATIONES.

CAPVT PRIMVM.

PAVLVS seruus IESV CHRISTI vocatus Aposto- Versu
lus, segregatus in Euangelium DEI, | quod antè 1
promiserat per Prophetas suos in scripturis san-
ctis, | de FILIO suo, qui factus est ei ex semine Da- 2
uid secundum carnem, | qui prædestinatus est Fi- 3
lius DEI in virtute secundum SPIRITVM sanctifi-
cationis ex resurrectione mortuorũ IESV CHRISTI Domini nostri:
| per quem accepimus gratiam & Apostolatum ad obediendum fidei 4
in omnibus gentibus pro nomine eius: | in quibus estis & vos vocati 5
IESV CHRISTI: | omnibus qui sunt Romæ, dilectis DEI, vocatis san- 6
ctis. Gratia vobis & pax à DEO PATRE nostro, & Domino IESV
CHRISTO, | primùm quidem gratias ago DEO meo per IE- 7
SVM CHRISTVM pro omnibus vobis: quia fides vestra an-
nuntiatur in vniuerso mundo. | Testis enim mihi est DEVS, cui 8
seruio in Spiritu meo in Euangelio FILII eius, quod sine inter-
missione memoriam vestri facio | semper in orationibus meis 9
obsecrans, si quo modo tandem aliquando prosperum iter ha-
beam in voluntate DEI veniendi ad vos. | Desidero enim vide- 10
re vos: vt aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis ad confirman-
dos vos: | id est, simul consolari in vobis per eam, quæ inuicem est, 11
fidem vestram, atque meam. | Nolo autem vos ignorare fratres: 12

quia sæpe proposui venire ad vos,(& prohibitus sum vsque adhuc) vt
14 aliquē fructum habeā & in vobis, sicut & in ceteris gentibus. ‖ Græ-
15 cis ac Barbaris,sapientibus & insipientibus debitor sum:‖ita(quod in
16 me)promptū est & vobis,qui Romæ estis,euangelizare. ‖Non enim
erubesco Euangelium. Virtus enim DEI est in salutē omni creden-
17 ti,‖ Iudæo primum,& Græco ‖Iustitia enim DEI in eo reuelatur ex
18 fide in fidem,sicut scriptū est: Iustus ex fide viuit. ‖ Reuelatur enim
ira DEI de cœlo super omnem impietatem,& iniustitiam hominum
19 eorum, qui veritatem DEI in iniustitiā detinent:‖quia quod notum
20 est,manifestum est in illis.DEVS enim illis manifestauit. ‖ Inuisibilia
enim ipsius,à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta,con-
spiciūtur:sempiterna quoque eius virtus & diuinitas,ita vt sint inex-
21 cusabiles ‖Quia cùm cognouissent DEVM , non sicut DEVM glorifi-
cauerunt,aut gratias egerunt:sed euanuerunt in cogitationibus suis,
22 & obscuratum est insipiēs cor eorum: ‖ dicentes enim se esse sapien-
23 tes,stulti facti sunt. ‖ Et mutauerunt gloriam incorruptibilis DEI in
similitudinē imaginis corruptibilis hominis, & quadrupedum & ser-
24 pentium , ‖ Propter quod tradidit illos DEVS in desideria cordis eo-
rum,in immunditiam:vt contumeliis afficiant corpora sua in semet-
25 ipsis:‖ qui commutauerunt veritatem in mendacium : & coluerunt,
& seruierunt creaturæ potius, quàm Creatori, qui est benedictus in
26 secula. Amen. ‖ Propterea tradidit illos DEVS in passiones ignomi-
niæ. Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem vsum, in eum
27 vsum,qui est contra naturam. ‖ Similiter autem & masculi , relicto
naturali vsu fœminæ, exarserunt in desideriis suis in inuicē, masculi
in masculos turpitudinem operantes,& mercedem , quam oportuit,
28 erroris sui in semetipsis recipientes. ‖Et sicut nō probauerunt DEVM
habere in notitia:tradidit illos DEVS in reprobum sensum;vt faciant
29 ea,quæ non conueniunt, ‖ repletos omni iniquitate,malitia,fornica-
tione,auaritia,nequitia,plenos inuidia,homicidio,contentione,dolo,
30 malignitate,susurrones,detractores, ‖ DEO odibiles,contumeliosos,
superbos , elatos, inuentores malorum , parentibus non obedientes,
31 ‖ Insipientes,incompositos,sine affectione,absque fœdere, sine mise-
32 ricordia. ‖ Qui cum iustitiam DEI cognouissent,non intel-
lexerunt , quoniam qui talia agunt,digni sunt mor-
te: & non solum qui ea faciunt , sed
etiam qui consentiunt
facientibus.

PRIMVM

PRÆFATIO.

PRIMVM hoc caput, commodè in tres partes diuidi potest. Prima, quæ est quasi proœmium Epistolæ, continet salutationem qua Paulus Romanos, ad quos scribit, salutat. In secunda parte beneuolentiam Romanorum captans, docet quæ ratio eum mouerit, vt epistolam hanc ad ipsos scriberet. In tertia parte aggreditur Tractatum materiæ sibi propositæ. Prima pars salutationi inseruiēs, tria complectitur, quæ epistolam hanc fide dignam, & probabilem faciunt, nimirum salutantem, salutatos, & salutem. Salutans commendatur à quatuor rebus: A nomine PAVLI, quod erat, id temporis, celeberrimum apud Christianos: à conditione, qua profitetur se seruum IESV CHRISTI: à dignitate status & gradus; quia erat vocatione & dignitate Apostolus: ab officio prædicandi Euangelium, quia diuinitus segregatus fuerat ad prædicandum Euangelium. Hoc porrò Euangelium commendatur ab origine, siue auctore, quia est Euangelium DEI: ab antiquitate, quia erat multo antè promissum à DEO: à certitudine & veritate, quia testatum est à Prophetis, & in sacris Scripturis consignatum: & à principali eius materia, quæ est FILIVS ipse DEI pro nobis incarnatus. Ad hæc, duplici titulo decorat, & honorat personas salutatas, primùm ab æterna DEI dilectione, vocans dilectos DEI; tum à temporali vocatione, appellans vocatos sanctos. Ad extremum, salus, quam in salutatione sua precatur Romanis, duo maxima bona cōtinet gratiam nempe, quæ est præcipuum omnium bonorum, dicens, Gratia vobis: & præterea bonorum omnium summā, & finem, adiungens, Et pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo. Est autem hæc salutatio Pauli, quæ prima huius epistolæ periodo continetur, satis perplexa, & obscura: tum propter Eclipsim, id est, defectum orationis, tum propter Hyperbaton, id est, sensum perturbationem, quod sæpe accidit Paulo propter admirabilem sibi occurrentium rerum, diuersissimarum copiam. Hæc igitur salutatio Pauli, distinctè ac dilucidè ad hunc modum ordinari & componi potest. Paulus seruus Iesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus ad Euangelium Dei, omnibus qui sunt Romæ, dilectis Dei, & vocatis sanctis. Hic supplendum est, scribit salutationem hanc; Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro, & à Domino Iesu Christo. Alia verba quæ interiecta sunt, perturbant, & obscurant orationem: si tamen per parenthesim legantur dilucescit eorum sententia.

PRIMA DISPVTATIO.

De nomine PAVLI, *& de seruitute* CHRISTI.

SVPER ILLIS VERBIS.

vers 1. PAVLVS seruus IESV CHRISTI.

1 EXTRA dubitationem est, nomen Saul, siue Saulus, fuisse ei gentilitium, & quasi natiuum, impositum scilicet ei octauo die ab ortu eius, quo die infantes Iudæorum circumcidi, & propriis nominibus appellari solebant. Sed nomen Pauli, quando, & quomodo, siue quam ob causam acceperit, & per se incertum est, magisque incertum fecit Auctorum super ea re dissensio. Quatuor enim feruntur opiniones. Prima est Ambrosij hoc loco, & Augustini in libro de Spiritu & littera, capite septimo, & in tractatu octauo in epistolam Ioannis, & in Expositione Psalmi septuagesimi secundi, habuisse eum hoc nomen à tempore suæ conuersionis, vel ab ipsomet electum, vt putat Augustinus; vel inditum ei à Deo vt videtur Chrysostomo, & Theodoreto aientibus, Deum ei mutasse nomen Sauli in Paulum, vt hac etiam re par esset Petro, & filiis Zebedæi. Verùm contra hanc opinionem dici potest, ex sacris litteris nulla ratione cognosci posse, nomen Pauli, vel à tempore conuersionis, vel alio tempore fuisse, vel ab ipso Paulo assumptum, vel ab Deo ei impositum, sicut de mutatione aliorum nominum, ex ipsa scriptura compertum est. Altera opinio, est B. Hieronymi in principio Commentariorum eius in epistolam ad Philemonem, & Augustini libro octauo Confessionum capite quarto, accepisse eum id nominis à Sergio Paulo Proconsule Cypri, viro Romano nobilissimo, atque prudentissimo, quem quia primum omnium ex Gentibus ad fidem CHRISTI conuertit, eius deinceps nomen ferre, atque eo solum nomine in posterum appellari voluit. Quemadmodum enim Scipio à deuicta Africa cognominatus est Africanus, & Metellus à capta Creta dictus est Creticus: sic ipse, quòd tantum virum CHRISTI fidei ac disciplinæ subiugasset, ex eius deinceps nomine Paulus appellari voluit. Huic opinioni eo fidê astruunt quod non temerè videatur Lucas in Actis Apostolorum semper antea vocasse eum Saulum vsque ad caput decimum tertium, vbi enarrat conuersionem Sergij Pauli: post id verò temporis semper appellasse Paulum, & nunquam Saulum. Dominus Baronius huic adhærens opinioni, putat, Apostolum quidêm tunc accepisse nomen Pauli, sed non propter victoriam spiritualem de eo quem ad CHRISTVM conuerterat, sed rogatu ipsiusmet Sergij Pauli, qui amicitiæ causa, & vt perpetuam sui memoriam, & beneuolentiam conseruaret Apostolus, rogauit eum, vt deinceps nomine suo, Paulus appellari vellet. Sed isti opinioni duo aduersantur. Nusquam enim reperitur in scriptura simile quicquam factum, nec talis fuit unquam consuetudo sanctorum; & videtur indecens, vt maior

De origine ac ratione impositi nominis Pauli quatuor opiniones.
Prima opinio Ambrosij, Augustini, Chrysostomi & Theodoreti.
Ioan.1. Matth.4.
Secunda opinio Hieronymi & Augustini.
Actor.13.
Locus in Actis Apostolorum c.13.
Baronius primo Tomo anno Domini 36.

maior nomen accipiat minoris,& qui conuertit aliquem ad CHRISTVM,vel eum baptizat,accipiat ab eo nomen,ſed cõtra potius fieri ſolitum eſt.Nec videtur conſentaneum modeſtiæ,atque humilitati Pauli, gerere voluiſſe nomẽ illud quaſi glorioſum quoddam monumentum, & trophæum illius victoriæ. Si quis porrò verba Lucæ penſitet,quæ ſunt in cap.13.illa inquam, *Saulus autem, qui & Paulus*,ea non obſcurè indicant (vt Origenes, & Anſelmus,& alij annotarunt) non tunc primum fuiſſe appellatum Paulum:ſed vel fuiſſe binomium,aut ſi mauis binominem,vel certe antea iam iſto nomine fuiſſe vocitatum.

Tertia opinio eſt Catharini exiſtimantis tunc eſſe appellatum hoc nomine Pauli,cùm primum DEI iuſſu, ex Eccleſia Antiochena ſegregatus eſt ad opus Apoſtolicum apud Gentes exequendum:quemadmodum cum CHRISTVS elegit duodecim Apoſtolos,& Simoni,& filiis Zebedæi mutauit nomẽ. At enim gratis id Catharinus dicit:nec ſanè vlla vel ratione,vel teſtimonio,vel coniectura probari poteſt : quin etiam Lucas eo in loco, poſt illam ſegregationem Pauli & Barnabæ,non ſemel eum appellat nomine Sauli.Et cùm etiam Barnabas vnà cum eo ſegregatus fuerit ad idem munus Apoſtolicum obeundũ, cur non etiam ipſi Barnabæ mutatum eſt nomen? Quod autem Catharinus affert de electione duodecim Apoſtolorum , tantum abeſt vt ab ipſo faciat, vt contra ipſum etiam ſit:neque enim cum Dominus elegit duodecim Apoſtolos, aliis nomen mutauit,niſi tantùm Petro, & filiis Zebedæi. Quarta eſt opinio Origenis, quæ præ ceteris placet Anſelmo, & S.Thomæ, & aliis, eum à principio fuiſſe binomium, vt fuere multi alij tam in veteri, quàm in nouo Teſtamento. Parentes enim Pauli,quia Iudæi erant,& ex tribu Benjamin,vocarunt eum Saulum,quod nomen in ea Tribu plauſibile admodum erat, propter primum regem, cui nomen erat Saul, ex ea Tribu à DEO electum : Quoniam verò erant ciues Romani, & in ciuitate Romana Tharſo,eum genuerant, ſimul etiam Paulum appellarunt,nomine apud Romanos vtique perilluſtri ac celebri. Si quis obijciat, Cur igitur ſi nomen Pauli ab initio habuit,nuſquam legitur eo nomine appellatus,niſi poſt conuerſionem Sergij Pauli? Reſponderi ei poteſt,quandiu cũ Hebræis verſatus eſt,Hebræo nomine vocari voluiſſe Saulum; cùm autem miſſus eſt ad prædicandum Gentibus, factuſque Apoſtolus,& Doctor Gentium, voluiſſe appellari nomine Pauli,Græcis, Romaniſque gratiſſimo,& celeberrimo. Ego, (vt initio dixi) nihil certi ſuper hac re dicere habeo:ſi quis tamen vrgeret atque inſtaret, vt aliquid ex ſenſu meo dicerem ; hoc vnum modò dicerem, de quatuor ſuprà dictis opinionibus videri mihi vltimam,minimè omnium improbabilem.

Tertia opinio Catharini. 2
Ioan.1.
Quarta opinio Origenis, Anſelmi, & S.Thomæ. 2
1.Reg.9.10.

Sed quod Apoſtolus poſt nomen Pauli proximè adiungit, *Seruus Ieſu Chriſti*, dubitationem quãdam habet.Cum enim CHRISTVS dixerit diſcipulis ſuis: *Iam non dicam vos ſeruos,ſed amicos*: & cùm Paulus de omnibus Chriſtianis ſcribat:*Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore:* Cumq; ſecundum Iuriſconſultos deterrima ſit conditio ſeruitutis, maximeq; capitis diminutio,& quæ pro maxima pœna hominibus infligitur, ſicut Noe filium Chanaan ſeruituti fratrum addixit.Cum igitur hæc ita ſe habeant,cur Paulus,quaſi honoris & ingentis gloriæ cauſa,ſeruum ſe appellat?Huic dubitationi S.Hieronymus initio commentariorum in epiſtolam ad Titum reſpondens, duplicem eſſe ait ſeruitutem: vnam eſſe ignobilem & abiectam, & ignominioſam, qua homo ſeruit homini; ad quam pertinent, quæ paulò ſuprà contra ſeruitutem dicta ſunt. Altera eſt nobilis & glorioſa ſeruitus, qua ſeruitur DEO: de qua Dauid dixit: *Ego ſeruus tuus, & filius ancillæ tuæ*: & Deipara ſemper virgo MARIA dixit Angelo:

3
Ioan.15.
Ad Rom.8.
Gen.19.
S.Hieronymus.
Pſalm.15.
Lucæ 1.

Ecce ancilla Domini fiat mihi secundum verbum tuum. Moyses certè; hoc serui & famuli DEI Epitheto insignitus, & nobilitatus est. Quin etiam ipsemet Dominus noster IESVS CHRISTVS, qua homo est, apud Isaiam vocatur seruus. *Parum est, vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israël conuertendas.* Et paulò antè de eodem scriptum est: *Ecce seruus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi SPIRITVM meum super eum, iudiciũ Gentibus proferet.* Sanè veniens Dominus in hunc mundum, factus homo, formam serui accepit, & in medio hominum erat tanquam ministrans, seruiq; ministerium exercuit, cũ præcinctus linteo, lauit pedes discipulorũ suorũ. De hac igitur seruitute Paulus glorians, seruũ se appellat CHRISTI: nec solùm CHRISTI; sed omnium etiam fidelium, ait enim: *Cum essem liber, omnium seruum me feci.* Et alibi: *Vester*, inquit, *seruus propter* CHRISTVM. Hactenus Hieronymi sententiam potius, quàm verba retulimus.

Isaia 49. & 42.
Ad Phil. 2.
Ioan. 13.
1. Ad Cor. 9.
2. Ad Cor. 4.

4 De triplici seruitute, diabolica, humana, & diuina.

Hoc ipsum etiam nos, paulò distinctius & copiosius explicantes dicimus, triplicẽ esse seruitutem: Vnam esse diaboli, & peccati, nam *qui facit peccatum, seruus est peccati, & à quo quis superatus est, eius & seruus est*, Hæc est seruitus culpæ, sanè quàm ignominiosa, & fœda, reddens animum hominis ignobilem, abiectum, & turpem coram DEO: à qua seruitute nos CHRISTVS gratia liberauit; sicut ipse dixit: *Si vos Filius liberauerit, verè liberi eritis.* Altera est seruitus humana, quâ homo seruit homini, quæ vilem & abiectam facit, & laboriosam, atque ignominiosam conditionem hominis, ex primo vtique peccato nata; à quo CHRISTI gratia hominem in præsenti vita non liberat. Quocirca Petrus & Paulus in suis epistolis hortantur seruos ad CHRISTVM conuersos, non vt excutiãt iugum seruitutis, sed vt Dominis suis, quasi CHRISTO, ex animo fideliter, & sinceriter obsequantur, atque famulẽtur. Tertium genus seruitutis est, qua DEO seruitur, cui seruiunt omnia quæ in cœlo, & infra cœlum, & supra cœlũ sunt, sicut Dauid dixit: *Omnia seruiunt tibi*, etiam Dæmones ei seruiũt; vtitur enim ministerio eorũ, prout vult, siue ad bonos exercendos, probandósq;, siue ad puniendum improbos. Verùm inter seruientes DEO, præcipui sunt sancti ANGELI: quorum vidit Daniel millia millium ministrare DEO, & decies millies cẽtena millia ei assistere; & quid Angelus adorari se à Ioanne prohibuit, dicẽs, *vide ne feceris, conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum, & omnium qui testimonium IESV habẽt.* Duplici porrò seruitutis titulo, obnoxij sumus DEO; tũ creationis, & gubernationis, & conseruationis: tum magis propriè ipsius redemptionis, qua sumus ex seruitute diaboli, & peccati, magno pretio sanguinis CHRISTI ab eo redẽpti: quamobrem præcipuè in epistolis Pauli, nomen Domini tribuitur CHRISTO. Seruientiũ autẽ DEO tres sunt gradus: infimus, eorum, qui metu pœnæ seruiunt DEO: medius, eorum, qui mercedis cupiditate, & spe præmij ei seruiũt: summus, & perfectissimus, eorum, qui DEO propter ipsum DEVM seruiunt. Hæc est seruitus filiorum DEI, ex charitate, quæ foras pellit timorem, & ex diuinæ MAIESTATIS reuerentia proficiscens, cuius seruitutis inenarrabilis, & inæstimabilis est dignitas, atque vtilitas. Hæc facit nos verè liberos & amicos, & filios DEI, & cohæredes CHRISTI. De talibus seruis dici verius potest, quod regina Saba dixit de seruis Salomonis: *Beati serui tui, qui stant ante te, & vident faciem tuã.* Audiat Lector quàm præclara, & magnifica DEVS promittat seruis suis apud Isaiam: *Serui mei comedent, & vos esurietis: Serui mei bibent, & vos sitietis. Serui mei lætabuntur, & vos confundemini: Serui mei laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis, præ dolore cordis, & præ contritione spiritus vlulabitis: & ego seruos meos vocabo alio nomine.*

Ioan. 8.
Galat. 4.
Ioan. 8.
Psalm. 118.
Dan. 7.
Apoc. 19.
Tres gradus seruientium Deo.
1. Ioan. 4.
Ad Rom. 8.
3. Reg. 10.
Esaia 65.

Nec

Nec est illud non dignũ animaduersione, Paulum non appellasse se ministrum CHRISTI, vel militem, vel operarium, nec alio nomine quàm seruum: vt profiteretur videlicet, quidquid esset, se totum esse CHRISTI, ei penitus addictum & mancipatum; non suum, sed illius solius negotium, agere, illi laborare, spirare viuere, sicut ipse quodam loco dixit. *Viuo ego, iam non ego, viuit verò in me* CHRISTVS. Et de tali conditione seruitutis gloriabundus, dixit alio in loco: *De cætero, fratres nemo mihi molestus sit: ego enim stigmata Domini* IESV *in corpore meo porto.* Sunt autẽ stigmata, seruis impressæ notæ, quibus cognosci, & discerni queant. Et *dixit* emphaticos, *in corpore meo porto*, tanquam de trophæo aliquo, vel signo regali glorians. Immo Paulus in ipso vocationis, & conuersionis suæ principio statim professus est, Seruũ se CHRISTI esse. Cùm enim audisset vocem CHRISTI dicentis sibi, *Saule Saule, quid me persequeris?* Continuo respondit. *Quis es Domine?* & mox: *Domine quid me vis facere?* Verè igitur illud dici solet: Seruire DEO, regnare est: nam omnino liberum esse ab omni subiectione, nulli potest creatæ rei conuenire; omnia enim à DEO creata, ei subiecta sunt, eiusque indigent conseruatione, & gubernatione. Solus autem DEVS est verè Dominus; qui nec vlli subiectus est, nec vllius indiget, nec vllam ab iis, qui seruiunt ei, capit vtilitatem. Nempe verissimum est quod CHRISTVS Dominus discipulis suis dixit: *Cùm feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.*

Ad Galat. 2. *Infra 6.* *Act. 9.* *Lucæ 17.*

SECVNDA DISPVTATIO.

De Apostolorum excellentia dignitatis & potestatis.

SVPER ILLIS VERBIS.

Vocatus Apostolus.

6

QVID istud est *Vocatus Apostolus?* Videtur istis verbis significari, vt exponit S. Thomas, dignitatem Apostolatus non humanis meritis acquiri, sed vocatu & gratia DEI hominem assumi ad Apostolatum. Legimus apud Marcum, in electione duodecim Apostolorum, vocasse CHRISTVM ad se quos voluit ipse, & fecisse Apostolos. Vel significatur illis verbis, Paulum simpliciter & absolutè solitum tunc vocari Apostolum, sicut etiam nunc vocari solet: quia (vt Augustinus ait libro tertio ad Bonifacium capite tertio) pluribus ab eo scriptis epistolis erat notior; & plus cæteris laborauerat, excellentioremque sapientiam ad prædicandum, & scribendum acceperat & & plures Ecclesias fundauerat, & præcipuè fuerat electus Prædicator & Doctor Gentiũ. Vel id Paulus dixit humilitatis causa; quasi diceret, Non audeo me vocare Apostolum, sed omnes me ita vocãt: sicut ipsemet dicit Corinthiis: *Non sum dignus vocari Apostolus*, verùm vt germanam & propriam illorum verborũ sententiã teneat Lector, scire debet, illud (vocatus) non esse participiũ, quasi idem

S. Thomas. *Marc. 3.* *S. Augustin.* *2. Corint. 11. & 12.* *1. Timot. 2.* *1. ad Cor. 15.*

sit atque appellatus, seu nominatus; sed vt ex græca lectione patet (est enim græcè κλητὸς) esse nomē absolutū idē significans quod vocatione Apostolus; eo scilicet modo loquēdi, quo nos dicimus aliquē vocatione Monachū, & vocatione Episcopū. Significat itaq; Paulus his verbis, se nō ambiuisse, vel affectasse Apostolatū, nec eius functionē sibi arrogasse, cōtra id, quod ipsemet scripsit ad Hebræos: *Ad Hebr. 5.* *Nec quisquā sumit sibi honorē, sed qui vocatur à* DEO, *tanquā Aaron.* Et vt dixit Ioannes: *Ioan 3.* *Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo.* Insignis porrò ad Apostolatū vocatio Pauli, iam inde vsq; à cōuersione ipsius declarata est ab ipsomet CHRISTO, cùm de Paulo dixit Ananiæ: *Actor. 9.* *Vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meū corā Gentibus, & regibus, & filijs Israël. Ego enim ostendā illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati.* Tunc autē ad functionē muneris Apostolici obeundam missus est, cùm SPIRITVS sanctus dixit: *Infra 13.* *Segregate mihi Saulū & Barnabā in opus, ad quod assumpsi eos.* Electionis autē, & vocationis Pauli ad Apostolatū, veritas declarata & cōfirmata est per tres illos perinsignes Apostolos, & colūnas Ecclesiæ, *Ad Gal. 2.* Petrum, Iacobum, & Ioannem; qui dextras dederunt Paulo & Barnabæ; vt ipsi in circūcisione; illi autē inter Gentes, Apostolici muneris functionē exercerent. Aduertere est in scriptura triplicē vocationis Apostolorū rationem: vnā in Petro, & Andrea, & filiis Zebedæi, & Matthæo, qui ipsius CHRISTI ore vocati sunt: alterā in Matthia, qui per sortes electus est: instinctu tamē SPIRITVS sancti eas sortes regentis: tertiam in Paulo & Barnaba, sicut paulò suprà expositum est.

Ioan 1. Matth. 24. Actor 1.

7 Nomē porrò Apostoli; si spectes eius etymologiā, latissimè patet. Significat enim vniuersè eū, qui ab alio missus est: qua significatione accipitur Ioā. 13. in illis verbis: *Non est Apostolus maior eo, qui misit illū.* S. Hieronymus in commentario primi capitis epistolæ ad Galatas facit quatuor genera Apostolorū, siue Missorū. Alij enim proximè mittuntur à solo DEO, vt Esaias, Hieremias, Moses, & Paulus, nec non & Ioannes Baptista, de quo scriptum est: *Fuit homo missus à* DEO, *cui nomē erat Ioannes.* Alij mittūtur à DEO, sed per hominē, vt Iosue à DEO per Mosē & Eliseus à Deo per Eliā; huius etiā generis sunt, qui à suis Prælatis dignè mittūtur ad prædicandū Euangeliū, vel regendū alios, secundū disciplinā & diuinā & Ecclesiasticā. Alij mittūtur ab homine, sed nō à DEO, vt qui indignè à suis Prælatis assumūtur ad munera Ecclesiastica, vel pecunia, vel fauore. Alij demū sunt, homines videlicet pessimi, qui nec à DEO, nec à Prælatis Ecclesiæ mittuntur, sed ipsi sibi munera Ecclesiastica impudēter arrogant, vt Pseudoapostoli, & Heretici in quos dictū est illud à Domino per Hieremiā: *Ipsi currebant, & ego nō mittebam eos.* Dominus autē noster, qui à Deo Patre missus est in terras ad redimēdum genus humanum, propter excellentiam suæ missionis, absolutè & præcisè vocatur Missus, vt Gen. 49. *Donec veniat qui mittendus est.* Et Exodi 4. *Obsecro Domine, mitte quem missurus es.* Et in Euangelio Ioānis sæpenumerò vocatur Missus. Quin etiam Paulus non veretur Dominum IESVM vocare Apostolum, ita scribens ad Hebræos: *Considerate Apostolum & Pontificem confessionis nostræ* IESVM.

Verū nomen Apostoli, præter significationē missionis, denotat singularem quampiam potestatem. S. Hieronym. Ioan. 1. Locus Hieremiæ c. 23. Ad Hebr. 3.

8 Nec verò, quia nomen Apostoli secundum etymologiā, significat simpliciter missum ab alio, idcirco putare conuenit esse idem nominis in scriptura tantùm nomen officij, seu legationis: cōtinet enim secūdum scripturæ, & Ecclesiæ vsum, præter Legationis ministerium, etiam singularem quandam, & eximiam dignitatem, & potestatem, ac primatum, quod clarè docuit Paulus in prioris epistolæ ad Corinthios cap. 12. scribens, DEVM posuisse in Ecclesia primò Apostolos, secundò Prophetas, tertiò Doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum. Et subdit post hæc: *Numquid omnes Apostoli? numquid omnes Prophetæ, &c.* Idemq; repetit ad Ephes. 4. enimuerò, si consideres nudam etymologiam eius nominis etiam

Locus Pauli 1. ad Cor. 12.

etiam septuaginta duo discipuli CHRISTI appellarentur Apostoli, vt quos Dominus designauerit, & ad predicandum Euangelium miserit: at secundum eius nominis vsum, quem habet Ecclesia, non vocantur Apostoli: id enim nomen CHRISTVS solis duodecim, quos separauit à cæteris, imposuit. Hoc autem nomen postea, præter illos duodecim, etiam ad Paulum, & Barnabam translatum est: idemque nomen Paulus per quandam eius nominis vsurpationis extensionem, tribuit Epaphrodito. Ex his palam est, Hæreticos huius temporis argumentantes ex etymologia nominis Apostoli, nec illos duodecim, nec eorū successores, aliam potestatē habuisse, quàm enuntiandi, & exponendi hominibus, quod in mandatis acceperant à DEO, id est prædicandi Euangeliū, infirmissimo ac leuissimo niti argumento: non enim etymologia eius nominis omnē cōprehendit significationem, quæ est in vsu Ecclesiæ. Hoc item videre licet in aliis quibusdam nominibus, vt Dictatoris, Consulis, Episcopi: in quibus, secundum communem hominum loquendi vsum, includitur insignis quædam dignitas, & potestas, quam tamen nuda eorum nominum etymologia non continet. Cicero ad suum Atticum scribit, se constitutum esse à Pompeio, totius Campaniæ, & oræ maritimæ Episcopum, ad quem delectus, & summa negotij referretur: talis autem potestas, & auctoritas, absolutè non continetur in nomine Episcopi, quod secundū etymologiā suam præcisè significat inspectorem. Maximā uerò in Apostolis fuisse auctoritatem, & potestatem soluendi, & ligandi, & excommunicandi, datam eis à CHRISTO, patet Matthæi 18. Apostolicam porrò auctoritatem, & potestatem datam sibi à DEO, Paulus declarat in capite decimo posterioris epistolæ ad Corinthios, ita scribens, *Si amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in ædificationem, & non in destructionem, non erubescam* Et in cap. 13. *Ideo hæc* (inquit) *absens scribo, vt non præsens durius agam secundum potestatem, quā Dominus dedit mihi.* Et vt sciat Lector, hunc fuisse de Apostolorum dignitate ac potestate veterum Doctorū Ecclesiæ sensum; vnius modò S. Hieronymi sententiam hîc cōmemorabo, in principio cōmentariorum suorū super epistola ad Titum hunc in modū scribentis: Quod Paulus ait: *Vocatus Apostolus*, tale mihi videtur, quale si dixisset: Præfectus Prætorio Augusti Cæsaris, vel Magister exercitus Tiberij Imper. Vt enim Iudices huius sæculi, vt nobiliores esse videantur, ex regibus, quib. seruiunt, & ex dignitate qua intumescunt vocabula sortiuntur: ita & Paulus grandē inter Christianos sibi vendicans dignitatē, Apostolum se CHRISTI, titulo prænotauit: vt ex ipsa nominis auctoritate lecturos epistolam suam terreret, indicans, omnes qui in CHRISTO crederent, debere sibi esse subiectos.

Luca 10. *Cicero lib. 7. ad Atticum.* *S. Hieronym.*

Cernere autem est in Apostolis multiplicem, ac multiformem dignitatis, ac potestatis, & cuiusdam singularis gratiæ CHRISTI excellētiam. Atq; vna quidē excelentia fuit Apostolorum, quod ab ipso CHRISTO potestatem acceperunt prædicandi Euangelium per vniuersum terrarum orbem, & docendi omnes gentes, & vbique locorum fundandi Ecclesias, & regendi. Hoc enim mandauit eis CHRISTVS dicens, *Euntes, docete omnes gentes. Et, euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ.* Quocirca B. Paulus, quod scriptum est in Psalmo decimo octauo: *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*: refert ad prædicationem Apostolorum. Altera fuit Apostolorum excellentia, quod viderunt CHRISTVM secundum præsentiam corporalem, & loquentem audierunt, & cum ipso familiarissime conuersati sunt: quod pro magno esse habendum, ostendit CHRISTVS cum eis dixit, multos reges, & prophetas voluisse videre, & audire quæ ipsi videbant, & audiebant; non tamen audire, vel videre potuisse. Paulus autem vidit CHRISTVM non quidem

9 Duodecim excellentia Apostolorū. *Matth. vlt.* *Marc. vlt.* *Ad Rom. 10.* *Matth. 13.*

mortalem in terris vitam agentem, sed iam immortali corporis vita, & gloria
Matth.16. præditum. Tertia excellentia: habuerunt claues regni cœlorum, ita vt quodcunque ligarent, aut soluerent in terris, esset itidem solutum, & ligatum in cœlis. Quarta: habuerunt potestatē, & ius discernēdi canonicas scripturas à non canonicis, & præscribendi Ecclesiæ, quas pro sacris & canonicis scripturis habere, & custodire deberet; quin etiam nouas condendi scripturas sacras, sicut Petrus & Paulus, Matthæus, & Ioannes, Iacobus, & Iudas. Quinta: composuerunt Symbolum Fidei, quod vniuersa Ecclesia religiose obseruat & veneratur, & in sacris precibus, & sacrificio Missæ obseruat. Fuisse autem id compositum ab Apostolis, & totius Ecclesiæ, ab eius vsque ortu, sensu, & iudicio constat; & sententia Pa-
Matth.10. & 12. trum, quos non attinet hîc commemorare. Sexta: habuerunt excellentem potestatem faciendi miracula: ideo Dominus, postquam elegit duodecim Apostolos, misit eos ad prædicandum Euangelium, & ad curandum ægrotos, & fu-
Act.5. Infra 19. gandos Dæmones. Legimus vel ipsam Petri vmbrā sanasse ægrotos & sudaria, & semicinctia Pauli, infirmis imposita, sanitatem attulisse. Septima: habuerunt gratiā & donum omnium linguarum: tum quia omniū linguis loqui poterant, sicut
Prima ad Corinth.14. Paulus scripsit Corinthiis: *Gratias*, inquit, *ago* DEO *meo, quod omnium vestrum lingua loquor*: tum etiam quod sua lingua loquentes, ab omnibus aliis, quamuis essent longe diuersarum linguarum, intelligebantur, sicuti factum esse in die
Act.2. Pentecostes, cum in Apostolos descendit SPIRITVS sanctus, narrat Lucas. Octaua: futuri sunt, præcipua quadam, & singulari ratione Apostoli, Iudices hominum, cum veniet CHRISTVS in consummatione seculi ad iudicandum
Matth.19. omnes. Hoc promisit eis Dominus, vt refert Matthæus; cum dixit: *Vos qui reliquistis omnia, & secuti estis me, in regeneratione, cū sederit Filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicātes duodecim tribus Israël.* Hoc iudi-
Daniel 7. ciū vidit Daniel: *Aspiciebam*, (inquit) *donec throni positi sunt, & Antiquus dierū sedit* (& interpositis quibusdam, subdit) *Iudicium sedit, & libri aperti sunt.* Nona: habebant potestatem dandi hominibus SPIRITVM sanctum, visibili aliqua spe-
Act.8. cie, & signo, per impositionem suarum manuum, sicut traditur in Actis Apostolorum de Petro & Ioanne, qui cum venissent Sammariam, orauerunt pro iis, qui baptizati fuerant, vt acciperent SPIRITVM sanctum, nondum enim in quemquā illorum venerat: tunc imponebant manus super illos, & accipiebant SPIRITVM sanctum. Decima: in iis, quæ tradebant Ecclesiæ vel credenda, vel agenda, & circa Sacramenta obseruanda, erant, vt ita loquar, infallibiles, id est, nec ipsi falli poterant, nec fallere alios. Huc sanè videtur spectare quod Dominus dixit
Ioann.14. & 16. de SPIRITV sancto, quem missurus erat Apostolis: *Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia.* Et item: *Docebit vos omnem veritatem.* Vndecima: Post acceptum SPIRITVM sanctū in die pentecostes, fuerūt confirmati in gratia, & facti, vt ita dicam, impeccabiles, quantum ad peccatum mortale; id verò elicitur ex
Ioann.14. illis verbis Domini: *Ego rogabo* PATREM, *& alium* PARACLETVM *dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum.* Et quia fuerunt Apostoli tanquam colum-
Ad Gal.2. næ Ecclesiæ: quod enim Paulus dixit de Petro, Iacobo, & Ioanne, vocans eos tanquam columnas, id ipsum verè in omnes Apostolos dici potest: Idcirco quod scriptum est in Psalmo septuagesimo quarto: *Ego confirmaui columnas eius*: non inepte neque inscitè accommodari potest ad Apostolos. Duodecima excellentia fuit Apostolorum, quod & in gratia DEI, & in sapientia, id est, scientia rerum diuinarum & mysteriorum fidei ceteris præstantiores fuere, quicūque ante eos,
Ad Rom.8. vel post fuerunt. Quapropter Paulus scribit, Apostolos accepisse primitias SPI-
Ad Ephes.1. RITVS: & alibi sic ait: *Secundum diuitias gratiæ Dei, qua superabundauit in*

nobis

nobis in omni ſapientia & prudentia. Ob ſupradictas porrò Apoſtolorum excellentias, Eccleſia CHRISTI licet (vt ſcribit Paulus) fundata ſit ſuper fundamentum Apoſtolorum,& Prophetarum,ea tamen potius vocatur Eccleſia Apoſtolica,quàm Prophetica. Præter has verò excellentias,quæ in omnib. Apoſtolis communiter,& æqualiter fuerunt,habuit B.Petrus ſuper alios Apoſtolos,ſingularem quandam & eximiam dignitatis & poteſtatis excellentiam, tanquam petra, ſuper quam ædificata eſt Eccleſia CHRISTI: per quam excellentiam fuit princeps Apoſtolorum,& Paſtor omnium CHRISTI ouium, ſimúlque paſtorum, & caput,vnde magiſterium, & regimen ad omnes CHRISTI Eccleſias diffundendum erat. Verùm de iſtiuſmodi Petri excellentia non eſt hic dicendi locus. *Matth.16.*

TERTIA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Qui prædeſtinatus eſt Filius Dei in virtute, ſecundum SPIRITVM ſanctificationis ex reſurrectione mortuorum IESV CHRISTI Domini noſtri. *Verſu 4.*

PRO eo quod Latinus Interpres vertit *prædeſtinatus*, græcè eſt ὁρισθέντος, à verbo ὁρίζειν, quod primaria, & frequenti ſignificatione, ſignificat definire,ſtatuere,& deſtinare:nonnunquam etiam ſignificat declarare,pronuntiare,manifeſtare, iudicare. Triplex autem eſt huius loci lectio,& expoſitio. Prima eſt Græcorum,qui illud ὁρισθέντος,interpretantur declaratum,& probatum,& iudicatum, ad hunc videlicet intellectum:Is qui factus eſt ex ſemine Dauid, ſecundum carnem, ideóque fuit verus homo,etiam declaratus eſt, & probatus eſt verus Filius DEI tribus euidentiſſimis ſignis, quæ Paulus hic ponit. Primo(in virtute) id eſt, per mirabilem potentiam,qua tot,& tanta edidit miracula. Nam(in)poni pro(per)frequentiſſimum eſt in ſcriptura, maxime verò apud Dauidem, & Paulum:virtus item hîc non ſignificat habitum moralem bonum,vitio contrarium,ſed potentiam, eſt enim græcè non ἀρετὴ, ſed δύναμις. Præterea demonſtratus eſt Filius DEI *ſecundum SPIRITVM ſanctificationis*, id eſt,qui credentibus remittebat peccata, quorum remiſſio attribui ſolet SPIRITVI ſancto; dixit enim Dominus Apoſtolis: *Accipite SPIRITVM ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis.* Poſtremò, idem declaratum eſt argumento reſurrectionis ipſius à mortuis: nam licet, more cæterorum hominum, ſit mortuus; non potuit tamen à morte detineri, ſed potentia ſua ſibi ipſe vitam reſtituens, reſurrexit à mortuis. Hæc autem tria, Reſurrectio, & Reſurrectio mortuorum, & Reſurrectio ex mortuis, ſecundum phraſim ſcripturæ, eandem vim,& ſignificationem habent. Illud porrò, *IESV CHRISTI Domini noſtri* poſitum eſt pro *eius* vel *ipſius*. Hebræi nempe crebrò vice pronominum,eleganter vtuntur propriis nominibus: exempli gratia: Fecit Moſes ſicut præceperat

Tres expoſitiones & prima Græcorũ.

Ioan.20.

G Domi

S. Chrysost. Dominus Mosi: Latinè diceretur: Sicut præcepit Dominus ei, vel ipsi. Atque hæc *Theodoretus* est Græcorum expositio huius loci, Chrysostomi, inquam, Theodoreti, Oecu- *Oecumenius* *Theophyl.* menij, & Theophylacti in hoc loco, & item Cyrilli libro primo de Fide ad Re- *Cyrillus.* ginas, & Damasceni libro quarto, capite decimonono. Lubet adscribere hîc ver- *Damascen.* ba Chrysostomi, quibus locus hic Pauli ab eo, ad sententiam, quam dixi, ita ex- *Chrysost.* ponitur. Obscurum est, inquit, quod hoc loco dicit Apostolus, ob dictionum inuolucrum: quare necessaria est illius distinctio. Quid est igitur quod ait: Prædicamus eum, qui ex Dauid natus est, fuisse quoque declaratum filium Dei, sed vnde declaratus? à miraculis, quæ edidit, magnæ potentiæ argumentum præbens. Hoc enim est quod ait, *cum potentia.* Deinde ab ipso SPIRITV, quem dedit credentibus in se, & per quem omnes reddidit sanctos. Et ideo subdit: *secundum* SPIRITVM *sanctificationis.* DEI enim filij erat, id genus, dona largiri. Postremò id ipsum constitit ex resurrectione ipsius: primus enim hic & solus seipsum à mortuis excitauit. Hoc esse signum euidens, & quod impudentibus os *Ioann. 2.* *Matth. 12.* posset obstruere, ipsemet ostendit dicens: *Soluite templum hoc, & in triduo excitabo illud: Signum quærit generatio hæc; & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ, &c.* Quid est igitur, *declaratus?* nempe ostensus, demonstratus, iudicatus, confessus ab omnium sententia, & calculo; à Prophetis, ab inusitata secundum carnem natiuitate, à largitione SPIRITVS sanctificantis, à resurrectione, per *Oecumenius* quam mortis tyrannidem euertit. Hæc Chrysostomus: Annotauit Oecumenius, quosdam illud (ὁρισθέντος) interpretari, cognitum, sic enim habet; etiam quidam illud, ὁρισθέντος, cognitum interpretantur, & ad hominum notitiam perductum. Solemus enim δι' ὁρισμῶν τινῶν, hoc est, per definitiones quasdam, cognoscere, quæ firmiter, & non ambigendo cognouimus.

11 Altera expositio est quorundam veterum, qui illud (ὁρισθέντος) nolunt exponi *Secunda expositio.* *prædestinatus*, sed, *destinatus*, siue definitus, non enim hîc est προορισθέντος, à verbo προορίζειν, quod est prædestinare, seu præfinire, sed est, ὁρισθέντος, à verbo sim- *Tertullian.* plici ὁρίζειν, quod est definire, seu destinare. Ita legit hunc locum Tertullianus *Origenes.* in libro aduersus Praxeam, itaque legi oportere arbitratur Origenes, eo distinguens prædestinationem à destinatione, quod prædestinari est eorum, quæ non sunt; destinari verò eorum, quæ sunt, & ad aliud aliquid destinantur. Cum igitur Filius DEI semper fuerit, non potest dici de eo quod sit prædestinatus, sed destinatus: de nobis autem, qui non semper fuimus, verè dicitur quod sumus *Ad Rom. 8.* prædestinati, sicuti dixit Paulus: *Quos præsciuit, & prædestinauit.* Et alio loco: *Qui* *Ad Ephes. 1.* *prædestinauit nos in adoptionem filiorum*, super quibus verbis in commentario eius epistolæ similia tradit Hieronymus, indubiè mutuatus ab Origene. Verùm hæc Origenis distinctio destinati, ac prædestinati, parum firma est, nec congruit cum communi hominum loquendi consuetudine. Verbum enim destinare; non solùm in iis quæ sunt, sed etiam in iis quæ non sunt, vulgo vsurpatur. Etenim vsu venit, vt quis filium, quem de se genitum iri sperat, per anticipatam animi designationem, & deliberationem, etiam prius, quàm generatus sit, destinet vel militiæ, vel studio literarum, vel Ecclesiasticis ministeriis, & dignitatibus, vel merca- *1. Reg. 1.* turæ, aut alij cuipiam arti. Nonne Anna mater Samuelis, cum supplicaret DEO pro virili prole, dicebat: *Si dederis seruæ tuæ sexum virilem: dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius.* Iam tunc ante generationem filij destinauerat eum obsequio, & ministerio DEI in templo?

12 Deinde non rectè argumentatur Origenes, Filium DEI non potuisse prædestinari, quia prædestinatio est eorum, quæ non sunt, & ad ea, quæ nondum sunt; Filius autem DEI semper fuit, & semper fuit Filius DEI. Licet enim Filius DEI, qua

qua Deus est, semper fuerit; quâ tamen assumpsit naturam humanam in vnitatem personæ suæ, non semper fuit subsistens in illa natura, hoc enim in tempore factum est: quicquid autem in tempore factum est, ex æternitate prædestinatum fuit à DEO, vt in eo tempore fieret. Cum igitur prædestinatum à DEO fuerit, vt illa natura humana copularetur cum diuina in vnitate personæ Filij DEI; per hoc autem factum est, vt ille homo esset Filius DEI: necesse est dicere, prædestinatum fuisse, vt qui factus erat ex semine Dauid secundum carnem, esset Filius DEI. Audi Lector, B. Thomam hoc ipsum breuiter, & dilucidè his verbis docentem & probantem; Prædestinatio, inquit, propriè accepta, est quædam præordinatio DEI, ab æterno, eorum, quæ per gratiam ipsius fieri debent in tempore. Est autem per gratiam vnionis naturæ humanæ cum diuina factum in tempore à DEO, vt homo esset DEVS, & DEVS esset homo. Nec dici potest, DEVM ab æterno non præordinasse se id facturum in tempore; sequeretur enim, diuinæ menti aliquid noui accidere. Oportet igitur dicere, vnionem illam duarum naturarum in persona CHRISTI cadere sub æternam DEI prædestinationem: & ratione eius vnionis, CHRISTVM verè dici prædestinatum esse. Hæc Doctor Angelicus; qui ea sumpsit, vt multa alia, à B. Augustino; cuius super ea re, de qua nunc agitur, hæc sunt verba: Ipsum Dominum gloriæ, in quantum homo factus est DEI Filius, prædestinatum esse didicimus. Clamat enim Doctor gentium in capite epistolarum suarum: *Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus est Filius DEI, in virtute secundum SPIRITVM sanctificationis ex resurrectione mortuorum.* Prædestinatus est igitur IESVS, vt qui futurus erat secundum carnem filius Dauid, esset tamen in virtute Filius DEI secundum SPIRITVM sanctificationis: quia natus est de SPIRITV sancto, & Virgine MARIA. Ipsa est illa ineffabiliter facta hominis à Diuino VERBO susceptio singularis, vt Filius DEI, & Filius hominis simul propriè ac veraciter diceretur: Filius hominis propter susceptum hominem; & Filius DEI propter suscipientem vnigenitum DEI; ne non Trinitas, sed Quaternitas crederetur. Prædestinata est in CHRISTO naturæ humanæ tanta, & tam excelsa subuectio, vt quo attolleretur altius, non haberet: sicut pro nobis ipsa Diuinitas, quò se humilius deponeret, non habuit. Sicut ergo prædestinatus est ille vnus, vt caput nostrum esset: ita multi prædestinati sumus, vt membra eius essemus. Sic ibi Augustinus: Idem luculentè ab eo traditur in Tractatu 15. in Euangelium Ioannis. Nam explanans verba illa capitis decimiseptimi: *Clarifica me, tu PATER, apud temetipsum claritate quam habui priusquam mundus esset apud te*, hunc in modum scribit: Quasi verò quisquam Fidei regulam fideliter intuens, Filium DEI negaturus est prædestinatum esse, qui eum negare non potest, factum esse hominem. Rectè quippe dicitur prædestinatus, non vt est VERBVM DEI, & DEVS apud DEVM, vt quid enim prædestinaretur, cum iam esset quod erat, sine initio, & sine termino sempiternus? Illud enim prædestinandum erat, quod nondum erat, vt sic suo tempore fieret, quemadmodum ante omnia tempora prædestinatum erat vt fieret. Quisquis igitur DEI Filium prædestinatum negat, hunc eundem filium hominis negat. Hæc libitû est ex B. Thoma, & ex Augustino afferre aduersus Origenem negantem, piè, ac verè dici posse, Filium DEI prædestinatum fuisse: cum Augustinus contra dicat, eiusdem esse impietatis, negare Filium DEI esse prædestinatum, atque hominem esse factum.

S. Thomas. Tertia Part. q. 24. art. 1.

Augustin. de Prædestinatione sanctorum cap. 15.

13 *Tertia expositio Augustini.*

Tertia Lectio, & interpretatio huius loci est, quam habet Latinus interpres: *Qui prædestinatus est FILIVS DEI*, quam habet Ambrosius in suis commentariis, & sequitur Augustinus vbicunque locum hunc citat, omnésq; posteriores

S. Thoma, & ferè Latinorum.

riores Augustino Doctores Latini, & Theologi scholastici. Secundum hanc lectionem, verborum Pauli, hic est sensus: FILIVS DEI, qui factus est ex semine Dauid verus homo, prædestinatus est, id est, diuinitus ab æterno decretus est fore Filius DEI, (In virtute) id est, habens immensam illam DEI potentiam secundum naturam diuinam, quam habet in se: quæ quidem natura diuina est Spiritus sanctificationis, id est, fons omnis sanctitatis. Quod autem ille homo fuerit talis declaratum est, atque probatum ex resurrectione ipsius à mortuis. Secundum hanc itaq; expositionem, prædestinatio illa refertur non ad FILIVM DEI, vt in diuina natura subsistentem sed vt subsistentem in natura humana: quod enim subsistens in illa natura humana, vt sic subsistens, foret FILIVS DEI, id non semper fuit, sed cœpit esse in tempore; & ideo prædestinatum fuit à DEO. In illis verbis: *Ex resurrectione mortuorum IESV CHRISTI Domini nostri.* Videtur supplendum esse verbum aliquod, vti est, declaratum, siue manifestatum, vt videre apud Ambrosium; ad hunc nempe sensum; Quod prædestinatus fuerit Filius DEI in virtute, secundum Spiritum sanctificationis, eo perspicuè declaratum est, quod sua ipse potentia surrexit ex mortuis. Et quamuis Latinis auribus videatur improprius loquendi modus, non tamen Hebræis, vt suprà dictum est. Ambrosius putat, eo loquendi modo significari, ipsam CHRISTI resurrectionem causam esse generalis futuræ mortuorum resurrectionis.

14 At enim B. Augustinus in expositione inchoata huius epistolæ, hoc, *ex resur-*
S. August. *rectione mortuorum IESV CHRISTI*, refert ad (*prædestinatus*) quia CHRISTVS prædestinatus est primogenitus mortuorum, & primitię dormientium. Sic enim scribit: Potest etiam istorum verborum is esse ordo, vt illud, *ex resurrectione mortuorum*, non adiungatur ad illud, *secundum Spiritum sanctificationis*, sed ad illud, *Qui prædestinatus est.* Vt sit rectus hic verborum ordo: Qui prædestinatus est ad resurrectionem mortuorum FILIVS DEI in virtute secundum Spiritum sanctificationis: & nimirum iste ordo certior, & melior videtur. Et non dixit, eum prædestinatum à mortuis, sed ex resurrectione mortuorum: non enim in resurrectione sua Filius demonstrauit propriam illam, & eminentissimam dignitatem, qua est caput Ecclesiæ, cùm & cæteri mortui resurrecturi sint: sed FILIVS DEI prædestinatus est cum quodam principatu resurrectionis, vt præ cæteris, & ante cæteros exurgeret. Quod autem post illud *prædestinatus* adiungitur *Filius DEI in virtute, &c.* ad documentum valet tantæ sublimitatis: non enim sic prædestinari oportuit, nisi FILIVM DEI, secundum quod etiam est caput Ecclesiæ: vnde
Coloss. 1. Paulus eum alibi vocat primogenitum ex mortuis. Dicitur autem *mortuorum IESV CHRISTI*, vt discerneret mortuos electos à mortuis improbis: nam licet vtrique sint resurrecturi, CHRISTVS tamen non nisi resurrectionis suorum mortuorum est caput & exemplar. Quo circa non dixit: Qui prædestinatus est Filius DEI ex resurrectione mortuorum IESVS CHRISTVS Dominus noster, sed ex resurrectione mortuorum IESV CHRISTI Domini nostri, id est, ex resurrectione mortuorum suorũ, & ad se pertinentium in vitam æternam: ergo ille prędestinatus est primogenitus ex mortuis, & ex resurrectione suorum mortuorum. Hæc Augustinus. Verùm ista expositio, videtur Pauli verba à recta, & germana eorum sententia detorquere; rectus enim, & planus contextus verborum Pauli, istam expositionem non admittit. Hæc igitur est Latinorum explanatio illorum verborum: *Qui prædestinatus est Filius DEI, &c.* Sic autem Paulus consultò videtur locutus esse, vt arceret à fidelium animis duo, quæ circa incarnationem Filij DEI falsa sunt, & impia. Primum, ne quis putaret in CHRISTO duas fuisse personas, vnam diuinam, & alteram humanam, & coniunctionem

naturæ

naturæ humanæ cum diuina, non fuisse naturalem, & substantialem, in vnam scilicet personam VERBI, sed accidentariam tantùm per excellentem quandam gratiæ, & charitatis vnionem. Hunc errorem; quæ postea fuit hæresis Nestorij, refellunt hæc Pauli verba, dicentis, eundem, qui factus erat ex semine Dauid, fuisse prædestinatum Filium DEI. Deinde, ne quis suspicaretur, Filium DEI cùm est factus homo, aliquid sui perdidisse, aut desiisse Filium DEI esse; idcirco dixit, Filium DEI esse factū ex semine Dauid, & nihilominus tamen mansisse Filium DEI: non enim amisit quod erat, vt canit Ecclesia, sed assumpsit quod non erat.

Hæc porrò verba Pauli: *Filius DEI factus ex semine Dauid secundum carnem prædestinatus Filius DEI*: videntur in speciem non habere verum sensum: Filius enim DEI & ante incarnationem suam, & post incarnationem semper fuit idem Filius DEI: non potuit igitur prædestinari, vt esset Filius DEI. Vt hanc difficultatem explicarent Theologi: varias istorum verborum Pauli expositiones adinuenerunt, vt veritatem sententiæ Pauli demonstrarent. Ego ad præsens quatuor expositiones breuiter commemorabo: quarum duæ sunt B. Thomæ in Tertia Parte Quæstione 24. art. 1. Prima expositio est hæc: Oportet, inquit, dicere, quod ipsa vnio naturæ diuinæ, & personæ CHRISTI cadat sub æternam CHRISTI prædestinationem: & ratione huius CHRISTVS dicitur esse prædestinatus Filius DEI. Altera eiusdem expositio in responsione ad secundum argumentum, est huiusmodi. Prædestinatio attribuitur personæ CHRISTI, non secundum se; nec secundum quod subsistit in diuina natura, sed secundum quod subsistit in humana natura. Vnde cùm dixisset Paulus: *Qui factus est ex semine Dauid secundum carnem.* Subiunxit: *Qui prædestinatus est Filius DEI in virtute*, vt daret intelligere, quod secundum hoc quod est factus ex semine Dauid secundum carnem, est prædestinatus Filius DEI in virtute. Quamuis enim sit naturale illi personæ secundum se consideratæ, esse Filium DEI, non tamen ei est naturale secundum humanam naturam, secundum quam hoc sibi conuenit per gratiam vnionis. Et paulò infrà in Responsione ad tertium argumentum: Antecessio, inquit, quam importat illud participium, *prædestinatus*, non refertur ad personam CHRISTI secundum seipsam, sed ratione humanæ naturæ, quia scilicet persona illa, etsi ab æterno fuit Filius DEI, hoc tamen non fuit semper quod subsistens in natura humana, fuerit Filius DEI. Vnde Augustinus dicit in libro de Prædestinatione Sanctorum: Prædestinatus est IESVS, vt qui futurus erat secundum carnem filius Dauid, esset tamen in virtute Filius DEI. Hactenus ex B. Thoma.

15 Quomodo explicanda sit difficultas quæ est in verbis Pauli secundū Latinā Translationē quatuor expositiones.

Prima & secunda expositio Sancti Thomæ.

Cap. 15.

Tertia expositio est, cui valde annuit Caietanus hoc loco, nec abnuit Augustinus in expositione inchoata huius epistolę, & in priori horum verborum Pauli expositione. Secundum hanc expositionem illud, *Prædestinatus*, non refertur ad id quod proximè sequitur, *Filius DEI*, sed ad id, quod postea sequitur, *in virtute secundum Spiritum sanctificationis, & resurrectionem mortuorum.* Non enim est sensus, Filium DEI factum hominem prædestinatum esse vt esset Filius DEI, sed vt existens Filius DEI, veniens in mundum ad redimendum genus humanum, veniret cum virtute, & secundum Spiritum sanctificationis, & ad resurrectionem mortuorum; id est, exerceret diuinam suam potentiam edendo plurima, & insolita miracula, quibus se DEVM ostenderet, & homines ad veram DEI fidem & cultum adduceret: præterea dando SPIRITVM sanctificationis, remittendo peccata, & sanctificando animas; nec solùm inuisibiliter, sed etiam visibiliter, & manifestis signis, vt factum est in die Pentecostes, & aliàs sæpenumero in primitiua Ecclesia. Ac demùm ex resurrectione mortuorum, per seipsum, & sua virtute à mortuis resurgendo, & alios suscitando à mortuis vel per seipsum, vel per

16 Tertia expositio Caietani.

Act. 2.

discipulos. Quin etiam confirmando fidem, & spem futuræ vniuersalis resurrectionis mortuorum, & beatissimi status electorum, in quo sanctitas, & felicitas eorum omni ex parte perfecta erit. Non igitur post illud: *Prædestinatus est Filius* DEI, insistendum est, sed continenter, iunctimque legendum quod sequitur. *In virtute secundum Spiritum sanctificationis per resurrectionem mortuorum* IESV CHRISTI. Huic expositioni apertius fauet græca lectio, quæ non habet illud relatiuum (qui) sed latinè ad verbum reddita sic habet: *De* FILIO *suo facto ei ex semine Dauid secundum carnem, destinato Filio* DEI *in virtute, secundum* SPIRITVM *sanctificationis, & ex resurrectione mortuorum.*

17 *Quarta expositio Francisci Suarez Societ. IESV.* Quartam expositionem tradit noster Suarez in tertiam Partem super vigesima quarta Quæstione B. Thomę, vir nostra ætate, in doctrina Theologiæ Scholasticæ, ob subtilitatem, simulque copiam, percelebris: ponam hîc eam propriis eius verbis traditam. Verus, inquit, & proprius sensus huius locutionis est: CHRISTVM, vt est hic homo, prædestinatum esse, vt sit Filius DEI naturalis. Huius prædestinationis obiectum, est hic homo, vt sic: in cuius proprio conceptu non includitur persona Filij DEI, sed solùm id, quod subsistit in hac humanitate. Nam (vt suprà super Quæstione tertia dictum est) de ratione huius hominis non est hoc suppositum, sed solum subsistens in hac humanitate, vt sic. Terminus autem huius prædestinationis, est esse Filij DEI: quia suppositum Filij DEI non includitur in prædicto obiecto, seu conceptu huius hominis. Præconcipitur igitur hic homo, vt sic, prius ratione, quàm concipiatur esse Filius DEI: & per diuinam prædestinationem ordinatur, vt sit ipsemet Filius DEI naturalis, quæ est suprema dignitas huius hominis, quam ex sua ratione & proprio conceptu non habet, sed ex gratia, & ordinatione diuina. Ab æterno enim decreuit DEVS vt subsistens in hac humanitate, esset ipse Filius DEI naturalis. Sic ille: Perpendat Lector an expositio hæc aptè respondeat, & congruat verbis Pauli; is enim ait, eundem Filium DEI factum ex semine Dauid secundum carnem, prædestinatum esse Filium DEI: illud enim relatiuum (*qui*) refert Filium DEI, de quo proximè dictum erat: *De* FILIO *suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem.* Idque apertius fit secundum Lectionem græcam, quæ sic ad verbum habet expressa Latinè: *De* FILIO *suo facto ei ex semine Dauid secundum carnem, destinato Filio* DEI, *&c.* Vbi vtrumque participium & facto, & destinato, perspicuè referuntur ad Filium DEI. Videtur igitur Paulus, obiectum prædestinationis facere ipsum Filium DEI factum hominem: non autem hunc hominem, vel subsistens in hac humanitate conceptum animo prius ratione, quam sit Filius DEI. Verùm hæc nos, cùm extra nostrum sint institutum, Scholasticis Theologis subtilius pensitanda relinquamus.

18 *Vtra expositio sit probabilior Græcorum an Latinorum.* Cæterùm si de me quispiam quæreret, vtram probabiliorem esse iudicemus expositionem, Græcorum ne, qui participium illud (ὁρισθέντος) interpretantur, declaratus, & iudicatus: an Latinorum, qui exponunt, illud *destinatus, seu prædestinatus*, equidem ita responderem: expositio Græcorum, expeditior est, nullisque implicata difficultatibus, & ad intelligendum, & explicandum apertior, & procliuior creditu, & satis inhærens sententiæ verborum Pauli, eiusque consilio, & proposito bene conueniens. Latinorum autem expositio, obscura est, & perplexa, difficilis ad intelligendum, nec primo aspectu fidem sibi conciliat; sed enim attentiori animo, exactiorique consideratione penitus inspecta, reperietur congruentior sacræ Scripturæ, magisque ex vsu loquendi eius. Mihi sanè perplacet quod sensit, & in hoc loco scripsit Adamus Sasbout, cuius in plerasque Pauli epistolas commentarij laudantur meritò ab omnibus. Docet hic, auctore Dionisio *Adamus Sasbout.*

Areopa

Areopagita, verbum προορίζειν, esse peculiare Theologiæ; quo nomine Dionysius significat sacram Scripturam: quare germana eius verbi secundum Scripturam significatio ex vsu loquendi scripturæ petenda est. Licet autem ὁρίζειν interdum significet declarare, & probare, & iudicare, in ea tamen significatione, nusquam reperitur in Scriptura: at verò prout significat destinare, decernere, definire, frequenter vsurpatur in sacris literis. Exempli causa, Act.2. *Hunc definito consilio, & præscientia DEI traditum interemistis.* Et cap.17. *Definiens statuta tempora.* Et cap.10. *Ipse constitutus est à DEO iudex viuorum & mortuorum.* In istis sententiis est idem verbum, quo Paulus vtitur hoc loco. Sicut autem verbum simplex ὁρίζω, ita & compositum (προορίζω) in hac duntaxat significatione inuenitur in Scriptura, vt Act.4. *Facere quæ manus tua, & consilium tuum decreuerunt fieri.* Et 1. ad Corinthios 12. *Loquimur sapientiam DEI in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinauit ante sæcula DEVS in gloriam nostram.* Ad Romanos 8. *Quos præsciuit, hos & prædestinauit.* Ad Ephes.1. *Prædestinauit nos in adoptionem filiorum DEI.* In supradictis igitur Scripturæ locis qui verbum istud vel simplex, vel compositum per verbum declarare, vel iudicare, vel probare, voluerit interpretari, planè intelliget, id nullo modo quadrare sententiæ verborum Pauli.

QVARTA DISPVTATIO.

De laudibus fidei, ac pietatis veterum Romanorum Christianorum.

SVPER ILLIS VERBIS:

Gratias ago DEO meo per IESVM CHRISTVM pro omnibus vobis, quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo. *Versu 8.*

CHRYSOSTOMVS ponderans illud verbum (*annuntiatur.*) Non (inquit) Paulus, dixit, manifestatur vel innotescit, sed (*annuntiatur*), 19 *Chrysostom.*
quod est dicere, in omnium ore ac prædicatione versatur. Paulus certè fidem illam Romanorum indicat fuisse eximiam & admirabilem, ideóque celebratam vbique terrarum. Romani enim primò fidem acceperunt magna facilitate, magnoque ardore animi, quam magna fiducia & libertate profitebantur, peregregiis virtutum operibus exornatam. Sed cùm vix ante tredecim annos Romani essent ad CHRISTVM conuersi, quàm Paulus scripsit ad eos hãc epistolã, incredibile videtur, famam fidei Romanorum, omnes terrarum orbis regiones tam breui tempore peruadere potuisse. Putat itaque Origenes, id esse dictum per hyperbolem, nõ inusitatam in Scriptura etiam noui Testamenti. Tali enim figura vsus est Lucas in cap.2. historię Euangelicę, scribens, exisse edictum

Quomodo intelligendum sit, famam fidei Romanorũ annunciatam fuisse in vniuerso mundo. Origenes.

ctum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. Et in Actis Apostolorum capite secundo ait, in die Pentecostes fuisse Hierosolymis homines ex omni natione, quæ sub cœlo est. Nec sanè talis locutio mendacium continet: est enim figuratus sermo, per quem obtinuit consuetudo & vsus loquentium, vt non intelligatur tantum, quantum verba sonant, sed intelligatur magnus quidam excessus, & exuperantia. Addit Origenes duas alias interpretationes: primum enim per vniuersum mundum intelligi posse, tam homines in terris habitantes, quam ANGELOS in cœlis: nam si ANGELI, vt Dominus dixit, gaudent conuersione vnius peccatoris: quanto magis gauisos esse credendum est tanta Romanorum ad fidem CHRISTI conuersione? siquidem & Paulus dixit: *Spectaculum facti sumus mundo, & ANGELIS, & hominibus.* Deinde ait posse sic intelligi, fidem, quam Romani habebant, eandem esse illam, quæ prædicabatur ab Apostolis per totum mundum. Verùm istæ Origenis duæ interpretationes, præterquam quod à verborum Pauli sententia longè sunt remotæ, etiam non declarant propriam quandam laudem fidei Romanorum, quod vult tamen Paulus ostendere: nam quod Romani haberent talem fidem, qualis prædicabatur in vniuerso mundo, id profecto communiter in omnes Ecclesias Catholicas dici potuit.

Luc. 15. *1. Corinth. 4.*

20 Chrysostomus, Theodoretus, Oecumenius, Theophylactus, & dictus vulgo Hieronymus in hoc loco, sine hyperbolica locutione dictum esse à Paulo id interpretantur. quomodo autem potuerit tam breui tempore fides Romanorum vniuerso mundo innotescere, ita declarat Theodoretus: Non hoc Romanis dixit Paulus, eis blandiens, sed verè dicens: Neque enim fieri poterat, vt quæ Romæ eueniebant, ea illos, qui in toto erant terrarum orbe, laterent. In illa enim vrbe, olim Romanorum Imperatores regiam suam habebant: illic emittebantur, & qui gentibus præessent, & qui à ciuitatibus vectigalia exigerent. In illam quoque vrbem concurrebant omnes; qui regalia profitebantur beneficia: & per hos omnes vbique significabantur, quod ciuitas Romanorum CHRISTI doctrinam acceperat; id autem iis qui audiebant, maximam vtilitatem afferebat: quamobrem diuinus Paulus Dominum laudabat. Non fuisse Hieronymum scriptorem Commentariorum in epistolam ad Romanos, qui nunc extant, multifariam in hisce Disputationibus ostendemus. Nunc autem, ac deinceps in processu operis, ne semper vtar Periphrasi, ac circumlocutione, vulgi more appellabo Hieronymum; cuius & in hoc loco, & in eam ipsam sententiam hæc sunt verba: Ostendit quo modo Romanorum fides omnibus Ecclesiis cognita sit, vel certè quod eadem fides, quam Romani tenent, in vniuerso mundo ab Apostolis prædicetur. Item prudenter laudat Romanos, vt prouocet eos ad profectum, vel quia omni mundo mirum fuit Romanos credidisse, qui Idolorum nimia fuerant cultura possessi, ita vt diis omnium gentium, quas vicerent, deseruirent. Verum & simpliciter, & absolute Romanorum fidem laudasse Apostolum credendum est, cuius fidei etiam nunc deuotio demonstratur. Sic ille: Mihi non displicet expositio Catharini, obseruantis, Paulum non dixisse, fidem Romanorum annunciatam esse in vniuerso mundo, sed annuntiari: fama namque eius fidei multas iam terrarum orbis partes peruagata, in dies magis percrebescebat, & latius in cæteras mundi partes spargebatur: sicut præco, qui edictum Principis incipit in vrbe promulgare, dicitur illud promulgare toti vrbi.

Theodoretus *Hieronymus* *Catharinus.*

21 *Octo eximiæ laudes veterum Romanorum Christianorum.*

Cæterum iuuat plura de insigni fide ac pietate Christiana veterum Romanorum, partim ex sacris literis, partim ex antiquis Doctoribus, & Patribus huc afferre. Principiò, si vt Poëta quispiam dixit, vera, & magna laus est, laudari à viro laudato:

laudato: quantam censebimus Romanorum esse laudem, quos Paulus laudauit, ac non quidem semel, sed sæpius: nec ab vna modò virtute, sed à pluribus, iisque præclaris? Primum hoc loco laudauit eorum fidem ob insignem eius deuotionem atque constantiam vbique terrarum celebrem, dicens: *Fides vestra annunciatur in vniuerso mundo.* Deinde, à caritate, & à scientia; nam insi à capite decimo quinto: *Certus* (inquit) *sum fratres mei, & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita vt possitis alterutrum monere.* Ad hæc à sana & sincera doctrina, quam ab initio acceperant: Quocirca dixit eis in capite decimo sexto: *Rogo vos fratres, vt obseruetis eos, qui dissensiones & offendicula faciunt, præter doctrinam, quam vos didicistis.* Ac demum à perfecta eorum obedientia, quæ omnibus in locis nota, & laudata erat. Eodem enim in loco ita scribit: *Vestra obedientia in omnem locum diuulgata est: gaudeo igitur in vobis.* SECVNDA laus Romanorum ducitur ex singulari eximioque affectu dilectionis, quam Paulus habuit erga Romanos, & in hoc ipso capite variè declarauit. Primum dicit se gratias agere DEO pro ipsis omnibus. Deinde ait se memoriam eorum sine intermissione in orationibus suis facere. Præterea, quod iam pridem flagraret desiderio videndi eos, & cum eis communicandi spiritualia fruendique ipsis. Postremò quod sæpe cupiuisset & statuisset proficisci Romam, vt eos viseret; verū propter alias graues occupationes id se, ante id temporis, facere non potuisse.

Tertia laus est, eaque admirabilis, quòd cum essent multa in Romanis, quæ viderentur obstare debuisse, ne illi fidem CHRISTI facile acciperent: ea tamen omnia Romana maxima facilitate, & incredibili robore animi superarunt. Audi Lector Chrysostomū hoc loco. Romani, inquit, principatum orbis terræ adepti, fastu multo turgebant, in diuitiis, & deliciis vitam agentes. Euangelium Christi tunc prædicabant quidam piscatores Iudæi: quam gentē tum omnes, tum maxime Romani oderant & abominabātur. Et illi quidem Prædicatores crucifixum quendam hominem, tanquam Deum adorare docebant videlicet: duramque insuper vitam agendam, recipientibus disciplinam suam præscribebant. Erāt porrò illi prædicatores, & pauperes, & ignobiles, & illiterati, atque indiserti, & omnibus inuisi, exosique. Ad extremum, credentibus in Christum, præter ignominiosæ sectæ professionem, & asperæ vitæ commutationem, timenda erat, immo pro certo habenda & honorum & diuitiarum, & ipsius vitæ priuatio, nihil tamē istorum, pectus Romanorum infringere, ne à CHRISTI fide suscipienda, & profitenda absterrere potuit. Quarta laus, ex Eusebio in capite decimo quatro libri secundi de Historia Ecclesiastica: Tanta, inquit, pietatis lux in Romanorum mentibus, qui Petrum audiebānt, effulsit, vt non eius tantum sermonibus audiendis, non doctrina diuinæ prædicationis percipienda contenti essent: sed à Marco Petri comite, ac discipulo diu multumque flagitarent, vt monumentum eius doctrinæ, quam ipsis Petrus prædicatione, sermoneq; tradidisset, scriptis, futuram ita stabilem, mandaret. Nec prius hominem dimiserunt, quàm eorum postulatis obsecutus, Euangelium conscripsisset: quod Petrus diuina Spiritus sancti reuelatione editum intelligens, auctoritate sua probatum, Ecclesiæ legendum dedit.

Quinta laus, & cum primis habenda, Romanos à principibus Apostolorum Petro, & Paulo fidem Christi & veram, sanamque doctrinam Christianam accepisse. Hoc mirè magnificans Tertullianus in libro de præscriptione Hæreticorum: Felix, inquit; Ecclesia, cui totam doctrinam Apostolicum sanguine suo profuderunt: vbi Petrus passioni Dominicæ adæquatur: vbi Paulus Ioannis exitu coronatur: vbi Apostolus Ioannes, posteaquam in oleum igneum demersus

H nihil

Margin notes: 22 — Chrysostom. — Eusebius. — 23 — Tertullian.

Chrysost. nihil passus est, in Insulam relegatur. Ego (ait Chrysostomus in homilia vltima epistolæ ad Romanos) ob id maxime Romam prædico beatam, quod Petrus, & Paulus adeo eam amauerunt, & fidem Christi docuerũt, ac denique vitam apud eos consummauerunt.

Sexta laus est, eaque maxima Romanæ Ecclesiæ, quod fidem, quam semel ab Apostolis perceperat, semper vsque adhuc inuiolatam atque incõtaminatam cõseruauit: nulla enim ab illo tempore ad vsque præsentem diem hæreticæ prauitatis labe Romanam Ecclesiam infectam, & fœdatam esse nouimus. Quocirca & Irenæus, & Tertullianus, & Optatus Mileuitanus, aliiq;, cum in hæreticos pugnant, hoc sæpe argumento probant, doctrinam eorum falsam esse, quòd sit contraria ei doctrinæ ac fidei, quam Romana Ecclesia à principibus Apostolorum Petro, & Paulo acceptam semper integram & immaculatam custodiuit.

S. Hieron. Septima laus petitur ex Hieronymo; à quo in Præfatione secundi libri commentariorum in epistolam ad Galatas, Romanæ plebis recta fides, & sincera pietas laudatur his verbis: Vbinam alibi tanto studio, & frequentia ad Ecclesias, & ad Martyrum sepulcra concurritur? vbi sic ad similitudinem cœlestis tonitrui Amen reboat, & vacua idolorum templa quatiuntur? non quòd aliam Romani habeant fidem, quàm omnes CHRISTI Ecclesiæ: sed quod deuotio in eis maior sit & simplicitas ad credendum. Idemque secundum librum suum aduersus Iouinianum hac ad Romanam vrbem Apostrophe finiui: Sed & ad te loquar, quæ scriptam in fronte blasphemiam, CHRISTI confessione delesti: Apoc. 17. vrbs potens, vrbs terrarum domina, vrbs Apostoli voce laudata. Interpretare vocabulum tuum. Roma enim aut fortitudinis nomen est apud Græcos, aut sublimitatis iuxta Hebræos. Virtus te excelsam faciet, non voluptas humilem. His addemus satis luculentum Theodoreti præconium: qui post multa de laudibus Romæ, quæ non attinet hîc referre, talia quædam de fide Romanorum tradit in epistola, quam scripsit ad Papam Leonem, cognomento Magnum: Præcipue, inquit, insigniter istam vrbem exornat fides, cui dignus fide Apostolus hoc perhibuit testimonium: *Fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo.* Si autem à principio Apostolicæ prædicationis, susceptis diuini verbi seminibus, tam miros fructus ROMA tulit: ad eam quæ nunc in ea vrbe versatur pietatem, meritis laudibus celebrandam, quænam suffecerit oratio?

QVINTA DISPVTATIO.

An B. Petrus omnium primus Romanis CHRISTI *fidem prædicauerit, & quo tempore* ROMAM *primum venerit.*

24

Petrus omnium primus prædicauit Romæ Euangelium. Actor. 12.

SI quis ex me quæreret eius fidei Romanorum, quam tantopere laudauit Apostolus, quisnam fuerit primus, & præcipuus Romæ prædicator, & Doctor, sine dubitatione responderem fuisse B. Petrum. Is enim per Angelum eductus ex carcere, in quẽ detrusus fuerat ab Herode rege, vt paulo post occideretur, Romam se contulit: tum vt longius abscedens,

abscedens; Herodis manus, & insectationem atque odium Iudæorum facilius euaderet: tum vt profligaret Simonem Magum, qui suis magicis præstigiis adeo Romanorum animos fascinauerat, atque in sui admirationem rapuerat, vt diuinos ei honores adhiberent. His accessit, quod diuino vel admonitu, vel instinctu, Romam venit, vt ibi sedem, & Cathedram suam locaret, immobilem in posterum mansuram. Verum quæ nunc strictim à me dicta sunt, explicatius traduntur ab Eusebio in libro secundo historiæ Ecclesiasticæ capite decimo tertio, & decimo quarto. Nam cum dixisset de magicis artibus, & fallaciis, per quas admirabilem se Romanis, & quasi numen quoddam venerabilem Simon Magus fecerat, subdit hæc de B. Petro: Cæterùm ista non ad longinquum temporis spatium ex sententia Simoni processerunt: nam è vestigio sub ipso Claudij Imperio benigna & propitia DEI, totius huius vniuersitatis rectoris, erga humanum genus prouidentia, fortem ac præpotentem, & reliquorum omnium Apostolorum, propter virtutis amplitudinem, facile principem, Petrum Romam versus, ad huiusmodi pestiferam humanæ vitæ corruptelam, delendam, quasi manu deduxit. Qui quidem, vtpote generosus, & strenuus Dei Dux, diuinis armis obtectus & munitus, eximiam & pretiosam quasi mercaturam veri luminis sola mente comprehensi, ab oriente ad occasum vsque deportauit, ipsius regni cœlorum prædicationem, cœlestem scilicet lucem, & salutarem animorum doctrinam palam diuulgauit. Sic ergo cum diuinus sermo ad Romanos peruasisset, vesana Simonis potentia extincta: est, & homo ipse confestim profligatus. Tanta porrò pietatis lux eorum mentibus, qui Petrum audiebant, affulsit, vt non tantum sermonibus eius audiendis, vel doctrinæ prædicatione contenti essent, sed vt ea perpetuò manerent, flagitauerint à Marco Petri comite, & discipulo, vt ea, quæ à Petro audierant, & didicerant, monumentis consignata, ipsis relinqueret. Sic ibi Eusebius. Et vigesimoquarto capite eiusdem libri laudat Dionysium Corinthiorum episcopum, illis temporibus in Ecclesia celebratissimum: qui in sua quadam epistola, quam scripsit ad Romanos, ait B. Petrum eos primum in Ecclesiam CHRISTI inseruisse. Chrysostomus quoque exponens verba illa Pauli de fide Romanorum: *Quia fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo*, satis indicat, Romanos fidem CHRISTI à B. Petro esse doctos: Petrus, inquit, Romæ prædicauerat: sed illius facta, sua esse dicit Paulus, vsque adeò inuidia omni suprà modum vacabat. Et Hieronymus super illis verbis huius capitis: *Vt aliquid impertiar gratiæ vobis spiritualis*. Romanos, inquit, Petri prædicatione fidem tenentes, confirmare se velle Paulus dicit: non quo minus accepissent à Petro; sed vt duobus Apostolis testibus, atque doctoribus eorum fides magis roboraretur.

Eusebius. Chrysost.

Non sum nescius, in primo libro Recognitionum Clementis proditum esse, multo ante Petrum, Barnabam venisse Romam, atque inibi prædicasse Euangelium, & multos conuertisse ad fidem CHRISTI, atque in iis Clementem Romanum, qui postea fuit summus Pontifex; & regressum in Iudæam inuenisse Petrum Cæsareæ; idemque affirmat Dorotheus, & apud Metaphrastem Alexander monachus in Homilia de laudibus Barnabæ: qui ait, cum in Ecclesia Antiochena, iussu Spiritus sancti, Paulus, & Barnabas segregati sunt ad prædicandum Euangelium, tunc Barnabam peragratis multis regionibus venisse Romam. Sed ista segregatio Pauli, & Barnabæ, aliquot annnis facta est post aduentum Petri ad vrbem Romam. Facta enim est post mortem regis Herodis, vt indicat contextus, & series historiæ Apostolicæ, quam scribit Lucas: mors verò Herodis competit in quartum Annum Claudij: cum secundo eius anno 25

Actor. 13.

Petrus Romam venerit, vt mox ostendemus. Verum enimuerò traditio ista de aduentu Barnabæ Romam ante B. Petrum, friuola est ac futilis, & contemni magis, quam refutari digna, cum planè discrepet iis, quæ Lucas in Actis Apostolorum scribit de Barnaba. Si quis verò eius opinionis confutationem requirat, quærat eam apud Dominum Baronium, qui commentum istud idoneis, & validis rationibus confutat.

Baron. Tomo 1. in Anno Domini 51.

26 Sed quoto principatus Claudij anno, Petrus Romam venit? Eusebius, & S. Hieronymus (quos ego libenter sequor) tradūt, venisse Petrum Romam secundo Claudij anno, nimirum iam exeunte: nam aduentus Petri ad vrbem, & initium Cathedræ eius Romanæ, fuit in decimo octauo die Ianuarij (eo quippe die celebratur in Ecclesia) anni verò Principatus Claudij incipiebant circa vigesimum quartum diem Ianuarij. Eusebij verba in Chronico hæc sunt: Anno secundo Claudij Petrus, cum prius Antiochenam fundasset Ecclesiam, Romam proficiscitur: vbi Euangelium prædicans, viginti quinque annis eiusdem vrbis Episcopus perseuerat. Similia scribit Hieronymus in Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum, vbi de Petro agit: Petrus, inquit, post Episcopatum Antiochensis Ecclesiæ, & prædicationem dispersionis eorum, qui de circumcisione crediderant, in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia & Bithynia; secundo Claudij anno ad expugnandum Simonem Magum Romam pergit, ibique viginti quinque annis cathedram sacerdotalem tenuit vsque ad vltimum Neronis annum. Sed istos viginti quinque annos Cathedræ Romanæ Petri, quos Eusebius & Hieronymus memorāt, nos arbitramur non fuisse plenos vigintiquinque, sed fuisse vigintiquatuor, superq; quinque menses, & dies circiter vndecim. Passus est enim B. Petrus (vt suprà ostendimus) decimo tertio Neronis anno, & vigesimo nono Iunij. A fine autem secundi anni Claudij, id est, septem circiter diebus ante, quo tempore Petrus venit Romam, vsque ad vigesimum nonum diem Iunij, decimi tertij anni Neronis, non plures quàm diximus, anni præterierunt.

Quarto anno Claudij Petrus Romam primū venerit.

Eusebius.

S. Hieronym.

27 At enim Beda exponens decimum quintum caput Actorum Apostolicorum ait, Petrum venisse Romam quarto anno Claudij, & ibi rexisse Ecclesiam Romanam viginti quinque annis, & martyrium obijsse trigesimo octauo anno post Domini passionem. Sed hæc non congruunt cum historia Ecclesiastica, neque cum iis, quæ alibi scripsit Beda. Constat enim passum esse B. Petrum sub Nerone: at si passus esset trigesimo octauo anno post passionē Domini, mortuus esset vno anno post cædē Neronis. Ab anno enim decimo octauo Tiberij, quo anno Dominus noster mortuus est, vsque ad vltimum annum Neronis, non numerantur nisi triginta septem anni, atque hi minimè pleni. Quod si Beda referre velit passionem B. Petri ad trigesimum septimum annum post DOMINI passionem; tunc ei haud quaquam constabit ratio illorum viginti quinque annorum, quibus ait Petrum tenuisse Romanam sedem: nam à quarto anno Claudij, quo dicit Petrum, venisse Romam: qui concurrit cum decimo tertio anno à passione Domini, vsque ad vltimum annum Neronis, siue post trigesimum septimum annum post Domini passionem, computantur anni pleni, & integri tantum viginti tres. Atque hæc nostra ratio magis aduersatur opinioni B. Thomæ, qui in caput secundum epistolæ ad Galatas scriptum reliquit, B. Petrum esse passum quadragesimo anno post passionem Domini. Hinc enim sequeretur, B. Petrum esse passum, non sub Nerone, sed sub Vespasiano Imperatore, quod est contra omnes: & B. Petrum sedem Romanam tenuisse, non viginti quinque annis, vt ipse ait, sed viginti septem.

Beda opinio rejicitur.

S. Thomas.

28 Onuphrius Panuinus in suo Chronico aduentum Petri ad vrbem Romam, signat

Onuphrij sententia refutatur.

ſignat in anno tertio Principatus Claudij, ſcilicet iam deſinente: & ait ſediſſe eum in Pôtificatu Romano annos viginti quatuor, menſes tres, & dies duodecim, Petrum verò obiiſſe in decimo tertio anno Neronis, vigeſimo nono die Iunij, cùm Nero tertio Idus Octobris principatum iniuiſſet. Sed enim, hæc inter ſe conſonare, atque cohærere non videntur. Primû enim, à fine tertij anni Claudij vſque ad nonum menſem decimi tertij anni Neronis, quo tempore dicit Petrum præfuiſſe Romanæ Eccleſiæ, non præterierût vinginti quinque anni, vt ipſe ait, ſed tantùm viginti tres, & præterea quinque menſes. Deinde ſi initium Romanæ Cathedræ Petri fuit in decimo octauo die Ianuarij, quod etiam ipſe tradit, & obitus Petri fuit in vigeſimo nono Iunij: fieri non potuit, vt ſedem Romanam tenuerit Petrus, ſicut ipſe ait, vinginti quatuor annis, & tribus menſibus, ſic enim obiiſſet in menſe Aprili: tertius quippe menſis à decimo octauo die Ianuarij, quo incipiunt anni Cathedræ Romanæ, concurrit cum menſe Aprili. Si autem Petrus obiit vigeſimo nono Iunij, quod ab ipſo quoque traditur, neceſſe eſt illius anni prætetiiſſe quinque menſes, præterquàe dies vndecim; tantum enim eſt à decimo octauo die Ianuarij, vſque ad vigeſimum nonum Iunij. Sed finis ſit huius diſputationis.

Onuphrij ſententia refutatur.

SEXTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS.

Non enim erubeſco Euangelium. Virtus enim DEI eſt in ſalutem omni credenti, Iudæo primùm, & Græco. Verſ. 16.

REDDIT Paulus his verbis rationem eius quod proximè antè dixerat, ſeparatum, & promptum eſſe Romanis prædicare Euangelium, ſicut etiam aliis quibuſlibet gentibus. Licet, inquit, videatur mundo Euangelium eſſe erubeſcendum & aſpernandum, quòd in eo prædicatur CHRISTVS crucifixus, Iudæis ſcandalum, Gentibus autem ſtultitia: ego tamen non erubeſco Euangelium, ſciens hoc ſtultum DEI, ſapientius eſſe omnibus hominibus: & hoc infirmum DEI, fortius eſſe cunctis hominibus. Placuit enim DEO per ſtultitiam prædicationis, ſaluos facere credentes. Subdit itaque cauſam, cur non erubeſcat Euangelium, dicens: *Virtus enim DEI eſt, in ſalutem omni credenti.* Annotauit hoc loco S. Thomas, baptizatos liniri ſolere in fronte, vbi eſt ſedes verecundiæ, ſancto Chriſmate, cum ſigno Crucis: nimirum, ne Euangeliû & fidem CHRISTI confiteri erubeſcant. Dixit enim Dominus Lucæ cap. 9. *Qui me erubuerit, & meos ſermones, hunc Filius hominis erubeſcet, cùm venerit in maieſtate ſua, & PATRIS, & ſanctorum ANGELORVM.* Quærit Chryſoſtomus, cur Paulus dixerit, ſe non erubeſcere Euangelium, ac non potius, ſe gloriari de Euangelio: ſicut alibi dixit: *Mihi abſit gloriari niſi in Cruce Domini noſtri IESV CHRISTI.* Crux enim, & mors 22

S. Thomas.

Chryſoſtom. Ad Galat. 6.

CHRISTI, præcipua est materia Euãgelij. Nam non erubescere, dicitur de rebus paruis, aut mediocribus, non autem de summè insignibus, & honorificis, atque gloriosis. Audiat Lector solutionẽ Quæstionis à Chrysostomo expositã, his verbis: Romani vehemẽter admirabantur & expetebãt res mundi huius prosperas; diuitiarum abundantia, potentiæ magnitudine, dominationis amplitudine, honorum splendore, victoriarum gloria, summum bonũ, & felicitatẽ determinabant. Quin etiam Imperatores suos, & Deos nominabant, & vt Deos habebant, & aris & templis, sacrificiis dignabantur. Cùm igitur illi maiorem in modum istiusmodi rebus turgerent, Paulusque prædicaret IESVM filium fabri habitum, & pauperem, & humilem, & tanquam maleficum à sua gente damnatum, & inter latrones crucifixum, verisimile erat fore, vt Romani ad IESV nomen pudore suffunderentur, vt qui nihil dum rerum arcanarum, nec mysteria fidei Christianæ perspecta haberent: propterea Paulus dixit: *Non erubesco Euangelium*, illos similiter interea erudiens, ne Euangelium audire, & creditum percipere & profiteri erubescerent. Sciebat enim, si id essent illi assecuti, statim processuros vlterius, & vsque eo peruenturos, vt de ipso Euangelio etiam gloriarentur. Ad eundem modum si & tu quoque audieris quempiam dicentem tibi, hominem crucifixum adoras? ne te pudeat, néve ad terram oculos deiicias, sed sublatis oculis, & erecta facie liberè confitere, & gloriare, & dic vicissim illi: Ego quidem adoro DEVM, pro salute mundi crucifixum: sed non adoro DEVM adulterum, nec parricidam, nec propriorum liberorum interfectorem, quales erãt apud Gentes Principes Deorum. Adoro eum, qui per Crucem Dæmonum euertit Imperium, eiusque infinitas incantationes, & imposturas per omnem mundum ab eo disseminatas, funditus substulit, qui mortem nostram moriendo destruxit, & vitam resurgendo reparauit, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Hæc Chrysostomus.

Matth.13. *Apoc.1.*

30 Verùm Paulus dicens se non erubescere Euangelium, quid vocabulo Euangelij significare, & à nobis intelligi voluit? Apud externos scriptores nomen Euangelij triplicem habet significationẽ. Interdum significat sacrificiũ Diis fieri solitum, & supplicationem pro læto, & optato nuntio haberi solitam: ad quam sententiam spectat illud Ciceronis ad Atticum: O suaues epistolas, quibus Euangelium deberi fateor. Sæpè etiam significat ipsam rei lætæ renunciationem, & præconium: secundum quam significationem sacri & Ecclesiastici scriptores crebrò vsi sunt hoc vocabulo, Euangelium, & verbo euangelizo: septuaginta certè interpretes omnem eiusmodi lætam, & faustam annunciationem, & prædicationem vocabulo Euangelij, & verbo euangelizo fere declarant: apud Prophetas quoque præcipuè verò Dauidem cõpluribus locis, in quibus Latinus interpres vertit annunciare, vel prædicare grecè est verbũ euangelizo. Itaque noui Testamenti scriptores vocem Euangelij pro publica gratiæ, ac redemptionis per CHRISTVM partæ annunciatione prædicationeque vsurparũt. Nec verò solum DEI promissa eo nomine appellãtur, sed etiam quæcunque in scriptura quatuor Euangelistarum continẽtur, siue sint promissa, siue pręcepta, siue cõsilia, siue exhortationes, siue cõminationes. Iam verò Euangeliũ, siue nouũ Testamentum, à veteri Lege, & Testamento non differt re ipsa, nec, vt dici solet, secundum substantiam, sed triplici accidentali differentia: primò secundum magis & minus perfectum; tum quia quæ illic rectè & opertè tradebantur, hîc apertè & explicatè docentur; ac demum secundum differentiam temporis futuri, & præteriti siue præsentis: nam quæ in veteri Testamento futura promittebantur, & prædicabantur, & præfigurabantur, eadem ipsa in Euangelio demonstrantur exhibita & com

Quid vocabulum Euãgelij significet. *Cicero.*

completa, ficut docet B. Martyr Ignatius in epistola quam scripsit ad Philadel- *S. Ignatius Martyr.*
phienses: Quid, inquit, supra Legem, & Prophetas præcipuũ habet Euangelium?
præsentiã nempe aduẽtus SALVATORIS nostri IESV CHRISTI, & passionẽ &
resurrectionem eius iam factam. Quæ enim Prophetæ futura annuntiauerũt, di-
centes; *Donec veniat, cui repositum est, & ipse erit expectatio Gentium*: Hæc ipsa in *Genes. 49.*
Euangelio completa sunt, dicente Domino: *Ite in vniuersum mundum, & docete* *Matth. vlt.*
omnes gentes, baptizantes eos in nomine PATRIS, *&* FILII, *&* SPIRITVS *sancti.*

Sequitur illud: *Virtus* DEI *est, in salutem omni credenti.* His verbis secundũ Ori- 31
genem, traditur à Paulo definitio Euangelij: quærenti enim quid sit Euange- *Origenes.*
lium, aptissimè respõdetur, esse virtutem DEI in salutem omni credenti. Dicitur
virtus DEI in salutem (inquit Origenes) quia etiam est virtus DEI ad perditio-
nem, & ad exitium, qualis fuit in Ægyptios, & Assyrios. Ideo Dauid dixit: *Disper-* *Psalm. 58. &*
de illos in virtute tua. Videndũ itaque est, an propter istas virtutũ DEI differẽtias, *35.*
dextra & sinistra in DEO appelletur: vt virtus DEI in salutem, sit dextra eius; vir-
tus autẽ, quæ disperdit, sinistra dicatur. Et quia CHRISTVS vocatur virtus DEI
& Euangelium similiter dicitur virtus DEI, fortasse ipse CHRISTVS nomi-
ne Euangelij intelligendus est: ipse enim est Euangelium illud æternum, quod
Ioannes in Apocalypsi vidit prædicari. Sic ferè Origenes. Nec omittenda est ho- *Apoc. 14.*
rum verborum expositio, quam tradit Theodoretus: Non, inquit, Paulus respi- *Theodoretus*
ciebat, quæ esse videbatur in Euangelio ignominia, sed quod ex eo ad omnes
homines promanabat beneficium: qui enim ei crediderunt, ex eo salutem æter-
nam perceperunt. Sic profectò videre licet multa in rebus sensibilibus habere
virtutem suam, & operationem occultam, nec extrinsecus apparentem: ete-
nim piper extrinsecus quidem frigidum esse videtur, & iis, qui nesciunt, nihil
caloris præsefert: atqui dentibus ipsum comminuit, igni non dissimilis caloris
sensum in se suscipit: & ideo medici hoc, calidum in potentia nominant, vt
quod non videatur quidem tale, sed tale tamen citò possit reddi. Similiter &
frumentum possit esse & radix, & culmus, & spica non tamen videtur esse
tale, priusquam in terræ sulcis fuerit seminatum. Iure igitur diuinus Apostolus
Euangelicam prædicationem, DEI salutarem potentiam appellauit; vt quæ
solis credentibus potẽtiam DEI aperiat, & salutem largiatur. Sic Theodoretus.

Sed quo modo Euangelium est virtus DEI? Hoc loco nomen virtutis signi- 32
ficat potentiam: nam græcè est δύναμις, atque hanc etiam significationem apud *Virtutis no-*
Latinos scriptores elegantes, nomen virtutis sæpenumero habet. In diuina autem *men multi-*
scriptura nomẽ hoc virtutis complures habet, & varias significationes, ex eadem *formiter in*
tamen prima origine deriuatas. Primò significat potentiã & fortitudinẽ: in Psal- *scriptura ap-*
mis quippe frequenter dicitur DEVS esse virtus nostra, & Simon Magus à suis *pellari.*
sectatoribus, dicebatur virtus DEI magna: Interdum quoque significat, fiduciã, *Act. 8.*
& constantiam, & libertatem agendi quippiam, aut dicendi; qua significatione
vsus est Lucas, scribens: *Virtute magna reddidisse Apostolos testimonium resurrectionis* *Act. 4.*
Iesu Christi. Deinde nominantur virtutes cœlorum; id autẽ est, vel cœlestes An-
gelorum exercitus, vel propriè secundus ordo secundæ Hierarchiæ Angelorum,
nomine virtutũ insignitus; vel ipsa astra, & vires cœlorum, per quas cœli agunt
in res sublunares; vel Angeli motores cœlorum. Ad hæc Principes & Duces po-
pulorum, & exercituum appellantur virtutes eorum, quia sua potestate, & aucto-
ritate regunt eos, & ad agendum compellunt; quia significatione in libro Iu-
dith cap. 14. Holofernes virtus Assyriorum nominatur. Quoniam verò vir-
tus & potentia maximè declarantur faciendo miracula, idcirco & qui mira-
cula faciunt, appellantur virtutes, sic enim Paulus appellat in cap. 12. priores
epist.

epist. ad Cor. & ipsa miracula in Euangelio sæpè nominantur virtutes.

Quomodo Euangeliũ sit virtus Dei, & in salutẽ. *Psalm. 100.* *Psalm. 67.*

33 Dupliciter porrò intelligi potest Euangelium esse virtus Dei: vel quia in Euangelio manifestatur Dei virtus, secundum illud Dauidis dictum: *Virtutem operum suorum annuntiauit populo suo*; Vel quia Euangelium ipsum in se continet Dei virtutem: nam quod dixit Dauid in Psalm. 67. Dabit voci suæ, vocem virtutis, & quæ eo loci magnificè prædicat de voce Dei, perbellè quadrant in Euangelium Christi: est autem Euangelij effectus, vera salus animorum, sicut docet Iacobus in cap. 1. suç epist. *In mansuetudine (inquit) suscipite insitum verbum, quod potest saluare animam vestrã.* Trifariam verò Euãgelium saluat hominem; Primùm, ducendo hominem ad remissionem peccatorum, quemadmodũ Dominus apud Ioannem dixit; *Iam mundi estis, propter sermonem quem locutus sum vobis.* Deinde conferendo ad gratiam sanctificationis. Sicut Dominus dixit: *Sanctifica eos Pater in veritate; sermo tuus, veritas est.* Ac demùm perducendo ad vitam æternam, vnde Petrus dixit Domino: *Verba vitæ æternæ habes.* Confert autem salutem Euangelium, per fidem ab audiente receptum, sicut scriptum est: *Prædicate Euangelium omni creaturæ: qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* Deinde per confessionem fidei, sicut Paulus ait: *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Est itaque hoc loco nomine salutis intelligenda, & ea, quæ præsentis temporis est, posita in remissione peccatorum, & sanctificatione animæ: & ea, quæ in futura vita, in liberatione ab omni prorsus & peccati, & pœnæ, & miseriæ malo collocata est. Sensus igitur horum verborum Pauli, est huiusmodi: Euangelium ex diuina virtute siue potentia in credentium animis per fidem receptum, efficax esse ad præstandam salutem, id est, iustitiam, & vitam æternam: per Euangelium quippe Deus exeruit potentiam suam in cordibus credentium, iustificando eos, & ducendo ad gloriam sempiternam. Quid porrò sit hoc loco credere, cùm dicitur: *In salutem omni credenti*, discere conuenit ex aliis Scripturæ locis, vt ex cap. 7. Ioannis: *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*, & ex cap. 16. lib. 2. Paralipomenon: *Oculi, inquit, Domini contemplantur vniuersam terram, & præbent fortitudinem iis, qui corde perfecto credunt in eum*, Corde autem perfecto credunt, qui non solùm fidem habent iis, quæ in sacra Scriptura continentur, vel quibuslibet aliis diuinis reuelatis: sed præterea omnes animi sui vires accommodant ad faciendum quodcunque fides præscribit, & requirit ab homine. Vt credere hoc loco apud Paulum, non sit aliud, nisi audito Dei verbo, penitus commoueri, & toto animi assensu studioque complecti quod dicitur, & quod præcipitur, opere exercere.

Ioan. 14. *Infra 17.* *Ioan. 6.* *Marci vlt.* *Ad Rom. 10.* *Qualiter credentis Euangeliũ afferat salutem.*

34 Restant extrema illa verba huius sententiæ Pauli: *Iudæo primùm, & Græco.* Græcè ad verbum est, si latinè reddas: & Iudæo primùm, & Græco, vbi supplendum est aliquid respondens particulæ primùm, videlicet, deinde, vel postea: Omnes enim fermè tam Græci, quàm Latini expositores intellexerũt, Paulum his verbis denotasse ordinem quendam inter Iudæos, & Græcos in prædicatione Euangelii, & susceptione fidei, prius enim prædicatum est Euangelium Iudæis, & à multis eorum creditum, posteà verò Græcis, siue Gentibus. Sed enim videtur hæc sententia contraria ei, quod scripsit Paulus infra in capite decimo huius epistolæ, dicens, *Non est distinctio Iudæi & Græci*, Sed facilis est responsio. Etenim in ordine ad ipsam iustificationem, & quantum ad participationem gratiæ, & consecutionem vitæ æternæ, nulla planè est distinctio Iudæi, & Græci, secundum illud quod dixit Petrus: *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timet Deum & operatur iustitiam, acceptus est illi.* Quocirca in vinea Domini æqualem mercedem acceperunt nouissimi, atque primi. Quantum

Actor. 10. *Matth. 20.*

tum verò ad ordinem temporis seruatum in prædicatione Euangelij, & in conuersione hominum ad fidem CHRISTI, procul dubio priores fuere Iudæi, quàm Græci, siue Gentiles: nam licet paulo superius gentes distinxerit Paulus in Græcos & Barbaros; nunc tamen omnes gentes indifferenter appellat vno vocabulo Græcorum. Ergo particula illa (primum) secundum Chrysostomum, & alios, non aliud significat nisi ordinem temporis. At enim plus videtur ea particula significare apud Paulum præsertim infrà capite vndecimo, & decimo quinto huius epistolæ; videtur enim indicare, quod Gentes ex quadam DEI misericordia admissæ fuerint ad gratiam Euangelicam, quæ Iudæis fuerat quasi ex hæreditate: siquidem eorum Patribus peculiariter fuerat promissus CHRISTVS, qui etiam dixit Samaritanæ: *Salus ex Iudæis est.* Et Isaias, *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem.* Et ipsemet Paulus infrà capite decimo quinto hinc in modum scribit: *Dico enim CHRISTVM IESVM ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem DEI, ad confirmandas promissiones Patrum: Gentes autem super misericordia honorare DEVM*, & subdit ad id probandum verba illa Dauidis: *Laudate DOMINVM omnes Gentes: Quoniam confirmata est super nos misericordia eius, & veritas DOMINI manet in æternum.* Vbi misericordia refertur ad Gentes, veritas autem ad Iudæos. Non igitur quidam inscitè illud (primum) interpretantur præcipue, siue potissimum. *Ioan.4.* *Isaias 2.* *Psalm.116.*

35 Ex hac breui descriptione, siue definitione Euangelij sic à Paulo posita, enotescit triplex discrimen inter Euangelium, & legem veterem. Primò dicitur Euangelium esse virtus DEI, id est, potens & efficax; Lex autem erat egena, & infirma, atque impotens. Deinde cum adiungitur *in salutem*, lex namque non poterat animis hominum salutem dare, quæ continet remissionem peccatorum, & sanctificationem animæ coram Deo. Ad hæc cum additur, *omni credenti*, Lex quippe non in vniuersum, nec indifferenter quibuslibet lata erat, sed vni tantùm populo Hebræo. Augustinus tum in libro de Spiritu & littera, tum alibi, multiplici distinctione luculentè declarat, quid Euangelium, & lex vetus differant. Lex, inquit, habet mandatum bonum in littera demonstrante: Euangelium in Spiritu adiuuante. Quando præcepta seruantur timore pœnæ, lex vetus est: Illa fuit quasi lex puerorum, sub qua erant Iudæi, tanquam sub pædagogo; Euangelium verò est tanquam lex virorum, virili iam virtute, & constantia, & libertate operantium. Qui externam sectatur iustitiam in obseruatione ceremoniarum, externoque tantùm cultu DEO seruiens, is viuit secundum legem veterem: qui autem interiorem hominem percolit, atque interiori cultu fidei, spei, & charitatis in Spiritu & veritate DEO seruit, is profectò secundum Euangelium viuit. Ceterùm cum hoc loco dicitur Euangelium esse virtus DEI, non intelligitur nomen ipsum, siue vox Euangelij, vel scriptura Euangelij, sed res in Euangelio contentæ, & per Euangelium annuntiatæ: velut sunt mysteria Incarnationis, & Passionis, mortisque & resurrectionis, eiusque merita: septem item sacramenta nouæ legis, & quæ nobis applicantur CHRISTI merita; ac demum præcepta diuina, quæ ex charitate obseruata, & facta, vitam nobis æternam promerentur. *Multiplex discrimẽ inter Euangeliũ, & legem veterem.* *S. Augustin.* *Ad Gal.4.*

I SEPTI

SEPTIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS.

Verf. 17. **Iuſtitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem.**

36 Theodoret. HVNC locum Theodoretus ita exponit: Non reuelatur iuſtitia Dei
omnibus, ſed iis, qui habent oculos fidei. Devs autem ita nobis
ab initio prouidit, vt ea, quæ crediturì eramus, per Prophetas ante
prædicta forent: quin etiam ante Prophetas habuit ipſe in ſe abſ-
Coloſſ. 1. 1. Cor. 2. conditum de iis conſilium. Nam & alibi Paulus dixit: *Myſterium abſconditum
in Deo, qui omnia creauit.* Et alio loco: *Loquimur ſapientiã in Deo abſconditam,
quam præfiniuit Devs ante ſecula in gloriam noſtram.* Non itaque Paulus dixit
hoc loco dari iuſtitiam credentibus, ſed reuelari: quæ enim prius abſcõdita fue-
rat, manifeſtatur credentibus. Ideo ſubdit: *Ex fide in fidem*, oportet enim credere
Prophetis, & per illos deduci ad fidem Euangelij. Habent etiam verba hæc alte-
ram quandam intelligentiam, qui enim Christo credit, & ſanctiſſimi ba-
ptiſmatis gratiam ſuſcipit, & refert gratiam adoptionis filiorum: per ea ipſa de-
ducitur, vt futuris credat, mortuorum inquam reſurrectioni, & vitæ æternæ, &
regno cœlorum. Dixit autem Paulus, iuſtitiam Dei reuelari per Euangelium,
non ſolùm eam, quæ nobis à Deo ſuppeditatur; ſed & quæ in ipſo diſpenſatio-
nis myſterio apertè oſtenditur. Non enim per ſuam omnipotentiam Devs
noſtram ſalutem procurauit, nec ſolo Imperio ſuo mortis potentiam euertit; ſed
cum iuſtitia miſericordiam mirabiliter commiſcuit. Etenim vnigenitus Dei,
Adæ naturam indutus, cum ſe ab omni peccato immunem ſeruaſſet, eam pro
nobis obtulit: & naturæ debito perſoluto, commune omnium hominum debi-
tum diſſoluit. Sic Theodoretus.

37 Cum hoc loco dicitur: *Iuſtitia enim Dei reuelatur.* Illa particula, *enim*, deno-
Quid hoc loco Iuſtitia vocabulo intelligere oporteat, quinq; expoſitiones. tat quod hic ſubiungitur, eſſe probationem eius, quod proxime anteceſſit, Euan-
gelium eſſe virtutem Dei in ſalutem omni credenti, & in hac probatione ars
totius cauſæ, & ſtatus rei principaliter tractandæ in hac epiſtola, poſita eſt. Sed
quid per Iuſtitiam Dei hoc loco intelligere oportet? Origenes, Ambroſius, &
Chryſoſtomus intelligunt iuſtitiam, quæ in ipſo eſt; ſed eam varie interpretãtur.
Origenes. Origenes exponit iuſtitiam diſtributiuã, qua Devs ſine acceptione perſonarum
iuſtiſſime reddit vnicuiq; hominum pro meritis eius, ſiue præmiũ, ſiue ſuppliciũ.
Ambroſius. Ambroſ. interpretatur iuſtitiã, qua Devs verax eſt, omnino præſtãs quodcum-
Chryſoſtom. que promiſit. Chryſoſtomus intelligit bonitatem, & facilitatẽ, & benignitatem
Dei miſericorditer ſubuenientis humano generi per Filium ſuum. Sic enim non
rarò accipi nomen iuſtitiæ, patet ex Pſalmis, 50. 21. 30. 130. 35. 70. 102. 142. Theo-
Theodoret. doretus ſignificari putat iuſtitiam Chriſti quam exhibuit pro redẽptione huma-
ni generis, ſatisfaciens pro peccatis noſtris Deo per mortem ſuam ſecundum ri-
gorem iuſtitiæ, vt loquuntur Theologi Scholaſtici, & generale debitũ humani
generis pleniſſimè, cumulatiſſimeq; Deo perſoluẽs. Verùm probabilior eſt in-
telligen-

telligentia,& interpretatio B. Augustini, qui in libro de Spiritu & littera cap. 9. DEI iustitiam hoc loco appellari à Paulo interpretatur, non qua DEVS iustus est, sed qua hominem induit, dum eum iustificat. Vocatur autem iustitia DEI, quòd à DEO infunditur homini,& quod eum facit iustũ apud DEVM; & quò distinguatur à iustitia Iudaica,& Philosophica. Atque hac significatione crebro Paulus vtitur nomine iustitiæ, vt in capite tertio huius epistolæ: *Iustitia DEI per fidem IESV CHRISTI in omnes,& super omnes qui credunt in eum.* Et in capite decimo: *Iustitiam DEI ignorantes,& suam quærentes statuere, iustitiæ DEI non sunt subiecti.* Et in capite tertio epistolæ ad Philippenses: *Quæ ex DEO est,* (inquit) *iustitia in fide.* Ex quibus locis satis liquet, Paulum iustitiam DEI vocare eam, qua Deus hominem gratis iustificat. Sicut igitur dicitur salus Dei, non qua ipse saluus est, sed qua nos saluos facit:& vocatur fides CHRISTI, non qua ipse credit, sed qua nos in eum, beneficio eius credimus: ad eundem planè modum iustitia Dei nominatur, qua nos à Deo iustificamur, quòd à Deo nobis donetur, & nos coram iustos faciat. Appellatur etiam nonnunquã iustitia fidei, cui Paulus opponere solet iustitiam nostram, vel ex operibus nostris, vel quæ ex lege est. Hæc porrò iustitia DEI, quam DEVS gratis donat digne credenti in eum,& quæ apud ipsum valet plurimum, reuelatur, siue patefit in Euangelio, siue per Euangelium: ea namque iustitia duas res complectitur, tam remissionem peccatorum, propter quæ obnoxij erant homines iræ, & vindictæ DEI: tum rectitudinem animi, dono sancti SPIRITVS in eo effectam: qua mens, antea DEO inuisa,& exosa, placet ei,& potest exercere opera bona, Deoque accepta, quibus iustitiæ, quam accepit, incrementum, & vitæ æternæ præmium promoueretur: quam iustitiam Paulus vbique legi & operibus per se consideratis denegat,& tribuit fidei.

S. August.

Sed extrema illa verba huius sententiæ: *Ex fide in fidem,* quam habeant sententiam, declarandum est. Varias admodum reperire est apud expositores eorum verborum, interpretationes. Verùm ante alia sciendum est, ista verba: *Ex fide in fidem,* posse referri ad illud, *Iustitia DEI*, hoc intellectu: Iustitia DEI, quæ est, siue quæ contingit homini ex fide in fidem, reuelatur potissimum in Euangelio. Possunt etiam verba ista referri ad verbum, *reuelatur*, hoc nimirum sensu: Iustitia DEI reuelatur ex fide in fidem: nam quæ in lege veteri, & in Prophetis erat velata, & operta, & quam implicitè tantùm habebant Iudæi; ea retegitur,& palam prædicatur, & in Euangelio aperte docetur, eam contingere ex fide in fidẽ, id est, ex fide cuiusuis ætatis. Ab exordio quippe mundi, nemo in vlla ætate, ac tempore iustificatus est, nisi per fidem. Vt sit phrasis Hebraica, secundum quam legimus in scriptura: *A seculo in seculum, ab anno in annum, ex die in diem,& progenie in progeniem.* Id autẽ est, omni seculo,& omni anno,& omni die,& in omni progenie, seu generatione. Alij sic interpretãtur: Ex fide legis, & Prophetarum, in fidẽ nouæ legis & Euãgelij, vel ex fide prædicantiũ in fidem audientiũ,& prædicationi obedientiũ atq; credentium, quemadmodum exponit Augustinus in vndecimo capite libri de Spiritu,& littera. Sunt etiam qui sic exponant: Ex fide DEI promittentis, in fidem hominis promissis DEI credentis: vel, ex fide rerum iam præteritarum, & quæ in CHRISTO contigerunt, in fidem futurarum, quæ in nobis implebuntur. Nam sicut credimus, CHRISTVM à mortuis resurrexisse,& cœlum ascẽdisse; ita per hoc ducimur ad credendum, nos quoque resurrecturos esse,& cœlum ascensuros. Vel, ex fide terrenorum bonorum, quæ per Mosem promissa fuerant in veteri Testamento, in fidem bonorum cœlestium, quæ nobis in nouo Testamento promittuntur,

31 Quid sit illud: Ex fide in fidẽ, variæ expositiones.

S. August.

Ad Heb 10.

quorum illa gesserunt quasi vmbram quandam,& figuram. Vel, ex fide informi,in fidem formatam,& viuam, quæ per dilectionem operatur. Nonnulli per iustitiam DEI,ipsum CHRISTVM intelligunt; sic enim appellatur à Paulo, tum quia in eo,& per eum DEVS potissimum demonstrauit iustitiam suam; tum quia propter eius merita iustificat homines. Reuelatur porrò CHRISTVS ex fide veteris Testamenti in fidem, vel per fidem Noui; nam qui non satis intelligebat illud Isaiæ vaticinium: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium*, iam illud intelligit ex Euangelio Lucæ,vbi narrat Angelum dixisse B. MARIÆ: *Ecce concipies in vtero, & paries filium.* Et illud Michææ: *Egressus eius ab initio,à diebus æternitatis eius*,dictum de Messia, nec satis tunc intellectum; id reuelatum est in Euangelio Ioannis dicentis: *In principio erat VERBVM, & VERBVM erat apud DEVM,&c.* Sunt etiam qui illud: *Ex fide in fidem*,hunc in modum declarent, iustitiam nostram, sicut incipit à fide, ita quoque in fidem desinere; non enim saluabitur,nisi qui vsque in finem credere perseuerauerit.Illa quoque satis est probabilis interpretatio. Est enim duplex iustitia, & altera vocatur prima; qua quis ex impio fit pius,& iustus:altera, secunda,qua iam iustificatus, & pius, fit in dies iustior, proficiente, crescenteque iustitia. Est igitur sensus,iustitiam, qua homo in hac vita Iustus est, procedere ex fide iustificante, vel præparante ad iustificationem,in fidem, quæ alit,& promouet iustitiam. Paulum vocabulo iustitiæ non tantùm primam, sed etiam secundam, atque omnem iustitiam hominis in hac vita comprehendere; licet intelligere ex illo testimonio Habacuc, quod ad sententiæ suæ confirmationem effert: *Iustus ex fide viuit.* Vbi palam est sermonem haberi de ea iustitia,qua peruenitur ad vitam æternam. Ergo iustitia DEI,qua iusti sumus coram DEO,procedit ex fide in fidem,id est,ex fide promouente in dies,ac subinde augescente,similiter vt in Psal.83.dictum est: *Ibunt de virtute in virtutem.*Id est,in omnem virtutem procedent, vel, in dies magis ac magis proficient in virtute.

Ad Gal. 5. *Isaia 7.* *Luca 1.* *Michaa 5.* *Habacuc. 2.*

39 Si quis autem cupiat superiores expositiones ad certum aliquem num[illegible] redigi, atque earum cuiusque proprium auctorem vel probatorem indicari: id quoque à nobis breuiter accipiat. Prima sit expositio Origenis, Chrysostomi, Theodoreti:Ex fide veteris Testamenti in fidem Noui, quod illa ducit ad hanc, tanquam pædagogus. Secunda Ambrosij & S. Thomæ: Ex fide promittentis DEI,in fidem hominis credentis DEI promissis. Tertia Theophylacti, Oecumenij,Adami:Ex fide incipiente, in fidem proficientem, atque in dies augescentem. Quarta Oecumenij,& Theodoreti:Ex fide rerum præteritarum, & in CHRISTO gestarum, in fidem futurorum, & quæ in nobis gerenda, & complenda sunt. Quinta,S.Thomæ; *Ex fide in fidem.* Id est,per fidem in omni ætate,& tempore;nullo enim tempore,cuiquam hominum,nisi per fidem Christi,salus contigit. Sexta Anselmi:Ex fide vnius DEI, in fidem TRINITATIS, & ex fide primi aduentus CHRISTI ad redimendum hominem,in fidem secundi aduentus ad iudicandum homines: vel, ex fide humanitatis CHRISTI,in fidem DIVINITATIS eius. Septima Augustini, quam sequitur etiam Catharinus: Ex fide prædicantium, in fidem audientium, atque obedientium Euangelio, sicut Paulus ait infrà in capite decimo huius epistolæ: *Quomodo inuocabunt,in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient sine prædicante? Ergo fides ex auditu,auditus autem per verbum* CHRISTI. Dixi supra:Istorum verborum: *Ex fide in fidem*, duplicem esse posse constructionem, siue connexionem:in altera enim iunguntur hæc verba cum illo verbo (reuelatur) ad hunc sensum; iustitia DEI reuelatur

(ex

(ex fide in fidem:) in altera connectuntur cum illo, *Iustitia Dei* hunc in modum: iustitia Dei, quæ est ex fide in fidem, nec aliter vllo tempore corrigit homini, nisi per fidem; reuelatur potissimum in Euangelio. Atque hanc posteriorẽ connexionem, & lectionem, Pauli consilio & proposito congruentiorem esse, satis indicat subiunctum ab eo testimonium illud Habacuc: *Iustus ex fide viuit*. Ex quo apparet, illud: *Ex fide* iunctum fuisse antea cum illo: *Iustitia Dei*, cum dixit: *Iustitia Dei reuelatur ex fide in fidem*. *Habac 2.*

OCTAVA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS.

Iustus ex fide viuit.

TRES quæstiones sunt explicandæ super hoc testimonio Habacuc, 40
quo Paulus probat quod proximè antè dixerat, Iustitiam Dei esse ex fide in fidem, & reuelari in Euangelio. Prima Quæstio est circa citationem verborum Prophetæ, quam facit Paulus: aliter enim citat ea verba, quàm sunt apud Prophetam, tam secundum lectionem Hebraicam, quàm secundum traductionem L X X. Interpretum. Nam Hebræa hanc reddunt sententiam: *Iustus ex fide sua viuet*. Aquila & Theodotio, vt refert Hieronymus super caput tertium epistolæ ad Galatas ita transtulerunt. *Iustus ex fide eius viuet*. Symmachus significãtius, quàm cæteri, sic est interpretatus, referente Hieronymo in cap. 2. Habacuc: *Iustus per fidem propriam suam viuet*. Et ipsemet Paulus tam in hoc loco, quàm in capite tertio epistolæ ad Galatas, similiter citat eum locum hoc modo: *Iustus ex fide viuit*, sine illis pronominibus (mea) vel (sua) vel (eius) quod eiusmodi pronomina passim subaudiri soleant. At verò in cap. 10. epistolæ ad Hebræos ita citat: *Iustus meus ex fide viuit*, spectans haud dubiè translationem L X X. Interpretum; nam quod illi verterunt *ex fide mea*, ipse dixit: *Iustus meus*, id est, à me iustificatus, & coram me iustus. Existimat B. Hieronymus L X X. Interpretes in hoc loco transferendo, ob elementorum similitudinem, esse lapsos: nam littera (vau) cùm est appendix dictionis, vim habet huius nominis (*sui*) vel (*eius*): (*Iod*) itẽ littera adiecta fini dictionis, vim habet pronominis (*meus*) quare cùm duo hæc elementa, mensura tantùm inter se distent apud Hebræos, putat ipsos, quod facillimè accidere potuit, pro (Vau) legisse (Iod) At enimverò siue legamus, ex fide sua, aut eius, siue, ex fide mea, quantum ad veritatem sententiæ, nihil differt: quin etiam credibilius videtur, septuaginta consultò ita vertisse, vt disceret lector, gratuitum Dei donum esse fidem: sicut etiam Paulus dixit: *Fides donum Dei est*. Miror equidem quod ab Hieronymo super caput secundum Habacuc annotatum est: ait enim Paulum in hoc loco epistolæ ad Romanos citasse testimonium hoc Prophetæ, non secundum lectionem Hebraicam, sed septuaginta interpretum, quòd eorum translatio esset notior & vulgatior apud Gẽtes: cùm tamen in hoc loco epistolæ ad Romanos, & item ad Galatas capite tertio

Varietas Lectionis.

Ad Ephes. 2.

ita citet: *Iustus ex fide viuit*, non autem, *ex fide mea viuit*, vt habent septuaginta: atque huiusmodi citationem habent concorditer omnes tam Latini: quàm græci Codices, qui nunc extant. Verba S.Hieronymi ex eo loco in hunc transposita sic habent: Porrò quod Apostolus L X X. Interpretum magis testimonio abusus est ad Romanos scribens: *Iustus autem ex fide mea viuet.* Et non eo quod habetur in Hebræo, causa perspicua est: scribebat enim Romanis, qui scripturas Hebraicas nesciebant, nec erat ei curæ de verbis, cùm sensus esset in tuto, & damnum ex eo præsens disputatio non haberet. Alioquin, vbicumque diuersus est sensus, & alter scriptus est in Hebraico, alter apud septuaginta; nota, eum iis vti testimoniis, quæ à Gamaliele doctore legis didicerat. Sic ibi Hieronymus. Incidit mihi suspicio, ne fortè cùm hæc scriberet, aut dictaret S. Hieronymus, per obliuionem, aut per incogitantiam locum epistolæ ad Romanos nominauerit pro eo loco, qui est in capite decimo epistolæ ad Hebræos, vbi Paulus septuaginta interpretes, vt videtur, sequens, ita citauit hunc locum: *Iustus autem meus ex fide viuit*, nam hæc lectio, eadem videatur ei, quæ est apud L X X. *Iustus ex fide mea viuet*, vt paulò suprà docuimus. Vel S.Hieronymus habuit tunc Codices Latinos, in quibus ita, vt ipse refert, legebatur hoc testimonium Habacuc in hoc loco epistolæ ad Romanos. Altero etiam modo differt citatio Pauli secundum Latinum interpretem, ab ipsis verbis Prophetæ: nam Latinus interpres & hic, & ad Galatas tertio, & ad Hebræos decimo, vertit per tempus præsens, *viuit*, cùm apud ipsum Prophetam tam in Hebræo, quàm apud septuaginta interpretes sit in futuro *viuet*. Quin etiam in hoc loco epistolæ ad Romanos græcè est in futuro ζήσεται, id est, viuet. Sed enim, vt vertit Latinus interpres, ita multi veterum legerunt, & citarunt hunc locum, velut Tertullianus libro quinto aduersus Marcionem, & Cyprianus libro quarto de immortalitate, & ipse Hieronymus in tertium caput epistolæ ad Galatas, & Ambrosius tam in expositione huius loci, quàm in libro de Fuga seculi, cap. 3. & Augustinus vbicumque locum hunc Prophetæ citat; nempe, quantum ad veritatem sententiæ spectat, nihil differt, siue viuit, siue viuet, legatur: vita quippe æterna, quã in cœlis victuri sumus, iam ipsa per fidem & charitatem in nobis incipit in hac vita; eadémque, secundum substantiam, res est, vita iustorum præsens, atque futura: Iustitia namque præsens, est gloria inchoata: & gloria, est iustitia consummata.

S.Hieron.

Actor. 22.

Tertullian.
Cyprianus.
Hieronymus
Ambrosius.
Augustinus.

41 Altera Quæstio est, An Propheta in eo loco, vnde Paulus hoc testimoniũ accepit, loquatur secundũ litteralem sensum de Christo, & de fide, & expectatione eius: an potius de fide, & expectatione promissionis Dei, promittentis futuram Hebræorum captiuitatis solutionem, & atrocissimã Regis Nabuchodonosor tunc feliciter regnantis punitionem: de Christo autem tantùm loquatur secundum mysticũ sensum. Duplex super hac re sentiendi, & loquendi modus est. Quidam opinantur, Prophetam eo loco secundum litteralem & historicũ sensum agere de captiuitate Iudæorũ, & de Rege Nabuchodonosor, & de fide atque expectatione liberationis Iudæorũ, & punitionis Nabuchodonosor, à Deo promissa: secundum verò sensum mysticum intra corticẽ illius historiæ contentum, præcipuéque à Spiritu sancto spectatum, agi de fide, & expectatione Christi venturi, ad liberandum genus humanum à captiuitate ac seruitute Diaboli oppressum, & ad frangendam Diaboli tyrannicam potentiam, & imperium mortis euertendum. Verùm quo melius probabilitas huius sententiæ cognoscatur, paulò altius repetendo, quemadmodum Propheta ab initio suæ prophetiæ procedat, & deueniat ad illam vsque sententiam, quæ nunc tractatur, breuiter indicandum est. Propheta initio primi capitis, suscepta persona eius qui

Disputatio de litterali sensu huius testimony Habacuc.

qui murmurat aduersus prouidentiã & iudicia Dei, videtur quodammodo conqueri de Deo, ob ingẽtes calamitates populi Hebræi, ductis in captiuitatẽ tribu Iuda & Benjamin, direpta, vastataque ciuitate, atque incenso templo: & ob maximam prosperitatem Nabuchodonosor, innumeras gentes Imperio suo subiugantis, & feliciter regnantis; qui tamen erat maximè impius, & hostis gentis Iudæorum, quam grauissimis malis contriuerat. Et hæc est querimonia Prophetæ. Deinde ponitur responsum Dei, fore promittentis, vt & populus Hebræus captiuitate illa liberaretur; & Rex Nabuchodonosor in tantas calamitates, tantúmque rueret exitium, vt vix antequam eueniret, credi posset. Monet porrò, ne quis, ob dilationem huius promissi, diffidat, aut desperet. Quapropter initio secundi capitis dixit Prophetæ Devs: scribe visum, qui licet procul adhuc sit, tandem tamen apparebit, nec fallet. Si diutius opinione, ac desiderio tuo differetur; ne deficias credendo, aut sperando, sed expecta patienter; haud dubiè enim eueniet, quod promissum est. Qui autem incredulus fuerit, non erit recta anima eius in semetipso, hoc est, non erit iustus in conspectu meo. Posthæc verò subdit; *Iustus enim ex fide, siue in fide sua viuet*. Id est: sustentabit se certa fiducia, & spe futuræ liberationis. Cùm igitur Propheta, hoc nomine fidei, & persuasionem, siue firmum mentis assensum, & fiduciam siue spem comprehenderit; non est dubitandũ, quin Paulus citans eius verba, itidẽ nomine fidei vtrumque complectatur. Nec sanè Paulus detorsit hoc vaticiniũ à fide, quæ erat de liberatione captiuitatis Iudæorum, & punitionis Nabuchodonosor, ad fidem liberationis humani generis à peccato, & Diabolo per Christvm perficiendæ, transferens. Nam licet cortex litteræ proponat captiuitatem Hebræorũ sub Nabuchodonosor, & liberationem eorum, quæ facta est per Regem Cyrum: non tamen iste vel solus, vel præcipuus sensus est, sed alter præstantior, magisque intentus, qui latet sub cortice illius historiæ: is verò est de captiuitate generis humani sub tyrannide Diaboli, & de liberatione eius per Christvm. Scribe (ait Prophetæ Devs) visum. Nunc populus meus tenetur captiuus à Diabolo, veniet qui venturus est, & promissus est vobis, & à vobis expectatus, qui Diaboli potestatem euertet: nec propterea quis in fide huius promissionis deficiat, quòd in longum ea protrahatur: si quis enim longi temporis dilatione fatigatus diffidere cœperit huic meæ promissioni, *non erit recta anima eius in semetipso*, hoc est, Non perdurabit nec perseuerabit in rectè agendo, sed relicta probitate, paulatim ad vitia delabetur. *Iustus autem ex fide sua viuet*, id est, constanti fiducia huius meæ promissionis tandẽ adimplendæ, perseuerabit in bona vita: cuius bonæ vitæ initium per fidem, & spem promissi à me propitiatoris Christi, iam antè adeptus fuit.

Est altera sententia, eaque (meo quidem iudicio) longè probabilior, Prophetam eo loco secundum primarium, & litteralem sensum loqui de Christo & de fide eius venturi, & promissi ad liberandum humanum genus captiuitate ac tyrannica seruitute Diaboli. Ita locum illum Prophetæ interpretatus est Eusebius in libro sexto de demonstratione Euangelica, capite decimo quarto, atque ita esse interpretandum censet. Beatus verò Hieronymus ait esse manifestam de Christo prophetiam: Manifesta, inquit, in his verbis Prophetæ de Christi aduentu prophetia est. Vnde & proposita quæstio soluitur, quod donec ille veniet, iniquitas dominetur in mundo, & iudicium non perueniet ad finem, & verus Nabuchodonosor capiat reti suo homines quasi pisciculos, & rationabile animal quasi reptile, nõ habens principẽ. Sic ille. Septuaginta etiam interpretes eum initio secundi capitis locuti essent de visione, quam Propheta 4. *Eusebius.*

iussus

iussus est scribere, mox commutato genere fœminino in masculinum, loquentes de CHRISTO, subdunt: *Si defecerit, sustine eum, quia veniens veniet, & non tardabit*, quibus verbis Septuaginta CHRISTVM significare voluisse, ne Hieronymus ipse, qui eos de tali commutatione generis fœminini in masculinum videtur reprehendere, inficiari potuit. Hunc porrò esse germanũ, & principalem sensum Prophetæ, in eo loco, vt dicamus, non alia opus est probatione, quàm ipsius Pauli auctoritate, qui eo sensu, Prophetæ verba interpretatus est. Quippe in capite decimo epistolæ ad Hebræos, verba illa Prophetæ: *Iustus ex fide viuit*, de secundo aduentu Domini interpretatur, in quo & bonis præmia, & malis supplicia manifestè decernentur. Verba Pauli sunt hæc: *Nolite amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem: patientia enim vobis necessaria est, vt voluntatem* DEI *facientes, reportetis promissionem. Adhuc enim modicum aliquantulumq́; qui venturus est, veniet, & non tardabit, Iustus autem ex fide viuet.* Ac demum verba ipsa Prophetæ, si obseruatè considerentur, idipsum apertè demonstrant. Nam illud, *veniens veniet*, secundum morem scripturæ, & secundum communem sensum, & iudicium, & intelligentiam populi Hebræorum expectantium MESSIAM, propriè denotabat ipsum MESSIAM, qui solet in scripturæ hisce nominibus, *Qui venturus est, veniens, siue venturus, expectatus, desideratus*, denotari. Vt Genesis quadragesimo nono: *Donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Et in Psalmo centesimo decimo septimo: *Benedictus qui venit in nomine* DOMINI. Et apud Matthæum capite vndecimo: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Siue vt est græcè: *Tu es ille venturus?* Et in Actis Apostolorum: *Ioannes baptizauit baptismo pœnitentiæ populum, dicens, In eum qui venturus est post, in* CHRISTVM *vt crederent.*

Locus Pauli ad Heb. c. 10.

Act. 13.

43 Cùm autem dicitur: *Iustus ex fide viuit*, illud, *viuit*, significat vitam gratiæ, per quam qui mortuus erat in peccato, accepta fidei iustitia viuit DEO. Quapropter perinde est dicere: *Iustus ex fide viuit*, ac dicere, iustus ex fide iustificatur, & est iustus. Sanè Paulus hoc testimonio vsus est & in hoc loco epistolæ ad Romanos, & in 3. cap. epist. ad Galatas, vt probaret, hominẽ iustificari non per opera Legis, sed per fidẽ CHRISTI. Hoc enim est quod docet in hoc loco, Iustitiã, qua DEVS facit hominem iustum, per fidem dari homini, & hoc maximè reuelari in Euangelio. Apertius etiã in epist. ad Galat. cap. 3, vbi ait: *Quoniã autẽ in Lege nemo iustificatur apud* DEVM *manifestũ est, quia Iustus ex fide viuet; Lex autem nõ est ex fide.* Et quia nõ solũ fides primo iustificat hominẽ, sed etiam factum iam iustum alit, & promouet eius iustitiam, & in rebus aduersis roborat atque sustentat: ideirco Paulus idem testimonium Prophetæ, exhortando Hebræos, vt in rerum aduersarum perpessione constantes essent, & perseuerantes in bono, ac se ipsos sustentarẽt certissima expectatione futurorũ præmiorum, vsurpauit, scribens eis: *Nolite amittere confidentiã vestrã, quæ magnã habet remunerationẽ. Patientia enim vobis necessaria est, vt voluntatem* DEI *facientes, reportetis promissionem. Adhuc enim modicũ, aliquantulumq́; qui venturus est veniet & nõ tardabit; Iustus autẽ meus ex fide viuet.* Id est, fide, sustentabit se, & in reb. etiam aduersis perdurabit in bono, quia sine fide, & fiducia futuri præmij deficeret homo, & ab exercitio bonorum operũ desisteret.

An Prophetæ dictũ: (Iustus ex fide viuit.) Locus sit de vita gratiæ, quæ datur homini in prima eius iustificatione.

44 Verùm contra id, quod suprà dictũ est, Prophetã in eo loco, vel potius DEVM respondentem Prophetæ petitioni, vel querimoniæ, loqui secundum principalem, ac litteralem sensum de fide in CHRISTVM & expectatione aduentus eius, posset illud obijci, talem DEI responsionem non videri satis respondere, & congruere quæstioni, vel conquestioni Prophetæ de captiuitate, & calamitatib. populi Hebræi, & de impunitate, ac prosperitate impiissimi regis Nabuchodonosor

Obiectio.

corum

eorum hostis. Sed obiectio hæc ita diluitur : MESSIAS in eum præcipuè finem promissus fuerat Hebræis, & ab ipsis ob id potissimum tanto desiderio expectabatur, quod ipse hostes populi sui penitus erat profligaturus, & malis omnibus ereptum populum suum amplissimis cumulaturus bonis, & in tranquillum ac florentem, & prosperum, vitæ, ac regni statum vindicaturus. Hoc autem passim in scriptura, præsertim verò apud Prophetas legitur, vt in Cantico Zachariæ: *Iusiurandum quod Iurauit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis: vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi.* Atque huiusmodi liberationis, quam facturus erat MESSIAS, primus & septuagesimus Psalmus totus fermè refertus est. Quapropter qui hunc MESSIÆ aduentum expectabant, dicuntur in scriptura expectasse visitationem, & consolationem, & redemptionem Israël. Quoniam igitur Propheta querebatur, videri quodammodo Deum non curare res humanas, quòd impij homines, veri Dei cultores impunè affligerent, & opprimerent; quin etiam, rebus omnibus ad eorum voluntatem fluentibus, prosperè viuerent, & regnarent: respondit Prophetæ Deus, venturum esse in mundum Filium suum, qui iudicabit vniuersos homines in veritate, & iustitia, meritis eos vel suppliciis, vel præmiis afficiens. Itaque licet breui floreant impij, æternas tamen postea daturi sunt pœnas: contra verò, licet ad breue tempus malè sit bonis, breuis tamen & leuis eorum afflictio immensum æternæ gloriæ pondus (vt Paulus inquit) operabitur in illis.

Lucæ 1.

2.Cor. 4.

45 Sciat præterea Lector, morem esse diuinæ scripturæ, maximè verò apud Prophetas, cùm de re quapiam agitur, quę perinsignem figuram gerat venturi MESSIÆ, repentè inter tractandum eam rem, inferre sermoné de venturo MESSIA, quòd eius aduentus optatissimus esset Iudæis: ideóque commemoratio eius, ad consolationem & confirmationem eorum, plurimum valeret. Exempli gratia, Dauid, & Salomon multifariam præfigurarunt CHRISTVM; quo fit, vt cùm de illis agitur, vel in Psalmis, vel apud Prophetas, sæpenumerò interatur mentio ipsius MESSIÆ, multáque de eo magnificè dicantur, quæ illis non propriè conueniunt. Daniel, vt scriptum est in cap. 9. libri eius, animaduertens instare iam finem illorum septuaginta annorum, quibus expletis, prædixerat Hieremias liberatum iri populum Babylonica captiuitate, obnixè supplicauit Deo, vt promissam liberationem perficeret. Missus est ad erudiendum eum Angelus Gabriel, qui de illa populi liberatione pauca dixit, multa verò, & præclara de tempore aduentus MESSIÆ, aliisque mysteriis eius prædixit. Consimiliter itaque quoniam illa captiuitas Iudæorum, de qua conquerebatur Propheta, erat figura captiuitatis humani generis sub peccato; & ille Nabuchodonosor, typum gerebat Diaboli tyrannica seruitute humanum genus captiuum tenentis, idcirco Deus ex huius occasione, illustrissimum edidit oraculum de aduentu in terras Filij sui, qui & captiuitatem humani generis dissoluturus erat, & Diaboli Imperium ac tyrannidem euersurus. Quasi diceret Deus Prophetæ: Tu satagis, & queribundus es propter captiuitatem populi tui, & impunitatem Nabuchodonosor; Ego autem dico tibi, non solùm captiuitatem istam solutum iri, & Nabuchodonosor atrocissime punitum: verùm etiam in terras venturum ad vos Filium meum, qui mala omnia propulsabit à vobis, bonáque non fluxa, & caduca, sed mansura perpetuò, ac sempiterna donabit vobis. Vide, quæso, lector, quemadmodum B. Hieronymus super caput tertium epistolæ ad Galatas nouo modo, longéque diuerso, quàm omnes alij expositores illam Prophetæ sententiam interpretetur: *Iustus ex fide viuit.* Mihi visum est indicare locum, atque eam expositionem, breuitatis studio tacitam hîc præterire.

Mos diuinæ scripturæ valde obseruandus.

Itémque fides esuriens, sitiénsque iustitiam, renouationem videlicet de die diem interioris hominis, proficit in ea, & sperat in ea satiari in vita æterna, sicut scriptum est: *Qui satiat in bonis desiderium suum.* Hæc est fides, qua salui fiunt, quibus dicitur: *Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis; donum enim* DEI *est.* Postremò hæc est fides, quæ per dilectionem operatur, non per timorem; non formidando pœnam, sed amando iustitiam. Hæc Augustinus. Sed quemadmodum fides se habeat ad iustificationem, copiosius disserendi, maior nobis erit opportunitas, cum ad tertium caput huius epistolæ ventum fuerit.

Psalm. 102.
Ephes. 2.
Ad Gal. 5.

NONA DISPVTATIO.

Quam varia sit huius vocis (Fides) in sacris litteris vsurpatio.

TRACTATVS huius Disputationis, sit explanatio variæ significationis, qua nomen fidei vsurpatur in sacris litteris, præcipuè autem in epistolis Pauli. Omnes fermè significationes fidei reduci ad duas commodè possunt. Vel enim fides significat virtutem moralem, quæ est in voluntate, & est fundamentum iustitiæ seruans veritatem, & constantiam in dictis, & promissis. De hac intelligendum est, cum dicitur: Nulla fronti fides, &, Bona, vel mala fide quidpiam agere, & præstare fidem, aut violare fidem. Significat præterea nomen Fidei, virtutem intellectualem, qua assentimur rebus à nobis minime visis, nec euidenter cognitis: quæ significatio oriri videtur ex priori: nam cum ille, qui priori modo fidem habet, & est verax, atque fidelis, mihi quippiam dicit, aut promittit, facit vt ego illi facile credam. Ac licet Grammatici quidam, quod græcè dicitur πίστις, melius latinè dici contendant persuasionem, quàm fidem; falluntur tamen; nam Cicero in Topicis ait, argumentum est ratio rei dubiæ faciens fidem: & in primo libro de Officiis, Iis, inquit, fidem habemus, quos plus intelligere, quam nos arbitramur. B. August. in libro de spiritu & littera capite trigesimoprimo has duas fidei significationes inter se distinguens: Aliter, inquit, dicimus, Non mihi fidem habuit; & aliter, Non mihi seruauit fidem: nam illud est; Non mihi credidit quod dixi; hoc autem est, non fecit quod dixit. Secundum hanc fidem qua credimus, sumus nos fideles DEO, secundum illam verò, qua fit quod promittitur, etiam DEVS ipse dicitur fidelis nobis. Sic enim locutus est Paulus, cum dixit: *Fidelis* DEVS, *qui non permittit vos tentari supra id quod potestis.* Et in capite tertio huius epistolæ dixit: *Nunquid incredulitas eorum fidem* DEI *euacuauit?* 48

Cicero.
S. August.
1. Cor. 10.

Verùm omissa priori significatione, posteriorem fidei significationem paulo subtilius expendamus. Nomen fidei sæpenumero in sacris litteris vsurpatur pro certa credulitate, siue persuasione, qua credimus vera esse, quæ nobis à DEO siue per Sacram scripturam, siue per Ecclesiam reuelata sunt, qualiacumque 49

fuerint siue historiæ, siue præcepta, siue promissiones, aut comminationes. Ad
Heb. 11. hunc intellectum fidei pertinet quod Paulus dixit ad Hebræos 11. *Fide intelligimus aptata esse secula verbo* DEI. Et item illud: *Accedentem ad* DEVM *credere oportet, quia est, & inquirentibus se, remunerator sit.* Et quod Martha dixit Domino: *Ego*
Ioan. 11. *credidi, quia tu es* CHRISTVS *Filius* DEI *viui, qui in hunc mundum venisti.* Et eu-
Actor. 8. nuchus reginæ Candacis dixit Philippo: *Credo Filium* DEI *esse* IESVM CHRISTVM. Paulus etiam eandem fidei significationem spectauit, cum in capite decimotertio prioris epistolæ ad Corinthios scripsit: *Nunc manent fides, spes, charitas.* Vbi cum fides distinguitur à spe, liquet nomen fidei poni pro nuda credulitate, & persuasione. Sed enim, cum ea, quæ credimus esse vera, si fuerint bona, & vtilia nobis, & promittantur ab eo; cui fidem habemus, afficitur animus noster amore, & desiderio eorum, vt ex bonitate, & benignitate erga nos promittentis ea nobis, concipiamus animo spem, & fiduciam ea consequendi. Quo fit vt sæpe nomen fidei, quæ est promissorum nobis à DEO bonorum, non solùm comprehendat credulitatem, & persuasionem, sed coniunctam quoque secum habeat, & nomine fidei comprehensam spem siue fiduciam. atque sic nomine fidei vsus
Locus epistolæ Iacobi cap. 1. videtur Iacobus in primo capite suæ epistolæ scribens: *Si quis indiget sapientia, postulet à* DEO: *postulet autem in fide, nihil hæsitans: qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui à vento circumfertur.* Iuxta significationem hanc est, quod dixit Domi-
Matth. 14. nus Petro, cum submergeretur in mari: *Modicæ fidei quare dubitasti?* Et quod di-
Infrà 15. xit Chananeæ: *O mulier, magna est fides tua.* Et Paulus in capite quarto huius epistolæ de fide loquens Abraham, secundum hanc fidei significationem dixit: *Non est infirmatus fide; nec in repromissione Dei hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo.* In supradictis itaque locis nomine fidei comprehenditur etiam spes & fiducia. Sanè Paulus in capite vndecimo epistolæ ad Hebræos, vbi de fide disputat, ita nomen eius vsurpat, vt sæpè à fiducia ad credulitatem, & vicissim à credulitate ad fiduciam delabatur. Est porrò fiducia tanquam proles fidei; nimirum fiducia est roborata spes ex certa fide, aut vehementi opinione alicuius boni vel promissi nobis, vel per nos comparabilis. Ductum autem est nomen fiduciæ à fide, ad quam pertinet credere aliquid, & alicui. Propriè verò
Locus Iob cap. 11. fiducia pertinet ad spem, secundum illud Iob: *Habebis fiduciam, proposita tibi spe.* Quocirca nomen fiduciæ hoc principaliter significare videtur, quod aliquis spem concipiat ex eo, quod credit verbis alicuius, auxilium, vel bonum aliquod sibi promittentis. Videat Lector, quæ de fiducia, quomodo se habeat ad fidem, &
S. Thomas. ad spem, pluribus scribit B. Thomas in secunda secundæ quæstione vigesimanona articulo sexto.

50 *Quomodo Hæretici distinguant tripartitò fidē.* Nostri huius temporis hæretici trifariam distinguunt fidem, & vnam vocant historicam; alteram, miraculorum; tertiam, diuinarum promissionum. Historicam fidem vocant, qua credimus vera esse omnia, quæ narrantur in veteri, & nouo Testamento de creatione Mundi, de Diluuio Noë, de sanctis Patriarchis, de Mose, de populi Hebræi iudicibus, & Regibus, & Prophetis; in nouo Testamento de mysteriis vitæ, & mortis CHRISTI, de dictis eius & factis, de Ioanne Baptista, de Discipulis Domini, de Actis Apostolorum. Fidem autem miracu-
1. ad Cor. 13. lorum appellant, per quam magna fiunt miracula, sicut Paulus dixit: *Si habuero*
Marc. 11. *omnem fidem, ita vt montes transferam, &c.* Et Dominus dixit Discipulis suis: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Transi hinc illuc, & transibit, & nihil impossibile erit vobis.* Fidem porrò diuinarum promissionum nominant, qua quæ à DEO in ipsum credentibus promissa sunt, non solùm vera esse credimus, verùm etiam eorum nos participes fieri indubitanter credimus atque confidimus:

fidimus: huiusmodi sunt in nouo Testamento: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* Et; *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Et; *Sic* DEVS *dilexit mundum, vt* FILIVM *suum vnigenitum daret; vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.* Et: *Qui credit in eum, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est.* Arbitrantur itaque isti, hominem iustificari per fidem, non qualecumque, non enim per fidem historicam, vel miraculorum, sed per fidem diuinarum promissionum, & per fidem, qua quis omnino credens DEI promissionibus de iustificatione impij, & de remissione peccatorum per CHRISTVM efficienda, omnino confidit earum se promissionum participem factum. Talis itaque fiducia istorum, per quam iustificari hominem censent, non solùm est in genere, qua confiditur DEVM esse paratum homini peccata remittere, nisi obstiterit ipse, ac seipsum minime idoneum & capacem reddiderit, sed etiam in particulari; aiunt enim vnumquemque certò debere credere, & confidere, sibi absolute remissa esse peccata per gratiam CHRISTI, & per hanc specialem fiduciam comparari remissionem peccatorum, & gratiam iustificationis coram DEO. At enim istam specialem fiduciam, merum esse figmentum Haereticorum, planè contrarium diuinae scripturae, non est difficile multis & firmis rationibus concludere: verùm super ea re infra super caput tertium huius epistolae propriam & accuratam instituemus disputationem.

Marc. vlt. *Ioan. 20.* *Suprà 3.* *Ibidem.*

DECIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Reuelatur enim ira Dei de coelo super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum qui veritatem DEI in iniustitia detinent. *Versu 18.*

NVNC locum Ambrosius ita exponit: sicut in illo, qui credit, iustitia Dei reuelatur in eius salutem, vt proxime ab eo dictum est: ita in eo, qui non credit, ira DEI & vindicta reuelatur de coelo, aduersus impietatem, & iniustitiam hominum non credentium in DEVM. Ex ipsa enim coeli fabrica iratus istis DEVS videtur: idcirco enim tam pulchra condidit astra, vt ex iis quantus & quàm mirabilis creator eorum est, possit agnosci; & quod solus adorari debeat, intelligi. Coeli enim enarrant gloriam DEI, vt ait scriptura, & opera manuum eius annuntiat firmamentum. Per naturalem igitur legem DEVS reum facit genus humanum: potuerunt enim id per legem naturae apprehendere, fabrica mundi testificante, auctorem omnium DEVM, solum esse colendum atque diligendum. Sed ipsi facti sunt impij non colendo Creatorem; & iniustitia in eis apparet, dum videntes veritatem dissimulant tamen, & occultant eam, non confitentes vnum & verum DEVM. Vt enim DEVS, qui naturà inuisibilis est etiam visibiliter posset sciri, opus visibile factum ab eo est, quod opificem visibilitate sua manifestaret, vt per certum sciri posset, quod incertum

51 *Ambr sim.* *Psalm. 18.*

 est,

est, & per opus quod impossibile factu cæteris est, ille esse DEVS omnium crederetur, qui tale hoc opus fecit. Vnde Paulus subdit: *DEVS enim manifestauit illis.* Manifestauit se videlicet Deus illis, dum opus fecit, per quod posset ab illis manifestè cognosci. Hæc Ambrosius: Cuius sententia hæc citatur à Magistro in primo sententiarum, Distinctione tertia.

52 Illa particula, *enim*, cum dicitur: *reuelatur enim ira* DEI indicat, Paulum his verbis rationem quandam, & probationem adiicere eorum, quæ proximè antecesserunt. Duæ autem sententiæ proximè præcesserunt: prior quidem, fuit illa: *Euangelium, est virtus* DEI *in salutem omni credenti:* posterior verò est illa: *Iustitia* DEI *reuelatur in eo ex fide in fidem.* Potest igitur præsens sententia esse declaratio, & confirmatio illius prioris, hoc sensu: In Euangelio reuelatur fore, vt in die Iudicij DEVS ostendat iram & vindictam suam aduersus omnes impios, & peccatores, & qui Euangelio suo credere, ac obedire noluerunt, & tunc apparebit clarissimè virtus, & potentia DEI, omnes mortuos reuocantis ad vitam, atque omnium merita diiudicantis, æternísque suppliciis peccatores condemnantis. Potest etiam esse declaratio posterioris sententiæ, tanquam ita Paulo ratiocinante: *In Euangelio reuelatur ira* DEI *super omnes homines*, ergo reuelatur in eo iustitia DEI ex fide in fidem: quæ quidem ratiocinatio optima est, si expressè suppleantur nonnulla, quæ hîc subintelliguntur, ad hunc nempe modum: Euangelium vbique personat, omnes homines esse mancipatos peccatis, & obnoxios iræ ac vindictæ DEI: ergo nulli mortalium potest meritis suis contingere iustificatio coram DEO. Quapropter quicunque vult iustitiam consequi, confugere eum necesse est ad misericordiam DEI, quæ apprehenditur, & obtinetur per fidem CHRISTI. Euangelium igitur reuelans sub ira DEI esse omnes peccatores, manifestè ostendit, non contingere homini iustitiam nisi per fidem. Quod autem Euangelium reuelet iram DEI super omnes peccatores, manifestum est ex multis locis Euangelicæ, & Apostolicæ doctrinæ, in quibus agitur de futura post hanc vitam æterna punitione, & quod CHRISTVS venturus sit ad iudicandum omnes homines, bonis, æternæ felicitatis præmia, peccatoribus, æternæ mortis supplicia redditurus. Quo etiam spectat, cùm & in Euangelio, & in aliis noui Testamenti scripturis monentur peccatores, vt dignam pœnitentiam agant peccatorum suorum, vt iram DEI, & perpetua supplicia effugere queant. Sanè Præcursor Domini Ioannes Baptista, atq; adeò Dominus ipse prædicationem suam

Locus Matthæi cap. 3. orsi sunt dicentes: *Pœnitentiam agite.* Et ipse Baptista dicebat Iudæis: *Quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira?* quasi diceret: Præsentem iram, quam DEVS in hac vita exercet in peccatores, temporalibus eos puniens suppliciis, cognoscere potuistis à Deo, & Prophetis, & ipsi sæpius experti estis, magnis non rarò calamitatibus, propter inobedientiam, ac impietatem vestram à Deo contriti. Sed venturam iram Dei, quæ post hanc vitam, maximè verò in die extremi iudicij apparebit, quis docuit vos fugere? nam aperta eius prædicatio, & testificatio, propria est noui Testamenti. Et post hæc subdit Ioannes Baptista: *Iam securis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem*

Lucæ 13. *mittetur.* Et mox adiungit de CHRISTO loquens: *Cuius ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum, paleas autem combu-*

Marc. vlt. *ret igni inextinguibili.* Præterea Dominus dicebat Iudæis: *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* Et, *Qui non crediderit, condemnabitur.* Et, *Qui incredu-*

Ioann. 3. *lus est* FILIO, *non videbit vitam, sed ira* DEI *manet super eum.* Et Paulus in Areopa-

Act. 17. go disputans: *Tempora*, inquit, *huius ignorantiæ despiciens* DEVS, *nunc annuntiat hominibus vt omnes vbique pœnitentiam agant, eo quod statuit diem, in quo iudicaturus*

est

est orbem terræ in æquitate, in Viro, in quo statuit fidem, præbens omnibus, suscitans eum à mortuis. Vides igitur, optime Lector, quomodo iram DEI reuelet Euangelium super omnes peccatores, nisi per fidem CHRISTI ad ipsum conuertantur.

Hinc porrò diluitur obiectio, quæ fieri posset contra sententiam hanc Pauli, dicentis, iram Dei erga peccatores præcipue reuelari in Euangelio. Posset enim obiici, multò euidentius declaratam esse iram Dei aduersus peccatores, in lege naturæ, & in lege Mosis, quàm tempore legis Euangelicæ. Exempli causa, in generali totius orbis diluuio, & in cœlesti sceleratarum vrbium incendio, & in decem plagis Ægypti, & Pharaonis, tótque millium Ægyptiorum in Mari rubro submersione: & cum terra dehiscens tot homines viuos absorbuit: & cum Angelus Dei vna nocte centum octuaginta quinque millia Assyriorum occidit, talia profectò, tantáque diuinæ in peccatores iræ exempla in nouo Testamento non sunt edita. Sed enim ira Dei supradictis suppliciis in veteri Testamento declarata, fuit ira temporaria, & corporalibus, ac temporariis in hac vita pœnis castigans peccatores: illa verò, quæ reuelatur in Euangelio; est ira sempiterna, per quam peccatores post hanc vitam æternis torquentur cruciatibus. Nempe de hac ira scriptum est: *Qui incredulus est FILIO, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* De hac item ita dixit Paulus: *Secundum duritiam tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, & iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundum opera eius.* Hæc demùm est ira illa, quam Præcursor Domini vocauit venturam iram, dicens: *Quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira?* Supplicia porrò, quibus peccatores in hac vita plectuntur, si vel grauitate, vel diuturnitate comparentur cum suppliciis, quæ post hanc vitam peccatores manent, leuissima profectò sunt, & tanquam nihili: ira quoque, quam in peccatores Deus in hac vita exerit, parua est, & mollis admodum ac leuis, præut erit futura post hanc vitam ira eius contra peccatores. Quippe verum est quod apud Iob scriptum est de Deo: *Nune non infert furorem suum, nec vlciscitur scelus valde.* Hoc ipsum discipulos suos docere voluit Dominus cùm dixit eis: *Dico vobis amicis meis: Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & post hæc non habent amplius quid faciant. Ostendam autem vobis quem timeatis: timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam, ita dico vobis hunc timete.* 53

An ira Dei in peccatores euidêtius reuelata sit in veteri Testamento quam in nouo.

Gen. 7. & seqq.
Exod. 7. & seqq.
Num. 16.
4. Reg. 19.

Locus Io. 3.
Ad Rom. 2.

Locus Iob 35.
Lucæ 12.

54 Paulus igitur hoc loco docet, per Euangelium declarari, omnes homines esse iniustos, ideóque subiectos, iræ Dei: idque primò demonstrat in Gentibus, deinde in Iudæis; & in vtroque explicando & residuum huius primi capitis, & totum caput secundum, & dimidium tertij capitis consumit: Posthæc verò redit ad principalem disputationem, quod iustitia Dei, qua verè fit homo iustus, nulli mortalium contingat, nisi per fidem IESV CHRISTI. Superuacuum autem fuerit admonere Lectorem, cùm ira dicitur in Deo, id secundum phrasim hebræam dici pro vindicta Dei, ad similitudinem hominum irascentium, qui ardore atque impetu iræ concitantur ad agendam vindictam. Cùm tamen Deus summa tranquillitate vindictã exerceat, sicut in libro Sapientiæ capite duodecimo scriptum est: *Tu autem Dominator noster cum tranquillitate iudicas.* Atque hoc valeŧ ad redarguendos quosdam Philosophos, qui aiebant, Deum non exigere pœnam peccatorum ab hominibus; & prouidentiam Dei circa cœlestia tantùm versari, nec demitti vsque ad res terrenas; quorum verba illa refert Iob capite 22. *Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat,* cùm tamen in Psalmo decimotertio scriptum sit: *Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus: corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studiis suis: non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Dominus prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens, aut requirens Deum.*

Sed

55 Sed quid est, iram DEI reuelari de cœlo? Secundum Ambrosium, significat, ipsos cœlos demonstrare, meritò DEVM esse iratum peccatoribus, & ipsos fore accusatores eorum, & damnationis approbatores: quod cùm ex magnitudine cœlorum verum DEVM, effectorem eorum, cognouissent, super omnia vtique diligendum atque colendum, ipsi posthabito vero DEO, diuinum cultum, & honorem, etiam vilissimis rebus adhibuerunt. Vel illud (de cœlo) significat iram & vindictam DEI fore cunctis hominibus, vbiuis locorum fuerint, conspicuam & manifestam: nam quod in cœlo apparet, id cunctis mortalibus, qui in terris sunt, aspectabile, & conspicuum est. Sic videtur accipi, quod dicitur in Psalmo nonagesimosexto: *Annuntiauerunt cœli iustitiam eius.* Et hoc mox declarans subdit: *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Et item quod legitur in Psalmo quadragesimonono: *Annuntiabunt cœli iustitiam eius: quoniam DEVS iudex est.* Quasi dicat: Cùm DEVS veniet iudex ad iudicandum omnes homines, erit omnibus iustitia eius tam erga bonos, quàm aduersus improbos manifesta, & cœlestibus signis ac prodigiis declarabitur. Vel potius per iram de cœlo reuelandam, intelligere oportet iram eius in extremo iudicio declarandã, quemadmodum Chrysostomus, & Theophylactus, & Oecumenius interpretantur. Nam licet illud (de cœlo) videatur referendum ad verbum illud (reuelatur) legenti tamen caput quartum prioris ad Thessalonicenses, & caput primum posterioris ad eosdem epistolæ: quibus in locis hæc eadem particula (de cœlo) ponitur, proculdubiò videbitur ea particula referri debere ad illam iram DEI ingentem, grauissimámque vindictam, qua DEVS de cœlo descendens in flamma, & cum ANGELIS virtutis suæ peccatores æternis mactabit suppliciis. Secundum Caietanum, reuelari de cœlo, idem est, ac reuelari in Euangelio, vt ante dixerat, quia Euangelium de cœlo est. Vel dixit, (*de cœlo*) ad differentiam vindictarum, quas DEVS ordinariè per homines exercet.

Quid signif. sit iram Dei reuelari de cœlo.

Locus Psal. mi 49. & 96.

Chrysostom. Theophyl. Oecumen.

56 Sequitur illud: *Super omnem impietatem, & iniustitiam hominum, qui veritatem Dei in iustitia detinent.* Impietas, & iniustia hoc in loco ita distingui possent, vt nomine impietatis significetur, quicquid peccatur contra DEI cultum, & religionem, vt est periurium, blasphemia, & idololatria. Nomine autem iniustitiæ denotentur cætera omnia peccata, quæ quocunque modo committuntur. Veritatem porrò DEI vocat veram, quam de Deo habuêre Ethnici cognitionem: ea verò dicitur detineri in iniustitia, quia cùm sit in intellectu incitans hominem ad studium virtutis, prauæ tamen voluntatis affectu tenetur quasi captiua, nec sinitur in opus suum prodire. Sensus igitur totius sententiæ huius Pauli hic est: Iram Dei reuelari contra eos, qui prauitate suæ voluntatis efficiunt, ne quæ de Deo verè cognouerant, debitum in ipsis habeant effectum, qui est Deum verum super omnia colere, & glorificare. Et quanquam neminem Paulus hoc loco nominatim appellet, in quem hæc ab ipso dicantur, verba tamen eius non obscuram habent Philosophorum significationem, quos Paulus, omisso vulgo, ostendere voluit impios atque iniustos fuisse. Nam improbitas vulgi, per se manifesta erat omnibus, nec difficile intellectu esset, credere vulgus Gentium peccatis mancipatum esse, si, Philosophos ipsos, qui sanctiorem vitam profitebantur, & rationem benè, ac beatè viuendi docebant alios, grauissimis iniustitiæ, atque impietatis criminibus opertos fuisse demonstratum esset. Illud, *super omnem impietatem, atque iniustitiam hominum.* Idem significat, atque, super omnes homines impios & iniustos: Vel potius ita locutus est Paulus, quia in vno homine multa & varia impietatis & iniustitiæ crimina, quæ omnia sigillatim sub iudicium & sententiam Dei subiicientur, esse possent. Tres (inquit Hieronymus) esse

Hieronymus

esse videntur impietates: prima, & maxima in DEVM, quæ aut per blasphe-
miam, aut per idololatriam admittitur. Secunda est in parentes, vel per iniuriam,
vel per contemptum eorum. Tertia, in extraneos, secundum illud: *Et tu remisisti* *Psalm. 39.*
impietatem peccati mei, sine omnis impietas, ad diuersas Idolorum culturas refe-
renda est: vt impietas propriè ad iniuriam DEI; Iniustitia verò ad cætera pecca-
ta pertinere videatur.

Illud: *Qui veritatem* DEI *in iniustitia detinent*. Simpliciter ferè, vt nos expo- 57
suimus, interpretatus est B. Basilius in Regulis suis breuioribus: vbi sexagesima *Quid sit Dei*
quinta interrogatio est huiusmodi: Quomodo veritatẽ in iniustitia aliquis deti- *veritatẽ de-*
net? & hanc subdit responsionẽ. Tunc nempe id fit, quotiescumque datis à DEO *tinere in in-*
bonis, ad proprias volũtates & voluptates abutimur: quod vitiũ in se fuisse ne- *iustitia.*
gauit Paulus, cùm scripsit Corinthiis: *Non sumus sicut plurimi, adulterãtes verbum* *S. Basilius.*
Dei. Et itẽ: *Neque aliquãdo fuimus in sermone adulationis, sicut scitis: neque in occasio-* *2. ad Cor. 2.*
ne auaritiæ, DEVS *testis est*: *Nec quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis,* *1. ad Thess. 2.*
neque ab aliis. Sic ille. Prior quoque huius loci expositio apud Chrysostomum *Chrysost.*
consimilis est: nam posterior expositio eius, illud, *in iniustitia*, refert ad idolola-
triam: quid enim iniustius esse potest, quàm vero DEO, quem nouerant Philoso-
phi, & Sapientes Gentium super omnia colendum, & glorificandum, diuinum,
honorem, & cultum non adhibere; sed eo posthabito, tribuere eum simulacris
falsorum Deorum, quin etiam rebus vilissimis, & abiectissimis? Hanc expositio-
nem sequens, Augustinus in sermone quinquagesimo quinto de verbis Domini, *S. Augustin.*
secundum Euangelium Ioannis, ita scribit in Philosophos, & sapientes Ethnicos,
qui cognitum ab ipsis Deum non glorificauerunt, sed potius adorauerunt Ido-
la: Inuenisti Deum, ô homo, & colis Idolum? Inuenisti veritatem, & ipsam veri-
tatẽ in iniustitia detines; & quod per Dei opera cognouisti, per opera manuum
hominum perdidisti. Totum mundum cõsiderasti, cœli, & terræ, maris, elemen-
torum ordinem collegisti: & non vis attendere quod mundus opus est Dei; Ido-
lum autem, opus est fabri. Si faber Idolo, sicut dedit figuram, etiam cor, & ani-
mum dedisset, ab ipso vtique Idolo faber adoraretur: Quemadmodum enim, ô
homo, faber tuus Deus est, sic homo Idoli faber est. Ecce in qua iniquitate veri-
tatem Ethnici tenuerunt, & ad possessionem eius veritatis, quam viderunt, mi-
nimè peruenerunt. Hæc Augustin. Iuxta hanc interpretationem Chrysostomus, *Chrysost.*
quemadmodum Ethnici veritatem Dei detinuerint in iniustitia, declarat, hac si-
militudine. Quemadmodum cui regales pecuniæ creditæ fuerunt, mandatumq;
accepit, vt eas in Regis honorẽ impendat; is si eas pecunias in prædones & scor-
ta, & Magos contulerit, hosque regiis pecuniis opulentos, & splendidos reddi-
derit; tanquam qui maximè Regis voluntatem offenderit, grauissimas pœnas
persoluit, Ita & Sapientes Ethnicorum, cum notitiam Dei accepissent, eiusque
super omnia gloriam & maiestatem cognouissent; nihilominus tamẽ honorem,
& cultum soli Deo debitum, vanissimis Idolis adhibentes, in iniustitia verita-
tem detinuerunt; & quantum in ipsis fuit, cognitionem Dei, af-
fecerunt iniuria, non ea sicut decens, & iustum
fuit, vsi: quamobrem inexcusabiles
sunt, maximisque digni
suppliciis.

VNDECIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS.

Vers. 19. Quod autem notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis. Deus enim illis manifeſtauit.

36 ILLA particula (quia) ſignificat, Paulum his verbis occurrere cuidam interrogationi, quę ob verba proximè ſuperiora fieri poterat. Dictum enim eſt, Philoſophos Ethnicos veritatē Dei detinuiſſe in iniuſtitia: ſed quæri poterat, vnde illi, qui nec legem Moyſis, nec Prophetas, nec vllas DEI reuelationes habuerant, veritatem DEI cognitam habere potuerunt? Reſpondet nunc Paulus, multas Dei veritates, humanæ rationis facultate inueſtigabiles, cognouiſſe; Deumq; multa de ſe, per lumen naturale inditum humanæ menti, & per rerum à ſe conditarum cōtemplationem, manifeſtaſſe ipſis. Ad hunc modum Auguſt. hanc ſententiam cum ſuperiori connectit, ita ſcribens in ſermone quinquageſimo quinto, de verbis Domini ſecundum Euangelium Ioannis: Sed vnde illi veritatem Dei nouerant, vt eam detinerent in iniuſtitia? num Deus ad quemquam illorum locutus eſt? num legem acceperūt ſicut Hebræi per Moyſen? Audite quod ſubdit Apoſtolus: *Quia quia notum eſt Dei, manifeſtum eſt illis: Deus enim illis manifeſtauit*: mox adiungit: *Inuiſibilia enim eius per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur*. Interroga mūdum, ornatum cœli, fulgorem, diſpoſitionemque ſiderum, ſolem diei ſufficientem, lunam noctis ſolatium, interroga terram herbis, & arboribus fructificantē, & animalibus plenam, & hominibus exornatam: interroga mare tot tantiſque natatilibus plenum: interroga aëra innumeris refertum volatilibus: interroga omnia, & vide ſi non illa ſenſu ſuo tanquam tibi reſpondeant: Deus nos fecit. Hæc & Philoſophi nobiles quæſierunt, & ex artificio, atque opificio mundi, Deum eius opificem, effectoremque cognouerunt. Hac itaq; ratione illi veritatē Dei agnouerunt, & Deus ſui cognitionē impertiuit eis; qua tamē illi per ſummam iniuſtitiā abuſi ſunt, poſthabito vero Deo adorantes & colentes idola. Sic Auguſtinus.

S. August.

59 Sed nos perpendamus verba Pauli: *Quod notum eſt Dei*, pro *notum*, græcè eſt (γνωστὸν) quod latine ad verbum dixeris, noſcibile, ſiue, vt Catonis vtar verbo, cognobile. Ergo Philoſophis nota fuerunt de Deo, quę citra ſupernaturale auxilium eius, per lumen naturale mentis, humana ratione inueſtigari & cognoſci poſſunt. Sunt enim alia in Deo, quæ abſq; ſingulari eius reuelatione nulli mortaliū certò nota eſſe poſſunt; vt eſt myſterium Trinitatis, & Incarnationis. *Manifeſtum eſt in illis*, videtur illa particula (in) vacare; nam mox ſubdit: *Deus enim illis manifeſtauit*. Omittens particulam (in) vel dixit (in illis) pro, inter illos, & apud illos, vel per illos. Vel dictum eſt (in illis) ſecundum Anſelmum, pro cordibus eorum, & vt paulo ſupra dixit B. Hieronymus, in conſcientiis ipſorum: nam licet veritatem Dei ſibi notam ore taceant, exterioriq; conuerſatione diſſimulent, in mentibus tamen, animiſque ſuis agnoſcunt eam, & tacitè confitentur.

Anselmus.

Deus

Deus enim illis manifestauit. Trifariam, vel etiam quadrifariam Deus cognitionem sui manifestat homini. Primò, quia indidit vnicuique hominum naturalem quendam, atque indeficientem appetitum noscendi Deum. Omnis enim homo naturaliter scire desiderat, præcipuè verò Deum: vnde naturaliter in homine generatur notitia quædam Dei, per quam suscipiens cœlum, vota facit, inde sibi bona dari, & auerti mala postulans. Deinde quia Deus, in animo accendit lumen quoddam intellectuale, quo non solum res corporeas & sensibiles, sed incorporeas quoque, & supra captum omnium sensuum positas, scrutari, explorare, ac percipere queat, & in his præcipue ipsum Deum, principium omnium, ac finem: de quo lumine interpretantur quidam illud Dauidis in Psalmo 35. *In lumine tuo videbimus lumen.* De hoc sane Dei munere, Dauid gratias Deo agit in Psalmo 15. dicens: *Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum.* Ad hæc, exposuit Deus, & obiecit hominibus sensibus, & mentibus tot, & tãta opera sua, quæ in hoc mundo perfecit: ex quorum aspectu & contemplatione facile posset, quasi manu deduci in effectoris eorũ cognitionem, sicut ex pulchritudine opificij, artificis præstantia cognoscitur. Et ob has quidem causas dicitur Deus in scriptura docere hominem scientiam, sicut Dauid dixit in Psal. 93. de Deo loquens: *Qui docet hominem scientiam.* Et apud Iob c. 35. scriptum de Deo est: *Qui docet nos super iumenta terræ, & super volucres cœli erudit nos.*

60 *Quatuor modu manifestat se homini Deus modo naturali. Arist. 1. Metaph.*

Locus Psal. 15.

Locus Iob c. 35.

61 *Catharinus.*

Catharinus his tribus viis, & modis, quibus Deus se suaque manifestauit etiã ethnicis hominibus, addit quartum modum manifestandi se, per Angelos videlicet interius illuminando hominem, & applicando mentem eius ad capessendam Dei cognitionem. Nuda quippe cognitio Dei ex creaturis tantùm petita, ob infirmitatem humanæ mentis & præstigias, & fallacias Dæmonũ facile potest vel contrariis argumentis in speciem probabilibus, vel Dæmonum fallaciis infirmari, & labefactari; nisi Deus singulari quapiã illuminatione præcipue hominem iuuet, firmetque in sui cognitione. In hanc ipsam sententiam super hoc loco sic Anselmus scribit; *Deus illis manifestauit.* Id autem est: Non solum naturalis ratio ad id profuit illis, sed Deus etiam quotidie adiuuit, ne sola natura sufficere videretur. Iudæis porrò manifestauit multa Deus, non modo supra sensus, verùm etiam supra humani intellectus facultatem: De quo præ gentibus meritò gloriantes, & exultantes cantabant: *Notus in Iudæa Deus.* Rectè porrò Caietanus ex hoc Pauli loco argumentatur, esse nonnulla, quæ de Deo euidenter ab homine cognosci, & demonstratiue probari queant: alioqui enim non dixisset Paulus, Philosophis, quæ de Deo naturaliter sciri possunt, fuisse manifestata à Deo. Verba Caietani sic se habent: *Manifestum est in illis,* hoc est, in intimis ipsorum. Et bene nota, dici à Paulo, *Manifestum est,* contra eos, qui nulla putant ratione demonstrata esse ea, quæ sunt de Deo: isti enim non solùm contradicunt Philosophiæ, sed Apostolico textui; nam si manifestum est, ergo demonstratum esse oportet. *Deus enim illis manifestauit,* non dicit, reuelauit, ne lumen gratiæ immisceat: sed dicit, *manifestauit,* vt diuinum concursum, mediante lumine naturali, quod donum Dei est, significet. Modum verò manifestandi subiungit, dicens: *Inuisibilia enim eius, &c.* Est enim modus naturalis homini, ex effectu cognoscendi causam, & de sensibilibus intelligibilia. Ita Caietanus.

Psalm. 85.

DVODECIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS.

Versu 10. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi, per ea, quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur, sempiterna quoque virtus eius & diuinitas.

62 DIXERAT DEVM ethnicis quædam de se manifestasse: nunc docet, quænam sint ista, & qua via & ratione manifestata sint. Tria numerat manifestata illis; primò inuisibilia Dei; deinde sempiternam eius virtutem; tum diuinitatem eius. Modum verò manifestandi, ait, fuisse per cognitionem, & contemplationem eorum, quæ à Deo facta sunt, & in hoc mundo cernuntur. *Theodoretus* Theodoretus sic exponit hunc locum: Creatio, inquit, rerum, & horarum mutationes, & temporum vicissitudines, noctis & diei successiones, & nubium velut quædam parturitiones imbrium, & auræ ventorum, & herbarum, arborumque & fructuum ex seminibus productiones, & alia huiusmodi permulta, quæ in hoc mundo cernuntur; apertè nos docent, & DEVM esse omnium effectorem, & gubernationis eorum, quæ fecit, clauum scitè ac sapienter tenere. Qui enim sola bonitate sua, & benignitate adductus, omnia fabricatus est; nunquam eorum quæ fecit, curam abiecerit, & absque administratione reliquerit. Et ideo non dixit diuinus Apostolus: *Inuisibile ipsius.* Sed plurali numero: *Inuisibilia ipsius.* Id autem est, creatio rerum, & prouidentia eorum, & iusta DEI in vnumquemque sententia; rerumque administrandarum multiplices ac variæ rationes. Quamobrem veniam non merentur, qui cum eiusmodi præceptores habuerint, ex tot eorum doctrinis nullam vtilitatem percepere: quare meritò subiunxit Apostolus: *Ita vt sint inexcusabiles.* Hæc Theodoretus.

63 Sed cum sit hic locus Pauli celebratissimus, & quo maxime nitatur vniuersa naturalis Theologia, &, quam Philosophi vocant Metaphysicam, siue primam Philosophiam; dignus profectò est, qui subtiliter à nobis & copiose, accurateque tractetur; & ante alia, singula eius verba considerate pensitentur. *Quæ sint inuisibilia Dei.* *Inuisibilia ipsius.* Origenes inuisibilia Dei hoc loco putat esse inuisibiles creaturas, hoc est, Angelos; mundus namque constitutus est partim ex visibilibus creaturis, vt sunt cœli, & elementa, & ex his mixta, & composita corpora: partim ex inuisibilibus, cuiusmodi sunt spiritus incorporei, & Angelici. *Origenes.* Verùm hæc Origenis interpretatio, Pauli consilio, & proposito incongrua, & aliena est. Vult enim Paulus redarguere hîc Philosophos, qui cum cognouissent Deum, non ei debitum honorem, & cultum, sed creaturis adhibuerunt; nihil igitur ad propositum eius facit mentio Angelorum. Deinde, proximè ante Paulus dixerat, multa de Deo fuisse manifestata Philosophis: quænam vero ista essent, declarauit mox subiungens: *Inuisibilia enim ipsius:* hæc igitur inuisibilia non ad Angelos, sed ad

DEVM

DEVM pertinent. Ad hæc, Paulus ait, inuisibilia Dei conspicua fieri ex his, quæ facta sunt ab ipso Deo; at ex creaturis corporeis, & sub aspectū sensusque hominum subiectis, non euidenter cognoscūtur Angeli, neque enim Angeli creatores fuere Mundi, nec eius principalē tenēt gubernationē. Præterea paulo infra Paulus dicit de Philosophis: *Qui cum cognouissent Deum, nō sicut Deū glorificauerunt, aut gratias egerunt.* Ergo quæ hoc loco dicuntur à Paulo, ea non ad Angelorū, sed ad Dei cognitionē referenda sunt. Theodoretus, vt ex verbis eius paulo supra memoratis manifestum est, *Inuisibilia Dei*, exponit creationē mundi, & prouidentium omnium rerum, & iustam in vnumquemque sententiam, rerumque ministrandarum varias & multiformes rationes. Alij per inuisibilia Dei exponunt ea, quæ à Theologis vocantur attributa, vt est potentia, bonitas, sapientia, iustitia, quæ licet ipsa ex se sint maxime visibilia siue intelligibilia, nobis tamen propter infirmitatem nostri intellectus coniuncti sensibus corporeis, & per eos cognitionem rerum aucupantis, sunt inuisibilia: sicut enim se habet oculus noctuæ ad lumen solis, ita noster intellectus ad res incorporeas, & diuinas, quo videtur spectasse diuina scriptura, cum ait, Deum habitare lucem inaccessibilem, & posuisse in tenebris latibulum suum. Sed verius dictu est, appellari inuisibilia, quòd nec oculis videri, nec sensibus corporis cognosci possint, ad eorum tamē cognitionem per visibilium, & sensibilium rerum notitiam perueniri posse. Dixit porrò multitudinis numero, *Inuisibilia Dei*, id quod paulo ante numero singulari dixerat, *quod notum est Dei*, Nec dicit, ipsum Deum cognosci, quia verè non cognoscitur ipse Deus in se, & vt est vna res simplicissima, omnis prorsus expers compositionis: sed secundum multiplices rationes à nostro intellectu conceptas, & prout res illa vna æquipollet plurimis perfectionibus quę in creaturis diuisæ, ac determinatæ reperiuntur. *1. Timot. 6. Psalm. 17. Iob. 28.*

A creatura mundi. Hoc verborum triplex apud Auctores reperitur expositio Vel. n. hoc loco creatura mundi significat ipsam creationē, & effectionē mūdi, sicut exponūt Chrysostomus, & Theodoretus, & Theophylactus super hoc loco, & Augustinus in lib. 3. de ciuitate Dei, & in Tractatu secundo in Euangeliū Ioannis. Et secūdū hanc expositionē dupliciter exponi possunt hæc verba: primo sic: Ab ipsa vsque creatione mundi, id est, ex quo mundus creatus est, semper ex creaturis, cognobilis fuit Deus: vt significetur, non esse nouam hanc facultatem & rationē cognoscēdi Deum ex creaturis, sed ab initio, cum est creatus mundus, datam esse homini: Et hæc est prima huius loci expositio. Altera est, vt per creaturam mundi intelligamus ipsum mundum à Deo creatum hoc sensu: ex eo quod mundus factus est, & à seipso fieri non potuit, necesse est factum esse ab alio: eius autem effector Deus est. Ergo per creaturam mundi intelligimus res creatas, quæ sunt in hoc mundo, vt sit sensus, Ab ipsa creatura, quæ mundus est, & est opificiū ipsius Dei, potest Deus cognosci. Nec mirum videri debet, vocem creaturæ hoc loco accipi vel pro creatione, vel pro re creata: nā sicut vox græca quæ est hoc loco (κτίσις) significat apud Græcos & creationē, & rem creatam; sic apud Latinos scriptores Ecclesiasticos nomē creaturæ vtrūq; significat, ad eum modum, quo vtrumque itidē significant hæc nomina, structura, rūctura, captura. Legunt autem hoc loco creaturam mundi, vt habet Latinus interpres, & non creationem mundi: Interpres Origenis hoc loco, & Ambrosius tam hic, quàm in libro de iis qui initiantur mysteriis, capite tertio. Faustus in Gallia episcopus, eius operis, quod de libero arbitrio scripsit aduersus Pelagianos libro secūdo, capite septimo, Hilarius in Expositione Psalmi sexagesimi quinti super illis verbis. *Dicite Deo, quam terribilia sunt opera tua Domine*, & Augustinus tum alibi, tum in

64 Quid hoc loco significet: (Creatura mundi) tres expositiones. S Chrysost. Theodoretus Theophyl. Augustinus.

libro de ſpiritu & littera, capite duodecimo. Tertia demum interpretatio eſt, vt per creaturã mũdi intelligatur homo: is enim tum quia eſt princeps, & tanquam dominus omnium creaturarum huius mũdi corporei, tum etiã quia in eo omnis creatura quodãmodo continetur, idcirco ſimpliciter, & abſolute appellatur creatura: quemadmodum eo nomine vſus eſt Dominus dicens Apoſtolis: *Prædicate* Marc. vlt. *Euangelium omni creaturæ*, Additur verò, *mũdi*, id eſt, huius mũdi corporei, ad differentiã creaturæ ſupramũdanæ, & cœleſtis, hoc eſt, Angeli: is enim ingenita ſibi ſubtilitate & ſublimitate intellectus non ex aliis creaturis, ſed ex ſe ipſo, & in ſeipſo, nec moroſe per diſcurſum, ſed celeriter ac ſubito Deũ cognoſcit. At homo, huius mundi ſenſibilis incola, & ſpectator, vtens adminiculo ſenſuum, ex rerum creatarũ, & ſenſibiliũ cognitione, quã per ſenſus haurit, paulatim ſibi quaſi gradũ facit, & aſcenſum parat ad Dei cognitionẽ. Hanc expoſitionẽ ſequitur B. Bernardus in ſermone quodã ſuper illis verbis Dauidis: *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus*. Vbi ait, poſt diẽ iudicij creaturã hanc mundi viſuram Deum, non vt nunc, per ſpeculum, neque in ænigmate, ſed quo modo creatura cœli nunc illum naturaliter videt. Interim porrò opus habere, vt in hoc mũdo ſenſibili, velut in communi quodam libro ſapientiam Dei agnoſcat: & velut quodam vehiculo creaturæ, in Dei cognitionem aſſurgens deuehatur. Eãdem loci huius expoſitionem tradit Magiſter ſententiarum in 1. lib. diſt. 3. eamque in eo loco ſequuntur Scholaſtici Theologi, Harũ porrò trium expoſitionũ, videtur ſecunda propterea non eſſe probabilis, quòd ſecundum eam idem prorſus ſignificaret illud, *à creatura mundi*, atque quod mox adiungitur, *per ea quæ facta ſunt*: idem enim eſt, cognoſci Deum ex hoc mundo corporeo, qui eſt opificium Dei, atque cognoſci eum per ea, quæ ſunt in hoc mundo, quę ſunt opera ipſius Dei; quare alterutrum eſſet ſuperuacuum. Niſi fortè quiſpiam dicat, idcirco non eſſe vitium Tautologiæ; quia quod poſteriori loco poſitum eſt, ſit declaratio prioris dicti: nam quia ſubobſcurum erat illud, *à creatura mundi*, dilucidius factum eſt ſubiuncto illo, *per ea quæ facta ſunt*. Dicere autem idem diuerſis verbis & modis, ita vt poſterius dictum, ſit prioris dicti expoſitio, non ſolum vitio caret, ſed ad laudem etiam pertinet eloquentiæ: in ſcriptura quidem certe ſatis vſurpatum, atque vſitatum eſt.

B. Bernard. pſal. 84.

Magiſter ſententiarum.

45 *Per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur.* Hæc eſt via, & ratio, & modus, quo Deus Philoſophis multa de ſeipſo manifeſtauit; opera nimirum quæ fecit, & in hoc mundo ſpectanda homini expoſuit. Licet autem illud: *Intellecta*, ſit participium præteriti temporis, & reddere videatur hunc ſenſum, inuiſibilia Dei quodammodo conſpici à nobis, cum intellecta fuerint ea, quæ à Deo facta ſunt: græce tamen eſt νοούμενα, participium ſcilicet præſentis temporis, ideoque reddens hanc ſententiam: Licet inuiſibilia Dei nec per ſeipſa, neque in ſeipſis videri à nobis queant; ea tamen quodammodo cerni, & conſpici à nobis, dum opera Dei aſpicimus & contemplamur; in ipſo enim eorum intellectu, & contemplatione lucet quædam notitia illorum inuiſibilium Dei, æternitatem dico Dei, & omnipotentiam, & bonitatem & ſapientiam & id genus alia. Quemadmodum per ipſum contuitum ſpeculi cernitur, quæ in eo repræſentatur imago; & contemplantibus, pulchrum aliquod opificium, ſeu artificium, ſimul etiam eius qui fecit, ars agnoſcitur: vel, quod propoſito aptius videtur, aſpiciens imaginem alicuius vel abſentis, vel iam demortui, ſed antea ſibi tamẽ bene noti, videre ſibi eum videtur in ea imagine. Ac diuinitatis quidem in homine & Angelo expreſſa & ſimilitudo, & imago, in cæteris quæ ratione carent, eſt velut vmbra, & tanquã impreſſa veſtigia, quibus facilè indagari, & attingi poſſit Dei notitia. Illud

lud,porrò,*Intellecta*,quanquam secundum latinã lectionem iungi possit,& componi cum illo:*quæ facta sunt*,ad hũc modum:Inuisibilia DEI cõspiciuntur à nobis per ea,quæ facta sunt,intellecta , vel his quæ facta sunt intellecta : hanc tamen constructionem,& sententiam excludit græca lectio;quæ pro illo,*quæ facta sunt*, qui est Accusatiuus pluralis,habet in Datiuo plurali ποιήμασι,Datiuus autẽ apud Græcos præstat vicẽ & vsum nostri Ablatiui.Ergo illud,*intellecta*,nõ est Accusatiuus cohærens cum illo,*quæ facta sunt*. Sed est nominatiuus pluralis,sicut est græcum νοούμενα, pertinens ad illud,*inuisibilia* DEI.Est itaque integra hæc sententia. Quæ in DEO sunt nobis inuisibilia oculis corporeis , ea dum ex ipsis DEI operibus intelliguntur,quodammodo videntur , & conspiciuntur à nobis.

Non abs re fuerit , explanationem horum verborum Pauli grauem profectò & piam,traditã in suis commẽtariis ab Anselmo hîc adscribere.Super illis enim verbis:*Per ea quæ facta sunt,intellecta conspiciuntur*. Si vigilanter, inquit, exteriora conspicimus,per eadem ipsa ad interiora reuocamur. Vestigia quippe creatoris,sunt mira opera visibilis creaturæ: quoniam per hæc, quæ ab ipso sunt , imus ad ipsum.Menti enim nostræ,peccato suo,exterius sparsæ, nec dum DEVS sicut est, interius innotescit ; sed dum facturæ suæ DEVS pulchritudinem , & decus, foris exponit , quasi quibusdam nutibus innuit nobis, quæ intus sequamur, ostendens ; miroq; modo formis exterioribus , nos ad interiora perducit. Viæ quippe ad Creatorem,sunt opera considerata creaturę:quæ dum facta cernimus, potentiam factoris miramur.Nam quocunque se verterit anima,si vigilanter intendit,in eisdem ipsis rebus Deum inuenit, per quas, Deum, peccando,reliquit; eiusque potentiam ex eorum rursus consideratione cognoscit , quorum amore ipsum deseruit:& per quæ aduersa cecidit, per hæc conuersa reuocatur. Vbi enim lapsi sumus , ibi incumbimus , vt surgamus. Et quasi ibi sistendo , manus considerationis figimus , vbi pede amoris lubrici corruentes , negligendo iacebamus. Et quia ab inuisibilibus per visibilia cecidimus , dignum est , vt ad inuisibilia , ipsis rursum inuisibilibus innitentes redeamus, & quo casu anima venit ad infima, eo gradu reuertamur ad summa. Hæc Anselmus. Beatus etiam Bernardus initio libri quinti de Consideratione ad Eugenium hunc ipsum locum B.Pauli , nimium quam diserta , & dulci oratione enarrat , cuius tamen disputationem,licet memoratu dignam, quòd sit aliquanto prolixior , commemorare,hîc supersedeo. 66

S. Anselmus.

B.Bernard.

Sempiterna quoque virtus eius,& diuinitas. Quidam putant,hoc esse declarationem proximè superioris sententiæ:nam quod generatim dixerat,*inuisibilia* DEI, nunc specialiter ac distinctè vocat sempiternam Dei virtutem , & diuinitatem. Nec officit huic expositioni particula illa , *quoque* , denotans hæc addi tanquam diuersum quid,superioribus: græca enim lectio non habet vocem significantem Latinum,*quoque*,sed quæ significat Latinam coniunctionem, *qui,siue,&*, ea verò coniunctio non rarò solet inseruire expositioni,His porrò verbis Pauli tria indicantur,quæ Philosophis de Deo præcipuè nota fuerũt: Æternitas Dei,& virtus, siue potẽtia eius,& Deitas.Cùm enim dicitur: *Sempiterna virtus*,necessariò subintelligitur æternitas naturæ diuinæ, cuius est illa virtus;nam ex virtutis æternitate,necessariò concluditur æternitas naturæ,& substantiæ:iam verò cum notione æternitatis complicata est notio immutabilitatis. Vocat autem sempiternam virtutem, id est,indeficientẽ, & quantum ad durationẽ, & quantum ad facultatem operandi,nunquam.n.operando exhauritur,vel al quatenus diminuitur. Vel sempiterna dicitur,quia fecit res,saltem in futurũ,æternas,vt Angelos,& cœlos, & Animos hominũ.Cùm igitur omnia facta sint per istã potẽtiã Dei eã nõ esse 67

Quid sit sempiterna Dei virtus,& diuinitas.

factam,

factam,ob idque sempiternã esse necesse est. Per diuinitaté intelligit Caietanus ipsam Dei essentiam,Deitatem à Theologis appellatã. Hæc verò postremo loco nominata est, quia ex aliis Dei notionibus ante perceptis denique cognoscitur, & quantùm ad hoc,quod est,& quantũ ad multas eius conditiones, tam negatiuas,quàm positiuas: ex quibus omnibus simul iunctis, & præcognitis, aliquo modo scitur à nobis Deitas : non tamen propriè sciri potest quid sit Deus; soli enim Deo,qui seipsum videt in seipso, naturale est scire quid sit Deus:naturalis autem cognitio Angeli,& hominis de Deo est per eius effectus. Ac licet eadẽ sit potentia Dei,atque eius Deitas; distinguuntur tamen in nostra cognitiõne : res enim illa quæ est Deus,cùm sit omnino simplicissima,à nobis non vnico & simplici conceptu,sed multiplicatis rationibus & notionibus cognoscitur.

68 *Origenes.* *Anselmus.* *S.Thomas.* Ceterùm quid significetur hoc loco nomine virtutis Dei, & diuinitatis, percensendo varias eorum verborũ interpretationes,ostendamus. Virtus (Origenes inquit,& ab eo mutuatus Anselm.)est,qua Deus regit omnia;diuinitas, qua cõtinet vniuersa.S. Thomas illud,*inuisibilia*,interpretatur Essentiam diuinã,secundum illud Ioannis 1.*Deum nemo vidit vnquam*.Et illud Pauli:*Regi seculorũ immortali,& inuisibili*.Per virtutẽ,potentiã Dei, per quam facta sunt omnia, & perpetuò gubernantur,& conseruantur:Per diuinitatem, ipsum, esse vltimum finem, & summum bonum,in quod omnia tendunt,diuinum enim bonum, est bonum commune, quod ab omnibus appetitur. Tria porrò hæc, continent tres modos cognoscendi Deum:Essentia quippe Dei cognoscitur per viam negationis:Virtus,per viam causalitatis:Diuinitas,per viam excellentiæ. Nonnulli tria hæc accommodant ad tres personas diuinas. Nam inuisibilia Dei referunt ad Patrem, *1.ad Cor.1.* qui,vt diximus;à Paulo vocatur immortalis,& inuisibilis : Virtutem Dei, interpretantur Filium Dei; ipse enim est Dei virtus,& sapientia, vt dixit Paulus : per diuinitatem intelligunt diuinam Bonitatem, quæ appropriatur Spiritui sancto. *Græci expositores.* Hanc certè interpretationem ex sententia Græcorũ refert hoc loco Theophylactus,eamque tradit Ambrosius lib.1.de Fide ad Gratianum,& lib.5. de Spiritu *Ambrosius.* *Cyrillus. Alexand.* sancto cap.2.& Cyrillus lib.1. Thesauri cap.5. & Anselmus, atque Glossa super hoc loco Pauli.Non est tamen existimandum,potuisse Philosophos ex creaturis *Anselmus.* distinctè tres diuinas personas cognoscere,cùm illæ non proueniant à trib.personis,prout sunt inter se distinctæ,sed prout sunt vnicum principium earũ effectiuum,& gubernatiuum, & conseruatiuum ; sed cognouerunt tria illa Dei attributa,potentiam,sapientiam,& bonitatem,quæ appropriantur tribus personis diuinis;quæ tamen appropriatio non fuit eis nota. Vel dicuntur nouisse S.Trinitatem,quia nonnulli eorum, vt Platonici, vmbram quandam videre S.Trinitatis appellantes Deum Patrem eius intellectum, & Verbum & Animam mundi;à quibus tribus omnia esse facta,& omnino pendere dixerunt.

69 Ego B.Pauli consilio, & proposito non incongruum putauerim, quam ipse vocat hoc loco Diuinitatem interpretari Maiestatem Dei; illam dico naturæ diuinæ super omnia eminentiã,atque excellentiam, summo omnium cultu, atque honore honorandam,atque venerandam.Nimirum cognita Dei sempiterna virtute,per quam omnia facta sunt, & reguntur atque gubernantur, consequenter innotescit,ipsum esse summum,& primum,& perfectissimum Ens,à quo omnia vsquequaque pendent:ideoque solùm eum diuino cultu & honore honorãdum & colendũ esse;eique preces fundi,vota nũcupati,& sacrificia fieri;ab eo bonorum nostrorum largitionẽ,malorumque depulsionẽ expeti,& expectari ; & pro beneficiis ab eo acceptis,condignas ei gratias agi oportere.Hæc sanè omnia pertinent ad cultum, & venerationem Diuinitatis, id est, Maiestatis diuinæ. Atque huic

interpretationi aptè cohæret, quod mox ſubdit Apoſtolus, affirmans iſtiuſmodi Philoſophos eſſe inexcuſabiles, quod cùm Deum cognouiſſent, nō ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. Sed pergamus ad alia.

DECIMATERTIA DISPVTATIO.

Quibus viis humana mens, per naturalem intelligendi vim, & facultatem ſibi inditam, DEI cognitionem inueſtigare & reperire, & percipere queat.

ILLVD hoc loco ante alia ſcire conuenit, multos eſſe gradus cognitionis Dei. Ac primò quidē eſt cognitio Dei intuitiua, & comprehenſiua qua Dei Eſſentia videtur, & quantum eſt cognoſcibilis tantum cognoſcitur: Hæc autem eſt ſumma, & perfectiſſima cognitio Dei, cum alia re, quæ Deus non eſt, minimè communicabilis, ſed vnius tantùm Dei propria. Cùm enim Deus ſit infinitæ perfectionis, non poteſt comprehēdi, niſi ab intellectu æquè infinito: talis porrò intellectus, nullus eſt alius niſi diuinus. Deinde, eſt cognitio Dei, non quidem comprehenſiua, ſed tamen intuitiua, qua clarè videtur Dei Eſſentia. Hanc cognitionem ſolus Deus naturaliter habet, gratia tamen eius, & dono, habent omnes beati. Adhæc, eſt cognitio Dei, certa quidem, non tamen euidens, per quam de Deo cognoſcuntur quædam ſupranaturalia, vt quod ſit Trinus, & Vnus, & alia, ad quorum notiam humana ratio aſpirare non poteſt: hanc cognitionem habent fideles Chriſtiani, eáque carent omnes infideles: Præterea, eſt cognitio quædam Dei ſcientifica, ex Dei operibus hauſta, ſecundùm multas proprietates, quæ de Deo naturaliter ſciri poſſunt, quam Ethnici Philoſophi habuerunt. Poſtremò, eſt quædam Dei cognitio non demonſtratiua ratiocinatione; nec ſcientifica concluſione comparata; ſed ex naturali quodam inſtinctu, & magiſterio proueniens, per quam cunctis hominibus, etiam idiotis notum eſt, atque perſuaſum, Deum eſſe, & in cœlo eſſe, & eſſe omnipotentem, & videre omnia, & exaudire preces & vota inuocantium ipſum, & quod ſit iuſtus, vnicuique redditurus ſecúndum eius merita. Hæc Dei cognitio, eſt quodammodo naturaliter inſita homini: ea tamen excitatur, & augetur, & roboratur, operibus Dei, quæ in hoc mundo cernuntur, aſpectu, & cōtemplatione: Super hoc, pulchram Tertulliani ſententiam non celabo Lectorem. In Apologetico, ad hanc ſententiam ſcribit: Vultis Deum recognoſcere ex operibus ipſius tot ac talibus, quibus cōtinemur, quibus ſuſtinemur, quibus oblectamur, quibus etiam exterremur? Vultis ex animæ ipſius teſtimonio comprobemus? Quæ licet carcere corporis preſſa, licet prauis inſtitutionibus circumſcripta, licet libidinibus, & cōcupiſcentiis euigorata, licet falſis diis exancillata: cùm tamē reſipiſcit, tanquā ex crapula, & velut, ex ſomno, vel ex aliqua valetudine, & ſanitatem ſuam patitur, & Deum nominat ſolum, quia propriè verus hic vnus Deus, bonus, & magnus: & quod

70 *Quinque gradus, ſiue modi cognoſcendi Deum.*

Pulchra Tertulliani ſententia.

Deus dederit, omnium vox est. Iudices quoq; cùm testatur; Deus, inquit, videt, & Deo commendo, & Deus mihi, aut illi reddet. O testimonium animæ naturaliter Christianæ. Deniq;, pronuntians hæc non ad Capitolium, sed ad cœlum respicit: ibi enim nouit sedem esse Dei viui, Sic ille.

Tres viæ naturales perueniendi ad cognitionem Dei.

71 Tribus porrò viis humana mēs naturali ratione, Dei cognitionem inuestigare ac reperire potest. Prima via vocatur in scholis, via causalitatis: per quā ex ingenti, & admirando opificio huius mundi, cognoscitur effector, & artifex eius Deus, simulque cōseruator, & gubernator eius, vltimusq; finis omnium, quæ in eo sunt. Primum enim efficiens, & vltimus finis, necessariò, vt demonstrant Philosophi, in vnā eandemq; rem conueniūt. Hinc etiam consequēter elucescūt diuinæ proprietates, & perfectiones congruentes ei, vt esse primum principium, & vltimum finem omnium; vt esse summè bonū, summeq; potentē, & sapientem. Altera via nominatur via negationis; per hanc enim cognoscimus non esse in Deo ea, quæ repugnant primo principio, vt non esse corporeum, non esse mutabilem, non esse mortalem: est verò hæc via cognoscendi Deum, auctore Dionysio, facilior, & sincerior, & certior, quàm via cognitionis eius per affirmationē; promptius videlicet, atq; expeditius est scire, quid non sit Deus, & qualis non sit Deus, quàm quid, & qualis sit. Tertia via cognoscendi Deum, est per excellentiam, seu eminētiam: hæc autem oritur ex superiobus duabus viis, causalitatis, & negationis. Nā quia Deus est omnium causa, necesse est in eo esse perfectiones omnium rerum excellenter, atque eminenter: secundum enim illam Aristotelis percelebrem apud Philosophos sententiam: Quod est causa aliis vt talia sint, ipsum est maximè tale. Vt quia ignis est aliis, causa caloris, est ipse calidissimus: & quia Sol causa est, vt alia corpora luceant, est ipse lucentissimus. Iā verò, quia Deus non est causa rerum vniuoca, sed æquiuoca, hoc est, diuersæ, ac prēstantioris naturæ, necesse est perfectiones omnium rerum esse in Deo, multò excellentius, quàm sint in rebus ab ipso creatis.

Dionysius Areopag.

Arist lib. 2. Metaphys.

Deus quadruplicìter continet perfectiones omniū rerū eminenter.

72 Dicitur porrò Deus continere perfectiones omnium rerum eminenter, quatuor ob causas: primò, quia perfectiones in rebus creatis sunt diminutæ, in Deo autē sunt in summo gradu; sicut dicitur ignis eminenter continere calorē, & Sol lucem. Deinde, quæ sunt in rebus creatis perfectiones habent esse ignobilius, id est, vel materiale, vel certè valde limitatum, & determinatū; in Deo verò habēt esse prorsus immateriale ac diuinū: vnde iactatur in scholis illud Anselmi: Creatura in Deo, est creatrix Essentia: exempli causa, Architectus, qui fabricatur domum, habet eam in se prius quàm fabricetur: sed domus in mēte artificis, habet esse nobilius, nēpe immateriale, atque intelligibile: domus verò fabricata, habet esse ignobilius, materiale scilicet & sensibile. Adhæc Deus habet perfectiones, nulli admixtas imperfectioni: at quælibet perfectio cuiuscumq; rei creatæ, permixta est quadruplici imperfectioni. Etenim omnis creatura habet perfectionē ab alio dependentem, & participatam: & habet eam limitatam, & certo aliquo gradu determinatam; & vltima perfectio cuiuslibet creaturæ, est accidentaria; consistit enim in eius operatione, quæ differt ab essentia eius: ac demùm perfectiones creaturæ sunt mutabiles: horum autē nihil est in diuinis perfectionibus. Postremò Deitas continet eminēter perfectiones omnium rerum, quia vnica & simplicissima res quæ est Deitas, in dignitate & perfectione æquiualet, immo in infinitum plus valet omnibus, etiam simul coniunctis, rerum creatarum perfectionibus; quemadmodum vnus nummus aureus eminenter cōtinet multos argenteos, quoniam multis æquiualet.

DECIMAQVARTA DISPVTATIO.

Quibus rationibus adducti sint Philosophi ad cognitionem veri DEI.

BEATVS Augustinus in libri octaui de ciuitate DEI capite sexto, docens quemadmodum Platonici (quos, quod attinet ad cognitionem DEI, diuinarumq; rerum, aliis Philosophis anteponendos esse censet) cognitionem DEI, & rerum diuinarum solerter ratiocinando indagauerint, atq; perceperint, adhunc modum scribit: Viderunt isti Philosophi (Platonici) quos cæteris non immeritò fama atq; gloria prælatos videmus, nullum corpus esse Deum, & ideo cuncta corpora transcenderunt, quærentes Deum; viderunt quicquid mutabile est, non esse summum Deum, & ideo omnem animã, mutabilesq; spiritus transcenderunt, quærentes summũ Deũ, deinde viderũt omnem speciem, in re quacumq; mutabili, qua est quicquid illud est, quoquo modo, & qualiscumq; natura est, non esse posse nisi à Deo, qui verè est, quia & incommutabiliter est. Ac per hoc, siue vniuersi mundi corpus, siue figuras, qualitates ordinatumq; motum, & elementa dispósita à cœlo vsque ad terram, & quæcumq; corpora in eis sunt; siue omnem vitam, vel quę nutrit & continet, qualis est in arboribus; vel quæ & hæc habet, & insuper sentit, qualis est in pecoribus, vel quæ præter hæc etiam intelligit, qualis est in hominibus; vel quæ nutritorio subsidio non indiget, sed tantùm continet, sentit, & intelligit, qualis est in Angelis; nisi ab illo esse non posse, qui simpliciter est. Quia non aliud illi est esse, & aliud viuere, quasi possit esse non viuens; nec aliud illi est viuere, & aliud intelligere, quasi possit viuere non intelligẽs: nec aliud illud est intelligere, atq; beatũ esse, quasi possit intelligere, & non beatus esse: sed quod est illi viuere & intelligere, & beatũ esse, hoc est illi esse. Propter hanc incõmutabilitatem & simplicitatem, intellexerunt eum, & omnia ista fecisse, & ipsum à nullo fieri potuisse. Considerauerunt enim quicquid est, vel corpus esse, vel vitã: meliusq; aliquid vitam esse quàm copus; speciemq; coporis esse sensibilem, vitæ autem intelligibilem: proinde intelligibilem speciem sensibili prætulerunt. Sensibilia dicimus, quæ visu tactuque, aliisve sensibus corporis sentiri; intelligibilia verò, quæ conspectu mentis solum intelligi possunt. Nulla quippe est pulchritudo corporalis, siue in statu corporis, sicut est figura; siue in motu, sicut est cantilena, de qua non animus iudicet: quod profectò non posset, nisi melior in illo esset hæc species sine tumore molis, sine strepitu vocis, sine spatio loci vel temporis. Sed ibi quoque, nisi mutalis esset, non alius alio melius de specie sensibili iudicaret: melius ingeniosior, quàm tardior, melius peritior quam imperitior, melius exercitatior, quàm minus exercitatus; vt idem ipse vnus, cum proficit, melius vtique, postea quàm prius. Quod autem recipit maius & minus, sine dubitatione mutabile est. Vnde ingeniosi & docti, & in his exercitati homines facile collegerunt, non esse in eis rebus primam speciem, vbi mutabilitas esse con-

71 *c. August.*

Via indagãdi Deũ quã instituerunt Platonici.

uincitur. Cum igitur in eorum conspectu & corpus & animus magis minusque speciosa essent, & si omni specie carere possent, omnino nulla essent; viderũt esse aliquid, vbi prima esset incommutabilis species, ideoq; nec cõparabilis: atq; ibi esse rerum primum principium rectissime crediderunt, quod factum nõ esset, & ex quo facta cuncta essent. Atq; ita quod notum est Dei, Deus ipse manifestauit istis Philosophis; cũ ab eis inuisibilia eius, per ea quæ facta sunt, intellecta conspecta sunt, sempiterna quoque virtus eius & diuinitas, à quo etiam sensibilia & temporalia cuncta creata sunt. Sic ibi Augustinus de via, quam Platonici instituerunt ad indagandam Dei cognititionem.

74 *Aristotel.* De via porrò, quam secutus est Aristoteles in vestigando cognitionem Dei, non attinet hîc dicere, cùm ea notissima sit ex iis, quæ disputauit ipse, & scripta reliquit tum in octauo libro Physicorum, tum in duodecimo libro Metaphysicorum, Theodoretus in sermonibus de prouidẽtia, quinque vias fuisse dicit Philosophis non ignotas tendendi, & perueniendi ad cognitionem Dei: Primam ex contemplatione cœli, & syderum, non modo secundum magnitudinem, & pulchritudinem, sed præcipue ex ordinatissimo eorum motu; Alteram ex cõsideratione elementorum, vt aëris, terræ, maris, fluuiorum & fontium, & ignium: Tertiam ex admirabili structura humani corporis: Quartã ex manibus humanis, & inuentis artibus: Quintam ex imperio quod homo habet in animalia omnia, quæ ratione carent. Hæc omnia copiosissime, ac disertissime tractat apud Ciceronem in libro secundo de natura Deorum, Balbus Stoicus. Quinque etiam vias demonstrandi Deum esse exponit B. Thomas in prima parte quæstione secunda articulo tertio, ferè desumptas ex Aristotelis doctrina: Primam, ex motu corporum, quæ in hoc mundo mouentur: Alteram ex ratione causæ efficiẽtis: Tertiam ex possibili & necessario: Quartam ex variis gradibus perfectionis eorum: Quintam ex gubernatione rerum. Videat lector complures alias rationes ad idem probandum, ab Anselmo initio Monologij & Proslogij, & ab Hugone in Didascalico in libro septimo acute disertéque tractatas.

Theodoretus de quinque viis perueniendi naturali ratione, ad notitiam Dei.

Anselmus. Hugo S. Victoris.

75 Verum & viris doctis, mihique valde probatur ratio illa cognoscendi & demonstrandi Deum esse, quæ ducitur ex naturali quodam instinctu, communiq; ferme hominum sensu, ac persuasione, qua persuasum est omnibus, Deum esse, & in cœlo esse, & potentem, ac sapientem, & iustum esse, & curam gerere humanarum rerum, & pro suis cuiq; hominum meritis, aut præmia redditurũ aut supplicia. Firmitudo & robur huius rationis ex eo est, quia quod omnes homines, aut pleriq; omnes sentiunt, id falsum esse non potest. Sic enim argumẽtatur Aristoteles initio libri de Diuinatione per somnia, & in libro septimo Ethicorũ cap. 13. & lib. 10. cap. 2. veraq; est illa quæ legitur in prima Tusculana Ciceronis sententia: Consensus omnium gentium, vox est naturæ, & meritò quidẽ. Verum quippe est, quod pluribus locis ab Aristotele traditur, & magno Philosophorum consensu approbatur: Quodcumq; omnibus indiuiduis alicuius speciei, vel ferè omnibus aut semper, aut plurimum conuenit, id esse secundum naturã illius speciei, & illorum indiuiduorũ censeri oportet: quod autem paucis indiuiduis inest, & rarò accidit, id esse præter naturam illorum existimandum est. Natura enim vel semper, vel vt plurimũ eodẽ modo operatur. Quocirca cum notio Dei cunctis ferè hominibus, atq; omni tempore insita sit, ea secundum naturam esse, ac verissima esse iudicari debet. Ergo si qui fuêre aliquando, aut etiam nunc sunt, qui Deum esse non putant, istos, tanquam errata quædam naturæ, & quasi monstra humani animi & ingenij aspernari, & abominari conuenit.

DECIMA

DECIMAQVINTA DISPVTATIO.

An hic locus Pauli pugnet cum altero eiusdem primæ ad Corinthios primo.

CETERVM illud hoc loco difficultatem affert, quod hæc senten- 76
tia Pauli de Philosophis, qui verum Deum cognouerunt, videtur contraria esse alteri eiusdem Pauli sententiæ, quæ in primo capite prioris epistolæ ad Corinthios scripta est his verbis: *Nam quia in Dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Quoniam & Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt: Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam; Ipsis autem vocatis, Iudæis atque Græcis Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam.* Super quibus verbis annotauit Theodoretus, triplicem eo loco nominari à Paulo sapientiam DEI; Primò, cum dicit: *Quia in Dei sapientia.* Deinde cum ait: *Non cognouit mundus per sapientiam Deum.* ad hæc, cum vocat Christum Dei sapientiam. Quemadmodum verò triplex ista vocis, *sapientia*, vsurpatio intelligẽda sit, declarat ipse ad hũc modũ: Paulus hoc loco nominat duas vel potius tres Dei sapiẽtias. Etenim eã, quæ stultitia existimatur, sapiẽtiam esse ostendit, & aliarũ præstantissimã. Dicit itaque vnã sapientiã, quę hominibus data est, per quã & ratione præditi sumus, & ea, quæ sunt agẽda discernimus, & artes sciẽtiasque inuenimus, & Deũ cognoscere possumus. Secundam vocat sapientiã, quæ in rerũ creatarum contẽplatione versatur. Videmus enim cœli magnitudinem, solis pulchritudinem, astrorum choream, terræ, & maris amplitudinem, planetarum, & animalium differentias, & cetera, quæ in hoc mundo cum admiratione cernuntur. Tertiam autem appellat sapientiam, eam, quæ est secundum Saluatorem nostrum, quam qui non credunt, vocant stultitiam. Dicit igitur Paulus, oportuisse homines, naturali accepta à Deo cognitione, per creaturas, tanquam per quædam pedum vestigia deduci, atque earum opificem adorare, Sed quia nullam illi ex his vtilitatem accipere voluerunt, benignus & clemens Deus, alia eis ratione salutem procurauit, & per eam, quæ à stultis stultitia vocatur, eos ab errore liberauit. Hæc Theodoretus.

Theodoret.

Sed redeo ad propositam difficultatem. Paulus in hoc loco epistolæ ad Romanos ait, sapientes huius mundi cognouisse verum Deum. ex operibus eius: in loco autem citato epistolæ ad Corinthios videtur contrarium dicere, scribens mundum, id est, mundanos homines non cognouisse Deum, nec per sapientiam suam, id est, solertiam, & acumen ingenij, vel scientiam Philosophiæ: nec in sapientia Dei, id est, in operibus eius, in quibus lucet ipsius sapientia. Et cum hoc loco videtur congruere quod scripsit B. Joannes initio suæ historiæ Euangelicæ, dicens: *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.* Sed enim duobus modis licet difficultatem hanc exoluere. Caietanus exponens locum illum epistolæ ad Corinthios, ita respõdet. Non dicit Apostolus hoc loco,

Explicatur quæ in speciẽ videtur duarum inter se Pauli sentẽtiarũ repugnantia.

Locus primæ epistolæ ad Cor. ca. 1 & alter [illegible] Ioan. 1.

quod nullus ex hoc mundo cognouit Dei ſapientiam, quoniam ad Romanos ſcribens dixit, quod Deus à multis cognitus eſt: ſed dicit, quod mundus non cognouit Deum: quoniam Philoſophi, qui cognouerunt Deum, agnitam veritatem Dei, in iniuſtitia detinuerunt; & ſic mundus communiter non cognouit Deum. Sic ille. Vt igitur ſententia illa Pauli, quod *mundus non cognouit Deum*, ſit vera, ſenſus eſt, pleroſque mundanorum hominum non cognouiſſe verum Deum, tametſi pauci aliquot Philoſophi eum cognouerint: illi enim pauci qui cognouerunt, comparati cum vniuerſa hominum, qui verum Deum non cognouerunt, multitudine, quaſi pro nullis ſunt habendi ſecundum communem hominum loquendi conſuetudinem, quam ſequi etiam ſolet diuina ſcriptura. Pauciſſimos verò fuiſſe hominum, etiam ipſorum Philoſophorum, qui veram & ſinceram Dei cognitionem habuerint, facile intelliget, qui opiniones de Deo veterum Philoſophorum legerit, quas perſenſet in libro primo de placitis Philoſophorum Plutarchus. *Plutarchus.*

77 *Duplex Dei cognitio, & vtra melior atq; vtilior.* Altera eiuſdem difficultatis ſolutio ſit hæc: Duplex haberi poteſt Dei cognitio; quarum vna eſt tantum ſpeculatiua, qui cognoſcitur Deus eſſe, & mundi eſſe conditor, & rector: quæ ſi nuda, & ſolitaria ſit, infructuoſa eſt homini, quin etiã nonnunquam ad maius ei crimen, pœnamq; imputatur. Altera eſt cognitio Dei, præter ſpeculatiuam Dei notitiam, coniũctum etiam habens debitum animi erga Deum affectum, timorẽ dico Dei ſuper omnia, & venerationem, & dilectionem, & gratitudinem animi in agendo gratias pro acceptis ab eo beneficiis, eumque ſolum Deum adorando, & interno atque externo cultu venerando, cultũ autem idolorum, falſorũque Deorũ execrando. Hæc cognitia appellari poſſet affectiua & practica, quam non habuere Philoſophi illi quibus Deum eſſe cognitum, affirmat Paulus in epiſtola ad Romanos. Si quidem inibi dicit eos, cum Deum cognouiſſent, non ſicut Deum glorificauiſſe, nec ei gratias egiſſe. Ergo priorem illam notitiam Dei ſpeculatiuam habuere nonnulli Philoſophi; poſteriorem verò nullus ſapientiũ huius mũdi habuit & de hac poſteriore cognitione Dei loquitur Paulus in epiſtola ad Corinthios. Enimuero, Philoſophi illi qui Deum cognouerunt, ita ſe geſſerunt externo vitæ cultu, & in ſuis moribus, & ſermonibus, factiſque, quaſi non cognouiſſent Deum: non enim manifeſtabant eum aliis, nec externo cultu venerabantur, ſed publicum vulgi errorem ſequentes, ſimulacra falſorum Deorum provero Deo adorabant: quam ob cauſam dicti ſunt à Paulo detinuiſſe veritatem Dei in iniuſtitia.

DECIMASEXTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Ita vt ſint inexcuſabiles: quia cum cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, &c.

QVOD

QVOD supra dixerat Paulus, quosdam Ethnicorum veritatem Dei 78
sibi per creaturas eius manifestatam, detinuisse in iniustitia; ideoque
obnoxios esse iræ ac vindictæ Dei: id nunc explicatius declarans, do-
cet, quemadmodum illi, scilicet Philosophi, & sapientes mundi, co-
gnitionem Dei, quam perceperant, detinuerint in iniustitia: quia videlicet cum
Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt, aut ei gratias egerũt quin
etiam in tantam deuenerunt impietatem, & stultitiam, atque animi, & mentis
cæcitatem, vt debitum vero Deo, quem cognouerant, cultum & honorem, non
solum ei non tribuerint; sed vel metu, vel ambitione obcæcati, vulgique se-
quentes errorem, inanibus simulacris hominũ, atque adeo vilissimorum etiam
animalium diuinos honores cultumque adhibuerint.

Vult igitur Paulus his verbis ostendere, quod Philosophi Deum, non vt par 79
erat, coluerint, id non accidisse, quia ignorassent Deum vt pote quem ex operi-
bus ipsius, quæ in hoc mundo cernuntur quantũ satis erat vel cognouerint, vel
nosse potuerint. Duplex nempe ignorantia est: vna est causa culpæ, vel erroris
& est inuincibilis, atque hæc excusat altera est ignorantia, cuius causa est ipsa
culpa, cum nostra scilicet culpa fit, vt ignoremus quod scire debebamus, &
facilē poteramus: quæ quidem ignorantia non excusat culpam. Si igitur igno-
rantia non excusat, quanto minus scientia? dixit enim Dominus: *Seruus sciens vo-* *Luc.12.*
luntatem Domini, & non faciens, vapulabit multis. Et sanctus Iacobus: *Scienti bonum,* *Iacob.4.*
& non facienti, peccatum est illi. Dupliciter porrò indicat Paulus his verbis, Philo-
sophos cognouisse Deum, tum sicut naturam quandam omnium perfectissi-
mam, cunctisq; supereminentem; quamobrem ei debebant tribuere, super om-
nia, honorem, & gloriam. Fuerunt itaque inexcusabiles, vel quia debitum ei cul-
tum non exhibuerunt, vel quia eius potentiam, & scientiam aliquatenus tantum
determinauerunt, contra id quod scriptum est in capite quadragesimo tertio li- *Locus Eccle-*
bri Ecclesiastici: *Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis: exaltantes* *siastici c.43.*
eum replemini virtute: ne laboretis, non enim comprehendetis. Quis magnificabit eum, si-
cut est ab initio? multa enim abscondita sunt maiora his? pauca enim vidimus operum
eius: tum etiam cognouerunt Deum Philosophi, tanquam effectorem, & largito-
rem omnium bonorum: ob idq; debebant ei gratias agere. Glorificatio Dei con-
tinet verba laudis eius, & preces ad ipsum factas & vota, & sacrificia, omnēque
cultum externum, atque etiam internum soli debitum Deo. Gratias verò agere,
est agnoscere, & confiteri, quicquid boni habemus, vel habere possumus, id no-
bis à Deo donari, ob idque gratias ipsi agere, & in omnibus suis actionibus,
quod Deo placitum esse nouerit, consectari, & perficere velle.

Ex tribus porrò B. Pauli sententiis continenter in hoc loco positis, quarum 80
prima fuit: *Quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis manifestauit;* *Posse natura-*
Altera fuit: *Inuisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Tertia fuit: *li ratione co-*
Ita vt sint inexcusabiles, quia cũ Deum cognouissent non sicut Deum glorificauerunt, aut *gnosci certò*
gratias egerunt. Ex tribus, inquam, hisce Pauli sententiis manifeste concluditur, *& euidenter*
aliqua esse, quæ naturaliter de Deo necessaria demonstratione, à nobis probari, *aliqua de*
euidenterque cognosci queāt. Si.n. Deus multa de se manifesta fecit Philosophis, *Deo.*
ergo fuerũt illa euidēter ipsis cognita, alioqui nõ dicerētur manifesta ipsis fuis-
se, vel manifestata à Deo. Si etiam inuisibilia Dei ex intellectu & contēplatione
operum eius possunt cõspici, ergo possunt perspicue atque euidēter cognosci il-
lud.n. *conspici*, similiter vt illud superius (manifestari) perspicuam, euidentemque
Dei notitiam demonstrant. Iam verò, si inexcusabiles fuerunt Philosophi, quia
cùm Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt; ergo certa, & indu-
bitata

bitata ratione Deum cognouerunt, non enim aliter prorsus inexcusabiles fuissent: potuissent namque seipsos excusare ac dicere, propterea se non esse ausos diuino cultu, & honore Deum venerari, quod ipsum esse verum Deum, nequaquam exploratè perceptum, liquidoque cognitum habuissent. Similia quoque huiusmodi sententiis Pauli leguntur in cap. decimotertio libri Sapientiæ; vbi vanitatis & stultitiæ accusantur, & arguuntur homines, qui ex magnitudine & pulchritudine rerum, quæ sunt in hoc mundo, Conditorem earum rerum, gubernatoremque Deum, ex istiusmodi operibus suis euidenter cognobilem, haud quaquam cognouerunt. *Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei & ex iis, quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, Qui est; neque operibus attendentes, agnouerunt quis esset artifex: sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aërem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut Solem, aut Lunam, rectores orbis terrarum Deos putauerunt. Quorum si specie delectati Deos putauerunt; sciant quanto is dominator eorum speciosior est. Speciei enim generator hæc omnia constituit: aut si virtutem & opera eorum mirati sunt, intelligant ex illis, quoniam qui ea fecit, fortior est illis. A magnitudine enim speciei & creaturæ, cognoscibiliter poterit creator horum videri. Quod si tantum potuerunt scire, vt possent æstimare sæculum quomodo huius Dominum non facilius inuenerunt?* Manifestè hoc loco diuina scriptura docet, per aspectū & contemplationem visibilis mundi magnitudinis, ac pulchritudinis, ad certam, & euidentem Dei notitiam perueniri posse.

11 Est autem hoc maximè consentaneum rationi. Si enim homo lege naturali tenetur Deum super omnia diligere, eumque constituere sibi vltimum finem suarum actionum, ad quem se, suaque omnia referat, & dirigat, necesse est confiteri, posse Deum ab homine certa, & manifesta ratione cognosci; alioqui non teneretur naturaliter præcepto illo colendi, & diligendi Deum, & ad ipsum, tanquam ad vltimum finem, sua omnia referendi. Adhæc, cùm vltima naturalis felicitas hominis, consistat potissimum in cognitione, & contemplatione Dei, vt rectè probauit Aristoteles in decimo libro Ethicorum, & libro duodecimo Metaphysicorum; si certa, & manifesta Dei cognitio impossibilis esset homini, esset quoque impossibilis ei naturalis felicitas. His accedit quod esse Deum, est præambulū, & quasi fundamētum quoddam fidei; cumque fides diuina nitatur reuelatione Dei, necessariò præsupponit Deum esse: talis igitur cognitio certa & necessaria potest ab homine comparari. Et verò, ob id Deus mundum condidit, non solùm vt esset in vtilitatem, & vsum corporalem hominis, sed potissimum vt excitaret eū ad cognitionē ipsius Dei, & vt eum cognitū super omnia diligeret & honoraret. Hoc si verum est, illud quoque verum est Deum ex opificio mundi, euidenter cognosci posse. Ex his apparet omnino esse repudiendam, explodendamque opinionem quorundam Nominalium qui non sunt veriti dicere, Deum non posse à nobis naturali ratione demostratiuè probari euidenterque cognosci; id enim non modò rectæ ac sinceræ philosophiæ, verùm etiam sacræ doctrinæ quæ hoc loco traditur & in aliis diuinæ scripturæ locis planè contrarium est. Quantam verò Philosophi per naturalis rationis inuestigationem, & rerum à Deo effectarum contemplationem, atque scientiam, habuerint Dei cognitionem, vel habere potuerint; ex hoc item Pauli loco facilè est intelligere. Si enim tantam Dei cognitionem habuerunt, vt ait hoc loco Beatus Paulus, vt secundum eam deberent glorificare Deum, & gratias ei agere; necessum profectò fuit, eis cognitum & persuasum esse non modò Deum esse primam ac nobilissimam, & perfectissimam naturam: sed etiam omnium rerum esse causam efficientem, & regentem, & prouidentem; habereque prouidentiam, &

Aristoteles.

curam

curam hominum, non in vniuersali tantum, sed etiam in particulari; & ab eo donari bona hominibus, atque eorum esse vltimum finem, ad quem humana omnia referri, & dirigi oporteat.

DECIMASEPTIMA DISPVTATIO.

An talis cognitio Dei, qualem Philosophis attribuit Paulus, satis illis fuerit ad consequendam æternam salutem: An verò præter illam, necessaria ipsis fuerit cognitio aliqua supernaturalis & diuinitus infusa?

SI quispiam de me quæreret, num cognitio illa naturalis Dei, quam habuerunt Philosophi, sufficiens ipsis fuerit ad salutem, ac beatitudinem consequendam; ita vt quod attinet ad Dei cognitionem, non eguerint alia cognitione supernaturali & reuelata: equidem responderem, B. Paulum nō id agere hoc loco, vt doceat, cognitionem Dei, quam Philosophi ex creaturis eius perceperunt, satis eis fuisse ad æternam animæ salutem: sed id solùm ostendere ac probare velle, Philosophos non ignoratione veritatis, fuisse impios, diuinum honorem & cultum, qui vero Deo debebatur, tribuendo creaturis; quippe qui verum Deum cognouerunt, ob idque summè colendum, & glorificandum esse intellexerunt: quapropter eo grauius peccarunt, quod contra scientiam, & conscientiam suam, nomen Dei & cultum iis rebus adhibuerunt, quas planè nouerant non esse Deos, quin etiam taciti contemnebant atque irridebant. Quod si secundum cognitionem naturalem, quam illi acceperunt, ipsum Deum coluissent, & glorificassent, legem naturalem obseruare satagentes, existimare conuenit, Dei gratiam non fuisse ipsis defuturam, sed & interiori suo auxilio eos iuuisset, & quod ad salutem eis necessarium erat, non denegasset. Hæc enim de Deo credita nobis, & persuasa esse oportet, Nec Deum ab homine exigere impossibilia; & facienti homini, pro naturali sua facultate, quantum in ipso est, Deum non defuturum ipsi: id enim suauissimæ eius prouidentiæ ac benignitati maximè consentaneum est. 82

Sed quia valdè grauem, & quæ pleniorem, & accuratiorem deposcit explicatum, difficultatem continet quæstio, quæ in titulo huius disputationis posita est, super ea nunc disserendum nobis est, & Lectori, quæ sit nostra sententia, indicandum, illud præmonendo, non hîc disputari an potuerit quispiam Philosophorum, absque supernaturali Dei gratiâ, & per solam cognitionem ipsius Dei, & proprias liberi arbitrij vires æternam salutem consequi; id enim neque hoc loco nos in disputationem adducimus, neque ab vllo Catholicorum in dubium vocari potest; cùm manifestum sit ex doctrina sacræ Scripturæ, ex pluribus conciliis Oecumenicis, ex Patrum, Theologorumque consensu, omni homini, & in omni tempore supernaturalem Dei gratiam fuisse necessariam, vt iustus coram Deo esse possit, & vitam æternam promereri. Nunc autem quæritur, An, quod

N attinet

attinet tantùm ad cognitionem Dei, fuerit Philosophis ad salutem percipiẽdam sufficiens cognitio Dei, quam naturali ratione comparare sibi potuerũt: an verò necessaria eis fuerit etiam cognitio diuinitus reuelata aliquarum rerum supernaturalium, cuiusmodi est fides diuina. Videri autem posset, satis fuisse Philosophis ad salutem animæ, cognitionem illam Dei, quam naturaliter adipisci poterant, & adeptos eam fuisse, testatur hoc loco B. Paulus. Etenim quæ sunt impossibilia homini, Deus ab eo non exigit: sed illis Philosophis impossibile tunc erat habere cognitionem rerum supernaturalium, & fidem diuinam; nemo enim eis talem fidem prædicauit, nec sine prædicante percipere eam poterant, affirmante Paulo: *Quomodo*, inquit, *credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient, sine prædicante? Quomodo verò prædicabunt, nisi mittantur? ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum* Christi. Cùm igitur doctrinam rerum supernaturalium nec Devs illis Philosophis per se reuelauerit, nec aliquos miserit, qui eam prædicarent illis, videtur talis cognitio non fuisse ab illis exigenda, neque fuisse illis necessaria. Deinde, si ita cognouerunt Devm, vt scirent esse super omnia glorificandum, eique gratias esse agendas; ergo cognouerunt, & Devm esse, & ipsum esse benefactorem, & remuneratorem hominum: quæ duo accedenti ad Devm, planè cognita, penitúsque persuasa esse oportere, docet B. Paulus in capite vndecimo epistolę ad Hebræos. Ad hęc, secundum eam cognitionem, quam Paulus hoc loco tribuit Philosophis, poterant ipsi rectè vitam suam instituere, & obseruantiæ legis naturalis studere, & ritè actiones suas ad Devm, tanquam vltimum hominis finem dirigere, & bene se gerere tam erga Devm quàm erga seipsos, & alios homines: talis igitur cognitio Dei videtur illis fuisse sufficiens, vt accedente supernaturali Dei gratia interius iustificante ipsos, salui fierent.

Argumenta quod naturalis cognitio Dei sufficit ad salutem.

Ad Rom. 10.

11

83 Et verò, sanctus Chrysostomus adstipulator huius opinionis videri posset. Is enim in homilia trigesimaseptima in Matthæum significat, Gentibus, ante Christi aduentum secundum rationem benè viuentibus, fidem Christi non fuisse necessariam ad salutem. Homines (inquit) qui ante Christi aduentum, obierunt, poterant etiam tunc, nõ ipsum confessi, esse salui: tunc enim Christi qui nondum venerat, ab illis fides, & cultus non petebatur: sed vt Idolorum cultu contempto, vnum Devm conditorem omnium agnoscerent, & colerent. Et paulò infrà: si qui (ait) ante Christvm obierunt, & ideo ipsum non cognouerunt, & ab Idolorum cultu recesserunt, & vnum Devm adorauerunt, si præterea honestam vitam peregerunt, æternæ beatitudinis bona adepti sunt, dicente Paulo: *Gloria, & honor, & pax omni facienti bonum*. Idem quoque Iustinus Martyr affirmat in Apolog. 2. pro Christianis, dicens; Qui cum ratione olim vixerunt, Christianos esse appellandos, etiamsi non Christvm nouisse existimati sunt, quales apud Græcos Socrates, Heraclitus, & alij fuerunt. Clemens item Alexandrinus in lib. 6. Stromatum eos ait, qui ante Christvm fuerunt, iustos esse factos vel per Legem Mosis, vel per Philosophiam; sed defuisse eis tantum fidem in Christvm: quapropter in inferno expectasse Christi & Apostolorum aduentum, eorúmque ibi prædicatione fidem Christi percepisse, ac demùm seruatos esse. Quibus verbis Clemens spectasse videtur id, quod scripsit B. Petrus in capite tertio prioris epistolæ, dicens, Christvm & iis, qui in carcere erant, spiritibus prædicasse, qui increduli fuerant aliquando.

S. Chrysost.

Ad Rom. 2. Iustin. mart.

Clemens Alexãdrinus.

84 At enim isti sententiæ, clarissima voce reclamant, validéq; repugnant Theologi: sed omnium maximè B. August. magna pluribus in locis asseueratione confirmans, non solùm sine doctrina diuinitus reuelata, vel absq; supernaturali fide simpliciter, verùm etiam sine fide ipsius Christi neminem hominum salutem æternam

Auctorũ sententia, quod omni homini, & in om-

æternam consecutum esse. Audiat Lector verba ipsius ex epist. 157. ad Optatum Episcopum, huc translata. Illa fides (inquit) nobis salua sit, qua credimus nullum hominum cuiuscumq; sæculi, aut ætatis fuerit, liberari à peccato, & morte æterna, nisi per vnum DEI, & hominũ mediatorem Christum, cuius saluberrima fide etiam illi iusti qui prius fuerunt quàm veniret in carne, salui facti sunt. Profectò quod scriptũ est, Non esse aliud nomen sub cœlo, in quo oportet nos saluos fieri, ex eo tempore valet ad saluandum genus humanũ, ex quo in Adam vitiatum est genus humanum. Similia horum reperiet Lector apud eundem August. in epist. 89. ad Hilarium, & in libro de natura, & Gratia cap. 44. & in lib. 2. de peccatorũ remissione cap. 29. Verùm Theologi sententiã hanc B. August. interpretantur de fide Christi vel explicita, vel implicita: qua, itidem interpretatione superior illa sententia Chrysost. dicentis fidem Christi non fuisse necessariam iis, qui ante aduentum eius fuerunt, reuocari ad verum sensum potest; satis enim erat antiquis hominibus, si qui absque CHRISTI fide manifesta, salutem adepti sunt, habuisse fidem eius implicitam, in fide vnius DEI inclusam, credentes videlicet DEVM esse humani generis seruatorem secundum ordinem, & modos ipsi notos, & in sua mirabili prouidentia occultos. Supradictam Augustini sententiam adiuuant illa B. martyris Ignatij verba: Omnes sancti saluati sunt per CHRISTVM in ipso sperantes, atque ipsum expectantes, & per ipsum salutem adepti sunt, qui erant digni dilectione, & digni laude, sanctificati à CHRISTO IESV.

ni tẽpore necessaria fuerit doctrina reuelata diuinitus.
Actor. 4.
Ignatius in epist. ad Philadelphiẽses.

85 Quod autem aliqua fides CHRISTI necessaria, omni tempore, fuerit homini ad salutem æternam, ex eo probatur, & ab Augustino, & ab aliis Patribus, quòd ex eo tempore quo Adam peccauit, & in eo peccauere omnes eius posteri, nemitiem mortalium nisi per CHRISTVM à peccato liberari, & salutem æternam consequi potuisse, pluribus in locis apertissimè diuina scriptura demonstrat. Id enim declarat illa Petri sententia; *Non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.* Et illa Pauli: *Mediator DEI & hominum homo CHRISTVS IESVS.* Ob hanc causam vocatur CHRISTVS via, & ostium, quia, nisi per eum, perueniri ad vitam æternam, & cœlum intrare nemo possit, dicẽte ipso etiam Domino: *Nemo venit ad PATREM, nisi per me.* Ob id quoque appellatur Agnus DEI tollens peccata mundi: & in Apocalypsi dicitur Agnus occisus ab origine mundi: hoc etiam indicat Antithesis Adami & CHRISTI, quam tractat Paulus in capite quinto epistolæ ad Romanos disputans, sicut per vnum hominem Adamum, omnes homines peccauerunt, & obnoxij fuerunt damnationi; ita per vnum hominem CHRISTVM, omnes homines iustificari, & saluari. Cùm igitur CHRISTVS fuerit saluator omnium hominum, quicúmque salui facti sunt, existimare conuenit, fidem huius SALVATORIS, fuisse omni tempore ad salutem animæ necessariam hominibus, fidem dico eius vel apertam, & expressam, vel opertam & velatam. Hinc autem necessariò concluditur, solam cognitionem naturalem DEI, qualiscúmque, & quantacúmque sit, nec illis Philosophis, nec vlli hominum, satis aliquando fuisse ad vitam æternam consequendam.

Act. 4.
1. Tim. 2.
Ioan. 14.
Ioan. 10.
Ioan 4 & 6.
Ioan. 1.
Apoc. 13.

86 Cæterùm nulli hominum veram iustitiam contigisse vnquam sine fide diuina, & reuelata doctrina aliquarum rerum supernaturalium, euidentius probatur ex diuina Scriptura his rationibus. Principiò, hoc ipsum indicauit Paulus suprà, cùm dixit; in Euangelio reuelari, & manifestari iustitiam DEI ex fide in fidem, id est, in omni tempore per fidem esse homines iustificatos à DEO: ad quod probandum proximè adiecit testimonium Habacuc dicentis: *Iustus ex fide viuit.* Si autem nec iustitia diuina, nec animæ vita potest cuipiam accidere sine fide; ergo sola cognitio naturalis DEI, quam habuere Philosophi, nõ fuit eis sufficiens

Habacuc. 2.

N 2 ad com

ad comparandam iustitiam,& vitam æternam. Idem quoque patet ex illa ratiocinatione, qua vtitur Paulus in capite decimo epistolæ ad Romanos, dicens: *Omnis quicunque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Quomodo autem inuocabunt, in quem non crediderunt*? Hinc licet nobis etiam argumentari ad hunc modum: Nemo potest esse saluus, qui non inuocauerit nomen Domini: sed nemo potest inuocare nomen Domini, qui non crediderit in eum, & habuerit fidem in eum acceptam per auditum & prædicationem: Ergo nemo potest esse saluus sine fide DEI. Præterea, B. Paulus in capite vndecimo epistolæ ad Hebræos probat, Henoch habuisse fidem, eo quod placuit DEO, sicut traditur in capite quinto libri Genesis: *Impossibile autem est*, (inquit Paulus) *sine fide placere* DEO: quæ Pauli probatio inualida foret, nisi pro certo, atque indubitato poneretur, neminem placere DEO, & iustum esse posse, in quocunque tempore, sine fide.

87 Fidem verò supernaturalem, necessariam esse homini ad salutem, non solùm ex parte subiecti (vt loquimur in scholis) præbendo scilicet assensui mentis, & actui credendi talem certitudinem & firmitatem, quali opus est ad salutem; verùm etiam ex parte obiecti, quia fides reuelat homini veritates aliquas supernaturales; ex illo ipso epistolæ ad Hebræos loco perspicue demonstratur. Paulus enim disputaturus copiose in eo capite de necessitate, & dignitate fidei, vt ostenderet, de qua necessitate fidei facturus verba esset, præmisit initio eius capitis, quasi fundamentum futuræ disputationis, definitionem illam fidei: *Fides est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium*: ex qua definitione liquet, Paulum de fide loqui respectu obiecti supernaturalis, & reuelati: cuiusmodi sunt res, quæ à nobis sperantur, & quæ nec sensibus, nec mentibus hominum naturaliter apparent, & innotescunt. Idem patet ex eo, quod proxime subdit: *Fide, inquit, intelligimus aptata esse secula verbo* DEI, *vt ex inuisibilibus visibilia fierent*, nimirum creatio mundi, & modus creationis eius, ad obiectum fidei reuelatum pertinet. Adhæc, demonstraturus Paulus necessitatem fidei, sententiam illam generalem pronunciauit: *sine fide impossibile est placere* DEO, quam sententiam quasi probans, mox subdit, quæ sit necessitas fidei ex parte obiecti, dicens: *Oportet enim accedentem ad* DEVM, *credere quia est, & inquirentibus se, remunerator sit*. Licet autem prius illud, *quia* DEVS *est*, ab aliquibus possit humana ratione cognosci: posterius tamen illud, *quod remunerator sit inquirentibus*, excedit omnem facultatem humanæ rationis. Etenim remuneratio, qua DEVS post hanc vitam iustos remuneratur, non aliter nisi per fidem, & DEI reuelationem cognosci potest, secundum illud quod ab Isaia dictum est, & postea citatum à Paulo: *Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit* DEVS *iis, qui diligunt ipsum*. Ex quo licet intelligere, vltimum simpliciter finem hominis, cuius certa cognitio cuilibet hominum necessaria est ad salutem, esse supernaturalem, nec nisi supernaturaliter cognobilem. His accedit, quod præter cognitionem vltimi finis, necessum est, hominem scire medium simpliciter necessarium ad finem consequendum: hoc autem medium est supernaturalis DEI gratia, quæ gratis datur homini, & supernaturaliter infunditur. Alioqui laberetur homo in errorem Pelagij, existimans se naturali facultate proprij liberi arbitrij, & per sua opera moraliter bona, ad vltimum finem suum, & felicitatem peruenire posse. Postremò necesse est homini notum & persuasum esse, humanam naturam esse corruptam, & peccatis obnoxiam, nec per seipsum posse hominem à peccatis mundari, nec vitare peccata, nec vniuersam legem naturalem obseruare, sed ad hæc præstanda opus sibi esse speciali DEI auxilio, & gratia. Huius autem rei certa, & qualis oportet, cognitio, non per humanam rationem, nec per Philosophiam,

Fidem esse necessariam homini ad salutem nõ solùm ex parte subiecti, sed etiam, obiecti.

Genes. 1.

Locus Pauli ad Hebr. 11.

Locus Isaiæ 64. & 1. Cor. 2.

phiam, sed per fidem tantum & doctrinam reuelatam haberi potest. Sit igitur lectori omnino persuasum, certúmque, nec Philosophos illos, de quibus Paulus loquitur, nec vllum mortalium, per solam cognitionem naturalem, & sine diuina fide, & supernaturalium quarundam veritatum doctrina diuinitus reuelata, veram iustitiam æternámque salutem percipere vnquam potuisse.

DECIMAOCTAVA DISPVTATIO.

An credibile sit veram iustitiam, æternamque salutem percepisse aliquem gentilium Philosophorum, eorum præcipue, qui ob sapientiæ ac pietatis præstantiam apud Ethnicos maxime celebrati sunt, vt Socrates, & Plato, & Seneca & Trismegistus.

CATHARINVS super hoc loco quæstionem proponit, An, quod Paulus dixit de Philosophis, eos, cum nouissent verum DEVM, non cum tamen glorificasse, id de omnibus Philosophis intelligendum sit, ita vt nullus eorum, rite colens DEVM saluus fuerit: An verò sententia Pauli accipienda sit de plerísque Philosophorum, non autem de omnibus. Atque in hanc partem magis ipse suam inclinat sententiam: nimis enim durum sibi, & acerbum videri ait omnes Philosophos, æternæ damnationis & mortis reos facere. Certe de Socrate ac Platone meliora fortasse dignum est opinari, quàm quæ Paulus hoc loco generaliter Philosophis obiicit. Sed enim cum venitur ad particulares personas, solius DEI est nosse, vel eorum, qui à Deo reuelationem habuerunt, quis illorum Philosophorum salutem æternam adeptus fuerit. Ita Catharinus. Notum est illud Erasmi dictum, qui tantam de Socratis sanctimonia existimationem habuit, vt quodam in loco dicere non sit veritus: vix me contineo, quin dicam: sancte Socrates, ora pro me. 88 *Catharinus.*

Ego si nullum Philosophorum fuisse saluum dixero, inscienter profecto ac temere dixero: præsertim cum legam apud Dionysium Areopagitam in libro de cœlesti Hierarchia, nonnullos gentilium, per ANGELOS, qui singulis Gentibus præpositi sunt, esse ad veri DEI cognitionem cultúmque deductos, & scriptura ponat nobis ante oculos Iob, & amicos eius, & gentiles, & in media gentilitate viuentes, etiam ante legem Mosis, Christianos propemodum Philosophos, & Theologos. Et verò, soli DEO notum esse potest, qualem quisque Philosophorum (quod ad salutem animi attinet) exitum vitæ habuerit: cum doceat scriptura, facile esse in oculis DEI, subito honestare pauperem; & in quocumque tempore, etiam exhalabundus animam, peccator ad DEVM sese conuerterit, inuenturum esse misericordiam & gratiam apud DEVM. De Socrate tamen & Platone, de quorum salute Catharinus bene existimat, ausim dicere, eos, quantum ex factis & dictis eorum intelligi potest, nec veram habuisse iustitiam, nec æter- 89 *Eccles. 11.*

nam salutem percepisse. Quanquam enim illi aspernabantur Deos gentium, & vnum esse DEVM omnium agnoscebant, idque familiares suos, atque intimos docebant; palam tamen, & in publico, communem vulgi errorem de diis sectabantur; sacrificando illis, omnémque cultum diuinum, extrinsecus exhiberi solitum, exhibendo. Hoc autem illi faciebant contra conscientiam suam, vel metu pœnæ, vel adulationis vitio, vel desperatione emendandi vulgus, quod putabant non esse capax veræ sapientiæ; vel quod vtiliter in illo cultu Deorum exerceri vulgus, & à male agendo reuocari existimabant. In istos itaque verè conuenit, quod Apostolus supra dixit: *Qui veritatem DEI in iniustitia detinent*. Nam cum verum DEVM cognouissent, & super omnia colendum, hoc tamen dissimulantes & celantes, in errorem atque impietatem vulgi volentes ac scientes consentire videri voluerunt.

90 *Socratē vere impiū fuisse. Xenophon, & Plato.* His autem quæ diximus, Xenophon, & Plato fidem faciunt, Socratem vindicantes ab ea calumnia, qua oppressus interiit, quod Deos Græcorum contemneret: affirmant enim bene Socratem de diis Græcorum sensisse, & sacrificasse illis, & ad eorum cultum exhortari alios, & incitare solitum. Sed iuuat commemorare hoc loco quæ in hanc ipsam sententiam distinctius & luculentius scripta *Eusebius.* reliquit Eusebius in octauo & vndecimo capite libri decimitertij de præparatione Euangelica his verbis: Nos Platonem maxime admirantes, quod sacram scripturam sequi videatur diligenter, Philosophiam tamen eius reiiciemus, quia purissimum scripturæ aurum, non omnino immaculatum seruauit. Sola enim diuina eloquia vsquequaque sancta, & pura sunt, & ab omni mendacio longe remota. Cæterùm omnium dicta singula, & scripta, quoniam humanis cogitationibus atque coniecturis ad considerandam naturam rerum ducti sunt, nonnihil falsitatis habent. si quis enim consideret Platonem comperiet, eum simulachris hominum, DEI appellationem, & cultum turpiter attribuisse. Itaque, post sublimem illam Theologiam, qua PATREM & Creatorem vniuersi, vnum DEVM asseruit, à cœlo in profundum idololatriæ delapsus, Atheniensis populi superstitiosis opinionibus ferebatur. Nec veritus est Socratem in Pyræum ad soluenda Deæ vota descendentem laudare: gallum item Æsculapio sacrificari iussum à Socrate: quin etiam Delphium Dæmonem, paternum Græciæ interpretem appellat, & diuinis laudibus libenter celebrat. Audi, quæso, quam turpiter vulgarem & fabulosam de diis opinionem confirmat. Cum enim in Timæo multa de bono DEO, mundi conditore verè ac sapienter disseruisset, ad extremum, tam præclaram doctrinam suam, inquinauit atque corrupit, adiiciens, etiam diis, quos gentes colebant, fidem & haberi, & diuinum cultum atque honorem, propter legum obseruantiam, exhiberi oportere. Verba eius sunt hæc: Cæterorum qui dæmones appellātur, & cognoscere, & enuntiare generationem maius est opus, quàm ferre nostrum valeat ingenium. Priscis itaque viris hac in re credendum est, qui diis geniti, (vt ipsi dicebant) parentes suos optime nouerant. Impossibile profectò est, filiis Deorum fidem non habere, licet nec necessariis, nec verissimis rationibus eorum oratio confirmetur. Verum quia de domesticis rebus loqui se affirmabant, nos legem secuti, fidem illis præstabimus. Sic igitur vt ab iis est traditum, horum Deorum generatio habeatur, atque dicatur. Hæc ibi Plato, & cætera, quæ post hæc de fabulosa Deorum generatione, ex Theogonia Hesiodi subtexit. Nobis igitur Plato, quia secum ipse de DEO scribens, turpiter dissidet, relinquendus est. Nam qui Poëtas, Poëtarúmque fabulas de diis, in libris de legibus contemnit, quique mentitum esse dixit eum, qui primus finxit ea, quæ cœlum fecisse tradit Hesiodus; quomodo nunc Deos, & Deorum nepotes, Saturnum,

turnum, & Iouem, & Iunonem diuino & nomine & honore dignos iudicat?

Idem Plato cum dixisset, stellas, & cœlos à DEO, molitore omnium rerum, esse conditos: in Epinomide tamen iis rebus diuinum cultum exhiberi iubet: Cœlum, inquit, sicut alios omnes dæmones, atque Deos honorare oportet, & vota ipsi apprime facere. Et paulo post hæc: Deos, inquit, visibiles, maximos, colendissimos, perspicacissimos, ac omnino primos, stellarum naturam dicere oportet; secundum hos verò colendi sunt dæmones. Quomodo autem, si hæc omnia facta sunt à DEO, vt ipse in Timæo docuit, Deorum cultu honoranda sunt? cum ei soli, qui omnium creator est, diuinus honor, cultúsque debeatur? Quanto verius & sanctius Moyses de stellis philosophatus est, scriptum hoc relinquens in capite quarto Deuteronomij: *Ne forte eleuatis oculis ad cœlum, videas Solem, & Lunam, & omnia cœli astra, & errore deceptus, adores ea, & colas, quæ creauit DEVS tuus in ministerium cunctis gentibus, quæ sub cœlo sunt.*

Impia Platonis sententia de cœlis & stellis.

91 Tertullianus etiam in Apologetico, cum dixisset, Socratem in contumeliam Deorum, quos gentes colebant, quercum, & hircum, & canem deierare solitum; paulo tamen infra de eodem Socrate hæc scribit: secundum Deos, Philosophi dæmones deputant: Socratis vox est: Si dæmonium permittat. Idem & cum de veritate aliquid sapiat, Deos negans, Æsculapio tamen gallinaceum prosecari, iam in fine iubebat. Credo ob honorem patris eius, quia Socratem Apollo sapientissimum omnium cecinerat.

Tertullian.

O Apollinem inconsideratum: sapientiæ testimonium reddidit ei viro, qui negabat Deos esse. Istorum similia scribit B. Chrysostomus homilia tertia super hanc epistolam Pauli ad Romanos. Nam cum enarrasset, quæ Paulus hoc loco scribit de cæcitate Philosophorum, cognoscentium verum DEVM, & adorantium tamen idola, subdit hæc: Dices; Quid hæc ad Philosophos? Ad hos maxime omnium, quæ dicta sunt, pertinent. Etenim illi, rerum harum inuentores, Ægyptios præceptores habuerunt, vt Plato, qui cæteris grauior esse videtur, hinc gloriatur: eiúsque præceptor hæc ipsa admiratus, ad ea obstupescit. Hic enim est, qui gallum iubet Æsculapio sacrificari. Hinc brutorum horum animantium & reptilium imagines, & cum his Apollinem; & Liberum coli videas. Neque verò hinc tantùm, sed & aliunde videas; eorum antesignanum (Platonem) iis, quæ diximus, obnoxium esse. Nam cum Poëtas in vnum cogit, illísque fidem habendam affirmat in iis, quæ de diis sentiunt, tanquam exacte callentibus, nihil aliud, quam nugamentorum congeriem accumulat, & horum multum risum, dicens, credere oportere verum esse quod illi dicunt, licet sine vera, & verisimili ratione dicant. Hæc ferè Chrysostomus.

Chrysost.

92 Senecam porrò (quem non inscite quidam Christianum Stoicum appellarunt) ex eorum fuisse numero, quos Paulus ait hoc loco, cum DEVM cognouissent, non vt DEVM glorificauisse, sed idololatriam vulgi, quam animo contemnebant, atque irridebant, in publico secutos esse: non alium testem afferam quàm ipsummet Senecam. Is enim in eo libro quem scripsit contra superstitionem, cum primo grauissima oratione vehementer inuectus fuisset in absurdissimas Græcorum & Romanorum circa idololatriam superstitiones; ad extremum tamen præcipit, ritus Idololatriæ in publico, propter inueteratam consuetudinem, & legum obedientiam retineri, & obseruari debere. At licet nunc liber ille de superstitione, vt alia quædam Senecæ scripta, non extet, qui eum tamen librum diligenter legit, quam diximus sententiam Senecæ, Beatus Augustinus in capite decimo libri sexti de ciuitate DEI ita refert: Libertas, inquit, in reprehendendo ciuilem Theologiam, & idololatriam, Senecæ, quem nonnullis indiciis

Senecæ impietas.

S. August.

indiciis inuenimus Apostolorum nostrorum claruisse temporibus, non quidem ex toto, verum ex aliqua parte defuit: affuit enim scribenti, defuit viuenti. Nam in eo libro, quem contra superstitionem condidit, multo copiosius atque vehementius reprehendit ciuilem, & vrbanam Theologiam, quam Varro Theatricam atque fabulosam. Cum enim de simulachris ageret, sacros, inquit, & immortales, atque inuiolabiles Deos, in materia vilissima, atque immobili dedicant: habitus illis hominum, ferarúmque, & piscium, quidam verò mixto sexu diuersis corporibus induunt: numina vocant, quæ si Spiritu accepto subito occurrerent, monstra haberentur. Post hæc, in varias idololatriæ species, & fœdissimas, atque ridiculas cæremonias pluribus verbis, cum irrisione contemptuque inuectus, eas non in animi religione sapientem habere debere, sed in externis actibus fingere. Ait enim; Quæ omnia sapiens seruabit, tanquam Legibus iussa, non tanquam diis grata: atque omnem istam ignobilem Deorum turbam, quam longo æuo, longa superstitio congessit, sic adorabimus, vt meminerimus, cultũ eius magis ad morem, quam ad rem pertinere. Sic ille: nec leges igitur illæ, ait Augustinus, nec mos ille antiquus & publicus id instituerunt in Theologia ciuili, quod diis gratum esset, vel ad rem pertineret. Sed iste, quem Philosophi quasi liberum fecerunt, tamen quia illustris populi Romani senator erat, colebat quod reprehendebat; agebat quod arguebat; quod culpabat, adorabat, quia scilicet magnum aliquid cum Philosophia docuerat, ne superstitiosus esset in animo: Sed propter leges, moresque hominum, non quidem ageret fingentem scenicum in theatro, sed imitaretur in templo; eo sanè damnabilius, quòd illa, quæ mendaciter agebat, sic ageret, vt eum populus veraciter agere existimaret. Hactenus de Seneca ex Augustino.

At enim quanto sincerior & sanctior Philosophus atque Theologus fuit venerabilis ille senex Eleazarus, plus ducentis annis, ætatem Senecæ antegressus? Is enim, vt scriptum de eo est in capite sexto posterioris libri Machabæorum, cùm Rex Antiochus iuberet ad esum porcinæ carnis Iudæos cogi, & ad comedendum carnes in sacrificiis immolatas; suadentibus amicis vt comedere eas simularet, nec tamen comederet, quo regis iram, & supplicium mortis euaderet: constantissimo animo negauit, se tali vnquam simulatione vsurum: *Non enim, inquit, ætati nostræ dignum est fingere: vt multi adolescentes, arbitrantes Eleazarum, nonaginta annorum, transisse ad vitam alienigenarum, & ipsi propter meam simulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur: & per hoc maculam & execrationem meæ senectutis conquiram. Nam etsi in præsenti tempore suppliciis hominum eripiar, manum tamen* OMNIPOTENTIS, *nec viuus, nec defunctus effugiam. Quamobrem fortiter vita excedendo, senectute dignus apparebo; Adolescentibus autem forte exemplum relinquam, si prompto animo, ac fortiter pro grauissimis & sanctissimis legibus honesta morte defungar.*

Locus 2. lib. Machab. 6.

93 Sed quia, & sapientiam, & superstitiosam colendorum simulacrorum disciplinam, Romani à Græcis, Græci verò ab Ægyptiis acceperunt; sicut de sapientibus Græcorum & Romanorum diximus, ita de sapientibus Ægyptiorum nonnihil etiam hoc loco dicendum est: Nam verba illa Pauli de fœdissima Gentium idololatria: *Et mutauerunt gloriam incorruptibilis* DEI *in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium,* præcipuè feriunt Ægyptios. Sapientissimus porrò omnium Ægyptiorum, immo primus & maximus in Ægypto sapientiæ doctor fuisse dicitur Hermes Trismegistus: qui multa de DEO scripsit & vera, & similia doctrinæ Mosis: prorsus adeò, vt nonnulli eum vocauerint Mosen Ægyptium: hic tamen quem ob admirationem sapientiæ

eius

eius tantoperè venerata est antiquitas, de idolorum effectione atque cultu plenam non solùm impietatis, verùm etiam insipientiæ, & stultitiæ sententiam habuit, & scriptis prodidit: vt verissimè in istum competant, quæ Paulus hoc loco de Philosophis dixit: *Qui cùm cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationib. suis, & obscuratum est insipiens cor eorũ: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.* Sententiam porrò huius Hermetis, siue Mercurij Trismegisti de cultu simulacrorum, beatus Augustinus in vigesimo tertio capite libri octaui de ciuitate DEI ad hunc modum refert, Hermes Ægyptius, quem Trismegistum vocant, alios Deos dicit esse à summo DEO factos, alios qui ab hominibus. Hoc qui audit, sicut à me positum est, putat dici de simulacris, quia sunt opera manuum hominum. At ille visibilia, & cõtrectabilia simulacra velut corpora Deorũ esse asserit: & his inesse quosdam spiritus inuitatos, qui valeant aliquid siue ad desideria eorum nonnulla complenda, à quibus diuini eis honores, & obsequia deferũtur. Hos ergo spiritus inuisibiles, per artem quandam, visibilibus rebus corporalis materiæ copulare, vt sint quasi animata corpora illis spiritibus dicata, & subdita simulacra: hoc esse dicit Deos facere, eamque magnam & mirabilem Deos faciendi accepisse homines potestatem. Deinde quasi lugens, futurum tẽpus prædicit, quo simulacrorum omne apud Ægyptios studium, & cultus, & religio penitus interitura sint. Quibus verbis prædicere videtur hoc tempus, quo Christiana religio, quãto est veracior, & sanctior, tanto vehementius & liberius cuncta fallacia figmenta subuertit: vt gratia verissimi Saluatoris liberet hominem ab iis diis, quos fecit homo, & ei Deo subdat, à quo factus est homo. Sed iste sapiẽs in tantam venit stultitiam, vt futurum simulacrorum casum, tanquam exitialem Ægyptiis deploraret. Erat enim de iis, quos Paulus dixit, cùm Deum cognouissent, non vt Deum glorificauerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis: & cum sapientes se esse dicerent, stulti facti sunt. Multa quippe iste Mercurius talia dixit de vno vero Deo, fabricatore mundi, qualia veritas habet. Et nescio quomodo mira cordis obscuratione ac cæcitate, eo delabitur, vt diis, quos ab hominibus fieri confitetur, semper velit homines subdi; eorumque futuro tempore cultum plangat auferri. Talem verò idolorum futuram euersionem, qualem post CHRISTI aduentum, & prædicationem Euangelij euenisse cernimus, non ei reuelauit Spiritus sanctus, sicut reuelauit sanctis Prophetis, qui eam intellexerunt: sed indicauerunt illi nequissimi spiritus, prænoscentes futura tempora suæ perditionis, qui etiam timentes præsenti Domino dixerunt: *Quid venisti ante tempus perdere nos?* Ante tempus dixerunt, siue quia subitum illis fuit; nam licet futurum sciebant, tardius fore tamen opinabantur: siue quòd perditionem suam, hanc ipsam dicebant, qua fiebat vt cogniti spernerentur ab hominibus; & hoc erat ante tempus, id est, ante diem iudicij, quo æterna damnatione puniendi sunt cum omnibus etiam hominibus, qui eorum Societate detinentur. Hactenus ex Augustino.

Impia & insipientissima Trismegisti de Idolis sententia.

Locus Matt. 8.

DECIMA

DECIMANONA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS.

Versu 25. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis DEI, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium.

94 *Ambrosius.* HÆc verba exponens Ambrosius in Commentario huius loci: Sic, inquit, obcœcatum fuit cor illorum, vt maiestatem inuisibilis DEI, quem ex factis ab eo operibus agnouerant, non in homines, sed (quod peius est & inexcusabile crimen) in similitudinem hominum mutarent: vt forma corruptibilis hominis, DEVS ab illis vocaretur, hoc est, simulacrum hominis, vt quos viuos hoc nomine donare non auderent, mortuorum imagines in DEORVM gloriam reciperent. Quanta hebetudo, quanta stultitia? Se sapientes vocant ad suam damnationem, apud quos plus potest imago, quàm veritas, & mortui potiores sunt viuis? Sed illud vltra omnem hebetudinem est & stultitiam; quod Dei maiestatem, & gloriam in tantum minuerunt, vt eorum, quæ praua sunt, & inimica homini, similitudini, DEI honorem tribuerent. Primi enim Babylonij DEVM vocauere figmentum Beli cuiusdam hominis mortui, qui principatum in eos gessisse dicitur. Coluerunt & *Dan. 6.* serpentem draconem, quem occidit Daniel, cuius similitudinem habent. Ægyptij verò colebant quadrupedem, quam dicebant Apim, in similitudinem vaccę: *3. Reg. 12.* quod malum imitatus est Hieroboam, vaccas instituens in Samaria, quibus sacrificarent Iudæi. Volucres quoque adorabant Gentes, quia Coracina sacra habent Pagani. Harum autem omnium rerum, quas memoraui, simulacra coluerunt Ægyptij, & alia, quæ nunc dicere non est necesse. Hæc ab illis facta sunt, qui se sapientes æstimauerunt in mundo. Nam quia inuisibilē Deum agnoscentes, non adorauerunt eum ista faciendo, nec in iis quæ visibilia sunt, sapere potuerũt. Difficile enim in maioribus prudens in minoribus nõ sapit. Sic Ambros.

95 *Cyrillus Hierosolymitan.* Sed B. Cyrillus Hierosolymitanus in Cathechesi sexta miserrimam istiusmodi idololatrarum cæcitatem grauissima oratione reprehendens, simulque deplorans, ita scribit: Cùm tantus sit Deus, vt vel minimam eius præstãtiæ particulam dignè eloqui, ne omnes quidem possint Angeli, etiamsi in vnum conueniant: *Hierem. 2.* homo tamen exculpens lapidem, lapidi dixit: Deus meus es tu. O magnam cæcitatem, à tanta magnitudine in tantam vilitatem delabi. Lignum, quod DEVS plantauit, & pluuia humectauit, & deinde combustum, atque in cinerem redactum, vel manu hominis figuratum est, Deus appellabitur? Vsque adeò autem fornicatio hæc idololatriæ abundauit, vt feles, lupos, & canes pro Deo adorauerint. Leo deuorator hominum, serpens, & draco æmulus hominis, & qui nos ex *Genes. 3.* Paradiso

Paradiso eiecit, pro diis ab homine adoratur. Cæpe apud quosdã colitur; vinum datum à Deo, vt exhilaret cor hominis: & Bacchus tanquam inuentor vini pro Deo celebratur. Frumentum Deus fecit, vt cor hominis cõfirmet; & Ceres tanquam frumenti Dea colitur. Ignis, vel lapidum collisione etiam hodie elicitur, & Vulcanus tanquam ignis inuentor, Deus appellatur. Incorporeus est Deus; & ipsi adulteria, & iurgia, & pugnas diis suis attribuunt. Taceo Iouis in Cygnum mutationes; Pudet dicere illius in bouem transformationem. Mœchus apud Græcos Deus esse dicitur, & mortes, & defectiones, & tonitrua vocarunt Deos. Hæc Cyrillus. Quantoperè autem idololatriam istam, quam memorat hoc loco Apostolus, & quam etiam ipsi Iudæi aliquando vsurparunt, detestaretur Deus, satis ostendit prophetæ suo Ezechieli verbis illis: *Fili hominis, fode parietem. Et cum fodissem parietem, apparuit ostium vnum, & dixit ad me: Ingredere, & vide abominationes pessimas, quas isti faciunt hic. Et ingressus vidi, & ecce omnis similitudo reptilium, & animalium abominatio, & vniuersa idola filiorum Israël depicta erant in pariete in circuitu per totum, & septuaginta viri de senioribus domus Israël, & Iezonias filius Saphan stabat in medio eorum stantium ante picturas: & vnusquisque habebat thuribulum in manu sua: & vapor nebulæ de thure cõsurgebat. Et dixit ad me* (Dominus) *Certè vides fili hominis, quæ seniores domus Israël faciunt in tenebris, vnusquisque in abscondito cubilis sui, dicunt enim: Non videt Dominus nos, dereliquit Dominus terram.*

Psalm. 103. *Ibidem.* *Locus Ezechielis c. 8.*

Cæterùm quò huius sententiæ Pauli de multiformi Gentium Idololatria tractatus, explicatúsque plenior, atque illustrior existat, visum est mihi hoc loco adscribere nonnulla ex veterum monumentis petita, à quibus vanissima, & fœdissima Ægyptiorum, & Græcorum, atque Romanorum absurdissima circa simulacrorum cultum supestitio clarius Lectori enotescat. Ac superstitionem quidem Ægyptiorum varia animantium genera diuino cultu & honore venerantium graphicè descripsit Diodorus Siculus in capite quarto libri secundi historiæ suæ: cuius verba, quæ ad id spectant, quod nunc agimus, huiusmodi sunt: Colunt Ægyptij animantia quædam præter modum, non solùm viua, sed etiam mortua, sicut feles, Ichneumonas, Canes, Accipitres, Ibides, Lupos, Crocodilos, & eiusmodi plura; quorùm causas reddere, si prius pauca de his disseruerimus, enitemur. Primum singulis animantibus quæ colunt, separatim quampiam regionem sacrant, quæ satis sit ad eorum curam, ac victum. Faciunt etiam diis quibusdam vota Ægyptij pro pueris, qui de morbo euaserint, radentésque capillos, ac in auro, argentóve ponentes, dant munus Magis. Qui eiusmodi animalium curam habent, alij carnes incisas accipitribus volantibus proijciunt; magna voce, donec carnes capiant, appellant: In cibis verò felis, ac Ichneumonis blandientes illis, ac allicietes, panem in lacte ponunt, aut nutriunt piscibus Nili. Eodem pacto & animalibus cæteris opportunum cibum præbent. Non solùm verò horum cultum palam profiteri non erubescunt: sed tanquam in honoribus DEORVM effusi, laudi sibi, & decori tribuunt. Cumque cum signis illorum propriis vrbes ac varia loca circumeant, procul ostentantes quæ obseruant animalia, ea more supplicium, singuli venerantur. Cùm aliquod eorum moritur, sindone contectum, cum vlulatu pectus percutientes, sale liniunt, ac cedri liquore; vnguentisque odoriferis, quò diutius seruetur corpus vnctum, in sacris locis sepeliunt. Si quis, quod horum sponte animalium occiderit, morte damnatur, Eluro, & Ibide exceptis: quos sponte, aut secus occiderit, interficitur accurrente turba, & absque iudicio hominem variis suppliciis affectum interficiente. Quo timore, qui hos mortuos

96

Diodorus de vanissima Ægyptiorũ incultu animaliũ superstitione.

conspexerit, procul astans lamentatur, testificans, animal absque sua culpa mortuum esse. Adeo autem mentes horum ea superstitio peruasit, adeoque infixus animis horum est cultus, vt quo tempore Ptolemæus rex socius à Romanis, atque amicus dictus est, applaudentibus Ægyptiis, Italósque ad se venientes summo studio colentibus, maximeque annitentibus, ne quam dissensionum, aut belli causam præberent, tamen cum quidam Romanus felem occidisset, ad domum eius concursu plebis facto, neque à Regibus ad id missis principibus, neque Romanorum amore à pœna hominis absterreri potuerunt, quamuis non sponte bestiam occidisset. Quam rem non auditu percepimus, sed visu, cum eo tempore in Ægyptum nauigassemus. Videntur hæc forsan indigna fide nonnullis, & fabulis, quàm verò similiora. Sed indigniora multo videri debent quæ sequuntur. Premente aliquando Ægyptios fame, adeò vt plures ab humana carne, ob inopiam cibi non abstinerent, animalia sacra omnino intacta reliquêre. Sicubi verò canis domi mortuus repertus esset, singuli eius domus corpus facta lamentatione radunt. Hoc quoque est mirabilius, sicubi vinum frumentúmve, aut aliud quid victui accommodatum, vbi simile animal expirauit, inuentum esset, non amplius illis vtebantur. Eodemque luctu etiam ad alia loca profecti, eluros & accipitres mortuos ad Ægyptum, deficiente persæpe viatico deferebant. Quamuis etiam facile sit quomodo apud Memphim Apis, apud Heliopolim Meneuis, apud Midatã hircus, Crocodilus apud Miridem paludem, Leo apud Leontem ciuitatẽ, multaq; alia variè colantur, referre tamen difficile est, ea apud huiusmodi rerum inscios credi. Nutriuntur hæc animalia summa cura, atque impensa in templorum ambitu à viris haud quaquam contemnendis, quæ simulagine, & alica, variísque epulis lacte conditis cibant. Anseres insuper tũ elixos, tum assos apponunt quotidie. His qui cruda edunt, aues captas præbent. Denique eas omnes magna sustentant cura, ac sumptu. Lauãt insuper aqua vnguentisque optimis odoriferísque, lectos quoque illis sumptuosos sternunt, atque ornatos. Si quid ex eis infirma natura nascitur, diligenter curant, præterea femellas cuiq; generi animalium præparant speciosas, quas appellant pellices Inque his nutriendis plurimum impensæ, atque operæ ponunt. Eorum mortem. æquè, ac filiorum lugent, sepeliúntque sumptuosius, quàm eorum facultas ferat. Post Alexandri obitum, cum Ptolemæus Lagus Ægyptum teneret, boue in Memphi ex senecta mortuo, qui illius nutriendi curam ceperat, pecuniam, quæ in eius sumptum data erat per magnam, ac insuper quinquaginta talenta argenti mutuo à Ptolemæo sumpta in eius sepulturam impendit. Nostra quoque ætate quidam qui ea animalia nutrierant, in illorum sepulcra haud minus centum talenta contulêre. Hæc Diodorus.

67 *Septiformis Græcorũ Idololatria ex Plutarcho.*

De septiformi autem Græcorum Idololatria non aliud hoc loco dicatur, nisi quod in sexto capite primi libri de Placitis Philosophorum tradit Plutarchus his verbis: Qui cultum Deorum nobis tradiderunt, tribus formis vsi sunt, naturali, fabulosa, & testimonio legum. Naturalem Philosophi, fabulosam Poëtæ docent, leges suas, circa Deorum cultum, singulæ habent ciuitates. Tota doctrina in septem distribuitur partes. Prima est eorum, quæ in cœlo, & in sublimi fiunt, obseruatio: homines enim cœperunt D E V M agnoscere, cum viderent stellas tantam concinnitatem efficere, ac dies, noctésque, æstatem, & hyemem, suos seruare statos ortus, atque obitus, indéque terram, animantia, & fruges, fructúsque proferre. Itáque pro patre cœlum, pro matre terram acceperunt. Patrem illum, quod aquam, instar seminis, effunderet; matrem hanc, quod imbribus perfusa, & grauidata seminibus pareret, atque ederet fructus. Cumque

viderent

viderent ſtellas perpetuò moueri,& in cauſa nobis eſſe,vt ſolem,& lunam contemplaremur, Deorum iis nomen fecerunt à curſu ductum. Secundo, & tertio loco Deos diſtinxerunt in Deos vtiles, Iouem ſcilicet, Iunonem, Mercurium,& Cererem: & in damnoſos atque noxios, vt Diras, Furias,& Martem: quos vt violentos:& ſæuos; placant ſacris,atque auertunt. Quartum, & quintum locum virtutibus, & motibus animi aſſignauerunt, vt Amori, Veneri, & Deſiderio, & de virtutibus, ſpei, iuſtitiæ, æquitati. Sextum locum figmenta Poëtarum occupauerunt. Heſiodus enim cum vellet diis genitis patrem ſtatuere,Deorum genitores fecit huiuſmodi, Cœum Hyperiona, & Iapetrum. Itaque hic locus fabuloſus dicitur. Septimo loco diuinitas iis tributa eſt,qui ob beneficia in vſum communis vitæ collata, diuinis honoribus ſunt affecti, cum humano eſſent more, modoque nati, vt Hercules, Caſtor,& Pollux, & Bacchus. Formam porrò humanam diis adſcripſerunt; quia omnium rerum principatus eſt penes numen. Omnibus verò animalibus præſtat homo triplici excellentia, pulchritudinis videlicet,& virtutum, ac mentis. Præſtantiſſimos itaque omnium rerum Deos, ſimiles earum rerum corporearum, quæ omnibus rebus antecellunt,rectè cenſuerunt. Hæc Plutarchus.

98 Iam verò innumerabilem propemodum turbam Deorum,quos Romani colebant, perſtringens in Apologetico Tertullianus, Romanis loquens: Vos, inquit,non negabitis, & iumenta omnia, & totos Cantherios cum ſua Hippona coli à vobis voſque omnium pene pecudum & beſtiarum eſſe cultores. Vos Larentiam, publicum ſcortum, inter Cereres ac Dianas adoratis. Vos Simonem magum ſtatua, & inſcriptione,ſancti Dei inauguratis. Vos de pædagogis, vel aulicis neſcio quem Cynædum,Devm facitis. Veſter etiam Romanus Cynicus Varro,trecentos Ioues, ſiue Iuppiteres dicendum ſit, ſine capitibus introduxit. Multa in hanc ſententiam Arnobius, multa item Athenagoras ſcripſerunt. Verùm diſertiſſime futilitatem Deorum oſtendit apud Ciceronem Cotta in Libro tertio de Natura Deorum. Quamobrem Arnobius libro tertio aduerſus Gentes affirmat,libros iſtos Ciceronis fuiſſe gentibus inuiſos & exoſos; ſeque de multis audiuiſſe, qui magna indignatione dicerent, ſtatui oportere per ſenatum, vt illa Ciceronis ſcripta penitus abolerentur; vt quibus videlicet religio Chriſtiana valde comprobaretur;& antiquæ religionis Deorũ opprimeretur auctoritas.

Multiplex . ſ. diq. Romanorum idololatria. Tertullianus.

Arnobius.

Sed audiamus B. Auguſtinum in capite duodecimo libri tertij de Ciuitate Dei,'de multiiugi Romanorum idololatria hæc ſcribentem: Non his tantum ſacris Roma contenta fuit, quæ tam multa illic Numa Pompilius conſtituerat. Nam nondum ipſius Iouis ſummum templum habebat. Rex quippe Tarquinius ibi Capitolium fabricauit. Æſculapius autem ab Epidauro abiuit Romam,vt peritiſſimus medicus, in vrbe nobiliſſima artem glorioſius,exerceret: Mater etiam Deum, neſcio vnde, à Peſſinunte: indignum enim erat, vt cum eius filius iam colli capitolino præſideret, adhuc ipſa in loco ignobili latitaret. Quæ tamen ſi omnium Deorum mater eſt, non eſt ſecuta ſolum Romam quoſdam filios ſuos, verùm & alios præceſſit ſecuturos. Miror ſanè,ſi ipſa peperit Cynocephalum, qui longe poſtea venit ex Ægypto. Vtrum etiam Dea febris ex illa nata ſit,viderit Æſculapius pronepos eius. Sed vndecumque nata ſit,non opinor, audebunt eam ignobilem dicere dij peregrini deam ciuem Romanam. Sub hoc tot deorum præſidio,quos numerare quis poteſt? Indigenas & alienigenas,cœlites,terreſtres, infernos, marinos, fontanos, fluuiales, &, vt Varro dicit, certos, atque incertos, atque in omnibus generibus Deorum, ſicut in animalibus, mares,& fœminas:ſub hoc ergo tot Deorum præſidio conſtituta Roma,nõ debuit, 99

tam magnis, & horrendis cladibus, quales ex multis paucas connumerabo, agitari, affligique. Nimis enim multos Deos, grandi fumo suo, tanquam signo dato, ad tuitionem congregauerat: quibus templa, altaria, sacrificia, & sacerdotes instituendo, atque præbendo, summum verum DEVM, cui vni hæc ritè debentur, offenderet: & felicior quidem cum paucioribus diis vixit. Sed quanto maior facta est, sicut nauis nautas, tanto plures adhibendos esse Deos putauit credo desperans, pauciores illos Deos, sub quibus, in comparatione prioris vitæ, melius vixerat, non sufficere ad opitulandum granditati suæ. Hactenus ex Augustino. Addam denique velut clausulam de multiplici Romanorum idololatria, illam magni Leonis Papę in sermone primo de Natali die Apostolorum Petri & Pauli sententiam: Roma, inquit, ignorans suæ prouectionis auctorem, cum penè omnibus dominaretur gentibus, omnium penè seruiebat erroribus: & magnam sib videbatur assumpsisse religionem, quia nullam respuerat falsitatem; in qua, diligentissima superstitione habebatur collectum, quicquid vnquam fuerat variis erroribus institutum.

S. Leo Papa.

100. Marcus Varro vnum & quadraginta libros scripsit Antiquitatum, quos in res humanas, & diuinas diuisit: Rebus humanis viginti quinque: diuinis autem rebus sexdecim libros tribuit. In libris porrò de humanis rebus, triplicem facit Theologiam, id est, doctrinam, siue rationem, quæ de diis explicatur: vnam vocat mythicam; id est fabulosam & poëticam; alteram, physicam, id est, naturalem: tertiam ciuilem, siue politicã. In genere Theologiæ, quam dixi fabulosam, vel poëticam; multa sunt, (inquit Varro) (referente verba eius Augustino in capite quinto libri sexti de ciuitate DEI) contra dignitatem, & naturam Deorum immortalium ficta, velut quod DEVS alius ex capite, alius ex femore sit, alius ex guttis sanguinis natus; quod dij sint furati, quod adulterarint, quod seruierint homini. Denique in hac Theologia omnia diis attribuuntur, quæ non modo in hominem, sed etiam in contemptissimum hominem cadere possunt. De secundo genere Theologiæ, quod physicum, id est, naturale diximus, multos libros Philosophi reliquerunt, in quibus, est, qui sint dij, vbi sint, quod genus eorum, & quale, & quid agant, ex quonam tempore, & an sempiterno fuerint; an ex igne sint, vt credit Heraclitus; an ex numeris, vt Pythagoras; an ex atomis, vt Epicurus; & alia, quæ facilius intra parietes in schola, quàm extra, in foro ferre possunt aures. Tertium genus est ciuile, quod in vrbibus ciues, maxime sacerdotes nosse, atque administrare debent: in quo est, quos Deos publicè colere; quæ sacra, & sacrificia facere quemque par sit. Prima Theologia, maximè accommodata est ad theatrum; secunda, ad mundum; tertia, ad vrbem. Hæc Varro ex B. Augustino.

Varro de tripl. Theologia apud veteres Ethnicos.

Augustinus.

Annotauit porrò B. Thomas super hoc loco Pauli, eum in hac sua disputatione aduersus Gentium idololatriam, triplicem eorum, proxime dictam, Theologiam perstringere. Primo quidem, carpit ciuilem, quæ à pontificibus obseruabatur in templis, in adoratione, cultúque simulacrorum. Et ad hoc referendum est illud: *Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis.* Contra Theologiam verò, quam poetæ tradebant fabulose, ac mendaciter, & in theatris repræsentabatur ab histrionibus, faciunt verba illa Pauli; *Qui commutauerunt veritatem Dei in mendacium.* Denique Theologiam naturalem, quam in mundo Philosophi obseruabant, colentes varias mundi partes, maxime verò cœlestes, reprehendit Paulus illis verbis: *Seruierunt potius Creaturæ, quam* CREATORI.

S. Thomas.

VIGESIMA

VIGESIMA DISPVTATIO.

De pœna qua DEVS *puniuit sapientes Ethnicorum propter Idololatriam.*

SVPER ILLIS VERBIS:

Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, *Vers. 24.*
in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis.

DOCET Paulus his verbis,& deinceps sequentibus,grauissimam, 101.
simulque iustissimam pœnam, qua DEVS puniuit impietatem Ethnicorum sapientum,cultum veri DEI ad simulacra hominum; & animalium transferentium. Nimirum illi ob DEI notitiam, quam præ ceteris adepti fuerant,elati,& insolescentes, non coluerunt DEVM, nec ei gratias egerunt, sed pro DEO inania simulacra venerati sunt.Quamob culpam,pœna conuenienti puniti sunt:vt qui mentem vero DEO subiicere noluerunt, subiiciantur ipsi vilissimis, & turpissimis sensuum appetitionibus,sequendo cupiditates,nõ quaslibet,sed eas maxime, quæ sunt omnium abiectissimæ, & probrosissimæ;quin etiam turpiores,& abiectiores, quàm sunt brutorum.

Sed quid est,*tradidit in desideria,vel in concupiscentias?* Est sinere venire hominem in subiectionem suarum cupiditatum, vt quasi seruus obediat desideriis carnis suæ. DEVS enim, sicut seruos suos liberat à concupiscentiis, vt non regnent in eorum corporibus, nec ipsi obsequantur eis; sed potius robore mentis,& spiritus,desideria carnis refrenent,atque eis dominentur: ita reprobos tradere dicitur in suas concupiscentias,quia dimittit eos ire post desideria, & sequi quocunque rapit eos cupiditas. Magnum profecto supplicium, tradi hominem in manus tam crudelium dominorum; nam de istis verè dici potest, quod per Isaiam capite decimo nono de Ægyptiis DEVS dixit: *Tradam Ægyptum in manus dominorum crudelium.* Est enim hoc contra naturalem ordinem humanæ naturæ,secundum quem ratio dominari debet appetitui, sicut DEVS homini dixit Genes. 4.*Sub te erit appetitus tuus,& tu dominaberis illius.* Recte igitur monet nos Sapiens in capite quinto libri Ecclesiastici: *Ne sequaris in fortitudine tua concupiscentias cordis tui:& ne dixeris: Quomodo potui, aut quis me subiiciet propter facta mea? Deus enim vindicans vindicabit.* *Locus Ecclesiastici cap. 5 & 18.* Et in capite decimo & octauo eiusdem libri: *Post concupiscentias* (inquit)*tuas non eas, & à voluntate tua auertere.* Huius rei per insignem atque illustrem figuram animaduertere licet in Hebræis,quos propter concupiscentiam carnium murmurantes contra DEVM, tradidit DEVS in desideria cordis eorum,dans illis maximam copiam coturnicum. *Psal. 77.* Sed, *adhuc erat esca in ore ipsorum, & ira DEI descendit super eos:* tanta enim mox saeuitate

in eos

in eos animaduertit Deus, totque eorum millia interemit, vt locus ille in posterum appellatus fuerit, *sepulcra concupiscentiæ*. Ergò Deum sinere nos exequi, & explere desideria, & cupiditates nostras, non propitij, & benefici, sed offensi, atque irati, & eo ipso vindicantis argumentum est: sicut ex aduerso, prohibere, & auertere aliquem ab exequendo cupiditates suas, magnum est diuinæ beneuolentiæ, & benignitatis beneficium.

Num. 11

102 Ex hoc autem loco Pauli, licet intelligere, quàm sit atrox & horrẽda, & quantolibet corporali supplicio seuerior Dei vindicta in peccatores, sinere eos obsequi, & seruire turpissimis cupiditatibus suis, & ruere in fœdissima scelera. Nam cum maximum sit crimen idololatriæ, ideoque supplicium eius esse debeat grauissimum; Paulus ait hoc loco, Deum in pœnam idololatriæ quam Ethnici commiserant, tradidisse eos in fœdissima desideria carnis, & in abominanda flagitia. Verissimum itaque mihi visum est, quod dixir quidam huius memoriæ nostræ nobilis Theologus, qui Commentarios in hanc Pauli epistolam minime aspernandos edidit, ex hac Pauli sententia cogitari, & intelligi posse, quam sint crudeles belluæ, & in hominem truculentæ, nostræ ipsorum effrenatæ cupiditates ac libidines. Homines, enim illi, de quibus hic agit Paulus, qui propter honorem diuinum in vilissima animalia translatũ, acerrima luere supplicia debebant, non vrsis, nec leonibus, nec tigribus discerpendi, & deuorandi traditi à Deo sunt; sed in obsequium, & seruitutem suarum cupiditatum, & libidinum. Desideria igitur nostra, & cupiditates, quibuslibet truculentissimis feris crudeliores, nobisque nocentiores sunt. Huius autem rei in aperto est ratio. Etenim homo est animal rationale, & mortale: quæcumque igitur nobis mors, quamlibet atrox, contingat, nihil accidit naturæ nostræ alienum, nedum contrarium: mortales quippe, morimur. Cum autem quid agimus rationi contrarium (tale verò est omne peccatum) tunc conditioni, & naturæ nostræ rationalis dignitati perinsignis irrogatur contumelia. Quoniam verò nulla res externa inuitos de rationis statu deturbare nos potest, sed liberum tantummodo arbitrium nostrum: nullum propterea decentius potuit in homines impios asperius tormentum acerbiórve cruciatus, quàm si in propria traderentur desideria, atque ea quidem turpia, & probrosa, quæ naturam ipsam fœdissimis flagitiis inquinarent, atque infamarẽt.

Obseruandũ documentũ.

Dominicus Soto.

103 At enim verò locus hic Pauli perarduam excitat quæstionem: ter enim, paruo interuallo, Paulus affirmat, DEVM Ethnicos illos tradidisse in turpissimas cupiditates, & in fœdissima scelera. Primò enim ait: *Propter quod tradidit illos* DEVS *in desideria cordis eorum, in immunditiam, &c.* Et paulo post: *Tradidit illos* DEVS *in passiones ignominiæ*. Et paulo infrà: *Tradidit illos* DEVS *in reprobum sensum*. Verbum porrò illud, *Tradidit*, denotare videtur vim quandam, & actionem DEI, tanquam impellentis & protrudentis homines illos ad flagitia: quam etiam significationem eius verbi agnoscere, & approbare videtur quibusdam in locis S. Augustinus, scribens, verbum illud tradendi, non tantum permissionem DEI, & patientiam significare, sed præterea etiam actionem quandam DEI inclinantis voluntatem hominis ad mala. Hoc certe Pauli loco abutuntur Hæretici nostri temporis ad probandum illud dogma suum impium, DEVM esse causam efficientem peccatorum; & hominum peccare, à DEO impulsum, &, vt ita loquar, necessitatem. Quocirca Lutherus in articulo trigesimosexto eorum articulorum, quos damnauit Leo Papa, dixit, non esse in potestate nostra malas vias facere; sed mala opera in impiis DEVM operari: & Bucerus super hoc ipso Pauli loco affirmatè scribit, DEVM esse causam cogentem hominem ad peccandum: adeo, vt qui hoc negauerit, DEVM neget esse DEVM, quia negat

Ardua quæstio. Quomodo Deus tradat hominẽ in peccata.

Hæreticorũ dogma impium.

DEVM

DEVM esse causam efficacem effectus, quem vult fieri: hoc enim apertè de-
clarat verbum illud, *tradidit*, quo vsus est Paulus. Nota est, satisque vulgata
alius cuiusdam istorum gregalis scelerata, meritoque execrata sententia, tam
esse à DEO proditionem Iudæ, quàm confessionem Beati Petri. Sed enim *Deũ nõ esse*
non modo perspicue falsum, sed etiam plane absurdum est opinari, DEVM *causam pec-*
esse causam peccati: quomodo enim qui essentialiter, atque infinite bonus est, *cati.*
esse queat mali causa? si DEVS effector esset peccati, vellet vtique ipsum
peccatum: De eo enim quodam loco scriptum est: *Diligis omnia quæ sunt,* *Sapien.11.*
& nihil odisti eorum quæ fecisti. Peccatum verò propterea est peccatum, di-
gnumque supplicio, quia est contrarium legi, ac voluntati diuinæ, & quæ, obse-
cro, iustitia esset prohibere DEVM, & punire peccata in hominibus, quos
tamen ipse inciter, & impellat, & necessitet ad peccandum, quin etiam peccatum
ipsum faciat? Nam si verum est, quod B. Iacobus dixit DEVS *intentator ma-* *Iacobi 1.*
lorum est: quanto verius dictu fuerit, DEVM non esse malorum effectorem?
Scriptum est Prouerbiorum decimo sexto capite: Vniuersa DEVM opera-
tum esse propter semetipsum: At peccatum ordinari ad DEVM nullo modo
potest, vt quod in se manifestam includat inordinationem & auersionem à Deo.
Tota igitur huius quæstionis difficultas in eo est, vt declaretur, quomodo Pau-
lus in his locis vsurpauerit verbum illud, *tradidit*, nam si non significat pro-
priè actionem, & efficientiam Dei, explicandum est, qua significatione, quóve
modo & acceptum à Paulo sit, & à nobis intelligendum.

Varias ego reperio apud expositores huius epistolæ rationes interpretandi 104
verbum illud, *tradidit*, ita vt pias aures minimè offendat, sed veram, & *Prima expo-*
piam reddat sententiam. Ac prima quidem interpretatio est multorum, & ve- *sitio, Origen.*
terum, præcipuè verò Græcorum expositorum, qui aiunt dictum esse à Pau- *S. Chrysost.*
lo, *tradidit*, pro eo quod est, permisit, id est, deseruit eos, nec prohibuit *Theodoreti.*
eos sequi cupiditates suas. Sic exponunt Origenes, Chrysostomus, Theodo- *Oecumenij.*
retus, Oecumenius, Theophylactus, & de Latinis Ambrosius, & Hierony- *Ambrosij.*
mus. Chrysostomus, sic ait: Nihil aliud est hoc loco, *tradidit*, quàm permisit. *Hieronymi.*
Quemadmodum enim si dux aliquis & imperator exercitus, ingruente prœ-
lio se subduceret, diceretur tradidisse milites hostibus: non quod illos ipse in
stragem impulisset, sed quòd eos, cùm maximè opus eius auxilio erat, deser-
uisset: Ad eundem planè modum, DEVS eos, qui oblatum ab ipso auxilium
complecti nolentes, priores ab ipso resilierunt, dereliquit. Et Theodoretus:
Paulus, inquit, hoc loco posuit hoc verbum, *tradidit*, pro permisit. Nam
cùm vidisset eos DEVS nec velle per mundi opificium ad effectorem eius co-
lendum deduci: nec facultate rationis inditæ ipsis, in rebus agendis meliora
eligere, fugere autem deteriora; illos sua prouidentia priuauit, & tanquam
cymbam absque rectore ferri permisit. Similia tradit Theophylactus decla-
rans exemplo Medici, qui videns ægrotum præceptis suis obtemperare nolle,
sed arbitratu suo facere omnia, ne artis suæ operam perdat, & inc[illegible] habeat,
sinit ægrotum indulgere voluntati suæ, & facere quodcumque libitum fuerit.
Ex quo ille, vehementius ingrauescente morbo, denique interit, & Medicus vul-
go dicitur tradidisse illum morti. Ambrosius eidem exponit verbum, *tradidit*,
per verbum, permisit; Quoniam, inquit, ad iniuriam creatoris Dei figuras rerum
deificauerunt, cùm se a DEO auertissent traditi sunt diabolo. Tradere autem est
permittere, non autem incitare, aut immittere: vt ea, quæ in desiderio concepe-
rant, adiuti à diabolo explerent in opere. Hieronymus verò ad eandem sententiam
super hoc ipso Pauli loco ita scribit: In eo quod dicitur Deus eos tradidisse pro-

priis eorum desideriis ostenditur, non quod ipse sit causa, sed quod per longanimitatem & patientiam non inferendo vindictam, patitur eos secundum cordis
2.Petr.2. Psalm.80. Damascen. sui agere voluntatem: hoc autem facit Deus, volens eos tandem ad pœnitētiam conuerti. Item tradere in scripturis dicitur DEVS, cum non retinet delinquentes, propter arbitrij libertatem, sicut in quodam Psalmo scriptum est: *Dimisi eos secundum desideria cordis eorum: ibunt in adinuentionibus suis.* Damascenus certè in capite vigesimo libri quarti de Fide orthodoxa docet, esse consuetudinem scripturæ, permissionem DEI, vocare actionem, siue efficientiam DEI, vt quod DEVS permisit fieri, id dicatur ipse facere: quod cùm aliquot scripturę testimoniis declarasset; subdit, talia non vt Deo agente accipienda esse, sed vt Deo permittente, ob liberam arbitrij facultatem, quia sine violentia bonum esse debet.

105 *Præcipere & præceptū nōnunquā pro permittere & permissione. Deut.24. Locus Matt. 19. & Marc. 10.* Nec solùm permissio DEI vocabulis significantibus actionem & efficientiam denotari solet; Verùm etiam permissio DEI nomine præcepti nonnunquam appellatur. Libellum enim repudij, quem Iudæi dare iubebantur vxoribus, quas repudiabant, Matthæus capite decimo nono scribit, fuisse eis permissum ob duritiam cordis eorum; At verò Marcus capite decimo ait, fuisse eis præcepto impositum. Matthæi verba sunt hæc: *Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras.* Marcus verò ita scribit: *At Iesus dixit eis: Quid vobis præcepit Moyses? Qui dixerūt: Moyses permisit libellum repudij scribere, & dimittere. Quibus respondens Iesus ait: Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud.* At enim, permissio DEI, in quocumque hominis peccato, etiam in primo locum habet; nihil enim fit ab homine siue bonum, siue malum, quod DEVS fieri non velit, vel sinendo vt fiat, vel etiam
B.August. ipse faciendo, vt tradit Augustinus in Enchiridio: DEVM autem tradere homines in peccata non dicitur in Scriptura de primis, & leuibus peccatis hominum, sed de grauissimis, & fœdissimis, & quæ hominis animum, & corpus maximè dehonestant, & dedecorant, & infamant, & in quæ DEVS tradit eos tanquam in pœnam antecedentium peccatorum, sicut animaduertere licet in hoc loco, vbi Paulus ostendit, in pœnam fœdissimæ idololatriæ quam admiserant, qui verum tamen DEVM cognouerant, fuisse eos traditos à DEO in obsequium & seruitutem turpissimarum cupiditatum & flagitiorum. Vel igitur plus quippiam significat hoc loco verbum illud, *tradidit*, quàm verbum, *permisit*, vel duplicem facere oportet DEI permissionem, sicut facit in commen-
Sotus. tario huius loci Sotus; vt sit vna quædam permissio generalis DEI, quæ in quolibet hominis peccato locum habet: & talis permissio Dei, vt homo peccet, non vocatur Dei traditio hominis in peccatum; quippe quæ non dicitur nisi in maximis peccatoribus, & in grauissimis peccatis. Altera est singularis quædam & valdè formidabilis, atque horribilis Dei permissio, cùm permittit homines excæcari & obdurari in peccatis, in vindictam & pœnā multorum, & grauium scelerum prius admissorum; quæ quidem permissio adiunctam semper habet subtractionem diuinam auxiliorum tam spiritualium, quàm corporalium, quæ non denegat Deus etiam peccatoribus, nōdum tamen multitudine & grauitate
106 scelerum obstrictis. Talis porrò permissio Dei vocatur, licet non propria, sed figurata locutione, Traditio hominum in peccata, & in reprobū sensum; & item dicitur excæcatio, & induratio hominis in peccato.

Secunda expositio Chrysostomi, Augustini, Gregorij, S.Thomæ. Altera est ratio interpretandi verbum illud, *tradidit*, multorum etiam illustrium Doctorum: qui aiunt DEVM dici tradere homines in peccata, non quidē directè ac positiuè (vt loquimur in scholis) quasi Deus impellat hominem

ad

ad peccandum,& necessitatem ei afferat peccandi, aut prauitatem ipsam peccati in eo efficiat; sed indirectè ac priuatiuè, quia exigentibus eius peccatis plurimis,& grauissimis,deserit eum,priuatque gratia sua,pluribúsque auxiliis,quibus ille priuatus,nequaquam resipiscens, nec tentationibus diaboli resistens, cœco animi impetu in quælibet fertur flagitia. Quemadmodũ gubernator nauis præsentiam & industriam suam gubernandæ naui subducens, si exorta tempestate submergatur,dicitur submersionis eius fuisse causa. Et qui demolitur columnam, supra quam ingens saxum tenebatur,dicitur fuisse casus illius saxi causa.Nec solùm dicitur occidere hominem,qui gladio eum interficit; sed etiam,qui ei subtrahit alimenta,sine quibus nõ potest viuere.Similiter etiam, quia Deus subtrahit auxilia sua,quibus adiutus homo, etiam peccator, cohibetur, & retrahitur à committendo aliqua fœdissima & execranda flagitia, ex eo fit, vt qui priuatus est illis auxiliis,quasi nauis sine gubernaculo,& gubernatore,coorta tẽtationum tempestate,in profundum scelerum demergatur.

Est autem huiusmodi interpretatio & Chrysostomi,& Augustini, & Gregorij,& S.Thomæ,& aliorum.Verba Chrysostomi in homilia sexagesima septima in Euangelium Ioannis sunt huiusmodi.Dicitur Deus in scriptura quosdam homines indurasse, & alios tradidisse in reprobum sensum: non quod hæc à Deo fiant,quippe cum à propria hominum malitia proueniant: sed quia Deo iustè homines deserente,hoc illis contingat. Cùm enim deserimur à Deo, tradimur diabolo; in cuius potestatem redacti, innumeris malis afficimur Devs autem non derelinquit nos,nisi fuerit à nobis derelictus. Id enim apertè ostendit Isaias cap.59.dicens:*Peccata vestra diuiserunt inter vos,& inter Devm vestrum.* Et in Psalmo 72.scriptum est:*Qui elongant se à te,peribunt:perdidisti omnes,qui fornicantur abs te.*Sic B.Chrysostomus. Ad eandem porrò interpretationem, & sententiam pertinent,quæ scribit S.Gregorius in libro trigesimo primo Moralium capite trigesimo nono,exponens verba illa:*Priuauit eum*(Struthionem)*Devs sapientia,nec dedit illi intelligentiam.*Quamuis,inquit,aliud sit priuare,& aliud,non dare:hoc tamen loco,idem vtrumque significat:nam quod prius dixerat, *priuauit*,mox idem repetens dixit,*non dedit*.Perinde quasi diceret,non iniustè sapientiam abstulit,sed iustè non dedit.Vnde & cor Pharaonis indurasse Dominus dicitur,non quod ipse duritiam ei contulit;sed quod,exigentibus eius meritis,nulla illud desuper infusi timoris sensibilitate molliuit.Et in capite octauo libri vndecimi Moralium exponens verba illa Iob: *Si destruxerit, nemo est qui ædificet: si incluserit hominem, nullus est qui aperiat.* Devs, inquit,humanum cor destruit, cùm relinquit: ædificat, dum replet. Neque enim humanam mentem debellando destruit, sed recedendo: quia ad perditionem suam, sufficit ipsa sibi dimissa:vnde plerumque fit,vt cùm audientis cor, exigentibus culpis, omnipotentis Dei gratia non repletur,incassum exterius à prædicatore moueatur; quia mutum est os omne quod loquitur, si ille interius in corde non clamet, qui aspirat verba quæ audiuntur, vnde Propheta dixit: *Nisi Dominus ædificauerit domum,in vanum laborant,qui ædificant eam.* Et Salomon: *Considera opera Dei,quod nemo possit corrigere,quem ille despexerit.* Bene igitur dicitur: *Si incluserit hominem, nemo est qui aperiat.* Quia sicut nemo obsistit largitati vocãtis Dei,ita nullus obuiat iustitiæ relinquentis.Includere autem Dei, est clausis non aperire. Vnde ad Moysen de Pharaone dixit Devs:*Ego obdurabo cor eius.* Obdurare cor Deus per iustitiam dicitur, quando cor reprobum, per gratiam non emollit. Includit igitur Devs hominem, quem in suorum operum tenebris relinquit.Hactenus ex B. Gregorio. Idem quoque sensisse B. Augustinum existimare conuenit:eius

107 *Chrysostom.* · *S.Gregor.* · *Psalm.126.* · *Eccles.7.* · *Exod.14.* · *S.August.*

namque est illa celebris sententia. Non indurat cor DEVS, impertiendo malitiam, sed non largiendo gratiam, quibus autem non impertit gratiam, nec digni sunt illi, nec merentur, quin potius vt non impertiatur eis DEVS gratiam suam, hoc digni sunt illi, & hoc merentur. Hæc ait Augustinus in epistola centesima quinta, quam scripsit ad Sixtum. Idemque in capite quarto libri de Prædestinatione & Gratia: Indurare, inquit, dicitur DEVS eum, quem mollire noluerit: & excæcare dicitur eum, quem illuminare noluerit: & repellere dicitur eum, quem vocare noluerit.

108 *S.Thomas. Iacobi 1.* Eodem quoque modo B.Thomas in commentario huius loci Pauli interpretatur verbum illud (tradidit) ita scribens: Cùm huiusmodi immunditia, in quam DEVS illos homines tradidit secundum Paulum, sit peccatum, videtur, quod Deus non in eam homines tradit; quia vt dicitur Iacobi primo: *Deus intentator malorum est.* Sed dicendum est, quod Deus non dicitur tradere homines ad immunditiam directè, inclinando affectum hominis ad malum: quia Deus ordinat in seipsum omnia quę fecit, sicut scriptum est Prouerb.16. *Vniuersa propter se operatus est Dominus.* Peccatum verò non est ordinabile ad Deum, qui vt peccatum est, continet auersionem à Deo, sed indirectè tradit homines in peccatum, in quantum subtrahit gratiam, per quam homines continebantur ne peccarent. Sicut si aliquis tolleret sustentaculum alicuius, diceretur facere casum eius. Et in prima secūdæ quæst.79. art.3. doctè, & copiosè declarat quomodo Deus excæcet, & obduret hominem, non quantum ad prauitatem hominis inhærentis malo, & auersi à Deo, quod est propriè peccatum: sed quantum ad subtractionem diuinæ gratiæ, ex qua sequitur, vt mens non illuminetur diuinitus ad rectè videndum: neque cor emollitur ad rectè videndum: & quantum ad hoc Deus est causa excæcationis, & obdurationis. Nam quia Deus non ex necessitate naturæ illuminat animos hominum, sicut Sol illuminat corpora; sed proprio iudicio, & voluntate sua lumen gratiæ non immittit eis, in quibus obstaculum inuenit. Idcirco causa subtractionis gratiæ, est non solùm ille, qui ponit obstaculum gratiæ, sed etiam Deus, qui suo iudicio gratiam nō apponit. Quod autem & in hoc loco dixit B.Thomas de obduratione, & excæcatione hominis, & paulò suprà etiam Augustinus, & Gregorius, idem sentire, ac dicere oportet de traditione hominis in reprobum sensum, & in peccata: eandem quippe omnia hæc quæstionem & difficultatem habent, & ad eundem modum interpretanda, & intelligenda sunt.

109 *Tertia expositio secundū B. August.* Tertia ratio interpretandi, quemadmodum dicatur DEVS tradere homines in grauissima peccata, & in reprobum sensum, & excæcare mentes, & indurare cor, huiusmodi traditur à B.August. Multa Deus facit, & operatur circa insignes peccatores, & intra ipsos, & extra ipsos, à quib. illi occasionem capiunt grauius peccandi, & multò deteriores existunt. Cùm enim diu, multumque peccando iam corruptum habeant animum, omnia quæ eis accidunt, tam mala, quàm bona, in suam conuertunt perniciem. Sicut enim diligentibus Deum, omnia, etiam

Ad Rom.8. mala, cooperantur in bonum: ita malis, à DEO vehementer auersis, & abalienatis, omnia etiam bona, vertuntur in exitium eorum. Quod enim scriptum

Locus Sap. cap.14. est in libro Sapientiæ capite decimo quarto, quotidianis experimentis, & exemplis verissimum esse exploratum est. *Creaturæ DEI* (ait eo loco Scriptura) *in odium factæ sunt; & in tentationem animabus hominum, & muscipulam pedibus insipientium.* Multa itaque DEVS facit erga peccatores, quæ proficere eis deberent ad emendationem vitæ, vt sunt inspirationes internæ, externæ admonitiones, correctiones, flagella; beneficia; miracula: quæ illi aspernantes, & pro

& pro nihilo ducentes, euadunt peiores. Largitur præterea illis abundantiam bonorum temporalium, sanitatem valetudinis, firmitatem virium, optatos honores, & dignitates, ac demùm vitam vsquequaque iucundam, & quietam, & prosperam; quibus tamen rebus deprauatus vitiis eorum animus, Deique gratia,& auxilio spoliatus, ad maiorem DEI offensam, ad impurius, & flagitiosius viuendum,ac denique ad maiorem animæ suæ perniciem abutitur. Hæc porrò, & alia facit DEVS, vel fieri permittit; sciens, peccatores illis ipsis rebus vehementius incitatum iri ad grauius,& pertinacius peccandum;tum in pœnam antecedentium peccatorum,quibus meruere ita deseri, & tractari à DEO: tum ad declarandam seueritatem iustitiæ suæ, & ad incutiendum aliis salutarem quendam timorem, quo & qui sunt in peccatis, confestim resipiscant,& qui sunt in DEI gratia,solicitè caueant,ne deiecti à DEO,in miserrimum istiusmodi peccatorum decidant statum.

Hanc (vt dixi) rationem declarandi, quomodo DEVS tradat peccatores in peccata,& induret eos,approbauit maximè omnium sanctus Augustinus,disputans in libro quinto aduersus Iulianum capite tertio, DEVM in Scriptura dici tradere aliquos in reprobum sensum, non solùm per patientiam & longanimitatem,& permissionem, sed per quandam potentiam, & quasi actionem: Facit hæc, DEVS, (inquit ille) miris atque ineffabilibus modis; qui nouit iusta iudicia sua non solùm in corporibus hominum, sed etiam in ipsis cordibus operari: qui non facit voluntates malas, sed eis iam malis, vtitur, vt voluerit, cùm ipse aliquid iniquè velle non possit. Sed hoc ipsum latius, enucleatiúsque declarat in libro Quæstionum in Exodum, in Quæstione decima octaua, cuius verba hic non adscribam, quòd alibi sint à nobis commemorata; & in promptu futurum sit Lectori ea legere apud ipsum Augustinum. Atque has duas posteriores interpretationes, equidem probabiliores arbitror: præsertim verò, cùm sit mos diuinæ scripturæ, sicut docet Chrysostomus super illis verbis Domini apud Ioannem capite decimo-septimo: *Nemo ex iis periit,nisi filius perditionis, vt scriptura impleretur*, quod est euentus, attribuere causæ, id est,quod ex dicto, vel facto alicuius euenit, etiamsi præter consilium, & voluntatem eius, id ei tamen,secundum vulgatem loquendi morem, attribuere, quasi eius consilio, & voluntate factum fuerit,quam quidem scripturæ consuetudinem etiam Damascenus in libro quarto de fide Orthodoxa capite vigesimo pluribus exponit.Hoc igitur intellectu, & sensu dictum est in Psalmo decimo: *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam.* Nam quia ex peccato mortali sequitur reatus æternæ mortis animæ nostræ; Licet, qui peccat, non intendat mortem animæ suæ, nec animam suam odio habeat:quia tamen id facit,vnde sequitur mors animæ suæ, dicitur odisse animam suam,& velle perditionem eius. Sic etiam vulgo dici solet de ægroto intemperante, & præcepta medici contemnente, quod quærat, & procuret mortem suam; quòd ea faciat videlicet, quæ mortem ei sint allatura. Ergo quia ex eo quod DEVS subtrahit gratiæ suæ auxilia quibusdam, & circa eos multa operatur,quibus illi,vitio,& culpa sua,peiores efficiuntur, atque hinc euenit & obduratio eorum,& cœca mens, ac reprobus sensus: idcirco secūdum morem loquendi, & scripturæ,& omnium ferme gentium,& induratio peccatorum,& traditio eorum in reprobum sensum,attribui solet DEO, non propriè, sed figurate loquendo. Alia permulta super hac controuersia, & tractatu, & cognosci digna, possent huc afferri: Sed ea, sciens ego, & volens hic tacita prætereo,quòd hæc ipsa de re copiose & diligenter, per decem integras disputationes disserui in primo nostro Tomo selectarum Disputationum, in iis Di-

Margin notes: 100. — S. Augustin. — Psalm. 40. — Damascenus.

ſputationibus quas feci ſuper caput vndecimum Exodi. Hic autem primus Tomus Ingolſtadij, typis excuſus, ſuperiori anno milleſimo ſexcenteſimo primo prodiuit in lucem.

VIGESIMA PRIMA DISPVTATIO.

An vnum peccatum verè dici queat pœna alterius peccati præcedentis, & an DEVS *peccatis puniat peccata.*

SVPER ILLIS VERBIS.

Verſ. 26. & 27. Propterea tradidit illos Deus in paſſiones ignominiæ. Nam fœminæ eorum mutauerunt naturalem vſum in eum vſum qui eſt contra naturam: ſimiliter & maſculi, relicto naturali vſu fœminæ, exarſerũt in deſideriis ſuis inuicem, maſculi in maſculos turpitudinem operantes; & mercedem, quam oportuit erroris ſui in ſemetipſis recipientes.

III. DEMONSTRAT his verbis Paulus impietatem illorum hominum conuenienti & condigna pœna eſſe punitam à DEO, etenim homo (vt ſapienter hoc loco docet S. Thomas) medium locum tenet inter DEVM & animalia bruta, & aliquid habet cum vtriſque commune: Cum DEO quidem intellectum, & voluntatem; cum animalibus verò ſenſũ, & appetitum ſenſitiuũ. Sicut igitur homo id quod erat DEI multauit vſq; ad beſtias gloriam DEI attribuens ſimulacris hominum, & beſtiarum; ita DEVS, quod erat diuinũ in homine ſecundũ rationem & mentem, ſubdidit ei, quod in ipſo eſt animale & brutale, deſideriis ſcilicet & cupiditatibus ſenſitiuis. Verè itaq; in talẽ hominẽ à Dauide dictum eſt in Pſalmo 48. *Homo cum in honore eſſet* (ſcilicet diuinæ imaginis propter rationem) *comparatus eſt iumentis inſipientibus*, (ſcilicet impetum ſuæ ſenſualitatis ad flagitia, abiecto rationis freno, toto affectu ſequendo.) Sed quid eſt illud, *in paſſiones ignominiæ?* Eſt hebraiſmus, ſignificans paſſiones ignominioſas, & infamiæ plenas, quas, ſolius naturæ inſtinctu, omnes ſanæ mentis abominantur. Pro latina voce *paſſiones* Græcè eſt πάθος, quam vocem Quintilianus vertit affectus, Cicero, perturbationes; alij, morbos animi; quidam cupiditates. *De voce paſſionis.* Eraſmo & Vallæ diſplicet nomen Paſſionis: quod tamen nec Auguſtino, nec Gregorio, nec Hieronymo, nec Cypriano diſplicuit. Putat Eraſmus huic loco maxime

maxime quadrare nomen morbi. Horatius quippe, effœminatam libidinem, de qua loquitur in hoc loco Paulus, morbum appellauit, sed aliud esse morbum animi, & aliud passionem, patet ex vitio infidelitatis, quod morbus est animi maximus, πάθος autem appellari non potest. In sua tamen editione noui Testamenti Erasmus vertit hoc loco cupiditates: eum tamen eup dιας sit quædam species πάθυς, continet enim cupiditatem, & timorem, & gaudium, & laborem. Valla reddit affectus, siue affectiones: sed nullus Latinorum Patrum hunc Pauli locum citans dixit, vel morbos, vel cupiditates, vel affectus; sed vt habet Latinus interpres Passiones.

Sequitur *Mercedem quam oportuit, in semetipsis recipientes.* Significantior est hoc loco vox græca ἀντιμισθία, significans non quamlibet mercedem, sed mercedem, meritis respondentem, & quandam veluti compensationem. Consentaneum videlicet fuit, vt qui relicto vero DEO subdiderant se factitiis diis, ligneis, & lapideis; ipsi turpissimis cupiditatibus, fœdissimisque flagitiis, notabili eorum probro, & infamia subderentur. Ac licet nomen mercedis ferè in bono ponatur, hic tamen transfertur ad malum, sicut etiam infra capite sexto dicitur, stipendium peccati mors. Annotauit super hoc loco sanctus Thomas, congruenter B. Paulum idololatriæ pœnam posuisse vitia, quæ sunt contra naturam, quæ grauissima sunt inter peccata carnalia. Etenim simul cum idololatria vsus nefandi peccati cœpisse videtur, in tempore videlicet Abrahæ, quo tempore initium publicæ idololatriæ factum esse creditur: tunc autem primo legimus Genesis decimo nono, nefandum vitium viguisse apud Sodomitas, & atroci supplicio cœlitus fuisse punitum. Similiter idololatria crescente, creuerunt etiam huiusmodi vitia: scriptum quippe est in capite quarto posterioris libri Machabæorum, quod Iason ausus est sub ipsa arce, optimos quosque Ephœborum in lupanaribus ponere: erat autem hoc non initium, sed incrementum quoddam, & profectus gentilis, & alienigenæ conuersationis. *S. Thomas.*

112. Ex hoc autem Pauli loco, in quo disputat ipse, sapientes illos Ethnicorum, qui verum DEVM cognouerunt, in pœnam fœdissimæ idololatriæ, traditos fuisse in reprobum sensum, & in turpissima flagitia, ex hoc, inquam, loco & sancti Patres ac Doctores Ecclesiæ, & Theologi Scholastici in secundo Sententiarum Distinctione trigesima sexta docent ac probant, esse quædam peccata, quæ sint & causæ sequentium peccatorum, & pœnæ antecedentium quadriformem enim faciunt peccatorum rationem; est enim quoddam peccatum, quod non modo est peccatum, verùm etiam est causa subsequentis peccati: & est peccatum, quod non solum est peccatum, sed est pœna etiam præcedentis peccati: & est peccatum, quod est pœna antecedentis peccati, simulque causa subsequentis: ac demum est peccatum, quod nihil horum habet: nam neque est causa peccati, nec pœna peccati, sed ipsum per se tantummodo est peccatum: veluti si primum peccatum mortale, quod quis admisit, confestim deleat per pœnitentiam. *Quadruplex ratio peccatorum.*

Multiformem peccati rationem B. Gregorius in libro vigesimo quinto Moralium capite duodecimo, vel secūdum aliam editionē, nono, declarat huiusmodi exemplo: effrenata ventris ingluuies in feruorem luxuriæ, plenitudinem carnis instigat: perpetrata autē luxuria, sæpe aut periurio, aut homicidio tegitur, ne humanarū legū vltione puniatur. Ponamus igitur ante oculos, quod quidā voracitatis sibi fræna laxauit: quod voracitate superatus, adulterij facinus admisit: deprehēsus autē in adulterio, latēter virū adulteræ, ne ad iudiciū traheretur, occidit. Hoc ergo adulteriū, inter voracitatē, & homicidiū positū, de illa videlicet nascēs, & hoc generās, peccatū est, & pœna, atq; causa peccati; Peccatū est per semet *S. Gregorius.*

ipſum: pœna autem peccati eſt, quia culpam voracitatis auxit: cauſa etiam peccati eſt, quia ſubſequens homicidium generauit. Vnum itaque idemque peccatum, & pœna peccati præcedentis eſt, & cauſa culpæ ſubſequentis, quia etiam tranſacta peccata dum exaggerat, damnat; & adhuc ſequentia, quæ damnari debeant, ſeminat. Sic eo loco Gregorius: qui hanc ipſam doctrinam alio quodam exemplo, in homilia vndecima ſuper Ezechielem declarat atque confirmat. Deum porrò peccatis peccata punire nō ſolum in hoc loco docet B. Paulus, ſed etiam in cap. 2. poſterioris epiſtolæ ad Theſſalonicenſes illis verbis: *Quia caritatem veritatis non receperunt vt ſalui fierent; ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio: vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt iniquitati.* Hoc ipſum docet Propheta Dauid, vel Chriſtus in perſona, & verbis Prophetæ, cum in Iudæos dixit ad Deum Patrem: *Appone iniquitatem ſuper iniquitatem eorum, & non intrent in iuſtitiam tuam.*

Locus Pſal. 68.

113. S. Auguſtin. Hanc verò Apoſtolicam, & propheticam doctrinā ſecutus beatus Auguſtinus, ſuper eâdem re in cap. 3. lib. 5. contra Iulianum ita ſcribit: Cæcitas mentis, quam ſolus remouet illuminator Deus, & peccatum eſt, quo in Deum non creditur; & pœna peccati eſt, qua cor ſuperbum, digna animaduerſione punitur: & cauſa peccati eſt, cum mali aliquid cæci cordis errore committitur. Sed copioſius idem, traditur ab Auguſtino in libro de natura, & gratia contra Pelagianos: nam in capite eius lib. 22. diſputans in quendam, qui valde abſurdum putabat dicere, vnum peccatū eſſe vindictā alterius peccati, ſic ait: Non cogitat iſte, præuaricatorem legis, quàm dignè lux deſerat veritatis, qua deſertus, vtique fit cæcus, & plus neceſſe eſt offendat, & cadendo vexetur, vexatuſque non ſurgat: vt ideo tantum audiat vocē legis, quo admoneatur implorare gratiā Saluatoris. An nulla pœna eſt eorum, de quibus dixit Apoſtolus: *Quia cum cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum?* Vtique iſta obſcuratio, vindicta & pœna iam fuit: & tamen per hanc pœnā, id eſt, per cordis cæcitatē, quæ fit deſerente luce ſapientiæ, in plura, & grauiora peccata collapſi ſunt. Nam ſubdit: *Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.* Grauis hæc pœna, ſi quis intelligat: ſed ex hac pœna vide quo ierunt. *Et mutauerunt*, inquit, *gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium.* Ita nimirum perierunt illi ex peccati pœna, qua obſcuratum eſt inſipiens cor eorum, & propter hæc tamen, quæ licet pœnalia etiam ipſa peccata ſunt, ſubiungit dicens: *Propterea tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum, in immunditiam.* Ecce quemadmodum Deus grauius condemnauit, tradens illos in deſideria cordis eorum, & in immunditiam. Videte præterea quid ex hac pœna faciant. *Vt contumelia*, inquit, *afficiant corpora ſua in ſemetipſis.* Et quia pœna eſt iſta iniquitatis, cum ſit & iniquitas, euidentius commendat dicens: *Qui tranſmutauerunt veritatem Dei in mendaciū, & ſeruierunt creaturæ potius quam Creatori: propter hoc tradidit illos Deus in paſſiones ignominiæ.* Ecce quoties vindicat Deus, & ex eadē vindicta, plura & grauiora peccata conſurgūt. Hic nūc iſte dicat, Non debuit ſic vindicari peccatū, vt peccator, per vindictam, plura committeret peccata. Hactenus ex Auguſtino.

114. Locus Ezechielis cap. 3. Eadem quoque B. Gregorij doctrina, & ſententia eſt. Exponens quippe verba illa DEI Ezechielis tertio: *Si conuerſus iuſtus à iuſtitia ſua fecerit iniquitatem, ponam offendiculum coram eo*, in Homilia vndecima in Ezechielem hæc ſcribit: cur adhuc DEVS ei ponet offendiculum, quem iam impie egiſſe, & cecidiſſe per iniquitatem, quam perpetrauerat, conſpicit? ſed diſtricta valde ſunt omnipotentis DEI iudicia. Nam qui peccatorem diu expectat vt redeat, ei non redeunti,

atque contemnenti, ponit adhuc vbi grauius impingat. Peccatum quippe, quod per pœnitentiam citius non deletur, aut peccatum est, aut causa peccati, simul & pœna peccati. Omne enim quod prius committitur contra legem DEI, peccatum est: sed si citius per pœnitentiam non tergitur, iusto iudicio DEVS, obligatam peccatis mentem, etiam in culpam alteram permittit cadere: vt qui flendo, & corrigendo noluit mundare quod fecit, peccatum incipiat peccato cumulare. Peccatum ergo, quod pœnitentiæ lamento non diluitur, peccatum est simul, & causa peccati; quia ex illo oritur, vnde adhuc peccatoris animus altius obligetur. Peccatum verò, quod ex peccato sequitur, peccatum simul est, & pœna peccati: quia excrescente cæcitate, ex retributione prioris culpæ generatur; vt quasi iam quædam sint in peccatore supplicia, ipsa incrementa vitiorum. Vnde DOMINVS per Ezechielem dixit: *Si conuersus iustus à sua iustitia fecerit iniquitatem, ponam offendiculum coram eo.* Ac si aperte dicat: quia videre pœnitendo noluit, vbi iam impingit; iusto eum iudicio deserens, ponam ei vt & alibi impingat; quod tamen Domini ponere, est, non ad peccandum impellere, sed nolle à peccato liberare: sicut de Pharaone dicitur: *Ego indurabo cor eius.* Non enim cor peccantis Dominus obdurat: sed obdurare dicitur, cum ab obduratione non liberat. Sic B. Gregorius. Similia planè scribit Isidorus in capite decimo nono libri secundi de summo BONO: Pœna, inquit, peccati, peccatum admittitur, quando pro merito cuiusque peccati, DEO deserente, in aliud peccatum deterius itur, de quo amplius qui admiserit, sordidetur. Præcedentia itaque peccata, sequentium criminum sunt causæ, vt illa quæ sequuntur, sint præcedentium pœna. Præcedentium verò peccatorum pœna, ipsa vocatur induratio, veniens de diuina iustitia. Hinc est quod Isaias capite 63. dixit DEO: *Indurasti cor nostrum ne timeremus te.* Neque enim qui mali sunt, impelluntur vt mali fiant: sed dum mali iam sunt, indurantur, vt deteriores existant: sicut dixit Apostolus in secundo capite posterioris epistolæ ad Thessalonicenses: *Quoniam veritatem Dei non receperunt, vt salui fierent, misit illis Deus spiritum erroris.* Facit ergo DEVS quosdam peccatores: sed in quibus talia iam peccata præcesserunt, vt iusto iudicio eius, mereantur in deterius ire. Hæc Isidorus.

Exod. 14.

Isidorus.

115 Sed enim hæc doctrina, licet verissima sit, magnam tamen secum habet complicatam difficultatem & quæstionem; Quomodo vnum peccatum possit esse pœna alterius peccati; & quomodo verè dici queat; DEVM peccatis punire peccata. Etenim peccatum, vt peccatum, adeò esse voluntarium necesse est, vt si voluntarium non sit, peccatum esse non possit: at pœna, vt pœna est, inuoluntaria est; nec pœna esset propriè loquendo, si voluntaria esset: non igitur peccatum, vt peccatum, pœna esse potest. Deinde omnis pœna est iusta, à diuina descendens iustitia, vt disputat Augustinus in libro primo Retractationum capite nono, & in libro tertio de libero arbitrio, capite decimooctauo. Peccatum verò, omnino iniquum, & iniustum est. Ac demum, DEVS non est auctor peccati; est autem DEVS auctor pœnæ, qua vindicatur peccatum: ergo peccatum vt peccatum, non est pœna.

Difficile intellectu esse, quod peccatum sit pœna peccati.

S. August.

116 Hanc difficultatem explicare cupiens Magister sententiarum in libro secundo; Distinctione trigesimasexta, interpretatur, peccatum dici pœnam peccati, non vt habet rationem culpæ à libera voluntate commissæ, sed secundum effectum, quem in anima peccantis producit, qui est corruptio boni naturæ: facit enim inordinationem quandam in anima, & inclinationem ad malum, & reatum æternæ mortis. At enim hac ratione, omne peccatum, etiam primum, posset dici pœna; quod alienum est à sententia Pauli quæ est in hoc loco, & Augustini,

Magister sententiarum.

qui in primo libro Retractationum cap.15.tradit,quædam esse peccata,quæ non sunt pœnæ aliorum peccatorum, idémque apertius declarat & confirmat,exponens verba illa Psalm.57. *Super cecidit ignis,& non viderunt solem.* Sed respondet Magister: Licet quodlibet peccatum sit pœna peccantis; non tamen,omne peccatum est pœna alterius peccati,sed tantummodo peccatum subsequens,est pœna præcedentis peccati, quod fuit causa illius. Atqui, si non aliter peccatum est pœna, nisi propter corruptionem boni naturalis, & reatum æternæ mortis, vt ipse vult:cùm talis,(vt ita loquar) pœnalitas,proueniat ex proprio peccato,vnde efficitur, non debet ea referri ad aliud peccatum, sed assignari tantum debet proprio peccato, à quo efficitur. Certè B.Paulus hoc loco, pœnas peccatorum præcedentium, commemorat peccata, ea ratione vt peccata sunt grauissima & fœdissima: & August. atque Gregorius, & Isidorus, vt verba eorum suprà memorata indicant, peccatum, vt peccatum, faciunt pœnam peccati, non autem propter illam corruptionem boni naturalis. Quapropter alia quæpiam ratio quærenda est,commodius explicandi propositam difficultatem.

117 S.Thomas. B.Thomas melius expediens hanc difficultatem in prima secundæ,quæst.80. art.2.ait:Peccatum, si consideretur secundum formam,& naturam suam,nō habet rationem pœnę:peccatum enim,vt peccatum est,esse voluntarium,& ab hominis electione profectum. At verò si peccatum consideretur secundum suam causam,ex qua oritur,puta subtractionem diuini auxilij,quo seruabatur & tenebatur homo,ne rueret in maxima scelera; sic vnum peccatum est pœna peccati, hac enim ratione occulto, & seuero DEI iudicio, sicut ait Augustinus, vindicatur peccatum; dum offensus DEVS præcedentibus peccatis, subtrahit auxilium gratiæ suæ: quo amoto, partim impulsu dæmonum, partim procliuitate carnis, atque infirmitate humani animi,præcipitatur homo in omne peccati genus.Propter hanc igitur subtractionem gratuitæ præseruationis hominum à peccando, quam & efficit DEVS,& quę est pœna quædam & supplicium peccatorum,peccatum quod ob talem subtractionem deinde committitur,dicitur peccatum esse & pœna peccati. Idem S.Thomas in Commentario huius loci epist. ad Romanos enucleatius docens,quemadmodum vnum peccatum sit alterius peccati vel causa,vel pœna,hunc in modum scribit: Vnum peccatum potest esse causa alterius vel directè,vel indirectè. Directè quidem,quando ex vno peccato inclinatur homo ad aliud peccatū,& hoc fit dupliciter:Primò secundum rationem causæ finalis,vt si quis ex auaritia incitetur ad faciendum homicidium. Vel secundum rationem causæ materialis,sicut peccatum gulæ,inducit ad peccatum luxuriæ,ministrando scilicet materiam. Vel secundum rationem causæ mouentis, & efficientis,vt cùm ex multis actibus alicuius peccati,generatur habitus ad simile peccatum inducens. Indirectè autem vnum peccatum est causa alterius peccati, tanquam remouens prohibens:sicut primum peccatum meretur exclusionē gratiæ,qua subtracta,homo ruit in aliud peccatū, & sic primum peccatum est causa secundi, sed indirectè, & per accidens,& tanquam remouens prohibens. Illud porrò etiam notandum est, quod peccatum vt peccatum non potest esse pœna; siquidem pœnam patimur contra voluntatem nostram:peccatum autem est voluntarium,vt dicit Augustinus.Sed quia peccatum habet quædam adiuncta,quę sunt contra voluntatem peccantis, ratione eorum, peccatū dicitur pœna præcedentis peccati:& hoc dupliciter:vel quia est aliquid præcedens peccatum,cuiusmodi est subtractio gratiæ,ex qua sequitur,vt homo peccet:vel est aliquid adiunctum ipsi peccato,aut interius, sicut est inordinatio animi, dicente Augustino in primo libro Confessionum:Iussisti Domine,& sic est,vt pœna sibi sit,omnis inordina

ordinatus animus: aut est aliquid adiunctum peccato; quantum ad exteriores actus, quibus labores & difficultates adiunguntur, secundum illud quod dicunt impij: *Ambulauimus vias difficiles.* Vel denique quantum ad id, quod sequitur peccatum, sicut est remorsus conscientiæ, & infamia, & similia. Hactenus B. Thomas. Atque hæc proculdubio fuit sententia B. Pauli, & Patrum, quorum verba suprà memorauimus, Augustini, Gregorij, & Isidori aientium, peccatis DEVM punire peccata, & posteriora peccata esse supplicia præcedentium. Hoc enim sic exponunt: Deum in pœnam præcedentium peccatorum, deserere hominem, & multis eum spoliare præsidiis, & auxiliis suis, quibus ille cohibebatur à grauissimis criminibus, & turpissimis flagitiis. Priuatus autem peccator istiusmodi auxilus DEI, reprobo iam sensu, & cæca mente præcipitatur in omne vitiorum genus. Pœna igitur præcedentium peccatorum, fuit subtractio illa diuinorum auxiliorum, quæ à DEO prouenenit, eiúsque causa DEVS est: Sed quia ex tali subtractione diuinorum auxiliorum sequuntur grauissima illa peccata; idcirco ipsa quoque, figurato & vulgari modo loquendi, dicuntur pœnæ antecedentium peccatorum, & DEVS dicitur posterioribus peccatis vindicare priora peccata. *Sap. 5.*

Restat etiam nunc non parua difficultas, quã habet sentẽtia quædã B. August. in lib. 5. cõtra Iulianũ cap. 3. affirmantis, DEVM trahere peccatores in praua desideria, & in reprobũ sensum non modò per nudã permissionẽ, vel per patientiã, sed per quandã potentiã, & actionẽ, inclinando voluntates eorũ, sicut idem August. scribit in libro de gratia, & libero arbitrio ad Valentinũ, & in eius libri capite 21. Nam cùm ante retulisset aliquot Scripturæ loca, quibus dicitur DEVM trahere homines in peccata; subdit hęc verba: His & talibus testimoniis diuinorum eloquiorũ, quæ omnia commemorare nimis longũ est, satis, quãtum existimo, manifestatur, operari DEVM in cordibus hominũ ad inclinandas eorum voluntates quocunq; voluerit; siue ad bona, pro sua misericordia; siue ad mala, pro meritis eorũ; iudicio vtique suo aliquãdo aperto, aliquando occulto, semper autem iusto, Sic ibi. Verùm, si concedatur, DEVM, propriè loquendo, inclinare voluntates hominum ad mala, mouendo scilicet eas, & determinando; quomodo negari poterit, DEVM esse veram causam, verumque auctorem mali? quod tamen apertissimè contrarium est diuinæ scripturæ, & rationi: quin etiam doctrinæ ipsius Augustini pluribus in locis ab eo traditæ aduersatur. Is enim in eo libro, in quo respondet ad articulos quosdã sibi falsò impositos, multifariã docet, & probat, DEVM nullo modo esse causam peccati, neq auctorẽ malæ voluntatis hominũ. In responsione quippe ad decimũ articulum sic ait: Detestanda, & abominanda opinio est, quæ DEVM cuiusquã malæ volũtatis, vel malæ actionis credit auctorẽ. Mala enim homines cùm admittunt, suis concupiscẽtiis, & cupiditatibus seruiunt, quas ab illa prima voluntariæ præuaricationis labe traxerũt. Et in responsione ad artic. 13. Nefas est, inquit, DEO adscribere causas peccatorum, & ruinarum hominum. Si enim à iustitia, & pietate quis deficit, suo in præceps fertur arbitrio: sua cõcupiscentia trahitur: sua persuasione decipitur. Nec in tali negotio quicquã diuinæ voluntatis interuenit: cuius ope scimus multos ne laberẽtur, retentos; nullos autem, vt laberentur, impulsos. Ac demùm in responsione ad art. 14. Fieri, inquit, non potest, vt per quem à peccatis surgitur, per eum in peccata decidatur. Si à sanctitate receditur, & ad peccata transitur, nihil ibi Deus malæ tentationis immittit: & recessurum ipse non deserit, antequam ille deserat, & facit plerunque ne deserat; aut etiam, si discesserit, vt redeat. Cur autem illum retineat, & alium non retineat, nec possibile est comprehendere, 118 *Quomodo intelligẽdũ sit quod Augustinus dixit, Deũ inclinare volũtates peccatorum ad malum.*

 nec licitum

nec licitum inuestigare. Sed illud scire sufficit, & ab illo esse quod statur, & non esse ab illo quod ruitur. Hæc Augustinus.

119 Explicandum igitur est, quemadmodum Augustinus intellexerit DEVM inclinare voluntates hominum ad malum. Intellexit nempe inclinare eas DEVM, ad malum, nō propriè, & efficienter mouendo eas, & (vt non ita pridem à Theologis dici cœptum est) physicè mouendo & determinando ad malum: sed quia multa circa peccatores, qui indurantur, & excæcantur in peccatis operatur, per se quidem non mala, sed è quibus tamen occasionem illi capiunt grauius peccandi, magísque animum suum in peccatis obfirmandi. Non igitur DEVS malitiam infundit voluntati, nec eam efficienter mouet ad malum, verùm, iusto iudicio, vindicans peccatorem, diu multúmque in magnis peccatis versatum, non modò non infundit gratiam, qua prohibeantur praui motus & appetitiones humanæ voluntatis; sed etiam quod ponat eis occasiones & offendicula, ad quæ grauius illi impinguant; suo tamen vitio, vertentes videlicet occasiones, quibus resipiscere atque emendari debebant, in maiorem occasionem peccandi: sicut videre licet in Pharaone. Quæ autem & qualia sint, quæ Deus operatur circa peccatores, per quæ illi, suo vitio, peiores euadunt, exposuimus in primo Tomo, selectarum disputationum super cap. II. Exodi, in octaua Disputationes earum decem, quas de induratione humani cordis tractauimus, ad numerum marginalem 58. Videat Lector hanc ipsam, quam nunc tradidimus explicationem illius sententiæ Augustini, quemadmodum ipsemet August. luculentè declaret in libro quæstionum in Exodum, in Tractatu quæst. 18. cuius verba hic referre supersedemus, quòd ea sint à nobis commemorata & exposita in eo, quo dixi loco. Ergo, secundum Augustinum, DEVS inclinat voluntatem hominis ad malum, non efficienter mouendo eam, sed tantùm per occasionem, &, vt ita dicam, obiectiuè: quod multa faciat, & obiiciat homini vitiis corrupto, quæ illius prauam voluntatem inclinatura sunt ad malum: quæ Augustini doctrina congruit cum eo, quod dixit DEVS per Ezech. cap. 3. *Si iustus conuersus fuerit à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, ponam offendiculum coram eo.* Et cum eo quod scriptum est in libro Sapientiæ cap. 14. creaturas DEI factas esse in odium, & in tentationem animabus hominum, & in muscipulam pedibus insipientium.

Ezech. 18.

IN

IN CAPVT SECVNDVM EPISTOLÆ AD ROMANOS.

DISPVTATIONES DECEM ET SEPTEM.

Pergit ostendere, Gentes in peccatis esse, & obnoxias DEI vindictæ: præcipuè autem docet, Iudæis, Mosaicæ legis præuaricatoribus, nec prærogatiuam legis, nec circumcisionis profuturam.

CAPVT II.

PROPTER quod inexcusabilis es, ô homo, qui Versu 1.
alterum iudicas. In quo enim iudicas alterum,
teipsum condemnas: eadem enim agis quæ iudi-
cas. | Scimus enim quoniam iudicium DEI est 2
secundum veritatem in eos, qui talia agunt | Exi- 3
stimas autem hoc, ô homo, qui iudicas eos, qui ta-
lia agunt, & facis ea, quia tu effugies iudicium DEI? | An diuitias 4
bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? ignoras
quoniam benignitas DEI ad pœnitentiam te adducit? | Secundum 5
autem duritiam tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die
iræ, & iusti iudicij DEI? | qui reddet vnicuique secundum opera 6
eius: | iis quidem, qui secundum patientiam boni operis gloriam, & 7
honorem, & incorruptionem quærunt, vitam æternam: | iis autem, 8
qui sunt ex circumcisione, & qui non acquiescunt veritati, credunt
autem iniquitati, ira, & indignatio. | Tribulatio & angustia in om- 9
nem animam hominis operantis bonum Iudæi primum, & Græ-
ci: | gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo 10
primum, & Græco: | Non enim est acceptio personarum apud 11
DEVM. | Quicunque enim sine lege peccauerũt, sine lege peribunt: 12

13 & quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. | Non
enim auditores legis iusti sunt apud DEVM, sed factores legis iusti-
14 ficabuntur. | Cùm enim Gentes, quæ legem non habent, naturaliter
eà, quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt
15 lex: | qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis: testimo-
nium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogita-
16 tionibus accusantibus, & defendẽtibus, | in die, cùm iudicabit DEVS
occulta hominum, secundum Euangelium meum per IESVM
17 CHRISTVM. | Si autem tu Iudæus cognominaris, & requiescis in
18 lege, & gloriaris in DEO, | & nosti voluntatem eius, & probas vtilio-
19 ra, instructus per legem, | confidis te ipsum esse ducem cæcorum,
20 lumen eorum, qui in tenebris sunt, | eruditorem insipientium, ma-
gistrum infantium, habentem formam scientiæ, & veritatis in lege.
21 | Qui ergo alium doces, teipsum non doces: qui prædicas non furan-
22 dum furaris: | qui dicis non mœchandum, mœcharis: qui abominaris
23 idola; sacrilegium facis: | qui gloriaris in lege, per præuaricationem
24 legis DEVM inhonoras. (| Nomen enim DEI per vos blasphematur
Isa.32.b.5. inter Gentes, sicut scriptum est.) | Circumcisio quidem prodest si
Ez.36.c.20 legem obserues: si autem præuaricator legis sis, circumcisio tua præ-
25 putium facta est. | Si igitur præputium iustitias legis custodiat: non-
26 ne præputium illius in circumcisionem reputabitur? | & iudicabit id,
27 quod ex natura est præputium, legem consumans, te, qui per litte-
28 ram, & circumcisionem præuaricator legis es? | Non enim qui in
manifesto, Iudæus est: neque quæ in manifesto in carne, est circum-
29 cisio; | Sed qui in abscondito Iudæus est: & circumcisio cor-
dis in spiritu, non littera: cuius laus ex hominibus,
non ex DEO est.

***

PRIMA

PRIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

PROPTER quod inexcusabilis es, ô homo omnis qui iudicas: in quo enim iudicas alterum, te ipsum condemnas, eadem enim agis quæ iudicas. Scimus enim quoniam iudicium Dei est secundum conscientiam in eos, qui talia agunt. Existimas autem hoc, ô homo, qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies iudicium Dei? *Versu 1.2.3.*

1 ILLA particula, *Propter quod,* quæ est nota & illationis, & causalitatis, indicat, quæ dicuntur in hoc secundo capite, inferri ex iam dictis in capite præcedenti. Sed ex quibus potissimum? Quidam putant, initium huius capitis inferri ex omnibus, quæ dicta sunt præcedenti capite; ab eo præcipuè loco: *Reuelatur enim ira* DEI *de cœlo, &c.* Vsque in finem capitis. Sed probabilius dictu est, initium secundi huius capitis inferri ex vltimis illis verbis primi capitis: *Qui talia agunt, digni sunt morte: & non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Vt consilium & propositum Pauli sit, docere, nullam habere homines probabilem suorum criminum excusationem: siue Iudæi iudicent, & damnent gentes tanquam idololatras; siue gentes accusent Iudæos impietatis, tanquam diuinæ legis transgressores. Quapropter Paulus vtriusque populi deprimere volens superbiam, in vniuersum demonstrat, quemlibet hominem esse inexcusabilem, suoque ipsiusmet iudicio, dignum morte: cùm peccata, quæ in aliis condemnat, vel natura ipsa docente, vel lege scripta, diuinitus per Mosen lata, demonstrante, committit. Ergo & lex naturalis in cordibus omnium hominum inscripta, inexcusabiles reddit gentes, vt peccatis suis ignorantiam eius quod fieri aut caueri oportet, non queant obtendere: & lex diuina per Mosen promulgata, omnem prorsus adimit Iudæis excusationis peccatorum suorum speciem: quippe qui non solùm contra conscientiam suam, sed etiam contra legem Moysis peccabãt. Caietanus putat, postquam Paulus præcedenti capite ostendit, doctores & professores sapientiæ apud Ethnicos, fuisse grauissimis & fœdissimis criminibus obstrictos atque inquinatos, ob idque obnoxios vindictæ DEI, ac dignos morte: in hoc capite demonstrare eum idem de iis, qui sunt iudices aliorum, & post sapientes primum auctoritatis locum tenent. Sicut igitur suprà probauit, sapientes illos fuisse inexcusabiles, ex ipsa eorum sapientia, cum ipsorum operibus collata: Ita nunc conuincit, iudices esse inexcusabiles, ex proprio ipsorum iudicio, cum eorum factis comparato. Iudices námque, etiam ipsi, sicut illi sapientes, detinent veritatem, quam nouerunt, in iniustitia, dum illa vtuntur in iudicando, & condemnando alios; secundum quam tamen ipsi nequaquam viuunt, sed in suis moribus & factis iniusti sunt.

Ratio connexionis secundi capitis cũ primo.

Exod. 20.

Caietanus.

Valet

2 Valet ad illuſtrandum hunc locum Pauli, quod pluribus verbis tradit S. Au-
S. Auguſtin. guſt. in epiſtola centeſima quinta, quæ eſt ad Sixtum presbyterum: ex quo loco pauca quædam eius verba huc transferam. Sic enim ait: Humana ſuperbia, tanquam confidens de viribus liberi arbitrij, excuſatam ſe putat, quando ignorantiæ, non voluntatis videtur eſſe quod peccat. Secundum hanc excuſationem, inexcuſabiles dicit eſſe diuina ſcriptura, quoſcunque, ſcientes peccare conuincit:
Eccleſ. 7. Deus tamen iuſtum iudicium nec illis parcit, qui non audierunt: *Quicunque enim ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt.* Et quamuis ſe ipſi excuſare videantur, non admittit tamen hanc excuſationem, qui ſcit ſe feciſſe hominem rectum, eique obedientiæ dediſſe præceptum: nec niſi eius, quo malè vſus eſt, libero voluntatis arbitrio, etiam, quod tranſiret in poſteros, manaſſe peccatum. Neque enim damnantur, qui non peccauerunt, quandoquidem illud ex vno in omnes per-
Ad Rom. 5. tranſiuit: ac per hoc inexcuſabilis eſt omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento propriæ voluntatis; ſiue qui nouit, ſiue qui ignorat: ſiue qui indicat, ſiue qui non iudicat: quia & ipſa ignorantia, in eis qui intelligere noluerunt, ſine dubitatione peccatum eſt; in eis verò, qui non potuerunt intelligere, pœna peccati eſt. Ergo in vtriſque non eſt iuſta excuſatio, ſed iuſta damnatio. Ideo autem diuina eloquia eos inexcuſabiles dicunt, qui nō ignorantes, ſed ſcientes peccant, vt ſecundum iudicium ſuperbiæ ſuæ, quo multum confidnnt de viribus propriæ voluntatis: ſe inexcuſabiles videant: quia de ignorantia iam non habent excuſationem; & nondum tamen in eis eſt iuſtitia, cui præſumebant propriam ſufficere voluntatem. Sic Auguſtinus.

3 Sequitur illud: *In quo enim alterum iudicas, te ipſum condemnas.* Pro illo, *In quo,* græcè eſt (ἐν ᾧ) quod ſecundum proprietatem ſermonis græci, ſignificat idem quod (eo ipſo quod) vt ſit ſenſus: eo ipſo quod alium iudicas, te ipſum condemnas: vel alium iudicando, te ipſum condemnas. Nam iudicium, & ſententia, quam pronuntias in alium, fecit quoque te ipſum, eiuſdem criminis participem. Hoc ſanè intellectu Latinus interpres in capite ſecundo prioris epiſtolæ B. Petri, eandem particulam græcam (ἐν ᾧ) vertit. *In eo quod,* ſic enim ait: *In eo quod detractant de vobis, tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos conſiderantes, glorificent* Deum *in die viſitationis.* Hoc autem loco noſter interpres ita reddidit, vt ſignificaret, in quo crimine quis alterum iudicat, in eo ipſum ſe condemnare, cum idem crimen admittit: quam interpretationem horum Pauli verborum ſecuti
Origenes. ſunt Origenes & Theophylactus in hoc loco, & Cyrillus libro quarto commen-
Theophyl. tariorum in Ioannem, capite quinquageſimoprimo, & Cyprianus libro tertio ad
Cyril. Alex. Quirinum, & Auguſtinus libro tertio contra Creſconium Grammaticum capite
Cyprianus. *Auguſtinus.* vigeſimoſeptimo, & in epiſtola centeſima ſexageſimaſecunda, & Hieronymus in
Hieronymus fine libri ſecundi commentariorum in Ezechielem.

Eadem enim agis quæ iudicas. Quod perinde eſt ac ſi diceret: Tametſi iudicando alium, ſimulas te innocentem eſſe, & purum à malefactis, quæ damnas, & confidenter in alterum ſententiam pronuntias: eadem tamen ipſe facis vel opere, licet clam alios, vel affectu. Quod ſi abſtines, ab iſtiuſmodi peccatis, facis id quidem tu non amore iuſtitiæ: ſed timore vel pœnæ, vel infamiæ, vel alicuius detrimenti. Sciat porrò lector, græcos codices, qui nunc extant, pro illo, *quæ iudicas,*
4 concorditer habere, *qui iudicas.* Vt ſit ſenſus: ſimiliter peccas, ſiue eodem peccato, ſiue alio. Nam quia tu qui iudicas, facis eadem, quæ facit reus à te iudicatus, ex eo apparet, quod ſententia contra illum à te pronuntiata, continet condemnationem tuam & pœnā, quam mereris. Si enim tu adulter damnas alterum adulterum, & in eum pœnam decernis; iſtud ipſum iudicium tuum continet & condemna

demnationem,& pœnam,quam tu mereris. At enim latina lectio habens, *qua iudicas*, & antiqua est, & in omnibus latinis codicibus emendatis repetitur, eamq; olim habuerunt Cyprianus, & Hieronymus, & Augustinus, locis paulò suprà citatis: vt credibile sit vtramque lectionem fuisse in libris græcis.

4 *An Iudex manēs in aliquo peccato, & aliū eiusdem peccati condemnās, peccet.*

Caietanus super his Pauli verbis ponit quæstionē huiusmodi: Quid sit illud, à quo inexcusabilem esse Paulus dicit iudicem, facientem eadem, de quibus alterum iudicat & condemnat. Nam si illud est impœnitentia, quia eum non pœnitet peccati sui, cuius simile condemnat in altero: ergo alij, qui non sunt iudices, excusabiles essent ab impœnitentia. Sin autem est noua culpa, quam iudex contrahit, eo ipso quòd iudicat, existens in simili crimine: ergo Iudex, qui & ex officio, & iustè condemnat adulterum, si etiam ipse commisit adulterium, peccaret exercendo iustitiam: quod videtur durum. Ad hoc respondet Caietanus, talem iudicem dici inexcusabilem esse à licentia suorum criminum: non enim potest habere excusationem ignorantiæ, quod illud esset illicitū, cùm idem crimen in alio iudicat, & condemnat, tanquam illicitum, & pœna dignum. Inexcusabilis quoque redditur à noua culpa, quam contrahit iudicando, & perseuerat in eodem crimine. Si enim turpe est doctori, cùm culpa redarguit ipsum, quanto magis iudici? Intelligo autem nouam culpam, non peccatum mortale. Sanctus quoque Thomas super eadem re in commentario huius loci, hæc tradit: sciendum est, quod cùm aliquis aliquem iudicat de peccato, quod ipse committit, non per hoc sibi semper condemnationem acquirit, quia non semper mortaliter peccat sic iudicando, semper tamen suam damnationem manifestat. Si enim publicè sit in peccato, de quo alium iudicat, videtur scandalizare iudicādo; nisi fortè humiliter se simul cum illo reprehendat, pro suo peccato ingemiscens. Si verò sit in eodem peccato occultè, non peccat iudicando alium de peccato eôdem, maximè cum humilitate, & conatu ad resurgendum. Sic B. Thomas. *S. Thomas.*

5 *Quando quis in iudicando peccet.*

Quando autem Iudex peccet, aut non peccet, iudicando, & condemnando alios, docet idem, sequens doctrinam B. Augustini, & Ad hunc modum scribens: Non omne iudicium, condemnationis causa est iudicanti: triplex quippe iudicium est. Vnum est iudicium iustum: quod fit secundum regulam iustitiæ; de quo dictum est sapientiæ primo. *Diligite iustitiam, qui iudicatis terram.* Alterum est iudicium non iustum; quod fit contrà regulam iustitiæ: ad quod pertinent verba illa scripturæ, Sapientiæ sexto. *Cùm essetis ministri regni eius, non rectè iudicastis.* Est præterea tertium iudicium, quod vocatur temerarium: de quo dicitur Ecclesiastici quinto, *Ne temerè quid loquaris.* Et hoc dupliciter admittitur: vno modo, cùm quis ad iudicandum procedit, absque certa veritatis præcognitione: cōtra quā faciebat sanctus Iob, qui de seipso dixit capite 29. *Causam quam ignorabam, diligentissimè inuestigabam.* Altero modo iudicium fit temerarium, si quis vsurpet sibi iudicium de occultis, de quibus iudicare solius est Dei, sicut Paulus dixit capite quarto prioris epistolæ ad Corinthios: *Nolite ante tempus iudicare, quoad vsque veniat Dominus: qui & illuminabit abscondita tenebrarum & occulta cordium.* Dupliciter porrò est aliquid occultum, vel quo ad nos, vel secundū sui naturam, & hoc ad solam Dei cognitionem pertinet: eiusq; duo sunt genera. Nam & sunt occulta cordium, secundum illud Hieremiæ; *Prauum est cor hominis & inscrutabile; quis cognoscet illud? Ego Dominus, scrutans corda, & probans renes.* Sunt etiam futura contingentia, secundum illud Isaiæ 51. *Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & dicemus quia dij estis vos.* Hæc S. Thomas à Magistro suo didicit B. Augustino, qui capite 28. libri secundi de sermone Domini in monte, eandem in sententiam scribens: Duo sunt, inquit, in quibus temerarium iudicium cauere

Locus Sap. 1. & 6.

Locus Eccl. cap. 5.

Quando fiat iudicium temerarium.

Locus 1. ad Cor. c. 4.

S. Augustin.

debemus, cum incertum est, quo animo quidque factum fuerit, vel cùm incertum est, qualis futurus sit, qui nunc vel bonus, vel malus apparet. Si ergo quispiam, verbi gratia, conquestus de stomacho, ieiunare noluit? & tu id non credens, edacitatis vitio tribueris, temerè iudicabis. Item si manifestam edacitatem, & ebriositatem cognoueris, & ita reprehenderis, quasi illa possit corrigi, atque mutari, in hoc minus temerè iudicabis. Non ergo reprehendamus ea, quæ nescimus quo animo fiant; neque ita reprehendamus, quæ manifesta sunt, vt desperemus sanitatem. Sic enim euitabimus iudicium, de quo dixit Dominus: *Nolite iudicare, ne iudicetur de vobis.* Sic Augustinus.

Matth. 7.

6. Sequitur illud: *Scimus enim, quoniam iudicium* D E I *est secundum veritatem in eos, qui talia agunt.* Pro illa particula, *enim*, græci codices habent (*autem*) & ibidem legit Ambrosius. Est autem hic sensus: scimus autem quod D E V S iudicás, non sequitur speciem rei, externaque signa & coniecturas more hominum; qui arcana cordis non vident; nec ea quæ clam ipsos fiunt, liquidò norunt. Nec item D E V S per gratiam & fauorem, iudicium peruertit more iniquorum iudicum; sed facit iudicium secundum merita & dignitatem operum. Licet autem possit hoc intelligi de omni iudicio D E I; attamen Oecumenius, & Ambrosius, interpretantur id de iudicio extremo, & generali omnium hominum. Duas autem ob causas poterant homines non curare iudicium D E I: vel ex parte intellectus, non credendo post mortem futurum diuinum iudicium de hominibus, quod est peccatum infidelitatis: & ad hoc pertinent verba hæc Pauli; & ea, quæ mox adiungit: *Existimas, ô homo, quod tu effugies iudicium* D E I? Ob hoc enim homines promittunt sibi impunitatem. Vel non curant homines D E I iudicium, ex parte voluntatis: nam cùm videant D E V M conferre beneficia in malos, quin etiam liberalius quàm in bonos, beneficia dico, bona temporalia: & præterea videant eos impunè peccare, Deumque peccata eorum dissimulare, ac sæpè impunitaté relinquere in hac vita; putant eum etiam post hanc vitam non puniturum improbos, præsertim verò æternis suppliciis.

Ambrosius. Oecumenius Ambrosius.

7. Non prætteribo hîc tacitus documentum quoddam, & verissimum, & admodum salutare, quod B. Augustinus de pia, & cauta, & vtili ratione alios iudicandi, & reprehendendi tradit in capite trigesimo libri secundi de sermone Domini in monte, his verbis: Piè, cautéque inuigilandum est, vt cùm aliquem reprehendere, vel obiurgare nos necessitas coëgerit, primùm cogitemus, vtrum tale sit vitium, quod nos nunquam habuimus, vel quo iam caremus. Si nunquam habuimus, cogitemus & nos homines esse, & habere potuisse. Si verò habuimus, & nunc non habemus, tangat memoriam communis fragilitas, vt illam reprehensionem, aut obiurgationem non odium, sed misericordia præcedat: vt siue ad correctionem eius, propter quem id facimus, siue ad peruersioné valuerit (nam incertus est exitus) nos tamen de simplicitate oculi nostri securi simus. Si autem cogitantes nosmetipsos, inuenerimus, nos in eo esse vitio, in quo est ille, quem reprehendere parabamus, non reprehendamus, neque obiurgemus, sed tamen congemiscamus, & non illum ad obtemperandum nobis, sed ad pariter cauendum inuitemus. Raró ergo, & in magna necessitate obiurgationes adhibendæ sunt: ita tamen, vt etiam in iis ipsis nō nobis, sed Domino, vt seruiatur, instemus. Ipse enim est finis, vt nihil duplici corde faciamus, auferentes trabem de oculo nostro, inuidentiæ, vel malitiæ, vel simulationis, vt videamus eijcere festucam de oculo fratris. Videamus eum oculis colúbæ, quales in sponsa C H R I S T I prædicantur, quam sibi elegit D E V S gloriosam Ecclesiam, non habétem maculam, neque rugam, id est, mundam, & simplicem. Hactenus ex Augustino.

Pia & cauta, maximeque salutaris ratio iudicandi, & reprehendendi ex B. Aug.

Matth. 7. Cant. 4. Ephes. 5.

Verita

Veritatem illius sententiæ Pauli: *Inexcusabilis es,ô homo,qui iudicas:in quo enim alterum iudicas,teipsum condemnas:eadem enim agis,quæ iudicas.* Cùm alia manifestè confirmarit,tum illud apertè comprobauit, quod de Nathan propheta, & rege Dauide legitur in capite duodecimo libri secundi Regum. Nam cùm Nathan, DEI iussu, obiurgatum iret Dauidem de adulterio Bethsabee, & cæde Vriæ, quo suum ei crimen apertius ostenderet, efficaciúsque probaret, proposita regi quadam parabola, fecit, vt rex alium condemnans, multò magis culpabilem se, damnabilemque agnosceret. Cùm enim rex audita parabola (eam autem rem gestam ipse putabat, magna cum indignatione dixisset: *Viuit Dominus,quoniam filius mortis est vir,qui fecit hoc,* continuò Nathan adiecit: *Tu es ille vir,* & confestim Dauid suo se iudicio & sententia damnatum agnoscens, criminum suorum verè pœnitens, ingenti cum doloris sensu dixit: *Peccaui Domino.* Quà eius confessione, adeò placatus est DEVS, vt protinus Nathan, DEI nomine, ei diceret: *Dominus quoque transtulit peccatum tuum:non morieris.* 8 *Locus libri 2.Reg.c.12.*

Nec verò Iudices tantum, & qui aliorum crimina iudicandi & puniendi ius & potestatem habent; sed etiam quicumque aliorum peccata verbis aut scriptis accusant, & obiurgant, & se bene viuendi, & virtutum professores, & doctores iactant, vitiorumque insectatores, & hostes; si eisdem ipsi vitiis tenentur obstricti, & lingua pugnat cum corde, & doctrina discordat à vita, multò quàm alij culpabiliores & damnabiliores censentur. Memorabilis profectò est; & ad hoc quod diximus illustrandum aptissima, Ciceronis illa sententia: Omnes qui alterum, nullis impulsi inimicitiis, nulla priuatim læsi iniuria, nullo præmio adducti, in iudicium vocant; prouidere debent, quantum in omnem vitam negocij suscipere conentur. Legem enim sibi indicunt innocentiæ, continentiæ, virtutumq; omnium, qui ab altero rationem vitæ reposcunt. Nam qui sibi hoc sumpsit, vt corrigat mores aliorum, ac peccata reprehendat, quis huic ignoscat, si qua in re ipse ab religione officij declinarit? Ita enim postulatur ab omnibus, vt ab iis se abstineant maximè vitiis, in quibus alterum reprehenderunt. Furem aliquem, aut rapacem accusaris, vitanda tibi semper erit omnis auaritiæ suspicio. Maleficum quempiam adduxeris, aut crudelem; cauendum erit semper, ne qua in re asperior, aut inhumanior fuisse videare: Corruptorem & adulterum; prouidendum diligenter, ne quod in vita vestigium libidinis appareat. Omnia postremò, quæ vindicaris in altero, tibi ipsi diligenter fugienda sunt. Etenim non modò accusator, sed ne obiurgator quidem ferendus est is, qui quod in altero vitium reprehendit, in eo ipse deprehenditur. Ita Cicero. Scitum est, quod Seneca quodam in loco dixit, Philosophos, qui recta docent, & facundè laudant, prauis ipsi ac perditis moribus, in suum ipsorum conuitium & opprobrium esse doctos ac disertos. Versum illum Pacuuij: 9 *Bonũ esse debere qui malos accusat, & damnat.* *Ciceronis in quinta Verrina, in principio, pulchra sententia.* *Seneca.*

Ego odi homines ignaua opera, & philosopha sententia,

Macedo philosophus scribi debere censebat, pro foribus omnium templorum; nihil enim fieri posse indignius, neque intolerantius dicebat, quàm quod homines ignaui ac desides, operti barba & pallio, mores & emolumenta philosophiæ, in linguæ verborumque artes conuerterent; & vitia facundissimè accusarent, intercutibus ipsi vitiis madentes. *Refert hoc Aul.Gell.lib. 13.cap.8.*

cras vltimus dies,& idem dicis tertio die: & subitò venit cōtra te ira Dei Fratres non tardetis conuerti ad DOMINVM. Sicut enim qui præparant conuersionem & differunt,& fit in illis vox coruina; Cras,cras: Coruus enim ex Arca missus, non est reuersus. Non quærit DEVS dilationem in voce coruina, sed reuersionem ad se, & confessionem in gemitu columbino:nam & columba missa fuit ex Arca, sed reuersa est ad eam. Quandiu cras, cras? puta esse hoc vltimum cras, quia ignoras quod sit vltimum cras. Sufficiat quod vixisti vsque ad hodiernum diem peccato:sæpe hoc audis:quotidiè audis,& quotidiè nō corrigeris.Tu enim secundum duritiam cordis tui,& cor impœnitens,thesaurizas tibi iram. Non sic tibi videatur DEVS misericors, vt non videatur & iustus. Audis: *Miserator, & misericors Dominus*: Et gaudes; Audi & illud: *Iustus & verax Dominus, & reddens vnicuique secundum opera sua.* Si gaudes ad superiora verba,ad hæc posteriora treme: Sic enim misericors est & longanimis,vt sit etiam verax & iustus.Sed tu thesaurizas tibi iram in die iræ:& quem nunc benignum contemnis,tunc experiere iustum.Hactenus ex Augustino. — *Genes. 8.*

11 Idem sanctus Augustinus; vt refert Prosper in libro sententiarum eius, pulchrè tractans hunc ipsum Pauli locum; Animus,inquit,malè sibi conscius,dum videtur sibi nullam pœnam pati, credit quia non iudicet homines DEVS: cum abuti patientia DEI,& non intelligere parcentis benignitatem,pœna iam magna sit, & damnatio. Nunc enim misericordiæ tempus est, nondum autem iudicij. Nisi enim primò DEVS per misericordiam parceret, non inueniret postea,quos per iudicium coronaret. Audi Apostolum distinguentem vtrumque tempus. *Existimas,* inquit, *ô homo, qui iudicas eos, qui faciunt ea, quæ tu etiam facis, quoniam tu effugies iudicium DEI?* Non vni homini hæc loquitur Paulus, sed in vniuersum,hominum generi. Videbat se homo peccator committere multa mala quotidie, ac tamen viuere, & nihil mali sibi contingere: & putabat aut dormire DEVM, aut res humanas non attendere,aut amare facta hominum mala. Tollit istam cogitationem Apostolus de corde humano, dicens: *Existimas qui iudicas eos, qui talia agunt, & facis ea, quoniam tu effugies iudicium DEI?* Et quasi responderet peccator, Cur igitur mihi tot,& tanta mala quotidiè facienti, nihil mali à DEO contingit? Subdens Paulus,ostendit illi tempus misericordiæ: *An,*inquit, *diuitias benignitatis,& patientiæ, & longanimitatis eius contemnis?* magisque sollicitos faciens eiusmodi contemptores diuinæ longanimitatis, mox addit: *Ignoras quoniam benignitas DEI ad pœnitentiam te adducit?* Ecce tibi tempus misericordię: ac ne putaret semper futurum hoc tempus misericordiæ, terret illum, denuntians ei seuerissimum iudicij DEI tempus futurum: *Tu autem,* inquit, *secundum duritiam tuam, & cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij DEI, qui reddet vnicuique secundum opera sua.* Ecce nunc tempus misericordiæ:ecce futurum postea tempus iudicij:de vtroque DEVS laudatur,& amatur à Sanctis. Vnde Dauid ait: *Misericordiam & iudicium cantabo tibi, Domine.* Formidandum vtique malis est iudicium DEI propter pœnam; sed amandum, & optandum bonis propter coronam.Sic eo loci Augustinus. — *Vnde peccatori accidat fiducia indies peccandi magis.* — *Locus Psal. 111.*

12 Docet porrò Augustinus in Tractatu trigesimotertio in Euangelium Ioannis,alterutro animi morbo laborare ac periclitari solere eos,qui diu multùmque in peccatis versati sunt, aut nimium sperando, aut nimis desperando: contrariis nempe rebus, contrariisque affectionibus. Sperando vtique decipitur, qui ait: Bonus est DEVS,& misericors: faciam quodcunque mihi placet, laxabo habenas cupiditatibus meis,explebo desideria animæ meæ. Quare hoc, quia,inquit, bonus, & misericors, & mansuetus est DEVS. Isti nimia spe, ac fiducia pericli- — *S. August. Dupliciter peccatores grauiter periclitari.*

cras vltimus dies,& idem dicis tertio die: & subitò venit cōtra te ira Dei Fratres non tardetis conuerti ad DOMINVM. Sicut enim qui præparant conuersionem & differunt,& fit in illis vox coruina, Cras,cras: Coruus enim ex Arca missus, non est reuersus. Non quærit DEVS dilationem in voce coruina, sed reuersionem ad se, & confessionem in gemitu columbino:nam & columba missa fuit ex Arca, sed reuersa est ad eam. Quandiu cras, cras? puta esse hoc vltimum cras, quia ignoras quod sit vltimum cras. Sufficiat quod vixisti vsque ad hodiernum diem peccato:sæpe hoc audis:quotidiè audis,& quotidiè nō corrigeris.Tu enim secundum duritiam cordis tui,& cor impœnitens,thesaurizas tibi iram. Non sic tibi videatur DEVS misericors, vt non videatur & iustus. Audis: *Miserator, & misericors Dominus:* Et gaudes: Audi & illud: *Iustus & verax Dominus, & reddens vnicuique secundum opera sua.* Si gaudes ad superiora verba,ad hæc posteriora treme: Sic enim misericors est & longanimis,vt sit etiam verax & iustus.Sed tu thesaurizas tibi iram in die iræ:& quem nunc benignum contemnis,tunc experiere iustum.Hactenus ex Augustino. — *Genes. 8*

11 Idem sanctus Augustinus; vt refert Prosper in libro sententiarum eius, pulchrè tractans hunc ipsum Pauli locum: Animus,inquit,malè sibi conscius,dum videtur sibi nullam pœnam pati, credit quia non iudicet homines DEVS: cum abuti patientia DEI,& non intelligere parcentis benignitatem,pœna iam magna sit, & damnatio. Nunc enim misericordiæ tempus est, nondum autem iudicij. Nisi enim primò DEVS per misericordiam parceret, non inueniret postea,quos per iudicium coronaret. Audi Apostolum distinguentem vtrumque tempus. *Existimas, inquit, ô homo, qui iudicas eos, qui faciunt ea, quæ tu etiam facis, quoniam tu effugies iudicium DEI?* Non vni homini hæc loquitur Paulus, sed in vniuersum,hominum generi. Videbat se homo peccator committere multa mala quotidie, ac tamen viuere, & nihil mali sibi contingere: & putabat aut dormire DEVM, aut res humanas non attendere,aut amare facta hominum mala. Tollit istam cogitationem Apostolus de corde humano, dicens: *Existimas qui iudicas eos, qui talia agunt, & facis ea, quoniam tu effugies iudicium DEI?* Et quasi responderet peccator. Cur igitur mihi tot,& tanta mala quotidiè facienti, nihil mali à DEO contingit? Subdens Paulus,ostendit illi tempus misericordiæ: *An,*inquit, *diuitias benignitatis,& patientiæ, & longanimitatis eius contemnis?* magisque sollicitos faciens eiusmodi contemptores diuinæ longanimitatis, mox addit: *Ignoras quoniam benignitas DEI ad pœnitentiam te adducit?* Ecce tibi tempus misericordię: ac ne putaret semper futurum hoc tempus misericordiæ, terret illum, denuntians ei seuerissimum iudicij DEI tempus futurum: *Tu autem,* inquit, *secundum duritiam tuam, & cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij DEI, qui reddet vnicuique secundum opera sua.* Ecce nunc tempus misericordiæ:ecce futurum postea tempus iudicij:de vtroque DEVS laudatur,& amatur à Sanctis. Vnde Dauid ait: *Misericordiam & iudicium cantabo tibi, Domine.* Formidandum vtique malis est iudicium DEI propter pœnam: sed amandum, & optandum bonis propter coronam.Sic eo loci Augustinus. — *Vnde peccatori accidat fiducia indies peccandi magis.* — *Locus Psal. 111.*

12 Docet porrò Augustinus in Tractatu trigesimotertio in Euangelium Ioannis,alterutro animi morbo laborare ac periclitari solere eos,qui diu multúmque in peccatis versati sunt, aut nimium sperando, aut nimis desperando: contrariis nempe rebus, contrariísque affectionibus. Sperando vtique decipitur, qui ait: Bonus est DEVS, & misericors: faciam quodcunque mihi placet, laxabo habenas cupiditatibus meis,explebo desideria animæ meæ. Quare hoc, quia,inquit, bonus, & misericors, & mansuetus est DEVS. Isti nimia spe, ac fiducia pericli- — *S. August. Dupliciter peccatores grauiter periclitari.*

tantur. Contrà verò, desperatione periclitantur, qui plurimis, & maximis pec-
catis commissis, & putantes sibi non posse iam ignosci pœnitentibus, & statuen-
tes se ad damnationem sine dubio destinatos, dicunt apud semetipsos: Quo-
niamiam damnandi sumus, faciamus interea quodcumque volumus, animo vi-
delicet gladiatorum, iam ferro destinatorum. Ideo autem molesti, & pessimi
sunt desperati, & vehementer timendi, quia quod timeant, non habent, & vt di-
Locus Pauli Ephes. 4. xit Paulus: *Desperantes, semetipsos, tradiderunt impudicitiæ, in operationem immun-
ditiæ omnis, in auaritiam.* Hos igitur desperatio necat: spes illos: inter spem,
& desperationem fluctuat animus. Metuendum enim est, ne multum sperans de
misericordia Dei, in eius iudicium incidas: metuendum rursus est, ne desperans,
& putans iam tibi non esse ignoscenda quæ commisisti, non agas pœnitentiam,
Prouerb. 1. sed incurras in iudicem sapientiam, quæ dixit: *Et ego vestræ perditioni super ridebo:*
Cæterùm Dominus vtroque morbo periclitantibus succurrit, & medetur: nam
Locus Ecclesiastici ca. 5. ijs e nimia periclitantibus dicit: *Ne tardes conuerti ad Dominum: & ne differas de
die in diem: subitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te.* Et Paulus
dixit: *Benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit: tu autem secundum duritiam tuam,
& impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei.*
Locus Ezec. cap. 18. & 33. Illis verò, qui desperatione periclitantur, per Prophetam dixit: *In quacunque
die iniquus conuersus fuerit, omnes iniquitates eius obliuiscar.* Ergò propter eos, qui
desperatione periclitantur, proposuit amplissimum indulgentiæ portum; propter
eos autem, qui nimia spe & fiducia, & nouis semper dilationibus illuduntur, &
decipiuntur, fecit diem mortis incertum, vt quando venturus sit vltimus dies,
nemo sciat. Ingratus es, qui habens hodiernum diem, in quo possis vitam tuam
corrigere, contemnis. Hactenus ex Augustino.

Sed nos celeberrimam hanc Pauli sententiam frequentissimè à Patribus
13. vsurpatam, ad commouendum, terrendumque eos, qui peccare, benignitate Dei,
ac longanimitate confisi, perseuerant, diligenter, enucleatèque, per partes, expla-
nemus. *An diuitias bonitatis, & patientiæ, & longanimitatis eius contemnis?* Diuitias
vocauit Paulus, secundum phrasim hebraicam, ingentem copiam, & abundan-
tiam: Et vocabulo, diuitiæ, ac diues, delectatus, crebrò vsus est, eo, ad res diuinas,
& spirituales translato. Nam infrà capite vndecimo appellauit altitudinem di-
uitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, & alibi, diuitias gloriæ, & sapientiæ, &
misericordiæ, & in huius epistolæ capite decimo ait, eum esse diuitem in om-
nes, qui inuocant illum. Et ad Ephes. 2. ait, Deum esse diuitem in misericordia.
Quam locutionem habet etiam lingua Italica, quæ ingentem copiam & exupe-
rantiam alicuius rei, appellat diuitias.

Pro voce benignitatis, græcè est χρηστότης, quam vocem Latinus interpres
hoc loco primò bonitatem, & paulò pòst benignitatem vertit: nam vtrobique
eadem est græca vox, quæ significat propriè benignitatem: & verò definitur à
Iustin. mart. in Apologia pro Christianis. Philosophis virtus, qua quis spontè ac benignè omnium vtilitati expositus est. Et
hinc putat Iustinus Martyr appellatos esse Christianos, quasi Christotatos, hoc
est, commodissimos, & vtilissimos, & benignissimos erga omnes. Diuitiæ igitur
bonitatis Dei, significant exuberantem eius benignitatem, qua spontè largè-
que cumulat peccatores beneficiis suis. Patientiam Dei nominat, qua pecca-
torem eiusque sceleratam vitam tolerat; Longanimitatem verò dicit, qua diu
pœnam differt, diuque correctionem, & emendationem expectat. Ergo pri-
mum Deus vtitur erga peccatores benignitate, beneficia quæ ad vitam su-
stinendam pertinent, non denegans eis, faciens oriri solem suum, & pluere su-
Matth. 5. per bonos & malos: nec solum temporalia, sed etiam spiritualia interius exte-

riusque

niúsque suggerit eis, quibus à sceleribus cohiberi & reuocari queant. Vtitur etiam Deus patientia, quæ hic græcè vocatur ἀνοχῆς, & significat latinè tolerantiam,& vt ita loquar,sustinentiam,præsertim autem erga peccatores, qui ex aliqua ignorantia, vel infirmitate peccant. Vtitur demùm longanimitate erga eos, qui peccant ex inueterata peccandi consuetudine, & ex malitia, non statim eis pœnam, atque damnationem inferendo,vel ad ipsorum emendationem, vel in exemplum aliorum, vel ad bonorum exercitationem. Audiat lector Anselmum, istas Dei bonitatis,& patientiæ, & longanimitatis diuitias breuiter ita declarantem. Diuitiæ bonitatis Dei in hoc manifestantur, quod tanta quotidiè in terris mala faciunt homines, quibus tamen Deus & vitam conseruat,& solem suum exhibet; & pluuias ministrat, multáque largitur bona; quasi blandiens eis, vt ad pœnitentiam eos, per beneficia, prouocet. Diues item monstratur patientia eius, qui homines tot, & tanta scelera facientes patienter sustinet. Diues est & longanimitas eius,quia non statim punit eos, sed expectat ad pœnitentiam per multa tempora. Has porrò Dei diuitias contemnit,qui non eis vtitur ad agendam pœnitentiam, sed ad vanam securitatem conuertit, existimans aut non curare Deum res humanas,aut donare quod differt. *Anselmus.*

Cæterùm variat loci huius lectio. Sicut habet Latinus interpres primo loco bonitatem, & tertiò loco longanimitatem, ita quoque legunt beatus Hieronymus in expositione Orationis Hieremiæ, & Cyprianus in sermone tertio de bono patientiæ. Secundo autem loco pro vocabulo patientiæ, habent isti Auctores sustentationem. Omninò autem similiter interpreti Latino, legunt hunc locum Ambrosius,& hic,& in libro de fuga sæculi capite tertio,& pluribus locis Augustinus. *S. Hyernim.* *S. Cyprianus* *Ambrosius.* *Augustinius*

Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Græcè est participium ἀγνοῶν,id est, ignorans, quomodo refert hunc locum Hieronymus libro quinto commentariorum in Ezechielem capite primo,& in Amos libro primo capite primo, atque ita etiam inuenimus apud Cyprianum, & Irenæum: & multa & vetusta exemplaria Latina itidem habent. Totam enim hanc orationem Pauli legunt sub vna interrogatione; ad hunc modum: *An diuitias bonitatis eius,& patientiæ,& longanimitatis contemnis,ignorans quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?* Et hic demùm ponenda est nota interrogationis. Verùm alij hunc ipsum locum per duplicem interrogationem legunt, & per verbum ignoras, sicut habet noster interpres. Sic etiam legit Hieronymus super trigesimum secundum caput Hieremiæ, & in explanatione Orationis eius, & Augustinus in libro Quæstionum super Exodum, quæstione vigesima quarta; Et Ambrosius in hoc loco, & de fuga sæculi, capite tertio. Faustus quoque primo libro de libero arbitrio, capite decimo octauo. Nec sanè dubium est, quin si distinguamus totam hanc Pauli orationem in duas, vel in tres interrogationes,quarum posterior priore sit grauior, & acrior,ac seuerior, maiorem ea vim,& efficaciam sit habitura:vt sit prima interrogatio: *Existimas,ô homo,quod tu effugies iudicium Dei?* Secunda: *An diuitias longanimitatis eius contemnis?* Tertia *An ignoras quod benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?* Augustinus certè apud Prosperum in libro sententiarum eius, locum hunc per tres distinctum interrogationes legit,& interpretatur,cuius verba paulò suprà commemorauimus. 14. *Hieronymus*

Sed quomodo Paulus ait, quod benignitas Dei adducit peccatores ad pœnitentiam, cum ipse proximè antè dixerit, eos contemnere benignitatem Dei; & mox subiungat,eos habere cor durum,& impœnitens, & per hoc,thesaurizare sibi iram Diuinam adducere ad pœnitentiam,est perducere ad agendã pœnitentiam 15. *Quomodo benignitas Dei dicatur adducere ad pœnitẽtiã induratos in peccatis.*

tentiam; Sciendum igitur est, pro illo *adducit*, græcè legi (ἄγει) hoc est, agit
vel ducit; quod interpretantur quidam allicit,& inuitat, & prouocat,sicut legit
Hieronymus in Ezechielē loco suprà citato. Idē tamē in libro primo cōmenta-
riorum in Amos, & in explanatione orationis Hieremiæ,& Ambrosius tam hoc
loco, quàm in libro de fuga sæculi, nec non Cyprianus & Augustinus pluri-
bus locis legunt *addacit*,quod Ambrosius exponit adducere debet. Sed profectò
lectio hæc interpretis latini lōgè maiorem habet energiam, quam si legatur,alli-
cit, vel prouocat. Significat enim Deum peccatores ad pœnitentiam non mō-
dò allicere, & prouocare, sed etiam, quantum in ipso est,adducere eos,& quo-
dammodo trahere. Tanta enim erga eos vtitur benegnitate ac longanimi-
tate, & tot, ac tantis eos cumulat, & obruit beneficiis, vt fieri non posset quin
ita trahentē sequerentur,nisi obfirmata animi peruersitas, ex hominibus faceret
quasi lapides insensibiles & immobiles.Enim verò, dū nihil prætermittit Deus
eorum,quę conducere possunt ad promouendam istiusmodi hominum conuer-
sionem, nonne trahere videtur,& quantum ib ipso est, perducere ad pœniten-
tiam? Tale nimirum est, quod per Isaiam dixit Dominus: *Popule meus, quid*
Isaia. 5. *vltra debui facere vineæ meæ,& non feci?* Et Matthæi. 23. *Hierusalē, Hierusalē, quoties*
volui cōgregare filios tuos: quemadmodū gallina cōgregat pullos suos sub alas, & noluisti.

16. Doctè,copioséque hanc Pauli sententiam tractans & declarans Hieronymus:
Hieronymus ex hoc,inquit,loco apparet,cur Deus toleret peccatores, & cū posset vel prohi-
bere peccantes,vel inferre vindictam, mauult tamen eos conuerti ad pœniten-
tiam. Sed num propterea tibi, ô homo,blandiris, de impunitate securus, quia
Devs in præsenti non puniat; & tu longitudinem temporis, & abundantiam
Secūda Pet. ult. bonitatis intuens, putas iam non esse iudicium? Audi scripturæ sententiam:
Ecclesiast. 5. *Non tardat Dominus promissa, sed patienter agit propter vos,nolens aliquem perire, sed*
omnes ad pœnitentiam conuerti. Bonus est expectando,iustus est puniendo. Vnde
1. admonet scriptura: *Ne tardes conuerti ad Dominum, neque differas de die in diem,*
subitò enim veniet ira eius,& in tempore vindictæ disperdet te. Et iterùm: *Ne dixeris,*
Peccaui,& quid accidit mihi triste? est enim Altissimus patiens redditor. Multi se ho-
mines propter Dei patientiam seducunt: & quia non statim peccatores punit,
putant eum res humanas non curare, aut culpas indulgere, quia differt vlcisci.
Plerique etiam calumniari Dei prouidentiam non verentur, dicentes cur
Devs peccatores in præsenti non punit, & iustos ab iniustis suo discernit iu-
dicio? non intelligentes, si Devs ista faceret, nullum penè hominem reman-
surum in mundo, nec vnquam de iniustis fierent iusti. Idcirco autem vide-
Psal. 89. 2. Pet 3. tur Devs hominibus nimis diu expectare peccantes;quia nos cùm exigui tem-
poris simus,annos cētum quasi æternitatem computamus:ille verò,apud quem
mille anni pro vno sunt die, centum annos trium horarum spatio non coæquat:
quapropter hoc paruum est apud Devm, cùm etiam homines soleant multo
tempore correptionem sperare peccantium. Sic ille.

17. Docet igitur nos hoc loco B. Paulus, veram & præcipuam causam cur Devs
tanta longanimitate toleret homines,grauiter,perseuerantérque peccantes, dis-
simulans eorum peccata,diúque vltionem differens. Cùm enim Deo sit natu-
1. Tim. 2. & 2. Pet. 3. ralis,& substantialis,atque indeficiens,& infinita bonitas & benignitas,non vult
perire peccatorem,sed conuerti ad pœnitentiam,& viuere. Hanc porrò doctri-
nam Pauli comprobant etiam complures aliæ, quæ in sacris literis leguntur,
Locus Sapientiæ 11. percelebres sententię. Scriptum nempe est in libro Sapientiæ: *Misereris omnium,*
quia omnia potes: & dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam. Diligis enim
omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum, quæ fecisti. Parcis autem omnibus quoniam tua
sunt,

ſunt, Domine, qui amas animas. Et Iob ait: *Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, & ille abu-* *Locus Iob*
tatur eo in ſuperbiã. Simile eſt quod Iſaias dixit; *Expectat vos Deus, vt miſereatur ve-* *24. & Iſa. 3.*
ſtri. Nec eſt diſſimile quod ſcripſit B. Petrus in ca. 3. poſterioris epiſtolæ ſuæ: *Nõ*
(inquit) *tardat Deus promiſſum, ſed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, ſed*
omnes ad pœnitentiã reuerti. Nec deſunt qui putent B. Petrũ, cùm in extremis ver-
bis ſuæ poſterioris epiſtolæ, loquens de longanimitate Dei erga peccatores, re-
fert Paulum ea de re ſapienter ſcripſiſſe, hunc præcipuè locũ epiſtolæ ad Roma-
nos ſpectaſſe: nuſquam enim alibi quàm hoc loco explicatius ea de re diſſeruit
Paulus: nec alia in epiſtola quàm in hac, clarius elucet eius ſapientia.

Sed præter hanc cauſam, ſunt etiam aliquot aliæ, propter quas DEVS diutur- 18
nam impunitatem peccatoribus in hac vita concedit. Primum enim ſicut ex eo
magis ſplendeſcit bonitas DEI & miſericordia (vt dixit quidam Prophetarum,)
præſtabilis ſuper malitia hominum: ita etiam contra, indidem eniteſcit quanta ſit
hominum malitia, & cæcitas animi, tanta DEI erga ipſos benignitate, in ſuam
ipſorum perniciem, exitiumque abutentium. Deinde, quò iuſtior poſtea appa-
reat iſtiuſmodi hominum vindicta, grauiorq; illis, & acerbior accidat: Sapienter
enim à quodam Ethnico ſcriptore dictum illud eſt: Lento gradu ad vindictam *Valerius Ma-*
ſui diuina procedit ira; tarditatemque ſupplicij, grauitate compenſat. Memorabi- *ximus lib. 1.*
lis item ſuper eâdem re, Cæſaris eſt illa ſententia, conſueſſe DEVM immor-
talem, quo grauius homines, ex commutatione rerum doleant, quos pro ſcele-
re eorum vlciſci velit, his ſecundiores interdum res, & diuturniorem impunita-
tem concedere. Adhæc, diuturna improborum hominum aduerſus DEVM
contumaciá, & pertinacia, occaſionem præbet ei mira edendi prodigia, quibus
eius omnipotentia mirandum in modum apud multos inclareſcit, atque illu-
ſtratur. Sicut in Ægypto erga Pharaonem factum eſſe legimus in libro Exodi.
Docet præterea DEVS exemplo ſuæ benignitatis ac longanimitatis, vt ſimiliter
& nos faciamus, patienter, & longanimiter tolerando inimicos noſtros, etiam
eos, quibus benefacimus, & qui noſtris, contra nos, beneficiis abutuntur. Ac li-
cet talis DEI patientia, & longanimitas quibuſdam non proſit, aliis tamen pro-
deſt plurimum: qui licet in magnis peccatis diu, multumque volutati eſſent,
contemplatione tamen tantæ benignitatis, & longanimitatis DEI, ſalutariter
commoti ſunt, & remedium pœnitentiæ percipientes veram animi ſanitatem, &
ſalutem conſecuti ſunt, non profuit Pharaoni longa DEI patientia; ſed profuit
pluribus Ægyptiorum, qui flagellorum eius terrore conuerſi ſunt ad verum
DEVM, relictaque Ægypto ſecuti populum Dei. Non profuit Pharaoni, ſed pro-
fuit tamen plurimum regi Nabuchodonoſor, qui vehementer à Deo flagellatus, *Dan. 4.*
pœnitentiam egit fructuoſam. Ac demùm quid ex tali benignitate ac patientia
DEI, boni proueniat, declarat Paulus in primo capite prioris epiſtolæ ad Timo-
theum, illis verbis: *Fidelis ſermo, & omni acceptatione dignus, quia Chriſtus Ieſus ve-* *Locus 1. ad*
nit in hunc mundum peccatores ſaluos facere: quorum primus ego ſum. Sed ideo miſericor- *Timoth. 1.*
diam conſecutus ſum, vt in me primò oſtenderet Chriſtus Ieſus omnem patientiam ad in-
formationem eorum qui credituri ſunt illi in vitam æternam.

Reſtat tertia illa, & extrema huius loci ſententia Pauli: *Secundum autem duri-* 19
tiam tuam, & impœnitens cor, theſaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudi-
cij Dei: Pro illa voce, *impœnitens*, græca vox ἀμετανόητον, ad verbum latinè ſignifi-
cat (impœnitibile) id autem eſt, quod nec minis, nec beneficiis molliri, nec fle-
cti poteſt ad pœnitentiam. Græcum verbum, *theſaurizas*, amplam habet ſignifi-
cationem, & talem, vt eam vnum verbum aliquod latinum non æquè reddat &
exprimat. Significat, n. primò, per partes colligere & cumulare: tum; in abditum

S aliquem

aliquem locum & tutum reponere ac recondere; nec tamen quaslibet res, sed pretiosas; atque in eum finem, vt in tempore, largiter expromantur. Quare non est mirum, eo verbo delectatum esse latinum interpretem, frequenterque vsum; sicut etiam à Latinis patribus crebrò vsurpatum est. Sensus igitur horum verborum Pauli, est huiusmodi: Secundum cor tuum durum, & ferreum, & pœnitere nescium; quodque nulla D E I beneficentia emolliri potest, & inflecti ad pœnitentiam; cumulas tibi in dies, & coaceruas diuinam tuorum peccatorum vindictam, quæ deniq; vniuersa deprometur, &, in modum thesauri, effundetur in te. Ad illustrandum porrò quod diximus de significatione verbi thesaurizo, & de modo quo contemptor bonitatis D E I, thesaurizat sibi iram eius, valet quod B. Augustinus in libro primo contra Aduersarium legis, & Prophetarum scriptum reliquit, hunc ipsum Pauli locum pertractans. Thesauros, inquit Augustinus, hoc loco appellat Paulus occultas dispositiones D E I, qui disponit, & reddit vnicuique secūdum opera eius, apud quem enim thesaurizat sibi iram impœnitens, nisi apud eum, qui viuos iudicaturus est, & mortuos? Dixit Apostolus, exponens consilium patientiæ D E I: *Existimas*, inquit, *qui talia agis, quia tu effugies iudicium D E I? An diuitias bonitatis, & longanimitatis eius contemnis? ignoras quia patientia D E I ad pœnitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiam cordis tui, & cor impœnitens thesaurizas tibi iram, &c.* Ille ergò auget longanimitatem; & tu auges iniquitatem: erit illius thesaurus in sempiterna misericordia, sed in eos qui non contempserunt misericordiam: tuus autem thesaurus in ira inuenietur: & quod ponis quotidie per modicum, ingentem postea massam inuenturus es. Tu minutatim ponis, sed postea cumulum inuenies. Noli attendere minuta peccata tua quotidiana: de minutissimis enim guttis flumina implentur. Sic ibi Augustinus.

S. Augustin.

20 Idem in sermone quodam super illis verbis Psalmi quadragesimi noni: *D E V S manifestè veniet, & non silebit?* copiosè luculenterque disserit de duplici hominum thesauro apud D E V M; quorum alterum sibi comparant boni, alterum mali. Quicquid, inquit, in hac vita facit homo, in thesaurum mittit: in thesaurum cœlestem boni quod colligunt, sciunt: mali quid colligant, nesciunt. Bonus ponit in thesauro cœlesti omnia opera misericordiæ, quæ fecit circa homines, quibus subuenit: & scit quia fidelis est custos, qui illi seruat omnia quæ reponit. Et ipse quidem thesaurum illum non videt, de suo tamen thesauro securus est, quia neque aliquid à fure surripitur, neque ab hoste inuaditur, neque à potenti, quasi deuicto tollitur; sed manet semper intactus, quoniam à domino potentissimo custoditur. Si enim homines fideli seruo pecunias commendant, & securi sunt: tu misericordias tuas commendans omnipotenti D E O, sollicitus eris? Mali etiam mittunt in thesaurum omnia mala quæ faciunt: & seruat illis ea D E V S, depromenda in tempore suo in eorum vindictam. Hoc est enim quod dixit Apostolus: *Thesaurizas tibi iram in die iræ iusti iudicij D E I*, sed mali nesciunt, quòd omnia mala eorum opera seruat D E V S. Sed vbi venerit D E V S noster manifestè, tunc non silebit, sed conuocabit ad se omnes gentes, & quosdam ponat ad dexteram suam, & alios ad sinistram: & incipiet aperire & expromere thesauros bonorum & malorum, vt quod quisque posuit, tunc inueniat. Tunc dicturi sunt homines: (sera tamen pœnitentia) ô si possemus iterum viuere, & quod, dum viuebamus, contempsimus audire, vel nunc denuò facere possemus? Sed istorum pœnitentia tunc cruciabilis erit, non sanabilis. Vis habere vtilem pœnitentiam? modò eam habe: si enim modò habueris, corrigeris: cùm autem correctus fueris, fundetur ille thesaurus tuus, vbi

S. Augustin.

Matth. 25.

collecta

collecta erant, & reposita mala opera tua: & implebitur alius thesaurus tuus, vbi omnia opera tua bona colliguntur. Sed fortè conuersus ad DEVM, morieris, & nulla opera tua bona inuenies in illo thesauro. Immò verò inuenies opera tua bona, quia scriptum est: *Pax hominibus bonæ voluntatis.* Deus non adnotat facultatem, sed coronat voluntatem: scit quia voluisti, & non potuisti. Sic te adnotat, quasi feceris quod voluisti. Ergo quàm primùm côuertere ad Dominum, ne differendo conuersioné, subitò moriaris, & nihil omninò inueniatur boni, quod in præsenti habeas, & in futuro possideas. Hactenus ex Augustino. *Lucæ 2.*

21 *In die iræ, & reuelationis iusti iudicij DEI*, Theophylactus & Origenes distinguunt illud, *reuelationis*, ab illo, *iusti iudicij DEI*, interposita coniunctione: Sic enim legunt: *In die iræ, & reuelationis iusti iudicij.* Sed pro duabus illis vocibus, *iusti iudicij*, græcè est vna vox composita, δικαιοκρισίας. Iraque secundum istos, tribus notis describitur dies ille vniuersalis extremiq; iudicij: Primùm enim vocatur dies iræ, sicut dixit Sophonias capito primo: *Dies ille, dies iræ*, quia sicut nunc est tempus misericordiæ erga peccatores; ita erit tunc tempus vltionis & vindictæ eorû, nec erit tempus vel agendi pœnitentiã, vel exhibendi eis misericordiã & indulgentiã. Deinde appellatur dies iusti iudicij, quia tunc in omnes, pro cuiusq; meritis, pronunciabitur sententia, in æternum irreuocabilis. Nominatur demum dies reuelationis, quia tunc omnium hominum facta erunt nuda & aperta: & quia tunc innotescet qui fuerint in hac vita boni, aut mali, & quod præsentis vitæ prosperitas erat malis exitialis: contrà verò bonis mala quæ patiebantur, proficiebant eis ad æternæ vitæ præmia. Postremò tunc reuelabitur & intelligetur, quàm fuerint semper iusta DEI iudicia: quæ nunc tamen multi non putant esse iusta, aut certè non queunt intelligere quo modo sint iusta. Ad pleniorem autem huius futuræ reuelationis intelligentiam conducunt tres aliæ Pauli sententiæ: quarum prima est in capite quarto prioris epistolæ ad Corinthios: *Nolite*, inquit Paulus, *ante tempus iudicare: quoadusque veniat DOMINVS, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium: & tunc laus erit vnicuique a DEO.* Altera est in capite tertio epistolę ad Colossenses, quam continent illa Pauli verba: *Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in DEO. Cùm autem Christus apparuerit vita vestra; tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.* Tertia est in primo capite prioris epistolæ ad Thessalonicenses: *Gloriamur*, inquit, *pro patientia vestra, & fide in omnibus persecutionibus vestris, & tribulationibus, quas sustinemus in exemplum iusti iudicij DEI: vt digni habeamini in regno Dei, pro quo & patimini. Si tamen iustum est apud Deum retribuere tribulationem iis, qui vos tribulant, & vobis qui tribulamini, requiem nobiscum: in reuelatione Domini Iesu de cœlo cum Angelis virtutis eius, in flamma ignis dantis vindictam iis, qui non nouerunt Deum, & qui non obediunt Euangelio; qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius: cùm venerit glorificari in Sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt.* Omnes tamen vetustissimi, & emédatissimi latini codices, illud, *reuelationis*, iungunt cum illo, *iusti iudicij*: & sic locus hic citatur non solùm à Latinis scriptoribus, Ambrosio, Hieronymo, Augustino, aliisque, sed etiam à quibusdam veterum Græcorum. *Theophyl. Origenes.*

22 Quoniam verò B. Paulus hoc loco ait, contemptores benignitatis, & longanimitatis Dei vocantis, & adducentis eos ad pœnitentiam, esse duro & impœnitenti corde; multi veterum & sanctorum patrum arbitrati sunt, propterea Deum in diuina scriptura dici quorundam hominum corda indurasse (sicut in libro Exodi sæpius dicitur indurasse cor Pharaonis) non quod DEVS duritiam cordis efficiat, sed quod ex longa DEI benignitate & patientia diu peccata dis- *Quomodo dicatur Deus indurare cor hominis.*

simulantis, & vlcisci differentis, improbissimi homines occasionem capiant licentius & perseuerantius peccandi, vnde accidit eis obcæcatio mentis, & obstinatio animi, cordisq; induratio. Hac certè ratione interpretati sunt indurationē
Origenes. cordis fieri à DEO, Origenes in libro tertio Periarchon in illa celebri disputa-
S. Basilius. tione de libertate humani arbitrij, & sanctus Basilius in oratione, qua probat,
S. Hieronym. DEVM non esse malorū auctorē, & B. Hieronymus in epistola centesima quinquagesima, quam scripsit ad Hedibiam, in responsione ad quæstionem decimam & S. Augustinus in quæstione trigesima sexta in Exodum, ad demum Theodoretus in quæstione duodecima in Exodum. Sed omissis aliorum sententiis, lubet
B. August. adscribere hoc loco partem cuiusdam sermonis B. Augustini, qui numeratur octogesimus octauus inter sermones eius de tempore, in quo super eo quod diximus, copiosè disertéque, hunc in modum disputat: Quoties audimus (fratres carissimi) cor Pharaonis induratum esse à DEO, non solùm laicis, sed etiam clericis solet scrupulus generari. Dicunt enim aliqui, cur iniquitas illa imputatur Pharaoni, cum DEVS cor eius obdurasse dicatur? De hac quoque re immundissimi Manichæi scripturam veteris Testamenti reprehendere solent: quapropter breuiter volumus ostendere, qualiter obdurationem illam esse à DEO factam debeamus intelligere. Sed illud firmiter primò credendum est, quod nunquam DEVS hominem deserit, quin prius ab eo deseratur: quin etiam diu ex-
Ezech 18. pectat peccatorem, vt conuertatur, & viuat. Cum verò in peccatis suis permanet, ex multitudine peccatorum nascitur desperatio; ex desperatione autem obduratio generatur. Primùm enim homines despiciunt peccata sua, quia parua videntur: crescentibus minutis peccatis, adducuntur & crimina, & cumulum fa-
Locus Prou. cap. 18. ciunt, & demergunt: & tunc impletur quod scriptum est Prouerbiorum 18. *Peccator cùm venerit in profundum malorum, contemnit.* Obduratio itaque non DEI potentia compellente efficitur; sed DEI remissione, & indulgentia generatur: & ita Pharaonem non diuina potentia, sed diuina patientia credenda est obdurasse;
Exod. 14. Vt non aliud sit: *Ego indurabo cor eius*, nisi cum abfuerit ei gratia mea, obduret illum nequitia sua. Sicut enim aqua nimio frigore constricta, superueniente solis calore resoluitur; discedente autem sole, iterum obduratur: similiter peccatorum frigore refrigescit charitas hominum, vnde velut glacies obdurantur: cumque iterum eis calor diuinæ misericordiæ superuenerit, resoluuntur. Cur autem DEVS non ita omnes misericorditer flagellat, vt non contra se obdurari permittat, aut illorum iniquitati, qui obdurari merentur, adscribendum est; aut referendum ad inscrutabilia DEI iudicia, quæ sæpè sunt occulta, nunquam tamen iniusta. Hoc tamen nos de Pharaone sine dubitatione credamus, quod eum non tam DEI potentia, quàm DEI patientia fecerit obdurari. Quam rem circa vernaculos nostros exercere consueuimus, quos nimis delicatè, aut satis remissè tractamus, vel frequenter peccantibus indulgemus. Cur enim illi ea ratione peiores euadunt, solemus exprobrantes illis dicere: Ego te indulgentia mea talem feci: ego tibi parcendo, proteruiam tuam, & negligentiam nutriui. Hoc autem dicimus, non quòd illi nostra voluntate tales facti sint; sed quod abusi bonitate, & indulgentia nostra propter improbitatem suam, pe-
23 iores euaserint. Hæc ex Augustino.

In Hæreticos, quod Deus nō faciat hominē peccare. Sciat præterea Lector, ex hoc loco firmum duci argumentum, ad refellendum opinionem Hæreticorum nostri temporis, affirmantium, non esse in potestate hominis benè vel malè agere, sed ad vtrumque impelli à DEO, &, vt ita dicam, necessitari. Quam opinionem anathematizauit Concilium Tridenti-
Conc. Trid. num in decreto de iustificatione in Canone sexto illis verbis: Si quis dixerit non

esse

esse in potestate hominis, vias suas malas facere; sed mala opera ita vt bona DEVM operari non permissiue solùm, sed etiam propriè, & per se; adeo vt sit proprium DEI opus, non minus proditio Iudæ, quàm vocatio Pauli; anathema sit. Hanc quoque opinionem Paulus bifariam hic refellit: Primò cùm ait, DEVM secundum veritatem iudicaturum eos, qui peccata faciunt, quæ in aliis iudicant & damnant: nec istos euasuros iudicium DEI. At, si peccata isti fecerunt, DEO necessitante eos ad peccandum, verè non sunt culpabiles, nec damnabiles, nec iusto iudicio puniri possunt: pro eo enim quod quis necessariò facit, nec potest non facere, nec culpam contrahit, nec meretur pœnam. Quod si apud homines iniquum censeretur, puniri quempiam pro eo quod non potuit non facere; quanto magis apud DEVM? Paulo igitur dicenti: *Existimas, ô homo qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies iudicium* DEI? Respondere posset iste homo: Prorsus existimo, quod effugiam iudicium DEI: quod enim feci, non libera electione feci, sed necessariò motus à DEO, cuius potestati, & motioni non poteram resistere: ille fecit me facere quod feci: non igitur verè culpabilis sum, nec obnoxius iudicio, & iræ DEI esse debeo. Hæc autem si absurda sunt, impiam, & absurdam esse supradictam opinionem necesse est. Idem quoque demonstrant verba quæ subdit Paulus dicens: *Ignoras, quod benignitas* DEI *ad pœnitentiam te adducit? tu autem secundum duritiam tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram*, &c. At enim vt homo pœnitentiam agat vel non agat peccatorum suorum, non est in eius potestate, nec respectu istius liberam habet electionem: aiunt enim isti, liberum hominis arbitrium post peccatum Adæ, amissum & extinctum esse; & velut quoddam inanime, nihil ex se omnino agere, ac merè passiuè se habere: & nomen istud liberi arbitrij nunc esse titulum sine re. Mouente igitur DEO hominem ad pœnitentiam, necessariò pœnitentiam aget: non mouente autem DEO, non potest pœnitentiam agere; nec est in hominis potestate facere, vt DEVS moueat ipsum, aut non moueat: ergo non est in potestate eius facere pœnitentiam, quomodo igitur Paulus ait, eum, qui contemnit benignitatem DEI adducentis ipsum ad pœnitentiam, & permanet durus atque impœnitens; thesaurizare sibi iram DEI? videtur enim irrationabile atque iniquum, DEVM irasci ei, qui facit, quod ipse DEVS facit, eum facere, nec potest aliter facere, quàm DEVS mouet eum ad faciendum, pro eo puniri à DEO. Philosophi certè assertores liberi arbitrij, inter alias rationes, quibus libertatem voluntatis humanæ adstruunt, & illam rationem afferunt, atque magnificant, quod nisi esset liberum arbitrium, & in libera potestate hominis agere benè vel malè, prorsus iniustæ forent omnes leges, vetantes peccata, & pro admissis peccatis grauissima supplicia decernentes, quòd sint planè inexcusabiles, qui malè agunt, meritóque ac iustè puniri debeant.

Valet etiam hic locus ad firmandam, probandámque illam, à Theologis huius temporis frequenter vsurpatam, & celebratam auxilij diuini distinctionem in efficax, & sufficiens. Sufficiens auxilium, v. g. ad conuersionem hominis ad DEVM, siue ad agendam pœnitentiam, vocatur, sine quo non potest ille conuerti, & cum quo posset conuerti, si ei vellet cooperari: sed quia ipsum negligit, ac reiicit, non conuertitur: & ideo auxilium illud non est efficax, quia non habet effectum conuersionis, propter quem dabatur. Efficax verò auxilium appellatur id, non solùm sine quo non potest conuerti, & cum quo posset conuerti, sed per quod actu conuertitur. Efficacia namque conuersionis hominis, licet principaliter à diuina gratia, & auxilio proueniat; habet nihilominus tamen necessariam connexionem cum assensu & cooperatione liberi arbitrij; sine 24.

qua non est efficax, quantum ad productionem effectus. Hanc distinctionem auxilij diuini ex sacra Scriptura licet elicere. Ad efficax namque auxilium pertinet illud quod dixit Dominus Iudæis: *Omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit ad me.* Loquitur sine dubio Dominus de efficaci audire, & discere: alioqui enim multi audierunt, & didicerunt, & non venerunt ad Christum. Et item illud, quod per Ezechielem capite trigesimo sexto dixit DEVS: *Faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini.* Ad sufficiens autem, & non efficax auxilium spectat illud Prouerbiorum primo, quod sapientia loquitur ad peccatores: *Conuertimini ad correptionem: en proferam vobis spiritum meum, & ostendam vobis verba mea.* Et mox subdit: *Vocaui, & renuistis: extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret. Despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo.* Et item illud apud Isaiam capite quinto. *Quid est,* (ait DOMINVS) *quod debui vltra facere vineæ meæ, & non feci ei? an quod expectaui vt faceret vuas, & fecit labruscas?* Eôdem spectat & illud, quod scriptum est in Apocalypsis capite tertio illis verbis; *Pœnitentiam age. Ecce sto ad ostium, & pulso: si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum.* Apud beatum quoque Paulum reperire licet duplex hoc auxilium DEI: Est enim vocatio DEI & efficax, & non efficax: nam de efficaci accipienda sunt illa eius verba: *Quos vocauit, hos & iustificauit.* De vocatione autem & auxilio DEI, sufficienti quidem, sed, hominis culpa, non efficaci, dixit hoc loco Paulus: *Ignoras quia benignitas DEI ad pœnitentiam te adducit? tu autem secundum duritiam tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ?* Quid est: *Ad pœnitentiam te adducit.* Nisi præbet tibi auxilia, quibus adduci possis ad pœnitentiam? Sed quia tu ea contemnis, & repellis, remanes impœnitens: & tua culpa facis, vt diuinum auxilium, in te sit inefficax. Consimilem profectò distinctionem beatus Augustinus in libro de correptione & gratia; capite duodecimo tradit diuini adiutorij, quod datur homini ad perseuerandum in bono. Nam quod Theologi vocarunt sufficiens, & non efficax; ipse ait esse id, sine quo non potest homo perseuerare, & cum quo posset perseuerare, culpa tamen sua non perseuerat: & tale adiutorium perseuerandi datum esse dicit homini in statu innocentiæ, respectu non peccandi, & non moriendi. Quod verò Theologi appellarunt adiutorium efficax perseuerandi; ipse ait esse id, non solùm sine quo non potest perseuerare, & cum quo posset; sed per quod verè, & omnino perseuerabit. Et hoc non fuit datum Adamo respectu Innocentiæ: datur tamen omnibus Electis, & Prædestinatis ad vitam æternam; euidentius tamen apparet, & mirabilius elucet in sanctis Martyribus.

Locus Ioan. 6 & Ezech. 36.

Locus Prou. 1 Isa. 5. & Apocalyp. 3.

Ad Rom. 8.

25\. Posset denique super illis verbis B. Pauli: *Tu autem secundum duritiam tuam & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ,* &c. disputari hoc loco, an impœnitentia, de qua hic loquitur Paulus, sit speciale quoddam peccatum, & diuersum ab aliis omnibus peccatis quorum est impœnitentia: hoc enim videtur hic significare Paulus dupliciter: ait enim, per impœnitentiam thesaurizari iram Dei: si autem impœnitentia meretur speciale, & grauissimum supplicium; ergo est speciale & grauissimum peccatum; semper enim culpæ respondet pœna. Deinde Paulus hoc loco coniungens duritiam cordis cum impœnitentia, videtur idem de vtraque (quantum ad malitiam peccati) sentire: sed obduratio cordis est speciale peccatum, ergo etiam impœnitentia. Pro hoc facit illud, quod in capite secundo Apocalypsis scriptum est: *Dedi illi tempus vt pœnitentiam ageret, & non vult pœnitere. Ecce ego mitto eam in lectum,* &c. Andreas Vega in capite vigesimo

An impœnitentia vt est impœnitētia sit speciale peccatum.

Vega.

vigesimo libri decimi tertij sui super Decreto Tridentini Concilij de iustificatione arbitratur, tunc impœnitentiam in hac vita, assumere nouam & peculiarem malitiam, quandò vel cum mortis articulo, aut probabili periculo mortis continuatur, vel cum susceptione, siue administratione Sacramentorum, quæ conscientiam à peccatis mundam requirunt. Etenim in eiusmodi Sacramentorum executione, contemptus pœnitentiæ, est transgressio præcepti, quo tenemur ea munde, & absque conscientia peccati mortalis exercere. In mortis autem articulo, aut probabili eius periculo, qui negligit pœnitentiam, transgressor est manifestus præcepti de diligendo se ipsum: & posset ea malitia, seu transgressio reduci ad præceptum, *Non occides*: sicut ad hoc præceptum reducitur negligere quæ necessaria sibi sunt ad conseruandam vitam corporis, & quorum omissio certam affert mortem corporis, nam quia notabile admodum, & irreparabile est damnum, quod ipsi nobis inferimus, cùm in articulo mortis pœnitentiam agere nolumus; ideo tanta hæc negligentia, & odium nostri, ad præceptum, *Non occides*, & potest, & debet reduci: licet ad id non reducantur alia peccata mortalia, quibus vel salutem nostram perdimus, vel perditam contemnimus, & cùm facilè possemus, recuperare non curamus. Hæc ille.

Mihi placet doctrina, & sententia B. Thomæ, qui in secunda secundæ, quæstione decima quarta, articulo secundo, breui distinctione huius vocis (impœnitentia) difficultatem hanc expedit, ait enim: Si accipiatur impœnitentia, ea ratione, vt significat simplicem permanentiam & perseuerantiam in peccato, vsque ad mortem, non esse speciale peccatum, sed peccati circumstantiam: sin autem accipiatur, vt præter perseuerantiam in peccato, habet propositum, & deliberatam voluntatem non pœnitendi, sic esse speciale peccatum, & numerari inter sex species peccati in Spiritum sanctum. Hac porrò significatione & intellectu vocis (impœnitentia) vsum esse Paulum in hoc loco, quem nunc tractamus, liquidò intelligere licet ex iis, quæ docet sanctus Augustinus, hunc ipsum Pauli locum pertractans in libro de verbis Domini in sermone vndecimo, in quo disputat de peccato & blasphemia in Spiritum sanctum. Sic enim ait: Ipsa impœnitentia, est blasphemia, quæ non remittetur neque in hoc sæculo, neque in futuro. Contra Spiritum enim sanctum, quo baptizantur, quorum peccata omnia dimittuntur, & quem accepit Ecclesia, vt cui dimiserit peccata, dimittantur ei; verbum valde malum, & nimis impium, siue cogitatione, siue etiam lingua sua dicit, quem patientia DEI, cùm ad pœnitentiam adducat, ipse secundum duritiam cordis sui, & secundum cor suum impœnitens, thesaurizat sibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundum opera eius. Hæc ergo impœnitentia (sic enim vno aliquo nomine possumus vtcumque appellare & blasphemiam, & verbum contra Spiritum sanctum, quod remissionem non habet in æternum.) Hæc, inquam, omnino impœnitentia non habet remissionem: quia pœnitentia impetrat remissionem in hoc sæculo, quæ valet in futuro: sed talis impœnitentia, & tale cor impœnitens, quamdiu quisque in hac carne viuit, non potest iudicari: de nullo enim desperandum est, quamdiu patientia DEI ad pœnitentiam adducit, nec de hac vita rapit impium; qui non mortem vult impij, sed vt conuertatur, & viuat. Proinde, fratres, etiam hoc vos admoneat, quod dixit Apostolus: *Nolite ante tempus iudicare.* Hæc enim blasphemia SPIRITVS sancti, quam diximus, esse perseuerantem duritiam cordis impœnitentis, non potest in quoquam, dum adhuc in hac vita est, deprehendi. Ita S. Augustinus.

26. *Auctor sequitur sententiam B. Thomæ.*

S. August. in Tomo 10.

Impœnitētia vsque in finē vita, peccatū est in Spiritū sanctū.

Ioan. 20.

Ezech. 18. & 33.

1. Corinth. 4.

TERTIA

TERTIA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS.

Qui reddet vnicuique ſecundum opera eius:iis quidem,qui ſecundum patientiam boni operis, gloriam & honorem & incorruptionem quærunt, vitam æternam: Iis autem qui ſunt ex contentione, & qui non acquieſcunt veritati,ira,& indignatio,&c.

27. DIXERAT B.Paulus ſupra,iudicium Dei eſſe verum & iuſtum: *Scimus*, inquit, *quoniam iudicium Dei eſt ſecundum veritatem in eos qui talia agunt;& theſaurizas tibi iram in die reuelationis iuſti iudicij Dei,* nunc vult oſtendere veritatē & iuſtitiā diuini iudicij,& quantum ad opera hominum,dicens, *Reddet vnicuique ſecundum opera eius*,& quantum ad perſonas,dicēs. *Non enim eſt acceptio perſonarum apud Deū.* Quid eſt: *Reddet vnicuique ſecundum opera eius?* niſi quia bonis retribuet præmia, & malis ſupplicia: omnibus verò, & cuique, ſecundum operum quæ fecerunt,& conditionem, & numerum, & qualitatem? Enimuerò,in præſenti vita DEVS non reddit homini ſecundum opera eius:nam & peccata diſſimulans,non punit hîc, & quandoque male agentibus, gratiam largitur,ſicut ipſi Paulo, qui prius fuerat blaſphemus, & perſecutor, & nihilominus tamen tantam eſt à DEO conſecutus miſericordiam,vt non modo Chriſtianus fieret, ſed etiam talis tantuſque Apoſtolus. At verò in die iudicij non ita fiet, tunc enim tempus erit iudicandi tantùm ſecundum iuſtitiam, ſicut dixit Deus: *Cum accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo.* Si quis autem dicat, non fore in die iudicij retributionē ſecundum opera, quia peccato tēporali retribuetur pœna æterna: Reſpondendū eſt ſecundum B. Auguſtinū in lib. 21. de ciuitate Dei in retributione iuſtitiæ non cōſiderari æqualitatē temporis inter culpam,& pœnā:nam etiam ſecūdum humanum iudicium,pro culpa adulterij,quę breui tēpore cōmittitur,infligitur pœna mortis: in qua nō attendit legiſlator breuē illam morā occiſionis,ſed id potius ſpectat,quod ille per mortem perpetuò excluditur à ſocietate viuentium. Similiter etiā homo pro culpa tēporali,pœnā æterna punitur, quod quidē iuſtiſſimū eſſe intelligitur ex infinita dignitate Dei,in quem peccatur,tanto enim quis grauius peccat,quāto maior eſt dignitas perſonæ,in quam peccat:plus enim peccat, qui percutit Principem, quàm qui percutit priuatam perſonam. Quo fit, vt culpa peccati mortalis contra Deum, quandam velut infinitatem contrahat, & pœnam quodammodo infinitam mereatur: & cum non poſſit pœna eſſe infinita ſecundum intenſionem, relinquitur vt ſit infinita ſecundum durationem. Cum autem dicitur, Deum redditurum cuique ſecundum opera eius, intelligere oportet Deum eſſe redditurū non quidem ſecundum æqualitatem operū, nam ſi ſub

[Marginal notes: 1. Ad Tim. 1. — Pſal. 74. — S. Auguſt.]

ſi ſubſtantia meriti,atque præmij æſtimetur, præmium multifariam exuperat,& excedit ipſum meritum; ideóque Paulus infrà capite octauo ſcribit, paſſiones huius temporis non eſſe condignas gloria quæ reuelabitur in nobis: & in capite quarto poſterioris epiſtolæ ad Corinthios ait, leue ac prope momentaneum tribulationis huius tẽporis immenſum gloriæ põdus operari. Reddet igitur DEVS ſecundum opera, id eſt, ſecundum qualitatem, & numerum, & intenſionem operum: quia bonis retribuet bona,& melioribus meliora: ſimiliter etiam malis.

28 Horum porrò verborum: *Iis quidem qui ſecundum patientiam boni operis gloriam,& honorem,& incorruptionem quærunt,vitam æternam.* Duplex eſt lectio, dupléxque interpretatio. Sed ante ſcire conuenit, debere in his verbis repeti verbum,*reddet*,proxime ante poſitum:& pro verbo illo,*quærunt*, græce eſſe participium ζητοῦσι, id eſt, quærentibus, ſicut habet textus,quem ſequitur Ambroſius, & alij. Prior itaque lectio huius loci eſt, vt verbum illud, *reddet*, quod vt dixi, ſubintelligere hic oportet,iungatur cum illis tribus Accuſatiuis *gloriam,& honorem,& incorruptionem.* Verbum autem *quærunt*,ſiue participium,*quærentibus*,cum illo,*vitam æternam*, hoc ſenſu, *iis qui ſecundum patientiam boni operis quærunt vitam æternam*, reddet DEVS *gloriam, & honorem, & incorruptionem.* Secundum quam lectionem fateri neceſſe eſt, in hac oratione Pauli eſſe hyperbaton, ſicut etiam agnouit Oecumenius. Et poteſt oratio hæc dupliciter conſtrui,& ordinari. Primum ſic: Iis qui ſecundum patientiam boni operis ſunt,reddet DEVS gloriam, & honorem,& incorruptionem quærentibus vitam æternam. Vel aliter,vt poſt illud, *Secundum patientiam boni operis*,non ſuppleatur verbum *ſunt.* Sed vel tollatur illud relatiuum,*qui*, ſeruato participio *quærentibus*,vel ſeruato relatiuo, *qui*, illud participium *quærentibus*, reſoluatur in verbum *quærunt.* Secundum hanc verò priorem lectionem,in qua verbum, *reddet*, iungitur cum tribus illis Accuſatiuis: *Gloriam,& honorem,& incorruptionem*,& participium *quærentibus*,ſiue verbum *quærunt*,iungitur cum illo,*vitam æternam*,ſecundum hanc,inquam,priorem lectionem legunt hunc Pauli locum Oecumenius,Ambroſius,Hieronymus hoc loco, & S. Gregorius libro vigeſimooctauo Moralium capite decimotertio, exponens illa verba Iob: *Super quo baſes terræ ſolidatæ ſunt.* Quod autem verbum *reddet*,iungendum ſit cum tribus illis Accuſatiuis,patet ex contrariis eorum,quę mox ſubiunguntur,in illis verbis: *Iis autem qui ſunt ex contentione, ira,& indignatio, & tribulatio, & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum.* Adiice quod talis lectio,taliſque ſenſus grauitati Pauli ſcribentis ad Romanos, maxime aptus,& conueniens eſt, excludens nempe omnem ſuſpicionem mercenariæ intentionis à ſeruitio DEI, & nihilominus tamen promittens ea omnia,quæ expetebantur à Romanis. Romani enim omnium mortalium flagrantiſſime concupiſcebant, & obnixe conſectabantur gloriam, & honorem, & immortalitatem nominis ac famæ: nimirum huiuſmodi rerum ſtudio, & cupiditate, vt ſcribit B. Auguſtinus in libris de ciuitate DEI multa Romani præclare geſſerunt, multarúmque virtutum moralium facta memorabilia, exempláque ediderunt. Docet autem eos Paulus his verbis,ſi ex animo,ſinceréque vitam æternam,quæ DEVS eſt,quæſierint,iſta etiam bona, tantopere ab ipſis expetita,abundanter eis tributum iri: non quidem temporaria,& caduca,ſed æterna, & cum animi atque corporis incorruptione coniuncta.

Duplex lectio loci huius.

Oecumenius Ambroſius. Hieronymus Gregorius. Iob 38.

Auguſt. lib. de ciuitate Dei quinto cap. 12. & 18.

29 Sed expendamus ſigillatim verba huius ſententiæ Pauli: *Secundum patientiam boni operis.* Quatuor ſunt horum verborum expoſitiones. Prima eſt Caietani; qui ait,vocari hîc patientiam boni operis non obiectiue, obiectum enim Patientiæ, non eſt bonum,ſed malum, quod quis patitur; verùm cauſaliter; boni enim patiuntur

Quid ſit patientia boni operis quatuor expoſitiones.

Prima expoſitio Caiet.

riuntur sæpe mala propter bona opera quæ faciunt. Ergo, cum dicitur patientia boni operis; significatur perfectio vitæ Christianæ, quæ duabus in his rebus est, bene agere,& quia bene agitur,mala pati. Sicut Dominus dixit: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam:* & B. Petrus in capite secundo prioris epistolæ; *Hæc est enim* DEI *gratia, si propter* DEI *conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniuste. Quæ enim est gratia, si peccantes, & colaphizati suffertis? Sed si bene facientes patienter sustinetis, hæc est gratia apud* DEVM. *In hoc enim vocati estis,quia &* CHRISTVS *passus est pro nobis, &c.* S.Thomas in commmentario huius loci tres alias tradit expositiones. Harum prima est,vt illud, *secundum patientiam,* intelligatur de patientia DEI erga peccatores;de qua paulo ante dictum est: *An diuitias bonitatis,& patientiæ eius contemnis,*vt intelligantur illi esse secundũ patientiam boni operis, qui patientia DEI non abutuntur impœnitentes; sed ea bene vtuntur impœnitentes; sed ea bene vtuntur & pœnitendo, & in posterum bene operando. Hanc expositionem habet commentarius Ambrosij in hoc loco. Sic enim scribit: Quoniam iudicium DEI iustum esse dixit Paulus;nunc quale bonis futurum est, declarat. His videlicet, qui patientiam DEI scientes, partim ad correctionem pœnitentium, partim ad maiorem vltionem non se corrigentium prolatari; priorum operum pœnitentes,bene versantur,freti fiducia DEI, ne diu hîc positi damnum incurrant promissæ vitæ. Tertia expositio est,quam sequitur Anselmus, & alij, vt patientia intelligatur esse in homine, tolerantia rerum aduersarum cum æquanimitate cordis: hoc autem necessarium est,ne quis à bono opere desistat, propter mala quæ patitur. Omnes enim qui piè viuere volunt in CHRISTO IESV, vt dixit Apostolus, persecutionem patiuntur. Et ideo B. Iacobus ait: *Patientia opus perfectum habet.* Et Dominus dixit: *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Quarta expositio est, vt nomen Patientiæ in hoc loco accipiatur pro longanimitate & perseuerantia in bono vsque in finem, sicut dixit sanctus Iacobus; *Patientes estote, fratres,vsque ad aduentum Domini.* Et Paulus ait: *Patientia vobis necessaria est, vt reportetis promissiones.* Tangit hanc expositionem Hieronymus in commentario huius loci, dicens: Boni operis merces, per patientiam expectatur, quia in præsenti vita nõ redditur:per fidem enim ambulamus,& non per speciem,tunc igitur erit perfectum opus,si in finem vsque durauerit: quia, *qui durauerit vsque in finem, hic saluus erit.* Sciat porro lector, pro latina voce patientiam, hic græcè legi ὑπομονὴν, quæ vox significat & patientiam,& perseuerantiam. Quocirca quod Lucas dixit capite vigesimo primo: *In patientia vestra possidebitis animas vestras*, idem est, atque, *in perseuerantia vestra,* eandem quippe sententiam referens Matthæus capite vigesimo quarto, dixit: *Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.* Nam verbum græcum significat perseuerare in patiendo.

Secunda expositio Ambrosii.

Tertia expositio Anselmi.

2.Tim.2.

Iacobi 1.

Luc.21.

Quarta expositio Hieronymi.

Iacobi vlt.

Ad Heb.10.

Hieronymus.

2.Cor.5.

Matth.24.

Locus Lucæ cap.21.

30 Sequitur: *Gloriam, & honorem,& incorruptionem.* Quibus paulo infra quartum additur, Pax videlicet, cum dicitur: *Gloria,& honor, & pax omni operanti bonum.* Harum autem quatuor vocum commemoratio, est quasi periphrasis æternæ beatitudinis descriptæ,vel potius adumbratæ per ea, quæ maxime expetuntur à mortalibus. Gloria significat claritatem Sanctorum,etiam intrinsecam,qua replebuntur in mente,secundum illud Isaiæ 58. *Implebit splendoribus animam tuam.* Significat & claritatem exteriorem, qua fulgebunt in corporibus suis, secundum illud Matthæi 13. *Fulgebunt iusti sicut sol in regno* PATRIS *eorum.* Merito igitur dixit Dauid: *Exultabunt sancti in gloria.* Vel aliter: Gloria potest intelligi ipsa DEI gloria,quæ per beatificam visionem in Beatis redundat. Claritas enim illa diuinæ notitiæ, qua DEVS seipsum, suásque omnes perfectiones comprehendit,

Psalm.149.

hendit, quatenus per eam ipse sibi ab æterno notus est, vocatur gloria DEI: & quia per beatificā visionem, DEVS clarissimam sui notitiam tribuit Beatis, ideo dicitur cum illis communicare gloriam suam, per quam omne eorũ desiderium explet. Vel potest accipi gloria pro notitia illa, quā de dignitate, & meritis cuiusque beati, & habet DEVS, & per DEVM habent etiam omnes beati. In die enim iudicij CHRISTVS seruorum suorum merita, & virtutes, quæ in hac vita latebant cæteros, aut etiam contemnebantur, vel oppugnabantur, propalam exponet ante conspectum omnium; ex quo inæstimabilis eorum gloria existet. Ambrosius definiuit gloriam, claram cum nominis fama & laude notitiam. *Quid honor secundũ Ambrosium.*

Similiter honos beatorum duplex est: vel ille honor incomparabilis, quo DEVS seruos suos decorabit & beatificabit, appellans eos amicos suos, & filios, & hæredes, & conuiuas suos. De quo honore dixit Dominus: *Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum* PATER *meus, qui in cœlis est.* Et ad eum honorem verè potest referri, quod dixit Dauid: *Nimis honorificati sunt amici tui* DEVS. Quin etiam impij tantam eius honoris excellentiam admirantes dicturi sunt: *Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios* DEI, *& inter sanctos sors illorum est.* Alter beatorum honor est, quo se beati inter se honorant; quod si, secundum Aristotelem, ideo honorari à sapientibus maxime cupimus, quod illi sunt certissimi virtutis nostræ testes, suóque testimonio locupletissimi commendatores; quanto erit optabilior honor beatorum, omni sapientia, virtutéque præstantium? Honor porrò, (vt Aristoteles ait) est reuerentia alicui, propter aliquam eius excellentiam, præsertim verò sapientiæ, ac virtutis, exhibita. Videtur autem gloria antecedere honorem: nam quia merita, & virtutes alicuius personæ, nota sunt, propterea honore digna censentur. *Ioan. 12. Locus Psal. 138. Sap. 5. Aristot. Idem.*

Ac ne quis fortè non pro magno duceret istam gloriam, & honorem existimans talia fore ista in cœlis, qualia cernuntur in terris; fluxa nempe & caduca, & quibus non nisi breuissimo tempore, ac ne tunc quidem sincere, penitus, atque imperturbatè frui licet; idcirco Paulus tertio loco adiecit incorruptionem, significans ista voce beatissimum illum sanctorum statum incorruptionis corporum, futurum post resurrectionem, in quo nimirum & bona omnia erunt, & erunt incorruptibilia, & sempiterna. Iam verò pax, quæ istis rebus adiicitur à Paulo, est consummatio & complementum beatitudinis. Pax nempe ista, bonorum omnium est tranquilla, & secura possessio, includens perfectam expletionem omnis desiderij humani, hoc est, perfectam adeptionem omnium bonorum, malorúmque omnium expulsionem. Hæc est pax, quæ, vt dixit Apostolus, exuperat omnem sensum; & de qua celebratur illa B. Augustini memorabilis sententia, quam refert Prosper in libro sententiarũ eius, his verbis: Pax CHRISTI, finem temporis nō habet: & ipsa est omnis piæ intentionis, actionísq; perfectio. Propter hanc, sacramentis eius imbuimur: propter hanc, mirabilibus eius operibus, & sermonibus erudimur: propter hanc, SPIRITVM, eius pignus accipimus: propter hanc, in eum credimus, & speramus, & amore ipsius, quantum ipse donat, accendimur. Propter hanc denique omnem tribulationem fortiter toleramus, vt in ea feliciter sine vlla tribulatione regnemus. Vera autem pax vnitatem facit: quoniam: *Qui adhæret Domino, vnus spiritus est.* Atque hæc quidem hactenus à nobis super his Pauli verbis tractata, pertinent ad expositionem eorum verborum, secundum priorem lectionem supra expositam: quæ reddit istorum verborum sententiam huiusmodi: Iis, qui per patientiam boni operis, quærunt vitam æternam, reddet DEVS gloriam, & honorem, & incorruptionem. 31 *Quid pax. Ad Ephes. vlt. Prosper epistopus. Prima ad Corinth. 6.*

32 Altera lectio huius loci est, in qua verbum illud, *quaerunt*, iungitur cum illis tribus accusatiuis, *gloriam, & honorem, & incorruptionem*, verbum autem illud, *reddet*, quod hîc suppleri, & intelligi debet (vt supra lectorem praemonuimus) coniungitur cum illo, *vitam aeternam*, vt secundum hanc lectionem, sit istorum Pauli verborum haec sententia: Iis, qui secundum patientiam boni operis, gloriam, & honorem, & incorruptionem quaerunt, reddet DEVS vitam aeternam. Atque hanc lectionem secuti sunt Origenes, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, & Graeca scholia. Ex qua lectione apparet, licitum, & honestum esse seruire DEO, habito respectu ad bona, quae daturus est in coelis sibi seruientibus: ait enim Paulus hoc loco: Quaerentibus gloriam, honorem, atque incorruptionem, redditum iri à DEO vitam aeternam. Et primae ad Timotheum quarto, iubet Paulus exercere se Timotheum ad pietatem, *Pietas enim*, inquit, *ad omnia vtilis est, promissionem habens vitae quae nunc est, & futurae*. Et Dauid in Psalmo decimo octauo loquens de obseruantia mandatorum DEI: *Etenim seruus tuus*, inquit, *custodiet ea, & in custodiendis illis retributio multa*. Considera octo beatitudines, expositas à CHRISTO, & reperies vnicuique adiectum esse praemium, quo ad eius amorem, cultúmque accederemur; & Dominus Apostolis dixit: *Vos, qui reliquistis omnia, & secuti estis me, centuplum accipietis, & vitam aeternam possidebitis*. Et ibidem subiungit: *Sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël*. Hoc ipsum docere voluit Dominus per illam parabolam vineae, de operariis conductis ad laborandum in vinea, ex conuentione de denario diurno illis reddendo. Quod si Apostoli, & Prophetae, & DEVS ipse, ac Dominus noster IESVS CHRISTVS passim in scriptura excitant, & prouocant homines ad bene agendum, proponendo eis incomparabilia bona, quae bene agentibus reddenda sunt in coelo: impium profectò est dicere, peccare eos, qui intuitu bonorum coelestium benè agunt: alioqui & illi qui talium bonorum obiectu, & incitamento ad bene agendum homines inducere volunt, male vtique agerent, incitantes nempe eos ad peccandum. Quocirca meritò Patres concilij Tridentini in capite vndecimo Decreti de iustificatione condemnant opinionem, atque errorem haereticorum nostri temporis, affirmantium, esse peccatum, bene agere intuitu mercedis, hoc est, diuinae beatitudinis. Verba concilij sunt: Constat eos Orthodoxae religionis doctrinae aduersari, qui statuunt, in omnibus operibus iustos peccare, si in illis suam ipsorum socordiam excitando, & sese ad currendum in stadio cohortando cum hoc, vt in primis glorificetur Deus mercedem quoque intuentur aeternam: cùm scriptum sit: *Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter retributionem*. Et de Mose dicat Apostolus, quod *respiciebat in remunerationem*. Et in Canone trigesimo primo: Si quis dixerit, iustificatum peccare, dum intuitu aeternae mercedis benè operatur; anathema sit. Longè porrò aliud est, amor mercedis, quàm amor mercenarius. Verùm & de his, & de aliis, quae super hac re copiosius disputari possent, videat Lector Vegam in capite vltimo libri vndecimi super Decreto Concilij Tridentini de iustificatione.

In haereticos asentes bene operari intuitu mercedis aeternae, peccatum esse.

Matth. 5.

Matth. 19.

Matth. 20.

Concilium Tridentinũ.

Locus Psal. 118. & ad Hebr. cap. 11.

Vega.

QVARTA

QVARTA DISPVTATIO.

Aduersus Lutheranos, qui dixerunt, omnia opera hominum, etiam iustificatorum, esse peccata.

SVPER EISDEM VERBIS PAVLI.

Iis qui secundum patientiam boni operis, gloriam, & honorem, & incorruptionem quærunt, vitam æternam: & gloria, & honor, & pax omni operanti bonum.

LVTHERANI à primo dixerunt, etiam iustificatos homines peccare 33
in omni opere quod faciunt: & hoc tantùm inter iustificatos, & non iustificatos interesse, quod non iustificatis mala eorum opera imputantur ad damnationem & pœnam; iustificatis verò nequaquam; sed in his tamen opera nihil valere ad obtinendam vitam æternam, sed tantùm fidem, & fiduciam diuinæ promissionis. Hanc certè sententiam habuit Lutherus, & scripto prodidit in trigesimoprimo articulo eorum qui damnati sunt à Leone decimo. Sed enim istam opinionem esse maximè absurdam & impiam, mille scripturæ testimoniis conuinci potest. Multifariam enim diuina Scriptura & iustorum bona opera laudat, & ad facienda bona opera cohortatur, & à faciendo mala opera reuocat & deterret. Ecce, vel hic ipse locus Pauli, quem superiori disputatione pertractauimus, manifestè isti opinioni aduersatur. Ait enim Paulus, iis, qui per patientiam boni operis, quærunt vitam æternam, redditum iri gloriam, & honorem, & incorruptionem: & item gloriam, & honorem, & pacem tributum iri omni operanti bonum; contrà verò, tribulationem & angustiam operanti malum. Idem in capite secundo epistolæ ad Titum sic ait. *Apparuit gratia* DEI *& Saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatem, & secularia desideria, sobriè, & iustè, & piè viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni* DEI, *&* SALVATORIS *nostri* IESV CHRISTI, *qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret, ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum, acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Hæc loquere, & exhortare.* Idem docet Apostolus Petrus in primo capite posterioris epistolæ scribens Christianis; *Satagite vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis, hæc enim facientes, non peccabitis aliquando.* Et Dominus noster, vt est apud Ioannem capite quinto, dixit Iudæis: *Venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filij* DEI: *& procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerint, in resurrectionem iudicij.* Sacra item scriptura

laudat quorundam iustorum opera, atque eos in quibusdam rebus non peccasse
Locus Iob 2. testatur. Etenim de Iob dicitur: *In omnibus his non peccauit Iob labiis suis, neque*
S. Gregorius. *stultum quid contra DEVM locutus est.* Quæ verba exponens sanctus Gregorius; Beato, inquit, Iob, & oris testimonium perhibetur & cordis: quia & culpam à lingua compescuit, & à corde restrinxit. Immolationem Isaac, quam facere DEO voluit Abraham, fuisse opus non solùm omni peccato vacuum, sed omnino bonum atque perfectum, clarissimo est argumento, quòd ea vsque adeò placuit DEO, vt factum illud Abrahæ, magnificentissimo promisso quasi remunerans,
Gen. 22. dixerit Abrahæ; *Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & velut arenam, quæ est in littore maris: possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ.* In libro quoque tertio Regum capite decimo quinto de Dauid dixit DEVS ad Ieroboam: *Non fecisti sicut seruus meus Dauid, qui custodiuit mandata mea, & secutus est me in toto corde suo, faciens*
Act. 13. *quod placitum erat in conspectu meo.* Et alio loco de eodem dixit: *Inueni hominem se-*
1. Reg. 13. *cundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas.* Et in secundo libro Paralipomenon capite decimo nono. Propheta DEI dixit regi Iosaphat: *Et iram quidem merebaris, sed bona opera inuenta sunt in te.* Iustissimam igitur in istos pronunciauere
Concilium Tridentinū. sententiam Patres Concilij Tridentini, cum in canone vigesimo quinto Decreti de iustificatione, supradictam sententiam anathematis pœnæ addixerunt, illis verbis: Si quis in quolibet bono opere, iustum, saltem venialiter, peccare dixerit; aut quod intolerabilius est, mortaliter, atque ideo pœnas æternas mereri, tantúmque ob id non damnari, quia DEVS ea opera non imputat ad damnationem; anathema sit.

34 Nec verò doctrinam hanc Catholicam infirmat, nec adiuuat istorum senten-
Locus Isaiæ cap. 64. tiam sententia illa Isaiæ: *Facti sumus vt immundi omnes nos: & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ.* Quibus verbis significare videtur, omnes homines, etiam iustos, qualis erat Isaias, esse immundos, & peccatores: omniáque opera eorum, licet videantur bona, & iusta, esse tamen contaminata, & mala: & isti quidem sententiam hanc Isaiæ, maximum esse putant suæ sententiæ firmamentum. Sed profectò Isaias eo loco de sceleratissimis atque impiis Iudæis loquitur: quorum, id temporis, tanta erat multitudo, tantáque bonorum, & piorum virorum paucitas, vt vniuersus populus ex illis constare videretur; & bonorum, propter paucitatem, perinde quasi nulli essent, ratio non haberetur. Appellat verò Propheta iustitias, obseruantias eorum legales, & si quæ alia erant illorum opera, in speciem, & coram hominibus iusta: quæ tamen quoniam erant omni gratia SPIRITVS sancti vacua, & insincera mente, prauóque consilio facta, & plurimis immixta & maculata sceleribus, comparauit ea Isaias panno mulieris menstruatæ. Nec mouere quemquam debet, quod Isaias seipsum etiam istis an-
Mos Prophetarū & Concionatorum. numeret, tanquam similis eorum esset. Mos enim est Prophetarum, sicut etiam nunc est Christianorum concionatorum cum deplorant, vel obiurgant peccata hominum, vel pro illis diuinam clementiam implorant, seipsos aggregare, & sociare peccatoribus, quamuis fuerint iusti, nec talium scelerum participes. Id verò faciebant illi, vel studio humilitatis, vel quò magis ea ratione DEVM flecterent ad clementiam; vel affectu charitatis, quæ omnia facit communia, etiam peccata, non quidem quantum ad consensum eorum, sed ad lugendum ea, quasi sua essent, & ad supplicandum DEO pro illis, & ad satisfaciendum. Hieremias quidem certè sanctus erat, quin etiam sanctificatus in vtero matris, & creditur, nullum, per omnem vitam suam, mortale peccatum admisisse: Is tamen

tamen capite tertio hæc loquitur: *Dormiemus in confusione nostra, & operiet nos ignominia nostra; quia Domino* D E O *nostro peccauimus, nos, & patres nostri ab adolescentia nostra, & non audiuimus vocem* D E I *nostri.* Similiter Isaias eo loco commemorat grauissima peccata, tanquam sibi cum reliquis Iudæis communia; quæ tamen ab eo procul fuisse, certum est. Nam illud, quod, post supradicta verba, subiungit ipse. *Non est qui inuocet nomen tuum, qui consurgat, & teneat te.* Quis non videt nullo modo conuenire in Isaiam? Ergo in eiusmodi concionibus Prophetarum, in quibus illi suorum popularium accusant & reprehendunt peccata, generales sententiæ, quas super ea re vsurpant, non sunt omnino generaliter accipiendæ, sed vt plurimum, & pro maxima parte, sicut est illa sententia Michææ capite septimo; *Periit sanctus de terra, & vir rectus in hominibus non est.* Et illa item Hieremiæ capite octauo: *A minimo vsque ad maximum omnes auaritiam sequuntur.*

Locus Hieremiæ cap. 3.

Sæpè generales scripturæ sententiæ, non omnino generaliter accipiendæ sunt.

35 Nec est non maximè probabilis illorum verborum Isaiæ expositio, quam in Commentario eius loci tradit sanctus Hieronymus. Refert enim ista verba, & alia huius capitis, ad Iudæos, post aduentum CHRISTI, publicatúmque, per orbem terræ, Euangelium, in sua permanentes infidelitate, & suis quibusdam legalibus obseruantiis, & ceremoniis confidentes. Quorum tamen, præter alia plurima, & grauissima peccata, in quibus gens ista peruolutatur, etiam iustitiæ, id autem est, obseruantiæ legales, immundæ sunt coram DEO: sicut opera hypocrytarum; tum aliis de causis; tum maximè, quod talis obseruantia coniuncta est cum impia credulitate, quod nondum MESSIAS venerit, & cum stulta aduentus eius expectatione. Talis enim obseruantia legis Mosaicæ: non solùm illis mortua est, id est, infructuosa; sed etiam mortifera. Adscribam hîc verba sancti Hieronymi, quæ sunt hæc: Considerandum est hic, quod iustitia quæ in lege est, in comparatione Euangelicæ puritatis, immunditia nominetur. Et hoc vbi confirmauit Hieronymus variis scripturæ testimoniis, denique subdit hæc: Si quis igitur post Euangelium CHRISTI, & aduentum FILII DEI, pædagogæ legis obseruat ceremonias; audiat populum illum confitentem, quod omnis illa iustitia panno sordidissimo comparetur. Sic Hieronymus: Ex cuius verbis duo licet colligere: Alterum, non de Christianorum, sed de talium Iudæorum iustitia locutum esse Isaiam; alterum, Isaiam illud dixisse in persona populi: quare dictum istud Isaiæ, non suffragabatur Luthero, ex eo probare volenti, omne opus hominis etiam Christiani, & iustificati, esse peccatum.

S. Hieron.

36 Nolo tacitam hoc in loco præterire aliam eorundem verborum Isaiæ, à beato Augustino traditam expositionem. Disputat Augustinus in quadragesimotertio sermone, res à D E O creatas, si considerentur secundum naturam suam, verè dici, & esse bonas: Scriptum enim est: *Vidit* D E V S *cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.* Et rursus: *Cuncta fecit* (Dominus) *bona in tempore suo.* Similiter legimus, in scriptura appellari homines & bonos, & iustos, & sanctos. At verò si hominum bonitas & iustitia, comparata fuerit cum bonitate, & iustitia DEI; & bonitas æstimabitur tanquam malitia; & iustitia, tanquam iniustitia. Nam & Dominus cuidam appellanti ipsum bonum, dixit: *Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi solus* D E V S. Et loquens discipulis suis, dixit: *Si ergo vos cùm sitis mali, &c.* Isaias quoque, quem fuisse constat iustum & sanctum virum, dixit: *Tanquam pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ.* Sed quid mirum? ait enim Iob: *Verè scio quod ita sit, & quod non iustificetur homo compositus* D E O. Et alio loco: *Ecce, Luna etiam non splendet, & stellæ non sunt mundæ in conspectu eius: quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis?* Ponam hîc verba ipsa sancti

Genes. 1.
Eccles. 3.
Locus Luc. 18.
Lucæ 11.
Locus Iob 9. & 25.

Pulchra disputatio sancti Augustini, bonitatē rerum creatarum, & iustitiam hominum, comparatā cum Dei bonitate & iustitia, nō mereri nomen & laudē bonitatis & iustitiæ. *Genes 1.* *Matth. 7. 12. & 25.*

ſancti Auguſtini: De vniuerſis, inquit, quæ à Deo creata ſunt, generaliter ſcriptum eſt: *Ecce, omnia quæ fecit* DEVS, *bona valde.* Et iterum: *Vniuerſa quæ fecit* DEVS, *bona in tempore ſuo.* Et reuera nobis in hoc mundo commorantibus valde bona ſunt iſta, id eſt, vel ad vſum vitæ, vel ad corporis medicinam, vel ad aliquam cauſam ignotæ nobis vtilitatis accommodata. Vel certè ad id conducunt, quod faciunt nos inuiſibilia DEI, ex tanta, támque ordinata molitione mundanæ fabricæ intellectu conſpicere. Hæc tamen omnia boni nomen non tenebunt, ſi comparentur vel futuris bonis æternis, vel multò magis ipſius DEI bonitati. Nam quia nihil eſt per ſemetipſum ſtabile, nihil immutabile, nihil bonum, niſi DEITAS ſola: omnes creaturæ rationales licet beatitudinem æternitatis, & immutabilitatis obtineant, non quidem per ſuam naturam, ſed per CREATORIS ſui participationem, & gratiam: meritum tamen bonitatis, creatori ſuo collata, non poſſunt obtinere. Legimus in Euangelio, arborem bonam, & theſaurum bonum, & hominem bonum, & ſeruum bonum. *Non poteſt*, inquit, *arbor bona malos fructus facere.* Et, *Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bona.* Et, *Euge ſerue bone, & fidelis.* Et hos vtique omnes ſecundum ſe, bonos eſſe, dubium non eſt; ſi tamen reſpiciamus ad bonitatem DEI, nullus eorum pronuntiatur bonus, dicente Domino: *Nemo bonus, niſi ſolus Deus.* Cuius intuitu, etiam ipſi Apoſtoli, qui electionis merito, bonitatem generis humani multis excellerant modis, mali dicuntur eſſe à Domino: *Si vos*, inquit, *cùm ſitis mali, noſtis bona dare filiis veſtris: quanto magis* PATER *qui in cœlis eſt, dabit bona petentibus ſe?* Denique ſicut bonitas noſtra ſupernæ bonitatis intuitu in malitiam vertitur; ita etiam iuſtitia noſtra diuinæ comparata iuſtitiæ, panno menſtruatæ mulieris ſimilis depingatur, dicente Iſaia: *Sicut pannus menſtruatæ vniuerſa iuſtitia noſtra.* Similiter ex aduerſo, qui minus peccauerunt, in comparatione eorum, qui multò grauius peccarunt, appellantur in Scriptura, iuſti; Sic enim Hieremias dixit iuſtificatos eſſe Iſraëlitas in comparatione Iudæ. Ergo vniuerſarum merita virtutum, licet per ſe bona & pretioſa ſint, tamen diuinæ claritatis comparatione offuſcantur, ſicut ſtellæ in præſentia ſolis. Hactenus ex ſancto Auguſtino.

Lucæ 11. *Iſaiæ 64.* *Locus Hier. 3.*

37 Ad eandem ſententiam idem Auguſtinus interpretatus eſt; verba illa Dauidis quæ ſunt in Pſalmo centeſimo quadrageſimoſecundo: *Non intres in iudicium cum ſeruo tuo Domine: quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens.* Sic enim ſcribit in libro de perfectione iuſtitiæ, in reſponſione decimaſeptima: Iudicium timet, quia miſericordiam deſiderat, quæ ſuperexaltat iudicio. Hoc eſt enim quod ait: *Non intres in iudicium cum ſeruo tuo.* Id autem eſt, Noli me iudicare ſecundum te, qui es ſine peccato, *quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens.* Veriſſimum nempe eſt, quod dixit Iob: *Non iuſtificabitur homo compoſitus* DEO. Sed hoc loco aduertat lector, Dauidem non dixiſſe, nullum opus hominis eſſe iuſtum apud DEVM, ſed, nullum hominem iuſtificari in conſpectu DEI. Nam qui ſunt iuſti, licet multa opera bona faciant; iidem tamen & prius quàm iuſtificati eſſent, multa mala opera, & peccata fecerunt; & tunc etiam cùm iuſti ſunt, multa faciant opera mala, venialia dico peccata. Scriptum enim eſt: *Non eſt homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.* Et illa vox iuſtorum non minus vera eſt, quàm humilis: *Dimitte nobis debita noſtra.* Ergo propter huiuſmodi admixtionem bonorum operum cum malis, & cum peccatis, & Dauid, iuſtique omnes pertimeſcunt iudicium DEI. Videat Lector Hieronymum in epiſtola ad Cteliphontem, & libro primo contra Pelagianos. Sancti porrò quinque ob cauſas orant DEVM, ne intret cum ipſis in iudicium; omniáque opera ſua in DEI miſericordiam referunt. Prima cauſa, eſt incertitudo de electione

Locus Pſal. 142. *Auguſtinus.* *Iacobi 2.* *Iob 9.* *Locus 3 Reg. 8. & Eccleſ. 7.* *Matth. 6.* *S. Hieron.*

electione & prædestinatione eorũ, & de præsenti iustitia ipsorum. Altera causa est, quia perpauci sunt, qui non aliqua fecerint peccata mortalia, quorum an dignam egerint pœnitentiam, & an ea remissa ipsis fuerint, certum non habent. Tertia causa, frequens lapsus, etiam iustorum hominum, in peccata venialia, quæ in præsenti vita caueri omnia non possunt, sicut docuerunt etiam Patres Concilij Tridentini. Quarta causa propter plures variásque negligentias, quæ iustis obrepunt, & bonis eorum operibus immiscentur. Quinta causa, quia nec ipsa bona opera, suæ bonitatis pretium, & meritum, & radicem à nobis ipsis habent sed à DEI misericordia. Quamobrem non possumus ex rigore iustitiæ, & quasi nostro iure à DEO mercedem exigere. Immo si DEVS vellet summo iure nobiscum agere, seposita misericordia sua, & quæcumque debentur sibi à nobis exigere, nullo modo iustificari coram ipso, atque ei satisfacere possemus: sicut beatus Iob dixit: *Si voluerit iudicio mecum contendere, non respondebo ei vnum pro mille.*

In capite 1. decreti de iustificatione.

Iob 9.

QVINTA DISPVTATIO.

In hæreticos huius temporis, negantes vitam æternam dari iustis propter eorum bona opera.

SVPER ILLIS VERBIS.

Reddet vnicuique secundum opera eius.

Vers. 6.

TANTA est, manifesta impietas, & absurditas sententiæ Lutheri (quam proximè superiori disputatione confutauimus) aientis, omnia opera hominum, etiam iustorum, esse peccata, vt eam posteriores hæretici profiteri erubuerint, nec defendere sustinuerint: Nec tamen isti ab errore omnino discesserunt. Licet enim non inficientur, iustos facere bona opera, tanquam fructus fidei suæ, per quam iustificati sunt; pugnaciter tamen, præfractéque contendunt, non dari iustis vitam æternam, propter bona eorum opera, quasi iustam mercedem merito bonorum operum respondentem. Sed hanc istorum sententiam, euidenter ostendit esse falsam beatus Paulus, dicens: *Qui reddet vnicuique secundum opera eius.* Quibus verbis Paulus docet, DEVM redditurum vitam æternam, non solùm habentibus bona opera, sed etiam redditurum ipsis secundum opera ipsorum; id autem est, pro qualitate, & quantitate operum, quæ fecerunt in hac vita. Hanc ipsam Pauli sententiam, etiam pluribus aliis in locis sacræ scripturæ vsurpatam reperimus, & à Iob cap. 34. illis verbis: *Absit à DEO impietas, & ab omnipotente iniquitas: opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias singulorum restituet.* Et Dauid Psalmo 61. *Semel locutus est DEVS, duo hæc audiui, quia potestas DEI est, & tibi Domine misericordia, quia tu reddes vnicuique secundum opera sua.* Quid est? *Semel locutus est?* 38

Locus Psal. 61.

V hoc

hoc nempe, sententiam firmam, & irreuocabilem: dixit, & firmissimum, & immutabile voluntatis suæ decretum dixit; sic enim exponere conuenit, iuxta id, quod dixit Iob cap. 33. *Semel loquitur* DEVS, *& secundo id ipsum non repetit.* Præterea eandem sententiam pronuntiaturus est Dominus in die generalis extremique iudicij, sicut refert Matthæus cap. 16. hæc sunt autem verba Domini: *Filius hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis: & tunc reddet vnicuiq; secundum opera eius.* Et apud Ioannem in Apocalypsi cap. 22. *Ecce*, inquit, *venio citò, & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundum opera sua.*

39 Sed audi quæso, lector, quemadmodum Hæretici clarissimam huius sententiæ lucem veritatis, commentitiis interpretamentis variè conati sunt infuscare. Quidam eorum aiunt, illud, *secundum opera*, perinde dici ac si diceretur; secundum fidem; quam indicant opera: præsertim verò, cum ipsum etiam credere in Deum, appelletur opus, Dominus enim Iesus quærentibus ex ipso Iudæis: *Quid faciemus vt operemur opus Dei?* Respondit: *Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille.* Sed nemo est profectò, qui non videat, contortam, & violentam esse istiusmodi expositionem: cum enim dicuntur opera hominis, non intelligitur fides tantùm, sed opera aliarum virtutum, tam interna, quàm externa: præsertim autem apud Paulum, qui solet opera distinguere à fide. Alij verò illud, *secundum opera*, dicunt significare non causam, quasi opera sint causa, propter quam reddatur iustis vita æterna; sed significare tantummodo ordinem, & consequentiam futurorum: vt sit hic sensus, Dabit vnicuique post bona opera eius, vitam æternam. Sed enim in scriptura præpositio illa, *secundum*, nusquam ponitur vt significet, *post.* Nonnulli dicunt illud, *secundum*, significare tantùm compensationem quandam, non autem meritum, & causam: vt sit sensus: Licet bona opera iustorum non sint condigna retributione vitæ æternæ; Deum tamen, pro sua infinita benignitate compensare ea retributione vitæ æternæ. Verùm lõgè diuersus est intellectus verborum Pauli, apertè significantis, pro qualitate ac merito dignitateque operum retribuendum cuique esse à Deo. Nec desunt, qui dicant, Paulum istis verbis non aliud declarare voluisse, nisi quibus personis retribuẽda sit à Deo vita æterna, iis nimirum personis, quæ habent bona opera, tanquã fructus fidei, per quam iustificati sunt, & per quam potissimum apprehendẽt vitam æternã. Sed isti fallaciter dissimulant illam præpositionẽ, *secundum*, quæ demonstrat, non solũ habentibus bona opera, sed propter ipsa bona opera retributum iri vitam æternam. Alias præterea confingunt interpretationes, sed tales, vt planè ostendant, se constrictos hac Pauli sententia teneri, & quoquo modo effugium aliquod quærere, nec vllum tamen reperire posse.

Hæretici orũ varia interpretationes huius loci, sed futiles ac nihili.

Ioan. 6.

40 Eandem porrò sententiam Pauli, licet diuersis verbis; idem tamen significantibus; tradit idem Paulus aliis in locis, vt primæ ad Corinthios tertio: *Vnusquisq;*, inquit, *propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.* Et secũdæ ad eosdem capite quinto: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum.* Et in cap. 4. eiusdem epistolæ ait: *Momentaneum, hoc & leue tribulationis nostræ supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Eandemque veritatem comprobat sententia illa, quam Dominus noster in extremo iudicio pronuntiaturus est, eam verò Matthæus capite 25. refert his verbis: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c.* Quibus verbis apertè declarauit Dominus; vitam æternam retributum iri hominibus propter bona eorum opera, præcipuè autem propter opera misericordiæ. Videat lector confirmationem huius sententiæ aduersus hæreticos, factam

Locus Matt. 25.

factam à Patribus Concilij Tridentini in sessione sexta, in capite decimo sexto, Decreti concilij Tridentini de iustificatione. Nec verò huic sententiæ Pauli, & doctrinæ Catholicæ aduersatur altera illa eiusdem Pauli sentẽtia, quæ est in vndecimo capite huius epistolæ: *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* Quæ sententia videtur sumpta ex illis verbis Iob: *Quis antè dedit mihi, vt reddam ei? omnia quæ sub cælo sunt, mea sunt.* Paulus enim loquitur eo loco de æterna electione, & prædestinatione hominum ad vitam æternam, & de vocatione eorum ad gratiam Dei; non autem de redditione vitæ æternæ, quę fit hominibus iustis post hanc vitam. Nemo autem hominum, vllis suis operibus mereri potest æternam electionem, ac prædestinationem, quippe quæ non fit ex præuisione bonorum operum, sed ob gratuitam DEI voluntatem, & misericordiam. Vocatio etiam præuenit omnia bona opera hominum, quæ non solùm vocationẽ, sed etiam iustificationem subsequuntur. Ergo quamuis priora sint bona opera, quàm redditio vitæ æternæ: Ipsa tamen bona opera tripliciter DEVS præuenit; Primò per electionem, & prædestinationem ab æterno; tum in tempore per vocationem, & gratiam præuenientem, & auxiliantem: ac demùm per gratiam sanctificantem, & iustificantem; ex quo potissimum & principaliter habẽt opera iustorum vt sint condigna merita vitæ æternæ. *Locus Iob 41*

41 At enim verò, Hæreticis dicentibus, vitam æternam dari bonis operibus, sed non propter bona opera, apertè suffragari videtur B. Gregorius super psalmum septimum pœnitentialem. Exponens enim versiculum illum: *Auditam fac mihi mane, misericordiam tuam*, ait vitam æternam reddi secundum opera, id est, habentibus bona opera: non tamen retribui propter ipsa bona opera, id est, secundum eorum mensuram & proportionem. Verba Gregorij sunt hæc: In illo mane, auditam faciet dominus misericordiam suam; cum segregatis iustis ab impiis, dicet iis, qui à dextris erunt: *Venite benedicti PATRIS mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.* Ibi nota fiet misericordia Dei, quam mens humana, in præsenti vita, capere non potest: præparauit enim DEVS diligentibus se quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Idcirco qui per bonam conuersationem à gratia DEI prouenientem, ad desiderium æternæ vitæ erigitur, dicit: *Auditam fac mihi mane misericordiam tuam.* Scilicet æternam. *Misericordia enim Domini ab æterno, & vsque in æternum super timentes eum.* Quod si illa sanctorum felicitas, misericordia est, & non meritis acquiritur: vbi erit quod Prouerbiorum 24. scriptum est: *Et tu reddes vnicuique secundum opera sua?* Si autem secundum opera redditur, quomodo misericordia æstimabitur? Sed aliud est secundum opera reddere, & aliud propter ipsa opera reddere. In eo enim, quod secundum opera dicitur, ipsa operum qualitas intelligitur: vt cuius apparuerint bona opera, eius sit retributio gloriosa. Illi nàq; beatæ vitæ, in qua, cum DEO, & de DEO viuitur, nullus potest æquari labor, nulla opera comparari, dicente Apostolo: *Non sunt condigna passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.* Hæc Gregorius: Sed extrema eius verba clarè indicant sensum ipsius: considerat enim opera hominum secundum substantiam suam, quantum ad quantitatem, & durationem, & intensionem; & hoc modo comparata cum cœlesti gloria, non sunt condigna merita illius, At verò si considerentur opera iustorum, vt proueniunt ex gratia, quæ est in ipsis, & ex ipso Spiritu sancto, per gratiam eos inhabitante, sunt planę condigna illius æternæ vitæ præmio & mercede. Sed ista ipsa merita DEVS misericorditer præuenit per vocationis & iustificationis gratiam, vnde Gregorius post supradicta verba, subdit hæc: Quanquã & ex hoc quoque misericordia iute possit nominari

Explicatur sentẽtia quædã B. Gregorij quæ videtur fauere Hæreticis.

Matth. 25.

1. Cor. 2.
Esaiæ 74.
Psal. 102.

Ad Rom. 8.

vita æterna, quia pro illis operibus datur, quæ sine præuentu misericordiæ Dei
Psalm. 58. nemo assequitur, sicut Dauid dixit: *Devs meus, misericordia eius præueniet me.*
Ad Ro. 9. Nisi enim vasa iræ, fecisset vasa misericordiæ, neminem ab illa perditionis massa cõuersatio sancta discerneret; neminem à pœna perpetuæ mortis iustitia propria liberaret. Constat ergo, quod quibus misericorditer tribuitur in hac vita, vt bene operentur, eis misericordius tribuitur, vt in æterna beatitudine centuplicato
Ioan. 1. fructu remunerentur. Hæc est gratia, quam pro gratia dandam sanctis, Dei Apostolus perhibet: vt quibus in hac vita diuinitus datur gratia sanctificationis, eis ex hac quoque in futuro detur gratia æternæ felicitatis. Sic Gregorius. Multa fortasse lector in hac disputatione desiderabit, quæ ad huius cõtrouersiæ ampliorem tractatum afferri possent. Sed ea nos consulto prætermisimus, quòd infrà, cum ad octauum caput huius epistolæ ventum erit, super illis verbis Pauli: *Existimo quod non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis*, copiosè disputaturi sumus de meritis bonorum operum & mercede vitæ æternæ.

SEXTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Vers. 11. 12. Non enim est acceptatio personarum apud Devm: quicũq; enim sine lege peccauerũt, sine lege peribũt: & quicumque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.

42 QVIA Paulus dixerat, omni homini operanti bonum aut malum, siue Iudæus esset, siue gentilis, Devm rediturum ei secundum opera eius; ideo in eius rei confirmationem subdit hæc verba: *Non est personarum acceptio apud* Devm: Quasi dicat, Devs in iudicando non respicit personam, sed hominum merita non enim placebit quis Deo, nec à Deo remunerabitur, quia sit Iudæus, si malus fuerit: nec gentilis, quia gentilis est, si bene vixerit, repudiabitur, & reijcietur à Deo. Est enim æquus iudex erga omnes, non personas, sed personarum opera, & merita spectans in retribuendo. Huius sententiæ Pauli similis est illa B. Petri, quam refert Lucas Actuum 10. illis verbis: *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor* Devs: *sed in omni gente, qui timet* Devm, *& operatur iustitiam, acceptus est illi.* Nec dissimile est illud Sapientiæ 6. *Non* (ait) *subtrahet personam cuiusdam* Devs, *qui est omnium dominator; nec verebitur magnitudinem cuiusdã, quoniam pusillum & magnũ ipse fecit, & æqualiter cura est illi de omnibus.* Acceptio personarum, quam Græci vna, sed composita voce προσωποληψίαν appellant, est vitium contrarium iustitiæ distributiuæ: quod admittitur, quoties prætor dignitatem, & merita personarum, fit præmiorum retributio: cum igitur Paulus affirmat, Devm in iudicando non esse acceptorem personarum, satis indicat, præmium, quod datur

datur bene operantibus, esse debitum secundum iustitiam, nec esse omnino gratuitum: per iustitiam enim distributiuam non dantur omnibus præmia gratuitò, sed secundum dignitatem & merita personarum quasi debita illis. Videat lector S. Thomam in 2.2. in quæstione 63. Ex hac quoque Pauli sententia discimus iustitiam DEI in iudicandis hominibus, futuram secundum rationem iustitiæ distributiuæ, & in retribuendo seruaturum debitam proportionem, vt pro bonis operibus reddat bona, pro melioribus meliora, & pro optimis optima. Quoniam verò personarum acceptio tantùm habet locum in iis, quæ sunt debita secundum iustitiam; ex eo intelligitur, non esse acceptionem personarum in donis DEI omnino gratuitis; exempli gratia, quod è duobus hominibus æquè indignis, vnum eorum eligat ad vitam æternam, alterum derelinquat; & vni det gratiam vocationis, alteri minime: hæc enim non ad iustitiam pertinent, sed ad meram DEI misericordiam: sicut dixit Paulus: *Non secundum opera iustitiæ, quæ fecimus nos; sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit.* In huiusmodi enim donis gratuitis: atque indebitis locum habet illud, quod dominus vineæ; *An non licet mihi quod volo facere?*

S.Thomas. *Tit. 3.*

Quicumque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribũt. Vocabulo legis intelligere oportet hoc loco legem scriptam, qualis erat lex Mosaica data Hebræis. Gentes igitur, quibus non erat imposita lex Mosis, & quæ legis Mosaicæ obseruatione nequaquam tenebantur, propter peccata, quæ admiserant, punientur sine lege id est, lex Mosaica non condemnabit eos tanquam eius legis transgressores. At Iudæi, qui legem acceperunt, nec eam tamen obseruauerunt, per legem iudicabuntur, id est, condemnabuntur, ac punientur tanquam præuaricatores legis quam custodire debebant. 43.

Huius porro loci commentarius, qui est apud Ambrosium (si tamen auctor eorum commentariorum ferens nomen Ambrosij, fuit, vt vulgò creditur, S. Ambrosius Episcopus Mediolanensis, de quo alias fortasse in hoc ipso volumine, nostram lectori sententiam indicabimus) nonnulla dignus est animaduersione, sic autem habet: Quomodo potest sine lege peccari, cùm omnes pariter homines subditi sint legi naturali? sed Paulus loquitur de lege Mosis, cui Iudæi obnoxij sunt, dum nõ credunt: nec nõ & gentiles, sed iamdudum, quia se illis adiũgere noluerunt. Gentiles igitur non credentes, duplici genere fiunt rei; quia neque legi datæ per Mosen assenserant, neque Christi gratiam receperunt: ideoque dignum est vt pereant. Ergo sicut qui sine lege peccat, peribit, ita & qui sine lege legem seruat, iustificabitur. Iustitiam verò naturaliter seruans, custos legis est. Si enim iusto non est lex posita, sed iniustis: Qui non peccat, amicus legis est. Huic porrò sola fides deest, per quam fiat perfectus, quia nihil illi proderit apud Deum abstinere à contrariis, nisi fidem in Deum acceperit, vt sit iustus per vtraque: quia illa temporis iustitia est, salus verò æternitatis. Subdit Paulus. *Quicumque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.* Nam quia Iudæi legem habentes, in qua salus illis promissa est, non credunt, nec recipiunt promissum per legem Christum, per ipsam legem iudicabuntur, sub qua vixerunt, & ipsa eos accusante pœnas exoluent. Sic ille. Sed enim probabile non est istud dictum Ambrosij, Gentiles reos futuros coram Deo, quia legem Mosis accipere noluerunt. Non enim lex Mosis alij genti, quàm Hebræorum, lata est, nec alios, nisi Hebræos tantùm, obligabat. Nusquam certè in sacris litteris legimus, mandatum Mosi, aut vlli Prophetarum, vt legem Iudaicam promulgarent gentibus, & necessariam esse ipsis ad consequendam salutem, Dei nomine denuntiarent. Sicut de lege Euangelica præceptum est Apostolis, quibus Dominus dixit: 44.

Discutitur sentẽtia quædã Ambrosij. *1. ad Tim. 1.* *Lex Mosis nõ obligabat alias gentes nisi Hebræos.*

Marci vlt. *Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit, &
baptizatus fuerit, saluus erit; qui verò non crediderit, condemnabitur.* Atque hoc ipsum
apertè ostendit Dauid, cùm in laudem gentis suæ super alias gentes dixit: *Qui
Locus Psal. annuntiat verbum suum Iacob, iustitias, & iudicia sua Israël. Non fecit taliter omni na-
47. tioni, & iudicia sua non manifestauit eis.* Enimuerò, sicut circumcisio, per quam fie-
Ad Galat. 5. bat initiario quædam legis, & religionis Iudaicæ, & professio atq; obligatio vni-
uersæ legis Mosaicæ obseruandæ, non obligabat alias vllas gentes, nisi solos
Abrahæ posteros, neque Gentilis peccabat, nō recipiens circumcisionem Iudai-
cam: itidem quoque dicendum est de ipsa lege Mosis. Ac demùm, ista opinio
contraria est communi Patrum, & Theologorum sententiæ.

45. Cæterùm istorum verborum Pauli: *Quicumque enim sine lege peccauerunt, sine
lege peribunt: & qui in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur,* luculentissimam ex-
positionem continet breuis quædam disputatio, quam super illis verbis Iob. 36.
Sed non saluat impios, & iudicium pauperibus tribuit, facit beatus Gregorius, faciens
duo genera hominum, qui diuerso modo, in extremo iudicio remunerandi, vel
Egregia beati Gregorij sententia. puniendi sunt. Quidam enim inter electos sine vllo iudicij examine à Deo re-
munerabuntur; alij verò, præmisso iudicij examine; similiter quidam reproborū,
cum iudicij examine condemnabuntur, alij verò sine iudicio damnabūtur. Sed
præstat hic adscribere verba ipsa Gregorij: Sunt, inquit, duæ partes hominū, ele-
ctorum scilicet, atq; reproborum. Et reproborum quidem alij iudicantur & pe-
reunt; de quibus Propheta dixit: *Non resurgunt impij in iudicio.* Et Dominus dixit:
Psalm. 1. *Qui nō credit, iam iudicatus est.* Et Paulus ait: *Qui sine lege peccauerūt, sine lege peribūt.*
Ioan. 3. Resurgent ergo omnes infideles, sed ad tormentum, non ad iudicium: non enim
eorum causa tunc discutietur: quia ad cōspectum districti iam iudicis cum dam-
natione suę infidelitatis accedent. Professionem verò fidei retinentes sed profes-
sionis opera non habentes, in illo iudicio redarguentur vt pereant. Quemadmo-
dum Princeps terrenam Rempublicam regens, aliter punit ciuem interius de-
linquentem; & aliter hostem exterius rebellantem. In illo, iura sua, & leges con-
sulit, eúmque sub verbis dignæ inuectionis addicit; contra hostem verò bella
mouet instrumenta perditionis exercet, dignáque eius malitiæ tormenta retri-
buit: de malo verò eius quid lex habeat, non requirit. Neque enim secundum
legem perimi necesse est, qui lege nunquam potuit teneri. Similiter igitur in
extremo iudicio, & legalis illum inuectio percutit, qui à lege, quā professus est,
actione declinauit; & ille sine iudicij inuectione perimitur, qui lege fidei non te-
netur. Eadem quoque ratio est electorum. Alij enim iudicantur & regnant; qui
nimirum vitæ maculas lacrymis tergunt, qui mala præcedentia benefactis præ-
sentibus redimentes, quicquid illicitum aliquando fecerunt, ab oculis Iudicis,
Matth. 25. eleemosinarum superductione cooperiunt. Quibus Iudex veniens, in dextera
eius consistentibus dicturus est: *Esuriui, & dedistis mihi manducare: sitiui, dedistis
mihi bibere,* &c. His verò antè præmiserat, dicens: *Venite benedicti Patris mei, possi-
dete paratum vobis regnum à constitutione mundi.* Alij verò electorum non iudican-
tur, & regnant. Hi sunt, qui præcepta legis perfectione virtutum transcendunt:
nec contenti implere tantùm quod diuina lex cunctis præcipit, præstantiori de-
siderio plus exhibere appetunt, quàm præceptis generalibus iubetur. His Domi-
Matth. 19. nica voce dicitur: *Vos qui reliquistis omnia, & secuti estis me, cùm sederit Filius homi-
nis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super duodecim thronos, iudicantes duodecim
Esaia 3. tribus Israël.* De istis etiam Isaias dixit: *Dominus ad iudicium veniet cum senioribus
populi sui.* Huiusmodi ergo sancti in extremo iudicio non iudicantur, & regnant:
quia cum auctore suo etiam iudices veniunt: relinquentes quippe omnia, plus
prompta

prompta deuotione executi sunt quàm iuberi generaliter audierunt. Speciali namque iussione paucis perfectioribus,& nō generaliter omnibus dicitur: *Vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo,& veni,& sequere me.* Hi ergo rectè sub generali iudicio non tenentur, qui & præcepta generalia viuendo superarunt. Sicut enim non iudicantur,& pereunt,qui suadente perfidia,legé tenere contemnunt:ita non iudicantur & regnant,qui suadēte pietate,etiā vltra generalia legis diuinæ præcepta proficiūt.Hactenus ex Gregorio. *Matth. 19. Marci 10. Luca 18.*

Refert S. Augustinus exponens Psalmum centesimum decimum octauum, in Concione vigesima quinta super illis eius Psalmi verbis: *Præuaricatores reputaui omnes peccatores terræ.* Fuisse quosdam etiam Catholicos viros, & sacrarum litterarum tractatores,qui ex eo quod Paulus dixit in hoc loco: *Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: qui autem in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.* Ex eo,inquam,quia de Gentilibus dixit eos perituros; de Iudæis verò dixit tantùm (iudicabuntur)non autem(peribunt) sicut dixerat de infidelibus. Existimauerunt,eos,qui legem Dei acceperunt, & contra ipsam peccauerunt, non esse perituros in æternum, sed aliquatenus solùm puniendos in hac vita. Quorum opinionis falsitas, manifestè conuincitur illis verbis, quæ dixit Dominus Iudæis, quæ refert Matthæus, tolerabilius fore Sodomitis in die, iudicij, quàm Iudæis. Propterea verò Paulus dixit: Qui in lege peccauerunt, esse per legem iudicandos, non autem hoc dixit de gentilibus, quia infideles condemnabuntur sine vllo iudicij examine: qui verò lege DEI, & fide Christi accepta peccauerunt, prius iudicabuntur, & per iudicalem sententiam condemnati, æternis suppliciis tradentur. Verbum autem iudicandi, secundum phrasim Hebraicam, frequenter accipit Scriptura pro eo quod est condemnare, vel punire, siue pro iudicio condemnatorio. B. Augustini verba sunt hæc: Nonnulli etiam Catholici tractatores in his Apostoli verbis, aliter quàm se res habet, parum attendendo, sapuerunt, dicentes, perire illos, qui sine lege peccauerunt; iudicari tantùm,& non perire,iudicari autem & non perire,in lege peccantes tanquam per pœnas transitorias credantur esse purgandi: sicut ille, de quo dixit Apostolus: *Ipse autem saluus erit,sic tamen quasi per ignem.* Sed illud Paulus dixit de iis, qui retinent fundamentum, id est, Christum, præmiserat enim: *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est,quod est Christus Iesus.* Ille autem retinet fundamentum, quod est Christus, qui omnibus suis delectationibus anteponit ipsum, cùm ad hunc articulum ventum fuerit, vt aut illæ voluptates deserantur, aut Christus. Nec isti cogitauerunt, Paulum in illis verbis epistolæ ad Romanos locutum esse de Gentilibus & Iudæis, qui in Christum non credebant, & ideo Christum pro fundamento non habebant, nec super eo ædificabant. Quis autem Christianus dixerit, non perire Iudæum, si non credat in Christum, sed tantummodo iudicari: cùm Christus ipse Iudæis loquens,remissius,& tolerabilius fore dixerit Sodomitis in die iudicij, qui vtique, sine lege peccauerunt,quàm Iudæis, qui in eum non crediderunt, tanta virtute mirabilia facientem? 46. *Quorūdam falsa opinio, & intelligētia verborū S. Augustini.* *Matth. 11.* *1. Corinth. 3.* *Locus. 1. Cor. 3.*

47. Quærit præterea eôdem illo in loco Augustinus, quomodo Paulus dixerit,aliquos sine lege peccasse; cùm Dauid in Psalmo centesimo decimo octauo dixerit: *Præuaricatores reputaui omnes peccatores terræ.* Si omnes peccatores, quotquot sunt in terra, sunt præuaricatores? ergo contra legem peccauerunt omnes. Vbi enim non est lex, nec est præuaricatio, & vbi est præuaricatio, etiam legem esse, cuius præuaricatio sit, necesse est. Respondens Augustinus huic quæstioni,distinguit triplicem legem: Et vnam facit legem scriptam per Mosen, *Locus Psal. 118.* *Ad Rom. 4.* *Triplex lex secundum Augustinū.*

datam

daram Iudæis, quam quia non acceperunt Gentiles, ideo dicit eos sine lege peccasse, de hac vtique lege scripta intelligens. Alteram legem facit naturalem, & *Quomodo oẽs peccatores nõ solum adulti, sed etiã infantes sint præuaricatores legis. Genes. 2.* naturaliter insitam cunctis hominibus, & quam nullus mortalium, mentis compos, ignorare potest: & contra hanc peccant omnes Gentiles, quicunque peccant de qua non loquebatur Paulus. Tertiam legem ait fuisse Augustinus eam, quæ primo homini data est in Paradiso: cuius præuaricatione non solùm ipse Adam, sed omnes eius posteri facti sunt peccatores. Quod ergo Dauid dixit, omnes peccatores esse præuaricatores, verè intelligitur & de Iudæis, & Gentilibus, nec solùm de adultis, verũ etiam de infantibus propter peccatum originale, quod per naturalẽ generationem traxerunt ex Adam. Sic autẽ scribit August. *S. Augustin.* Si Paulus sine lege dixit esse ceteras gentes, quæ legẽ Mosis nõ acceperunt, vt Iudæi; quomodo intellecturi sumus, quod Dauid in hoc Psalmo dixit: *Præuaricãtes reputaui omnes peccatores terræ,* *Ad Rom. 4.* nisi intelligamus, aliquã esse legem non per Mosem datam, secundũ quam sunt præuaricantes cæterarum gentium peccatores? *Vbi enim lex non est, ibi nec præuaricatio est.* Sed quæ ista lex est? Illa nimirũ, de qua idẽ Apostolus dixit: *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt: hi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex.* Secundum hoc igitur quod dicit: *Legem non habentes,* sine lege peccauerunt, & sine lege peribunt. Secundum verò id, quod ait: *ipsi sibi sunt lex*, non immeritò præuaricatores æstimantur omnes peccatores terræ. Nullus enim est, qui faciat alteri iniuriam, nisi qui sibi fieri nolit: & in hoc transgreditur naturæ legem, quam non sinitur ignorare, dum id quod facit, non vult pati. Et hæc lex erat in populo Israël, ante legem Mosis; quoniam ipsi homines erant: sine lege autem naturali essent, si præter naturam humani generis esse potuissent. Multò igitur magis præuaricatores deinde facti sunt accepta lege diuina; per quam naturalis illa lex instaurata, & aucta, & firmata est. Iam verò si inter peccatores terræ non incongruè deputantur & paruuli, *Ad Rom. 5. Genes. 2.* propter originalis vincula peccati; etiam ipsi in similitudinem præuaricationis Adæ, ad illam præuaricationem pertinere monstrantur, quæ datæ legis ipsi in Paradiso, prima commissa est. Ac per hoc rectè, nullo prorsus excepto præuaricatores æstimantur, vt dixit Dauid, omnes peccatores terræ. Hæc Augustinus.

48 Tantum porrò abest, vt illud quòd dixit Paulus: *Qui in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur,* significet, Iudæi peccatoris pœnã non fore sempiternam, ideoque multò leuiorem, quàm peccatoris Gentilis, de quo dixerat: *Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt.* Sicut dixerunt ij, quos memorauit Augustinus, vt cõtra potius denotet, multò grauius, & seuerius fore iudicium, & supplicium Iudæi, quàm Gentilis, vt docet super hoc loco Chrysostomus, Oecumenius, & Theophylactus. *Locus Ioh. 5.* Gentilis enim tantùm iudicabitur, & punietur secundum legem naturalem: Iudæus verò & secundum hanc, & insuper secundum legem Mosis, quæ ipsius erit & accusatrix, & iudex, & condemnatrix. Hoc etiam Dominus noster Iudæis interminatus est, cùm eis dixit: *Nolite putare, quia ego accusaturus sim vos apud PATREM, est qui accusat vos, Moses in quo vos speratis.* Ponam hîc pauca in hanc sententiam Chrysostomi verba ex homilia eius quinta in hanc epistolam huc transposita: declarant enim ea verba Pauli, de quibus nunc disputamus. *Qui in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.* Non solùm, inquit Chrysostomus, Paulus, inter Iudæum, & Gentilem æqualitatem indicat, sed ostendit Iudæum magis quàm Gentilem grauari, & premi propter legem acceptam. Gentilis enim sine lege iudicatur, & perit: quod non seuerius sed remissius iudicium, & supplicium denotat; quoniam non à lege scripta, vt Iudæus, sed

tantùm

tantùm à naturali iudicatur, & damnatur. Iudæus verò præter legem naturalem, habebit & legem scriptam, quæ ipsum accusabit, & damnabit: quanto enim magis Dei dignatus est cura, tanto maiores pœnas persoluet. Ex quo apparet, maiorem Iudæis necessitatem indici, ad gratiam confugiendi, licet ipsi dicerẽt, se gratia non indigere, sibique ad iustificationem sufficere legem; quod Paulus refellens, ostẽdit, ipsos magis indigere gratia, quàm Gẽtiles, cũ illis necessitas incumbat obseruandi non modò legem naturalem, sed etiam legem scriptam Mosis, & ob eius præuaricationem grauius puniendi sint. Hæc Chrysostomus.

SEPTIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS.

Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur: *Vers. 13.*

HÆc verba pertinent ad maiorem declarationem, & cõfirmationem 49
proximè illius antecedentis sententiæ: *Qui in lege peccauerũt, per legem iudicabuntur*. Et itẽ superioris illius sententiæ quàm huius orationis, & disputationis Pauli caput est: *Reddet vnicuiq; secundum opera sua.* Docet enim Paulus his verbis non auditionem vel cognitionem legis, sed obseruantiã eius, & obseruationem eorum, quæ lex præcipit, iustificare homines apud Deum. Hæc autem sententia propriè Iudæos perstringit, qui frequenter audiẽdi legem admodum studiosi erant (per singula enim Sabbata lex eis recitabatur & exponebatur in Synagogis) atque in hoc, & in legis curiosa scrutatione, subtiliq; cognitione, omne studium, & curam, atque operam suam consumebant: Legem verò obseruare, & quæ lex iubebat fieri, studiosè ac diligenter exequi, nil pensi habebant. Quod quidem ipsis Dominus noster exprobrando dixit: *Nõnne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem?* Cum hoc autẽ dicto Pauli consentit, quod Dominus dixit de sua doctrina: *Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam super petram, &c. Et omnis qui audit verba mea hæc, & non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificauit domũ suam super arenam, &c.* Similem quoq; B. Iacobus habet sententiam: *Estote factores verbi, & non auditores tantùm, fallentes vosmetipsos.* Et B. Ioannes: *Filioli nemo vos seducat: qui facit iustitiam, iustus est, sicut & ille iustus est.*

Ioan. 7. *Matth. 7.* *Iacobi 1.* *1. Ioan. 3.*

50 *Quomodo Paulus dicat hic, factores legis iustificari apud Deũ, cũ alibi scribat, ex operibus legis neminẽ iustificari coram Deo.*

Sed grauis hoc loco existit quæstio. Videtur enim hæc sententia Pauli aientis, factores legis iustificari apud DEVM, apertè cum altera eius sententia pugnare, quæ est in hac ipsa epistola capite tertio, & in epistola ad Galatas capite secundo, vbi hæc sunt verba Pauli: *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo.* Quam sentẽtiam ratio quoque adiuuat. Aut enim qui facit opera legis, iam est iustus, & ita non iustificatur per opera legis: aut non est iustus; & sic non poterit opera legis facere, saltem omnia, vt oportet, ad iustitiam habendam, & quamuis ea faceret; quia tamen ipse iustus non est, non facerent eum coram

Quatuor expositiones.

X DEO

DEO iustum, eique acceptum. Vt benè igitur nodum hunc soluamus, prænosse conuenit, verbum hoc (iustificare) tribus modis vsurpatum in sacris litteris reperiri. Vno modo ponitur iustificari, pro eo quod est, ex non iusto fieri iustum: qua significatione vsus eo verbo est Paulus infrà capite tertio scribens: *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro corā illo.* Et paulo infrà: *Omnes peccauerunt, & egēt gloria Dei, iustificati per gratiam ipsius.* Et paulo post: *Arbitramur iustificari hominē per fidem ex operibus legis:* Et, *Vnus est Deus qui iustificat circumcisionem ex fide & præputium per fidem.* Et initio capitis quinti: *Iustificati ex fide, pacem habeamus ad Deum.* Et capite octauo: *Quos vocauit, hos & iustificauit.* Denique vbicumq; Paulus agit de prima iustificatione hominis, docens fieri eam gratis, & absque operibus legis, sed per fidem, & gratiam Christi, vsurpat verbum iustificādi, secundum primum hunc, quem diximus, verbi eius intellectum. Ac B. quidem Augustinus hac ipsa significatione accipi debere putat id verbum in hoc loco, cum dicitur: *Factores legis iustificabuntur.* Non enim est sensus prius esse futuros legis factores, & deinde iustificatum iri; quasi per obseruantiam legis, perueniant ad iustificationem: sed est sensus, quod prius iustificabuntur, vt sint factores legis: & per ipsam iustificationem, qua iusti fiunt, efficientur idonei obseruatores legis. Quemadmodum, inquit Augustinus, siquis dicat, homines creabuntur, non vult intelligi, eos qui prius erant homines, creatum iri, sed ipsa creatione futuros homines. Augustini verba in vigesimo sexto capite libri de spiritu & littera sunt huiusmodi: Sic intelligendum est quod dixit Apostolus: *Factores legis iustificabuntur.* Vt sciamus aliter eos non esse factores legis, nisi iustificentur, vt non iustificatio factoribus legis accedat, sed factores legis iustificatio præcedat. Quid enim aliud est: *Iustificati,* quàm iusti facti, ab eo scilicet qui iustificat impium, vt ex impio fiat iustus? si enim ita diceremus: (Homines liberabuntur) hoc vtique intelligeretur, eis, qui iam homines erant accessuram liberationem, sin autem diceremus, (homines creabuntur) non vtique intelligeretur, eos creari, qui iam homines erant, sed ipsa creatione homines fieri. Similiter si dictum esset. *Factores legis honorabuntur,* honorem eis, qui iam essent factores legis intelligeremus accedere. Cum verò dictum sit. *Factores legis iustificabūtur,* quid aliud dictum est, quàm iusti iustificabuntur? Factores enim legis vtique iusti sunt. Ac per hoc tantundem est ac si diceretur; Factores legis creabuntur, non qui iam erant, sed vt sint: vt hac etiam ratione intelligerent Iudæi legis auditores, indigere se gratia DEI iustificatoris, vt possent esse legis factores. Hæc Augustinus: quem planè sequitur Anselmus, & S. Thomas. Negare non possum, esse verissimū, quod ait Augustinus, iustificari oportere prius homines, quàm sint idonei & digni factores legis: sed an eiusmodi expositio, apta sit, & conueniens huic loco Pauli, considerate animaduertendum est. Videtur enim (si quis attendat animum ad contextum verborum, & disputationem Pauli) extra consilium, & propositum Pauli esse. Non enim id agit Paulus hoc loco, vt probet, iustificari oportere prius homines, & sic fieri legis factores: sed illud præcipuè intēdit, non auditores, sed factores legis iustificatum iri coram DEO: nec loqui videtur de iustificatione, quæ præcedit obseruationem legis, sed de iustificatione, quæ obseruationem legis, ab homine iam iusto, & ex gratia factā, subsequitur: non enim dicit, factores legis iustificati sunt, sed iustificabuntur.

Rom. 2.

Prima expositio S. Aug. & Anselmi.

51 Altero modo verbum, *Iustificari,* ponitur in scriptura, pro eo quod est, in iustitia iam accepta proficere, & crescere. Ad hunc videlicet sensum, intelligere oportet quod scriptum est: *Ne verearis vsq; ad mortem iustificari.* Et alio loco: *Qui iustus est, iustificetur adhuc.* Hac item significatione dictum esse à Paulo illud: *Factores*

2. expositio. Locus Eccl. 16. Apoc. 21.

ctores legis iustificabuntur.Censuerunt nonnulli huius ætatis docti scriptores.Di- *Sotus & Stapletonus super hoc loco Pauli.*
cunt enim hûc esse sensum,qui primo iustificati sunt, deinde per obseruationem
legis iustificabuntur,id est,proficient magis,ac crescent in iustitia. Vereor equi-
dem vt hæc interpretatio satis respondeat , & conueniat proposito B. Pauli. Ait
enim:*Nō auditores legis iusti sunt apud Deum*.Quibus verbis etiam primam iusti-
tiā excludit.Cum igitur subiungit : *Sed factores legis iustificabuntur*, nihil facit ad
propositum eius,neque ad connexionem,& consequentiā sententiæ,si illud(iu-
stificabuntur) intelligatur de profectu atque incremento iustitiæ , vt sit sensus,
fient amplius & magis iusti.

Tertiò demùm modo verbū, *iustificare* , sæpenumero vsurpatur pro eo quod 52
est habere,vel æstimare,vel declarare,siue pronuntiare aliquem esse iustū.Cum *3. Expositio*
enim Iudex quempiam accusatum alicuius criminis,bene cognitacausa,pronun- *quā sequitur*
tiat insontem,& absoluit,dicitur (more loquendi scripturæ) iustificare eum,id *Auctor.*
est , declarare , eum iustum esse atque innocentem. Vnde grauiter scriptu-
ra reprehendere solet iniquos iudices , qui in iudicio damnant iustos , & iustifi-
cant impios: *Qui iustificat*,inquit,*impium,& qui condemnat iustum,abominabilis est* *Locus Prou. 17. & Iob 9.*
vterque apud D E V M.Ad hunc ipsum intellectum dixit Iob:*Verè scio quod ita sit,*
& quod non iustificetur homo compositus Deo,Si voluerit contendere cum eo non respon-
debit ei vnum pro mille. Et paulo post:*Si iustificare me voluero,os meum condemnabit*
me:si innocentem ostendere,prauum me comprobabit. Cuius simile est illud Ecclesia-
stici capite quinto: *Non te iustifices ante* D E V M. Ad eandem quoque sign fica-
tionē eius verbi pertinent illa:*Ex verbis tuis iustificaberis,& ex verbis tuis condem-* *Matth.12.*
naberis.Et,*Publicani iustificauerunt Deum,baptizati baptismo Ioannis*. Et, *Ille autem* *Luc. 7. & 10.*
(legisperitus)*volens iustificare seipsum*. Et item illud Pauli : *Quis accusabit aduersus* *Rom. 8.*
electos Dei ? Deus qui iustificat , quis est qui condemnet ? Hac significatione putamus
nos verbo iustificandi vsum esse Paulum in hoc loco:*Factores legis iustificabuntur*.
Vt sit germanus eorum verborum sensus : in reuelatione iusti iudicij Dei, quod
publicè facturus est de cunctis hominibus in consummatione sæculi,illi , D E I
iudicio & sententia,in conspectu omnium hominum,& Angelorum , pronūtia-
buntur,& declarabuntur iusti,& vt tales,vita æterna remunerabuntur:quicum-
que non tantùm auditores legis, sed factores legis fuerunt. Si quis enim pensi-
tet disputationis Pauli processum ab initio huius secundi capitis ad hunc vsque
locum , comperiet, Paulum docere voluisse , quemadmodum D E V S in illo
extremo suo iudicio tractaturus sit homines,reddens videlicet eis secundū ope-
ra ipsorum;pro bonis bona,& pro malis mala: nec tūc auditores solum legis,sed
factores approbatum, & commendatum iri à Deo. Nec verò hæc interpretatio
non placuit B.Augustino.Is enim post expositionem huius loci, quam paulo su- *S.August.*
pra memorauimus,subdit hæc verba,Aut certe ita dictum est: *Factores legis iusti-*
ficabuntur,ac si diceretur:iusti habebuntur, vel iusti deputabuntur.Sicut dictum
est de quodam.*Ille autem volens iustificare seipsum*,id est,vt iustus haberetur ac de- *Luc.10.*
putaretur.Vnde aliter dicimus:Deus sanctificat Sanctos suos;& aliter , *Sanctifi-* *Matth.6.*
cetur nomē tuum.Illud enim ideo dicitur,quia ipse illos fecit esse sanctos,qui non
erant sancti:hoc autem ideo dicitur,vt quod semper apud se sanctū est, sanctum
etiam ab hominibus habeatur,id est,sanctè timeatur,& colatur.

Ambrosius illud : *Factores legis iustificabuntur*, interpretatur de iis,qui credunt 53.
in C H R I S T V M, quem lex Mosis non solùm prædixit & promisit , verum *4. expositio Ambrosij.*
etiam iussit in eum credere atque obedire Iudæos.Sed vbi hoc de C H R I S T O *Locus Deut.*
habet lex Mosis?In Deuteronomio videlicet:in cuius decimo octauo capite hæc *18.*
sunt D E I verba: *Prophetam suscitabo,eis de medio patrum suorum similē tui:& ponam*

verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba eius quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam. Ponam hîc Ambrosij verba, sic exponentis illud: *Factores legis iustificabuntur.* Hoc dicit, quia non hi iusti sunt qui audiunt legem, sed qui credũt in CHRISTVM, quem lex promisit, & hoc est facere legem. Nemo autem facit legem, qui non credit legi, & non recipit eum, cui lex testimonium perhibet. Gentilis autem, qui videtur exlex, si credit in Christum, fecisse legem dicitur. Iudæus autem dicitur auditor legis, & non factor, quia non credit in Christum scriptum in lege, sicut dixit Philippus ad Nathanaël: *Quem scripsit Moses in lege & Prophetæ, inuenimus Iesum.* Et Dominus noster dixit Iudæis: *Si crederetis Mosi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit.* Inficias non eo, istam Ambrosij expositionem & veram, & piam esse: dicam tamen sine dubitatione, eam proposito B. Pauli, & sententiæ verborum eius nequaquam cõuenire. Non enim Paulus loquitur specialiter hîc de ea parte legis Mosis, quæ Christum promittit, & necessitatem fidei, atque obedientiæ eius commendat: sed loquitur in vniuersum de obseruatione legis Mosis; docẽs, non auditores legis, sed factores iustificatum iri apud Deũ. Nec in scriptura reperire est vspiam, (facere legem) dici, secũdum litteralem sensum, pro eo quod est credere in Christum. Ad hæc, quod Paulus nondum ingressus est disputationem de necessitate fidei, & credendi in Christum, ad comparandam iustitiam & salutem; eam namque disputationem proxime in sequenti capite tractare aggredietur. Nunc id agit, vt ostendat, non debere Iudæos iactare se tãquam iustos, quod legem à Deo latam haberent, eamque frequenter audire, & curiosè scrutari ac discere studerent: nec item propter circumcisionem, per quam à ceteris gentibus distinguebantur: quasi hæc sola sufficerent ad iustitiam: Hoc refellens Apostolus, *Non auditores*, inquit, *legis, iusti sunt apud Deum sed factores legis iustificabuntur.* Et paulo infrà dicturus est: *Circumcisio quidem prodest, si legem obserues: si autem præuaricator legis sis Circumcisio tua præputium facta est.* Apparet igitur ex his quæ dicta sunt, hanc sententiam Pauli aientis: *Factores legis iustificabuntur*, non pugnare cum altera illa eiusdem sententia: *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram Deo.* hic enim verbum iustificari, significat ex non iusto fieri iustum; & ideo non potest fieri propter opera antecedentia, quæ cum essent hominis iniusti, non poterant iustitiam parere. Illic verò *iustificabuntur*, dictum est pro eo quod est, declarabuntur & pronuntiabuntur iusti in extremo iudicio, & pro iustitia, bonisque operibus remunerabuntur æterna vita.

Locus Ioan. 1. & 5.

Solutio supra posita quæstionis.

54 Hæc præterea Pauli sententia aperte conuincit falsitatis opinionem Hæreticorum huius temporis, qui omnem vim, & rationem iustitiæ adimũt bonis operibus iustorum hominum, eamque soli fidei assignant. Contra enim Paulus docet in hoc loco, Auditores legis non esse iustos apud DEVM, sed factores legis. Auditio autem legis, & studium eius, inclusam habebat fidem: Iudæi quippe audientes, & discentes legem, firmissime credebant, eam legem à DEO ipsis datam esse; & esse legem bonam, & sanctam, atque vtilem: & quæcumq; promittebat lex, siue de MESSIA, siue de aliis, eas illi promissiones verissimas credebant, multumque eis confidebant; nec tamen eiusmodi fides eos faciebat iustos coram DEO: sed præterea opus erat adiungere istiusmodi fidei obseruationem legis, bonorumque operum effectionem. Quid hîc dicturi sunt Hæretici? nónne vel vnus hic locus os illis obstruet? minime verò, nam hoc isti sunt ingenio, vt cum maxime conuicti sunt, tunc alacriores exultent, & quasi victores ostentent sese ac iactent: & vim rationum, quas expedire non queunt, aspernando, & irridendo, & ioculari quapiam responsione eludant, vt contemptui magis, & ludibrio,

In Hæreticos huius temporis.

Ad Rom. 7.

Ingeniũ, & mores Hæreticorum.

ludibrio, quam responsione dignæ videantur. Audi, quæso, lector, & ride satis, bellam super hoc loco, Caluini strophain. Cum enim hac Pauli sententia vehementer vrgeri se ac premi sentiret, vafrè robur eius dissimulãdo, dicit, rationem inde ductam pro iustificatione hominis ex operibus esse ridiculam, & aspernabilem, & puerorum cachinnis dignam. Qui hoc loco, inquit, abutuntur, ad erigendam operum iustificationem, etiam puerorum cachinnis sunt dignissimi. Hoc enim tantùm vult præsens sententia. Si ex lege iustitia quæritur, impleri legem oportere: quia in operum perfectione posita est legis iustitia. Et hoc legis iudicium vrget Paulus apud Iudæos, ostendens non posse eos per legem iustificari, nisi legem impleant. Præscribitur quidem in lege absoluta iustitia, sed quia omnes transgressionis conuincuntur, quærenda est alia iustitia. Quin ex hoc loco argumentari licet, neminem ex operibus iustificari: si enim soli qui legem implent, per legem iustificantur; sequitur, nullum iustificari, quia nullus reperitur, qui iactare queat legis complementum. *Caluini ridic. interpretamentum.*

Dupliciter itaque rationem supra expositam, & ex hoc Pauli loco ductam diluere conatus est Caluinus. Primùm enim ait, Paulum non loqui hoc loco de vera iustitia, quæ facit hominem iustum coram Deo: sed de iustitia legali, quæ iustum facit hominem secundum legis iudicium, & existimationem hominum, posita nimirum in externa quadam obseruatione mandatorum legis. Sed enim ista responsione Caluinus aperte contradicit beato Paulo, hîc affirmanti, non auditores legis, sed factores iustos esse apud DEVM. Illud enim, *apud* DEVM, euidenter demonstrat, Paulum loqui non de legali iustitia, quæ facit hominem iustum secundum existimationem hominum, & per externam quandam obseruantiam legis: sed loqui de vera, & sincera, & solida iustitia, & quæ facit hominem iustum apud Deum. Verùm quàm futile ac nugale est, quod deinde adiungit Caluinus? Hic locus, inquit, Pauli euertit potius quàm statuat & firmet iustitiam hominis ex operibus legis: Hinc enim ita licet argumentari: Nemo potest ex obseruatione legis iustificari, nisi vniuersam legem impleat: Sed nemo vniuersam legem implere potest, omnesque transgressionis eius conuincuntur, (loquitur autẽ Caluinus de hominibus etiã per Christũ iustificatis & sanctificatis) ergo nemo potest ob legis obseruantiam iustificari. Digna planè Caluino argumentatio. Scilicet in scholis Philosophorum didicit Caluinus falsam sententiam falsis rationibus probari oportere. Falsum enim est, quod vult concludere, nullo modo iustificari hominem ob legis obseruationem, contrarium hic docente Paulo, & compluries alibi sacra scriptura. Sed, quod ad id probandum affert, neminem hominum posse legem implere, magis etiam falsum & absurdum est. Nam si lex diuina impleri non potest, quomodo Dauid iurauit se obseruaturum legem DEI dicens: *Iuraui, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ?* Nam iusiurandum facere de eo quod est impossibile factu, non modo stultum, sed etiam impium est. Si obseruatio legis est impossibilis, ergo mentitus est Dauid, dicens, se custodiuisse legem DEI: *Custodiuit*, inquit, *anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehementer. Seruaui mandata tua, & testimonia tua, quia omnes viæ tuæ in conspectu meo.* Et in alio quodam loco idem dixit, loquens de præceptis diuinæ legis: *Seruus tuus custodit ea, & in custodiendis illis retributio multa.* At enim contra rationem esset, hominem remunerari à DEO pro legis obseruatione, si ea impossibilis homini foret: præsertim verò testante B. Iacobo: *Quicumque totam legem seruauerit, offendat autem in vno; factus est omnium reus.* Paulus quidem certè asseueranter dixit: *Qui diligit proximum, legem impleuit.* Et, *Plenitudo legis est dilectio*, nisi dicturi sunt isti, neminem esse, qui possit diligere proximum. Quod si legis obseruatio *55. Confutatio Caluini.* *Psal. 118.* *Ibidem.* *Psal. 18.* *Iacobi 2.* *Ad Rom. 13*

esset impossibilis, nulli hominum pateret ingressus in vitam æternam, dicente Domino: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata* (Dei.) Et quæ, obsecro, esset Dei sapientia, tam seuerè obseruationem legis homini indicere? *Tu mandasti*, inquit Dauid, *mandata tua custodiri nimis.* Si obseruatio legis homini sit impossibilis? aut quæ esset Dei iustitia, hominem pro eo quod legem ipsius non obseruauerit, cuius est (secundum istos) obseruatio impossibilis, æternis punire suppliciis? Verum de hoc, satis nunc dictum sit: plura enim dicendi, non semel aliâs, idonea se offeret nobis occasio.

OCTAVA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS.

Versu 14. Cum enim Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt; eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia ipsorum.

BEATVS Paulus his verbis occurrit tacitæ cuidam obiectioni, dixerat enim suprà: *Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt.* Cótra quod obiici poterat, Quomodo peccauerunt, qui legem non habebant, cùm peccatum, vt peccatum, sit transgressio legis Dei, confirmante hoc etiam Dauide illis verbis: *Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ?* Aut quomodo qui legem non habent, condemnabuntur, cum condemnatio hominis eo fiat, quia legem violauit? Hanc itaque obiectionem nunc diluit Paulus, ostendens, quos dixerat sine lege peccauisse, eos non omnino caruisse lege. Licet enim non haberent scriptam legem, qualem Iudæi habuerunt; habebant tamen legem naturalem in eorum mentibus & conscientiis, à Deo, qui hominem fecit, inscriptam: quæ lex docebat eos facere bonum, & fugere malum: & cùm bonum egissent, commendabat, & lætificabat eos: cum verò malum, & peccatum aliquod fecissent, arguebat, & accusabat, & damnabat, & torquebat eos. Quod autem isti legem habuerint, à factis eorum demonstrat & probat Apostolus. Illi enim ratione docente, & suadente, multa faciebant, quæ principaliter in lege Mosis continentur, præcepta dico Decalogi: Decalogus autē totus (præter vnum illud de obseruādo Sabbato præceptum) ad legē naturalē pertinebat.

Psalm. 118. *Exod. 20.*

56 *Opinio multorum, loqui Paulum de gentibus infidelibus secundum legem naturalem viuentib.*

Verùm de quibus Gētibus loquatur hoc loco Paulus, de infidelibúsne, an de conuersis ad fidem, magna est inter expositores disceptatio, & sententiarum diuersitas. Censent multi, Paulum hic loqui de Gentibus infidelibus, quæ vel antè, vel post aduentum Christi fuerant; sed probè vixerunt secundum rectam rationem, & dictamen conscientiæ, vitam, & actiones suas instituendo, & moderando, & dirigendo: & pro fine habentes viuere, atque agere conuenienter rectę rationi.

rationi. Hanc expositionem valde adiuuant illa verba: *Naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt.* Quid est, *naturaliter?* nisi sola duce, ac magistra natura? quod propriè cunuenit in Gentes, legis duntaxat naturæ doctrina instructas. Secundum hanc porrò interpretationem, sensus verborum Pauli est huiusmodi. Quod supra dixi, Gentes, quæ sine lege peccauerunt, sine lege perituras; non ita est accipiẽdum, quasi illæ prorsus omnis fuerint legis expertes: nam eo ipso quod faciunt ea, quæ legis sunt, non imprudenter ac temerè, sed cum consilio, & iudicio, ita fieri oportere iudicantes, apertè demonstrant, & planè conuincunt; habere se legem quandam ab Auctore naturæ mentibus, & conscientiis impressam: quæ lex docet eas hoc esse bonum, & illud malum: hoc esse honestum, & illud turpe: hoc esse amplectendum; illud verò fugiendum. Dicuntur verò Gentes non habere legem, illam videlicet Mosis, scriptam in tabulis, & datam solis Hebræis. Dicuntur item Gentes facere quæ sunt legis Mosaicæ, non quãtum ad ceremonialia, vel iudicialia, sed quantum ad moralia, quæ naturali lumine intellectus innotescunt hominibus, & ratio naturalis, dictat esse facienda. Nec dicuntur facere quæ sunt legis quantum ad modum, nec quantum ad intentionem legislatoris, vt faciant ea videlicet meritoriè, vt per eiusmodi opera, & Deo placere queant, & vitam æternam promereri: sed faciunt tantùm opera legis, quantum ad substantiam operis: Illud enim requirit principium operandi supernaturale, id autem est gratia & caritas: hoc autem minimè. Nec intelligendum est, Gentes facere omnia, quæ sunt legis naturalis, obseruãdo omnia eius præcepta, etiã quantum ad substantiam operis: hoc enim præstare poterat homo ante peccatũ Adæ. post eius autem lapsum natura hominis ægra & infirma, potest quidem aliqua præcepta legis naturalis seruare, quantum ad substãtiam operis, non tamen omnia, nisi rursus per gratiam Christi sanetur, atque roboretur.

Nec verò expositio hæc olet Pelagianismum. Pelagius etenim aiebat, posse 57.
hominem naturalibus, & propriis liberi arbitrij viribus, vitare omnia peccata, & omnia legis præcepta perficere, & se dignũ facere, & gratia Dei, & gloria æterna: nec indigere supernaturali diuinæ gratiæ auxilio, nisi ad agnoscẽda supernaturalia Dei mysteria; vel ad facilius, & promptius perficiendũ officia virtutum, exequendumque diuinæ legis mandata: quorum nihil in supradictam expositionem competit. Nec porrò ea expositio recipit errorem Zuinglij hæresiarchæ, in hac ætate nostra, famosi: De quo Staphylus de Lutheranorum inter se concordia ita scribit: Zuinglius ait, quod Numa, Cato, Scipio, & horum similes alij præstantes viri Ethnici, quamuis caruerint vera fide venturi Christi, salui tamen facti sunt virtute legis naturali quam seruabant. Quod etiam Lutherus exprobrauit Zuinglianis in vltima sua confessione de cœna Domini. Sic Staphylus. *Staphylus.*

Est itaque supradicta expositio & vera, & Catholica, & ab omni hæreticæ falsitatis non modò labe, sed etiam specie remota. Quod autem proposito, & sententiæ verborum eius sit congruens, & ipsa per se verba declarant, & confirmat auctoritas multorum grauium Auctorum tam veterum, quàm recentiorum. Origenes quidem certè, & hanc sententiam Pauli, quam nunc tractamus, & illam eiusdem paulò superiorem: *Gloria, & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco,* arbitratur intelligi debere de Iudæis & Gentibus fidem Christi nequaquam habentibus, sed vel per legem Mosis, vel per legem tãtùm naturæ rectè viuentibus, & multa virtutum officia præclarè facientibus. Cuius hæc sunt verba: Quãtum ego capere possum, loquitur hoc loco Paulus de Gentibus nondum credentibus, Gentilis enim legẽ non habens, ipse sibi est lex, ostendens 58. *Auct. res supradicta expositionis.* *Origenes.*

ostendens opus legis in corde suo,& naturali ratione doctus,& persuasus,multa facit conuenienter rectæ rationi & virtuti. Videmus enim nonnullos in Gentibus iustitiam religiosè custodire,castitatem,& temperantiam seruare,prudentia excelle re,& laudabili esse animi modestia,& in verbis, factísque moderatione. Isti,licet alieni sint à vita æterna,quia nō credūt Christo,nec renati sūt ex aqua,
Ioan.3. & Spiritu sancto,ideóque intrare non possunt regnum cœlorū;videntur tamen secundum id quod docet hoc loco Paulus,bonorum operum gloriam,& pacem minimè perdituri. Si enim Paulus condemnat Gentes, eo quod naturali intelligentia cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt: quomodo non
Ad Rom. 1. putabimus,quod etiam collaudet eos,qui cognoscentes Deum,sicut Deum glorificauerunt? Dubitari igitur non puto, quod is,qui pro malo opere condemnari meruisset; idem si operatus fuerit bonum, remuneratione boni operis dignus habendus sit,dicente Apostolo, nos omnes stare oportere ante tribunal Christi,
2.ad Cor. 5. vt reportet vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum. Vnde & hoc ipso in loco dixit Apostolus, quod non est acceptio personarum
Chrysostom. apud Deum. Ita Origenes. Chrysostomus itidem hunc Pauli locum interpretatur in homilia quinta super hac epistola ad Romanos, nam exponens illud: *Cum Gentes,quæ legem non habent,naturaliter ea,quæ legis sunt faciunt.* Per hæc, inquit, ostendit Apostolus, Gentes esse probiores Iudæis: & quod maius est, hoc ipso probiores, quod legem minimè acceperint; neque id habeant, per quod videntur Iudæi ipsos præcellere. Propterea enim admiratione digni sunt, quòd lege illis opus non fuit, & omnia quæ legis erant præstiterunt, & suis ipsorum mentibus bona opera, non literas inscripserunt. Per hæc item ostendit Paulus, Deum ita finxisse hominem, vt possit per se virtutem eligere,ac vitium declinare: quod sæpius repetit Paulus, quia hoc caput est valde necessarium, propter eos qui dicere solent: Cur nunc Christus iam serò aduenit? & vbinam priscis illis temporibus Dei erga homines prouidentia erat? Aduersus quos valet quod hic obiter dicit Paulus, osten-
Ad Rom.1. dens quod etiam antiquitus ante legem Mosis humanum genus omnimodàm prouidentiam Dei habuit. Etenim quod de DEO cognosci naturali ra-
Ad Rom. 2. tione potest, DEVS illis manifestauit, Et item quid bonum, & quid malum esset, per ea nouerunt, per quæ alios iudicabant. Quare exprobrans
Hieronymus illis dixit: *Inexcusabilis es homo qui alios iudicas: In quo enim alterum iudicas,*
Theodoret. *te ipsum condemnas.* Hæc Chrysostomus. Et Hieronymus super hoc loco sic ait: Loquitur Paulus de iis, qui naturaliter iusti fuerunt ante legem,
Oecumen. *Theophyla.* siue etiam qui nunc aliquid boni secundum rationem,& legem naturalem ope-
Caietan. rantur.Eadem est sententia Theodoreti, & Oecumenij, & Theophylacti: Ean-
Sotus démque secuti sunt interpretationem in hac ætate nostra Caietanus,& Sotus,&
Catharinus. Catharinus.

58 Beatus quoque Augustinus in libro de spiritu & littera capite vigesimo sep-
S. Augustin. timo,& vigesimo octauo, postquam disputasset,verba Pauli, quæ nunc tractamus, intelligi oportere de gentibus ad Christum conuersis, & per eius fidem & gratiam iustificatis, denique subdit hæc: Si autem hi, qui naturaliter quæ legis sunt faciunt, nondum sunt habendi in numero eorum, quos Christi iustificat gratia; sed in eorum potius, quorum etiam impiorum, nec Deum verum veraciter, iustéque colentium, quædam tamen facta vel legimus, vel nouimus,vel audimus,quæ secundum iustitiæ regulam non solùm vituperare non possumus, verùm etiam meritò rectéque laudamus: quanquam si discutiatur, quo fine fiant, vix inueniuntur,quæ iustitiæ debitam laudem, defensionemue

sionémue mereantur. Veruntamen quia non vsque adeò, in anima humana, imago DEI, terrenorum affectuum labe detrita est, vt nulla in ea velut lineamenta extrema remanserint, vnde meritò dici possit, etiam in ipsa impietate vitæ suæ facere aliqua legis, vel sapere: Si hoc, inquam, est quod disputat Apostolus, quod gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt, & scriptum opus legis habent in cordibus suis; id est, non omni modò deletum est, quod ibi per imaginem DEI, cùm crearentur, impressum est; etiam sic, & secundum istam expositionem illa differentia non perturbabitur, qua distat nouum Testamentum à vetere; eo quod per nouum scribitur lex DEI in cordibus fidelium, quæ per vetus in tabulis scripta est: hoc enim illic scribitur per renouationem, quod non omninò deletum erat per vetustatem. Nam sicut ipsa imago DEI renouatur in mente credentium per Testamentum nouum, quam non penitus impietas aboleuerat, nam remanserat id, quo anima hominis rationalis est: ita etiam ibi lex DEI non ex omni parte deleta per iniustitiam, profectò scribitur renouata per gratiam: quod si à CHRISTI gratia alienæ sunt gentes, de quibus dictum est, quod naturaliter faciunt, quæ legis sunt, quid eis proderit in die reuelationis iusti iudicij DEI, nisi fortè vt minus puniantur? Quemadmodum enim non impediunt hominem iustum à consequendo vitam æternam, quædam peccata venialia, sine quibus hæc vita non traducitur: sic ad salutem æternam nihil prosunt impio aliqua bona opera, sine quibus difficillime vita cuiuslibet, etiam pessimi hominis, inuenitur. Veruntamen sicut in regno DEI differunt sancti inter se tanquam stella à stella: sic & in damnatione pœnæ sempiternæ, tolerabilius est Sodomæ, quàm alteri ciuitati; & erunt quidam filij Gehennæ duplo amplius quàm alij. Per hoc autem probare voluit Paulus quod suprà dixerat: Quia non est acceptio personarum apud DEVM: Et quod postea dixit; *Non Iudæorum DEVS tantùm sed etiam Gentium.* Nam quantulacumque fuerint legis opera naturaliter insita, non inuenirentur in eis qui legem non acceperunt, nisi ex reliquiis imaginis DEI, quam non contemnit DEVS: Sed quodlibet horum accipiatur, constat gratiam Dei promissam esse nouo testamento. Hæc Augustinus: Nec mihi displicet hæc expositio: cui magis etiam fidem astruent ea, quæ dicturi sumus in disputatione, quæ hanc proximè sequitur, in tractatu quartæ expositionis.

2.Cor.15.
Matth.11.
Ad Rom.2.
Matth.25.

Altera expositio est, quam refert hoc loco sanctus Thomas, Paulum his verbis loqui de gentibus, quæ cognitionem quidem boni, & mali, vel ipsius Dei, non habent aliam, nisi naturalem; sunt tamen, quantum ad voluntatem, & affectum, supernaturali diuinæ gratiæ auxilio præditæ, per quod omnia peccata legi naturali contraria vitare possunt, & vniuersam legem naturalem seruare, Deóque placere. Illud itaque, quod ait Paulus: *Naturaliter quæ legis sunt faciunt*, illud, inquam, *naturaliter*, significat idem quod, natura magistra, vel docente quid agendum vel fugiendum est: non autem significat naturalem virtutem, & potestatem, per quam omnia præcepta legis benè perfici queant. Istiusmodi ergo gentes naturaliter agunt respectu principij cognoscitiui, quod in ipsis non est aliud, quàm lumen naturale rationis: non tamen naturaliter agunt respectu principij operatiui; nam supernaturalem potestatem operandi acceperunt diuinitus, supernaturalis auxilium gratiæ. Verba sancti Thomæ istam opinionem commemorantis, sunt huiusmodi: Videtur quod dicit Paulus: *Naturaliter quæ legis sunt faciunt*, patrocinari Pelagianis, qui dicebant, hominem per suas vires naturales omnia præcepta legis seruare posse. Quare illud, *naturaliter*, exponendum est, per naturam, videlicet gratia sanatam & reformatam: Loquitur 60

Secunda expositio S.Thomæ.

enim Paulus de Gentibus ad fidem conuersis, quæ auxilio gratiæ CHRISTI cœperant moralia legis seruare, vel dictum est, *naturaliter*, id est, per legem naturalem ostendentem eis quid sit agendum: secundum illud Psalmi: *Multi dicunt: Quis ostendit nobis bona?* Et respondet: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Hoc autem est lumen rationis naturalis, in qua est imago DEI. Nec tamen per hoc excluditur, quin necessaria sit gratia ad mouendum affectum: Sicut etiam per legem Mosis, erat cognitio peccati, & tamen vlterius requirebatur gratia ad mouendum affectum. Sic B. Thomas.

Psalm. 4.

61 Hanc opinionem mordicus tenet Vega in capite vigesimo primo sui libri sexti super Decreto Concilij Tridentini de iustificatione: sed eam acriter valideque oppugnat Michaël Medina in capite septimo libri quarti de recta in DEVM fide. Nos eam pluribus argumentis non modò falsam esse, verùm etiam Catholicæ doctrinæ admodum discrepantem, probauimus suprà, in disputatione decima quarta super primum caput huius epistolæ. Beatus porrò Thomas siue eam opinionem hoc loco probauerit, siue non, certè in summa Theologica, pluribus locis, eam prorsus improbauit. Nam in prima parte Quæstione prima, articulo primo argumentatur, necessariam esse homini ad salutem, reuelatam doctrinam aliquarum rerum supernaturalium; & in Secunda Secundæ in quæstione secunda, & articulo tertio disputans de necessitate fidei DEI, docet necessarium esse homini credere aliqua supernaturalia: & in Prima Secundæ, quæstione centesima decimatertia, probat, motum & actum fidei esse necessarium homini ad iustificationem. Et cum obiectionem hanc sibi fecisset, ideo actum fidei necessarium esse ad iustificationem, quia per fidem homo cognoscit DEVM: sed potest homo sine fide cognoscere DEVM, per cognitionem naturalem, testante nimirum Paulo, inuisibilia DEI per ea quæ facta sunt, intellectu conspici; isti obiectioni sanctus Doctor ita respondet: per cognitionem naturalem homo non conuertitur in DEVM in quantum est obiectum beatitudinis, & iustificationis: vnde talis cognitio non sufficit ad iustificationem.

Vega.
Medina.
Ad Rom. 1.

NONA DISPVTATIO.

Super tribus alijs expositionibus eorundem verborum Pauli: secundum quas, ea verba referuntur ad Gentes credentes in DEVM.

62 TERTIA expositio est Ambrosij, qui verba Pauli interpretatur de Gentibus iam credentibus in CHRISTVM, quas dicit facere opus legis, id est, credere in CHRISTVM, (qui vt dixit Paulus) finis erat legis in iustitiam omni credenti: lex enim erat pædagoga fidei, præmonstrans & promittens CHRISTVM docénsque, ab

Tertia expositio Ambr.
1. Tim. 1.

eo

eo ſperandam,& expectandam eſſe ſalutem. Dicuntur autem iſtiuſmodi Gentes naturaliter facere opus legis, id eſt, credere in CHRISTVM non quod fides CHRISTI ſit naturalis, eſt enim donum DEI, ſed quia naturale lumen intellectus, & recta ratio interius teſtatur illis, fidem CHRISTI eſſe amplectendam, & quæ in ea traduntur,eſſe admodum credibilia; tot nempe, tantíſque probata, & firmata miraculis,vt non niſi vera, & à DEO profecta eſſe queant; & qui ea repudiat, DEO manifeſte repugnet. Ambroſij verba ſunt hæc: Gentes hoc loco Paulus intelligit Chriſtianos, qui incircumciſi erant, neque ceremonias legales Iudæorum ſeruabant; & duce natura credebant in DEVM, & in CHRISTVM, hoc enim eſt legem ſeruare, DEVM legis agnoſcere. Ipſa verò natura proprio iudicio CREATOREM ſuum agnoſcit, non per legem ſcriptam, ſed per operationem naturæ; opus enim opificem cernit in ſe. Iſti porrò, dum natura duce credunt,opus legis oſtendunt,non per litteram,ſed per conſcientiam. Opus autem legis eſt fides, quam cum quis exhibet DEO, naturali indicio oſtendit, ſemetipſum legem ſibi eſſe:quia quod mandat lex,vltro facit, vt credat in CHRISTVM. Hæc Ambroſius: Verùm hæc expoſitio nec eſt conueniens propoſito, nec ſententiæ verborum Pauli; nec modo loquendi ſacræ Scripturæ; in qua,facere legem, vel facere opus legis, nunquam inuenitur poſitum pro credere in CHRISTVM. Nec ſanè fides vocatur opus legis,ſed opus DEI. Sic enim dixit Dominus, referente Ioanne capite ſexto: *Hoc eſt opus* DEI, *vt credatis*, quod ſi fides eſſet opus legis, dici vtique poſſet, hominem iuſtificari ex operibus legis: quod tamen Paulus toties, tum in hac epiſtola, tum in ea quæ eſt ad Galatas, pernegat. Quid? quod Paulus fidem quodammodo legi opponit in capite tertio epiſtolæ ad Galatas,docens,nec legem eſſe ex fide,nec fidem ex lege? *Ad Epheſ. 2.*

Quarta expoſitio eſt B. Auguſtini in libro quarto contra Iulianum Pelagianum, capite tertio, præcipue verò in capite vigeſimoſexto libri de ſpiritu & littera,interpretantis hunc Pauli locum de gentibus ad fidem CHRISTI conuerſis, & per gratiam eius iam ſanatis,& iuſtificatis: & quamuis hoc commune habeat cum ſuperiori expoſitione Ambroſij; differt tamen, quod multo aliter quàm Ambroſius,Pauli verba interpretatur. Quod autẽ Paulus hic loquatur de Gentibus iam fidelibus, non autem infidelibus, pluribus argumentis oſtendi poteſt. Principio,cum Paulus in 1.cap. huius epiſtolę grauiſſimis verbis demonſtrauerit, omnes gentes,etiã quæ præ cæteris ſapientes habebãtur,&,quæ veri Dei cognitionem erant adeptę,grauiſſimis criminibus eſſe mancipatas,& turpiſſimis flagitiis fœdatas,multaq; peccaſſe admodum nefariè contra legem naturalem,ſi hoc loco doceret,Gẽtes naturali ſua facultate ac virtute,præcepta legis naturalis ſeruare, planè videretur ſecum pugnare, & quod ſupra aſtruxerat, nunc euertere. Deinde,videntur hæc verba Pauli continere declarationem,& confirmationem: proxime ſuperioris illius ſententiæ: Non auditores legis, ſed factores iuſtificatum iri apud Deum: ad hoc enim magis declarandum, & firmandum, videtur hoc ſubiunxiſſe,quod de Gentibus lege carentibus nihilominus tamen opera legis facientibus,dixit. Quaſi diceret, Gentes,quæ legem Moſis neque audierunt neque didicerunt, cum præcipua legis opera, in Decalogo videlicet præſcripta diligenter perficiãt,ſine dubio iuſtificabuntur apud Deum.Iudæi verò ſola legis auditione,& cognitione contenti, veram legis iuſtitiam nequaquam percipient: ideóque Gentes multo præſtabiliores Iudæis erunt apud Deum, quis non videt in hac ratiocinatione intelligi oportere Gentes,fidem & gratiam Chriſti habẽtes?nam quę his carẽt,nullo modo iuſtificari queunt apud Deum.Adhæc,Paulus aliquanto poſt hæc verba,quæ tractauimus,comparando bonum Gentilem cum *63 Quarta expoſitio S. Auguſtini, Anſelmi, S.Thomæ & aliorum.*

malo Iudæo, ita scribit: *Si præputium* (id est, Gentilis incircumcisus) *iustitias legis custodiat; nonne præputium illius incircumcisionem reputabitur? & iudicabit id quod ex natura est præputium, legem consummans, te, qui per litteram & circumcisionem prævaricator legis es? Non enim qui in manifesto Iudæus est, nec quæ in manifesto in carne est circumcisio: sed qui in abscondito Iudæus est, & circumcisio cordis in spiritu non in litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex* DEO *est.* Non est dubium quin his verbis loquatur Paulus de eodem Gentili, quem paulo ante dixerat naturaliter facere opera legis. Hunc porrò Gentilem, ait, iustitias legis custodire, & legem consummare, & esse in abscondito spiritualem Iudæum, & spiritualem habere circumcisionem, & habere laudem non ex hominibus, sed ex DEO. At, meridiana luce clarius est, hæc in alium nullum Gentilem, nisi cōuersum ad fidem CHRI-

S. Augustin. STI, & per gratiam eius sanctificatum, verè dici posse. Præterea sanctus Augustinus in libro de spiritu & littera capite vigesimo sexto hoc ipsum probans, ita ratiocinatur: Paulus in primo capite commendans Euangelium, dixit: *Virtus* DEI *est, in salutem omni credenti, Iudæo primùm, & Græco.* Vocabulo Græci, sine dubio intelligens Gentilem ad fidem CHRISTI conuersum. Idem in hoc secundo capite dixit: *Gloria, & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primùm, & Græco.* Similiter loquens de Gentili credenti in CHRISTVM, & per gratiam eius iustificato. Gentilis quippe infidelis, nec bonum, simpliciter dictum, operari potest, nec pro suis bonis operibus gloriam & honorem, & pacem à DEO recipiet. Ergo cum paulò pòst subrexit hanc sententiam: *Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt,* proculdubio etiam de Gentibus credentibus & iustificatis locutum esse eum arbitrari conuenit.

64 Nec officit huic expositioni, quod Paulus ait, Gentes naturaliter facere opera legis, tanquam illud *naturaliter* excludat supernaturale fidei, & gratiæ principium operandi. Non enim illud *naturaliter* accipiendum est vt opponitur supernaturali auxilio; sed vt excludit doctrinam legis Mosis: faciunt nempe Gentes opera legis natura quidem duce, & carentes pædagogia legis Mosaicæ; sed natura tamen per CHRISTI fidem illuminata, & per eius gratiam sanata, & robo-

S. August. rata. Audi lector Augustinum loco proxime citato ita scribentem. Nec moueat quempiam quod Paulus dixit, Gentes naturaliter facere quæ legis sunt; non autem spiritu DEI, non fide, non gratia: hoc enim agit spiritus gratiæ, vt imaginem DEI, in qua naturaliter facti sumus, instauret in nobis. Vitium quippe, contra

Locus Psal. 40. rationem est, quam vtique sanat gratia: ideóque Dauid dixit: *Sana animam meam, quia peccaui tibi.* Naturaliter igitur (natura scilicet per gratiam sanata) homines quæ legis sunt faciunt: qui enim hoc non faciunt, vitio non faciunt, quo vitio lex DEI est deleta de cordibus: ac per hoc, vitio sanato, faciunt quæ legis sunt naturaliter: non quod per naturam negata sit gratia, sed potius quia per gra-

S August. tiam reparata est natura. Idem Augustinus libro quarto contra Iulianum in eandem sententiam, hæc scribit: Dicuntur aliqui sine lege naturaliter quæ legis sunt facere, quia ex Gentibus venerunt ad Euangelium, non ex circumcisione, cui lex data est; & propterea naturaliter dicuntur facere, quia vt crederent, ipsa in eis per DEI gratiam est correcta natura, nec per eos potes probare quod vis, etiam infideles, veras posse habere virtutes; sunt quippe isti fideles: aut si fidem

Ad Hebr 1. non habent CHRISTI, profectò nec iusti sunt, nec DEO placent, cum sine fide placere DEO impossibile sit. Sed ad hoc eos in die iudicij cogitationes suæ defendent, vt tolerabilius puniantur, quia naturaliter quæ legis sunt, vtcumque fecerint, scriptum habentes in cordibus opus legis hactenus, vt aliis non facerent, quod ipsi perpeti nollent: hoc tamen peccantes, quod homines sine fide, non ad eum

eum finem ista opera retulerunt, ad quem referre debuerunt. Minus quippe Fabritius, quam Catilina punietur; non quia hic bonus, sed quia ille minus malus: & Fabritius minus fuit impius, quàm Catilina, non veras virtutes habendo; sed à veris virtutibus non tam longe deuiando. Sic eo loci Augustinus. Cuius expositionem & Prosper sequitur & Anselmus, atque eam solam sequitur etiam S. Thomas in Prima Secundæ quæstione centesimanona, articulo quarto in responsione ad primum.

Sed enim aduersus istam expositionem, quæ possent obiici, sunt huiusmodi. Paulus etenim manifeste hic loquitur de Gentibus naturaliter seruantibus præcepta legis naturæ: hoc autem non videtur verè dici in Gentes ad CHRISTVM conuersas, & per fidem eius & gratiam illuminatas & sanctificatas. Tales enim Gentes non exequebantur opera legis ex dictamine rationis naturalis, sed principaliter ex illuminatione ac directione fidei, & ex doctrina euangelica, quam, vnà cum fide didicerant: seruabant enim legem, & bona opera faciebant, non tam quia id congruebat rationi, quàm quia ita fieri oportere docebat fides, & doctrina Euangelica. Enimuero cum Christiani legẽ obseruent propter DEVM, quem per fidem nouerunt suum esse finem vltimum supernaturalem, & obiectum suum beatificum, haudquaquam dici possunt seruare legem naturaliter: natura enim non docet operari debere hominem propter DEVM; tanquam finem suum supernaturalem. Adhæc, Gentes iam conuersæ ad fidem CHRISTI, & gratia eius, & doctrina Euangelica præditæ ad seruandam legem, impulsu magis fidei, quàm naturæ instinctu adducebantur; Nec profecto valida esset argumentatio, qua vtitur hoc loco Paulus, Gentes, quæ legem Mosis non habebant, nec didicerant, facere tamen quæ legis erant: responderi enim posset: Tales Gentes, cum ad CHRISTVM sunt conuersæ, & doctrina Euangelica instructæ, didicisse eas legem Mosis, quantum ad moralia, ab iis, qui eos fidem CHRISTI docuerant, ab Apostolis videlicet, qui erant Iudæi, & sub lege Mosis educati. Quomodo etiã in Gentes iam Christianas cõuenitet, quod ait hoc loco Paulus, Gentes quæ non habent aliam legem, testimonio conscientiæ, eorũ facta vel accusantis, vel defendentis, conuinci habere legem quandam insitam, & in animis eorum inscriptam? Christianis etenim fides ipsa qua imbuti sunt, & disciplina CHRISTI & Apostolorum, apertè testificatur, quando bene vel male agunt; & benefacta approbat & commendat, male verò acta & arguit & damnat. Supradictarum porrò quatuor expositionum quarta videtur cæteris solidior atque sublimior, & tutior, magísque theologica. Prima verò simplicior videtur, & planior, & sententiæ verborum Pauli magis inhærens & congruens. Equidem ita quartam expositionem approbo, vt primam quoque libenter amplectar. Vtramuis porrò sequatur lector, sequetur profecto expositionem, & sententiam, nec vlli obnoxiam errori, & satis probabilem, & proposito ac verbis beati Pauli bene congruentem. 65 Obiectiones cõtra opinionem & expositionẽ quartam. Indiciũ Auctoris de supradictis expositionibus.

Supradictis quatuor expositionibus addi posset quinta, quam peperit Lyranus, verba hæc Pauli de Gentibus legem non habentibus, & opera tamen legis facientibus, referens ad Gentes, quibus CHRISTI euangelium nondum erat prædicatum, & idcirco fidem CHRISTI explicitam non habebant, sed habebant tamen veram fidem vnius DEI, & sincero cultu, ac pietate ipsum colebant, seruantes præcepta legis naturalis. Verba Lyrani locum hunc Pauli exponentis sunt huiusmodi: His verbis declarat Paulus quoddam dictum, videlicet, quod Gentiles habuerint legem naturalem, & ideo facientes contra dictamen illius legis, merebantur puniri: & facientes secundum ipsam, præmiari. Propter quod 66 Quinta expositio Lyrani.

 obser

obſeruatio legis naturalis eum fide, & cultu vnius DEI (ad quod etiam inducit ratio naturalis) aliquo modo ſuffecit ad ſalutem Gentium, vſque ad publicationem Euangelij; quia non tenebantur Gentes ad legem Moſis. Sic ille: Cuius ego expoſitionem conſilio, & propoſito B. Pauli minime aptam & congruentem eſſe cenſeo. Paulus enim loquens de Gentibus carentibus doctrina Moſis, & nihilominus tamen facientibus quæ legis erant, vtitur exemplo Gentium noto & manifeſto Romanis, ad quos hæc ſcribebat: ſciebant enim illi & fuiſſe olim quaſdam gentes, & tunc etiam eſſe doctrina Moſis minime inſtructas, ſed magiſtra natura cognoſcentes bonum & malum, & præclara quædam opera facientes, & nónnullis eximiis virtutibus inſignes. Quod ſi de Gentibus ignotis ageret Paulus, probationem vtique faceret inanem ac futilem. At verò Gentes, ad quas verba Pauli applicat Lyranus, cum nec eſſent Chriſtianæ, nec Iudææ, nec Paganæ, & fide, cultúque veri DEI præditæ eſſent, vel nullæ tunc erant, vel ſi quæ erant, Romanis profectò, ad quos epiſtola hæc ſcripta eſt, prorſus erant ignotæ. Quare talium Gentium exemplum, nihil planè facit ad propoſitum beati Pauli. Differt hæc Lyrani expoſitio ab ea, quam ſecundo loco ſupra memorauimus, quod ſecunda illa expoſitio refert verba Pauli ad Gentes ſupernaturali fide carentes, nec habentes, ipſius DEI, & boni ac mali cognitionem niſi naturalem, ſupernaturali tamen diuinæ gratiæ auxilio præditas, quantum ad voluntatem & affectum. Lyranus verò Pauli verba interpretatur de Gentibus ſupernaturale lumen fidei, & vnius veri DEI cultum ac pietatem habentibus, carentibus tamen explicita fide CHRISTI, quod nondum ipſis Euangelium eius fuerit prædicatum.

DIGRESSIO DE LEGE NATVRALI CONTINENS ſex diſputationes.

DECIMA DISPVTATIO.

Quid ſit lex naturalis: quæ ſint prima eius præcepta: & qualis in homine fuerit ante, & poſt peccatum.

BEATVS Paulus hoc loco ſcribens, Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea facere, quæ ſunt legis, & ſibi ipſas eſſe legem, & oſtendere opus legis ſcriptum in cordibus ſuis; pulchrè his paucis verbis depinxit legem naturalem, quam DEVS Creator hominum in humanis mentibus, animiſque quodammodo inſcripſit: Duplicémque indicauit Paulus vim legis naturalis; alteram, demonſtrandi cunctis mortalibus quid

quid bonum, & malum sit, quid ipsis agendum, ac fugiendum; alteram, obligandi omnes homines ad sui obseruationem, certissimum ei legi testimonium perhibente cuiusque hominis conscientia; & si quid nequiter homines agant, grauiter eos accusante; si quid autem secundum eam legem honestè, rectèque faciant, benignè ipsos defendente, atque interius lætificante. Hic igitur me Pauli locus inuitauit, vt paulò distinctius & expressius, quædam memoratu, & cognitu præcipua, de lege naturali explicarem, partim scilicet ex sacris litteris delibata, partim verò ex sanctorum Patrum scriptis collecta.

Principio, quid sit lex naturalis, his verbis descripsit sanctus Ambrosius: Lex naturalis est, quam DEVS omnium creator, singulorum hominum pectoribus infudit: quæ non scribitur, sed innascitur; non aliqua percipitur lectione, sed profluo quodam naturæ fonte in singulis exprimitur, & humanis ingeniis hauritur. Videtur hæc à Cicerone mutuatus Ambrosius, qui in oratione pro Milone probans naturale ius, & fas esse, vim vi repellere, & vitæ insidiatorem occidere: Est (inquit Cicero) hæc non scripta, sed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus; verùm ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus: vt si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela latronum, aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expediendæ salutis. 67 *Quid sit lex naturalis. Ambrosius epist. 71.*

Quid porrò lex naturalis præcipiat, paucis docet Augustinus, dicens: eam generatim præcipere vt homo sit in omnibus rectus, secundum rectam rationem, & viuens, & agens omnia. Id autem particulariter per varia præcepta explicatur: quorum tamen summa tribus maximè præceptis absoluitur. Etenim ante omnia rectè se habere hominem oportet erga DEVM, suum, nempè primum principium, atque vltimum finem; & huc spectat primum legis naturalis præceptum de vno DEO super omnia colendo & diligendo. Deinde, cùm homo sit animal sociale ac politicum, oportet eum rectè se habere erga alios homines quibuscum viuere ac conuersari debet: ad id est datum secundum præceptum legis naturæ de diligendo proximum sicut seipsum: quod enucleatius declaratur duobus præceptis, altero affirmatiuo, & altero negatiuo. Affirmatiuum tradidit Dominus noster illis verbis: *Omnia quæcumque vultis vt faciant vobis homines; & vos facite illis.* Negatiuum autem præceptum Tobias, quasi testamento legauit filio suo dicens: *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias.* Habet præterea homo quasdam res infra se, quæ rationis virtute atque imperio regi, & moderari debent: huiusmodi sunt in ipso, corpus, & sensus, & affectus; extra ipsum verò, honos, pecunia, & voluptas. Hoc nempe significauit Dominus Cain, dicens Genes. 4. *Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius.* Ad hæc ritè moderanda, & regenda, datum est legis naturalis præceptum vt omnibus quæ sunt infra potiorem eius partem quâ homo est, ratione dominetur atque imperet; eáque quæ sunt secundum rectam rationem, aut expetat, aut repellat, aut declinet, & fugiat; Cùm enim hisce rebus dominatur ratio, tunc rectus homo dicitur: Cùm autem earum rerum cupiditatibus ratio subiicitur, & obtemperat, distortus est & peruersus hominis animus. Hoc autem non parum illustrare possent disertissima Ciceronis verba in tertio libro de Republica, quæ refert beatus Augustinus libro quarto contra Iulianum capite duodecimo. Ea verò sunt huiusmodi: An non cernimus, optimo cuique dominatum ab ipsa natura summa cum vtilitate infirmorum, datum? Nam & DEVS homini, & animus imperat corpori, & ratio libidini atque iracundiæ, ac cæteris vitiosis eiusdem animi partibus. Dicitur quidem animus imperare corpori, 68 *Prima præcepta legis naturalis.* *Locus Matt. 7.* *Locus Tobiæ cap. 4.* *Cicero apud B. Augustin.*

dicitur

dicitur etiam libidini: sed corpori, vt Rex ciuibus suis, aut parens liberis: libidini autem, vt seruis Dominus; quod eam coërcet & frangit. Sic Regum, sic Imperatorum, sic magistratuum, sic patrum, sic populorum imperia ciuibus, sociisve præsunt, vt corporibus animus. Domini autem seruos ita fatigant, vt optima pars animi, id est, sapientia, eiusdem animi vitiosas imbecillésque partes, vt libidines, & iracundias, & perturbationes cæteras. Hactenus sunt verba Ciceronis.

69 *S. Thomas.* Beatus autem Thomas prima legis naturalis præcepta hunc in modū tradit in Prima Secundæ quæst. 94. art. 2. Sicut Ens est primum quod simpliciter cadit in apprehensionem intellectus: ita bonum est primum, quod cadit in apprehensionem practicæ rationis, quæ ordinatur ad opus. Omne enim agens, agit propter finem, qui habet rationem boni: & ideo primum principium in ratione practica, est fundatum super illa ratione boni, Bonum esse, quod omnia appetunt. Quod fit, vt primum præceptum legis naturalis sit, bonum esse faciendum, & prosequendum, malum verò declinandum & vitandum, & super hoc quasi fundamento, fundantur omnia alia præcepta legis naturæ, quæ ratio practica naturaliter deprehendit esse bona humana. Quoniam verò bonum habet, vt diximus, rationem finis, malum autem rationem contrarij, inde fit, vt ea omnia, ad quæ homo habet naturalem inclinationem, ratio naturaliter apprehendat vt bona, & per consequens, vt opere prosequenda; contraria verò eorum, vt mala & vitanda. Secundum ordinem igitur naturalium hominis inclinationum, est ordo præceptorum legis naturæ. Primò etenim in homine est inclinatio ad bonum, prout homo habet naturam communem cum omnibus substantiis, quarum quælibet appetit conseruationem sui esse secundum sui naturam: & secundum hanc inclinationem pertinent ad legem naturalem ea, quę per vita hominis contrariæ vitæ humanæ repelluntur. Deinde in homine est inclinatio, ad aliqua magis specialia, secundum naturam animalem, quam habet communem cum cæteris animantibus. Secundum hanc porrò inclinationem dicuntur ea esse de lege naturæ, quæ docuit natura omnia animalia; vt est coniunctio maris & fœminæ, & liberorum educatio, & aliarum similia. Tertio demùm modo est in homine inclinatio ad bonum, secundum propriam hominis naturam, quæ est rationalis: & sic homo habet naturalem inclinationem cognoscendi verum, & ipsum Devm, & viuendi in societate cum aliis hominibus. Et ita pertinent ad legem naturalem ea, quæ huiusmodi inclinationem spectant, cuiusmodi sunt desiderare scientiam, vitare ignorantiam, & errorem ac deceptionem; non lædere, vel offendere alios, quibuscum debet conuersari. Hactenus ex B. Thoma.

70 *Cicero lib. 1. de officiis.* Ad hanc ipsam pertinet sententiam luculenta Ciceronis disputatio illa: Principio, inquit, generi animantium omni est à natura tributum, vt se, vitam, corpúsque tueatur, declinétque ea, quæ nocitura videantur; omniáque, quæ sunt ad viuendum necessaria, inquirat & paret; vt pastum, & latibula, & alia eiusdem generis. Communis item animantium omnium est coniunctionis appetitus, procreandi causa, & cura quædam eorum quæ procreata sunt. Eadémque natura, vi rationis, hominem conciliat homini, & ad orationis, & ad vitæ societatem; ingenerátque inprimis præcipuum quendam amorem in eos, qui procreati sunt: impellitque vt hominum cœtus & celebrari inter se, & sibi obedire velit; ob eásque causas studeat parare ea, quæ ad cultum & ad victum suppeditent, nec sibi soli, sed coniungi, liberis, cæterísque quos caros habeat, tuerique debeat. Inprimis autē hominis est propria veri inquisitio, atq; inuestigatio: itaque cum sumus necessariis negociis curísque vacui, tunc auemus aliquid videre, audire, ac discere; cognitionémque rerum aut occultarum, aut admirabilium, ad benè

beatéque

beateque viuendum, necessariam ducimus: Ex quo intelligimus quod verum simplex, sincerúmque sit, id esse naturæ hominis aptissimum: veri quippe cognitio maximè naturam attingit humanā: omnes enim trahimur & ducimur ad cognitionis & scientiæ cupiditatem: in quo excellere, pulchrum putamus: labi autem, errare, nescire, & decipi, & malum, & turpe ducimus. Hæc Cicero.

Hanc porrò legem naturæ DEVS integram & perfectam indidit homini, cùm primum ab ipso creatus est. *Fecit enim*, (vt scriptum est in libro Ecclesiastæ, capite septimo) *DEVS hominem rectum*. Nam vt docet Augustinus libro primo de libero arbitrio capite vndecimo, & in libro de correptione & gratia, capite decimo, Christiano fas non est dubitare, rectum, & omni vitio carentem creatum à DEO esse primum hominem, in quo omnium est hominum concreata natura: & tum perfectè à DEO esse conditum, & in beata vita constitutum, vt ad ærumnas mortalis vitæ, propria sit ipse voluntate delapsus: eúmque tale accepisse liberum arbitrium, vt si auxiliantem sibi Dominum non desereret, posset in bonis, quæ naturaliter acceperat, perseuerare quia vellet, & merito voluntariæ perseuerantiæ, in eam beatitudinem peruenire, vnde nec vellet decidere in deteriorem, nec posset. Quoniam autem magnum est vitium, & malum hominis ignorantia rerum agendarum, & cæcitas mentis, necesse est Adam tunc boni scientiam accepisse, quando bonum sanctúmque DEI mandatum fideli corde seruabat, & erat iustus manens in imagine CREATORIS sui, legisque eius minimè obliuiscens. Ergo cùm primus homo creatus à DEO sit perfectus in bonis naturalibus, existimare necesse est, potuisse eum in eo statu, omne verum, naturaliter ab homine scibile, magna facilitate cognoscere: & omne bonum naturale, seu morale & appetere, & peragere; & omnia legis naturalis præcepta seruare: & omnia peccata vitare, nec in errorem vllum vel circa cognoscenda, vel circa agenda delabi: tantam ei vim & facultatem tribuebat videlicet admirabilis illa virtus, quam Theologi appellant iustitiam originalem, à qua rectitudo illius primi status pendebat. Promulgatio autem illius legis naturalis, quæ erat in prima institutione, qua DEVS hominem fecit rectum, significata est in prima promulgatione legis Mosaicæ. Sicut enim DEVS per semetipsum, sine vlla hominis opera, decem præcepta & voce pronunciauit, & in duabus tabulis digito suo inscripsit: ita in prima hominis institutione, per omnes creaturas homini audienti loquebatur DEVS mandata sua; & in tabulis cordis humani ea inscripsit. Quemadmodum porrò Hebræis, posthabito vero DEO, vitulum adorantibus, tabulæ legis ab irato Mose confractæ sunt: similiter item primus homo, cum relicto DEO, adhæsit diabolo, cor eius in varias cupiditates, & scelera distractum, & demersum est: per quæ lex DEI de corde ipsius multifariam deleta est. Denique sicut pietas DEI tabulas legis instaurauit, non tamen sine ministerio Mosis, qui secundas tabulas & dolauit & inscripsit, DEVS similiter post hominis lapsum, legem suam in corde hominum clementer renouat, sed non sine hominis docentis ministerio, & IESV CHRISTI sanantis gratia.

Cæterùm per Adæ peccatum, quod carnali generatione transfusum in posteros, ignorantiæ atque errorum, atque innumerabilium scelerum fuit seminarium; & præter hoc, per propria aliorum hominum peccata, legis naturalis claritas, & integritas in hominum animis maiorem in modum infuscata, & detrita, atque diminuta est. Non solùm enim iustitiam originalem, quam acceperat, homo amisit; verùm etiam veri boni scientiam ita perdidit, vt non videat nunc qualis esse debeat, sed ignoret quæ sibi præscripta à DEO sunt agenda.

Margin notes:
71 *Qualis fuit lex naturalis in primo homine ante peccatum. S. August.*

Quomodo lex naturalis promulgata sit homini.

Exod. 32.

72 *Quando, & quatenus lex naturalis, per peccata sit obscurata in homine.*

Psal. 13. Quocirca Dauid dixit: *Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens aut requirens* D E V M. Et subdit: *Omnes declinauerunt, simul inutiles*
Ad Tit. 3. *facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.* Eodem spectat illud Pauli: *Eramus aliquando & nos insipientes, increduli, errantes, seruientes desideriis, & voluptatibus variis, in malitia, & inuidia agentes, odibiles, & odientes inuicem.* Enimuero, ante illuminationem fidei, hominem in tenebris & vmbra mortis versari, sæpè scriptura testatur: priusquam enim à dominatione diaboli per D E I gratiam liberetur, in illo iacet vitiorum errorumque profundo, in quo se suæ voluntatis libertate demersit. Et hoc amplius, amat homo languores suos, & sanitatem ducit quod ægrotare se nescit: Donec prima hæc medela cōferatur ægroto, vt incipiat cognoscere, & sentire quod langueat, & medici opem desiderare, qua surgat. Tantus quippe vitiorum amor est, vt nolit homo intelligere, quemadmodum benè agat: & per hoc lex D E I deleta est è cordibus hominum non solùm vt ea non ametur, sed etiam vt non sciatur. Sciptum enim est de im-
Sap. 2. piis: *Excæcauit eos malitia eorum.* Et Dominus dixit: *Omnis qui malè agit, odit lucem,*
Iacobi 3. *& non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius.* Ne videlicet internis conscientiæ stimulis identidem exagiretur & torqueatur. D E V S namque (vt quodam loco scripsit Augustinus) lege ineuitabili, iustissima tamen, spargit pœnales cæcitates super illicitas cupiditates. Et verum est quod vulgò dici solet: Quod volumus, sanctum est: nemo suæ mentis motus verè æstimat ægros: & quodcumque volunt homines, se benè velle putant. Testis huius rei sit Iulius Cæsar: quem
Cic. lib. offic. scribit Cicero illud Euripidis libenter, & frequenter vsurpare solitum:

Si violandum est iusiurandum,
Regnandi gratia violandum est,
Aliis in rebus pietatem colito.

Idem profectò dicet, libidinosus:

Si peierandum est,
Explendæ libidinis causa peierandum est,
Cæterà colatur pietas.

Idemque dicet auarus, & qui vlciscendi ardet cupiditate: aliique aliis omninò dediti vitiis. Ex quo apparet, secundum Decalogi præceptum de non peierando, ex animis eorum, qui ingenio & fortitudiue præstabant, fuisse deletum.

VNDECIMA DISPVTATIO.

Quàm fuerit, per peccata, lex naturalis in hominis animo obscurata, quantum ad notitiam & cultum vnius veri Dei, & quantum ad cognitionem sui.

SEd quanta sit facta legis naturalis per hominum peccata obscuratio & deprauatio in animis hominum, non solùm generatim, sed etiam speciatim disputando, explicatius declarandum est. Atque vt hinc ordiar, quis dicere verbis queat, circa prmum præceptum legis naturalis de vno DEO colendo, quanta fuerit multorum hominum ignorantia, & cæcitas: cum incommunicabile DEI nomen, vt scriptum est in libro Sapientiæ capite decimo quarto, attribuant homines non modò speciosissimis DEI operibus, Soli, Lunæ, cæterisque astris, sed etiam mortuis hominibus, atque eis, qui flagitiosissimi & sceleratissimi fuerunt; noxiis quoque bestiis, ipsisque dæmonibus, sæuissimis humani generis hostibus. Licet enim, vt Augustinus docet libro decimo Confessionum capite sexto, cœlum, & terra, & omnia quæ in eis sunt, vndique nobis dicant, & clament, vt DEVM agnoscamus, atque colamus; & qui hoc non faciunt, conuincant esse inexcusabiles, nimirum verissimè scriptum est apud Iob: *Interroga iumenta, & docebunt te, & volatilia cœli, & indicabunt tibi. Loquere terræ, & respondebit tibi: & narrabunt pisces maris. Quis ignorat, quod omnia hæc manus DOMINI fecerit? in cuius manu est anima omnis viuentis, & spiritus vniuersæ carnis hominis.* Licet, inquam, creaturarum DEI aspectus & contemplatio, hominem prouocet, atque adeo compellat ad agnitionem DEI: nisi DEVS tamen singulari suæ claritatis lumine mentem hominis visitet atque illustret, ista surdis loquuntur creaturæ. Nam etiam post datam legem Dauid ait: *Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero, locuti sunt falsa. Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ, & obturantis aures: Quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incātantis sapienter.* Quàm fuerit in homine obliterata lex naturæ circa cognitionē veri Dei, clarè ostendit Dauid in Psalmo nono, dicens: *Non est Deus in conspectu eius: inquinatæ sunt viæ illius in omni tēpore. Auferuntur iudicia tua à facie eius.* Et apertius in Psalmo 13. *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.* Fit enim frequenter, vt Hilarius scribit super Psalmum 52. vt cum veritatis euidentia nos ad DEI agnitionem, & confessionem cogat; oblectatio tamen vitiorum, nobis DEVM non esse persuadeat. Dei namque obliuionem & ignorātiam, improba vitiorum dulcedo parit: vt quia peccator Deum non esse cuperet, suorum videlicet peccatorum vindicem, eum non esse, facile quibuslibet ratiunculis persuaderi sibi patiatur. Crassam porrò DEI ignorantiam, tanquam caliginem Gentibus offusam, indicauit Paulus, describens infideles, & vocans eos, *Gentes quæ ignorant Deum*, imitatus nempe Dauidem dicentem DEO: *Effunde iram tuam in Gentes, quæ te non nouerunt, & in regna quæ nomen tuum non inuocauerunt.* Est profectò verissima sententia illa B. Augustini in tractatu centesimo sexto in Ioannem: Tanta, inquit, vis est veræ Diuinitatis, vt creaturæ rationali iam ratione vtenti omnino abscondi non queat: exceptis enim paucis, in quibus natura nimium deprauata est, vniuersum genus hominum, DEVM, mundi huius, fatetur auctorem. In hoc ergo quod fecit hūc mundum, cœlo terraque conspicuum, notus omnibus gentibus est Deus: In hoc autem quod ipse solus, & nō vna cum falsis diis est colendus, notus quondam tantùm in Iudæa fuit DEVS: In hoc demum quod DEVS Pater est Christi domini nostri, per quem tulit omnia peccata mundi, Christianis duntaxat notus est Deus.

Margin: 73 | B. August. | Locus Iob 12. | Psalm. 57. | Locus Psal. 9. & 13. | S. Hilarius. | 1. ad Thess. 4. | Psal. 78. | S. August. | Psal. 75. | Ioan. 1.

74 *Quanta fuerit Gentium ignorātia, & cæcitas circa prouidētiam Dei.*

Iam verò cognitio diuinæ prouidentiæ circa res humanas, mirandum in modum obscurata est in animis hominum non modo idiotarum, vel Barbarorum, sed etiam doctrina, morumque elegantia præstantium. Cum enim natura; & recta ratio suadeat omnibus, DEVM, qui omnia condidit, omnia item regere,

& propriam rerum omnium ac ſingularum, quæ in terris aguntur, notitiam, & curam, & prouidentiam habere: hæc tamen naturalis perſuaſio diuinæ prouidentiæ, vt partim falſis opinionibus & erroribus, partim deprauatis moribus, grauiſſimiſque ſceleribus nimium quantum obſcurata & fœdata eſt, atque ex multorum animis, mentibuſque deleta. Audi voces iſtiuſmodi hominum prouidentiam Dei ignorantium, vel negantium, apud Iob capite 22.

Locus Iob c. 22.

Quid nouit Deus? quaſi per caliginem iudicat. Nubes latibulum eius, nec noſtra conſiderat, & circa cardines cœli perambulat. Qui etiam dicunt; recede à nobis, & quaſi nihil poſſit facere OMNIPOTENS æſtimabant: cum ille impleſſet domos eorum bonis: quorum ſententia procul ſit à me. Et apud Malachiam capite 30. *Vanus eſt,* inquiunt, *omnis qui ſeruit* DEO: *& quod emolumentum, quia cuſtodiuimus præcepta eius; & quia ambulauimus triſtes coram Domino?*

Ariſtotel. Epiphan. Baſil. Ambroſ. Niſſenus. Athenag. Iuſt. martyr. Clemẽs Alexandrinus. Theodoret. Cicero lib. 1. de diuinatione. Auguſtin. lib. 5. de ciui. Dei c. 9.

Ariſtotelem certe principem nempe Philoſophorum, ſenſiſſe prouidentiam DEI non pertinere ad ea, quæ ſunt infra lunam, affirmat Epiphanius in extremo opere ſuo de Hæreſibus, & Baſilius in Hexameron, & Ambroſius lib. 1. de officijs c. 16. & Gregorius N.ſſenus in libro de prouidentia, & Athenagoras in illa ſua legatione pro Chriſtianis, & Iuſtinus Martyr in exhortatorio ad Gentes, & Clemens Alexandrinus in libris Stromatum, & Theodoretus de curatione Græcarum affectionum. Cicero etiam vt aſtrueret cõtingentiam rerum, & caſum atque fortunam, negauit futura contingentia, etiam Deo, certo præcognita eſſe poſſe: & vt libertatem humanæ voluntatis tueretur, inficiari non eſt veritus, eam regi à Deo, futuro.q; eius motus à Deo prænoſci, vt admodum ſcitè dictum ſit ab Auguſtino: Vt nos Cicero faceret liberos, fecit ſacrilegos.

S. Ambroſ. lib. 1. de offic. cap. 13.

75 Lubet apponere partem cuiuſdam luculentæ diſputationis S. Ambroſij ſuper ignorantia & cæcitate hominum etiam ſapientum huius ſeculi, circa Dei prouidentiam: Multi fuerunt, (inquit Ambroſius) qui cum viderent ſceleratos quoſque, diuites eſſe ac lætos, & honoratos, potenteſque, pleríque iuſtorum egẽtibus atque infirmis, & ærumnoſis; putarunt Deum vel nihil curare de nobis, vt Epicurei dicunt, vel neſcire actus hominum, vt flagitioſi putãt, vel ſi ſcit omnia, iniquum eſſe iudicem, qui bonos egere patiatur, & abundare improbos. Quorum ſententiam procliuè eſt refellere: ac primò quidem eorum aſſertionem, qui

Ariſtotel.

DEVM putant curam mundi nequaquam habere; ſicut Ariſtoteles aſſerit, vſque ad lunam eius deſcendere prouidentiam. Sed quis operator negligat operis ſui curam? quis deſerat & deſtituat quod ipſe condendum putauit? Si iniuria eſt regere; nónne eſt maior iniuria feciſſe? Cum aliquid non feciſſe, nulla ſit iniuſtitia; non curare autem quod feceris, ſumma eſt inclementia. Quod ſi aut DEVM creatorem ſuum abnegant, aut ferarum & beſtiarum ſe haberi in numero cenſent, quid de illis dicamus, qui hac ſe condemnant iniuria? Per omnia DEVM ire aſſerunt ipſi; & omnia eius virtute conſiſtere; vim & maieſtatem eius per omnia elementa penetrare; & putant iniuriam eſſe DEI, ſi mentem hominis, qua nihil ipſe homini præſtantius dedit, penetret, & diuinæ MAIESTATIS ingrediatur ſcientia? Sed horum magiſtrum, tanquam ebrium, & voluptatis patronum, ipſi, qui putantur ſobrij, irrident Philoſophi. Nam de Ariſtotelis opinione quid loquar? qui putat DEVM ſuis contentum eſſe finibus, & præſcripto regni modo degere, & vt poëtarum loquuntur fabulæ, qui mundum in tres ferunt eſſe diuiſum; vt alij cœlum, alij mare, alij inferna coërcenda, Imperij ſorte obuenerint: eoſque cauere, ne vſurpata alienarum partium ſollicitudine, inter ſe bellum excitent. Similiter ergo Ariſtoteles aſſerit quod terrarum curam non habeat DEVS, ſicut maris, & inferni non habet. Ex his porrò, qui DEO adimunt

ſcientiam

ſcientiam humanarum rerum, Dauid aliquos ita loquens inducit: *Et dixerunt: Non videbit Dominus,nec intelliget* DEVS *Iacob*. Quibus reſpondet Propheta: *Intelligite inſipientes in populo, & ſtulti aliquando ſapite: Qui plantauit aurem,non audit? & qui finxit oculum, non conſiderat? Qui corripit gentes non arguet? qui docet hominem ſcientiam? Dominus ſcit cogitationes hominum quoniam vana ſunt.* Poteſt-ne artifex ſuum ignorare opus? Homo eſt, & in opere ſuo latentia deprehendit, & DEVS opus ſuum neſciet? Altius ergo profundum in opere eſt, quàm in auctore: & fecit aliquid, quod ſupra ſe eſſet, cuius meritum ignoraret auctor, cuius effectum neſciret arbiter? Quid tam ſtolidum, quàm putare eſſe aliquid, quod Deum lateat? Cum Sol, qui miniſter luminis eſt, etiam abdita penetret, & in fundamenta domus, vel ſecreta conclauia vis caloris irrumpat? Quis neget verna temperie tepefieri interiora terrarum, quas glacies hyberna conſtrinxerat? Norunt ergo arborum occulta vim caloris, adeo vt radices arborum fotu Solis vireſcant: vt ſcite à diuino vate dictum de Sole ſit: *Non eſt qui ſe abſcondat à calore eius.* Si igitur radius Solis fundit lumen ſuum ſuper omnem terram, ſéque in ea penitus inſerit, quæ clauſa ſunt, nec vectibus ferreis, aut granium valuarum obicibus, quo minus penetret, impeditur: quomodo non poteſt intelligibilis Dei ſplendor ſeſe in cogitationes hominum, & corda quæ ipſe creauit inſerere? Et fecit vt meliora ſint, quæ facta ab ipſo ſunt, & potentiora quàm ipſe eſt, vt poſſint quandocunque volunt cognitionem ſui opificis latere? Tantam ergo virtutem & poteſtatem inſeruit mentibus noſtris, vt eam comprehendere cum velit, ipſe non poſſit? Hactenus ex Ambroſio. *Pſalm. 93* *Pſalm. 18.*

76. Adhæc lex naturæ iubet hominem diligere Deum ſuper omnia, etiam pluſquam ſeipſum. Hoc autem non videtur intellexiſſe Ariſtoteles; is nempe affirmat, nihil homini ſeipſo carius eſſe debere; & ſui ipſius amorem eſſe menſuram, & regulam amandi alia. Cicero etiam in libro quinto de Finibus bonorum: Perabſurdum, inquit, fuerit ita diligi à ſe quenquam, vt ea vis diligendi ad aliam rem quampiam referatur, & non ad eum ipſum, qui ſeſe diligit. Et apud Aulum Gellium lib. 12. cap. 5. Taurus Philoſophus ex diſciplina, & ſententia Stoicorum ita diſputat: Natura omnium rerum quæ nos genuit, induit nobis, inoleuitque in ipſis ſtatim principiis, quibus nati ſumus, amorem noſtri & caritatem: ita prorſus, vt nihil quidquam eſſet carius, pẽnſiuſque nobis, quàm noſmet ipſi. Atque hoc eſſe fundamentum ratũ eſt, conſeruandæ hominum perpetuitatis, ſi vnuſquiſque noſtrûm ſimul atque editus in lucem foret, earum prius rerum ſenſum affectionemque caperet quæ à veteribus Philoſophis, prima ſecundum naturam appellata ſunt; vt omnibus ſcilicet corporis ſui commodis gauderet, & ab incommodis omnibus abhorreret. Sic ille. Ex his licet intelligere, quàm fuerit in animis hominum obſcuratum illud primum & maximum de diligendo DEO ſuper omnia præceptum. *Ariſt. lib. 9. Ethico.* *Cicero.* *Taurus Philoſophus.*

77. Ignorato autem vero Deo cui debent cuncta ſeruire, ignorari etiam veras virtutes neceſſe eſt. Ignarus etenim veri Dei, ad quem tanquam vltimum hominis finem, quidquid boni eſt, quoniam ab ipſo, & propter ipſum eſt, referri & dirigi oportet, nec veras colere virtutes, nedum poſſidere poteſt. Finibus namque, non officiis virtutes diſcernuntur à vitiis. Officium dico id, quod faciendum eſt: Finem autem, propter quem quod fit, oportet fieri. Cum quis itaq; facit aliquid, in quo peccare non videtur, ſi non propter id facit, propter quod facere debet, peccare conuincitur. Exempli gratia. Non furari, ſi officium ſpectes, videtur eſſe iuſtitiæ: ſed cum quæritur, cur ille non furetur, ſi reſpondeatur, ne fortè plus pecuniæ litibus perdat; aut ne fortè deprehẽſus, pluſquam abſtulit, *In eo qui verum Deum ignorat veras eſſe virtutes nõ poſſe.*

reddere cogatur; quomodo illud propositum non furandi, veræ potest esse iustitiæ, cum seruiat auaritiæ? Quales putamus fuisse virtutes Epicuri, (quas tamen eius amatores in cœlum efferunt) cum eas ille fecerit voluptatis ancillas? quæ nimirum quicquid, & quoquo modo facerent, propter voluptatem vel adipiscendã, vel tuendã facerent? Absit vt verę virtutes alij seruiãt vlli, quàm ei soli, de *Psalm. 29* quo scriptũ est *Deus virtutum conuerte nos*, ergo virtutes, quę vel ad voluptatẽ, vel ad honorem, & gloriam, vel ad humanæ vitæ emolumenta & commoda, vel ad quodcunque aliud, quod Deus non est, referũtur, veræ prorsus esse non possunt virtutes. Quæ autem nulli rei seruire volunt; sed sui gratia esse volunt, ne ipsæ quidem sunt veræ virtutes. Veræ quippe virtutes Deo, à quo donantur homini, *S. Augustin.* seruire debent. Quidquid fit ab homine, & non fit propter eum finem, propter quem fieri vera sapientia præcipit, & si officio videatur bonum, ipso tamen non recto fine peccatum est. Hæc sum ego mutuatus à B. Augustino, qui in li. 4. contra Iulianum, cap. 3. hæc ipsa, & his ipsis verbis, quibus vsi sumus, copiosè, doctéque, ac disertè tractat.

78. *Quãta fuerit ignoratio sui, apud Gẽtes ignaros veri Dei.* Sed veniamus ad cognitionem sui, maximè cum cognitione Dei connexam: quam veteres illi ethnicorum sapientes adeo necessariam homini esse censuerunt ad bene instituendam vitam, moresque formandos, & ad rite moderandas dirigendasque actiones, & rectè perficienda virtutum officia, vt dictum illud: (Nosce teipsum) quasi diuinum quoddam oraculum, fuerit apud ipsos celeberrimum. Ex cognitione autem sui oritur vel expectatio præmiorum post hanc vitam pro benefactis, vel pro malefactis metus suppliciorum. Quanta porrò in veritatis huius ignoratione, contrariorumque errorum caligine versati sint, *Locus Isaiæ cap. 22.* qui cognitione veri Dei, diuinoque lumine caruerint, vix enarrari satis queat. Permulti enim putauerunt, animum nostrum vna cum corpore prorsus interire: quorum verba sunt ea, quæ refert Isaias capite 22. *Comedamus, & bibamus, cras enim moriemur.* Et Salomon Ecclesiast. capite 3. *Vnus est interitus hominum & iumentorum, & æqua vtrorumque conditio, & nihil habet homo iumento amplius.* Et in libro Sapientiæ cap. 2. *Nec est agnitus, qui reuersus sit ab inferis, quia ex nihilo nati* *Plinij lib. 7. cap. 55. impia de animo nostro sententia.* *sumus, & posthac erimus tanquam non fuerimus.* Nec verò Plebeiorum atque indoctorum hominum hæc fuit sententia. Plinius vir inter sapientes Romanos, & multiiugi doctrina, eximiaque rerum ciuilium prudentia præcellens, idem sensit, & disertis quidem verbis, impio tamen sensu ita tradidit: Post sepulturam, aliæ atque aliæ manium ambages; omnibus à suprema die, eadem quæ ante primam: nec magis à morte sensus vllus aut corpori, aut animæ, quàm ante natalem. Eadem enim vanitas in futurum etiam se propagat, & in mortis quoque tempore, ipsa sibi vita mentitur: aliàs immortalitatem animæ, aliàs transfigurationem, aliàs sensum inferis dando, & manes colendo; Deumque faciendo, qui iam etiam homo esse desierit. Ceu verò vllo modo spirandi ratio homini à ceteris animalibus distet: aut non diuturniora in vita reperiantur multa quibus nemo similem diuinat immortalitem. Puerilium ista deliramentorum, auidæque nunquam desinere mortalitatis commenta sunt. Similis & de asseruandis corporibus hominum, ac reuiuiscendi promissa Democrito vanitas; qui non reuixit ipse. Quæ (malum) ista dementia est, iterari vitam morte? Quæue genitis quies vnquam, si in sublimi sensus animorum manet, & inter inferos vmbræ? Perdit profectò ista dulcedo, & credulitas præcipuum naturæ bonum, mortem: & duplicat orbituri dolorem, etiam post futuri æstimationem. At quanto facilius, certiusque sibi quemque credere, ac specimen securitatis, ante genitali sumere experimento. Hæc ille, insipienter nempe, atque impiè.

Aliqui verò crediderunt, vel potius suspicati sunt aliquid de futura vita, verùm modo poëtico & fabuloso. Cognouerunt enim & dixerunt, immortalem esse animum hominis: stabilem tamen ei beatitudinem in vita æterna non inuenerunt:ad miserias quippe præsentis vitæ rursum post aliqua secula, eum redire dixerunt. Corpori autem præmium aliquod post hanc vitam esse repositum, ne suspicione quidem attigerunt; vt qui resurrectionem corporum ad vitam immortalem, vel non cognouerunt, vel non crediderunt. Et quia miserias huius vitæ,pœnas esse peccati primi hominis, quod omnes eius posteri in ipsa conceptione concipiunt, non intellexerunt; de natura tanquam hominum nouerca stultè conquesti sunt:quorum querelas Plinius,idem ipse sentiens, in Procemio lib.7.exposuit. Atque ea ratione DEVM ipsum naturæ auctorem; & rectorem tanquam iniquum & malignum in homines,accusabant:sicut refert Augustinus lib.4.contra Iulianum cap.12. Qui verò hoc dicere,aut etiam sentire exhorruerunt, in alium delati ac delapsi sunt errorem, dicentes, hominem in superiori vita peccasse, & ob peccata ante ortum admissa, ad præsentis vitæ miserias,tanquam pœnas luendas,esse in corpus,quasi tetrum in carcerem depressas. Valet ad eorum quæ dicta sunt confirmationem,quod Cicero scriptum reliquit in lib. 3.de Repub.& in eo Dialogo,qui inscriptus est Hortēsius,his fermè verbis quæ refert Augustinus in cap.12.& 15.li.4.contra Iulianum.In lid.3.(inquit Augustinus)de Republica Tullius hominem dicit non vt à matre,sed tanquam à nouerca natura editum in vitam,corpore & nudo,& fragili,& infirmo : animo autem anxio ad molestias, humili ad timores, molli ad labores, prono ad libidines: in quo tamen inesset, tanquam obrutus quidam diuinus ignis ingenij, & mentis. Hæc Cicero,post hæc subdit Augustinus.Neque hoc iste Auctor dixit, male viuentium moribus effectū,sed naturam potius accusauit. Rem vidit,causam nesciuit: latebat enim eum cur esset graue iugum super filios Adam à die exitus de ventre matris eorum vsque in diem sepulturæ. Cum enim sacris literis eruditus non esset,ignorabat originale peccatum.In extremo autem Dialogo, qui inscribebatur Hortensius,cum multa quæ videmus & gemimus de hominum vanitate atq; infelicitate dixisset subdit : Ex quibus humanæ vitæ erroribus & ærumnis fit vt interdū veteres illi,siue vates,siue in sacris initiis tradendis diuinæ mētis interpretes,qui nos ob aliqua scelera suscepta in vita superiore,pœnarū luendarum causa natos esse dixerunt, aliquid vidisse videantur. Verúmque sit illud, quod est apud Aristotelem,simili nos affectos esse supplicio,atque eos,qui quōdam cùm in prædonum Hetruscorum manus incidissent, crudelitate excogitata necabantur:quorum corpora viua,cum mortuis,aduersa aduersis accommodata quam aptissimè colligabantur:sic nostros animos cum corporibus copulatos, vt viuos cum mortuis esse coniunctos. 79. *Plinius.* *S. Augustin.* *Ciceronis sētētia memorabilis.* *B. Augustin.*

Cùm ergo nihil de homine gentes veri Dei ignaræ cognouissent, nisi quod in hoc mundo manifestum illis erat:cúmque in eo viderent vniuersa siue bona, siue mala, æquè bonis, atque malis obuenire, eo factum est, vt putarent, aut nullum esse Deum, aut iniustum esse, aut non curare res humanas. Vnde accidit, vt eorum corda complerentur malitia, & contemptu in vita sua, vt ait Salomon. 80. *Ecclesiast. 9.*

DVO

DVODECIMA DISPVTATIO.

Quanta fuerit, in hominum animis ignorantia legis naturalis, quantum ad eius præcepta, quæ spectant ad proximum.

81. S. Hieronym. SI respiciamus ad immanes & efferatos quarundam gentium mores, atque infanda scelera (ait Hieronymus libro secundo aduersus Iouinianum, quos veteres percensent historiæ, liquido videbimus, illud principium legis naturæ: Quod tibi non vis, alteri ne feceris) ex q..o vno pendent omnia secundæ tabulæ præcepta, cunctáque quæ erga alios homines præstantur officia; è cordibus hominum expunctum esse, prævalente videlicet amore dominatúque vitiorum. In eius autem locum successit in cordibus hominum alterum quoddam humanæ malitiæ principium, superiori planè S. Augustin. contrarium: (Ius esse ac fas, quodcunque ei, qui plus potest, vtile est.) Vide Augustinum in libro 19. de ciuitate DEI cap. 21. Hanc ipsam sententiam impios homines inducit liber Sapientiæ capite. 2. vsurpantes, atque his verbis enuntiantes: *Sit fortitudo nostra, lex iniustitiæ, quod enim infirmum est, inutile inuenitur.* Eusebius libro sexto de præparatione Euangelica narrat, apud varias gentes fuisse quondam in more atque instituto multa, quæ manifestè aduersabantur legi naturæ. Etenim Persæ & sorores, & matres, & filias suas nefandis sibi matrimoniis iungebant: humanis carnibus vescebantur Scythæ, falsa ducti superstitione liberos suos iugulabant. Massagetæ & Dorbices cognatos suos ætate f..ssos, seniòq; cōfectos diis immolabant, & carnes eorum in conuiuio epulabātur: Senes, per ætatem iam inutiles, Tibareni præcipitabant; Hyrcani rapaci generi auium, Caspij canibus proiicere erant soliti. Apud alios nec furta, nec adulteria, nec alia, etiam grauiora scelera plectebantur, nec turpia ducebantur. Quanta fuerit improbitas & impietas, & scelerum immanitas in gente Chananæorum, antequam sedes eorum Hebræi, exterminatis illis, obtinuerunt, proditum est in Leuitico cap. 18. & in Deuteronomico capite 10. & 16. Considera quæso Platonis (quem nonnulli, nec sanè indocti, Deum Philosophorum stultè appellarunt) quàm improbæ sint leges de non subueniendo valetudinariis, de licenter mentiendo, de occidendis infantibus, & de communione vxorum. Lycurgus suis legibus iubet, hospites finibus pelli pueros impunè prostitui; fœminas licenter exponi. Hæc & alia complura legi possunt apud Theodoretum in libris de curatione Græcorum affe- Theodoret. ctionum. Quid plura? apud Philosophos, & principes viros, tam Græcos, quàm Romanos, nefandos puerorum amores, & scelera contra naturam, non modò citra pœnam, sed etiam citra infamiam exerceri mos fuit. Disputatio certè B. Pauli, in primo capite huius epistolæ super grauissimis criminibus, & turpissimis flagitiis gentium, apertè demonstrat, quam fuerit humana natura & erroribus corrupta, & vix credendis flagitiis deformata. Idem Paulus, paucioribus tamē verbis, hoc ipsū iudicauit in epistola ad Ephesios capite quarto ita scribēs:

Locus Sapientia cap. 2. Eusebius.

Gentes

Gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vita D E I *per ignorantiam quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorum. Qui desperantes* (vel secundum lectionem græcam, indolentes) *semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem omnis immunditiæ.* Ibam, inquit Augustinus in persona istiusmodi hominum, post concupiscentiam meam, & quocumque trahebat, currebam; eiusque illecebras blandas, & ex carnali suauitate iucundas, magnam felicitatem arbitrabar. Laudatur enim peccator in desideriis animæ suæ, & qui iniqua gerit benedicitur. Luxuriosus & immundus atque lasciuus, felix dicitur: abundare voluptatibus, & frui deliciis, beatitudo putatur. Si se quis vino ingurgitet, si mensuras bibat sine mēsura; parum est, quod non vituperetur; etiam viri fortis accipit nomen; tanto profectò nequior, quanto est in potando inuictior. Laudantur ista, & pleno ore dicitur; Felix est, magnus est, bene, beateque viuit: nec solùm hoc non putatur peccatum, sed etiam putatur & licitum, & iucundum, suaueque bonum.

Aug. Serm. 4 de verbis Apostoli Tom. 10.

Psalm 2.

82 Maxima porrò est inter homines, plurimis, maximisque sceleribus contaminatos atque corruptos, rectorum in humana vita & societate officiorum perficiendorum ignorantia; iudiciumque in eis æstimandis rebus bonis aut melioribus, valde peruersum. Cùm enim is qui D E V M nouit, & colit, diuersa æstimet regula, recta officia, multoque aliter de bonis & malis sentiat, atque is qui D E V M ignorat: clarum est, hunc multa æstimare recta, quæ alius, verum D E V M cognoscens, & colens, iudicat praua: Ille enim sæculi commoda in magnis bonis numerat: hic verò etiam in detrimentis ponit. Audi beatum Ambrosium: Sapientes huius sæculi (ait Ambrosius) officia, alia dicunt pertinere ad decus, honestatemque vitæ: alia verò ad commoda vitæ, & copias, & opes, & facultates. Nos autem (Christiani) nihil omninò, nisi quod deceat, & honestum sit, spectamus: & hæc, futurorum magis, quàm præsentium metimur formula: nihilque vtile, nisi quoad vitæ illius æternæ prosit gratiam, definimus, non quod ad delectationem præsentis. Neque aliqua commoda in facultatibus & copiis opum constituimus; sed incommoda hæc putamus, si non reiiciantur: eaque oneri magis, cùm sunt, æstimari, quàm dispendio, cùm erogantur: quia officium diuersa æstimamus regula atque illi æstimauerunt. Illi sæculi commoda in bonis ducunt: nos hæc etiam in detrimentis ponimus; quoniam qui hic recipit bona, vt ille diues, illic cruciatur; & Lazarus pauper, & vlcerosus, qui mala hic pertulit, illic consolationem inuenit. Sic Ambrosius.

Ignorantia & peruersitas hominū circa officia & æstimationem boni & mali.

B. Ambrosius lib. 1. de offic. cap. 9.

Luc. 16.

83 Amor porrò vitiorum cùm, (vt scribit Prosper in libro contra Collatorem cap. 27.) rectū peruertat iudicium, virtutumque semina, quæ beneficio C R E A T O R I S inserta erant homini, præuaricatione primi parentis corrupta sint, atque in eorum locum successerint omnium venena vitiorum: consequitur, etiam circa quælibet recta officia, cæcitatis, atque errorum semina spars a esse in animis hominum, & pro qualitate vitij exercentis sese ac reliqua vitia non quidem sanantis, sed frenantis quodammodo atque opprimentis, ignorantiam quoque, errores que, & mentis cæcitatem existere. Quæ mala magnas tunc vires acquirunt, cum peccandi consuetudine vitium fuerit roboratum, atque inueteratum. Peccata enim (inquit Augustinus in Enchiridio capite 80.) quamuis magna & horrenda, cùm in consuetudinem venerint, aut parua, aut nulla esse creduntur: vsque adeo, vt non solùm non occultanda, verùm etiam prædicanda & diffamanda videantur: sicut scriptum est: *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur.* Talis iniquitas, vocatur clamor in diuinis litteris: vnde est illud in Genesi (capite 18.) *Clamor Sodomorum, & Gomorrhaeorum multiplicatus est.*

Prosper.

B. Augustinus. Quantum sit malum peccādi consuetudo.

Locus Psalmi 9.

Quia non solùm iam apud eos non puniebantur illa flagitia, verùm etiam, publicè, velut lege, frequentabantur. Similiter etiam nostris temporibus, ita multa mala, & si non talia, in apertam consuetudinem iam venerunt, vt pro his non solùm excommunicare aliquem laicum non audeamus, sed nec Clericum degradare. Quocirca cùm exponerem, ante aliquot annos, epistolam ad Galatas, in eo ipso loco, vbi ait Paulus: *Timeo ne fortè sine causa laborauerim in vobis.* Exclamare compulsus sum: Væ peccatis hominum, quæ sola insitata exhorrescimus: vsitata verò, pro quibus abluendis FILII DEI sanguis effectus est; quamuis tam magna sint, vt omminò claudi contra sese faciant regnum DEI, sæpè videndo, omnia tolerare; sæpè tolerando, nonnulla etiam facere cogimur. Atque vtinam, ô Domine, non omnia quæ non possumus prohibere, faciamus. Duabus verò ex causis peccamus: aut nondum videndo quid facere debeamus, aut non faciendo, quod debere fieri iam videmus. Illud ignorantiæ malum est, hoc infirmitatis, contra hæc pugnare nos conuenit; sed profectò vincimur, nisi diuinitus adiuuemur, vt non solùm videamus quid faciendum sit, sed etiam accedente sanitate animi, delectatio iustitiæ vincat in nobis earum rerum delectationes, quas vel habere cupiendo, vel amittere metuendo scientes, videntesque peccamus. Iam non solum peccatores, quod eramus, cùm per ignorantiam peccamus; verùm etiam legis præuaricatores, cùm id non facimus, quod faciendum esse nouimus; vel facimus, quod non faciendum esse scimus. Quapropter non solùm rogandus est Dominus vt ignoscat, si peccauimus; verùm etiam deprecandus, vt nos regat, ne peccemus. Pro illo dicitur: *Dimitte nobis debita nostra.* Pro hoc dicitur: *Ne nos inducas in tentationem.* Et Dauid ait: DOMINVS *illuminatio mea, & salus mea.* Vt illuminatio detrahat ignorantiam, salus auferat infirmitatem. Hæc Augustinus.

Ad Galat. 4. *Matth 6.* *Psalm. 26.*

DECIMA TERTIA DISPVTATIO.

23 *An lex naturalis omnino ignorari, & ex hominum animis penitus deleri queat: & an eius ignoratio faciat hominem à culpa excusabilem & immunem à pœna.*

24 *S. Augustin.* NON posse legem naturalem omnino ignorari, & ex corde hominis deleri, non obscurè indicauit Augustinus libro secundo Confessionum cap. 4. illis verbis: Furtum certè punit lex tua Domine, & lex scripta in cordibus hominum, quam ne ipsa quidem delet iniquitas. Quis enim fur æquo animo furem patitur? Idemque apertius dicit in libro de spiritu, & littera, cap. 28. Non vsque adeò, inquit, in anima humana imago DEI, terrenorum affectuum labe detrita est, vt nulla in ea velut lineamenta extrema remanserint: Vnde meritò dici possit, Gentes, etiam in ipsa impietate vitæ suæ aliqua legis vel facere, vel sapere. Et sicut ipsa imago DEI renouatur in mente credentium, per nouum Testamentum, quam

non

non penitus impietas aboleuerat; nam remanserat vtique anima hominis, quæ nisi rationalis esse non potest: ita etiam ibi lex DEI, non ex omni parte deleta per iniustitiam, profectò scribitur renouata per gratiam. Nec istam inscriptionem, quæ iustificatio est, poterat efficere in Iudæis lex in tabulis scripta, sed solùm præuaricationem. Nam & ipsi homines erant, & vis illa naturæ inerat eis, qua legitimum aliquid anima rationalis & sentit, & facit, &c. Sic Augustinus. Et verò, non potest natura humana, etiam maximis peccatis, & malis oppressa, amittere naturalem beatitudinis appetitum: acquirendæ scilicet beatitudinis gratia faciunt omnes homines, quidquid vel boni faciunt, vel mali: Quis enim vllo modo velle possit esse infelix, etiamsi illud vult, vbi eum vel nolentem infelicitas consequatur? Amant enim omnes beatitudinem (ait Augustinus Cocione 2. super Psalmum 32.) & ideò peruersi fiunt homines, quia mali volunt esse, cùm miseri esse nolint. Et cum sit malitiæ indiuidua comes miseria, isti peruersi non solùm mali esse volunt, & miseri esse nolunt, quod fieri non potest; sed ideo volunt mali esse, ne miseri sint. Furtum quis facit; quære, cur faciat? respondet vtique propter famem, & propter necessitatem. Ergo, ne miser sit, malus fit, & ideo miserior est, quia malus est. Depellendæ igitur miseriæ causa, & acquirendæ beatitudinis gratia, faciunt omnes homines quidquid vel boni faciunt, vel mali: semperque beati esse volunt, siue malè viuentes, siue benè viuentes: sed non contingit omnibus, quod omnes esse volunt. Ac licet peccando, nec pietatem, nec felicitatem tenuit homo: voluntatem tamen felicitatis ne perdita quidem felicitate, perdidit. Nemo est hominum, qui gaudere nolit, qui pacem habere nolit, qui refugiat felicitatem, qui non vitet errorem; vt falli nemo velit ab aliis, etiam quicumque vult alios fallere. Quantum verò ametur sanitas, & integritas, rectusque mentis & rationis vsus, ex eo intelligitur, quod lamentari quisque sana mente mauult, quàm in dementia lætari. Ex hoc autem veritatis, & beatitudinis appetitu fit, vt etiam cognoscat, id, quod ad assequendam veritatem, & felicitatem conducit, esse agendum; quod autem inde abducit, & abstrahit, esse vitandum: deteriora item melioribus esse subdenda, æternaque temporalibus præferenda.

Appetitus rectitudinis & sciẽdi verum, est homini naturalis atque inseparabilis.
S. Augustin.

Præterea, quidquid ab alio quis pati non vult, ideo pati non vult, quia malum 25
indicat: & quod ab alio fieri sibi exigit, ideo exigit, quia bonum esse arbitratur: vnde naturaliter manifestum est, omni homini, non esse faciendum alij homini, quod ipse pati ab alio homine non vult: & id esse præstandum aliis, quod sibi ab aliis exhiberi & præstari cupit, & postulat. Hanc vtique legem in cordibus hominum scriptam, nec ipsa delet iniquitas: quis enim fur, æquo animo furem patitur? Quis adulter adulterum? nullus est, qui facit alteri iniuriam, nisi qui ab alio iniuriam sibi fieri nolit: atque hoc ipso transgreditur naturæ legem, quam non sinitur ignorare, dum id quod facit, non vult pati. Iudicat enim pœna dignum esse, quòd malè agitur: quod autem benè fit, præmio & laude. Ideoque sicut benè agens, naturaliter gaudet: ita cùm malè agit, naturaliter metuit, & morsum conscientiæ patitur, etiamsi nemo scelus eius accuset, aut etiam nouerit. Nempe verum est, quod vulgò dicitur: (Conscientia, mille testes.) Scitumque est illud Iuuenalis: (Se iudice, nemo nocens absoluitur.) Ex hoc naturæ instinctu cognouit Cain peccatum suum, dicens: *Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear.* Et primi nostri parentes, statim post lapsum, cognouerunt peccatum suum: nam continuò erubuerunt, & seipsi abscondere à conspectu DEI voluerunt. Pharao quoque, licet extremæ impietatis homo, ante legem DEI per Mosem hominibus latam, naturali rationis iudicio, & conscientiæ testimo-

Iuuenal. Saty. 13.
Genes. 4.
Genes. 3.
Locus Exod. 9.

nio, peccata sua cognouit, & confessus est, dicens: *Dominus iustus est, ego autem & populus meus impij.* Videat lector B. Hieronymum in epistola ad Algasiam, in responsione, ad quæstionem octauam. Ex his porrò naturæ à DEO conditæ reliquiis (ait Prosper in libro contra Collatorem capite vigesimo secundo) naturali quadam intelligentia, homo cognoscit mores ciuitatum, concordiamque populorum, non posse aliter contineri, nisi vt rectè factis præmia, & peccatis supplicia decernantur. Ideoque prudentes viri ad similitudinem legalium mandatorum, proprio iudicio, multa sanxerunt. Attendite vniuersum orbem terrarum (Augustinus inquit tractatu octauo in Ioannem) ordinatum in ipsa humana Republica diuersis administrationum muneribus, distinctis ordinibus potestatum, ædificatis ciuitatibus, sanciris legibus, formatis moribus, inuentisque artibus: si enim nec ad ista terrena ordinanda, rationalis animi vigeret ingenium, non vitiata esset, sed extincta natura. Ex his apparet, legem naturalem non vsquequaque, nec omnino, per hominum peccata, qualiacunque & quantacunque sint, ex animis humanis posse deleri.

Hieronim. epist. 51.

Prosper

Augustinus.

86 Sed quia in proxime antecedenti disputatione ostensum est, multa quondam fuisse apud varias Gentes infanda & horrẽda scelera, & legi naturali plane contraria, quo licet intelligere, fuisse ex animis earum Gentium legem naturalem magna in parte deletam: ne videantur ea quæ conclusimus, inter se pugnare, lectorem animaduertere volumus, legem naturalem dupliciter posse considerari, vel secundum quædam prima & vniuersalissima principia practica, cuiusmodi sunt illa, Viuendum esse secundum rationem: bonum esse prosequendum, & malum fugiendum: Quod tibi non vis ab alto fieri, ne feceris aliis: Quod ab aliis tibi fieri vis, fac etiam tu aliis. Hæc prima generalissima principia legis naturalis non possunt ignorari ab homine, nec ex animo eius obliterari simpliciter atque in vniuersali, possunt tamen in particulari deleri ad aliquod tempus; dum ratio videlicet aut nimia cupiditate aut odio, aut ira, aut alia quapiam perturbatione impeditur, atque prohibetur à re applicare præcepta illa hic & nunc ad has vel illas particulares operationes. Si autem lex naturæ consideretur secundum ea, quæ sunt quasi conclusiones, quæ per necessariam & euidentẽ consecutionem ex illis primis principiis practicis, proximè deducuntur; Potest in his lex naturæ obscurari, & ignorari, tum quantum ad notitiam, tum quantum ad rectitudinem. Id porrò vsu venire solet quando sunt hominum animi vel falsis opinionibus occupati, noxiisque erroribus imbuti; vel prauis moribus atque institutis condocefacti, & inueterata peccandi consuetudine corrupti. Quibus ex causis accidit, vt neque apud Germanos (vt scribit Cæsar libro sexto de Bello Gallico) latrocinari esset in vitio, nec apud Græcos & Romanos, pluresque alias Gentes, infandi puerorum amores, turpes, & probrosi, infamesque ducerentur.

Quatenus lex naturalis ignorari possit.

Iul. Cæsar.

87 Sed videamus deinceps, an legis naturalis ignoratio, qualiscumque, & quantacumque ea fuerit, facere queat excusabilem hominem à culpa, & immunem à pœna. Qui nouerunt diuinam legem (Augustinus inquit de gratia & libero arbitrio capite tertio) nullam habent excusationem ignorantiæ; quam sæpe homines solent suæ improbitati prætexere. Verùm nec illi sine pœna erunt, qui legem DEI nesciunt. Nam cum Dauid dicat (psalmo 78.) *Effunde iram tuam in Gentes, quæ te non nouerunt.* Et Paulus scribat in primo capite posterioris epistolæ ad Thessalonicenses: *Cum venerit in flamma ignis, dare vindictam iis qui non nouerunt DEVM.* Sit autem alienissimum; & remotissimum à DEI iustitia & bonitate, eum, qui puniri non debet, condemnare, vt proditur Sapientiæ capite duode

An ignoratio legis naturæ, qualis qualis esse potest, tollat culpam, aut minuat S. Augustin.

duodecimo, & Genes. 18. necessario conficitur, nullam vindictam, nullam pœnam, nullam DEI correptionem, aut flagellum cuipiam hominum infligi sine peccato; excepto domino nostro IESV CHRISTO, qui non pro suis, sed pro nostris peccatis flagellari, & occidi voluit. Quocirca vbicumque apparet pœna, inibi aliquod latere peccatum, existimare conuenit: vbi vero peccatum est, & pœna, ibi etiam lex prohibens & puniens vt sit, necesse est: neque verò peccatum erit, si non sit, quod diuinitus fieri vel iubeatur, vel prohibeatur. Itaque etiam qui ex ignorantia peccare videntur, non sunt omnino excusabiles. Cum enim DEVS à principio rectum hominem fecerit, eique integram & perfectam legem naturæ, rerumque agendarum, & fugiendarum scientiam indiderit; quam ipse peccando vel deleuit, vel obscurauit; efficitur, vt ex peccato proueniat omnis quam boni patitur ignorantia. Quemadmodum in codice scripto permanent edicta publica Regum, vel Imperatorum, etiamsi homo cæcus sit, & ea legere non possit: qui enim oculos sibi eruit, ne mandatum conscriptum legeret, excusare non potest ignorantiam edicti. Meritò igitur celebris est apud Theologos illa beati Augustini sententia: Inexcusabilis est omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento propriæ voluntatis; siue qui nouit, siue qui ignorat: quia & ipsa ignorantia in iis quidem, qui intelligere noluerunt, sine dubio peccatum est; in iis autem, qui intelligere non potuerunt, est pœna peccati: ergo in vtrisque non est iusta excusatio, sed est iusta damnatio.

Ecclef. 7.

Augustinus in epist. 105. ad Sixtum.

Non est tamen negandum, ignorantiam legis eleuare aliquantulum, & minuere peccatum: ignorantium enim legem quàm scientium leuiora sunt peccata. Habemus etenim super hoc expressam Domini sententiam, quam Lucas refert cap. 12. his verbis; *Ille seruus qui cognouit voluntatem domini sui, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis: qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.* Nam, vt dicit Augustinus libro 14. de Ciuitate DEI capit. 12. tanto maiori iniustitia violatur præceptum, quanto faciliori potest obseruantia custodiri. Ignoranti enim, deest scientia, & bona voluntas; scienti verò, deest tantùm bona voluntas. Igitur qui sciens peccat, liberiori voluntate, ideoque plus peccat quàm nesciens. Quanquam peccatum nescientis, vt ait Augustinus libro 1. Retractationum cap. 13. non sit prorsus sine voluntate; voluntate, inquam, facti, non tamen voluntate peccati, quod tamen factum, peccatum est. Hoc enim fit, quod fieri non debet. Quamobrem talia delicta non in totum excusantur. Contra hæc enim oramus: *Ab occultis meis munda me Domine*; Et Apostolus dicebat: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum.* Licet autem lex ignoretur, fixa tamen & inuariata permanet lex naturæ, quantacumque fuerit hominis improbitas atque prauitas. Eadem quippe est lex de non fornicando, & viro casto, & viro impuro; ceteraque legis naturæ præcepta eadem sunt scientibus atque ignorantibus, & iustis, atque iniustis: nunquam enim sic DEVS punit malam voluntatem (sicut Augustinus scribit in lib. 8. super Genesim ad literam, cap. 13.) vt naturæ perimat dignitatem. Si autem eadem naturæ dignitas est iustis atque iniustis, proculdubio idem est vtriusque naturalis ordo: eadem ergo etiam lex est: quæ ordinem illum conseruari iubet. Cúmque DEVS legem naturalem dederit homini quasi regulam & mensuram eorum, quæ secundum rectam rationem vel agenda, vel euitanda sunt; necessum profectò fuit legem naturæ esse inuariabilem: in omnibus enim rebus regula, & mensura, inuariabilis est, vt ea, quæ metienda & dirigenda sunt, quæ ipsa per se mutabilia sunt, mensuræ aptari queant, ne, sicut habet Prouerbium, fiat Lesbia regula, hoc

88

Locus Lucæ cap. 12.

S. Augustin.

Idem Augustinus.

Locus psalmi. 18.

1. Ad Corinth. 4.

S. Augustin.

est;non vt res mensuræ, vti conuenit, sed mensura ipsis rebus,quod planè peruersum est, accommodetur. Ergo lex naturæ non ad mores hominum detorqueri & obliquari, sed contra potius hominum mores ad rectam legis naturalis normam corrigi,& dirigi,& formari debent.

DECIMAQVARTA DISPVTATIO.

De legis naturalis, post peccatum Adæ insufficientia ad bene viuendum & agendum secundum rectam rationem, & ad comparandas virtutes morales: multoque magis ad piè digneq; DEO viuendum.

89 *An post peccatum semina virtutum sint in animis hominis naturaliter & efficaciter.*

DOCTRINA est celebris Philosophorum, sparsa esse à natura in animis hominum, insitaque semina omnium virtutum,quæ in lege naturali continentur: quibus non solùm homines moueantur, & promoueantur ad bene agendum, verùm etiam, hisce seminibus adolescentibus,maturi virtutum fructus procreentur:quam tamen sententiam, & vanam, & falsam esse perpetua omnium hominum exempla,& experimenta conuincunt. Quod enim post peccatum Adæ, reliquiæ legis naturalis non sint in homine viuida,& efficacia semina, (si careat is DEI gratia) ex paucis quæ hic subiiciam,manifestum esse poterit.Id enim est homini semen & origo virtutis, quod est boni operis ferax:nam vt Paulus inquit ad Galatas 6. *Qui seminat in Spiritu; de Spiritu metet vitam æternam.* Sunt enim bona opera, semen vitæ æternæ. Ioannes item in capite tertio primæ epistolæ,natiuitatem ex DEI Spiritu acceptam,per quam quis ex DEO nascitur, semen DEI appellat,dicens:*Qui natus est ex* DEO, *non peccat,nec potest peccare:quia semen eius in ipso manet.* Et CHRISTVS dominus Matth. 13. filios regni appellat semen suum,hoc est,à se seminatos. Cum igitur ante DEI gratiam,vitia dominentur homini, suffocantia quidquid in eo boni est,cum quibus vitiis virtutes habitare non possunt:& cum ipsa prauitas hominis,partim originis contagio contracta,partim frequenti vsu peccandi amplificata,& roborata,regnans in homine, occasione accepta per reliquias legis naturæ, fiat acrior atque potentior:clarissime patet,eiusmodi reliquias legis naturalis non esse homini,gratia DEI destituto, semina virtutum; sicut nec scortatori diuitiæ sunt semina bonæ vitæ, nec gladius furioso,vitæ est custodia,sed sui ipsius necis occasio. Et verò, contra legem naturalem,per hominum peccata,nimium quàm debilitatam,verissime conuenit,quod B.Paulus dixit de lege Mosis; *Lex iram operatur.* Et alio loco: *Virtus peccati lex.* Et ait alio loco, *Peccatum occasione accepta, factum esse supra modum peccans peccatum per mandatum.* Ob eandem quoq; causam non est dicẽdum propter reliquias legis naturalis remãsisse in homine lumẽ & decus virtutum: cum turpiora dedecora,crassioresque tenebras animis hominũ,occasione legis, peccatũ attulerit. Equidem non inficior,homini,ante peccatum, semina virtutum

Ad Rom.4.
Ad Rom.7.

tum omniū, munere CREATORIS fuisse inserta, è quibus magna facilitate, ac felicitate, virtutes omnes prouenissent. Sed ea tamen semina, præuaricatione primi parentis, & tot tantisque aliorum hominum peccatis vitiata esse affirmo: nec haberi posse integra, nisi eo restituente per gratiam, qui condendo naturam dederat: quin etiam pro virtutum seminibus, esse in cordibus hominum infusa omnium vitiorum venena.

Ex his porrò intelligere licet quemlibet hominem iam adultum, priusquam per DEI gratiam sanetur, legis naturæ præuaricatorem esse. Quanquam enim quidam ignorantium verum DEVM, adeo fuerunt gloriæ auidi, sicut de Romanis docet Augustinus in libro quinto de ciuitate DEI cap. 12. vt eius vnius cupiditate ceteras omnes prauas cupiditates compressérint, ideoque à magnis, & apud alios consuetis vitiis, & hominum iniuriis sese abstinentes, non fecerunt aliis, quod ipsi pati nollent, & quarundam insignium virtutum moralium præclara dederunt documenta, & exempla reliquerunt: isti tamen omnes peccatores erant, legisque naturæ violatores: pauca enim ea bona, quam plurimis aliis sceleribus, vel foras erumpentibus, vel intus tantum animo conceptis, & contentis, inquinabant, atque corrumpebant, & illa ipsa bona, ad malum finem, hoc est, vel ad sua commoda, vel ad vanam laudem, & gloriam, referentes, vitiabant. Si qui verò iustitiam propter seipsam expetendam esse cognouerunt, tamen ipsi nequaquam id fecerunt: non enim potest scientia, ex naturæ opibus residua sui perceptione præstare, vt quod faciendum esse nouerimus, & amemus facere, & opere perficiamus. Homo enim (inquit Prosper libro contra collatorem cap. 22.) excellentissimis licet artibus cunctisque mortalium polleat disciplinis, iustificari tamen ex se non potest: quia bonis suis male vtitur; in quibus sine cultu veri DEI impietatis, & immunditiæ conuincitur: & vnde defendi se existimat, grauiter inde accusatur. Nam etsi tanta est vis honestatis & probitatis (vt ait Augustinus lib. 2. de ciuitate DEI, cap. 26.) vt omnis, vel pene omnis hominum natura eius laude moueatur: nec sit vsque adeo turpitudine peccatorum vitiata, vt totum amittat sensum honestatis, immoderatus tamen vitiorum amor efficit, vt frequentissime naturalis honestatis respectu sensuque non moueatur homo, sed ita paulatim praua peccandi consuetudine obscurentur, & tantùm non extinguantur reliquiæ legis naturæ: prorsus adeo, vt incipiat videri iustum, quod vtile est; & haberi honestum, quod est iucundum: vnde proditiones patriæ, & tyrannides; & fraudes hominum tam priuatim, quàm publicè existunt, atque inualescunt: quemadmodum ex aduerso, familiarum, & ciuitatum, & totius humanæ societatis conseruatio pendet ex principio illo legis naturalis: QVOD tibi non vis, alteri ne feceris. Cernimus apud quosdam (scribit Hieronymus super primum caput Ezechielis) ipsam conscientiam; eiusque remorsum assiduitate, grauitateque peccatorum, penitus opprimi nec sentiri: cuius manifestum est indicium, eos nec pudorem habere, nec verecundiam in delictis; ita vt in eos verè dici possit illud Hieremiæ capite tertio: *Frons meretricis facta est tibi: noluisti erubescere.* Quadrat etiam in istos illud quod est in Prouerbiis cap. 18. *Impius cum venerit in profundum malorum, contemnit.* Ergo de lege naturali post peccatum, & in natura corrupta, similiter dici potest, atque S. Paulus de lege Mosis dixit: *Lex subintrauit, vt abundaret delictum.* Et quod idem Paulus ait alio loco, plane competit in legem naturalem: *Ego,* (inquit Paulus) *viuebam sine lege aliquando: sed cum venisset mandatum, peccatum reuixit, ego autem mortuus sum: & inuentum est mihi mandatum, quod erat ad vitam: hoc esse ad mortem. Nam peccatum, occasione accepta per mandatum, seduxit me, & per illud occidit.* Huius porrò euen

90

Omnes homines (nisi qui gratia Dei sanati sunt) esse præuaricatores legis naturalis.

S. Augustin.

Prosper.

B. Augustin.

Hieronymus

Ad Rom. 5. & 7.

rò euentus rationem facilè supra expresserat Paulus his verbis: *Quid ergo dicemus? lex peccatum est? absit. Sed peccatum non cognoui nisi per legem: nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam, sine lege enim peccatum mortuum erat.* Exod. 20.

91 *Insufficientia legis naturalis ad piè, ac dignè Deo viuendum. Aug. lib. de spiritu & lit. ca. 27. Psal. 18. Psal. 4.*

Si autem lex naturæ, post peccatum insufficiens est, vt ostendimus, ad faciendum opus morale, quanto magis erit insufficiens ad piè viuendum, & faciendum opera DEO grata, æternæque vitæ præmio digna? Audiat lector B. Augustinum: Inest sane in hominibus (Augustinus inquit) vis illa naturæ, qua legitimum aliquid anima rationalis & sentit, & facit: sed pietas tamen, quæ hominem transfert in aliam vitam beatam, & æternam, habet aliam legem, nempe immaculatam, & conuertentem animas: vt ex illo lumine renouentur, fiatque in eis quod dixit Dauid: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Vnde & auersi à DEO obsolescere meruerunt: renouari autem, nisi per gratiā CHRISTI, nullo modo possunt. Memorabilis profectò est super hac re, ac venerabilis, omnique acceptione digna, illa Concilij Arausicani sententia, quæ in canone vigesimo primo eius concilij pronuntiatur his verbis: Sicut eis, qui volentes in lege iustificari, & à gratia exciderant, verissime dixit Apostolus: *Si ex lege iustitia est, ergo CHRISTVS gratis mortuus est*, quasi diceret: Iam erat lex ante CHRISTI aduentum, & non iustificabat: iam erat & natura, & non iustificabat, ideoque CHRISTVS non gratis mortuus est: sed vt lex per ipsum impleretur, qui dixit: *Non veni legem soluere, sed adimplere*, & natura per Adam perdita, per eum repararetur, qui dixit, venisse se quærere, & saluum facere quod perierat.

Cōcil. Arausicanum. Ad Gal. 2. Matth. 5. Luc. 22.

92 *Cur necesse fuerit, legem naturalem à Deo inscriptam in cordibus hominum, extrinsecus etiam scribi in tabulis. S. Ambros. Gen. 3.*

Sed quid mirum, legem naturæ, post Adæ peccatum, inualidam fuisse ad vitam benè piéque instituendam, cum processu temporis, & assiduo peccandi vsu, adeo fuerit obscurata, & propemodum obliterata, vt multi, quæ aperte mala erant, æstimarent bona; & quæ bona erant, mala ducerent. Quam ob causam necessum fuit, legem naturæ, iam in cordibus hominū ferme deletam, extrinsecus in tabulis descriptam, & expressam renouari, & proponi homini, vt sic eam recognosceret: de quo pulcherrima sunt illa B. Ambrosij verba in epistola 71. quā scripsit ad Irenæum: Soluit naturalem legem Adam, qui voluit sibi arrogare quod nō acceperat, vt esset CREATORI similis diuinum honorem affectans: Itaque per inobedientiam, traxit offensam, & in culpam incidit ex insolentia. Qui si non rupisset imperium, & obediens fuisset mandatis cœlestibus, prærogatiuam naturæ, atque ingenitæ sibi innocentiæ hæredibus propriis transmisisset. Ergo quia propter inobediētiam, prærogatiua naturalis legis corrupta, atque interdicta est, ideo scriptum legis testimonium est necessarium; vt vel partem haberet, qui vniuersum amiserat; & cui perierat, quod nascendo assumpserat, discendo saltem cognosceret, & custodiret. Ad eandem spectat sententiam, quod dixit in enarratione Psalmi quinquagesimi septimi, & scriptum reliquit beatus Augustinus: Manu (inquit) formatoris, in ipsis cordibus nostris VERITAS scripsit: QVOD TIBI NON VIS FIERI, NE FACIAS ALTERI. Hoc ante quam lex daretur, nemo ignorare permissus est, vt esset vnde iudicarentur, etiam quibus lex non erat data. Sed ne sibi homines aliquid defuisse quererentur, scriptum extrinsecus est, & in tabulis, quod intus in cordibus suis non legebant, non enim scriptum non habebant, sed legere nolebant: oppositum itaque est oculis eorum, quod in conscientia videre cogerentur: & quasi forinsecus admota voce DEI, ad interiora sua homo compulsus est, dicente scriptura: *In cogitationibus impij interrogatio erit.* Ibi autem interrogatio, vbi lex.

S. Augustin. Tobiæ 4. Sapientia 1.

Sed quia

Sed quia homines appetentes ea, quæ foris sunt, exules à seipsis facti sunt; data est etiam conscripta lex, non quòd ea in cordibus eorum scripta non esset, sed quia tu fugitiuus eras cordis tui, ab illo qui vbique est, comprehenderis, & ad te ipsum intro reuocaris. Nam scripta lex quid aliud clamat eis, qui deseruerunt legem naturalem scriptam in cordibus suis, nisi illud: *Redite præuaricatores ad cor*. Sic Augustinus. *Locus Isaiæ cap. 46.*

DECIMA QVINTA DISPVTATIO.

Legem naturalem, Christi gratia illustratam, ac renouatam, valere ad piè viuendum, & dignè Deo seruiendum, ac placendum.

QVEMADMODVM cognitio legis Mosaicæ in iis, quos gratia CHRISTI dirigebat, & adiuuabat, efficax erat ad omne bonum agendum, malumque vitandum: ita & lex naturæ, quæ post peccatum Adæ, in homine reliqua est, iuuante CHRISTI gratia, eo perducit hominem, vt, & quod agendum est, cognoscat, & agere velit, & opere ipso perficiat. Hoc enim agit spiritus gratiæ (Augustinus ait in lib. de spiritu & littera cap. 27.) vt imaginē DEI, in qua naturaliter facti sumus, instauret in nobis. Vitium enim contra naturā est, quam vtique sanat gratia. Et ideo Dauid dicebat: *Sana animam meam, quia peccaui tibi*. Proinde, *naturaliter homines, quæ legis sunt, faciunt*: qui enim hoc non faciunt, vitio non faciunt, quo vitio lex DEI deleta est è cordibus. Ideóque sanato vitio fiunt, quæ legis sunt, naturaliter: non quod per naturam negetur gratia, sed potiùs per gratiam reparetur natura: simul autem & hoc dicēdum, sicut docet S. Basilius sub finem epistolæ centesimæ quadragesimæ primæ, quod naturalem illam iudicandi vim DEVS nobis inseruit, & fecit, nihil indigam doctrinæ: nemo enim docet colorum, aut figurarū aspectus internoscere, aut inter sonos, vel odores, vel sapores, vel inter molle, & durum, vel calidum, & frigidum discernere. Similiter nec mentem humanam quispiam docebit sese illis applicare, quæ sunt intelligibilia. Et vt sensus, si quid acciderit incommodi, cura tantùm opus habet, & propriam facilè operationem explet; ita mens carni alligata, eiusque repleta phantasiis, fide opus habet; & rectæ vitæ conuersione. Sic Basilius. Cuius sententiæ consentanea sunt, quæ disputat Damascenus, in libro tertio de fide orthodoxa capite decimo quarto his fermè verbis: Naturales sunt virtutes, & naturaliter & æqualiter in omnibus insunt, etsi non omnes æquè operentur ea, quæ sunt naturæ. Nam ex eo quod est secundum naturam, per transgressionem, lapsi sumus in id quod est præter naturam. Dominus autem ex eo, quod est præter naturam, ad id, quod est secundum naturam, nos reparauit: hoc enim est, secundum imaginem, & similitudinem Dei renouauit. Quocirca exercitatio & alii labores, non ad acquirendam virtutem, quasi foris assumenda sit inducenda, excogitati sunt; sed ad inductam, & præter naturam, prauitatem expellendam. Quemadmo-

93. S. Augustin.

Locus Psal. 40.

S. Basilius.

Damascenus naturales dicit esse virtutes.

dum & ferri rubiginem non ei naturalem existentem, sed ex negligentia contractam, per laborem detergentes, naturalem ferri splendorem nitescere facimus. Ita Damascenus.

94. Reliquiæ porrò legis naturalis, quas suprà diximus, in hominibus impiis, non solùm non esse virtutum semina & incitamenta bonarum actionum, & officiorum; sed contra potius, per humanæ naturæ corruptelam, occasiones esse turpius, peiusque viuendi: in homine tamen, iam per CHRISTI gratiam sanato, & roborato, verissima sunt, & fœcundissima maximarum virtutum semina. Euidenter (Augustinus inquit libro secundo de sermone Domini in mõte cap. 15.) per reliquias legis naturæ, in conscientia cuiuslibet animæ, quantumcumque peruersæ, quæ tamen vllo modo ratiocinari potest, loquitur DEVS: quod DEI verbum etsi generatim fiat, principium tamen est, ex quo, CHRISTI SPIRITV adiuuante, procedit fides, procedit & dilectio. Qui enim DEO credit, aut DEVM diligit, ideo hoc agit, quia bonum est, & quia suum cuique reddere oportet, & quia DEO debitum est. Ad omnia enim (vt ait Basilius in Regulis fusius disputatis capite secundo, & Homilia nona in Hexameron) quæ descripta nobis præcepta sunt consequenda, naturales etiam à DEO facultates accipimus. Cùm igitur præceptum nobis sit, vt charitatem in DEVM habeamus, in ipso confestim ortus nostri exordio vim quandam nanciscimur, per quam nostra sponte ad ipsum diligendum impellimur. Nam & rerum pulchrarum, naturali propensione appetentes sumus. Et sponte nostra quidquid necessitudine aliqua coniunctum nobis est, diligere, & quicumque de nobis benè meriti sunt, amore prosequi consueuimus, siue præuia doctrina. Quid est autem diuina pulchritudine amabilius? Quis nobis coniunctior, quàm qui nos creauit, DEVS? Quis nobis plura præstitit beneficia, quàm DEVS, cuius totum est, quicquid habemus, & sumus. Multa igitur in nobis sunt diuini amoris inuitamenta, & incitabula.

S. Augustin.

B. Basilius.

95. Quanquam igitur post peccatum, non sine CHRISTI gratia assequantur homines sincerum honestatis, & probitatis amorem, & malitiæ totius detestationem: nobis tamen, CHRISTI fide, & gratia adiutis, non adeò difficile & arduum est, amorem recuperare iustitiæ, & odium iniquitatis, si tamen id ardenti contendamus affectu: ad vtriusque enim consecutionem DEVS impertiuit vtiliter potentiam, animæ rationali, vt amandi, ita & habendi odio, vt duce ratione directi virtutem quidem amemus, odio autem habeamus iniquitatem. Creando etenim DEVS humanam naturam, vnicuique hominum semen pietatis, & sapientiæ, & velut quasdam intelligendi radices inserit, atque hoc modo rationalem faciens naturam, naturæ suæ participem facit; & ineffabilis sui splendoris, quasi lucidos vapores, eo modo quem solus ipse nouit, in mentem hominis immittit. Reperiet hæc lector apud Basilium in explanatione illorum verborum Psal. 44. *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem.* Nec absimile est, quod scribit S. Hieronymus, exponens verba illa Pauli ad Galatas capite primo: *Vt reuelaret* FILIVM *suum in me.* Perspicuum est, inquit, naturâ, omnibus DEI notitiam inesse, & neminem sine CHRISTO nasci: & habere unumquemque semina in se iustitiæ, & sapientiæ, reliquarumque virtutum. Vnde multi absque fide, & Euangelio, vel sapienter faciunt aliqua, vel sanctè, vt parentibus obsequantur, vt inopi manum porrigant, vt non opprimant vicinos, vt non aliena diripiant, magisque istiusmodi homines iudicio DEI obnoxij sunt, quòd habentes in se principia virtutum, & DEI semina, non credunt in eum, sine quo esse non possunt. Et paulò infrà tractans verba illa: *Iustus autem ex fide viuit,* docet bona

S. Hieronym.

Ad Galat. 3.

Habacuc. 3.

cet bona iſta naturalia, ſi adiunctam non habeant fidem, & gratiam D E I, eſſe ſterilia, & Mortua, & infrugifera homini, quòd omnium virtutum, & bonorum, quaſi vita ſit, C H R I S T I. fides viuida. Conſiderandum, inquit, eſt, non dixiſſe Prophetam: *Homo ex fide viuit*, ne occaſionem tribueret, virtutum opera contemnendi: Sed dixit: *Iuſtus ex fide viuit*, vt, quicumque fidelis eſſet futurus, & per fidem victurus, prius eſſet iuſtus, & puritate vitæ quaſi quibuſdam ad fidem gradibus aſcenderet. Poteſt ergo fieri, vt ſit aliquis iuſtus aliquo modo, vel habeatur iuſtus; ſed quia ſine fide C H R I S T I eſt, non viuat. Paulus de ſe ait: *Secundum iuſtitiam quæ ex lege eſt, ſine reprehenſione conuerſatus.* Fuerat igitur prius Paulus iuſtus ſecundum legem, ſed nondum viuere poterat, quia non habebat in ſe C H R I S T V M dicentem: *Ego ſum vita.* In quem poſtea credens, cœpit & viuere. Similiter itaque & nos dicere poſſumus: Caſtus, non niſi ex fide viuit: Sapiens, ex fide viuit: Fortis, ex fide viuit: & de cæteris virtutum partibus ſimilem ſententiam proferamus aduerſus eos, qui in C H R I S T V M non credentes putant ſe iuſtos, & fortes, & ſapientes, & temperantes eſſe; vt ſciant omnes, nullum abſque C H R I S T O viuere, ſine quo, omnis virtus, in vitio eſt. Hæc Hieronymus. His quoniam maximè conſona ſunt, adiungam quæ ad eandem ſententiam diſputat ſanctus Auguſtinus in libro quarto cōtra Iulianum capite tertio. Non abſurdè, inquit, virtus definita eſt à Philoſophis: *Virtus eſt animi habitus naturæ modo & rationi conſentaneus.* Verum iſti dixerunt; ſed quid ſit conſentaneum liberandæ, ac beatificandæ naturæ humanæ, neſcierunt. Neque enim omnes homines, naturali inſtinctu, immortales, & beati eſſe vellemus, niſi eſſe poſſemus: ſed hoc ſummum bonum præſtari hominibus non poteſt, niſi per C H R I S T V M, & hunc crucifixum, cuius morte mors noſtra vincitur, cuius vulneribus vulnera noſtra ſanantur. Ideoque iuſtus ex fide C H R I S T I viuit: ex hac enim fide, prudenter, fortiter, temperanter, & iuſtè, ac per hoc, his omnibus virtutibus, rectè ſapienterque viuit, quia fideliter viuit. Si ergo ad conſequendam veram beatitudinem, quam nobis immortalem fides quæ in C H R I S T O eſt, promiſit, nihil proſunt homini ſine fide virtutes; nec vllo igitur modo veræ poſſunt eſſe virtutes.

Ad Philip. 3.

Ioan. 14.

S. Auguſtin. ex definitione virtutu argumentatur, virtutē ſine fide Chriſti, verā eſſe non poſſe.

Quantam porrò vim, etiam poſt peccatum, lex naturalis habeat in animis 96.
hominum ad benè viuendum, rectèque agendum, ſi tamen fuerit fidei lumine illuſtrata, & cœleſtis gratiæ robore confirmata, clariſſimè licet cernere in compluribus viris ſanctiſſimis, qui fuere ante legem Moſis, vt in Abel, Henoch, Noë, Abraham, Iſaac, Iacob, Ioſeph, Melchiſedec, & Iob: quorū virtutes, & mores, & facta, tanquam clariſſimum quoddam eximiæ probitatis & ſanctimoniæ exemplum, diuina ſcriptura omnibus proponit ad imitandum. Hi autem, cùm nullam extrinſecus legem ſcriptam, diuinitus accepiſſent, illuminati fide, & gratia D E I adiuti, legis naturalis præcepta plenè, perfectèque cuſtodierunt: & iis, qui poſtea legali, & prophetica inſtructi, diuinarum rerum cognitione abundarunt, non modò imitabiles, ſed etiam admirabiles fuerunt. Sed paucis hiſce rebus de lege naturali, ceu, quadam à recto diſputationum itinere, facta digreſſione, decurſis: referamus nos ad explicandum quaſdam alias B. Pauli ſententias, quæ in reliqua huius ſecundi capitis parte continentur.

Exēpla multorū, qui Dei fide & gratia præditi, ante omnem legē ſcriptā diuinitus datam, ſanctiſſimè vixerunt ſecundum legem naturalem.

DECIMASEXTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſ. 17. & 18. Si autem tu Iudæus cognominaris, & requieſcis in lege, & glorioris in DEO, & noſtri voluntatem eius, & probas vtiliora inſtructus per legem, &c.

97 HIs verbis B. Paulus deprimens arrogantiam Iudæorum, docere voluit, eſſe verum quod ſuprà dixerat: Non auditores legis, ſed factores, iuſtos eſſe apud DEVM: nec profuturam Iudæis legem ſcriptam, de qua tantoperè gloriabantur; quin etiam plurimum eis nocituram, vt pote præcepta eius nequaquam exequentibus. Quinque porrò his verbis, Iudæorum prærogatiuæ indicantur; ob quas illi immodicè ſibi placebant, & ſuperbè gloriabantur, Gentes omnes præ ſe contemnentes. Sed Paulus oſtendit, ob eas ipſas prærogatiuas, maiori dignos eſſe ipſos vituperatione & reprehenſione. Latinus interpres vertens hoc loco: *Si autem tu Iudæus cognominaris*, videtur pro illo, *Si autem*, legiſſe græcè (εἰ δὲ) quod ſonat, ſi autem, vel, ſi verò. At enim nunc ferè codices græci habent ἴδε, quod Faber vertit, Vide, Eraſmus autem, ecce, ſed enim lectionem interpretis Latini, ſequuntur hoc loco & Origenes, & Ambroſius, & Theophylactus, & in libro de ſpiritu & littera cap. 8. B. Auguſtinus. Non igitur verè dixit Eraſmus, veriorem, & antiquiorem ſcripturam apud Græcos habere dictionem illam græcam, vt ſignificat (ecce) non vt ſignificat (ſi autem) quis enim inducat in animum credere vetuſtiora, emendarioraque exemplaria Eraſmum habuiſſe, quàm Theophylactus, Auguſtinus, Ambroſius, & Origenes habuerunt?

98 Nomen Iudæorum non paruæ laudis & celebritatis olim fuit: multa enim leguntur in ſacris litteris, ad eximiæ cuiuſdam & ſingularis Iudaicæ gentis dignitatis, & honoris commendationem; cuiuſmodi eſt illud: *Facta eſt Iudæa ſanctificatio eius, Iſraël poteſtas eius*. Et alio loco: *Notus in Iudæa* DEVS, *in Iſraël magnum nomen eius*. Et Dominus noſter dixit Samaritanæ: *Salus ex Iudæis eſt*. Et in libro Eccleſiaſt. ſcriptum eſt, licet diuina ſapientia in omnibus DEI operibus reſplendeat, præcipuè tamen eam, reſidere & elucere in populo Iudaico: *In Sion, inquit, firmata ſum, & in ciuitate ſanctificata ſimiliter requieui, & in Hieruſalem poteſtas mea. Et radicaui in populo honorificato, & in plenitudine ſanctorum detentio mea.* Sed hoc ipſum variis pulchriſque ſimilitudinibus expreſſit Auctor libri quarti Eſdræ capite quinto his verbis: *Dominator Domine, ex omni ſylua terræ: & ex omnibus arboribus eius elegiſti vineam vnicam, & ex omni terra foueam vnam: & ex omnibus floribus elegiſti tibi lilium vnum, & ex omnibus abyſſis maris repleſti tibi riuum vnum: & ex omnibus ædificatis ciuitatibus, ſanctificaſti tibi vnam, Sion: & ex omnibus creatis volatilibus, delegiſti tibi columbam vnam: & ex omnibus pecoribus prouidiſti tibi ouem*

Pſalm. 113.
Pſalm. 75.
Ioan. 14.
Eccleſiaſ. 24

unum unum: & ex omnibus multiplicatis populis, acquisiuisti tibi populum unum; & ab omnibus probatam legem, donasti huic, quem desiderasti & elegisti populo.

Sed quæ fuerit prima origo, & propria ratio huius appellationis, paucis indicandum est: hac enim de re, multa falsò & fabulosè ab Ethnicis scriptoribus tradita sunt memoriæ. Iustinus historicus inter alia, quæ de origine ac rebus Iudæorum vel inscienter nugatur, vel mentitur impudenter, etiam hoc est, Israëlem, regem fuisse decem filiorum prouētu, maioribus suis clariorem: itaque populum in decem regna diuisum filiis tradidisse: omnesque ex nomine Iudæ, qui post diuisionem decesserat, Iudæos appellari, colique eius memoriam ab omnibus iussit, cuius portio omnibus accesserat. Sic ille lib. 36. Cornelius verò Tacitus libro vigesimo primo Annalium, vel secundum veriorem librorum eius diuisionem, in libro quinto historiarum, de ratione appellationis Iudæorum ad hunc modum scribit: Iudæos Creta insula profugos, nouissima Libya insedisse memorant, qua tempestate Saturnus, vi Iouis pulsus, cessit regnis: Argumentum è nomine petitur, inclytum in Creta Idam montem, accolas Idæos, aucto in barbarum cognomento, Iudæos vocitari quasi Idæos. Hæc Tacitus. Sed hæc figmenta sunt istorum, longe à ratione, ac veritate, auersa, quod ex sacris litteris licet intelligere. 99 *Vnde appellati sint Iudæi, falsa Iustini, & Taciti opinio.*

Sanctus Thomas refert hoc loco opinonem quorundam, nec tamen eos nominat, qui putarunt appellatos esse Iudæos à Iuda Machabæo, cuius egregiæ virtutes, & præclara in bellis facinora in libris Machabæorum prædicantur: Hanc opinionem Catharinus affingit Iosepho, satis profecto inscienter: nam longe diuersam fuisse Iosephi sententiam, mox dilucescet. Ego istius opinionis probatorem, assertoremque nominare possum Ambrosium super primum caput epistolæ ad Romanos; si tamen eorum commentariorum auctor fuit B. Ambrosius. Sed ille tamē Auctor, quicumque fuit, exponēs verba illi Pauli: *Virtus enim* DEI *est, in salutem omni credenti, Iudæo primùm & Græco*, sic ait: Iudæi ex tempore Iudæ Machabæi dici cœperunt, qui in causa cladis, restitit sacrilegiis Gentium, & fiducia DEI, collegit populum, & defendit genus suum: fuit autem ipse ex filiis Aaron. Hæc ille. Verum istiusmodi sententiam in promptu est refellere: In diuina etenim scriptura, multo antiquior ætate Iudæ Machabæi, inuenitur appellatio Iudæorum. Hester quippe non annis modo, sed etiam sæculis antecessit ætatem Iudæ Machabæi: in cuius libro plurifariam ponitur appellatio Iudæorum, tanquam communis eius Gentis: sicut etiam apud Nehemiam capite 4. & Esdram capite 5. qui longe fuerunt ante Hester. Quin enim apud Danielem capite 13. & 14. & ante ipsum Danielem, apud Hieremiam capite 40. 100 *Iudæi non esse appellatos à Iuda Machabæo, vt putauit Ambrosius. Catharinus.*

Vera igitur, & propria ratio huius appellationis Iudæorum ita se habet. Animaduertere est in sacris litteris, eam Gentem à primo, etiam ante Abraham, dictos fuisse Hebræos: quod nomē licet omnium primo tributum legamus Abrahæ Genes. 14. id tamen fuisse ante vulgo vsurpatum, vel ex eo ipso loco scripturæ non temere creditur. Eius verò appellationis origo fuit ex Heber, quando facta est linguarum diuisio, & Gentium: quam ob causam ipse filium, id temporis genitum, vocauit Phaleg. Verùm quia Iacob auctus est à DEO nomine Israëlis, vt in lib. Genesis traditur cap. 32. & ex duodecim eius filiis vniuersus deinde populus in totidem diuisus tribus, fuerat propagatus, cœpit Gens vtroque nomine appellari. dicebantur enim & Hebræi, & Israëlitæ. Postea verò, regnante Roboam, discissum est regnum eius, populusque in duas partes diuisus; decem namque tribus constituerūt sibi regem Ieroboam, appellabanturque regnum Israël, hæ ductæ in captiuitatem ab Assyriis, nunquam postea in terram 101 *Vera origo & ratio appellationis Iudæorum.*

suam reuersæ sunt:sed ad eam incolendam missi ab Assyriis sunt alienigenę,qui postea Samaritæ dicti sunt. Reliquæ autem duæ tribus Iuda,& Beniamin, adhæserunt regno Roboam:quæ licet etiam postmodum captiuæ Babylonem ductæ sint,attamen post septuaginta annos,per Cyrum soluta captiuitate,reductæ sunt in terram suam,& quia tribus Iuda & amplior, & nobilior erat, præsertim verò quòd ea terra,quam post reditum insederunt,atque coluerunt, ad sortem tribus Iuda pertinebat; eo factum est, vt vniuersa gens illa à tribu Iuda, nomen & appellationem indueret Iudæorum. Nec solùm qui erant ex tribu Beniamin, sed quicumque ex aliis tribubus in patriam reuertentes, sese illis adiunxerunt, eodem nomine appellabantur.Ergo Iudæi,ab initio dicebantur propriè illi tantùm,qui erant ex tribu Iuda: post secessionem autem decem Tribuum à regno Roboam,vsque ad captiuitatem, quicumque erant sub regno successorum Roboam;& Dauidis, dicebantur Iudæi:pòst reuersionem autem ex captiuitate Babylonica, omnes indifferenter dicebantur Iudæi:atque hoc duntaxat nomine à profanis scriptoribus & cogniti & celebrati sunt.Ad huius rei confirmationem *Iosephus.* adscribam hic verba Iosephi ex capite quinto libri vndecimi Antiquitatum, quæ sunt huiusmodi: Appellatio hæc Iudæorum tunc primùm illis,& regioni est indita, quando à Babylonia sunt reuersi : propterea quod Iudæ tribus iam olim ea loca occupauerat.

102. *An Iudæi antiquitus sint appellati Solymi. Iosephus. Tacitus.* Sed illud etiam quæri dignum est, an Gens illa fuerit antiquitus appellata nomine Solymorum, vt qui à vetustissimis Ethnicorum scriptoribus, nomine Solymorum celebrantur, fuerint Iudæi:hoc enim fuisse ab antiquis traditum narrat Iosephus lib. 7. Antiquitatum cap. 3. & Tacitus lib. 5. Historiarum his verbis:Clara alij Iudæorum faciunt initia : Solymos carminibus Homeri celebratam gentem, conditæ vrbi, Hierosolymam nomine suo fecisse. Iosephus in primo libro contra Apionem citat Cherillum poëtam antiquum, qui prodidit, Solymos Iudæos militasse sub Xerxe,quando bellum Græciæ intulit recensens enim gentes, quæ in eius erant exercitu,nouissimos numerauit Solymos,quos ait habitasse iuxta Solymos montes,prope magnum stagnum,quod in scriptura nominatur Mare salsissimum, vel alio nomine mortuum. Verùm ista opinio falsa est. Bellum enim Troianum incidit in ætatem Samsonis, vel Heli pontificis Iudæorum,vt alibi ostendimus:eo autem tempore Iudæi durissima seruitute premebantur,& vexabantur à Philistæis,nec vllum commercium habebāt cum Græcis vel Asianis;& nòndum ceperant vrbem Solymam,siue Hierusalem,vnde nomen ei Genti Solymorum,secundum istos factum est:eam namque vrbem *Iudic.c.1.* Iebusæi, tenuerunt vsque ad regnum Dauidis, vt patet ex libro Iudicum, & ex libro secundo regum. Solymi porrò, quos Homerus memorat,populi fuerunt Asiani, vt facile intelligi potest ex ipsius Homeri descriptione;quod etiam pro*Strabo.*bat Strabo 1.& decimo quarto libro,productis in medium Homeri versibus:& ait,Solymos tenuisse celsos Tauri vertices circa Lyciam vsque Pisidiam, & esse eos,qui olim Milyes vocabantur. Herodotus primo libro Solymos facit populos Asiæ,eosdemque, qui postea dicti sunt Lycij : sed id esse contra Homerum, probat Strabo lib. 14. Plinius lib. 5. cap. 27. Insidet,inquit, verticem Pisidæ,quondam Solymi appellati,quorum Colonia Cæsarea,eadem Antiochia. Et eiusdem libro capite 30. testimonio Cratosthenis confirmat, in Asia interiisse quosdam populos, in quibus gentem numerat Solymorum, quorum regio proxima erat Pamphiliæ, Isauriæ, Lycaoniæ.

DECI

DECIMASEPTIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

CIRCVMCISIO quidem prodest, si legem obserues: si autem præuaricator legis sis, Circumcisio tua præputium facta est. Si igitur præputium iustitias legis custodiat, nonne præputium illius in Circumcisionem reputabitur? & iudicabit id quod ex natura est, præputium, legem consumans, te, qui per litteram & circumcisionem præuaricator legis es? *Vers. 25. 26. 27.*

DVAS maxime ob res gloriabantur Iudæi, ob circumcisionẽ Abrahæ datam, & ob legem datam Mosi. B. Paulus vt ostenderet vanã esse istiusmodi gloriationem Iudæorum, non obseruantium ipsam legem; sicut docuit superioribus verbis, nõ qui legem habent scriptam, sed qui eam factis exprimunt, verè iustificari, veréque gloriari posse apud DEVM: ita nunc probat, Circumcisionẽ carnalem nihil profuturam Iudæis non obseruantibus præcepta legis. Gentiles verò legis mandata exequentes, etiam sine circumcisione carnali fructum eius spiritualem, & solidam apud DEVM gloriam consecuturos. Illud, *Circumcisio tua, præputium facta est*, significat, Iudæo non seruanti legem, nihilo plus circumcisionem profuturam, quàm si fuisset incircumcisus. Hieronymus exponens hunc locum, ait, hoc interesse inter circumcisionem carnalem, & spiritualẽ, quod carnalis nihil planè valet sine spirituali: cum ea verò coniuncta multum valuit: at verò spiritualis, etiam sine carnali plurimum valet, vt certe valuit & ante datam legem circumcisionis, & ea lege per CHRISTI legem abolita. Ponam hîc eius verba: Visibilia, inquit, indigent inuisibilibus: inuisibilia non indigent visibilibus, eo quod visibilia imago sunt inuisibilium, & inuisibilia veritas sunt visibilium. Quapropter circumcisio carnis, indiget cordis circumcisione; circumcisio autem cordis, non indiget circumcisione carnis; veritas etenim non indiget imagine, sed imago indiget veritate. Sed cur data est circumcisio, si per se ipsam nõ prodest? Primùm, vt agnosceretur DEI populus inter Gentes: vnde quãdo soli fuerunt in deserto, non fuerunt circumcisi. Deinde, vt corpora eorum agnoscerentur in bello, nam quòd in tali membro signati sunt, causa fuit, ne aliud mẽbrum aut debile fieret, aut turpe, quod publice videretur. Tum etiam propter gratiæ promissionem, in qua erant per castitatem placituri DEO. Denique vt CHRISTVS significaretur ex semine Abrahæ nasciturus, qui spiritualem afferens circumcisionem, finem illi carnali erat allaturus, cuius typum gerens Iosue, populum secundo circumcidere iussus est. Sic iste Auctor. Cum hac verò sententia Pauli: *Circumcisio quidem prodest, si legem obserues*, mirificè conuenit altera illa eiusdem sententia: *Circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum* DEI. Hæc verò vtraque sententia aperte redarguit nostri temporis

Margin notes: 103. *Genes. 17.* — *Auctor commẽtariorum in epistolam ad Romanos, ferens nomẽ Hieronymi.* — *Iosue 5.* — *Locus 1. ad Corinth. 7.*

poris Hæreticos, omnem vim & rationem iustitiæ adimentes bonis operibus, & obseruantiam legis, impossibilem esse dicentes. Aduersus quos facit etiam quod hîc subiungit Paulus dicens: *Et iudicabit quod ex natura est præputium legem consumans, te, qui per litteram, & circumcisionem præuaricator legis es.* Potest igitur ab homine lex & obseruari, & consumari.

104. *Conciliatio duarū inter se Pauli sententiarū, quæ mutuò pugnare videntur.*

Sed huic sententiæ Pauli duplex subest quæstio. Primò enim quæritur, quo modo verum sit, circumcisionem prodesse legem seruantibus, cum in Epistola ad Galatas capite quinto asseueranter dicat Paulus: *Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini,* CHRISTVS *vobis nihil proderit.* Verùm facilis est huius quæstionis solutio. Paulus enim hoc dixit Galatis, qui fidem, & gratiā CHRISTI acceperant, quando iam circumcisionis vsus per legem Noui Testamenti abrogatus fuerat. In hoc autē loco Paulus loquitur de circumcisione secundum eum temporis statū, in quo lex Mosis vigebat, nimirum ante mortem CHRISTI.

S. Augustini obseruatu digna sententia.

B. Augustinus in expositione inchoata epistolæ ad Galatas, docet legis Mosaicæ duo fuisse præceptorum genera; quædā enim erant moralia, per se ipsa bona, quorū obseruatio non est per legē Euangelicam antiquata, cùm ea omni homini, atq; in omni tēpore sit necessaria. Alia erant præcepta de Sacramētis, aliisque plurimis cæremoniis, quæ per se non erāt bona, sed indifferētia; nec earum obseruatio mortales omnes obstringebat, nec in omni tēpore vim habitura erat: Sed obligabat tantùm Iudæos vsque ad tēpus noui Testamēti. In quibus præceptis præter eorū litteralem sensum, abstrusus latebat sublimior alius quidā & præstabilior sensus mysticus, significationem habēs rerum præstantissimarū, vel ad informationem morū, vel ad agnitionem, & contemplationem veritatis pertinentiū. Adscribam hîc Augustini sentētiam, quæ est huiusmodi: Scire conuenit, opera legis fuisse bipartita: nam partim in Sacramētis & ceremoniis, partim verò in moribus versabantur. Ad Sacramenta pertinent circumcisio carnis, Sabbatū tēporale, neomeniæ, sacrificia, atque omnes huiusmodi innumeræ obseruationes. Ad mores autem, Non occides, Non mœchaberis, Non falsum testimonium dices, & talia cetera.

Exod. 20.

Numquid igitur Paulus ita non curabat, vt Christianus esset homicida, vel adulter; sicut non curabat, vtrū esset circumcisus, an præputiatus? minime verò. Nā de illorū necessitate sub finem huius Epistolæ distinctè, copiosèque disserit. Illorū porrò Sacramentalium, & ceremonialiū præceptorū, tempore Christianismi, vtilitas intellecta est. Nam hæc omnia etiā nūc exponuntur Christianis, vt intelligant ea nunc non valere, nec ea facere eos cogi. Quando autē valebant, in obseruationibus eorū, si non penitus intelligebantur, seruitus sola erat in Iudæis. Si autem & obseruabantur, & intelligebantur, nō modo nihil oberant, sed etiā proderant, tanquam & illi tempori, & illi genti congruentia, cui tunc talis seruitus vtilis erat, vt sub timore custodiretur. Nihil enim tam piè animam terret, quàm Sacramentū non intellectum: intellectū verò parit pium gaudium, & celebratur liberè, si opus est tempori; si autem iā non est opus, cū suauitate spirituali tantummodo legitur, & tractatur. Omne porrò Sacramentum veteris legis, cum intelligitur, aut ad contemplationem veritatis refertur, aut ad bonos mores. Contemplatio veritatis in solius DEI dilectione fundata est: boni mores in dilectione DEI, & proximi, in quibus duobus præceptis tota lex pendet, & Prophetæ. Atque hæc est Augustini eo loci sententia.

Matthæi 22.

105. *Quomodo intelligendum sit, Circumcisionem sine obseruatione legis nihil prod. ff. S. Thomas.*

Altera quæstio est, si Circumcisio nō proderit nisi legē seruantibus, ergo nihil proderat infantibus Iudæorū ante vsum rationis; non igitur mūdabat eos à peccato originali: quod omnes tamen fermè Theologi sentiunt, & tradūt iam inde vsque ab Augustino. Respondet in Commentario huius loci S. Thomas, Apostolum

stolum hic loqui non de infantibus, sed de adultis: quibus, si legem non obseruarent, accepta circumcisio non proderat ad consequendam salutem: sicut nec Christianis iam adultis prodest Baptismus ad æternam salutem percipiendam, absque obseruatione legis diuinæ: nec viris religiosis prodest professio vitæ, ac disciplinæ religiosæ, nisi suam obseruent regulam. Nimirum circumcisio erat quasi quædam professio Iudaismi obligans omnes, qui circumcidebantur, ad obseruantiam legis Mosaicæ, secundum illud Pauli ad Galatas 5. *Testificor omni homini circumcidenti se, quia debitor est vniuersæ legis implendæ.* Quid, quòd in ipsa circumcisione implicitè continebatur quasi votiua professio, & obligatio obseruandi legem, suo tempore, implendæ? Cæterùm sententia hæc Pauli bene notanda est; adiuuat enim opinionem eorum, qui censuerunt, nullum fuisse circumcisionis Iudaicæ spiritualem effectum in anima, siue mundandi eam à peccatis, siue cœlesti gratia ornandi: sed externum fuisse dûtaxat quoddam signum distinctiuum populi DEI ab aliis populis, & rememoratiuum peccati originalis, & præsignificatiuum MESSIÆ. In hac verò sententia fuere plures antiquissimi, & sãctissimi, & doctissimi Patres. Sed nos huius quæstionis tractatum, explicatumque opportuniùs facturi sumus infrà super caput 4. huius Epistolæ.

Extremo loco aduertat lector S. Paulum in vltimis verbis huius cap. laudare plurimum & Iudæum absconditum, & circumcisionem cordis in spiritu, non in litera factam: cuius laus non est ex hominibus, sed ex DEO est. Iudæum in abscondito vocat eum, qui per spiritum in ipso habitantem adorat DEVM in spiritu, & veritate, & legis mandata in affectu cordis, & in operis effectu habens; ad quem reuera pertinent promissiones DEI Abrahæ, & Patribus datæ. Circumcisionem autem in spiritu, & non in litera appellat, quam lex etiam Mosis probat, non secundum literalem sensum accepta, sed secundum spiritualem intellectum considerata. Sic enim interpretatur Augustinus in libro expositionis quarundam propositionum ex epistola ad Romanos. Sed præstat illud (in spiritu) intelligere, in corde, & spiritu facta, per spiritualem animi virtutem, spiritualemque DEI gratiam circumciso spiritualiter animo ab omnibus vitiis, & cupiditatibus, atque erroribus. Et ita exponit Augustinus in libro de Spiritu, & litera, cap. 8. docens, circumcisionem cordis à Paulo dici puram ab omni illicita concupiscentia voluntatem, quam facit non litera legis docens, & minans, sed Spiritus DEI sanans, & adiuuans. Nec solùm talis circumcisio laudatur in nouo Testamento, sed etiam præcipuè commendatur in veteri Testamento, & longè præponitur circumcisioni carnali. Vnde Moses Deuteron. 10. *Circumcidite*, inquit, *præputium cordis vestri.* Et Hieremias: *Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum viri Iuda.* Et S. Stephanus exprobrans Iudæis: *Dura* (inquit) *ceruice, & incircumcisi cordibus, & auribus, vos semper SPIRITVI Sancto restitistis.*

106. *Quem vocet Paulus Iudæum in absc ōdito, & circūcisionē cordis in spiritu nō in litera.*

S. Augustin.

Idē August.

Locus Deuteron. 10. Hierem. 4. Actor. 7.

Hæc porrò spiritualis circumcisio cordis penitùs conuellit, euertitque dogma illud hæreticorum nostri temporis, per iustificationem hominis, non ei auferri peccata, sed eadem manere, quæ priùs erant, non tamen imputari ei ad condemnationem, nec eius animo infundi iustitiam, per quam verè fit ipse iustus; sed extrinsecùs tantùm dici, & fieri iustum per CHRISTI iustitiam, ei quodam modo imputatam. Sed hæc doctrina tollit è medio circumcisionem cordis, toties, tantùmque laudatam in sacris literis. Si enim in homine iustificato manent eadem peccata semper, dum hic viuit: ergo non est circumcisus ab istis. Sicut enim corporalis circumcisio fit auferendo, & resecando particulam quandam carnis: ita spiritualis fit auferendo vitia, malásque cupiditates animæ, & ab his vacuam eam, purámque reddendo.

In hæreticos huius tempo ris negantes per iustificationē auferri peccata, & infundi iustitiam homini.

IN CAPVT TERTIVM DISPVTATIONES VNA ET VIGINTI.

CAPVT III.

Vers. 1. QVID ergo amplius Iudæo est, aut quæ vtilitas
2. circumcisionis? Multum per omnem modum.
Primùm quidem, quia credita sunt illis eloquia
3. DEI. quid enim si quidam illorum non cre-
diderunt? Numquid incredulitas illorum fidem
DEI euacuabit? Absit. Est autem DEVS ve-
4. Psal. 115. rax, omnis autem homo mendax, sicut scriptum
Psalm 50. est: Vt iustificeris in sermonibus tuis: & vincas cùm iudicaris. Si
5. autem iniquitas nostra iustitiam DEI commendat, quid dicemus?
Numquid iniquus est DEVS qui infert iram? (secundum homi-
6. nem dico) Absit. alioquin quomodo iudicabit DEVS hunc mun-
7. dum? Si enim veritas DEI in meo mendacio abundauit in glo-
8. riam ipsius: quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor? & non
(sicut blasphemamur, & sicut aiunt quidam nos dicere) faciamus
9. mala, vt veniant bona: quorum damnatio iusta est. Quid ergo? præ-
cellimus eos? Nequaquam. Causati enim sumus Iudæos, & Græcos
10. omnes sub peccato esse. Sicut scriptum est, Quia non est iustus
Psalm. 13. quisquam, non est intelligens, non est requirens DEVM & om-
11. nes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, nō est qui faciat bonum,
12. 13. non est vsque ad vnum. Sepulcrum patens est guttur eorum: lin-
14. guis suis dolosè agebant: venenum aspidum sub labiis eorum. Quo-
15. rum os maledictione & amaritudine plenum est. Veloces pedes
16. eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & infelicitas in viis
17. eorum: & viam pacis non cognouerunt. Non est timor DEI
18. ante oculos eorum. Scimus autem quoniam quæcumque lex lo-
19. quitur, iis, qui in lege sunt, loquitur: vt omne os obstruatur, & subdi-
20. tus fiat omnis mundus DEO. quia ex operibus legis non iustifi-
cabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati.
Nunc

Nunc autem sine lege iustitia DEI manifestata est: testificata à 21.
lege, & Prophetis. Iustitia autem DEI per fidem IESV-CHRI- 22.
STI in omnes, & super omnes qui credunt in eum: non enim est
distinctio: omnes enim peccauerunt, & egent gloria DEI. Iu- 23.
stificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionẽ, quæ est in Chri- 24.
sto IESV: quem proposuit DEVS propitiationem per fidem in 25.
sanguine ipsius, ad ostensionem iustitiæ suæ, propter remissionem
præcedentium delictorum in sustentatione DEI, ad ostensio- 26.
nem iustitiæ eius in hoc tempore: vt sit ipse iustus, & iustificans eum,
qui est ex fide IESV-CHRISTI. Vbi est ergo gloriatio tua? 27.
Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non: sed per legem fidei.
Arbitramur enim iustificari hominem per fidem sine operibus le- 28.
gis. An Iudæorum DEVS tantùm? nonne & Gentium? Immò 29.
& Gentium, quoniam quidem vnus est DEVS qui iustificat cir- 30.
cumcisionem ex fide, & præputium per fidem. Legem ergo de- 31.
struimus per fidem? Absit: sed legem statuimus.

PRIMA DISPVTATIO.

De multis singularibus eximiisq́ beneficiis à DEO collatis genti Iudæorum super alias gentes.

SVPER ILLIS VERBIS:

QVID ergo amplius Iudæo est, aut quæ vtilitas circumci- *Versu 1.*
sionis? Multum per omnem modum. Primùm quidem,
quia credita sunt illis eloquia DEI.

IN priori parte huius tertij capitis B. Paulus soluit tres obiectio- 1.
nes, quæ sibi poterant fieri: quarum prima oritur ex iis quæ dicta *Argumentũ*
fuerant in fine præcedentis capitis, vbi visus est Paulus per omnia *huius tertij*
exæquare Gentilem Iudæo quantum ad gratiam iustificationis, & *capitis.*
remunerationem vitæ æternæ. Ex primæ autem obiectionis solu-
tione, secunda emergit obiectio, & ex huius explicatione tertia existit. In poste-
riori verò parte capitis in illis verbis, quæ sunt versu vigesimo: *Quia ex operibus
legis non iustificabitur omnis caro coram illo*; reuertens Paulus ad principalem quæ-
stionem tractandam in hac epistola, & propositam suprà in primo capite illis
verbis: *Iustitia DEI reuelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est: Iustus autem ex fide* *Habac. 3.*

uium, quibus verbis significatur, iustitiam, qua DEVS iustificat hominem, non ei contingere nisi per fidem CHRISTI. Hanc igitur principalem huius epistolæ quæstionem aggreditur Paulus posteriori parte huius epistolæ enucleatè declarare, ac probare multifariam, argumentans, nullum hominem iustificari ex operibus legis, sed solùm per fidem & gratiam CHRISTI.

Prima itaque obiectio, quam initio huius capitis facit sibi Apostolus, est huiusmodi: Si Iudæo nec Iudaismus, nec lex Mosis, nec circumcisio carnis sine legis obseruatione quidquam prodest apud DEVM: Gentili autem omnibus Iudæorum prærogatiuis carenti, digna legis obseruatio veram confert salutem, & gloriam apud DEVM; quid ergo amplius habet Iudæus, quàm Gentilis? aut quam ei affert vtilitatem circumcisio carnis? nam aliquid plus habere Iudæum, quàm Gentilem, satis indicauit Dominus Deuteronomij cap. 7. dicens: *Te elegit Dominus* DEVS *tuus, vt sis ei populus peculiaris, de cunctis populis, qui sunt super terram.* Et in capite quarto; *Non est alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Dominus* DEVS *noster adest cunctis deprecationibus nostris. Quæ est enim alia gẽs sic inclyta, vt habeat ceremonias, iustaq; iudicia & vniuersam legem, quam*
Locus Psalmi 147. Genes. 17. *ego proponam hodie ante oculos vestros?* Hinc nempe mutuatus est Dauid, quod cecinit Psal. 147. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.* Circumcisio etiam cùm fuerit Abrahæ tradita à DEO, non potuit esse non vtilis: nimirum DEVS per Isaiam dixit capite. 48. *Ego Dominus docens te vtilia.* Hanc igitur obiectionem breuiter exoluens Paulus, docet, multò plus habere Iudæum quàm Gentilem: & illud præcipuè, quod Iudæis, & non Gentilibus credita sunt eloquia DEI.

2\. *Multa Iudæorum præ cæteris gentibus honoris ac dignitatis prærogatiua.* Et verò multa fuere præclara, & eximia collata diuinitus in populum Iudæorum, quibus ille antecelluit Gentilem. Principio, Iudæi potissimùm ex cunctis mundi gentibus electi sunt à DEO, vt & ipsi peculiariter essent populus DEI; & qui est omnium DEVS, peculiariter esset DEVS ipsorum, singulari quadam beneuolentia, & cura eos pascens, & regens, ac defendens. Tum, quia solus inter omnes gentes Iudæus populus habebat veram DEI notitiam, verumque cultum & religionem, cæteris omnibus in densissima Idololatriæ caligine iacentibus ac demersis. Deinde, in gente Iudaica, cuius origó fuit post diluuium
Genes. 11. à Sem filio Noë, principalis autem parens fuit Abraham, ab initio mundi vsque ad CHRISTVM, sincera fides DEI, & religio perpetuò custodita est. Ad hæc in hoc populo plurimi floruerunt sapientia, & sanctitate factisque in omni genere virtutum admirandis, & apud DEVM gratiosissimi, vt fuerunt Prophetæ, multique Reges, & Principes: Huic item soli populo DEVS legem à se conditam, & scriptam tradidit, continentem sanctissima præcepta, & documenta Reipublicæ DEO gratæ moralia, cæremonialia, & iudicialia. Per quam legem, lex naturæ, nimium quantum obscurata, ac propemodum ex animis hominum deleta, multum reformata, & renouata, & illustrata fuit. Quid? illud quanti fuit, quod crebrò DEVS huic populo apparuit: quod multa edidit miracula, & responsa reddidit, quod sua consilia, & arcana cum prædocuit; quod prænunciauit etiam quæ multis post sæculis facturus erat, quod ad eum erudiendum, & defendendum, & liberandum misit Prophetas, & Iudices, & Reges, etiam ipsos ANGELOS. Multa quoque, miraque in eo populo fecit prodigia & miracula, magna præstitit beneficia, magnifica dedit promissa. Atque inter alia, quæ ad promouendam, & amplificandam religionem, & pietatem erga DEVM conducebant plurimum: instituit multa & Sacramenta, & sacrificia, & sacra, præcipuè autem circumcisionem: non vt esset modo

carnale

carnale quoddam, externumque eius gentis ab aliis discerniculum, sed potissimum, vt & adultos & infantes ab originali peccato mundaret. Adiice, quod illi populo promissus est MESSIAS, qui ex Iudæis natus, & apud Iudæos versatus, Iudæisque doctrina & miraculis, atque innumeris beneficiis vtilissimus fuit. Ac demùm ex Iudæa lex, & doctrina Euangelica profecta est ad Gentes. Apostoli enim, Patres, & Doctores Gentium, filij erant Iudæorum; vereque dictum est ab Isaia capite secundo: *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem.* Eodem spectat illud Domini Ioannis quarto: *Salus ex Iudæis est.* Et illud Zachariæ capite octauo: *In diebus illis apprehendent decem homines ex omnibus linguis Gentium fimbriam viri Iudæi, dicentes; Ibimus vobiscum, audiuimus enim quoniam* DEVS *vobiscum est.* Harum prærogatiuarum populi Iudaici commemorat aliquot B. Paulus infrà initio capitis noni.

His consona scribit super hoc loco Ambrosius: Quanquam, (inquit) multa sunt, quæ ad honorificentiam & meritum pertineant seminis Abrahæ: hoc tamen solùm aperte memorat hoc loco Paulus, quòd illis credita sunt eloquia DEI: id enim maximæ laudis eorum est, vt legem, per quam condiscerent rectū à peruerso distinguere, digni iudicarentur accipere: vt post hoc primum, cætera qualia sint, facilè possint intelligi. Quoniam autem Iudæis carnalibus, id est, incredulis, nihil proficere testimonium gentis ostēdit, ne omnes, id est, & credentes, & non credentes malè tractasse videretur, docet multum vtile esse Iudæis credentibus, quod filij sunt Abrahæ: his quippe eloquia DEI sunt credita, dum legē, quæ peccatis hominū obsoleuerat; quasi impunè peccaretur apud DEVM, meritò Patrum reformatam acceperūt, & populus DEI vocantur. Ægyptus quoque propter iniurias illorum, diuersis plagis percutitur: Cœlesti etiam pane cibantur: omnibusq; gentibus terrori sunt, testante hoc Raab meretrice: quibus etiam CHRISTVS Saluator ad sanctificationem promissus est. Idcirco Paulus dixit hoc loco multum vtile Iudæis per omnem modū esse quod filij sunt Abrahæ, & anteponi gentibus, sed præcipuè qui credunt. Sic Ambrosius. Similia Theodoretus super hoc ipso loco: Cùm, inquit, Iudæorum supercilium valde contraxisset Paulus superiori cap & ostendisset eos frustrà, circumcisionis, & legis, Iudaismi iactantia gloriari, ne quis existimaret Paulum id fecisse propter odium & maleuolentiam eius gentis, protinus adiecit hæc verba: *Quid ergo amplius Iudæo est, aut quæ est vtilitas circumcisionis?* Si alienigenarum, inquit, gentium aliqui pietate, ac virtute ornati, iis, quæ à DEO dicta, & promissa sunt fruūtur, cur nam DEVS Israëlem à cæteris gentibus separauit, eique dedit circumcisionem? Respondet Paulus, Iudæum multis rebus præferri gentili, hoc enim est quod ait: *Multum quidem per omnem modum.* Elegit enim eorum maiores; ab Ægyptiorum potentia eos liberauit; fecit, vt clara esset eorum fama, & in ore omnium versaretur, & omnis generis miracula patrauit. Legem eis dedit; Prophetas eis constituit. Et hoc est quod ait: *Multum per omnem modum.* Sed his omnibus silentio prætermissis, solam legislationem posuit, dicens. *Quia credita illis sunt eloquia* DEI. Maximus porrò hic honor est, cùm aliæ gentes solam discernendi bonum à malo facultatem, quæ datur cunctis hominibus à natura, haberent, eos præterea legem à DEO accepisse. Hæc Theodoretus.

3. *Ambrosius.*

Iosue 2.

4. Verùm nos perpendamus *hæc* Pauli verba: *Quid ergo amplius Iudæo est?* Ad verbum græca hoc sonant. *Quid ergo amplius Iudæi?* Pro illo, *amplius*, græcè est περισσὸν, quod licet significet & superuacaneum, & eximium, & præcellens, hîc tamen significat plus vel amplius, & id, in quo Iudæus abundat præ Gentili, atque eum exuperat. Quod autem hîc non significet eximium & præcellens, vt

vult Erasmus, non obscurè indicat Paulus infrà dicens; *Quid ergo, præcellimus eos? Nequaquam.* Vocem autem περισσὸν, pro amplius, siue plus, acceperunt & Origenes, & Theophylactus. Ambrosius verò hoc loco, & Augustinus libro tertio contra Aduersarium legis & Propherarum legunt (amplius) sicut habet noster interpres. Illud: *Multum quidem per omnem modum*, varie legitur Græcè; quidam enim legunt πολὺ, per vnum λ, & vltimam per υ, quod significat multum, & hoc modo legit noster Interpres. Alij legunt (πολλὰ) per duplex λ, & vltimam literam α, & Latine vertitur, multa, & refertur ad illud: *Quæ vtilitas circumcisionis*, nam pro (vtilitas) Græcè est ὠφέλεια. *Primum quidem.* Origenes illud, *Primum quidem*, sumit atque interpretatur numeraliter hoc sensu: Licet etiam Gentibus nunc credantur eloquia DEI, verum tamen ea prius credita sunt Iudæis; magna planè, DEI prouidentia, vt ea Iudæi integra & incontaminata custodientes, traderent Gentibus fidelibus, quibus erant profutura. Alij illud (primum) exponunt per vocem (præcipuè) vel (potissimum) multi putant ea voce hic ordinem sermonis potius significari, quàm aliquid ex supradictis.

Origenes, Theophylactus, Ambrosius, Augustinus.

5. *Credita sunt illis eloquia DEI.* Nescio quid plus significat *credita*, quam commissa, nimirum credere alicui rem quampiam, est eius fidei iam nobis perspectæ ac probatæ committere, quasi ad honorem eius personæ, cui confidimus. Atque hanc emphasim eius vocis significauit Theophylactus, & Chrysostomus, sed clarius Ambrosius, dicens, maximam fuisse laudem Iudæorum, quod legem à DEO accipere digni iudicati sunt. *Eloquia DEI*, Græcè est, τὰ λόγια, quæ vox secundum Hesychium significat numinum responsa, & vaticinia, & oracula: secundum quam notionem nomen eloquiorum referendum esset ad Prophetarum vaticinia. Duo tamen, & septuaginta Interpretes, quos libenter, frequentérque Paulus imitari solet, vocem illam græcam generaliter vsurpant, prout pertinent ad vniuersam legem, cùm aliis in locis, tum sæpenumero in Psalmo 118. vbi crebra, & passim obuia est eius vocis vsurpatio. Quanquam in Psalmo 18. ea vox tribuitur etiam nostris eloquiis: cum dicitur: *Et erunt vt complaceant eloquia oris mei.* Eloquia itaque DEI significant scripturam veteris Testamenti, quæ docet quibus in rebus verus DEI cultus sit positus. Item cōtinet magnificas DEI promissiones nominatim datas Iudæis. Ambrosius & Theodoretus per eloquia DEI intelligunt legem Mosis. Photius, magnifica DEI dona & beneficia. Quidam diuinas promissiones à DEO datas Abrahæ, & semini eius. Nonnulli domestica DEI responsa, vel Prophetarum vaticinia. Multi, omnia hæc simul, quod est probabilius. Hinc porrò elucet vtilitas circumcisionis, quòd electum videlicet à se populum Hebræum, atque hac circumcisionis nota insignitum, & ab aliis gentibus separatum, & oraculis suis & responsis, & singulari, mirabilique lege, & amplissimis promissionibus, & innumeris donis ac beneficiis dignatus est DEVS. Et hactenus quidem tractata, valent ad diluendam primam obiectionem, significatam à Paulo primis illis verbis: *Quid ergo amplius Iudæo est, aut quæ vtilitas circumcisionis?* Sequitur deinceps altera obiectio, proxime sequentibus illis verbis indicata: *Quid enim, si quidam illorum non crediderunt?*

Theophyl. Chrysost. Ambros. Hesychius.

Ambrosius. Theodoretus Photius.

SECVNDA

SECVNDA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

QVID enim, si quidam illorum non crediderunt? nun- *Vers.3.& 4.*
quid incredulitas illorum fidem DEI euacuauit? Absit.
Est autem DEVS verax, omnis autem homo mendax,
sicut scriptum est. Vt iustificeris in sermonibus tuis, &
vincas cum iudicaris.

SECVNDA obiectio insinuatur verbis illis: *Quid enim, si quidam* 6.
illorum non crediderunt? Poterat enim quispiam obiicere Apostolo:
Quid Iudæis profuerunt eloquia DEI, cum eorum complures di-
uinis eloquiis fidem non habuerint? Rectè namque B. Petrus di- *2.Pet.2.*
xit: *Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem,*
retrorsum conuerti ab eo, quod illis traditum est sancto mandato. Non crediderunt au-
tem Iudæi, primùm quidem ipsi eorum legislatori Mosi, sicut in Psalmo 105.
scriptum est: *Non crediderunt in verbis eius.* Et Dominus dixit: *Si crederetis Moysi,*
crederetis forsitan & mihi. Nec postea crediderunt Prophetis, sicut Ezechiel dixit *Ioan.5.*
Dominus. *Increduli, & subuersores sunt tecum*, Denique nec ipsi FILIO DEI, & *Ezech.2.*
ipsorum MESSIÆ crediderunt: quod exprobrans illis Dominus noster: *Si*
veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? Huic itaque obiectioni respondens
Paulus, ait: *Numquid incredulitas illorum fidem* DEI *euacuauit? Absit.* Quasi *Ioan 8.*
dicat: esto, multi non crediderint, num propter eorum incredulitatem, DEVS
non præstitit, vel non præstabit promissa sua? Absit: quod est horrentis, & abo-
minantis, Græcè est, *μὴ γένοιτο* id est, ne fiat. Pro illo, *euacuauit* nunc codices græ-
ci habent in futuro *euacuabit*, videtur igitur latinus Interpres legisse verbum
græcum in præterito: quanquam, quod spectat ad veritatem sententiæ, nihil in-
terest, præsenti tempore *euacuat*, siue futuro *euacuabit*, siue præterito *euacuauit*,
legatur. Sicut autem latinus interpres habet in præterito *euacuauit* itidem legit
Cyprianus, tum alibi sæpe, cum in epist. 3. & 4. 1. lib. & Ambrosius hoc loco, & *S. Cyprianus*
Augustinus lib. 2. contra Aduersarium legis, & Prophetarum, & in li. contra se- *S. Ambrosius.*
cundam Gaudentij epistolam capite septimo, & Prosper in libro primo de vo- *S. Augustinus.*
catione Gentium, cap. tertio. Illud autem. *fidem* DEI non est accipiendum de
fide, qua credit homo in DEVM, sed de fide, qua DEVS ipse promissa sua pre- *S. Prosper.*
stás, fidelis & verax appellatur, vt scriptum est ad Hebræos decimo: *Fidelis enim* *Heb 10.*
est, qui repromisit. Et alibi dictum est: *Si nos non credimus, ipse fidelis est, & seipsum ne-*
gare non potest. Eodem spectat illud Pauli: *Sine pænitentia sunt dona & voca-*
tio DEI.

Sed aduertat lector, duplex esse genus promissionum diuinarum. Sunt enim 7.
quædam promissiones DEI omnino absolutę, & omnino implendæ, de quibus *Duplex genus promissionum Dei.*
vere intelligitur, quod hîc ait Paulus, Iniquitatē hominum non euacuare fidem
& promissiones DEI. Aliæ sunt promissiones, & comminationes DEI, non ab-
solute,

solutè,ac præcisè facta,sed conditionales,quæ vt impleantur,adesse debet conditio aliqua,ex parte hominum:quarum notabile habes testimonium,& exemplum apud Hieremiam cap. 18. Theologi scholastici prius illud genus vocant Prophetiam prædestinationis, posterius verò, Prophetiam comminationis.
S.Thomas. Legatur S.Thomas in 2.2.quæst.171.art.vlt. Quoniam verò prædictam distinctionem,quam nosse oportet ad rectè intelligendam huius sententiæ Pauli veritatem,breuiter, appositeque declarauit Caietanus in hoc loco, adscribam hic
Caietanus. eius verba : Aduerte(inquit Caietanus)quòd hæc Pauli doctrina est vera,& est intelligenda in iis, quæ dicuntur à DEO absolutè; non autem in iis, quæ di-
Locus Hieremiæ cap. 18. cuntur ratione meritorum humanorum, vt patet ex illis verbis Hieremiæ cap. 18. *Dixit* DEVS, *repentè loquar aduersùs gentem,& aduersùs regnum,vt eradicem, & destruam,& disperdam. Si egerit pœnitentiam gens illa, pœnitentiam agam, & ego super malo,quod locutus sum*,&c. Vnde hæc à Theologis dicuntur dicta secundum comminationem, illa verò secundum prædestinationem. Et in illis intelligendum est, incredulitatem, & demerita hominum non euacuare fidem DEI: quoniam in illis solùm habet locum fides DEI, quandoquidem illa sola dicit DEVS ex se. Quæ etenim DEVS comminando, aut promittendo secundum merita hominum, mutabilia, ea non dicit secundum se,sed secundum illa merita:& propterea mutatis illis meritis,non mutatur veritas DEI. Simpliciter ergo,& absolutè loquendo,verissimum est,quòd demeritum,& incredulitas hominum non tollit veracitatem DEI; quamuis tollat quandoque executio-
Ionæ 3. nes, quæ erant futuræ, secundum eorum merita: vt pœnitentia Niniuitarum sustulit prædictam subuersionem Niniues.Et sic de similibus.Ita Caietanus.

8. Sequitur illud:*Est autem* DEVS *verax;omnis autem homo mendax*.Græcè est per Imperatiuum, γινέσθω, id est Latinè, *Esto*,vel *sit*, vel *fiat*. Et sic interpreta-
Origenes. tur Origenes, docens non debere id accipi imperatiuè, sed vel optatiuè, vel potiùs pronuntiatiuè. Et in Homilia 15. in Matthæum, citans hunc ipsum locum Pauli, monet, eum non esse intelligendum præceptiuè, quasi velit Paulus omnem hominem fieri mendacem: sed pronuntiatiuè, dicens, omnem hominem esse mendacem. Ex quo patet secundum Origenem, eandem planè habere
S.Basilius. Eccles.24. sententiam, quam reddidit Latinus interpres. Basilius libro 4. aduersùs Eunomium tractans illud: *Dominus creauit me*, docet, scripturam non rarò verbum fieri, vel factum esse, attribuere DEO, idque testimonio huius loci, quem ita citat:*Fiat* DEVS *verax*:item eius,qui est in Psalmo 117.*Factus est mihi in salutem*.Etiam Theophylactus legit,*Fiat verax*:sed ita exponit, vt velit idem valere, atque,manifestetur, siue ostendatur verax. Sicut porrò habet noster Interpres:
D. Cyprian. Prosper. *Est autem* DEVS *verax*:ita legit Cyprianus epistola 3.& 4.primi libri:& Ambrosius in libro 3.de Fide,cap.3.& in commentario huius loci:Prosper item libro 1. de vocatione Gentium,cap. 3. Iam verò illud:*Est* DEVS *verax*,vel ab ipso Paulo positum est, vel sumptum est ex Prophetis, vel Psalmis, vel ex libro Numerorum,in cuius libri cap.23.sic est:*Non est* DEVS *quasi homo,vt mentiatur;nec vt filius hominis,vt mutetur*. In Psalmo 85.ita legitur:*Tu Dominus* DEVS
Hierem. 10. *miserator,& misericors,patiens,& multæ misericordiæ,& verax*. Hieremias hoc modo habet:*Dominus* DEVS *verus est:ipse est* DEVS *viuens, & Rex sempiternus*. Quibuscum congruunt & illa,quæ legimus in Apocalypsi cap.19.*Et vidi cœlum apertum, & ecce equus albus:& qui sedebat super eum,vocabatur Fidelis,& Verax,& cum iustitia iudicat, & pugnat*.

9. Illud:*Omnis homo mendax*,sumptum est ex Psalmo 115. in cuius principio sic
Lo. in Psal- est:*Ego dixi in excessu meo,omnis homo mendax*. Quorum verborum triplex expositio

sitio est: primam reperio apud Theodoretum his propemodum verbis ab eo traditam in expositione eius Psalmi: Aquila, inquit Theodoretus, sic vertit: *Ego dixi, dum obstupescerem, omnis homo mendacium.* Theodoretus verò ita: *Omnis homo deficit.* Symmachus autem hoc modo: *Et dixi dum anxius essem, omnis homo mentitur.* Equidem non temere istas omnes posui interpretationes, sed ostendere volens, humanam felicitatem mendacium vocari, quòd citò diffluat, nihilque constans habeat, vt sit hic sensus verborum Prophetæ: Cum repentinam humanarum rerum mutationem conspexissem, cúmque pristinæ nostræ felicitatis meminissem, & assiduas calamitates cernerem; dixi mœrens: Nihil est firmum, atque stabile in rebus humanis: Sed is qui præsentibus prosperis rebus, tanquam permanentibus, fidit, frustratur sese ipse, suaque spe aberrat. Hoc etiam in trigesimo octauo Psalmo dicit: *Vniuersa,* inquiens, *vanitas omnis homo viuens.* Huius veritatis bene conscius sapiens ille Salomon, licet omni felicitate affluens, naturam tamen rerum humanarum benè cognitam, & perspectam habens, hoc posuit, exordium cuiusdam libri sui: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Sic Theodoretus. Similiter eundem locum interpretatur Euthymius. Per ecstasim inquit (sic enim pro excessu legitur græcè) stuporem quendam intelligere debemus, stupefactus enim (ait Dauid) ob admirationem illius regionis viuentium, de qua paulò ante dixi. *Placebo Domino in regione viuentium*, cuius per sancti SPIRITVS gratiam, visionem habui; dixi palam, & manifeste, quod omnis homo in hac vita fallax est, & fallax est humana huius vitæ felicitas, quam Magnus Gregorius falsi nominis felicitatem appellauit, tanquam non permanentem, sed instar somnij citò auolantem. Omnia enim humana, vanitas vanitatū sunt, mutantur enim, & corrumpuntur; quæ verò in illa sunt viuentium regione, non fallacia, sed vera sunt omnia, nempe perpetua & immutabilia, atque incorruptibilia. Sic ille. Similemque habet expositionem Auctor commentariorum in Psalmos; referens nomen B. Hieronymi. *Eccles. 1.* *Euthymius.* *Psal. 114.* *Nazianzen.*

10\. Altera expositio est, quam sequitur Caietanus & Iansenius, Dauidem, ob excessum, id est, ob stuporem, & alienationem mentis, præ metu ac trepidatione, cum tribulationum ingẽtium, quasi fluctibus obrueretur, incidisse in cogitationem diffidentiæ, sibique ipsum dixisse: *Omnis homo mendax:* quasi diceret, Ergo quæcumque mihi nomine & verbis DEI per Samuëlem & Nathan Prophetas prædicta & promissa sunt, me adepturum esse regnum, ne dum liberatum iri ab inimicis meis, vana denique, ac fallacia fuerunt. Et hic sensus atque intellectus concordat cum alio simili loco, qui est in Psalmo 30. his verbis: *Ego dixi in excessu mentis meæ; Proiectus sum à facie oculorum tuorum.* Tertia expositio, quam B. Augustinus sequitur, & alij, eaque probabilior ceteris videtur, huiusmodi est, Dauidem ad reprimendam, siue repellendam tentationem diffidentiæ, quæ ex multitudine, & magnitudine tribulationum, quas patiebatur, ei accidebat exclamasse: *Omnis homo mendax*, tanquam diceret: Cum essem in magna trepidatione, præ qua vix eram mentis compos, mihique cogitationes diffidentiæ obreperent, dixi apud me, omnis quidem homo mentiri potest, at verò DEVS, qui mihi regnum promisit, verax est, nec est similis homini, qui mutatur, vt etiam ipse mentiatur: quamobrem constanti animo persistam in priori mea fiducia diuini auxilij, diuinarumque promissionum. Et hanc esse germanam istorum verborum sententiam, liquet, ex hoc Pauli loco, qui verba Dauidis eo sensu citauit. Nam cum dixisset: *Est autem DEVS verax,* quasi ex aduerso opponens, adiecit, *omnis autem homo mendax.* Nomen porrò excessus, cum dicitur: *Ego dixi in excessu meo,* non accipitur ibi pro laudabili illa mentis ecstasi, qua mens à terrenarum rerum *Iansenius.* *Caietanus.* *S. Augustin.*

cogitatione,& corporis ſenſibus abſtracta,ad diuinorum contemplationem ſuſtollitur. Vox hebræa propriè ſignificat, præ pauore ac trepidatione, feſtinationem,ac præcipitem fugam. Græca item vox,denotat ſtuporem,& alienationem ex nimio timore,vel gaudio contingentem homini; quanquam etiam pro laudabili illa alienatione mentis, ea voce vtantur & Dionyſius, & alij patres. Docet hoc ipſum Auguſtinus. Ecſtaſim (inquit) vocat pauorem, quem vrgentibus perſecutoribus,& impendentibus paſſionibus cruciatus,aut mortis,humana infirmitas patitur. Hoc enim intelligimus, quia in iſto Pſalmo vox Martyrum apparet: nam & alio modo dicitur ecſtaſis, cum mens non pauore alienatur,ſed aliqua inſpiratione reuelationis aſſumitur,& extollitur. Sed Dauid conterritus reſpexit infirmitatem humanam, & ſuam, & vidit non de ſe ſibi eſſe præſumendum, quia omnis homo eſt mendax. Sic Auguſtinus in expoſitione illius Pſalmi.

Dionyſ. Areopagita. Auguſtinus in Pſalmū 11.

11\. *Quomodo intelligendum ſit omnē hominem eſſe mendacem.*

Dicitur autem omnis homo mendax vel ex naturali procliuitate, ad mentiendum, vel ex habitu & conſuetudine mentiendi: frequenter enim homines mentiuntur, & frequenter mentiendo maximam ſibi comparant facilitatem mentiendi; prorſus adeo, vt rariſſimi ſint, qui non ſæpè aliquo modo mentiantur. Ex natura enim humana per Adæ peccatum corrupta, quaſi naturaliter pullulant aliquot propenſiones ad malum: quarum vna eſt ad concupiſcendum, id eſt, ad libidinem & voluptatem: de qua ſcriptum eſt Geneſ. 6. Senſum & cogitationem hominis ab adoleſcentia pronam eſſe ad malum. Altera eſt propenſio ad excuſandum peccata; ſecundum illud: *Ad excuſandas excuſationes in peccatis.* Tertia eſt ad amandum & ſectandum vana, & futilia, & caduca, & fugacia bona. Quam ob cauſam dictum eſt: *Vniuerſa vanitas, omnis homo viuens.* Quarta demùm propenſio hominum maxima eſt ad mentiendum vel perniciosè, vel iocosè, vel officiosè; de qua dixit Dauid: *Omnis homo mendax.* Et alio loco: *Filij hominum vſquequo graui corde? Vt quid diligitis vanitatem?* Et alibi: *Beatus vir, qui non reſpexit ad vanitates, & inſanias falſas.* Atque hæc fermè omnia in primis hominibus, ſtatim vt peccauerunt apparuiſſe, demonſtrat liber Geneſis.

Quatuor hominis ex natura corrupta propenſiones ad malum.
Pſal. 140.
Pſalm. 140.
Pſalm. 115.
Pſalm. 4.
Pſalm. 39.

12\. Cæterum cum dicitur, *omnis homo mendax*, intelligere id oportet de homine conſiderato ſecundum naturam humanam corruptam, & ſecundum eam loquente, & operante, non autem prout homo diuina fide illuſtratus, cœleſtique gratia ſtabilitus eſt, ſecundum illud: *Bonum eſt gratia ſtabilire cor.* Nec verò, cùm dicitur omnis homo eſſe mendax, ſignificatur, omnem hominem ſemper in loquendo mentiri; ſed promptum eſſe & procliuem ad mentiendum, & frequenter mentiri; tam falſum dicendo, quàm à ſe dicta, & promiſſa negando. Sic porrò intelligendam eſſe iſtam Dauidis ſententiam, de homine, vt dixi, ſecundum ſe conſiderato; non autem per Dei gratiam ſanctificato, docet B. Auguſtinus in commentariis Pſalmorū, iſta verba Dauidis exponens, & ita ſcribens. Quantum ad ipſum hominem pertinet, omnis homo mendax eſt: ſed gratia Dei verax efficitur, ne preſſuris inimicorum cedens, timeat loqui quod credidit, quin etiam neget: quod accidit Petro, qui, quoniam de ſe præſumpſerat, experientia propria docendus erat non eſſe de homine præſumendum, quia omnis homo eſt mendax. Si autem de alio quouis homine non debet quiſque præſumere, nec confidere; ergo nec de ſeipſo, quoniam etiam ipſe homo eſt. Bene igitur Dauid in pauore ſuo vidit, & intellexit, omnem hominem eſſe mendacem: nam qui nullo pauore vaneſcunt, nec perſecutionibus cedendo mentiuntur, hi Dei muneribus tales ſunt, non viribus ſuis. Proinde veriſſimè dictum eſt: *Omnis homo mendax.* Sed Devs verax qui dixit: *Ego dixi, dij eſtis, & filij altiſſimi omnes*

Ad Heb. 13.
S. Auguſtin.
Matth. 26.
Pſalm. 81.

Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de Principibus cadetis. Consolatur DEVS his verbis humiles corde, & implet eos non solùm fide credendæ; sed etiam fiducia prædicandæ veritatis, si perseuerantes subdantur DEO, nec imitentur vnum de Principibus cadentibus, diabolum: *Qui in veritate non stetit* (vt de eo Dominus dixit) *nec est in eo veritas: & cùm loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, & pater eius.* Si enim omnis homo mendax est, in tantum non erit homo mendax, in quantum homines erunt dij, & filij altissimi. Sic Augustinus. Hieronymus itidem exponit istam sententiam. Quando, inquit, homines sumus, mentimur: quando autem fuerimus dij, desinimus mentiri. *Cùm enim sint æmulationes, & contentiones in vobis* (ait Paulus) *nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis?* Sed quid ait DEVS per Dauidem? *Ego dixi: Dij estis, & filij excelsi omnes.* Si quis igitur sanctus est, is quodammodo DEVS efficitur: & cùm factus fuerit DEVS, desinit esse homo, & non mentietur: hoc enim significare voluit Apostolus dicens: *Omnis homo mendax, DEVS autem verax.* Sic ille. Ioan. 8. S. Hieronim. 1. ad Corint. 3.

Frustrà igitur, atque inaniter, & futiliter conatur ex hoc loco, & ex hac sententia Dauidis, Lutherus probare, ac persuadere, omne opus hominis, etiam iusti, peccatum esse. Quod sanè hinc argumentari nequaquam licet. Primùm, quia sententia Dauidis, quod omnis homo sit mendax, intelligenda est de homine per se considerato, & secundum naturam humanam corruptam, non autem de homine iustificato, & sanctificato, & secundum iustitiam & gratiam, quam accepit, loquente, & operante, vt proximè dictum est, & auctoritate B. Augustini confirmatum. Deinde, etiam de homine per se, ac secundum naturam suam considerato non est verum dicere, semper eum in loquendo mentiri. Non enim Dauid dixit: Omnis homo semper mentitur, sed, *omnis homo mendax*, multum verò differt mentiri, ab eo, quod est mendacem esse; illud enim significat actum mentiendi, hoc autem denotat habitum vel consuetudinem mentiendi, vel procliuitatem & promptitudinem ad mentiendum: nec est necesse, semper mentiri eum, qui mendax est, id est, habitum & consuetudinem habet mentiendi. Ad hæc, esto, semper hominem mentiri, sunt tamen alia multa opera, quæ possunt bene fieri ab homine. Quod si Lutherus ita voluit argumentari; (cùm facilius sit verum dicere, quàm bonum facere;) si illud nemo potest hominum, multò minus hoc poterit: ea nihilominus argumẽtatio, leuis, & futilis est: nã præterquam quod, perspicuè falsum sumit, hominem loquendo non posse nõ mentiri; etiam sunt alia multa opera bona moraliter, ad quæ maiorem habet homo naturalem propensionem, quàm ad verum dicendum; vt est diligere parentes suos, & amicos, & benefactores, &c. 13. Futilis argumẽtatio Lutheri.

TERTIA DISPVTATIO.

Super varia & multiplici expositione illorum verborum Dauidis, quæ citat hoc loco beatus Paulus.

Vt iustificeris in sermonibus tuis; & vincas cum iudicaris. Vers. 3.

14 BEATVS PAVLVS ad probandum quod dixerat, iniquitatem hominis non euacuare fidem DEI; affert verba illa Dauidis, quæ sunt in Psalmo quinquagesimo: *Vt iustificaris in sermonibus tuis; & vincas cùm iudicaris.* Quibus verbis Dauid hoc videtur dicere DEO Si tu Domine, licet à me grauiter offensus, nihilominus tamen parcens peccatis meis, præstiteris mihi quæ antea promisisti; eo fiet, vt vinces hominum iudicia, qui iudicant, propter peccata mea, te non seruaturum mihi promissa, clarius appareat iustitia sermonū tuorum, id est, quàm sis fidelis, & verax seruans promissa tua, etiam iis, qui te vehementer offenderunt. Sed quia hic locus Dauidis variè ad modum exponitur, & celebrarissimus est apud omnes patres, quò subtiliùs, enucleatiùsq; declaretur, lubet hîc varias percensere Auctorum expositiones, simulque indicare quæ nam earum maximè tum sententiæ verborum Dauidis conueniens, tum etiam proposito B. Pauli, his ipsis verbis pro testimonio, & argumento vtentis apta & congruens videatur.

Prima expositio S. Augustini, Hieronymi, & Gregorij. Prima expositio est S. Augustini, & Hieronymi, illa verba Dauidis enarrantium: quam satis distinctè ac dilucidè B. Gregor. in explanatione quarti Psalmi pœnitentialis, tradit his verbis: *Tibi soli peccaui.* Homo homini non peccat; quia eum aut par, aut grauior culpa inquinat. DEVS solus iustè peccata punit, quia ipse solus est, in quo non potest inueniri peccatum quod puniatur. Quia ergo solus DEVS parcit, solus iustè iudicat, ideo ipsum solum appellat, qui peccat. Quo enim quisque peccando dissimilem se DEO facit, eo remendam superni Iudicis maiestatem offendit. Clamet ergo ad DEVM peccator, clamet iniquitatum suarum conscius, clamet medullis cordis, & dicat: *Tibi soli peccaui*, quia tu solus es sine peccato: *Et malum coram te feci.* Ab aliis quidem peccatum meum ignorari potuit, te autem latere non potuit: penetrabilior enim omni gladio ancipiti, penetras vsque ad diuisionem animæ & spiritus, & artuum, & medullarum, & discretor es cogitationum cordis: nulla creatura in conspectu tuo est inuisibilis, quia omnia nuda, & aperta sunt oculis tuis. In tantum verò es sine peccato, vt etiam iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris. Dicit enim Apostolus. *Est DEVS verax; omnis autem homo mendax, sicut scriptum est, vt iustificeris in sermonibus tuis.* Si DEVS verax est, necessariò in verbis suis iustus est: nam si in sermonibus suis falsa veris DEVS insereret, iustus omnino non esset. Sed absit à fidelium cordibus, vt esse in DEO mendacium putetur. *Fidelis enim est in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* Et Dominus ipse dixit: *Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.* DEVM itaque veritas iustificat, hominem verò mendacium condemnat. Sequitur: *Vt vincas cùm iudicaris.* Præuidebat Propheta DEVM in carne venturum, qui humano condemnandus esset iudicio, vt æternæ mortis homo careret tormento: ideoq; ait: *Vt vincas cùm iudicaris.* Quasi diceret, omnes qui iudicati sunt, etiamsi multum fuerint in virtute prouecti, non tamen omnino iniustè subierunt iudicium, quia antequam iudicarentur, aliquo modo commiserunt peccatum. Tu verò cum mortis sententiam iniustè acceperis, quia solus homo inter homines ab omnibus peccatis es immunis, vincis omnes iudicatos, cùm iudicaris, vel tu Deus PATER in FILIO, vel tu Deus VERBVM in homine assumpto. Hæc Gregorius: Et consimili ratione, vt dixi, verba ista Dauidis, & Augustin. & Hieronymus interpretantur. Quæ tamen expositio, licet vera sit, & pia, non tamen secundum litteralem sensum videtur, nec proposito Dauidis, qui ea verba dixit, nec B. Pauli, qui ea probationis loco vsurpauit, satis conueniens.

Ad Hebræos 4.

Psalm. 144.
Matth. 24.

15. Altera expositio eorum est, qui verba ista Dauidis referunt ad id, quod dixit initio

initio huius Psalmi: *Miserere mei.* D E V S. Et, *Dele iniquitatem meam.* Et, *A peccato meo munda me.* Et ita exponunt: Timebat Dauid, ne promissionem sibi factam de perpetuando in posteris suis regno, propter scelus, quod admiserat, & adulterij,& homicidij, D E V S rescinderet,& irritum faceret: idcirco humiliter supplicat D E O, dicens: *Miserere mei* D E V S. Et, *Vt iustificeris in sermonibus tuis.* Id est, vt iustus,& verax agnoscaris esse in promissis tuis, quæ de perpetuitate mei regni dedisti mihi. *Et vincas, cùm iudicaris.* Nam iudicant homines, te non præstiturum mihi promissa tua, propter scelera à me facta. Tu autem vinces hoc iudicium hominum, nihilominus seruans, & præstans mihi promissa tua. Hanc expositionem omnium maximè probat hoc loco S. Thomas, hunc in modum scribens: Promiserat D E V S per Nathan Prophetam Dauidi, quòd eius regnum in æternum stabiliret in semine suo, vt legitur primo Regum, capite septimo. Posteà verò propter peccatum adulterij, & homicidij, quod patrauit, dicebatur à quibusdam, quòd D E V S non esset promissionem ei datam seruaturus. Intendit igitur Dauid, quòd propter peccatum ipsius non sit mutanda iustitia D E I, ad quam pertinet, vt suos sermones impleat: vnde ait: *Vt iustificeris in sermonibus tuis.* Id est, vt ex hoc appareas in sermonibus tuis iustus, quia eos non præteris, propter peccata mea. Deinde addit: *Et vincas, cùm iudicaris.* Scilicet, promissionem tuam seruando, contra opinionem, & iudicium hominum; qui iudicant, te non præstaturum mihi, quod promisisti, propter peccata mea. Verùm si dicitur homini: *Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.* Quantò magis id competit D E O? Sic B. Thomas.

Secunda expositio Sācti Thomæ. *Psalm. 5* *2. Reg. 11.* *Ad Rom. 12.*

16. Quoniam verò inter alias promissiones Dauidi datas à D E O, præcipua fuit promissio M E S S I Æ, ex eius semine nasciturí, secundum illud: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Idcirco B. Gregorius verba ista Dauidis ad talem promissionem præcipuè, ac principaliter refert, & accommodat, supradicto loco ita scribens: Vel ita potest exponi: Iustifica me, vt tu iustificeris in sermonibus tuis: tu enim promisisti, quòd de stirpe mea carnem sis assumpturus, cùm dixisti: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Sed si me de tanto non emundes scelere, de cuius semine carnem assumas, videor indignus. Laua me igitur ab iniquitate mea, ne sim frustratus promissione tua. *Et vincas, cùm iudicaris.* Iudicatus Dominus vicit, quia vnde in passione succubuit, inde maiorem sui gloriam resurgendo manifestauit. Iudicatus vicit, quia quorum, ad tempus, iudicium moriendo subiit, eos, iusto iudicio condemnatos, æterna morte mulctauit. Sic Gregorius. Quoniam autem promissio venturi M E S S I Æ pertinet ad Prophetiam (vt Theologi vocant) prædestinationis, quæ est immutabilis, atque omnino implenda; ideò impediri propter Dauidis peccata nec debuit, nec potuit. Audiat lector S. Thomam, pluribus verbis hoc ipsum in commentario huius loci ita declarantem. Promissio facta Dauidi à D E O de incarnatione C H R I S T I erat omnino implenda: vnde pertinebat ad prophetiam prædestinationis, secundum quam aliquid promittitur, omnibus modis implendum. Quod verò promittitur, vel pronuntiatur secundum prophetiam comminationis, non prædicitur, quasi omnibus modis implendum, sed secundum quod exigunt humana merita, quæ possunt mutari: & ideò si factum non fuisset, quod promissum est Dauidi, præiudicasset diuinæ iustitiæ. Si verò non fiat, quod promittitur per prophetiam comminationis, non præiudicat diuinæ iustitiæ, sed designat mutationem meritorum humanorum. Vnde dixit Hieremias cap. 18. *Repentè loquar aduersùs gentem, & aduersùs regnum, vt eradicem, & destruam, & disperdam, & dissipem. Si egerit pœnitentiam gens illa, pœnitentiam agam*

Psalm. 131.

& ego, super malo, quod loquutus sum. Patet igitur secundum hunc sensum, quòd peccatum hominis fidelitatem hominis non excludit. Hæc S. Thomas.

17. *Tertia expositio Theodoreti, Euthymij, Iansenij.* Tertia expositio est Theodoreti, & Euthymij, quam sequitur Iansenius. Coniungunt isti hæc verba Dauidis: *Ut iustificeris in sermonibus tuis*, cum illis verbis proximè antecedentibus: *Tibi soli peccaui*, referentes ea ad verba illa, quæ DEVS per Nathan Prophetam loquutus est Dauidi, post factum ab eo adulterium, & homicidium: vt legitur in libro 2. Regum, cap. 12. vbi DEVS quasi disceptans, & in iudicio contendens cum Dauide, redarguit eum per Nathan, quòd tantis à se acceptis beneficiis, & in posterum accipiendis ornatus, ipse tamen contrà, vsque adeò ingratus, & impius in tantum benefactorem suum extiterit. Et sic DEI iustificatione comprobata, condemnatio ipsius Dauidis tanquam rei iam conuicti, subiungitur illis verbis: *Quamobrem non recedet gladius de domo tua, vsque in sempiternum*, & cætera, quæ sequuntur. Ergo sensus illorum verborum Dauidis: *Ut iustificeris in sermonibus tuis*, hic erit: Libenter peccasse me aduersùm te confiteor: ita vt cùm inter nos quasi causa discutitur, & tu mecum iudicaris; tu in sermonibus tuis, quibus me reum agis, iustam causam agere videaris: ego autem contrà, tanquam ingratus, & iniquus meritò condemner, nihil habens, quo me purgare, aut defendere coram te queam. Sic isti, quorum expositio, licèt videatur sententiæ verborum Dauidis satis inhærens, & bene congruens, non tamen quadrare videtur consilio, & proposito Pauli argumentantis ex ista Dauidis sententia, propter hominum peccata non euacuari fidem DEI, quin etiam illustriorem reddi.

2. Reg. 12.

18. *Quarta expositio Caietani in commentariis in Psalmos.* Quarta expositio est Caietani, partim noua, atque eius propria, partim non dissimilis superiorum. Locum autem illum Dauidis ex Hebræo ad verbum (vt ipse ait) ita Latinè conuersum legit Caietanus: *Tibi soli, tibi peccaui, & malum in oculis tuis feci: propterea iustificaberis in loqui tuo, & mundaberis in iudicare tuo.* Quæ verba explanans, hunc in modum scribit: Dupliciter exponi possunt, vel referendo ea ad conditiones inuentas in peccato illo Dauidis secundum personales conditiones ipsius Dauidis: vel referri possunt ad conditiones inuentas in illo peccato, prout est peccatum mortale. Si priori modo accipiantur, sic expone: *Tibi soli peccaui*, quia te solum habeo Iudicem, & Dominum, & tui solius potestati, ac legibus subiectus sum, cùm sim Rex supremus huius populi. Et ad exaggerationem peccati, & qualitatis offensę in DEVM geminauit illud: *Tibi soli, tibi peccaui, & malum in oculis tuis feci*, non enim feci in oculis hominum, sed occultè: nam & adulterium secretò feci; & Vrias, licèt publicè sit occisus in bello, occultum tamen fuit, quòd ego fuerim causa mortis eius. *Propterea iustificaberis in loqui tuo.* Id est, Propterea consequetur hoc, quòd tu, qui solus es Iudex, parcendo mihi, iustificaberis, id est, verax fies in sermone tuo. Si enim ego non peccassem, fuisses verax in promissione tua; locutionis quippe iustitia est veritas. Si enim Dauid non peccasset, DEVS fuisset verax, promissa data ei per Nathan præstando, vt est 2. Regum, capite 7. Ex quo autem peccauit Dauid, indignum se reddidit promissione à DEO sibi data, nullusque remansit ei locus petendi promissa. Et idcircò dicit, quòd si DEVS miserebitur sui, erit DEVS verax, non quia promisit, sed quia semel dixit, se regni, ac MESSIÆ bona daturum sibi: & sic iustificabitur DEVS in suo loqui, quod est longè maius, quàm iustificari in promissione. *Et mundaberis in iudicare tuo.* Si peccatum meum fuisset publicum, & fuisset scandalosum, posset fortasse quispiam obiicere, quòd iudicium misericordiæ tuæ erga me non esset mundum; sed quia tale non fuit peccatum meum, tibi enim soli manifestum fuit, ideò ex peccato meo, interueniente

niente gratia tua, sequetur, quòd absoluens me eris mundus in iudicando. Referendo porrò supradicta verba Dauidis ad conditiones peccati, quas habet secundum se, ea ratione, vt est peccatum mortale, altior est sensus istorum verborum. Nam illud: *Tibi soli peccaui*, denotat, quòd in peccando mortaliter, nullum offendimus, nisi DEVM: ratio etenim omnis offensæ in eo est, quia fit contra DEVM, vel in ipso DEO, vt est odium DEI, & blasphemia, & similia: vel in nobis, aut in proximo, vt est fornicatio, adulterium, & homicidium. Sicut enim per charitatem non amamus nisi DEVM in seipso, & in nobis, & in proximo; ita & in peccato mortali, quod est contrarium charitati, non offendimus nisi DEVM. *Malum in oculis tuis feci*. Hoc ad exaggerationem culpæ facit, sicut qui peccat spectante Iudice, ac Prætore. *Propterea iustificaberis in loqui tuo*. Si non peccassem, esses verax in promissionibus præmiorum. Si peccassem, & non parceres mihi, esses verax in comminatione pœnarum: Sed postquam peccaui, parcens mihi, eris verus in loqutione tua, benefaciendo nobis, & saluando nos: non quia promisisti, facti enim sumus, ob peccatum, indigni promissione tua; sed quia dixisti: neminem enim saluat DEVS, nisi quem apud se dixit saluandum. *Et mundaberis in iudicare tuo*. Si non peccassem, esses mundus in præmiando: si mihi peccanti non parceres, esses mundus in puniendo; me autem peccante, ac te miserente mei, eris mundus in iudicando, iudicio videlicet iustificationis: maxima quippe munditia iudicij inuenitur, quando impius, absque immunditia vlla iudicij, absoluitur gratuitò. Rarissimum est hoc in humanis iudiciis; atque eo magis commendat munditiam in diuino Iudice. Hactenùs ex Caietano.

18. *Quinta expositio Gregorij.* Quinta expositio ita se habet; Dauid illis verbis, respexisse ad promissionem datam à DEO de remissione peccatorum cuiuis verè, ac dignè scelerum suorum pœnitenti. Hæc autem DEI promissio in veteri Testamento non solùm inuenitur apud Ezechielem, cap. 18. qui fuit quadringentis ampliùs annis posterior Dauide; sed etiam in Leuitico, cap. 16. *Orabunt* (ait DOMINVS) *pro iniquitatibus suis, & recordabor fœderis mei*, &c. Et in Deuteronomij cap. 30. *Si ductus pœnitudine reuersus fueris ad DEVM, reducet te Dominus DEVS tuus, & miserebitur tui*, &c. Sensus itaque verborum istorum Dauidis, est huiusmodi: *Miserere mei DEVS: dele iniquitatem meam: Laua me, & munda me à peccato meo, vt iustificeris in sermonibus tuis.* Hoc est, vt veræ inueniantur promissiones tuæ, quibus promisisti cuiuis homini verè pœnitenti remissionem suorum peccatorum. *Et vincas, cùm iudicaris.* Id est, iudicantibus hominibus, te non parciturum maximis, & grauissimis criminibus, dicentibusque cum impio Cain: *Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear.* Tu vincas istorum hominum iudicia, sententiámque subuertas; demonstrans, nullum esse tantùm crimen, quod non sit homini verè pœnitenti ignoscibile. Tu enim, vt ait Propheta, *præstabilis es super malitiâ.* Huic expositioni apt eadem est, aut certè persimilis interpretatio eorundem verborum, quam tradit S. Gregorius in explanatione quarti Psalmi pœnitentialis, hoc modo scribens: Possunt aliter etiam ista verba Dauidis hoc modo exponi; quasi Dauid dicat: Ideò deprecor te, vt miserearis mei, & vt laues, & mundes me à peccato meo; *vt tu iustificeris in sermonibus tuis.* Id est, vt verax appareas in promissis tuis. Promisisti enim iustis regnum æternum, & virtutum amatoribus æternæ vitę brauium reparasti. Sed nisi me, atque alios peccatores iustifices, non poteris inuenire quos non damnes. Iustifica ergo me, vt iustificeris in sermonibus tuis, *& vincas, cùm iudicaris.* Iudicant te, qui negant post lapsum, reparationem fieri, & remissionem peccatorum nemini dandam asserunt. Quos, si mihi peccatum remiseris, velut fabricatores mendacij, & peruersorum dogmatum cultores superabis.

Genes. 4.

Ioel 2.

S. Gregorius.

petabis. Sic B. Gregorius. Hanc expositionem sine causa (meo iudicio) Iansenius reiicit in suis Notationibus ad illum Psalmum, dicens, eiusmodi sensum verborum Dauidis nequaquam conuenire proposito Pauli, in hoc loco vbi ex hoc Dauidis testimonio argumentatur, DEI iustitiam ex nostra iniquitate illustriorem fieri. At verò secundum istam expositionem, non tam apparet, declarari iustitiam DEI ex nostra iniquitate, quàm quòd ex DEI misericordia, eius iustitia elucescit. Sed profectò, si ex misericordia DEI parcentis iniquitati hominum, elucescit eius iustitia, & veritas in promissis; similiter etiam innotescit ex ipsa iniquitate hominis, cui DEVS parcit, & qua non obstante, promissa sua fideliter seruat. Ergo iustitia DEI in seruandis promissis, ex ipsius misericordia parcentis peccatori per se, ac principaliter explendescit. Eadem quoque clarescit ex iniquitate ipsius peccatoris, non quidem per se, sed vt ita dicam, per accidens, & occasionaliter.

19. *Sexta expositio.* Sexta expositio est huiusmodi. In illis verbis: *Vt iustificeris in sermonibus tuis*, illud, *vt*, non significare causam, siue finem, sed denotare euentum, & consequentiam, & ordinem rei. Non enim id sensit Dauid, nec verbis istis docere voluit, ideò se peccasse, vt DEVS appareret iustus: sed hoc esse consecutum, & ita euenisse ex peccato suo, propter infinitam videlicet DEI bonitatem. Nam dum Dauid tot à DEO, tantisque cumulatus beneficiis, & promissis, non est veritus grauissimis sceleribus admissis, DEVM, tantum benefactorem suum, vehementer offendere; hinc clarissimè DEI iustitia, & fides, ac veritas enotuit, atque enituit, qui non solùm eius peccatis ignouit, sed etiam data ei promissa præstitit. Est itaque verborum Dauidis hic sensus: Fateor (ait Dauid) me grauissimum scelus aduersùm te fecisse: verùm, quæ tua est bonitas, & benignitas, hoc boni ex meis peccatis consecutum est, vt dum tu, licèt à me vehementer offensus, nihilominùs tamen, quæ mihi promiseras, fideliter seruas, & præstas, clarissimum sit omnibus, quàm tu in promissis tuis seruandis iustus sis, & *Iudicium de supradictis expositionib.* verax, atque fidelis. S. Thomas in commentario huius loci, aliquot superiorum expositionum commemorans, solam omnium primam, vt literalem, & proposito B. Pauli bene conuenientem, laudat. Ceteras verò, licèt veras, Pauli tamen proposito incongruas esse indicat. Ego, vt primam lubenter approbo, & laudo, ita sextam omnibus præfero, vt sententiæ verborum Dauidis maximè inhærentem, & consilio B. Pauli aptissimam.

QVARTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu 5. 6. 7. & 8. Si autem iniquitas nostra iustitiam DEI commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus est DEVS, qui infert iram? (secundum hominem dico) Absit: Alioquin quomodo iudicabit DEVS hunc mundum? Si enim veritas DEI in meo mendacio abundauit in gloriam ipsius, quid

quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor, & non (ſicut blaſphemamur, & ſicut aiunt quidam nos dicere) Faciamus mala, vt veniant bona: quorum damnatio iuſta eſt.

20.

HIs verbis continetur tertia obiectio, quam ſibi ipſe facit Paulus, ex iis, quæ à Dauide, & ab ipſo proximè dicta ſunt, exiſtens. Si enim peccato Dauidis illuſtrior facta eſt DEI bonitas, & veritas: ergo facienda ſunt peccata, vt per ea DEI gloria illuſtrior fiat. Quam obiectionem, tanquam nimis abſurdam, atque impiam, noluit Paulus propriè, ac distinctè pluribus verbis refellere: Sed contentus eſt, quaſi eam abominatus, & execratus reiicere illo verbo, *Abſit*: & item illis verbis, *Quorum damnatio iuſta eſt*. Tam eorum videlicet, qui dicunt facienda eſſe mala, vt eueniant bona; quàm eorum, qui nos Apoſtolos iſta prædicare, obtrectando, & calumniando dictitant. Iudicat enim Paulus, fuiſſe quoſdam, qui hanc illi calumniam intenderant: arripientes fortaſſe occaſionem ex eo, quòd Paulum dicentem audierant: *Vbi abundauit delictum, illic ſuperabundauit & gratia*. Sicut infrà cap. 5. ſcriptum eſt, & item illud, quod ipſe ait infrà cap. 11. *Concluſit* DEVS *omnia in incredulitate, vt omnium miſereatur*. Et hoc eſt, quod Paulus hoc loco ait: *Sicut blaſphemamur*. Id eſt, ſicut quidam, qui prædicare nos hanc blaſphemiam dicunt: vel ſicut apud nonnullos malè audimus, & tanquam blaſphemi habemur, quòd talia prædicemus.

Illud autem: *Secundum hominem dico*, adiecit Paulus, quaſi correctione vtens, quòd verba illa impia protuliſſet. *Nunquid iniquus eſt* DEVS? Secundum autem hominem dicere, idem valet, ac more carnalinm, & imprudentium hominum loqui. Quanquam Origenes admonet, quædam exemplaria non habere illud (dico) & pro illo: *Secundum hominem*, habere, *aduerſus hominem*, ita coniungendo cum verbis proximè antecedentibus: *Nunquid iniquus eſt* DEVS, *qui infert iram aduerſus hominem?* Græca quippe Propoſitio κατὰ cum Genitiuo, ſignificat *contra*, vel *aduerſus*; cum Accuſatiuo autem idem ſignificat, quod *ſecundum*. Pro illo verbo. *Commendat*, cùm dicitur: *Si iniquitas noſtra iuſtitiam* DEI *commendat*: Græcè eſt, συνίστησι quod verbum propriè ſignificat Statuere, ſtabilire, confirmare, ac fulcire: quanquam Heſychio authore, apud Græcos iſtud verbum variè accipitur, pro Laudare, illuſtrare, confirmare, & commendare. Et Origenes paulò poſt enarrans verba illa Pauli, quæ ſunt infrà cap. 5. *Commendat autem* DEVS *charitatem ſuam in nobis*; indicat verbum, *commendat*, eò loci pollere idem, quod Confirmat, vel Amabilem facit. In illis autem verbis: *Quomodo iudicabit* DEVS *hunc mundum*? Græcè non eſt Pronomen illud, *hunc*: & ſignificatur iſtis verbis, repugnare, atque impoſſibile eſſe, vt iniquus ſit, qui eſt futurus vniuerſalis, & ſummus omnium Iudex. Oportet enim, quod eſt primum, & ſupremum in aliquo genere, eſſe in eo genere perfectum: ſicut primum mouens eſt immobile; alioqui oporteret eſſe aliquid prius, à quo moueretur: & primum iudicans, & dirigens omnia, neceſſe eſt eſſe infallibile; alioqui oporteret eſſe aliud, à quo corrigeretur. Et huc ſpectant verba illa Iob cap. 34. *Ideò viri cordati audite me: Abſit à* DEO *impietas, & ab* OMNIPOTENTE *iniquitas. Opus enim hominis reddet ei, & iuſtè vias ſingulorum reſtituet eis. Verè enim* DEVS *non condemnabit fruſtrà, nec* OMNIPOTENS *ſubuertet iudicium. Quem conſtituit alium ſuper terram? aut quem poſuit ſuper orbem, quem fabricatus eſt?*

Origenes.

Heſychius.

Locus Iob, cap. 34.

21. Sed illorum verborum B. Pauli: *Si iniquitas nostra iustitiam* DEI *commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus est* DEVS, *qui infert iram? Absit.* Duplex potest esse sensus; vt alter sit hic: *Si iniquitas nostra iustitiam* DEI *commendat, num ideò iniquus est* DEVS, *qui infert iram?* hoc est, vindictam, puniens iniquitatem nostram: *Absit.* Hoc est, non propterea DEVS est iniquus: non enim malitiæ nostræ assignandum est, sed clementiæ, ac bonitati diuinæ, quòd nostra iniquitate vtatur in gloriam suam. Alter sensus est huiusmodi: *Si iniquitas nostra iustitiam* DEI *commendat;* ergo iniquus est DEVS, qui nostram iniquitatem iudicat: Sed non est iniquus DEVS, non igitur iustitiam eius nostra commendat iniquitas. Similiter illud etiam, quod subdit Paulus: *Si veritas* DEI *in meo mendacio abundauit in gloriam ipsius, quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor?* &c. Dupliciter potest exponi: Primùm hoc modo: Si veritas DEI seruantis promissa sua, per meum mendacium, & peccatum maior, & illustrior apparuit; non ego tanquam peccator damnari debeo, qui DEI veritatem, & iustitiam manifesto, & illustro: quin potiùs faciamus mala, vt inde bona eueniant: hoc enim, ait Paulus, quidam malè, & falsò de nobis loquuntur, rectè à nobis dicta, iniquè calumniantes. Sed profectò iustè peccator punitur, nec sunt facienda mala, vt inde bona eueniant: non ergo DEI veritas in meo mendacio abundauit. Possunt etiam aliter eadem verba sic exponi, vt in persona insipientium, & impiorum hominum talia loquatur Paulus, in hanc videlicet sententiam: Si, vt Danidis verba sonant, iustitia, & veritas DEI per nostrum peccatum, vel mendacium clariùs ostenditur, magisque elucescit, non debemus nos, qui nostro mendacio gloriam DEI amplificamus, atque illustramus, damnari, ac puniri: quin potiùs facienda sunt nobis mala, vt quæ tantum boni pariant, illustriorem DEI nimirum gloriam. Hanc argumentationem hominum impiorum, qui & eam ipsi Paulo affingebant, referens hoc loco Paulus, non aliter refellit, quàm horrendo, & abominando tantam impietatem, dicens: *Absit.* & item: *Quorum damnatio iusta est.* Et verò si peccatum ex se, suaque natura augeret, atque illustraret DEI gloriam, peccandum vtique foret; nec vllo modo iustum esset, peccatorem puniri. At verò non ex peccati natura id prouenit, sed ex infinita bonitate, ac sapientia, & potentia DEI, qui malis, & peccatis, & scit, & potest, & vult bene vti ad maiorem gloriam suam. Huc spectat illa Boëtij præclara sententia in libro 4. de consolatione Philosophica, Prosa 6. Sola, inquit, est diuina vis, cui mala quoque bona sunt, cùm eis competenter vtendo, alicuius boni elicit effectum. Ordo enim quidam cuncta complectitur, vt quod ab assignata ordinis ratione discedit, hoc idem, licet in alium, tamen in ordinem relabatur: ne quid videlicet in regno Prouidentiæ liceat temeritati.

Boëtius.

22. Cæterùm accuratè declaranda sunt verba illa: *Faciamus mala, vt veniant bona:* quæ verba Paulus in persona impiorum refert, ea prorsus abhorrendo. Ex hoc autem loco Theologi colligunt sententiam illam, (Non esse facienda mala, vt eueniant bona) qua quidem vna sententia complures aliæ veritates à Theologis liquido declarantur, valideque probantur, atque confirmantur. Sicut autem secundum disciplinam Logicam, ex falsis argumentari verum, fas non est; ita secundum disciplinam moralem, & doctrinam Christianam, non est vtendum malis ad comparanda bona, nec ad bonum finem perueniendum est per mala media. Iuuat hic tria commemorare Caietani super hac ipsa sententia, sanè quàm Theologica documenta. Ac primum quidem est, peccatum nullo modo esse eligendum, vt medium ad quemcunque bonum finem consequendum: repugnat enim peccato, ea ratione vt peccatum est, vt sit eligibile. Si enim foret

Tria Caietani documenta.

eligibile,

eligibile, cùm omnis electio sit alicuius boni, peccatum esset bonum, & ideò non esset peccatum: nec igitur propter se, nec propter quiduis aliud peccatum est eligibile. Hoc tamen non obstat, quin verè dicantur peccata hominum esse materia diuinæ iustitiæ, & gloriæ: sicut crimina latronum, & patricidarum, sunt materia iustitiæ boni Iudicis; & sunt occasiones ostendendi gloriam iustitiæ eius; quin etiam quandoque sunt materia clementiæ, ac misericordiæ Principis. Cùm igitur Dauid dixit: *Tibi soli peccaui, vt iustificeris in sermonibus tuis*, non sensit, nec significare voluit, peccatum suum fuisse medium congruens ad illustrandam DEI iustitiam: Sed indicauit, ex occasione peccati sui oblatam esse materiam, in qua superluceret iustitia, & fides, & veracitas DEI; sicut qui commissi à se parricidij petit veniam à Principe, vt in tanto crimine potentiæ eius sublimitas, soluta ab omni lege humana, euidentiùs appareat.

Alterum Caietani annotamentum est huiusmodi: Quoniam euitatio maioris mali, est quoddam bonum, & eiusdem rationis cum bono, quantum ad esse iustum, vel iniustum, & esse honestum, vel inhonestum, sicut etiam Philosophi tradiderunt; idcirco ob eandem rationem, qua horremus facere mala, vt eueniant bona, etiam horrere debemus facere mala minora, vt euitemus maiora mala: vitatio namque maioris mali, est quoddam bonum, & sanè minùs bonum est, quàm consecutio alicuius boni: quare si non propter hoc, multò minùs propter illud sunt facienda mala.

Tertio loco adnotat Caietanus, non esse huic doctrinæ Pauli contraria, ea, quæ traduntur in decretis, distinctione 13. ex decreto Concilij Toletani 8. & ex sententia B. Gregorij in libro 32. Moralium, capite 27. vel secundum aliam distinctionem 22. Gregorius etenim eo loco conditionaliter loquitur, conditione pendente non ex parte rerum, sed ex parte hominis, dicens: *Si omnino nullus sine peccato euadendi aditus patet*, &c. quæ perplexitas non est ex parte rerum, sed interdum contingere potest ex parte hominis non videntis aditum euadendi absque peccato. Et tunc Gregorius consulit secundum indulgentiam, eligere minùs malum, vtens authoritate Pauli de vxore propter fornicationem vitandam. Concilium verò Toletanum non docet eligere minùs peccatum, sed facere solutionem minoris obligationis, quam constat fieri sine peccato, vt patet in exemplo, quod ibi ponitur, de solutione iuramenti, & noxię promissionis: potiùs enim rescindendum est iuramentum, quàm implendum est promissum perniciosum. Hæc Caietanus, verè, doctèque, ac planè Theologicè. 23. *1. Cor. 7.*

Verùm non fuerit alienum, verba ipsa Concilij Toletani, quæ indicauit Caietanus, hîc adscribere. Sunt autem huiusmodi: Vbi periculi necessitas compulerit, id debemus resoluere, quod maiori nexu noscitur obligari. Quid autem ex his leuius, quidve sit grauius, pietatis acumine inuestigemus. Etenim cùm periurare compellimur, CREATOREM quidem offendimus, sed nos tantummodo maculamus. Cùm verò noxia promissa complemus, & DEI iussa superbè contemnimus, & proximis impia crudelitate nocemus, & nos ipsos crudeliori gladio trucidamus. Sic ibi. Verba porrò B. Gregorij, quæ tantùm Caietanus attigit, sic habent: Si omnino nullus sine peccato euadendi aditus patet, minora semper eligantur; quia & qui murorum vndique ambitu, ne fugiat, clauditur, ibi se in fugam præcipitat, vbi breuior murus inuenitur. Hinc etiam Paulus, cùm quosdam in Ecclesia incontinentes aspiceret, concessit minima, vt maiora declinarent, dicens: *Vnusquisque vxorem suam habeat, propter fornicationem*. Et quia tunc solùm coniuges sine culpa in admixtione sunt, cùm non pro explenda libidine, sed pro suscipienda prole miscentur; vt hoc etiam, quod concesserat, sine *Concilium Toletanū 8.* *S. Gregorius.* *1. ad Cor. 7.*

culpa, quamuis minima non esse monstraret; ideò adiunxit: *Hoc dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.* Non enim sine vitio est, quod ignoscitur, & non præcipitur. Peccatum profectò vidit, sed quia posset indulgere, præuidit. Ergo cùm in duobus constringimur, vtiliter minimis subdimur, ne in magnis sine venia peccemus. Itaque plerumque neruorum Behemoth perplexitas soluitur, dum ad virtutes maximas per commissa minora delicta transitur. Hæc dixit S. Gregorius exponens verba illa Iob, quæ sunt in capite 40. *Nerui testiculorum eius perplexi sunt*, docens verbis illis significari perplexas diaboli suggestiones, quibus homo incertus, & dubius animi pendet, dum putat se non posse vnum peccatum euadere, quin alterum peccatum incurrat.

24. At enimuerò isti sententiæ, ac doctrinæ Pauli, non esse facienda mala, vt eueniant bona, vel vt arceantur maiora mala, planè aduersari videtur facinus illud Loth, quod narratur in capite 19. libri Genesis. Is enim videtur licitè fecisse malum, vt vitaret aliud maius malum: nam filias suas obtulit libidini Sodomitarum, vt eorum nefandam violationem ab hostibus suis defenderet. In quo facto non peccasse eum, non leue argumentum est, quod B. Petrus in capite 2. posterioris epistolæ suæ præclarum ei iustitiæ, ac innocentiæ perhibet testimonium illis verbis: *Iustum Loth oppressum à nefandorum iniuria, & luxuriosa conuersatione eripuit* DEVS: *aspectu enim, & auditu iustus erat, habitans apud eos, qui de die in diem animam iusti iniquis operibus cruciabant.* Verùm de illo facto Loth, fueritne honestum, an improbum, dignumque laude, an vituperatione, dissentiunt Authores. Multi enim ipsum laudant, nedum à peccato vindicant; multi contrà improbant, & damnant. Laudare videtur S. Augustinus in libro de Mendacio, capite 7. Laudat Ambrosius in libro 1. de Abraham, cap. 6. & Chrysostomus in Homilia 43. A peccato autem vindicant & S. Thomas in quæstionibus de Malo, quæst. 1. art. 1. & in responsione ad 14. obiectionem. & item Caietanus in 2.2. in art. 4. quæst. 74. & Ioannes Arboreus in libro 10. Theosophiæ, cap. 2. Ex aduerso autem illud factum Loth improbant, & culpant Augustinus in quæst. 42. in Genesim, & in libro contra mendacium, cap. 9. & super cap. 19. Genesis: Glossa interlinearis, & Lyranus, & Thomas Anglicus, & Tostatus, & Lippomanus in Catena, & Ioannes Ferus, necnon & Sotus, de Iustitia, & iure, quæst. 1. art. 5.

Locus 2. Pet. 2.

Excutitur illud factum Loth filias suas exponentis libidini Sodomitarũ, vt hospites suos inuiolatos seruaret.

S. Augustin. S. Ambros. S. Chrysost. S. Thomas. Caietanus. Ioannes Arboreus.

S. Augustin. Glossa interlinearis. Lyranus. Thomas Anglicus. Tostatus. Lippoman. Ioan. Ferus. Sotus.

Equidem propensior sum in sententiam Augustini, factum illud Loth minimè approbantis. Cuius in libro contra mendacium, cap. 9. hæc sunt verba: Si peccare non debemus, ne grauiùs peccemus nos, vel alij in quoslibet peccent, considerandum est in eo, quod fecit Loth, vtrùm sit exemplum, quod imitari, an potiùs quod euitare debeamus. Putandum enim est, cùm tam horrendum malum suis cerneret impendere hospitibus, quod ipse cuperet repellere, nec valeret, sic eius animum potuisse turbari, vt vellet facere, quod non humani timoris nebulosa tempestas, sed diuini iuris tranquilla serenitas, faciendum à nobis non esse clamabit: & iubebit potiùs, vt sic nostra peccata caueamus, ne alienorum peccatorum timore peccemus. Aliena quippe ille vir iustus timendo peccata, quæ nisi consentientes inquinare non possunt, perturbatus non attendit suum peccatum, quo voluit subdere filias libidinibus impiorum. Hæc quando in scripturis sanctis legimus, non ideò quia facta credimus, etiam facienda credamus, ne violemus præcepta, dum passim sectamur exempla. Itaque rectissimè quispiam tunc dixisset sancto Loth: Age quidquid potes, ne fiat quod meritò times. Sed noli facere magnum scelus tuum, dum magis horrescis alienum. Quantumlibet enim distet inter tuum, & alienum; hoc tamen erit tuum, & illud

25. *Authoris sententia.*

illud alienum.Sic Auguſtinus.Culpandus igitur fuit Loth : ſed eam tamen culpam duæ res multùm eleuarunt:primò ingens animi perturbatio, mentis iudicium impensè confundens,ac perſtringens, cuius ille ſatis magnam,& grauem cauſam habuit. Deinde flagrans eius ſtudium, magna ſanè dignum laude, à nefanda,& violenta Sodomitarum iniuria defendendi,ac tuendi hoſpites ſuos.

Si autem factum Loth excuſandum eſſe videatur, nullam ego commodiorem excuſandi eius facti rationem video, quàm quæ tradita eſt à Caietano ſuper illo Geneſis loco,vbi factum iſtud Loth narratur.Is verò ita ſcribit:Magna oritur quæſtio,vtrùm Loth peccauerit offerendo filias ſuas libidini Sodomitarum, ad euitandam iniuriam ſuorum hoſpitum. Hinc enim apparet peccatum eſſe,flagitio repenſare flagitium,iuxta doctrinam illam Pauli:Non eſſe facienda mala, vt eueniant bona. Ex altera verò parte factum illud Loth fuiſſe licitum, probare videtur authoritas beati Petri, appellantis eum & aſpectu, & auditu iuſtum,& nefariè vexatum, atque oppreſſum à Sodomitis, & liberatum à Deo. Sed huius quæſtionis ſolutio talis eſt:Loth non obtuliſſe filias Sodomitis animo repenſandi flagitium flagitio, ſed animo placandi furentem populum, per hyperbolicam quandam ſui ſubmiſſionem. Credebat enim, populum minimè acceptaturum eiuſmodi oblationem; ſed fore potiùs, vt populus ille tanta eius placatus ſubmiſſione, ab incœpto deſiſteret : idque propterea veriſimile erat, quòd filiæ Loth primariis Sodomæ ciuibus iam deſponſæ fuerant. Simile igitur eſt,quod de Loth dicimus, vt ſi placaturus quis alium à ſe magna offenſum iniuria,nudum ei pugionem offerat,dicens:Interfice me;non eo ſanè animo, vt ille occidat;ſed vt,tanta ipſius mitigatus ſubmiſſione,omnem ei remittat iniuriam, & offenſam. Verùm de hac quæſtione ſatis hoc loco dictum ſit : ampliorem enim tractatum eius fecimus in tertio tomo commentariorum noſtrorum in Geneſim, ſuper caput 19.in prima diſputatione.

26. *Quonam videatur illius facti Loth probabiliter excuſatio. Caietanus.*

QVINTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

QVID ergo?præcellimus eos? Nequaquam,cauſati enim ſumus, Iudæos, & Græcos, omnes ſub peccato eſſe : ſicut ſcriptum eſt: Quia non eſt iuſtus quiſquam, non eſt intelligens, non eſt requirens DEVM: *& quæ ſequuntur vſque ad illa verba*: Non eſt timor DEI ante oculos eorum. *Verſu 10. vſque ad 18*

QVONIAM Paulus initio huius capitis affirmauerat,Iudæos multis rebus præſtare Gentilibus:ne fortè Iudæi ea re ſuperbè aduerſùs Gentiles extollerentur, nunc ipſe ſibi obiiciens ait : Num quia Iudæis credita ſunt eloquia DEI, vt ſuprà diximus,propterea Iudæi præcellunt Gentiles?Reſpondet Paulus:Nequaquam.Nec ſunt hæc Pauli dicta 27.

intet se pugnantia. Nam licèt Iudæi præcellant Gentes secundum quasdam prærogatiuas à DEO ipsis indulras; in negotio tamen iustificationis apud DEVM, quod nunc tractatur à Paulo, Iudæi non antecellunt Gentes, vt possint gloriari aduersùs eas de iustiria sua coram DEO. Atque hunc esse germanum huius loci sensum, planè indicant, quæ deinceps proximè subiungit Paulus. Glossa super hoc loco ait, Iudæos excelluisse Gentibus in tempore legis, & ante CHRISTI aduentum: post aduentum autem eius, atque in statu gratiæ, haud quaquam præcellere. Nam vt scripsit Paulus ad Colossenses cap. 3. *In* CHRISTO *non est Iudæus, nec Gentilis, nec circumcisio, nec præputium.* Sed hoc responsum meritò non placet B. Thomæ. Paulus etenim infrà ostender, Iudæos, etiam dum

Ezechiel. 5. erant sub lege, minùs quàm Gentiles, in peccatis fuisse: sicut per Ezechielem dicit Dominus: *Ista est Hierusalem, quam posui in medio Gentium. Contempsit iudicia mea, vt magis esset impia, quàm Gentes.* Quocirca S. Thomas respondet, Paulum suprà esse loquutum de excellentia Iudæorum, quantum ad singularia quædam beneficia, & prærogatiuas, quas eis DEVS indulserat: hîc autem excludere præstantiam ipsarum personarum: quia Iudæi tantis à DEO acceptis beneficiis malè vsi sunt.

28. *Causati enim sumus Iudæos, & Græcos, omnes sub peccato esse.* Id est, causam, cur Iudæi in negotio iustificationis coram DEO non sunt præferendi Gentibus, suprà docuimus esse hanc, quòd omnes, tam Iudæi, quàm Gentiles, sub peccato sunt. Ac de Gentilibus quidem id ostendir suprà in capite primo; de Iudæis verò in capite secundo. Magnam porrò emphasim habet illud: *Sub peccato esse.* Significat enim teneri constrictum iugo peccati, reumque esse æternæ damnationis, & obnoxium esse iræ, ac vindictæ diuinæ. Prætereà significat, hominem, qui peccat, tametsi actus peccari transeat, habere tamen in animo suo inhærentem maculam peccati, & obstrictum esse reatu æternæ damnationis: Quod euidenter colligitur ex verbis illis, quæ sunt in capite 22. libri Iosue: *An parum vobis est, quia peccastis in Beelphegor, & vsque in præsentem diem macula huius sceleris in vobis permanet?* Vel, esse sub peccato, est seruum esse peccati; sicut dicit Scriptura: *Qui facit peccatum, seruus est peccati.* Significat item, hominem nec sua vi, nec vllius creaturæ adiutorio posse, citra singularem DEI gratiam, ex peccato emergere. Significat etiam, pondere peccati grauatum, & depressum esse, sicut dixit David: *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me.* Est enim peccatum, talentum illud plumbi intra amphoram, quod vidit Zacharias. Ac demùm, sub peccato esse, significat, velut quadam necessitate, ex vno peccato in aliud, vel simile, vel dissimile trahi.

Quid sit esse sub peccato.

Locus Iosue, cap. 22.

Ioann. 8.

Psalm. 37.

Zachar. 5.

29. Iam verò grauem afferunt quæstionem verba illa, quæ citat Paulus ex veteri scriptura, dicens: *Sicut scriptum est: Quia non est iustus quispiam, non est intelligens, non est requirens* DEVM, & cætera vsque ad illud: *Non est timor* DEI *ante oculos eorum.* Hæc enim verba à Paulo citata, reperiuntur omnia in Psalmo 13. secundum Latinam, & Græcam translationem; at verò secundum scripturam Hebraicam, tantùm in eo Psalmo reperiuntur ea verba: *Non est iustus quispiam, non est intelligens, non est requirens* DEVM. *Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est, qui faciat bonum.* Quæ autem deinceps sequuntur: *Sepulcrum patens est guttur eorum*, & cætera vsque in finem, non sunt in eo Psalmo secundum lectionem Hebraicam. Quæritur itaque, qua ratione Græca, & Latina translatio istos versus inseruerit Psalmo 13. cùm eos inibi non habeat scriptura Hebraica; & quomodo Paulus, qui non solet testimonia veteris scripturæ citare, nisi quæ reperiuntur in textu Hebraico, in hoc loco citauerit istos versus ex Psalmo 13.

An versus omnes hic citati à Paulo pertineāt ad Psalmū 13.

in quo

in quo non sunt, vt diximus, secundum lectionem Hebraicam. Huius quæstionis solutionem tradit B. Hieronymus in proœmio libri decimisexti commentariorum in Isaiam, respondens ad hanc ipsam quæstionem sibi ab Eustochio propositam, hoc modo scribens: Non paruam quæstiunculam mihi attulisti, quòd octo versus, qui leguntur in Ecclesiis in Psalmo decimotertio, ab illo versu: *Sepulcrum patens est guttur eorum*, vsque in finem, qui versus in Hebraico non habentur, Paulus vsurpauerit in epistola ad Romanos. Ego omnem scripturam mente perlustrans, animaduerti, sicut omnis penè epistola ad Romanos de veteri structa est Testamento; sic & hoc testimonium partim ex Psalmis, partim ex Isaia esse contextum. Nam primi versus sunt ex Psalmo decimotertio. Ille: *Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agebant*, est quinti Psalmi. Proximè sequens versus: *Venenum aspidum sub labiis eorum*, pertinet ad Psalmum centesimum trigesimum nonum. Qui autem deinceps sequitur: *Quorum os maledictione, & amaritudine plenum est*, ex nono Psalmo est. Tres autem versus subsequentes, illos dico: *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio, & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt*, sumpti sunt ex capite quinquagesimonono Isaiæ. Denique vltimus ille versus: *Non est timor* DEI *ante oculos eorum*, in Psalmo trigesimoquinto inuenitur. Nec moueat quemquam, quòd quæ suis in locis numero singulari dicuntur, Paulus plurali numero posuerit: quippe qui scribebat ad plurimos, & in vnum sensum multa cogebat exempla. Ex quo licet intelligere, non tam Paulum de Psalmo decimotertio sumpsisse, quod in Hebræo non habetur, quàm eos, qui artem contexendarum scripturarum Apostoli nesciebant, quæsisse aptum locum, vbi assumptum ab eo ponerent testimonium, quod absque necessitate in scriptura positum non putabant. Et quia ex decimotertio Psalmo primos versus Paulus citauerat, existimauerant, ceteram quoque narrationem ex eodem Psalmo esse sumptam, & in eo reponi oportere. Denique omnes Græci tractatores, qui nobis eruditionis suæ in Psalmos commentaria reliquerunt, hos versiculos veru annotant, & prætereunt, liquidò confitentes, in Hebræo non haberi, nec esse apud LXX. Interpretes: sed esse in editione vulgata, quæ communis vocatur, & in toto orbe diuersa est. Hactenùs verba fuerunt B. Hieronymi.

S. Hieron

Quocirca satis miror dominum Lindanum, egregiè doctum, & Catholicum virum, qui in suo libro primo de optimo genere interpretandi scripturam, ex hac citatione Pauli validè argumentari se putauit, Biblia Hebraica ab Hebræis esse corrupta, eo maximè argumento, quòd prædicti octo versus ex decimotertio Psalmo hîc citati à Paulo, quos ibi habet translatio LXX. Interpretum, in libris Hebraicis non reperiantur. Quanquam ipse affirmat, vidisse se vetustissimum quoddam Hebraici Psalterij exemplar, quod credebatur fuisse Augustini Episcopi Cantuariensis, qui Angliam à Pelagianismo repurgauit; quod Psalterium prædictos octo versus in Psalmo decimotertio integros habebat, sicut habent Latinum, & Græcum Psalterium. Sic Lindanus. Quem credibile fit, aut non legisse, quam paulò suprà memorauimus, B. Hieronymi sententiam, aut eam, cùm ista scriberet, animum eius non subiisse; nisi fortè & legerat, & in memoria eam habebat, sed ab ea sciens, volensque discessit. Cùm tamen ea, tum ob Hieronymi authoritatem, tum ob rationes, quibus eam firmauit, probabilis admodum ei videri debuisset. Nec mihi quidem magnam fidem facit Psalterium illud Hebraicum illius Augustini: tum quia Augustinus ille non solùm annis, sed etiam seculis posterior fuit Hieronymo: Vt necesse fit, codices Hebræos, quos habuit S. Hieronymus, multò fuisse vetustiores, fideque digniores; tum etiam 30.

Lindanus. Non fuisse corruptum ab Hebræis Psalmum 13. vt putauit Lindanus.

etiam quod non est eruditi hominis, ex vnò duntaxat codice, ceteros omnes velle corrigere; cùm potiùs ex aliorum omnium codicum consensu, vnius discrepantis deprauationem concludere oporteat. Ioannes Isaac Leuita, & Coloniæ, superioribus annis, professor linguæ Hebraicæ, tres libros scripsit pro veritate Hebraicæ scripturæ aduersùs Lindanum, & inter alia docet, prædictos illos versus Psalmi decimitertij, quos habebat Hebraicum illud exemplar Augustinianum, quia in omnibus Latinis Bibliis in eo Psalmo legebantur, ab aliquo hebraizante, nec sanè admodum docto linguæ Hebrææ, ex Latinis in Hebræum sermonem conuersos, in eum locum illatos esse, atque insertos. Omnino mihi non fit verisimile, Iudæos omnes, qui vbicunque terrarum dispersi erant, consensisse, atque conspirasse ad corrumpendum Biblia Hebraica, ex decimotertio Psalmo versus illos detrahendo. Nam quænam, obsecro, eos potuit ratio impellere ad tantæ impietatis scelus designandum, & perficiendum? Cùm ipsi religiosissimè, vel vsque ad superstitionem, in sacris Bibliis vel minima quæque obseruarent, ac venerarentur, nefas esse putantes, quidquam, quantumuis minimum, variare. Nempe de Iudæis dixit Dominus, Ioannis 5. *Scrutamini scripturas, in quibus vos putatis vitam æternam habere.* Nec verò isti versus quidquam faciebant ad CHRISTVM Dominum, vel Christianam religionem, vt in eius odium eos inde remouerint; cùm in aliis etiam Scripturæ locis illi versus reperirentur: & ob istam causam, alia potiùs detrahenda fuissent ex Psalmis, & Prophetis, quæ apertam continebant prædictionem eorum, quæ in Domino IESV manifestè, perfectéque completa sunt. Ceterùm, licèt isti versus non sint in eo Psalmo secundum Scripturam Hebraicam, nec translationem lxx. Interpretum, nec in Græca editione Complutensi, nec apud Græcos interpretes eo in loco exponantur, vel legantur, sicut nec apud Latinum interpretem sunt in Psalmo quinquagesimo, per omnia simillimo decimitertij Psalmi: non tamen ex decimotertio Psalmo remouendi sunt; verùm ob antiquissimam lectionis consuetudinem, quæ præcessit etiam B. Hieronymi tempora, omnino retinendi.

Locus Ioannis 5.

SEXTA DISPVTATIO.

Quemadmodum intelligere oporteat verba illa Dauidis, quæ hîc commemorat B. Paulus.

Versu 12.

Non est iustus quisquam, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.

31. HAC sententia, & verbis Dauidis abutuntur Lutherani, inde argumentantes, omnes prorsus homines, etiam iustificatos, perpetuò esse sub peccato, ob perpetuam naturæ humanæ corruptionem, natiuamque propensionem ad malum: quapropter Catholici Doctores variis modis ista Dauidis verba interpretati sunt, vt ea dirigerent ad verum, & Catholicum sensum. Sunt autem quatuor istorum

Quatuor expositiones.

rum verborum Dauidis expositiones. Prima expositio est: eo sensu dici, nullum hominem esse iustum, nec bonum facere, quòd nemo ex seipso, & citra speciale DEI auxilium, possit verè iustus esse, & quod est verè bonum facere. Quod etiam confirmauit Moses Exod. 34. illis verbis: *Dominator* DEVS *misericors, & clemens, qui aufers iniquitatem, atque peccata, nullúsque apud te, per se innocens est.* Hoc item modo interpretari conuenit illud Michææ 7. *Periit sanctus de terra, & rectus non est in hominibus.* Hæc interpretatio apta est, atque congruens proposito Pauli in hoc loco, vbi probare vult, omnes homines esse in peccatis, nec iustos esse posse nisi per fidem, & gratiam CHRISTI. Altera expositio est: Nullum hominem dici iustum omnino, & quantum ad omnia; ita vt aliquando nullum peccatum fecerit, &, ad præsens, nullum peccatum adiunctum habeat, saltem veniale, sicut scriptum est in Prouerbiis, cap. 20. *Quis potest dicere: Mundum est cor meum, purus sum à peccato?* Et Ecclesiast. 8. *Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.* Tertia expositio: Illas sententias Dauidis vniuersales, esse dictas per hyperbolen, nec esse accipiendas vniuersaliter, sed in plurimis, vt paucissimi tantùm excipiantur: & hic loquendi modus per hyperbolen, frequens est in diuina scriptura, præsertim autem in Prophetis: de quo loquendi modo plura diximus suprà in explanatione secundi capitis, exponentes illam sententiam Isaiæ: *Omnes nos quasi immundi facti sumus.* Primam expositionem suprà positam attingit B. Augustinus explanans illum Psalmum decimumtertium: Et hanc, & secundam expositionem approbat S. Thomas. Secundæ interpretationi magis adhæret Caietanus.

Prima expositio. *Secunda expositio.* *Tertia expositio.* *Isa. 64.* *S. Thomas. Caietanus.*

Quarta expositio est huiusmodi: Omne hominum genus duos in populos distribui potest: quorum alter populus continet omnes impios, atque improbos homines; alter autem pios homines, & honestè, ac iustè viuentes. Supradictæ igitur Dauidis, & Pauli sententiæ de impietate, & improbitate omnium hominum, pertinent ad omnes homines non simpliciter, & præcisè, sed ad omnes illius prioris populi, qui quidem populus interdum segregatus, & separatus est ab altero populo bonorum: nonnunquam verò, quantum ad habitationem, & ciuilis vitæ vsum, cum illo permistus, & confusus est. At licèt expositio hæc non admodum placere videatur B. Thomæ; ea tamen placuit Ambrosio, & videtur nobis apprimè Dauidis, & Pauli consilio, & proposito congruere. Qui enim considerate legit illum decimumtertium Psalmum, comperiet in eo describi duplicem populum, alterum quidem impium: nam vox Hebræa, quam ibi Latinus Interpres vertit, *insipiens*, propriè significat stultitiam cum impietate coniunctam. Alterum verò populum describit ibi Dauid fidelem, & pium, quem appellat, Plebem DEI, & generationem iustam, & cuius DEVS spes est: & quem populum alter ille populus impius pro ludo, & ioco habeat insectari, & vexare, & quasi escam panis, vt Dauid ait, deuorare. Ergo sententiæ illæ Dauidis non ad omne genus hominum simpliciter referendæ sunt, sed ad omnes homines illius impij, & iniqui populi, apud quos verè dicitur, quòd non sit iustus quispiam, nec faciens bonum. Ambrosius certè in Commentario huius loci Pauli, supradictas Dauidis sententias ita exposuit, vt à nobis dictum est: loquens enim de istiusmodi hominibus, quos Dauid, & Paulus tanquam omnibus sceleribus corruptos memorat, hæc subdit: Istos omnes & Hieremias significauit, dicens cap. 26. *Tunc omnes insurrexerunt in Prophetam Domini, volentes occidere eum.* Et cap. 38. ait: *Omnis autem populus non permisit.* Non ergo omnes dixit, sed multos: & hos omnes dixit, sed bonos. Neque enim quia dicit: *Omnes declinauerunt*, totam penitùs plebem significat, sed eam tantùm partem plebis, quæ 32.

Ambrosius.

omnes malos continebat: semper enim duo populi sunt in vna plebe, & vnus est bonus, alter malus: talis est populus, quem in Hierusalem designans Dominus increpat sub nomine Hierusalem, dicens: *Hierusalem, quæ occidis Prophetas*

Matth. 23. Et alio loco: *Generatio praua, & adultera.* Et item: *Natio viperarum.* Et apud

23 Isaiam: *Væ genti peccatrici.* Quòd autem iste populus malus possit conuerti, &

1. transire in populum bonum, demonstrat Apostolus, dicens: *Eramus & nos natura*

Ephes. 2. *filij iræ, sicut & cæteri.* Et item: *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.*

5.

1. ad Cor. 6. Et alio loco: *Et hæc quidem fuistis; sed nunc abluti estis, sed sanctificati estis*, &c. Sic Ambrosius.

33. *Discutitur sententia quædam Chrysostomi.* Non ab re fuerit, vt hoc loco cautum faciam lectorem, admonendo eum cuiusdam sententiæ B. Chrysostomi, nec probabilis, nec probæ: ne fortè, ob tanti viri authoritatem, errore aliquo implicetur. Chrysostomus enim in Commentario illius decimitertij Psalmi verba illa Dauidis: *Non est, qui faciat bonum, non est vsque ad vnum*, nimiò plus, quàm par erat, extendens, pertinere ea putauit etiam ad B. Virginem; dicens, eam in tempore Passionis filij sui Domini nostri, dubitationis, & incredulitatis tentatione perstrictam defecisse. Verba eius sunt hæc: Quando CHRISTVS est crucifixus, non fuit qui faceret bonum. Discipuli omnes fugerunt: Ioannes nudus abscessit: Petrus negauit: Mariæ animam gladius dubitationis, & incredulitatis peruasit. Nec dissimile est, quod tradit

Origenes. idem Homilia 49. in Genesin. Similis fuit Origenis sensus in Homilia 17. in Lucam. Nec diuersa fuisse videtur Augustini sententia in libro Quæstionum veteris, & noui Testamenti, quæst. 73. Ego de Origene, cuius multi, & grauissimi errores in confesso sunt apud omnes, susque deque fero. Nec me mouet quidquam author illarum quæstionum veteris, & noui Testamenti, vt quem in eo opere multifariam esse lapsum sciam, nec eum fuisse Augustinum, habeamus exploratum, multisque argumentis compertum. De beato autem Chrysostomo, hoc tantùm ad præsens habeo dicere, eum in sententia illa, veritatis, & pietatis terminos excessisse. Est enim indubitatum, & certum, in Ecclesia Catholi-

Beatam Mariam omnis peccati prorsus expertẽ sẽper fuisse. ca beatissimam Virginem omnis peccati, etiam leuissimi, ac minimi, per omnem vitam, fuisse expertem. Et ingenti Catholicorum Doctorum assensu, & approbatione celebratur sententia illa, quam in libro de Natura, & gratia, cap. 36. scripsit B. Augustinus, his verbis: De sancta Virgine MARIA, propter ho-

Preclara B. Augustini sententia. norem CHRISTI, nullam prorsus, cùm de peccato agitur, habere volo quæstionem. Inde enim scimus, quòd ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum ex omni parte peccatum, quod concipere, ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum.

SEPTIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

SCIMVS autem, quoniam quæcumque lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur; vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus DEO.

NE Iudæi dicerent, sententias Scripturæ supra memoratas à Paulo de omnium hominum impietate, atque improbitate, non ad se, qui erant veri DEI cultores; sed ad impias Gentes idololatriæ deditas pertinere: idcirco Paulus id refellens, ait, præcepta, & cæremonias, & admonitiones, & comminationes legis diuinæ, & sacræ Scripturæ, non fieri nisi ad eos, qui ei legi subiecti sunt. Hunc locum exponens Ambrosius: Manifestum, inquit, est, quia Iudæos increpat lex, qui primùm non crediderunt Duci suo Mosi, nec deinde Prophetis parentibus suis, quos & persequendo denique occiderunt: neque Apostolis cognatis suis secundum carnem, quorum sanguinem effuderunt semper impij, & in DEVM rebelles; vt per legem damnentur, cuius authoritatem impiè contempserunt. Sic Ambrosius. Sed verba hæc Pauli tres habent dubitationes. Primum enim, quomodo in Iudæos verè quadrat superior illa sententia Dauidis: *Dixit insipiens in corde suo, non est* DEVS, vnde cetera deriuantur, quæ subtexit Dauid, & hic à Paulo narrata sunt. Iudæi enim veri DEI cultum, & religionem profitebantur. Respondet Hieronymus in Commentario huius loci, plerosque Iudæos, quamuis lingua confiterentur DEVM, factis tamen, & per legis diuinæ præuaricationem, negasse: cognitio enim DEI tantùm speculatiua, parui momenti est, præ quam est cognitio practica, continens sincerum DEI timorem, & obsequium. Altera dubitatio est, cùm supradictæ sententiæ, quas Paulus memorat, non contineantur in lege Mosis, neque in Pentateucho, sed partim in Psalmis, partim apud Isaiam; quomodo Paulus in hoc loco eas assignat legi, dicens: *Scimus, quoniam quæcumque lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur?* Hanc dubitationem soluere licet, declarando multiplicem in Scriptura significationem, & vsurpationem huius verbi *Lex*. B. Hieronymus in epistola 151. quam scripsit ad Algasiam, in responsione ad octauam eius quæstionem docet, sex in Scriptura reperiri varias huius vocis sex significationes. Primò, pro lege Mosis continente præcepta moralia, cæremonialia, iudicialia: tum pro ea parte Scripturæ, quæ continet historias: deinde pro libris Prophetarum: adhæc pro Psalmis: prætereà pro spirituali, & mystica intelligentia legis Mosaicæ, & veteris Scripturæ: ac demùm pro lege naturali, quæ non in tabulis scripta est, sed in cordibus hominum naturaliter impressa. Ponam hîc verba S. Hieronymi: Non abs re arbitror, inquit Hieronymus, si requiram, quot genera legis in Scripturis sanctis esse memorentur. Dicitur lex, quæ per Mosen data est, secundum illud, quod scriptum est ad Galatas 3. *Quotquot ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt.* Et item: *Lex pædagogus noster fuit in* CHRISTO, *vt ex fide iustificemur*. Historia quoque, quæ præcepta non continet, sed quid factum sit, refert, à Paulo appellatur lex: *Dicite mihi*, inquit ad Galatas, *qui sub lege vultis esse, legem non legistis? scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & alterum de libera*, &c. Hæc autem historia in libro Genesis scripta est. Sed & Psalmi legis nomine interdum appellantur. Sic enim Dominus dixit Ioann. 15. *Vt impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis*. Sunt autem hæc verba in Psalmo 68. Isaiæ quoque prophetiam Apostolus legem vocauit, cùm in 14. capite prioris epistolæ ad Corinthios dixit: *In lege scriptum est, quoniam in aliis linguis, & in aliis labiis loquar populo huic, & nec sic me exaudient, dicit Dominus*. Hoc autem iuxta Hebraicum, & Aquilam scriptum reperitur in Esaia, cap. 28. Appellatur etiam lex mystica Scripturarum intelligentia, secundum illud Pauli: *Scimus, quia lex spiritualis est*. Et extra hæc omnia legem vocauit Apostolus, quæ naturaliter scripta est in cordibus nostris, dicens: *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter*

34

Ambrosius.

Tres dubitationes.

Prima dubitatio.

S. Hieronym.

Secunda dubitatio.

Sex in Scriptura varia significationes huius vocis Lex.

S Hieronym.

Genes. 16. 21.

Ad Rom. 7.

Ad Rom. 2.

naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt: & legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui docent opus legis scriptum in cordibus suis. Ista lex, quæ in corde scribitur, omnes continet nationes; & nullus hominum est, qui hanc legem nesciat: vnde omnis mundus sub peccato, & vniuersi homines præuaricatores legis sunt: & idcirco iustum, iudicium DEI est scribentis in corde humani generis: QVOD TIBI FIERI NOLVERIS, ALTERI NE FECERIS. Hactenùs ex Hieronymo. Paulus igitur hoc loco, vocabulo *Legis* amplissimè sumpto, vt etiam Psalmos, & Prophetias continet, vsus est. Tertia dubitatio est: Quomodo Paulus dicat, legem, siue Scripturam non loqui nisi ad eos, qui sub lege sunt, & Scripturas colunt, id est, ad ipsos Iudæos, cùm permulta reperiantur apud Prophetas dicta in Gentes, id est, aduersùs Babylonios, Ægyptios, Idumæos, Moabitas, Ammonitas, & Tyrios. Sed respondendum est, quæcumque lex absolutè, & indefinitè loquitur, ad eos proculdubio loqui, qui sub lege sunt; cùm verò loquitur ea, quæ pertinent ad alias nationes; speciali eas titulo designat dicens: Onus Babylonis, Onus Ægypti, & similia. Scriptura porrò aliarum gentium calamitates prænuntiabat, ad diuinæ iustitiæ declarationem, & ipsorum Iudæorum vel consolationem, vel terrorem.

Tertia dubitatio.

35. Sequitur illud: *Vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus* DEO. Hæc verba superioribus adiecit Paulus, vt aperiret quo animo, & consilio, tam Iudæorum, quàm Gentium, peccata commemorauerit suprà; ob eam nimirum causam, vt omnes homines cognoscerent se peccatores esse, & non à se, sed à DEO per CHRISTVM petendam esse peccatorum veniam, & veram iustitiam. Illud: *Vt omne os obstruatur*, significat, ne quis hominum gloriari vllo modo queat de iustitia sua, sed euidenter conuictus iniquitatis suæ, de sua iustitia conticescat, atque obmutescat, subiiciens omnino se ipsi DEO, & ab eo remedium animi sui petens non secùs, quàm ægrotus agnoscens indigere se Medici opera, ei se subiicit; & ideò subiungit Paulus: *Et subditus fiat omnis mundus* DEO. Dixit; *Omnis mundus*, pro eo, quod est, omnes homines, qui sunt in mundo.

Ambrosius. Quid sit, subditum esse mundum DEO, sic exponit Ambrosius, vt mundus prostratus DEO ad suorum peccatorum indulgentiam, & DEI gratiam peruenire queat. S. Augustinus in libro de gratia CHRISTI, capite octauo, & in libro expositionis epistolæ ad Galatas, sic hunc locum legit, & citat: *Vt reus fiat omnis mundus* DEO. Vox autem, *reus*, significare videtur obligationem ad pœnam. Pro voce illa, *subditus*, Græcè est ὑπόδικος, Latinè *obnoxius*, significans eum, qui ob aliquam noxam, siue crimen, reus est pœnæ. Est autem Græcum illud vocabulum forense, nam compositum est ex voce δίκη, quæ significat causam, & crimen, & vindictam, & pœnam. Theophylactus vocabulum istud Græcum sic exponit: Vt omnis mundus reddatur ὑπόδικος, id est, condemnatus, libertate, ac fiducia carens, & opis indigens alienæ. Vocabulum autem Latinum *obnoxius*, respondens illi Græco, significat eum, qui addicitur noxæ, vel ob noxam addicitur alteri, in cuius potestate est: quocirca ea vox transfertur ad significandum eum, qui alteri est obligatus, vel deuinctus: nam qui beneficia in alios conferunt, dicuntur sibi eós reddere obnoxios. Obnoxium certè dici pro subiecto, & subdito, ab elegantissimis scriptoribus Latinis, patet ex verbis Ennij, Plauci, Salustij, & Virgilij, quæ super eius vocis significatione commemorat Aulus Gellius lib. 7. cap. 17.

S. Augustin.

Theopyl.

Quid vox Obnoxius.

Aul Gellius.

36. Ad horum Pauli verborum tractatum, atque intellectum conducunt, quæ scripta reliquit B. Augustinus in expositione epistolæ ad Galatas, his verbis: In Iudæis erat per transgressionem legis, confringenda superbia: qui gloriantes de

S. Augustin.

parte

patre suo Abraham, quasi naturalem iactabant se habere iustitiam, & merita sua, incircumcisis cæteris Gentibus tanto perniciosiùs, quanto arrogantiùs præferebant. Gentes autem facillimè, etiám sine huiusmodi legis transgressione, humiliarentur. Homines enim nullam ex parentibus suis originem iustitiæ trahentes, simulacrorum etiam seruos inuenit Euangelica gratia. Non enim, sicut istis, dici poterat, non fuisse illam iustitiam parentum suorum in colendis Idolis, quam esse ipsi arbitrabantur; ita Iudæis dici poterat, falsam fuisse iustitiam patris eorum Abraham. Denique illi infideles de oliua sua facti; hi autem fideles; de oleastro suo in oliuam illorum inserti esse monstrantur. Iudæorum ergo per legis transgressionem conterenda erat superbia. Quapropter cùm eorum peccata multis Scripturarum sententiis Paulus exaggerasset, adiunxit: *Scimus, quoniam quæcumque lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur, vt omne os obstruatur, & reus fiat omnis mundus* DEO. Iudæi scilicet de transgressione legis; Gentes verò de impietate sine lege. Vnde & alio loco ait: *Conclusit* DEVS *omnia in incredulitate; vt omnium misereatur.* Ita Domine, ita fac misericors Domine: Impera, quod non possit impleri; imò impera, quod nonnisi per tuam gratiam impleri possit: vt cùm homines per suas vires implere id nequiuerint, omne os obstruatur, & nemo sibi magnus videatur; sint omnes paruuli, & reus fiat omnis mundus tibi: quia non iustificabitur ex lege omnis caro coram te. Obstruatur omne os in laude sua, & non aperiatur nisi in laudem DEI. Sic Augustinus. *Ad Rom. 11* *Ad Gal. 3* *Aug. in tractatu Psalm. 118.*

37\. Sciat porrò lector, nonnullos esse authores, qui superiores illas sententias Dauidis, & Pauli de communi omnium hominum improbitate, quòd non sit iustus quispiam, nec sit vllus, qui faciat bonum, extendentes ad omne genus hominum, interpretentur eas sententias de perfecta iustitia, quæ excludit etiam peccata venialia, quibus peccatis iustitiæ perfectio, & splendor quodammodo obsolescit: vt eorum verborum, & sententiarum hic sit intellectus: Neminem esse hominum, qui non peccet, saltem venialiter; aut qui sit plenè, perfectèque iustus, & qui semper faciat bonum. Sed enim isti authores, licèt vera sint, quæ docent, non tamen attingere videntur scopum Paulò propositum, nec sensum eius tenere. Consilium enim, & sensus B. Pauli in hoc loco fuit docere, ac probare, omnes homines, siue Iudæi sint, siue Ethnici, sub peccatis esse, & damnabiles, & obnoxios diuinæ vindictæ, & reos gehennæ, absque DEI gratia, & CHRISTI fide; quod non potest quadrare in homines iustos, & peccatis duntaxat venialibus præditos: nec sanè peccata Iudæorum, & Gentium, quæ suprà memorauit Paulus, fuerunt nisi grauissima scelera. *Superiores Dauidis & Pauli sententias de iniquitate omnium hominum, nō esse interpretandas de peccatis venialibus.*

OCTAVA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo.

Versu 20.

38. S. Augustinus de quadruplici statu hominis. Ad horum verborum expositionem, atque intelligentiam facit, quod habet B. Augustinus in expositione quarundam propositionum ex epistola Pauli ad Romanos. Cùm enim supradicta Pauli verba commemorasset, subdit hæc: Putant quidam, hæc verba Pauli, & alia quædam deinceps sequentia, dici à Paulo in contumeliam legis Mosaicæ: ideoque sollicitè legenda sunt, vt neque lex ab Apostolo improbata videatur, neque homini arbitrium liberum sit ablatum. Itaque quatuot hos gradus hominis distinguamus, ante legem, sub lege, sub gratia, & in pace. Ante legem, sequimur concupiscentiam carnis: sub lege, trahimur cum ea: sub gratia, nec sequimur eam, nec trahimur ab ea: in pace, nulla est concupiscentia carnis. Ante legem igitur non pugnamus, quia non solùm concupiscimus, & peccamus, sed etiam approbamus peccata. Sub lege pugnamus, sed vincimur: fatemur enim mala esse, quæ facimus; & fatendo mala esse, vtique nollemus facere; sed quia nondum est gratia, superamur. In isto gradu ostenditur nobis, quomodo iacemus, & dum surgere volumus, & cadimus, grauiùs affligimur. Vnde dicitur: *Lex subintrauit, vt abundaret delictum.* Et quod nunc positum est: *Per legem cognitio peccati.* Non enim per legem fit ablatio peccati, quia per solam gratiam aufertur peccatum. Bona igitur lex, quæ vetat ea, quæ vetanda sunt; & iubet ea, quæ iubenda sunt: sed cùm quispiam viribus suis putat illam implere, non autem per gratiam Liberatoris sui, nihil ei prodest ista præsumptio: imò etiam tantum nocet, vt vehementiori peccandi desiderio capiatur, & in peccatis etiam pertinacior inueniatur. Vbi enim non est lex, vt dixit Paulus, nec præuaricatio est. Sic ergo iacens in peccatis, cùm se cognouerit, per seipsum surgere non valere, imploret liberatoris auxilium. Venit ergo gratia, quæ donet peccata præterita, conantem adiuuet, & tribuat charitatem iustitiæ, & auferat metum. Sic ibi Augustinus.

Ad Rom. 5.

Ad Rom. 4.

39. Sed expendamus primam illam Pauli sententiam: *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram* DEO. Hæc sententia potest dupliciter intelligi: primò, vt reddat hunc sensum: Nullus homo iustificari potest ex operibus legis, quia nullus est, qui opera legis (sine speciali DEI gratia) plenè, digneque impleat, & perficiat: omnes etenim sunt legis transgressores. Potest etiam aliter ita exponi secundum Augustinum, quæ est germana, & vera, & Catholicis probata expositio. Ex operibus legis, qualiacumque sint, id est, siue cæremonialia, siue iudicialia, quæ sunt propria legis Mosaicæ; siue moralia, quæ pertinent etiam ad legem naturalem, nullus hominum iustificari potest. Paulus itaque per hanc sententiam excludit omnia opera, quæ antecedunt gratiam DEI, siue sint ex lege Mosis, siue ex libero arbitrio hominis; iuxta id, quod ipse dixit in capite 3. epistolæ ad Titum: *Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit.* Potuisset igitur Apostolus, omisso illo Genitiuo (*Legis*) præcisè, absoluteque dicere: Ex operibus non iustificabitur omnis homo coram DEO: sed, consulta opera, nominauit legem, vt magis vrgeret Iudæos, qui in lege data sibi diuinitùs ita conquiescebant, quasi ea vim haberet iustificandi. Non solùm autem excludere Paulum hoc loco opera legis cæremonialia, vel iudicialia, satis indicat id, quod mox adiecit: *Per legem enim cognitio peccati.* Quod potissimùm legi conuenit, propter præcepta moralia, quibus peccata vetantur. Eodemque spectat, quod infrà capite 7. dicit B. Paulus: *Peccatum non cognoui nisi per legem: nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.*

Exod. 20.

40. De qua iustificatione loquatur Paulus. Sciat porrò lector, cùm verbum iustificandi dupliciter accipi possit, vel de prima iustificatione, qua ex iniusto fit homo iustus; vel de secunda, quæ non est aliud

aliud nisi iustitiæ iam acceptæ profectus, & incrementum: Apostolū, cùm dixit, ex operibus legis non iustificari hominem, non loqui de secunda iustificatione, sed de prima, quæ est translatio hominis ex statu peccati ad statum iustitiæ. Hoc autem manifestum fit, tum ex ipsius Pauli proposito & progressu in disputatione huius capitis, in quo disputat omnes homines esse peccatores, & indigere gratia DEI, quæ per fidem CHRISTI donatur homini. Tum etiam id liquet, quia secunda iustificatio, id est, auctus iustitiæ, fit ex antecedentibus operibus, quæ cum sint hominis iam iusti, & proueniant ex iustitia diuinitus ei donata, merentur iustitiæ incrementum. At verò hominis opera, quæ antecedunt primam iustificationem, cùm sint hominis peccatoris, & inimici DEI, non possunt parere, nec mereri iustificationem. Potest tamen peccator speciali DEI auxilio præuentus, & adiutus, aliqua facere, quæ licet non mereantur iustificationem, præparant tamen animum eius, & idoneum faciunt, atque capacem iustificationis: non igitur Paulus excludit opera omnia præcedentia iustificationem, nisi quæ sine speciali auxilio DEI sunt; sed excludit omnia tanquam merita condigna ipsius iustificationis. Adnotauit Caietanus super hoc loco, ponderans illud Pauli: *Non iustificabitur coram* DEO, duplicem in scriptura, præcipuè verò apud Paulum tradi iustitiam: quarum altera vocatur iustitia operum, altera verò iustitia fidei, vel DEI. Inter quas hoc est discrimen, quod iustitia operis iustificat tantummodo illud opus, cuius est, & etiam operantem, secundum habitum illius operis: non autem iustificat eum absolutè, quia non delet peccata eius sed relinquit hominem in peccatis, quæ fecit. At iustitia DEI, simpliciter & absolutè iustificat hominem, quia aufert ei peccata omnia, quæ in eo inuenit, & inhærens ei, facit eum verè iustum. Ergo iustitia operis potest fortasse iustificare hominem coram hominibus, non autem coram DEO, quod sola præstat iustitia DEI. Nec pugnat hæc sententia Pauli cum ea, quæ suprà in capite secundo posita est: *Factores legis iustificari apud* DEVM: nam ibi Paulus locutus est de iustificatione hominis secundum opera: nunc autem, dicens iustificari hominem ex operibus legis, loquitur de iustitia DEI, & de iustificatione hominis absolutè. Ita Caietanus. Sed nos in propria disputatione, quam fecimus super illa sententia Pauli, refutauimus istam interpretationem Caietani: & docuimus, Paulum ibi loqui de vera iustificatione coram DEO, & locum illum non pugnare cum hoc altero loco Pauli.

Quæ opera bonorum & quomodo excludat Paulus à iustificatione.

Caietanus.

Discrimē iustitiæ operū, atque iustitiæ Dei.

Ambrosius explanans verba hæc Apostoli: Non ideo, inquit, Iudæi dicuntur non iustificari coram DEO, quia legis opera non fecerunt, quippe cum lex iustificare simpliciter hominem non possit: sed quia Sacramentum mysterij DEI, quod in CHRISTO est, credere, ac recipere noluerunt. Per hoc enim mysterium decreuit DEVS, iustificare hominem, nō per legem, quæ ad tempus iustificat, & non apud DEVM. Ideo legem seruantes, in tempore iusti sunt, non apud DEVM: quia fides per quam iustificantur homines apud DEVM, non est in eis Maior enim fides est, quàm lex: quia lex ad nos pertinet, fides ad DEVM. Idcirco lex temporalem habet iustitiam, fides æternam. Dicens porrò, quod omnis caro non iustificabitur, significauit nomine carnis ipsum hominem: sicut etiam Isaias, dicens cap. 40. *Et videbit omnis caro salutare* DEI. Id est, omnis homo videbit CHRISTVM, in quo salus omnium continetur. Signare autem appellauit carnem, & non hominem, quia loquitur de hominibus, qui obnoxij peccatis sunt. Sicut enim iustitia facit spirituales, ita & peccata faciūt carnales, vt ex actu nomen accipiat homo. Sic Ambrosius. Controuersiam autem inter Catholicos, & Hæreticos huius temporis, An iustificatio hominis fiat per solam CHRISTI fidem,

41.
S. Ambrosius

fidem & sine vllis operibus, nos infrà tractabimus super illis verbis Pauli: *Arbitramur iustificari hominem per fidem, sine operibus legis.* Versu 28. S. Augustinus in hac sententia Pauli ponderans illud. *Coram* DEO. Potest, inquit, fieri, vt ex operibus legis quispiam iustificetur coram hominibus, non tamen coram illo; qui cordis ipsius, & intimæ voluntatis inspector est, vbi videt, etiam si aliud faciat, qui legem timet, quid tamen mallet facere, si liceret. Ac ne quisquam putaret Apostolum loqui de lege veteri, quantum ad ceremonialia præcepta, vt sunt Sabbatum, & neomenia, & ipsa circumcisio, quasi per hæc quidem non iustificetur homo, per decalogi auté præcepta moralia iustificari queat: idcirco continuò subiunxit Paulus de qua lege sit locutus, dicens: *Per legem enim cognitio peccati*, quod præcipuè ad legem Decalogi spectat. Sicut etiam quod infrà dixit: *Peccatum non cognoui nisi per legem: nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces.* Sic Augustinus in capite octauo libri de spiritu, & littera.

S. Augustin. *Ad Rom. 7.*

NONA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu 20.

Per legem enim cognitio peccati.

42. HÆc verba continent præcedentis sententiæ probationem, & confirmationem. Dixerat Paulus, neminem ex lege iustificari posse coram DEO: id nunc probat, quia per legem fit cognitio peccati. Quibus verbis insinuare videtur huiusmodi quandam argumentationem: Ad veram hominis iustificationem non satis est cognitio peccati, sed potissimùm necessaria est remissio, & remotio ipsius peccati, quod hominem facit iniustum: Sed lex præbet solùm cognitionem peccati, non autem ipsum tollit, ergo lex non potest iustificare, sed necessaria est DEI gratia tollens peccatum, & faciens hominem coram DEO iustum, & huc pertinet dictum illud B. Ioannis: *Lex per Moysen data est, gratia & veritas per* IESVM CHRISTVM *facta est.* Oportet igitur in hac Pauli sententia, intelligere ac supplere aduerbium (tantùm) hoc modo: Per legem fit cognitio tantùm peccati. Loquitur enim Paulus de cognitione peccati, præcisè sumpta, & vt distinguitur à peccati remissione ac remotione. Quoniam verò legis munus, & virtus fuit tantum illuminandi mentes hominum, & manifestandi eis peccatum, idcirco sæpè in scriptura tribuitur ei vis illuminandi. Dauid enim ait: *Præceptum Domini lucidum, & illuminans oculos.* Et alio loco: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Et filius eius Salomon: *Mandatum*, inquit, *lucerna est, & lex lux*, quam etiam ob rem Moses legem vocauit igneá, dicens: *In dextera eius lex ignea.* Dicta est autem ignea, quod haberet virtutem ignis illuminandi, id est, manifestandi peccata, non autem, quod haberet ignis virtutem comburendi, & consumendi, id est, delendi, ac tollendi peccata. Scite igitur B. Gregorius legem veterem similem fuisse dixit illius ignis, quem in rubo vidit Moses. Is enim lucebat

Ioannis 1. *Psal. 18. & 118.* *Prou. 6.* *Locus Deuteronomij 33.* *S. Greg. hom. 7. in Ezechielem.* *Exod. 3.*

bat in rubo, ipſumque colluſtrabat; ſed ipſum tamen minimè comburebat, neque comſumebat. Similiter lex Moſis illuminabat Iudæos, qui erant tanquam rubus ſpinis obſitus, id eſt, peccatorum pleni: illuminabat, inquam, eos, demonſtrans peccata, ſed ea conſumendi, & penitus auferendi vim non habebat. *7. in Ezech. a lem.* *Exod. 3.*

43. Ceterùm illud haber hoc loco dubitationem, Quomodo Paulus legi veteri tribuat, tanquam proprium eius, quod notificaret peccatum: quaſi ante legem Moſis non eſſet cognitum hominibus peccatum per legem naturalem, quæ docet bonum à malo diſcernere, & vbi quis peccauit, per interiorem conſcientiæ teſtificationem ipſum arguit, & accuſat, atque condemnat, vt ſupra capite 2. diſertis verbis Paulus ipſe docuit. Nonne, tot annis ante legẽ Moſis, fratres Ioſeph agnoſcentes peccatum, quod in ipſum admiſerant, pœnitenti animo dixerunt: *Meritò hæc patimur, quia peccauimus in fratrem noſtrum: idcirco venit ſuper nos tribulatio.* Immo verò in ipſo propemodum exordio mundi Cain peccatum ſuum parricidij plus ſatis agnoſcens, dicebat: *Maior eſt iniquitas mea, quàm vt veniam merear.* Sed enim huius quæſtionis ſeu dubitationis, hæc eſt ſolutio. Quatuor ob cauſas dicitur lex vetus feciſſe notũ peccatũ hominibus. Primò quidẽ, quoniam lex naturalis, nimia peccandi conſuetudine, adeo in animis hominum obſcurata erat, quantum ad cognitionem peccatorum, vt multa, quæ reuera erant peccata, pro peccatis tamen non haberentur; vt eſt ſimplex fornicatio, quin etiam apud multos, ipſum nefandum ſcelus, & alia mala, quæ ſine iniuria & damno aliorum hominum fiebant. Quoniam igitur lex Moſis, quantum ad cognitionem peccatorum, maiorem in modum reformauit, & renouauit, & clarificauit legem naturalem; idcirco ei præcipue tribuitur cognitio peccati. Deinde, licet antea notum eſſet peccatum; attamen lex euidentius demonſtrauit & turpitudinem, & grauitatem, & damnum peccati. Ad hæc lex oſtendit peccatum eſſe malum, non eo ſolùm nomine, quia eſt contra rationem, vt facit lex naturalis, ſed eo maxime, quia eſt contrariũ voluntati DEI, grauẽque continet DEI iniuriam, & offenſam. Præterea, lex non ſolùm vetans peccata, ſed etiã conſtituens peccatoribus varia ſupplicia, declarauit non modo peccatũ eſſe per ſe malum, ſed eſſe dignum pœna, nec impunè fieri peccata: nec tantùm pœna temporali puniendum eſſe peccatum in hac vita, ſed etiam poſt hanc vitam ſuppliciis æternis. Nam quamuis hoc lex Moſis non aperte demonſtret; id tamen cognoſcere licet ex diuina ſcriptura Pſalmorum, & Prophetarum. Vocabulum enim legis hoc loco, etſi præcipue dicitur de lege Moſis, pertinet tamen etiam ad alias partes diuinæ ſcripturæ: Sicut etiam ſuprà, cum Paulus dixit: *Scimus quia quæcumque lex loquitur, iis, qui in lege ſunt loquitur.* Vt nos in eorum verborum expoſitione ſupra docuimus. *Geneſ. 4.* *Quatuor ob cauſas cognitionem peccati præcipue atribui legi veteri.*

45. Eandẽ quoque cauſam, cur legi Moſis tribuatur cognitio peccati, tradit Hieronymus, ita ſcribens ſuper hoc loco: Per legem non remiſſio eſt peccati, ſed cognitio tantùm. Ideo autem per legem, quid ſit peccatum, agnoſci dicitur: quia aut in obliuione erat lex naturæ, aut ante legem litteræ, ſiue Moſis, leuiora quæque non cognoſcebantur eſſe peccata; cuiuſmodi ſunt, quæ aliis non nocent, vt concupiſcẽtia, & ebrietas, & alia huiuſmodi. Sic ille. Idẽ pluribus verbis ſcribit Ambroſius in Commentario huius loci: Per legem, inquit, cognitio peccati, per fidem autẽ abſolutio eius: ideo non lex, ſed fides ſequenda eſt. Sed quomodo, inquit per legem cognitio peccati? nonne peccatum cognitum erat ante legem? cum & Ioſeph in carcerem per calumniam peccati, & piſtor, & pincerna Pharaonis propter peccatum coniecti ſint, Non igitur ante legem peccata latebant. Sed tripartita eſt lex, & prima pars de Sacramento Diuinitatis DEI eſt: *Hieronimus* *Ambroſius.* *Gen. 40.*

Secunda continet præcepta legis naturalis prohibens peccata: Tertia verò factorum est, id est, ceræmonialium obseruationum, vt sabbathi, neomeniæ, circumcisionis, &c. Lex autem, de qua hic loquitur Paulus, est lex naturalis, quæ partim per Mosem reformata est, partim auctoritate eius firmata est in peccatis cohibendis. Hæc dicitur notum fecisse peccatum, non quod antea lateret, sed quia ostendit peccata quæ fiunt, non impune futura apud DEVM: ne fortè quis ad tempus euadens, legem illusisse putaretur. Hoc est ergo quod lex ostendit. Hæc Ambrosius.

DECIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Vers. 21. 22. Nunc autem sine lege iustitia DEI manifestata est: testificata à lege & Prophetis. Iustitia autem DEI per fidem IESV CHRISTI, in omnes, & super omnes qui credunt in eum.

40. *S. Augustin.* HÆc verba Pauli tractans B. Augustinus in cap. 9. libri de spiritu & littera, hunc in modum scribit: Dixerat Apostolus per legem nullum hominem iustificari, quia per legem tantùm fit cognitio peccati: hic fortasse diceret humana præsumptio (qualis fuit Pelagij) ignorans DEI iustitiam, & suam volens constituere; meritò *Ad Romanos 10.* dixisse Paulum, quod ex lege nemo iustificatur. Lex enim ostendit, quod faciat & impleat voluntas: ac sic homo iustificatur, non per legis imperium, sed per liberum arbitrium. Sed ô homo, attende quod proximè Paulus adiungit, dicens: *Nunc autem iustitia* DEI *sine lege manifestata est: testificata per legem, & Prophetas.* Parúmne insonant surdis hæc verba: *Iustitia* DEI *manifestata est.* Hanc ignorant qui suam volunt constituere iustitiam, & huic nolunt esse subiecti. Iustitia, inquit, DEI manifestata est, non dixit, Iustitia hominis, vel iustitia propriæ voluntatis, sed iustitia DEI: non qua DEVS iustus est, sed qua induit hominē, cum iustificat impium. Huic iustitiæ testimonium perhibent lex, & Prophetæ: Lex quidem, eo ipso, quod iubendo, & comminando, & non iustificando hominem, satis indicat, dono DEI iustificari hominem per adiutorium spiritus. Prophetæ autem quia id quod prædixerunt, CHRISTI impleuit aduentus. Vnde mox subdit: *Iustitia* DEI *per fidem* IESV CHRISTI. Hoc est, per fidem, qua creditur in CHRISTVM. Sicut autem ista fides CHRISTI dicta est, non qua credit CHRISTVS, sic & illa iustitia DEI appellata est, non qua iustus est DEVS: Vtrumq; enim nostrū est, sed ideo DEI, & CHRISTI dicitur, quod eius nobis largitate donatur. Sed quomodo iustitia DEI per legē testificata est, si sine lege manifestata est? Sed iustitia DEI, sine lege est, quia DEVS eā per spiritū gratiæ credēti confert sine adiutorio legis, hoc est, non adiutus à lege; ostēdit enim per legem

legem homini infirmitatem suam, vt ad DEI misericordiam per fidem confugiens sanetur, Idem Augustinus c.8. de gratia CHRISTI contra Pelagiũ & Celestium. Vsq; adeo, inquit, aliud est lex, & aliud gratia, vt lex non solũ nobis non prosit, verum etiam plurimum obsit, nisi adiuuet gratia; & hæc ostendatur legis vtilitas, quoniam quos facit præuaricationis reos, cogit confugere ad gratiam, liberandos, & vt concupiscentias malas superent, adiuuandos. Iubet enim magis quam iuuat: docet morbum esse, non sanat: immo ab ea potius quia non sanatur, augetur; vt artentius, & sollicitius gratiæ medecina quæratur. Hoc ipsum porrò superbis est vtile, post legem, sub peccato arctius & manifestius concludi, ne ad faciendam iustitiam, de liberi arbitrij quasi propriis viribus præsumatur: Sed omne os obstruatur, & reus fiat omnis mũdus DEO, quia non iustificabitur ex lege omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati: nunc autem sine lege iustitia DEI manifestata est; hoc est, manifestũ est, iustitiam hominis non ex lege, sed ex DEO prouenire, non quæ, illo imperante, cognoscẽdo, timeatur; sed quæ illo donante, diligendo, tenetur: vt qui gloriatur, in Domino glorietur. *1. Ad Cor. 1.*
Ita S. Augustinus.

47. Ambrosius etiam rectè, ac dilucide hæc Pauli verba explanans: Apertum est, inquit, quod iustitia DEI, sine lege apparuit: Sed sine lege sabbati, & circumcisionis, & neomeniæ, & vindictæ; non tamen sine Sacramento diuinitatis DEI, quippe cum iustitia DEI de Sacramento DEI sit. Nam quando quos lex reos tenebat, eis DEI iustitia ignouit, sine lege vtique hoc fecit: quia iniquos lex vindicatura erat; hæc autem iustitia donauit eis peccatum. Et ne fortè hoc esse contra legem factum putaretur, adiecit Paulus, iustitiam DEI testimonium habere à lege & Prophetis: à lege quidem, quia lex ipsa id prædixerat, venturum nempe, qui homines saluaret, quia legi concessum non erat, vt peccata donaret. Ideo autem vocata est iustitia DEI quæ condonat peccata hominibus, cum tamen id proprium esse videatur misericordiæ: quia remissio peccatorum ex promissione DEI originem habet; cum autem promissio DEI redditur, iustitia DEI vocatur. Iustitia enim DEI est, quia redditum est quod promissum est: & cum suscipit confugientes ad se, iustitia dicitur; quia non suscipere confugientes ad ipsum, contra iustitiam promissionis eius esset. Sic Ambrosius.

Ambrosius.

Isa, 19.

48. Sed nos pensitemus singulatim hæc verba B. Pauli. Dicere quispiam poterat: Si lex vetus tantùm præbet cognitionem peccati, & non iustificat hominem; vnde igitur homini aduenit, & accedit iustitia, qua verè iustus fit coram DEO? Hoc nunc docet Apostolus, dicens; iustitiam, qua fit homo iustus, sine legis merito & adiutorio, prouenire misericorditer & gratis à DEO. Licet autem eiusmodi iustitia non sit ex lege, perhibet ei tamen & lex, & Prophetæ testimoniũ. *Nunc*, id est, in hoc tempore legis nouæ & gratiæ post aduentum CHRISTI, & publicatum Euangelium, facta est manifestatio istiusmodi iustitiæ, quæ antea perpaucis nota, plerisque omnibus operta & abscondita erat. Simile huius est, quod supra capite 1. dixit Paulus: *Euangelium, virtus DEI est in salutem omni credenti: iustitia enim DEI in eo reuelatur ex fide in fidem sine lege.* Id est, sine adiutorio legis, vel sine meritis operum legis præcedentibus iustificationem *Iustitia DEI*, Ambrosius intelligit iustitiam, qua DEVS iustus dicitur, præstans promissa sua, inter quæ principale est hoc promissum de exhibenda remissione peccatorum, & iustificatione fideliter & humiliter ad ipsum confugientibus. Sed præstat cum Augustino interpretari iustitiam DEI, non qua DEVS iustus est, sed qua induit hominẽ, cum ex iniusto eum facit iustum, de qua etiã dixerat per Isaiam: *Prope est salus mea, vt reueletur. Manifestata est.* Non dixit, creata, vel facta est: *S. Augustin. Isa. 56.*

quia ratio hæc iustitiæ DEI gratuitò iustificantis peccatorem, semper fuit in mundo, nec solùm in Iudæis, verum etiam in nonnullis Gẽtilium, vt in Melchisedech & Iob. Quæ igitur prius erat occulta & abscondita, & paucissimis perspecta, in tempore legis nouæ, per Euangelicam prædicationem, & doctrinam manifestata omnibus est: Dico fuisse ante occultam, non quantum ad rem creditam, id est, CHRISTVM, sine cuius fide nemo vnquam iustificari potuit: Sed ea fides tunc erat operta, non autem expressa. Tunc etiam quantum ad publicationem eius, quia talis ratio iustificandi hominem, non erat mundo promulgata, & publicata, sicut postea per Apostolicam prædicationẽ & doctrinam.

Lex vetus tribus modis testificata est iustitiam DEI.

Ioan. 5.

Exod. 24.

Heb. 9.

Augustinus.

Rom. 5.

47\. Ac ne quis putaret quia talis iustitia DEI non est ex lege, eam vel contrariam esse legi, vel nouum quoddam esse inuentum, atque institutum, mox adiunxit Paulus. *Testificata à lege, & Prophetis.* Lex porrò tripliciter hanc DEI iustitiam per CHRISTVM testificata est, primum eam prænuntiando, sicut Dominus dixit Iudæis: *Si crederetis Moysi, crederetis forsitã & mihi, de me enim ille scripsit.* Et Paulus infra capite decimo, illud quod est in capite trigesimo Deuteronomij: *Ne dixeris in corde tuo? Quis ascendet in cœlum, id est, CHRISTVM deducere? Aut quis descendet in abyssum, &c. Prope est verbũ in ore tuo, & in corde tuo.* Vult esse quasi vaticiniũ & testimoniũ iustitiæ, quæ datur homini per fidem CHRISTI. Deinde lex testimonium perhibuit huic iustitiæ DEI; præfigurando eam in suis sacrificiis & sacramentis: nam vt alia taceam, nec ipsum vetus Testamentum confirmatum est à Mose sine aspersione sanguinis; nec in vetere Testamento fiebat remissio peccati sine sanguine. Ac demum lex, ipso effectu testabatur veram hominis iustitiam non à se, sed à DEO quærendam, & petendam esse. Lex enim, inquit Augustinus, hoc ipso quod iubendo, & minando neminem iustificabat, satis indicabat dono DEI iustificari hominem per adiutorium spiritus. Idem in epistola centesima quadragesima quarta. Lex, inquit, docendo, & iubendo, quod sine gratia impleri non poterat, demonstrabat homini suam infirmitatem; vt quæreret demonstrata infirmitas SALVATOREM, à quo sanata voluntas posset, quod infirma non poterat. Et lex quidem adducit ad fidem, fides impetrat SPIRITVM largitorem: diffundit SPIRITVS charitatem, implet charitas legem. Sic Augustinus.

Actorum 10.

1. Pet. 1.

Quomodo Prophetæ sint testificati gratiã Dei qua facit hominẽ iustũ.

Locus Hieremiæ 31.

Ezech. 36.

48\. Sed quomodo etiam Prophetæ testificati sunt hanc DEI iustitiam? Hoc nos docuit B. Petrus, dicens: *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum.* Et idem alio loco: *Reportantes finem fidei vestræ, salutem animarum vestrarum. De qua salute exquisierunt, atque scrutati sunt Prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetauerunt.* Sed illustrissimis verbis huiusmodi iustitiã prænũtiauit, & promisit DEVS, donãdam in nouo Testamento, per quam maximè nouum Testamentum veteri differt ac præstat. Sic enim locutus est per Hieremiam: *Ecce dies venient, dicit Dominus: & feriam domui Israël, & domui Iuda fœdus nouum: non secundum pactum quod pepigi cum patribus vestris in die, qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti; pactum, quod irritum fecerũt. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israël post dies illos: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam: Et ero eis in DEVM, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit vltra vir proximum suum, dicens, cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me à minimo eorum vsq; ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum nõ memorabor amplius.* Similia eorum dixit DEVS aliquot annis post, per Ezechielem: *Effundam, inquit, super vos aquam mundam, & mundabimini. ab omnibus inquinamentis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor nouum, & spiritum meum ponam in medio vestri.*

Et

Et auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum. Et spiritum meum ponam in medio vestri: & faciam, vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini. Et paulò post: *Saluabo vos ex vniuersis inquinamentis vestris, & recordabimini viarum vestrarum pessimarum, studiorúmque non bonorum, & displicebunt vobis iniquitates vestræ, & scelera vestra.* B. Augustinus, cùm alibi, tum pluri- *S. August.* fariam in libro de Spiritu, & litera, docet, supradictis duabus sententiis Hieremiæ, & Ezechielis graphicè describi vim, & præstantiam noui Testamenti; simulque indicari, quanam potissimum re nouum Testamentum differat à veteri, atque ipsum antecellat.

VNDECIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Iustitia autem DEI per fidem IESV CHRISTI in omnes, & super omnes, qui credunt in eum: non enim est distinctio. omnes enim peccauerunt, & egent gloria DEI. *Versu 22. & 23.*

SI (vt paulò suprà dictum est) vera hominis iustificatio coram 29. DEO non fit per legem veterem, per quid igitur fit, & in quibus fit? Hoc Paulus declarat supradictis verbis, dicens, iustitiam DEI, per quam homo verè iustificatur, dari per fidem CHRISTI, & dari omnibus, quicunque credunt in eum. Per fidem igitur donatur homini iustitia; cuius fidei principalis materia, &, vt vocant, obiectum, est CHRISTVS, id est, eius & humanitas, & diuinitas, & mysteria eius, maximè verò incarnationis, & passionis, & resurrectionis. Omnibus itaque siue Iudæis, siue Gentilibus credentibus in CHRISTVM, donatur hæc DEI iustitia. Credentibus, inquam, non more dæmonum, qui credunt, & contremiscunt, nullo videlicet erga DEVM amoris, & pietatis affectu; sed fide coniuncta cum DEI amore, & cum detestatione peccatorum suorum, firmoque proposito ea in posterum cauendi, & cum deliberata voluntate, omnibus DEI præceptis obtemperandi. Cùm autem dicitur hoc loco, iustitiam DEI dari per fidem credentium in CHRISTVM, non ita est accipiendum, quasi iustitia sit ex DEO, & fides, per quam idonei sumus accipere iustitiam, sit ex nobis, sicut dixerunt Pelagiani: hoc enim & falsum, & impium est, & apertè contrarium illi sententiæ Pauli: *Gratia estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis; donum enim DEI est.* *Locus Pauli ad Ephes. 2.* Sed propterea dicitur iustitia DEI dari per fidem homini, quia in ipsa iustificatione hominis, primus humanæ mentis motus in DEVM est per fidem, testante Apostolo: *Accedentem ad DEVM oportet credere.* Quare cùm fides *Ad Heb. 11.* sit initium, & fundamentum, & radix iustificationis, rectè dictum est à Paulo, *Quomodo* DEI iustitiam homini dari per fidem CHRISTI. Fides porrò, quæ non *per fidem iustitia.* solùm inchoat iustificationem, sed verè facit iustum, nec esse potest, nisi in

Iacobi 2. 1. Cor. 13. Locus Pauli ad Ephes. 3. 1. Ioan. 4. Locus Actorum 15. Prouerb. 10. Sess. 6. in Decret. de iustificatione, cap. 8. Ad Heb. 11.

hominibus iustis, non est fides nuda, & expers charitatis, nec sterilis, atque infœcunda bonorum operum; talis enim fides, secundum Iacobum, mortua est, & secundum Paulum, nihil homini prodest, sed ea fides est, quæ per dilectionem operatur. De hac vtique fide intelligitur, quod Paulus dixit: *Habitare* CHRISTVM *per fidem in cordibus vestris.* Quæ habitatio non fit sine charitate, testante Apostolo Ioanne: *Qui manet in charitate, in* DEO *manet, &* DEVS *in eo.* Ad huiusmodi quoque fidem pertinet, quod dixit B. Petrus: *Fide purificans corda eorum.* Ea namque purificatio non fit sine charitate: nam, vt ait Salomon: *Vniuersa delicta operit charitas.* Hanc verò sententiam Pauli, quòd iustificatio hominis fiat per fidem, interpretati sunt Patres Tridentini Concilij sic esse intelligendam. Quia fides est humanæ salutis initium, & fundamentum, atque radix iustificationis, sine qua impossibile est placere DEO, idcirco dici DEI iustitiam homini dari per fidem.

Hominem iustificari, & saluari per Christũ, præcipuè manifestatum est in nouo Testamento. Matth. 1. Ioann. 1. Matth. 9. Ioann. 3. Num. 21. Infrà 4. Ioann. 10. Ioann. 14. Infrà 20. Luca 24. Actor. 4.

50. Hæc autem iustitia DEI per CHRISTVM iustificans homines, præcipuè manifestata est in nouo Testamento. Statim enim initio eius Angelus Domini de CHRISTO loquens, dixit sancto Ioseph: *Vocabis nomen eius* IESVM: *ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum.* Et Ioannes Baptista cùm vidisset Dominum, exclamauit, dicens: *Ecce Agnus* DEI, *ecce qui tollit peccata mundi.* Et Iudæis dixit Dominus: *Vt sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra, dimittendi peccata.* Et alio loco: *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto; ita exaltari oportet Filium hominis: vt omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Et aliàs: *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Et item: *Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet.* Et: *Ego sum via, veritas, & vita.* Et post resurrectionem suam apparens Discipulis, insufflauit in eos, dicens: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt.* Et iterum apparens eis, aperuit illis sensum, & dixit eis: *Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat* CHRISTVM *pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes.* Plenæ fuerunt huius rei conciones Apostolorum, plenaque eorum scripta, de quibus vnum modò nunc memorabo, quod dixit B. Petrus: *Non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.* Hæc porrò veritas, quòd per solum CHRISTVM iustitia DEI donetur hominibus indifferenter, siue Iudæis, siue Gentilibus, non potuit manifestari per legem naturæ; quippe cùm veritas hæc sit supernaturalis, nec ad eius cognitionem intellectus humanus naturaliter aspiret. Neque manifestari debuit per legem Mosis, quia per eam CHRISTI mysteria opertè adumbranda, & præfiguranda potiùs erant, quàm apertè, explicateque manifestanda: talis enim manifestatio reseruabatur nouo Testamento. Vnde Paulus dixit: *Secundum dispensationem, quæ data est mihi in vobis, vt impleam verbum* DEI, *mysterium, quod absconditum fuit à sæculis, & à generationibus, nunc autem manifestum est sanctis eius.* Et alio loco: *Priusquam veniret Fides, sub lege, custodiebamur conclusi, in eam fidem, quæ reuelanda erat.* Huc etiam spectare videtur, quod Paulus dixit de velamine, quo facies Mosis operiebatur: non enim aliter Iudæi faciem eius aspicere poterant. Quod velamen Iudæis vsque in hodiernum diem manet in lectione veteris Testamenti. Cùm enim legunt Mosen, velamen positum est super cor eorum: cùm autem conuersi fuerint ad Dominum, auferetur velamen. *Nos autem*, inquit Paulus, *sine velamine, & reuelata facie gloriam Domini speculamur.*

Locus Pauli ad Coloss. 7. Ad Galat. 3. Exodi 24. 2. ad Cor. 3.

DVODE

DVODECIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS. *Versu 23.*

Omnes enim peccauerunt, & egent gloria DEI.

APTISSIME hæc verba iunguntur cum illis proximè antecedentibus: *In omnes, & super omnes, non enim est distinctio*: reddit enim causam Paulus, cur iustitia DEI per CHRISTVM non ad Iudæos tantùm, sed ad omnes homines pertineat: quoniam, inquit, omnes homines sunt peccatores, nec à peccatis vel per legem Mosis, vel per proprium liberum arbitrium iustificari possunt: & ideò egent hac iustitia DEI per CHRISTVM omnes homines. Sed cur iustitiam DEI, qua iustificatur peccator, Paulus vocat gloriam DEI, dicens: *Et egent gloria* DEI? Nonnulli quidem codices Latini pro *gloria*, habent *gratia*, hoc modo: *& egent gratia* DEI: & ita citat hunc locum Hieronymus in libro 6. commentariorum in Isaiam, explanando illa verba capitis 16. *Et præparabitur in misericordia solium.* Verumtamen plerique Latini codices, & emendatissimi quique habent *gloria*, non autem *gratia*; atque ita etiam legunt, & citant hunc locum Latini Patres, & expositores. Nam quòd Cyprianus in libro 2. aduersùs Iudæos, capite 22. pro *gloria*, ponat *claritatem*, sic hunc locum citans: *Omnes peccauerunt, & egent claritate* DEI. Idem significare voluit nomine *claritatis*, atque vocabulo *gloriæ*. Omnes certè Græci codices habent δόξης τοῦ θεοῦ, quod significat gloriam, & non gratiam. Quanquam nomen gloriæ Theodoretus in suo commentatio interpretetur per nomen gratiæ. 51.

An sit legendum (gloria Dei) an (gratia Dei.)
S. Hieron.
S. Cyprian.
Theodoret.

Sed redeo ad propositam quæstionem, cur iustitia DEI, qua iustificatur peccator, appelletur gloria DEI, quinque sunt expositiones, atque rationes huiusmodi appellationis. Prima expositio est, iustitiam DEI esse dictam gloriam DEI, per metonymiam; quia iustitia DEI faciens hominem iustum, & amicum DEI, simul etiam facit eum idoneum, & dignum laudatorem, & glorificatorem DEI: nec solùm ipse glorificat DEVM, sed etiam in ipso DEVS glorificatur ab aliis. Iuxta hanc interpretationem est Anselmi expositio, sic exponentis hunc locum: *Omnes peccauerunt*, vel in se, vel in Adam: quoniam lex siue in Paradiso data, siue naturaliter insita, siue in tabulis, & literis promulgata præuaricata est ab ipsis. *Omnes ergo peccauerunt, & egent gloria* DEI, id est, DEVS magis magisque glorificatur, tribuendo beneficia gratiæ suæ per remissionem delictorum, & multiplicationem virtutum. Omnes egent gloria, non sua, vt glorientur quasi suis meritis, sed egent gloria DEI, id est, omnino necessarium est eis, vt gloria DEI dilatetur in ipsis. Si autem iustitia ex operibus legis haberetur, non vtique iustitia esset gloria DEI, sed gloria hominum legem obseruantium. Sed quia per gratiam, & non per legem habetur iustitia, ipsa profectò est gloria DEI, non hominum: vt quidquid habet homo, non sibi, sed DEO adscribat, ne dicatur ei: *Quid habes, quod non accepisti? si autem accepisti, quare gloriaris quasi non acceperis?* Sic Anselmus. 52.

Cur iustitia Dei, qua fit homo iustus, appelletur gloria Dei, quinque expositiones.
Prima expositio.
S. Anselm.
Genes. 2.
1. Cor. 5.

Altera

53. Altera expositio est, propterea iustitiam DEI vocari gloriam DEI, quod
Secunda expositio. DEVS eo maximè gloriam suam declarat, & ob id potissimùm glorificatur ab omnibus, quòd homines peccatis oppressos, & obnoxios æternæ vindictæ, sola bonitate, & misericordia sua gratis condonans eis peccata, sibi reconciliet, faciátque amicos & filios suos, & hæredes vitæ æternæ. Sciat porrò lector, vo-
Quid sæpe in scriptura vocabulum gloriæ significet. cabulum gloriæ non rarò in sacris litteris significare id, quod in vna quaque re maximè cómendat, & magnificat, & clarificat eam rem, facitq; maximè spectabilem, & venerabilem, & laudabilem. Vnde ignis ille, & claritas, & tonitrua, & fulgura, miráque alia, quę apparuęrunt in monte Sina, cùm DEVS daret legem Mosi, appellantur gloria DEI, quod res illæ præsentiã & maiestatẽ DEI, maximè gloriosam, id est, admirabilem, & venerabilẽ, atque formidabilem facerent. De quo ita scriptum est in libro Exodi, capite vigesimo quarto; *Operuit nubes montem, & habitauit gloria Domini super Sinai. Erat autem species gloriæ Domini quasi ignis ardens super verticem montis in conspectu filiorum Israel.* Et postquam perfectũ fuit à Mose tabernaculum, dicitur Exodi 40. quod *gloria Domini impleuit illud, nec poterat Moyses ingredi tectum fœderis nube operiente omnia, & maiestate* DEI *coruscante.* Simile item legitur in tertio libro Regum, capite octauo in dedicatione templi Salomonis, postquam ædificatio eius absoluta est. Deinde ingentem diuitiarum copiam & exuperantiam regis Salomonis, Dominus noster vo-
Tertio Matt. cap. 6. cauit gloriam eius, cùm dixit Matthæi 6. *Considerate lilia agri quomodo crescunt: nõ laborant, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis.* Adhæc, arboris proceritas, & pulchritudo, & vbertas fructuum, non solùm ipsius, sed etiam agri, & campi, vocari solet gloria eius, arboris vel agri, siue campi. Vnde sunt illa, *Gloria libani, decor, & gloria Carmeli, &c.*
Isaia 35. Similiter igitur, quoniam remissio peccatorum, & iustificatio hominis maximè commendat, & magnificat, atque clarificat bonitatem, & misericordiam DEI; idcirco iustitia DEI, quæ id præstat, appellatur gloria DEI. Tale scilicet est quod Ecclesia in quadam oratione siue collecta dicit DEO: DEVS qui omnipotentiam tuam parcendo maximè, & miserando manifestas.

54. Tertia expositio est Caietani, qui gloriam DEI, interpretatur gloriã, quam
Tertia expositio Caietani. habet homo apud DEVM: homo enim, dum est peccator, licet propter aliqua opera iusta quæ facit, possit habere gloriam apud homines, nullã tamẽ habere gloriam potest apud DEVM: peccatum etenim facit hominem coram DEO vilem, & abiectum, & despicatissimum. Caietani verba sunt hæc: *Egent gloria* DEI, pro, carent gloria DEI, siue per gloriam DEI intelligas gloriam cœlestis patriæ, siue, quod magis est congruens litteræ, gloriam hominis apud DEVM. qui enim peccauit, quo vsque remittatur ei peccatum, nec laudem, nec claritatem, nec gloriam habet apud DEVM. & hoc dicit directè ad differentiã gloriæ, quæ habetur apud homines, cùm quis licet olim peccauerit, iustitias tamẽ operum exercet. Talis enim eget gloria DEI, eo quod non est consecutus à DEO veniam suorum peccatorum; quamuis habere possit gloriam hominum: Cùm enim sit adhuc peccator, est inimicus DEI, nec opera eius possunt esse DEO accepta, nedum gloriosa. Et hunc esse litteralem sensum horũ Pauli verborum, satis dilucet ex iis, quæ paulò infrà dicit Paulus initio quarti capitis de Abraham: qui si ex operibus iustificatus fuisset, habuisset quidem gloriam apud homines, non tamen apud DEVM.

Priusquam reliquas expositiones commemorem, prædocendus est lector, cùm dicitur: *Egent gloria* DEI, pro illo (egent) Græcè legi ὑστεροῦνται, quod propriè significat, carent, & destituuntur, & ad verbum sonat, posteriorantur, id est,

id est, posteriores sunt, vel retrò relinquuntur. Vt Latinus tamen interpres vertit, *egent*, ita legunt, & citant hunc locum Patres, Cyprianus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, & alij. Sanè nonnullibi verbum istud græcum significationem egendi habet; vt apud Lucam capite decimo quinto cùm de filio prodigo dicitur, quod *cœpit egere*, & in capite vndecimo posterioris epistolæ ad Corinthios, vbi Paulus ait: *Cùm essem apud vos, & egerem*, vtrobique est idem verbum græcum, quod est in hoc loco: Verùm prosequamur reliquas expositiones.

Est igitur quarta expositio Chrysostomi, quam sequitur Theophylactus: Interpretatur Chrysostomus verbum græcum ὑστεροῦνται, carere, & destitui, siue orbari, & priuari: gloriam autem DEI, facit gloriam cœlestis patriæ, quæ tanquam præmium bonorum operum, datur iustis post hanc vitam: vt secundum Chrysostomum, horum verborum sit hic sensus: Omnes homines, quia peccauerunt, destituuntur gloria DEI, id est, non habent ius capessendi gloriam cœlestem, nec ad eam peruenire possunt. Ponam hîc verba Chrysostomi: Omnes, inquit, homines, cuiuscumque conditionis sint, peccauerunt, nec ex istis se Iudæus eximat, nam etiamsi peculiarem à DEO legem accepit, per eam tamen solam peccati agnitionem, non autem fugam percepit. Quòd si confiteatur Iudæus se peccasse, multò tamen minus quàm Gentiles peccauerunt; hoc ipsum nihil adiuuat eum, nec idoneum facit consequendæ gloriæ DEI. Vnde Paulus cùm dixisset, *Omnes peccauerunt*, mox adiecit, *& destituuntur gloria* DEI. Esto igitur, Iudæe, nec tot, nec tanta feceris peccata, quæ Gentilis admisit: peccasti tamen, & ideo priuatus es gloria DEI. Gloria etenim cœlestis datur solùm iustis, qui dignè seruierunt, & placuerunt DEO, non autem peccatoribus, qui offenderunt DEVM, & legem eius præuaricati sunt: quibus non gloria, sed ignominia, & confusio, & vindicta post hanc vitam parata est. Hactenus ex Chrysostomo. 55. *Quarta expositio Chrys.*

Quinta expositio est Oecumenij, qui verbum græcum ὑστεροῦνται, propriè accipit, pro eo quod est posteriorantur, siue posteriores sunt gloria DEI, id est, necesse est eos misericorditer à DEO præueniri, & iustificari, vt postea ipsi sint idonei, & digni glorificare DEVM, & ad gloriã eius cœlestem peruenire. Oecumenij verba sunt huiusmodi: *Et posteriores sunt gloria* DEI. Ne tu mihi, Iudæe, dicas, Græci grauius peccauerunt: nonne tu gloria ac beneficentia DEI posteriores? nonne gratis, & absque tuis iustis operibus saluaris, non aliud ad iustificationem tuam afferens, nisi fidem, & ita post DEI gloriam ac beneficentiam accedis? Ergo, *posteriores sunt gloria* DEI, hoc est, non ipsi præuenerunt ad glorificandum DEVM: exciderant enim omnes ab honorando DEVM: Iudæi quidem legis transgressores facti, Ethnici verò idola colentes. quare post acceptum à DEO gratis beneficium iustificationis, tum demum accesserunt ipsi ad honorandum, & glorificandum DEVM. sic fermè Oecumenius. 56. *Quinta expositio Oecumenij.*

Supradictæ omnes expositiones satis sunt probabiles: si tamen earum vna aliqua præferenda esset aliis, primam equidem anteferrem.

DECIMATERTIA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versus 24. Iustificati gratis per gratiam ipsius.

PRo illo, *iustificati*, græcè est, δικαιούμενοι, participium passiuum, sed præsentis temporis, quo Latini carent. Ad verbum itaque sic posset commode verti: *Iustificantur autem gratis*, addita coniunctione (autem) quo planior sit orationis contextus. Atque hoc ipso modo verba hæc citat B. Cyprianus in libro secundo contra Iudæos, capite vigesimo sexto. Sic porrò bellè cohærent hæc verba cum proximè antecedentibus, ita legendo: *Omnes peccauerunt, & egent gloria* DEI: *Iustificantur autem gratis per gratiam ipsius, &c.* Sed quid est gratis iustificari? hoc nempe, non iustificari virtute ac merito bonorum operum hominis, qualiacumque sint illa, siue legalia, siue quoquo modo moralia: ita vt bona opera hominis nec efficiant, nec mereantur veram iustificationem apud DEVM. Hieronymus sic exponit: iustificari gratis, est sine vlla operum actione, per baptismum, iustum fieri: per quod scilicet omnibus, non merentibus, sed gratis peccata donantur. Ambrosius hoc modo interpretatur: iustificantur, inquit, gratis, quia nihil operantes, neque vicem reddentes, sola fide iustificati sunt, dono DEI. Dixit Ambrosius, nihil operati hominem ad iustificationem, tanquam condignum videlicet meritum eius, propter quod, tanquam debita ei secundum iustitiam, reddatur iustificatio. Cùm enim ait, sola fide hominem iustificari, excludit opera præcedentia fidem, quæ est donum DEI; quæ quidem opera hominis nihil directè conferunt ad iustificationem: non autem excludit opera hominis sequentia fidem & præparatoria ad iustificationem, vt sunt actus timoris, doloris, spei ac dilectionis.

S. Cyprianus — *Quomodo intelligendum sit homines iustificari gratis.* — *S. Hieronym.* — *S. Ambros.* — *Ad Ephes. 2.*

58. Quomodo autem Augustinus, optimus, interpres Pauli, intellexerit quod hic dicitur à Paulo, hominem iustificari gratis, declarat ipse in libro de spiritu & littera, capite nono, his verbis: iustificati gratis, id est, non per legem, nec propriã voluntatem, sed per DEI gratiam. Non quod sine voluntate nostra id fiat; sed quia voluntas ostenditur infirma per legem; vt sanet gratia voluntatem, & sanata voluntas impleat legem, non constituta sub lege, nec indigens lege. Idem quoque in libro de gratia, & libero arbitrio, capite decimo tertio, & lib. quarto contra Iulianum capite tertio docet, hominem iustificari gratis, quia nec ex lege, nec ex natura, sed per misericordiam DEI iustificatur. Et sicut Paulus ad Galatas scribens argumentatur: *Si ex lege est iustitia, ergo gratis* CHRISTVS *mortuus est*, itidem argumentari licet, inquit Augustinus: si ex natura est iustitia hominis, vt dicunt Pelagiani, ergo CHRISTVS gratis mortuus est. Sed CHRISTVS non est gratis mortuus, id est, sine ratione, & causa necessaria; ergo iustificatio hominis sicut non ex lege, ita neque ex natura potest homini accidere. Atque hæc est sententia, & doctrina B. Augustini. Quam paucis verbis comprehensam tradiderunt Patres concilij Tridentini in sessione sexta, & in capite octauo, decreti

S. Augustin. — *Ad Gal. 2.* — *Concilium Tridentinum.*

ceteri de iustificatione in hæc verba: Gratis ideo iustificari dicimur, quia nihil eorum, quæ iustificationem præcedunt, siue fides, siue opera, ipsam iustificationem prometetur. Si enim gratia est, non igitur ex operibus nostris est, alioquin, vt argumentatur Paulus, gratia iam non esset gratia.

Quocirca inscitè ac peruersè abutuntur Hæretici hac Pauli sententia, ad ostendendum, nulla esse opus homini præpatatione ad iustificationem. Verùm diceret quispiam: Si gratis iustificamur, & non ex operibus legis, quomodo suprà Paulus dixit: Factores legis, iustificatum iri apud DEVM. Sed hanc difficultatem fusè nos super eo loco explicauimus: nunc satis sit dicere, hic agi de prima iustificatione, per quā ex iniusto fit homo iustus, quæ non fit merito bonorum operum hominis: illic verò verbum iustificandi significat iustum haberi, & declarari in iudicio DEI, cùm reddet vnicuique secundum opera eius, & pronunciari dignum præmio vitæ æternæ, quæ est merces bonorum operum per obseruantiam diuinæ legis factorū. Illud quoque posset obiici: si gratis iustificamur, & non ex operibus, ergo non sunt necessaria homini opera præparatoria ad comparandam iustificationem. Ad hoc respondet Augustinus, ideo dici gratis, & per fidem iustificari, quia primò datur fides, quam subsequuntur opera præparatoria, & per quam fidem impetratur ipsa iustitia. Nomen autem gratię, cum hic dicitur, *Iustificati gratis per gratiam ipsius*, licet possit significare supernaturalem, & diuinam illam qualitatem à DEO infusam animæ hominis, & in ea inhærentem, qua est iustus & gratus DEO: videtur potius tamen hoc loco significare gratuitam DEI bonitatem & benignitatem erga hominē. Opponit enim Paulus operibus hominis gratiam DEI, significans non meritis hominum, quasi debitam reddi iustitiam, sed nullis præcedentibus hominum bonis meritis, immo plurimis malis meritis, propter infinitam tamen DEI benignitatem ac misericordiam gratuito dari iustitiam homini. 59. *Ad Roman. 14.* *Ad Roman. 2.*

Venerabilis Beda putauit bene ad huius sententiæ Pauli expositionem quadrare, quod in libro de natura & gratia B. Augustinus ita scripsit: *Iustificati gratis per gratiam ipsius*. Hæc est gratia, sine qua nec infantes, nec ætate grandes salui fieri possunt, quæ non meritis redditur, sed gratis donatur, propter quod gratia nominatur. Vnde ij, qui non per illam liberantur, siue quia audire nondum potuerunt, siue quia obedire noluerunt, siue etiam eum per ætatem audire non possent, lauacrum regenerationis quod accipere possent, & per quod salui fierent, non acceperunt iuste vtique damnantur: quia sine peccato non sunt, vel quod originaliter traxerunt, vel quod malis moribus addiderunt. Omnes enim peccauerunt, siue in Adam, siue in semetipsis, & egent gloria. Vniuersa igitur massa humani generis, pœnas deberet, ac si omnibus debitum damnationis supplicium redderetur, non iniuste proculdubio redderetur. Qui ergo inde per gratiam liberantur, non vasa meritorum suorum, sed vasa misericordiæ nominantur. Sed cuius misericordiæ? illius vtique, qui CHRISTVM misit in hūc mundum, peccatores saluos facere. Quos præsciuit, & prædestinauit, & vocauit, & iustificauit, & glorificauit. Quis igitur vsque adeo dementer insaniat, vt non agat ineffabiles gratias misericordiæ, quos voluerit liberantis? Qui rectè nullo modo posset culpare iustitiam vniuersos omnino damnantis. Sic Beda ex Augustino. 60. *Beda.* *S. Augustin.* *Rom. 9.* *1. Tim. 1.* *Ad Rom. 8.*

DECIMAQVARTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſ. 24.

Per redemptionem quæ eſt in CHRISTO IESV.

Hieronymus. *Iſa 52.* *Caietanus.* *1. Petri. 1.*

61. PRIMA verba huius ſententiæ ſic interpretatur Hieronymus: *Per redemptionem quæ eſt in* CHRISTO, id eſt, qua nos CHRISTVS liberauit ſanguine ſuo de morte, cui per peccatum venditi fueramus, ſicut dixit Iſaias; *Peccatis veſtris venundati eſtis*. Quam mortem CHRISTVS vicit, quia non peccauit, & pro peccatis noſtris mortem ſubiuit. Omnes quippe rei mortis eramus, cui ſe ille indebite tradidit, vt nos ſuo ſanguine redimeret. Vnde Prophera prædixerat: *Gratis venũdati eſtis, & ſine pecunia redimemini*. Hoc eſt, nihil pro vobis accepiſtis, & CHRISTI eſtis ſanguine redimendi. Simulque illud hic notandum eſt, quod CHRISTVS nos redemit, non autem emit: quia ante peccatum per naturam, quam nobis dederat, ſerui eramus ipſius, licet poſtea ſimus noſtris ab eo alienati delictis. Tunc porrò fructuoſa erit redemptio noſtra, ſi peccare ceſſemus, & Redemptori noſtro dignè ſeruiamus. Sic ille. Illud *In* CHRISTO IESV, phraſi hebræa dictum eſt pro, per CHRISTVM IESVM, quo denotatur redemptionis auctor. Vel ſecundum Caietanum, ita dictum eſt, ad indicandum, huius redemptionis humanæ pretium, non fuiſſe pecuniam, aut quodlibet aliud, ſed ipſummet CHRISTVM IESVM, hoc eſt, carnem & ſanguinem, & animam eius, Teſtante Paulo 1. ad Timotheum 2. *Mediator* DEI *& hominum homo* CHRISTVS IESVS, *qui dedit redemptionẽ ſemetipſum pro nobis*. Et vt Petrus dixit: *Non corruptibilibus auro, vel argento redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis, ſed pretioſo ſanguine quaſi agni immaculati* IESV CHRISTI *& incontaminati*. Pro latino vocabulo redemptionis, græca vox ἀπολύτρωσις, propriè ſignificat redemptionem captiui, perſoluto, pro eius capite, pretio. Significat itaque Paulus, licet gratis iuſtificati ſimus, id eſt, nullo noſtro merito; non tamen omnino gratis, nec nullo ſimpliciter merito, quia non ſine ſatisfactione, & meritis CHRISTI: Magno nempe conſtitit CHRISTO iuſtificatio noſtra, pretio videlicet ſanguinis ſui. Verũ dicet aliquis; ſi pretio & meritis CHRISTI ſumus iuſtificati, ergo non gratis: Gratis ſanè reſpectu noſtri; non tamen gratis reſpectu CHRISTI. Quamuis enim DEVS iuſtam pro peccatis noſtris ſatisfactionem exegerit, eamq; CHRISTVS cumulatiſſimã præſtiterit: DEVS tamen gratis hunc redemptorem & ſatisfactorem nobis miſit, ciuſque redemptionis, & ſatisfactionis merita nobis applicari voluit. Ergo ad iuſtificationem hominis concurrunt gratia DEI, & iuſtitia DEI. Concurreret autem ſola gratia, ſi DEVS remitteret hominibus peccata, ſine vlla à quoquam facta ſatisfactione: Verùm id non fecit DEVS, ſed gratiæ ſuæ adiunxit iuſtitiã, CHRISTO perfectè pro peccatis noſtris iuſtitiæ DEI ſatisfaciente. Vt ad hoc referri queat illud Dauidis: *Miſericordia, & veritas obuiauerunt ſibi: iuſtitia, & pax oſculatæ ſunt.* Scriptura igitur docet nos iuſtificari hominem per gratiam, & per iuſtitiam; ſed vtramque DEI, & neutram hominis.

Cur Chriſtus dicatur redemptor hominum. *Quomodo & gratis, & nõ gratis iuſtificati ſumus.* *Pſalm. 80.*

Rectè

Rectè autem satisfactio CHRISTI pro peccatis hominum, dicitur redemptio hominum, secundum illud Dauidis: *Apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio, & ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius.* Nam vt dixit Dominus: *Qui facit peccatum, seruus est peccati.* Qua seruitute redimitur homo, si pro peccato suo satisfaciat DEO, vel alius pro ipso. Quemadmodum si quis ob aliquam culpam obnoxius esset Principi ad soluendam pecuniam, is diceretur eum redimere à noxa, qui pro eo pecuniam Principi persolueret. Non erat autem noxa vnius, vel paucorum hominum, sed vniuersum genus humanum obstringebat. Omnes enim, propter peccatum Adæ, obnoxij erant DEO; ideoque nullus hominum pro vniuerso genere hominum satisfacere DEO poterat. Adiice quod peccatum, contra infinitam DEI maiestatem factum, infinitam quandam continet DEI offensam, & iniuriam; & idcirco perfecta pro eo satisfactio infinitam quoque vim, & pretium habere debet. Nec profectò satisfactio fieri potest creditori, nisi ex his, quæ propria sunt debitoris, & ipsi creditori indebita: quidquid autem homo boni habet, totum est DEI donum, eique pluribus debitum nominibus. Solus igitur CHRISTVS, qui & purus erat ab omni peccato, & caput erat hominum, maximè verò, quia propter infinitatem personæ diuinæ infinitam habebat vim & merendi, & satisfaciendi; perfectissimè DEO pro vniuersis hominum peccatis ad æqualitatem, & vt dicunt, secundum rigorem iustitiæ, satisfacere potuit; qua etiam de causa verissimus fuit, & perfectissimus humani generis Redemptor. 62. *Psalm. 119. Ioann. 8. Solus Christus potuit esse redemptor hominum secundum perfectam iustitiæ rationem*

Hinc porrò argumentantur hæretici: superstitiosam esse, Paulóque contrariam Ecclesiæ Catholicæ doctrinam de operibus satisfactoriis, quæ facere homines debent ad expiationem peccatorum, etiam post remissam ipsis culpam, & reatum æternæ mortis. Nam si CHRISTVS, inquiunt, redemit nos à peccatis omnibus suo sanguine, hoc autem est, immenso pretio; quid opus est præterea, nostra opera satisfactoria ad expiationem peccatorum adiungere? quasi verò CHRISTI redemptio satis magnam per se vim non haberet ad perfectam omnium scelerum nostrorum expiationem. Hoc ipsum pluribus & Pauli, & aliorum testimoniis confirmant, quale est illud Pauli ad Galatas: *Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris.* Et paulò pòst: *Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.* Et item: *Empti estis pretio magno.* Et illud Ioannis: *Sanguis* IESV CHRISTI *emundat vos ab omni peccato.* Idémque in primo capite Apocalypsis: *Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* Atque hisce testimoniis isti putant concludi, & confici, ad expiationem nostrorum peccatorum nihil esse opus satisfactoriis nostris operibus. Sed enim vel ignorant isti, vel scire se simulant, aliter fieri expiationem peccatorum per Baptismum, & aliter post Baptismum per Sacramentum Pœnitentiæ. Hic etenim gratis, & sine vlla hominis satisfactione omnia condonantur peccata, & quantum ad culpam, & quantum ad pœnam omnem: hîc verò gratis quidem & culpa, & æterna pœna remittitur ex merito sanguinis CHRISTI: exigitur tamen ab homine satisfactio ad persoluendam pœnam temporalem, quæ reliqua fit luenda etiam post remissam culpam, & pœnam æternam. Nec verò huiusmodi satisfactio ita est propria hominis, vt non multò magis pendeat, & vim suam, & efficacitatem accipiat ex redemptione, & satisfactione CHRISTI. 63. *Discutitur opinio hæreticorum contra opera satisfactoria pro peccatis. Ad Galatas 1. & 2. 1. Petr. 1. 1. Ioann. 1.*

Hæc ipsa, quæ diximus de operibus satisfactoriis, distinctè, ac dilucidè traduntur in capite octauo sessionis decimæquartæ Concilij Tridentini. Et inter alia, quæ nunc referre, breuitatis causa supersedeo, quot, & quanti ex huiusmodi satisfactione proueniant fructus, pulchrè his verbis exponitur. Diuinam 64. *Concilium Tridentinum*

clementiam decet, ne ita nobis absque vlla satisfactione, peccata per Sacramentum Pœnitentiæ dimittantur; ne occasione inde accepta, peccata leuiora putantes, velut iniurij, & contumeliosi SPIRITVI Sancto, in grauiora labamur thesaurizantes nobis iram in die iræ. Proculdubio enim valdè à peccató reuocant, & quasi freno coërcent huiusmodi satisfactoriæ pœnæ, cautioresque, & vigilantiores in futurum pœnitentes efficiunt: medentur quoque peccatorum reliquiis: & vitiosos habitus malè viuendo comparatos, contrariis virtutum actionibus tollunt. Neque verò securior vlla via in Ecclesia DEI vnquam existimata fuit ad amouendam imminentem à DEO pœnam, quàm vt hæc pœnitentiæ opera homines cum vero animi dolore frequentent. Accedit ad hæc, quòd dum satisfaciendo patimur pro peccatis, CHRISTO IESV, qui pro peccatis nostris satisfecit, & ex quo omnis nostræ satisfactionis sufficientia est, conformes efficimur; certissimam quoque inde arrham habentes, quòd si compatimur, & conglorificabimur. Sic est ibi. Ergo satisfactio pro peccatis admissis, & ad præteritorum peccatorum vindictam, & castigationem facit, & ad nouæ vitæ custodiam, & infirmitatis medicamentum, virtutúmque profectum, & in DEI seruitio perseuerantiam apprimè conducit.

Ad Rom. 8.

65.

Supradictæ satisfactionis exemplum in Dauide, & similitudo in Absalone. Locus 2. Regũ 12. & 14.

Huiusmodi porrò satisfactionis clarissimum habemus in Scriptura exemplum, simúlque argumentum. Cùm enim Rex Dauid de crimine adulterij, & homicidij à Propheta Nathan, DEI nomine, grauissimis verbis reprehensus, vehementer pœnitenti, ac dolenti animo dixisset: *Peccaui Domino.* Protinùs adiecit Nathan: *Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris.* Quo declarauit remissam fuisse ei culpam. Nihilominùs tamen loco pœnæ temporariæ, aliquid ei acerbum, & asperum esse perferendum significans, subiunxit: *Verumtamen quoniam blasphemare fecisti inimicos Domini, propter verbum hoc, filius, qui natus est tibi, morte morietur.* Quæ pœna quàm fuerit Dauidi grauis, satis ipse ostendit, cùm ad eam pœnam deprecandam, & auertendam, per septem dies ieiunauerit, & iacens super terram, DEO pro salute filij instanter supplicauerit. Nec solùm huiusmodi satisfactio reperitur inter DEVM, & hominem, sed etiam inter ipsos homines, & in rebus humanis non rarò inuenitur: cùm sæpe vsuueniat, vt qui grauiter ab alio quopiam offensus, & læsus est, quanquam ei principalem offensam, & noxam remittat; nonnihil tamen, quasi pœnæ loco ab eo exigat, vel perferendum, vel sibi præstandum: vt videre licet in Rege Dauid, & filio eius Absalone; quem propter cædem fratris sui Ammon, triennali exilio afflictatum, cùm Dauid iam placatus, & offensa ei remissa, reuocasset exilio, noluit tamen in conspectum suum venire: vt ea re non paruam admissi sceleris pœnam lueret. Hæc sunt enim verba Dauidis: *Dixit autem Rex: Reuertatur in domum suam, & faciem meam non videat.* Id verò quàm molestum, & acerbum fuerit Absaloni, declarauit ipse, cùm loquens Ioab, dixit: *Quare veni de Gessur? melius mihi erat ibi esse: obsecro, vt videam faciem Regis: quòd si memor est iniquitatis meæ, interficiat me.* Cùm itaque satisfactio hominis, de qua nunc agimus, maximè conueniens, ac decens sit clementiæ simul & iustitiæ, maximéque conducens spiritali hominis saluti, palam est hallucinari hæreticos dicentes, ea obscurari, & minui dignitatem, ac virtutem satisfactionis CHRISTI: cùm eam maiorem in modum commendet, ac magnificet, atque illustret: omnem enim vim suam, omnéque pretium habeat à CHRISTI redemptione. Quod etiam Patres Concilij Tridentini supradicto loco his verbis confirmant. Neque verò ita nostra est satisfactio hæc, quam pro peccatis nostris exoluimus, vt non sit etiam per CHRISTVM IESVM. Nam qui ex nobis tanquam ex nobis nihil possumus,

2. Reg. 13.

Concilium Tridentinum.

eo

eo cooperante, qui nos confortat, omnia possumus. Itaque non habet homo vnde glorietur, sed omnis gloria nostra in CHRISTO est, in quo viuimus, in *Ad Phil. 4.* quo mouemur, in quo satisfacimus; facientes fructus dignos pœnitentię, qui in illo vim habent, & ab illo offeruntur PATRI, & per illum accipiuntur à PATRE.

DECIMAQVINTA DISPVTATIO.

Cur B. Paulus dixerit, CHRISTVM esse propitiatorem, propter remissionem præcedentium delictorum; & non potiùs dixit, propter remissionem omnium delictorum.

SVPER ILLIS VERBIS:

QVEM proposuit DEVS propitiatorem per fidem in sanguine ipsius, propter remissionem præcedentium delictorum. *Versus 25.*

SIMILEM quoque sententiam habet Paulus in capite nono epistolæ ad Hebræos, illis verbis: *Et ideò noui Testamenti mediator est, vt morte intercedente in redemptionem earum præuaricationum, quæ erant sub priori Testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt, æternæ hereditatis.* Sed enim cùm CHRISTVS fuerit propitiator, & propitiatio omnium peccatorum, & quæ fuerunt ante ipsum, & quæ post ipsum in finem vsque mundi futura erant: cur Paulus propitiationem CHRISTI restrinxit ad remissionem præcedentium peccatorum, quasi ea valuerit tantùm in præteritum ad expiationem præteritorum peccatorum, non autem in futurum, ad purgationem eorum peccatorum, quæ post mortem eius futura erant. Ego quinque apud Authores reperio horum Pauli verborum expositiones, per quas proposita quæstio, & difficultas exolui possit. Prima expositio est Ambrosij, qui hunc locum ita legit: *Propter propositum remissionis præcedentium delictorum.* Quam lectionem sic exponit: Sciens DEVS propositum benignitatis suæ, quo decreuit peccatoribus subuenire, tam iis, qui sunt apud superos, id est, in terris viuunt; quàm iis, qui detinebantur in inferno: vtrosque diutissimè expectauit, euacuans sententiam, qua iustum videbatur omnes damnari; & ostenderet nobis, quòd olim decreuerat liberare genus humanum per CHRISTVM. Sicut promiserat per Hieremiam Prophetam, dicens: *Propitius ero iniquitatibus eorum, & delictorum eorum non memorabor.* Et ne hoc donum solis Iudæis promissum à se videretur, per Isaiam dixit: *Domus mea, domus orationis vocabitur omnibus Gentibus.* Quamuis enim propriè Iudæis DEI promissio est data; præscius tamen DEVS, quòd donum eius reprobaturi essent

66. *Quinque expositiones.* *Prima expositio Ambrosij.* *Hierem. 31.* *Isaia 56.*

essent impij Iudæi, Gentes ad percipiendam gratiam suam admissurum se promisit, quorum æmulatione, in iram incensi cruciarentur Iudæi. Sic Ambrosius.

Augustin. Augustinus etiam in libro de Spiritu, & litera, capite 13. ita citat hunc locum: *Propter propositum præcedentium delictorum.* Vbi haud dubiè suppleri debet genitiuus ille *remissionis*, sicut habet lectio Ambrosij, hunc in modum: *Propter propositum remissionis præcedentium delictorum.*

67. *Secunda expositio Chrysostom. Oecumenij, Theophylacti,* Altera expositio est Chrysostomi, Theophylacti, & Oecumenij, qui vocem illam, *remissionem*, non accipiunt pro condonatione, atque ignoscentia, sed pro relaxatione, & resolutione, & debilitatione, & quadam corruptione; quemadmodum dicitur membrum aliquod humani corporis esse remissum, & relaxatum, & dissolutum, suoque destitutum naturali robore, & quasi paralyticum. Significat itaque vox ista spiritalem animæ tabem, qua interior mentis velut harmonia dissoluta, & sanitas animæ corrupta, & robur est debilitatum. Vt sit hic istorum Pauli verborum sensus: Cùm videret DEVS mundum, & humanum genus peccatis tabefactum, & quasi paralyticum, exhibuit CHRISTVM propitiatorem, qui eiusmodi tabem peccatorum sanaret. Nec verò cuipiam eò accedat noua, & improbabilis hæc verborum interpretatio; quòd vocabulum *remissionis* ferè accipiatur in Scriptura pro condonatione, & ignoscentia: non enim hoc loco pro Latina voce *remissionem*, Græcè est *ἄφεσιν*, qua voce vtitur ferè Scriptura, cùm nominat remissionem, vel dimissionem peccatorum: sed Græcè est *πάρεσιν*, quæ vox secundum Budæum in commentariis linguæ Græcæ, significat corporis defectionem, & langorem, & extenuationem, non solùm autem condonationem, vel relaxationem: & secundum hanc expositionem vel nihil est difficultatis in supradicta Pauli sententia, vel perparum, aut propè nihil.

68. *Tertia expositio Anselmi, & Catharini.* Tertia expositio est Catharini, quam ego propriis eius verbis hîc referam. Sic enim scribit: Vocat Paulus præcedentia delicta, quæ præcedunt fidem, & DEI iustitiam, quæ donatur nobis, & præcedunt propitiationem, & primam hominis cum DEO conciliationem. Nam peccata, quæ hanc iustificationem sequuntur, non eodem modo purgantur. Semel enim habemus crucifixum CHRISTVM ad delendum penitùs cuncta delicta: postmodum verò, id est, pro delictis deinde factis post acceptam iustificationem, habemus eundem illum quidem aduocatum apud PATREM, vt remittantur illa nobis; non tamen

Ad Heb. 10. sine aliquo supplicio nostro. Non enim voluntariè peccantibus relinquitur vlteriùs talis hostia pro peccato, sicut à principio. Sic ille. Cuius expositionis

Anselmus. videtur attigisse multò antè Anselmus, ita scribens: Omnes peccauerunt, sed per ostensionem suæ iustitiæ placuit DEO, vt remitteret hominibus, tam Iudæis, quàm Gentilibus præcedentes culpas, & iustificaret eos, vt deinceps iustè viuerent. Ob id autem Paulus nominauit præcedentia delicta, ne quis putaret loqui se de remissione peccatorum, quæ post acceptam gratiam committuntur. Ergo secundum hanc expositionem Anselmi, & Catharini, præcedentia delicta vocantur ea, quæ præcedunt primam iustificationem hominis: ad hæc enim delicta delenda, virtus, & efficacia redemptionis, & satisfactionis CHRISTI perfectè applicatur per Baptismum facta peccatorum plena remissione, & quantum ad culpam, & quantum ad pœnam.

69. *Quarta expositio.* Quarta expositio ab eodem Catharino traditur his verbis: Et aduerte, quòd potest hæc sententia Pauli etiam intelligi de delictis præcedentibus aduentum CHRISTI. Ac ne quis turbaretur, quærens quomodo CHRISTVS fuit propitiatio pro iis, qui præcesserunt aduentum eius, cùm videantur mortui esse in peccatis suis, nec potuisse participare pretium sanguinis CHRISTI nondum effusi,

effusi, respondet Paulus, subiungens: *In sustentatione* DEI, *vt ostenderet iustitiam suam in hoc tempore.* Et est sensus, quod DEVS sustentauit priora delicta, & propitiationis CHRISTI effectum præcedentia, in hoc, quod illa in iudicium nõ adduxit: sustentauit autem illa, donec venit plenitudo temporis, & fieret propitiatio extendens se ad anteriora quoque tempora. CHRISTI enim merita à DEO prædestinata, & præuisa, quadam vt ita dicam retroactione antiquioribus profuerunt: propterea enim scriptum est, quod *Agnus patitur ab origine mundi.* Ita Catharinus. *Apoc. 13.*

Quinta expositio est B. Thomæ, qui super hoc ipso loco putat, ideo Paulum nominasse præcedentia delicta CHRISTI aduentum, vt ostenderet necessitatem iustitiæ DEI per fidem CHRISTI ad delenda peccata; nec ad id efficacem fuisse legem Mosis, nec propriam hominis voluntatem. Si enim propitiatio CHRISTI necessaria fuit ad delenda præcedentia peccata, & in lege Moysis, & ante legem facta: ergo neque lex, nec natura, nec propria hominis voluntas, ac liberum arbitrium vim habuerũt delendi peccata. Verba B. Thomæ sunt huiusmodi: In hoc quod præcedẽtia delicta remisit DEVS, quæ lex remittere non poterat, nec homines propria virtute ab eis se liberare poterant, ostendit quod necessaria est hominibus iustitia qua iustificantur à DEO, per CHRISTVM. Solùm autem per sanguinem CHRISTI potuerunt remitti peccata non tantùm præsentia, sed præterita, quia virtus sanguinis CHRISTI operatur per fidem hominis, quam quidem fidem habuerunt illi, qui præcesserunt passionem CHRISTI; sicut & nos habemus, secundum illud Pauli 2. ad Corint. 4. *Habentes eundem spiritum fidei, credimus.* Hæc S. Thomas. 70. *Secunda expositio S. Thomæ.*

Sexta est Adami Sasbout expositio, ita locum hunc interpretãtis, Nominauit præcipuè Apostolus remissionẽ præcedentium delictorum, vt significaret deinceps non esse viuendum peccatis, sed iustitiæ, quasi diceret: Hactenus in mundo regnauerunt peccata, & vt ea deleret, mortuus est CHRISTVS: at mortuo iam CHRISTO, nequaquam vltra peccandum est nimis enim ingratus est, & duræ mentis, qui post tale exemplum humanitatis & charitatis exhibitum sibi à CHRISTO, id est, post sanguinem eius pro salute nostra effusum, mortemque crucis tanta pro nobis charitate susceptam, non seipsum reprimit & abstinet à peccando. *Sexta expositio Adami.*

Septima expositio est huiusmodi. Duas ob causas B. Paulus præcipuè dixit, redemptionem & propitiationem CHRISTI fuisse causam remissionis præcedentium delictorum. Primùm enim ita locutus est, quia id esse videtur non facilè intellectu, neque creditu; cùm enim redemptio CHRISTI non esset facta, non videtur efficere potuisse remissionem præcedentium peccatorum quæ tot annorum millibus ante ipsam ab exordio vsq; mundi patrata fuerant. Causa etenim efficiens prior secundum existentiam esse debet, quàm effectus, certè posteriorem esse suo effectu, videtur impossibile: non igitur effectus remissionis præcedentium peccatorum existere potuit, priusquam eius causa, id est, redemptio CHRISTI, per cuius passionẽ & mortem existeret. Hoc itaque quoniam nec facilem intellectum, nec promptam habebat fidem, erat tamen verissimum, creditúque vtilissimum; ideo Paulus voluit hoc præcipere, dicere, ac docere. Nimirum ostendere voluit, quantæ apud DEVM esset dignitatis, quantique pretij, & efficaciæ redemptio, & satisfactio CHRISTI, per mortẽ ipsius, vtpote quæ non solùm præsens, vel iam facta vim habet delendi subsequentia omnia peccata, verum etiamnum futura, & plurimis post sæculis peragenda, nihilominus foret efficax ad purganda omnia peccata præcedentia etiam ab initio mundi. 71. *Septima expositio quæ est Auctoris.*

Ii Virtus

Virtus porrò futuræ redemptionis operabatur in antiquis illis remissione peccatorum applicata ipsis per fidem, qua credebant in CHRISTVM venturum,& futurum humani generis redemptorem; sicut nobis applicatur virtus passionis CHRISTI per fidem,qua credimus eum iam venisse,& pro humani generis redemptione mortem obiuisse.

72. Multi putarunt, & ita vulgo fertur, ad id quod diximus probandum valere, quod scriptum est in Apoc.cap.13.Agnum CHRISTVM occisum fuisse ab origine mundi.Dicitur autem cædes Agni fuisse ab origine mundi,non solùm, vt ita loquar,præfiguratiuè,quòd ab initio mūdi statim ipsa CHRISTI mors præfigurata est in Abel; sed præcipuè virtualiter, quia per virtutem futuræ mortis CHRISTI remissa sunt omnia peccata, quæ remissa fuerunt ab initio vsque mundi.Verba S.Ioannis,quæ sunt in eo loco Apocalypsis, sunt huiusmodi: *Et adorauerunt bestiam omnes qui inhabitant terram, quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ Agni,qui occisus est ab origine mundi.* Sed enim longè diuersa est istorum verborum sententia;& recta eorum verborum intelligentia,& interpretatio est, vt illud,*Ab origine mundi*,construatur,non cum illo, *Agni qui occisus est*, sed cum illo,*quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ.* Per Hyperbaton enim ait Areta, verba hæc legenda, & intelligēda sunt;vt sit hæc eorum recta lectio,germanusque sensus: Quorum non sunt scripta nomina ab origine mundi in libro vitæ Agni,qui occisus est:siquidem quorum scripta sunt nomina, ab origine vtique mundi scripta sunt: neque enim ab origine mundi facta est Agni occisio. Nec solùm ita legendum, & intelligendum hunc locum censuit Areta, sed etiam complures aliorum expositorum.Id verò liquidò patet ex eadem sententia,quæ ponitur in eiusdem lib.ca.17.his verbis:*Et mirabūtur inhabitantes terram, quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ Agni à constitutione mundi.* Vbi illud: *A constitutione mundi*,idem nempe significans,quod, *ab origine mundi*, perspicuè refertur ad nomina scripta in libro vitæ.Cùm autem per nomina scripta in libro vitæ significentur prædestinati,quorum prædestinatio est ab æterno,putare conuenit, illud *ab origine,vel à constitutione mundi*,ideo scriptum,vt æternitatem aliquo modo nobis adumbret,atque notificet,quam scriptura interdum significat per antiquitatem originis mundi. Vnde Matthæus cap.25.scribit,Dominum nostrum in die iudicij dicturum electis suis: *Possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi*.id est,ab æterno.

Locus Apocalypsis cap 13.
Genes 4.
Areta.

73. Altera causa,propter quā Paulus præcipuè dixit,redēptionē,& propitiationē CHRISTI fuisse causam redēptionis præcedentiū delictorum,ita se habet. Licet ante passionē CHRISTI facta sit remissio præcedentiū delictorū,non tamē plena remissio,& omnibus numeris absoluta,vnquam facta est.Remittebantur quidē peccata quantū ad culpā,& pœnā æternæ damnationis;non tamen quantum ad illam generalem pœnā, cui vniuersum genus hominū erat obnoxiū,quod decedentibus ex hac vita hominibus,etiam iustissimis,& sanctissimis,clausus erat aditus,& introitus in regnū cœlorū; & interea illi detinebātur in limbo, quoad adueniens CHRISTVS per mortē suam,generis humani redēptionē perficeret,& ita perfectam peccatorum remissionem donaret,aperiendo omnibus iustis aditum & ingressum ad vitam æternam. Cùm itaque plena & perfecta remissio præcedentium delictorum non sit facta nisi post à CHRISTO peractam redemptionem & propitiationem; appositè, congruéque S. Apostolus hoc loco dixit, CHRISTVM fuisse redemptorem, & propitiatorem propter remissionem præcedentium delictorum.

DECIMASEXTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Arbitramur enim iustificari hominem per fidem sine operibus legis.

Versu.28

ABVTVNTVR quidam hac Pauli sententia (ait Hieronymus in 74.
commentario huius loci) ad destructionem operum iustitiæ, so- *S.Hieronym.*
lam fidem posse sufficere affirmátes: cum tamen alibi dicat Apo-
stolus: *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem* *1.ad Cor.13.*
non habeam, nihil mihi prodest. In qua charitate, alio loco asserit, ple-
nitudinem legis contineri dicens: *Plenitudo legis est charitas.* Neque verò hæc in- *Ad Roman. 13.*
ter se contraria sunt: negat enim iustificari hominē ex operibus legis Mosaicæ,
non tamen negat iustificari ex operibus iustitiæ, de quibus Iacobus dixit: *Fides* *Iacobi 2.*
sine operibus mortua est: Verùm hoc loco Paulus loquitur de eo, qui primum ve-
niens ad CHRISTVM cùm sola fide, ab eo saluatur. Sic ille. Sed B. Augustinus *S. Augustin.*
in lib. 83. quæst. in tractatu quæstionis 76. diligenter hunc ipsum Pauli locum
pertractans, ad hunc modum scribit: Prædicans Paulus iustificari hominem per
fidem sine operibus, non benè intellectus est ab eis, qui sic acceperunt dictum
Apostoli, vt putarent, cum semel in CHRISTVM credidissent, etiamsi deinde
male operarentur, se tamen saluos esse posse per fidem. Sed Paulus affirmans ho-
minē iustificari per fidē sine operibus, noluit dicere, si quis iam crediderit, non
pertinere ad eum bene operari: Verùm ad id potius sentētiam illam pronuntia-
uit, vt nemo meritis priorum bonorum operum suorum arbitraretur se perue-
nisse ad donum iustificationis, quæ est per fidem. Ob hoc enim maxime Genti-
bus in CHRISTVM credentibus se Iudæi præferri cupiebant; quod dicerent se
meritis bonorum operum, quæ in lege sunt, ad Euangelicam gratiā peruenisse:
ideoq; scandalizabātur multi eorū iam credentes in CHRISTVM, quòd incir-
cuncisis Gentibus CHRISTI gratia traderetur. Vnde Paulus dixit hominem
sine operibus præcedentibus, iustificari per fidē: nam iustificatus iam per fidem,
debet iustè deinceps operari, licet nihil iuste operatus nec merito suorū operū,
sed gratia DEI ad fidei iustificationem peruenerit. Vnde manifestum est, quod
Paulus dixit, hominem iustificari per fidem sine operibus, non ita esse intelli-
gendum, vt accepta fide, si vixerit, dicamus eum iustum, etiam si malè vixerit.
Nam si cum credidit, mox de hac vita decedat, iustificatio fidei manet cum illo
sine vllis bonis operibus; nec præcedentibus, quia non illorum merito, sed
DEI gratia peruenit ad iustificationem: nec consequentibus bonis operibus,
quia in hac vita esse non sinitur. Paulus itaque ad confirmandam sententiam *Ad Roman. 4.*
suam, vsus est exemplo Abrahæ, qui sine operibus legis, quam non accepe-
rat, per fidem iustificatus est: & Iacobus quia fidem Abrahæ opera bona con- *Iacobi 2.*
secuta esse demonstrat, satis ostendit, quomodo intelligendum sit, quod Pau-
lus dixit, hominem iustificari sine operibus. Nam qui putant sententias istas

Pauli, & Iacobi pugnare inter se: possunt etiam arbitrari, Paulum ipsum sibi esse contrarium: quippe qui alio loco dicit: *Non auditores legis, sed factores iustificabuntur apud* DEVM. Et alio loco ait: *In* CHRISTO IESV *neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed fides quae per charitatem operatur.* Non igitur cõtraria docent Paulus & Iacobus; cum ille dicit, iustificari hominem per fidem sine operibus; & hic dicit, inanem esse fidem sine operibus: quoniam ille loquitur de operibus quae fidem praecedunt; hic autem de operibus quae fidem sequuntur, quo etiam modo ipse Paulus multis locis loquitur. Hactenus ex Augustino. Ex cuius disputatione, sicut etiam Hieronymi, licet intelligere, quęnam opera Paulus excludat à iustificatione; & quaenam opera iustificatis esse necessaria doceat. Illud quoque liquet, huiusmodi sententias Pauli de iustificatione per fidem sine operibus, sicut nunc malè intelliguntur, prauéque vsurpantur ab Haereticis nostri temporis, ita fuisse olim ab antiquis Haereticis peruersè intellectas & in perniciem ipsorum atque aliorum impiè detortas.

Rom. 2. Gal. 5.

75. Sed nos supradictae Pauli sententiae verba accuratè pensitemus. *Arbitramur,* inquit, *iustificari hominem per fidem sine operibus legis.* Pro verbo illo, *Arbitramur,* graecum verbum λογιζόμεθα quod propriè significat, ex aliis colligere, & concludere aliquid ratiocinando, & pro illo *enim* graecè est, οὖν, id autem est latinè igitur, vel ergo. Vt sententia verborum Pauli sit huiusmodi: ex disputatione igitur superiori, & argumentis suprapositis colligimus & concludimus, omnem hominem iustificari per fidem sine operibus legis. Ambrosius verbum, *Arbitramur,* exponit, certò habemus: Hieronymus verò certi sumus, vel iudicamus. *Iustificari.* Potest hoc verbum duplicem habere intellectum: vel enim accipi potest pro eo quod est, iustum fieri per iustitiam in ipso homine productam à DEO, & in animo eius inhaerentem: vel pro eo quod est, tẽdere ad iustitiam, siue peruenire ad iustitiam, siue obtinere, & apprehendere iustitiam, & hoc modo iustificatio significat motum animi tendentis ad comparandam iustitiam; priori autem modo iustificari significat terminum illius motus, id est, productionem, siue infusionem iustitiae in animum hominis, quae donat homini remissionem peccatorum, & rectitudinem animi: Quemadmodum apud Philosophos, vocabulum generationis, plerumque sumitur pro ipsa productione formae substantialis in materia: nec rarò etiam vsurpatur pro alteratione & praeparatione materiae, quę proximè antecedit productionem formae substantialis, quae productio est terminus illius alterationis. Vtro autem modo verbum, *iustificari,* accipiendum sit hoc loco, declarabitur in proximè sequenti Disputatione; sicut etiam illud, *per fidem,* intelligendumne sit de fide informi, & dissociata à charitate, an de formata, & viua, & sociata charitati.

Ambrosius. Hieronym.

Sine operibus legis. Licet Paulus nominatim excludat opera legis; sicut etiam in cap. 2. & 3. epist. ad Galatas, quòd Iudaei maximè confidebant obseruantiis, & operibus legis, per ea se iustos esse, & gratos DEO putantes: reuera tamen mẽs Pauli fuit, excludere omnia opera humana, siue moralia, siue legalia, siue quocumq; alio modo per naturalẽ liberi arbitrij potestatẽ facta. Quocirca pluribus aliis locis simpliciter dixit Paulus hominem non iustificari per opera sua: Vt ad Ephesios 2. *Gratia,* inquit, *estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis.* DEI *enim donum est. Non ex operibus, vt ne quis glorietur. Ipsius enim sumus factura, creati in* CHRISTO IESV, *in operibus bonis, quae praeparauit* DEVS *vt in illis ambulemus.* Vbi nota, euidenter à Paulo distingui opera praecedentia iustificationem, quorum merito negat iustitiam accidere, ab operibus subsequentibus iustificationem, in quibus ait, DEVM praeparasse, vt in illis ambulent qui iustificati sunt. Praeterea in 1. cap.

in primo capite posterioris epistolæ ad Timotheum: DEVS, inquit, *nos liberauit, & vocauit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam suam, quæ data est nobis in* CHRISTO IESV *ante tempora secularia.* Dixit, *ante tempora secularia*, pro eo, quod est ante constitutionem mundi, sicut ipse dixit in 1. cap. epist. ad Ephesios: *Elegit nos in* CHRISTO *ante mundi constitutionem, vt essemus sancti, & immaculati in conspectu eius in charitate.* Per vtrumque porrò significare videtur idem, quod (ab æterno) vtroque enim in loco agit de gratia electionis, & prædestinationis sanctorum, quæ est æterna. Adhæc in cap. 3. epist. ad Titum, ita scribit: *Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis* SPIRITVS *sancti, quem effudit in nos abundè per* IESVM CHRISTVM *saluatorem nostrum: vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus, secundum spem, vitæ æternæ.*

Quemadmodum verò intelligi oporteat, quod dixit Paulus, hominem iustificari non ex operibus, verissimè declarauerunt Patres Concilij Tridentini in cap. 8. Decreti de iustificatione, dicentes: Iustificari gratis, vel sine operibus, nil aliud significare, quàm nihil eorum, quæ iustificationem præcedunt, siue fides, siue opera ipsa, gratiam iustificationis promereri. Quia si gratia daretur propter opera hominis, iam non esset gratia, vt argumentatur Paulus cap. 11. epistolæ ad Romanos. Huic doctrinę consona tradit aliis in locis sacra Scriptura. Huc enim videtur pertinere illud Dauidis: *Pro nihilo saluos facies illos*: quod interpretans B. Hieronymus in 2. libro contra Pelagianos: Non est, inquit, dubium, quin Dauid per ista verba iustos intelligat, quos ait pro nihilo saluari; quia non proprio merito, sed DEI saluantur clementia. Quibus verbis docet Hieronymus, idem valere, pro nihilo saluari, atque non ex propriis meritis saluari. Et Gregorius 1. Reg. cap. 7. super illis verbis: *Liberabit vos de manu Philisthiim.* O quàm magni muneris, inquit, est ista promissio: nam ille solus liber à manu Philisthiim fuit, qui peccatum non fecit: ab ea autem manu omnes præter meritum nostrum liberamur. Vnde Paulus dixit: *Iustificati gratis, per gratiam ipsius.* Eodem spectat illud Isaiæ pulchrè declarantis hoc ipsum per quandam similitudinem, illis verbis: *Omnes sitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, properate, emite, & comedite. Venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum, & lac.* Isaiam Ioannes imitatus in Apocalypsi, sic ait in capite vltimo: *Qui sitit, veniat; & qui vult, accipiat aquam vitæ gratis.*

77. *Concilium Tridentinum*

Psal. 55. S. Hieron.

S. Gregorius.

Isaia 55.

Hæc etiam est ipsissima B. Augustini doctrina, quam is plurimis in locis tractat, & magnificat, & prædicat, tanquam omnino Euangelicam, & Apostolicam doctrinam; eaque Pelagianos hęreticos vehementer vrget, ac premit, atque profligat. Dicebant autem Pelagiani, hominem, audito Euangelio, propria suæ voluntatis, & liberi arbitrij virtute concipere, & parere fidem posse, qua DEI gratiam, & iustitiam deinde promererentur. Sic enim argumentabantur illi: Cur DEVS vni dat gratiam, & non dat alij, nisi quia vnus est dignus, & meretur eam accipere; alter verò est indignus, & non meretur gratiam DEI: alioquin esset apud DEVM acceptio personarum. Hanc porrò non modò falsam: sed impiam quoque, atque execrandam doctrinam, Augustinus omnibus ingenij, & doctrinæ suæ opibus, viribusque conatus est euertere; præcipuè cùm quatuor Pauli sententias, quas vbicumque in Pelagianos pugnat, validè in eos contorquet. Prima Pauli sententia est, quam in hoc tertio capite tradit, hominem gratis iustificari per gratiam DEI: & item hominem iustificari per fidem sine operibus. Altera sententia est illa ad Ephes. 2. *Gratia DEI saluati estis per fidem, & hoc non ex vobis: fides enim donum DEI est, vt ne quis glorietur.* Tertia sententia est apud

78. *S. Augustin.*

Quatuor sententiæ Pauli ad confutandum Pelagianos valentissimæ.

tibus, fore acceptionem perſonarum apud D E V M: hoc, inquam, nihil valet: acceptio enim perſonarum non habet locum in iis, quæ omnino gratis,& liberaliter donantur,quale donum D E I eſt prima gratia,& iuſtitia.Sed in iis tantùm habet locum, quæ ſecundum rationem iuſtitiæ diſtributiuæ, pro meritorum proportione,tanquam debita redduntur.Dicitur porrò D E V S non dare gratiam niſi dignis, non quia illi priùs digni erant, ſed quia ipſe dando gratiam ſuam, dignos fecit eos;ſicut ſolus ipſe poteſt facere,vt ait Iob,mundum dc immundo *Jo:. 14*
conceptum ſemine. Vel digni dicuntur accipere gratiam, non tanquam condignè merentes eam accipere,ſed quia per gratiam D E I præuenientem,atque promouentem liberum arbitrium,facti ſunt idonei,& habiles, & ritè præparati ad percipiendam gratiam: quæ præparatio licèt procedat ex libero hominis arbitrio,principaliter tamen prouenit ex ſpeciali,& gratuito D E I auxilio.

DECIMASEPTIMA DISPVTATIO.

An B. Paulus dicens: Hominem iuſtificari ſine operibus, excluſerit etiam opera præparatoria hominis ad iuſtificationem, & ſpeciali auxilio D E I *facta.*

EA, per quæ hominis animus præparatur ad iuſtificationem, § 1.
ſex commemorantur in Concilio Tridentino: Ante omnia *Seſſ. 6. Cap.*
præparatur animus hominis ad iuſtificationem per fidem: *6. Decreti de*
Accedentem enim ad D E V M, *oportet credere, quia eſt, & quòd* *iuſtificatione.*
inquirentibus ſe remunerator ſit. Atque huc ſpectat, quod Paulus *Ad Heb. 11.*
toties & in hac epiſtola, & in ea, quæ ſcripta eſt ad Galatas, *Sextuplex*
inculcat,hominem iuſtificari per fidem.Altera præparatio fit per timorem D E I; *præparatio*
namque ſcriptum eſt: *Timor Domini expellit peccatum.* Et: *Qui ſine timore eſt,non* *hominis ad*
*poterit iuſtificari.*Tertia prçparatio fit per ſpem cõſequendæ venię;nam ſcriptum *iuſtificationem.*
eſt:*Spe ſalui facti ſumus.* Et Dominus dixit paralytico: *Confide fili,remittuntur tibi* *Eccleſ. 1.*
*peccata tua.*Vt enim ſcribit Baſilius ſuper Pſalmu 32.Timor mœrore abſorbe- *Ad Rom. 8.*
ret animum,niſi eum ſpes veniæ erigeret, ac ſuſtentaret. Ideò ſcriptum eſt:*Qui* *Matth. 9.*
*timetis Dominum,ſperate in illum,& cum oblectatione veniet vobis miſericordia.*Quar- *S.Baſilius.*
ta præparatio fit per dilectionem D E I;non eam,quæ prouenit ex habitu chari- *Eccleſ. 2.*
tatis, & S P I R I T V Sancto animum hominis iam inhabitante, quæ niſi in iuſtis hominibus eſſe non poteſt, ſed imperfectam, & ceu inchoationem quandam futurę charitatis.De hoc nempe ſcriptum eſt:*Qui timetis Dominum,diligite illum,* *Ibidem.*
& illuminabuntur corda veſtra. Enimuerò ita natura comparatum eſt, vt ſpes amorem pariat,atque eos naturali quadam propenſione animi diligamus,quos erga nos fore benignos confidimus.Quintam præparationem facit propoſitum nouæ vitæ,& obſeruandi mandata D E I. Vnde Dominus noſter iuſſit Apoſto- *Lucæ 24.*
los prædicare Euangelium, & baptizare, & docere ſeruare mandata ipſius. Et mulieri adulteræ dixit: *Vade, & iam amplius noli peccare.* Non dixit ei: *Ioann. 8.*

Non

Non amplius pecces, sed, *Noli amplius peccare*. Exigens ab ea, videlicet deliberatam voluntatem, firmumque propositum non peccandi. Sexta, & vltima praeparatio fit per poenitentiam, quae continet, vt ita dicam, peccatorum admissorum displicentiam, & detestationem, & dolorem animi. Etenim scriptum est: *Qui timent Dominum, praeparabunt corda sua, & in conspectu illius sanctificabunt animas suas, dicentes: Si poenitentiam non egerimus, incidemus in manus* Dei. Et B. Petrus Iudaeis, [Act. 2. & 3.] concione eius vehementer commotis, atque compunctis, & de eo quaerentibus quid ipsos facere oporteret, respondit: *Poenitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm in remissionem peccatorum*. Et iterum: *Poenitemini*, inquit, *& conuertimini, vt deleantur peccata vestra*.

82. Quoniam autem huiusmodi opera, quae vocantur praeparatoria hominis ad iustificationem, fiunt & ab homine per liberum suum arbitrium, & à Deo per singularem quendam concursum, & auxilium suum; idcirco diuina Scriptura quibusdam in locis ea opera tribuit solùm homini; & aliis in locis, soli Deo; & alicubi tribuit vtrique. Soli homini tribuuntur, cùm dicitur: *Praeparate corda vestra Domino, & seruite illi soli*. Et: *Conuertimini ad me in toto corde vestro in ieiunio, & fletu, & planctu: & scindite corda vestra*, &c. Et alio loco: *Laua à malitia cor tuum Hierusalem, vt salua fias*. Huc pertinet illud: *Appropinquate* Deo, *& appropinquabit vobis*. Quibus Scripturae sententiis liquidò declaratur, hominem proprio libero arbitrio cooperari Deo ad capessendam iustificationem: non enim tanquam instrumentum quoddam irrationale, & inanimum Devs hominem mouet ad iustificationem, sed conuenienter naturae hominis, qui est agens voluntarium, & liberum, & per deliberationem, atque electionem operans. Itaque tangente Deo cor hominis per Spiritvs Sancti illuminationem, nec homo ipse nihil omnino agit, inspirationem illam recipiens, quippe qui illam & abiicere potest: neque tamen sine gratia Dei mouere se ad iustitiam coram illo libera sua voluntate potest. Vnde in sacris literis cùm dicitur nobis: *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos*, libertatis nostrae admonemur. Cùm autem nos respondemus Deo: *Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur*: Dei nos gratia praeueniri confitemur. Atque haec ipsa, quae hic posuimus, verba sunt Patrum in Concilio Tridentino.

[Praeparationes hominis ad iustificationem, & homini tribui, & Deo, simulque vtrique. — 1 Reg. 7. Ioel 2. Ierem. 4. Iacobi 4. — Zachar. 1.]

Aliis porrò in locis huiusmodi praeparationes hominis ad iustificationem solùm assignat Deo Scriptura, sicut apud Dauidē: *Misericordia eius praeueniet me*. Et apud Hieremiam: *Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur*. Et apud eundem: *Postquam conuertisti me, egi poenitentiam*. Et item illud Pauli: *Non sumus sufficientes cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed omnis sufficientia nostra ex* Deo *est*. Et illud Domini: *Nemo potest venire ad me, nisi* Pater, *qui misit me, traxerit eum*. Et item illud: *Omnis, qui audiuit a* Patre, *& didicit, venit ad me*. Nonnullibi quoque Scriptura haec opera tribuit simul Deo, & homini. Scriptum enim est: *Cor hominis disponit viam suam; sed Domini est dirigere gressus eius*. Et alio loco: *Ecce sto ad ostium, & pulso: si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & coenabo cum illo, & ipse mecum*. Et item alibi: *Vocabis me, & ego respondebo tibi: Operi manuum tuarum porriges dexteram*. Supradictis igitur Scripturae sententiis liquet, praeparationem hominis ad capessendam iustitiam Dei, & à Deo proficisci, & ab homine: vt scitè dictum sit ab Augustino: Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te. Sed enim huiusmodi praeparationis ad iustificationem principales partes sunt Dei, quippe qui primus est praeueniendo, & vocando hominem; & hominem diuinae vocationi consentientem consequenter iuuat, & promouet, quoad perducat ad iustificationis gratiam.

[Psalm 58. Hierem. 31. & Thren. 5. 2. ad Cor. 3. Ioann. 6. Ibidem. Prouerb. 16. Apoc. 3. Luc. Iob. 14. Aug. serm. 16 de verbis Apostoli.]

His

His itaque ad iustificationem operibus cursim prænarratis, disquirendum est, quod proposuimus in titulo huius disputationis, An beatus Paulus dicens, hominem iustificari sine operibus, excluserit etiam supradicta opera præparatoria ad iustificationem. Equidem arbitror non fuisse à Paulo exclusa. Namque & in hoc loco, & in epistola ad Galatas, ait, hominem iustificari sine operibus legis: Excludit igitur opera legis Mosaicæ: at præparatoria opera ad iustificationem, cùm sint coniuncta cum fide, & cum speciali quodam, & supernaturali auxilio DEI, non ad legem Mosaicam, sed ad nouam & Euangelicam reducenda sunt. Et licet alibi Paulus præcisè atque in vniuersum dicat, nos iustificari non ex nobis, nec secundum opera nostra, vel opera iustitiæ nostræ, intelligit eiusmodi opera ea ratione, vt nostra sunt, & ex libero nostro arbitrio profecta, sine speciali aliquo DEI concursu & auxilio; qualia sunt opera præparatoria ad iustificationem, cum à DEO potissimum proueniant. Deinde, Paulus non excludit fidem, immo nominatim includit, dicens: hominem iustificari per fidem sine operibus: fides autem primum locum tenet in præparatione hominis ad iustificationem; & nisi consociata sit cum aliis quinque præparatoriis operibus suprà commemoratis, planè inefficax atque infructuosa est. Ad hæc, si iustificari, significat hoc loco pertendere, & peruenire ad iustitiam, de quo paulò post disputaturi sumus; cùm per supradicta præparatoria opera animus hominis à DEO promoueatur & dirigatur, ac denique perducatur ad gratiam iustificationis percipiendam, manifestum profectò est, non fuisse à Paulo eiusmodi opera exclusa & reiecta à iustificatione. 83.

Verùm huic sententiæ videtur aduersari sententia Patrum Concilij Tridentini, quam suprà retulimus, affirmantium, cum Paulus ait, neminem iustificari sine operibus, docere eum voluisse, neque fidem, neque alia opera, quæ præcedunt iustificationem, promereri gratiam iustificationis. Sed facile hoc diluitur Non enim Patres excludere voluerunt à iustificatione opera præparatoria quasi ea non essent vtilia, vel etiam necessaria, cùm hoc ipsi disertissimis verbis docuerint in eiusdem Decreti de iustificatione capite sexto. Sed excluserunt istiusmodi opera, sicut & ipsam fidem, tanquam non merita ipsius iustificationis: hoc enim significant illa eorum verba: (Nihil eorum, quæ iustificationem præcedunt, siue fides, siue opera, iustificationis gratiam promeretur: quia si gratia daretur propter opera, iam non esset gratia) quibus verbis ostendere voluerunt, gratiam iustificationis dari gratis, nec propter merita præcedentium operum. 84. *Explicatur locus Concily Tridentini.*

Cæterùm admonendus hoc loco est lector, quod Patres Concilij Tridentini dixerunt, neque fidem, neque alia opera mereri iustificationis gratiam, id esse intelligendum de merito propriè dicto, quod nunc inter Theologos vocatur meritum de condigno. Nam si loquamur de merito amplè sumpto, & vt nunc appellatur meritum de congruo, non videtur esse negandũ, per fidem & alia opera præparatoria, promereri aliquo modo iustificationis gratiam. Hoc etenim frequenter reperire licet apud Patres, dicere solitos, peccatorem, per lacrymas, & gemitus, & opera pœnitentiæ, vel per humilem orationem, & confessionem peccatorum suorum, vel per eleemosynas, cæteraque opera misericoidiæ promereri veniam & remissionem suorum peccatorum. Quinetiam B. Augustinus, qui omnium maximè, ab omni merito præcedenti iustificationem abhorruisse videtur, apertissimis verbis adstruit meritum fidei ad obtinendam remissionem peccatorum, & gratiam benè operandi. Celebris est apud Theologos super hac re B. Augustini sententia in epistola centesima quinta. Cùm enim dixisset, percipiendæ iustificationis gratiæ merita nulla præire, ne ob id quidquam de fidei 85. *An fides, aliaque præparantia ad iustificationem, aliquo modo mereãtur iustificationem.* *S. Augustin.*

dignitate putaretur detrahi, subdit hæc: Sed neque ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat. Neque enim nullum est meritum
Luca 18. fidei, qua fide ille Publicanus dicebat: DEVS *propitius esto mihi peccatori.* & descendit ille iustificatus merito fidei humiliatus; quia *qui se exaltat, humiliabitur.* Restat igitur, vt ipsam fidem, vnde omnis iustitia sumit initium, non humano tribuamus arbitrio, neque vllis præcedentibus meritis, quoniam ab ea incipiunt omnia quæcumque sunt merita: sed gratuitum DEI donum esse fateamur, sicut
Ad Ephes. 2. manifestè docet Paulus, dicens: *Gratia saluati estis per fidem, & hoc non ex vobis, ne quis glorietur*, DEI *enim donum est.* Et post hæc subdit Augustinus: Quærimus meritum ante gratiam, nec inuenimus: quia nullum est, ne gratia tollatur, si non gratis datur, sed meritis redditur. Si enim dixerimus, fidē præcessisse, in qua esset
1. Ad Cor 4. meritum gratiæ; quid meriti habebat homo ante fidem, vt acciperet fidē? *Quid enim habes* (inquit Paulus) *quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Sic eo loco Augustinus. Eiusdem est, & ad idem pertinens, altera illa sentētia in epistola centesima sexta, his verbis exposita: Si quis dixerit, quod gratiam benè operandi fides mereatur, negare non possumus, immo verò gratissimè confitemur. Hanc enim fidem volumus habeant, qua impetrent charitatem, quæ sola verè benè operatur, &c. Non me præterit, quemadmodum Dominicus Sotus in libro tertio suo de natura, & gratia cap. 4. supradictas Augustini sententias à verò & proprio earum intellectu, minimè aptis & conuenientibus interpretationibus detorqueat aliorsum: Sed verborum Augustini sententia per se manifesta est, & interpretationem Soti satis alienam esse atque improbabilem consideratè legenti non est obscurum. Verùm quia longioris esset dissertationis, nostróque instituto alienæ, ista, vt oportet, hic tractare, sciens hoc loco, volensque prætereo.

DECIMAOCTAVA DISPVTATIO.

An Fides, per quam iustificari hominem dixit hoc loco B. Paulus, sit fides informis, expersq; caritatis; an verò sit fides viua, & per charitatem formata.

Sō. SI verbum, *iustificari*, significaret hoc loco fieri hominem iustum per iustitiam in ipso diuinitus productam atque inhærentem: proculdubio fides ita iustificans hominem, non posset esse informis & dissociata charitati; sed esset fides formata & viua, charitatique sociata; de qua nempe dixit Paulus: *In* CHRISTO IESV *neque*
Ad Gal. 5. *circumcisio aliquid valet, neque præputium; sed fides, quæ per charitatem operatur.* Verùm huiusmodi interpretatio aliena videtur proposito B. Pauli, nec sententiæ verborum eius satis conueniens. Paulus etenim cùm ait, per fidem iustificari hominem, non aliud significat, quàm, per fidem peruenire ad iustitiam, & ipsam apprehendere, vt ex verbis eius, quæ sunt in capite nono huius epistolæ, non obscurè

obſcurè poteſt intelligi. Ait enim, Gentes, quæ non ſectabantur iuſtitiam legis Moſaicæ, per fidem apprehendiſſe iuſtitiam DEI. Iudæos autem ſectando iuſtitiam legis, quia non eam quæſierunt ex fide, & per fidem, non ad eam perueniſſe. Cùm igitur iuſtitia, qua homo fit, & eſt iuſtus, nihil aliud ſit, quàm ipſa charitas, vel gratia, quæ vnà cum charitate infunditur in ipſa iuſtificatione hominis; ſi cùm Paulus ait, per fidem iuſtificari hominem, loqueretur de fide iam formata per charitatem, verba eius hanc vtique redderent ſententiam, per fidem charitate formatam, perueniri ad ipſam charitatem, vel apprehendi charitatem: quæ ſententia, & interpretatio verborum Pauli, perſpicuè abſurda eſt.

Illud igitur Pauli dictum, per fidem iuſtificari hominem, non denotat, fidem eſſe cauſam iuſtificationis, vel efficientem vel formalē, vel propriè meritoriam: ſed ſignificat, fidem nondum caritate formatam, talem tamen, vt per eam, ceu ſufficientem præparationē diuinitus in animo factam impetretur SPIRITVS iuſtificans per charitatis infuſionem. Hoc indicauit B. Ioannes dicēs: *Poteſtatem dedit filios* DEI *fieri his qui credunt in nomine eius.* Et Paulus ad Gal. 5. *Nos*, inquit, *ſpiritu ex fide ſpem iuſtitiæ expectamus.* Hoc autem eſt; Per fidem expectamus ſperatam iuſtitiam conſequi. Ergo iuſtificari hoc loco, non illam ſignificat iuſtitiæ infuſionem in animum, quæ temporis puncto & momēto fit; ſed ſignificat præcedentem præparationem, & vt ita loquar, tendentiam ad iuſtitiam. Quemadmodum apud Ariſtot. nomen generationis non ſemper ſignificat productionem formæ ſubſtantialis in natura; ſed nonnunquam id nominis etiam tribuitur proximè antecedenti alterationi, quæ materiam afficit, & præparat eatenus, quoad idonea ſit, vt ex ea forma ſubſtantialis educatur. *Ioan. 1.*

Ad hunc porrò modum intellexiſſe hanc B. Pauli ſententiam, B. Auguſtinum multis in locis ipſe declarat. In libro etenim de Prædeſtinatione ſanctorum capite ſeptimo: Fide, inquit, ideo Paulus dicit iuſtificari hominem, quia fides prima datur, qua impetrentur cætera. Et in epiſtola centeſima & quadrageſima quarta ſic habet: Lex adducit ad fidem: fides impetrat SPIRITVM largiorem. Diffundit SPIRITVS charitatem: implet charitas legem: Et in epiſtola 105. & 106. diſertis verbis docet per fidem iuſtificari hominem, quia fides impetrat, & quodammodo meretur iuſtitiam. Sed memorabilis eſt ad hoc pertinens illa eius ſententia in epiſtola 105. Iuſtificatur, inquit, homo non ſolùm remiſſionē peccatorum, ſed prius inſpiratione fidei, & timoris DEI, impartito ſalubriter orationis affectu, & effectu. Dominus etiam noſter, & Apoſtoli eius ab iis, quibus prædicabant gratiam Euangelicam; id ante omnia requirebant, tanquam medium quoddam & neceſſariam præparationem ad conſequendā iuſtitiam. Huc nimirum ſpectat illud: *Pœnitemini & credite Euangelio.* Et, *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit.* Et Paulus dixit cuſtodi carceris: *Si credideris in Dominum* IESVM *ſaluus eris.* 87. *S. Auguſtin.* *Act. 2.* *Marc. vlt.* *Act. 16.*

Hanc præterea ſententiam confirmare licet auctoritate Patrum Concil. Tridentini, qui cap. 8. Decreti de iuſtificatione declarant, ſemper Eccleſiam intellexiſſe, ideo Paulum dixiſſe, hominem iuſtificari per fidem quia fides eſt humanæ ſalutis initium, & fundamentum, & radix omnis iuſtificationis, ſine qua impoſſibile eſt placere DEO, & ad filiorum DEI conſortium peruenire. Quæ Patrum ſententia ex Verbis Auguſtini in ſermone trigeſimo ſeptimo de tempore videtur ſumpta. Sunt autem hæc ibi verba Auguſtini: Ad veram beatitudinem peruenire volentibus, prima omnium fides neceſſaria eſt, ſicut Apoſtolica docet auctoritas dicens: *Sine fide impoſſibile eſt placere* DEO. Conſtat verò, neminem peruenire poſſe ad beatitudinem, niſi DEO placeat; & DEO neminem *Concil. Tridentinum.* *Ad Heb. 11* *S. Auguſtin*

posse placere,nisi per fidem.Fides namque est bonorum omnium fundamentũ. Fides est humanæ salutis initium:nec sine ea potest quisquam ad filiorum DEI consortium peruenire:quia sine fide nec in hoc seculo quisquam iustificationis assequitur gratiam;nec in futuro vitam possidebit æternam.

88. Rectè autem fides appellatur initium,& fundamentum,& radix iustificationis.Est quippe initium,cum ab ea incipiat motus omnis ad iustificationẽ,quod
Ad Hebræ. 11. Paulus indicat scribens ad Hebræos. *Accedentem ad* DEVM *credere oportere quia est,& quod inquirentibus se,remunerator sit.*Dicitur etiam fundamentum,quod scilicet Paulus dixit:se tanquam sapientem architectum supposuisse, super quod
1.Cor.3. ædificanda sunt cetera:& ad Colossenses scribens:*Si tamen,*inquit,*permanetis in*
Ad Coloss. 1. *fide,fundati,& stabiles.*Est demum radix:nimirum ex ea pullulant certa DEI dona nisi quis mala suæ voluntatis libertate, & prauitate eius virtuti obsistat. Cùm enim fides immensam DEI bonitatem demonstrat,in DEI amorem incendit
Ioel.2. hominem.Cùm ostendit DEVM esse placabilem,& præstabilem super malitia nostra,ad spem veniæ impetrandæ peccatores erigit,& adducit. Cùm declarat grauitatem, & turpitudinem peccatorum, & quæ illis parata sunt magnitudinem & æternitatem suppliciorum,ad timorem DEI, & pœnitentiam homines
Ad Heb. 11. trahit. Cùm aperit obligationem hominis ad seruanda DEI præcepta, atque obseruantiæ eorum incomparabilem fructum,ad obedientiam legis DEI vehementer incitat. Paulus fidem esse fundamentum intellexit, cum eam definiuit substantiam rerum sperandarum,id est,subsistentiam, & vt græce est, hypostasim,id verò est,fundamentum. Sed obiiciet fortasse quispiam,B.Paulum in cap. 3.epist.ad Ephes.charitatem facere fundamentum & radicem,cum ait,*Habitare* CHRISTVM *per fidem in cordibus vestris,in charitate radicati & fundati.*Respondeo, fidem quidem esse simpliciter & absolute totius esse, & ædificij spiritualis fundamentum & radicem; charitatem esse fundamentum, non absolutè,sed secundum esse perfectum,& DEO acceptum,& meritorium vitæ æternæ.Charitas enim est,quæ format,& viuificat,& perficit cæteras omnes virtutes,prorsus adeò,vt sine ea vel non sint virtutes, vt sentit B. Thomas, vel certè in ordine ad DEVM & vitam æternam,sint imperfectæ,informes,& quasi mortuæ.

89. Ad hanc etiam fidei significationem, & vsurpationem pertinent magnifica
Encomia fidei ducentis ad iustitiam Emisenus. fidei encomia, quæ in Patrum scriptis leguntur; cuiusmodi est illud Eusebij, vt fertur,Emiseni in 2.homilia de symbolo:Fides, inquit, religionis catholicæ, lumẽ est animæ,ostium vitæ,fundamentũ salutis æternæ,qui,hac derelicta,procedit ad alia,similiter facit,ac si sine fundamento ædificet domũ; aut si,prætermisso ostio velit intrare per tectum;vel si nocte, sine lumine inferens gressum, totum se,oculis clausis, vrgeat in profundum.Hanc nobis fidẽ, veluti lãpadem magnam,CHRISTVS adueniens,errantibus viam monstraturus exhibuit:per quam possit DEVS ignotus quæri, quæsitus credi, creditus inueniri. Sic ille.
S Chrysost. Chrysostomus item in sermone de fide,spe, & charitate:Fides, inquit,est origo iustitię,sanctitatis caput,deuotionis principium,religionis fundamentum:Nullus vnquam sine hac Dominum promeruit:nullus sine illa fastigium sublimitatis ascendit:hæc excludit dubia,tenet certa,promissa consignat.

90. Cæterùm si quis ex me quæreret,si fides non est per quam homo propriè,&,
S. Augustin. vt vocant, formaliter fit iustus, quænam igitur alia sit virtus, per quam homo
Prouerb.10. verè fit,& est iustus?equidem responderem,virtutem,qua homo fit,& est iustus,
1.Pet.4. secundum Augustinum,non esse aliam nisi charitatem: hæc nempe,secundum
1.Ioan. 2. 3. & 4. Salomonem,& B.Petrum,vniuersa delicta operit,ac delet:hæc secundum Ioan-
Ad Rom.13. nem, transfert hominem de tenebris ad lucem, & de morte ad vitam, & per hane

hanc homo manet in DEO, & DEVS in homine. Hæc, secundum Paulum, est legis plenitudo,& præcepti finis,& sine qua cetera omnia bona,licèt cumulatissima sint in homine,nihil ei prosunt:& secundum eundem Apostolum,per hanc homo fit notus, & probatus DEO. *Qui enim diligit* DEVM (ait ipse) *hic cognitus est ab eo.* Cognitione scilicet approbationis,& dilectionis:& secundum Theophylactum, notitia domestica cuiusdam familiaritatis, & amicitiæ, sicut DEVS dixit Mosi: *Noui te de nomine.* Vel secundum Theodoretum,cognitione singularis cuiusdam gubernationis, protectionis, & directionis. Quòd autem, secundum Augustinum,charitas sit vera iustitia,qua homo iustus est,ex iis,quæ scripta ab eo sunt in libro de Natura,& gratia,capite 63.& capite vltimo,manifestum est.Sic enim ait:Charitas vera iustitia est,qua vna iusti sunt,quicumque iusti sunt. Inchoata charitas, inchoata iustitia est: prouecta charitas, prouecta iustitia est:magna charitas,magna iustitia est.

Locus 1. ad Corinth. 8. *Theophyl.* *Exodi 33.* *Theodoretus* *S. Augustin.*

DECIMANONA DISPVTATIO.

In hæreticos huius temporis malè interpretantes,ac definientes eam fidem, per quam dixit Apostolus, iustificari hominem.

HVIVS nostri temporis hæretici fidem,quæ,secundum Apostolum, iustificat hominem,his verbis definiunt,firmam, certamque fiduciam diuinis promissionibus subnixam, qua homo discussa ex animo omni dubitatione, ac trepidatione, certò persuasum habet, remissa sibi esse peccata sua propter CHRISTVM, & se factum esse amicum, & filium DEI, & hæredem vitæ æternæ.Vsque adeò autem id persuasum esse oportere volunt ei, qui iustificandus est, vt si vel parum dubitet, aut trepidet, ne fortè non sit iustificatus, eum dicant non ad DEVM, sed ad diabolum pertinere. Ac licèt hæreticorum huius temporis variæ admodum sint sectæ, & diuersarum sectarum diuersa sint, & discrepantia dogmata; hoc tamen dogma de huiusmodi fiducia,per quam iustificatur homo, commune est eorum omnium, omnibusque placitum,atque probatum. 91.

Tribus itaque rebus, quod ad rem præsentem attinet, hæretici discordant à Catholicis. Primùm illi confundunt fidem cum fiducia; nam fidem,per quam dixit Apostolus iustificari hominem, aiunt esse fiduciam: isti verò distinguunt fiduciam à fide;& licèt non egent,fidei oportere adiunctam esse fiduciam, sicut etiam pœnitentiam,quò perueniri queat ad iustificationem;negant tamen,hominem propriè iustificari per fiduciam.Deinde illi dicunt,fidem,quæ iustificat, esse,qua creditur remissa sibi esse peccata: id verò negant Catholici,docentes, in diuina Scriptura aliter definiri fidem,quæ iustificat.Postremò,illi censent,vt quis iustificetur,certò ei persuasum esse debere,remissa sibi esse peccata.Catholici autem contrà, demonstrant, id nec esse ad iustificationem necessarium, & 92.

Tria dicta hæreticorum circa fidem iustificantem discutiuntur.

esse prorsus impossibile. Nam licet quisque certus esse debeat de promissionibus diuinis generaliter acceptis, verbi gratia, quòd omni homini verè pœnitenti, & ritè conuerso ad DEVM remittantur peccata; de applicatione tamen illarum generalium promissionum ad hunc, vel illum hominem, vt quòd mihi, vel illi homini sint omnino remissa peccata, & non temerè dubitari, & piè timeri potest. Nusquam enim diuina Scriptura absolutè promittit huic, vel illi remissionem peccatorum, sed adiuncta semper ea conditione, si dignam egerit pœnitentiam, vel seriò, & ex animo conuersus sit ad DEVM. Nemo autem absque speciali reuelatione DEI, certò, & vt ita dicam, infallibiliter cognitum habere potest, se talem habuisse pœnitentiam, & conuersionem animi ad DEVM, quali opus est ad consequendam peccatorum remissionem. Quocirca, cum fide iustificante, & cum fiducia generalium DEI promissionum, bene potest cohærere religiosus quidam metus, & dubitatio, non quidem ex incredulitate, & diffidentia nascens DEI promittentis, sed ex conscientia humanæ imbecillitatis, & ignorantiæ: vnde fieri potuit, vt non fuerimus, ita vt oportet, ad DEVM conuersi, & ad iustitiam eius accipiendam idoneè præparati. Salutare nimirum est illud Sapientis documentum: *De propitiato peccato noli esse sine metu.* *Eccles. 5.*

93. Verùm age, tria ista hæreticorum dicta, & dogmata, quibus diximus eos dissidere à Catholicis, sigillatim discutiamus. Principio, fidem, quæ iustificat, aiunt esse fiduciam. Sed B. Paulo, aliud esse fidem, & aliud fiduciam, pensitanti quasdam eius sententias perspicuum est. Is enim in 3. cap. epist. ad Ephes. ita scribit: *In* CHRISTO *habemus fiduciam, & accessum in confidentiam per fidem eius.* Hîc videre licet, apertè B. Paulum distinguere fidem à fiducia, & confidentia: quam distinctionem expressiùs etiam declarant verba Græca: nam pro fiducia, est illic Græcè παρρησία; pro cōfidentia est πεποίθησις: pro fide autem πίστις. Si Paulus vult nos habere fiduciam per fidem, ergo fiducia diuersa est à fide, & ex fide nascitur. Deinde, prioris epistolæ ad Timotheum cap. 3. sic ait: *Qui bene ministrauerint, bonum gradum sibi acquirent, & multam fiduciam in fide, quæ est in* CHRISTO IESV. Hic locus Pauli non solùm ostendit fiduciam esse diuersum quid à fide, atque eius velut quandam esse sobolem, sed etiam gigni fiduciam ex benefactis, & propter bona opera, hominem animo concipere fiduciam: quo fit, vt fiducia non iustificet hominem, sed ea potiùs, bona opera hominis iam iustificati consequatur. B. item Ioannes ad eandem sententiam ita scribit: *Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad* DEVM. Et cap. 4. eiusdem epist. *In hoc perfecta est charitas* DEI *nobiscum, vt fiduciam habeamus in die iudicij.* Ecce tibi, secundum Ioannem, fiducia oriri ex bona conscientia, & ex charitate. Nec sanè Paulus, & Ioannes absolutè docuerunt, fiduciam prodesse homini, sed ea ratione, si bona opera fecerit, si charitatem DEI habuerit, si cor non reprehenderit eum, bonam scilicet habentem conscientiam. Audiat lector S. Basilij sententiam, isti hæreticorum fidei prorsus contrariam. In regulis breuioribus ponit huiusmodi interrogationem, quæ inter alias numeratur ducentesima nonagesima sexta. Qua ratione quispiam possit persuadere sibi, quòd à peccatis sit liberatus, & mundus? Cui Basilius ita respondet: Si quis ita se affectum animo esse senserit, vt affectus erat Dauid, cùm dixit: *Iniquitatem odio habui, & abominatus sum.* Si quis seruauerit illud Apostoli præceptum: *Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, auaritiam,* &c. Si quis possit verè dicere id, quod dicebat Dauid: *Non adhæsit mihi cor prauum; declinantem ad me malignum non cognoscebam.* Si quis tali zelo flagret aduersus præuaricatores diuinæ legis, quali ardebat Dauid, dicens: *Vidi præuaricantes,*

Aliud fides, & aliud fiducia. — *1. Ioann. 3.* — *S. Basilius.* — *Praeclara Basilij sententia.* — *Psalm. 118.* — *Ad Coloss. 3.* — *Psalm. 100.* — *Psalm. 118.* — *Ibidem.*

tantes, & tabescebam. Defectio tenuit me pro derelinquentibus legem tuam. Si quis habeat talia viscera misericordiæ, & compassionis erga alios, qualia B. Paulus habuit, qui de se dixit: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror?* Quandocumque igitur quis vel in suis, vel in alienis peccatis, eo modo diximus modo, affectum esse animum suum senserit, tunc sine dubio credat se liberum esse à peccato. Hactenus fuerunt Basilij verba. Ex quibus palam fit, quàm longè absit eius sententia ab opinione hæreticorum affirmantium, eo ipso quemque liberum esse à peccatis, quòd certò credat peccata sibi esse remissa. *1 ad Cor. 11.*

Alterum dictum, & placitum hæreticorum est, fidem, per quam homo iustificatur, esse fiduciam, qua certò creditur remissa sibi esse peccata. Hoc esse falsum, ac diuinæ Scripturæ contrarium, facilè probatur. Illa est fides iustificans hominem, quam Apostoli prædicabant, & ab iis exigebant, qui per CHRISTVM iustificari, & saluari cupiebant. Illam porrò fidem fuisse longè diuersam ab istiusmodi fiducia hæreticorum, ex eo, quod narratur in Actis Apostolorum, capite 8. & 16. perspicuè intelligitur. Eunucho enim petenti Baptismum, dixit Philippus: *Si credis ex toto corde, licet te baptizari.* Cui respondit Eunuchus: *Credo filium* DEI *esse* IESVM CHRISTVM. Et hanc fidem habens baptizatus, & iustificatus est. Custodi etiam carceris sciscitanti ex Paulo, & Sila: *Domini, quid me oportet facere, vt saluus fiam?* Responderunt illi: *Crede in Dominum* IESVM, *& saluus eris.* Non autem dixerunt: Crede sine dubitatione vlla tibi esse remissa peccata, & saluus eris. Paulus item ait: *Si confitearis in ore tuo Dominum* IESVM, *& in corde tuo credideris, quòd* DEVS *illum suscitauit à mortuis, saluus eris.* Idem alio loco ait, fidem Abrahæ fuisse reputatam ei ad iustitiam. At quænam fuit illa fides Abrahæ? An quòd sibi essent remissa peccata? minimè, sed quia (vt Scriptura docet) credidit DEO promittenti numerosissimam posteritatem, & possessionem terræ Chanaam, & in primis, quòd in semine eius (id est in CHRISTO) benedicendæ forent omnes gentes. Et subdit eo loco Paulus, hoc non solùm esse scriptum propter Abraham, sed etiam propter nos, quibus fides reputabitur ad iustitiam, credentibus in eum, qui suscitauit IESVM à mortuis. Qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Fides quoque B. Petri, quam Dominus adeò beatificauit, vt eam firmissimum Ecclesiæ fundamentum constituerit, non fuit, quòd ipsi essent remissa peccata, sed quòd CHRISTVS esset filius DEI viui. Quid plura? Paulus in cap. 11. epist. ad Hebræos, satis longam de fide pertexens disputationem, nihil prorsus dicit, quod istam hæreticorum fidem, siue fiduciam oleat, aut resipiat. Primò definit fidem, substantiam rerum sperandarum, & argumentum non apparentium. Tum subdit, quòd accedentem ad DEVM oportet credere, quia est, & inquirentibus se remunerator sit. Deinde, multa commemorat egregia facinora illustrium virorum à fide profecta. De ista verò fiducia remissionis suorum peccatorum, qua sola iactant hæretici iustificari hominem, nullum verbum facit, nullamque istius fidei significationem. Nec sanè in reliqua Scriptura, nec apud sanctos Patres reperire est mentionem aliquam istius fidei. Quam tamen, si quidem per eam solam remitterentur homini peccata, maximè consentaneum erat apertè tradi in sacris literis, & ab Apostolis prædicari, & à Patribus doceri, commendari, & animis hominum, vt ita loquar, intimari. 94. *Fidem, qua iustificatur homo, non esse fiduciam remissionis peccatorum sibi factæ.* *Actor. 16.* *Ad Rom. 10.* *Ad Rom. 4.* *Genes. 15.* *Matth. 16*

Restat vt confutemus tertiam illam hæreticorum sententiam, neminem iustificari posse, nisi certò is habeat persuasum, remissa sibi esse peccata sua. Ad quam refellendam, valent tres B. Iob sententiæ: vna est: *Si venerit ad me, non videbo eum: Si abierit, non intelligam.* Loquitur autem de aduentu DEI per gratiam 95. *Locus Iob. 9. Nemini certum esse posse remissa sibi esse peccata.*

ad

ad hominem. Altera sententia est: *Etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea, & tædebit me vitæ meæ.* Tertia sententia est: *Verebar omnia opera mea, sciens quòd non parceres delinquenti.* Quis non videt, has B. Iob sententias omnino pugnare cum istiusmodi certitudine, & fiducia hæreticorum? Quare eas B. Gregorius explanans: Quia, inquit, nos ipsi omnino nescimus, aut si subtili nos discussione requirimus, plerumque inter vitia, virtutesque caligamus; idcirco rectè dictum est à B. Iob: *Etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea.* Deinde istos manifestè redarguit Dauid, dicens: *Delicta quis intelligit?* Et: *Ab occultis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo.* Illud autem, *Quis*, sicut exponit Hilarius, super Psalmum 88. alicubi significat, *nullus*, alibi verò, *rarus.* Cùm igitur quodlibet delictum mortale impediat iustificationem, nemini autem certum esse queat, ab omni se delicto purum esse: necessariò efficitur, neminem quoque certum esse posse, se iustificatum esse. Patrem suum sequutus Salomon ait: *Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum à peccato?* Quasi dicat, *nemo.* Adhæc in libro Ecclesiastici scriptum est: *De propitiato peccato noli esse sine metu.* Et item illud: *Beatus homo, qui semper est pauidus.* Contrà verò hæretici volunt, hominem omnino certum, & securum esse debere de remissione suorum peccatorum; esse autem dubium, & trepidum, instar magni criminis ducunt. Eodem spectat illud Pauli: *Non meipsum iudico, nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum: qui autem iudicat me, Dominus est.* Quibus verbis docet Apostolus, neminem posse certò iudicare, vtrum alius sit fidelis, & iustus, an non: quinimò nec ipsummet de se certum posse facere iudicium: nam quamuis nullius sibi conscius sit peccati, non propterea tamen potest certò iudicare, ac persuasum habere, se iustum esse.

S. Gregorius. Psalm. 18. Ibidem. B. Hilarius. Prouerb. 20. Eccles. 5 & 18. 1. ad Cor. 4.

96. Ad hoc ipsum confirmandum afferri potest præclara quædam B. Gregorij sententia, quam in libro 6. epistolarum, epistola 22. tradit his verbis: Ais importunam te mihi fore, quoad vsque ad te scribam, mihi esse reuelatum, quòd peccata tua tibi dimissa sunt: Rem profectò & difficilem, & inutilem postulasti. Difficilem quidem, quia ego indignus sum, cui reuelatio fieri debeat: inutilem verò, quia secura de peccatis tuis fieri non debes, nisi cùm iam in die vltimo vitæ tuę plangere ea minimè valebis. Quę dies, quousque veniat, semper suspecta, semper trepida metuere culpas debes, atque eas quotidianis fletibus lauare. Certè B. Paulus ad tertium cœlum ascenderat, & in Paradisum ductus fuerat, & audierat arcana verba, quæ non licet homini loqui: & tamen adhuc trepidans dicebat: *Castigo corpus meum, & seruituti subiicio, ne fortè aliis prædicans, ipse reprobus efficiar.* Adhuc timet, qui iam ad cœlum ductus fuerat; & iam timere non vult, qui adhuc in terra conuersatur? Perpende, quòd mater negligentiæ solet esse securitas; habere igitur in hac vita non debes securitatem, per quam negligens reddaris. Scriptum est enim: *Beatus vir, qui semper est pauidus.* Et alio loco: *Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.* In pauco igitur huius vitæ tempore necesse est, vt mentem vestram tremor teneat, quatenus per securitatis gaudium sine fine postmodum exultet. Omnipotens DEVS, Sancti SPIRITVS sui gratia mentem vestram repleat: & post fletus, quos quotidie in oratione funditis, ad gaudia vos æterna perducat. Hæc Gregorius. Considera, quæso, lector, quàm sit diuersa, imò contraria B. Gregorij, atque nostratium hęreticorum sententia. Ille ait, vtile esse homini non esse certum, & securum de remissione suorum peccatorum; esse autem ea de re pauidum, & trepidum, ei plurimum conducere. Hi verò contrà dictitant, necessarium esse, vt quis iustitiam, & salutem sibi comparet, eum de remissione suorum peccatorum certum, & securum esse

Præclara B. Gregorij sententia. 2. ad Cor. 12. 1. Cor. 9. Prouerb. 27. Psalm. 2.

esse oportere:de eo autem vel tantillum dubitare,censent exitiale crimen.

Istam porrò certitudinem & fiduciam remissionis suorum peccatorum haud quaquam subsistere:sed rem esse commentitiam,& planè nihili,ex eo dilucescit, quod omnis certitudo cognitionis, aut est humana, aut diuina; & ad neutram earum referri certitudo ista hæreticorum potest. Humana quippe certitudo triplex est,aut enim per sensum acquiritur,est enim vnusquisque sensus circa suum obiectum (si nihil modò desit eorum, quæ ad incorruptè sentiendum adesse oportet)certus. Aut est per intellectum circa primorum principiorum, quæ per se manifesta sunt,assensum. Aut demùm certitudo cognitionis comparatur per scientiam eorum,quæ ex principiis euidenti,necessariaque ratione concluduntur. Ad vllam harum trium certitudinum, ista certitudo hæreticorum cùm referri non queat,patet,eam non esse certitudinem humanam. Certitudo porrò diuina in hac vita,non aliter in homine,nisi per fidem esse potest: idque dupliciter,vel per fidem Catholicā & vniuersalem, circa ea,quæ omnibus proposita sunt credenda, vel etiam circa ea,quæ ex istis euidenter ac necessariò ducūtur: vel per specialem quampiam fidem,id autem est per specialem aliquam DEI reuelationem alicuius rei factam alicui. Cùm igitur certitudo ista hæreticorū nec sit per fidem Catholicam, alioqui omnibus fidelibus id certum esse oporteret, non solùm de se, verùm etiam de aliis:nec per specialem DEI reuelationem ea constet;non enim adeò sunt impudentes,& perfrictæ frontis,vt eos dicere non pudeat;cuique ipsorum de certitudine remissionis suorum peccatorum reuelationem à DEO esse factam. Ex his liquet nullam esse istiusmodi certitudinem, sed, esse purum figmentum. Si dicant, certitudinem suam elici ex promissionibus DEI datis credentibus in CHRISTVM, quarum promissionum non minima est de remissione peccatorum:id profectò responsum inualidum atque inane ac futile est. Promissa etenim DEI de remissione peccatorum sunt in vniuersum data, & non huic vel illi homini; nec data sunt absoluta, sed adiuncta conditione,si quis,vt oportet,crediderit,si dignam egerit pœnitentiam,& seriò ad DEVM sese conuerterit. Nemo est autem mortalium, cui certum esse queat certitudine fidei,& infallibili,se ita hæc,vt opus est,egisse. 97.

Iam verò eo potissimum consilio,& ob eam maximè causam hæretici certam istiusmodi fiduciam remissionis suorum peccatorum confinxerūt;& in animos hominum inducere studuerunt, vt omnem ex illis diuinæ iustitiæ,peccatorum vindicis atque vltricis,metum atque terrorum decuterent. Aiunt enim,timendum esse DEVM, non vt iudicem, aut vltorem scelerum, sed vt patrem benignum:quin etiam non sunt veriti dicere, fidem, recordatione diuini iudicij, ac vindictæ lacerari. Quasi verò laceretur fides cogitando, DEVM talem esse,qualis reuera est,iustum videlicet iudicem, & seuerissimum vindicem peccatorum. Ipse enim in primo suæ legis præcepto posuit hoc, dicens: *Ego sum Dominus DEVS tuus fortis & zelotes,vindicans iniquitatem patrum in filios vsque in tertiam & quartam generationem.* Dauid sanè sanctus erat;& de primariis electorum ac prædestinatorum; is tamen vehementer se iudicium DEI timuisse declarauit illis verbis: *Confige timore tuo carnes meas, à iudiciis enim tuis timui.* Et Dominus dixit: *Timete eum,qui potest corpus & animam perdere in gehennam.* Paulus ipse,qui de se dicebat: *Certus sum quia neque mors,neque vita,neque Angeli,neque Principatus, neque virtutes,neq; instantia neq; futura,neque fortitudo, neque altitudo neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate DEI,quæ est in CHRISTO IESV Domino nostro.* Idem tamen alio loco se non sine ingenti timore fuisse,satis indicauit illis verbis: *Castigo corpus meum,& in seruitutem redigo ne fortè cum aliis prædi-* 98. Psalm.118. Matth.10. Ad Rom.8. Prouerb.28. 1.Ad Cor.9.

 cauerim,

cauerim, ipse reprobus efficiar. Salomon etiam beatum prædicat virum, qui semper est pauidus. Hæretici istiusmodi virum, etiam infidelem atque impium esse affirmant Iubent ipsi hominem auertere animum à recordatione suorum peccatorum, & contemplatione iræ ac vindictæ DEI: Contra Dauid dicebat: *Cogitabo pro peccato meo: Iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper.* Et quoniam ipse non auertebat faciem suam à peccatis suis, idcirco frequenter rogitabat DEVM dicens. *Auerte faciem tuam à peccatis meis.* Quæ verba explanans S. Augustinus: Benè, inquit, rogas vt DEVS auertat faciem à peccatis tuis, si tu inde non auertis faciem tuam. Si verò tu peccatum tuum in dorso ponis, DEVS ibi faciem suam ponit. Tu peccatum tuum ante faciem tuam conuerte, si vis vt inde faciem suam auertat, & inde DEVS faciem suam auertet: & ita securus DEVM rogabis, & ipse exaudiet te.

Psal. 37. & 50.

S. Augustin.

99. Bernardus etiam in sermone de Magdalena osculante pedes Domini: Pedes, inquit, isti sunt misericordia & iudicium; quoniam alterum sine altero osculari vel temeraria securitas est, vel desperatio fugienda. Quis enim DEI misericordiam tantùm attendens, non statim tepidioris vitæ quietem exoptet? Cum enim recogitat vniuersitatis Dominum, forma serui pro seruis accepta, per triginta tres annos operatum esse saluté in medio terræ; eúque capi, ligari, lanceari, crucifigi, & hoc totum pati pro filiis hominum voluisse; statim deceptoria spe sibi blanditur & alludit; gaudet in misericodia, & miserationibus DEI, iudicium nescit, ignorat iustitiam, & punienda æstimat non puniri. Fallitur qui sic osculatur misericordiæ pedé, vt pedé iudicij non attendat. Qui totú de misericordiæ pede præsumit, hoc solùm ad salutem sufficere credens, quod credit. Vtrumque igitur iungat pedem animæ pœnitentis affectos. Et nunc misericordiam amplectens, nunc iudicium deosculans, contribulati cordis offerat holocaustum. Vide Mariam iudicij pedem fortiter attendentem, dum nobilis & lasciua mulier, conuiuantium faciem non attendit, sed extenso corpore prouoluitur pedibus maiestatis, doloris plena, timoris impatiens, compunctionis iaculo vulnerata, sed misericordiæ pedem labiis impressioribus osculatur, in cuius spe, firmiter inhæret vestigiis redemptoris, donec audiat: *Remittuntur tibi peccata tua.* Hæc Bernardus; sanè quàm dissimilia, immò planè contraria isti hæreticorum certæ fiduciæ remissionis suorum peccatorum.

Perpulchra Bernardi sententia.

Psalm. 73.

Psalm. 50.

Luca 7.

Confirmari hæc ipsa quæ diximus, possunt auctoritate Patrú Concilij Tridentini: quorú in vanissimam istam hæreticorum fiduciá hæc sunt verba: Non est, inquiunt, asserendú, oportere eos, qui verè iustificati sunt, absque vlla omninò dubitatione apud semetipsos statuere, se esse iustificatos: neminemque à peccatis absolui, ac iustificari, nisi eú, qui certò credat, se absolutú, ac iustificatú esse atq; hac sola fide absolutioné & iustificationé perfici: quasi qui hoc nó credit, de promissis DEI, & de meritis mortis, & resurrectionis CHRISTI efficacia dubitet: quod multò secus est: nam sicut nemo pius de misericordia DEI, & merito CHRISTI, & Sacramentorum virtute, atque efficacia dubitare debet: ita quisque dum seipsum suamque propriam infirmitatem, & indispositionem respicit, de sua gratia formidare, & timere potest: cùm nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam DEI esse consecutum. Et in anathematismis ponitur decimus quartus anathematismus in fiduciam istam certam remissionis suorum peccatorum, suæque iustificationis.

In ca. 9. Dec. de iustificatione.

100. At enim opponunt nobis hæretici sententiam illam B. Pauli: *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.* Ecce, inquiunt, apertè docet Paulus his verbis, misericordiam,

Obiectio hæreticorum.

diam,& gratiã DEI per fiduciã à nobis apprehendi. Verùm hæc Pauli sententia nihil adiuuat istorum causam. Primum enim non inficiantur, Catholici habere hominẽ oportere fiduciam impetrandæ veniæ suorum peccatorum à DEO: sed negant istam fiduciam esse, quæ iustificat hominem, vel eam esse de remissione peccatorum sibi facta. Deinde, Paulus præcisè fiduciam illic nominat, non autem talem fiduciam, qualem finxerunt hæretici, securam videlicet ac certam remissionis peccatorum. Græcus etiam textus non fauet hæreticis: nam pro latina voce, fiduciam, græcè non est πεποίθησις, significans latinè fiduciam, sed est παῤῥησία, significans audaciam, & libertatem quandam præcipuè loquendi, quam à fiducia distinctam esse constat. Sicut etiam in illis verbis Domini: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Et alibi: *Confide filia fides tua te saluam fecit.* Pro illo verbo, Confide, græcè est θάρσει, significans, esto audax, & vt latinè dicitur propriè, confidens; quod minimè pertinet ad fidem. Apparet igitur, sententiam Pauli ab hæreticis inscitè detorqueri ad suæ opinionis confirmationem: simulque elucet ex hac nostra disputatione, fidem, quæ secundum Paulum iustificat hominem, diuersum quid esse à fiducia, quæ, propriè accepta, non est fides, sed fidem ipsam consequens. B. Thomas arbitratur, fiduciam esse modum quendam spei: Est, inquit, fiducia roborata spes, ex aliqua firma persuasione proueniens.

Lucæ Matthæi 9. & 15.

S. Thom. 2. 2. q. 129. art. 6.

VIGESIMA DISPVTATIO.

An in verbis illis Pauli, Arbitramur iustificari hominem per fidem, *illud (iustificari) significet fieri iustum intrinsece, per iustitiam à* DEO *productam in homine, atque in ipso inhærentem, vt sentiunt Catholici: An verò significet, vt aiunt hæretici, fieri iustum extrinsecè tantùm per externam denominationem à iustitia* CHRISTI *imputata homini.*

INTER alios hæreticorum huius temporis errores, ille non minimus censeri debet, quo putant hominem non iustificari per iustitiam à DEO productam in ipso; & intrinsecè in eius animo inhærentem; sed extrinsecè tantùm per iustitiam CHRISTI, quam DEVS credentibus in CHRISTVM perinde imputat, quasi propria ipsorum esset. Et per hanc imputationẽ DEVS homini placatus, nõ imputat ei peccata quæ habet, ad damnationẽ; sed adoptat sibi eum in filium, & participẽ gloriæ CHRISTI. Iustificatur itaq; homo, secundũ istos, per iustitiã CHRISTI, nõ vt ea est in ipso CHRISTO, sed vt credentibus in CHRISTVM imputatur 101.

Opinio hæreticorum.

à DEO ad remissionem peccatorum,& acceptionem ad vitam æternam. Atque hæc isti declarãt exemplo,& similitudine Iacob,qui indutus,& occultatus alienis vestibus fratris sui Esau,suauissimo odore fragrantibus,quod per se obtinere non potuisset, sub aliena persona obtinuit, primogenituræ benedictionem à patre accipiens. Cõsimili ratione nos sub pretiosi CHRISTI primogeniti fratris nostri iustitia, & innocentia delitescentes, & bono eius odore fragrantes, atque eius perfectione vitia nostra contegentes,insinuamus nos DEO PATRI, & benedictionem iustitiæ ab eo accipimus.

102. *Argumenta hæreticorũ.* Huic porrò sententiæ,pluribus isti diuinæ Scripturæ testimoniis fidẽ astruũt. Primùm enim iustitiam,qua iustificamur, appellat scriptura iustitiam DEI, & iustitiam CHRISTI; & ipse CHRISTVS dicitur factus iustitia nostra,sicut *1. Ad Cor. 1.* Paulus ait; *Quia factus est nobis sapientia à* DEO, *& iustitia, & sanctificatio, & redemptio.* *S. Bern. epist. 190.* Quò spectat illud Bernardi:Iustum,inquit, me dixerim, sed illius iustitia de quo scriptum est: *Finis legis*, CHRISTVS, *ad iustitiam omni credenti.* *Ad Rom. 10.* Et alibi: *Qui factus est nobis iustitia à* DEO PATRE. *1. Cor. 1.* Quæ ergo mihi iustitia facta est,mea est. Si mea traducta culpa,cur nõ & mea,indulta iustitia? Sic Bernardus, *2. Ad Cor. 5.* Et alio loco Paulus ait: *Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iustitia* DEI *in ipso.* Iustitiam porrò,quæ in nobis est,Paulus abiicit, *Ad Philip. 3.* & abiudicat tanquam nihili. Sic enim ait quodam in loco: *Vt inueniar in illo non* *Ad Rom. 10.* *habens meam iustitiam,sed illam quæ ex* DEO *est,iustitiam.* Et alicubi: *Ignorantes,* inquit, DEI *iustitiam,& suam volentes constituere,iustitiæ* DEI *non sunt subiecti.* Deinde,verbum,imputandi,quo vtuntur isti,dicẽtes,imputari nobis iustitiam CHRISTI & non imputari nobis peccata nostra ad damnationem,in hac ipsa significatione,& vsurpatione reperiuntur sæpè in sacra Scriptura. Nam de Abraham *Genes. 15.* scriptum est: *Credidit Abraham* DEO, *& reputatum est ei ad iustitiam.* Ecce,credenti in DEVM imputatur iustitia. Dauid etiam dixit: *Beatus vir, cui non im-* *Psalm. 31.* *putauit Dominus peccatum.* Quinetiam Paulus ipse in capite quarto epistolæ ad Romanos compluries vsurpauit verbum imputandi, docens, iustificari hominem,& à peccatis liberari,propter imputationem DEI, & alio in loco scribit: *2. Ad Cor. 5.* DEVS *erat in* CHRISTO *mundum reconcilians sibi,non reputans illis delicta ipsorum.* Ad hæc iustitia hominis, cùm sit imperfectissima,& vt dixit Isaias, simi- *Isaiæ 64.* lis panno menstruatæ, non potest facere hominem verè iustum, & coram *Psalm. 142.* DEO: ait enim Dauid: *Non intres in iudicium cum seruo tuo, Domine, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Non igitur efficimur iusti per iustitiam, quæ est in nobis, sed per iustitiam CHRISTI nobis imputatam. His accedit, quod hæc doctrina de iustitia CHRISTI nobis imputata, magis commendat, & illustrat, atque extollit gratiam, & gloriam CHRISTI, magisque deprimit humanam superbiam, facitq́ue vt nobis ipsi omnino diffidentes, omne spei, ac fiduciæ nostræ præsidium in CHRISTO positum habeamus. Quapropter hæc sententia, magis pia est, quàm contraria, propensiorique ob id assensu complectenda. Atque hæc fermè sunt, quæ ad confirmationem istius sententiæ afferunt hæretici.

103. *Confutatur sententia hæreticorum.* Verùm quàm sit hæc sententia non solùm falsa,sed impia etiam, atque execranda, vel ex eo vno licet existimare, quod eam plura consequuntur, eorundem hæreticorum pestilentissima dogmata, quæ ab ipsis ex hoc lethali fonte, tanquam exitiales riui deriuantur. Principio,ex ista sententia deriuant hæretici illud suum dogma. In qualibet iustificatione hominis perfectam peccatorum fieri remissionem & quantum ad culpam,& quantum ad omnem pœnam; prorsus adeò, vt nulla sit opus satisfactione hominis ad eluendas peccatorum reliquias,

reliquias, vel debitum aliquod persoluendum. Nam iustitia CHRISTI, quantum per se, & vt est in ipso CHRISTO, est sufficiens, & efficax ad perfectam peccatorum remissionem; tantùm volunt eam sufficientem esse, & efficacem in vno quolibet hominum, ipsam apprehendente per fidem. Quam tamen opinionem esse falsam, & contrariam diuinæ Scripturæ, suprà docuimus in disputatione 14. cùm super operibus satisfactoriis disputaremus. Deinde, hinc quasi facto gradu, procedunt ad ostendendum, omnes, qui iustificantur, æqualiter fieri iustos, æqualemque esse omnium coram DEO iustitiam, & sanctitatem. Volunt enim iustificari omnes per vnam CHRISTI iustitiam, quæ cuiuis credenti æqualiter imputatur. At enim, inæquales esse iustos inter se secundum iustitiam, & sanctitatem, ostendit similitudo membrorum vnius corporis, & stellarum in cœlo, qua Paulus est vsus ad declarandam inæqualitatem sanctorum, secundum gratiam, & gloriam; & similitudo palmitum in vite, qua vsus est Dominus. Sicut enim membra corporis vitam à corde, sensumque, ac motum à capite, dispari tamen ratione accipiunt: nec omnes stellæ lumen æqualiter mutuantur à Sole, nec à vite permanat æqualiter ad omnes palmites virtus fructificandi: Sic etiam non omnes à DEO per CHRISTVM æqualiter iustificantur, atque sanctificantur. *Ad Rom. 12. 1. ad Cor. 15. Ioann. 15.*

Iam verò si æqualis est omnium iustitia, ex eo sequitur, iustos nunquam proficere, neque crescere in iustitia, contra id, quod scriptum est: *Qui iustus est, iustificetur adhuc. Et sanctus, sanctificetur adhuc.* Et Paulus scribens ad Ephesios, vult nos crescere in CHRISTO per omnia. Et in cap. 9. posterioris epist. ad Corinth. *Potens est*, inquit, DEVS *omnem gratiam abundare facere in vobis.* Et paulò post: *Ipse multiplicabit semen iustum, & augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ. Vt in omnibus locupletati abundetis,* &c. Hoc ipsum apertè demonstrat parabola illa Domini de talentis, quorum aliis plura, aliis pauciora sunt data: & alij per bonum vsum eorum plus, minúsve ea multiplicarunt, vel etiam nihil auxerunt. Postremò, posita istiusmodi iustitia imputatiua, inde necessariò concluditur, per iustificationem non auferri homini peccata, sed eadem manere in homine post iustificationem, quæ fuerunt ante. Si enim homo non iustificetur intrinsecè per iustitiam in ipso inhærentem, sed extrinsecùs tantùm per externam denominationem à CHRISTI iustitia, quæ imputatur ipsi: ergo nihil per iustificationem infunditur in hominis animum, quòd in eo manens remoueat ab ipso peccata. Sed enim contrà docet S. Dauid, dicens Domino: *Dele iniquitatem meam. Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me. Lauabis me, & super niuem dealbabor. Cor mundum crea in me* DEVS, *& spiritum rectum innoua in visceribus meis.* Verba hæc, deleri peccata, lauari, & mundari à peccatis, & super niuem dealbari, creari cor mundum in homine, & in eo spiritum rectum innouari: apertè significant remotionem peccatorum ab homine: non autem, vt isti dicunt, solam non imputationem eorum ad damnationem, & pœnam. Hoc ipsum confirmant illæ Pauli sententiæ: *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Et scribens ad Corinthios, commemoratis ante pluribus peccatis, quæ hominem excludunt ab ingressu in regnum DEI, subdit: *Et hæc quidem aliquando fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri* IESV CHRISTI, *& in spiritu* DEI *nostri.* Quid plura? Dominus dixit: *Regnum* DEI *intra vos est.* Quid autem sit regnum DEI, declarat Paulus illis verbis: *Non est regnum* DEI *esca, & potus; sed iustitia, & gaudium in* SPIRITV *Sancto.* Ergo iustitia est intra hominem. Idem Paulus ait, charitatem DEI diffusam esse in cordibus nostris. Et Ioannes scribit, DEVM manere in homine per charitatem. Tandem Dominus ipse dixit: *Si quis*

Marginalia: 104. *Apocal. 22. Ad Ephes. 4. Matth. 25. Loc. Psal. 50. Ad Ephes. 5. Locus 1. ad Corinth. 6. Locus Pauli ad Rom. 14. Ad Rom. 5. Ioann. 1.*

Ioann. 14. *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Si charitas, & vera iustitia diffusa est in cordibus nostris, & per eam Devs ad nos venit, & in nobis manet: ergo charitas, siue iustitia, quæ sanctificat hominem, intrinsecè est in ipso homine.

Soluuntur argumenta hæreticorũ. *Quo sensu iustitia, qua iustificamur dicatur iustitia Dei, vel Christi.* *S. Augustin. Ad Roman.*

105. Cùm autem iustitia, qua iusti efficimur, & sumus, appellatur in Scriptura, præsertim verò apud Paulum, iustitia Dei, vel iustitia Christi; non aliud significatur, nisi eam iustitiam non esse à nobis profectam, nec meritis nostris comparatam, sed à Deo gratis esse nobis immerentibus donatam. Est igitur iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua induit, & donat hominem, cùm eum facit ex iniusto iustum. Ad quam sententiam B. Augustinus explanans versiculum illum Psalmi 70. *In tua iustitia erue me, & exime me.* Sic enim ipse legit eum locum: Non, inquit, in mea iustitia, sed in tua. Si enim in mea, ero ex illis, de quibus Paulus dixit: *Ignorantes* Dei *iustitiam, & suam volentes constituere; iustitiæ* Dei *non sunt subiecti.* Ergo in tua iustitia, & non in mea: Et cùm ero iustus, in tua iustitia iustus ero: quia iustitia mihi abs te data iustus ero: & sic erit mea iustitia, vt tua quoque sit, id est, abs te mihi data. *Ad Rom. 4.* In eum enim credo, qui iustificat impium, vt deputetur mihi fides eius ad iustitiam. Erit ergo, sicut dixi, iustitia mea, non tamen tanquam propria mea, non tamen tanquam à meipso mihi data, sicut putabant, qui per literam gloriabantur, & gratiam respuebant. Sic ibi Augustinus: sed apertiùs in libro de Spiritu, & litera, idipsum tradit his verbis; Sicut fides, qua credimus in Christvm, appellatur fides Christi, non qua Christvs credit, sed qua nos facit credentes in ipsum. Sic & iustitia Dei vocatur, non qua Devs iustus est, sed qua iustum facit hominem, quem iustificat. Et in cap. 11. Ideò, inquit, iustitia Dei dicitur, quòd impertiendo eam, Devs iustos facit. *Ad Rom. 5.* Sicut dicitur salus Dei, quia per eam saluos facit. Et in cap. 32. Charitas, inquit, Dei, secundum Paulum, diffunditur in cordibus nostris: quæ dicta est Dei, non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores sui. Sicut vocatur iustitia Dei, qua nos iusti, munere eius, efficimur. Et Domini salus, qua nos saluos facit. Et fides Christi, qua nos fideles facit. Sic Augustinus. *Christus dicitur iustitia nostra quatuor modis.* Dicitur autem à Paulo Christvs iustitia nostra, non imputatiuè, vt interpretantur hæretici, sed effectiuè; quia eam ipse facit, & producit in nobis: & meritoriè, quòd eam nobis sua morte promeruit: & exemplariter, quia per iustificationem similes ei efficimur: & finaliter, quia finis iustitiæ nostræ Christvs est, vt per eam dignè seruiamus ipsi, & per bona opera, gloriæ ipsius efficiamur cohæredes. Similiter dicitur esse Devs pax nostra. *Deuter. 3.* Et Moses dixit populo Hebræo: Devs *est vita tua, & longitudo dierum tuorum.* *Psalm. 90. & 141.* Et Dauid dixit Deo: *Spes mea tu es,* Et: *Tu es patientia mea.* *Psalm 70.* Et Dominus noster dixit: *Ego sum resurrectio, & vita.* *Ioann. 11.* Nimirum frequens est & in sacris literis, & in vulgari sermone prædicatio identica pro causali, quò scilicet vehementiùs exprimatur, atque excitetur affectus. *Sententia Bernardi germanus intellectus.* S. verò Bernardus in verbis eius suprà memoratis (vt patet ex antecedentibus, & consequentibus) non aliud significare voluit, nisi quòd iustitia nostra non sit nobis innata, vel à nobis profecta. *Ad Rom. 5.* Sicut enim (inquit) à primo Adam manauit delictum, quo peccatores facti sunt omnes: ita à secundo Adam, id est, à Christo, gratia diffunditur, qua iusti efficiantur omnes. *S. Augustin.* Cuius simile est illud Augustini in epist. 89. Quemadmodum, inquit, Adam vitiauit posteritatem suam, ita Christvs iustitia sua saluauit hæreditatem suam; ille traiiciendo carnis immunditiam, hic donando Spiritvs gratiam. *S. Bernard. s. 22. Cant. t.* Bernardus certè in sermone 22. in Cantica, apertè declarauit, quemadmodum intellexerit ipse Christvm esse nobis factum iustitiam. Factus, inquit, est nobis Christvs sapientia, in prædicatione: iustitia, in pecca-

peccatorum absolutione: sanctificatio, in conuersatione: redemptio, in passione, & morte. Omnino, sicut Paulus, dixit CHRISTVM esse factum nobis iustitiam, itidem dixit, CHRISTVM factum esse nobis sapientiam, ergo, sicut CHRISTVS non est nobis sapientia, per quam nos formaliter, vel imputatiuè sapientes sumus: non enim sapimus per sapientiam, quæ est in CHRISTO, sed per sapientiam, quæ nobis à CHRISTO donata est: ita iusti sumus per iustitiam CHRISTI, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit, eam animis nostris infundendo.

Nec verò imputatiuam istorum iustitiam adiuuat, firmatiuè imputandi verbum, quo sæpe vsus est B. Paulus: non enim aliud significat Apostolus, dicens, iustitiam imputare DEVM credenti in CHRISTVM, quàm gratis ei dare, nulloque eius merito, sed gratuito dono suo largiri. Quòd enim imputare, significet dare, & tribuere, liquidò intelligitur ex illis verbis Pauli: *Ei, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.* Vbi verbum illud *imputatur*, significat idem, quod datur, & tribuitur: est enim hic eorum verborum sensus: Operanti, & per opus suum merenti, non datur merces ex liberalitatis gratia, sed ex debito iustitiæ. Vel imputare DEVM iustitiam credenti in CHRISTVM, significat; quamuis ille nullum habeat meritum accipiendi iustitiam, DEVS tamen fidem eius quasi pro merito accipiens, dat illi iustitiam. Vel imputare iustitiam dignè credenti, est, DEVM habere, iudicare, censere, illum iustum: nam qui iustus est coram DEO, & DEI iudicio, & sententia, is profectò verè iustus est. Sic autem loquitur Scriptura, vt ostendat, quantum intersit inter reputari iustum à DEO, & censeri, & reputari iustum ab hominibus: ille etenim verè iustus est, qui à DEO reputatur iustus: hic verò sæpe vsuuenit, vt cùm verè iustus non sit, existimatione tamen, & iudicio hominum iustus habeatur. 106. *Ad Rom. 4.*

Ad id autem, quod aiunt, iustitiam, quæ est in homine, esse imperfectam; & ideò, per eam fieri hominem iustum haud quaquam posse: si per iustitiam hominis, intelligant iustitiam propriam eius, & proprio ipsius studio, & diligentia comparatam, vltrò assentimur ipsis: sin autem intelligant iustitiam, de qua nos hoc loco agimus, gratis à DEO homini datam, & animo eius infusam, eis dissentimus, atque contradicimus. Huiusmodi quippe iustitia, potest per se dici & imperfecta, & perfecta: imperfecta quidem respectu, & comparatione iustitiæ vel DEI, vel CHRISTI hominis, vel etiam beatorum, quæ iam est consummata iustitia, omnem protsus culpam excludens. Perfecta verò dici potest ea ratione, quòd quantumuis ea sit parua, vim tamen, & efficaciam habet delendi omnia peccata mortalia, & faciendi hominem verè iustum, & gratum DEO, & potentem faciendi bona opera, quibus mereri queat vitam æternam. 107. *Ad tertium* *Iustitia, qua homo fit iustus, & imperfecta, & perfecta dici potest.*

Illa demùm magnificatio gloriæ CHRISTI, & depressio, & abiectio superbiæ hominis, quam isti iactant, per iustitiam imputatiuam magis, quàm per iustitiam inhærentem in homine, declarari, & commendari; non placet DEO, nec prodest nobis, quia non est cum veritate coniuncta. *Nunquid* DEVS (inquit Iob) *indiget vestro mendacio, vt pro eo falsa loquamini?* Equidem puto maiorem dari occasionem homini insolescendi, sibique confidendi, si persuasum habeat, vniuersam CHRISTI iustitiam, quanta in ipso est, imputari sibi tantùm credenti, & confidenti per istiusmodi iustitiæ imputationem, se proculdubio filium esse DEI, & hæredem vitæ æternæ. Contrà verò, quàm isti nugantur, res habet: nam eò magis DEI bonitas, & sapientia, & potestas elucet, quòd rebus à se creatis naturales formas, & virtutes indiderit, per quas, & ipsæ reuera tales sint, & similes alias res possint generare. Similiter etiam magis commendatur 108. *Ad quartum.* *Iob 13.*

DEI

DEI bonitas,& benignitas, & potestas in homines, magisque declaratur virtus, & efficacitas iustitiæ CHRISTI, quòd non solùm nobis non imputauerit peccata, verùm etiam penitùs abstulerit, & deleuerit: nec solùm nos tanquam iustos reputet, sed iustitiam suam etiam nobis infundat, qua verè iusti simus,& ita verè filij DEI & nominemur,& simus.

VIGESIMAPRIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu vlt. Legem ergo destruimus per fidem? Absit: sed legem statuimus.

109. HOc ipsum perfidiosi,& cæci Iudæi,sæuè,criminoseque,ac violentè iactabant in Dominum nostrum, & in beatum Stephanum, & in Apostolum Paulum,appellando eos legis Mosis hostes,atque euersores, vt multifariam & Euangelica, & Apostolica narrat historia.

Matthæi.5. Quam eorum calumniam depellens à se Dominus,dixit: *Nolite putare,quoniam veni soluere legem,aut Prophetas; non veni soluere,sed adimplere.* Et Paulus hoc loco ait, se, cùm docet hominem iustificari non per legem, sed per fidem CHRISTI non destruere legem,sed magis eam statuere. Significat autem verbum *statuere*, facere aliquid stare,siue erigendo ipsum,si iaceat; siue,ne cadat, fulciendo, atque firmando. Verùm non caret difficultate, quemadmodum per fidem, & doctrinam Euangelicam lex Mosis statuatur,& confirmetur. Certum enim est, omnia præcepta, quæ erant propria legis Moysis, cuiusmodi sunt, quæ vocantur exremonialia, fuisse sublata, & abolita per aduentum CHRISTI, & promulgationem legis Euangelicæ. Quin etiam Paulus ipse videtur secum dissen-

Locus Pauli ad Hebræos, cap.7.& 8. tire: hîc enim scribit,per fidem CHRISTI non destrui legem: in epistola verò ad Hebræos,cap.7.docet, sacerdotium Aaronicum sublatum esse per sacerdotium CHRISTI secundum ordinem Melchisedech, & legem veterem esse translatam in legem nouam: *Translato enim sacerdotio* (inquit Paulus) *necesse est, vt & legis translatio fiat.* Et interpositis quibusdam,subdit: *Reprobatio quidem fit præcedentis mandati propter infirmitatem eius,& inutilitatem: nihil enim ad perfectum adduxit lex.* Et in eiusdem epistolæ cap.8. cùm memorasset præclarum illud Hieremiæ vaticinium de promissione noui Testamenti, multò melioris,& præstantioris, subiungit hæc verba: *Dicendo autem nouum, veterauit prius. Quod autem antiquatur, & senescit, propè interitum est.*

110. Ad huiusmodi explicandam, tollendamque difficultatem, varias supradictæ

Sex expositiones. illius sententiæ Pauli expositiones à doctis, & claris authoribus allatas, & tra-

Prima expositio Origenis,& Theodoreti. ditas reperio. Prima expositio est Origenis,& Theodoreti. Lex, inquiunt, Mosis scripsit de CHRISTO, & iussit credere ei Iudæos, vt proditum est in cap. 18. Deuteronomij, illis verbis: *Prophetam suscitabo eis, de medio fratrum suorum similem tui: & ponam verba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia, quæ præcepero illi: qui autem verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor ero.* Et paulò antè

antè dixerat Moses: *PROPHETAM de gente tua, & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi DOMINVS DEVS tuus: ipsum audies, &c.* Hunc Prophetam non alium fore nisi CHRISTVM, asseueranter dixit B. Petrus, Dominus dixit Iudæis: *Si crederetis Mosi, & mihi crederetis, de me enim ille scripsit.* Per fidem igitur non destruitur lex, sed confirmatur: quia CHRISTVS quem lex & Prophetæ prænuntiarunt venturum, fides prædicat, iam venisse. Est autem confirmatio legis, & Prophetiæ, cum ab illis prædicta, esse iam monstratur expleta.

Act. 3.

Ioan. 5.

Secunda expositio est Chrysostomi hoc in loco, & Theophylacti, & Oecumenij, & in libro de spiritu, & littera capite vigesimo, ipsius Augustini: Finis legis, cuius gratia data fuerat hominibus, is erat, vt homines iussa eius exequentes, præceptaque seruantes, boni & iusti forent. Verùm hoc ipsa lex per se facere non quiuit, id autem præstat fides: ergo fides statuit legem, quia scopum eius attingit, & ad finem eius perducit hominem. Tria porrò, inquit Chrysostomus, in sua disputatione Paulus adhuc probauit: primum est, posse hominem iustificari, etiam eum, qui non habeat legem Mosis. Alterum est, legem Mosis nemini posse iustitiam præstare. Tertium est, fidem CHRISTI, per quam gratis iustificatur homo sine operibus legis, non esse legi contrariam, immo esse legis adiutricem, atque confirmatricem. Lubet hîc adscribere verba in hanc sententiam B. Augustini. Sunt autem huiusmodi: Sicut lex per fidem, sic liberum arbitrium per gratiam non euacuatur, sed statuitur. Neque enim lex impletur, nisi libero arbitrio. Sed per legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratiæ contra peccatum; per gratiam sanatio animę à vitio peccati; per animæ sanitatem libertas arbitrij; per liberum arbitrium iustitiæ dilectio, per iustitiæ dilectioné legis operatio. Ac per hoc, sicut lex non euacuatur, sed statuitur per fidē, quia fides impetrat gratiam, qua lex impleatur: ita liberū arbitriū non euacuatur per gratiam, sed statuitur, quia gratia sanat voluntatem, qua iustitia liberè diligatur. Sic Augustinus. Huius interpretationis affinis est B. Thomæ, quam hoc loco tradit, expositio. Ait enim, propterea verè dictum esse à Paulo, legem statui per fidem, quia per CHRISTI fidem & gratiam lex impletur, & perficitur tam secundum præcepta cæremonialia; nam cùm essent figuratiua CHRISTI, veritas, quæ per ea præsignabatur, in fide CHRISTI exhibetur: quàm secundum moralia præcepta, ad quæ, sicut oportet, exhibenda, & explenda, fides auxilium gratiæ impetrat. Quin etiam fides, & doctrina CHRISTI tradit prætereà & commendat quædam consilia, per quæ præceptorum moralium obseruatio facilius, & expeditius, & perseuerantius exerceri queat.

111 *2. Expositio Chrysostomi, Augustini, & B. Thomæ*

S. August.

S. Thomas.

Tertia expositio est Anselmi: Apostoli, inquit, & in primis Paulus prædicabant circumcisionem cordis in spiritu, & nouum Testamentum longè præstare veteri Testamento docebant: & legem CHRISTI, quæ est lex fidei, & gratiæ, anteponebant legi Mosis secundum litteram, & carnaliter à Iudæis intellectæ. Atque hæc ipsa prædicando non destruebant, sed statuebant legem: quia lex hæc ipsa futura olim prædixerat. Moses enim Deuteronomio prædixit fore vt aliquando DEVS circumcideret cor Iudæorum, & vt corde, & spiritu circumcisi diligerent DEVM toto corde, & vt præcepta eius custodirent. Quod autem DEVS esset daturus nouum aliud testamentum, nouamque legem, non in tabulis lapideis, sed in cordibus scriptam; ideoque multò quàm esset lex Mosis præstantiorem, disertis verbis per Hieremiam DEVS prædixit; atque promisit, dicens: ***Ecce dies veniunt, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, non secundum pactum quod pepigi patribus vestris. Sed hoc erit pactum, quod***

112 *3. Expositio Anselmi & Hieronymi.*

Deut. 30.

feriam cum domo Israël : Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam : Et ero eis in D E V M, *& ipsi erunt mihi in populum. Omnes cognoscent me à minimo vsque ad maximum: quia propitiabor iniquitati eorum : & peccati eorum non memorabor amplius.* Hieronymus quoque itidem hæc verba Pauli exponit. Non, inquit, lex destruitur, sed statuitur, cum probatur verum esse quod illa dixit, legem scilicet legi, testamentum testamento, circumcisionem circumcisioni aliquando successuram; spiritualia videlicet carnalibus.

113 Quarta expositio est Caietani : Fides, inquit, C H R I S T I semper ab initio vsque mundi necessaria fuit omni homini ad consequendam remissionem peccatorum, & iustitiam coram D E O. Ex eo, igitur, quod laudatur & magnificatur virtus fidei perducendi hominem ad iustificationem, non destruitur, neque aboletur lex Mosis; aliôqui nunquam potuisset lex Mosis locum habere apud fideles, & iustificatos homines: Sed declaratur, nec in lege, nec in vllis eius operibus vim esse remittendi peccata. Cùm autem Paulus adiungit, per fidem statui legem, non ita est intelligendum, quasi lex Mosis non iam cessauerit, aut quod per legem C H R I S T I non antiquata, sed potius confirmata fuerit : id enim falsum esse, etiam ipsemet Paulus docuit in epistola ad Hebræos capite septimo, sed ita est dictum illud Pauli accipiendum, quod commendatio & magnificatio fidei redundat in ipsius legis approbationem, atque confirmationem. Si enim fides non fulciret ac sustentaret legem, sine dubio ea vacillaret, ac labasceret in mentibus hominum, existimantium eam non esse, vt verè est, D E I donum, sed humanum quoddam inuentum atque institutum; non secus videlicet, quàm Lycurgi, & Solonis leges: cuius rei non dubium est argumentum, quod de lege Mosis ita existimatur ab Ethnicis, vt videre est apud Diodorum Siculum in libro secundo.

4 Expositio quæ est Caietani.

114 Quintam eorundem Pauli verborum expositionem habet Catharinus hoc loco, sanè quam prolixè ab eo explicatam: verùm disputationis & sententiæ eius hæc est summa. Lex Mosis per fidem C H R I S T I statuitur : nā quæ lex obscurè, & opertè tradebat, ea sunt in Euangelio clarè, explicateque tradita. Illic D E V S edicta & mandata sua per famulos annuntiabat : hîc per F I L I V M suum intima sua consilia & arcana nos edocuit. Illic mandata dabat vni duntaxat populo : hîc vniuerso hominum generi. Illic data est in lapideis tabulis scripta, non præbens auxilium homini, per quod ipsa seruari, & perfici posset: hîc data est lex gratiæ, scripta in cordibus, non solùm docens, & iubens quod agendum est, sed adiuuans etiam, vt id agi & perfici possit. Lex illa vel timore pœnæ, vel terrenorum bonorum amore quadam tenus seruabatur: Lex noua & amore iustitiæ, & desiderio bonorum cœlestium, incitat hominem ad benè agendum, sanctéque viuendum. In lege illa, multa, & imperfecta, & mala permittebantur atque tolebantur : in hac verò lege nihil est eiusmodi. Est enim lex immaculata, conuertens animas; & est sicut aurum igne examinatum, & probatum, purgatumque septuplum. Ergo fides, & lex C H R I S T I statuit legem Mosis, dum quæ ad perfectionem dilectionis conferunt, introduxit : dum quæ erant seruilis timoris, sustulit: dum quæ libertati spiritus conueniebant, & conducebant, restituit : dum quæ promissa erant, exhibuit: quæ prædicta erant compleuit: quæ pluribus erant præsignata figuris, præsente veritate, adimpleuit: quæ inuolutè, ac velatè dicta & tradita fuerant, enudauit, explicauit, in apertum protulit, & in clarissima luce collocauit. Conueniens itaque fuit, maximeque decens, vt famulus cederet D O M I N O, terrarum angulus toti mundo : Impotentia potentiæ, timor amori, seruitus libertati, imperfectum perfecto,

5. Expositio Catharini.

1. Cor. 3.
Ibidem.

Psalm. 18.

Psalm. 11.

perfecto, temporarium æterno; terrenum cœlesti, figura veritati, vmbra corpori.

Expositionis sextæ auctor est Adamus Sasbout; qui commentarios scripsit in epistolas Pauli, succinctos illos quidem, pressósque; sed eruditos, meritóque probatos & laudatos ab omnibus. Is supradicta Pauli verba sic exponit: *Legem ergo destruimus per fidem?* id est, irritam facimus, seu abolemus per doctrinam quam prædicamus, neminem ex operibus legis, sed per fidem CHRISTI iustificari? *Absit.* id est, Non destruimus: neque abolemus legem, sed *statuimus*, id est, stabilimus & firmamus efficientes prędicatione nostra, vt lex stet, & retineat robur suum & auctoritatem, dum proprium legis officium, & munus ostendimus, & à fidei officio separamus; docentes, per legem esse tantùm cognitionem peccati; per fidem autem, peccati remissionem, & iustificationem hominis impetrari. Sic ille. Harum sex, quæ breuiter commemoratæ sunt, Expositionum, equidem anteponerem secundam aliis omnibus, præter vltimam, quæ mihi, præter cæteras probatur: non solùm quod sit vera, id enim commune est omnium, sed quod omnium maximè apta & congrua videtur, ei disputationi, quam Paulus tam accuratè hoc loco tractauit, disputans & docens, non per legem, sed per fidem CHRISTI hominem iustificari posse. 115

6 Expositio Adami Sasbout.

IN CAPVT QVARTVM
DISPVTATIONES DECEM.

Non iustificari hominem ex operibus, ſed per fidem, quod præcedenti Capite docuit, id nunc exemplo Abrahæ confirmat.

CAPVT IIII.

Verſu 1. QVID ergo dicemus , inueniſſe Abrahám pa-
trem noſtrum ſecundum carnem? ‖ Si enim A-
2 brahā ex operibus iuſtificatus eſt, habet gloriam,
3 ſed non apud DEVM. ‖ Quid enim dicit ſcriptu-
ra? Credidit Abraham DEO & reputatum eſt
4 illi ad iuſtitiam. ‖ Ei autem qui operatur, merces
non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum
5 debitum. ‖ Ei autem qui non operatur, credenti autem in eum, qui
iuſtificat impium, reputatur fides eius ad iuſtitiam, ſecundum pro-
6 poſitum gratiæ DEI. ‖ Sicut & Dauid dicit beatitudinem hominis,
7 cui DEVS accepto fert iuſtitiam ſine operibus. ‖ Beati quorum re-
8 miſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. ‖ Beatus vir,
9 cui non imputauit Dominus peccatum. ‖ Beatitudo ergo hæc in
circumciſione tantùm manet, an etiam in præputio? Dicimus enim,
10 quia reputata eſt Abrahæ fides ad iuſtitiam. ‖ Quomodo ergo re-
putata eſt? in circumciſione, an in præputio? Non in cir-
11 cumciſione ſed in præputio. ‖ Et ſignum accepit circumciſio-
Geneſ. 17. nis, ſignaculum iuſtitiæ fidei, quæ eſt in præputio: vt ſit pater
omnium credentium per præputium, vt reputetur & illis ad iuſti-
12 tiam: ‖ & ſit pater circumciſionis, non iis tantùm, qui ſunt ex cir-
cumciſione, ſed & iis, qui ſectantur veſtigia fidei, quæ eſt in præpu-
13 tio patris noſtri Abrahæ. ‖ Non enim per legem promiſſio Abrahæ,
14 aut ſemini eius, vt hæres eſſet mundi, ſed per iuſtitiam fidei. ‖ Si
enim qui ex lege hæredes ſunt: exinanita eſt fides, abolita eſt pro-
15 miſſio. ‖ Lex enim iram operatur. Vbi autem non eſt lex: nec præ-
uaricatio.

uaricatio. ‖ Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio 16
omni semini, non ei qui ex lege est solùm, sed ei qui ex fide est
Abrahæ, qui pater est omnium nostrum. (‖ Sicut scriptum est Quia 17 Genes. 17.
patrem multarum gentium posui te) ante Deum, cui credidit, qui 18
viuificat mortuos; & vocat ea, quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt: ‖
Qui contra spem in spem credidit: vt fieret pater multarum gẽtium 19
secundum quod dictum est ei: ‖ Sic erit semen tuum. ‖ Nec infir- Gene. 17.
matus est fide, nec considerauit corpus suum emortuum, cùm iam 20
ferè centum esset annorum, & emortuam vuluam Saræ. ‖ In repro- 21
missione etiam Dei non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est
fide, dans gloriam Deo plenissimè sciens, quia quæcumque promi-
sit, potens esse & facere. ‖ Ideo & reputatum est illi ad iustitiam. 22
‖ Non est autem scriptum tantùm propter ipsum, quia reputatum 23
est illi ad iustitiam: ‖ sed & propter nos, quibus reputabitur cre- 24
dentibus in eum, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis; ‖ qui 25
traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificatio-
nem nostram.

PRIMA DISPVTATIO.

Quem ad finem Apostolus afferat hoc loco, & tam accurate tractet exemplum Abrahæ, & an in eo sententia eius pugnet cum B. Iacobi sententia.

1. SENTENTIAM & doctrinam suam de iustificatione hominis dudũ traditam, illam dico, iustificari hominem per fidem sine operibus, Paulus hoc quarto capite etiam magis confirmat, & illustrat exemplo Abrahæ principis & parẽtis gentis Hebrææ: quem Iudæi virum fuisse iustissimum, & acceptissimum, atque carissimum Deo, omninò persuasum & certum habebant. Proponit autem Apostolus iustificationem Abrahæ, quasi typum & exemplar quoddam iustificationis hominum. Si enim ostensum foret, ne ipsum quidem Abraham, tot tantísque virtutum insignibus decoratum, & admirandum virum, aut propter opera sua, aut propter circumcisionem, quam à DEO accepit, sed solùm ob fidem, & gratiam Dei esse iustificatum; nullus profectò Iudæorum sperare poterat, aliter se iustificari posse. (Genes. 17.) Hoc autem esse Pauli consilium, & hoc ei potissimùm esse in hoc quarto capite

S. Augustin. propositum, pluribus verbis declarat Augustinus in Præfatione super Psalmo trigesimo quarto. Duplicem porrò argumentationem videtur Paulus in priori parte huius capitis contexere. Primùm enim ita Paulus argumentatur: Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet quidem gloriam, sed nō apud Deum: at habuisse eum gloriam apud Deum, palam testatur diuina Scriptura, dicens: *Credidit Abraham Deo,& reputatum est illi ad iustitiam.* Ergo Abraham non fuit iustificatus apud Deum ex suis operibus. Hinc deinde argumentatur Paulus, iustificatum fuisse Abraham ex fide, tum quia non est iustificatus ex operibus, vt ostensum est, tum præcipuè quia id supradictis verbis Scriptura nos docuit, assignans iustitiam fidei Abrahæ.

2 Iacobi 2. Nec verò hæc sententia Pauli, aientis non esse iustificatum Abraham ex operibus, sed ex fide, pugnat cum sententia B. Iacobi affirmantis, iustificatum esse Abraham ex operibus, & non ex fide tantùm. Nam si Paulus pugnaret cum Iacobo, secum etiam ipse pugnaret: quippe qui suprà dixit: *Non auditores legis iusti* Ad Rom. 2 *sunt apud Deum: sed factores legis iustificabuntur.* Et alio in loco ait, *Neque præ-* Ad Gal 5. *putium, neque circumcisionem valere apud Deum, sed fidem, quæ per charitatem operatur,* & obseruationem mandatorum Dei. B. Augustinus in libro 83. quæstionum S. Augustin. in tractatu quæstionis 76. copiosè, accuratéque hunc locum Pauli, & alterum illum Iacobi examinans & pensitans, ostendit nullam esse inter istos Apostolos sententiarum discrepantiam. Iacobus etenim loquitur de operibus ex fide factis, ab homine iam iustificato: Paulus veró de operibus, quæ ante fidem, & sine fide ab homine ante iustificationem facta sunt; quæ nec merita esse potuerunt assequendi iustificationem, nec sanè fuerunt bona, & grata Deo. Hanc verò distinctionē operum, quę ante ac post iustificationem fiūt, plurimū valere docet Augustinus ad euitādos duos errores, qui circa iustificationē hominis cōtingere possunt, & multis contigerunt. Alter est error Pelagianorū arbitrantium, hominem merito suorum bonorum operum, quæ facit naturali potestate rationis & voluntatis, promereri gratiam iustificationis. Quem errorem Paulus potissimùm ex animis hominum euellere contendit, & in hac epistola ad Romanos, & in ea, quæ est ad Galatas. Alter est error, quem & olim secuti sunt multi, hodieque sequuntur in nostra memoria hæretici, reiicientes omnem virtutem, & iustitiam bonorum operum, nullamque eis vim tribuentes, vel augendi iustitiam hominis, vel promerendi vitam æternam: sed fidem solam sufficere, totumque id præstare, quod siue ad iustificationem, siue ad glorificationem hominis, ex parte ipsius necessarium est. Duplicem itaque hunc errorem excludit supradicta distinctio operum ab Augustino tradita: quam ipse cupit bene cognitam nobis esse, atque in animo, & memoria nostra perpetuò hærere. Sic enim fermè scribit in præfatione super Psalmo trigesimo primo: Intendite ergo vos, & attendite verba Pauli, quemadmodum ea intelligi oporteat: alioqui malè intelligendo, proiicietis vos in illam profundissimam malorum voraginem, licentiam dico, & impunitatem peccandi: libenter enim multi verba Pauli malè intellexerunt, ne bona opera sequerentur. Nolite, fratres, esse vos de numero talium, quales fuerunt, de quibus scriptum est: *Noluit intelligere vt bene ageret.* Non dixit: *Non* Psal. 31. *potuit intelligere,* sed dixit: *Noluit intelligere.* Vos ergo debetis velle intelligere, vt bene agatis. Intellectus porrò verborum Pauli, manifestus erit vobis: est autem hic: nemo iactet bona opera ante fidem: nemo sit piger in bonis operibus post acceptam fidem. Atque hæc est Augustini sententia.

3 Quoniam igitur id negotij fuit Paulo in hac epistola, vt demonstraret, nec Gentes, nec Iudæos per opera sua vel moralia, vel legalia esse iustos, nec veram

iustitiam

iustitiam mereri posse; sed vnicam esse viam & rationé comparandi iustitiam, fidem Christi, ideo totus ad eius fidei commendationem, & prædicationem incúbit, ostendens, sine ea fide, nullum opus esse verè bonum & gratum Deo: & quæcumque sanctorum virorum facta Deo placuerunt, & in Scriptura laudantur, ex fide profecta esse. Propterea verò tantoperè inculcat laudes fidei, quod ea sit tanquam fundamentum & radix omnium bonorum, & quod ab ea maximè abhorrebant Iudæi & Gentes, fiducia sapientiæ, ac prudentiæ suæ bonorumque operum vel moralium, vel legalium iustitiam sibi arrogantes, & gloriam apud Deum promittétes. Sed quia multi hanc Pauli doctrinam id temporis perperam intelligentes, ac peruerse interpretantes, in posteriorem errorem de contemptu bonorum operum homines pertrahebant, dicentes solam fidem sufficere homini ad iustitiam & æternam salutem: idcirco aduersus istos B. Petrus & Iacobus, & Ioannes epistolas suas scripserunt; in quibus charitatem, & bona opera mirificè commendant, & docent, sine his fidem nullius esse virtutis, nec pretij, neque vtilitatis.

Nec sanè Apostolus Paulus fidem, à qua impensè laudat Abraham, putauit esse otiosam, & languidam, sed actuosam, & viuidam, & fertilem bonorum operum. Nempe in epistola quam scripsit ad Hebræos capite 11. ait; fide diuinis iussis obedientem Abraham, deseruisse patriam suam, & in terram longinquam, sibique ignotam esse profectum: atque ibi, ceu aduenam & peregrinum, vnà cum Isaac & Iacob esse commoratum: fide quoque sacrificare voluisse filium suum Isaac, vitam vnigeniti, à quo vno promissio Dei de propagatione suæ posteritatis pédebat, diuinis præceptis postponentem. Beato autem Iacobo, in scribendo epistolam suam, id præcipuè fuit propositum, docere ac probare, fidem expertem bonorum operum, ex ipsa fide atque charitate, prouenientium, esse prorsus inanem atque infructuosam; & quod fides Abrahæ in sacra Scriptura tantoperè laudata, fuerit operosa fides, & fœcunda bonorum operum. Quocirca cum de Abrahæ sacrificio, & obedientia dixisset, adiecit Iacobus illa verba: *Vides quoniã fides cooperabatur operibus illius?* Cooperabatur sanè; ob id enim tam próptè atque indubitanter, atque alacriter filium suum immolare volebat Abraham, quod firma crederet fide, per immensam Dei potentiam, cuius parebat imperio, posse eum reuiuiscere. Et verò, cuicumque bene operanti, fides cooperatur, & docens, quid agendum sit, & incitans ad agẽdum, & moderans in agendo, & dirigens actionem in eum finem, ad quem referri res oportet, & fulciens atque sustentans agentem, ne deficiat, & ab agendo desistat. Deinde subdit Iacobus: *Ex operibus fides eius consummata est.* Rectè profectò fidem dixit ex operibus consummari: fides enim referenda est ad opera, tanquam ad finem & perfectionem ipsius: non secus quàm fundamentum refertur ad ædificium extruendum, & radix ad prouentum fructuum. Denique ait Iacobus: *Suppleta est Scriptura, dicens: Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Quid est illud: *Suppleta est Scriptura?* Hanc videlicet habet sententiam: Scriptura dicens, Abraham credidisse Deo, & ideo reputatum esse illi ad iustitiam, & deinde narrans egregias virtutes, & præclara facta ipsius Abrahæ, impleta est; id est, ostendit, completam, & confirmatam fuisse Abrahæ fidem, non autem imperfectam atque inanem; complementum enim fidei est, cùm ea per dilectionem operatur.

4. Gen. 12. Gen. 15.

SECVN-

SECVNDA DISPVTATIO.

An exemplum iustificationis Abrahæ, quo beatus Paulus hoc in loco argumentatur iustificari hominem per fidem, non autem ex operibus, ad id probandum, sit accommodatum & validum.

ERIA cernere licet in isto exemplo Abrahæ, quæ consilio, & proposito Apostoli & sententiæ, quam hîc probare vult, planè aliena, & prorsus incongrua videntur. Primùm enim Paulus hoc loco disputat de prima iustificatione hominis, per quam is ex iniusto fit iustus; in hanc quippe verè competunt, quæ Paulus hic docuit, iustificationem fieri gratis, & non ex antegressis operibus hominis. Id ipsum declarant verba illa Pauli, quæ sunt in hoc capite: *Ei qui non operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impium, fides eius reputatur ad iustitiam.* Agit itaque Paulus in hoc loco de iustificatione impij, quæ est prima iustificatio. Ad hac porrò iustificationem nihil facit exemplum iustificationis Abrahæ: quippe qui iam iustus, & sanctus erat, cùm dictum de eo est Genesis 15. *Credidit Abraham DEO, & reputatum est illi ad iustitiam.* Non igitur fuit illa, prima iustificatio hominis impij, sed secunda iustificatio hominis iam iusti, & in ea quam habebat iustitia iam proficientis, & crescētis. Quare exemplū Abrahæ non videtur Apostoli causam adiuuare. Equidē sine cunctatione, ac lubēter concesserim vtrumq; & Paulū agere hîc de prima iustificatione, & iustificationē illam Abrahæ nō fuisse primā, sed secūdam. Verùm nihilominus affirmo, Paulum exemplo Abrahæ ad id, quod docere, ac probare volebat, perappositè vsum esse. Argumentatur enim Paulus ad hunc modum: Si Abrahæ, licet is esset iam iustus & sanctus, propter fidem tamen, non autem propter opera, iustitia dicitur esse imputata: quanto magis qui peccator est, non per opera sua, sed per fidem ad iustitiam peruenire poterit? Et hæc ratio argumentandi vocatur in scholis à minori ad maius, vel à maiori ad minus, nam vtrouis modo argumentatio hæc tractari potest. Et verò, vtriusque iustificationis, id est, tam primæ, quàm secundæ, quasi radix, & origo est fides: in prima quidem iustificatione fides est initium eius motus, quo peccatoris animus tendit paulatim in Deum, & quo impetrat ab eo remissionem peccatorum, & iustitiam: Secunda verò iustificatio etiam si merito fiat bonorum operum, prouenit tamen ex fide, docente iustificatum, à bonis operibus torpere non debere, sed, vt qui iustus est, iustificetur magis; & ad id incitante, tum diuinis præceptis atque documentis, tum sanctorum virorum exemplis; & ne in bene operando deerremus, & deficiamus, dirigente ac fulciente. Paulus itaque citans illam Scripturæ sententiam: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Illud præcipuè vrget; quod cùm Abraham esset vir iam iustus, & plenus bonorum operum, Scriptura tamē iustitiam eius non bonis eius operibus, sed fidei assignat: vt proinde nemini mirandum

randum accideret, si doceret ipse, iustificationem hominis impij non operibus eius, sed fidei assignari oportere.

Deinde illud quoque in isto exemplo Abrahę videtur minimè aptum & congruum proposito Apostoli, quod ipse disputat hoc loco, hominem iustificari gratis, & non ob merita operum eius. At illa iustificatio Abrahæ, non est gratis facta, sed merito bonorum operum eius. Sic enim fit secunda iustificatio, qualis erat illa Abrahæ. Adiice, quod illud credere Abrahæ, de quo dictum est: *Credidit Abraham* DEO, *& reputatum est illi ad iustitiam*, fuit illi planè meritorium: siquidem actus ille credendi, cum esset gratia, & charitate informatus, erat namque actus fidei per charitatem operantis, sine dubio meritorius fuit illius iustitię, quæ tributa ei fuisse dicitur. Hanc ego difficultatem ita exoluo. Etiam ipsum iustitiæ incrementum esse gratuitum, si respiciamus primam causam, & quasi radicem, vnde prouenit. Licet enim sit debitum, & secundum iustitiam redditum, respectu operationis hominis, sedulò nauiterque cooperantis diuinæ gratiæ: ipsa tamen bona opera principalem vim promerendi ampliorem iustitiam, habent ex gratia, quam initio gratis accipit homo, & non ob merita sua. Nec mirum, si iustitiæ auctus dicatur gratuitus, & assignetur gratiæ; cum vel ipsam æternam vitam, quæ millies in Scriptura vocatur merces bonorum operum, Paulus non dubitauerit appellare gratiam, dicens: *Stipendium peccati mors; gratia autem* DEI *vita æterna*. Propterea autem vitam æternam esse dictam à Paulo gratiam, interpretatur Augustinus, quod etsi ea datur propter merita, gratis tamen data est iustitia, quæ est principium bonorum meritorum. Cùm igitur Paulus pugnaret in eos, qui omnem iustitiæ rationem, & vim, siue prima esset iustitia, siue secunda, suis operibus atque meritis tribuebant: ideo vtramque demonstrare voluit esse gratuitam, vel immediatè, vel mediatè: Secunda enim gratia datur gratis mediatè, quia datur ob merita primæ gratiæ, quæ gratis data est. *Ad Rom. 6.* *S. August.*

Illud præterea deuium, & remotum videtur proposito Apostoli: is enim disputat hoc loco & probat, neminem iustificari nisi ob fidem in CHRISTVM, at fides, per quam dicitur iustificatus Abraham, non fuit de CHRISTO, tanquam de obiecto, sed de promissa sibi à DEO multiplicatione seminis sui instar stellarum. Sic enim legimus Genesis 15. *Eduxit eum foras, & ait illi: suspice cœlum, & numera stellas, si potes. Sic erit semen tuum. Credidit Abraham* DEO, *& reputatum est illi ad iustitiam.* Non igitur exemplum fidei, & iustificationis Abrahæ videtur idoneum & validum ad firmandam causam, quam hîc agit Paulus. Sed hoc dupliciter potest dilui. Primùm enim dicere licet fidem Abrahæ, quam in illo Genesis loco laudat Scriptura, non solùm fuisse de carnali multiplicatione seminis: verùm fuisse eam præcipuè de vno illo semine ipsius Abrahæ, in quo benedicendæ erant omnes gentes: id autem semen erat CHRISTVS, vt interpretatur Paulus in epistola ad Galatas; atque itidem sentiebant veteres Hebræi, vnicum illud semen Abrahæ, per quod benedicendæ erant omnes gentes, non aliud fore, quàm MESSIAM, intelligentes atque interpretantes, Abraham porrò explicatam atq; expressam habuisse fidem CHRISTI Domini nostri, dubitare nos minimè sinunt verba illa Domini nostri: *Abraham exultauit vt videret diem meum: vidit, & gauisus est.* Si quispiam fortasse putet, nondum Abraham habuisse fidem expressam CHRISTI, cùm de eo dictum est: *Credidit Abraham* DEO, *& reputatum est illi ad iustitiam.* Sciat, multò antè habuisse eum promissionem illius seminis, per quod erant benedicendæ omnes gentes. Nam in capite duodecimo libri Genesis, vbi primùm narratur, DEVM promisisse Abrahæ multiplicationem sui seminis, quam deinde promissionem in capite decimoquinto confirmauit: adiici- 7 *Ad Gal. 3.* *Locus Io. 8.*

tur illud: *Benedicentur in te omnes familiæ terræ.* Quid eſt, *in te*, niſi, vt expreſsè dicitur in capite vigeſimo ſecundo, *in ſemine tuo.* Id autem eſt, in CHRISTO. Quare videtur fides Abrahæ de multiplicatione ſui ſeminis quæ memoratur Geneſis 15. complicatam habuiſſe fidem ipſius CHRISTI: & ipſum Abraham intellexiſſe tam ampla & magnifica promiſſa ſibi à DEO propter MESSIAM ex ipſo naſciturum, præcipuè data eſſe: & idcirco in clariſſimis ac nobiliſſimis eius factis viguiſſe potiſſimum CHRISTI fidem: & hac maximè fultã & nixam fuiſſe, quam ille ſemper habuit, DEI erga ſe benignitatis & miſericordiæ fiduciam. Illud quoque poſſet reſponderi. Cùm iuſtificatio illa Abrahæ non fuerit prima, ſed ſecunda, quæ eſt prioris iuſtitiæ amplificatio; hæc autem per quemlibet actum meritorium fiat; cúmque DEO quodlibet dicenti & promittenti credere per fidem charitate informatam, meritum habeat amplioris iuſtitiæ: hinc manifeſtum fit, Abraham, credentem DEO numeroſam ſibi poſteritatem promittenti, verè dici, eſſe iuſtificatum. Paulus verò loquitur hoc loco de prima iuſtificatione, & poſt publicatum mundo Euangelium: antea enim fides CHRISTI expreſſa, non erat omnibus neceſſaria ad iuſtificationem & ſalutem æternam. Exemplum igitur Abrahæ non omni ex parte aptandum, & accommodandum eſt ſententiæ Pauli, ſed ea tantum ratione, quod licet Abraham eſſet vir iuſtus & ſanctus, Scriptura tamen iuſtitiam eius non operibus ipſius, ſed fidei attribuit. Vnde ſatis elucet, multò magis in iuſtificatione hominis impij, iuſtitiam, quæ datur ei à DEO, non dari propter eius opera, ſed propter fidem.

TERTIA DISPVTATIO.

In hæreticos huius temporis aientes per iuſtificationem hominis peccata ei non auferri, ſed tantùm non imputari, ad pœnam, & quodammodo operi & contegi.

SVPER EISDEM VERBIS DAVIDIS, quæ Paulus hoc loco citat:

Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum, Pſalm. 31.

8 SENTENTIA eſt hæreticorum huius temporis, in iuſtificatione hominis, peccata ei non auferri, ſed quæ ante iuſtificationem erant, poſt iuſtificationem eadem quoque remanere: hoc boni tamen conferre iuſtificato homini, quod licet eadem maneant peccata, poſt iuſtificationem

nem tamen ea non imputantur ipsi ad damnationem & pœnam, sicut ante iustificationem imputabantur. Iustificatio itaque, secundum iustos, sicut non facit hominem iustum intrinsecè, sed extrinsecè, atque imputatiuè: ita non facit hominem intrinsecè non peccatorem, auferens turpitudinem & maculam peccati, & vitiositatem atque prauitatem animi; sed tantùm imputatiuè, auferens scilicet reatum æternæ damnationis & pœnæ. Videntur suffragari huic sententiæ verba Dauidis in titulo huius disputationis proposita: tum quia dicitur, Beatum esse virum, cui DEVS non imputauit peccatum; & non dixit: Cui DEVS abstulit peccatum: tum etiam quia dicens: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata*, non obscurè indicauit, non esse aliud remittere peccata, quàm tegere ea, ne scilicet videantur ad damnationem, & punitionem: quod autem tegitur, non aufertur, sed operitur, ne videatur.

Hunc ipsum errorem, vel certè persimilem, Pelagiani olim affingebant Catholicis; quasi dicerent illi, per baptismum non auferri omninò peccata, sed quasi capillos radi, remanentibus eorum radicibus, vnde iterum renascantur. B. Augustinus contra duas epistolas Pelagianorum, in libro primo capite decimo tertio facit quendam Pelagianum hæc dicere de Catholicis: Dicunt etiam, inquit, Baptisma non dare omnem indulgentiam peccatorum, nec auferre crimina, sed radere; vt omnium peccatorum radices in mala carne teneantur. Quis hoc aduersus Pelagianos (ait Augustinus) nisi infidelis affirmat? Dicimus enim baptisma dare omnium indulgentiam peccatorum, & auferre crimina, non radere: nec vt omnium peccatorum radices in mala carne teneantur, quasi rasorum in capite capillorum, vnde crescant, iterum resecanda. Sic Augustinus: Eodem spectare videtur, quod B. Gregorius libro 9. epistolarum in epistola trigesima nona scribit his verbis: Si qui sunt, qui dicunt, peccata in baptismate superficie tenus dimitti; quid est hac prædicatione infidelius, in qua ipsum fidei Sacramentum festinat soluere? in quo principaliter ad cœlestis munditiæ mysterium anima ligatur, vt absoluta radicitus à peccatis omnibus, soli illi inhæreat, de quo dixit David: *Mihi adhærere DEO bonum est*. Certè maris rubri transitus, figura sancti Baptismatis fuit, in quo hostes à tergo sunt mortui, sed alij contra faciem in eremo sunt incensi. Sic quippe omnes qui sancto Baptismate tinguntur, eorum peccata præterita omnia laxantur, quia eis velut Ægyptij hostes à tergo moriuntur. Qui ergo dicit, peccata in baptismate funditus non dimitti; dicat, in mari rubro Ægyptios non esse veraciter mortuos. Si autem fatetur Ægyptios veraciter mortuos, fateatur necesse est peccata in baptismate funditus mori: quia nimirum plus valet in absolutione nostra veritas, quàm vmbra veritatis. Dominus etiam dixit: *Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus*. Si peccata non funditus dimittuntur in baptismate, quomodo is qui lotus est, mundus est totus? totus enim mundus dici non potest, cui de peccato aliquid remansit. Nihil ergo de peccati sui contagione remanet ei, quem totum fatetur mundum esse, ipse qui eum redemit. Hæc sanctus Gregorius.

9 Calũnia Pelagianorũ in Catholicos. S. August. S. Gregor. Psalm. 72. Locus Io. 13.

10 Sed redeo ad nostros hæreticos, qui putant isto Dauidis testimonio dicentis, in remissione peccatorum tegi peccata, sententiam suam de remansione peccatorum etiam in iustificatis vehementer validéque firmari. Verùm locutionem illam Dauidis, in remissione peccatorum tegi peccata, & figuratam esse, & quemadmodum intelligenda sit, docet Augustinus super Psalmo trigesimoseptimo hæc ipsa Dauidis verba explanans. Sic enim ait: Non dixit David: *Beati*, quorum non sunt inuenta peccata, sed, *quorum tecta sunt peccata*: tecta autem sunt, quoniam abolita sunt. Si texit peccata DEVS, noluit aduertere: si noluit aduertere, noluit

S. August.

animaduertere; si noluit animaduertere, noluit punire. Nec sic intelligatis, quod dixit Propheta, quod tecta sint peccata, quasi ibi sint & viuant. Tecta ergo peccata dixit, vt non viderentur; quid autem erat, DEVM videre peccata, nisi punire peccata? Vnde ipsemet dixit alio loco: *Auerte faciem tuam à peccatis meis.* Hæc Augustinus.

Psalm. 50.

11 Sed vt planius intelligatur, cur figuratè scriptura dicat, peccata, cùm remittuntur, operiri ac tegi, scire conuenit quatuor esse in peccato mortifero diligenter animaduertenda, & distinguenda. Primum est offensa DEI: propter hanc dicitur DEVS remittere homini peccatum, sicut homo homini remittere dicitur offensam & iniuriam sibi ab eo factam. Alterum est inordinatus peccati actus; qui semel factus, non potest non esse factus, is tamen dicitur tegi & operiri, quod DEVS eum non videat ad puniendum: qua etiam ratione, & Salomon, & S. Petrus dixerunt, vniuersa delicta operiri, à charitate. Tertium est, reatus æternæ damnationis, & pœnæ: ob peccatum enim mortale admissum, est homo æternis pœnis obnoxius: & quia cum DEVS aufert homini peccatum, non amplius destinat & addicit eum pœnæ æternæ; idcirco dicitur non imputare ei peccatum. Quartum, est turpitudo & macula, & fœditas animæ, in ipsa inhærens, etiam transacto peccati actu, per quem sublato nitore gratiæ, animus fœdatur, & inquinatur. Et quia hæc fœditas tollitur, cùm homo iustificatur, idcirco dicitur homo lauari, mundari, & abstergi à peccatis. Hinc apparet, ob diuersa, quæ in peccato insunt, dici peccatum vel remitti, vel tegi, vel non imputari, vel mundari, & deleri. Peccata itaque tecta esse, non aliud significat, nisi ea non videri à DEO ad vindictam, & pœnam. Sicut enim in scriptura dicitur DEVS cognoscere aliquid, quia ipsum approbat, vt: *Nouit Dominus viam iustorum.* Et, *Vias, quæ à dextris sunt, nouit Dominus.* Contrà verò nescire dicitur DEVS, quod improbat atque repudiat, & abiicit, vt in illis verbis: *Nescio vos.* Et, *Non noui vos.* Similiter etiam videre dicitur DEVS peccata, quæ statuit punire: quocirca Dauid deprecabatur aspectum DEI à peccatis suis, dicens: *Auerte faciem tuam à peccatis meis.* Et alio loco: *Vultus Domini super facientes mala, vt disperdat de terra, memoriam eorum.*

Vide Lector B. Thomam in commẽtario huius loci.

Prouerb. 10.
1. Petri 4.

Psalm. 1.
Prouerb. 4.
Matth. 7. & 25.
Psalm. 50. & 33.

12 Omninò, idem planè valet, peccata esse tecta, atque esse sublata, & nulla prorsus relicta. Nam si tecta sunt DEO, ergo non videntur à DEO: si non videntur à DEO, nulla igitur sunt. Nam neque potest esse quicquam in rebus, quod à DEO non videatur; nec possunt videri à DEO peccata quantum ad culpam, & non videri quantum ad pœnam. Si enim mortifera peccata essent in homine, haberet DEVS odio ea peccata, & hominem eiusmodi præditum peccatis abominaretur; testante id scriptura, cùm ait: *Odio sunt DEO impius, & impietas eius*; Et Dauide affirmante: *Odisti omnes operantes iniquitatem.* Cùmque DEVS sit iustissimus, non potest peccata, si verè sunt in homine, non odisse, & debitis pœnis destinare. Nimirum, non minus est alienum à DEI iustitia, flagitia, & peccata hominum impunita dimittere; quàm bonorum hominum virtutes, & benefacta, & merita irremunerata relinquere. Ergo, si peccata teguntur, hinc necessariò concluditur, ea nullo modo esse in homine iustificato.

Sapient. 14.
Psalm. 5.

13 Satis equidem miror improbum animum atque ingenium istorum hominum: vnum enim hunc Dauidis locum mirificè prædicant, & magnificant, & iactitant, tanquam inexpugnabile quodpiam sententiæ suæ propugnaculum; cum eam tamen (vt ostensum est) nec protegat, neque quidquam adiuuet: tot verò alios tamque illustres tamque ad eam sententiam demoliendum, & funditus euertendum validos scripturæ locos vafrè malitiosèque dissimulent. Scriptura etenim,

vt liquidò ostendat, peccata homini auferri à DEO, vtitur iis ferè verbis omnibus, quibus in communi sermone solent homines demonstrare, aliquid remoueri ab alio, atque ei prorsus auferri: huiusmodi autem sunt, lauare siue mundare, delere, radere, destruere, exhaurire, longe facere, in profundum proiicere, exuere, interficere, siue mori. Audi lector super hac re clarissimas aliquot diuinæ scripturæ sententias: *Laua me ab iniquitate mea*, Et, *à peccato meo munda me*, Et, *Omnes iniquitates meas dele. Deleui vt nubem, iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua.* Psalm. 50. Isaia 44.
Paulus scribit, CHRISTVM deleuisse chirographum nostræ damnationis; & eum fuisse oblatum in cruce ad exhaurienda peccata hominum. Idem affirmat, nos per baptismum exuisse veterem hominem, & mortuos esse peccatis, & destructum esse corpus peccati. Et scribens ad Corinthios, ait, nos post iustificationem non esse tales, quales fuerant ante; nam commemoratis superioribus vitiis, subdit: *Et hæc quidem aliquando fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis.* Cuius simile est illud eiusdem: *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Et Michæas ait: *Reuertetur Dominus, & miserebitur nostri, & deponet iniquitates nostras, & proiiciet in profundum maris omnia peccata nostra.* Quin etiam scriptura vsurpat verbum ipsum tollendi, & auferendi peccata. *Ecce*, inquit Baptista, *Agnus DEI, ecce qui tollit peccata mundi.* Et apud Oseam: *Conuertimini ad Dominum & dicite ei: Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum, & reddemus vitulos labiorum nostrorum.* Paulus quoque tanquam maxime absurdum infert, hominem post iustificationem, in eisdem manere peccatis: *Si mortui*, inquit, *non resurgunt, ergo adhuc estis in peccatis vestris?* Quid plura? Sententia ista omnino contraria est nouo Testamento, & nouæ legi, quam DEVS daturum se promisit per Hieremiam & Ezechielem cap. 36. his verbis: *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris: & dabo vobis cor nouum, & SPIRITVM meum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum de carne vestra; & dabo vobis cor carneum, & faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis & operemini.* Duas res promisit DEVS his verbis, quas hæretici omnino repudiant, & abiiciunt: ait enim mundatum iri homines ab omnibus peccatis suis, & intrinsecè, atque in visceribus suis mutatum iri in alios viros. Ait etiam facturum se, vt præcepta sua illi custodiant & operentur, quæ negant hæretici posse custodiri.

Ad Coloss. 2. & ad Hebr. 9.

Ad Rom. 6.

1. ad Cor. 6.

Ad Ephes. 5.

Michaa 7.

Ioan. 1.

Osea 14.

1. ad Cor. 15.

Capite 30.

14 Illa porrò Dauidis verba: *Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum.* Hæretici detorquent in calumniam Catholicorum sentientium, in iustificatione remitti peccatum quantum ad culpam, sed non omnino quantum ad pœnam: ideoque post remissionem peccati, opus esse satisfactione quapiam laboriosa, & vt ita loquar, pœnali, ad omne peccati malum prorsus exhauriendum. Hoc dicunt esse contrarium supradictis verbis Dauidis. Si enim, inquiunt, remittere peccatum homini, non est aliud secundum Dauidem, nisi DEVM non imputare homini peccatum: ergo DEVS in remissione peccati, nullam ab homine pœnam, vel satisfactionem exigit: nam à quo DEVS pœnam exposcit, adhuc ei peccatum imputat, quia imputat illud ei ad pœnam. Deinde, si ad peccatum prorsus abolendum necessaria est satisfactio hominis: ergo falsum esset quod dixit Dauid, Deum non imputare homini peccatum: id enim non aliud significat, quàm gratuitò, nec propter vllum eius opus condonare ei peccatum. Verùm istam calumniam à Catholicis depellere, nullius fuerit negocij. Interpretamur enim sententiam Dauidis, & Pauli de non imputando peccatum homini, quantum ad culpam, quæ facit hominem inimicum DEI, & auersum à DEO; & quantum ad reatum æterni supplicij, cui obnoxius est homo propter peccatum; non autem de non imputando peccatum quantum ad pœnam quampiam temporariam. Et hoc quidem intelligi

Calũnia hæreticorum ex hoc loco Dauidis in Catholicos detorta.

volumus de remissione peccati, quæ fit per Sacramentum pœnitentiæ: nam in baptismo plenissima fit peccati remissio, sine vlla satisfactione; de qua remissione facile crediderim loqui Ambrosium, cùm in huius loci commentario ait, ad impetrandam peccatorum remissionem, nulla requiri à peccatoribus pœnitentiæ opera, nisi vt credant.

13 *Cauillum hæreticorum discutitur.* Sed cauillantur tamen hæretici, Catholicos dicere, DEVM homini dare dimidiatam tantùm remissionem, & veniam peccatorum, quia dicunt, DEVM remittere peccata quantum ad culpam, sed non quantum ad pœnam, quam ab homine etiam iustificato exigit. Est profectò cauillus iste non solùm inscitus, sed etiam insulsus, & ridiculus. Non facimus nos dimidiatam peccatorum remissionem, sed plenam & perfectam eorum omnium, quæ per se ac simpliciter, & vt ita loquar, secundum substantiam, in peccato insunt: Hæc autem sunt culpa & reatus æternæ pœnæ; & quantum ad culpam dicimus non vnum & alterum peccatum, sed omnia, quotquot fuerint in homine, peccata remitti: & item relaxari omnem pœnam æternam propriè respondentem & debitam culpæ peccati mortalis. Satisfactio autem, quæ ob remissionem peccatorum homini ad tempus obeunda, explendaque est, extra substantiam peccati est, & velut quippiam annexum & adiunctum peccato; de cuius satisfactionis necessitate atque vtilitate pluribus verbis suprà disseruimus. Sanè quàm appositè B. Augustinus distinguens condonationem culpæ, quæ fit in iustificatione, ab exactione alicuius pœnæ, quæ post iustificationem persoluenda est, in libro quinquaginta Homiliarum, in Homilia vigesima prima, hunc in modum scribit: Iustus est DEVS, & odit peccata. Si iustus est, vindicat in peccata: non poteris auferrre à Domino DEO iustitiam eius. Implora misericordiam, sed attende iustitiam. Misericordia est, vt ignoscat peccanti: iustitia est, vt puniat peccatum. Quid ergo, quærens misericordiam, peccatum impunitum fore putas? Non, Domine, non erit impunitum peccatum meum: noui iustitiam eius, cuius quæro misericordiam. Non erit impunitum peccatum meum: sed ideo nolo vt tu me punias, quia ego peccatum meum punio. Ideo peto vt tu ignoscas, quia ego peccatum meum agnosco. Delictum enim meum contra me est semper. Hæc Augustinus tractans historiam illam Nathan reprehendentis Dauidem; & Dauidis, propter humilem confessionem pecccati sui, atque intimum dolorem confestim à DEO veniam impetrantis, sed obnoxij tamen pœnæ temporali propter scelus admissum: quod exemplum Dauidis, & sententiam hæreticorum apertè redarguit; & veritatem doctrinæ Catholicæ euidenter ostendit, valideque confirmat.

S. Augustin. obseruanda sententia.

2. Reg 12.

QVARTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Et signum accepit (Abraham) circumcisionis, signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio.

SCIAT

SCIAT lector, pro duabus illis vocibus latinis (*Signum & signaculum*) duas item esse græcas voces in hoc loco græci codicis: Vna 16
est σημεῖον, latinè significans signum, quo aliud quippiam indicatur
& declaratur: vnde est verbum, σημαίνω, quod latinus interpres vertere solet, significo. Altera vox græca respondens latinæ illi (*Signaculum*) σφραγὶς,
significás notam impressam alicui rei, vt cum impresso sigillo aliquid signamus:
vel quo sit ad tempus aliquod sepositum & reconditum, atq; in tempore expromendum; vel quò magis eo signo testatum id, & certum, firmumque faciamus.
Hinc natum est verbum σφραγίζειν, quod latinus interpres reddere solet latinè,
signare, vel consignare: quo spectaat illa, signare sermones, signare Prophetiam, *Isaia 29.*
liber signatus, & signare seruos DEI in frontibus eorum. Potest autem esse ali- *Apocal. 5. & 7.*
quid signum, quod non sit signaculum, vt est pictura, & statua: Sed non contrà: *Dan. 12.*
symbolum annuli affixum syngraphæ, & signum est & signaculum.

Verùm expendamus Pauli verba: *Accepit signum circumcisionis.* Ita dictum est 17
pro eo quod est, accepit circumcisionem, quæ data est, vt esset signum. Paulus enim indubiè spectauit in his verbis id quod scriptum est Genes. 17. *Circumcidetis carnem præputij vestri, vt sit in signum fœderis inter me, & vos.* Circumcisio autem quinque modis fuit signum: Primò enim fuit signum memoratiuum fœderis inter DEVM & Abraham atque eius posteros: illud verò fœdus tres continebat Dei promissiones datas Abrahæ: vnam de multiplicatione seminis eius instar stellarum, alteram de possessione terræ Chanaan, posteris eius tradẽda: Tertiam
de Messia ex stirpe eius generando, cum ei dictum est. *In te, siue, in semine tuo be-* *Genes. 12. & 22.*
nedicentur omnes gentes. Deinde fuit circumcisio signum repræsentatiuum excellentis ac perfectæ fidei Abrahæ, quod vocat Paulus hoc loco signaculum iustitiæ fidei eius. Fuit præterea signum distinctiuum gentis Hebræorum ab aliis gentibus: nam & aliæ gentes, Hebræos nomine circumcisorum appellabant, & Iudæi alias gentes nominabant incircumcisos. Adhæc, fuit signum demonstratiuum, & aliquo modo curatiuum peccati originalis, quod ex Adam per carnalem propagationem in omnes transfunditur. Postremò circumcisio fuit signum præfiguratiuum baptismi Christiani, & circumcisionis spiritualis.

Cæterùm quomodo circumcisio fuerit signaculum iustitiæ fidei Abrahæ, id 18
est, fidei, propter quam reputatus est iustus Abraham, exponendum est. Orige- *Origenes.*
nes super hoc Pauli loco, attendens vsum sigilli, qui est claudere, seu velare ea, quibus apponitur; propterea existimauit dictam esse à Paulo circumcisionem, signaculum fidei, quòd circumcisio obsignaret, & clauderet, vsque ad tempus aliquod iustitiam fidei, quæ suo tempore, adueniente scilicet CHRISTO, retegenda, & reuelanda erat. Theophylactus verò considerans munus & vim signa- *Theophyl.*
culi, quo auctoritas & fides additur, iis rebus, quæ signantur; idcirco putauit circumcisionem esse dictam signaculum fidei, quod DEVS circumcisione vsus sit tanquam sigillo, vt iustitiam Abrahæ obsignaret, & vt certissimam atque verissimam, sibique acceptissimã testificaretur. Illud, *Iustitia fidei*, idem sonat, ac, iustitiæ per fidem comparatæ, vel quam fides insigniter declarauit. Illud, *in præputio*, significat, cum adhuc Abraham esset præputiatus, & nondum legem circum-
cisionis accepisset. Et quamuis Abraham suæ fidei excellentiam declarauit, & *Gen. 12. 22.*
cum à DEO euocatus est ex Patria, atque ire iussus in terram Chanaam: & item cum filium suum vnigenitum immolare voluit, vt DEI iussis pareret: Quibus in rebus fidei excellentiam Abrahæ, maiorem in modum commendat atque prædicat Paulus in cap. 11. epist. ad Heb. Veruntamen hoc loco Paulus præcipuè spectauit fidem illã Abrahæ, qua credidit Deo promittenti multiplicationem sui

seminis

seminis instar stellarum. Cui fidei præclarum sanè testimonium & præconium Moses perhibuit Genes.15.dicens: *Credidit Abraham* Deo, *& reputatum est illi ad iustitiam.* Et hoc indicant illa Pauli verba: quæ hîc sunt paulò infrà: *Qui contra*

Genes. 17.

spem in spem credidit, vt fieret pater multarum gentium: secundum quod dictum est ei: sic erit semen tuum sicut stellæ cæli, & arena maris. Verùm quispiam fortasse dicat, cum Devs dando legem circumcisionis Abrahæ dixerit (vt narrat Moses in lib. Genes. cap.17.) eam se dare, vt signum esset fœderis inter se atque ipsum Abraham & posteros eius: quomodo Paulus hoc loco scribat, circumcisionem fuisse datam Abrahæ, vt foret signaculum iustitiæ fidei eius? Respondeo, ista eodem recidere, & ad eandem sententiam pertinere. Devs enim fœdus illud fecit cum Abraham & posteris eius, propter excellentem fidem eius, ob quam mirificè iustificatus est apud Devm: Abraham quoque fœdus illud Dei, magna fidei deuotione accepit. Eundem ergo intellectum, atque eandem vim habent, & esse signum fœderis Dei, & esse signaculum iustitiæ fidei Abrahæ.

19

S.Thomas.

B. Thomas in Commentario huius loci, quòd Paulus dixit circumcisionem fuisse signaculum iustitiæ fidei Abrahæ, ita exponit: Signaculum dicitur dupliciter: vno modo significat expressum signum, habens similitudinem rei signatæ, secundum illud Ezechielis 28. *Tu signaculum similitudinis* Dei. Habet autem circumcisio expressam similitudinem cum fide Abrahæ: primò quidem quantum ad rem creditam: nam quia credidit Deo promittenti multiplicationem seminis, ideo congruè accepit signum in membro generationis. Deinde quantum ad effectum huius fidei, qui est remotio culpæ, quæ signatur per remotionem superfluæ pelliculæ, quæ fit per circumcisionem. Altero modò signaculum dicitur signum aliquid occultans & conuelans, quod tamen in tempore reuelandum est amicis, vt patet de sigillo: secundum quam significationem dicitur Apocalypsis

Locus Apoc. cap. 5.

quinto: *Dignus est Agnus qui occisus est, accipere librum, & aperire signacula eius.* Claudebatur autem sub signaculo circumcisionis secretũ incarnationis Christi, qui ex semine Abrahæ secundum carnem generandus erat.

20

An Paulus dicens circũcisionẽ fuisse signaculũ iustitia fidei, denotauerit quemadmodũ in circũcisione daretur gratia iustificans hominem.

S. Thomas.

Multi porrò putarunt, Paulum, cum dixit, circumcisionem esse signaculum iustitiæ fidei, exposuisse his verbis rationem & vim Sacramentalem circumcisionis. Neque enim circumcisio tribuebat homini iustitiam, non solum tanquam principale efficiens sed neque tanquam instrumentum; quomodo baptismus verè dicitur causa efficiens gratiæ baptismatis: Sed tantùm erat signum iustitię, quę in circumcisione dabatur ob fidem in circumcisione signatam, & à circumcisis opertè testatam. Ad hãc sententiam S. Thomas in tertia parte, quæstione septuagesima, articulo quarto ita scribit: In circumsione, inquit, conferebatur gratia non ex virtute circumcisionis, sed ex virtute fidei passionis Christi, cuius signum erat circumcisio, ita vt homo accipiens circumcisionem, profiteretur se suscipere talem fidem vel adultus pro se, vel alius pro paruulis. Vnde & Apostolus dixit, quòd Abraham accepit circumcisionis signum, signaculum iustitiæ fidei: quia scilicet iustitia erat ex fide significata, non ex circumsione significante. Quoniam autẽ baptismus operatur instrumentaliter in virtute passionis Christi, non autem sic operabatur circumcisio, ideo baptismus imprimit characterem incorporantem hominem Christo; & copiosiorem gratiã confert, quàm circumcisio; maior enim est effectus rei iam præsentis, quàm futuræ. Hæc B. Thomas; Vera profectò est hæc sententia: sed ad eius confirmationem minimè quadrare videntur supradicta Pauli verba. Cum enim Paulus dixit, circumcisionem fuisse signaculum iustitiæ fidei, noluit significare, istis verbis, circumcisionem fuisse signum præsentis iustitiæ, quæ ritè circumcisis ob fidem tribuebatur:

sed

ſed illud potius docere voluit, circumciſionem fuiſſe datam Abrahæ, vt eſſet ſignaculum iuſtitiæ, non quæ data eſt ei, cum eſt circumciſus, ſed eius iuſtitiæ, à qua multis annis ante mirificè laudatus fuerat propter excellentiam fidei, quâ credidit DEO numeroſiſſimam ſibi poſteritatem promittenti: de qua ſcilicet fide ſcriptum eſt Geneſis 15. *Credidit Abraham DEO, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam.* Atque hoc, quod dixi, ſatis manifeſtum erit, ſi quis obſeruatè conſideret contextum verborum, & ſententiarum Pauli, & diſputationis Pauli in hoc loco proceſſum.

Arbitrantur Caluiniſtæ, quod Paulus dixit de circumciſione, fuiſſe eam ſignaculum iuſtitiæ fidei, id in omnia Sacramenta tam veteris, quàm nouæ legis dici oportere: In eo namque omnem rationem, & vim, & effectum, & vſum, & dignitatem eſſe cuiuſque Sacramenti, vt ſit ſignaculum iuſtitiæ fidei: id eſt, vt obſignet, & certo quaſi appoſito ſigillo confirmet veritatem eius gratiæ, aut doni, quæ vel antea per fidem habita eſt, vel in externo Sacramēti ſigno repræſentatur. Nihil itaque verius vel exactius, vel magnificentius de Sacramento poſſe dici putant, quàm quod eſt ſignaculum iuſtitiæ fidei: quod quidem commune fuit Sacramentorum tam veteris quàm nouæ legis. Non enim Sacramenta nouę legis, neque poteſtate, neque virtute, nec ratione, quæ Sacramenti propria eſt, veteribus illis Sacramentis diuerſa vel præſtātiora cenſeri volunt. Huc profectò ſpectat, Sacramenti in vniuerſum definitio, quam tradidit Caluinus his verbis: Sacramentum, eſt externum ſymbolum, quo beneuolentiæ erga nos ſuæ promiſſiones conſcientiis noſtris dominus obſignat ad ſuſtinendam fidei noſtræ imbecillitatem: & quo nos etiam viciſſim pietatem erga DEVM noſtram teſtamur. Et ſubdit, Apoſtolum manifeſtè hoc in loco docere, Abrahamo circumciſionem fuiſſe obſignationem eius pacti diuini, cuius fide fuerat ante iuſtificatus. Hæc iſti ſanè quàm inſcitè, atque impiè, atque Pauli ſententiæ & doctrinæ valdè repugnanter.

21 *In hæreticos malè ſentiētes de virtute ac dignitate Sacramentorū nouæ legis.*

Principio, Sacramenta dicunt eſſe ſigilla, quibus diuinæ promiſſiones, nobis confirmantur, ſicut diplomata regia appenſo ſigillo confirmantur. At enim, diuinæ promiſſiones DEI verbo expreſſæ, & diuinis litteris conſignatæ, non poſſunt certitudinem in animis noſtris accipere, à Sacramentis, ſicut diplomata regia certitudinem accipiunt à ſigillo illis appenſo: quippe cum diuinæ promiſſiones per ſe certiſſimam habeant fidem, quin etiam iuuent & firment auctoritatem, & fidem Sacramentorem. Sicut Sacramentum baptiſmi ex eo fidem capit, quod DEVS dixit: *Quicumque crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit.* Et ex illo: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & SPIRITV ſancto, non poteſt introire in regnum DEI.* Deinde, ſi Sacramentum non eſt aliud, ſecundum iſtos, niſi ſignaculum iuſtitiæ antea per fidem apprehēſæ, cum per fidem certiſſimè apprehendatur iuſtitia, eaq; omnino certum faciat hominē de ſua iuſtitia, & quod ſit amicus Dei, & hæres vitæ æternę, vt ipſi arbitrātur, nihil profectò opus erit, ad iſtius rei certitudinem, iſtiuſmodi obſignatione Sacramentorum, cum talē obſignationem, & certitudinem fides, quæ, ſecūdum iſtos, ſola iuſtificat, perfectè in animis hominum faciat. Sicut etiam docuit Caluinus ita definiens fidem: Fides eſt certa notitia, & perſuaſio beneuolentiæ DEI erga nos, per SPIRITVM ſanctum in cordibus noſtris obſignata. Si SPIRITVS ſanctus per fidem obſignat in cordibus noſtris certam notitiam & perſuaſionē DEI beneuolētiæ ergà nos, quid præterea opus erat ad id confirmandum, Sacramentis, ſi ea non aliam vim habent, niſi obſignandi & firmandi in cordibus noſtris beneuolentiā & promiſſiones DEI? An obſignatio quæ fit per Sacramenta, firmior & certior quàm

22 *Confutatio hæreticorū.*

Marci vlt.

quæ fit per Spiritum sanctum censebitur? Illud plane ineruditum, immo etiam ridiculum est, quod isti dicunt, Sacramenta conferre, per eam, quam diximus, obsignationem, ad fulciendam, & sustentandam fidei nostræ imbecillitatem. Nam qualis obsecro ista fides est, quæ titubat, & vacillat, & alieno eget firmamento? cum secundum istos, fides quæ iustificat hominem, certissimum reddat hominem de sua iustificatione, omnemque ab eius animo arceat non solùm dubitationem, & vacillationem, sed etiam metum atque trepidationē? Quid quod, magis ipsa fides firmat Sacramenta, quàm ea firment & sustentent fidem diuinarum promissionum? Quod enim Sacramenta Christiana non putentur esse, sicut aliarum gentium cæremoniæ quædam, humana ratione ac prudentia solerter adinuentæ, atque vtiliter institutæ, id facit fides, docens esse à CHRISTO instituta, & habere spiritualem virtutem atque vsum ab ipso CHRISTO demonstratum, & in Euangelica doctrina traditum. Iam verò quis tam lentus sit & patiens, vt istorum ferre impietatem queat; nec virtute, nec effectu, nec dignitate Sacramenta Christiana distinguentium à Iudaicis? Si enim & sacerdotium Christi longè diuersum fuit, multoque præstantius, quàm sacerdotium & sacrificia Iudaica, vt lōga disputatione ostendit B. Paulus in epistola ad Hebræos, primum quidem ab officio & fine eius, c. 5. deinde ab æternitate, c. 6. tum ab excellentiá, & perfectione hostiæ c. 9. ac demum à fructu eius effectuque amplissimo, c. 10. Cum, inquam, sacerdotium & sacrificium Christianum maximè diuersum sit à Iudaico, multoque præstantissimum, quomodo Sacramenta, quæ necessaria quadam consequentia, sacerdotium, & sacrificium consequuntur, non itidem erunt diuersa? Non igitur Sacramenta nouæ legis sunt signacula iustitiæ fidei, ita vt interpretantur hæretici, sed etiam sunt quodammodo causæ efficientes eius iustitiæ quam per externum & sensibile signum repræsentant.

QVINTA DISPVTATIO.

An in circumcisione Iudaica daretur peccatorum remissio, & gratia hominem vere iustificans.

Exponitur sententia veterum id negantium.

23 PLERAQVE Patrum antiquitas atque omnes fermè tam Græci quàm Latini, vetustiores Augustino, censuerunt, nullam ex illa circumcisione spiritualem animis vtilitatem accidisse; sed in eum finem fuisse datam, vt signaculum esset excellentis fidei, & iustitiæ Abrahæ, quam imitarentur posteri eius, sicut carnalem eius circumcisionem imitabantur: simulque, vt tali signo corporali, & aspectabili, liquidò constaret, qui essent posteri Abrahæ; ad quos diuinæ promissiones datæ ipsi Abrahæ pertinerent: nec non vt talis notæ discerniculo gens Iudaica discerneretur ab aliis gentibus.

gentibus. Quod autem illa circumcisio nihil contulerit ad iustificationem animæ, permulti veterum senserunt, & prodiderunt, quos ego hîc, appositis eorum verbis, percensebo. Sanctus Iustinus Martyr in eo colloquio vel sermone, quem habuit cum Triphone Iudæo, litterisque mandauit, ita scribit: Abraham cum nondum esset circumcisus, propter fidem qua DEO credidit, iustificatus est, & benedictionem à DEO accepit: circumcisionem verò non accepit ad iustificationem, sed tantummodo in signum. Quod vel ex eo licet intelligere: cum fœmininum genus carnalem circumcisionem assumere non queat, satis ex eo apparet, eam esse datam in signum, non autem in iustitiam: quicquid enim ad iustitiam, & virtutem pertinet, etiam fœminis DEVS dedit, vt ex æquo seruare possent. Nunc videmus masculini corporis formam differre à fœmineo; verùm non propter hoc fœminæ, & mares censentur iusti, aut iniusti, sed propter pietatem ac iustitiam.

Auctores qui dixerũt, nullum fuisse illius circũcisionis spiritualem effectum.

Iustinus martyr.

Irenæus aduersus hæreses, in capite trigesimo libri quarti. Quod, inquit, circumcisionem, non quasi consummationem iustitiæ, sed in signum eam dedit DEVS, vt cognoscibile foret genus Abrahæ, ex ipsa Scriptura discimus. DEVS enim Abrahæ dixit: *Circumcidetur omne masculinum vestrum, & erit in signum testamenti inter me, & vos.* Quod etiam dixit de sabbato per Ezechielem: *Sabbata,* inquit, *mea dedit eis, vt sint in signa inter me, & ipsos.* In signa ergo data sunt hęc: nec sanè otiosa, & inania erant signa, sed suum habebant symbolum & argumẽtum, vtpote à sapiente artifice data. Carnalis enim circumcisio præsignabat spiritualem, de qua Paulus dixit: *Nos circumcisi sumus circumcisione nõ manu facta.* Et Propheta quidem ait: *Circumcidite duritiam cordis vestri.* Quod autem non per hæc iustificabatur homo, sed in signa data sunt populo, ostendit quod ipse Abraham sine circumcisione placuit DEO & reputatum est illi ad iustitiã, & amicus Dei appellatus est. Tertullianus in libro quem scripsit aduersus Iudæos, hæc scribit: Sed Abraham, inquiunt, circumcisus est. At enim, is iam ante placuerat DEO, quàm circumcideretur. Accepit quidem circumcisionem, sed quæ esset in signum temporis illius, non in salutis prærogatiuam. Sed & filius, inquiunt, Mosis ab Angelo præfocatus fuisset, si non Sephora mater eius calculo præputium infantis circumcidisset. Vnde liquet circumcisionis maximum esse periculum, si præputium carnis quis non circumciderit. Sed enim, si circumcisio salutem attulisset, etiam ipse Moses in filio suo non intermisisset, quo minus octauo die circumcideret eum, quando constat Sephoram coactam ab Angelo id fecisse in itinere. Consideremus itaque quod nõ potuerit vnius infantis coacta circumcisio, omni populo præscribere, & quasi legem huius præcepti condere in salutem. Nam prouidens Deus, quod hanc circumcisionem in signum, non in salutẽ esset daturus populo Israël, Idcirco filium Mosis, ducis futuri, instigat circumcidi, vt cùm cœpisset per eum populo dari præceptum circumcisionis, non aspernaretur populus, videns exemplum istud in iudicis filio iam celebratum.

Irenæus.

Ezech. 20.

Ad Coll. 2.

1. Mach. 1.

Tertull.

Exodi 4.

Epiphanius disputans in hæresim trigesimam: Prima, inquit, illa circumcisio, non fuit perfecta, sed signi tantùm gratia est data, & ad commonitionẽ ipsorum: & vt figura esset magnæ circumcisionis. Etenim si circũcisio illa data esset sanctificationis gratia, & vt participes faceret cœlestis hæreditatis, ergo priuata est Sara tanto bono sanctificationis, & cœlestis hęreditatis, & item Rebecca, & Lia, & Rachel, & omnes sanctæ mulieres, cùm nõ potuerint circumcisionẽ Abrahæ habere. Si verò illæ non sunt priuatæ regno cœlorum, quanquam non fuerint participes circumcisionis; non igitur illa conducebat homini ad comparandam salutem, & vitam æternam.

Epiphan.

Ambrosius. Ambrosius in commentario illorum verborum Pauli: *Signum accepit circumcisionis, signum iustitiæ fidei.* Accepit, inquit, Abraham circumcisionem signum iustitię fidei, credens enim se filium habiturum, huius rei quam credidit, signum accepit, vt quod credēs iustificatus sit, cerneretur. Non ergo circumcisio aliquid habet dignitatis, sed signum est tantùm. Quod signum ideo accipiebant filij Abrahæ, vt scirentur esse filij eius, qui credens DEO, hoc signum acceperat, vt ipsi quoque essent æmuli paternæ fidei, & crederet in IESVM qui promissus est Abrahæ, & in cuius figuram natus est Isaac.

Chrysostom. Chrysostomus in homilia trigesima nona in Genesim super illis verbis capitis decimiseptimi: *Circumcidetur in vobis omne masculinum.* sic habet: Et vt euidenter discatis, quod circumcisio nihil ad animæ virtutem conducebat, hinc manifestum esse potest. Iussus est circumcidi infans octo dierum duas ob causas: tum vt in illa ætate immatura, circumcisionis dolorem ferre posset; tum etiam vt in ipsa disceremus, circumcisionem nihil animæ conducere: sed signi tantùm gratia esse datam, sicut docuit Apostolus dicens: *Signum accepit circumcisionis signaculum iustitiæ fidei in præputio.* Ne putetis igitur, imprudētes Iudæi, quod circumcisio aliquid conferret ad iustitiam. Abraham enim ante circumcisionem iustus erat ob egregiam eius fidem: Et circumcisionem quidem non in acquisitionem iustitiæ, sed in signum iustitiæ iam acquisitæ accepit. Sic ibi: quorum similia tradit in homilia sexta in epistolam ad Romanos super illis verbis capitis secundi: *Circumcisio quidem prodest si legem obseruet.* Quæ quidem verba explanans

Theodoret. Theodoretus in eandem sententiam concessit, hunc in modum scribens, Ostendit Paulus his verbis, circumcisionem carnalem inutilem esse, si non adsit spiritualis circumcisio: corporalis enim circumcisio solius locum obtinet signaculi. Sicubi autem habemus aurum & argentum, & lapides, aut vestes pretiosas, illic solemus signacula imponere: sed quando nihil horum est intus repositum, tunc superuacuum est imponere sigillum. Et super illis verbis quarti capitis, quæ nunc tractamus, quibus Paulus vocat circumcisionem, signum, & signaculum iustitiæ fidei: Audis, inquit, Theodoretus, quod Paulus ait, circumcisionem non esse iustitiam, sed testimonium iustitiæ, & signum fidei, quam ante

Theophyl. Oecumenius circumcisionem acceperat. Super quo loco Pauli eadem est Theophylacti, & Oecumenij sententia.

Damascen. Iam verò Damascenus per totum caput vigesimum sextum libri quarti, de circumcisione differens, & quis eius finis, quæve vtilitas exponens, corporalem tantùm facit eius vsum, nec de remissione peccatorum, quæ in ea daretur, verbum vllum facit: quem tamen fructum, si circumcisio illa tulisset, non id latuisset Damascenum, virum apprimè doctum, & doctinæ Græcorum patrum obseruantissimum atque peritissimum. Nec veteres solùm censuerunt, nullum fuisse illius circumcisionis Iudaicæ spiritualem vsum, fructumque; sed id etiam senserunt, & litteris consignatum, memoriæ tradiderunt, duo in ætate nostra

Adamus Sasbout. Thomas Stapletonius. nec obscuri, & valde pij scriptores, Adamus Sasbout in commentario huius loci ad Romanos, & Thomas Stapletonius in Antidotis suis Apostolicis contra hæreticos huius temporis in epistolam ad Romanos, tractans hæc ipsa verba Pauli, in quibus hæc versatur disputatio: *Accepit circumcisionis signum, signaculum iustitiæ fidei in præputio.*

24 Supradictæ opinionis firmamenta. Prima Ratio. Nec verò hæc sententia, auctoritatib. solùm tot tantorūque virorum nixa est, & à bonis rationibus improtecta est, & destituta: sed multis & validis argumentis præfulta, firmataq; est. Principio, quæ cōducunt ad remissionem peccatorum & gratiam iustificationis hominum, ea indifferenter viris & fœminis debent

esse

esse communia: non enim in his,quæ ad salutem animæ pertinent, vlla est distinctio, masculini sexus atque fœminini:quocirca videmus Sacramenta, quæ apud nos necessaria sunt ad consequendam remissionem peccatorum,vt est Sacramentorum Baptismi, ac Pœnitentiæ, ea fœminis æquè atque viris esse communia. Cùm igitur Sacramentum circumcisionis non fuerit datum fœminis, sed tantùm viris,ex eo satis liquet, id nihil ad salutem animæ contulisse. Atque hac quidem ratione ad idem probandum, vsi sunt duo magni Patres, Iustinus Martyr,& Epiphanius,vt verba eorum paulò antè commemorata,indicant. Deinde, cùm Deus instituit circumcisionem, sicut narratur in lib. Genesis capite decimo septimo,simul etiam aperuit & vsum eius,& finem in quem instituebatur, vt esset videlicet signum fœderis & pacti inter Deum & Abraham, atque posteros eius: Pactum autem illud continebat duas promissiones Dei datas Abrahæ, alteram de numerosissima seminis eius multiplicatione; alteram de possessione terræ Chanaan, quam daturus erat posteris eius. Quod autem circumcisio daretur ad purgationem peccati originalis,nec eo loco,neque vsquam alibi mentio vlla fit in scriptura. Si autem circumcisio talem, tantúmque fructum ferret,cùm is proculdubio esset principalis,maximéque necessarius hominibus,apprimè declarari,& commendari debuit. Præterea,si circumcisio tollebat peccatum originale,quo modo Deus,vel etiam Moses passus esset,Hebræos per quadraginta annos,quibus peregrinati sunt in deserto,non vti eo Sacramēto: Nam neque expediebat, tot annis, tantam hominum multitudinem manere in peccato originali,quo non sublato, non poterant esse iusti, nec accepti Deo: & maximum erat periculum,ac notabile detrimentum,tamdiu omitti vsum circumcisionis,cùm interea plurimi mori possent, atque adeo mortui fuerint sine circumcisione.

Secunda Ratio.

Tertia Ratio.

25

Adhæc, idem argumentari licet ex variis B. Pauli sententiis id ipsum confirmantibus: qualis est illa: *Circumcisio quidem prodest,si legem obserues.* Atqui si ea infantibus auferebat peccatum originale, multum vtique proderat, etiam sine legis obseruatione: & in hoc loco docet, circumsionem fuisse datam Abrahæ non propter iustitiam, sed in id tantùm, vt signaculum esset iustitiæ. Et alio loco, circumcisionem illam vocat carnalem, atque ei opponit alteram circūcisionem, quam spiritualem appellat. Sic enim scribit Collossensibus: *Circumcisi estis circumcisione non manu facta, in expoliationem corporis carnis; sed circumcisione* CHRISTI,*&c.*Cur obsecro circumcisio illa vocatur à Paulo carnalis,siue corporalis, si per eam peccatum tollebatur, & dabatur gratia?an quia fiebat in carne; sed ob eam causam,etiam Christianus baptismus dici posset Sacramentum carnale, quia constat ablutione carnis. Vocatur itaque carnalis circumcisio, quia præter illud signum corporale impressum carni ad repræsentandā fidē Abrahæ, & discernēdum populum illum ab aliis populis,nullum habebat spiritualem effectum, atque fructum. Paulus item in epistola ad Galatas sic argumentatur:*Si per legem iustitia,ergo* CHRISTVS *gratis mortuus est.* Consimiliter argumentari liceret hoc modo: Si remissio peccatorum fieret in circumcisione, & gratia daretur hominibus,ergo gratis mortuus est Christus, id est,Non fuit hominibus omninò necessarius ad salutem aduentus eius in hunc mundum.Adiice quod si circumcisio habuisset istum tam nobilem & optabilem effectum,& fructum, id profectò compertum, & notum fuisset Iudæis; sicut huiusmodi effectum habere Christianum baptismum, notum est Christianis. At enim, eius rei apud Iudæos nulla est commemoratio, nulla mentio: non id Rabbini prodiderunt, nusquam id significauit Iosephus, Iudaicarum rerum scrutator curiosissimus,

Quarta Ratio. Ad Rom. 2.

Ad Rom. 4.

Locus Pauli ad Col. 2.

Ad Gal. cap. 2.

Quinta Ratio.

Iosephus.

Philo. sissimus, scriptorque doctissimus. Quin etiam Philo, qui breui quodam libello, de multiplici vsu, atque vtilitate circumcisionis disseruit, cùm omnes eius vtilitates percensuisset, de ista quæ erat omnium maxima, verbum nullum fecit.

26 Sexta Ratio. Postremò, si circumcisio valeret ad remissionem peccati, & iustificationem hominis, ergo hac in re non differebat à nostro baptismo, & verè dici poterat Sacramentum gratiæ, & iustitiæ: at verò Sacramenta veteris legis non contulisse gratiam declaratum est in Concilio Florentino his verbis: Nouæ legis Sacramenta multum differunt à Sacramentis antiquæ legis. Hæc enim non causabant gratiam, sed solùm per passionem CHRISTI dandam figurabant: nostra verò Sacramenta, & continent gratiam, & dignè suscipientibus eam conferunt. Idémque decernitur in Concilio Tridentino in sessione septima, quæ est de Sacramentis. Quod etiam quodam in loco significare visus est Augustinus, dicens, Sacramenta nouæ legis dare salutem; veteris autem legis Sacramenta tantùm promisisse SALVATOREM. Atque hæc ad huius sententiæ confirmationem, & declarationem dicta sint. Quam sententiam clarissimis tot Patrum auctoritatibus comprobatam, validísque munitam argumentis, credo equidem secuturos fuisse permultos, nisi veriti essent opponere se non solùm duobus clarissimis latinæ Ecclesiæ viris Augustino, & Gregorio: sed etiam vniuersæ scholasticorum Theologorum cohorti eam sententiam planè repudiantium, & abiicientium; contrariam verò, vt maximè consentaneam doctrinæ Catholicæ, acriter, constantérque defendentium. De qua sententia deinceps nobis dicendum est.

Concilium Florentinum, & Tridentinum.

S. August.

SEXTA DISPVTATIO.

Explicatur altera sententia, eorum, qui arbitrantur, in circumcisione Iudaica datam esse remissionem peccati originalis, & gratiam iustificationis.

27 HVIVS sententiæ princeps auctor fuit Augustinus, qui eam pluribus locis, & docet, & confirmat, vt libro 16. de ciuitate DEI cap. 27. & libro 2. de peccato originali, cap. 30. & lib. 2. de baptismo contra Donatistas, libro 4. cap. 23. & 24. & lib. 2. de Nuptiis & concupiscentia, cap. 11. cuius vnius duntaxat loci verba hîc adscribam: Sunt autem eiusmodi: Ex quo instituta est circumcisio in populo DEI, quod erat tunc signaculum iustitiæ fidei, ad significationem purgationis valebat, & paruulis originalis, veterísque peccati: sicut & baptismus ex illo valere cœpit ad innouationem hominis, ex quo est institutus. Non quod ante circumcisionem iustitia fidei, nulla erat: nam cùm adhuc Abraham esset in præputio, ex fide iustificatus est: sed superioribus temporibus omni modo latuit Sacramentum iustificationis ex fide;

S. August.

eadem

eadem tamen fides mediatoris CHRISTI saluos faciebat iustos omnes, tam pusillos, quàm magnos. Hæc ibi Augustinus. Qui dicens circumcisionē valuisse ad significationem purgationis, & renouationis, non sensit, in circumcisione solam fuisse significationem, non autem exhibitionem iustitiæ, id enim hoc, & aliis locis apertè negat: Sed id voluit tantùm indicare, circumcisionem, eius gratiæ, quæ in ipsa dabatur, non fuisse effectricem, sed tantùm significatricem, quia erat signum iustitiæ fidei, quæ in ea dabatur, vel potius erat signum iustitiæ, quæ propter fidem in circumcisione restatam dabatur circumcisis. Simile huius est, quod idem Augustinus dicit in præfatione in Psalmum septuagesimum quintum, Patres veteris Testamenti, & circumcisionem carnis habuisse, propter signaculum fidei: circumcisionem cordis habuisse propter ipsam fidem. Hanc B. Augustini sententiam comprobauit etiam B. Gregorius libro quarto in Iob, super illis verbis, quæ sunt in capite tertio eius libri: *Quare non in vulua mortuus sum?* &c. ita scribens: Quod apud nos valet gratia baptismatis, hoc egit apud veteres, vel pro paruulis sola fides, vel pro maioribus virtus sacrificij, vel pro iis, qui ex Abrahæ stirpe prodierunt, mysterium circumcisionis. Eandem quoque sententiam pluribus verbis disertè explicatam tradit Beda super caput 2. Lucæ. *S. Gregorius.* *Beda.*

28 Cui etiam plurimum fidei, & auctoritatis accessit, quòd eam omnis fermè Theologorum schola, magno assensu & approbatione complexa est. Cēsent autem, in circumcisione datam fuisse gratiam ad omnes effectus gratiæ tam positiuos, quàm priuatiuos: sed aliter quàm detur in baptismo. Etenim in baptismo datur gratia, etiam virtute ipsius baptismi, qua is pollet, vt instrumentum est passionis CHRISTI iam exhibitiæ: In circumcisione autem conferebatur gratia non virtute circumcisionis, sed fidei passionis CHRISTI cuius signum erat circumcisio: quicumque enim circumcidebatur, opertè illo corporali signo profitebantur illam se fidem suscipere, & tenere, tam adultus pro se, quàm pro paruulo, qui circumcidebatur. Ex hac differentia circumcisionis, & baptismi, existit altera illa, quod baptismus imprimit characterem spiritualem, per quem incorporatur CHRISTO, qui baptizatus est: Circumcisio verò minimè, sed ipsa quidam erat velut corporalis character profitentium CHRISTI fidem. Nec dubium est, quin per circumcisionem minor gratia olim daretur, quàm datur nunc per baptismum.

29 Sed quia præcipua huius sententiæ difficultas in eo maximè est, quòd ea contrariæ sententiæ rationibus supra positis vehementer vrgeri, ac valide premi videtur; ad eas (quoad fieri possit) vt appositè, commodeque respondeamus, enitendum nobis est. Ad primam: Quoniam peccatum originale non per fœminas, sed per viros transfundebatur in posteros, Sacramentum, quod in eius remedium dabatur, voluit DEVS esse peculiare virorum: fæminarum autem, tollendo peccato originali, alia ratione consultum fuerat. Deinde, voluit DEVS statuere monumentum quoddam, & signum notabile, & apud posteros Abrahæ mansurum, eius pacti, quod fecerat DEVS cum Abraham: id autem fuerat de numerosa multiplicatione prolis eius. Huiusmodi autem multiplicatio, sicut etiam generatio prolis, principaliter fit per virum, quippe qui in generatione præstat vim causæ efficientis, sicut fœmina materiæ. Et verò, apud Hebræos in plerisque rebus nulla fœminarum ratio ducebatur sed tantùm virorum. *Responsa ad rationes contrarias supra expositas.* *Ad primum.*

30 Ad secundam B. Augustinus in iis locis, quæ paulò suprà commemorauimus, probat, peccatum originale sublatum fuisse per circumcisionem, indicari à Scriptura illis verbis cap. 10. lib. 7. Genes. *Masculus cuius preputij caro circumcisa* *Ad secundū.*

non

non fuerit, delebitur anima illa de populo suo: quia pactum meum irritum fecit. Quid est (inquit Augustinus) deleri animam infantis de populo suo, nisi excludi à consortio Sanctorum, propter peccatum, in quo manet, nisi per circumcisionem tollatur? Non enim putandum est, his verbis minari DEVM corporalem mortem: cùm legamus de nonnullis viris sanctis Scripturã dixisse, tunc, cùm mortui sunt corporaliter, eos fuisse appositos, seu aggregatos populo suo hoc enim in libro Genesis cap. 25. proditum est de Abraham, & de Isaac cap. 35. de Iacob cap. 49. de Mose, & Aaron Deuteronomij 32. Præterea, inquit Augustinus, quomodo infans incircumcisus dicitur irritum fecisse pactum DEI? non enim id potest intelligi de pacto circumcisionis, cuius infans in ea ætate præuaricator esse non

Genes 2. & 3 potuit: quare intelligere id oportet de illo pacto & præcepto quod DEVS Adamo dedit in Paradiso, quod Adam violauit, & in ipso violante, violarunt etiam omnes posteri eius, sicut eo peccante omnes in eo peccauerunt. Quoniam igitur infans reus erat peccati originalis, in cuius remedium dabatur à DEO tunc Sacramentum circumcisionis, idcirco dictũ est, animam infantis incircumcisi periturã propter peccatum originale, quod traxit ex Adamo. Atq; hac ratione August. ex illo loco Genesis argumentatur, in circumcisione datam esse remissionem peccati originalis. Sed enim in hac S. Augustini argumentatione, tria essent diligenter examinanda: Primò quidem an in illis verbis Scripturæ quæ citat Augustinus, agatur de circumcisione infantium, vt putat ipse, an potius de circumcisione adultorum, vt similius vero multis visum est. Deinde, an illud, deleri animam de populo suo, significet, vt interpretatur Augustinus, arceri, propter peccatum, à consortio, & societate sanctorum: An potius significet, corporali morte puniri. Postremò, an pactum illud, cuius præuaricator dicitur, qui non est circumcisus, fuerit pactum illud factum cum Adamo, an verò pactum circumcisionis, quod DEVS fecit tunc cum Abrahamo. Verùm quia nos copiosè, super hisce rebus disputauimus in tertio tomo cõmentatoriorum nostrorũ in Genesim super 17. cap. lib. Genesis, ad numerũ marginalem 53. & per totam fermè sextam Disputationem, idcirco de his nunc agere, superuacaneum, & alienum duximus.

3 Ad tertium Respõderi potest, per illos quadraginta annos peregrinationis in deserto, non periisse nisi homines improbos, DEO que contumaces, ac rebelles:

Psal. 104. bonos verò non solùm ab interitu, sed ab omni etiam morbo seruatos esse, testante quodam in Psalmo Dauide: *Et non erat in tribubus eorum infirmus.* Quanquam hoc de omnibus in vniuersum dictum videtur, & solùm in tempore egressionis eorum ex Ægypto. Sed esto, perierint nõnulli etiã de bonis & piis viris: istos seruatos esse dicemus, & purgatos ab originali peccato, eo modo, quo ante præceptum circuncisionis in lege naturæ liberabantur à peccato homines; & sicut infantes Iudæorũ qui ante octauũ diem, quo die fieri tantũ cir-

Ad quartũ. cumcisio poterat, moriebantur. Ad quartum, illud Pauli dictum: *Circuncisio prodest, si legem obserues,* dupliciter licet exponere: vel vt Paulus eo loco loqua-

S. Thomas. tur tantũ de adultis, nõ autem de infantibus, vt vult B. Thomas: adultis porrò sine legis obseruatione circuncisio satis non erat, neq; ad seruandam iustitiam quam in circuncisione acceperant, neque ad consequendam vitam æternam. Vel ista Pauli verba, si etiam ad infantes pertineãt, sic erunt intelligẽda, infantes in circumcisione, in persona suorum maiorum, professos esse obseruationem le-

Ad Gal. 5. gis; eo enim quod quis circumcidebatur, debitor erat obseruandi legem, vt scribit Paulus. Itaque cũ ad vsum vsque rationis adoleuissent infantes, si tunc legem non obseruabant, circumcisionis fructum amittebant. Ad id autem, quod dicebatur, Paulum circumcisionem illam vocare carnalem, & paruipendere eam;

Respon-

Respondendum est, Paulum loqui de circumcisione corporali, in comparatione spiritualis, & considerata per se, & separata à fide CHRISTI: quo videlicet modo eam accipiebant Iudæi, & de illa gloriabantur, nec fidem, circumcisione significatam, nec spiritualem cordis circumcisionē curantes. Et hac ratione certum est, circumcisionē nullius fuisse virtutis, & pretij, atque honoris apud Deū. Nec illud valet, si per circumcisionē dabatur iustitia, ergo CHRISTVS gratis mortuus est: Valeret quidem, si iustitia data esset virtute circumcisionis, & seclusa fide Christi: Sed quia dabatur per fidem futuræ Christi passionis, idcirco argumentio illa est prorsus inefficax.

Ad quintum, mirum videri non debet, nec Iosephum, nec Philonem, de circumcisionis vtilitatibus differentes, de remotione peccati originalis, qui erat omnium maximus circumcisionis fructus, nihil prodidisse: scribebant enim illi, quæ legi volebant non solùm à suis gentilibus, & Iudæis, sed præcipuè à Græcis, & à Romanis, quibus & gentis Iudaicæ, & rerum Iudaicarum antiquitatem, & dignitatem, & sapientiam notificare & commendare cupiebant: istiusmodi autem hominibus, intutum atque indecens putarunt, arcanum hoc, magnumque misterium de peccato originali, cui alia plura annexa erant, declarari; ne fortè illi, qui nihil nisi carnaliter sentiebant, & sapiebant, contemnerent atq; irriderent, quod non satis intelligebant. Ad sextum, propterea dicuntur in concilio Florentino Sacramenta veteris legis non contulisse gratiam, quòd ea non haberent hanc vim ea ratione, vt erant Sacramenta: alioquin omnia illa Sacramenta gratiam contulissent, cum tamē id de sola dicatur circumcisione: quæ gratiam conferebat, non vt Sacramentum veteris legis, cum quadringentis annis ante legem instituta fuerit, sed singulari quadam eius & propria ratione. Nouæ autem legis Sacramenta conferunt gratiam ea ratione vt Sacramenta sunt à Christo instituta, ob idque vis ista efficax gratiæ, communis est omnium. S. Thomas respōdet, gratiam esse datam in circumcisione, sed diuersa ratione, & ignobiliori modo, minorique mensura quàm datur in Sacramento baptismi: In illa erat tantùm significatio fidei, per quam dabatur gratia; in baptismo & aliis nouæ legis Sacramentis est non tantum significatio eius gratiæ quæ datur, sed etiam effectio. 52 B. Thomas.

SEPTIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Vers. 17.

AMBROSIVS in Commentario huius loci, sic eum exponit: Hæc dicens Apostolus, ad fidem Abrahæ gentes inuitat: quia cum esset in præputio credens DEO, cuius nunc fides prædicatur in CHRISTO, viuificatus est cum sua coniuge: Cum essent enim obsoleta 33 *Quid sit hoc loco, Deum viuificare mortuos.*

ætate seniores, reuixerunt ita, vt non diffideret habiturum se ex Sara filium, quam sterilem sciebat, & in qua iam fluxus muliebris naturæ defecerat, vt per hæc prompti sint circa fidem, securi, quia credunt ei, qui viuificat mortuos; atque eum solum esse, qui hanc habeat potestatem; & cum voluerit esse quæ non sunt, statim eius voluntate subsistant. Ideo Abraham cum Pater adhuc non esset, vocatus est pater multarũ gentiũ: quòd & credidit certus & securus Dei potentiæ.

Lu. 1. Vt autem pater Christi idem esse Deus crederetur, cui credidit Abrahã; tale signũ datum est in Zacharia, & Elisabeth, cum iam præstanda mundo foret DEI promissio, imminente Christo, quale datum fuerat in Abraham, & Sara; quando

Luca 1. primũ signata est promissio: Vt simuli genere emortua corpora in senectute generarent S. Ioannem, sicut natus fuerat & Isaac. Sic ille. Ambrosius itaque, quod Paulus dixit, Deum viuificare mortuos, interpretatur non de resurrectione corporali mortuorum, sed de viuificatione hominum sterilium ad generandum, qui perinde erant impotentes generandi, quasi essent mortui. Quam expositionem comprobant illa mox sequentia Pauli verba: *Nec, inquit, considerauit corpus suum*

S. Hieron. *emortuum, cum iam esset ferè centum annorum; & emortuam vuluam Saræ.* Hieronymus itidem explanans hunc locum super illis verbis, *Qui viuificat mortuos*, sic ait: Hic mortuos vocat Paulus non simpliciter, sed ad generandum: id enim præsenti causæ, & proposito eius cõuenit. Subdit autem: *Et vocat ea, quæ non sunt*, quam-

Psal. 148. uis autem in principio vocauerit quæ non erant, & statim esse cœperunt: *Dixit*

Genes. 1. *enim, & facta sunt*, hic tamen desperatam filij generationem significat, quod iam præteriissent tẽpora generandi. Quocirca rectè adiungit Paulus quod Abraham in spe contra spem credidit; nam contra spem naturæ est, vt homo centum annorum ex muliere æquè iam fessa, & quæ in iuuentute etiã sterilis fuerat, semen suum sicut stellas cœli crederet esse futurum.

34 *An iustificatio sit maximum Dei opus.* Alij viuificationẽ mortuorum, dictam à Paulo putant hoc loco viuificationem peccatorum: nempe Paulo familiare est, & peccatores vocare mortuos: & iustificatos appellare viuificatos: hæc porrò iustificatio hominum, præsertim electorum, & prædestinatorum, vnum est de maximis diuinæ omnipotentiæ operibus: sicut in quadam collecta dicit sancta Ecclesia: DEVS *qui omnipotentiam tuam parcendo maximè, & miserando manifestas, &c.* Est profectò iustificatio hominis prædestinatio maius quoddam opus, quam ipsa mundi creatio. Illa enim terminatur ad bonum æternum diuinæ participationis: hæc verò ad bonum naturę mutabilis. Quin etiam iustificatio maius quippiam est, quàm glorificatio hominis: non quidem absolutè, sic enim maior est glorificatio, quia donum gloriæ maius est quàm donum gratiæ: sed est tamen maior iustificatio secundum quandam proportionem; plus enim donum gratiæ excedit dignitatem hominis impij, qui dignus erat pœna; quàm donum gloriæ excedat dignitatẽ hominis iusti, quippe qui eo ipso quod iustificatus est, dignus est gloria. Possum hæc ipsa illu-

Aug. tract. 72 in Ioan. strare, simulque confirmare celebri quadam apud Theologos B. Augustini sententia. Is enim loquens de iustificatione hominum, præsertim autem prædesti-

Matth. 24. natorum, de ea hæc scribit. Prorsus maius hoc esse dixerim, quàm est cœlum, & terra, & quæcumq; cernuntur in cœlo, & in terra; cœlũ enim & terra transibũt, prædestinatorum autem salus & iustificatio permanebunt: in illis tantùm opera Dei, in his etiam est imago Dei. Sed in cœlis & Angeli, & Archangeli, & principatus, & potestates opera sunt Christi: nunquid etiam his operibus maiora facit, qui operante in se Christo, cooperatur iustificationem suam, & salutem æternam? Non hîc audeo præcipitare sententiam: intelligat qui potest, iudicet qui potest, vtrum maius sit iustos creare, quàm impios iustificare. Certè si æqualis

est

est vtrumque potentiæ, hoc maioris est misericordiæ: hoc enim est magnum illud pietatis Sacramentum, quod prædicat Apostolus manifestatum in carne, iustificatum in spiritu, quod apparuit Angelis, & prædicatum est gentibus, & creditum est in mundo, & assumptum est in gloria. Hactenus ex Augustino. Mihi prior expositio, conuenientior esse proposito Apostoli, & sententiæ verborum eius magis inhærere videtur. *1. Ad Timotheum 4.*

35 Sequitur illud: *Et vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt.* Græcè sic est, *καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα, ὡς ὄντα*, quod latinè sonat ad verbū: *Vocat non existentia, taquam existentia.* Et quia illa participia dupliciter resolui possunt, inde orta est duplex loci huius lectio. Altera lectio est, quam habet latinus interpres: *Vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt.* Eamque lectionem citat Augustinus in libro de natura boni, aduersus Manichæos cap. 26. & in Enchiridio c. 29. eique suffragantur Origenes & Ambrosius in commentario huius loci. Altera lectio est huiusmodi: *Vocat ea quæ non sunt, tanquam sint*, quam lectionem refert Augustinus super Psalmum 104. inter has verò duas lectiones hoc interest, quod per priorem, significatur diuinæ potestati æquè subesse quæ non sunt, quàm ea quæ sunt: per posteriorem autem lectionem significatur, ea quæ non sunt, ita Dei parere imperio, vt si iam ipsa existerēt actu. Deinde in priori lectione, quæ non sunt, comparantur cum aliis rebus quæ sunt: in posteriori verò, quæ non sunt, comparantur cum seipsis, cum iam actu sunt. B. Hieronymus libro primo commentariorum in Hieremiam, tertiam quandam memorat huius loci lectionem, ita eum citans: *Qui vocauit ea quæ non erant, quasi ea quæ essent*, quæ verba vtrique lectioni superiori aptari possunt. *Origines. Ambrosius. S. Hieronim.*

36 Verbum illud, vocandi, præter significationem vulgò notam, habet in Scriptura quatuor ~~alias~~ vel quinque vsurpationes. Primùm, alicubi significat primam Dei motionem, qua peccatorem excitat atque incitat ad iustificationem. Sic Paulus dixit. *Quos prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit.* Et per Salomonem atque Isaiam queritur DEVS de peccatoribus, quod cum eos vocauerit, audire eum noluerint. *Pro eo,* inquit, *quod vocaui, & non respondistis mihi: locutus sum, & non audistis.* Contra verò Iob dicebat: *Vocabis me, & ego respondebo tibi; operi manuum tuarum porriges dextram.* Deinde vocatio, quod nomen à verbo, vocare, declinatum est, significat professionem, præsertim disciplinæ Christianæ: Secundum quem intellectum, frequens eius verbi vsus est apud Paulum: huiusmodi est illud: *Obsecro vos vt digne ambuletis vocatione qua vocati estis.* Ad hæc, significat proprie vocationem cum prædestinatione, & electione coniunctam; quò spectat illud Pauli: *Non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei: Quia maior seruiet minori:* Et item illud, quod paulo antè idem dixerat: *Scimus quoniam diligentibus DEVM, omnia cooperatur in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt sancti.* Præterea verbum vocandi plerumque idem significat ac iubere, & imperare, & facere vt aliquid fit quod non erat: ad quem sensum, in libro quarto Regum capite octauo, & in Psalmo centesimo quarto, scriptum est, *DEVM vocasse famem super terram*, id autem est, iussisse DEVM, fecisseque vt fames eueniret. Affine huius est, & dicere, & verbum, vt ait Scriptura: *Dixit, & facta sunt.* Et, *Verbo Domini cœli firmati sunt.* Et, *Portans omnia verbo virtutis suæ.* Denique, verbum hoc vocandi, interdum significat distinctam, & expressam, & exactam Dei cognitionē rerū: ad quem sensum pertinet illud quod est in Psal. centesimo quadragesimo sexto: *Qui numerat multitudinē stellarū, & omnibus eis nomina vocat.* Simile illud est, quod dixit Baruch: Stellæ lumen dederunt in custodiis suis: vocatæ sunt; & dixerunt: Adsumus. eodem pertinere videtur, quod dixit *Vocare, & vocatio quinque modis in Scriptura vsurpantur. Ad Rom. 8. Prou. 1. Isa. 65. Loc. Iob. 14. Ad Ephes 4. Ad Rom. 8. Gen. 25. Ad Rom. 9. Psal. 148. Psal. 32. Ad Hebr. 1. Locus Psal. 146. Baruch 33*

Exod.33. Mosi Deus: *Noui te ex nomine*. Hoc itaque loco cum dicitur: *Vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt*. Verbum vocandi positum est secundum quartam eius verbi significationem.

17 Consimiliter illud: *Ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt*, non vnam habet significationem, nam, *non esse*, præterquam quod significat non esse in rerum natura, vel actu, vel etiam potentia naturali: interdum etiam significat abiectum, & vile, & nullius meriti, & pretij, & honoris. Contrà verò, *esse*, vel, *ea quæ sunt*, significat aliquid nobile, honoratum, magnique meriti ac pretij. Ad hũc intellectum leguntur in sacris litteris illa: *Si charitatem non habuero nihil sunt*. Et item: *Elegit* D E V S *ea, quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret*. Illud quoque: *Qui videbantur aliquid esse*. (vel vt græcè legitur) *qui videbantur esse, nihil mihi contulerunt*. Totius igitur sententiæ huius Pauli quadruplex esse potest intellectus. Vnus, Deũ æqualem habere potestatem in ea quæ non sunt, atque in ea quæ sunt: alter, D E V M gentes quæ erant coram ipso viles & abiectæ ac nihili, adduxisse ad gratiam Euangelij, non secus quàm Iudæos: Tertius, Deum, antequam essent homines, immo ante mundi constitutionem, atque adeo ab æterno, elegisse & prædestinasse ad vitam æternam, perinde quasi actu iam essent: Quartus, D E V M ita clarè ac distinctè videre quæ non sunt, sed longe post futura sunt, vt ea quæ iam actu sunt, secundum illud: *Domino* D E O *nostro antequam crearentur, omnia sunt agnita, sicut & post perfectum respicit omnia*.

Quid sit in Scriptura, Non esse. — *1. ad Cor. 13. & 1.* — *Ad Gal. 2.* — *Eccles. 24.*

OCTAVA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Vers. 19. Nec considerauit corpus suum emortuum, cùm iam ferè centum esset annorum, & emortuam vuluam Saræ.

38 NON est dubium quin Paulus his verbis dicere (cum quadam tamen exaggeratione) voluerit idem ipsum quod Moses in libro Genesis cap. 18. dixit illis verbis: *Erant ambo senes prouectiq; ætatis, & desierant Sara fieri muliebria*. Vocat igitur Paulus corpus Abrahæ mortuum, & mortuam vuluam Saræ, non quidem simpliciter, non enim fuissent corpora viuorum, sed, vt inquit Augustinus, cadauera mortuorum; sed quantum ad impotentiam generandi: erant enim perinde impotentes, quasi essent mortui. Verum autem est, quod dicit Paulus, cùm Abraham accepit à D E O promissionem generandi prolem ex Sara, fuisse tunc eum ferè centum annorum: erat enim tunc nonaginta nouem annorum, vt scriptum est Genes. 17. & vno anno post generato Isaac, impleuit annum centesimum, vt proditum est Genes. 21. Sed enim verba Pauli duplicem habent difficultatem: tum quod impotentiam generandi Abrahæ, assignat ætati eius centenariæ, tanquam in ea ætate non posset generari proles: tum quod ait corpus Abrahæ fuisse mortuum, id est,

S. August.

id est, naturali facultate generandi omninò priuatum: hçc enim nec vera, nec diuinæ scripturæ consentanea videntur. Ætas certè centum annorum in illo tempore, respectu annorum totius vitæ, quæ ad annos propè ducentos extendebatur, non erat infœcunda, & respondebat ætati hominum huius temporis quinquaginta annorum: in qua ætate & olim, hodiéque generari posse prolem, quotidianis experimentis notum est. Quin etiam ipsemet Abraham, post id temporis, annis plus septem & triginta, complures filios genuit ex Cetura vxore, quam post obitum Saræ duxit, vt legitur Genes. 25. Ex quo liquidò apparet, cùm Abraham accepit promissionem generandi prolem, non habuisse corpus mortuum, vt vocat Apostolus, id est, prorsus impotens generandi. Cúmque Plinius tradiderit memoriæ, post annum ætatis octogesimum & Catonem Censorium, & Massinissam regem generasse liberos, quo modo putabitur, ætas centum annorum impedimentum fuisse Abrahæ, quo minus generare posset, cùm ætas eius, plus mille septingentis annis, ætatem illorum antecesserit? *Plin. lib. 7.*

39 Harum difficultatum duplicem tradit solutionem B. Augustinus in libro decimosexto de ciuitate DEI, cap. 28. & in libro quæstionum in Genesim quæst. 35. Prior solutio est huiusmodi. Abraham in illa ætate centum annorum, non erat simpliciter impotens generandi ex quacumque fœmina, sed tantùm ex Sara, quç omni modo infœcunda erat, ob naturalem sterilitatem, defectúmq; menstruorum, quæ est materia corporando fœtui necessaria. ex alia verò fœmina, quæ iuuencula esset, ac naturaliter fœcunda, quantum in ipso erat, potuisset Abraham in ea ætate generare filios, sicut postea numerosam prolem ex Cetura procreauit. Erat igitur Abraham tunc impotens generandi, non ex quacumque fœmina, sed ex Sara; ideóque quod ex ea generauerit, proculdubio miraculum diuinæ potentiæ fuit. Posterior solutio eiusdem quæstionis ab eodem Augustino tradita, sic est: Abraham simpliciter fuisse inhabilem ad generandam prolem ex quacumque muliere; verùm accepta diuinitus virtute generandi, donóque fœcunditatis, potuisse eum generare non solùm tunc centenarium, sed multis etiam post annis: nec solùm ex Sara, sed etiam ex aliis mulieribus. *Quæstionis duplex solutio. S. August.* *Genes. 25.*

40 At enim scire quispiam fortasse cuperet, harum duarum solutionum vtra sit probabilior. S. Augustinus priorem anteponit ita scribens: Sed propterea mihi videtur illa, quam secuti sumus, huius quæstionis solutio præferenda, quia centenarius quidem senex, sed temporis nostri, de nulla potest fœmina gignere, non tamen tunc, quando tamdiu viuebant homines, vt centum anni, nondum facerent homines decrepitæ senectutis. Sic August. Contra verò B. Thomas posteriorem solutionem antefert primæ. Explanans enim hunc locum Apostoli: Videtur, inquit, quod non fuit tunc Abrahæ corpus emortuum quantum ad vim generatiuam: quia etiam post mortem Saræ, duxit Ceturam vxorem, quæ genuit ei filios, vt dicitur Genes. 25. Dicunt ergo quidam, quod mortua in eo erat vis generatiua, quantum ad generandum ex muliere sene, non quantum ad generandum ex iuuencula. Solent enim senes ex iuuenculis mulierculis prolem gignere, non autem ex senibus, quæ sunt minus aptæ ad concipiendum. Sed melius dicendum videtur, quod Abrahæ miraculosè data fuit vis generandi, & quantum ad Saram, & quantum ad omnes mulieres. Ita B. Thomas. Equidem assentior potius B. Augustino, cui videlicet Paulus ipse suffragari videtur, apertè scribens, virtutem generandi, non vtrique, sed Saræ tantùm à DEO esse datam. hæc enim sunt eius verba: *Fide & ipsa Sara sterilis, virtutem in conceptione seminis accepit, etiam præter tempus ætatis*, si beneficium illud, vtrique esset tributum, de vtroque, ac non de Sara tantùm memorasset, ac prædicasset Apostolus. *Vtra solutio sit probabilior. S. August.* *S. Thomas.* *Auctoris sententia.* *Locus ad Hebræos 11.*

NONA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu 19. Et non infirmatus est in fide: in repromissione etiam DEI non hæsitauit diffidentia; sed confortatus est fide, dans gloriam DEO plenissimè sciens, quia quæcumque promisit, potens est & facere.

41 PAVLVS his verbis affirmat, sanctum Patriarcham Abraham, DEO prolem sibi ex Sara pollicenti, firmissimè ac sine vlla dubitatione credidisse. At enim verba illa, quæ dixisse Abraham, statim vt istam DEI promissionem audiuit, in libro Genesis narrat Moses, titubasse eum, & vacillasse circa fidem illius diuinæ promissionis, non obscurè indicare videntur. Sunt autem hæc Abrahæ verba: *Cecidit Abraham in faciem suam, & risit in corde suo dicens: Putásne centenario nascetur filius? & Sara nonagenaria pariet? Dixitq́, ad* DEVM: *Vtinam Ismael viuat coram te.* Illud, *risit in corde suo*, significare videtur, visum ipsi fuisse dictum illud DEI ioculare potius quàm credibile. Illud etiam: *Putásne centenario nascetur filius?* nonne satis indicat, visum ei fuisse impossibile, id ætatis, generare filium ex Sara nonagenaria? Illud demùm: *Vtinam Ismael viuat coram te*, illud ipsum demonstrat: Perinde enim est, ac si dixisset; satis superque factum votis meis fuerit, si Ismaelem, quem dedisti mihi, sospites atque fortunes: nam ex Sara prolem, quam sperare nō possum, minimè peto.

Genes. 17.

42 Tres super hac difficultate reperio Auctorum sententias. Prima est Chrysostomi in sexta homilia de Pœnitentia, & Hieronymi in tertio libro aduersus Pelagianos, qui ex supradictis verbis scripturæ argumentantur, tunc Abraham peccasse incredulitatis peccato. Addit præterea Chrysostomus, ob istud peccatum, posteros Abrahæ per quadringentos annos laboriosa peregrinatione, duráque seruitute esse mulctatos. Sed Chrysostomus in hac sententia non perstitit: is enim homilia quadragesima in Genesim, verba illa Abrahæ tractans, apertè docet, in diuinæ illius promissionis fide nec defecisse, nec vacillasse Abraham; risúmque Abrahæ, & significationem dubitationis, quæ in verbis eius esse videtur, ad rectam intelligentiam accommodat. Certè sanctum Abraham in fide illius promissionis nihil dubitasse, apertè B. Paulus ostendit hoc loco, dicens, eum non esse infirmatum in fide, nec hæsitasse circa promissionem DEI de filio generando sibi ex Sara: sed confortatum fide dedisse gloriam DEO, quia plenissimè sciebat, DEVM quæcumque promisit, posse facere. Nec probabilius est sententia Ioannis Arborei, qui in sua Theosophia in voce (*Abraham*) ait, ipsum cùm primum audiuit eam DEI promissionem, initio subdubitasse, & in credendo aliquantisper hæsitasse, quia DEI promissum humana ratione æstimauit, & pensitauit:

Tres expositiones. *Prima expositio Chrysostomi & Hieronymi.*

In Arboreū animaduersio.

tauit: mox tamen subiunctis Dei verbis erectus, & confirmatus, discussa ex animo omni dubitatione, firmissimam diuinæ promissioni fidem habuit. Verùm iste Auctor non omninò vindicat Abraham à peccato infidelitatis, sed à perseuerantia solùm in eo peccato. At Paulus simpliciter, ac sine vlla exceptione, aut distinctione temporum affirmat, eum non esse infirmatum fide, nec hæsitasse diffidentia.

Altera est opinio, nihil tunc Abraham peccasse per incredulitatem, & risum eius non fuisse tanquam hominis propter impossibilitatem diuini promissi, secum ridentis, sed propter diuini beneficij magnitudinem, exuperanti gaudio exultantis. Illud quoque, *Putásne centenario nascetur filius?* non esse diffidentis promissioni diuinæ, sed demirantis omnipotentiam Dei, tantámque erga se munificentiam: simúlque nosse cupientis, quemadmodum id perficiendum esset, quod erat vltra humanam fidem, & vim naturæ omnem excedebat. Denique illud: *Vtinam Ismaël viuat coram te.* Petiit Abraham à Deo, quasi corollarium quoddam illius principalis muneris, & beneficij diuini. Hæc est sententia B. Ambrosij lib. 1. de Abraham capite quarto, & Augustini libro 16. de ciuitate Dei, cap. 26. & Ruperti in libro quinto commentariorum in Genesim, capite vigesimo quinto. Quam ego sententiam, vt admodum probabilem laudo, & approbo, & amplector. 43 *Secunda expositio Ambrosii, Augustini, Ruperti.*

Tertia sententia est Caietani & in commentariis suis in Genesim super illis verbis Abrahæ suprà positis, & in commentario huius epistolæ ad Romanos, super hoc ipso loco. Is putat, supradictis Abrahæ verbis nonnullam significari dubitationem; non tamen vitiosam, sed quæ ei, integra atque illibata fide, non temerè acciderit. Non enim dubitauit Abraham de veritate promissionis diuinæ, nec de potestate promittentis Dei: sed inscius & dubius erat, num promissio illa, propriè, & vt verba ipsa sonabant, intelligenda esset: an potius figuratè, & secundum aliquod mysterium, operta significatione, verbis illis demonstratum. Huc enim spectare videtur, quod ad excutiendam ex eius animo istiusmodi dubitationem, respondit ei Devs: *Verè*, inquit, *Sara pariet tibi filium*, quasi diceret, Quod dixi de Sara paritura tibi filium, id non figuratè, neque mysticè, sed propriè ac verè, vt verba ipsa significant, locutus sum, itidémque intelligi à te volo. Ita Caietanus: Cuius minimè displicet mihi quidem sententia: Videtur enim in illis verbis Abrahæ nonnihil fuisse dubitationis, circa sensum videlicet diuinorum verborum in illa promissione; vtrum esset historicus & litteralis, talis nimirum, qualem verba ipsa referunt, an verò parabolicus & mysticus. Id enim & formula ipsa verborum Abrahæ non obscurè indicat, & apertè declarat illud Dei responsum: *Sara pariet tibi filium*, quod hebraicè significantius & expressius, hoc modo est: *Verè*, vel, *Profectò*, vel vt legit Hieronymus, *etiam Sara pariet tibi filium.* Quo responso declarauit Devs, se non opertè, nec parabolicè, nec mysticè, sed propriè locutũ esse. Atque hæc ad præsens carptim, cui simque diximus, quantum scilicet explicandæ difficultati, quæ ex verbis Pauli existebat, satis fore duximus. Verùm hæc ipsa copiosius & accuratius tractauimus in tertio Tomo commentariorum nostrorum in Genesim, super caput decimumseptimum, in disputatione septima. 44 *Tertia expositio Caietani.*

* * *

DECI

DECIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu ult. Qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.

45 Hoc aptè cohæret cum verbis proximè antecedentibus, quibus Paulus ostenderat, fidem, qua Deo crediderat Abraham, fuisse ei, vt docet scriptura, reputatam ad iustitiam. Quod non propter ipsum tantùm dixit scriptura, sed & propter nos, quibus reputabitur ad iustitiam, credentibus in Devm qui suscitauit Christvm à mortuis: quippe, *qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.* Sed obscurum est, quemadmodum Paulus passioni & morti Christi, id enim significat illud: *Qui traditus est,* attribuat remissionem peccatorum, resurrectioni verò eius, iustificationem hominis. Primùm enim, ipsa peccatorum remissio, pars est iustificationis, immò nec aliter quàm per infusionem iustitiæ fit remissio peccati: quare cui attribuitur remissio peccati, eidem quoque attribui debet iustificatio. Deinde, Christvs passione sua omnia nobis bona promeruit, nec tantùm remissionem peccatorum, sed omnia iustificationis bona, atque adeò ipsam gloriam: per resurrectionem autem non potuit nobis mereri iustificationem, quia iam tunc non erat in statu merendi.

Difficultas sententia Pauli.

46 Ego ad explicandum, atque illustrandum hunc Pauli locum, tres ab Authoribus traditas expositiones succinctè hîc referam. Prima est B. Thomæ in commentario huius loci aientis, mortem & resurrectionem Christi posse considerari vel secundum rationem causæ meritoriæ, vel efficientis. Priori modo, sola Christi passio causa fuit & remissionis peccatorum, & iustificationis nostræ; nam resurrectio eius, cùm iam esset ipse extra merendi statum, non potuit meritoria esse vllius rei. Posteriori autem modo, id est, secundum rationem causæ efficientis, tam passio Christi quàm resurrectio, virtute diuini Verbi, cuius erant operationes, causæ fuerunt efficientes & remissionis peccatorum, & iustificationis, omniúmque bonorum hominis. Sed quia effectus aliquo modo similitudinem habet suæ causæ, & remissio peccatorum, per quam morimur peccatis, similitudinem quandam habet cum morte Christi; iustificatio autem, per quam à peccatis resurgimus ad nouitatem vitæ, similitudinem habet cum resurrectione Christi; idcirco Apostolus remissionem peccatorum præcipuè voluit attribuere morti Christi, iustificationem verò resurrectioni eius. Hæc summa est sententiæ B. Thomæ. Sed lubet hîc verba eius apponere. Quod, inquit, propter delicta nostra Christvs sit traditus in mortem, manifestum ex eo videtur, quòd sua morte meruit nobis deletionem peccatorum: resurgendo autem non meruit, quia in statu resurrectionis non fuit vllo modo viator, sed omninò

Tres expositiones. Prima expositio B. Thomæ.

omninò cõprehensor. Quare dicendum est, mortem CHRISTI fuisse nobis salutarē, non modò per modū meriti, sed etiam per modum cuiusdam efficientiæ. Cùm enim humanitas CHRISTI esset quodammodo instrumentum Diuinitatis eius, vt Damascenus dicit, omnes passiones & actiones illius humanitatis, fuerunt nobis salutiferę, vtpotè ex virtute Diuinitatis prouenientes. Sed quia effectus habet aliqualiter similitudinem causæ, mortem CHRISTI, per quam in eo extincta est mortalis vita, dicit Paulus esse causam remissionis peccatorum nostrorum: resurrectionem autem eius, qua inducit nouam vitam gloriæ, dicit esse causam iustificationis, per quam redimus ad nouitatē iustitiæ. Hæc S. Thomas. Apud quem similia reperies in tertia parte, quæst. quinquagesima art. 6.

Altera expositio est huiusmodi. Cum dicitur: *Qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram*, illa propositio, *propter*, non significat hîc causam meritoriam, vel efficientem, sed causam tantùm exemplarem. Vt hic sit illorum verborum sensus: CHRISTVS in morte sua exemplum dedit, vt nos etiam moriamur peccatis: in sua verò resurrectione exemplum præbuit spiritualis nostræ resurrectionis, vt mortui scilicet peccatis, ad nouam vitam iustè, sanctèque agendam resurgamus: atque ita spiritualiter conformemur ei, quod in CHRISTO gestum est corporaliter. Hanc porrò conformationem nostram ad exemplum mortis, & resurrectionis CHRISTI, pluribus verbis, grauibusque sententiis tractat Paulus infrà capite sexto. Non solùm autem mors, & resurrectio CHRISTI, sed alia quæ in eo gesta corporaliter sunt, significationem, & exemplum continent eorum, quæ spiritualiter in nobis geri oportet. Audiat lector Augustinum: Quicquid, inquit, gestū est in CHRISTI cruce, in sepultura, in resurrectione, in ascensione in cœlum, in sessione ad dexteram PATRIS: ita gestum est, vt his rebus consignaretur vita Christiana, quæ in terris agitur. nam propter CHRISTI crucem dictum est: *Qui sunt CHRISTI, carnem suam crucifixerunt cum vitiis, & concupiscentiis.* Propter sepulturam: *Consepulti sumus cum CHRISTO per baptismum, in mortem.* Propter resurrectionem, *Vt quemadmodum CHRISTVS resurrexit à mortuis per gloriam PATRIS, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.* Propter ascensionem in cœlum, sessionemque ad dexteram PATRIS: *Si consurrexistis cum CHRISTO quæ sursum sunt quærite, vbi CHRISTVS est, ad dexteram DEI sedens, &c.* Sic Augustinus. 47 2. Expositio Augustini, Anselmi, & S.Thomæ. Augustin. in Enchir. c.53. Ad Gal. 5. Ad Rom. 6. Ibidem. Ad Coloss. 3.

48 Hanc expositionem tradunt in hoc loco Origenes, & Anselmus, & Augustinus, super Psalmum centesimum secundum, & in feria secunda Paschæ sermone secundo, vnde pauca quædam eius verba lubet hîc adscribere, quæ sunt hæc. CHRISTVS est crucifixus, vt ostenderet veteris hominis nostri occasum: & resurrexit, vt in vita sua ostenderet nostræ vitæ nouitatem. Sic enim docuit Apostolus: *Traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.* Sicut morte ipsius seminamur, sic in resurrectione ipsius germinamus. Mors eius significat interitum veteris vitæ nostræ: resurrectio eius demonstrat nouitatem vitæ nostræ. Non autem dixit Paulus: *Qui traditus est propter iustificationem nostram, & resurrexit propter delicta nostra:* Quia in eius traditione delictum sonat: in eius resurrectione iustitia sonat. Ergo moriatur delictum, & iustitia resurgat. Ad hanc quoque illustrandam expositionem valet, quod scriptum reliquit B. Thomas in tertia parte, quæstione quinquagesima sexta, articulo secundo: vbi disputans, resurrectionem CHRISTI causam esse resurrectionis nostræ, non modò corporum, sed etiam animarum, sic ait: Resurrectio CHRISTI habet instrumentaliter virtutem effectiuam, non modo respectu S. August. S.Thomas.

resurrectionis corporum, sed etiam animarum. Habet præterea rationem exemplaritatis respectu resurrectionis animarum: quia CHRISTO resurgenti debemus etiam secundum animam conformari: vt sicut CHRISTVS surrexit à mortuis, per gloriam PATRIS, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus: & sicut ille resurgens ex mortuis, iam non moritur, ita & nos existimemus nos mortuos esse peccato, vt semper viuamus in illo. Et in responsione ad quartum: Duo, inquit, concurrunt ad iustificationem animarum, remissio culpæ, & nouitas vitæ per gratiam. Et quantum attinet ad efficientiam, quæ est per virtutem Diuinitatis, tam passio CHRISTI, quàm resurrectio est causa quoad vtrumque, quantum verò ad exemplaritatem, propriè mors & passio CHRISTI est causa remissionis culpæ, per quam morimur peccato: resurrectio autem est causa nouitatis vitæ, quæ fit per gratiam, siue iustitiam. Vnde Apostolus dixit, quod CHRISTVS est traditus, scilicet in mortem, propter delicta nostra, scilicet tollenda: & resurrexit propter iustificationem nostram. Quanquam passio CHRISTI præter rationem causæ efficientis, habet quoque rationem causæ meritoriæ, quam non habet resurrectio eius. Hactenus ex B. Thoma.

49 *3. expositio Caietani, & Adami, & aliorum quæ minime explicet Auctori.* Tertia expositio est Caietani, & Adami, sanè quàm acutè cogitata, & inuenta, nec non aptè ad sententiam verborum Pauli accommodata. Volunt isti, horum Pauli verborum hunc esse germanum intellectum, CHRISTVM morte sua cumulatissimum dedisse pretium ad redimendos omnes homines à seruitute peccati; hoc autem pretium CHRISTI, applicatur nobis per iustificationem; sed perducti sumus ad iustificationē per fidē resurrectionis. Nam licet CHRISTVS mortuus esset, & pretium nostræ redemptionis persoluisset, nisi tamen resurrexisset à mortuis, non credidissemus, eum fuisse filium DEI, & saluatorem mundi. Propterea verò amplectimur eius fidem, & per eam iustificamur, quia credimus eum resurrexisse: ergo illud Pauli dictum: *Resurrexit propter iustificationem nostram.* Significat, CHRISTVM resurrexisse, vt per eius resurrectionem adduceremur ad fidem, per fidem ad iustificationem. Simile huius est, quod scripsit beatus Petrus in capite primo, prioris epistolæ suæ, illis verbis: *Qui* (DEVS PATER) *secundum misericordiam suam magnam regenerauit nos in spem viuam, per resurrectionem IESV CHRISTI ex mortuis.* Sicut igitur resurrectio CHRISTI generat in animis hominum spem viuam æternæ hæreditatis; ita quoque adducit homines ad fidem, & per hanc ad iustificationem animi. Ad hanc expositionem potest applicari, quod in *Hieronym.* commentario huius loci dixit Hieronymus, CHRISTVM resurrexisse, vt *Theodoretus.* iustitiam credentium confirmaret: & quod item dixit Theodoretus, CHRISTVM resurrexisse, vt nos iustificationis bona percipere possemus. Placet mihi hæc expositio non minus quàm secunda.

Ambrosius. Auctor commentariorum in epistolas Pauli, nomine Ambrosij prænotatus, & isto nomine ante quadringentos annos à Theologis citatus, & à nobis itidem vsque adhuc commemoratus, in commentario huius loci ait: Quicumque ante passionem CHRISTI baptizati sunt, solam remissionem peccatorum accepisse; atque eorum zelo, diabolum necem CHRISTI molitum esse. Per resurrectionem verò, tam illi qui prius, quàm qui post baptizati sunt, esse omnes verè iustificatos, per datam formam fidei TRINITATIS: acceptoque SPIRITV sancto, qui signum est credentium, quod sint filij DEI. Sic ille. Quæ sententia non modo falsa, sed perabsurda est: vt vel vnus hic locus, satis clarum faciat indicium, istos commentarios non esse in Ambrosij officina confectos, nisi fortè Auctor iste non sit locutus de iustificatione simpliciter, sed de notabili

iustifica

iustificatione hominum, post diem Pentecostes fieri solitam, quæ cum sensibilibus accepti Spiritus sancti signis, & effectibus fiebat.

Hæc denique Pauli sententia manifestæ falsitatis atque erroris arguit & conuincit hæreticos nostri temporis, qui omnem vim iustificationis nostræ ponunt in sola remissione peccatorum: donationem verò iustitiæ, per quam fit rectitudo mentis, & renouatio vitæ, abiudicant, & abijciunt: at Paulus hoc loco remissionem peccatorum, distinguit à iustificatione, dicens, CHRISTVM esse mortuum propter delicta nostra, & resurrexisse propter iustificationem nostram: apertè indicans, nec in sola remissione peccatorum consistere iustificationem; & principalem iustificationis partem esse renouationem vitæ, ac rectitudinem mentis, cuius exemplum fuit resurrectio CHRISTI. Nec solùm hoc loco, sed alibi hoc idem docet Apostolus, dicens: *Dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate*, quod pertinet ad remissionem peccatorum. Et adiungit: *& mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum*. Hoc pertinet ad alteram partem iustificationis. Et alio item loco: *Consepulti sumus ei per baptismum in mortem; vt quomodo CHRISTVS resurrexit à mortuis per gloriam PATRIS, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.* Cuius sententiæ Pauli euidentia coactus est Caluinus in commentario eius loci, confiteri, hoc ipsum, licet alicubi contrariam sententiam acriter mordicusque defenderit. Hæc est, inquit, ille, huius loci doctrina, quod mors CHRISTI efficax est ad nequitiam carnis nostræ expugnandam & profligandam; resurrectio autem ad suscitandam melioris naturæ nouitatem. Sic iste.

In hæreticos huius temporis.

Ad Tit. 2.

Ad Rom. 6.

IN CAPVT QVINTVM DISPVTATIONES DECEM ET OCTO.

CAPVT V.

Versu 1. IVSTIFICATI ergo fide, pacem habeamus
ad DEVM per Dominum nostrum IESVM
2 CHRISTVM: | per quem & habemus acces-
sum in gratiam istam, in qua stamus, & gloriamur
3 in spe gloriæ filiorum DEI. | Non solum autem,
sed & gloriamur in tribulationibus: Sciẽtes quod
4 tribulatio patientiam operatur: | patientia au-
5 tem probationem; probatio verò spem, | spes autem non confun-
dit; quia charitas DEI diffusa est in cordibus nostris per SPIRI-
6 TVM sanctum, qui datus est nobis. | Vt quid enim CHRISTVS
cum adhuc mortui essemus secundum tempus pro impiis mortuus
7 est? | Vix enim pro iusto quis moritur: nam pro bono forsitan quis
8 audeat mori. | Commendat autem charitatem suam DEVS in no-
bis: quoniam cum adhuc peccatores essemus secundum tempus,
9 | CHRISTVS pro nobis mortuus est: multo igitur magis nunc
10 iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. | Si enim
cum inimici essemus, reconciliati sumus DEO, per mortem FILII
11 eius: multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. | Non so-
lùm autem, sed & gloriamur in DEO, per Dominum nostrum IE-
SVM CHRISTVM, per quem nunc reconciliationem accepi-
12 mus. | Propterea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mun-
dum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors
13 pertransiit, in quo omnes peccauerunt. | Vsque ad legem enim
peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cum
14 lex nõ esset. | Sed regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen, etiam
in eos, qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ,
15 qui est forma futuri. | Sed non sicut delictum, ita & donum. Si enim
vnius

vnius delicto multi mortui sunt: multo magis gratia DEI & donum
in gratia vnius hominis IESV CHRISTI in plures abundauit.
| Et non sicut per vnum hominem, ita & donum, nam iudicium qui- 16
dem ex vno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis
in iustificationem. | Si enim vnius delicto mors regnauit per vnum: 17
multò magis abundantiam gratiæ & donationis, & iustitię accipien-
tes, in vita regnabunt per vnum IESVM CHRISTVM. | Igitur 18
sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem: Sic
& per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ.
| Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores consti- 19
tuti sunt multi: ita & per vnius obeditionem, iusti constituentur mul-
ti. | Lex autem subintrauit, vt abundaret delictum. Vbi autem abun- 20
dauit delictum, superabundauit & gratia: | Vt sicut regnauit pecca- 21
tum in mortem: ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam,
per IESVM CHRISTVM Dominum nostrum.

PRIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

IVSTIFICATI ergo ex fide, pacem habeamus ad DEVM per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, per quem accessum habemus per fidem in gratiam istam, in qua stamus & gloriamur in spe gloriæ filiorum DEI. Non solùm autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur; patientia autem probationem, probatio verò spem. *Versu 1. 2 3. & 4.*

1 HACTENVS ostendit, & probauit B. Paulus, hominem non iustificari ex operibus, sed gratis per fidem CHRISTI, & DEI: deinceps transit ad enarranda commoda, & bona, quæ consequuntur iustificationem, quorum aliquot exponit in priori parte huius capitis. In posteriori verò parte capitis pulchra quadam inter Adamum, & CHRISTVM antithesi luculente tractata demonstrat, sicut Adam fuit origo peccati, & condemnationis omnium hominum; ita ex aduerso, CHRISTVM esse originem & causam iustitiæ ac salutis omnium hominum, plúsque profuisse gratiam CHRISTI, quàm nocuit peccatum Adæ.

Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad DEVM. Ambrosius legit, *habemus*, quam solam lectionem libentissime sequuntur hæretici huius temporis. Plerique tamen legunt, *habeamus*, vt videre licet in commentario Origenis, Chrysostomi, Theodoreti, & Theophylacti, & ita citat Prosper lib. 2. de vocat. Gentiū, capite quinto. Certè latinorum codicum concors est lectio, *habeamus*, quanquam vtraque lectio veram reddat sententiam. Si legatur, *habeamus*, verborum Pauli hic erit sensus: Ostendi hactenus, omnes homines, fidem CHRISTI non habentes esse peccato subiectos, Deique obnoxios vindictæ: ab his autem malis liberari iustificatos: quare iustificationis gratiam consecuti, pacem habemus, id est, peccato, & tranquillo animo simus, nullam posthac metuentes DEI vindictam, & condemnationem. Simili locutione vsus est Dominus Ioan. 16. *Hæc, inquit, locutus sum, vt in me pacem habeatis.* Et Actorum 9. *Ecclesia per totam Iudæam pacem habebat.* Quo etiam spectat illud Psalmi 147. *Qui posuit fines tuos pacem.* Paulus itaque, secundum hanc interpretationem vocabuli pacis, hortatur nos ad quietem ac tranquillitatem animi, & conscientiæ, natam ex spe, & fiducia diuinæ beneuolentiæ erga iustificatos, sibíque reconciliatos, & ex conscientia bonæ vitæ, bonorúmq; operum. Chrysostomus verò & Theodoretus, & Theophylactus pacem interpretantur amicitiã cum DEO, ad hunc sensum: Iustificati per fidem, ne amplius peccemus, verùm pacem cum DEO conseruemus, permanentes in iustitia semel accepta. Quo pertinet illud Lucæ 7. quod Dominus dixit peccatrici: *Fides tua te saluam fecit, vade in pace.*

Quid sit habere pacē ad DEVM.

Ambrosius porrò, qui legit (habemus) sic exponit: Iustificati iam per fidem, habemus DEVM nobis pacatum & reconciliatum, quem antea propter peccata habebamus infensum, & auersum à nobis. Concorditer hæretici huius temporis legentes, *habemus*, & per pacem interpretantes conscientiam omninò intrepidam, & securam, valde vrgent hunc locum ad probandum illud suum dogma de fide speciali. Aiunt enim, oportere cuique credenti in CHRISTVM certò, atque indubitanter esse persuasum, remissa sibi esse peccata, & DEVM planè reconciliatum: atque ea fiducia placare, & tranquillare conscientiam suam, omni genere terroris & trepidationis, & dubitationis ex animo penitus discusso. At enim ex certitudine diuinarum promissionum, simúlque ex fiducia aut vitæ benè actæ, aut certè contriti iam cordis, ritéque pœnitentis, & firmi propositi in posterū cauendi peccata, legémq; DEI diligenter & perseueranter seruandi nascitur in animis nostris vera pax, & tranquillitas, veráque consolatio, & securitas conscientiæ, etiamsi, dum in carne viuitur, nō possit esse hominū infallibilis certitudo de præsentia iustitiæ in nobis, ne dum de mansione eius vsque in finem.

Vnde nascatur vera pax, & quies animi.

2 Quænam igitur est pax iustorum? Ea nimirum, qua eorum animus in CHRISTO acquiescit, confidens, DEVM PATREM in quem credit, & cuius voluntati, & præceptis obsequitur, perpetuò sibi fore propitium, & protectorem, cùm antea nihil reperiret, in quo posset animo conquiescere, sed omnia vndique eum terrerent ac pauefacerent, mors, infernus, DEI iudicium, conscientia, scelerum quæ fecerat, testis & accusatrix. Hæc pax incognita fuit Philosophis, nec eam mundus dare potest: est autem nota Christianis, quibus per CHRISTVM remissæ sunt iniquitates, & tecta sunt peccata. Verùm aliter eam pacem sentiunt recens conuersi ad DEVM, & aliter qui longo tempore, magno studio, ingentíque cura virtutes excoluerunt, & in diuinorum præceptorum obseruantia, effectóneque bonorum operum vitam exercuerunt. Illi etenim obscurè, ac tenuiter, exiguéque pacem hanc sentiunt: hic verò clarè admodum & insigni voluptatis spiritualis sensu, gustúque in seipsis experiuntur; in quos videlicet dictum

Quæ sit pax iustorum.

est à Paulo: *Ipse SPIRITVS testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij DEI.* *Ad Rom. 8.*
Enimuerò, pax hæc diuina, augetur indies, & perficitur in iustorum animis, per obedientiam diuinæ voluntatis, & obseruationem legis DEI, perpetuúmq; studium, & cultum virtutum, secundum illud Isaiæ: *Et erit opus iustitia, pax, & cultus iustitia silentium, & securitas sempiterna.* *Locus Is. 32.* Quibus verbis significatur: Si quis præstiterit opera iustitiæ, eum, insignem quandam pacem, & singularem animi tranquillitatem, & sempiternam securitatem consecuturum. Quæ tamen securitas in hac vita nunquam tanta est, vt reddat hominem ab omni prorsus metu vacuum. Beatus etenim Hilarion, post annos propè septuaginta vitæ, admirabili sanctimonia, exactæ, cùm proximus tamen esset morti, sollicitudine & metu, eius animus agitabatur & angebatur. *S. Hilarion* Vult autē Paulus nos pacem habere per CHRISTVM, vel quia CHRISTVS auctor fuit reconciliationis & pacificationis hominum cum DEO: vel quia pax animi nostri & quies conscientiæ, potissimum nititur atque fulcitur CHRISTI meritis & promissis.

3 Sequitur: *Per quem & habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus, & gloriamur in spe gloria filiorum DEI.* Quidam latini codices non habent illam coniunctionem (&) habent autem græci omnes, in quibus pro illo, *habemus & stamus*, est in præterito, *habuimus & stetimus*, & item pro *accessu*, græcè est προσαγωγὴ, significans aditum, & introductionem. Nec sanè vacat illa coniunctio (&) habet enim vim quandam similitudinis, significans, sicut per CHRISTVM adepti sumus gratiam iustificationis, cùm inimici essemus DEI; ita per eundem multò magis sperare nos debere, cùm iam reconciliati DEO simus, factique eius filij, condemnationem, & vindictam euasuros. Nec est profectò legendum oscitanter, quod Paulus ait, habere nos per fidem accessum ad gratiam DEI: ostendit enim, gratiam & iustitiam qua fit homo iustus, & gratus DEO, non esse ipsam fidem; sed fidem esse quasi medium quoddam, per quod apprehenditur iustitia, & tanquam organum, per quod virtus sanguinis & mortis CHRISTI ad nos deriuatur. *In qua stamus*, id est, constanter perseueramus, nec vllis ab ea rebus aduersis dimouemur. *Et gloriamur in spe gloria filiorum DEI.* Dixit, *in spe*, vel pro, *de spe*; vel, *propter spem*, quam habemus consequendi gloriam DEI, quæ filios eius manet. Licet enim Genitiuum illum, *filiorum*, non habent græca, nec eius meminit Chrysostomus, nec Ambrosius; nihil tamen officit sententiæ, quin etiam dilucidiorem eam reddit.

4 Obseruandum est, quod hoc loco ait Paulus, eos, qui iustificati sunt, stare in gratia: nam qui in peccatis est, iacet: qui iustificatur, surgit & erigitur, secundum illud: *Nos autem surreximus, & erecti sumus.* *Quid sit stare in gratia.* At qui iam diu perseuerat in iustitia, rectè stare dicitur: *Ecce nunc benedicite Dominum omnes serui Domini: Qui statis in domo Domini.* *Psal. 19.* *Psal. 113.* Nimirum, stare denotat rectum corporis habitum; & hominem excitatum, erectúmque ad aspectum, & contemplationem rerum cœlestium; firmum ad resistendum; paratum ad pugnandum; promptum ad ambulandum; & quasi accinctum ad operandum. Circa quod verbum considerandæ sunt illæ Pauli sententiæ: *Si quis se existimat stare, videat ne cadat. Tu autem fide stas. Domino suo stat, aut cadit. Stabit autem.* *1. ad Cor. 10.* *Ad Rom. 11.* Et aliæ hoc genus complures. Quanquā phrasi hebraica, & in sacris litteris frequenti (stare) plerumque significat idem quod esse, vel manere, vel versari. *Infra 14.* Vt illud: *Medius vestrum stetit, quem vos nescitis.* *Ioan. 1.* Perplacet mihi adnotamentum Chrysostomi in hoc loco admonentis, Paulum sapienter dixisse, nos stare in gratia DEI; quia verè homo per gratiam stat, & permanet, *Chrysostom.* sicut alibi dicit: *Bonum est gratia stabilire cor.* *ad Heb. 13.* Gratia quippe per se non interit, sed permanet, & augetur, atque roboratur indies; nec eam tempus consumit, nec res

aduersæ

aduersæ labefactant, nec furatur Diabolus, nec auferre possunt homines, nec mors extinguit, immò post mortem perfectior existit & æterna. Non sunt autem huiusmodi, mundana, vel humana bona temporalia, quæ, etiam, dum sunt, nunquam in eodem statu permanent, nec in illis hominem stare dici verè potest:
1 ad Cor. 7. *Transit enim mundus*, inquit Paulus, *& concupiscentia eius*. Et alio loco: *Qui habent, tanquam non habentes sint: & qui possident, tanquam non possidentes: præterit enim figura huius mundi.*

5 Perpendamus illud: *Sed & gloriamur in tribulationibus.* Magna profectò virtus spei Christianæ, & incomparabilis Christiani animi magnitudo, qui non solùm lætatur, & gloriatur spe cœlestium bonorum, æternæque hæreditatis, quam promissam sibi à Deo expectat, omnia, quæ ipsi accidunt aduersa, infracto corde perferens; sed ipsis etiam tribulationibus, multis licet, multúmque acerbis, lætatur, atque gloriatur. Quod itaque de Romanis quidam non inscitè dixit, id sanè de Christianis multò verius dici potest: *Et facere, & pati fortia, Christianum est.* Iusti porrò lætantur, & gloriantur in tribulationibus, quòd per eas, mirum in modum, vegetetur, atque roboretur spes, quam habent æternæ hæreditatis: Id verò probat hoc loco Paulus ea figura orationis, quæ dicitur à Græcis Climax, à latinis gradatio, de qua figura disserit Augustinus in libro quarto de doctrina Christiana, capite septimo. *Tribulatio*, inquit, *patientiam operatur.* Non quod tribulatio sit efficiens causa patientiæ; sed quod exercendæ patiëtiæ occasio, & materia sit; sicut alio in loco Paulus ait: *In tribulatione patientes. Patientia probationem.* Voluntaria enim tribulationum, & malorũ tolerantia, reddit eum, qui talia perfert, probatum, & exploratum, atque cognitũ, tam sibi, quàm aliis, quanti Dᴇᴠᴍ faciat, quantique cœlestia bona æstimet. Patientia, inquit Caietanus, operatur probationem, sicut causa effectum, siue probatio sumatur pro eo, quod est experimentũ facere, siue pro eius termino, qui est laudatio, & commendatio: patientia quippe vtrunque efficit, nam & experimentum facit animi patientis, & commendabilem atque laudabilem facit animum ita sufferentem. Verùm huic sententiæ contraria videtur illa B. Iacobi dicentis: *Probatio fidei vestræ patientiam operatur.* Sed probatio dupliciter accipi potest, vel pro ipsa re, quæ probat, ea verò est ipsa tribulatio; vt sit idem dicere; Probatio operatur patientiam, atque tribulatio probat patientiam, & sic locutus est Iacobus. Vel probatio sumitur pro eo, quod est, exploratum, & probatum esse; qua ratione Pauli dictum est intelligendum: nam propterea quis dicitur effici iam probatus, quòd patienter multas, & graues tribulationes pertulit.

[Margin: Scæuola apud Liuiũ 1. Decadis lib. 2.; Ad Rom. 12.; Caietanus.; Locus Iacobi cap. 1.]

6 *Probatio verò spem* Spes quidem simpliciter accepta, præcedit etiam patientiam, & probationem: Sed hic spem dixit Apostolus pro ipsius spei robore ac vigore: qui enim longa experientia didicit, & sensit, quod nullis rebus aduersis à diuinæ legis obseruantia & studio, cultúque virtutum deduci queat, vehementer erigitur in spẽ vitæ cœlestis, & magna de eo spes haberi potest, tam ab ipsomet, quàm ab aliis, quod ad æternam Dᴇɪ hæreditatem admittendus sit, secundum illud Sapientiæ: *Probauit illos* Dᴇᴠs, *& inuenit eos dignos se. Spes autem non confundit.* Spes nimirum per tribulationes diu multúmque vegetata, & probata non potest confundere. Confundere autem dixit Latinus interpres pro eo, quod est pudore afficere, quasi quæ sperantẽ frustretur ac fallat. Hinc palam fit, quantum boni pariat tribulationum voluntaria propter Cʜʀɪsᴛᴠᴍ perpessio. Quocirca verè dixit Iacobus: *Omne gaudium existimate, fratres mei, cùm in tentationes varias incideritis.* Et item: *Beatus vir, qui suffert tentationem: quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit* Dᴇᴠs *diligentibus se.* Et Dominus aperiens

[Margin: Sapient. 3.; Iacobi 1.; Ibidem.]

aperiens, quanta sit persecutionum remuneratio, discipulis suis dixit: *Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis.* Annotandus est hic locus contra hæreticos huius temporis, qui aiunt, spem nostram, siue fiduciam, solis niti ac sustentari Dei promissionibus: docet enim apertè Paulus hoc in loco, spem nostrã maximè roborari & vegetari testimonio bonæ conscientiæ, & probatione patientiæ, & per longam tribulationum tolerantiam. Nihil est, ait Chrysostomus, quod adeò nos ad bonorum spem erigat & confirmet, quàm bona conscientia: nullus enim eorum, qui vitam iustè ac sanctè exegit, de futuris bonis diffidit. Contra verò plerosque videas, qui scelerum suorum conscientia stimulantur, atque fodiuntur, quibus nec futura improborum condemnatio, nec bonorum remuneratio credibilis fiat. Quod autem spes non confundat, vt probet ac persuadeat Paulus, pro certo, euidentique argumẽto subiungit illa verba: *Quia charitas* D E I *diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* *Chrysost.*

SECVNDA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Charitas D E I diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. *Versu 5.*

HANC Pauli sententiam, à Theologis, præsertim B. Augustino frequenter vsurpatam, & celebratam, appositè, doctéq; S. Thomas in commentario huius loci explanat his verbis: Charitas D E I dupliciter potest accipi: vno modo pro charitate, qua nos diligit D E V S; de qua dixit ipse per Hieremiam: *Charitate perpetua dilexi te.* Altero modo pro charitate, qua nos D E V M diligimus, de qua Paulus dixit infrà capite octauo: *Certus sum, quia neque mors, neque vita separabit nos à charitate* D E I. Vtraque autem charitas D E I diffunditur per S P I R I T V M sanctum: S P I R I T V M enim sanctum, qui est A M O R P A T R I S & F I L I I, nobis dari, non est aliud, quàm adduci nos ad participationem A M O R I S, qui est S P I R I T V S sanctus; per quam participationem efficimur D E I amatores. Et quod nos ipsum amamus, signum est quod ipse nos amet, sicut ipse dixit: *Ego diligentes me diligo.* Et item: *Non quasi nos prius dilexerimus eum. Sed quia ipse prior dilexit nos.* Dicitur autem charitas, qua nos D E V S diligit, diffusa in cordibus nostris: quia est in cordibus nostris patenter ostensa per donum sancti S P I R I T V S nobis impressum. Quocirca beatus Ioannes dixit: *In hoc scimus quoniam manet in nobis, de* S P I R I T V *suo quem dedit nobis.* Charitas verò, qua nos D E V M diligimus, dicitur in cordibus nostris diffusa, quia ad omnes motus, & actus animæ perficiendos se extendit, secundum illud Pauli: *Charitas patiens est, benigna est, &c.* Ex vtraque porrò supradicta istorum Pauli verborum interpretatione benè

7 *S. Thom.* *Hierem. 31.* *Prou. 8.* *1. Ioan. 4.* *1. Ioan. 3.* *1. ad Cor. 13.*

concluditur, quod ſpes non confundit. Si enim accipiatur charitas DEI, qua nos diligit Deus, manifeſtum eſt, quod iis, quos diligit, ſe ipſum non negabit, ſecundum illud Deuteronomij 33. *Dilexit populos, omnes ſancti in manu illius ſunt.* Sin autem charitas DEI intelligitur, qua nos DEVM diligimus, manifeſtum eſt, quod ſe diligentibus æterna bona præparauit. *Si quis diligit me*, ait Dominus, *diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* Hactenus ex B. Thoma.

Ioan. 14.

8 Duplex itaque eſt interpretatio huius loci, charitatem DEI, vel de ea quam DEVS erga nos habet, vel de ea, quam nos habemus erga DEVM, intelligendo, & exponendo. Priori modo interpretatur Chryſoſtomus, Theophylactus, Oecumenius, Ambroſius, Hieronymus & Caietan. Nec obſtat huic interpretationi illud: *Diffuſa in cordibus noſtris.* Quibus verbis denotari videtur charitas nobis data, & in nobis inhærens: nam ſiue legamus, diffuſa, ſiue, vt græcè eſt, effuſa, non aliud ea voce ſignificatur, niſi quod charitas DEI apertè ac euidenter declarata eſt per multa & varia dona SPIRITVS ſancti, quæ in nos effudit, id eſt, largè, coproſè, abundanter contulit. Ex hoc autem ſignificatur, fieri non poſſe, vt ſpes noſtra confundat, & fruſtretur nos; propterea quod Deus nos habet chariſſimos, & hanc ſuam erga nos charitatem declarauit dando nobis Spiritum ſanctum, tanquam pignus hæreditatis noſtræ, certos nos faciens ſe nobis benè velle, & omninò præſtaturum, quod promiſit nobis. Hâc interpretationem valde adiuuat id quod poſt hæc verba ſubiungit Paulus: *Commendat*, inquit, *charitatem ſuam Deus in nobis: quoniam ſi cùm adhuc peccatores eſſemus, ſecundum tempus Chriſtus pro nobis mortuus eſt: multò igitur magis nunc iuſtificati in ſanguine ipſius, ſalui erimus ab ira per ipſum.* Hæretici huius temporis, qui cauſam ſpei noſtræ vegetandæ ac roborandæ, nolunt eſſe vlla hominis opera, nec vllum in eo bonum inhærens, ſed ſolam Dei erga hominem beneuolentiam, ampliſſimis ſuis promiſſionibus teſtatam, firmatamque; ſolam hanc priorem loci huius interpretationem approbant.

De vtra charitate Dei loquatur Paulus, de eane qua nos diligit Deus, an qua nos Deũ diligimus.

Hæretici.

9 Altera horum verborum Pauli expoſitio eſt eorum, qui charitatem Dei interpretantur, quam Deus nobis donauit, & infudit voluntati noſtræ, qua diligimus ipſum ſuper omnia. Hanc expoſitionem ſolam ſequitur Auguſtinus mille locis, in quibus hanc Pauli ſententiam commemorat, & tractat; præcipuè verò in capite trigeſimo ſecundo libri de ſpiritu & littera, ad hunc modum ſcribens: Non eſſet in nobis Dei charitas, niſi, quemadmodum Apoſtolus ait, diffunderetur in cordibus noſtris, per SPIRITVM ſanctum, qui datus eſt nobis. Charitas quippe DEI dicta eſt diffundi in cordibus noſtris, non qua nos Deus diligit, ſed qua nos facit dilectores ſuos: ſicut iuſtitia DEI vocatur, qua iuſti, eius munere, efficimur, & Domini ſalus, qua nos ſaluos facit. Hæc eſt iuſtitia DEI, quam non ſolùm docet per legis præceptum, verùm etiam dat per Spiritus donum. Sic ibi Auguſtinus. Eandem expoſitionem ſecuti ſunt Patres Concilij Tridentini in ſeſſ. 6. & in cap. 7. Decreti de iuſtificatione: eademque recepta, & probata eſt Theologis, ac fermè omnibus latinis auctoribus, qui poſt Auguſtinum fuerunt. Secundum quam expoſitionem hic eſt verborum Pauli ſenſus: Spes non confundit, id eſt, non fruſtratur, nec fallit nos; quia per Spiritum ſanctum infuſa eſt nobis charitas, qua Deum diligentes, atque promerentes, ita nobis eum deuinciamus, vt non poſſit non præſtare quod promiſit nobis. Origenes in commentario huius loci, vtramque ſupradictam expoſitionem commemorat, & approbat, atque amplectitur. Et verò, vtraque, ſiue Pauli hoc in loco conſilium & propoſitum ſpectes, ſiue contextum orationis, & verborum tam præcedentium hanc

S. Auguſt.

Origenes.

hanc sententiam, quàm subsequentium consideres, est admodum probabilis: vel vnus itaque hic locus (sunt verò etiam alij complures) satis ostendit, vnius loci Scripturæ, litterales, vt vocãt, sensus, & expositiones, plures esse posse. Equidem putauerim, quod dixerat Paulus: *Spes non confundit*; probare deinceps voluisse, ex charitate DEI: primùm quidem ex ea charitate, qua nos facit amatores sui, illis verbis: *Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, &c.* Deinde ex ea charitate qua Deus dilexit nos, etiam cum peccatores, atque eius inimici essemus, illis verbis: *Comendat autem charitatem suam Deus in nobis: quoniam si cum adhuc peccatores essemus, &c.* Vtraque enim charitas confirmat spem nostram, & prohibet nos timere, ne confundamur, & frustremur.

Vnius loci Scripturæ plures sensus litterales esse posse.

Hæc porrò Dei charitas, donata nobis & diffusa in cordibus nostris, est, secundum Augustinum, ea ipsa iustitia qua verè ac propriè, & vt in scholis loquimur, formaliter iustificamur coram Deo, id est, efficimur, & sumus iusti, & sancti, & amici, & filij Dei, & hæredes vitæ æternæ. Audiat lector Augustini tres super hac re memorabiles sententias in vno eodemque libro, qui inscribitur de natura & gratia contra Pelagianos, in c. 42. & 63. & 70. ab eo scriptas. Quarum prima est hæc. Charitas Dei, ipsa est verissima, plenissima, perfectissimaq; iustitia. Charitas enim Dei quantã plenissimè natura nostra sana atque purgata capere potest, diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctũ, qui datus est nobis. Altera sentẽtia est huiusmodi. Ex fide Christi, etiam ante passionẽ eius, homines iustos vixisse non dubium est: ipse enim præstat Spiritum sanctum, per quẽ diffunditur charitas in cordibus nostris, qua vna iusti sunt, quicũq; iusti sunt. Tertia sententia sic habet: Charitas inchoata, inchoata iustitia est: charitas prouecta, prouecta iustitia est: charitas magna, magna iustitia est: charitas perfecta, perfecta iustitia est: sed charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta: quæ tunc maxima est in hac vita, quando pro illa, & ipsa contemnitur vita: quæ non diffunditur in cordibus nostris vel naturæ, vel voluntatis opibus, quæ sunt in nobis; sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, qui & infirmitati nostræ opitulatur, & sanitati nostræ cooperatur: ipsa enim est gratia Dei per IESVM Christum Dominum nostrum. Sic Augustinus. 10

Charitatem esse eã ipsam iustitiã qua iusti efficimur, & sumus ex sententia B. Augustini.

S. August.

1. Timoth. 1.

Quantum verò donum Dei sit charitas, quantumque cæteris donis eius tum dignitate, tum vtilitate antecellat, luculentè docet idem Augustinus in cap. 18. libr. 15. de Trinitate, nam loquens de dono charitatis: Nullum est, inquit, isto Dei dono excellentius. Solum hoc est, quod diuidit inter filios regni æterni, & filios perditionis æternæ. Dantur & alia per SPIRITVM sanctum munera, sed sine charitate nihil prosunt. Nisi ergo Spiritus sanctus hominẽ faciat Dei, & proximi amatorem, à sinistra non transfertur ad dextram. Nec SPIRITVS propriè dicitur donum, nisi propter charitatem: quam qui non habuerit, etiamsi linguis hominum loquatur, & ANGELORVM, sonans æramentum est, & cymbalum tinniens. Et si habuerit Prophetiam, & scierit omnia Sacramenta, & omnem scientiam tenuerit, & habuerit omnem fidem, ita vt montes transferat, & distribuerit omnem substantiam pauperibus, & tradiderit corpus suum ita vt ardeat, nihil ei proderit. Quantum ergo bonum est, sine quo ad æternam vitam bona tanta non perducunt? Et quantum bonum est, quod habentem ipsum etiamsi cæteris careat supradictis, ad regnum perducit? sola charitas est, quæ fidem facit vtilem: sine charitate quippe potest quidem esse fides, sed prodesse non potest. Sicut Apostolus etiam dixit, quod: *In Christo Iesu neque circumcisio, neque præputium aliquid valet, sed fides, quæ per dilectionem operatur.* Sic eam discernens ab ea fide, qua, *& dæmones credunt, & contremiscunt.* Dilectio igitur, 11

Charitatem esse donum Dei omnium donorũ eius maximum.

S. August.

1. ad Cor. 13.

Ad Gal. 5.

Iacobi 2.

quæ ex DEO est, & DEVS est, propriè SPIRITVS sanctus est, per quem diffunditur in cordibus nostris DEI charitas, per quam nos tota inhabitat TRINITAS. Quocirca rectissimè SPIRITVS sanctus, cum sit DEVS, vocatur etiā donum DEI: quod donum propriè quid, nisi charitas, intelligenda est, quæ perducit ad DEVM, & sine quo quodlibet aliud donum, non perducit ad DEVM? *S. August.* Sic eo loco Augustinus. Quod autem sola charitas est, quæ distinguit filios regni à filiis perditionis, pluribus declarat August. in Tractatu 5. in 1. epist. B. Ioannis hunc in modum scribens: Sola dilectio discernit inter filios DEI, & filios diaboli. Signent se omnes signo crucis CHRISTI, respondeant omnes in ecclesia, Amen: cantent omnes, Alleluia: baptizentur omnes, frequentent ecclesias, audiant verbum Dei, faciant parietes basilicarum: non discernuntur filij Dei, & filij diaboli, nisi charitate. Qui habent charitatem, nati sunt ex Deo; qui non, non sunt nati ex DEO. Quicquid vis, habe: hoc solum non habeas, nihil tibi prodest: *Ad Rom. 13.* alia si non habes, hoc habe, & implesti legem. ***Qui enim diligit alterum***, ait Apo- *Ibidem.* stolus, ***legem impleuit***, Et, ***plenitudo legis est dilectio***. Puto istam esse illā margaritam *Matth. 13.* euangelicam, quam prudens negotiator, venditis omnibus suis, emit sibi eam, hæc margarita pretiosa est charitas sine qua nihil tibi prodest quodcumque habueris: quam si solam habeas, sufficit tibi. Hactenus Augustinus.

12 Ex supradictis verò sententiis Augustini apparet, secundum eius doctrinam, & sententiam, charitatem non esse rem diuersam, nec donum DEI re distinctū à gratia gratum faciente: multa enim in verbis supra memoratis dixit, quæ vera esse non videntur, si gratia gratum faciens ponatur res quædam distincta à charitate, prius naturâ sanctificans, & gratum faciens hominem, dansque ei supernaturale quoddam, & quasi diuinum esse, secundum quod per virtutes infusas, possit facere opera supernaturalia, quibus supernaturalem felicitatem promereatur: vt gratia gratum faciens habeat se ad charitatem, & alias virtutes infusas, sicut habet se anima ad potentias ex ea naturaliter prouenientes. Si hæc, inquam, dicantur de charitate, & gratia gratum faciente, quæ sanè dicunt Thomistæ, equidem non dubitanter dixerim, multas de supradictis Augustini sententiis veras esse non posse. Primò enim ait, charitatem esse, qua vna iusti sunt, quicumq; iusti sunt. At si gratia gratum faciens re distinguitur à charitate, cum ea prius naturâ dicatur sanctificare, & iustificare hominem, quomodo verum esse potest, per vnam, siue per solam charitatem iustificari hominē; cum prius naturâ, & principalius per ipsam gratiam sanctificetur & iustificetur?

Secūdū Augustini doctrinā, charitatē re non distingui à gratia gratū faciente.

13 Secundò, Augustinus dixit, quod charitas est ipsa gratia DEI, loquitur autem de gratia gratum faciente, quæ simpliciter appellatur gratia, non posset autē verè dici, quod charitas est gratia, si essent res diuersæ. Tertiò, affirmat Augustinus, charitatem esse ipsam iustitiam, qua iusti, & sancti sunt quicumque iusti, & sancti sunt, nihilque ab ea differre; sed pariter atque ipsam augeri, & perfici. At iustitia, qua iusti, & sancti efficimur coram DEO, nō est aliud, nisi gratia gratum faciens. Quartò, Augustinus ait, quod sola charitas est, quæ distinguit filios DEI à filiis diaboli: quod profectò verum non esset, si gratia gratum faciens ponatur re diuersa à charitate, & prior natura quàm ipsa: ea namque primò, & principaliter discernit filios DEI à filiis diaboli. Quintò Augustinus dixit, charitatem esse maximum, & præstantissimum omnium donorum DEI, & hoc solùm ad salutem, & vitam æternam sufficere: sed hoc verum non esset, si esset gratia res diuersa à charitate: illa enim esset excellentissimum omnium donorum Dei, nec sine illa, charitas aut esse posset, aut sufficeret. Sextò, Augustinus ait, solam esse charitatē, quæ fidē, & alias virtutes viuificat, & vtiles facit; at hoc prius natura,

&

& principalius faceret gratia, si res diuersa foret à charitate, tantum abest, vt id sola charitas faceret, sicut dixit Augustinus.

Plura super hac re, afferri possent: sed plura dici, nostri ratio instituti non patitur. Qui copiosiorem huius quæstionis tractatum desiderat, duos pernobiles huius ætatis, legat Auctores, Andream Vegam in caput septimum decreti Tridentini de iustificatione, hoc est, in capite vigesimo quinto libri sui septimi; & Cardinalem Bellarminum in tertio tomo, in primo libro de gratia, & libero arbitrio, in capite sexto. Atque hæc non eo consilio, & animo disputauimus, vt damnaremus sententiam B. Thomæ, quam bonis rationibus fundatam esse, firmatámque non negamus, quin etiam in scholis nostris publicè docemus ac tuemur; sed, vt quid nobis probabilius videretur, secundum doctrinam beati Augustini, indicaremus lectori. 14

Andr. Vega
Illustr. Card. Bellarmin.

TERTIA DISPVTATIO.

Quid significent illa verba, quæ de charitate dixit hoc loco Apostolus.

Diffusa est in cordibus nostris.

Versu 5.

ILLVD: *in cordibus nostris*, duas indicat, & confirmat sententias catholicas: quarum vna est, charitatem & gratiam esse rem quampiam à DEO creatam, & inhærentem in animis nostris: altera est, nomine charitatis non tantum intelligi debere actum ipsum dilectionis, sed habitum manentem in homine iusto, etiam cum non facit actus dilectionis. De priori sententia, etiam priori loco nos breuiter dicamus. Licet Thomas Vualdensis in titulo primo de Sacramentis capite primo dixerit: Si Pelagius solùm negauit gratiam, quæ est qualitas in anima hominis creata, non eum propter hoc fuisse hæreticum, nec repugnasse doctrinæ Catholicæ: attamen semper in ecclesia Catholica pro certo & indubitato fuit, gratiam, & charitatem esse quippiam productum à DEO, & inhærens in hominis anima: nec esse, vt hæretici aiunt, externum quendam Dei fauorem, & beneuolentiā erga hominem, cui bene vult, & fauet, & habet eum pro amico, & filio, & admittit ad participationem hæreditatis suæ in cœlis: istam enim hæreticorum sententiam supra confutauimus, cum disputaremus, hominem iustificari formaliter per iustitiam sibi datam & inhærentem, non autem per iustitiam CHRISTI sibi imputatam, atque hoc ipsum pluribus, & grauissimis verbis constitutum est & decretum à Patribus Concilij Tridentini in capite septimo decreti de iustificatione; & in Canone 11. anathematizantur, qui gratiam & charitatem qua iustificamur, negant esse aliquid donatum, & inhærens nobis. Hoc certè declarat euidenter, quod dixit hoc loco 15

Charitatem esse aliquid inhærens in animo nostro.
Thomas Vualdensis.
Concil. Trid.

Paulus de charitate, *diffusam esse in cordibus nostris*, illud enim, *diffusam esse*, demõstrat esse aliquid à DEO productum. Et illud: *in cordibus nostris*, esse aliquid nobis donatum à DEO, & in nobis ipsis inhærens. Quod si gratia, & charitas non esset aliquid productum, & inhærens in animis nostris, quomodo verum esset, quod vsque ab initio vniuersa sensit ecclesia Catholica, Sacramenta nouæ legis gratiam continere, & conferre, & efficere? non enim gratia, & charitas quæ est in DEO, nec iustitia, quæ est in CHRISTO, à Sacramentis contineri, & conferri, & effici potest.

Esse in homine iusto habitum charitatis, cessante actu, manentem.

16 Altera sententia, quod nomine charitatis intelligi debeat non solùm actus dilectionis, sed habitus etiam, cessante actu dilectionis, manẽs in homine, tanquam principium promptè, ac delectabiliter, perfectéque faciendi actus ipsos dilectionis, manifestè probatur ex diuina Scriptura. Nam & hoc denotat illud: *Diffusa in cordibus nostris*, vocabulum enim, *diffusa*, vel, *infusa*, significat non actum ipsum charitatis, sed habitũ, cessante actu, manentem in nobis. Vnde apud Theologos appellati sunt habitus infusi, & virtutes infusæ. Actus enim dilectionis, cum sit à voluntate ipsa factus, non potest (si propriè loquamur) appellari infusus: infusa quippe dicuntur, quæ non à nobis, sed à DEO producta, nobísque donata sunt. *1. Ioan. 3.* Deinde Apostolus Ioannes ait: *Omnis qui natus est ex DEO, peccatum non facit, quia semen ipsius in eo manet.* In hac sententia & vocabulum seminis, quo significatur DEI gratia, & charitas: & verbum, *manet*, apertè indicant aliquid in nobis inhærens & permanens. Idem ipsum comprobat illa Domini nostri sententia: *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & PATER meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Hîc distinguitur, *veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Sicut distinguitur motus, & actus charitatis, per quem DEVS ad nos venit, & habitus charitatis, per quem, etiam cessante actu, permanet in nobis. *1. Ioan. 4.* Huc etiam spectat illud Ioannis in ipsa eius epistola: *In hoc, inquit, cognoscimus quod iam in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de SPIRITV suo dedit nobis.* *Ibidem.* Et illud item: *Qui manet in charitate, in DEO manet, & DEVS in eo.* Hæ profectò, atque harum similes aliæ diuinæ Scripturæ sententię, quibus dicitur DEVS manere, & habitare in animis nostris, liquidò ostendunt, gratiam & charitatem, per quam DEVS in nobis est, esse quid permanens in nobis. Cum enim DEVS in omnibus rebus sit generali modo, per essentiam, præsentiam, & potentiam, non videtur benè intelligi posse, quemadmodum speciali quadam ratione habitet & maneat in viris iustis, nisi per habitum charitatis, & virtutum, quibus eos diuinitus informat, & decorat, & ornat. Huc nempe, etiam illud pertinet, quod scripsit *2. ad Cor. 1.* Paulus ad Corinthios: *DEVS, inquit, signauit nos, & dedit pignus SPIRITVS in* *Ad Ephes. 1.* *cordibus nostris*; Et illud ad Ephesios: *Signati estis SPIRITV promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ.*

17 Et verò, si charitas non esset quiddam permanens in homine, sequeretur inde, seruos DEI, cum desinunt operari, aut cum dormiunt, non esse formaliter iustos, nec DEO gratos; immò essent in eo statu, in quo non placent Deo. Si enim *Ad Hebræos cap. 11.* vt dixit Paulus, *sine fide impossibile est placere Deo*, in dormiente autem non potest esse fides secundum actum, si non esset secundum habitum, nulla esset in eo fides: non igitur placeret Deo. *1. ad Cor. 13.* Si etiam qui charitatem nõ habet, vt idem ait Paulus, nihil est coram Deo; iustus verò dormiens, charitatis actum habere non potest, nihil est igitur coram Deo. Certum præterea est, sempérque fuit in ecclesia catholica, infantibus baptizatis non solùm condonari peccatum originale, sed etiam gratiam, & virtutes supernaturales infundi. Cum igitur virtutum actus, id ætatis, habere non queant, rationis videlicet, atque voluntatis vsu carentes, necessum

cessum est in ipsis esse habitus virtutum: nec sanè Sacramentum baptismi causans in illis gratiam,& virtutes supernaturales,aliter causare potest quàm secundum habitum.

18 Non sum nescius, & Scotum dist. 26. & Gabrielem in primo distinct. 27. & Caietanum in suis commentariis super Secunda Secundæ quæst.171. art.2. censuisse, nullam suppetere nobis rationem, qua demonstrare possimus ponendos esse in nobis eiusmodi habitus;cùm possit Deus quidquid per istos habitus operatur,facere etiam sine illis,per speciale suum auxilium,& morum. Sed istis ego non assentior: sed contra censeo, maximè congruens esse rationi, maximéque conueniens & condecens sapientissimæ, ac suauissimæ Dei prouidentiæ, disponentis,atque regentis omnia fortiter,& suauiter,eiusmodi habitus infundere iis, qui ab ipso iustificantur,& sanctificantur. Si enim cuilibet agenti naturaliter dedit formam, & facultatem naturalem in eo inhærentem, atque permanentem, per quam commodè ac perfectè actiones suas efficere queat: nonne consentaneum est putare, id non denegasse Deum iis, quos sibi amicos fecit; & in filios adoptauit; & quos vult ac iubet facere opera diuina & supernaturalia? præsertim verò cùm multa sint, quæ impediunt ac retardant hominem ab huiusmodi operum effectione, partim quidem propter naturæ corruptæ plures ad malum propensiones;partim ob habitus prauos,flagitiosè viuendo comparatos,& inueteratos. Ergo,si Dei perfecta sunt opera, cùm doceat philosophia, idémq; comprobet experientia, non esse actum vel operationem aliquam perfectè bonam, nec promptè ac delectabiliter fieri,nisi procedat ex habitu;non est profectò dubitandum, quin etiam Deus eiusmodi habitus largiatur iustificatis à se hominibus, per quos illi, quotiescúmque voluerint, promptè,ac iucundè,perfectéque, quod iustos decet,operari queant.

An sint necessarij habitus infusi. Scotus Caietanus.

Sap. 8.

Deut. 32.

19 Sed quispiam fortasse nobis obiiciet definitionem charitatis traditam à beato Augustino in capite decimo libri tertij de doctrina Christiana illis verbis: Charitatem voco,motum animi ad fruendum Deo propter ipsum, & se atque proximo propter Deum. Si Augustinus sensisset, charitatem esse habitum in nobis manentem,non vtique definiuisset eam per actum seu motum,sed per habitum; quia talis motus & actus; est effectus ipsius habitus, ob idque posterior ipso; & est aliquid transiens;habitus verò est permanens. Sed respondeo,Augustinum eo loco noluisse definire virtutem ipsam charitatis, quæ est habitus, sed actum ipsum charitatis,quæ est dilectio:quoniam hæc,est notior homini,quàm ipse habitus, & est finis ipsius: Nam vt ipsemet Augustinus scribit in libro decimo quinto de TRINITATE, capite decimo octauo, sæpenumerò tam in scriptura, quàm in communi loquendi vsu,duo hæc nomina,charitatis, & dilectionis, pro eodem vsurpantur. Quod autem Augustinus præter motum, & actum charitatis, agnouerit habitum eius, multis ex locis scriptorum eius ostendi & probari posset. In libro quippe de moribus Ecclesiæ, cap.11. vocat charitatem virtutem animi nostri; & in lib. de Natura & Gratia cap.63. ait, charitatem esse iustitiam, qua iusti sumus: Iustitiam autem,quia iusti sumus, super Psalmum 118. concione 26. appellat virtutem animi, quam Deus in nobis efficit: nomen autem virtutis de habitu tantùm dicitur, non autem de actu.

An B. Augustinus agnouerit habitus charitatis.

QVAR

QVARTA DISPVTATIO.

QVID SIGNIFICARE VOLVERIT Apoſtolus illis verbis:

Per SPIRITVM ſanctum qui datus eſt nobis.

20 INDVBIE B.Paulus iſtis verbis oſtendit, cauſam efficientem charitatis nec eſſe naturam, nec humanam voluntatem, nec vllam rem creatam: ſed eius effectorem ſolum eſſe DEVM TRINVM & VNVM, per quandam tamen, vt vocant appropriationem, auctorem eius dici SPIRITVM ſanctum. Eſt quidem in cunctis hominibus naturalis ad diligendum DEVM propenſio; verum enim eſt, quod in libris de diuinis nominibus in capite quarto partis ſecundæ dixit B.Dionyſius, omnibus eſſe diligibile, & amabile bonum diuinum: ſed ea tamen naturalis dilectio & charitas hominis erga DEVM, fertur in eum tanquam in vltimum finem, & ſummum bonum naturale hominis, & obiectum naturalis beatitudinis humanę: charitas verò, de qua hîc loquitur Apoſtolus, fertur in DEVM vt in ſupernaturalem finem hominis, & obiectum ſupernaturalis beatitudinis. Efficientem igitur charitatis cauſam neceſſum eſt eſſe ſupernaturalem. Eſt quippe charitas amicitia quædam hominis cum DEO, fundata in communicatione diuinorum bonorum, potiſſimum verò æternæ beatitudinis. Talis porrò communicatio, non eſt ſecundum bona naturalia, vel humana, ſed eſt ſecundum diuina bona gratuita, ſecundum illud Pauli: *Gratia DEI, vita æterna.* Charitas igitur omnem excedit naturæ facultatem: quare non poteſt eſſe vel à natura nobis data, vel per vires noſtras naturales acquiſita: nullus enim effectus tranſcendit cauſam ſuam: producitur ergo charitas à DEO, & datur nobis per infuſionem SPIRITVS ſancti, qui eſt amor PATRIS & FILII: cuius participatio in nobis, eſt ipſa charitas producta.

B.Dionyſius.

Ad Rom.6.

21 Quoniam verò Apoſtolus dicens, charitatem eſſe in nobis diffuſam per SPIRITVM ſanctum, apertè diſtinguit charitatem, quæ in nobis eſt, à SPIRITV ſancto, per quem ea infunditur nobis; ſupra verò docuimus, nomine charitatis, præcipuè intelligi hoc loco habitum charitatis; ſatis hinc apparet, ſecundum Apoſtoli doctrinam SPIRITVM ſanctum non immediatè, ſed medio charitatis habitu inhabitare animã noſtram; nec immediatè mouere voluntatem noſtram ad actum dilectionis, ſed medio charitatis habitu. Quocirca hic ipſe Pauli locus etiam conuincit, falſam eſſe opinionem Magiſtri ſententiarum, qui in decimaſeptima diſtinctione primi libri tradit, etiam ſi SPIRITVS ſanctus inhabitans animam hominis, moueat intellectum eius ad credendum, non immediatè, ſed medio habitu fidei; & item moueat voluntatem eius ad ſperandum, nõ immediatè, ſed per habitum ſpei: ad actum tamen dilectionis, qui fit ex charitate, moueri ab

Diſcutitur opinio Magiſtri negantis habitũ charitatis.

eo

eo voluntatem hominis, non medio aliquo habitu, sed immediatè per semetipsum, ita vt ipse sit, per quem Deum diligimus. In quam ille sententiam adductus est, tum ob excellentiam charitatis; super omnia laudatam in sacris litteris, & celebratam à Patribus, quæ visa ei est maius quidpiam omni qualitate, & dono creato: tum etiam per motus ex nonnullis Augustini sententiis, quæ sunt in libro de moribus Ecclesiæ, capite 11. & in 8. libro de Trinitate capite 7. & 8. & in tractatib. eius super primam Ioannis epistolam. Quibus in locis Augustinus ait, nihil esse melius charitate: quo significatur ipsam charitatem esse Deum; quippe qui solus est, quo nihil melius est. Affirmat etiam Augustinus, charitatē, siue dilectionem, qua diligimus Deum, & proximum, esse ipsum Deum & Spiritum sanctum. Dicitur quidem Deus in scriptura esse spes, & salus, & patientia, non quidem essentialiter, sed effectiuè: idcirco non ita nominatur simpliciter, sed cum illa adiunctione, mea, vel, nostra: At Deus simpliciter & præcisè dicitur charitas, & non cum illa adiunctione, mea, vel nostra. Non itaque putauit Magister, Spiritum sanctum, esse id, quo formaliter diligimus, aut esse ipsum actum dilectionis: id enim in hominem sanæ mentis, nedum prudentem, & doctum cadere non potest: sed existimauit SPIRITVM sanctum sine medio habitu charitatis per semetipsum mouere voluntatem ad producendum actum dilectionis: vt tantùm ille negauerit habitum charitatis productum à Deo, & in voluntate inhærentem.

Hæc sententia refellitur ab omnibus, & ad eam refellendam valet plurimum ea ratio, qua vsus est B. Thomas in Secunda Secundæ, quæstione 23. art. 2. quæ est huiusmodi: Aut voluntas liberè mouet seipsam ad efficiendum actum dilectionis, aut tantùm mouetur à Spiritu sancto: si hoc dixeris, non erit vtique liber actus dilectionis, & ideo nec meritorius esse poterit, cùm tamen tota merendi radix sit in charitate. Dixi, non futurum sic liberum actum voluntatis, quia non esset sic in potestate voluntatis eligere actū diligendi, cùm non esset in potestate eius moueri à Spiritu S. ad diligēdum: Motio enim superioris causæ, non est in potestate inferioris. Sin autem dixeris, voluntatem liberè producere actum diligendi, etiam fatearis necesse est, produci eum actum à voluntate charitatis habitu informata. Nam cum actus charitatis omnem excedat naturam potentiæ voluntatis: nisi aliqua forma supernaturalis superadderetur naturali potentiæ voluntatis, per quam ipsa inclinaretur ad actum dilectionis, esset profectò actus ille imperfectior omnibus aliarum virtutum actibus: nec esset facilis, & delectabilis; cùm tamen nulla virtus tantam habeat ad actum suum propensionem, quantam habet charitas, nec tāta cum delectatione operetur. Et verè cùm in omni agente principium operationis eius sit aliqua forma in eo manens, & vir iustus faciat opera meritoria vitæ æternæ; necessarium itidem est, in eo formam esse aliquam, quæ sit principium faciendi opus meritorium: Id porrò nec naturalis potentia, nec humana quæpiam facultas esse potest, id enim esset Pelagianum; nec fides, aut spes, quia ea possunt esse in peccatore: nec gratia, si ea distinguatur re à charitate. Secundū enim istam opinionem, Gratia non est immediatum principium vllius operationis. Relinquitur ergo, formam illam, quæ in iusto est principium; & radix merendi, esse habitum charitatis in voluntate inhærentem atque manentem. 22 S. Thomas.

Nec mouere quemquam debent Augustini dicta, quæ suprà indicauimus: Augustinus enim sicut dixit, nos diligere charitate, quæ est Deus, ita dixit, nos esse sapientes sapientia Dei, & bonos bonitate Dei, & cognoscere verum veritate incōmutabili, quæ est Deus, nihil aliud profectò istiusmodi verbis significare 23 Quomodo intelligēdus sit August. dicens, nos diligere per

S s volens,

dilect. enim quæ est Deus volens, quàm quod bonitas, qua sumus formaliter boni, est participatio quædam diuinæ bonitatis: & charitas, qua diligimus DEVM, & proximum, est participatio, & tanquam imago quædam diuinæ charitatis. Hic enim dicendi modus vsitatissimus est apud Platonicos, quorum maximè doctrinis imbutus fuerat Augustinus, & in quorum scriptis diu multumque versatus fuerat: quod quidam non aduertentes, ait S. Thomas, ex verbis Augustini errandi sumpserunt occasionem.

QVINTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu 7. Vix enim pro iusto quis moritur: nam pro bono forsitan, quis audeat mori.

VALET hoc ad exaggerandum incomparabilem CHRISTI erga nos charitatem: nam cùm inter homines vix reperiatur vllus, qui etiam pro iusto, & bono, & amico mori sustineat; CHRISTVS tamen pro peccatoribus, & impiis, atque inimicis mortem, summa voluntate, charitatéque oppetiuit. Sed duæ res obscurum faciunt hunc locum: tum quod non est manifestum, quid per iustum & bonum intelligere oporteat hoc loco: tum etiam quod non satis liquet, an duo illa vocabula iusti, & boni, vnam atque eandem rem siue personam significent, an diuersas.

24 S. Hieronymus in epistola centesima quinquagesima prima, quam scripsit ad Algasiam, in responsione ad septimam eius quæstionem, super explanatione huius loci disputās, quinque refert eius expositiones; quarum prima est Marcionis hæretici: hic duos faciens Deos, vnum veteris Testamenti, & Prophetarum, alterum noui testamenti, & Apostolorum: dixit, illum appellari hoc loco iustum, pro quo vel nulli, vel paucissimi mortem subierunt: hunc autem vocari bonum, id est, Christum, pro quo innumerabiles martyres extiterunt. Verùm hæc expositio aduersatur Paulo dicenti, pro bono forsitan aliquem mori ausurum; significanti vtique, tales fore paucissimos: at pro DEO Euangelij, siue CHRISTO, ipsemet ait innumeros subijsse martyrium. Secūda expositio est Arrij, sectæ Arrianorum auctoris: qui iustum refert ad Christum, quia ipse de se dixit: *PATER non iudicat quemquam, quia omne iudicium dedit* FILIO: Bonum verò refert ad PATREM, de quo ipse FILIVS confitetur; quod, *Nemo bonus nisi solus Deus*. Sed etiam expositio hæc aduersatur Apostoli verbis: Si enim per iustum intelligendus est Christus, vt Arrius, inquit, quomodo verum erit, quod ait Apostolus: *Vix pro iusto quis moritur?* Cùm pro Christo tot hominum myriades mortem vltrò adierint? Tertia expositio est, vt per iustum intelligatur lex vetus, in qua iustitia exigebatur, & vix pauci inuenti sunt, qui pro ea sanguinem funderent: in nouo autem

Nouē expositiones. 1. expositio. — *2. expositio. Ioan 5. Matth. 19.* — *3. expositio.*

autem Testamento, in quo bonitas est atque clementia, innumeri extiterunt Martyres. At enim, hoc ipsum contradicit Paulo dicenti, pro bono forsitan aliquem mori ausurum; qui modus loquendi magnam significat paucitatem, & raritatem. Quarta expositio: nonnulli sic interpretantur hunc locum: Si CHRISTVS pro nobis impiis mortuus est: quanto magis nos sine dubitatione vlla, pro iusto & bono CHRISTO debemus occumbere. Sed enim Paulus hoc loco non hortatur Christianos ad mortem pro CHRISTO obeundam, sicut ille pro nobis eam subiuit: sed confirmare eorum spem & fiduciam voluit, exposita inæstimabili charitate Christi. Si enim, inquit, cùm adhuc essemus impij, & inimici, ille pro nobis mortuus est: quanto magis nunc reconciliati, & amici facti, salui erimus ab ira DEI per ipsum? Quinta expositio est, quam præ cæteris probat Hieronymus: Iustum, inquit, & bonum non putemus hoc loco esse diuersa, nec aliquam propriam significare personam; sed absolutè iustam rem & bonam, pro qua difficulter quidem, sed interdum tamen aliquis inueniri potest, qui suum sanguinem fundat. Sensus igitur horum Pauli verborum est huiusmodi: Incredibilis esse bonitatis, & clementiæ inauditæ, mori pro impiis, & inimicis: vix enim pro iusto & bono aliquem mori, metu mortis cuncta terrente: Inueniri tamen interdum potest, vt aliquis pro re iusta, & bona mori audeat. Charitas ergo DEI, quam habuit erga nos, hinc maximè comprobatur, quod Christus pro nobis peccatoribus & impiis mortuus est, vt nos pios & iustos faceret. Hactenus ex Hieronymo. 4. expositio. 5. expositio ipsius Hiero.

25 S. Thomas in commentario huius loci duas præterea memorat eius expositiones, ita scribens: Vix, inquit, reperitur, qui mori velit pro homine iusto liberando: Immò queritur capite 56. Isaias dicens: *Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo.* Dixit (*vix*) quia fieri potest, vt rarus aliquis ex zelo virtutis audeat mori pro bono homine; rarum autem est, quia maximum charitatis opus est, secundum illud Domini: *Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat pro amicis suis.* Illud autem quod CHRISTVS fecit, vt quis moriatur pro impiis, & inimicis, nunquam inuenitur: & ideo maximè admirandum est, quare Christus hoc fecerit. Possunt etiam aliter hæc verba, vt per iustum intelligamus hominem in virtute exercitatum; per bonum verò, hominem simplicem, atque innocentem. Et licet secundum hoc, iustus sit præstantior bono; tamen pro iusto vix aliquis moritur, pro bono autem interdum. Huius ratio est, quia innocens, qui per bonum intelligitur, magis videtur miserandus propter defectum ætatis, vel alicuius huiusmodi, iustus autem, quia perfectus, & absque defectu est, non ita mouet ad commiserationem. Quod igitur aliquis moriatur pro bono, id est, pro innocente, potest ex compassione misericordiæ prouenire: sed quod aliquis moriatur pro iusto, prouenit ex zelo virtutis, qui in paucioribus reperitur, quàm misericordia, & compassio. Hæc B. Thomas. Cuius posterior expositio est Ambrosij super hoc loco, iisdem penè verbis tradita. S. Thomas. 6 expositio. Ioan. 15. 7. expositio.

26 Octaua expositio est Caietani, qui per iustum intelligit quemlibet hominem virtute præditum; per bonum verò, intelligit virum supererogationis bonis eminentem, pro quo fortasse reperiri aliquis possit, qui mortem libenter subiret. Monet autem, hanc Pauli sententiam esse intelligendam de iis, qui per se eligunt mori; ad differentiam videlicet præliantium, qui per se non eligunt mori, sed repugnant vt vincant, & vellent, si possent, mortem euadere. Nec solùm vt per se eligant mori, sed etiam vt eligant mori pro altero homine. 8. expositio Caietani.

Nona expositio est Catharini, qui per iustum intelligit hominem virtute præditum; per bonum verò hominem liberalem & benignum, & beneficum, 9. expositio.

pro quo facilius eſt reperire, qui mortem adeat, quàm pro iuſto. Magnum enim, & multiplex, acceptum ab aliquo beneficium, vehementius nos ei deuincit, & obligat, quàm ſpectata in alio iuſtitia. Ego libentius ſequor quintam expoſitionem, quæ eſt B. Hieronymi, à qua parum differt ſexta, abſque eo tamẽ, quod puto per iuſtum, & bonum intelligi debere non rem ſiue cauſam iuſtam, & bonam vt dixit Hieronymus, ſed perſonam, & hominem iuſtum, atque bonũ: hoc enim apertè depoſcit cõtextus verborum, & ratio diſputationis Pauli, qui eo maximè charitatem Chriſti extollit, quod non mortuus eſt pro iuſtis, & bonis amicis, pro quo genere hominum fortaſsè aliquis, tametſi rarus, mori audeat: Sed pro peccatoribus impiis, & inimicis mortuus eſt. Extat in antiquis litterarũ monumentis, nonnullos, pro defenſione ac ſalute populi ſui vltro ſe morti obieciſſe, vt apud Hebræos Samſonem, apud Athenienſes Codrum, apud Lacedæmonios Leonidam, apud Romanos etiam, Decios.

SEXTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 12. Propterea, ſicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit.

27 HOc loco B. Paulus pulcherrima quadam antitheſi, inter Adamum, & Chriſtum luculenter expoſita, oſtendit, vtrumque fuiſſe originem, & fontem eorum, quæ ad vniuerſos homines permanarunt, ſed contrario in genere. Adamus enim ſua, inobedientia, auctor fuit conceptionis, & condemnationis, vniuerſi generis humani; contra verò CHRISTVS, ſua obedientia, omnium hominum iuſtificationis & ſalutis cauſa fuit. Hoc itaque loco Paulus de originali peccato omnium hominum, quod ad eos ex primo homine deriuatũ eſt, diſſerit. Qui locus præcipuus totius Scripturæ eſt, quo maximè nititur, & firmatur doctrina, quam de peccato originali tradunt Theologi, & vniuerſa tenet eccleſia Catholica. Vnde autem Paulus ad hanc de peccato originis diſputationem deſcenderit, & quemadmodum hæc diſputatio cohæreat cum iis, quæ proxime ante docuerat, S. Auguſtinus in libro 4. contra duas epiſt. Pelag. ca. 4. diligenter explicans, docet, exordium huius diſputationis ſumptum eſſe ab illis verbis paulò antè præcedentibus: *Si enim cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus* DEO *per mortem filij eius: multo magis reconciliati ſalui erimus, in vita ipſius.* Quoniam ibi dixerat, reconciliatos nos eſſe DEO per Chriſtum; quemadmodum id factum ſit, hic aggreditur oſtendere: per comparationem inter Chriſtum, & Adamum, declarans, propter peccatum Adami, vniuerſum genus humanum vitiatum & corruptum eſſe, & peccato infectum, & obnoxium morti: propter Chriſtum autem eſſe ſanatum, & in ampliorem dignitatem, atque libertatem aſſertum.

S. Auguſt.

Verùm singula Pauli verba, quæ proprias habent difficultates, & accuratam requirunt explanationem, pensitanda sunt. Et ante omnia scire conuenit, primam huius Paulinæ disputationis sententiam, esse in absolutam, & imperfectam; desideratur enim altera pars sententiæ, & comparationis respondens illi particulæ, *sicut*, quæ ad hunc modum supplenda est: *Sicut per vnum hominem peccatū in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors; & ita in omnes homines mors pertransijt, in quo omnes peccauerunt: ita per vnum hominem* CHRISTVM *iustitia in mundum intrauit, & per iustitiam vita, & ita in omnes homines vita pertransijt, in quo omnes iustificati, & viuificati sunt*. Sic Origenes: quanquam addit, Paulum suspendisse orationem, nec statim absoluisse; sed interpositis quibusdam alijs sententijs, distulisse eius absolutionem, vsque ad illa verba: *Sed non sicut delictum ita & donum*. Et cætera quæ sequuntur. Sunt etiam qui dicant, hanc orationem habere absolutam comparationem, sic eam exponentes: sicut per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, ita & per peccatum mors intrauit, atque ita in omnes homines mors pertransijt: Vt illud primum, *&*, cum dicitur, *& per peccatum mors*, idem valeat atque, *ita per peccatum mors*, secundum phrasim hebraicam, videlicet, secundum quam illi particulæ comparationis, *sicut*, non semper subditur ei respondens, *ita*, sed aliquando pro eo ponitur, &, vt in oratione dominica legitur: *Fiat voluntas tua sicut in cælo, & in terra*. Pro eo quod est, ita & in terra. *Origenes.* *Matth. 6.*

Propterea, refertur hoc ad proxime dicta, ad illud scilicet; homines cum essent peccatores & impij, & inimici DEI, per mortem CHRISTI fuisse à peccato liberatos, Deóque reconciliatos. Hinc enim docet quam ob causam genus humanum tot tantísque malis oppressum fuerit, & quemadmodum ex illis per CHRISTVM ereptum. Sensus igitur est: Quia dixi, omnes fuisse peccatores, & inimicos DEI, quò apertius intelligatur, vnde tantum malorum prouenerit, propterea sciendum est, quod sicut per vnum hominem peccatum in mundum, &c.

Per vnum hominem, Illa particula, *per*, denotans causam, significat Adamum fuisse causam vt peccatum intraret, & transiret in omnes homines. Sed hoc intelligi, & credi nolens Erasmus, cui Catholicorum sententia de peccato originali minimè placuisse videtur, pro, *per*, vertit, *propter*, vt ita significaretur, Adamum non fuisse causam, cur peccatum intrauerit in mundum, sed fuisse tantùm occasionem, sanè quàm audacter, & inscitè. Tum quia omnes latini codices habent, *per*, & ita legerunt omnes latini Patres. Tum etiam quia pro, *per*, græcè est, *διὰ*, cum accusatiuo, significans, *propter*, cum genitiuo autem, vt est hoc loco, semper significans, *per*, & in hoc ipso capite sæpenumero vsurpatur à Paulo ista particula, nec aliam habet significationem nisi quam latinū, *per*, & sic etiam ab ipso Erasmo; nō solùm ab alijs omnibus latine conuersa est. Immo in hac ipsa sententia, cùm bis ponatur græcè, *διὰ*, primùm ibi: *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit*: deinde ibi, *& per peccatum mors*. Erasmus in priori loco vertit, *propter*, in posteriori verò, *per*: vt facilè intelligas, eum non ratione ductum esse, sed studio veritatem obscurandi, & falsam insinuandi sententiam. Illud autem; *per vnum hominem*, denotat Adamum, & significat per vnius hominis inobedientiam: sicut paulò infrà planius hoc declarans Paulus dixit. Licet autem duo fuerint primi homines qui peccauerunt, solius tamen Adam fuit causa propagationis, & transfusionis peccati in omnes homines, & propter ipsius tantùm peccatum omnes eius posteri generantur spoliati iustitia originali, Deíque gratia priuati, & peccato infecti. Itaque si Adam non peccasset, etiam Eua peccante, posteri eorum nec peccatum per generationem contraxissent; nec origi- 28 *In Erasmū* *Solus Adam causa peccati originalis & mortis.*

nalem iustitiam amisissent, cuius rei hæc est ratio: tum quod cum solo Adamo DEVS pactum illud fecerat: tum quod originale peccatum propagatur cum ipsa natura, per carnalem generationem: hæc autem naturæ propagatio principaliter fit per virtutem actiuam seminis virilis, fœmina materiam duntaxat corporando fœtui ministrante. Quapropter CHRISTVS Dominus peccatum originale non traxit, nec trahere potuit, quod ex sola fœmina sine virili semine carnem accepit. Sed quia de Eua scriptum est Ecclesiastici 25. *A muliere initium factum est peccati, & propter illam omnes moriuntur.* Idcirco & Ambrosius, & Hieronymus in commentariis huius loci, per vnum hominem interpretantur etiam Euam, dicentes, hominem hic esse nomen speciei, non sexus masculini. Verùm istis, præter rationem verissimam dudum à nobis expositam, etiam verba Pauli aduersantur: ait enim, *per vnum hominem*, & vtrumque est generis masculini, vt referri ad mulierem nullo modo queat. Dicitur autem à muliere factum esse initium peccati, quod ipsa prius peccauit quàm Adam, quin etiam vehementer incitauit eum ad peccandum, cuius peccatum mortem attulit humano generi.

Locus Ecclesiast. c. 25. Ambrosius. Hieronymus

29 Sed quid nomine peccati, cum dicitur, per vnum hominem peccatum intrasse in mundum, à nobis intelligendum est? Proculdubio Apostolus loquitur de primo peccato Adæ, quod ab eo per inobedientiam admissum est, cum arboris scientiæ boni & mali fructum sibi à DEO interdictum comedit. Per hoc enim peccatum Adamus & sibi, suæque omni posteritati iustitiam originalem amisit, mortémque promeruit. Hoc item peccato naturam humanam infecit, cum peccato ad posteros omnes propagandam; quos etiam necessitati mortem patiendi, aliásque innumerabiles miserias, obnoxios fecit. Hoc itaq; primum Adami peccatum tantummodo per originem traducitur ad posteros, non itidem alia eiusdem peccata, sicut nec peccata aliorum parentum deriuantur ad filios: quia per solum primum peccatum Adami amissum est bonum naturæ, quod erat per carnalem generationem vnà cum ipsa natura propagandum, & transfundendum in posteros: per alia verò peccata subtrahitur bonum gratiæ personalis, quod non transit ad alios. Quocirca licet peccatum Adami, per eius pœnitentiam fuerit deletum, scriptum enim de illo est in libro Sapientiæ, capite 10. *Eduxit illum DEVS à delicto suo*, non tamen eius pœnitentia delere potuit peccatum posterorum, aut prohibere ne ad eos permaneret: quòd eius pœnitentia facta sit per actum personalem, qui vltra personam eius extendere se non poterat ad alios, nedum ad omnes homines. Quo etiam factum est, vt vnum in quolibet homine sit duntaxat peccatum originale, quia solus defectus consequens primum illud Adami peccatum deriuatur ad posteros. Quapropter Apostolus non dixit, per vnum hominem intrasse peccata in mundum, sed singulari numero, peccatum: licet quandóq; peccatum originale pluratiuo numero appelletur peccata, quòd sit plurium peccatorum quasi quoddam seminarium, secundum illud quod legitur in Psalm. 50. secundum græcam, & latinam lectionem. *Ecce in inquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea*, hebraicè tamen singulari numero vtrumque illud nomen legitur, *in iniquitate, & in peccato.*

Quodnam sit peccatũ quod per Adamũ intrauit in mundum.

30 Quidam hæreticorum nostri temporis, vt Zuinglius in commentario huius loci, & quidam alij multis in rebus propiores hæreticis, quàm Catholicis, qui doctrinam Catholicam de peccato originali, hoc potissimum loco fundatam, non approbant, sicut Faber, & Erasmus, vt hunc tam manifestum Pauli locum eludant, aiunt, Paulum hoc loco per peccatum non significasse peccatum propriè dictum, & culpam; negant enim, ab Adamo vllam esse culpam ad posteros deriuatam: Sed figurate accepisse nomen peccati per Metonymiam, qua

Zuinglius.

Faber, & Erasmus.

figura

figura nomen causę ponitur pro effectu, vt cum scriptura alicuius, dicitur manus eius, similiter dicunt Paulum peccati nomine intellexisse duos principales effectus peccati primi hominis, latissime patentes, & in vniuersum genus hominum diffusos, pronitatem ad peccandum videlicet, & mortem, siue necessitatem moriendi. Sic isti: quorum expositionem, & sententiam prorsus excludunt verba Pauli, aperte distinguētis peccatum à morte, & facientis peccatum causam mortis: ait enim, quod, *per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors.* Si igitur nomine peccati significaretur mors, siue necessitas moriendi, verba Pauli absurdam, & ridiculam facerent sententiam; hanc nempe, per mortem intrauit mors in mundum. Neque verò per pronitatem ad peccandum, intrauit mors in mundum; sed per peccatum propriè dictum, mors enim pœna est, & vt ita loquar, merces debita non pronitati ad peccandum, sed ipsi peccato, testante id Paulo, cum dixit: *Stipendium peccati mors*, & per Ezechielem dictum est: *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur.* Et DEVS interminando Adæ mortem, dixit ei: *In quocumque die comederis ex eo, morte morieris.* Non dixit, in quocumque die pronus fueris ad comedendum, sed dixit, *In quocumque die comederis.* Quid plura? Paulus ipse paulò infrà dicit, per istud peccatū omnes peccasse in Adamo, & per ipsum constitutos esse multos peccatores: quod non propriè diceretur, nisi per peccatum acciperetur propriè dictum peccatum. Quin etiam id fit planè indubitatum ex eo, quod Paulus sub finem huius capitis, illud peccatū vnius hominis, quod in mundum intrasse dixerat, proprio nomine vocat inobedientiam, dicens: *Sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi.*

Non accipi hoc loco nomen peccati pro effectu peccati, id est, pro morte, vel pronitate ad peccandum.

Ad Rom. 6. Eccles. 18. Genes. 2.

31 Restat explicandum illud: *in hunc mundum intrauit.* Quid sit peccatū vnius hominis, id est, Adami, intrasse in mundū, mox declarauit Paulus tripliciter. Primò per illud, *transisse in omnes homines*, nam cum etiā de morte dixisset, quod per peccatum mors intrauit in mundum, id magis exponens, continuò adiunxit: *Et ita in omnes homines mors pertransiit.* Idem est igitur, mortem intrare in mundum, & transire in omnes homines: quare idem erit, peccatū intrare in mundum, atque pertransire, siue diffundi in omnes homines. Deinde, quid sit, peccatum intrare in hunc mundum, declarauit Paulus illis verbis: *In quo omnes peccauerunt*, hoc enim est, peccatum Adami intrasse in mundum, ipso peccante, omnes homines, qui in eo tanquam in massa, & radice humani generis continebantur, peccasse, id est, naturam humanam infectam esse peccato, & sic traductam esse ad omnes posteros per carnalem generationem. Tertio loco declarauit Paulus, quid sit per vnum hominem peccatum intrasse in hunc mundum, cum dixit, per vnius hominis peccatum, vel inobedientiam, peccatores constituros esse multos. Significat igitur Paulus, peccatum illud primum Adæ non in eo solo resedisse, sed transfusum esse in posteros, nec tantùm fuisse peccatum illius personæ, sed etiam naturæ, cuius ille origo erat, & quæ ab illo in omnes erat propaganda.

Quid sit peccatū intrasse in mundum.

32 Hinc apparet, quàm sit futilis & nihili expositio quorundam, qui negabant, esse peccatum originale, aientium, propterea dici peccatum Adæ intrasse in mundum, quia peccatum Adę fuit primum omnium peccatorum, quę facta sunt in mundo: ipse etiam fuit primus peccator in mundo, quod sanè falsum est; nam & Angeli peccatum prius fuit, & ipsius Euæ: & cum Paulus dicit, per vnum hominem intrasse in mundum peccatum, & mortem, secundum istam expositionem intelligere oporteret, per Adamum intrasse mortem in mundum, quia ipse primus mortuus est in mundo: quod esse falsum, perspicuè docet Scriptura narrans mortuum esse Abel plurimis ante mortem Adami patris sui annis. Altera huius

Duæ falsæ huius loci explanationes.

Genes. 4.

huius loci expositio fuit Pelagianorum; eadémque est hæreticorum nostri temporis, interpretantium, Adæ peccatum intrasse in mundum, non per eius propagationem in homines, sed per exemplum, & imitationem: quod quicumq; postea hominum peccauerunt, secuti sint exemplum Adæ, atque ipsum imitati, legem DEI violando, secundum illud Oseæ 2. *Ipsi sicut Adam transgressi sunt pactum, & præuaricati sunt in me.* Sed enim ridiculum, & absurdum videtur, non modo falsum, omnes homines qui post Adamum peccauerunt, exemplo eius incitatos esse ad peccandum, & ad imitationem eius peccare voluisse: cum innumerabiles fuerint homines, qui nullam Adami cognitionem habuerint: Et qui

Genes. 4. Adami notitiam habuerũt, non sunt eius exemplo impulsi ad peccandum. Cain, scilicet, exemplum patris sui sequi voluit; cùm occidit fratrem suum Abel. Nec peccata aliorum hominum similitudinem, atque imitationem habent peccati Adæ, cùm illud fuerit superbia, & inobedientia, peccata verò hominum sint homicidia, adulteria, furta, & alia multum dissimilia peccato Adæ. Sed isti, opinor, propterea dici volunt peccatum Adæ per exemplum & imitationem intrasse in mundum, quòd quicumque postea peccauerunt, etiam nescientes, nec volentes, re ipsa tamen imitati sunt Adamum: nam sicut ille per inobedientiam, legem DEI violauit; ita etiam quicumque peccant, præuaricatores sunt legis DEI, secundum illam Dauidis sententiam:

Psalm. 118. *Præuaricatores reputaui omnes peccatores terræ.* At enim, istud non est tale; vt propter id verè dici queat, quod verissimè dixit Apostolus, per Adamum intrasse peccatum in mundum, & in ipso peccasse omnes homines, & per ipsius inobedientiam constitutos esse peccatores. Verùm

Infrà disputatione nona. hac de re plura non addam, de qua paulò infrà latius à nobis disputandum est.

SEPTIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS.

Versu 12.

Et per peccatum mors; & ita in omnes homines mors pertransiit.

33 Seneca in libro de remediis fortuitorum.

SI per peccatum Adami mors pertransiit in omnes homines; ergo mors, quod attinet ad actum moriendi, non est naturalis homini, nec vera est illa Senecæ celebris apud veteres sententia: (Mors homini natura est, non pœna.) Immò verò contraria potius vera est sententia: (Mors homini pœna est non natura.) Homo enim ita conditus à DEO est, vt posset non mori: Si enim legem DEI seruasset, nec ipse obnoxius necessitati mortis fuisset, nec eius posteri. Scriptũ etenim est in libro Sapientiæ: *DEVS*

Locus Sap. cap. 2. *creauit hominem inexterminabilem. Inuidia autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum.* Nec repugnat, quod hîc dicitur, per inuidiam diaboli introiisse mortem in orbem terrarum, cum eo, quod Paulus dixit in hoc loco, per peccatum vnius hominis

hominis intrasse mortem in mundum. Diabolus etenim inuidens felicitati primi hominis, tentauit eum & incitauit ad peccandum; cuius peccatum causa fuit mortis. Gentilium porrò Philosophorum, qui sacram doctrinam non tenuerunt, sententiam, & disciplinam secuti Pelagiani, contra sacram Scripturam, quam tamen ipsi callere se dicebant, arbitrati sunt, mortem esse naturalem homini, non secus atque aliis animalibus; & Adamum mortali conditione esse creatum, & falsa esse, quæ Catholici de iustitia, & peccato originali, & de dono immortalitatis Adami tradebant. Idem, multo ante Pelagianos tempore, sensisse videtur Iosephus Hebræus, scribens libro 1. Antiquitatum, si Adamus non peccasset, futuram ei fuisse quam longissimam vitam, tardissimamque senectutem: propter peccatum autem & spatia vitæ admodum ei contracta fuisse, maturatámque & acceleratam senectutem. *Error Pelagianorũ, & Iosephi Hebræi.*

34 *Quomodo mors & sit, & non sit naturalis homini.* Verùm obijciet nobis quispiam, non posse negari, naturalē esse homini mortem; quippe quæ naturaliter oriatur ex naturali compositione, & temperamento humani corporis: nam quia homo compositus est ex materia & forma, & corpus eius ex contrariis, atque inuicem perpetuò pugnantibus qualitatibus constitutum, naturaliter est dissolubilis, & mortalis, ergo naturaliter tandem aliquando morietur. Si enim potentia ad moriendum est naturalis, etiam naturalis erit actus moriendi, secundum illud peruulgatum ac celebre Philosophorum axioma: Actus, & potẽtia, eiusdem sunt ordinis, & rationis. Verùm isti obiectioni sic est occurrendum: Homo dupliciter considerari potest, vel secundum nudam naturæ suæ conditionem, remoto omni dono DEI supernaturali & superaddito: & hac ratione proculdubio, mors ei naturalis est, similiter vt aliis animalibus. Vel ea ratione considerari potest homo, vt fuit à DEO ab initio creatus, rectus, & innocens videlicet, potensque semper viuendi, & nunquam moriendi, si non peccaret: quæ quidem homini contigerant non ex conditione suæ naturę, sed ex supernaturali gratia, & benignitate DEI. Hoc igitur modo si consideretur mors, verè dicitur ei non fuisse naturalis, sed admissi pœna peccati, nisi enim peccasset, in illo felici statu permanens, à moriendo fuisset immunis. Exempli causa, Sauli ante electionem eius & promotionem ad regnum, non fuisset pœna carere dignitate regali: sed postquam creatus est Rex, regnóque per aliquot annos potitus est, magna profectò fuit pœna, ipsum propter peccatū inobedientiæ & posteros eius regio dominatu, atque imperio priuari.

Illud præterea contra sententiam nostram afferri potest: si mors est pœna peccati; cùm DEVS sit auctor pœnæ, qua punit peccatum, mortis etiam auctor esset; quod negat tamen scriptura. *Deus*, inquiens, *mortem non fecit*. Sed in promptu est responsio: mors enim, vt malum quoddam est naturæ, à DEO est, non sanè per se, ac directè, sed consequenter, atque indirectè. Nam quia DEVS hominem constituit ex anima rationali, & corpore, sensuum facultatibus, atque organis instructo, & ex qualitatibus contrarius conflato; necesse fuit, ipsum esse dissolubile ac mortale: quo fit, vt ex necessitate materiæ, qua coagmentatus est homo, mors ei contingat. Vt autem mors est iusta pœna peccati primi hominis, à DEO iusto iudice, ac peccatorum vindice prouenit; non quidem efficiẽter, cùm enim sit mera priuatio, non habet per se causam efficientem: sed fuit eius causa DEVS, tanquam remouens id, quod prohibebat, & arcebat mortem ab homine, subtrahendo ei scilicet, propter peccatum, iustitiam, originalem, & singularẽ quandam suam protectionem, & curam, qua DEVS, si homo in statu innocentiæ persisteret, ab eo mortem, aliáque corporis incommoda, & mala propulsasset. 55 *Locus Sap. cap. 1. An Deus fuerit causa & auctor mortis.*

Si ob Adæ peccatū, omnes sunt rei mortis, ergo etiā peccati illius sunt participes. Ezech. 18. Locus cap. cap. 12.

36 Iam verò si mors, vt ostendimus, pœna est peccati, consequens est, vt sicut omnes homines sunt rei mortis, ita sint participes peccati, cuius pœna mors est. Non enim rationi, nec iustitiæ consentaneum est, affici quempiam pœna debita peccato, cuius ipse peccati non est particeps, testante Domino per Ezechielem: *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: filius non portabit iniquitatem patris: pater non portabit iniquitatem filij.* Et alibi scriptum de DEO est: *Cùm sis iustus, iustè omnia disponis: ipsum quoque, qui non debet puniri, condemnare, exterum iudicas à tua virtute.* Ergo qui dixerunt, ob peccatum Adami mortem pertransisse in omnes homines, ipsum verò peccatum nequaquam permanasse; contraria dixerunt rationi, & iniuriam fecerunt DEO iudici, ac vindici peccatorum, iustissimo, nimirum, verissimè illud in Concilio Arausicano dictum est: *Iniustitiam DEO dare conuincitur, qui mortem quæ est pœna peccati, sine peccato, quod est meritum mortis, ad nos transisse dicit.* Si autem vt mortis, ita etiam peccati, cuius illa est pœna, cuncti homines sunt participes, cùm peccatum illud non possit esse actuale, quod proprio arbitrio, & voluntate hominis fit, sic enim latius pateret pœna quàm culpa, cùm etiam infantibus, qui peccatum actuale nec habent vllum, nec habere possunt, mors contingat: necessium est fateri, peccatum, cuius pœna mors est, diffusum in omnes homines, aliud esse non posse, nisi peccatum originale. Meritò igitur ex hoc potissimum Pauli loco Patres omnes collegerunt, & probarunt, doctrinam, quam habet Ecclesia Catholica de peccato originali: Et in tribus Conciliis Mileuitanò, Arausicano, & Tridentino dictum est, eos, qui negant, peccatum originale, vt traditur ab Ecclesia Catholica, euidenter contradicere Paulo, apertis verbis id docenti, cùm ait hoc loco: *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt.*

Conc. Arausicanum.

Mors pœna peccati originalis.

37 Restant verba illa breuiter explicanda: *Et ita in omnes homines mors pertransiit.* Illud: *Et ita*, significat, quia mors erat pœna peccati, hoc traducto ad posteros Adæ, etiam illam ad eos permanasse necesse fuit. Nec satis Paulo fuit, dixisse, peccatum & mortem intrasse in mundum; ne quis enim suspicaretur, ea quidem intrasse in mundum, sed non esse dispersa in omnes; continuò adiunxit, de morte quidem dicens: *Et ita in omnes homines mors pertransiit*: de peccato autem, *in quo omnes peccauerunt.* Magnam verò emphasim habet verbum illud: *Pertransiit*, denotat enim propriam rationem peccati originalis, quod eo differt à peccato actuali, propria voluntate admisso, quòd hoc est personale, in persona quæ peccat, solum manens, nec aliunde ad ipsam translatum, nec ab ipsa traducendum ad alios homines. Peccatum autem originale deriuatum est à primo homine ad filios suos, & deinceps ad omnes posteros per carnalem propagationem naturæ humanæ. Primum enim illud peccatum Adami, non solùm fuit peccatum illius personæ, sed vniuersæ naturæ humanæ, quæ in eo, tanquam in radice, atque origine continebatur. Audiat lector B. August. Serm. 4. de verbis Apostoli vim illius verbi: *Pertransiit*, scitè ponderanté hisce verbis: Videte fratres genus humanū à prima illius primi hominis morte defluxisse. Etenim peccatum à primo homine intrauit in hunc mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit. Attendite fratres, & cōsiderate verbū istud: *Pertransiit*. Inde enim est & paruulus reus; peccatum nondum fecit, sed traxit: etenim illud peccatum non in fonte mansit, sed pertransiit; non, in illum, aut illum, sed in omnes homines pertransiit. Genuit peccatores morti obnoxios primus peccator, & primus præuaricator. Sic Augustinus.

Differentia peccati originalis atque actualis.

Ponderatur à S. August. verbū (Pertransiit.

38 Mortis porrò nomine Paulus hoc loco mortem corporalem significauit, hæc enim

enim est primi peccati pœna omnibus manifesta. Securus enim hoc loco est Apostolus doctrinam Mosis, qui in libro Genesis narrat, dixisse DEVM Adamo: *In quacumq; die de ligno scientia boni & mali comederis, morte morieris*, quod intellexisse eum de morte corporali, satis ipsemet indicauit, cùm post admissum peccatum, volens eijcere Adamum ex Paradiso, dixit ei: *Quia comedisti de ligno, ex quo praeceperam tibi ne comederes, in sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es; quia puluis es, & in puluerem reuerteris.* Quin etiam cur eum de Paradiso eijceret, hanc præcipuè causam reddit: *Ne forte*, inquit, *mittat manum suam, & sumat de ligno vitæ, & viuat in æternum.* Nomen item mortis, cùm simpliciter, & præcisè dicitur, secundum vulgatam eius nominis significationem, & communem hominum loquendi consuetudinem, pro morte corporis accipitur. *Paulum hic loqui de morte corporali. Genes. 2. Genes. 3.*

Nec sum tamen nescius, & Philonem de allegoriis legis Mosaicæ, & Eucherium in libro primo commentariorum in Genesim, & S. Gregorium in Registro lib. 6. & cap. 195. & est epistola 31. ad Eulogium, censuisse, quam mortem Deus comminatus est Adamo, eam non fuisse mortem corporis, sed animæ, propterea quod Deus dixit Adamo: *In quacumque die comederis ex eo, morte morieris*, quod non fuit verum de morte corporali: nam post eam diem, qua comedit fructum vetitum, vltra nongentos annos vixit Adam: necesse igitur est nomine mortis non corporis, sed animæ, mortem intelligi. Sed quod nos suprà docuimus, id profectò verius dictu est, & his auctoribus nos opponimus auctoritatem B. Augustini, qui & de morte corporis intellexit comminationem DEI, & rationem ab istis Auctoribus allatam dissoluit. Sic enim scribit in capite 23. libri 13. de ciuit. DEI: Quapropter etiamsi mortem istam manifestam, qua fit animæ à corpore separatio, intelligamus simul significatam in eo, quod DEVS dixerat: *Qua die ederitis ex illo, morte moriemini*, non ideo debet id absurdum videri, quia non eo prorsus die à corpore sunt soluti, quo cibum interdictum, mortiferumque sumpserunt. Eo quippe die mutata in deterius, vitiatâque natura, atque à ligno vitæ separatione iustissima, mortis etiam in eis corporalis necessitas facta est, cum qua nos necessitate nati sumus. Et interpositis quibusdam, denique subdit: Propterea DEVM de morte secunda nihil tunc dixisse credendum est, quòd eam occultam esse voluit propter dispositionem noui Testamenti, vbi secunda mors apertissimè declaratur, vt prius ista mors prima, quæ communis est omnibus, proderetur ex illo venisse peccato, quod in vno commune factum est omnibus. Hæc Augustinus. Non eo tamen inficias, etiam mortem animæ indiuiduā esse comitem peccati originalis: ea tamen ratione, vt mors animæ significat separationem animæ à DEO, & priuationem visionis eius, ac vitæ æternæ: non autem prout mors animæ significat, præter hæc, etiam æternos cruciatus inferni. Atque in hunc modum liceret interpretari sententiam Ambrosij dicentis, in commentario huius loci, nos ex peccato Adami mortem corporis, quæ vocatur prima mors, non autem mortem animæ, quę dicitur secunda mors, contraxisse. 39 *Philo, Eucherius, S. Greg. S. August. Ambrosius.*

Ponam huic disputationi finem, si vnum modo, lectorem monuero, verbis illis Apostoli: *In omnes homines mors pertransiit*, apertè ostendi, generalem esse, ac sine vlla exceptione, pœnam mortis: nec vllum fuisse hominum, nec esse, nec fore vnquam, qui hanc mortis pœnam effugiat. Quod etiam pluribus aliis in locis scriptura nos docet, nempe in libro secundo Regum cap. 14. scriptum est: *Omnes morimur, & sicut aqua dilabimur, quæ non reuertuntur.* Et Dauid ait: *Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem?* Et Paulus ipse: *Statutũ est omnibus hominibus* 40 *Nemo à morte immunis. Psalm. 88. Ad Heb. 9.*

ſemel mori. Et 1.ad Cor. 15. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes*
1.ad Theſſ.5. *viuificabuntur.* Et ſcribens ad Theſſalonic. *Omnes quidem reſurgemus; ſed non omnes immutabimur.* Sic enim habet latina lectio; eademque ſentētia eſt lectionis græcæ, quæ eſt huiuſmodi: *Omnes quidem dormiemus, ſed non omnes immutabimur:* reſurrectionem autem neceſſariò antecedit mors; & dormire, pro, mori, non rara eſt ſcripturæ phraſis. Quanquam verò in nonnullis codicib. græcis olim fuerit hæc lectio: *Omnes quidem non dormiemus, ſed omnes immutabimur*, quã aliqui veterum ſecuti ſunt; priorem tamen, quam dixi, lectionē, & in multo pluribus libris græcis inueniri, pluréſque eam ſequi Doctores, atque in ea magis acquieſcere Eccleſiam Catholicam, nec non & congruentiorem illam eſſe conſilio Pauli &
S.Hieron. ſententiæ verborum eius affirmat S.Hieronym. & grauium virorum auctoritate confirmat in epiſt.152. quæ ſcripta eſt ad Minerium & Alexandrum. Vide ſuper hoc etiam Auguſtinum in lib.20.de ciuitate Dei cap. 20.

OCTAVA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 12. In quo omnes peccauerunt.

41 ADIECIT hæc verba B.Paulus, ne quis diceret, non debuiſſe mortem, peccati Adæ pœnam, tranſire ad poſteros eius, qui nihil tunc
Ezech.18. peccauerant; cùm Dominus per Ezechielem dixerit: *Anima quæ peccauerit, ipſa morietur.* Ideo Paulus adiunxit hæc verba: *In quo omnes peccauerunt*, docens, poſteros Adæ non eſſe peccati eius expertes; ſed quemadmodum in illo erant omnes tanquam in principio, & ſeminario humani generis, ita peccante eo, etiam ipſi vnà peccauerunt, & mortis ſententiam pariter cum ipſo acceperunt. Verùm quia Paulus ante hæc verba, tria nominauerat, primò, vnum hominem, per quem peccatum intrauit in mūdum: tum, ipſum peccatum, per quod mors intrauit in mundum: ac demùm mortem ipſam, quæ in omnes homines pertranſiit: meritò quæritur, ad quodnam horum trium iſtud: *In quo omnes peccauerunt*, referri debeat. Et referri quidem oportere ad vnum, ſiue primum hominem, rectè argumentatur S. Auguſtinus ad hunc modum: Illud, *in quo*, non poteſt referri ad peccatum, quia græcè, (qua lingua ſcripſit Apoſtolus) vox ſignificans peccatum, *ἁμαρτία*, eſt fœminini generis, nec ad mortem (licet græcè θάνατος, ſit maſculini generis) quia faceret abſurdùm ſenſum, hunc nempe, in qua morte omnes peccauerunt; non enim in morte peccant homines, ſed in peccato, vel per peccatum incurrunt mortem: nec mortis effectus, vel pœna
Ad Rom.6. eſt peccatum, ſed contra, vt dixit Apoſtolus: *Stipendium peccati mors.* Reſtat igitur, vt illud, *in quo*, non alio referri debeat, niſi ad vnum, ſiue primum hominem, quo peccante, omnes vnà poſteri eius peccauerunt.

Ponam

Ponam hîc Augustini verba, quod non nihil obseruatione dignum contineant. Sunt autem in cap.4.lib.4. contra duas epistolas Pelagianorum hæc fermè: Quid est illud: *In quo omnes peccauerunt?* Aut enim in illo homine peccauerunt, per quem peccatum intrauit in mundum; quoniam quando ille peccauit, in illo erant omnes. Aut in illo peccato peccauerunt omnes, quia vnius illius hominis peccatum generaliter omnium factum est, quod nascentes tracturi erant omnes. Aut restat vt dicant, quod in illa morte peccauerunt omnes: non enim mouere debet, quia non dixit, *in qua*; sed, *in quo*; mors quippe in græca lingua masculini generis est. Sed hoc quemadmodum possit intelligi, non planè video, in peccato enim moriuntur homines, non in morte peccant. nam peccato præcedente mors sequitur, non autem morte præcedente sequitur peccatum. Aculeus enim mortis est peccatum; id est, aculeus, cuius punctione fit mors, non aculeus, quo pungit mors sicut venenum, si bibitur, appellatur poculum mortis, quod eo poculo facta sit mors, non quod morte sit poculum factum, aut à morte datum. Quod si propterea illud, *in quo*, non potest referri ad peccatum, quia in græco, vnde translata est epistola, peccatum fœminino genere positum est: restat vt in illo primo homine peccasse omnes intelligantur, quia in illo fuerunt omnes, quando ille peccauit; vnde peccatum nascendo trahitur, quod nisi renascendo non soluitur. Sic etiam sanctus Hilarius intellexit hunc locum, ait enim: *in quo*, id est, in Adam, omnes peccauerunt. Et mox subdit: Manifestum est, peccasse omnes in Adam quasi in massa, ipse enim per peccatum corruptus est, & inde omnes quos genuit, nati sunt sub peccato. Hæc scribens Hilarius, sine ambiguitate commonuit, quo modo intelligendum sit, *in quo omnes peccauerunt*. Hactenus ex Augustino. In quo illud dignum est animaduersione, quod, quam extremis pænè verbis sententiam attribuit Hilario, ea tota, atque iisdem plenè verbis reperitur apud vulgo existimatum, & dictum Ambrosium in commentario huius loci: nec in scriptis Hilarij inuenitur. Quare non improbabilis sit coniectura, istos commentarios tempore Augustini, nomine Hilarij esse habitos; sicut etiam tempore Cassiodori ferebantur nomine Gelasij: Nam quia scriptor illorum commentariorum sine suo nomine eos euulgauerat, data est licentia, variis Auctoribus affingendi. quisquis tamen ille fuerit, perantiquus certè fuit scriptor: nam ipsemet super illis verbis Pauli, quæ sunt in cap.3. prioris epist. ad Timoth. *Quæ est ecclesia* DEI *viui, columna, & firmamentum veritatis*, ait, quo tempore scribebat illa, fuisse rectorem ecclesiæ Damasum; ex quo intelligitur, illum fuisse æqualem Basilij, Epiphanij, & Hieronymi, & paulo seniorem Augustino.

S. August.

Ad Rom.

S. Hilarius.

Documentum lectori obseruandum.

Cæterùm lubet etiam hîc adscribere luculentam horum Pauli verborum explanationem, quam tradit Origenes, tractans hunc Pauli locum, & optime docens, quemadmodum omnes homines in Adam peccante, & mortis damnato, etiam peccare, & mortis pœna condemnari potuerint. Scribit autem Origenes ad hanc fermè sententiam: Si ante Adam peccauit Eua, *A muliere enim*, ait Scriptura, *initium peccandi factum*, & ante mulierem diabolus peccauerat, de quo scilicet scriptum est, quod ille homicida erat ab initio, quomodo verè dictum est, quod per vnum hominem peccatum intrauit in mundum? Sed sciendum est, Apostolum naturæ ordinem tenuisse; & quia de peccato loquebatur, ex quo mors in omnes homines pertransierat, successionem posteritatis humanæ, quæ morti ob peccatum succubuit, non mulieri, aut diabolo assignat, sed viro: non enim est vir ex muliere, sed mulier ex viro: & ob hoc mortalis posteritas, & corporalis successio viro potius auctori, quàm mulieri debetur, sed quò euidentius etiam fiat quod dicimus, memorandum est, quod Apostolus scribens ad Hebr, 42

Obseruanda Origenis explanatio huius loci. *E. clef. 25.* *Ioan 8.*

1, ad Cor. 11.

 capite 7.

Genes. 14. capite 7. dixit, quando Abraham decimas obtulit sacerdoti Melchisedech, tunc etiam decimatum fuisse pronepotem eius Leui: nam licet post mortem Abrahæ aliquot annis, natus fuerit, erat tamen tunc in lumbis Abrahæ. Si ergo Leui, qui generatione quarta post Abraham nascitur, in lumbis Abrahæ fuisse perhibetur, multo magis omnes homines, qui in hoc mundo nascuntur, & nati sunt, in lumbis erant Adæ, cum adhuc esset in Paradiso, & omnes homines in ipso expulsi *Genes. 3.* sunt de Paradiso: & per ipsum mors, quæ ei per præuaricationem aduenit, consequenter & in eos pertransiit, qui lumbis eius continebantur. Vnde Apostolus *1. ad Cor. 15.* alio loco dixit: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in* CHRISTO *omnes viuificabuntur.* Ergo neque ex diabolo, qui ante mulierem peccauerat; neque ex muliere, quæ ante virum præuaricata est, sed per Adam, ex quo omnes mortales originem duxerunt, verè dicitur intrasse peccatum, & per peccatum mors. Ita ferè Origenes.

43 Illud itaque, *in quo omnes peccauerunt*, non aliud significat, nisi peccante Adam, *Hanc sententiam Pauli non efficere conceptioni immaculatæ B. virginis MARIÆ.* in quo erat origo, & seminarium humani generis, posteros eius omnes peccasse: id autem est, nascendo ex Adam, accipere naturam peccato eius vitiatam, & originali iustitia, cum qua fuerat condita, & quam perpetuò custodire debuerat, spoliatam atque priuatam. Sed enim licet Paulus in vniuersum dicat, omnes peccasse in Adam; id tamen non est intelligendum de facto, vt in scholis loquimur, quasi reuera omnes qui nati sunt, peccatum ex eo traxerint: Sed intelligendum est hoc Apostoli dictum, quantum ad naturalem conditionem ipsius propagationis humanæ; & nisi præter naturalem ordinem, DEVS singulari aliqua prærogatiua, & priuilegio aliquem huic necessitati eximat; in eodem videlicet puncto temporis, quo animam rationalem creat, eam gratia sua præueniendo, atque infectionem peccati originalis præuertendo: id quod DEI genitrici semper virgini MARIÆ esse datum à DEO, piè creditur. de CHRISTO autem nulla esse potest quæstio; Is enim, licet fuerit in lumbis Adæ secundum corpulentam substantiam, quam fœmina præbet ad generationem fœtus: non fuit tamen in lumbis Adæ secundum rationem seminalem, quæ à viro deciditur, & sola vim habet effectricem generationis, atque propagationis: CHRISTVS enim non est conceptus ex semine viri, sed virtute SPIRITVS sancti.

44 Hæc porrò lectio nostri interpretis: *In quo omnes peccauerunt*, haudquaquam *In Erasmũ.* placuit Erasmo, arbitranti græca verba sic potius verti oportuisse: *Eo quod omnes peccauerunt*, siue, *quatenus omnes peccauerunt.* Non enim, inquit, græcè est præpositio, ἐν, cui respondet latina, in, sed est, ἐπὶ, quod non significat, in: vnde non hic legitur græcè ἐν ᾧ, sed ἐφ᾽ ᾧ, quod secundum proprietatem linguæ græcæ significat latinè, eo quod, vel, in quantum, vel quatenus. At enim Erasmo aduersantur omnes fermè, qui illud, *in quo*, referunt ad peccatum Adam, & non ad propria singulorum hominum peccata. nec solum Augustinus, & latini patres illud, *in quo*, interpretantur, in Adamo, Sed etiam Græcorum doctissimi, qui græcæ præpositionis, ἐπὶ, vim minimè ignorabant, Origenes, inquam, & Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius, & alij. Quin etiam alicubi præpositio, ἐπὶ, non potest commodè latinè verti aliter quàm per, in, vt in cap. 9. epist. ad Hebræos in illis verbis: *Quæ non possunt iuxta conscientiam perfectum facere seruientem, solummodo in cibis.* Pro illo, *in cibis*, græcè est, ἐπὶ βρώμασι. Et paulo infrà: *Testamentum enim in mortuis confirmatum est*, pro, *in mortuis*, græcè legitur, ἐπὶ νεκροῖς. atque itidem duo hæc loca vertit ipsemet Erasmus. Sed esto, legamus, vt iste vult, *eo quod omnes peccauerunt*, etiam secundum istiusmodi lectionem conuincitur, verba hæc Pauli intelligi debere de peccato originali. Ait enim Paulus, & peccatum, &

mortem

mortem intrasse in omnes homines, eo quod, vel quatenus, omnes peccauerunt. Si hoc intelligatur, eo quod omnes peccauerunt in ipso Adamo, manifestè apparet peccatum originale, quod ex Adamo omnes per generationem trahunt. Sin autem illud, *eo quod omnes peccauerunt*, intelligatur de peccatis, quæ proprio arbitrio & voluntate peccant homines, falsa vtique Pauli esset sententia: non enim mors contingit cunctis hominibus, quia propria ipsi fecerunt peccata, quippe cum mors etiam infantibus contingat, qui proprium peccatum nec habent vllum, nec habere possunt. Non igitur mors in omnes homines pertrãsiit, eo quod ipsi propria voluntate peccauerunt, sed quia originaliter peccauerunt in Adamo.

NONA DISPVTATIO.

Aduersus eos, qui perperam hunc Pauli locum interpretantes dixerunt, ex Adamo transisse peccatum in omnes homines non per propagationem, sed per exemplum atque imitationem.

HOc tandem in loco manifestè prodidit se Auctor commentariorum in epistolas Pauli, iam pridem falsò ferens nomen beati Hieronymi. Explanans enim hæc verba Pauli, apertè ostendit se non modò non esse B. Hieronymum acrem Pelagianorum hostem; verùm ne Catholicum quidem scriptorem, sed Pelagianæ doctrinæ amatorem, atque sectatorem. Similiter enim atq; Pelagius hunc Pauli locum non de peccato originali ab Adamo per propagationem in omnes homines transfuso interpretatur, sed de propriis singulorum hominum peccatis, ad exemplum atq; imitationem Adami factis, qui primus omnium peccatum inuexit in mundum. Ponam eius verba, vt ex ipsis verbis mentem, sensúmque istius Auctoris lector agnoscat. Sic autem in explanatione loci huius scribit: *In hunc mundum peccatum intrauit, & per peccatum mors.* Exemplo videlicet, vel forma: quemadmodum enim cum non esset peccatum, per Adamum aduenit; ita cum penè apud nullos iustitia remansisset, per CHRISTVM est renouata. Et sicut per illius peccatum mors intrauit; ita & per huius iustitiam, vita est reportata, futura quidem, non autem præsens. *Et ita in omnes homines mors pertransiit.* Dum scilicet ita peccant homines, & similiter moriuntur, vt ille peccauit, & mortuus est. Ideo autem dixit omnes homines mortuos (morte videlicet animæ.) quia in multitudine peccatorum, non excipiuntur pauci iusti. Sicut etiam Dauid dixit: *Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.* Siue in eos omnes pertransiit, qui humano, non cœlesti ritu viuebant. Neque enim in Abraham, & Isaac, & Iacob pertransiit mors, de qua dixit Dominus: *DEVS Abraham, DEVS Isaac, DEVS Iacob, non est autem DEVS mortuorum, sed viuentium.* Apostolus autem hoc loco mortem animæ significat: Adam enim

45 *Vulgo dictus Hieronymus in commentario huius loci Pelagianizat.*

Psalm. 52.

Matth. 19. *Exod. 3.*

Ezech. 18 enim præuaricando mortuus est, sicut & Propheta dixit: *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur.* Transiuit enim in omnes homines, qui naturalem legem præuaricati sunt. Sic ibi: Sed apertius idem Auctor paulò infrà, insaniam putat dicere, peccatum ab Adamo propagatum esse ad posteros eius: super illis enim verbis Pauli, quæ sunt in cap. 7. huius epistolæ: *Sine lege enim peccatum mortuum erat.* Ita scribit: Pene in obliuione erat lex naturalis, quæ suggerebat quid sit peccatum: idcirco lex litteræ superinducta est, vt commoneret oblitos. Item si, cum lex non esset, peccatum mortuum est: insaniunt, qui de Adam per traducem asserunt ad nos venisse peccatum. Sic iste Auctor.

46 *Hæresis Pelagij circa pec catū originale.* Verùm nos à capite ipso arcessere oportet propriam huius doctrinæ rationem atque confutationem. Pelagius Synchronos B. Hieronymo fuit: cuius hæresis multum, diuque ecclesiam Catholicam exercuit, & vexauit, quòd eius doctrina valde tueri libertatem humanæ voluntatis, & rationi admodum conueniens, & philosophorum doctrinis maxime consentanea esse videretur. Is negauit vllum esse peccatum originale, affirmans, Adamum suo peccato sibi tantùm nocuisse, nec damnum vllum spirituale, vel temporale posteris suis attulisse: nec aliter fuisse dicebat Adamum procreatum à Deo (quantum ad naturalia) quàm nunc se habet quilibet homo: nec mortem nec alia mala, quæ patimur, pœnas esse peccati, sed defectus naturæ humanæ ex naturali eius compositione naturaliter & necessariò prouenientes. Propterea autem Apostolum dixisse, per vnum hominem peccatum intrasse in mundum, & pertransisse in omnes homines, non quia peccatum originale ex illo transfusum sit per propagationem, sed quia peccatum illius transiuit in omnes per exemplum & imitationem: hoc scilicet intellectu: quod quicumque post Adamum peccauerunt, & Deo rebelles fuerunt, in hoc imitati sunt primum suum parentem, qui primus omnium peccauit, legem Dei per inobedientiam violando. Atque hæc quidem fuit Pelagij interpretatio huius loci Paulini, & super peccato originali sententia.

47 Beatus porrò Augustinus, acerrimus in Pelagianos pro peccato originali propugnator, plurifariã multis, & validis rationibus, & Pelagianam sententiam confutat, & Catholicam originalis peccati doctrinam confirmat. Sed nobis tria potissimum ex libris eius loca huc transcribere visum est; sanè quàm ad huius nostræ Disputationis tractatum, explicatúmque accommodata. Primus locus est

Augustini disputatio in Pelagianos, quòd sanctus Paulus hoc in loco agat de peccato originali. in cap. 9. 1. lib. eorum trium librorum, quos Augustinus de peccatorum meritis, & remissione scripsit ad Marcellinum. Ibi dupliciter refellit interpretationem verborum Pauli à Pelagianis confictam de transitu peccati primi hominis in omnes homines non per propagationem, sed per imitationem. Primùm enim, si de transitu peccati in omnes homines per imitationem locutus esset Apostolus, non vtique dixisset, per vnum hominem intrasse peccatum in mundum, sed per diabolum: primus enim doctor, & auctor peccandi, diabolus fuit; de eo nempe

1. Ioan. 3. scriptum est: *Qui facit peccatum, ex diabolo est, ipse enim ab initio peccat.* Et in Scriptura dicuntur filij, & imitatores diaboli, homines impij, & scelerati. Deinde, Paulus comparat Christvm cum Adamo, faciens vtrumque contrariarum rerum principium, & Auctorem: Adamum quidem, peccati, & mortis; Christvm verò iustitiæ, & vitæ: Sed Christvs non solùm est auctor iustitiæ per exemplum, & imitationem, sed etiam per communicationem iustitiæ suæ cum his, qui in eo spiritualiter regenerantur. Ergo similiter Adam auctor peccati fuit, non per imitationem tantùm, sed etiam per transfusionem in omnes, qui ex ipso carnaliter generantur.

Augustini verba, sunt hæc: Hoc autem Apostolicum testimonium, in quo ait:

Per

Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, conari eos quidem, Pelagianos, in aliam nouam detorquere opinionem, tuis litteris intimasti: sed quidnam illud sit, quod in his verbis opinentur, tacuisti. Quantum autem ex aliis comperi, hoc illi sentiunt, quod & mors ista, quæ illic commemorata est, non sit corporis, quam nolunt Adam peccando meruisse, sed animæ quæ in ipso peccato fit: & ipsum peccatum non propagatione in alios homines, sed imitatione ex primo homine transisse. Hinc enim etiam in paruulis nolunt credere, per baptismum solui originale peccatum, quod in nascentibus nullum omnino esse contendunt. Sed si Paulus significare voluisset, peccatum intrasse in mundum, non propagatione, sed imitatione, non eius principium dixisset Adamum, sed diabolum, de quo scilicet scriptum est: *Ab initio diabolus peccat.* 1.Ioan.3. Et in alio loco: *Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum*; *imitantur autem eum, qui sunt ex parte eius.* Sap.2. Propterea verò Apostolus peccati, quod in omnes per generationem transiuit, principem fecit Adamum, quod ab eo humani generis propagatio sumpsit exordium. Imitantur quidem Adamum quotquot per inobedientiam transgrediuntur mandatum DEI: sed aliud est, quod exemplum est voluntate peccantibus; & aliud, quod origo est cum peccato nascentibus. Nam & CHRISTVM imitantur sancti eius ad sequendam iustitiam, sicut Apostolus ait: *Imitatores mei estote, sicut & ego CHRISTI.* Sed præter hanc imitationem gratiæ 1. ad Cor 4. & 11. & alibi. eius, etiam illuminationem, & iustificationẽ intrinsecus operatur in nobis. Hæc enim gratia baptizatos quoque paruulos suo inserit corpori, qui certè imitari aliquem nondum valent. Sicut ergo ille, in quo omnes viuificabuntur, præterquam quòd ad iustitiam exemplum imitantibus præbuit; dat etiam sui SPIRITVS occultissimam fidelibus gratiam, quam latenter infundit & paruulis: ita & ille, in quo omnes moriuntur, præter quam quod iis qui præceptum Domini voluntate transgrediuntur, imitationis exemplum est; occulta etiam tabe carnalis concupiscentiæ suæ, tabificauit omnes de sua stirpe venientes.

Iam verò quod subdit Apostolus: *In quo omnes peccauerunt*, quàm circumspectè, quàm sine ambiguitate dictum est? Si enim illud, *In quo*, intellexeris peccatum, quod per vnum hominem intrauit in mundum; manifestum est alia esse propria cuique peccata, in quibus hi tantùm peccant, quorum peccata sunt: & aliud hoc vnum, in quo omnes peccauerunt, quando omnes vnus ille homo fuerunt. Sin autem illud, *In quo*, non peccatum, sed vnum illum primum hominem significet, in quo omnes peccauerunt, quid etiam ista manifestatione manifestius dici potest? nempe legimus iustificari in CHRISTO qui credunt in eum, propter occultam communicationem, & inspirationem gratiæ, qua quisquis hæret Domino, vnus spiritus est. 1.ad Cor.6. Legatur mihi tale aliquid de iis, qui sanctos eius imitati sunt, vtrum quisquam dictus sit iustificatus in Paulo, aut in Petro, aut in quolibet aliorum, quorum in populo DEI magna excellit auctoritas. Dictum quidem est Abrahæ: *Benedicentur in te omnes gentes*: sed propter CHRISTVM Genes.12. videlicet, qui semen eius fuit secundum carnem. Vnde idem manifestius alibi Infra 22. dictum est: *In semine tuo benedicentur omnes gentes*. Dictum autem quenquam in diuinis eloquiis peccasse, vel peccare in diabolo, cùm eum iniqui, atque impij homines imitentur, nescio vtrum quisquam reperiet: quod tamen cum Apostolus de primo homine dixerit: *In quo omnes peccauerunt*, adhuc de peccati propagine disceptatur, & nescio quæ nebula imitationis opponitur. Hæc Augustinus eo in loco.

Alter locus est in epistola octogesima nona, quam Augustinus scripsit ad 48
Hilarium, in responsione ad tertiam quæstionem in quo loco argumentatur,

Paulum hoc in loco agere de transitu peccati Adæ in omnes homines, non imitatione tantùm, vt aiebant Pelagiani, sed per transfusionem, & propagationem, ex illis verbis Pauli, quæ sunt in hoc ipso capite paulò infrà: *Non sicut peccatum, ita & donum: nam iudicium quidem ex vno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem.* Si peccatum Adami nihil posteris eius nocuit, quantum ad animum, vt aiunt Pelagiani, neque propter illud condemnantur homines, sed propter propria singulorum hominum peccata: non igitur dicere Paulus debuit, ex vno delicto factam esse cōdemnationem hominum, cùm illud delictum nihil eis nocuerit: sed dicere debuit ex multis delictis, quæ scilicet quisque facit, fieri condemnationem eius. Sicut enim dixit, gratiam hominibus esse factam per CHRISTVM in iustificationem non ex vno, sed ex multis delictis, quia Christi gratia non tantùm soluit illud vnum peccatū Adami, sed alia quoq; multa peccata, quæ quisque propria voluntate faciens superaddit peccato Adæ: ita etiam dicendum ei erat, condemnationem fieri non ex vno, sed ex multis peccatis. Si autem Pelagiani dicerent, ideo Paulum dixisse, ex vno delicto fieri condemnationem, quia licet ea verè ac propriè fiat propter multa singulorum hominum propria peccata; attamen quia hæc ipsa peccata facta sunt ad exemplum & imitationem peccati Adæ, Apostolus cōdemnationem assignare voluit vni illo peccato tanquam exemplo cæterorum. Nos contra opponimus istis, ob eandem istam causam Apostolum de gratia Christi dicere debuisse, quod gratia Christi facta est ex vno delicto in iustificationem. Quanquam enim per gratiam Christi non tantùm Adæ peccatum; sed alia omnia hominum propria delicta delentur; quia hæc tamen facta sunt ad exemplum & imitationem peccati Adæ, vnius tantùm illius peccati mentio fieri debuit in iustificatione, sicut etiam in cōndemnatione vnius tantùm mentio est facta: vt hac ratione videlicet inter Adamum, & Christum apta & congrua fiat comparatio.

49 Atque hæc est summa disputationis, & sententiæ Augustini, quam ipse pluribus verbis eo, quo dixi, loco hunc in modum exponit: Dixit Doctor Gentium, in quo Christus loquebatur: *Iudicium quidem ex vno delicto in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem.* Proinde isti (Pelagiani) si quem fortè inuenerint infantem, non ex Adæ concupiscentia procreatum, ipsum dicant damnationi non esse obnoxium, nec per Christi gratiam ab illa damnatione esse liberatum. Quid enim est, *ex vno delicto in condemnationem*, nisi, illo delicto, quo deliquit Adam? Et quid est: *Ex multis delictis in iustificationem*, nisi quia CHRISTI gratia non tantùm soluit illud delictum, quo infantes obstringuntur, ex primo illo homine procreati: sed etiam multa delicta, quę cùm crescerent homines, addunt malis moribus suis? Tamen & vnum illud delictum, quo est obligata propago carnalis, quæ ab Adamo duxit originem, sufficere dicit ad condemnationem. Quid ad ista dicturi sunt isti? aut quid eis testat, nisi Apostolum errasse contendant? Clamat vas electionis, Doctor Gentium, tuba Christi. *Iudicium ex vno in condemnationem.* Et reclamant isti asserentes paruulos ex primo illo homine progenitos, non ire in condemnationem, etiamsi non fuerint baptizati. Quod si non audent resistere Apostolo, exponant nobis, quare iudicium ex vno delicto, ducat in condemnationem, cùm ex multis delictis homines damnandi veniant in iudicium: aut si propterea id dictum putant, quia initium peccati ex Adam factum est, quod imitati cæteri sunt, vt sic ex vno delicto in iudicium condemnationemque traherentur, qui imitando eum multa peccauerunt, cur non similiter de gratia iustificationis dictum est: *Gratia autem ex vno delicto in sanctificationem.* Cùm ergo in vtroque, id est, in iudicio, & in gratia

(quod

(quod attinet ad vnum & multa delicta) vna eademque ratio sit; dicant isti nobis, quare iudicium dixerit Apostolus ex vno delicto ducere in condemnationem, gratiam verò ex multis delictis in iustificationem? Aut certè acquiescant, ideo sic esse dictum, quia in hac causa duo constituuntur homines: Adam, ex quo consistit generatio carnalis, & CHRISTVS, ex quo prouenit spiritualis regeneratio. Sed quia ille tantùm fuit homo, hic autem & DEVS, & homo; non sicut generatio carnalis ex vno delicto tantùm obligat posteros Adæ, quod ab illo trahunt: ita hæc regeneratio vnum duntaxat soluit delictum, quod est ex Adam. Sed illi quidem generationi carnali ad condemnationem sufficit vnius delicti connexio; quicquid enim postea homines ex malis suis operibus addunt, non pertinet ad illam generationem, sed ad humanam conuersationem. Huic autem regenerationi non sufficit illud vnum tantummodo delictum soluere, quod ex Adam trahitur, sed quicquid etiam postea ex iniquis operibus humanæ conuersionis accedit. Rectè igitur dictum est ab Apostolo: *Iudicium ex vno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem.* Ad hanc fermè sententiam eo loci disputat Augustinus.

Tertius locus est in capite duodecimo libri sexti contra Iulianum, vbi Augustinus interpretamentum horum Pauli verborum à Pelagianis confictū, nouum sensum, & distortum, & abhorrentem à vero, & plenum impudentiæ ac dementiæ esse ostendit. Præterea, quod aiebant Pelagiani, propterea dixisse Apostolum, omnes homines peccasse in Adamo, quia propter ipsum, id est, sequendo ipsius exemplum, & ad imitationem eius peccauerunt, docet id esse perabsurdum: non enim homines in peccando, spectant exemplum Adami, neque eo exemplo incitantur ad peccandum; sed proprias quisque habet peccandi causas, & incitamenta. Sed Augustinum hæc ipsa copiosius, & disertius explanantem audiamus. De illis quoq;, inquit, Apostolicis verbis, in quibus impudentia mirabili, imò dementia resistitis fundatissimæ fidei, vbi ait: *Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt,* frustrà sensum nouum, atque distortum, & à vero abhorrentē moliris exsculpere, affirmans ea locutione dictum esse; *In quo omnes peccauerunt,* ac si diceretur: *Propter quod omnes peccauerunt,* quemadmodum dictum est à Dauide: *In quo corrigit iunior viam suam?* Vt scilicet non in vno homine omnes homines peccasse intelligantur originaliter, & tanquam in massæ vnione communiter; sed propterea, quia vnus hominum ille peccauit; id est, cùm imitantur illum, non cùm generantur ex illo. Sed non conuenit huic sensui ista locutio, vt dictum sit: *In quo*, tanquam, *propter quod*, nam propter hoc quisque peccat, quod sibi proponit vt peccet, vel quod illi quoquo modo est causa peccandi. Quis verò ab omni humano sensu tam sit absurdus, vt dicat, propter hoc fecit homo iste homicidium, quia in Paradiso Adam de ligno prohibito cibum sumpsit; cùm iste latrocinando occiderit hominem, nihil de Adam cogitans, sed propter hoc, vt aurum quod ferebat auferret? Sic & cætera cuncta peccata, quæ propria quisque committit, habent causas propter quas fiant, etiamsi nemo cogitet, quod ille primus homo commisit, neque illud sibi ad peccandum proponat exemplum. Propter hoc itaque, id est, Quoniam peccauit Adam, nec ipse Cain peccasse dicendus est, qui eundem patrem suum nouerat. Propter quid enim fratrem suum occiderit, notum est, quia non propter hoc quod perpetrauit Adam, sed quia bono eius inuidit. Hactenus ex Augustino. Ex cuius supradictis tribus locis liquidò apparet, quemadmodum olim Pelagiani locum hunc Pauli (ne pertinere ad peccatum originale videretur) commentitia

Psal. 118.

Genes. 3.

Genes. 4.

& distorta interpretatione corrumpere ac peruertere sint conati,& quàm à proposito & sententia verborum Pauli longè remota & abhorrens sit illorum interpretatio.

DECIMA DISPVTATIO.

SVPER IISDEM VERBIS APOSTOLI:

In quo omnes peccauerunt.

51 QVICVMQVE consideratè pensitat contextum huius disputationis,& verborum Apostoli, liquidò cernit, comparationem, quam Paulus pluribus verbis disertè tractat, inter Adam & CHRISTVM non posse aliter benè consistere, quàm si verba eius intelligantur de peccato Adæ in omnes posteros eius per carnalem propagationem transfuso. Illudque validissimum est argumentum ad confutationem illorum, qui verba hæc: *In quo omnes peccauerunt*, interpretantur, quatenus omnes peccauerunt, non quidem peccato originali, sed peccatis(vt vocant) actualib.proprio arbitrio,& voluntate factis:quod secundum istiusmodi sententiam, & interpretationem verborum Pauli,verba eius falsam, & absurdam redderet sententiam; sensus enim esset,propterea mortem pertrãsisse in omnes homines, quia omnes homines,imitando Adamum,actualiter peccauerunt:quod nõ modo falsum,sed etiam perabsurdum est. Si enim nomine mortis intelligatur mors corporalis, vt reuera intelligi debere,suprà ostensum est;manifestè falsum est,ideo mortẽ pertransisse in omnes, quia omnes peccauerunt actualiter: cùm innumeri propemodum infantes, antequam per ætatem propria voluntate peccare potuissent, morte oppressi fuerint. Nec sanè peccatum actuale causa est, cur homo sit subiectus necessitati moriendi:eo namque ipso temporis puncto, quo in vtero matris homo concipitur,& generatur, iam est obnoxius morti. Sin autem nomine mortis intelligatur mors animæ, quæ est æterna damnatio ad gehennam ignis,& falsum est istam mortem peruasisse omnes homines, cùm plurimi æternam salutem adepti sint: & falsum item est, omnes homines admisisse peccata mortalia, propter quæ tantùm mors animæ accidit homini. Ergo nulla ratione constare potest, vt diximus, consequentia disputationis Pauli, & sententia verborum eius,nisi locus hic de originali peccato exponatur. Denique in Concilio Arausicano & in Concilio Tridentino, vbi de peccato originali agitur,declaratum est,qui negant transfusionem peccati Adæ in suos posteros, euidenter contradicere eos Apostolo dicenti hoc loco: *Per vnum hominum peccatum intrauit in mundum, &c.* Et in Concilio Mileuitano proditum est, non aliter intelligendum esse,quod dixit Apostolus: *Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum*, quàm de peccato originali: quemadmodum Ecclesia Catholica, vbique diffusa, semper intellexit. Omninò, qui contendunt hunc Pauli locum

Conc. Arausicanũ & Tridentinum.

Mileuitanũ.

non

non pertinere ad peccatum originale, validissimum telum adimunt Catholicis, quo sententia Pelagianorum contra peccatum originale penitus confoditur: hoc enim Pauli testimonio vsi sunt Patres, & vsa sunt sacra Concilia ad probandum, firmandúmque Catholicam peccati originalis doctrinam.

Non igitur Theodoretus hunc Pauli locum neque ad veritatem, neque ad germanam Pauli sententiam rectè interpretatus est. Hunc etenim Pauli locum explanans in commentariis suis super hanc epistolam ad Romanos, docet, peccatum Adæ non pertransire ad posteros propriè secundum culpam, sed secundum multiplicem occasionem, & multiforme incitamentum peccandi: vt nihil sit aliud peccatum Adæ in nos transfusum, quàm multiplex occasio quædam, & vehemens incitatio ad peccandum ex peccato Adæ indita humanæ naturæ: quæ mors quasi per quatuor gradus adducit nos ad peccandum, hoc ordine: primò peccatum Adæ reddidit humanam naturam mortalem & passibilem: deinde, mortalitas & passibilitas hominis, priuationem habet, & indigentiam multarum rerum, quæ ad vitæ humanæ conseruationem conducunt. Ad hæc, priuatio & indigentia excitat appetitum, incendit cupiditatem quærendi, & comparandi quæ humanæ vitæ vtilia, & iucunda sunt. Postremò, cupido rerum vel vtilium, vel iucundarum, mediocritatis excessum suadet: cui persuasioni quicumque assentitur, peccat, & peccando, spirituali morte damnatur. Non igitur propter peccatum Adæ, nisi tantùm ex occasione, sed propter sua quisque propria peccata spiritualiter damnatur. Hæc est Theodoreti sententia, & interpretatio verborum Pauli, quam me fideliter exposuisse, cognoscet Lector ex verbis eius, quæ hîc subscribam. 52 *Animaduersio in Theodoretum.*

53 Explicans igitur Theodoretus hunc, quem nunc tractamus, Pauli locum, ita scribit: Cùm DEVS creasset Adamum, & ratione ornasset; dedit ei vnum præceptum ad rationem exercendam: neque enim fieri poterat, vt qui rationis esset particeps, & bona, maláque discernendi facultatem haberet, absque vlla lege viueret. Sed ille deceptus, mandatum transgressus est. Supplicij autem comminationem ab initio legislator mandato adiunxerat. Cùm igitur ob mandati transgressionem, mortis decreto factus esset obnoxius, tales quoque Cain, & Seth, & alios genuit: hi verò omnes, vtpote ex eo geniti, habebant mortalem naturam, quæ multis indiget, & cibo, & potu, & indumentis, & habitatione, & diuersis artibus. Harum rerum vsus sæpè ad mediocritatis exuperationem incitat: cuius mediocritatis exuperatio peccatum generat. Dicit itaque hoc loco diuinus Apostolus, quod cùm Adam peccauisset, & propter peccatum factus esset mortalis, vtrumque ad genus humanum peruenit: omnes etenim homines mors peruasit, quatenus omnes peccauerunt. Non enim propter primi parentis peccatum, sed propter suum, vnusquisque mortis decretum suscipit. Sic ibi Theodoretus, cuius extrema sententia, quod propter suum quisque peccatum subit mortis decretum, si de morte animæ intelligatur, æternísque inferni suppliciis, vera quidem est, sed non benè cohæret & congruit cum antecedentibus eius verbis, in quibus apertè loquitur de morte corporis. Sin autem intelligatur de morte corporis, planè falsa est, vt patet in infantibus.

54 Idem Theodoretus eandem sententiam tradit in commentariis suis in Psalm. super illis verbis Psalm. 50. *Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* Transgressionem, inquit, à principio audacter patratam à primis hominibus Dauid in medium profert, harum vndarum, quibus agitatur genus humanum, fontem esse dicens. Si enim illi non peccassent, non accepissent mortem præmium peccati: Si mortales non essent, perturbationibus obnoxij non

fuiſſent: Si perturbationibus caruiſſent, peccatum in illis locum non habuiſſet. Sed quia peccauerunt, & morti, & perturbationibus obnoxij ſunt facti; ſimiléſque procrearunt filios, quos concupiſcentiæ, timores, mœrores, ira, & inuidia, aliiq; affectionum morbi ſecuti: cum his ratio certat, & vincens, coronis triumphalibus coronatur: expugnata verò & ignominia, & pœnis afficitur. Hinc porrò diſcimus, vim peccati non eſſe naturalem; Si enim naturalis eſſet, à ſupplicio, qui peccant, liberi eſſe deberent: ſed naturam ipſam ad peccatum factam eſſe proclinem. Hactenus ex Theodoreto: ex cuius ſupradictis duobus locis ſatis apparet, eum non putaſſe, Apoſtolum hic loqui de peccato originali: non enim quem Paulus vocat tranſitū peccati ex Adamo in omnes homines, interpretatur tranſfuſionem illius peccati in poſteros per propagationem, ſed tantùm per occaſionem, & multa incitamenta ex peccato Adæ in humanam naturam tranſmiſſa: quibus ea fit valde procliuis ad peccandum. Nec tamen auſim dicere, peccatum originale non fuiſſe cognitum, & creditum, à Theodoreto; quippe qui fuit vir doctiſſimus, maximéque Catholicus; & iam ipſius ætate hereſis Pelagianorum de originali peccato impiè ſentientium, & à Pontificibus Romanis, & in conſiliis Eccleſiaſticis damnata fuerat.

ſſ Et verò, Catholicis omnibus indubitatum eſſe debet, ex peccato Adæ non modò pœnam mortis aliaſque miſerias permanaſſe ad poſteros eius, quæ poſſent figuratè appellari peccatum, quod fuerint peccati propriè dicti tanquam effectus & pœnæ, ſintque occaſiones & incitamenta homini ad peccandum: ſed etiam peccatum, vt ſignificat culpam, & verè facit peccatorem, tranſiſſe ad omnes per generationis propagationem. Nam & Paulus apertè dixit & peccatum, & mortem tranſiſſe ad omnes; & in illo primo homine peccaſſe omnes; & per illius inobedientiam conſtitutos eſſe peccatores. Et hæc eſt Catholicæ eccleſiæ ſententia, multis in Conciliis confirmata; ob idque infantes baptizantur in remiſſionem peccati; non actualis, quod in illa ætate facere non potuerunt, ſed

Anſelmus. originalis, quod ex Adam naſcendo traxerunt. Anſelmus in libro de conceptu virginali, ait, infantes non damnari propter peccatum Adæ, ſed propter peccatum, quod ipſi habent in ſe: nec poſteros Adæ portare iniquitatem eius, ſed ſuam quóſque propriam; licet peccatum Adæ, poſterorum eius peccati cauſa fuerit. Non enim aliter delictum Adæ imputaretur poſteris ad condemnationem, niſi quia illud quodam modo transfuſum eſt ad poſteros, in ipſis inhærens; ita vt ſuum quiſque proprium habeat originale peccatum. Sic Anſelmus. Certè in

Concil. Trid. Concilio Tridentino ſeſſione 5. in decreto de peccato originali, anathema decernitur in eos, qui non Adæ peccatum, ſed pœnas tantùm corporis in omnes poſteros eius tranſiſſe dicunt; idque hac vna Pauli ſententia confirmat: *Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertranſiit, in quo omnes peccauerunt.* Sententia porrò, quam hîc damnauit

Zuinglius. Iac. Faber. Tridentinum concilium, fuit hac noſtra ætate non ſolùm Zuinglij hæretici, ſed etiam Iacobi Fabri Viennenſis Epiſcopi tam in commentariis huius loci Pauli, quàm in Apologia quam ſcripſit pro iiſdem commentariis, perſpicuè affirmantis, peccatum originis nihil eſſe aliud, niſi obligationem humani generis ad mortem corpoream, ex primi parentis noxa contractam.

VNDECI

VNDECIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Vſque ad legem enim peccatum erat in mundo : peccatum *Verſu 13. & 14.* autem non imputabatur, cùm lex non eſſet, ſed regnauit mors ab Adam vſque ad Moyſen, etiam in eos qui non peccauerunt in ſimilitudinem præuaricationis Adæ, qui eſt forma futuri.

GERMANVS & proprius iſtorum verborum Apoſtoli ſenſus, eſt huiuſmodi : peccatum originale quod proximè ante dictum eſt intraſſe 56
in mundum, & per ipſum, mortem pertranſiſſe in omnes homines; licet ante legem promulgatam à Moyſe, vel ante doctrinam ſacram ab eo primum literis traditam non eſſet mundo cognitum, nec reputatum peccatum; inualuit tamen, & viguit etiam ante legem. Cuius rei illud eſt manifeſtum indicium & argumentũ, quod mors propria eius peccati pœna, ante Moyſen, immo iam inde vſque ab exordio mundi, mox videlicet poſt lapſum Adæ, regnauerit in mundo, id eſt, vt interpretatur Auguſtinus, imperium, & dominium obtinuerit in mundo, trahens homines in condemnationem : quæ vtique non regnaſſet, ſi non fuiſſet in mundo peccatum. Ac licet originale peccatum etiam ante Moyſen, non latuerit ſanctos illos Patriarchas, Noë, Abraham, alióſque inſignes pietate viros, ſempérque fuerit à DEO imputatum homini ad culpam, & pœnam; non erat tamen cognitum hominibus ſecundum legem tantùm naturæ, humanámque rationem viuentibus: à quibus ſicut non putabatur peccatum, ita nec imputabatur ad pœnam; non enim mortem quam patiebantur omnes, eius peccati pœnam exiſtimabant. Atque hæc eſt plana, & ſimplex, & congrua iſtorum verborum Pauli explanatio : vt illud, *vſque ad legem*, accipiatur excluſiuè, pro eo quod eſt, ante legem. Origenes tamen interpretatur illud, *vſque ad legem*, incluſiuè, id autem eſt, vſque ad finem legis, & vſque ad CHRISTI aduentum. Quo etiã modo verba hæc intellexit Auguſtinus in explanatione quarundam propoſitionum, ſiue ſententiarum huius Pauli epiſtolæ ad Romanos, ita ſcribens: Intelligendum eſt per iſtud *vſque ad legem*, ſignificari tempus, quouſque veniret gratia; contra eos enim hoc dictum eſt, qui arbitrantur, per legem auferri poſſe peccata. Et paulò poſt: Non putemus, *vſque ad legem*, ita dictum eſſe, quaſi iam ſub lege non eſſet peccatum, ſed ſic dictum eſt, *vſque ad legem*, vt totum legis tempus poſteà enumeret, vſque ad finem legis, qui eſt CHRISTVS. Verùm huic interpretationi aduerſatur id quod proxime ſequitur: *Peccatum autem non imputabatur, cum lex non eſſet*; tempore enim legis Moſaicæ, quomodo vere dici poteſt, non fuiſſe legem, & peccatũ non fuiſſe imputatum? cum lex Moyſis non ſolùm peccata demonſtraret, verum etiam pœnis quodque peccatum puniret?

B. Auguſt.

Origenes.

S. Auguſt.

Subdit

57 Subdit Paulus. *Regnauit mors ab Adam, etiam in eos qui non peccauerunt, in similitudinem præuaricationis Adæ.* Hanc lectionem latini interpretis habent etiam græci codices, eámque interpretantur Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, & Oecumenius in suis commentariis super hoc loco; eandémque citant

Irenæus. Cyrill. Alexand. Augustin.

Irenæus lib.3. cap.20. & Cyrillus lib.2. & 20. in Ioannem, Augustinus quoque lib.1. de peccatorum meritis, & remiss.cap.12. hanc lectionem diligenter explanat, non dissimulans tamen nonnullos codices latinos habere locum hunc sine negatione hunc in modum: *Regnauit mors ab Adam vsque ad Moysem in eos qui peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ.* Affirmat tamen ibi Augustinus, græcos codices fermè omnes habere hunc locum cum negatione, itidem vt ha-

S.Hieronym.

bet noster latinus interpres. Atque ita citatur hic locus à B.Hieronymo in Epitaphio Nepotiani ad Heliodorum, & epistola ad Paulam super obitu Blesillæ.

Origenes.

Origenes tamen, & Ambrosius legunt & interpretantur hunc locum sine negatione ad hunc sensum, mortem regnasse non solùm in Adam, cui Deus eam fuerat interminatus, sed etiã in alios omnes, qui ad similitudinem, & exemplum Adæ legem Dei præuaricati sunt. Nostræ porrò lectionis, quæ negationem habet, hic est sensus, mortem regnasse, id est, vim suam exercuisse etiam in infantes, qui nihil peccauerũt propria voluntate, similiter vt Adam peccauerat legem Dei præuaricando. vel, qui non aliter peccauerunt, quàm quòd similitudinem quandam præuaricationis Adæ in se habeant, quæ est ipsum peccatum originale. Quanquam alij hanc lectionem nostram referunt ad eos, qui peccauerunt peccato actuali, ita eam interpretantes, mortem non solum regnasse in Adamo, sed in aliis etiam omnibus, qui etsi peccauerunt, non tamen peccauerunt

Genes 3. Suprà 2.

in similitudinem præuaricationis Adæ, id est, non comederunt fructum vetitum arboris scientiæ boni, & mali, propter quem Deus Adamo mortem est minatus: atque ea puniuit ipsum. Vel non peccauerunt similiter vt Adam, id est, tam grauiter, vel mandatum aliquod à Deo sibi propriè datum violando, sicut fecit Adam: huiusmodi autem fuere homines, qui peccauerunt ante legem Moysis.

58 Iam verò in eo, quod subdit Paulus: *Quid est forma futuri*, Significans Adamum fuisse typum & figuram futuri: Ille genitiuus, *futuri*, sicut etiam græcè, τοῦ μέλλοντος, potest sumi dupliciter, vel neutro genere; vt referatur ad peccatum, & sit sensus, Adamum in peccato suo fuisse figuram, & exemplar quoddam eorum, qui postea peccauerunt. Vel potest accipi masculino genere, & referri ad Christum, qui futurus dicitur, non respectu eius temporis, quo hæc scribebat Paulus, sed respectu Adami, qui figuram gessit Christi venturi. Est autem & aptior & commodior atque probabilior hæc interpretatio: quam illud valde adiuuat, quod mox Apostolus adiungit comparationem Christi cum Adamo, demonstrans, quamuis hic fuerit figura illius, eos tamẽ fuisse admodum dissimiles, & in alio suo etiam genere dispares. Verum quispiam fortasse quærat,

Adam tripliciter figura Christi.

quemadmodum Adam fuerit figura Christi. fuit profectò figura Christi tripliciter: primò in genere, non autem in specie; quia vterque fuit principium & origo, & auctor eorum, quæ permanarunt ad vniuersum genus hominum sed Adam malorum, Christus bonorum. Deinde secundum analogiam, & proportionem, sicut enim se habet Adam ad malum humani generis, ita Christus ad bonum: ille peccato suo non vni, aut paucis, sed cunctis hominibus nocuit: Christus gratia sua omnibus profuit: per illum mors peruasit omnes: per hunc vita datur omnibus. Fuit etiam similitudo quædam, & conuenientia inter Adamum, & Christum: sicut enim Adam est parens omnium hominum

per

per generationem carnalem; ita CHRISTVS per spiritualem regenerationem. *Genes. 2.* Et quemadmodum Adam caput fuit, & sponsus Euæ quæ ex latere eius formata est: ita CHRISTVS caput est, & sponsus ecclesiæ, quæ ex latere eius, in cruce pendentis, vnde fluxit sanguis, & aqua, Sacramenta nostræ regenerationis & viuificationis, quodammodo formata est. *Ioan. 19.* Ac demum sicut Adam ex terra virgine, nec maledicta, sine virili semine à DEO conditus est: ita CHRISTVS ex matre virgine, sempérque benedicta, sine virili cooperatione per virtutem SPIRITVS sancti generatus est. *Genes. 2.*

DVODECIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Sed non sicut delictum, ita & donum. Si enim vnius delicto multi mortui sunt, multò magis gratia DEI & donum, in gratia vnius hominis IESV CHRISTI in plures abundauit. *Versu 15.*

58 DIXERAT Apostolus, Adamum fuisse CHRISTI figuram: Sed à contrario: ne quis putaret peccatum Adami, aut maiorem, aut æqualem habuisse vim nocendi hominibus, neque genus humanum plus boni accepisse per CHRISTVM, quàm contraxerat mali per Adamum; & CHRISTVM damna tantùm importata per Adamum humano generi compensasse, Apostolus in supradictis verbis & aliis, quæ proximè sequuntur, luculentè ostendit longe copiosiorem, & potentiorem fuisse gratiam CHRISTI ad seruandum homines, quàm fuit peccatum Adæ ad perdendum eos. Sed in eo quod latina lectio habet hoc loco, gratiam DEI per CHRISTVM in plures abundasse, scire conuenit, illud, *plures*, non poni comparatiue, sed positiue pro multis. Non enim significatur plures fuisse seruatos per CHRISTVM quam damnatos per Adamum; id enim constat non esse verum: sed hoc tantùm significatur, gratiam DEI per CHRISTVM excellentiori, & abundantiori modo profuisse plurimis, quàm peccatum Adami nocuerat. Et verò græca lectio nullum relinquit locum ambigendi: non enim habet, πλείονας, quod significat plures, sed, πολλούς, quod significat multos. Ergo gratia CHRISTI superat 59
Adami peccatum, non (vt in scholis loquimur) extensiuè, sed intensiuè.

Quatuordecim rationibus declaratur vberiorē atq; potētiorē fuisse Christi gratiam, quàm peccatum Adæ.

Sed quæri dignum est, cùm sit manifestum, latius patere peccatum Adæ quàm gratiam CHRISTI, & paucos esse, qui gratia CHRISTI seruantur, præ innumeris peccato Adæ infectis atque pereuntibus: quanam ratione verum sit quod ait hoc loco Apostolus, gratiam CHRISTI fuisse abundantiorem atque potentiorem, quàm Adæ peccatum. Verùm ego hanc Pauli sententiam esse verissimam, multis rationibus demonstrare possum, quas hîc

 strictim

strictim attingam, enumerando potius, & indicando eas, quàm explicando. Primò, ex Adamo vnum duntaxat peccatum originale contrahimus: à CHRISTO multa & varia gratiarum dona accipimus. Secundò, Adam vno tantum peccato humanum genus infecit. CHRISTI gratia non modò vnum ex Adamo peccatum soluit, sed homines omnibus aliis peccatis actualibus sanat, & liberat. Tertiò, per peccatum ex Adamo originale obnoxij sumus tantum pœnæ damni, quæ est priuatio gratiæ, & gloriæ DEI: gratia CHISTI & pœna damni, & pœna sensus, quæ pro peccatis actualibus luenda esset in inferno, omnes absoluit. Quartò, ex Adami peccato extitit deordinatio, & rebellio concupiscentiæ aduersus rationem: per gratiam CHRISTI rursus in ordinem cogitur concupiscentia, vt non dominetur rationi, & vt eius rebellio proficiat nobis ad illustriorem victoriam, ampliorémque gloriam. Quintò, per Adæ peccatum amissa est gratia, per quam primus homo potuit perseuerare; per CHRISTVM

B. August. datur gratia, per quam non solum homo perseuerare valeat, sed etiam perseueret: Et hanc rationem copiosè doctéque tractat B. Augustinus in lib. de bono perseuerantiæ. Sextò, peccatum Adæ regnabit in mundo: CHRISTI gratia manet vsque ad diem iudicij, & viget in æternum. Septimò, per peccatum Adæ intrauit mors corporis in mundum, sed temporaria: per gratiam CHRISTI dabitur etiam corpori vita immortalis. Octauò: peccatum Adæ abstulit nobis iustitiam originalem, qua præditi potuissemus non mori, per CHRISTI gratiam dabitur homini, vt semper viuat, & mori non possit. Nonò, peccatum Adæ ad homines solos permanauit: at CHRISTI gratia ad ANGELOS etiam extenditur. Decimò, licet in eo videatur latius patere peccatum Adæ, quàm Christi gratia, quod omnes homines ex eius stirpe generantur, ob idque omnes ex eo peccatum contrahunt: in Christo autem non omnes spiritualiter regenerantur, & ideo non omnes gratiam eius participant: In hoc ipso tamen comparationis genere reperire: est aliquem ex Adamo secundum carnem progenitum, nec eius peccato infectum, qualem nos credimus fuisse B. Virginem. At nullus reperitur, nec reperiri potest spiritualiter regeneratus, & non per Christi gratiam iustificatus. Vndecimò, etsi reuera, &, vt vulgo dicitur, de facto, ad plures permanauerit, simpliciter & absolutè loquendo, peccatum Adæ, quàm gratia Christi: attamen, secundum sufficientiam, multo latius patet Christi gratia, ea namq; non solùm vim habet sanctificandi & glorificandi omnes ex Adamo generatos, sed absolutè omnes homines quoquo modo producibiles. Nam si DEVS, verbi gratia, aliud quoddam genus hominum de nouo crearet, eius primos parentes, à quibus cæteri originē ducerent, ex nihilo producens, istiusmodi homines nihilo minus, quàm qui nunc sunt ex Adamo progeniti, egerent gratia Christi nec aliter quàm per ipsum sanctificari & glorificari possent; ad eos tamen peccatum Adæ nullo modo pertineret. Duodecimò, per Adæ peccatum nihil homo perdidit, debitum naturæ humanæ, & quod homo in puris naturalibus creatus

Psal. 48. habuisset: At per gratiam Christi donantur homini plurima, quæ supra naturam eius sunt. Decimotertiò, per Adæ peccatum homo comparatus est iumentis in-

Genes. 2. Ioan. 6. sipientibus, & similis factus est illis: per gratiam Christi natura humana etiam super omnes Angelorum ordines exaltata est. Decimoquartò, per Adæ peccatum priuati sumus esu fructus arboris vitæ: per gratiam Christi datum nobis est manducare panem, qui de cœlo descendit, & dat vitam æternam.

Vides igitur, quanto plus boni attulit homini gratia Christi, quàm ei peccatum Adæ attulerat mali.

DECIMATERTIA DISPVTATIO.

De pœna quæ debetur proprie originali peccato post hanc vitam.

SVPER ILLIS VERBIS:

IVDICIVM ex vno in condemnationem: & per vnius delictum in omnes homines in condemnationem. *Vers. 18.*

SAtis apertè his verbis docet Apostolus, propter vnum illud pecca- 60
tum Adæ, quod ex ipso cuncti homines nascendo trahunt, condem-
nari eos: Et quia condemnatio non est sine pœna, & ad futuram vi-
tam spectat, consequens est, propter solum peccatum originale, qui
ante vsum rationis sine CHRISTI baptismo moriuntur, post hanc vitam pœ-
na aliqua puniri. Quod etiam indicauit Apostolus, scribens ad Ephesios, illis *Ad Ephes 2.*
verbis: *Eramus & nos natura filij iræ, sicut & cæteri.* Quid est, (*natura*) nisi per
ipsam naturalem ex Adamo generationē, naturam peccato infectam accipien-
tes? Et quid est, *filij iræ*, nisi obnoxij vindictæ, & pœnæ? Sed quia duplex post hāc
vitam est pœna damnatorum hominum, quarum vna dicitur pœna damni, quæ
est priuatio visionis DEI, & felicitatis æternæ: altera vocatur pœna sensus, quæ
est æternum supplicium, quo homines in inferno cruciantur. Quæritur vtra ista-
rum debeatur peccato originali, & an vtraque sit ei debita. Ac de pœna quidem
damni, quod ea peccatum originale puniatur post hanc vitam, conuenit inter
omnes Ecclesiæ Doctores: an verò etiam pœna sensus ei peccato debeatur, dis-
crepant ab antiquis posteriores Theologi.

Est enim veterum, & in primis magnorum virorum sententia, infantes cum 61
solo peccato originali morientes, non solùm excludi ab ingressu in regnum cœ- *Puniri post*
lorum, sed etiam æterna subire tormenta. Audiat lector partem egregiæ cuius- *hanc vitam*
dam disputationis B.Gregorij super illis verbis Iob: *Et multiplicabit vulnera mea,* *peccatū ori-*
etiam sine causa. Ad hoc ipsum, de quo agimus, pertinentem. Sic autem scribit: *ginale pœna*
Nonnulli prius à præsenti luce subtrahuntur, quàm ad proferenda bona, mala- *sensus, quinā*
ve merita actiuæ vitæ perueniant: quos quia à culpa originis, Sacramenta salutis *veterum di-*
non liberant; & hîc ex proprio nihil egerunt, & illuc ad tormenta descendunt: *xerint.*
quibus vnū vulnus est corruptibiliter nasci: alterum, carnaliter emori. Sed quia *Iob 9.*
post mortem quoque æterna mors sequitur, occulto eis iustoque iudicio, etiam *B.Gregor.*
sine causa vulnera multiplicantur: perpetua nempe tormenta percipiunt, qui ni-
hil ex propria voluntate peccauerunt. Hinc namque scriptum est: *Non est mun-* *Iob 25. secū-*
dus quisquam in conspectu eius, nec vnius diei infans super terram. Et per semetipsam *dū translatio-*
veritas dixit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire* *nē septuaginta.*
in regnum Dei. Et Paulus etiam ait: *Eramus natura filij iræ sicut & cæteri.* Qui *Ioan. 3.* *Ad Ephes. 2.*

 itaque

itaque nullum proprium adiungens ex solo originis reatu perimitur: quid iste in illo extremo examine (quantum ad humani sensus æstimationem) nisi sine causa vulneratur? At verò sub diuina districtione iustum est, vt propago mortalis, velut infructuosa arbor, & in ramis seruet amaritudinem, quam traxit ex radice. Sed districtus Iudex quanta eos animaduersione trucidat, quos culpa propriæ actionis damnat: si & illos in æternum percutit, quos reatus proprij arbitrij non condemnat? Hæc Gregorius.

62 S. Augustin. S. August. pro certo habuit, peccatum originale post hanc vitam puniri etiam pœna aliqua sensus, non sola pœna damni: existimat tamen eam pœnam esse mitissimam atque leuissimam omnium pœnarum, quas adulti post hanc vitam pro suis peccatis actualibus patiuntur. Sic enim scribit in Enchiridio cap. 93. Mitissima sanè omnium pœna erit eorum, qui præter peccatum quod originale traxerunt, nullum insuper addiderunt: & in cæteris qui addiderunt, tanto quisque tolerabiliorem habebit damnationem, quanto hic minorem habuit iniquitatem. Et in libro quinto contra Iulianum capite octauo. Ego, inquit, non dico paruulos sine CHRISTI baptismate morientes, tanta pœna esse plectendos; vt eis non nasci potius expediret, cùm hoc Dominus nō de quibuslibet peccatoribus, sed de scelestissimis, & impiissimis dixerit. Si tamen quod de Sodomis ait, & vtique nō de solis intelligi voluit, alius alio tolerabilius in die iudicij punietur: quis dubitauerit, paruulos non baptizatos, qui solùm habent originale peccatum, nec vllis propriis aggrauantur, in damnatione omnium leuissima futuros? Quæ, qualis, & quanta erit, quamuis definire non possim, non tamen audeo dicere, quod eis, vt nulli essent, quàm vt ibi essent, potius expediret. Sed vos quoque (Pelagiani) qui eos velut liberos ab omni damnatione contēditis, cogitare nō vultis, qua illos damnatione puniatis, alienādo à vita Dei, & à regno Dei tot imagines Dei. Sic Augustinus. Pelagiani enim, etsi dicebant infantes sine peccato morientes nulla pœna affici, non poterant tamen inficiari, excludi eos ab ingressu in regnū

Ioan. 3. cœlorum: cùm apertissimis verbis Dominus dixerit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.*

63 At enim verò iam pridem probata est in Scholis Theologorum sententia, peccatum originale post hanc vitam nulla pœna sensus, sed pœna damni tantùm puniri. Hanc quippe sententiam habet Magister in secundo, dist. 33. quā sequuntur etiam omnes fermè scholastici, præter Gregorium Ariminensem. Videat lector B. Thomam in quæstionibus de malo quæst. 5. in primis tribus articulis. Huius item sententiæ fuit Auctor commentariorum in epistolas Pauli, vulgo credi-

S. Ambros. tus, & appellatus Ambrosius, nam super illis verbis paulò suprà enarratis: *Per vnum hominem peccatum in hunc mūdum intrauit, & per peccatum mors,* ait, mortem secundam, quæ est gehenna, non peccato Adæ nos pati, sed eius occasione pro-

S. Bernard. priis delictis acquirere. S. Bernardus in quodam sermone de septemplici lepra, sola, inquit, propria voluntas in inferno ardebit: peccatum autem originale pro-

Innoc. III. pria voluntate non est admissum, sed aliena. Innocentius III. in cap. Maiores de Baptismo, & effectu: Pœna, inquit, originalis peccati, est carentia visionis DEI: actualis verò peccati pœna, est perpetuus gehennæ cruciatus.

64 S. August. Quin etiam Augustinus ipse aliquando videtur non abhorruisse ab ista sententia, satis probabile existimans, medium quendam statum esse istiusmodi infantium, inter statum beatorum, & supplicia æternis damnatorum hominum. Hunc enim in modum scribit libro tertio de libero arbitrio capite vigesimo tertio. Huic disputationi obijci ab imperitis solet quædam calumnia de mortuis paruulis, & de quibusdam cruciatibus corporis, quibus eos sæpe videmus affligi.

Dicunt

Dicunt enim, Quid opus erat vt nasceretur, qui antequam iniret vllum vitæ meritum, excessit è vita? aut qualis in futuro iudicio deputabitur, cui neque inter iustos locus est, quoniam nihil rectè fecit: neque inter malos, quoniam nihil peccauit? Quibus respondetur, ad vniuersitatis complexum, & totius creaturæ vel per locos, vel per tempora ordinatissimam connexionem nō posse superfluò creari qualemcumque hominem. Superfluò etiam quæritur de meritis eius, qui nihil meruit. Non enim metuendum est ne vita esse potuerit media quædam inter rectè factum atque peccatum; & sententia iudicis media esse non possit inter præmium, & supplicium.

Nonnulli etiam putant ad hanc communem sententiam probandam, & confirmandam valere id quod Angelus dixit Danieli: *Et multi de his qui dormiunt in terra puluere, euigilabunt: alij in vitam æternam; alij in opprobrium, vt videant semper.* 65 *Locus Dan. 12.* Videtur signanter dixisse multos euigilaturos; licet enim omnes resurrecturi sint, non omnes tamen resurgent vel ad gloriam, vel ad opprobrium sempiternum: sed inter hos media erit conditio & status infantium, qui solùm habentes peccatum originale, præsenti vita defuncti sunt. Sed enim aliter quoque istum Danielis locum intelligi posse documus nos in commentariis nostris in Danielem. Nos itaque à communi Theologorum sententia minimè discedentes, condemnationem, & iram siue vindictam hominum propter peccatum originale, de qua loquitur Paulus, intelligamus atque interpretemur, quantum ad pœnam damni, non autem sensus: quàm grauis autem sit condemnatio, & vindicta excludi ab ingressu in regnum cœlorum, & DEI visione priuari, satis ab homine, vt ait Augustinus, æstimari non potest.

DECIMAQVARTA DISPVTATIO.

SVPER THEODORETI EXPLANAtione illorum verborum Pauli.

Sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi: ita & per vnius obeditionem iusti constituentur multi. *Versu 19.*

THEODORETVS non satis congruè, ac rectè videtur hunc Pauli locum esse interpretatus. 66 *Theodoretus* hunc enim locum non de peccato originali interpretatur, sicut interpretari oportebat, quod ex Adamo deriuatum ad omnes posteros eius, verè constituit eos, facitque peccatores: sed interpretatur de propriis singulorum hominum actualibus peccatis, ad quæ humana natura facta est admodum propensa propter Adæ peccatum, quod reddita est morti, & indigentiæ multarum rerum, variisque corporis atque animi

perturbationibus obnoxia. Sed nihilominus tamen nonnulli excellenti virtute præditi, insignique pietate infirmitatem naturæ humanæ, & quæ in ea sunt incitamenta peccandi superantes, non sunt peccato Adæ ad peccandum adducti, nec transit in eos delictum Adæ. Hanc suam interpretationem paucis verbis tradit in commentario huius loci Theodoretus. Exactè, inquit, hoc loco comparans Apostolus peccatum Adæ cùm CHRISTI gratia, posuit illud (*multi*) dicens: *Sicut per inobedientiam vnius*, id est, Adæ, *peccatores constituti sunt multi, ita per vnius*, id est, CHRISTI obeditionem fore, vt iusti constituantur multi: nam & in illis inuenimus aliquos, qui à maioribus peccatis alieni fuerunt, vti Abel, Henoch, Noë, & Melchisedech, & Patriarchas, & eos etiam, qui in lege clari, atque insignes fuerunt. In tempore etiam gratiæ inueniuntur multi, qui vitam iniustam, & sceleratam amplectuntur. Sic ibi Theodoretus. Sed hoc ipsum enucleatius expressiúsque tradit in Epitome diuinorum decretorum in capite, cuius est hæc inscriptio: De SERVATORIS dispensatione, siue incarnatione, citans hæc ipsa verba Pauli, quæ nunc tractamus: *Sicut per vnius hominis inobedientiam peccatores constituti sunt multi: ita & per obedientiam vnius iusti constituentur multi.* Sic enim ait: Valde necessariò Apostolus & in peccato Adæ, & in gratia CHRISTI apposuit illud (*multi*) etenim cùm Adam peccasset, & plurimi diuinas leges trásgressi essent, permanserunt tamen nonnulli in decretis naturæ, & virtutis curam gessere, sicut Abel, Henoch, Noë, Patriarchæ & Prophetæ, & alij plurimi, non solùm apud Iudæos, sed etiam apud alias gentes, de quibus diuinus Apostolus:

Ad Rom. 2 *Quando enim gentes, quæ legem non habent, quæ legis sunt, naturá faciunt, hi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex.* Similiter quoque post SERVATORIS aduentum non omnes salutem assequuntur, sed qui credunt, & vitam ex diuinis CHRISTI legibus instituunt atque colunt. Ob hanc igitur causam Apostolus & in exemplari, & in imagine illud (*multi*) posuit. Hæc Theodoretus. Putauit itaque Theodoretus, propterea hunc locum Pauli non posse intelligi de peccato originali ad omnes homines transfuso, quòd Apostolus dixerit per vnius hominis inobedientiam peccatores constitutos esse multos, & non dixit (omnes) sicut dicit oportuit, si de originali peccato loqueretur.

67 Sed fundamentum, & firmamentum interpretationis Theodoreti, quod Paulus non dixerit per Adami inobedientiam peccatores constitutos esse omnes, sed dixerit multos; perinfirmum est. Eosdem enim Adæ posteros nunc omnes dicit Apostolus, nunc multos, prorsus eosdem vtroque nomine indicans. nam quos hoc loco appellauit multos, proximè antè dixerat omnes: *Sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem: Sic & per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ.* Dixit porrò multos, non distinguens ab omnibus, sed ab vno, ad hunc nempe intellectum: Licet vnus homo fuerit Adam, vnúmque peccatum eius primum: is tamen peccato suo non sibi tantùm, nec vni & alteri homini, sed multis nocuit, id est, omnibus posteris suis: in omnibus enim sunt multi: nec ratio vlla est, vt si peccatum eius deriuatum sit ad multos eius posteros, non itidem permanauerit ad omnes. Nec solùm in hoc loco, sed alibi quoque scriptura ponit multos pro omnibus. Audi B. Augustinum in vigesimotertio capite libri vigesimi de ciuitate DEI, ita scribentem. Ponit aliquando scriptura multos pro omnibus: nam & Abrahæ dictum esse legimus: *Patrem multarum gentium posui te.* Cui tamen in alio loco. *In semine*, inquit, *tuo benedicentur omnes gentes.* Sic ibi. In libro autem sexto contra Iulianum Pelagianum capite duodecimo, hunc ipsum Pauli locum, quem in manibus habemus, pertractans contra Iulianum, qui quos Paulus dixit, multos contendebat nõ debere intelligi omnes, sic ait:

Multos pro omnibus vsurpat scriptura.

S. August.

Gen. 17. & 22.

S. August.

sic ait: Cùm verò multos quos Paulus vocat non vis intelligi omnes quod tamen prius dixerat; ideo existimans dictum fuisse multos, ne omnes intelligerentur: poteris hoc dicere & de semine Abrahæ, cui promissæ sunt gentes; non omnes gentes ei fuisse promissas, quia dictum est quodam in loco: *Patrem multarum gentium posui te.* Est autem sanus intellectus, ideo sic locutam esse Scripturam, quia possunt aliqua esse omnia, quæ non sunt multa: sicut omnia dicimus euangelia quæ tamen breui numero, id est, quaternario continentur: & rursus aliqua esse possunt multa, non tamen omnia: sicut multos dicimus credere in CHRISTVM, nec tamen omnes credunt, quia vt ait Apostolus; *Non omnium est fides.* Quod autem dictum est: *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Et, *Patrem multarum gentium posui te:* Easdem omnes, multas; & easdem multas, omnes esse monstratum est. Ita etiam cum dictum est, per vnum hominem in omnes transisse peccatum: & postea, per vnius inobedientiam peccatores constitutos esse multos: ipsi sunt multi, qui & omnes. Hæc Augustinus. Ex cuius posteriori hoc loco intelligitur, interpretationem huius loci quem tractamus, à Theodoreto traditam, placuisse Pelagianis, & displicuisse Catholicis Quin etiam Theodoretus ipse in commentariis suis in Danielem, sententiam nostram confirmat, suámque funditus euertit. Verba enim illa capitis duodecimi: *Et multi de his qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt.* Explanans, multi, inquit, dixit, pro, omnes; etenim beatus quoque Apostolus, multi, pro, omnes, posuit, cùm dixit: *Si enim vnius delicto multi mortui sunt, &c.* cum tamen paulò antè dixisset: *Et ita in omnes homines mors pertransiit.*

2. ad Thess. 3.

DECIMAQVINTA DISPVTATIO.

Discutitur Interpretatio quam tradit S. Chrysostomus eorundem illorum verborum Pauli.

Sicut per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi.

Versu 19.

BEATVS Chrysostomus in homilia decimæ super hac epistola ad Romanos, pertractans hæc ipsa verba Pauli ait; Cùm Paulus dixit, per inobedientiam Adæ posteros eius constitutos esse peccatores, non propriè, sed figuratè ab eo esse positum: Id autem est, non ea ratione vt nomen peccatoris significat hominem peccato, & culpa infectum, sed vt significat hominem obnoxium supplicio, & reum mortis, quæ pluribus aliis malis corporalibus comitata, vniuerso generi humano aduenit. Nam propter alienum peccatum, quempiam mortis affici pœna, non est absurdum: effici tamen peccatorem propter alienum peccatum, quod ipse propria voluntate non admise 68

admiserit, perabsurdum est. Peccatum verò Adæ, quod vulgò creditur magnum hominibus detrimentum attulisse; Chrysostomus affirmat, ingentis potius boni causam fuisse, si quis malis corporalibus per ipsum in genus humanum inuectis bene vtatur, faciens ea sibi quasi materiam varias colendi, exercendique virtutes. Sed præstat verba Chrysostomi hoc in loco adscribere: ea verò sunt huiusmodi: Quid hoc est quod dixit Apostolus per vnius inobedientiam, multos esse factos peccatores? videtur enim dictum hoc non paruam habere quæstionem: Sed si quis accuratè attenderit, ea quæstio facilè soluetur. Sed in quo est ista quæstio? in eo scilicet, quod dictum est, multos ob vnius inobedientiam peccatores extitisse. Adamo enim peccante, ac mortali facto, & qui ex eo nati sunt, etiam mortales esse, nihil absurdum est: at verò ex illius inobedientia, alios esse factos peccatores, quam, obsecro, congruentiam, & consequentiam habet? Inuenietur enim, ne pœnam quidem mereri, qui non ex se ipso peccator extitit. Quid igitur hoc loco nomen istud; *peccatores*, significat? Mihi quidem videtur, non aliud significare, nisi homines supplicio obnoxios, & mortis reos. Quod autem non solùm nihil detrimenti acceperit humanum genus ex morte, & condemnatione, quæ propter Adæ peccatum ei contigit, sed ingens potius lucrum inde, si sapimus, referre liceat, facile est ostendere. Primùm quidem id profuit, vt ne in corpore immortali indesinenter peccemus. Deinde, vt infinita habeamus Philosophiæ argumenta: nam & vt modesti simus, & temperantes, & iusti, omnémq; prauitatem fugiamus, præsentanea, & expectata mors suadet. Hinc etiam & martyrum coronæ, & Apostolorum præmia extiterũt. Ita iustificatus est Abel, ita Abraham mactato filio: ita Ioannes propter CHRISTVM interfectus est, ita tres pueri, ita Daniel. Si enim voluerimus, non solùm mors, sed ne ipse quidem diabolus nocumento esse nobis poterit. His accedit, quod istiusmodi malis bene vsos immortalitas nos excipiet: & tanquam in schola aliqua, sic in præsenti vita, per morbum, & paupertatem, cæteráque, quæ mala esse videntur, eruditi, futurorum cœlestium, æternorúmque bonorum perceptione digni efficiemur. Hactenus ex B. Chrysostomo. Et in explanatione huius loci, & superiorum locorum, in quibus Paulus de peccato Adæ disserit, malum, quod ex eo peccato in omnes homines transiit, non aliud videtur intellexisse, quàm mortem & passibilitatem naturæ humanæ, nullum (saltem expressè) de peccato originali verbum faciens.

S. Chrysost. — *Genes. 4. Infrà 22. Dan 3. Infra 6. & vlt.*

68 Non equidem inficias iuerim, posse nonnunquam in Scriptura nomen peccatoris secundum eam significationem accipi, quàm dicit Chrysostomus; vt significet hominem obnoxium supplicio, & reum mortis. Hac etenim significatione videtur id nominis positum esse in 3. lib. Reg. cap. 1. in illis verbis, quæ Bethsabee dixit Regi Dauidi: *Eritque, cùm dormierit Dominus meus Rex cum patribus suis, erimus ego, & filius meus Salomon peccatores.* Id est, tanquam obnoxij supplicio, & rei mortis, occidemur. Non igitur nego, aliquando sic posse accipi nomen peccatoris: sed pernego, eam significationem huic loco congruere, & ad verborum Pauli sententiam quadrare. Nam de supplicio mortis, cui omnes facti sunt, propter Adæ peccatum, obnoxij, iam paulò suprà dixerat Paulus: *Vnius delicto multi mortui sunt.* Et paulò infrà: *Vnius delicto mors regnauit per vnum.* Et proximè ante verba hæc quæ tractauimus, dixit: *Sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem; sic & per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ.* Vbi illud: *in condemnationem.* Significat pœnam mortis, qua vniuersum genus hominum, propter peccatum Adæ, damnatum est. Hic igitur cum ait, per inobedientiam Adæ peccatores constitutos esse multos, cum nec mortem, nec condemna-

Refellitur su prædicta interpretatio Chrysostomi. Locus lib. 3. Reg. cap. 1.

condemnationem nominet, quibus nempe vocabulis supplicium, & reatum mortis declarare solet, sed ponat nomen peccatoris, quod ferè in Scriptura, pręsertim verò apud Paulum, non aliud significat quàm hominem peccato, & culpa inquinatum, ratio ipsa persuadet, hac ipsa significatione hic positum esse à Paulo non autem ea, quam tradit Chrysostomus. Hoc etiam apertius & certius fit ex comparatione, vel oppositione, quæ fit in hisce verbis inter Adamum & Christum: Ait enim per inobedientiam Adami constitui peccatores, per Christum autem constitui iustos: opponit itaque iustos per Christum factos, peccatoribus factis per Adamum: Sed iustitia, quam Christus dat homini, non opponitur supplicio & reatui mortis, sed opponitur iniustitiæ & peccato: Ergo sicut per iustos factos per Christum intelligere oportet homines verè prędítos iustitia ita per peccatores, inobedientia Adami constitutos, necessum est intelligere homines peccato & culpa prędítos atque inquinatos.

69 *S Chrysost. rectè sensisse de peccato originali. Matth. 9. Luca 7.*

Nec tamen hæc in Chrysostomum eo consilio, & animo dixi, vt eum insimularem erroris quem circa peccatum originale postea secuti sunt Pelagiani. Scio enim nonnullis in locis Chrysostomum non obscuram dedisse originalis peccati significationem. Vt enim alia omittam, videtur perillustris esse de peccato originali illa eius sententia, quæ in homil. 40. in priorem epist. ad Corinth. scripta est his verbis: Peccata dimittere solus Deus potest: Reges, & principes, etiamsi homicidas & adulteros peccati supplicio liberent; peccato tamen ipso absoluere non possunt: in imperium licet euchant ipsos, & purpura eos induant, & regale diadema ipsis imponant; à peccatis tamen eos mundare non possunt. Solus Deus peccata remittit, quod in hoc regenerationis lauacro mirabiliter facit: mētē enim gratia tangit, & inde radicale peccatum euellit. Itaq; qui crimine, regis beneficio absolutus est, inquinatum animum seruat: quem abluit Baptisma, solis radiis puriorem mentem habet: & qualem habuit iam olim cum conderetur: immo illustriorem, dum eum Spiritum sentit, qui se vniuersam inflammat, & sanctificat: & vt tu ferrum, aurumque recoquendo, purum, & quasi nouum facis: sic Spiritus ille sanctus in baptismate velut in fornace recoquit ipsam & cōsumendo penitus peccatum, quolibet auro puriorem, splendidioremque reddit. Hæc ibi Chrysostomus: qui dicens radicale peccatum euelli ex animis baptizatorum, haud dubiè significauit peccatum originale, quod ab Adamo prouenìens, tanquam radice humani generis, rectè nominauit ipsum Chrysostomus græcè προῤῥίζων ἁμαρτίαν, quod latine sonat originale peccatum.

70 *S. Augustin. vindicat Chrysosto. à calūnia Pelagianorum.*

Scio etiam S. Augustinum acriter pugnate in Pelagianos, qui dictitabant Chrysostomum stare ab ipsis; idemque de originali peccato, quod ipsi sentiebāt, & sensisse, & scriptis prodidisse. Hanc Pelagianorum calumniā à Chrysostomo depellens Augustinus, pluribus eius sententiis in medium productis ostendit eū, de peccato originali conuenienter diuinæ Scripturæ, concorditerque Catholicis Doctoribus sensisse, scripsisseq;. Et cum Iulianus Pelagianus, inter alia commemorasset sententiam quandam Chrysostomi, quæ est in homilia eius, quam habuit de baptizatis; qua videtur negare in paruulis esse peccatum originale, dicens, nullo eos esse inquinatos peccato, Sunt autem hæc eius verba: Hac de causa etiam infantes baptizamus, cùm non sint coinquinati peccato, vt eis detur vel addatur sanctitas, adoptio, hæreditas, fraternitas Christi, & vt eius sint membra: Cùm, inquam, Iulianus Pelagianus hanc Chrysostomi sententiam commemorasset, respondens Augustinus, hunc in modum scribit: Istáne verba sancti Ioannis Episcopi audes, tanquam è contrario, tot, & talium collegarum eius opponere, eumque ab illorum concordissima societate seiungere, & eis aduersarium

constituere? Absit, absit hoc malum de tanto viro credere, aut dicere. Absit, inquam, vt ille de baptismate paruulorum, eorumque à paterni chirographi liberatione per CHRISTVM, tot ac tantis coëpiscopis suis, maximeq; Romano Innocentio, Carthaginensi Cypriano, Cappadoci Basilio, Gregorio Nazianzeno, Gallo Hilario, Mediolanensi resistat Ambrosio. Alia sunt, in quibus inter se aliquando etiam doctissimi, atque optimi regulæ Catholicæ defensores, salua fidei compage non consonant, & alius alio de vna re melius aliquid dicit, & verius. Hoc autem, de quo nunc agimus, ad ipsa fidei pertinet fundamenta. Quisquis in Christiana fide vult labefactare quod scriptum est: *Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum: & sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur.* Totum quod in CHRISTVM credimus, auferre molitur. Omnino & paruulorum saluator est CHRISTVS: omnino, nisi & illi redimantur, peribunt, quoniam sine carne eius & sanguine vitam habere non possunt. Hoc sensit, hoc credidit, hoc didicit, hoc docuit & Ioannes: Sed tu eius verba in vestrum dogma conuertis. Peccata dixit paruulos non habere; sed propria, vnde illos innocentes meritò nuncupamus, secundum id quod ait Apostolus; nondum natos nihil egisse boni neque mali: non secundum id, quod ait: *Per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi.* Poterat etiam noster Cyprianus id dicere de paruulis, quod Ioannes, quandoquidem ait, quod infans natus, nihil peccauerit, & quod ei remittantur, non propria, sed aliena peccata. Comparans igitur eos Ioannes maioribus, quorum propria peccata dimittuntur in baptismo, dixit illos non habere peccata. Non autem dixit, sicut verba eius tu retulisti, eos non esse coinquinatos peccato, intelligi volens non eos peccato primi hominis esse inquinatos. Verùm hoc non tibi tribuerim, sed interpreti: quanquam in aliis etiam codicibus, non peccato, sed peccatis legamus. Vnde miror si non aliquis ex numero vestro singularem maluit numerum scribere, vt illud acciperetur vnum Adæ peccatum. Sed suspicionibus non agamus, & hîc vel scriptoris error, vel varietas putetur interpretis; ego ipsa verba græca, quæ à Ioanne dicta sunt, ponam: *διὰ τῦτο ϰ̀ τὰ παιδία βαπτίζομεν, καὶ τὰ ἁμαρτήματα ὐκ ἔχοντα,* quod est latinè: Ideo infantes baptizamus, quamuis peccata non habentes. Video certè non ab eo dictum esse, paruulos non esse inquinatos peccato, sed non habere peccata: intellige propria, & nulla contentio est. At, inquies: cur non ipse addit, propria? cur putamus, nisi quia disputans in Catholica ecclesia, non se aliter intelligi arbitrabatur? tali enim quæstione nullus tunc pulsabatur, & vobis nondum litigantibus securius ille loquebatur. Hæc Augustinus.

1 ad Cor. 15.

Ad Rom. 9.

71 Sed aduertat lector in sententiis Chrysostomi, quas eo loco refert Augustinus, & in quibus Chrysostomus differit de malo, quod ex peccato Adami promanauit ad omnes homines, cum interpretari malum illud non malum culpæ originalis, sed malum pœnæ peccati Adæ, mortem dico, multasque ærumnas, & miserias, quæ ob Adæ peccatum humanæ naturæ acciderunt. Sed hoc ipsum valebat plurimum aduersus Pelagianos, qui negabant huiusmodi mala esse effecta & pœnas peccati Adæ, sed esse naturales defectus humanæ naturæ, sicut sunt in animalibus. Chrysostomus autem vult esse pœnas peccati Adæ; ex quo sequitur, si posteri Adæ participes sunt pœnarum peccati eius, etiam quodammodo esse culpæ illius participes: contra rationem enim, & iustitiam est, pœna peccati alicuius puniri quempiam, qui eius peccati nullo modo sit particeps. Posteri autem Adæ, peccatum eius participât, quia ex ipso per carnalem propagationem peccatum originale nascendo contrahunt.

Documentū obseruandū.

DECIMA

DECIMASEXTA DISPVTATIO.

Quod sententiam quorundam de imputatiuo peccato originali aperte falsam esse ostendant hæc ipsa verba Pauli:

Sicut per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi: ita per vnius obeditionem iusti constituentur multi. *Versu 19.*

AMBROSIVS Catharinus in libro quem de peccato originali 72
edidit, Pighij vestigiis insistens videlicet, ait, originale peccatum, à *Catharini*
quo denominantur omnes homines peccatores; non esse aliud, *opinio.*
quàm illud primum peccatum Adæ: ea nimirum ratione, vt imputatur nobis tam ad culpam, quàm ad pœnam; & corporalem, & spiritualem. Huic autem opinationi suæ fidem astruit his argumentis. Principio, peccatum debet esse actus aliquis; nam secundum peruulgatam eius definitionem, est aliquid dictum, vel factum, vel concupitum contra legem DEI: debet item esse voluntarium, prorsus adeò, vt si voluntarium non fuerit, nec peccatum esse possit. Debet etiam esse in potestate hominis, vt caueri possit; namq; ob ea, quæ nullo modo vitari possunt, nemo vel culpam contrahit, vel meretur pœnã. Oportet etiam peccatum esse diuersum quid à pœna: peccatum etenim est voluntarium, pœna verò inuoluntaria: illud est contra voluntatem & iustitiã Dei; hæc autem est secundum voluntatem, & legem, & iustitiam Dei: illud est agentis; hæc verò patientis. Hæc porrò quæ diximus in peccato esse debere, in aliud nullum peccatum, quod ad cunctos homines pertineat, conuenire possunt, nisi in peccatum actuale ipsius Adæ. Ad hæc, in infantibus nihil est intrinsecè, quod propriè rationem culpæ possit habere: non enim quisquam actus malus, eius namque infantilis ætas capax esse non potest: Non qualitas aliqua morbida (vt dixit Magister sententiarum) quæ ex primo peccato adhæserit animæ Adami, *Magister sententiarum.*
ac deinde infecerit carnem eius: ex qua posteri trahunt carnem infectam, & cum ei vnitur anima rationalis, eius contagione inficitur; huiusmodi enim qualitas, vt merum figmentum, ab omnibus exploditur. Nec verò dici potest, peccatum originale, quod est in infantibus, esse priuationem iustitię originalis, vel deordinationem concupiscentiæ; hæc enim, effectus potius peccati & pœnæ sunt, quàm peccatum, & culpa. Nec verò Paulus non hoc significauit, cùm dixit, per vnum hominem intrasse peccatum in mundum, & in illo vno homine peccasse omnes homines, & vnius delicto mortuos esse omnes, & per vnius inobediẽtiam

peccatores esse constitutos. Nimirum quia in se Adam, tanquam in origine, continebat vniuersum genus humanum, & in eo DEVS pactum fecerat nou solùm cum ipso, sed cum omni eius posteritate, inde factum est, vt peccatum eius vniuerso generi humano fuerit imputatum. Atque hæc ipsa videtur fuisse Patrum sententia dicentium, nos tot tantisque malis & miseriis obnoxios esse ob vnum illud primi parentis peccatum, vt videre est apud Augustinum in Enchiridio cap. 44. & 45. & in lib. 3. de libero arbitrio cap. 19. Et contra duas epistolas Pelagianorum lib. 4. cap. 4. & in lib. 3. de peccatorum meritis & remissione capite septimo, & apud S. Hieronymum in caput septimum Oseæ, & Leonem epistola 84. & Bernardum in sermone de cœna Domini, & S. Basiliū in homilia de laudibus ieiunij, vbi ait: Quia in Paradiso non ieiunauimus, propterea exulamus à Paradiso. Hæc itaque est Catharini sententia.

S. August. *S. Hieron.* *Leo. I.* *Bernard.* *S. Basil.*

73 Quam ego sententiam nec veram esse nec doctrinæ Apostoli, nec Tridentini Concilij de peccati originalis decretis consentaneam, sine dubitatione dixerim. Clamat hoc loco Apostolus, per Adamum, & peccatum, & mortem pertransisse in omnes homines: quid autem est pertransisse, nisi, vt interpretatur Augustinus sermone 4. de verbis Apostoli, non tantùm in Adamo mansisse, sed ex eo tanquam ex fonte permanasse ad posteros? Sicut mors non secundum imputationem, sed reuera transiuit ad omnes, itidem quoque de peccato dicendum est. Verùm in primis verba hæc Pauli: *Sicut per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi: ita per vnius obeditionem iusti constituuntur multi.* Catharinum apertè dupliciterque confutant. Ait etenim Paulus, per Adamum posteros eius constitutos esse peccatores; non dixit, imputatos, sed constitutos peccatores, id est, factos peccatores per peccatum, quod in se habent ex Adamo contractum: hanc enim vim habere (constituere) & (constitutos) & per se notum est, & paulò infrà, productis ex diuina scriptura testimoniis confirmabitur. Denique, Paulus ait, ita constitui iustos homines, sicut per Adam constituti sunt peccatores: sed per CHRISTVM constituuntur iusti, non secundum imputationem; hæc enim est hæreticorum huius temporis sententia, in Concilio Tridentino damnata: sed constituuntur iusti per iustitiam quam per Christi merita DEVS gratis donat ipsis, per quam in eorum animis inhærentem, verè atque intrinsecè nominantur ipsi, atque sunt iusti. Similiter igitur per Adamum constituti sunt peccatores, non tantùm imputatiuè, quòd peccatum Adæ imputetur ipsis; sed quia ex Adamo per carnalem propagationem progeniti, contrahunt peccatum, quod in ipsis intrinsecè manens, verè ac formaliter facit eos peccatores.

Catharini opinio refellitur.

74 Esse porrò decretis Concilij Tridentini discrepantem huiusmodi Catharini sententiam, ex paucis, quæ hîc subijciam, erit lectori manifestum. Secundum opinionem istam Catharini, ex peccato Adæ nulla transfunditur culpa, nullumque peccatum in posteros, propriè inhærens in ipsis; sed tantùm pœnæ peccati Adæ verè transeunt in posteros: id autem in Concilio Tridentino in decreto de peccato originali conceptis verbis damnatur: Si quis, inquit, dixerit. Adamum per inobedientiæ peccatum, mortem, & pœnas corporis in omne genus humanum transfudisse, & non peccatum, quod est mors animæ; anathema sit: cùm contradicat Apostolo dicenti: *Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransijt, in quo omnes peccauerunt.* Deinde subdit: Propter hanc regulam fidei, ex traditione Apostolorum, etiam paruuli, qui nihil peccatorum in semetipsis admittere potuerunt, in remissionem peccatorum veraciter baptizantur; vt in eis regeneratione mundetur, quod generatione contraxerunt. Habent ergo paruuli in seipsis peccatum,

quod

quod per generationem contraxerunt ex Adamo,& à quo per baptiſmum mundantur: quod verùm non eſſet, ſi peccatores dicerentur tantùm per externam denominationem, & imputationem peccati Adæ. Denique paulò pòſt damnat eos,qui negant per baptiſmum auferri peccatum, ſed dicunt tantùm non imputari: hoc autem affine eſt Catharini ſententiæ. Si enim peccatum originale non eſt peccatum inhærens in homine, ſed tantùm eſt peccatum Adæ imputatum homini:ergo per baptiſmum,nullum homini aufertur peccatum, ſed ſolùm imputari deſinit ei Adæ peccatum, quod antea imputabatur. Decernitur quoque in Concilio Tridentino, peccatum originale non per imitationem, ſed per propagationem transfundi, & in omnibus ineſſe; & licet origine ſit vnum, proprium tamen eſſe in vnoquoque: hæc autem planè contraria ſunt Catharini ſententiæ.

DECIMASEPTIMA DISPVTATIO.

Quod hæc Pauli verba manifeſtè refellant figmentum hæreticorum de iuſtitia imputatiua.

HIs ipſis Pauli verbis manifeſtè refellitur planéque damnatur hæreticorum noſtri temporis ſententia. Aiunt iſti,ex peccato Adami trahere omnes homines peccatum, quod in ipſis manens verè faciat eos peccatores: at verò qui per CHRISTVM iuſtificantur, dicunt eos non accipere à DEO iuſtitiam, quæ in ipſis manens, intrinſecè faciat eos formaliter, vt loquimur in Scholis, iuſtos: ſed iuſtos eſſe, ac dici per externam quandam denominationem, à iuſtitia CHRISTI, quæ ipſis perinde imputatur,quaſi propria ipſorum eſſet.Verùm hanc ſententiam apertè confutat Apoſtolus,dicens hoc loco: *Sicut per vnius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi; ita per vnius obeditionem iuſti conſtituentur multi.* Ergo ſimiliter conſtituuntur; peccatores per Adamum, atque iuſti per CHRISTVM: ſed per Adamum conſtituuntur peccatores intrinſecè ac formaliter per peccatum in ipſis intrinſecè manens, & non per peccatum Adæ ipſis imputatum, vt ipſi etiam arbitrantur: per CHRISTVM igitur etiam conſtituentur iuſti per iuſtitiam ipſis datam, & in ipſis intrinſecè manentem, & non per iuſtitiam CHRISTI imputatam ipſis. Niſi fortè dicant iſti, fortius atque efficacius Adæ peccatum fuiſſe ad corrumpendum hominem, quàm CHRISTI gratiam ad eum ſanctificandum:vt Adam potuerit transfundere peccatum in poſteros; CHRISTVS verò non potuerit iuſtitiam infundere in eos, qui credunt in ipſum, vt per iuſtitiam intrinſecè manentem in ipſis verè ac propriè dicantur iuſti: quod tamen eſt contra diſputationem Apoſtoli, & contra comparationem quam is facit inter Adæ peccatum, & CHRISTI gratiam. 75

75 Deinde illud, *Constitui iustos per* CHRISTVM, non significat, haberi tantùm, & reputari iustos, sed verè ac propriè fieri, & esse iustos: hanc enim esse vim, & motionem istius verbi, constituere, &, constitutus, ex aliis scripturæ locis perspicuè intelligitur. Dauid præcinens futuram Apostolorum CHRISTI dignitatem, atque potestatem, dixit: *Constitues eos principes super omnem terram.* Num Apostoli secundum imputationem tantùm fuere principes, & non potius secundum auctoritatem, & potestatem datam ipsis à DEO, ob quam sunt principes omnium in Ecclesia CHRISTI? Paulus etiam ipse de CHRISTO loquens, dixit: *Quem constituit hæredem vniuersorum, per quem fecit & secula.* Et alio loco ex Dauide: *Constituisti eum super opera manuum tuarum.* Et sanctus Petrus dixit de eodem: *Qui constitutus est à* DEO *iudex viuorum, & mortuorum.* An hæc, quæ de CHRISTI dignitatis, & potestatis excellentia dicuntur, non verè sunt in eo, sed tantùm per imputationem, externámque denominationem de ipso dicuntur? Huc etiam spectat illud Iacobi Apostoli: *Quicunque voluerit amicus esse seculi huius, inimicus* DEI *constituitur.* Quid est, inimicum DEI constitui? non sanè haberi tantùm, & reputari, sed reuera talem esse, & propter aliquid in ipso inhærens talem dici, & esse.

Verbum constituere, quã in scripturis vim & significationẽ habeat.

Psalm 44.

Ad Hebr. 1. & 2.

Act. 10.

Iacob. 4.

76 Ad hæc, obseruanda est proprietas dictionis, & locutionis Apostoli; non enim dixit, Adami inobedientia constitutos esse peccatores, ne quis putaret per Adæ inobedientiam hominibus imputatam, homines haberi, & reputari peccatores; sed dixit, per inobedientiam Adæ constitutos esse peccatores; videlicet per peccatum intrinsecè manens in ipsis, & ex Adæ inobedientia profectum, & ad ipsos profectum. Similiter non dixit Apostolus, quod Christi obedientia constituat iustos, quasi iusti fiant homines non per iustitiam ipsis inhærentem, sed quia obedientia, & iustitia CHRISTI imputatur ipsis, & per denominationem ab ea dicuntur iusti: non, inquam, Paulus hoc dixit, sed dixit quod per obedientiam CHRISTI constituuntur iusti: quia CHRISTI obedientia, causa fuit meritoria, vt credentibus in ipsum gratia, & iustitia daretur à DEO, qua intrinsecè, ac verè, propriéque loquendo, iusti essent coram DEO. Qui plura? Paulus multis in locis de iustificatione hominis disputans, nusquam verbum fecit de ista hæreticorum imputatiua iustitia: & hoc in loco multa dicit, quæ funditus eam inuertunt. Ait enim homines per CHRISTVM accipere abundantiam gratiæ, & donari eis iustitiam, & regnare gratiam in se ipsis, per iustitiam, & per CHRISTI obedientiam constitui iustos: quæ quidem iustitiam istam imputatiuam repellunt atque profligant. Quod enim imputatur extrinsecus, non accipitur intrinsecè, non donatur, non constituit, nec ponit aliquid in eo, cui imputatur. Neque gratia regnat in nobis per aliquam iustitiam, quæ non est in nobis, sed per iustitiam nobis datam, & in nobis manentem. Sicut peccatum dicitur regnare in nobis non per aliena peccata, sed per id quod in nobis est, cum obedimus desideriis, & concupiscentiis carnis.

DECIMAOCTAVA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Lex autem subintrauit vt abundaret delictum: vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. *Versu 20.*

HÆc verba, quæ Apostolus disputationis suæ quasi clausulam adiecit, sensum habent huiusmodi: Si quis fortè putat, ad tollenda mala 77
in genus humanum per Adæ peccatum inuecta, satis fuisse legem Moysi, sciat is non ad hoc latam esse legem, sed esse datam ad tempus, quoad veniret semen illud diuinum, in quo benedictum iri omnes gentes, DEVS Abrahæ promiserat. Data, inquam, fuit lex Iudæis, tanquam pædagogus, & tanquam tutor, & actor, vt sub ea Iudæi, ceu paruuli, tantisper continerentur, dum promissus eis MESSIAS veniret. Ipsa porrò experientia ostendit, quàm esset lex infirma & inualida ad tollendum peccatum: post datam quippe legem, occasione eius, magis ac magis roboratum & amplificatum est peccatum. Quod non legis vitio euênit, sed culpa hominum. Sic enim profectò mortalium sunt ingenia, vt ipsa prohibitione peccati, vehementius ad peccandi libidinem inflammentur. Est enim & verus, & verum illud vulgo iactatum:

Nitimur in vetitum semper, cupimusq́; negata.

Id verò, permissu DEI, euenit, quo abundantior, & illustrior, atq; amabilior fieret hominibus benignitas & misericordia DEI, qui ex tanta peccatorum malorúmque eluuione genus humanum liberauit atque seruauit per CHRISTVM.

Sed hæc Apostoli verba quæstionem habent. Si enim lex intrauit, vt abundaret delictum, ergo lex data est, vt esset peccati altrix, & auctrix, quod impium 78
est sentire. Triplex horum Pauli verborum interpretatio esse potest. Prima est, vt illud (vt) non significet causalitatem, & finem, sed consequentiam, & euentum: Sic enim euenit, & hoc lationem legis consecutum est, vt ex occasione legis latæ, peccatum apud homines amplius fieret & abundantius: idque tripliciter; primò quantum ad grauitatem reatus. grauius etenim factum est peccatum accedente præuaricatione legis, non solùm legis naturalis, sed etiã scriptæ. Deinde, quantum ad multitudinem peccatorum; lex enim scripta multiplicans præcepta, nec auxilium præbens homini ad ea seruanda, multiplici præuaricatione suorum præceptorum, reos fecit homines. Ad hæc, lex peccatum demonstrãs & vetans, peccati autem libidinem non sanans, nec extinguens, quodammodo præbuit homini occasionem augendi peccatum: vehementius inardescente libidine, videlicet, in id quod vetatur, & ardenter tamen adamatur. quemadmodum magnum quodpiam, & aquis exuberans flumen, opposito sibi obice, altius intumescit;

Triplex interpretatio, quomodo ob legem abundauerit magis peccatũ.

Tripliciter factũ est, vt per legẽ cresceret peccatum.

mescit; atque ipsum frangens & disrumpens obicem, maiori proruit impetu. Huius autem rei triplex ratio adferri potest. Primò, sic est natura ipsa comparatum, vt non magnifaciant, neque multum curent homines id, quod est in potestate ipsorum, & quo ipsi, arbitratu suo, quandocumque libet, frui, & potiri possunt: quæ autem sunt extra potestatem hominis, ea tanquam eximia & rara, pluris æstimantur, & expetuntur auidius. Ea porrò, quæ vetantur, & interdicuntur homini, quasi extra potestatem eius ponuntur; & idcirco ad eorum cupiditatem magis incenditur. Altera ratio ducitur ex interiori hominis affectu; quo magis intra hominem animo coërcetur, & cohibetur ne foras erumpat, eo magis interius accenditur, & inualescit: quod cernere licet in affectu doloris, & iræ, quæ cùm interius animo clausæ & compressæ tenentur, magis ac magis augentur atque roborantur: Si autem eis aliquis exitus foras detur, maiorem in modum, eorum vis deferuescit, & minuitur. Prohibitio autem legis cogit metu pœnæ hominem cupiditates suas interius compressas continere; quo fit, vt vehementius inflammentur. Tertia ratio est huiusmodi: quod non est nobis vetitum, id ducimus tanquam facilè nobis paratu, & possibile, quandocumque habere nobis placuerit: quò fit, vt etiam cùm eius comparandi opportunitas, & commoditas nobis datur, eam præterfluere sinamus. At verò quæ nobis vetita sunt, habentur tanquam quibus non cum libuerit nobis, vti possimus: quamobrem cùm eorum nobis præbetur opportunitas, discusso pœnæ metu, ad ea promptiores sumus.

79 *Discrimē legis diuinæ atque legū humanarum.* *Lib. 2. Ethic.*

Verùm dicat fortasse quispiam: Si promulgationem legis Mosaicæ consecutum est peccati incrementum, multò magis id continget legibus humanis: quare non expediret humanas leges condere, eorúmque obseruantia mortales obstringere: ne videlicet eo ipso deteriores euadant: id quippe aduersatur consilio, & proposito legum latorum, qui ad hoc leges ferunt, sicut ait Aristoteles, vt bonos faciant ciues. Sed enim scire conuenit, aliam esse rationem legis diuinæ, & aliam humanæ legis. Lex enim humana solum ea spectat, quæ externa sunt, siue vitia, siue virtutum officia: ad interiora verò, quæ mortalium iudicium, & notitiam fugiunt, minime pertingit. Cum igitur metus suppliciorum homines à male foris, & coram hominibus, agendo deterreat, & reuocet, & ad ea quæ bona & iusta sunt, exequenda impellat ac dirigat, finem suum planè assequitur. Lex verò diuina non solùm externa, sed interna etiam spectat, quæ DEI cognitioni & iudicio exposita sunt; ob idque interiores etiam improbas cupiditates vetat, eásque DEI vindictæ, æterníque suppliciis obnoxias esse ostendit: quæ tamen cupiditates & peccata abundant magis, & crescunt lege prohibente concupiscentiam, nec tamen eam restringuente ac sanante.

80 Atque hæc quidem, quæ hactenus dicta sunt, pertinent ad primam expositionem, quæ est ferme communis expositorum, præsertim autem Græcorum: secundum quam illud: *Vt abundaret delictum*, diximus, non significare causam, siue finem, sed consequentiam, & euentum. Secunda porrò interpretatio eorundem verborum est, illud, *vt*, positum esse causaliter, sed nō referri ad rem ipsam, & ad abundantiam delicti per se, sed vt est in cognitione hominis: vt sit hic sensus: Lex subintrauit vt abundaret delictum, id est, vt abundantius homo cognosceret peccatum, quod ante legem, magna ex parte, non cognoscebat, oblitterata plurimum in animis hominum lege naturali. Per legem autem diuinam pernotuit homini, multa esse peccata, quę non putabat esse, & grauiora esse multa, quam existimabat. quapropter Apostolus, tanquam insigne quoddam, & proprium legis Mosaicæ officium declarans, dixit: *Per legem cognitio peccati.* Tertia in- *Ad Rom. 3.* terpretatio etiam illud, *vt*, accipit causaliter, non tamē referendo ad abundantiam delicti

delicti per se, sed ad id, quod eam delicti abundatiam consequebatur, depressionem dico & humiliationem superbiæ hominis, per legē Mosis clarissime agnoscentis infirmitatem suam. Superbus etenim homo, suæq; imbecillitatis ignarus, sibique præfidens, ante legem dicebat, sibi non deesse facultatem perficiedi, quę bona sunt, & declinandi mala; sed deesse quasi magistrum, & doctorem, qui, quę facienda, fugiendave sunt, doceret eum, ad eum scilicet modum, quo Iudæi dixerunt Moysi: *Omnia verba Domini quæ locutus est, faciemus*. Sedenim postquam legem edocti, & notitiam rerum agendarum, & fugiendarum tenentes, nihilomagis tamen quàm antea bene agere, & vitia declinare poterant, plane cognouerunt infirmitatem suam, seque medico, à quo sanarentur, indigere. *Exod 24.*

Non est in præteritis relinquendum quoddam minime aspernadum B. Thomæ in commentariis huius loci adnotamentum. Ait, in populo Iudaico tria fuisse hominum genera: plerosque quidem fuisse duræ mentis, & rebelles DEO, proptos ad malum, tardósque ad bonum. Alios fuisse studiosos virtutum, cultorésque pietatis, atque in dies proficientes: fuisse item nonnullos, paucissimos tamen viros perfectos, & pietatis ac sapientiæ præstantia perinsignes. Illis qui duro erant corde, & rebelli animo, data est lex in flagellum: nam ad moralium preceptorum obseruantiam, cogebantur comminatione metuque pœnarum, quibus præuaricatores seuerè puniebantur: multiplex verò & operosa, & onerosa cæremonialium mandatorum obseruatio, detinebat huiusmodi homines in vero DEI cultu, ne ad Idololatriam, ad quam satis erant propensi, delaberentur. Studiosis porrò virtutum, & in eo studio proficientibus lex Mosaica profuit, quod eis pædagogi vice fuit, docens eos res diuinas, & ad earum amorem incendens, atque eorum animos præcolens ac præparans ad accipiendam doctrinam veri magistri, qui est CHRISTVS. Et moralium quidem præceptorum obseruantia promouebat, augebatque istiusmodi hominum iustitiam; cæremonialium verò, pietatem, & religionem: in istos nempe competit, quod dixit Paulus: *Lex pædagogus noster fuit in CHRISTO*. Sed omnium maxime lex profuit viris illis perfectis, vt qui ad eam obseruandam non metu pœnæ vel inuiti cogebantur, sed amore iustitiæ, spontê cupidéque adducebantur: istis lex, quantum ad cæremonialia, fuit in signum, & figuram rerum futurarum, & gerendarum in nouo Testamento, sicut Paulus dixit: *Vmbram habens lex futurorum bonorum non ipsam imaginem rerum*. Et alio loco de hominibus veteris Testamenti loquens: *Hæc*, inquit, *omnia in figura contingebant illis*. Quantum verò ad moralia, lex istiusmodi hominibus erat sancta & spiritualis, & mandatum erat sanctum, & iustum, & bonum, ipsaque obseruatio legis delectabilis erat illis, & periucunda, & vt quodam loco dixit Dauid, dulcis super mel & fauum, & desiderabilis super aurum, & lapides pretiosos. *Lætabor*, inquit, *super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa*. Et Paulus: *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem*.

68 *Tria genera hominum in populo Iudaico dissimiliter legē obseruantium. S. Thomas.*

Matth. 23.

Ad Gal. 3.

Ad Heb. 10.

1. ad Cor. 10.

Ad Rom. 7.

Psal. 18.

Psal. 118.

Ad Rom. 7.

Zz 4 IN CAP.

IN CAPVT SEXTVM
DISPVTATIONES VNDECIM.

CAPVT VI.

Versu 1. QVID ergo dicemus? permanebimus in pecca-
2 tis vt gratia abundet? | Absit. Qui enim mortui
sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in illo?
3 | An ignoratis quia quicumque baptizati sumus
in CHRISTO IESV, in morte ipsius baptizati
4 sumus? | Consepulti enim sumus cum illo per
baptismum in mortem: vt quomodo CHRI-
STVS surrexit à mortuis per gloriam PATRIS, ita & nos in noui-
5 tate vitæ ambulemus. | Si enim complantati facti sumus similitudi-
6 ni mortis eius; simul & resurrectionis erimus. | Hoc scientes, quia
vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus pecca-
7 ti, & vltra non seruiamus peccato. | Qui enim mortuus est, iustifi-
8 catus est à peccato. | Sin autem mortui sumus cum CHRISTO,
9 credimus quia simul etiam viuemus cum illo: | Scientes quia CHRI-
STVS resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non do-
10 minabitur. | Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel:
11 quod autem viuit, viuit DEO. | Ita & vos existimate, vos mortuos
quidem esse peccato, viuentes autem DEO in Christo IESV Do-
12 mino nostro. | Non ergo regnet peccatum in vestro mortali cor-
13 pore, vt obediatis concupiscentiis eius. | Sed neque exhibeatis mem-
bra vestra arma iniquitatis peccato; sed exhibete vos DEO, tan-
quam ex mortuis viuentes: & membra vestra arma iustitiæ DEO.
14 | Peccatum enim vobis non dominabitur: non enim sub lege estis,
15 sed sub gratia. | Quid ergo? peccabimus, quoniam non sumus sub
16 lege, sed sub gratia? Absit. | Nescitis quoniam cui exhibetis vos ser-
uos, ad obediendum, serui estis eius, cui obeditis, siue peccati ad mor-
17 tem, siue obeditionis, ad iustitiam? | Gratias autem DEO quod

fuistis

fuistis serui peccati, obedistis autem ex corde in eam formam do-
ctrinæ, in quam traditi estis. ‖ Liberati autem à peccato, serui facti 18
estis iustitiæ. ‖ Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ: 19
sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & ini-
quitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iu-
stitiæ in sanctificationem. ‖ Cùm enim serui essetis peccati, liberi 20
fuistis iustitiæ. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus
nunc erubescitis? ‖ Nam finis illorum mors est. ‖ Nunc verò libe- 21
rati à peccato, serui autem facti DEO, habetis fructum vestrum in 22
sanctificationem, finem verò vitam æternam. ‖ Stipendia enim pec- 23
cati mors. Gratia autem DEI vita æterna, in CHRISTO IESV
Domino nostro.

I EXTREMIS penè verbis capitis proximè atecedentis dixit Apostolus: *Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia.* Hoc fortassè nonnulli non rectè intelligentes, dicere, aut cum animo suo cogitare poterant: Peccemus ergo amplius, & peccatis peccata cumulemus, quò magis exuberet & explendescat DEI gratia. Hanc impiam, & insanam orationem siue cogitationem excludit, & reijcit Apostolus in hoc sexto capite. Non enim licere Christianis iam per CHRISTVM iustificatis facere quicquid eis libitum fuerit, duobus probat argumentis: quorum alterum est, Christianos esse peccato mortuos, eique semel omnino renuntiasse: quare non esse illis denuò redeundum ad peccatum. Alterum argumentum est, Christianos ex seruitute peccati ereptos, ex professo totos addixisse, & mancipasse se seruituti iustitiæ: non illis igitur vnquam peccati seruitutem esse repetendam; sed omnem peccandi licentiam longissimè ab illis abesse oportere. Christianos porrò esse mortuos peccato, copiosa ac luculenta argumentatione confirmat, & illustrat. Docet enim ritum & formam baptismi Christiani, quo initiati & regenerati fuerant expressam quandam esse imaginem, & repræsentationem mortis tum CHRISTI Domini, tum omnium peccatorum quibus ipsi ante baptismum viuebant atque seruiebant.

Summa disputationis Pauli in hoc sexto capite.

PRIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu 1. & seq. Vsque ad 6. QVID ergo dicemus? permanebimus in peccatis vt gratia abundet? Absit. Qui enim mortui sumus peccato quomodo adhuc viuemus in illo? An ignoratis quia quicumque baptizati sumus in CHRISTO IESV, in morte ipsius baptizati sumus; &c. *Vsque ad illud:* Hoc scientes, quia vetus homo noster, &c.

2 *S. August.* PRIMAM partem huius capitis atque eius cum præcedente connexionem breui, sed obseruanda explanatione beatus Augustinus enarrat in libro de spiritu & littera capite sexto, his ferme verbis scribens: Volens Apostolus commendare gratiam, quæ per baptismum omnibus gentibus venit, postquam dixit, peccatum & mortem per vnum hominem intrasse in genus humanum, & per vnum hominem iustitiam, & vitam æternam; illum, Adam; hunc CHRISTVM apertissimè insinuans, adiunxit: *Lex autem subintrauit, vt abundaret delictum: vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia.* Sed mox opponens sibi ipse quæstionem: Quid *ergo,* inquit, *dicemus? permanebimus in peccato, vt gratia abundet? Absit.* Vidit enim Apostolus peruersè posse accipi quod dixerat: *Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia.* Tanquam dixisset, propter abundantiam gratiæ prodesse peccatum. Hoc diluens, respondit: *Absit. Qui enim mortui sumus peccato, quomodo viuemus in illo?* Hoc est, cum id præstiterit gratia, vt moreremur peccato, si rursus viuamus in eo, quid aliud faciemus, nisi vt gratiæ simus ingrati? Neque enim qui laudat beneficium medicinæ, prodesse morbos dicit & vulnera, à quibus illa hominem sanat: sed quanto maioribus medicina laudibus prædicatur, tanto magis vituperantur, & horrentur vulnera, & morbi, à quibus liberat, quæ ita laudatur. Sic laus & prædicatio gratiæ, vituperatio & damnatio est peccatorum. Demonstranda enim fuerat homini fœditas languoris sui: cui contra iniquitatem suam, nec præceptum sanctum & bonum profuit, quo magis aucta est iniquitas, quàm minuta, quandoquidem lex subintrauit, vt abundaret delictum, vt hoc modo conuictus atque confusus homo videret, non solùm esse sibi necessarium doctorem, verumetiam adiutorem DEVM, à quo sua itinera dirigantur, ne dominetur ei omnis iniquitas; & confugiendo ad opem diuinæ misericordiæ sanetur: atq; ita vbi abundauit delictum, superabundaret & gratia, non peccantis merito, sed subuenientis

nientis auxilio. Consequenter eandem medicinam in passione & resurrectione CHRISTI mysticè demonstratam esse ostendit Apostolus subiungens: *An ignoratis, quoniam quicumque baptizati sumus in* CHRISTO *IESV, in morte ipsius baptizati sumus?* Et cætera, quæ deinceps sequuntur. Hactenus ex Augustino.

Sed quid est manere in peccato, sicut loquitur hoc loco Paulus? Nomen pec- 3
cati & hic, & infra non semel in hoc ipso capite significat, vel statum hominis in *Quid sit manere in peccato, & mortuum esse peccato.*
peccato, vel fomitem ipsum, quem quia peccati effectus est atque pœna, & insuper velut incitabulum quoddam & irritamentum hominis ad peccandum, Paulus per Metonymiam, peccatum appellare solet. Sed quid est, hominem ritè baptizatum esse mortuum peccato? Illud (peccato) est Datiui casus: & ita dixit Apostolus, mori peccato, sicut aliâs dixit, mori mundo, & crucifixum esse mundo: significatur enim perfecta derelictio, & separatio. Cùm verò ait, in capite secundo epistolæ ad Ephesios; *Et vos conuiuificauit, cùm essetis mortui delictis & peccatis vestris.* Ibi, *peccatis*, ponitur in Ablatiuo casu, & mortuum esse peccatis significat, propter admissa peccata mortuum esse DEO, & gratia DEI, quæ est vita animæ, priuatum. CHRISTVS etiam & hoc in capite, & alibi, dicitur mortuus peccato, id est, ad tollendum peccatum. Hoc igitur in loco manere in peccato, significat seruum esse fomitis & concupiscentiæ, eiúsque desideriis obedire: qui autem sub tali dominatu esse desinunt, & à se seruitutem peccati excutiunt, & se totos dedunt ad colendam iustitiam, dicuntur hîc ab Apostolo mortui esse peccato, & viuere iustitiæ ac DEO.

Quicumque baptizati sumus in CHRISTO *IESV, in morte ipsius baptizati sumus.* 4
Hunc locum, sicut latinus vertit interpres, ita etiam legunt, & citant Ambrosius, *S. Ambros.*
& hîc & in libro 2. de pœnitentia cap. 2. Hieronymus in epistola quam scripsit *S. Hieron.*
ad Oceanum, & plurifariam Augustinus. Græcè in Accusatiuo est tam illud (*in* CHRISTVM) quàm (*in mortem eius*) sed Origenes perinde interpretatur quasi *Origenes.*
vtrumque esset in Ablatiuo, sicut etiam Irenæus in libro tertio aduersus hære- *Irenæus.*
ses, capite 17. Illud autem *in* CHRISTO, significat, in baptismo CHRISTI, ad differentiam baptismi Ioannis: vel, in nomine CHRISTI, vel, in virtute & efficacia meritorum CHRISTI: vel, ex institutione, & præscripto CHRISTI, qui mandauit Apostolis, vt baptizarent omnes gentes. Quidam sequentes græcam le- *Matth. vlt.*
ctionem, quæ habet, *in* CHRISTVM, aiunt, baptizari homines in CHRISTVM, non aliud significare, nisi, eos per baptismum coaptari & inseri in corpus CHRISTI mysticum: Loquitur verò Apostolus de baptismo efficaci. Et quia frequens est apud Paulum dicere, in CHRISTO, pro, per CHRISTVM, secundum phrasim hebraicam, potest itidem accipi hoc loco: vt baptizari in CHRISTO, sit, baptizari, per CHRISTVM; vt significetur, efficaciam baptismi, & bona, quæ per eum baptizati percipiunt, prouenire à meritis & virtute CHRISTI. Illud porrò *in morte, seu in mortem ipsius.* non significat hoc loco idem, quod virtute, & merito mortis eius; sed idem valet atque, in assimilationem, & configurationem, & repræsentationem mortis CHRISTI: quæ in eo posita est, quod qui baptizantur, moriuntur vitæ peccati, sicut CHRISTVS mortuus est vitæ mortali. Quocirca subdit Apostolus: *Consepulti sumus cum illo in baptismo per mortem.* Id est, ipse ritus & formula, & cærimoniæ quæ adhibentur & seruantur in percipiendo baptismo, similitudinem quandam habent, & repræsentationem sepulturæ CHRISTI, nam vt is qui sepelitur, sub terram conditur: ita qui baptizatur, demergitur in aquam: in baptismo item fit trina immersio in aquam, non solùm propter fidem sanctæ TRINITATIS, sed etiam in similitudinem triduanæ sepulturæ CHRISTI. Lege Damascenum in libro quarto de fide Orthodoxa, capite decimo. Atque, ob hanc *Damascen.*

ipsam causam in Sabbato sancto celebratur solennis baptismus, quo die colitur memoria sepulturæ CHRISTI: sicut etiam in vigilia Pentecostes, quando dies festus, & SPIRITVI sancto sacer agitur, cuius munere aqua baptismi vim habet eluendi atque purgandi peccata, secundum illam Domini sententiam. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & SPIRITV sancto, non potest introire in regnum DEI.* Addidit verò Apostolus illud, *In mortem*, vt inter sepulturam CHRISTI, & eam, qua nos mysticè sepelimur in baptismo, id esse discriminis ostenderet, quod illa quidem consecuta est CHRISTI mortem; hæc autem in nobis ipsam peccati mortem efficit; cùm enim sit Sacramentum, id facit interius, quod exterius significat. Iam verò illud: *Per gloriam PATRIS*, significat CHRISTVM resurrexisse ad vitam immortalem, diuina virtute PATRIS; quæ in hoc illustris, & gloriosa extitit, quod Christum triduo mortuum ad vitam mirabiliter reuocauit. Huiusmodi porrò mortis peccatorum, quam obiuimus in baptismo, & Paulus hoc loco exponit, assidua recordatio, curiosaque consideratio maiorem in modum & in consilio, & proposito iustè viuendi, hominem iustificatū validè confirmat, & à reditu ad peccandum vehementer retrahit. Quam ob causam sancti Patres rectè hortantur, vt ea verba, quæ in baptismo diximus: *Abrenuntio tibi Satana*, quibus verbis nos peccato mori profitemur, perpetuò ante oculos habeamus. Legendus est super hac re Origenes in homilia 22. super librum Numerorum, & Augustinus de Symbolo ad Catechumenos libro secundo capite primo, Ambrosius item de iis qui initiantur mysteriis, capite secundo, necnon & Basilius in libro de SPIRITV sancto, capite vndecimo.

Ioan. 3. *Origenes.* *Augustinus.* *Ambrosius.* *Basilius.*

5 *Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus.* Pro illo, *complantati*, græcè est σύμφυτοι, latinè dixeris, vel vt latinus vertit interpres, *complantati*, vel vt alij reddunt, *coinsiti*, videtur enim Apostolus allusisse ad insitionem plantæ, cui respondet communio corporis CHRISTI. Quemadmodum enim surculus ex arbore sua decerptus, particeps fit humoris eius arboris, cui inseritur: ita qui per baptismum inseruntur in corpus Christi bonorum eius compotes, & consortes fiunt. Et fortasse propositio illa (σὺν) significat collectionem, & congregationem Iudæorum, & Gentium in vnum Christi mysticum corpus. Omnis planta, inquit Origenes, post hyemis mortem, resurrectionem veris expectat: Et Christo hyems fuit tempus passionis & mortis; ver autem, tempus resurrectionis. Nos quoque Christo complantati, in hyeme huius seculi, præsentis vitæ peccatis morimur, vt futuro resurrectionis vere inueniamur digni, fructus nunc iustitiæ ex Christi radice proferentes.

Origenes.

6 Cæterùm diligenter admodum & consideratè legenda, & pensitanda sunt, quæ tradit hoc loco Apostolus de baptismo, affirmans esse ipsum velut imaginem quandam & repræsentationem mortis Christi, & in eo nos perfectè mori peccatis. Hinc enim licet colligere multa cognitu, & obseruatu digna; quale est illud, per baptismum homini non solùm culpam, sed etiam pœnam condonari: quod per ipsum homo peccato moritur & regeneratur Christo, & perfectè applicatur ipsi virtus passionis, & mortis CHRISTI. Liquet etiam, propterea semel tantùm accipi debere baptismum, nec iterari posse, quia semel tantùm homini contingit mori, & nasci; quod spiritualiter fit in baptismo. Illud quoque hinc manifestum fit, Baptismum non esse tantummodo signum iustificationis hominis per solam fidem factæ, sed esse instrumentum quoddam diuinæ virtutis à DEO ipso institutum, per quod DEVS operatur in animis hominum remissionem peccatorum, quam nec fidei, nec pœnitentiæ motus, vt plurimum, efficere potuisset: rarò enim vsu venit, adeo fidei, & pœnitentiæ actus feruentes esse

Quadruplex Christiani baptismi vis & efficacitas.

ac per

ac perfectos, vt ante susceptum baptismi Sacramentum, remissionem efficiant peccatorum, sicut eruditè docet Augustinus in libro quarto de baptismo contra Donatistas. Hinc denique colligitur, si per baptismum morimur peccatis, non tantùm peccata in baptismo tegi, vel non imputari nobis, vt aiunt hæretici huius temporis; sed penitus deleri ac tolli. Si enim peccata manerent in baptismo, quæ antè fuerant in nobis, non posset verè dici, nos esse peccatis mortuos, mors enim, peccatorum extinctionem, & abolitionem denotat. *S. Augus.*

7 Quod autem ex Tertulliano hæretici obiiciunt, ipsum in libro de pœnitentia dicere, neminem baptizari debere, nisi qui antea fuerat lotus corde; nihil prorsus officit huic doctrinæ, quin etiam magis eam adiuuat & confirmat: nimirum, eam Tertullianus intelligit lotionem, non quæ cor omninò mundat à peccatis; sed ipsam pœnitentiam ex fide ortam, quæ hactenus lauat mentem, & purgat, quod efficit, vt ipsi vitia sua, sordésque peccatorum displiceant: non autem quæ sordes ipsas penitus abstergat: id enim munus esse baptismi apertè docet. Ad eundem intellectum accipere oportet, quod eodem in libro ipsemet scribit, mortem peccatorum præcedere debere baptismum: mortem namque peccatorum intelligit renuntiationem peccatorum, siue pœnitentiam animi, quæ baptismum antecedit. *Explicantur dicta quædã Tertulliani.*

SECVNDA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Hoc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, & vltra non seruiamus peccato, &c. *vsque ad illa verba:* Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore. *Versu 6. vsq; ad 12.*

EORVM Pauli verborum propria, & breuis interpretatio, atque intellectus est huiusmodi: Vetus illa vita, quàm secundum desideria carnis, & illecebras peccatorum viximus, & item vetustas omnis per Adæ peccatum in humanam naturam inducta; cruci affixa sunt simul cum CHRISTO in baptismo; in eum vtique finem, vt abolito corpore peccati, non vltrà seruiamus peccato. Sed quid vocat Paulus corpus peccati? Totam videlicet peccatorum massam & congeriem atque vniuersitatem: vel nostrum ipsum corpus peccatis obnoxium, & mancipatum, & ad patranda peccata propensum, & promptum: vel corpus peccati dicitur, ipsa, vt dixi, vniuersitas peccatorum, quæ tanquam corpus ex variis membris, ita ex multiformibus 8 *Quid sit corpus peccati.*

bus vitiis constat, vel quia sicut per diuersa membra corporis diuersas actiones homo exequitur; sic animus per diuersa vitia, etiam diuersa peccata, & mala facit. Hoc autem corpus peccati Paulus ait destruendum esse; non quidem vt prorsus non sit, sed vt non vigeat & præualeat, ac subiuget rationem; & vt interpretatur Apostolus, ne vltra ei seruiamus, quod est præbere consensum peccato, vel accommodare membra ad exequendum id, ad quod inuitat concupiscentia, & impellit consuetudo peccandi. Vetustas autem peccati, quæ hoc loco ab Apostolo vetus homo appellatur, potest secundum B. Thomam tripliciter accipi; vel pro ipso reatu culpæ, seu macula ex actu peccati derelicta, & inhærenti animæ: vel pro assiduitate, & consuetudine peccandi, quæ velut necessitatem quandam peccandi adfert: vel pro ipso fomite peccati, ex peccato primi parentis prouenienti. Hic autem vetus homo dicitur fuisse crucifixus cum Christo in baptismo, id est, per baptismum; in quo virtute mortis Christi, reatus culpæ, & macula peccati prorsus abolentur. Vis autem malæ consuetudinis non quidem omnino tollitur per baptismum, sed multum imminuitur, atque debilitatur, & contraria bene agendi consuetudine, & plenitudine in dies crescentis charitatis penè tollitur.

Quid sit vetus homo. S. Thomas.

Cæterùm Apostolus hoc loco dicens, nos in baptismo mortuos esse peccato, & complantatos siue consitos esse morti Christi, & veterem hominem esse crucifixum, & destruendum esse corpus peccati, & oportere nos in nouitate vitæ ambulare, huiusmodi, inquam, sententiis vtens Apostolus, tanta euidentia demonstrat, in baptismo deleri ac tolli penitus peccata, vt quæ ante baptismum fuerant, post baptismum nulla sint, & non tantum, vt hæretici aiunt, illa quidem maneant, sed non imputentur nobis; & quasi tegantur: vt hac euidentia coacti sint vel ipsi hæretici, cum in suis commentariis, in explanatione loci huius versantur, contra sua ipsorum placita hoc ipsum confiteri. Transferam huc verba Caluini ex comment. eius super hoc loco Pauli. nam exponens illa verba: *Complantati enim sumus morti eius.* Iustitia, inquit, ad quam Paulus hic alludit, non exempli tantùm conformitatem designat, sed arcanam coniunctionem, perquam cum ipso coaluimus, ita vt nos SPIRITV suo vegetãs, eius virtutem in nos transfundat. Sic ille. quæ verba imputatiuam iustitiam, quam ille cum suis mordicus tenet, funditus euertunt. Idem super verbis Pauli positis in titulo huius disputationis: Hæc duo, inquit, inter se indiuiduo nexu cohærent, veterem hominem Christi morte aboleri, vt eius resurrectio Christi mortem restauret, nósque efficiat nouas creaturas. Et certè cum nobis in vitam datus sit Christus, quorsum referret nos cum ipso emori, nisi vt resurgamus in meliorem vitam? Ideóque non alia ratione, quod in nobis est mortale, occidat, nisi vt verè nos viuificet? Nec mors Christi, exemplaris tantùm vice est, quod Christianis omnibus conueniat imitari: sed hæc est Apostoli doctrina, quod mors Christi efficax est ad nequitiam carnis extinguendam, & profligandam: resurrectio verò ad suscitandam melioris naturæ nouitatem, quia per baptismum in istius gratiæ participationem cooptamur. Hæc item Caluini verba, iustitiam eius imputatiuam: & remissionem peccatorum in nobis post baptismum aperte disertéque confutant. Caluini etiam alumnus & discipulus Beza, hunc ipsum Pauli locum, præsertim autem illa verba: *Quod mortuus est peccato, mortuus est semel*, enarrans, ita scribit: Ostendit ex hac capitis & membrorum collatione Apostolus hoc loco, in iis qui per Christum verè sanctificati sunt, peccatum semel mori, id est, ita debilitari, vt pristinas illas vires nunquam recipiat, sed quotidie tanquam corpus in sepulchro corrumpatur donec penitus intereat. Quod si perpetuus est mortis peccati progressus, perpetuum est quoque viuificationis incrementum; cum

Verba Caluini & Bezæ contra imputatiuã ipsorũ iustitiam.

cum mutua sit inter mortificationem veteris hominis, & instaurationem noui, non modo relatio, sed etiam proportio. Et mox subdit, CHRISTVM iccirco mortuum esse peccato semel, vt semel in nihilum redigat peccatum in nobis. Hæc ille, quæ, vt superiora verba Caluini, doctrinam ipsorum de iustitia imputatiua validè profligant.

Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem viuit, viuit DEO. Bifariam potest intelligi, CHRISTVM esse mortuum peccato: Potest enim ista locutione significari, CHRISTVM mortuum esse peccato, id est, expiando, & delendo peccato, siue vt per mortem suam, tanquam Agnus DEI tolleret peccatum mundi. Ad quam sententiam spectat etiam illud eiusdem Apostoli, quod scriptum ab eo est in 5. c. poste. epist. ad Cor. *Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso.* Dixit: *Peccatum fecit*, pro eo quod est, fecit ipsum hostiam immolãdam pro peccato. Et hac ratione Christus verè dicitur mortuus esse semel, vna enim sui ipsius oblatione per mortem Patri facta, omnia peccata deleuit: quemadmodum idem Paulus scribit in epist. ad Hebr. *Vna oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos.* Et B. Petrus, *Christus*, inquit, *semel pro peccatis nostris mortuus est.* Potest etiam dici CHRISTVS mortuus esse peccato, quia mortuus est secundum carnem similem, quantum ad naturam, peccatrici carni aliorum hominum, id est, mortuus est vitæ passibili, & mortali; nam etiã infrà in c. 8 huius epistolæ Paulus scribit, *DEVS FILIVM suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne.* Caro etenim humana, propter peccatum Adæ, mortalis, & passibilis facta est: talem verò carnem assumpsit CHRISTVS, & secundum hanc interpretationem, etiam semel CHRISTVS mortuus est, id etiam testante ipsomet Paulo, cum alibi ait: *Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem iudicium: sic & CHRISTVS semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata; secundo sine peccato apparebit, expectantibus se in salutem.* Dicitur autem CHRISTVS per resurrectionem viuere DEO, id est, ad similitudinem DEI, vitam agere immortalem atque impassibilem, & vsquequaque beatam. 10

Ioan. 1.

Ad Hebr. 1.
1. Petr. 3.

Ad Hebr. 9.

Posteriorem horum Pauli verborum interpretationem sequens Augustinus, quomodo CHRISTVS mortuus fuerit peccatis, his verbis declarat in Enchiridio: Peccatum CHRISTO non inerat, & tamen quodammodo mortuus est peccato, dum moritur carne, in qua erat similitudo peccati: vt cùm secundum vetustatem peccati nunquam ipse vixisset, nostram ex morte veteri, qua in peccato mortui fueramus, reuiuiscentem vitam noua sua resurrectione signaret. Ipsum est, quod in nobis celebratur magnum baptismatis Sacramentum; vt quicumque ad istam pertinent gratiam, moriantur peccato, sicut ipse dicitur mortuus peccato, quia mortuus est carne, peccati similitudinem habente: & viuant, de lauacro renascendo, sicut ipse de sepulchro resurgendo, quamlibet corporis ætatem gerant. A paruulo enim recẽter nato, vsque ad decrepitum senem, sicut nullus prohibendus est à baptismo: ita nullus est, qui non peccato moriatur in baptismo: sed paruuli tantùm originali: maiores verò iis etiam, omnibus moriuntur peccatis, quæcumque malè viuendo, addiderunt ad id, quod traxerunt nascendo. Sic Augustinus. 11

S. August.

Sciat lector pro illo: *Quòd enim mortuus est*, græcè legi, ὃ γὰρ ἀπέθανε, & illud, ὃ, sicut latinum nostrum (*quod*) potest esse vel coniunctio, vel relatiuum neutrius generis: Latinus interpres accepit tanquam coniunctionem, & verbum ἀπέθανε, ad CHRISTVM retulit, & ideo vertit: *Quod enim mortuus est* (CHRISTVS) *peccato, mortuus est semel.* Alij accipientes, non vt coniunctionem, sed vt relatiuum 12

 neutrius

neutrius generis, omninò contendunt ita vertêdum fuisse hunc locû: *Quod enim mortuum est, peccato mortuum est semel.* Audiat lector audacem & insolentem latini interpretis censuram à Iacobo Stapulêsi factam. Vetus, inquit, interpres, bis hoc loco fecit solœcismum, ita conuertens hunc locum: *Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel*, nâ illud, *quod*, in Paulo, indefinitû neutrû est, quare adiectiuum ei bis reddendum est neutrum, & ita vertendum: *Quod enim mortuum est, peccato mortuum est semel.* Sed quid mortuû est peccato? Certè humana dûtaxat in Christo natura. Sic iste. Sed hâc calumniam à latino interprete acriter defendit Erasmus: Ego, inquit, in versione nostra, à veteris lectionis forma nihil recedo: Sic enim per genus masculinû lego: *Quod mortuus fuit, peccato mortuus fuit semel*, mea enim sententia, melius ad Christum simpliciter refertur verbum illud, ἀπέθανε, id est, mortuus est: vt sit sensus: Hoc ipsum, quod mortuus est Christus, semel duntaxat mortuus est, idque peccato. Consimili modo dixit in epistola ad Galatas: *Quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo Filij Dei.* Nam qui, obsecro, sensus est, si legis: *Quod mortuum est, peccato mortuû est?* Quin potius id agit, & vrget his verbis Paulus, vt quemadmodum Christus semel mortuus peccato, semper immortalis permanet: ita & nos semel mortui peccato per baptismum, atq; in illo ad vitam nouam renati, non vltra in peccatum recidamus. Hac itaque ratione, latinus interpres à gemino solœcismo absoluitur, quem ill Stapulensis impegit. Hactenus ex Erasmo. Nec solùm hanc interpretis latini lectionem, latini patres secuti sunt vt Ambrosius hoc loco, & super Psal. 118. & August. cùm alijs pluribus in locis, tum præcipuè lib. 6. contra Iulianum c. 2. sed etiá Græci explanatores huius epistolæ. Nam vt nihil de aliis dicam, Theophyl. certè secundum nostram lectionê, locum hunc enarrans: Christus, inquit, nô amplius moriturus, viuit in sempiternum: & quòd mortuus est, dicit Apostolus, peccato eum obiisse, hoc est, nostris erratis, tametsi morti non esset obnoxius. Origenes itidem, Hęc, inquit, diximus, quò manifestius claresceret, quemadmodum Christus semel mortuus est peccato, vt vltra iam non moriatur, & quia quod viuit, viuit DEO.

Stapulensis in Latinum interpretem.

Erasmus pro Latino interprete.

Ad Gal. 2.

Theophyl.

Origines.

TERTIA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Vers. 12. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius.

13 HÆc Pauli adhortatio pendet ab eo, quod paulò suprà pluribus verbis ipse disputauit, ostendens, peccatis nos esse per baptismum mortuos; simulque crucifixum esse veterem hominem, vt destruatur corpus peccati; & non vltra iam seruiamus peccato. Nunc docet, in CHRISTO baptizatos, ità mori peccato debere, vt pecca

peccatum in illorum corpore amplius non regnet. Neque dixit Apostolus, vt non sit, vel vt non habitet peccatum in corpore nostro mortali: sequenti enim proximè septimo capite ostendet in corpore mortali habitare semper peccatum, id est, fomitem & concupiscentiam; sed non esse in mente, quæ condelectatur legi DEI, & auersatur suggestiones peccati: tunc enim peccatum regnat in homine, cum in eo concupiscentia non solùm pulsat, & delectationis motu titillat mentem, id enim etiam in iustis & sanctis hominibus facit, sed cùm eam ad sui assensum, & obedientiam pertrahit; efficiens, vt id quoque homo secundum voluntatem rationalem velit, quod secundum concupiscentiam improbè concupiscit. Atque hoc modo regnat peccatum in homine: cùm enim dixisset Apostolus: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore*, mox quid sit regnare peccatum, declarans, adiungit: *Vt obediatis concupiscentiis eius.* Tentat & allicit concupiscentia mentem hominis ad peccatum quodpiam faciendum; si illecebram istam motumque concupiscentiæ mens respuit ac repellit, ipsa regnat ac dominatur concupiscentiæ, & velut freno rationis iniecto, cogit suo subesse imperio: Sin autem trahi se à concupiscentia patiatur; cupiditatibus eius obsecundans atque obtemperans, regnat tunc concupiscentia, & tyrannicam in hominem exercet dominationem. *Quãdo peccatũ regnet in homine.*

Cæterùm sciat lector, ex veterum Græcorum atque Latinorum tam codicum, quàm interpretum collatione, duplicem horum Pauli verborum lectionem reperiri. Græca enim lectio huius loci, latinè ad verbum reddita, sic habet: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum ei, in concupiscentiis eius.* In qua lectione illud prius pronomen (*ei*) refertur ad peccatum: posterius autem pronomen illud (*eius*) siue (*ipsius*) refertur ad corpus mortale. Quam lectionem interpretans Theophylactus: Tunc, inquit, peccatum potiri videtur imperio, cùm in iis ei obtemperabimus, quæ & voluptatis sunt, & corporis concupiscentiæ. Et Tertullianus in libro de resurrectione carnis, eandem sequens lectionem: Ne regnauerit, inquit, in corpore vestro mortali deliquentia ad obediendum illi. Ambrosius, licet in textu habeat lectionem nostri interpretis, in commentario tamen, interpretationem suam declinare ad græcam, quam diximus, lectionem videtur. Altera lectio huius loci nec habet illud prius pronomen (*ei*) nec illam præpositionem (*in*) sed ad verbum sic habet: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum concupiscentiis eius.* Siue vt vertit latinus interpres, clariorem vtique reddens sententiam: *Vt obediatis concupiscentiis eius.* Et illud, *eius*, potest referri vel ad corpus, vel ad peccatum. Hanc profectò lectionem citat S. Hieronym. libro decimo quarto commentariorum in Esaiam super caput Isaiæ quinquagesimum secundum; & Augustinus libro primo de nuptiis & concupiscentia capite vigesimo tertio & sequentibus, hanc ipsam lectionem tractans, sic ait: Non dixit Apostolus: Non regnet peccatum in vestro mortali corpore ad habenda desideria eius: sed dixit, ad obediendum desideriis eius; vt in hoc, agonem iustitiæ pudicitiæque seruemus, ne illis obediamus. Hanc quoque lectionem citat Faustus libro primo de libero arbitrio capite vndecimo. Vtraque porrò lectio hæc, probabilis est, veramque habet sententiam. Peccati verò nomine, quod Paulus non vult regnare in nobis, intelligere oportet fomitem ipsum peccati, & concupiscentiam carnis; de quo, paulò infrà proximè sequenti capite pluribus differet. Nec sine causa dixit Paulus, Ne regnet peccatum in corpore mortali, non autem dixit, Ne sit, vel habitet, quia dum corpus hoc mortale, & corruptibile gestamus, peccatum istud, id est, concupiscentia, 14 *Theophyl.* *Tertullian.* *Ambrosius.* *S. Hieronym.* *S. August.*

manet in nobis: Christianæ autem virtutis est efficere, vt non regnet in nobis. Cùm autem corruptibile hoc induet incorruptionem, tunc omninò peccatum istud esse desinet in nobis. Legenda sunt quæ super hac re piè admodum, doctéque disputat Augustinus super Psalmum 35. 50. & 65. & in sermone 12. de verbis Apostoli. Propterea verò Paulus hoc loco, & alibi corpus nostrum vocat mortale, siue corpus mortis huius, quòd ob Adæ peccatum, necessitati moriendi addictum, & obnoxium fuerit.

15 *Quod sit peccati regnum, & qua eius tyrannis.*

In hac porrò Apostolica sententia: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Theodoretus pensitans illud verbum, *Non regnet,* ait; propriè admodum, & appositè Paulum dixisse: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore:* non autem dixisse: Non tyrannizet vos peccatum. Hoc enim discriminis est inter Regem & Tyrannum, quod Rex voluntariè sibi subditis imperat, libenterque imperium ipsius amplectentibus, iussáque capessentibus: Tyrannus verò repugnantibus, & inuitis imperat: & quos per vim subiecit sibi, suis eos cogit obedire mandatis. Si quis igitur peccato, id est, fomiti & concupiscentiæ voluntariè assensum, & obsequium præbet, & improbas cupiditates libenter sequitur, in hunc verè peccatum habet Imperium, & regnum obtinet. Sin autem impuras cogitationes turpesque cupiditates, quas concupiscentia suscitat, & animo ingerit, repellit, nec eis assentitur, & obsequitur, sed eas quantum in ipso est, auersatur, non in eo regnat peccatum, licet ipsum tyrannicè infestet & vexet. Quale autem sit tyrannicum Imperium, graphicè descripsit Apostolus illis verbis: *Non quod volo bonum, hoc ago, sed, quod odi malum, illud facio. Scio quia non habitat in me, hoc est, in carne mea bonum. Nam velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Condelector enim legi* D E I *secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Igitur ego ipse mente seruio legi* D E I, *carne autem legi peccati.*

16 *Theodoret.*

Adscribam hoc loco Theodoreti verba, quæ sunt huiusmodi: Regnum in hoc differt à Tyrannide, Quod Tyrannis existit inuitis subiectis: Regnum autem iis volentibus, quibus imperatur. Suadet ergo Apostolus, ne peccati potestati amplius assentiamur: & ideo non dixit, Ne tyrannizet vos peccatum; sed, ne regnet in vobis. Illud enim est illius proprium; hoc verò, nostræ mentis, & voluntatis. Animi enim perturbationum motus, & vexatio, inest nobis natura; eorum autem, quæ sunt nobis prohibita, effectio, à nostra pendet voluntate. Appellans autem corpus mortale, indicat bellum hoc inter spiritum & carnem non fore diuturnum: Cùm enim mortis terminum acceperit, cessabit etiam animi perturbationum insultus. Iubet ergo Paulus nos non quidem abijcere peccati tyrannidẽ, sed regnum: id autem est, Fomiti immodicè inflammati appetitiones corporis nequaquam cedere. Hactenus ex Theodoreto.

17 *In Bezam quid sit non regnare in homine peccatum, malè interpretantem.*

Sed vide, quæso, lector, quod Apostolus dixit: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore,* quàm non solùm falsò, & impiè, sed etiam ineptè atque indoctè, absurdeque in huius loci commentario interpretatus sit Beza. Commodum, inquit, hæc à Paulo adhortatio subijcitur præcedentibus: vt intelligamus, quatenus simus mortui peccatis, quandiu hîc versamur. Hactenus nimirum, vt reluctetur quidem spiritus, sed tamen non vincat. Sic ille. Ergo ex Bezæ sententia, peccatum non regnare in iis, qui per C H R I S T V M regenerati, & iustificati sunt, non est aliud, quàm in eo certamine, quod est inter spiritum, & carnem, spiritũ reluctari, & repugnare aliquantisper, non tamen vincere. At enim si spiritus in eo certamine non vincit carnem; ergo spiritus vincitur, & virtus carni cedit & succumbit, & quod est necessariò consequens, caro dominatur spiritui,

& in

& in eum obtinet regnum;ergo peccatum non regnare in homine, non est eum reluctari aliquandiu peccato, & non vincere ipsum, vt Beza interpretatur; sed est, ita reluctari,vt vincat ipsum, & in eo certamine superior euadat. Deinde,si spiritus reluctans peccato, non vincit ipsum, sed victus cedit,& succumbit,ergo concupiscentiis eius obedit: nam si non obedit, præualens vtique vincit ipsum. Si autem obedit,ergo peccatū regnat in ipso: id enim restatur Apostolus dicens hoc loco: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius.* Quibus verbis ostendit, tunc regnare peccatum in homine, cùm is non obedit ei;tunc autem regnare,cùm obedit. Sed enim Beza putans,esse impossibile homini, non obsequi concupiscentiæ, planè inanem & futilem facit hanc Pauli adhortationem,vt quæ fiat ad rem homini prorsus impossibilem. Ad hæc, si ad id,vt peccatum non regnet in homine, satis est, eum reluctari aliquantisper peccato, licet non vincat ipsum, sed victus denique cedat & obediat ei; inde sequeretur,etiam in magnis peccatoribus non regnare peccatum;complures enim eorum, obiecto sibi magno quopiam scelere, primùm dubitant, & hæsitant, & obsistunt; vel reuocante eos à turpitudine, naturali ratione; vel si cognitionem veri DEI habent,metu iudicij,& vindictæ DEI eos deterrente. Pauci verò sunt adeo perditis moribus, extremæque improbitatis, tantâque præditi malitia, qui ad grauissima flagitia patranda, sine vlla dubitatione & hæsitatione promptè, & alacriter ruant.

Quin etiam Caluinus ipse,quem Beza parentem,& magistrum suum appellat, in explanatione huius capitis, isti Bezæ sententiæ contraria scribit, docens, regeneratis per CHRISTVM, virtutem SPIRITVS à DEO subministrari,qua superiores in certamine, victores fiant. Nam super illis Pauli verbis: *Vetus homo noster crucifixus est, vt non vltra seruiamus peccato*, ita scribit: Hinc sequitur, nos, quandiu sumus filij Adæ,nihil aliud quàm homines peccato sic esse mancipatos, vt nihil possimus aliud quàm peccare: CHRISTO verò insitos,hac misera necessitate liberari. Non quod statim desinamus in totum peccare, sed vt simus tandem in pugna superiores. Ecce tibi Caluinus vult regeneratos per CHRISTVM in pugna repugnante carni,fieri superiores: Beza verò censet,reluctari eos peccato, sed non vincere. Non me fugit, Caluinum in explanando caput proximè sequens, diuersa, & dissona scribere iis,quæ hoc loco dixerat: Sed id mirum videri non debet. Hæreticis enim solemnis est inconstantia sententiarum, dictorúmque dissonantia, quod profectò disciplinæ eorum vanitatem arguit, falsitatémque conuincit. 18 *Beza cötradicit Caluino.*

Finem ponit huic disputationi B.Gregorius, qui libro decimo quarto Moralium, declarans verba illa Iob capitis decimi octaui: *Euellatur de tabernaculo suo fiducia eius, & calcet super eum, quasi rex, interius*, hunc Pauli locum luculenter tractat. Cùm enim dixisset,vocabulo interius,& diabolum,& peccatum significari,& intelligi posse;& primum de diabolo interpretatus esset, subdit deinde, quemadmodum de peccato nomen interius interpretari liceat ita, scribens: Si interius nomine non apertè diabolus,sed peccatum debet intelligi, ex quo contingit reprobos ad interitum trahi, talis profectò interius quasi rex calcat mentem, cùm eam non resistentem possidet. Non enim potest, in hac vita homini posito, tentatio deesse peccati. Sed aliud est peccato tentanti resistere, & aliud dominanti seruire. Quoniam autem vnusquisque resistere peccati suasionibus nescit,nec subiugari eius dominio pertimescit,rectè dicitur: *Calcet super eum, quasi rex, interius.* Huius quippe interius regnum à discipulorum cordibus repellebat Apostolus,cùm dicebat: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Non 19 *B.Gregor.*

 ait,

ait, non sit, sed non regnet: quia non esse non potest: non autem regnare in cordibus bonorum potest. Quoniam igitur cum quælibet culpa cor iniqui pulsauerit, resistens illud non inuenit, sed suo dominio substernit: rectè dicitur: *Calcet super eum, quasi rex, interitus.* Vel enim hic vitiis premitur, vel mortis suæ tempore, per hoc quod ad supplicia rapitur, potestati dæmonis subiugatur. Hæc Gregorius.

QVARTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu 14. Peccatum vobis non dominabitur: non enim sub lege estis, sed sub gratia.

20 NOMEN legis hoc loco, significat statum & conditionem legis Mosaicæ, præcisè ac nudè, id est, ea ratione, vt lex distinguitur à gratia. Qui autem sic erant sub lege, mancipati vtique peccatis erant, siquidem lex iubebat quod erat faciendum, sed infirmitatem hominis ad faciendum non adiuuabat: vetabat peccata, & quasi morbos animi demonstrabat; sed remedium, eos morbos sanandi potens & efficax, nullum præbebat: iacebat vtique sub iugo legis, peccatis debilitatus, & æger homo. Nomen autem gratiæ, significat statum & conditionem legis gratiæ, quæ non tabulis inscripta, sed cordibus hominum infusa, mundat ea, & sanat, & roborat, & ad id quod facere iubet, vt plenè ac libenter fiat, adiuuat; delens peccata, viresque fomitis concupiscentiæ frangens, & ita spiritum roborans, vt ei repugnanti præualeat.

21 S. Thomas explanans hunc locum docet, dupliciter vsu venire posse, vt aliquis sit sub lege. *S. Thomas.* Potest enim obseruationi legis spontè ac voluntariè subiectus esse, sicut CHRISTVS Dominus noster, fuit sub lege, non solùm quantum ad moralia, sed etiam quantum ad cæremonialia. *Ad Gal. 4.* *DEVS enim* (vt Apostolus inquit) *misit FILIVM suum in hunc mundum, factum sub lege.* Similiter etiam nos Christiani sub lege sumus, non quantum ad cæremonialia, sed quantum ad moralia. Potest etiam sub lege esse aliquis, non sua sponte ac voluntate, sed inuitus, & quasi à lege coactus, cuius obseruationi obstrictus tenetur metu pœnæ, non amore iustitiæ. Quicumque autem ita est sub lege, proculdubio caret gratia: hæc enim si adesset, faceret eum legis voluntarium, & lubentem obseruatorem. Absente porrò gratia, licet homo, legis metu abstineat exterius à peccatis; interius tamen per ipsam legis prohibitionem vehementius peccandi libidine inflammatur. Qui autem gratiam habet, propterea dicitur non esse sub lege, quod non metu legis, sed spontè voluntatis facit quod iustum est; faceretque per se, tametsi lex id non facientibus nullam infligeret pœnam. *1. Tim. 1.* Quam etiam ob causam dixit alio loco Apostolus, legem iusto non esse positam. Hactenus ex beato Thoma.

Hanc

Hanc ipsam Pauli sententiam explicans hoc loco Caietanus, duo tradit obseruatu digna. Primo differre ait inter esse sub lege,& debitorem esse obseruandi legem, quantum ad aliqua præcepta eius. Nam esse sub lege, significat, ex professo subditum esse obseruationi totius legis Mosaicæ, quantum ad moralia, & cæremonialia, & iudicialia præcepta. Debitorem autem esse obseruandi aliqua præcepta legis Mosaicæ, aliunde prouenire potest, quàm ex professione religionis iudaicæ; ex obligatione videlicet legis naturalis, ad quam pertinent præcepta moralia legis Mosaicæ. Gentiles enim, qui non erant subiecti obseruationi legis Mosaicæ, debebant tamen seruare præcepta moralia: non ea quidem ratione, vt erant præscripta in lege Mosis, sed vt ea lex & regula rationis naturalis exigebat. Christiani etiam absoluti sunt ab obseruatione legis Mosaicæ; non tamen liberati sunt ab obseruatione præceptorum moralium, ea namque obstricti sunt & quantum ad culpam offensamque DEI, & quantum ad reatum æternæ damnationis. Deinde Caietanus docet, cum dicitur hoc loco, Christianos non esse sub lege, significari nomine legis statum legalem hominum veteris Testamenti, vt distinguitur à statu gratiæ hominum noui Testamenti: Illius porrò status legalis tres fuisse conditiones. Quarum prima fuit obligatio obseruandi vniuersam legem Mosaicam, quæ erat numerosissima, ob idque obseruatio eius valde onerosa. Altera conditio erat, negatio diuinæ gratiæ adiutricis: lex enim iubebat & vetabat, sed non conferebat gratiam: sine qua tamen gratia, legis edicta & interdicta seruari non poterant. Tertia conditio erat, quod homo sub lege constitutus, erat sibi ipsi derelictus, vtpote non adiutus interno gratiæ dono: atque ob has causas lex Mosaica erat Iudæis quasi iugum quoddam durissimum: *Quod*, ait Petrus, *neque nos, neque patres nostri portare potuerunt*. Nec verò putandum est, omnes qui fuerunt sub lege, caruisse gratia: sed quicumque eam habuerunt, non beneficio legis habuisse, sed per quandam participationem noui status gratiæ reuelandi, & præstandi per CHRISTVM: eaque participatio continebatur fide, & deuotione (saltem implicita) erga mediatorem inter DEVM, & hominem, venturum MESSIAM. Ergo esse sub gratia, est nomen status hominum viuentium sub diuinæ gratiæ præsidio, & DEI protectione, per quam gratiam interius viuimus spiritualem vitam: atque in hoc statu non debet regnare peccatum, cum absit & onus legis, & diuinæ gratiæ abundet auxilium. Hactenus ex Caietano. 22

Caiet.

Tres conditiones eorũ, qui erãt sub lege.

Act. 15.

Ambrosius verò in commentario huius loci, quod sit esse sub lege, ita declarat: Si peccamus, versamur sub lege, & incipiet nobis dominari peccatum. Qui enim facit peccatum, seruus est peccati: & tamdiu erimus sub lege, donec remissionem peccati acceperimus. Peccatum enim, auctoritate legis, reum facit peccatorem: quare cui data est remissio peccati, & in posterum cauet peccata, neq; peccatum ei dominabitur, neque sub lege erit: cessat enim circa eum auctoritas legis, qui liberatus est à peccato: quos enim reos tenet lex, traditi sunt ei à peccato. Qui ergo peccatis exutus est, quandiu talis est, non potest esse sub lege. 23

Ambros. Ioan. 8

S. etiam Augustinus in libro de gratia & libero arbitrio cap. 12. loquens de Iudæis, qui vt dixit Apostolus, suam quærentes statuere iustitiam, iustitiæ DEI non erant subiecti, ait illis dominatum esse peccatum, quia non erant sub gratia, sed sub lege; à quo peccato non fit homo liber lege, sed gratia: Non, inquit, quia lex mala erat; sed quia sub illa erant, quos reos faciebat iubendo, & non adiuuando. Gratia quippe adiuuat; vt quisque sit legis factor; sine qua gratia sub lege positus tantummodo erit legis auditor. Talibus itaque idem Apostolus alibi dixit: *Qui in lege iustificamini, à gratia excidistis*.

S. August. Ad Rom. 10.

Ad Rom. 2. Ad Gal. 5.

Idem Augustinus in tractatu tertio in Euangelium Ioannis, hunc ipsum Pauli locum 24

locum fusius pertractans, ita scribit: Interrogamus Apostolum, & dicit nobis. Quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia. *Misit ergo* FILIVM *suum factum ex muliere, vt eos qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus.* Ecce ad hoc venit Christus vt eos, qui sub lege erant, redimeret, vt iam non simus sub lege, sed sub gratia. Ille autem dedit legem, qui dedit & gratiam; sed legem per seruum misit; cum gratia verò ipse descendit. Sed vnde facti erant homines sub lege? non implendo legem: qui enim legem implet, non est sub lege, sed cum lege: qui autem sub lege est, non subleuatur, sed premitur à lege. Omnes itaque homines sub lege constitutos, lex faciebat reos, & ad hoc illis super caput erat, vt ostenderet peccata, non autem tolleret. Lex ergo iubet, dator verò legis, miseretur & adiuuat. In eo quod lex iubet, conantes homines implere viribus suis præcepta legis, ipsa sua temeritate, & præcipiti præsumptione ceciderunt, & non fuerunt cum lege, sed sub lege facti sunt rei. Et quoniam suis viribus implere non poterant legem, facti rei sub lege, implorauerunt liberatoris auxilium. Et reatus quidem legis fecit ægritudinem superbis: ægritudo superborum, facta est confessio humilium. Iam confitentur ægroti quia ægrotant; optant vt medicus veniat, & sanet ægrotos. Medicus autem est Dominus noster Iesus Christus, qui venit saluum facere quod perierat. Atque hunc in modum declarauit Augustinus quid sit esse sub lege.

Ad Gal. 4. *Matth. 20.*

25 Quid porrò sit esse sub gratia, idem docet in eo libello, in quo exposuit nonnullas propositiones, & sententias Pauli, quæ sunt in hac epistola ad Romanos. Nam numero 35. hæc scribit. Quod Apostolus ait: *Peccatum vobis non dominabitur; non enim estis sub lege, sed sub gratia.* ad tertium illud gradum iam pertinet, vbi homo iam mente seruit legi DEI, quamuis carne seruiat legi peccati. Non enim obedit desiderio peccati, quamuis ad hoc sollicitent concupiscentiæ, & prouocent ad consensionem, donec viuificetur corpus hoc nostrum mortale, & absorbeatur mors in victoria. Quia ergo non consentimus desideriis prauis, in gratia sumus, & non sub lege. Cui autem dominatur peccatum, quamuis vult peccato resistere, adhuc tamen sub lege est, & non sub gratia. Sic ibi Augustinus. Quod autem ait, eos qui non sunt sub lege, sed sub gratia, pertinere ad tertium gradum, scire conuenit, eum paulò suprà in eodem libro, num. 13. distinxisse quatuor gradus hominum viuentium, vel ante legem, vel sub lege, vel sub gratia, vel in pace. Ante legem, inquit, sequebantur homines concupiscentiam carnis: sub lege trahebantur cum sua concupiscentia. Sub gratia nec sequimur concupiscentiam, nec trahimur ab ea: in pace nulla est concupiscentia carnis. Ante legem igitur non pugnamus, quia non solùm concupiscimus & peccamus, sed etiam approbamus peccata. Sub lege pugnamus, sed vincimur: fatemur enim mala esse quæ facimus: & fatendo mala esse vtique nollemus facere; sed quia nondum est gratia, superamur. Isto gradu ostenditur nobis quomodo iacemus: & dum surgere volumus, & cadimus, grauius affligimur, & ideo dixit Apostolus: *Per legem cognitio peccati.* Non enim ablatio peccati est, quia per solam gratiam aufertur peccatum. Bona ergo lex, quia ea vetat quæ vetanda sunt, & ea iubet, quæ sunt iubenda: sed cum quisquam illam viribus suis confidit posse implere, non autem per gratiam liberatoris sui, nihil ei prodest ista præsumptio: immo etiam tantum nocet, vt vehementiori desiderio peccati rapiatur; & in peccatis etiam præuaricator inueniatur. *Vbi enim non est lex, nec præuaricatio est.* Sic ergo iacens, si cognouerit, per se ipsum surgere non valere, imploret liberatoris auxilium, à quo datur gratia, quæ donat peccata præterita, & conantem adiuuat, & tribuit caritatem iustitiæ, & metum aufert. Hactenus ex Augustino.

Quid sit esse sub gratia secundù Augustinum. *Ad Rom. 7.* *1. Corint. 15.* *Ad Rom. 3.* *Ad Rom. 4.*

Caluinus

Caluinus autem & suò, omniumque hæreticorum more, diuinæ Scripturæ sententias falsis interpretationibus corrumpentium, & ad sua dogmata detorquentium, falsam & prauam horum Pauli verborum interpretationem in commentario huius loci tradit, quid sit esse sub lege, & quid sub gratia peruersè declarans. Esse, inquit, sub lege, non significat tãtùm, mortua littera nobis præscribi, quod nos in reatum adducat, quia sumus ad id præstandum impares: sed etiam significat, amplius nos obnoxios legi non esse, quatenus exigit perfectam iustitiam, edicta morte omnibus, qui ab vlla parte eius declinauerint. Sub gratiæ autem nomine, similiter intelligimus vtramque redemptionis partẽ, hoc est, remissionẽ peccatorum, qua iustitiã Deus nobis imputat; & sanctificationem Spiritus, per quam ad bona opera nos reformat. Sic iste. Huiusmodi autem interpretationem eius quod est nõ esse sub lege, propterea finxit Caluinus, quòd putauit impossibile esse in hac vita, etiam homini per Christum regenerato, & iustificato, plenam vniuersæ legis obseruationem; præsertim verò illorum duorum legis præceptorum: *Diliges Deum ex toto corde tuo*; Et, *Non concupisces*. Sed dixit, Christum, qui perfectè impleuit vniuersam legem, in regeneratis per ipsum, supplere defectum obseruationis legis, suam ipsis imputando iustitiam; nec eorum iustitiam exigendo ad exactam regulam iustitiæ legalis; nec remissionem implendi legem, vertere ipsis crimini, nec imputare ad damnationem & pœnam. Ergo, secundum interpretationem Caluini, non est aliud, Christianos non esse sub lege, nisi per Christum esse liberatos à debito implendi vniuersam legem: & hoc quod non implent legem, non ipsis imputari tanquam peccatum, nec damnationi, ac pœnæ addici. 26

Praua Caluini interpretatio eius quod est non esse sub lege.

27 At enimuerò, falsam esse Caluini hanc interpretationem, vel ipsum illud fundamẽtum, quo ea maxime nititur, apertè demõstrat. Ponit enim Caluinus, quasi solum & fundamentum eius interpretationis, esse in hac vita impossibile homini etiam iusto, & sancto, implere vniuersam legem: quod planè falsum est, diuinæque contrarium Scripturæ, & copiosè à nobis supra confutatum. Nec verò solis Catholicis hæc interpretatio Caluini non probatur: etiam Bezæ, carissimo eius discipulo & alumno, minime placuit. Memorãs enim hoc loco supradictam Caluini interpretationem: Putant, inquit, plerique, sub lege non esse, idem declarare, atque legis maledictioni non amplius esse obnoxium, cùm Christus factus sit maledictio pro nobis. Sed hoc certe pertinet ad peccatorum remissionem: hic verò agitur de mortificatione peccati, & iustitia per Christum in nobis inchoata. Neque spectatur abominatio peccati, quatenus imputatur, vel non imputatur; sed quatenus viget, aut non viget in nobis. Itaque alij (sub lege non esse) malunt ita explicare. Non iam estis ea conditione, qua olim cum vos lex reos faceret, iubendo, & non adiuuando, vt explicat Augustinus. Hanc verò sententiam, vt simplicissimam, & maximè accommodatam, amplector. Valet porrò consecutio quam facit Paulus. Nos aduersus peccatum potituros victoria, si non simus sub lege; quatenus lex virtus est peccati, vt eius occasione magis præuaricemur: sed esse nos sub gratia, id est, Spiritu Christi donatos: cuius freti virtute, reliquias etiam peccati iam inermis penitus profligemus. Aque ita esse locum hunc explicandum, liquet ex altero eiusdem Pauli loco, qui est in capite quinto epistolæ ad Galatas, vbi Apostolus dicit: *Aduersus huiusmodi non est lex. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt, cum vitiis, & concupiscentiis.* Hæc Beza, Augustinianam huius loci explanationem, interpretationi Caluini meritò anteponens.

Beza super loco huius intellectu, cum Caluino dissentit.
Ad Gal. 5.

Auctoris interpretatio, quid sit non esse sub lege.

Nos igitur explanationi Patrum insistentes dicimus; quid sit, non esse sub

 lege,

lege,facile intelligi ex contrario,quod eſt eſſe ſub lege:hoc autem eſt, hominem gratia Dei carentem, ſibique derelictum, debitorem quidem eſſe implendi legem,ſed eſſe tamen prorſus impotentem: nec legem demonſtrando & iubendo quod agendum,& fugiendum eſt,adiuméto ei eſſe,ſed quodammodo magis eſſe detrimento. Per occaſionem enim legis (tanta eſt humani animi prauitas ; & ad malum procliuitas) peiores fiunt homines, plura videlicet & grauiora facientes peccata. Contra verò,eſſe ſub gratia,eſt,hominem à peccatis liberatum, Deique gratia donatum,& ſub eius præſidio ac protectione manentem,& velle,& poſſe vniuerſam legem implere,atque in poſterum peccata cauere.

QVINTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſ. 9. Humanum dico propter infirmitatem carnis veſtræ. Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem:ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Cum enim ſerui eſſetis peccati,liberi fuiſtis iuſtitiæ.

28 EXHORTATVR Apoſtolus his verbis Romanos ad ſtudium, cultumque virtutis:ſed præfatione quadam extenuat id quod poſtulat ab ipſis. Quaſi diceret, Animaduertens infirmitatem carnis veſtræ,humaniter admodum, & indulgenter vobiſcum ago,multumque remitto de meo iure,minus à vobis depoſcens, quàm rei dignitas poſtulat. Cùm enim dicere vobis poſſem, quod Iudæis quondam dixit Baruch: *Sicut fuit ſenſus veſter, vt erraretis à DEO, decies tantùm conuertẽtes,iterum requirite eum.* Humaniori vtor ratione,id tantùm petens à vobis,vt *ſicut exhibuiſtis membra veſtra ſeruire iniquitati ad iniquitatem,ita nunc exhibeatis eadem membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem.* Hoc autem eſt: Quanto tunc ſtudio accommodaſtis membra veſtra ad ſeruiendum omni generi vitiorum;ita nunc eadem membra adhibeatis ad ſeruiendum iuſtitiæ. Illud: *Iniquitati ad iniquitatem,* ſecundum phraſim hebraicam, ſignificat, ad omne genus iniquitatis: denotat enim, vt ait Theophylactus, peccati ad peccatum additionem, & quaſi cumulum,nomen autem iuſtitiæ hoc loco, generale eſt, complectens omnem virtutem. Illud porrò ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem, hunc reddit ſenſum: vt ſtudio iuſtitiæ ac virtutum dediti,magis ac magis in dies proficiatis in ſanctitate ac bonitate vitæ.

Baruch 4.

S. Augustinus in epistola quam scripsit ad Anastasium, tractans hunc Pauli locum, docet, quam vim habeat ista proportio, quam facit Apostolus inter exhibere ita membra sua ad seruiendum iustitiæ, sicut exhibuerunt ea ad seruiendum iniquitati, ita scribens: Quid est sicut illud, ita & hoc? nisi, Quemadmodum ad peccandum nullus vos cogebat timor, sed ipsius libido voluptásque peccati: sic ad iustè viuendum, non vos supplicij metus vrgeat, sed ducat delectatio, charitásque iustitiæ. Et hæc quidem (quantum mihi videtur) nondum est perfecta, sed quodammodo adulta iustitia, ad quam Paulus his verbis Romanos cohortatur. Neque enim frustrà præmitteret: *Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ*, nisi quia plus aliquid dicendum fuit, si iam illi ferre potuissent. Plus quippe seruitutis debetur iustitiæ, quàm peccato solent homines exhibere. Nam pœna corporis, etsi non à voluntate, reuocat tamen ab opere peccati; nec facilè quisquam est, qui committat, quo illicitam & immundam percipiat voluptatem, si cruciatus vindictæ, certum ei sit, continuò secuturos. Iustitia verò sic amanda est, vt ab eius operibus, etiam pœnę corporis nos cohibere non debeant: atq; inter manus etiam crudelium iniquorum luceant opera nostra coram hominibus: vt quibus placere possunt, glorificent Patrem nostrum, qui in cœlis est. Hoc est quod ille fortissimus dilector iustitiæ exclamat: *Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius?* Sicut ergo ille iniquissimus est, quem ne pœnæ quidem corporales deterrent ab immundis operibus sordidæ voluptatis: ita iustissimus ille est, qui ne pœnarum quidem corporalium terrore reuocatur à sanctis operibus luminosissimæ charitatis. Sic Augustinus: qui hanc ipsam interpretationem latius exequitur in 83. sermone de verbis Apostoli. 29 *S. August.* *Matth. 5.* *Ad Rom. 8*

Sanctus etiam Gregorius in libro decimo nono Moralium super illis verbis Iob, capitis vigesimi noni: *In nidulo meo moriar, & sicut palma multiplicabo dies*; declarans differentiam quandam palmæ, atque cæterarum arborum, spirituales viros similes esse ait palmæ: Mundi verò amatores, vel in via Domini imperfectos comparat aliis arboribus: & ad hoc ipsum illustrandum applicat Pauli sententiam, quam nunc tractamus, hunc in modum scribens: Habet hoc palma, quo à cunctis aliis differt arboribus: omnis enim arbor in suo robore iuxta terram vasta subsistit: sed crescendo, superius angustatur: & quanto paulisper sublimior, tanto in altum subtilior redditur. Palma verò; minor ab imis incipit, & iuxta ramos ac fructus ampliori robore exurgit; & quæ tenuis ab imò proficit, vastior ad summa succrescit. Sunt itaque alia arbusta terrenis mentibus similia, inferius videlicet vasta, & superius angusta. Nimirum, omnes sæculi huius amatores, in terrenis rebus fortes sunt, in cœlestibus debiles. Pro temporali quippe gloria vsque ad mortem desudare appetunt; at pro spe perpetua, ne parum quidem in labore subsistunt. Pro terrenis lucris, qualibet iniurias tolerant: pro cœlesti autem mercede, vel tenuissimi verbi ferre iniurias recusant. Terreno iudici, toto die assistere fortes sunt: in oratione autem coram Domino, vel vnius horæ momento lassantur. Huiusmodi autem, quasi aliarum arborum more, deorsum vasti sunt, & sursum angusti: quia fortes ad inferiora subsistunt, sed debiles ad superna deficiunt. Contrà verò ex qualitate palmarum eorum designatur proficiens vita iustorũ: qui nequaquam sunt in terrenis studiis fortes, & in cœlestibus debiles; sed amplius studiosos se DEO exhibent, quàm sæculo fuisse meminerunt. Nam cum per Apostolum quibusdam dicitur: *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ: Sicut exhibuistis mẽbra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem.* 30 *S. Gregor. ibid.* *Notabilis differentia palmæ atque aliarũ arborũ, & applicatio eius ad homines.*

Eorum proculdubio infirmitati condefcenditur:perinde enim eft,ac fi eis apertius dixiffet:Si nequaquam amplius poteftis, faltem tales eftote in fructibus bonorum operũ, quales fuiftis dudum in actione vitiorum:nec debiliores vos habeat fancta libertas charitatis,quàm in carne validos habuit vfus terrenæ voluptatis.Sic Gregorius.

31 *S.Bernard.* Sanctus item Bernardus in epiftola, fiue tractatu, quem de vita folitaria fcripfit ad fratres de monte D E I, ait; exhortationem hanc Pauli, dicentis: *Humanum dico propter infirmitatẽ carnis veftra,&c.* Pertinere ad homines bonos quidẽ illos,fed carnales etiamnum,& imperfectos, & nouitios in feruitio D E I. Hoc, inquit,omnibus modis agat & labor,& otium noftrum,vt nunquam fimus otiofi:& hoc femper fit negotium noftrum, vt perfectè confumetur in nobis,quod dixit Apoftolus animalibus,& infipientibus: *Humanum*,inquit,*dico,propter infirmitatem carnis veftræ: ficut enim exhibuiftis membra veftra feruire immunditiis,& iniquitati ad iniquitatem:ita nunc exhibete mẽbra veftra feruire iuftitia in fanctificationem.* Adiat hoc attentius amicum corporis fui macipium,animalis,inquam,homo,qui iam incipit corpus fuum fubdere fpiritui,& adaptare femetipfum ad ea, quæ Dei funt percipienda, & ad exuendam feruitutis neceffitatẽ, & carnis fuæ dominantẽ confuetudinẽ. Attendat,inquam,hoc,vt fe accingat,neceffitatẽ faciẽs fibi contra neceffitatem,& confuetudinẽ contra cõfuetudinem, & affectum fibi formans contra affectum:donec plenius mereatur accipere delectationem cõtra delectationem: vt delectationibus carnis ac fæculi, fecundum Apoftoli confilium, faltem tantùm delectet eum carere, quantum delectabat eum prius eas habere:tanûm delectet eum membris fui corporis feruire iuftitiæ in fanctificationem; quantum prius delectabat eum membris illis feruire iniquitati ad iniquitatem. Hæc eft perfectio animalis hominis in fuo ftatu,vel nouitij incipien-*Ad Philip.3.* tis.Qui,cum hoc animale, vel humanum Pauli confilium confumauerit, fi non refpexerit retro, fed fideliter in anteriora fe extenderit, citò perueniet ad illud fpirituale ac diuinum,vt incipiat apprehendere,ficut apprehenfus eft,& cognof-*1.ad Cor.13.* cere ficut cognitus eft. Hoc autem opus,non in vno fit momento conuerfionis, nec eft vnius diei,fed multi temporis,& multi laboris,multique fudoris: fecundum gratiam D E I miferentis, & ftudium hominis volentis, & currentis. Hæc mellifluus Bernardus.

32 *Anfelmus.* Sequitur:*Cùm enim ferui effetis peccati,liberi fuiftis iuftitiæ.*Hanc Pauli fententiã explanans Anfelmus: Ideo, inquit, vult Apoftolus Romanos feruire debere iuftitiæ,& non immunditiæ: Quia, *Cùm effetis*,inquit, *ferui peccati*,id eft,cùm peccatum dominaretur vobis, & regnaret in veftro mortali corpore, *Liberi fuiftis* *Matth. 6.* *iuftitiæ*, id eft: fubtraxiftis vos dominio iuftitiæ, ne vobis dominaretur: *Nemo enim poteft duobus dominis feruire*;quare quandiu quis peccato feruit, liber eft iuftitiæ,id eft,alienus à iuftitia.Notandum porrò eft,inueniri & libertatem culpabilem,& feruitutem laudabilem: nam liberum effe iuftitiæ, crimen eft,feruum autem effe iuftitiæ,laudabile eft. Liberum autem arbitrium vfque adeò in peccatoribus non periit,vt per ipfum peccent maximè omnes,qui amore peccati,& cum delectatione peccant. Nam dicente Apoftolo: *Cùm effetis ferui peccati, liberi fuiftis iuftitiæ*, fatis liquet, etiam peccato eos non potuiffe feruire, nifi alia libertate,qua liberi fuerunt iuftitiæ, fuæ videlicet arbitrio libertatis.Liberi autem à peccato non fiunt, nifi gratia S A L V A T O R I S. Propter quod admirabilis Doctor verba ipfa prudenter difcreuit:nam liberos dixit fuiffe iuftitiæ,non autẽ liberatos à iuftitia,ne peccatum non aliis quàm ipfis tribueretur: à peccato autem non dixit eos fuiffe liberos,ne fibi hoc tribuerent; fed vigilantiffimè maluit

paulò

paulò ſuperius dicere liberatos, referens vtique ad illam Domini ſententiam: *Si vos* FILIVS *liberauerit, verè liberi eritis*. Sed hæc voluntas quæ libera eſt in malis, quia delectatur malis, ideo in bonis libera non eſt, quia liberata non eſt ab eo, qui ſolus eam à peccatis liberam poteſt facere. Malè profectò libera eſt, quando eam peccare delectat: Liberaliter enim ſeruit, qui Domini ſui voluntatem libenter facit: ac per hoc ad peccandum liber eſt, qui peccati ſeruus eſt. Vnde ad iuſtè faciendum liber non erit, niſi à peccato liberatus, ſeruus iuſtitiæ eſſe cœperit. Ipſa eſt vera libertas, propter rectè facti lætitiam: Ipſa eſt ſimul & pia ſeruitus, propter præcepti obedientiam. Hæc Anſelmus: quæ, magnam partem, ſumpta ſunt ex Auguſtini Enchiridio, aliiſque locis. *Ioan. 8.*

33 Sed attentè obſeruandum eſt, quod Anſelmus dixit, liberum arbitrium vſque adeò in peccatoribus, qui ſerui ſunt peccati, non periiſſe, vt per ipſum maximè peccent omnes, qui cum delectatione peccant: hæc enim verba mutuatus eſt Anſelmus ab Auguſtino, qui contra duas epiſtolas Pelagianorum lib. 1. cap. 2. hęc ipſamet verba habet: Liberum, inquit, arbitrium vſque adeò in peccatore non periit, vt per illud peccent maximè, qui cum delectatione peccant: & amore peccati hoc eis placet, quod eis libet: Vnde & Apoſtolus dixit: *Cùm ſerui eſſetis peccati, liberi fuiſtis iuſtitiæ*. Ecce, oſtenduntur, etiam peccato minimè potuiſſe, niſi alia libertate, ſeruire. Hæc ibi Auguſtinus. Et in epiſtola 47. Fides, inquit, Catholica neque liberum arbitrium negat, ſiue in vitam bonam, ſiue in vitam malam: neque tantùm ei tribuit, vt ſine gratia DEI valeat aliquid. Hinc apparet, quàm falsò atque impudenter Beza, verba hæc Apoſtoli explicans dixerit, Peccatores, ſecundum Auguſtinum, libero carere arbitrio, dum peccatis mancipāti ſunt. Hoc, inquit Beza, iſtis verbis ſignificare vult Paulus: Eratis peccati iugo prorſus mancipati. Quod cùm ita ſe habeat, miror qua tandem fronte audeant Sophiſtæ ſuum liberum arbitrium tueri. Liberum ſanè iuſtitiæ, ſeruum autem peccati, vt illis toties exprobrat Auguſtinus. Hæc ille. Sed quid de libero arbitrio peccatorum Auguſtinus ſenſerit, ex ſuprà memoratis eius verbis manifeſtum eſt: idémque confirmat pluribus aliis locis, vt de correptione & gratia cap. 1. De peccatorum meritis & remiſſione libro 2. cap. 28. De gratia CHRISTI cap. 47. de gratia & libero arbitrio cap. 4.

Ob peccatū non amittı liberū arbitrium. cōtra Bezam, falsò id affingētem B. Auguſtino.

34 Facit etiam aduerſus Bezam, & ad confirmationem liberi arbitrij egregium quoddam B. Thomæ in commentario huius loci Annotamentum. Docet enim, hominem eſſe liberi arbitrij, propter rationem, & voluntatem: voluntas autem à nullo cogi poteſt; inclinari tamen poteſt ad vnum magis, quàm ad aliud. Semper itaque homo, ſiue in peccato fuerit, ſiue in gratia, liber eſt à coactione; non tamen ſemper liber eſt ab omni inclinatione. Quandoque enim liberum arbitrium inclinatur ad bonū, propter habitum gratiæ, & iuſtitiæ, quæ eſt in ipſo: Et tunc habet ſeruitutem iuſtitiæ & libertatem à peccato. Quandoque autem inclinatur ad malum, propter habitum prauum, & vitioſam peccandi conſuetudinem: & tunc ſeruus eſt peccati, & liber à iuſtitia. Seruus, inquam, peccati, quia trahitur ad conſentiendum peccato contra iudicium rationis: libertatem autem à iuſtitia habet, quia homo, iuſtitiæ freno abiecto, quaſi omni lege ſolutus, totum ſe præcipitat in peccatum. Hoc autem contingit ex electione, & certo propoſito peccantibus; quibus dixit Hieremias: *A ſæculo fregiſti iugum, rupiſti vincula: dixiſti, non ſeruiam*. Et Iob ait: *Vir vanus, in ſuperbiam erigitur; & tanquam pullum onagri, liberum ſe putat*. Cùm autem ex ignorantia vel infirmitate carnis, vel repentina quapiam & vehementi paſſione peccant homines, cùm non omninò excuſſerint iuſtitiæ frenum, non dicuntur prorſus liberi iuſtitiæ. Eſt porrò ſciendum,

Obſeruanda B. Thomæ de libero arbitrio ſententia & doctrina.

Locus Hieremiæ 2.
Iob 21.

dum, peccatores ſtatim habere veram quidem ſeruitutem, libertatem verò non veram, ſed fucatã & fallacem. Cùm enim homo, id quod eſt, præcipuè ſit mens, & ratio; tunc verè ſeruit, cùm rationi dominatur appetitus: quanquam quod ipſe nullo freno rationis prohibeatur à perſequendo cupiditates ſuas, propterea putet, eam maximam eſſe libertatem, quicquid, & quoquo modo vult, ſequi, & perficere poſſe. Hactenus ex B. Thoma. Interroganti quendam Socrati, quem hominem ipſe putaret maximè beatum: eum, reſpondit ille, qui quæcumque appetit, aſſequi poteſt. At enim ego, inquit Socrates, beatiorẽ puto, qui nihil appetit.

Ælian. in hiſtoria. Praclarum Socratis dictum.

SEXTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Vers. 21.

Quem ergo fructum habuiſtis in illis, in quibus nunc erubeſcitis?

35 SI homines comparationem ſtatus peccati cum ſtatu iuſtitiæ attenta conſideratione pertractarent animo ſuo, & reputarent, quanta illius ſit turpitudo, & huius pulchritudo, & dignitas: quantámque perniciem afferat peccatum, contrà verò, quantas pariat iuſtitia vtilitates etiam in hac vita, ſed multò maximè in futura: haudquaquam profectò eos pigeret, tantum ſtudij ponere in obſequio cultúque iuſtitiæ, quantum peccatis impenderunt. Quapropter Apoſtolus ponens hoc loco ante oculos & peccati, & iuſtitiæ fructum, ac finem; grauiſſima exhortatione Romanos ad fugienda peccata, & amplectendam colendámque iuſtitiam inflammat. Cùm enim, inquit, mãcipati vitiis eſſetis, cœpiſtiſne aliquem ex illis ſincerum & ſolidum fructum? Certè nunc non alium veſtrorum præteritorum peccatorum fructum habetis, niſi erubſcentiam: breuis enim peccati voluptas, perpetuam relinquit infixam in animis hominum peccati erubeſcentiam atque pœnitentiam. Celebre eſt illud Demoſthenis dictum: Qui pro voluptate quapiam qua frui cupiebat, cùm ingens ab eo pretium depoſceretur: *Non tanti*, inquit, *emo pœnitere*. Finis porrò peccati, vt hîc ſubdit Apoſtolus, mors eſt: non quod eum finem, qui peccat, intendat, & quærat: ſed quod ad eum finem ſeruitus peccati tandem adducat. Nomine autem mortis, præcipuè intelligere oportet mortem animi, æternóſque inferni cruciatus. Fructum autem iuſtitiæ dicit Apoſtolus eſſe in ſanctificationem, finem verò vitam æternam. Iuſtitia etenim facit, vt qui eam habet, purè ſanctéque viuat; & ſancta, & præclara faciat opera, quibus promereatur, & aliquando adipiſcatur vitam æternam. Cùm autem dicitur iuſtitiæ finis eſſe vita æterna, nomine finis, qui græcè dicitur τέλος, intelligi poteſt, (ipſo etiam adſtipulante Beza, & contra Caluinum ſuum, in commentario huius loci contendente) merces; vt Apoſtolus doceat, peccati fructum, erubeſcentiam eſſe, finem autem

Gell. lib. 1. cap. 8.

autem & mercedem esse mortem: iustitiæ autem fructum, esse sanctificationem, finem verò, id est, mercedem, vitam æternam: quæ sententia valet ad probandum, vitam æternam esse mercedem iustitiæ & bonorum operum; & ipsa bona opera esse merita vitæ æternæ. Mira verò est Caluini vel inconstantia, vel impudentia: qui hoc loco, cùm dicitur, iustitiæ nostræ finem esse vitam æternam, pernegat nomen finis accipi posse pro mercede: In primo autem capite prioris epistolæ beati Petri, vbi dicitur, *Reportantes finem fidei vestræ salutem animarum vestrarum,* non abnuit, nomen finis sumi posse pro mercede. Caluinus itaque vbi de fide agitur, finem sumit pro mercede: vbi verò de bonis operibus, non vult nomen finis pro mercede accipi posse, constans videlicet, & sui falsi dogmatis de fide propugnator, & Catholicæ doctrinæ de merito bonorum operum oppugnator. *In Caluin.*

Est porrò pulcherrima hæc Pauli Antithesis inter statum peccati & iustitiæ, quæ plurimum sanè confert ad excitandum in animis hominum ardentissimum iustitiæ amorem, odiúmque peccati. Huius autem Apostolicæ sententiæ persimilis est illa apud Græcos & Romanos celebrata sententia, quam Cato ille Censorius, in quadam oratione, quam dixit Numantiæ apud equites, his ferme verbis explicauit: Cogitate cum animis vestris, si quid vos per laborem recte feceritis; labor ille vobis cito recedet, benefacti à vobis voluptas, dum viuetis, non abscedet. Sed si quid per voluptatem nequiter feceritis; voluptas cito abibit; nequiter facti pœnitentia & dolor apud vos semper manebit. Quàm sit autem infructuosum peccatum, declarauit Isaias dicens: *Opera eorum, opera inutilia.* Et Michæas: *Væ qui cogitatis inutilia, & operamini malum in cubilibus vestris.* Erubescentiam verò, quam peccati memoria, & consideratio parit, indicauit Ieremias illis verbis: *Postquam conuertisti me, egi pœnitentiam; & postquam ostendisti mihi, percussi femur meum: confusus sum, & erubui, quoniam sustinui opprobrium adolescentiæ meæ.* Ac licet peccatum obiectiue (vt loquimur in scholis) efficiat pudorem & erubescentiam: effectiue tamen, cum eius recordatio & contemplatio ducit hominem ad pœnitentiam, est ab SPIRITV sancto, & connumeratur inter dona, quæ daturus erat DEVS iis, quibus daturum se SPIRITVM sanctum promisit per Ezechielem: qui aliis DEI donis ante commemoratis, subdit: *Et recordabimini viarum vestrarum pessimarum, & studiorum non bonorum: & displicebunt vobis iniquitates vestræ, & scelera vestra: & confundemini, & erubescetis super vias vestras.* Hominem porrò non erubescere, nec peccatorum suorum pudere eum, est argumentum animi iam in malo obfirmati atque obdurati; quare genti Iudæorum, tanquam ingens atque immane scelus exprobrans Hieremias, dixit: *Noluisti erubescere.* Et diuina scriptura, quos peccati sui non pudet, habere eos dicit frontem meretricis. Sunt porrò amarissimi peccati fructus, pudor siue erubescentia; morsus conscientiæ; perpetuus animi metus ac pauor, ex mortis & diuini iudicij cogitatione; præterea instabilitas mẽtis; ac deniq; inquietudo animi. 36 *Preclara Catonis sententia.* *Gell. lib. 16. cap. 1.* *Isa. 59.* *Michea 2.* *Locus Ezech. 36.* *Hierem. 6.* *Ibidem.* *Qui n(?)ue fructus peccati in hac vita.*

Ad hunc etiam Pauli locum illustrandum facit quod B. Gregorius scribit in lib. 35. moralium, super illis verbis Iob cap. 42. *Et facta sunt ei quatuordecim millia ouium, & sex millia camelorum.* Nomine, inquit, cameli, tortuosa ac plena vitiis gentilitas designatur: sicut per Mosen dicitur, quod inclinata iam die egressum in agro Isaac sedens in camelo Rebecca conspexit; ac protinus de camelo descendit, & sese pallio, ad visionem illius verecundata, cooperuit. Quem autẽ Isaac alium, in eo quod inclinata iam die in agrum egressus fuerat, designabat, nisi eum qui extremo huius mundi tempore, velut in diei fine veniẽs, quasi in agrum foras exiuit? quia cum sit inuisibilis, in hoc mundo se visibilem demonstrauit. *B. Gregor.* *Gen. 24.*

Quem

Quem quidem Rebecca in camelo sedens, conspexit; quia eum ecclesia ex gentibus veniens, dum adhuc vitiis esset innixa, & nec dum spiritualibus, sed animalibus motibus inhæreret, attendit. Sed protinus de camelo descendit: quia vitia, quibus prius fuerat superbè elata, deseruit. Séque etiam pallio operire curauit: quia viso Domino, infirmitatis suæ actiones erubuit, & illa, quæ prius in camelo libera gestabatur, descendens postmodum verecunda tegitur. Vnde eidem ecclesiæ à priori elatione conuersæ, per Apostolicam vocem quasi Rebeccæ de camelo descendenti, sibique pallium superimponenti dicitur: *Quem fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis?*

SEPTIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu 23. Stipendia enim peccati, mors; gratia autem DEI, vita æterna, in CHRISTO IESV Domino nostro.

38 PRo vocabulo stipendij, græcè est, ὀψώνια, quod nomen maluit Erasmus hoc loco latinè interpretari authoramentum, erat verò authoramentum, quo alliciebantur olim & obligabantur homines ad militandum: erat itaque tanquam merces militaris operæ ac laboris. *Cicero.* Quodam in loco dixit Cicero, seruis mercedem ipsam esse seruitutis authoramentum: & Seneca dixit, nullum esse vitium sine authoramento: *Seneca.* Auaritia, inquit, opes promittit: luxuria voluptates: ambitio purpuram, & plausum ac potentiam; mercede te vitia sollicitant. Est porrò stipendium, quod ex debito persoluitur, quasi debita militiæ merces. Nec vlla profectò ratio fuit, cur Erasmus voluerit hîc græcam hanc vocem vertere authoramentum, & non stipendium: cum Lucæ cap.3. ibi: *Contenti estote stipendiis vestris:* Et 1. ad Corinth.9. *Quis militat suis stipendiis vnquam?* (Vtrôque autem in loco hæc ipsa vox græca legitur) ipse quoque Erasmus in sua translatione reddiderit stipendia, & non authoramenta. Et vero si hoc loco dicas authoramentum peccati, mors, non constabit sententia Pauli: non enim verum est, peccati authoramentum esse mortem: nemo enim ad peccandum allicitur, & quodammodo obligatur, proposita morte, tanquam mercede; quin potius consideratione mortis, à peccando reuocatur.

39 *Gratia DEI vita æterna.* Consequentia orationis & ratio sententiæ postulabat, vt sicut Apostolus dixerat, stipendium peccati esse mortem; ita diceret, stipendium iustitiæ esse vitam æternam: maluit tamen dicere, gratiam DEI esse vitam æternam: cuius rei rationem hunc in modum veteres Pauli expositores declarant. Origenes quidem super hoc loco ita scribit: Benè Apostolus metaphoram, id est, figuram ab initio propositam seruat, vt militantibus sub peccato rege, vel potius

Cur Paulus non dixerit, stipendium iustitiæ esse vitam æternã.

Origenes.

potius tyrannidi eius parentibus, stipendia debita mortem dicat exolui: DEVM verò non erat dignum suis militibus stipendia quasi debitum aliquod dare; sed donum & gratiam, quæ est vita æterna. Chrysostomus in homilia 12. super hane epistolam Pauli: Peccati stipendia, inquit, cum nominasset Apostolus, de bonis verba faciens non eundem seruauit ordinem: neque enim dixit; Merces rectè factorum vestrorum, est vita æterna: Sed, gratia autem DEI, vita æterna; ostendẽs, illos non suo marte fuisse liberatos, neq; quod debitum esset illis accepisse, nec id, quod datum illis est, aut retributionem, aut remunerationem esse laborum; sed omnia illis, gratia Dei obuenisse. S. item Hieronymus in lib. 2. commentariorum in Ezechielem, explanans verba illa: *Secundum vias eorum dabo eis.* Sic ait: Peccatoribus dedit DEVS iuxta vias ipsorum; vt teneat iudicij veritatem: cæterùm in sanctis excedit modum clementia: stipendia enim peccati, mors, quam recipit peccator iuxta vias, & opera sua. At iustorum virtus fruitur Domini largitate, de qua Paulus loquitur: *Donum DEI vita æterna.* Theodoretus. Quia, inquit, olim peccatum regnauit, nunc autem tyrannidem exercet; & arma eius, membra quæ male reguntur, appellauit; meritò etiam mercedem, græcè, ὀψώνια, dixit; ita enim solent appellare tesseram frumentariam militarem: vnde in epistola ad Corinth. dixit: *Quis vnquam militat suis stipendiis?* Cum verò loquitur de vita æterna; quæ redditur iustitiæ, non dixit eam esse mercedem, sed gratiam, est enim DEI donum, vita æterna. Nam licet quispiam summam & absolutam iustitiam præstiterit, temporalibus tamen laboribus æterna; in æquilibrio non respondent. Nec dissimilia sunt quæ scribit Theophylactus hunc in modũ: ὀψώνιον, dicitur cibarium, quod militibus ab Imperatore datur. Nobis igitur sibi seruientibus peccatum largiebatur stipẽdium, mortem, seruitutis nimirum mercedem, & compensationem. Donum autem DEI vocauit vitam æternam, quæ redditur seruientibus ipsi, non autem vocauit mercedem: non enim quasi retributionem & remunerationem laborum dat eam DEVS, sed ex gratia per Christum qui hęc omnia nobis promeruit, & operatus est.

Chrysost. *S. Hieron.* *Theodoret.* *1. ad Cor. 9.* *Theophyl.*

Sed consideremus quemadmodum hunc locum intellexerit, & interpretatus fuerit Augustinus, accuratius cæteris ipsum pertractans, enucleatiúsque declarans. In Enchiridio ca. 17. ita scribit: Ipsam vitam æternam, quæ certa merces est bonorum operum, gratiam DEI appellauit Apostolus, dicens: *Stipendium peccati mors, gratia autem DEI vita æterna.* stipendium pro opere militiæ debitum redditur, non donatur; ideo dixit: *Stipendium peccati mors,* vt mortem peccato non immeritò illatam, sed debitam demonstraret. Gratia verò nisi gratis sit, gratia non est. Intelligendum est igitur etiam ipsa hominis bona merita, esse DEI munera, quibus, cum vita æterna redditur, quid, nisi gratia pro gratia redditur? Sic Augustinus. Ait itaque Augustinus, vitam æternam esse certam mercedem bonorum operum, & bonis reddi meritis hominum: Sed quia bona eorum merita ex DEI gratia sunt, quæ gratis data est ipsis; idcircò B. Paulus vitam æternam appellauit gratiam; vt intelligamus, cum vita æterna redditur bonis hominum meritis, gratiam reddi pro gratia.

S. August. *Ad Rom. 11.* *Ioan. 1.*

Sed hoc ipsum explicatius disertiúsque docet Augustinus duobus aliis in locis; quorum prior est in libro de gratia & libero arbitrio c. 8. Nascitur, inquit Augustinus, non parua quæstio, quæ, Domino donante, soluenda est. Si enim vita æterna bonis operibus redditur, sicut apertissimè dicit Scriptura, quod, *DEVS reddet vnicuique secundum opera eius,* quomodo, secundum Apostolum, *Gratia DEI, est vita æterna?* cum gratia non operibus reddatur, sed gratis detur, ipso Apostolo dicente: *Ei qui operatur merces non imputatur secundum gratiam, sed secun-*

Ad Rom. 2. *Infra 4.*

dum meritum.Et iterum: *Si autem gratia,iam non ex operibus:alioqui gratia iam non est gratia*.Quomodo igitur gratia est vita æterna, quæ ex operibus sumitur? Ista ergo quæstio nullo modo mihi videtur posse dissolui, nisi intelligamus, & ipsa bona opera nostra,quibus æterna redditur vita, ad Dei gratiam pertinere, pro-
Ioan.15. pter illud scilicet,quod Dominus dixit: *Sine me nihil potestis facere*. Et ipse Apo-
Ad Ephes.2. stolus cum dixisset:*Gratia salui facti estis per fidem,& hoc non ex vobis,donum enim Dei est,non ex operibus,ne quis fortè extollatur*.Vidit vtiq; Apostolus posse homines putare,hoc ita dictum esse,quasi necessaria non sint bona opera credentibus,sed eis fides sola sufficiat;& rursus posse homines de bonis operib.extolli,tanquã ad ea facienda sibi ipsi sufficiant;iccirco mox adiunxit:*Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit* DEVS, *vt in illis ambulemus*. Quid est hoc,quod cum Dei gratiam commendans dixisset: *Non ex operibus, ne quis fortè extollatur*,cur hoc dixerit,rationem continuò reddens, *Ipsius*,inquit,*sumus figmentum, creati in operibus bonis*. Quomodo ergo non ex operibus, ne quis extollatur? Sed audi, & intellige: non ex operibus dictum, tanquam tuis,ex te ipso tibi existentibus;sed tanquam iis,in quibus te DEVS finxit,id est,formauit, & creauit.Itaque vita bona nostra,nihil aliud est quàm DEI gratia:sine dubio & vita æterna,quæ bonæ vitæ redditur, DEI gratia est:& ipsa enim gratis datur, quia gratis data est illa,cui datur.Sed illa cui datur,tantummodo gratia est: hæc autem quæ illi datur,quoniam præmium eius est, gratia est pro gratia,tanquam merces pro iustitia;vt verum sit,quoniam verum est, quia *reddet vnicuiq;* DEVS *secundum opera eius*,de quo dixit Apostolus: *Gratia autem Dei vita æterna*. Cum prius dixisset,*stipendium peccati mors*,meritò enim stipẽdium,quia militiæ diabolicæ mors æterna,tanquam debitum redditur. Vbi cũ potuisset Apostolus dicere,stipendium autem iustitiæ,vita æterna,maluit dicere, *Gratia autem* DEI *vita æterna*. Vt hinc intelligeremus, non pro meritis nostris (vt nostra tantùm sunt)
Psal.102. DEVM nos ad æternam vitam, sed pro sua miseratione perducere. De quo in Psalmo dicit homo animæ suæ. *Qui coronat te in miseratione,& misericordia*. Num-
Ad Phil.2. quid non corona bonis operibus redditur? Sed quia ipsa bona opera,ille in nobis operatur,de quo dictum est DEVS est, *qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate*.Ideo dixit Psalmus: *Coronat te in miseratione,& misericordia*,quia eius miseratione,bona operamur,quibus corona redditur.Non enim quia dixit: *Deus est,qui operatur in vobis & velle,& operari pro bona voluntate*.ideo liberum arbitrium abstulisse putandus est.Nam si ita esset,non superius dixisset:*Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini*. Quando enim iubetur,vt operetur, liberum eorum conuenitur arbitrium:sed ideo cum timore & tremore, ne sibi tribuendo, quod bene operantur, de bonis tanquam suis extollantur operibus. Hæc ibi Augustinus.

41 Alter eius locus est in epist.105.quam scripsit ad Sixtum,vbi hęc scribit Augustinus: Quod est ergo meritum hominis ante gratiam, quo meritò percipiat gratiam,cum omne bonum meritum nostrum, non in nobis faciat nisi gratia?& cum Deus coronat merita nostra,nihil aliud coronat, quam munera sua: Sicut enim ab initio fidei, misericordiam consecuti sumus, non quia fideles eramus, sed vt essemus:Sic in fine,quod erit in vita æterna,coronabit nos Deus,sicut scri-
Psal.58. ptum est:*In miseratione,& misericordia*.Non vtiq; frustra Deo cantatur:*Et miseri-*
Psal.22. *cordia eius preueniet me*.Et;*Misericordia eius subsequetur me*.Vnde & ipsa vita æterna,quæ vtiq; in fine sine fine habebitur,meritis pręcedentibus redditur:quia tamen eadem merita quibus redditur, non à nobis parata sunt per nostram sufficientiã,sed in nobis facta per gratiam;etiam ipsa gratia nuncupatur,nõ ob aliud, nisi

nisi quia gratis datur: nec ideo, quia non meritis datur, sed quia data sunt & ipsa merita, quibus datur. Dixit Apostolus. *Stipendium peccati mors: Gratia autem* DEI, *vita aeterna, in Christo Iesu Domino nostro.* Vide, obsecro te, in quanta breuitate, quàm vigilanter verba posuerit, quibus diligentet consideratis, quaestionis huius aliquantulum dilucescat obscuritas. Cum enim dixisset: *Stipendium peccati mors*, quis non congruentissimè, & consequenter addi oportere iudicasset: *Stipendium autem iustitia, vita aeterna?* & id sanè verum est: quia sicut merito peccati, tanquam stipendium, redditur mors; ita merito iustitiae, tanquam stipendium redditur vita aeterna. Aut si nollet dicere, iustitiae, diceret, fidei, quoniam iustus ex fide viuit: Vnde etiam vita aeterna, merces appellatur in plurimis sanctarum Scripturarum locis: nuspiam tamen ipsa iustitia, vel fides dicta est merces, quia iustitiae ipsi, vel fidei redditur merces: quod est autem operanti merces, hoc ipsum est militanti stipendium. Sed B. Apostolus aduersus elationem, quae vsque adeo magis tentat irrepere, vt & ipsi propter ipsam dicat datum Angelum satanae, à quo colaphizatetur, ne verticem praesumptionis erigeret: aduersus hanc ergo elationis pestem vigilantissime militans: *Stipendium*, inquit, *peccati mors.* Rectè stipendium, quia debetur, quia retribuitur, quia merito redditur. Deinde ne iustitia de humano se extolleret merito, sicut humanum meritum malum nō dubitatur esse peccatum, non à contrario intulit, dicens: stipendium iustitiae vita aeterna. Sed, *Gratia Dei, vita aeterna.* Et ne iustitia haec, siue vita aeterna, praeter CHRISTVM aliqua alia via quaereretur, adiecit: *In Christo Iesu Domino nostro.* Tanquam diceret; Audito, quod stipendium peccati sit mors, quid te disponis extollere, ô humana non iustitia, sed nomine iustitiae plena superbia, quid te, inquam, disponis extollere, & contrariam morti vitam aeternam, tanquam debitum stipendium flagitare? cui debetur vita aeterna, vera iustitia est: si autem vera iustitia est, ex te non est, desursum est, descendens à Patre luminum, vt haberes eam: quam si habes, eam profectò accepisti. *Quid enim habes quod non accepisti?* Quapropter ô homo, si accepturus es vitam aeternam, iustitiae quidē stipendium est, sed tibi gratia est, cui gratia est ipsa iustitia. Tibi enim tanquam debita redderetur, si ex te tibi esset iustitia, cui debetur. Nunc ergo de plenitudine eius accepimus, non solùm gratiam, sed etiam gratiam pro hac gratia, vt in requie postea sine fine viuamus. Hoc nihil salubrius fides credit, quia nihil verius intellectus inuenit. Sic Augustinus.

Abacuc 2.

2. Cor. 12.

1. Cor. 4.

Ioan. 1.

42 Augustinus itaque, vt ex suprà memoratis eius sententiis liquidò cernitur, & apertè, & asseueranter ait, vitam aeternam esse certam, veramq; mercedem bonorū operum, & ipsa bona opera esse condigna merita vitae aeternae, propter quę datur illa Sanctis. Propterea tamen vocari à Paulo vitam aeternam gratiam, quia licet reddatur bonis meritis, non tamen redditur eis; vt opera sunt propria hominis ipsius, naturali voluntate, & potestate facta; sed quia sunt profecta à gratia Dei, quam Deus gratis homini donauit: gratia etenim gratis data homini, est principalis causa bonorum meritorum. Considerans igitur Paulus, etiam ipsa bona merita esse gratiam Dei, cùm eorum dignitas & virtus ex gratia Dei gratis homini data proueniat; idcirco vitam aeternam appellauit gratiam. Et sicut Paulus dixerat, stipendium peccati esse mortem, poterat itidem (vt Augustinus ait) dicere, vitam aeternam esse stipendium iustitiae: noluit tamen id dicere ne quis putaret, similiter esse mercedem & stipendium iustitiae vitam aeternam, vt est peccati stipendium mors, cùm sit vtriusque dissimilis & dispar ratio. Mors etenim, & damnatio aeterna, nulla ex parte gratis redditur peccatori, sed est omninò debita illi, & ex debito redditur malis eius meritis, vt sunt propria ipsius

opera, nec à DEO, vt mala sunt & peccata, profecta. Non sic autem se habet vita æterna, respectu bonorum meritorum: licet enim sit debita bonis operibus, est tamẽ etiam gratis data: nam merita illa principaliter à DEI gratia profecta sunt, quæ gratia fuerat gratis data: cùm mala merita ex libero tantùm arbitrio, non autem à Deo omnem suam habeant malitiam, vimque omnẽ promerendi mortem æternam. Videtur huius simile quod per Oseam dixit Dominus: *Perditio tua ex te Israel: tantummodo in me auxilium tuum.* Ergo, cùm horum Pauli verborum sententia, & intelligentia, secundum Augustini supradictam interpretationem, plana & aperta sit, ac prorsus enodis; nónne pueriliis inscitię ac leuitatis est, exultare ac triumphare, vt hoc loco faciunt hæretici, quasi hæc Pauli sententia catholicam doctrinam de meritis bonorum operum, & mercede ipsorum, quæ est vita æterna, funditus demoliatur atque subuertat? Sed in hæreticos, mox plura dicturi sumus.

Osee 13.

43 Verùm fortasse mirum cuipiam videri possit, sanctum Augustinum, qui tam apertè, tamque asseuerãter dixit, vitam æternam esse mercedem bonorum operum, quibus eam promerentur homines iusti; aliis quibusdam in locis scriptum reliquisse, DEVM in dando vitam æternam iustis hominibus, coronare non eorum merita, sed dona sua. Si enim non coronat merita, ergo non reddit vitam æternam tanquam mercedem debitam meritis. Si dona sua coronat, ergo gratis dat vitam æternam, id est, non ex debito iustitiæ, sed misericordiæ ac liberalitatis dono: donùm enim dicitur, quod gratis ex liberalitate, non debitum ex iustitia tribuitur. DEVM autem, dando vitam æternam, coronare non merita nostra, sed dona sua, docet Augustinus super illo versu Psalmi centesimi secundi: *Qui coronat te in misericordia & miserationibus*, hoc modo scribens: Coronat te DEVS in misericordia, quia dona sua coronat, non merita tua. Plus omnibus illis laborauit Apostolus; sed vide quid adiungit: *Non ego autem, sed gratia DEI mecum.* Et post labores omnes, expectat ipsam coronam, & dicit: *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. De cætero, reposita est mihi corona iustitiæ, quam mihi reddet Dominus in illa die iustus Iudex.* Sed vnde ô Apostole certasti? vnde cursum consummasti? vnde fidem seruasti? *Non ego*, inquit, *sed gratia DEI mecum.* Ergo & quod coronaris, illius misericordia coronaris. Nusquam sis superbus, semper lauda Dominum & noli obliuisci omnes miserationes eius. Retributio est, cùm peccator & impius, vocatus es vt iustificeris. Retributio est, cùm erectus, & gubernatus es, ne caderes. Retributio est, cùm tibi vires subministratæ sunt, vt in finem vsque perseuerares. Retributio est, vt etiam caro ista tua, qua premebaris resurgat, & ne capitis tui capillus vnus intereat. Retributio est, vt post resurrectionem coroneris, & in æternum sine defectu Deum ipsum laudes. Omnes itaque retributiones noli obliuisci, si vis vt benedicat anima tua Domino, qui coronat te in misericordia & miseratione. Sic ibi Augustinus. Similia scribit in Psalmum nonagesimum octauum super illis verbis: *Exaltate Dominum DEVM*, & in Psalmum centesimum quadragesimum quartum super illo versiculo: *Misericors & miserator Dominus*, & in libro quinquaginta homiliarum, homilia decima quarta, & in tractatu tertio in Euangelium Ioannis super illis verbis: *De plenitudine eius accepimus omnes, gratiam pro gratia.* Sic habet: Cùm DEVS iustis præmium immortalitatis tribuit, dona sua coronat, non merita tua. Ergo de plenitudine eius accepimus omnes, id est, de plenitudine misericordiæ, & de abundantia bonitatis eius accepimus gratiam, id est, remissionem peccatorũ, vt iustificaremur ex fide: & pro hac gratia, in qua ex fide viuimus, recepturi sumus aliã gratiam, in qua sine fine in cœlis viuamus, & ita gratiã pro gra-

Quo sensu dixerit Aug. coronare non merita nostra sed dona sua Deum.

1. ad Cor. 15.
2. ad Tim. 4.
Luca 22.
Ioan. 1.

tia accipimus. Nā si dixero, quia vita æterna debetur, aliquid mihi assigno, quasi cui debebatur. Coronat autem in nobis DEVS dona misericordiæ suæ; sed si in ea gratia, quam primam accepimus, perseueranter ambulemus. Hęc Augustinus.

Sed enim scire conuenit, cùm Augustinus dixit, coronare DEVM non merita nostra, sed dona sua, id eum præcipuè in Pelagianos dixisse, quorum hæresis, 44
id temporis vigebat. Iactabant autem Pelagiani, hominem suis viribus, suísque operibus à solo libero arbitrio profectis, & citra diuinæ gratiæ opem, promereri & consequi posse vitam æternam. Ad horum impiam, & superbam sententiam reiiciendam, & profligandam Augustinus supradictis in locis dixit, DEVM coronare in nobis non merita nostra, sed dona sua: nostra vocans merita, quæ ex libero arbitrio, DEI gratia vacuo proueniunt: sua verò dona appellans, etiam nostra opera, sed quæ dignitatem, & pretium coram DEO, & virtutem merendi vitam æternam habent non tam ex potestate ac præstantia liberi arbitrij, quàm ex virtute ac dignitate gratiæ, quam DEVS homini gratis donauit. Hanc porrò esse verborum Augustini germanam & propriam sententiam, duobus ex locis eius clarissimè perspicitur. In epistola enim eius centesima quinta, sunt illa verba, quę pauló suprà fuerunt commemorata. Ipsa, inquit, vita æterna, quę in fine sine fine *S. August.*
habebitur, licet meritis præcedentibus reddatur; tamen quia ea ipsa merita, quibus redditur, non à nobis parata sunt per nostram sufficientiam, sed à nobis facta per gratiam, etiam ipsa nuncupantur gratia: non ob aliud vtique, nisi quia gratis datur: non sanè quod meritis non detur, sed quia data sunt & ipsa merita quibus datur. Sed hoc ipsum apertius, & copiosius atque expressius docet Augustinus in libro de gratia, & libero arbitrio capite sexto & septimo, ita scribens: sed cùm dicunt Pelagiani, hanc esse solam, non secundum merita nostra, gratiam, qua homini peccata dimittuntur; illam verò, quæ datur in fine, id est, æternam vitam, meritis nostris præcedentibus reddi; respondendum est eis: Si merita nostra sic intelligerent, vt ipsa etiam esse dona DEI cognoscerent, non esset reprobanda ista sententia: quoniam verò merita humana sic prædicant, vt ea ex semetipso habere hominem dicant, prorsus respondet ipsis Apostolus: *Quis te discernit? Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* *1.Cor.4.* Prorsus talia cogitanti verissimè dicitur; Dona sua coronat DEVS, non merita tua; si tibi à teipso, & non ab illo sunt merita tua: hæc enim, si talia sunt, mala sunt, quæ mala sunt, non coronat DEVS: Si autem bona sunt, DEI dona sunt, dicente Apostolo Iacobo: *Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens à* PATRE *luminum.* *Iacob. 1.* Er præcursor Domini Ioannes ait: *Non potest homo accipere quidquam, nisi ei fuerit datum de cœlo.* *Ioan.3.* Vtique de cœlo, vnde etiam venit SPIRITVS sanctus, quando ascendit in altum, & captiuauit captiuitatem, & dedit dona hominibus. *Psalm.67.* Si ergo dona DEI sunt bona merita tua, non DEVS coronat merita tua, tanquam merita tua, sed tanquam dona sua. Proinde consideremus merita B. Pauli, quibus ipse dixit coronam redditurum iustum iudicem: & videamus vtrum merita ipsius tanquam ipsius, & ex seipso sibi comparata, an dona fuerint DEI: *Bonum,* inquit, *certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui.* *Ephes 4.* *2.ad Cor 4* Primò, ista bona opera, si non ea præcessissent cogitationes bonæ, nulla prorsus fuissent. De cogitationibus autem bonis scribens Apostolus, ait: *Non quod idonei simus, cogitare aliquid à nobis, tanquam à nobis ipsis, sed sufficientia nostra ex DEO est.* *2.ad Cor.3.* Deinde, singula eius merita inspiciamus. *Bonum,* inquit, *certamen certaui.* Sed qua virtute certauit, vtrum quæ illi ex semetipso fuit, an quæ à DEO? Sed absit, vt tantus Doctor Gentium, ignorauerit legem DEI, cuius est illa vox in Deuteronomio: *Ne dicas: Fortitudo mea, & potentia manus mea fecit* *Locus Deut. 8.*

mihi virtutem magnam hanc: sed memoraberis Domini DEI *tui, quia ipse tibi dat fortitudinem, & facere virtutem. Cursum*, inquit, *consummaui.* Sed ille hoc dixit, qui alio

Ad Rom. 9. loco ait: *Non est volentis, neque currentis, sed* DEI *miserentis.* Postremò ait: *Fidem*

1. ad Tim. 1. *seruaui.* Sed ille hoc dixit, qui alibi ait: *Misericordiam consecutus sum, vt fidelis essem.* Non dixit: *Misericordiam consecutus sum, quia fidelis eram.* Sed, *vt fidelis essem,* hinc ostendens, etiam ipsam fidem haberi, nisi DEO miserante, nō posse; & ipsam esse donum DEI, sicut ipse dixit: *Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis: DEI enim donum est, non ex operibus, ne fortè quis extollatur:* non quia istis ver-

Ad Rom. 2. bis negare, aut euacuare voluerit opera bona, cùm alibi dixerit, DEVM vnicuique redditurum secundum opera eius; sed quia bona opera sunt ex fide, non autem ex operibus fides est: ac per hoc ab illo sunt nobis opera iustitiæ, à quo est

Habac. 2. ipsa fides, de qua dictum est: *Iustus ex fide viuit.* Homines autem non intelligen-

Ad Rom. 3. tes quod Apostolus dixit: *Arbitramur iustificari hominem per fidem sine operibus legis*, putauerunt eum dicere, sufficere homini fidem, etiamsi bona opera non ha-

Ad Galat. 5. beat. Quod absit, vt sentiret vas electionis: qui quodam loco dixit: *In* CHRISTO IESV *neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur.* Ipsa est fides, quæ fideles DEI separat ab immundis spiritibus, nam &

Iacob. 2. ipsi sicut scribit Apostolus Iacobus: *Credunt, & contremiscunt.* Sed non bene operantur: non enim habent istam fidem, ex qua iustus viuit, & quę per dilectionem operatur, vt reddat ei DEVS vitam æternam, secundum opera eius. Sed quia & ipsa bona opera nobis à DEO sunt, à quo nobis & fides est & dilectio: propterea idem ipse Doctor Gentium, etiam ipsam vitam æternam nuncupauit gratiam, scribens: *Gratia autem* DEI, *vita æterna.* Hactenus ex Augustino: qui si hoc nostro vixisset tempore, nescio an magis appositè ac disertè contra nostrorum hæreticorum vanissimam fidem, & impiam bonorum operum oppugnationem scribere potuisset, quàm supradictis verbis scripsit in Pelagianos.

OCTAVA DISPVTATIO.

Sacram scripturam apertè pluribus in locis docere, bona opera esse merita vitæ æternæ, & ipsam æternam vitam, esse mercedem meritis bonorum operum reddendam: nec huic doctrinæ refragari nonnullas eiusdem scripturæ sententias, quas hæretici obiiciunt Catholicis.

45 *Testimonia scripturæ pro meritis bonorum operum.*

SED, age, manifestis diuinæ scripturæ testimoniis ostendamus, opera iustorum hominum à gratia DEI, quæ in ipsis est, profecta, verè dici, ac propriè loquendo, esse merita vitæ æternæ apud DEVM. Principiò, scriptura bonis operibus nomen ipsum meriti attribuit, dicens

dicens in capite decimosexto Ecclesiastici: *Misericordia faciet locum vnicuique, secundum meritum operum suorum.* Et Paulus in decimotertio capite epistolæ ad Hebræos: *Beneficentiæ*, inquit, *& communionis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur* DEVS. Vocat etiam diuina scriptura vitam æternam, bonorum operum mercedem: merces autem relationem habet ad meritum: DEVS etenim dixit Abrahæ: *Ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis.* Et Apocalypsis *Genes. 15.*
22. *Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundum opera sua.* Et Dominus noster apud Matthæum capite quinto, cùm de persecutionibus propter iustitiam tolerandis dixisset, adiunxit: *Gaudete*, inquit, *& exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis.* Et Paulus in capite tertio prioris epistolæ ad Corinthios: *Vnusquisque*, inquit, *propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.* Et Ioannes in secunda epistola: *Videte*, inquit, *vosmetipsos, ne perdatis quæ operati estis, sed vt mercedem plenam accipiatis.* Et Sapientiæ quinto capite: *Iusti in perpetuum viuent, & apud Dominum est merces eorum.* Et Hieremiæ trigesimoprimo: *Est*, inquit, *merces operi tuo.*

46 Præterea, viri iusti, propter bona opera sua, dicuntur digni DEO, & vita æterna: ea verò dignitas significat, eos mereri vitam æternam: scriptum etenim est de viris iustis, & per varias tribulationes diu multúmque exercitatis, & probatis: *Tentauit eos* DEVS, *& inuenit eos dignos se.* Et Paulus capite secundo posterioris epistolæ ad Thessalonicenses: *Gloriamur*, inquit, *pro patientia vestra & fide, in omnibus persecutionibus vestris, quas sustinetis in exemplum iusti iudicij* DEI, *vt digni habeamini regno* DEI, *pro quo & patimini. Si tamen iustum est apud* DEVM, *retribuere tribulationem iis, qui vos tribulant; & vobis qui tribulamini, requiem nobiscum.* Scriptura item ait, opera iustorum habere quandam iustitiã apud DEVM, ipsúmque reddere viris bonis, ex iustitia, vitam æternam. Ad hoc enim comprobandum valet celebris illa Pauli sententia: *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus Iudex.* *2. ad Tim. 4.* Quid est: *Corona iustitiæ?* Vita vtique æterna, bonis hominum meritis ex iustitia debita. Quid est: *Quam reddet iustus Iudex*, nisi quam reddet DEVS sine acceptione vlla personarum, pro merito cuiusque operum. Et idem Paulus: *Non est*, inquit, DEVS *iniustus, vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis quam exhibuistis ab initio.* *Ad Hebr. 6.* quasi DEVS futurus esset iniustus, si iustorum hominum opera & labores ex charitate susceptos, non condignè remuneraret. Et B. Ioannes: *Nemo vos*, inquit, *seducat: qui enim facit iustitiam, iustus est, sicut & ille iustus est.* *1. Ioan. 3.* Quibus verbis significat, sicut nos faciendo iustitiæ opera, iusti sumus, ita DEVM in remunerandis illis operibus, iustum esse. Paulus quoque in capite secundo huius epistolę ad Romanos affirmat, non esse acceptionem personarum apud DEVM, sed illũ reddere vnicuique secundum opera eius, aliis quidem vitam æternam, aliis verò iram & indignationem. Ergo ex supradictis diuinæ scripturæ sententiis dilucescit, retributionem vitæ æternæ, habere rationem quandam iustitiæ, & condignè meritis bonorum operum respondere.

47 Cæterùm quia conducit ad maiorem veritatis declarationem, & confirmationem, non solùm rationes exponere, quibus ea propugnatur, sed contrarias etiam, quibus oppugnatur, explicare: visum est, nonnullas excutere sententias diuinæ scripturæ, quibus hæretici nostri temporis doctrinam Catholicam de merito bonorum operum oppugnant, & labefactare conantur. Argumentantur igitur illi, vitam æternam non esse mercedem debitam bonis meritis iustorum hominum, sed gratis à DEO illis dari, ex duabus Pauli sententiis: quarũ altera est illa, quam in hoc loco adhuc tractauimus: *Gratia* DEI, *vita æterna.* Altera est in vndeci

Testimonia scripturæ, quibus abutuntur hæretici contra meritũ bonorũ operum: & vera illorum testimoniorũ interpretatio.

vndecimo capite huius epistolæ illis verbis à Paulo explicata: *Si autem gratia, iam non ex operibus; alioquin gratia iam non est gratia.* Ex his duabus sententiis putant illi euidenter concludi, vitam æternam gratis dari. Si enim vita æterna est gratia, vt habet prior Pauli sententia, & gratia, vt nomen eius, & notio denotat, gratis datur, & non propter opera, sicut in posteriori sententia Paulus affirmat, ergo vita æterna gratis à DEO datur, & non propter merita bonorum operum. Sic illi.

Verùm haud magni fuerit negotij istam diluere obiectionem. Quemadmodum enim prior illa sententia; *Gratia DEI, vita æterna,* interpretanda sit, & intelligenda, in proximè superiori disputatione, cum ex aliorum Patrum, tum præcipue ex B. Augustini sententia, copiosè docuimus. Augustinus enim (vt alia nunc loca taceam) in libro de gratia, & libero arbitrio cap. 6. & 7. & in epistola 105. quæ scripta est ad Sixtum, hanc ipsam Pauli sententiam curiosè doctéque pertractans ait, propterea dixisse Apostolum vitam æternam esse gratiam, id est, gratis datam, non quod ea non detur propter merita bonorum operum, id enim apertissimè, & affirmatissimè docet multis in locis diuina Scriptura; sed quia bona ipsa merita, sunt quodam modo DEI dona, & gratia. Non enim bona opera hominum habent vim merendi vitam æternam, vt sunt propria opera hominum, & à libero arbitrio profecta: Sed dignitatem, & vim merendi habent à DEI gratia, qua liberum arbitrium sanctificatum, & iustificatum est, & factum potens operandi quæ DEO grata sunt, & accepta ad vitam æternam. Ea verò gratia, gratis data fuit homini, & non propter eius præcedentia opera; ante primam enim gratiam nullum hominis meritum condignum gratia esse potuit. Et quia Paulus ante dixerat. *Stipendium peccati mors.* Et consequentia orationis depolcebat, vt adiungeret: *Iustitia autem stipendium, est vita æterna.* Noluit hoc dicere, etsi verissime dici poterat, sed subiunxit: *Gratia DEI, vita æterna,* ob eam videlicet causam, ne quis fortè putaret, sicut mors æterna est stipendium, & tanquam merces peccati; itidem vitam æternam esse mercedem iustitiæ, ac bonorum operum, cum sit dissimilis vtriúsque ratio. Mors enim est merces, & stipendium peccati, omnino ei debitum, prout peccatum est proprium opus hominis, ab eo tantùm proueniens, & non à DEO, ea ratione vt peccatum est. At verò æterna vita, est merces debita iustitię hominis, non vt est propria eius, & ex ipso, sed potissimum vt est donum DEI proueniens ex gratia, qua DEVS hominem primò gratis iustificauit, & sanctificauit, fecitque idoneum ad rectè viuendum & operandum.

S. August.

48 Quod autem ad posteriorem Pauli sententiam attinet, dupliciter responderi potest. Primò cum Paulus ait, gratiam non esse ex operibus, id est, non dari propter opera hominum, loquitur de operibus hominum, vt sunt propria eorum opera per naturalem liberi arbitrij potestatem facta, & prout distinguuntur, & separantur à gratia: hac verò ratione verissimum est, gratiam non esse ex operibus, nec propter opera. Non sunt enim huiusmodi opera, quæ vocantur merita vitæ æternæ: nam licet sint hæc etiam opera hominum, & à libero eorum arbitrio profecta, non tamen ab eo solùm, sed etiam, immo potissimum à gratia, propter quam maxime grata sunt, & accepta DEO, dignáque rependi mercede vitæ æternæ. Deinde illud etiam responderi potest, Paulum eo loco loqui non de gratia, quæ est vita æterna, sed de gratia æternæ electionis, & prædestinationis diuinæ hominum ad salutem: quod non obscurè indicant verba, quæ proximè Apostolus præmisit dicens: *Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ, secundum electionem gratiæ DEI, saluæ factæ sunt.* Et subdit: *Si autem gratia, iam non ex operibus.* Illud porrò: *Secundum electionem gratiæ DEI.* (Sicut interpretantur omnes) non aliud significat,

Locus epistolæ ad Romanos capit. 11. accurate explicatur.

cat, nisi, secundum electionem & prædestinationem gratuitam DEI, quam non esse factam propter bona opera hominis præuisa, rectè tradunt Theologi, & in primis Augustinus.

Sciat autem lector, nomen gratiæ, sex modis in sacris litteris, & à Theologis vsurpari. Primò, vocatur gratia, æterna Dei electio, & prædestinatio sanctorum ad vitam æternam, quæ est fons omnis gratiæ diuinitus hominibus donatæ. Dicitur etiam gratia, vocatio Dei ad pœnitentiam & salutem; cum specialibus quibusdam auxiliis suis misericorditer præueniens hominem, excitat ad resipiscendum, & vocat, vt ad ipsum sese conuertat, & redeat; & præparat, idoneum faciēs ad percipiendam gratiam remissionis peccatorum, & sanctificationis. Appellatur etiam gratia, prima iustitia, quam homo accipiens à Deo, mundatur ab omnibus peccatis, & iustus, & sanctus efficitur coram Deo, & ipsi gratus, & acceptus. Hāc gratiam, etsi præcedant nonnulla hominis opera, à libero eius arbitrio, sed potissimum à Dei gratia præueniente profecta; ea tamen non sunt condigna merita hominis, propter quæ gratia iustificans detur tanquam ex debito. Nominatur item gratia, ipsum bonum, siue donum perseuerantiæ, quo fit, vt non solum possit homo perseuerare, sed etiam perseueret vsque in finem in seruitute Dei: quod donum non cadere sub meritum hominis, prçclarè docet August. tum alibi, tum præcipuè in libro de bono perseuerantiæ. Atque his quatuor modis nomen gratiæ vsurpatur proprie, pro vt gratia est, id est, gratis data, & non propter condigna hominis merita. Auctus quoq; & incrementum primæ gratiæ, & iustitiæ, vocatur gratia, quam homo iustus acquirit, exercens & frequētans iustitiæ opera, secundum illud Ioannis in Apocalypsi: *Qui iustus est, iustificetur adhuc: & qui sanctus, sanctificetur adhuc.* Hanc gratiam, siue gratiæ incrementum meretur homo iustus exercitatione iustitiæ, & bonorum operum effectione, secūdum illam celebrem Augustini sententiam: Charitas meretur augeri, vt aucta mereatur perfici. Postremò, etiam ipsa vita æterna dicitur gratia, sicut hoc loco: *Gratia Dei, vita æterna.* Ac licet posterioribus his duobus modis gratia detur homini propter antecedentia eius merita, nec planè gratis tribuatur: pro[illegible] tamen vocatur gratia, quia licet immediatè detur propter merita, mediat[illegible]en datur propter primam gratiam & iustitiam, quæ est quasi radix, & princip[illegible]lis causa omnis meriti: ea verò gratia & iustitia data est gratis homini, & non propter eius merita.

Huius nominis gratiæ, sex vsurpationes in Scriptura, & apud Theologos.

Apoc. c. 22.

NONA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Qui coronat te in misericordia & miserationibus.

Psalmo 102.

ALTER Scripturæ locus, quem Catholicis obijciunt hæretici, continet verba illa Dauidis, quæ sunt in Psal. 102. *Qui coronat te in misericordia, & miserationibus.* Quo in loco, *coronare*, significat vitam æternam homini tribuere, quod est supremum, & extremum bonum, &

quasi præmium hominis. Si Deus itaque coronat hominem in misericordia, siue per misericordiam, ergo coronat eum gratis, & non propter eius merita: nam si aliter, ergo non coronat in misericordia, sed secundum iustitiam, reddēs vitam æternam quasi mercedem ab homine promeritam. Sic isti. Quasi verò non sicut Dauid retributionem vitæ æternæ appellauit coronam misericordiæ, ita B. Apostolus eandem vocauerit coronam iustitiæ, vt debitam meritis hominū, scribens: *2.Tim. 4.* *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: In reliquo, reposita est mihi corona iustitia, quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus iudex: non solùm autē mihi, sed & iis qui diligunt aduentum eius.* Verùm isti hæreticorum obiectioni est occur- *S. August.* rendum, secundum eam doctrinam, quam scriptā reliquit Aug. in libro de correctione & gratia c. 13. docens, misericordiam Dei semper adesse, & adhærere viris iustis, siue cum conuertuntur ad Deum, siue cum præliantur, siue cum coronantur. Nam quia merita ipsa iustorum, ex gratia Dei per misericordiam eius data ipsis, principaliter promanāt; idcirco corona iustitiæ, quæ meritis eorū redditur, nuncupatur misericordia. Deus etenim propter suā misericordiam vocauit hominem ad pœnitentiam; & vocatum, vt rite atq; idoneè præpararetur ad recipiendam iustitiam, pluribus auxiliis præuenit, & adiuuit: & iam præparato, gratiam suā & iustitiam gratuito donauit; & iustificatum, ad bene operandum subinde excitauit, & singularibus auxiliis suis ad vincendas perarduas tētationes, & facienda heroica virtutum opera animauit, & corroborauit: ac demum perseuerantiæ donum vsque in finem impertiuit.

51 *Quid in Scriptura nō rarò significet coronare.* Quanquam non dissimulabo, & aliam illius loci Dauidis esse posse sentētiam atq; interpretationem. Verbum enim coronandi, secundum phrasim hebraicam, non infrequentem in sacris litteris, signignificat, vndiq; hominem, ad similitudinem coronæ, circumdare; vel circumtegendo eum, & à malis omnibus seruādo: vel omni ex parte bonis eum replendo, & cumulando. Prioris significationis exemplum suppetit nobis ex illis verbis Psal. 5. *Scuto bona voluntatis tuæ coronasti nos:* Id autem est, Tua bona voluntate, & beneuolentia, quasi firmissimo quodam scuto vndiq, nos p[illegible]i, & ab omnibus incommodis, & malis custodiuisti. Posterioris exempl[illegible]emus in illis verbis Psal. 8. quibus Dauid prǽstantiam dignitatis & potestatis, qua Deus hominem ornauit, explanans: *Gloria*, inquit, *& honore coronasti eum*, id est, repleuisti, & cumulasti. Ad eandem igitur sententiam illud: *Qui coronat te in misericordia.* Significat: Qui te sua benignitate circumdat, bonorum suorum copia, omni ex parte animum tuum replens, & cumulās. Vnde subditur: *Qui replet in bonis desiderium tuum.* Vel coronat te in misericordia, id est, protectione sua, & præsidio vndique circumdat & circumregit, ne quid mali possit tibi accidere. Vnde proximè antecessit: *Qui redimit de interitu vitam tuam.*

DECIMA DISPVTATIO.

An possit aliquid homini deberi à DEO *secundum iustitiam.*

VIDETVR

VIDETVR præterea illud aduersari doctrinæ Catholicæ de meritis bonorum operum, quod meritum habet rationem debiti, & iustitiæ: meritò enim debetur merces secudum iustitiam, sicut Paulus dixit suprà: *Ei, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.* At Deus nemini potest quicquam debere: nam quicquid boni habet homo, id accepit à Deo, & quicquid boni facit, id multis nominibus debitum est Deo, pro beneficio videlicet creationis & cõseruationis, & pro generali imperio, & dominio, quod habet Deus in omnes creaturas. Quod autem Deus nemini quidquã debere possit, & quod omnia quæ habet homo, bona Dei sint, & Deo sint debita, satis indicant illæ Pauli sententiæ: *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* Et, *Quid habes quod non accepisti?* Et, item illud Dauidis: *Quæ accepimus de manu tua, hæc dedimus tibi.* Et alio in loco: *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Id est, non poterit iusto aliquo nomine tecum contendere, & secundum iustitiam aliquid à te exigere, vt iniustus videaris, nisi reddideris ei. Hoc modo isti argumentantur. 52

Ad Rom. 4.

Ad Rom. 11.
1. ad Cor 4.
1. Par. c. vlt.
Psal. 142.

Sed enim, negari non potest, quin aliqua sit ratio iustitiæ inter Deum & hominem, in merendo, & remunerando: id enim multifariam, & apertè docet Scriptura. Paulus enim retributionem vitæ æternæ appellauit coronam iustitiæ, quã viris iustis reddet Deus tanquam iustus iudex: Et alio in loco, inquit; *Non est iniustus Deus, vt obliuiscatur operis vestri.* Et alio item loco: *Non est acceptio personarum apud Deum, qui reddet vnicuique secundum opera eius:* Et Dauid ait: *Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam.* Verùm scire conuenit, duplex esse meritum, quod vocant de condigno, de quo ad præsens loquimur: alterum omnino perfectum & absolutum, quod nullum supponit donum gratuitum, à quo pendeat omnino meritum, sed ex propria virtute factum, simpliciter meretur apud DEVM. Huiusmodi autem meritum solus CHRISTVS habere potuit: quippe cùm opera eius essent DEI, id est, diuinæ personæ VERBI, cui erat vnita illa humanitas, & à persona operante accipiebant infinitam merendi vim: quam ob rem perfectè, & vt dici solet, ex rigore iustitiæ merebãtur apud DEVM. Alterum genus meriti de condigno, est ex suppositione diuinæ gratiæ: posita enim in homine gratia iustificante, & sanctificãte ipsum, & faciente opera eius grata & digna DEO; quæ facit homo ex ea gratia, ea sunt merita vitæ æternæ; præsertim verò adiuncta DEI promissione de remunerandis bonis iustorum hominum operibus. Ac licet inter DEVM & hominem non possit esse perfecta ratio iustitiæ, & æqualitatis, aliqua tamen esse potest, sicut & inter patrem, & filium: filius etenim obsequens patris voluntati, & iussis eius obtemperans, etsi non tantum reddit patri, quantum ab eo accepit: nihilominus tamen ius habet, vt alatur & educetur à patre, atque eius bona hæreditatis iure possideat. Consimili ratione homo iustus, factus DEI filius per adoptionem, quam gratuito DEI munere accepit; quæ facit opera ex obedientia & charitate DEI, obsequens ipsi atque inseruiens, iure sunt merita apud DEVM. Quapropter Apostolus infrà benè argumentatur dicens: *Si filij, & hæredes; hæredes quidem DEI, cohæredes autem CHRISTI si tamen compatimur, vt & conglorificemur.* Ergo quemadmodum res naturales, licet operentur per virtutes à DEO acceptas, ipsoque DEO ad efficiendas operationes earum rerum concurrente; reuera tamen sunt causæ suorum effectuum, & operum: ita etiam homines iusti, licet bona opera facere non possint, nisi per gratiam à DEO gratis acceptam, nec nisi DEO ipso ad operandum eos mouente ac iuuante, quam ob causam Isaias dixit: *Omnia opera nostra, operatus es in nobis, Domine.* Et Paulus ait: *Ipse est qui operatur in nobis velle & perficere* 53

1. ad Tim. 4.
Ad Heb. 4.
Ad Rom. 2.
Psal. 17.
Duplex meritũ de condigno.

Ad Rom. 8.

Isa 26.
Ad Phil. 2.
Ioan 15.

cere, pro bona voluntate. Et CHRISTVS Dominus dixit: *Sine me nihil potestis facere:* Nihilominus tamen, quia per liberum nostrum arbitrium cooperamur gratiæ DEI; & verè sumus causa operum quæ facimus, & opera nostra, verè nostra sunt, & merita sunt apud DEVM. Testimonia porrò Scripturæ supra commemorata, & quæ videntur refragari meritis hominum apud DEVM, concludũt tantum de perfecto illo genere prioris meriti, quod nullum supponit gratuitum donum, à quo pendeat. Illud porrò Dauidis: *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Significat, neminem posse sic agere cum DEO, vt agit & contendit mercenarius cum patrono, cui operã suam, pacta mercede locauit. Is enim cum nihil ei deberet, nihilq; ab eo accepisset, eius tamen causa laborauit. Non itidem cum DEO agere possumus: quippe qui & prior dilexit nos, & pluribus auxiliis præuenit, & beneficiis adiuuit, ac demum gratiam sanctificantem tribuit, quæ nos ad bona opera facienda idoneos fecit.

1. Ioan. 4.

VNDECIMA DISPVTATIO.

Quomodo bona iustorum opera & non sint, & verè sint condigna merita vitæ æternæ.

54 *Locus ad Roman. 7.*

VERVM super omnia iactant hæretici, quasi validissimum telum ad destruendum meritum quod vocant Theologi de condigno, sententiam illam Pauli: *Existimo, quod non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.* Si passiones, inquiũt, iustorum, & sanctorum hominum, quæ inter bona eorum opera, ceu principatum tenent, Paulus iudicat non esse condignas futuræ gloriæ retributione; qui omne bonum opus hominis iusti, quamlibet exiguum fuerit, dicunt condignum esse meritum vitæ æternæ, nónne Apostolo euidenter contradicunt? Non sanè contradicunt; immò cum Apostoli sententia, & doctrina maximè consentiunt. Sed scire conuenit, bona opera iustorum tribus modis considerari posse. Si enim considerentur, vt humana quædam sunt opera, & à libero arbitrio hominis profecta, proculdubio nullam habent proportionem æqualitatis, vel condignitatis ad vitam æternam, illorum enim bonitas, & præstantia, quàm à libero arbitrio accipiunt, est quid humanum & naturale, æterna verò gloria, & vita, est diuinum quippiam ac supernaturale. Hac igitur ratione bonum opus non est condignum æternæ vitæ meritum. Possunt etiam istiusmodi opera æstimari secundum substantiam operum, & proprias quasdam, & naturales eorum conditiones, id est, secundum intentionem actus boni, & secundum durationem, & secundum conditionem materiæ, in qua versatur: & hac item ratione, bona opera nullo modo sunt comparabilia cum vita æterna. Nimirum, hæc est æterna, illa verò opera sunt temporalia, ac breuis temporis: & actus bonus, sæpè est remissus, & imperfectus; Actus autem visionis & fruitionis DEI, in quo est

Triplex consideratio boni operis ex gratia facti.

vitæ æterna, est perfectissimus, continens perfectissimam Dei cognitionem cum perfecto Dei amore coniunctam. Sæpenumero etiā opus virtutis est exiguum, & leue, eiusmodi est, dare potum aquæ frigidæ propter CHRISTVM: at vita æterna est maximum & præstantissimum bonum, nec simplex tantummodo, & vnum bonum, sed bonorum omnium perfecta complexio & cumulus. Et ob has duas causas prædictas, sapienter dixit Paulus: *Quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ; supra modum, in sublimitate, sempiternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Matth. 10 Locus 2. ad Corinth. 4.

At enimuerò, si bona iustorum opera spectentur, & pensitentur ea ratione, vt proficiscuntur à Spiritu sancto per gratiam, iusti hominis animam inhabitantem; ea profectò conuenientem habent proportionem æqualitatis & dignitatis cum præmio ipso vitæ æternæ. Gratia etenim, quæ principalis causa est bonorum operum, & ipsa gloria, quæ est finis, & merces eius, eiusdem sunt ordinis ac dignitatis: vtraque enim est bonum quoddam supernaturale ac diuinum, & participatio quædam diuinitatis, faciens hominem, diuinę consortem naturæ: ac differre tantùm videntur secundum magis & minus perfectum; quod gloria sit gratia consummata: & gratia, in hac vita, sit velut quædam inchoata gloria. Quapropter B. Ioannes dixit nos per Christum accipere gratiam pro gratia. Et Zacharias, Quod ipse exæquabit gratiam gratiæ. Vocat etiam Ioannes gratiam, semen Dei, manens in homine: & Paulus ad Galatas scribens: *Qui seminat*, inquit, *in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.* Quemadmodum enim semen arboris, actu quidem paruum est & imperfectum, & longè minus arbore; attamen potestate ac virtute, arbori æquale est: habet enim vim producendi vniuersam arborem: Consimiliter, licet in præsenti vita non sit gratia, actu æqualis gloriæ; habet tamen vim quodammodo producendi ipsam gloriam. Hanc item ob causam gratia dicitur fons aquæ salientis in vitam æternam secundum illud Domini: *Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Et Paulus dixit quod suprà memorauimus: Quod leue & momentaneum est in præsenti vita operari immensum gloriæ pondus in cœlis. Et infrà scribit: *Si Spiritus eius, qui suscitauit IESVM à mortuis, habitat in vobis: qui suscitauit IESVM CHRISTVM à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantem Spiritum eius in vobis.* Ex quo apparet quantum potestatis & dignitatis accedat homini iusto ex eo, quod in ipso per gratiam habitat Spiritus Dei. Verum superiori hæreticorum obiectioni satis nunc responsum sit: Nam illius sententiæ Pauli: *Quod non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in vobis,* ampliorem, exactorémque tractatum facturi sumus, cùm in explanatione locorum difficilium octaui capitis huius epistolæ versabimur, & in tractatu decimæ disputationis super illud ipsum caput octauum. 55 Ioan. 1. Zachar. 4. 1. Ioan 3. Ad Galat. 6. Ioan. 4.

IN CAPVT SEPTIMVM
DISPVTATIONES DVÆ ET VIGINTI.

CAPVT VII.

Versu 1. AN ignoratis fratres (scientibus enim legem lo-
quor) quia lex in homine dominatur, quanto
2 tempore viuit? ‖ Nam quæ sub viro est mulier,
viuente viro, alligata est legi, si autem mortuus
3 fuerit vir eius, soluta est à lege viri. ‖ Igitur, vi-
uente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio
4 viro. ‖ Itaque, fratres mei, & vos mortui estis legi per corpus CHRI-
STI: vt sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, vt fructificetis DEO.
5 ‖ Cùm enim essemus in carne, passiones peccatorum nostrorum,
quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, vt fructifica-
6 rent morti. ‖ nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detine-
bamur; ita vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate litte-
7 ræ. ‖ Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum
Exod.20. non cognoui, nisi per legem: nam concupiscentiam nesciebam, nisi
Deuter.5. lex diceret, Non concupisces. ‖ Occasione autem accepta, peccatum
8 per mandatum, operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine
9 lege autem peccatum mortuum erat. ‖ Ego autem viuebam sine le-
10 ge aliquando. Sed cùm venisset mandatum, peccatum reuixit. ‖ Ego
autem mortuus sum, & inuentum est mihi mandatum, quod erat ad
11 vitam, hoc esse ad mortem. ‖ Nam peccatum occasione accepta per
12 mandatum, seduxit me, & per illud occidit. ‖ Itaque lex quidem san-
13 cta, & mandatum sanctum, & iustũ, & bonum. ‖ Quod ergo bonum
est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatũ, vt appareat peccatum,
per bonum operatum est mihi mortem: vt fiat supra modum peccans
14 peccatum per mandatum. ‖ Scimus enim, quia lex spiritualis est: Ego
15 autem carnalis sum, venundatus sub peccato. ‖ Quod enim operor,
non intelligo. non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi
malum,

malum,illud facio. ‖ Si autem quod nolo,illud facio: consentio legi, 16
quoniam bona est. ‖ Nunc autem iam non ego operor illud,sed quod 17
habitat in me peccatum. ‖ Scio enim, quia nō habitat in me,hoc est, 18
in carne mea,bonum: nam velle adiacet mihi: perficere autem non
inuenio. ‖ Non enim,quod volo bonum,hoc facio;sed quod odi ma- 19
lum, hoc ago. ‖ Si autem quod nolo, illud facio: iam non ego operor 20
illud; sed quod habitat in me peccatum. ‖ Inuenio igitur legem,vo- 21
lenti mihi facere bonum,quoniam mihi malum adiacet: ‖ condele- 22
ctor enim legi DEI secundum interiorem hominem: ‖ Video au- 23
tem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ,
& captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. ‖ Infe- 24
lix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? ‖ Gratia 25
DEI per IESVM CHRISTVM Dominum nostrum. Igitur ego
ipse mente seruio legi DEI, carne autem legi peccati.

PRÆFATIO.

QVOD *in præcedenti capite docuit Paulus,Christianos per Christi baptismum mortuos esse peccato,quia non essent sub lege, sed sub gratia;hoc ipsum explicatius ostendit in hoc septimo capite, demonstrans legem non dominari Christianis: simulq; causam apertens, cur,cùm lex Mosis fuerit bona, & sancta, ea tamen data, plura & grauiora,quàm fuissent antea,hominum peccata,extiterint. Multa item disserit de fomite concupiscentiæ, quem appellat peccatum, & legem membrorum repugnantem legi mentis. Quod autem lex non habeat ius,& dominatum in veros Christianos, argumentatur Paulus hunc in modum, lex non habet ius, & potestatem in hominem, nisi dum is viuit: sed Christiani iam non viuunt, sed mortui sunt,ergo lex in eos nec ius, nec dominationem habet vllam. Maior propositio huius syllogismi per se nota est non ignaris legis Mosaicæ: quamobrem initio huius capitis dixit Paulus, se scientibus legem loqui. Probatur nihilominus à Paulo exemplo singularis cuiusdam legis,quæ est de coniugio, secundum quam tam diu vxor alligata est marito, quoad is vixerit. viuente enim eo,si alteri nupserit,adultera censetur: mortuo autem marito,soluta est à lege,& potest alij viro nubere. Minor autem eiusdem Syllogismi nititur communicatione seu communione, quam Christiani habent cum Christo, per quem & ipsi mortui sunt legi, & lex ipsis mortua est. Dicuntur porro Christiani mortui esse legi Mosaicæ, non solùm quantum ad cæ-* 1

remonialia præcepta, quorum vis & obligatio post Christi mortem prorsus euanuit, sed etiam quantum ad moralia: Paulus etenim in hoc ipso capite Exod. 20. *commemorat illud legis præceptum:* Non concupisces, *quod est præceptum morale, & vnum ex illis decem, quæ in Decalogo continentur. Lex igitur demonstrans, & vetans peccatum, nec sanans eius concupiscentiam, vehementius hominis animum irritabat, & inflammabat ad peccandi libidinem: ideoq́; homines tanquam reos terrebat ac premebat, & accusabat, & condemnabat. Quantum ad hoc itaque Christiani mortui sunt legi: nam per mortem Christi, cuius per baptismum participes facti sumus, deleta sunt nobis peccata omnia, simulq́; donatus est spiritus charitatis, quo quæcumque lex iubet aut vetat, prompto & libenti animo exequi & vitare possimus, & reatum suppliciorum, quæ lex minatur, euadere. Et quantum ad hoc, quod est, legem propter hominum peccata, eos accusare & condemnare, & lex nobis, & nos legi mortui sumus: hanc ob causam Apostolus dicit in hoc capite, Christianos esse solutos lege mortis, legem mortis vocans Mosaicam legem, quæ per occasionem, & peccandi libidinem incendebat, & peccantibus debitam intendebat mortem: vel reos mortis, ob præuaricationem, faciebat.*

PRIMA DISPVTATIO.

An matrimonium ritè contractum, iamq́; consummatum, possit, viuente vtroque coniuge, omninò dissolui.

SVPER ILLIS VERBIS:

Vers. 2. & 3. Quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi: Si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri. Igitur, viuente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro: si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri; vt non sit adultera, si fuerit cum alio viro.

2 EX hoc Pauli loco, & altero illo qui est in capite septimo prioris epistolæ ad Corinthios: *Iis autem*, (Paulus ait) *qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, vxorem a viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir vxorem*

uxorem non dimittat. Ex duobus, inquam, hisce locis & sententiis Apostoli, duo Catholicæ doctrinæ decreta constituunt, & confirmant Theologi. Horum alterum est, secundas nuptias, per se licitas esse, & non solùm per dispensationem, vel permissionem, vt significare videtur Chrisostomus scribens: sicut Moses propter duritiam cordis Iudæorum permisit libellũ repudij, ita permisisse Apostolum secundas nuptias Christianis. At enim, si per mortem soluitur lex matrimonij, vt aperte disserteque hoc loco docet Paulus: cur non licebit superstiti coniugi ad alias nuptias transire? Non enim Paulus ideo iussit Episcopum esse vnius vxoris virum, quod secũdas nuptias damnaret: sed quod id maximè decebat dignitatem, & Sacramentum episcopi, quem decebat esse vnius mulieris virum, sicut CHRISTVS est sponsus vnius ecclesiæ. Hinc etiam liquet, si maritus alicuius mulieris mortuus, ad vitam rediret, similiter vt Lazarus, non futurã eius vxorem, quæ antea fuerat, nisi de nouo cum ipsa contraheret matrimoniũ. Nam quod dixit Paulus scribens ad Heb. cap. 11. *Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos.* Id non de maritis, sed de filiis mortuis intelligendum est. Eliseus enim, & Esaias reuocauerunt de mortuis ad vitam duarum mulierum filios. Quare Sadducæi illam Domino nostro quæstionem proponentes de muliere, quæ fuerat vxor septem fratrum, cuius præcipue illorum post resurrectionẽ fratrum esset vxor, inscienter admodum fecerunt: illa enim mulier nulli eorũ iam iure coniugij, obligata erat. Id verò ob eam causam euenit, quòd Sacramentum matrimonij non imprimit characterem, qui est consecratio quædam animæ rationalis & immortalis: omnis autem consecratio tamdiu manet, quoad manet res consecrata. Quocirca si quis baptizatus, & confirmatus, vel sacris ordinibus initiatus, à mortuis resurgeret ad hanc vitam nostram, non oporteret eum denuo istiusmodi Sacramenta suscipere.

Decreta à theo[...] ex [...] loco duct[...] & pro[...]ata. *S. Chrysost.* *1. Ad Tim 3. & Tit. 1.* *Ioan 11.* *4. Reg. 5.* *3. Reg. 17.* *Matth. 19.*

Alterum doctrinæ Catholicæ decretum, quod à Theologis ex hoc Pauli loco ducitur, & confirmatur, est, matrimonium legitime cõtractum, & iam consummatum, viuente vtroque coniuge dissolui, quantum ad vinculum nullam ob causam posse, licet quantum ad torum, nõnullis ex causis relaxari queat. Id enim hoc loco apertissimè tradit Apostolus, dicens, mulierem, quandiu vir eius viuit, alligatam esse ei, per legem scilicet matrimonialem, nec eo viuente, posse ab eo discedere; aut si discedat, innuptam manere oportere: Si enim alij viro nupserit, fore adulteram. Et in cap. 7. prioris epistolæ ad Corinthios: denuntiat Christianis omnibus præceptum Domini iubentis, mulierem non discedere à viro; si autem discesserit manere innuptam, aut ei reconciliari. Nec dici potest, præceptum hoc Domini, & Apostolicam hanc doctrinam pertinere solùm ad mulieres, non autem ad viros, quasi mulier discedens à viro, ob aliquam causam, non possit alij viro nubere; vir autem possit ob aliquam causam, aliam vxorem ducere. Si enim viro, dimissa vxore, aliquando liceret aliam ducere vxorem, priore viuente; hoc ideo liceret, quia prius matrimonium esset dissolutum; nam si validum esset, nequaquam liceret. Si autem iam nullum esset matrimonium, ergo mulier non esset amplius, secundum legem matrimonialẽ, alligata viro, quare posset denuo aliud matrimonium inire, sicut & vir. Par quippe est vxoris in virum, & viri in vxorem ius. Et sicut ait Apostolus, quemadmodum vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir eius; ita vir non habet potestatem corporis sui, sed vxor eius. Et quemadmodum vxor matrimonialem fidem viro præstare debet, ita vir vxori. Ergo si ob violationem fidei matrimonialis factam à muliere, posset vir ab ea discedere, & aliam ducere vxorem; ob eandem quoque causam idem facere liceret vxori. Nec valet, quod contra hoc obiicit Caietanus, 5.

Par esse ius matrimoniale vxoris atque viri. *1. Ad Cor. 7.* *Caietanus.*

secundum legem Mosaicam licitum fuisse viro repudiare vxorem, non autem vxori repudiare virum: nam vi hoc ita esset, facto tamen repudio, quia vulgo putabatur diremptum esse matrimonium, solebat mulier nubere alij viro; sicut vir aliam vxorem ducere. Quod diximus de pari iure vxoris, ac viri, planè con-
S. Hierony n. firmat S. Hieronymus in epist. 30. quam scripsit ad Oceanum de epitaphio Fabiolæ, ita scribens: Præcepit Dominus vxorem non debere dimitti, excepta fornicationis causa: & si dimissa fuerit, manere innuptam. Quicquid viris iubetur, hoc consequenter redundat in fœminas: neque enim adultera vxor dimittenda
1. Ad Cor. 6. est, & vir mœchus retinendus. Si quis meretrici iungitur, vnum corpus facit: ergo & qui scortatori impuroque sociatur, vnum cum eo corpus efficitur. Aliæ sunt leges Cæsarum, & aliæ CHRISTI: aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit. Apud illos, viris impudicitiæ frena laxantur; &, solo stupro, atque adulterio condemnato, passim per lupanaria, & ancillulas libido permittitur; quasi culpam dignitas faciat, non voluntas: apud nos, quod non licet fœminis, non licet viris: & eadem seruitus pari conditione censetur. Hæc ibi S. Hieronymus.

4. Hoc ipsum comprobatur ex sententia Domini nostri, quam referunt Marcus cap. 10. & Lucas cap. 16. simpliciter & absolute dicentis secundum Marcum: *Quicumque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam. Et si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, mœchatur.* Lucas vero hanc ipsam Domini sententiam his verbis refert: *Omnis qui dimittit vxorem suam, & alteram ducit, mœchatur: & qui dimissam à viro ducit, mœchatur.* Et addit Dominus apud Marcum: *Quod ergo DEVS coniunxit, homo non separet*: Significans vtique, cum matrimonium iure diuino sit indissolubile, nulla ratione ab hominibus posse dissolui. Licet enim ratione particulari habita singulorum coniugum, plura matrimonia non sint à DEO coniuncta, vt quæ libidinis & lasciuiæ causa, prauoque consilio & proposito sunt contracta: habita ratione primariæ illius diuinæ institutionis, qua constitutum à DEO est, & à CHRISTO renouatum, vt qui mulierem sibi accipit in matrimonium, sic illi adhæreat, vt vnam secum illam
Gen 4. carnem quasi factam reputet, dicitur matrimonium à DEO coniunctum. Et verò, primæua illa matrimonij constitutio in paradiso terrestri facta à DEO, satis ostendit, matrimonium prorsus esse indissolubile: quam institutionē CHRISTVS commemorans apud Matthæum capite 19. Euangelicam super ea legem expressit, & sanciuit. Cum enim Pharisæi tentantes eum, quæsissent ex eo, num liceret homini dimittere vxorem suam quacumque ex causa, ita eis respondit: *Non legistis quia qui fecit hominem ab initio, masculum & fœminam fecit eos? & dixit: Propter quod dimittet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit vxori suæ: & erunt duo in carne vna. Itaque iam non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo DEVS coniunxit homo non separet.* Quibus verbis tripliciter indicatur non licere, dimissa vxore, aliam ducere: primò cum dicitur, DEVM ab initio vnum duntaxat masculum &
Euthymius. vnam fœminam fecisse: ob id nimirum, sicut interpretatur Euthymius, vt vnus vnam haberet: nam si voluisset virum vna relicta vxore aliam ducere, plures vtique formasset ab initio fœminas: sed quia vnam tantùm fecit, voluit profecto virum vna vxore contentum esse, nec ea repudiata aliam ducere. Idem quoque significauit, dicens, esse duos in carne vna; sicut enim caro & corpus non dissecantur, ita nec coniugium diuidi posse. Idem præterea ostendit illa orationis Domini conclusio: *Quod*, inquit, *DEVS coniunxit, homo non separet.*

5. Doctrinæ porrò Euangelicæ, & apostolicæ adhærens, vt par erat, Catholica ecclesia, idem ipsum sanxit, & constituit in Concilio Mileuitano cap. 17. & in Afri

in Africano cap.69. & in Florentino in Armenorum instructione,& nouissime in Tridentino sess.24.can.7.in hæc verba:Si quis dixerit, ecclesiam errare, cum docuit,& docet iuxta euangelicam, & Apostolicam doctrinam propter adulterium alterius coniugum,matrimonij vinculum non posse dissolui:& vtrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit,non posse,altero coniuge viuente, aliud matrimonium contrahere: mœcharique eum, qui dimissa adultera,aliam duxerit;& eam quæ dimisso adultero,alij nupserit:anathema sit. Quare non satis considerate dictum esse videtur à Caietano in explanatione cap.19.Matthæi,nullam esse super hac re definitionem ecclesiæ. *Sancta cōcilia, Mileuitanū, Africanū, Florētinū, Tridētinum.* *Caietanus.*

Eadem quoque fuit veterum Doctorum,& Patrum concors sententia;vt videre licet apud Origenem in homilia 7. in Matthæum, & Theodoretum super hoc septimum caput epistolæ ad Romanos, & Augustinum in libro de sermone Domini in monte, cap. 25. & in libro de bono coniugali,& in primo libro de nuptiis & concupiscentia,cap.10. & 17.Sed hac de re diligenter atque erudite copioseque disseruit in duobus libris,quos de Adulterinis cōiugiis scripsit ad Pollentium.Idem cōfirmat S.Hieronymus in explanatione 19.cap.Matthæi,sed multo luculentius in epist. 147. quam scripsit ad Amandum;qui quęstionem ei posuerat de muliere quadam,quæ viro dimisso adultero,& Sodomita,alij fuerat viro nupta;an ea posset absque pœnitentia communicare ecclesię, viuente adhuc viro,quem dimiserat. Cui quæstioni respondens Hieronymus, ita scribit: Legens breuem chartulam adiunctam epistolæ tuæ,recordatus sum illius versiculi: *Ad excusandas excusationes in peccatis.* Omnes enim homines vitiis nostris fauemus, & quod propria facimus volūtate,ad naturæ referimus necessitatem. Respondeo itaque sorori, quæ à nobis super suo statu quærit,non nostram, sed Apostoli sententiam: *An ignoratis fratres (scientibus enim legem loquor) quoniam lex dominatur homini,quanto tempore viuit?mulier enim, quæ sub viro est,viuente viro,adstricta est legi. Quod si mortuus fuerit vir eius,liberata est à lege viri. Ergo viuente viro,adultera erit,si duxerit alterum virum.* Et alio in loco: *Mulier alligata est, quanto tempore viuit vir eius:si autem dormierit vir eius,liberata est,cui vult,nubat,tantùm in Domino.* Omnes igitur causationes Apostolus amputans, apertissime definiuit,viuente viro,adulteram esse mulierem,si alteri nupserit.Nolo mihi proferas raptoris violentiam,matris persuasionem,patris auctoritatem,propinquorum cateruam,seruorum insidias,atque contemptū,damna rei familiaris.Quandiu viuit vir,licet adulter sit,licet Sodomita, licet vitiis omnibus coopertus,& ab vxore propter hæc scelera derelictus, maritus eius tamen reputatur, cui virum alterum accipere non liceat. Hæc Apostolus non propria auctoritate decreuit,sed CHRISTO in se loquente, CHRISTI verba secutus est,qui ait in euangelico, *Qui dimittit vxorem suam,excepta causa fornicationis,facit eam mœchari: & qui dimissam acceperit, adulter est.* Siue ipsa dimiserit virum,siue à viro dimissa sit,adulter est,qui eam acceperit.Ergo & ista soror,quæ,vt dicit,vim passa est,vt alteri iungeretur, si vult corpus CHRISTI accipere,& non adultera reputari,agat pœnitentiam:ita duntaxat,vt secundo viro,qui non appellatur vir, sed adulter, à tempore pœnitentiæ non copuletur. Hactenus ex Hieronymo.

6. *Sentētia veterū Patrū. Origenes. Theodoret. Augustin. Hieronym.*

Psalm. 140.

1.Ad Cor.7.

SECVNDA DISPVTATIO.

An supradicta doctrinæ contraria fuerit lex Mosis, de libello repudij.

7. SED tria, quæ huic sententiæ possunt obiici, diluenda sunt. Ac primò quidem videtur huic doctrinæ aduersari libellus repudij, secundum legem Mosis dari à viro solitus vxori, quam repudiabat: quo dato licebat vxorem dimitere, & aliam ducere, vt videre licet in veteri Scriptura Deuteronomij ca. 24. & Malachiæ cap.
Matth.19. 2. Et quauquam id fuisse permissum Iudæis, ob duritiam cordis eorum tradit Dominus in euangelio: credendum tamen est, id esse factum sine peccato, & talem matrimonij dissolutionem fuisse validam: alioqui nunquam, nec Moses, nec Synagoga permisissent, id tanta licentia fieri & publicè, vulgoque; & Iudæos repudiatis vxoribus, alias tanquam veras ducere, & quæ ab ipsis repudiatæ fuerāt, aliis viris nubere. Respondeo, per libellum repudij nō fuisse tunc solutū matrimonium quātum ad vinculum, tametsi vir vxore repudiata aliam duceret. Nam etsi licebat id fieri sine pœna legali, non tamen fiebat sine peccato & culpa, cum esset per se malum. Id autem satis indicauit Dominus dicens, illam fuisse permissionem ob duritiam cordis eorum; permissionem, inquam, minoris mali ad euitandum maius, hoc est, ad euitandum vxoricidium, ad quod Iudæi satis erant propensi & prompti. Quare Dominus subdit, id fuisse permissum propter duritiam cordis eorum; ab initio autem non sic fuisse; quasi diceret, illam permissionem repudij primæuæ institutioni matrimonij fuisse contrariam. Et verò repudium illud non fuisse licitum Iudæis, vt sine culpa fieret, communior est, & securior Theologorum sententia, quam in quarto sententiarum distinctio. 33. sequuntur S. Thomas, Bonauentura, Altisiodorensis, Ricardus, & ipsemet Magister sententiarum, & Lyranus super caput 19. Matthæi, & 24. Deuteronomij: quin etiam B. Augustinus contra Faustum lib. 19. cap. 26. & in expositione sermonis Domini in monte, & S. Hieronymus super caput 2. Malachiæ.

S.Thomas. Mag.senten. Bonauentura. Altisiodor. Lyranus. S. Augustin. S.Hieronym.

8. Lubet hic adscribere B. Augustini verba, quæ sunt in priore eius libro de sermone Domini in monte. Explanans enim illa verba Domini, quæ sunt apud Matthæum, cap. 5. *Dictum est antiquis: Quicumque dimiserit vxorem suam, det ei libellum repudij*: Hæc est, inquit, iustitia minor Pharisæorum: cui non est contrarium quod Dominus dicit: *Ego autem dico vobis: Quicumque dimiserit vxorem suam excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui solutam à viro duxerit, mœchatur.* Non enim qui præcepit dari libellum repudij, hoc præcepit, vt vxor dimitteretur: sed qui dimiserit, inquit, det ei libellum repudij, vt iracundiam videlicet temerariam proiicientis vxorem, libelli cogitatio temperaret. Qui enim dimittendi moram quæsiuit, significauit quantum potuit, duris hominibus, se nolle dissidium. Et ideo ipse Dominus alio loco interrogatus, ita respondit: *Hoc Moyses propter duritiam cordis vestri fecit.* Quantumuis enim durus esset qui vellet vxorem dimittere,

S. August.in. — Matth.5. & 19. — Matth. 19.

tere,cùm cogitaret,libello repudij dato, iam sine periculo eam posse nubere alteri,facilè placaretur.Dominus ergo ad illud confirmandum,vt non facilè vxor dimittatur, solam causam fornicationis excepit; ceteras autem vniuersas molestias, si quæ fortè extiterint, iubet pro fide coniugali, & pro castitate fortiter sustineri:& mœchum dicit etiam virum,qui eam duxerit,quæ soluta est à viro. Cuius rei Apostolus terminum ostendit, quia tamdiu obseruandum dicit, quamdiu vir eius viuit: illo autem mortuo dat nubendi licentiam. Hanc enim etiam ipse regulam tenuit,& in ea non suum consilium,sicut in nonnullis monitis,sed præceptum Domini iubentis ostendit,cùm ait: *Eis,qui nupti sunt.præcipio non ego, sed Dominus, mulierem à viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam,aut viro suo reconciliari;& vir vxorem non dimittat.* Credo simili forma,vt si dimiserit vxorem suam,non ducat aliam, aut reconcilietur vxori. Fieri enim potest, vt vir dimittat vxorem causa fornicationis, quam Dominus exceptam esse voluit. Iam verò si nec mulieri nubere conceditur, viuente adhuc viro, à quo recessit;neque viro alteram ducere,viua vxore,quam dimisit:multò minùs fas est,illicita cum quibuslibet stupra committere. Sic ibi Augustinus. 1 ad Cor.7.

Sed quod breuiter dixit de causa, cur DEVS iussit Iudæos libellum repudij dari vxoribus,quas dimittere volebant;hoc ipsum explicatius docet in cap.25. libri 19.contra Faustum Manichæum ita scribens:Nam & illud de vxore dimittenda,quod Dominus præcepit,& quod Iudæis mandatum est: *Quicumque dimiserit vxorem suam,det illi libellum repudij.*Si diligenter intueamur,videbimus non esse contrarium.Exposuit enim Dominus, quid lex voluerit,cùm passim dimittenti,vxori iussit libellum repudij dare. Neque enim ait:Qui voluerit,dimittat vxorem suam,cui sine dubio esset contrarium,non dimittere vxorem suam:sed vtique nolebat dimitti vxorem à viro,qui hanc interposuit moram,vt in dissidium animus mariti præceps, libelli conscriptione refractus absisteret, & quid mali esset vxorem dimittere,cogitaret.Præsertim verò,quia(vt perhibent)apud Hebræos scribere literas Hebræas nulli fas erat, nisi scribis solis, qui & excellentiorem profitebantur sapientiam, & qui eorum erant æquitate, ac pietate præditi, non tantùm profitebantur, verumetiam sectabantur. Ad hos igitur, quos oportebat esse prudentes legis interpretes, & iustos dissidiorum dissuasores,lex mittere voluit maritum,quem iussit libellum repudij dare, si dimitteret vxorem.Non enim ei poterat scribi libellus repudij,nisi ab illis scribis: qui per hanc occasionem, & necessitatem, venientem quodammodo in manus suas maritum,bono consilio regerent, atque inter ipsum & vxorem pacificè agendo, dilectionem, concordiamque suaderent. Quòd si tantùm intercederet odium, vt extingui, emendarique non posset: tum vtique scriberetur libellus repudij: quia frustrà non dimitteret, quam sic odisset, vt ad debitam coniugij charitatem, nulla prudentium virorum persuasione reuocaretur. Si enim non diligitur vxor, dimittenda est: quia ergo dimittenda non est,diligenda est: dilectio autem,monendo,atque suadendo componit,non tamen inuitum cogendo imponi potest. Hoc facere scriba debebat, iustus, & sapiens, qualem in illa professione esse oportebat: ad quem vt veniret discordia, marito libellus conscribendus præceptus est:quem libellum vir ille bonus,prudensque non scriberet,nisi in animo nimis auerso, atque peruerso consilium concordiæ non valeret. Hactenùs ex Augustino. 9. Deuter. 24. Apud Iudæos scribis tantùm & literas Hebræas, & libelles repudij scribere ius, & fas erat.

10. Non sum nescius,nec paucos,nec ignobiles Theologos in contraria esse sententia,arbitrantes,dato libello repudij,solutum fuisse matrimonij vinculum,& licitum ad alias nuptias transitum. Id enim visum est Scoto, Durando, Palu-

dano, in 4. Sententiarum, distinctione 33. & Paulo Burgensi super caput 24. Deuteronomij: & Abulensi super caput 19. Matthæi, quæstione 49. & 51. atque inibi etiam Caietano; necnon & nostro Riberæ super caput 2. Malachiæ. Sed enim, licet hanc opinionem non prorsus improbabilem ducam; priorem tamen, quam exposui, multò probabiliorem esse censeo. Videat lector eruditam quandam super hac re disceptationem Pauli Burgensis cum Lyrano super caput 24. Deuteronomij. Lyranus enim explanans, traditum ibi à DEO mandatum de dando libello repudij, ponit quæstionem, vtrum per libellum illum repudij solueretur vinculum matrimonij, & licitum fieret inire alterum coniugium: quam quæstionem in vtramque agitans partem denique decernit, illam fuisse veram permissionem minoris mali ad euitandum maius, nec solutum fuisse vinculum matrimonij, nec licitum alterum coniugium, & contrarias rationes dissoluit. Ex aduerso autem, Burgensis licèt non neget, sententiam Lyrani esse communem Doctorum, nec audeat ipse contrariam asseueranter profiteri; ait tamen videri sibi verbis Scripturæ magis congruentem: & in eo probando, & soluendis Lyrani rationibus bene longam ponit orationem. Eademque de re copiosiùs etiam cum eodem Lyrano disceptat super caput decimumnonum Matthæi.

TERTIA DISPVTATIO.

An supradictæ doctrinæ aduersetur lex CHRISTI *de dimittenda vxore ob fornicationis causam.*

ALTERVM, quod ostendere videtur posse aliquam ob causam dissolui vinculum matrimonij, est Domini nostri sententia,
11. quam refert Matthæus capite 19. Improbata enim consuetudine Iudæorum quaslibet ob causas repudiandi vxorem, statuit, non licere vxorem dimittere, & ea dimissa, aliam ducere, nisi ob solam fornicationem, ita dicens: *Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur: & qui dimissam duxerit, mœchatur.* Ex quibus verbis satis apparet, Dominum statuisse, non esse vxorem dimittendam, neque, ea dimissa, esse ducendam aliam, nisi ob solam fornicationem: ex quo sequitur, posita fornicatione, id licere. Nec satis congruum, & firmum est responsum quorundam aientium, eo loco esse loquutum Dominum de dimissione vxoris, quantum ad torum, non autem quantum ad vinculum: CHRISTVS namque respondens Iudæis interrogantibus, an liceret ob quascumque causas vxores dimittere, & damnans morem eorum dimittendi vxores per libellum repudij; de tali vtique dimissione vxoris loquitur, de quali à Iudæis interrogatus fuerat, & qualis per libellum repudij fieri apud Iudæos solebat. Hanc verò liquet fuisse non modò quantum ad torum, sed etiam quantum ad vinculum; dimissis quippe prioribus vxoribus, alias ducebant: alioquin CHRISTVS ambiguè vtens nomine dimissionis,

Locus Matthæi cap. 19. fusè tractatur.

interro

interrogationi Iudæorum non planè satisfecisset, nec eorum errorem probè redarguisset. Deinde, si CHRISTVS esset loquutus de dimissione vxoris solùm, quantum ad torum, non vnam duntaxat dimittendi causam, excepisset, ipsam fornicationem: non enim ob eam solam, sed complures alias ob causas fieri posse coniugum separationem, quantum ad torum, extra controuersiam est.

Sed huic obiectioni respondendum est, illa verba Domini, *nisi ob fornicationem*, non esse referenda ad vtramque partem sententiæ, ita vt significetur, licere ob fornicationem & vxorem dimittere, & aliam ducere: sed tantùm referri debent ad priorem illius sententiæ partem, hunc in sensum: Quicumque dimiserit vxorem suam (quod facere non licet, nisi ob solam fornicationem) & aliam duxerit, mœchatur. Hunc autem verum, & germanum esse sensum illorum verborum, animaduertere licet ex commemoratione eiusdem sententiæ, quam faciunt Marcus cap. 10. & Lucas cap. 16. qui illam exceptionem fornicationis omiserunt. Apud Marcum enim sic est: *Quicumque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam.* Apud Lucam verò ita legitur: *Omnis, qui dimittit vxorem suam, & alteram ducit, mœchatur: & qui dimissam ab illo ducit, mœchatur.* Matthæus porrò in capite 19. exceptionem illam addidit, quòd eam antea in capite 5. commemorauerat. Cùm enim narrasset, Pharisæos quæsijsse à CHRISTO, an quacumque ex causa licitum esset repudiare vxorem; adiungit, Dominum respondisse, vnam tantùm esse posse licitam causam dimittendi vxorem, crimen videlicet fornicationis. Atque ita prædictum Matthæi locum interpretatur B. Hieronymus, atque eam interpretationem congruam esse, ac probabilem, liquet ex eo, quod mox subiecit Dominus: *Et qui dimissam duxerit, adulterat.* Vbi certum est, ad illud verbum *dimissam*, non posse referri exceptionem illam, *nisi ob fornicationem*, quasi verò significetur, eam, quæ dimissa fuerit ob fornicationem, duci posse sine adulterio: nam sic melioris conditionis esset dimissa vxor ob adulterium, quàm quæ nulla sua culpa à viro esset repudiata. Necessum igitur est, illis Domini verbis significari, eum adulterare, quicumque mulierem quocumque modo dimissam à viro, etiam ob fornicationem, vxorem duxerit: quare dimissa mulier ob fornicationem, non est matrimonij vinculo absoluta, alioquin qui eam duceret, adulterium minimè committeret. 14.

At enim dicet quispiam, CHRISTVM verba illa dixisse Pharisæis, quibus non erat nota dimissio vxoris alia, nisi quæ soluto matrimonij vinculo fiebat. Adiice, quòd si loquutus esset Dominus de dimissione vxoris, quæ solùm fit quantum ad torum, non solam fornicationem, eiusmodi dimissionis causam tradidisset, cùm sint aliæ complures. Verùm ad priorem obiectionem ita respondendum est, duplicem fuisse Iudæorum in dimittendo vxores consuetudinem, & vtramque malam: alteram quidem, ob quascumque causas dimittendi vxores: alteram verò, dimissis prioribus, alias ducendi vxores. Vtramque verò damnauit Dominus, & corrigere voluit: & contra priorem quidem ait: *Dico vobis, quòd quicumque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, mœchatur.* Quia fidem videlicet coniugalem violat, sibique, & vxori periculum affert mœchandi. Contra posteriorem verò Iudæorum consuetudinem adiunxit illud: *Et qui dimissam duxerit, mœchatur.* Non aliam certè ob causam, nisi quia quæ dimissa fuerat ob fornicationem, non erat prioris matrimonij vinculo soluta. Caietanus autem, & Erasmus illud verbum, *mœchatur*, non referunt disiunctè ad priorem, & posteriorem partem sententiæ Domini, sed coniunctè ad vtramque partem: quo significatur, si adsit causa fornicationis, vtrumque licere, & vxorem dimittere, & aliam 15. Caietanus. Erasmus.

& aliam ducere. At enim, secundum istiusmodi sensum colligi posset, non esse prohibitum à CHRISTO, quauis alia de causa præter fornicationem dimittere vxorem, dummodo nec vir dimittens, nec vxor dimissa, ad alias transeat nuptias: quod falsum profectò esse constat. Vnde apertiùs idem Matthæus cap. 5. verbum illud, *mœchatur*, vel, *adulterat*, distinctè coniunxit cum eo, quod est dimittere vxorem, & cum eo, quod est aliam ducere, dicens: *Ego autem dico vobis, quia omnis, qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat*. Licet autem nonnullæ sint aliæ præter fornicationem causæ soluendi coniugium, quantum ad torum, illæ tamen generales sunt, & communes aliis. Causa verò ducta ex fornicatione, seu adulterio alterius coniugum, propria est matrimonij, vt quæ per se, ac propriè aduersetur matrimonio. Ea quippe violat, & peruertit mutuam coniugum fidem, ac planè *Aristoteles.* tollit coniugij rationem, vt doctè Aristoteles disputat in libro 7. Politicorum. Cumque per coniunctionem matrimonij duo quodammodo fiant in vnam carnem, per adulterium vna caro dissecatur in duas: fitque alteri coniugum maxima iniuria, cúmque in zelum, atque furorem inflammat. Nam vt annota- *Euthymius.* uit Euthymius super caput 19. Matthæi, solam Dominus iussit eiici mulierem, quæ adulterium commisit, propter fœtus confusionem, & propter dubitationem eius, quod pariendum esset, quasi alia quæuis causa curari possit, hæc verò sola nullam curationem admittat.

14. Iam verò secundum legem Euangelicam esse prorsus indissolubile matrimonium, eo potissimum constat, quòd est Sacramentum, hoc est, sacrum signum indissolubilis coniunctionis DIVINITATIS cum humanitate in *Genes. 2.* CHRISTO Domino, & ipsius CHRISTI cum Ecclesia eius sponsa: idque *Locus epistolæ ad Ephesios, cap. 5.* spectans Paulus, cùm in capite 5. epistolæ ad Ephesios commemorasset illa verba: *Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem suam, & adhærebit vxori suæ*, continuò illud adiunxit: *Sacramentum hoc magnum est: Ego autem dico in* CHRISTO, *& in Ecclesia.* Ex hac porrò Sacramenti ratione multifariam argumentatur Au- *S. Augustin.* gustinus, matrimonij vinculum inter Christianos esse prorsus indissolubile. Sic enim scribit in capite 17. libri primi de Nuptiis, & concupiscentia: In nuptiis bona nuptialia diliguntur, proles, fides, & Sacramentum. Sacramentum dico, quod nec separati, nec adulterati, nec spe prolis amissa, amittunt coniuges. Et in capite 24. lib. de Bono coniugali, Sacramentum coniugij comparat cum Sacramento Baptismi, & Ordinis, quod non amittunt, etiam qui per excommunicationem segregati sunt ab Ecclesia.

QVARTA DISPVTATIO.

An supradictæ doctrinæ contraria sit B. Ambrosij sententia.

15. TERTIVM denique, quod aduersus omninò indissolubile matrimonij vinculum afferri, & opponi nobis posset, est authoritas B. Ambrosij, quam magnificat Caietanus, tanquam magnum, & firmum suæ opinationis fundamentum. Ambrosius etenim in septimum caput prioris

prioris epistolæ ad Corinthios illa verba, quibus iubet Paulus mulierem, si à viro suo discesserit, vel ei reconciliari, vel dum is viuit, innuptam permanere, hæc, inquam, verba explanans Ambrosius, docet, mulieri quidem non licere, secundum doctrinam Euangelicam, & Apostolicam, viuente marito suo, alteri nubere; sicut viro, qui est caput mulieris, concessum est, iustè repudiata vxore, alteram ducere. Ambrosij verba sunt hæc: Non permittitur mulieri vt nubat, si virum suum fornicationis causa dimiserit, aut Apostasiæ; aut si impellente lasciuia vsum quærat vxoris inuertere: quia inferior non omninò hac lege vtitur, qua potior, Si tamen apostataret vir, aut vsum quæreret vxoris inuertere, nec alij potest nubere mulier, nec reuerti ad illum. Cùm verò Paulus dicit: *Et virũ non dimittere vxorem suam*, subaudiendũ est excepta fornicationis causa. Et ideo non subiecit dicens, sicut de muliere: *Quod si discesserit, maneat sic*. quia viro licet ducere vxorem aliam, si priorem dimiserit vxorem peccantem, quia non ita lege constringitur vir, sicut mulier, caput enim mulieris vir est. Hæc Ambrosius. Magister sententiarum hunc Ambrosij locum citans, ita scribit: Ambrosius ait, ideo Paulum non dixisse de viro; quod de muliere dixerat, vt si discesserit ab vxore, non aliam ducat, quia viro aliam licet ducere vxorem. Sed hoc à falsariis in Ambrosij libro positum creditur. Supplendum enim esse in viro, quod de vxore præmisit Apostolus, apertè docet Augustinus. Quare, inquit, non addidit de viro, quod præmiserat de muliere, nisi quia similem formã vult intelligi; vt si dimiserit vxorem (quod causa fornicationis permittitur) maneat sine vxore, aut reconcilietur vxori. Hæc Magister.

1. ad Cor. 11.

Mag. senten-tiarum.

16. Ad hanc obiectionem ex Ambrosij auctoritate ac sententia ductam variè potest responderi. Magister certè sentẽtiarũ in 4. dist. 35. & Gratianus 32. Quæst. 7. respondent, verba illa non esse Ambrosij, sed fuisse à falsariis deprauata, & Ambrosij commentariis inserta. Alij respondent, illam quidem esse Ambrosij sententiam, sed quia est contra doctrinam Ecclesiæ communem, tot Conciliorum, & summorum Pontificum decretis, totque Patrum testimoniis comprobatam, minimè admittẽdam esse, & vnius Ambrosij opinioni communem tot Patrum, atque adeò ipsius Ecclesiæ sententiam esse anteponendam. Ego propensior sum in opinionem eorum, qui satis multis, & bonis ducti coniecturis, putant commentarios istos in Pauli epistolas, qui vulgo Ambrosij nomine feruntur, non esse sancti Ambrosij. Certè Ambrosium abhorruisse ab ista sententia, quam ex istis commentariis in septimum caput prioris epistolæ ad Corinthios prolatam dudum commemorauimus, multis argumentis persuaderi potest. Principiò, non fit credibile, beatum Ambrosium non intellexisse (quod est tamen apertum, & facilè ad intelligendum) eandem esse rationem, idemque ius viri ac fœminæ circa dissolutionem matrimonij, nec vni licere, quod alteri quoque non sit licitum. Sicut enim mulier (vt Paulus ait) potestatem corporis sui nõ habet, sed vir: ita quoque vir sui corporis potestatem non habet, sed vxor eius. Deinde sanctus Ambrosius in commentariis in Lucam, quos esse verum ipsius partum & opus, extra dubitationem est, super illis verbis Domini cap. 16. quibus loquitur de dimissione vxoris, probare multis verbis cõtendit, matrimonium, respectu vtriusque coniugis, nullam ob causam aliam dissolui posse, nisi religionis & fidei gratia, altero coniugum ad fidem conuerso, cùm alter in sua impietate obfirmatus, permaneat. Adhæc, si ea fuisset Ambrosij sententia, B. Augustinus, qui scriptorum Ambrosij studiosissimus fuit, & curiosissimus perscrutator, & obseruator, eam silentio nequaquam præteriisset in duobus illis libris, quos de adulterinis coniugiis scripsit ad Pollentium, in quibus super hac re diligenter & copiosè

Qui vulgo feruntur cõmentarij in epistolas B. Pauli nomine Ambrosij, eos non esse S. Ambrosij.

1. Ad Cor. 7.

disputauit: eamque pro se citasset Pollentius, si eo tempore in scriptis Ambrosij fuisset.

17. Adiice, quod in vetustissimis Bibliothecis non alius reperitur Ambrosij commentarius in epistolas Pauli, quàm in solam epistolam ad Romanos: quos tamen commentarios Cassiodorus in libro de diuinis institutionibus affirmat, suo tempore euulgatos fuisse sub nomine Gelasij Papæ, quos ait erroribus scatentes Pelagianorum, à se perpurgatos esse: alios verò commentarios Ambrosij in reliquas Pauli epistolas in omnibus Italiæ bibliothecis diu & multum à se conquisitos, negat inueniri potuisse. Si qui autem fuissent, eos proculdubio Cassiodorus, vir, cui omnia abunde suppetebant, ad eos peruestigandos & inueniendos, comperisset. Verùm quia de hac nostra opinione super istis Ambrosij commentariis, & supra non semel disseruimus; & infrà super illis Pauli verbis, quæ sunt in hoc ipso cap. 7. *Scimus quia lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato.* nonnihil etiam dicturi sumus, satis lectori hoc loco esse debet, quod nunc strictim attigimus.

Cassiodorus.

QVINTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu 4. Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus CHRISTI, vt simus alterius qui ex mortuis resurrexit, & fructificemus DEO.

18. *Ambrosius,* HVNC locum explanans Ambrosius ita scribit: Quoniam SALVATOR noster corpus suum diabolo crucifigere permisit, sciens id pro nobis esse, & contra illum: idcirco per corpus CHRISTI saluos nos dicit esse factos. Mori autem legi, DEO viuere est: quia lex dominatur peccatoribus. Cui ergo donantur peccata, moritur legi; hoc autem est liberari à lege: per corpus itaque CHRISTI hoc beneficium consequimur. Tradens enim corpus suum SALVATOR mortem vicit, & peccatum damnauit: in ipsum enim peccauit diabolus, cum illum innocentem occidit, qui peccatum omnino nesciebat. Cum enim hominem peccati causa sibi assereret, & defenderet, iuuentus est in eo reus, in quo accusabat. Hinc factum est, vt omnes in CHRISTVM dignè credentes, eruantur à lege, sublato videlicet peccato: quia victum peccatum, & per ipsum etiam victus diabolus, non habet auctoritatem in eos, qui pertinent ad CHRISTVM, à quo ille victus est. Dum enim CHRISTVS non peccat, & occiditur, quasi reus vicit

Ad Coloss 2. peccatum de peccato, hoc est, diabolum proprio peccato, quod in ipsum admisit, damnauit, & chirographum, quod peccato Adæ decretum erat, deleuit, quando

quando ab inferis resurrexit: data scilicet sibi credentibus simili forma, vt à morte secunda teneri non possent. Hac itaque ratione credentes in CHRISTVM mortui sumus legi per corpus eius. Sic ille.

Quod itaque initio huius capitis Apostolus dixit de muliere tam diu per vinculum matrimonij alligata viro suo, quoad is vixerit; & quod eo mortuo, soluta sit & libera, vt legitime possit alij viro nubere: id nunc supradictis verbis applicat ad legem Mosis, & ad credentes in CHRISTVM, & per ipsum iustificatos. Facit enim legem Mosis quasi virum; vxorem autem eius, eos, qui lege Mosis prius tenebantur: indicans, ante CHRISTI aduentum, & passionē, fuisse homines fideles alligatos legi Mosis: atque eius potestati subiectos: sed per corporalem CHRISTI passionem & mortem (quod Paulus hoc loco vocat, corpus CHRISTI) solutos esse homines, & liberatos pótestate legis, & alteri viro, id est, CHRISTO ex mortuis resurgenti, per spiritualē fidei & charitatis matrimonium esse coniunctos. Sicut ipse Paulus alio in loco ait: *Despondi vos vni viro, virginem castam exhibere* CHRISTO. Sed aduertat lector, debuisse Apostolum, secundum rectam rationis, & disputationis consequentiam, dicere, legem esse mortuam nobis per corpus CHRISTI: verùm commutata oratione, maluit dicere, nos esse mortuos, siue mortificatos legi: ob eam nempe causam (vt interpretatur Theodoretus) ne Iudæos, nimio tuendæ legis Mosaicæ zelo ardentes, dicendo legem Mosis esse mortuam, vehementius offenderet, acerbaretque. Audi lector Theodoretum super iis ipsis verbis Pauli hæc scribētem, Atqui, inquit, superiori exemplo conuenienter consequens erat dicere: lex mortificata est, hoc est, cessauit: sed Iudæorum imbecillitatis rationem habēs, qui legem Mosis valde amplectebantur, nec hæreticis, qui veteri Testamanto sunt infesti, eius accusandæ occasionem dare volens, non dixit legem mortificatam esse, sed dixit nos legi mortificatos esse per baptismum salutarem. Deinde cum resurreximus, alteri coniunctos esse, qui ex mortuis resurrexit, hoc est, Domini CHRISTI. Et quia coniunctionem & matrimonium nostrum cum CHRISTO fidem in ipsum appellauit, merito quoque eius matrimonij fructum ostendit dicens: *Vt fructificetis* DEO. Sicut enim mulier fructificat viro suo, ita nos CHRISTO desponsatos, ei fructificare conuenit. Ad hanc fermè sententiam Theodoretus. 19. *1. Ad Cor. 7.* *Theodoretus*

20. Sed Apostoli verba, quibus docet nos esse mortificatos legi, & eius potestate solutos, difficultatem habent minimè dissimulandā. Lex etenim Mosis, quantum ad obseruantiam decalogi, & moralium præceptorum, non minus obligat Christianos, quàm olim Iudæos obligabat. Si quis verò dicere velit, Paulum loqui hoc loco de lege Mosis, non quantum ad moralia præcepta, sed quantūm ad cæremonialia, & iudicialia, quorum virtus & obligatio, publicata mundo euangelij luce, prorsus exoleuit: eam profecto interpretationem atque intellectum, planè respuunt, & excludunt verba, quæ mox subiungit Paulus; pro exemplo legis iam mortuæ afferens præceptum illud decalogi de non concupiscendo. Sicut enim ait: *Quid ergo dicemus; lex peccatum est? Absit: nam peccatum non cognoui nisi per legem: nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces.* Et verò tota fermè disputatio Pauli, quæ in hoc capite tractatur, circa morale istud præceptum decalogi versatur. Vt igitur propositam difficultatem expediamus, scire conuenit, legem Mosis hic sumi à Paulo præcisè, vt est nuda littera & Scriptura iubens & vetans; atque ea ratione, vt distinguitur à spiritu, & gratia DEI per quam quod iubetur, & vetatur, prompte & iucundè ab homine perficitur. Legis porrò sic acceptæ sunt aliquot huiusmodi conditiones. Primùm enim lex vetus iubebat quæ fieri oportebat ab homine, sed nihil hominem

Quomodo Christiani sint mortui legi, & ab eius potestate liberati.

Sex conditiones legis vbi non est spiritus & gratia Dei.

iuuabat ad ea perficienda: quamobrem onerabat hominem præceptis suis, non autem, quo ei erat auxilio subleuabat. Deinde mõstrabat homini peccata ipsius, & quasi morbos animi indicabat; sed ad eos sanandos nullam efficacem medicinam præbebat. Quapropter, miser homo, quò apertius per legem morbos suos cernebat, quod ab ea nullum percipiebat remedium, eo vehementius de statu suo dolere poterat. Ad hæc seuerissime vetabat peccata; sed quia non sanabat animi concupiscentiam, quæ est fomes peccati, vetando ipsa peccata, ardentius peccandi libidinem, propter humani animi prauitatem inflammabat. Præterea, summo rigore exigebat ab hominibus omnium præceptorum suorum, quæ numerosissima erant obseruantiam: quam quia homines, peccatis debilitati, præstare non poterant, tenebat eos obnoxios maledictis, & suppliciis, quæ in præuaricatores legis constituta erant. Adde, quod sub veteri lege homines, gratia DEI carentes, externam tantùm legis obseruantiam, quæ coram hominibus iustificat: non autem internam, quæ verè iustos facit, & gratos DEO, exhibebant. Ad extremum, qui erant sub lege, nec legi, nec DEO obsequebantur, & seruiebant pio quodam voluntatis affectu, & amore honestatis ac iustitiæ; sed seruili quodam animo, metuque suppliciorum.

21. Hic erat itaque durissimus, & miserrimus status legis, & vt vocat B. Petrus,
Act.15. iugum quòd portari non poterat. Et quantum ad huiusmodi statum, lex dicitur fuisse mortua iustificatis & sanctificatis per CHRISTVM: quoniam ab eiusmodi statu per eius gratiam liberati, & in Christianam libertatem asserti sunt. Et hoc ipsum indicant verba illa eiusdem Pauli, quę hoc loco proximè sequuntur: *Cum, inquit, essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, vt fructificarent morti: nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate litteræ.* Ad eandem sententiam pertinet, quod supra capite sexto dixit Paulus: *Peccatum,* inquit, *vobis non dominabitur: non enim sub lege estis, sed sub gratia.* Consimili propemodum ra-
S. August. tione beatus Augustinus, quid sit, nos mortificatos esse legi, interpretatur in libro decimo quinto contra Faustum, capite 8. hæc scribens: Ecclesia CHRISTI sponsa, dicitur mortua esse legi, id est, peccato, quod legis prohibitione fit abundantius, cum lex sine gratia iubet, non iuuat. Ergo lex semper est bona, siue obsit hominibus gratia vacuis, siue prosit gratia plenis. Quemadmodum sol semper est bonus, quia omnis creatura DEI bona est, siue dolentibus oculis noceat,
2.Tim.3. siue sanos mulceat. Proinde quod est oculis sanitas ad videndum solem, hoc est, gratia mentibus ad implendam legem. Et sicut oculi sani non delectationi solis moriuntur, sed illis ictibus asperis radiorum, quibus ægri reuerberati, in densiores tenebras pellebantur: ita etiam anima, quæ per charitatem spiritus salua facta est, non iustitiæ legis mortua dicitur, sed illi reatui, & præuaricationi, quam lex per litteram, cum gratia defuit, faciebat. Sic Augusti-
Ioan.1. nus. Ad hoc etiam spectare videtur illa B. Ioannis sententia: *Lex per Moysem data est, gratia & veritas per* IESVM CHRISTVM *facta est.*

SEX

SEXTA DISPVTATIO.

An ex supradicta B. Pauli sententia liceat argumentari (sicut argumentantur hæretici huius temporis) Christianos esse per CHRISTVM *à legis obseruatione liberatos.*

QVONIAM hoc loco Apostolus ait, nos esse per corpus CHRISTI mortificatos legi, & lege solutos: & supra cap. 6. dixit, Christianos non esse sub lege, sed sub gratia; ex eo argumentantur hæretici huius temporis, Christianos esse per CHRISTVM à legis obseruandæ obligatione absolutos. Loquuntur autem de obseruatione legis non modo quantum ad cæremonialia, & iudicialia, sed etiam quantum ad moralia, ipsumque Decalogum. Ad id verò probandum, præter duas Pauli sententias proximè memoratas, congerunt plures alias eiusdem, præsertim verò ex epistola eius ad Galatas, velut est illa: *Priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi: itaque lex pædagogus noster fuit in* CHRISTO. *At vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo.* Et item illa: *Misit* DEVS *Filium suum factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret.* Et illa: *Si spiritu ducimini, non estis sub lege.* Quo etiam in loco vetus Testamentum, & legem veterem, comparat Agar ancillæ; legem verò, & Testamentum nouum, Saræ vxori Abrahæ. Dictum autem fuit Abrahæ: *Eiice ancillam, & filium eius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ.* Quam allegoriam concludit Paulus his verbis: *Itaque fratres non sumus ancillæ filij sed liberæ, qua libertate* CHRISTVS *nos liberauit.* Et commemoratis fructibus spiritus, subdit: *Aduersus huiusmodi non est lex.* Et posterioris ad Corinthios epistolæ cap. 3. Paulus ait: *Vbi est* SPIRITVS *Domini, ibi libertas.* Præcipuè verò v[illegible]ent sententiam illam Pauli ad Timotheum 1. *Iusto non est lex posita, sed in[illegible] subditis.* His itaque, aliisque similibus Scripturæ sententiis conclusum p[illegible] hæretici, omnes, qui per CHRISTI fidem iustificati sunt, legis vinculo, & obligatione exolutos esse. Quocirca negant, CHRISTVM venisse in hunc mundum, vt Iudicem, atque legislatorem, sed solùm vt Redemptorem, atque Saluatorem.

22. *Sententia hæreticorum, & Scripturæ testimonia.*

Ad Galatas 3. 4. 5.

Genes. 21.

Audiat lector Caluini sententiam super illis Pauli verbis ad Galatas 4 *Misit* DEVS *Filium suum factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret.* O miserabilem, inquit, inscitiam! ô perniciosum errorem prædicantium, CHRISTVM tanquam nouum legislatorem: quasi veterem legem Iudæorum abrogauerit, vt nouam Christianis hominibus legem imponeret! Non id fuit CHRISTI officium, sicut ipse dixit: *Non misit* DEVS *Filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum.* Et alio loco: *Ego*, inquit, *non iudico quemquam.* Non habuit profectò CHRISTVS id operis, ac muneris, vt nouam institueret legem: sed vt ab hominum ceruicibus seruile illud legis iugum auferret. Hoc illud est, quod Paulus clamat, DEVM misisse Filium suum factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret. Nostri verò neoterij Theologi, diuino

23. *Caluinus.*

Ioann. 3.

Ioann. 5.

 aduer

aduersantes consilio, pro liberatore legislatorem, qui nos in durissimam trudat seruitutem, suscipiendum docent. Sic iste.

24. *In constantia Caluini.*

Quanquam idem Caluinus in hoc septimum caput huius epistolæ super iisdem illis verbis, quæ nunc tractamus: *Itaque, fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus* CHRISTI; docet, Christianos liberatos esse ab obseruatione legis, non omnino, sed à lege tantùm cæremoniali, quæ Mosis ministerio propria erat. Sic enim scribit: Tenendum est, Paulum eam duntaxat legis partem, quæ propria est Mosis ministerio, hîc attingere. Nam quatenùs decem præceptis tradidit DEVS quid rectum sit, vitamque nostram instituit, nulla somnianda est legis abrogatio, quia vigere perpetuò debet DEI voluntas. Itaque diligenter meminerimus, non esse hanc à iustitia, quæ in lege docetur, solutionem, sed à rigida exactione, & ab ea, quæ inde sequitur, maledictione. Non ergo bene viuendi regula, quam lex præscribit, abrogata est, sed qualitas illa, quæ libertati per CHRISTVM partæ opponitur, nempe dum summam perfectionem requirit; & quia eam non præstamus, constringit nos sub reatu mortis æternæ. Idem quoque super illis verbis Pauli, quæ sunt in capite 6. huius epistolæ: *Sed neque exhibeatis membra vestra, membra iniquitatis peccato; sed exhibete vos* DEO, *tanquam ex mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ* DEO. Viderint, inquit, hoc loco, quo iure Christianum nomen fastuosè ostendant, quorum singula membra, tanquam Sathanæ prostibula, in omnem fœditatem perpetrandam parata sunt. Contrà enim nunc iubet Apostolus, vt nos totos sistamus DEO: nempe vt ab omni vagatione mentem, atque animum coërcentes, inquam, nos abstrahunt carnis cupiditates, vnius DEI nutum intueamur, ad eius excipienda iussa intenti, & ad exequenda eius mandata accincti. Membra quoque nostra illius arbitrio destinata sunt, & consecrata, vt nihil, quàm eius gloriam spirent omnes animæ, ac corporis nostri facultates; quia non frustrà Dominus, abolita priori vita, in aliam nos creauit, quam actiones debent imitari. Hæc ille. Verùm quod suprà dixi de liberatione Christianorum ab obseruatione legis, commune est & ipsius Caluini pluribus aliis in locis, & Culuinistarum, & Lutheranorum dogma.

25. *Christũ fuisse legislatorẽ*

Sed enim doctrinam hanc, vt falsam, & impiam condemnarunt Patres Concilij Tridentini, condito aduersus eam Canone 31. in decreto de iustificatione: & in sessione 6. his verbis: Si quis dixerit, CHRISTVM IESVM à DEO hominibus datum fuisse vt Redemptorem, cui fidant; non etiam vt legislatorem, cui obediant; anathema sit. Ac meritò sanè eiusmodi doctrina damnatur, cùm sit planè contraria doctrinæ Propheticæ veteris Testamenti, & Euangelicæ, & Apostolicæ. Propheticæ quidem, quia Esaias apertis verbis de MESSIA vaticinatus est: *Dominus Iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus Rex noster, ipse saluabit nos.* (*Loc. Esa.33.*) Quibus verbis tria esse futura CHRISTI munera, prænuntiauit Esaias, Iudicis, Legislatoris, & Regis. Idemque antè cap. 2. loquens de tempore aduentus MESSIÆ: *Erit*, inquit, *in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium; & fluent ad eum omnes gentes, & dicent: Venite ascendamus ad domum Domini, & ad domum* DEI *Iacob, & docebit nos vias suas, ambulabimus in semitis eius: quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem.* DEVS etiam per Ieremiam capite 31. pollicetur, se in diebus MESSIÆ, reiecto veteri Testamento, conditurum esse nouum pactum cum hominibus: *Dabo*, inquit, *legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Et per Ezechielem capite 36. loquens item de tempore MESSIÆ: *Dabo*, inquit, *vobis cor nouum, & SPIRITVM meum ponam in medio vestri: & faciam, vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini.*

Aducr

Aduersatur prætereà hæc hæreticorum sententia doctrinæ Euangelicæ. 26
CHRISTVS etenim in eo sermone, quem habuit in monte, satis apertè declarauit, se legislatorem esse: nam cùm diceret: *Audistis, quia dictum est antiquis hoc, & hoc*; continuò subiungebat: *Ego autem dico vobis*, quo significabat, se leges condere nouas. Et apud Ioannem in illo planè cœlesti sermone, quem habuit post vltimam suam cœnam in terris: *Qui habet*, inquit, *mandata mea, & seruat ea, ille est, qui diligit me.* Et: *Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea.* Et: *Vos amici mei eritis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis.* Cúmque post resurrectionem Apostolos mitteret prædicatum cunctis Gentibus Euangelium, dixit eis: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine* PATRIS, & FILII, & SPIRITVS *Sancti: docentes seruare omnia quæcumque mandaui vobis.* Quæ verba explanans S. Hieronymus: Iussit, inquit, Apostolos primùm docere vniuersas gentes; tum Fidei tingere Sacramento; & post Fidem, & Baptisma; quæcumque obseruanda essent, præcipere: ac ne putaremus leuia esse, & pauca, quæ sint obseruanda, addidit: *Omnia quæcumque mandaui vobis.* Eodem spectat illa Domini sententia: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.*

Matth. 5. Ioann. 14. Infra 16. Matth. vlt. S. Hieron. Matth. 19.

Repugnat demùm ista hæreticorum sententia, doctrinæ Apostolicæ. An Paulus non facit CHRISTVM legislatorem, dicens: *Cùm ego sine lege non essem, sed essem in lege* CHRISTI? Nonne ad Christianos scribens cap. 13. *Plenitudo*, inquit, *legis est dilectio?* Et ad Galat. 5. *Omnis lex in vno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Et ad Galat. 6. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem* CHRISTI. Et ad Romanos 3. *Legem ergo destruimus per fidem? Absit: sed legem statuimus.* Et ad Romanos 2. *Non auditores legis iusti sunt apud* DEVM, *sed factores legis iustificabuntur.* Ex his apparet, CHRISTVM fuisse non modò Redemptorem, sed etiam legislatorem. Esse porrò Iudicem, multifariam in diuina Scriptura, proditum est: *Qui iudicat me*, inquit Paulus, *Dominus est.* Et ad Romanos 2. *Thesaurizas tibi iram in die iræ, & iusti iudicij* DEI. Et ipse Dominus in Euangelio Matthæi, cap. 16. declarauit, quemadmodum iudicaturus esset omnes homines. Et apud Ioannem cap. 5. PATER, inquit, *omne iudicium dedit* FILIO; *& potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est.* Et B. Petrus Actor. 10. *Præcepit nobis prædicare populo, & testificari; quia ipse est, qui constitutus est à* DEO *Iudex viuorum, & mortuorum.* Eandem sententiam dixit Paulus Atheniensibus, Actor. 17. 27.

1. ad Cor. 4.

Restat, vt rationes initio huius disputationis positas, quibus hæretici côcludi putant, christianos esse à legis obseruatione liberatos, dissoluamus. Et quia plures B. Pauli sententiæ ex epistola eius ad Galatas nobis obiectæ sunt, vt earum solutio expeditior sit, scire conuenit, Apostolum illic reiicere obseruationes legis Mosaicæ duplici nomine: tum quantum ad præcepta cæremonialia; eorum namque obseruationem, vnà cum Euangelio necessariam esse ad salutem æternam, decepti à Pseudoprophetis Galatæ arbitrabantur, vt ex totius in ea epistola disputationis Pauli decursu manifestum est. Sed ne putarent Galatæ, se per Euangelium ab obseruatione moralium præceptorum esse liberatos, cautè Apostolus adiunxit illa verba: *Vos in libertatem*, inquit, *vocati estis, fratres: tantùm ne libertatem in occasionem detis carnis.* Quæ verba S. Hieronymus in suo commentario explanans docet, ea verba dixisse Paulum contra nonnullos, qui specie, obtentúque libertatis Euangelicæ, profitebantur licere Christianis quidquid liberet, eósque nullius legis, & præceptorum vinculis adstrictos teneri. Deinde Apostolus reiicit ibi legem Mosis etiam quantum ad præcepta moralia: non quidē dicens, ea non esse Christianis seruanda; sed ostendens, per solam mora 28.

Solutio contrariarum rationum.

moralium præceptorum obseruationem, sine fide, & gratia CHRISTI factam, non posse hominem iustificari. Denique, quia lex Mosis fuit pædagogus, ducens hominem ad CHRISTVM, verum magistrum, & Saluatorem; docet Paulus, præsente iam CHRISTO, eiúsque fide, & gratia homini donata, non esse ampliùs ei opus pædagogo; legemque suo iam munere perfunctam, deinceps vacare. Affirmat præterea ibi Apostolus, CHRISTVM liberasse nos à maledicto legis, & redemisse eos, qui erant sub lege. Eo, quòd homines sine fide, & gratia CHRISTI, non poterant implere legem; ideoque incurrebant in maledictiones, & supplicia transgressoribus legis constituta: ab hoc autem miserabili statu per CHRISTVM liberati sumus.

29. *Locus 2. epistola ad Corinth. cap. 3.* Illa verò Pauli sententia: *Vbi* SPIRITVS *Domini, ibi libertas.* Intelligenda est de libertate hominis à seruitute peccati, diaboli, carnis, & mundi; & à seruili timore, quo legi, & DEO seruitur, non amore iustitiæ, sed metu supplicij. Philosophi sanè definiunt id esse liberum, quod sui gratia est: violentum autem esse id, cuius principium extra est, passo non conferente vim. Quoniam autem iusti homines DEO seruiunt, ipsius causa, & propter ipsum, eiúsque præceptis voluntariè, ac libenter obediunt: & quamuis nulla esset lex, nullúmque supplicium in legis violatores, nihilominùs tamen facerent libenter, quodcumque DEO gratum, acceptúmque cognoscerent: verissimè dicuntur liberè agere, & viuere. *S. Augustin.* Nam vt in libro de gratia CHRISTI, contra Pelagianos scribit Augustinus: Præceptum liber facit, qui libens facit. In quo vehementer deceptus est Lutherus, existimans pugnare inter se, facere aliquid ex debito, & facere liberè: Facere ex obligatione, & ex amore; cùm tamen hæc inter se optimè congruant, atque cohæreant.

30. *Locus 1. ad Timot. ca. 1. S. Augustin. Prima interpretatio Augustini, chrysostomi, Theodoreti, Theophylacti.* Illa porrò celebris sententia Pauli: *Iusto non est lex posita.* quatuor modis intelligi potest; nec vllo eorum causam hæreticorum adiuuat. Prima eius sententiæ interpretatio est Augustini in libro de Spiritu, & litera, cap. 10, & item Chrysostomi, Theodoreti, & Theophylacti in eius loci commentariis. Aiunt enim, legis munus, & officium fuisse tanquam vehiculi, siue pædagogi, perducendi scilicet homines ad CHRISTVM, & docendi non ex ipsa lege, sed à solo CHRISTO sperandam, & petendam, & accipiendam esse remissionem peccatorum, & gratiam iustificationis: & ad hoc demonstrandum, lex imponitur peccatoribus, vt faciat eos confugere ad CHRISTVM; non autem imponitur iustis: qui cùm iam huc peruenerint, non ad id egent lege: sicut nec vehiculo indiget, qui iam peruenit, quò intendebat: nec pędagogo eget, qui ab ipso magistro eruditus est. Et ad hanc interpretationem accommodari posset illud, quod Paulus scripsit ad Galatas, cap. 2. *Ego*, inquit, *per legem legi mortuus sum*: hoc autem est, per legem Mosis spiritualiter intellectam, ipsamet lege docente, ac dirigente, reliqui ipsam legem, & adhæsi CHRISTO. Lex etenim Mosis spiritualiter intellecta docet, se non fore perpetuam, sed veniente MESSIA, cassaturam esse, nec habituram vigorem: testatur item salutem animi se præstare non posse, sed eam tantùm per gratiam MESSIÆ dandam esse hominibus.

31. *Secunda interpretatio B. Thomæ. 1. Ioann. 5. Matth. 11.* Altera interpretatio est B. Thomæ, & est huiusmodi: *Lex non est imposita iusto*, tanquam onus, sed tanquam iugum quoddam leue, ac suaue. Eadem quippe lex peccatori videtur onus grauissimum, & intollerandum: Iusto autem non est onerosa, sed leuis, & suauis, & vt dixit Ioannes: *Mandata eius grauia non sunt.* Et Dominus dixit: *Iugum meum suaue est, & onus meum leue.* Adiutus enim DEI gratia vir iustus, non sentit onus legis, libenti animo faciens, quæ lex iubet, & repressam, atque debilitatam habens vim concupiscentiæ, repugnantis legi mentis,

mentis & DEI. Quemadmodum idem pondus vir ſanus,& viribus præualens, magna facilitate portabit;quod qui ægro eſt corpore,atque imbecillus viribus, vix mouere,nedum portare poterit.

Tertia interpretatio,hæc traditur à Caietano:Finis legiſlatoris eſt per legem ducere homines ad iuſtitiam. Officium etiam legis eſt iubere quæ bona ſunt,& vitare mala. Medium porrò, quo vtitur legiſlator vt homines à malè agendo deterreat,eſt comminatio ſuppliciorum in eos,qui malè agunt. Conſtat autem hæc ſuperuacaneè tradi iuſtis:iuſtus quippe iam & iuſtitiam habet,ad quam lex vult hominem perducere:& ſua ſponte agit quæ bona ſunt,fugitque contraria: nec ad ipſum pertinent ſupplicia legis, vt qui amore incenſus iuſtitiæ, benè agat,non ſupplicij metu compulſus. 32. *Tertia interpretatio Caietani.*

Quarta interpretatio eſt fermè communis Theologorum docentium, duplicem eſſe vim legis;alteram quidem docendi hominem quæ agenda ſunt,& dirigendi eum ad id,quod fieri oportet:& hæc pertinet ad illuminationem intellectus:alteram verò, quæ terrore & comminatione ſuppliciorũ & deterret hominem à malè agendo,& malè agentes punit.Ac prior quidem virtus legis,etiã ad iuſtos pertinet:poſterior autem,eos minimè attingit.Denique intelligẽdum eſt hoc loco,tria eſſe hominũ genera,vt ex ſententia Heſiodi primo libro Ethicorum tradit Ariſtoteles:quidam enim adeò felici ſunt ingenio,tantaque ad benè agendum propenſione, vt per ſe ipſi,quod agendum eſt,nouerint, & ſponte ſuæ voluntatis agant. Sunt alij,qui aliorum quidem egent monitu, & magiſterio ad cognoſcendum quod agere eos oportet:ſed quod nouerũt eſſe agendum, prompto,& libenti animo agunt.Tertium genus eſt eorum, qui nec per ſe cognoſcunt quod agere oportet, nec ab aliis docti & admoniti,ad id,quod agere eos oportet,animum applicant;nec in animum inducunt ſuum benè agere, niſi terroribus, minisque compulſi: atque huic hominum generi propriè lex imponitur. 33. *Quarta interpretatio quæ eſt communis.* *Tria genera hominum. Ariſtoteles.*

SEPTIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

QVID ergo dicemus? Lex peccatum eſt?Abſit:ſed peccatum non cognoui niſi per legem:nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret:Non concupiſces,occaſione autem accepta, peccatum per mandatum,operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. *Verſ. 7. & 8.*

QVONIAM Apoſtolus ſuprà viſus eſt quædam paulò durius de lege Moſis dixiſſe,vt eſt illud, Non iuſtificari hominem ex lege:& quod lex ſubintrauit, vt abundaret delictum:& quòd Chriſtiani non ſunt ſub lege,ſed ſub gratia:& quod ſunt legi mortificati,atque ea ſoluti: 34. *Ad Rom. 3. 5. 6. 7.*

vocauit etiam legem mortis: ne huiusmodi sententiis asperaret Iudeos: simulque prospiciens futuros aliquando hæreticos, qui legem veterem accusarent, ac damnarent, quasi malam, nec à DEO datam; nunc dicta sua mitigans, & aduersus errorem præmuniens, docet antiquam legem, per se non solum non esse peccatum, id est, malam, & reprehensione dignam, nec suadere, aut iubere peccatum; sed esse bonam, & iustam, & sanctam. Ostendit tamen esse imperfectam, quod solam habet vim demonstrandi peccata, non autem ea sanandi, & delendi: & ob vitiatam hominis naturam, eiusque magnam ad vitia pronitatem, occasio fuit, vt homines grauius peccarent, concupiscentia contra legem prohibentem quæ homini iucunda sunt, vehementius ad vetita, & illicita exardescente. Hoc igitur loco id præcipuè agit Paulus, vt legem quidem laudet tanquam per se bonam; doceat tamen ex eius occasione, magis quàm erat antea, fuisse multiplicatum auctumque peccatum.

35. Audiat lector huius loci vsque ad illum: *Scimus quia lex spiritualis est*, vers. 14.
Explanatio huius loci ex Theodoreto. breuem quidem, sed congruum, & concinnum Theodoreti commentarium: Præuidens diuinus Apostolus, inquit Theodoretus, vt qui diuina esset gratia dignus habitus, quod quidam ex hæreticis superiora eius dicta in legem veterem, ad veteris testamēti accusationē essent accepturi, & existimaturi veterē legem malam esse, & non à bono DEO, datam: aduersus hæc necessariò subiunxit: *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit.* Multa enim dixerat, quæ legem antiquam oppugnare volentibus, occasionem præberent ad eam accusandam. cuiusmodi fuit illud: *Lex subintrauit vt abundaret peccatum.* Et item: *Lex iram operatur.* Et, *Ex operibus legis non iustificabitur coram eo omnis caro.* Et quædam alia horum similia. Aduersus quæ nunc ostendit, blasphemiam esse execrandam dicere, aut sentire, legē esse peccatum, id est, esse malam, vel suadere, aut imperare, aut etiā operari peccatum in homine. Ad cuius cōfutationē dicit illud. *Sed peccatum non cognoui nisi per legem*, quasi diceret Apostolus: Non solùm non est lex peccati magistra: absit hoc: sed contra etiā, peccati accusatrix est: neque enim cognouissem quàm
Exod. 20. & Deut. 5. malum sit peccatū, nisi illa me docuisset. Vnde subiungit: *Nam & cōcupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.* Vbi scire cōuenit, illud, *Non cognoui*, Et, *Nesciebam*, non ignorationem omninò significare, sed insinuare hanc sententiam: Naturalis legis & discretionis exactiorem accepi cognitionem per legem. Sequentibus itidem illis verbis: *Occasione accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.* Ostendit legem esse omninò ab accusatione liberam. Quia enim dixit aucta esse peccata per legis impositionem, ne quis existimaret, legem illius mali fuisse causam, necessariò modum ostendit, quo id euenit. Cùm enim peccatum ex lege lata, pugnę & contentionis occasionem cepisset, imbecilliorem rationem expugnauit. Et addit: *Sine lege enim peccatum mortuum erat.* Nisi enim sit lex, quæ quid sit agendum, iubeat, & quod non agendum est, prohibeat, non est locus præuaricationi, & peccato. Nam vt suprà
Ad Rom. 4. dixit Apostolus: *Vbi non est lex, nec præuaricatio.* Deinde hoc ipsum exemplo manifestum facit: *Ego autem*, inquit, *viuebam sine lege aliquando.* Adam enim ante transgressionem non habebat metum mortis. *Sed cùm venisset*, inquit, *manda-*
Genes. 2. Infra 3. *tum, reuixit peccatum, ego autem mortuus sum.* Cùm enim DEVS de quibus arboribus Paradisi edendum esset, Adamo præceptum statuisset; statim diabolus per serpentem accessit ad mulierem, fallacibus cum ea sermonibus atque promissis vtens. Illa verò inescata, cùm fructus pulchritudinem aspexisset, ab edendi cupiditate & voluptate superata, præceptum DEI transiliuit, & vnà cum Adam, qui etiam vetiti vsus particeps fuerat, mortis decretum accepit. Quocirca subdit Pau

dit Paulus: *Et inuentum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem.* Quibus verbis legem & mandatum omninò defendit, peccati autem improbitatem refellit. Mandatum enim, vitam suppeditat: ad id autem quod est deterius, humani animi conuersio, mortem peperit. Apostolus porrò admodum propriè locutus est de mandato DEI, dicens, Inuentum fuisse homini ad mortem quod erat datum ad vitam: ostendens nempe, aliud fuisse legis consilium, & institutum ac finem; & aliud, quod propter hominis peccatum & prauitatem humani animi accidit.

Rursus in laudem legis subdit: *Quare lex quidem sancta, & mandatum sanctum, iustum, & bonum.* Legem hoc loco appellat eam, quæ dicitur Mosis: mandatum vocat, quod Adamo datum est: quod pluribus laudibus ornauit, vt quod à pluribus etiam accusaretur. Qui enim otio se totos dedunt, & virtutis labores refugiunt, DEVM etiam accusare non verentur, quod legem & mandatum homini dederit. Si enim, inquiunt, DEVS præuidit fore, vt data lege, & mandato, magis etiam increscerent peccata, & deteriores existerent homines dando ipsam legem, & mandatum, causa videtur fuisse istius mali. Sed istos cogitare oportuit quod facultas discernendi boni atque mali, propria est, vnius cũctorum animalium hominis: Cetera enim animalia, sicut ratione carent, ita etiam tali facultate discernendi bonum à malo: quocirca nec sensum habent peccati, nec conscientiam, quæ à malefactis purgatur. Homo autem etiam in solitudine ac tenebris, de suis malefactis erubescit & timet; conscientia ipsum accusante. Oportuit igitur hominem tali natura præditum, non esse sine lege, vt & propriam naturam agnosceret; & legislatorem reuereretur ac timeret. Si autem homines non seruantes præcepta, mortis decreto subiiciuntur: non est hoc eius qui legem dedit, culpa; sed eius qui legem transgressus est. Neque enim medicus, qui iubet ægrotum à frigidæ potu abstinere, id facit, ei inuidens, aut non bene volens, sed eius sanitati consulens. Si autem ille, non seruato medici præcepto, frigidam biberit, sui est ipse sibi auctor exitij. Appellat porrò Apostolus mandatum DEI & sanctum, & iustum, & bonum. Sanctum quidem, quia id quod fieri oportet, hominem docet: iustum autem, quia in transgressores instam supplicij sententiam profert: bonum verò, quia iis, qui seruant ipsum, vitam comparat. 36. Gen. 2. *Obseruanda doctrina in calumniatores Diuinæ prouidentiæ.*

Sed quod subdit Apostolus. *Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem,* obscurum habet intellectum, propter nimiam breuitatem. Est autem eorum verborum sensus huiusmodi: *Per bonum,* hoc est, per legem & mandatum, ostenditur mihi peccatum, scilicet eius malitia, & turpitudo. Intelligitur autem operari mortem ex effectu & fructu eius: sicut ex fructu arborem agnosco: dum enim video mortem, eius matrem odi peccatũ: lex autem est horum magistra. Non ergo lex mala est, quæ hæc docet; sed peccatum, quod mortis causa est. Ad id autem, quod est deterius, inclinatio, facit vt peccatum in nostra sit electione. Sed quid est illud quod adiungit Paulus: *Vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum?* Hoc videlicet dicere vult: Etsi natura ipsa, peccati malitiam ostendit; lex tamen scripta perfectius ostendit, quàm sit peccati insignis improbitas & turpitudo. Sed aduertat lector, illi verbo: *vt fiat*, deesse aliquid, & subaudiri oportere nomen apertum vel manifestum. Sic enim antea dixerat: *Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem.* Sed quid est illud: *Vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum?* Hoc nempe, vt per mandatum manifestetur, peccatum supra modum peccare, hoc est, valde malum esse, & multo peius, quàm putabatur ante legem. Atque hic fermè est totius huius loci commentarius Theodoreti. 37.

38. Sed nos hunc Pauli locum paulo distinctius,& copiosius denuo retractemus.
Augustin. Super illis verbis: *Lex peccatum est? Absit.* Videat lector S. Augustinum in sermone quarto de verbis Apostoli, vbi late hunc locum tractans disputat aduersus Manichæos calumniantes legem Mosis, tanquam malam,& non à bono DEO datam. Quemadmodum verò intelligendum sit illud: *Concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, non concupisces.* Quasi ante legem Mosis nescirent homines concupiscentiam rerum malarum esse malam, supra docuimus, cum disputaremus super illis verbis capitis 3. *Per legem cognitio peccati.* Illud porrò: Nisi lex diceret, *Non concupisces*, sumptum est ex cap. 20. libri Exodi,& ex cap. 5. Deuteronomij,& positum est hic à Paulo ad ostendendum, non ita fuisse notum ante legem peccatum concupiscentiæ, vt fuit post legem. Concupiscentia quippe non exiens in actum externum, neque nocens aliis, nulla lege humana vetita est; multique iam obscurato naturalis rationis lumine, non putabant esse peccatum, cum ne simplicem quidem fornicationem peccatum putarent.

39. Quid autem hoc loco Apostolus intelligat nomine concupiscentiæ, non vna
Quid hoc loco significet concupiscentia. est omnium interpretatio. Sanctus Hieronymus in epistol. 151. quam scripsit ad Algasiam, in responsione ad octauam eius quæstionem, hunc in modum interpretatur. Prius, inquit, quæramus, quæ sit ista concupiscentia, de qua lex dicit,
S. Hieronym. *Non concupisces.* Et alij quidem putant illud esse mandatum, quod in decalogo scriptum est: *Non concupisces rem proximi tui.* Nos autem per concupiscentiam omnes perturbationes animæ significatas putamus, quibus mœremus, & gaudemus, timemus,& concupiscimus. Hæc autem dicens Apostolus, non de se lo-
Ad Gal. 2. quitur, qui dicebat: *Viuo ego, iam non ego; viuit verò in me* CHRISTVS. Sed de eo homine, qui vult post peccata pœnitentiam agere:& sub persona sua fragilitatem describit conditionis humanæ, quæ duorum hominum, interioris & exterioris, pugnantium inter se bella perpetitur. Sic Hieronymus.

40. Augustinus verò, ex quo sumpsit Glossa, ait, nomine concupiscentiæ hoc loco designari eam, quæ est generale peccatum. Bona, inquit, est lex, quæ dum cõcupiscentiam prohibet, omnia peccata prohibet. Concupiscentiam porrò esse peccatum generale, dupliciter potest intelligi, vel quia in omni peccato continetur concupiscentia alicuius rei illicitæ: vel quia concupiscẽtia bonorum temporalium, ad vitium auaritiæ pertinens, est fons omnium malorum, Paulo id te-
1. ad Tim. 6. stante illis verbis: *Radix omnium malorum est cupiditas.* Sicut enim dixit Salomon:
Eccles. 10. *Pecuniæ omnia obediunt.* Et simile dici potest de concupiscentia carnis. Paulus certè citat hic præceptum legis, dicentis: *Non concupisces*, quod non ita præcisè
Exod. 20. est positum in lege, sed cum adiunctione illa: *Non concupisces rem proximi tui*, quibus præceptis lex prohibere voluit interiorem actum concupiscentiæ circa adulterium & furtum: nam externum actum separatim & distinctè interdixerat illis præceptis: *Non mœchaberis.* Et, *Non furtum facies.* Dicitur quidem in libro Ec-
Locus Ecclesiastici c. 10. clesiast. cap. 10. *Initium omnis peccati esse superbiam*; Sed sciendum est, superbiam esse initium & radicem omnis peccati quantum ad auersionem ab incõmutabili bono, qui est DEVS, quæ auersio in omni peccato reperitur: cõcupiscentia autem, de qua nunc loquimur, radix est & initium omnis peccati, quantum ad conuersionem peccantis ad bonum creatum & commutabile.

41 Illud verò: *Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me*
S. Hieronym. *omnem concupiscentiam.* Explanans B. Hieronymus in epistola ad Algasiam, quam supra memorauimus, hunc in modum scribit: Quemadmodum medicina non est causa mortis, si ostendat venena mortifera, licet his mali homines abutãtur ad mortem, vt vel se interficiant, vel insidientur inimicis: ita lex data est, vt

peccato

peccatorum venena monstraret, & hominem malè sua libertate vtentem, qui priùs ferebatur improuidus,& per præcipitia labebatur, freno legis retineat;& compositis doceat incedere gressibus,vt seruiamus Deo in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ:id autem est,vt viuamus sub præcepto,qui priùs in modum brutorum animalium dicebamus: *Manducemus, & bibamus: cras enim moriemur.* 1 ad Cor. 15. Quòd si subintrante lege,quæ docet quid facere,& prohibet quod non facere debemus, vitio nostro,& incontinentia feramur contra scita legalia: videtur lex causa esse peccati: quippe dum prohibet concupiscentiam, quodammodo eam inflammare cognoscitur. Secularis apud Græcos sententia est: Quidquid licet, minùs desideratur: ergo à contrario, quidquid non licet, fomentum,& incentiuum accipit desiderij. Vnde & Tullius de parricidarum suppliciis apud Athenienses Solonem scripsisse negat,ne non tam prohibere,quàm commonere videretur. Tullius. Igitur lex apud contemptores, & legum præcepta violantes, videtur esse occasio delictorum: dum prohibendo quod non vult fieri, ligat eos vinculis mandatorum:qui priùs absque lege peccantes, non tenebantur criminibus.Hæc Hieronymus.

42. S. Augustin. Augustinus autem hunc ipsum Pauli locum interpretans in libro, in quo explanat nonnullas huius epistolæ sententias Pauli, numero 39. Propterea, inquit,dictum est, peccatum occasione accepta per legem fuisse ingrauatum magis,quia desiderij prohibiti fructus dulcior est. Vnde etiam quæcumque peccata occulte fiunt, dulciora sunt, quamuis mortifera ista dulcedo sit. Inde est, quod apud Salomonem fallacis doctrinæ imagine sedens mulier,& inuitans,vt ad se veniant insipientes, scribitur dicere: *Panes occultos libenter edite, & aquam furtiuam dulcem bibite.* Locus Prouerb. 9. Ista autem dulcedo est occasio, per mandatum inuenta, peccati,quæ cùm appetitur,vtique fallit, & in maiores vertit amaritudines.

Caietanus. Caietanus autem huius loci & doctam, & sententiæ verborum Apostoli satis congruentem,aptamque interpretationem tradens, verba Pauli singulatim ita declarat: *Occasione accepta.* Non dicit,occasione data,quia lex non dat occasionem peccandi; sed dicit: *Occasione accepta*, quia ex notitia per legem habita, occasionem accepimus ampliùs,& grauiùs peccandi.*Peccatum.*Nomine peccati, significatur fomes internus, hoc est, inferior pars animi, tendens ad bonum delectabile secundum sensum,siue mundum. Hæc enim pars appellatur peccatum multiplici ratione; tum causaliter, quia est causa peccati, vel quia est effectus peccati primi parentis: tum formaliter, in quantum est pars peccati originalis.Hæc,inquam,pars animi appellata peccatum,est illa,quæ accepit occasionem.*Per mandatum.*Non vt instrumentum,neque vt mediū ad hoc adhibitum; sed vt per contrarium à se depellendum.Quod vt clariùs intelligatur,aduertendum est,naturale esse vnicuique insurgere in suum contrarium approximatum sibi,vt patet in rebus naturalibus, in calore scilicet,& frigore. Lex autē vetans concupiscere, est quasi contrarium quoddam approximatum parti animi concupiscenti:repræsentatur enim concupiscenti animo præceptum legis,vt contrarium libertati eius: quamobrem occasionem accipit irruendi contra præceptum, & nitendi ad concupiscentiam vetitam per mandatum. Ex quo apparet,quòd concupiscens animus non vtitur mandato vt instrumento,aut medio ad concupiscendum:sed occasionem ex eo accipit concupiscendi,tanquam defendens libertatem suam, cui contrarium esse apprehendit mandatum. *Operatum est in me omnem concupiscentiam.* Id est, omne genus concupiscentiæ; habet enim concupiscentia multas partes: vnde & in Exodo dicitur: *Non concupisces vxorem proximi tui, non bouem, non asinum, non ancillam,* &c. Exod. 20. Est autem sermo de

concupiſcentia actuali: nitente enim animo pro ſua libertate, à nullo frenatur, eius concupiſcentia: ſed quandoque quod prius non concupiſcebat, ægrè ferens per mandatum coërceri, incipit concupiſcere. Hæc Caietanus.

43. Sed quam vocat Apoſtolus omnem concupiſcentiam, dicens, peccatum eſſe operatum in ipſo omnem concupiſcentiam. S. Hieronymus interpretatus eſt omnes paſſionum, & perturbationum ſpecies, vt ex verbis eius ſuprà memoratis manifeſtum eſt. S. Auguſtinus in loco proximè citato, omnem concupiſcentiam interpretatur ſummam, & conſummatam: nam ante legem concupiſcebat homo quæ erant mala, poſt legem autem concupiſcit non ſolùm quæ ſunt mala, ſed etiam quæ ſunt prohibita: & ita accedente præuaricatione legis, crimen augetur. Auguſtini verba ſunt hæc: Intelligendum eſt, non omnem fuiſſe concupiſcentiam, antequam legis prohibitione aucta eſſet: augetur enim prohibitione concupiſcentia, quando deeſt gratia liberatoris. Et ideò nondum eſt omnis concupiſcentia, antequam per legem prohibeatur. Cùm autem prohibita fuerit, deſiſtente, vt diximus, gratia, tantùm creſcit concupiſcentia, vt ita in ſuo genere, omnis, id eſt, conſummata fiat: vt etiam contra legem faciat, & præuaricatione crimen accumulet. Sic Auguſtinus. Alij omnem concupiſcentiam dici putant concupiſcentiam omnis rei illicitæ. Alij ſecundum omnes gradus concupiſcentiæ, id eſt, in cogitatione, delectatione, cõſenſu, & opere: Vel ſecundum omnes gradus intentionis, quia vehementiùs concupiſcuntur prohibita.

OCTAVA DISPVTATIO.

IN HÆRETICOS HVIVS TEMPORIS.

Qualem concupiſcentiam lex prohibuerit, dicens: Non concupiſces. *Et an hoc præceptum impleri ab hominibus poſſit in hac vita.*

44. ILLVD præceptum legis: *Non concupiſces:* hoc loco citatum ab Apoſtolo, ſatis grauem, & litigioſam excitauit controuerſiam inter Catholicos, & hæreticos huius temporis. Hæretici etenim cenſent, motus concupiſcentiæ ad res illicitas, quibus incitatur homo ad concupiſcendum aliquid contra legem DEI, & regulam rationis, verè, ac propriè peccata eſſe, etſi eis non adſit rationis, & voluntatis conſenſus. Catholici verò id pernegant, affirmantes, tantùm prohiberi concupiſcentiam ex deliberata ratione, & voluntatis electione prouenientem: nam ſine deliberato conſenſu voluntatis, propriè dictum peccatum eſſe non poſſe. Id porrò validiſſimis hiſce argumentis confirmant. Principiò, quod eſt homini naturale, non poteſt rationem habere mali, vel boni moralis, vel peccati: ſed concupiſcentia eſt naturalis homini ex eo proueniens, quòd homo duabus ex partibus eſt conſtitutus, multùm inter

Motus concupiſcentiæ ad illicita, inuoluntarios, non eſſe peccata.

ſe

se differentibus, ratione, & sensu, & appetitu rationali, atque sensitiuo: nec minùs naturale est homini concupiscere secundum sensum delectabilia, quàm sit esurire, sitire, ægrotare. Quocirca, si quis homo crearetur ex nihilo à DEO in puris, vt vocant, naturalibus, hoc est, & sine peccato originali, & sine gratia, is proculdubio similiter haberet, ac sentiret concupiscentiæ motus, rationi minimè obsequentes, vt nos sentimus. Deinde, peccatum vsque adeò necesse est voluntarium esse, vt nullo modo esse possit peccatum propriè dictum, si voluntarium non fuerit, vt docet S. Augustinus in libro de vera religione, cap. 14. & primo libro retractationum, cap. 13. Sed eiusmodi motus concupiscentiæ, non sunt in arbitrio, & potestate hominis, vt in hoc ipso capite paulò infrà ostendit Apostolus, illis verbis: *Non quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio: nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Et in capite 5. epist. ad Galatas: *Caro*, inquit, *concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem: hæc enim sibi inuicem aduersantur, vt, non quæcumque vultis, illa faciatis.* Si motus igitur concupiscentiæ præuenientes iudicium, & arbitrium hominis, non sunt in eius potestate; rationem propriè dictam peccati habere non possunt. Adhæc, quidquid habet rationem peccati propriè dicti, omnino tollitur per gratiam baptismalem, per quam nempe, vt Paulus præcedenti capite docuit, Christiani mortui sunt peccatis, & destructum est corpus peccati: sed post Baptismum in hominibus, etiam iustis, & sanctis, manent istiusmodi motus concupiscentiæ repugnantes rationi; non igitur peccata dici possunt. Postremò quod est homini ineuitabile, non potest esse peccatum: non enim DEVS iubet hominem facere aliquid, vel vitare, quod sit ei impossibile, etiam per gratiam ipsius adiuto: alioqui non dixisset CHRISTVS Dominus: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, (DEI) Nec Ioannes dixisset, mandata eius grauia non esse: nec dixisset Dominus: *Iugum meum suaue est, & onus meum leue.* Quocirca B. Hieronymus meritò execratur blasphemiam eorum, qui DEVM impossibile aliquid præcepisse homini dicunt: & mandata DEI non omnia à singulis hominibus, sed in commune tantùm ab omnibus seruari posse: subditque, tam eos errare, qui cum Manichæo dicunt, non posse hominem vitare peccata; quàm qui cum Iouiniano affirmant, posse hominem in hac vita, eò peruenire, vt peccare non possit. Huius non absimile est, quod ait S. Augustinus in Sermone 61. de tempore: Quia, inquit, mentiri non potest ipsa veritas; iam vanas excusationes suas relinquat humana fragilitas. Nam nec impossibile aliquid DEVS imperare homini potuit, qui iustus est: nec damnaturus est hominem pro eo, quod non potuit vitare, qui pius est. Quid tergiuersamur incassum? Nemo, quantum possumus, meliùs nouit, quàm qui nobis ipsum posse donauit. Sic Augustinus.

B. Augustin. *Matth. 19.* *1. Ioann 4.* *Matth. 11.* *S. Hieron.* *S. Augustin.*

45. Hanc ipsam Catholicam doctrinam tradiderunt, & confirmarunt Patres in nouissimo generali Concilio Tridentino, in cuius decreto de originali peccato decernitur, concupiscentiam, quæ manet in baptizatis, non esse peccatum propriè dictum: eamque, fortiter ipsi reluctantibus, non solùm non obesse, sed prodesse etiam plurimum. B. certè Augustinus quamplurimis in locis idem confirmat, docens, quidquid in concupiscentia est peccati, totum id penitùs auferri per Baptismum. Audi breuem eius hac de re sententiam in capite 25. primi libri de Ciuitate DEI, his verbis comprehensam: Si illa concupiscentialis inobedientia, quæ adhuc in membris moribundis habitat, præter nostræ voluntatis legem, quasi lege sua mouetur: quanto magis absque culpa est in corpore non consentientis, si absque culpa est in corpore dormientis? Idem apertiùs dixit in

Concilium Tridentinum. *S. Augustin.*

ser

sermone 4. de verbis Apostoli: Noli, inquit, mirari, quisquis es, qui carnalibus concupiscentiis cedis, atque consentis, qui eas vel bonas putas ad explendam libidinis saturitatem; vel certè licèt esse malas agnoscas, eis tamen cedendo, consentis, & quò ducunt sequeris, & ea, quæ malè suggerunt, perpetras: totus es tu carnalis; tu quisquis es, totus carnalis es. Si autem concupiscis quidem quod lex vetat, dicens: *Non concupisces:* seruas tamen aliud, quod item lex iubet,
Eccles. 18. dicens: *Post concupiscentias tuas non eas:* mente spiritalis es, licet carne sis carnalis. Aliud est enim non concupiscere, aliud, post concupiscentias suas non ire: non concupiscere enim omnino, perfecti est: post concupiscentias autem suas non ire, pugnantis est, luctantis est, laborantis est: vbi feruet pugna, quare desperatur victoria? sed quando erit victoria? quando absorbebitur mors in victoria? tunc enim erit vox triumphantis, non sudor pugnantis, quando futura est vox
1. ad Cor. 15. ista triumphantis? *Cùm corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc in-*
Ibidem. *duerit immortalitatem.* Vide victoriam, audi exultantem, expecta triumphantem: *Tunc fiet sermo, qui scriptus est: Absorpta est mors victoria tua: vbi est mors victoria tua? vbi est mors contentio tua? vbi est mors aculeus tuus?* Ecce, erat, & iam non est. Contentio autem, & stimulus mortis, peccatum est, de quo Paulus hoc loco: *Non quod volo,* inquit, *bonum, hoc ago: Si autem quod nolo, illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Sic ibi Augustinus.

46. Idem in libro contra duas epistolas Pelagianorum, capite 13. repellens calumniam, qua Pelagiani calumniabantur Catholicos, quasi dicentes, per Baptismum non penitùs auferri peccata, sed tantùm radi: quia dicebant, post Baptismum manere etiam in iustificatis concupiscentiam, hoc modo scribit: Dicunt etiam (Catholici, vt eis affingebant Pelagiani) Baptisma non dare omnem indulgentiam peccatorum, nec auferre crimina, sed radere, vt omnium peccatorum radices in mala carne teneantur. Quis hoc aduersus Pelagianos, nisi infidelis affirmet? Dicimus enim, Baptisma dare homini indulgentiam peccatorum, & auferre crimina, non radere; nec peccatorum radices in mala carne teneri, quasi rasorum in capite capillorum, vnde crescant iterum resecanda peccata. Verùm de ista concupiscentia carnis, quæ manet etiam in baptizatis, propter quam scilicet istam calumniam Pelagiani Catholicis intendebant, falli eos credo, vel fallere alios velle: cum qua concupiscentia necesse est, vt etiam baptizatus, etiamsi diligentissimè proficiat, & SPIRITV DEI agatur, pia tamen mente confligat. Sed hæc concupiscentia, etiamsi vocatur peccatum, non vtique peccatum est; sed vocatur peccatum, quia peccato facta est: sicut scriptura, manus cuiusque dicitur, quòd manus eam fecerit: peccata autem sunt, quæ secundum carnis concupiscentiam, vel per ignorantiam illicitè fiunt, dicuntur, cogitantur: quæ, etiam transacta, reos terrent, si non remittantur, & ista ipsa carnis concupiscentia, in Baptismo sic dimittitur, vt quanquam tracta sit à nascentibus, nihil tamen noceat renascentibus. Nec propter istam concupiscentiam, cuius iam reatus lauacro regenerationis absumptus est, dicunt in oratione Do-
Matth. 6. minica baptizati: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Sed propter peccata, quæ fiunt siue in eius concupiscentiæ consensu, siue cùm per ignorantiam malum quasi bonum placet. Illud sanè, quod in oratione
Ibidem. Dominica dicitur: *Nec nos inferas in tentationem; Sed libera nos à malo:* propter
Iacobi 1. ipsam concupiscentiam dicitur. Nam vt ait S. Iacobus Apostolus: *Vnusquisque*
Locus epist. Iacobi cap. 1. *tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illectus: deinde concupiscentia cùm conceperit, parit peccatum: peccatum verò cùm consummatum fuerit, generat mortem.* Sic eo loci Augustinus. Ex verbis autem Apostoli Iacobi proximè memoratis manifestum

fit,

sit, cum distinguere primos illos motus concupiscentiæ aduersus rationem à peccato, quod deinde ab ea paritur, cùm ei voluntas rationalis assentitur. Nam illud: *Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illectus*, denotat motus illos concupiscentiæ, insurgétes aduersus rationem, in quibus nondum est peccatum. Illud porrò quod adiunxit, *Concupiscentia cùm conceperit, parit peccatum*. Significat, cùm concupiscentia trahit ad se assensum voluntatis, hoc enim vocat S. Iacobus conceptum cócupiscentiæ, tunc ex concupiscentia nascitur peccatú.

Cæterùm illud quæstionem habet, huic loco minimè alienam, An concupiscentia, de qua lex præcepit. *Non concupisces*, sit concupiscentia carnalis, & sensitiua, communis homini cum brutis, & pertinens ad sensitiuum appetitum, qui diuiditur in concupiscibilem & irascibilem: an verò sit concupiscentia rationalis, quæ propriè nominatur voluntas: verbum enim concupiscendi, de vtroque appetitu, tam rationali, quàm sensitiuo vsurpari solet à laudatis præsertim latinæ linguæ scriptoribus. Intelligimus porrò ad præsens, vocabulo concupiscentiæ, non ipsam naturalem concupiscendi facultatem, siue potentiam; sed actum ipsum concupiscendi ab ea facultate prouenié tem. Et quod concupiscentia per legem prohibita, sit carnalis & sensitiua concupiscentia, eo probari argumento posset, quod Apostolus hoc loco disserens super isto legis præcepto, loqui videatur de concupiscentia carnali, & sensitiua: id enim non obscurè indicant verba illa: *Condelector legi* DEI *secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Igitur ego ipse mente seruio legi* DEI, *carne autem legi peccati. Et scio quia non habitat in me, hoc est, in carne mea bonum.* Eodem spectat illud eiusdem Apostoli: *Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem.* Ex aduerso autem, videtur lex non hanc prohibuisse concupiscentiam sensitiuam, sed rationalem, quę est propria hominis, id est, prauas cupiditates, quas mala voluntas hominis parit. Præcepta enim legalia pertinent ad voluntatem rationalem hominis, per quam homo liber est & indifferens ad eligendum bonum, vel malum; ideóque legem seruando, laudem & præmium; non seruando, reprehensionem, & pœnam iustè meretur. Adiice, quod motus sensitiuæ concupiscentiæ non sunt in arbitrio, & potestate hominis, non igitur lege prohibentur: nulla enim lex iubet hominem aliquid facere, quod sit homini facere impossibile, vel ineuitabile. His accedit, quod in capite vigesimo libri Exodi, vbi traditur istud præceptum legis, non dicitur præcisè, Non concupisces, sed cum multiplici adiunctione: *Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis vxorem eius, nō seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.* Istiusmodi autem rerum concupiscentia, magis pertinet ad voluntatem rationalem, quàm ad appetitum sensitiuum.

47. *An concupiscentia quale ge vetatur, sit appetitus sensitiui, an rationalis qua voluntas dicitur.*

Ad Gal. 5.

Videtur igitur dicendum, concupiscentiam lege prohibitam, intelligi posse concupiscentiam carnalem, & sensitiuam, non quidem simpliciter, & præcisè, sed vt à ratione approbatam & placitam voluntati: siue vt concupiscentia carnalis ad sui assensum & obsequium pertrahit voluntatem hominis. Illud quoque dici potest, & verò rectius dictu videtur, atque probabilius, prohiberi lege concupiscentiam rationalem, non simpliciter, sed conformem concupiscentiæ carnali, & tendentem ad eas delectationes & voluptates, quæ propriè sunt carnalis concupiscentiæ. Quod si Apostolus illud præceptum legis referat ad concupiscentiam carnalem, id propterea fecit, quia concupiscentia rationalis prohibetur, vt consentiens, & conformis carnali: & quia rationalis concupiscentia excitatur & inflammatur à carnali, & ad obtinendum id quod concupiscit, vtitur car

48. *Auctoris sententia.*

tur carnali concupiscentia tanquam instrumento. Vtraque autem hæc interpretatio elici potest ex eo quod Paulus suprà dixit; *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius.* Vocabulo peccati, Apostolus, intellexit fomitem siue concupiscentiam, è peccato natam, & incitantem ad peccatum. Vetat igitur Apostolus concupiscentiam, non quidem non esse in nobis, id enim fieri non potest, dum vitam hanc mortalem viuimus: sed vetat eam regnare in nobis, id autem est, ne præualeat, & sibi assentiri & obsequi faciat rationalem hominis volútatem. Et quod præcipuè vetetur id, quod est proprium rationalis voluntatis, sed ostendit, quod proximè adiungit, *Vt obediatis concupiscentiis eius.* Hoc est profectò, quod lex vetat, voluntatem nempe hominis non velle, neque cupere quod vult concupiscentia carnis, nam id est obedire ei.

Ad Rom. 6.

NONA DISPVTATIO.

An huic doctrinæ Catholicæ contraria hæreticorum sententia, vllam vel ex rationibus, vel ex auctoritate probabilitatem habeat.

49. HÆRETICI nostri huius temporis, vt in aliis, per deuia errorum, & præcipitia cæci feruntur; ita etiam in eo, quod lex diuina præcepit: *Non concupisces*, & ab Apostolo commemoratum est, toto, vt aiunt, cœlo, à veritate aberrant. Arbitrantur enim, quod profectò absurdum, non modò Catholicis doctoribus, sed etiam optimis quibusque philosophis visum est, ipsos per se motus concupiscentiæ, rationi repugnantis, etiam citra assensum voluntatis, esse peccata propriè dicta, æternisque digna suppliciis, ea tamen hominibus iustificatis per CHRISTVM, non imputari à DEO ad damnationem. Esse autem istiusmodi concupiscentiæ motus, licet inconsultos & inuoluntarios, peccata, tribus huiusmodi rationibus probare, ac persuadere contendunt. Prima ratio est hæc. Quod lege diuina prohibetur, id si fiat, peccatum est: Sed lex diuina simpliciter & præcisè vetat concupiscentiam, non autem cum illa adiunctione, concupiscentiam tantùm deliberatam, vel voluntariam, dicés: *Non concupisces*, & Apostolus in hoc loco dixit: *Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces.* Ergo ipsi concupiscentiæ motus, per se prohibiti sunt, & ideo si fiant, peccata sunt. Quod autem lege diuina prohibita sit omnis concupiscentia, etiam quæ homini est ineuitabilis, confirmant testimonio Augustini, affirmantis in libro de spiritu & littera, cap. 36. ad vitam illam immortalem pertinere, vt impleatur præceptum illud, *Non concupisces*, ad præsentem autem vitam pertinere, vt seruetur illud, quod in libro Ecclesiastici c. 18. scriptum est: *Post concupiscentias tuas non eas.* Et in libro de nuptiis & concupiscentia c. 23. & c. 29. idem confirmat: Multũ, inquiẽs, boni facit, qui facit quod scriptũ est: *Post concupiscentias tuas non eas*, sed non perfectũ bonũ facit, quia nõ implet quod scriptũ est: *Nõ concupisces.* Ad hoc igitur dixit lex: *Nõ cõcupisces*, vt nos in hoc morbo inuenientes, medicinã gratiæ quæreremus, & in

Hæreticorũ sententia, & argumenta.

eo præ

eo præcepto sciremus,& quo debeamus in hac mortalitate proficiendo conari; & quo possit à nobis in illa immortalitate perueniri. Nisi enim quandoque istud perficiendum esset,nunquam iubendum fuisset. Sic ibi Augustinus:idemque tradit in sermone 4.de verbis Apostoli,& in lib.1.contra duas epistolas Pelagionorum,cap.13.

Sed isti rationi respondeo,illo præcepto legis non prohiberi quoslibet concupiscentię motus,sed deliberatos tantū & volūtarios,vt paulò supra docuimus in postrema parte superioris disputationis.Nam dicere, diuina lege prohiberi, & esse peccatum propriè dictum,etiam id quod non potest ab homine vitari,& præcipi à DEO homini,quod is seruare nō queat, nō modò falsū est,sed absurdum atque impium:Quod autem Augustinus dixit,præceptū illud, *Non cōcupisces*,non impleri in hac vita;sic est interpretandum: non vt significet non posse impleri ab homine in hac vita,quatenus eo pręcepto obligatur,& quatenus,nisi seruet ipsum,præuaricator existat:Sic enim,vt diximus, DEVS præciperet impossibile homini;& homo peccaret,& dānaretur de eo,quod vitare non potest. Sed voluit Augustinus dicere, si illud:*Non concupisces*, accipiatur præcisè, & vt ipsa sonant verba, tanquam excludens omnem malum concupiscendi actum, siue placitū rationali voluntati,siue non placitū; non posse in hac vita impleri, sed tunc impleri,cū corruptibile hoc,induet incorruptionē.Hac tamen ratione non est pręceptum obligans hominem in hac vita,& nisi seruetur,pręuaricatorem faciens,& reum mortis æternæ. 50. *Responsio ad 1. rationem hæreticorum* *Quo sensu dixit August. illud præceptum, (Non concupisces) non impleri in hac vita.* *1. Ad Cor. 15.*

Secunda hæreticorum ratio,est huiusmodi: Concupiscentia carnalis obstat, quo minus impleri posit ab homine in hac vita illud maximum legis præceptū:*Diliges Dominum* DEVM *tuum ex toto corde tuo*, à quo præcepto vniuersa lex pendet,ergo concupiscentia,quæ impedit obseruationē istius præcepti, peccatum est.Non posse autem præceptū diligendi DEVM ex toto corde in hac vita impleri,affirmat S.Augustinus in libro de spiritu,& litera,capite vltimo,dicens implendum esse in æterna vita,vbi videbimus DEVM facie ad faciem, & sicuti est.Ob id verò, etiam nunc illud nobis præcipi, vt admoneamur quid fide exposcere,quo spem præmittere,& obliuiscendo quæ retrò sunt,in quæ anteriora nos extendere debeamus. Idem etiam expresśius docet in libro de perfectione iustitiæ,scribens,hoc præceptum in illa plenitudine charitatis patriæ tantūmodo impleri posse.Et quia ei poterat obiici: Cur igitur præcipitur in hac vita, si seruari in ea non potest?Respondens, cur inquit, non præciperetur in hac vita ista perfectio,quamuis in hac vita eam nemo habeat?Non enim rectè curritur, si quo currendum est, nesciatur: quomodo autem sciretur, si nullis præceptis ostenderetur?Sic Augustinus. 51. *Secūda ratio hæreticorū.* *S. Augustin.* *1. Ioan. 1.* *Ad Philip. 3.*

Huius secundæ rationis fit hæc solutio:Licet concupiscentia obstet,quominus omninò purè ac perfectè posimus diligere DEVM ex toto corde,ita vt vellemus;non tamen impedit,ne præceptum dilectionis,ea ratione vt nos obligat, impleamus:nec talis concupiscentia reddit nos eius præcepti transgressores atque præuaricatores. Alioqui DEVS præcepisset homini aliquid seruandum in hac vita, quod is tamen seruare nullo modo posset: & quia Dominus noster dixit:*Si vis ad vitam ingredi, serua mandata* DEI, sequeretur, neminem mortalium,etiam iustificatum,posse vitam æternam adipisci.præserrim verò cùm Dominus noster de hoc præcepto diligendi DEVM, propriè loquens dixerit cuidam:*Hoc fac,& viues.* Dare autem DEVM homini etiam in hac vita gratiam seruandi hoc præceptum diligendi ipsum ex toto corde, apertè ostendit Moses in cap.30.Deuteronomij illis verbis: *Circumcidet Dominus* DEVS *tuus cor tuum, &* 52. *Secunda rationis solutio.* *Matth. 19.* *Infra 22.*

cor seminis tui, vt diligas Dominum DEVM *tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, vt possis viuere.* Quò planius autem intelligatur, quemadmodum præceptum hoc diligendi DEVM, ex toto corde, & possit, & non possit impleri in hac vita, scire conuenit, tribus modis posse DEVM ex toto corde diligi ab homine; & primus modus est perfectionis, possibilis tantùm in altera vita beatis: alter modus est præcepti obligantis omnes in hac vita: tertius modus est consilij, non obligantis, sed inuitantis. Atque hos tres modos egregiè declarat S. Thomas in 2.2. qu. 44. a. 4. dicens: Dupliciter contingit, ex toto corde DEVM diligere. Vno quidem modo in actu, id est, vt totum cor hominis semper actualiter in DEVM feratur, & ista est perfectio patriæ. Altero modo vt totum cor hominis habitualiter in DEVM feratur, ita scilicet, vt nihil contra DEI dilectionem cor hominis recipiat: & hæc est perfectio viæ, cui non cõtrariatur peccatum veniale, quia non tollit habitum charitatis, cum non tendat in oppositum obiectum, sed solùm impedit charitatis vsum. Perfectio autem charitatis, ad quam ordinantur consilia, est media inter duas prædictas perfectiones, vt scilicet homo quantum possibile est, se abstrahat à rebus temporalibus, etiam licitis, quæ occupando animum, impediunt actualem motum cordis in DEVM. Hæc S. Thomas.

Tres modi diligendi Deū ex toto corde. — *S. Thomas.*

53. Quod autem S. Augustinus dixit, præceptum dilectionis DEI non posse impleri in hac vita, B. Thomas in eadem quæstione, articulo sexto, ad hanc sententiam interpretatur: Præceptum, inquit, aliquod dupliciter potest impleri; vno modo perfectè, altero modo imperfectè. Perfectè quidem impletur, quando peruenitur ad finem, quem intendit præcipiens: impletur autem, sed imperfectè, quando etsi non pertingat ad finem præcipientis, non tamen receditur ab ordine ad finem. Sicut si dux exercitus præcipiat militibus vt pugnent, ille præceptum perfectè implet, qui pugnando, hostem vincit, quod dux intendit. Ille autem implet, sed imperfectè, cuius pugna ad victoriam non pertingit, non tamen contra disciplinam militarem agit. Intẽdit autem DEVS, vt homo totaliter DEO vniatur, quod fiet in patria, quando DEVS erit omnia in omnibus. Et ideò plenè, & perfectè in patria implebitur hoc præceptum: in via autem impletur, sed imperfectè: & tanto in via vnus alio perfectius implet, quanto magis accedit per quandam similitudinem, ad patriæ perfectionem. Nec quia non perfectè impletur in via, ideo peccatur in obseruando ipsum, quia sequeretur, quod nullus posset esse in vita ista sine peccato mortali: quod est contra id, quod dixit Apostolus: *Confirmabit vos vsque in finem sine crimine.* Verùm sicut miles, qui legitimè pugnat, licet non vincat, non ideo tamen culpatur, aut pœnam meretur: ita etiam qui in hac vita præceptum hoc non perfectè implet, nihil tamen agens contra diuinam dilectionem, non peccat mortaliter. Hactenus ex S. Thoma.

An præceptū dilectionis Dei possit impleri in hac vita. — *1. ad Cor. 15.* — *1. Ad Cor. 1.*

54. Quod autem B. Augustinus senserit, præceptum illud diligendi DEVM ex toto corde, ita posse in hac vita seruari, vt non tanquam transgressores, rei simus peccati mortalis æternæque damnationis; apertis verbis docuit ipse in libro de spiritu & littera, cap. vltimo hunc in modum scribens: Præceptum diligendi DEVM ex toto corde, in illa vita beata complebitur, cum videbimus DEVM facie ad faciem. Sed ideo nobis hoc etiam nunc præceptum est, vt admoneremur, quid fide exposcere, quo spem præmittere, & obliuiscendo quæ retro sunt, in quæ anteriora nos extendere debeamus. Ac per hoc quantum mihi videtur, in ea, quæ perficienda est iustitia, multum in hac vita ille profecit, qui quàm longe sit à perfectione iustitiæ, proficiendo cognouit. Sed dici potest quædam iustitia minor huic vitæ competens, qua iustus ex fide viuit, quamuis peregrinus à Domino, & ideo per fidem ambulans, nondum per speciem: ad quam iustitiam non

Secūdum B. Augustinū, præceptū diligēdi Deū prout obligat hominē, posse impleri in hac vita. — *Ad Philip. 3.* — *Habac. 2.* — *2. Ad Cor 5.*

non absurdè dicitur peruenire, ne iustus peccet. Neque enim si esse nondum potest tanta dilectio DEI, quanta illi cognitioni plenæ, ac perfectæ debetur, iam culpæ deputandum est. Aliud est enim, totam nondum assequi charitatem; & aliud, nullam sequi charitati contrariam cupiditatem. Quamobrem debet homo, quamuis longè minùs amet DEVM, quàm eum potest amare conspectum; nihil tamen appetere illicitum: quemadmodum etiam in iis, quæ adiacent sensibus corporis, potest oculus nullis tenebris delectari, quamuis non possit in fulgentissima luce desigi. Hæc Augustinus. Cauenda est igitur æquiuocatio illius verbi, *implere præceptum*: dupliciter enim sumi potest, vel vt opponitur transgressioni, siue omissioni præcepti; vel vt idem valet, quod plenè, & secundum absolutam perfectionem illud præstare. Ac priori quidem modo, præceptum diligendi DEVM impletur à sanctis in hac vita: posteriori autem modo, nequaquam, sed tantùm post hanc vitam à beatis in cœlesti patria.

DECIMA DISPVTATIO.

An quia B. Paulus, & Augustinus malos concupiscentiæ motus, etiam inuoluntarios, simpliciter vocant peccatum, ideò sint peccatum propriè dictum. Caluini quoque super hac ipsa re sententia, minimè proba, & recta discutitur.

TERTIA ratio, qua hæretici Catholicos vrgent, ex eo ducta est, quod Apostolus in hoc capite concupiscentiam simpliciter, & præcisè appellat peccatum, dicens: *Si quod nolo, illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Ecce Apostolus concupiscentiam repugnantem voluntati rationali, simpliciter appellauit peccatum: aduersantur igitur ei, qui negant, talem concupiscentiam esse peccatum propriè dictum: sed aiunt, impropriè dici peccatum, quia sit peccati effectus, & pœna, & causa. Istis enim manifestè contradicit S. Augustinus in libro 5. contra Iulianum, cap. 3. scribens, concupiscentiam, contra quam pugnat spiritus, & esse peccatum, & pœnam peccati, & causam peccati; quibus verbis apertè indicat S. Augustinus, concupiscentiam non solùm esse pœnam, vel causam peccati, sed ipsum etiam per se peccatum esse. Audiat lector verba ipsa Augustini: Sicut, inquit, cæcitas cordis, quam solus remouet illuminator DEVS, & peccatum est, quo in DEVM non creditur; & pœna peccati, qua cor superbum digna animaduersione punitur; & causa peccati, cùm mali aliquid cæci cordis errore committitur: ita concupiscentia carnis, aduersus quam bonus concupiscit spiritus, & peccatum est, quia inest illi inobedientia contra dominatum mentis; & pœna peccati est, quia reddita est meritis inobedientis; & causa peccati est, defectione consentientis, vel contagione nascentis. 55. *S. Augustin.*

Respondent Catholici, non esse inusitatum B. Paulo, simpliciter appellare peccatum, quod reuera non est peccatum: Is enim loquens de CHRISTO, quem 56. *Solutio rationis hæreticorum.*

quem DEVS PATER fecit quasi piacularem hostiam pro peccatis nostris,ait: *Eum,qui non nouerat peccatum,pro nobis peccatum fecit.* Haud dubiè,nomine peccati, significans hostiam pro peccato:qua significatione alibi etiam vtitur Scriptura, dicens,Sacerdotes comedere peccata populi,id est,hostias oblatas à populo pro suorum expiatione peccatorum. Augustinum porrò sensisse, concupiscentiam non esse peccatum propriè dictum,sed ita vocari,quòd sit effectus peccati,sicut scriptura dicitur manus eius, à quo facta est; & quia, cùm præualet, & vincit, parit peccatum, quemadmodum frigus dicitur pigrum, quia facit pigritiam in homine;manifestum est legenti quæ scripsit libro 6. aduersus Iulianum, capite 11.& libro 1.de nuptiis,& concupiscentia,cap.13.in libro autem 6.contra Iulianum,capite 5. distinguens malum à peccato, ait, concupiscentiam quidem esse malum quoddam,sed non esse peccatum;ita enim scribit:Tu,qui putas,quòd si malum esset concupiscentia,careret ea,qui baptizatus est,multum erras: omni enim peccato caret qui baptizatus est,non omni malo:quod planiùs ita dicitur, omni reatu omnium malorum caret, non omnibus malis caret. Nunquid enim caret corruptione corporis?ea non est malum,quod aggrauat animam? Et errauit qui dixit:*Corpus,quod corrumpitur,aggrauat animam?* Nunquid caret ignorantiæ malo, per quod à nescientibus innumerabilia perpetrantur mala. Horum itaque malorum præteritus omnis reatus sacro Baptismi fonte diluitur. Remittuntur ergo in renascentibus, minuuntur in proficientibus. Ignorantia minuitur veritate,magis,magisque lucente: Concupiscentia minuitur charitate,magis,magisque feruente. Ex hoc autem concupiscentia peior est,quàm ignorantia;quia ignorantia sine concupiscentia minus peccat:concupiscentia verò sine ignorantia grauiùs peccat. Et nescire malum, non semper est malum. Bonum quoque ipsum vtiliter aliquando ignoratur,vt opportunè sciatur.Nullo autem modo fieri potest, vt carnali concupiscentia bonum hominis concupiscatur; quandoquidem nec ipsa proles, libidine corporis, sed voluntate animi concupiscitur,quamuis non sine libidine corporis seminetur.Hæc Augustinus.

2. ad Cor. 5.

Osee 4.

Augustinus concupiscētiā citra voluntatis assensum, ait esse malum quoddā, non autem peccatum.

Sapient. 9.

57\. Caluinus porrò super hoc Apostoli loco tractans illud legis præceptum: *Non concupisces,* & docens, eo præcepto vetari ipsos per se malos concupiscentiæ motus,etiam inuoluntarios,ita scribit:Hoc vltimo præcepto,*Non concupisces*, tantam à nobis integritatem DEVS exigit, vt nulla nos vitiosa cupiditas ad malum sollicitet,vtcumque non accedat consensus. Et quidem superioribus Decalogi præceptis damnauerat haud dubiè DEVS quoscumque prauos affectus,animi nostri concipiunt:hoc autem præcepto damnauit ipsos etiam appetitus, quibus titillamur. Paulus autem ex hoc latenti concupiscentiæ morbo dicit,se reatum suum deprehendisse:vnde sequitur,quicumque eo morbo laborant,minimè esse excusabiles,nisi quatenùs culpam DEVS ignoscit.Tenenda interim tamen est illa distinctio inter prauas libidines,quę ad consensum vsque perueniunt; & concupiscentiam, quæ sic corda titillat, & afficit, vt in medio impulsu subsistat. Sic ille. Caluinus itaque ipsos concupiscentiæ motus, etiam inuoluntarios, & rationi repugnantes censet esse peccata prohibita illo legis præcepto: *Non concupisces*: idque probat eo, quòd in duobus aliis superioribus legis præceptis: *Non mœchaberis.* & , *Non furtum facies.* iam fuerat prohibita, & damnata deliberata voluntas,& cupiditas alienæ vxoris,& rei alienæ. Cùm igitur deinde adiungit duo illa præcepta: *Non concupisces rem proximi tui , non vxorem,*&c. Non obscurè significauit,etiam ipsam istarum rerum concupiscentiam, licet non placentem,vel etiam displicentem rationali voluntati,esse peccatum, ideoque prohiberi,

Caluini sententia refellitur.

Verùm

Verùm & Caluini sententiam, iam satis suprà ostendimus falsam esse; & ratio, qua eam fulcire, & firmare vult, perinfirma est. Lex enim in superioribus illis præceptis: *Non mœchaberis*. &, *Non furtum facies*, tantùm prohibuit externos actus adulterandi, & furandi: cùm verò addidit: *Non concupisces rem proximi tui, nec uxorem proximi tui*, prohibere voluit interiorem etiam animi concupiscentiam, sed voluntariam, & deliberatam istiusmodi rerum. Voluit enim huiusmodi præceptorum distinctione docere homines, non solùm esse peccatum, & fugiendam externam rerum affectionem, sed etiam interiorem animi cupiditatem rationali assensu approbatá. Enimuerò, hoc est discriminis inter legem diuinam, & leges humanas: quòd humana lex, quia internas animi affectiones, & actiones siue bonas, siue malas videre non potest: idcirco nec interna cordis humani peccata punire, iudicare, aut prohibere potest. Lex verò diuina, quoniam eius conditor DEVS est, quem nullum mentis humanæ latet secretum, ius, & potestatem habet, etiam in ea, quæ sunt intra hominis animum, tam iubendo, quàm vetando: & finis eius est, vt per obseruantiam legis bonus efficiatur homo absolutè, & coram DEO. Et quamuis interna peccata debitis suppliciis in hac vita lex diuinæ non puniat, docet tamen ea nequaquam fore impunita, sed post mortem meritis à DEO pœnis esse plectanda. 58.

Discrimé legis diuinæ, ac quæ humanæ

Si quis porrò de me quæret, cur non etiam in lege diuina de homicidio duplex datum sit præceptum; alterum de externo homicidij opere, alterum autem de interna concupiscentia faciendi homicidij, sicut datum est duplex præceptum de furto, & de externo actu furandi, & de interiori concupiscentia rei alienæ; & item datum est duplex præceptum de adulterio, de externo scilicet actu, & de interna concupiscentia. Equidem responderem, propterea id esse factum, quòd multo maior est humani animi procliuitas ad carnalem libidinem, & voluptatem, & ad auaritiam, quàm sit ad cædes hominum faciendas. Quò fit, vt frequentior, & acrior, ardentiorque fit in homine concupiscentia earum rerum, minúsque vitiosa; imò quasi naturalis vulgò putetur, tanquam pertinens ad conseruationem speciei humanæ, & indiuidui. Ea quoque sæpius foras prorumpit ingenti cum hominum iniuria, & damno. Quocirca vt tantùm hoc malum radicitùs ex animis hominum euelleretur, duplici fuit præcepto prohibendum. Non autem ita sæpe in tantam ira excedit acerbitatem animi, tantóque inflammatur furore, vt præceps homo ruat in cædes hominum. 59.

Cur in Decalogo non sit distinctè vetita cupiditas homicidij, sicut prohibita est furti, & adulterij.

Plerosque autem Iudæorum putasse, præceptis illis Decalogi, non interna peccata, sed externa fuisse prohibita, manifestum facit iudicium, quod Saluator noster dixit in suo sermone, quem habuit in monte. Volens enim veram legis præceptorum sententiam docere Iudæos, & falsam eorum intelligentiam, qua illi erant imbuti, corrigere; apertis verbis ostendit, præceptis illis legalibus non solùm externa peccata fuisse interdicta, sed interiorem etiam eorum concupiscentiam. Huc nempe spectant illæ Domini sententiæ: *Audistis, quia dictum est antiquis: Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicij. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicij*. Ea item: *Audistis, quia dictũ est antiquis: Non mœchaberis: ego autem dico vobis, quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est eam in corde suo*. Nec qui de vulgo erant Iudæorum, ita vt diximus, tantùm sentiebant, sed grauiores etiam, & sapientiores. Hebræus certè Iosephus, vir cæteroqui grauis, & doctus, non abhorruisse se ab ista vulgari Iudæorum opinione, non obscurè significauit in lib. 12. Antiquitatum, cap. 13. Polybium historicum eo nomine reprehendens, quòd Regem Antiochum ideò miserabili exitu periisse scripserit, quia templum Dianæ voluerit diripere. 60.

Error Iudæorũ circa intelligentiam præceptorum Decalogi.

Locus Mat. 5.

Iosephus.

Nam

Nam voluisse, inquit, tantùm, & non etiam perfecisse sacrilegium non videtur res digna supplicio. Ecce quod iste dixit de sacrilegio, idem de homicidio, furto, adulterio, aliisque sentiebant vulgò Iudæi. Atque hæc quidem ad præsens carptim dicta sint in Caluinum.

61. *Explicatur quod dixit Augustinus, concupiscentiam per se peccatū esse.* Illa porrò B. Augustini sententia ex cap. 3. lib. 5. contra Iulianum ab hæreticis prolata, nobisque opposita, in qua docet Augustinus, concupiscentiam etiam per se peccatum esse, non solum effectum, vel causam, vel pœnam peccati, ad hunc modum intelligenda est. Nomine peccati Augustinus intelligit, non peccatum morale, sed peccatum naturæ corruptæ: quemadmodum vitia, quæ sunt contraria integritati, & perfectioni naturæ, vocantur à Philosophis errata, & peccata naturæ, vt sunt monstra, & vt est naturalis cæcitas, vel surditas, vel mutitas. Quoniam autem integritas, & perfectio hominis est, vt potior eius pars, quæ est mens, & ratio, dominatum teneat: inferior autem, quæ est sensus, & appetitus, sit illi subiecta, & obediens: cùm carnalis concupiscentia, quæ ad partem inferiorem pertinet, rebellis est, & repugnans rationi, cui tanquam ancilla reginæ, famulari deberet, hoc ipsum appellatur peccatum, non quidem morale, sed naturale: Maneat igitur, concupiscentiam, cui abest voluntatis assensus, siue consensus, non esse peccatum propriè dictum, sed figuratè dici peccatum, quinque modis. Primùm, eo modo, quo proximè dictum est, deinde quia est peccati effectus. Tum quia est pœna peccati. Adhæc, quia vehementer incitat ad peccatum. Postremò, quia est instrumentum, quo per actum generationis, peccatum originale propagatur, & transfunditur in posteros Adæ.

Licèt concupiscentia propriè non sit peccatum, quinque tamen modis vocatur peccatum.

VNDECIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versus 9. vsque ad 14. Sine lege enim peccatum mortuum erat: ego autem viuebam sine lege aliquando. Sed cùm venisset mandatum, peccatum reuixit: ego autem mortuus sum, *& cætera, quæ sequuntur, vsque ad illud:* Scimus enim, quòd lex spiritualis est.

62. *S. Augustini.* HORVM verborum Apostoli breuem interpretationem in libro primo contra duas epistolas Pelagianorum, capite 9. S. Augustinus tradit huiusmodi: Quod ait: *Sine lege peccatum mortuum est.* Hoc significat: Peccatum sine lege tanquam non sit, latet, non apparet, penitùs ignoratur, tanquam in nescio quibus ignorantiæ tenebris sit sepultum. Et quod ait: *Ego autem viuebam aliquando sine lege:* non aliud significat, nisi viuere mihi videbar. Et in eo quod adiungit: *Adueniente mandato peccatum reuixit.* Quid est illud, *reuixit,* nisi eminuit, & apparuit. Nec tamen ait, vixit, sed, reuixit: vixerat enim aliquando in Paradiso, quando contra datum præceptum, satis apparebat admissum.

admissum. Cùm autem à nascentibus trahitur, tanquam mortuum sit, latet: donec repugnans iustitiæ, malum eius, prohibitione legis sentiatur: cùm aliud iubetur atque approbatur; aliud delectat, atque dominatur: tunc peccatum quodammodo in notitia nati hominis reuiuiscit, quod in notitia primi facti hominis aliquando vixerat. Hæc Augustinus.

Sed in illis verbis, *sine lege enim, peccatum mortuum erat*, coniunctio illa (*enim*) denotat verba hæc referri oportere ad superiora: paulò autē suprà dixerat Paulus, per legem peccatum esse manifestatum, & cognitum, nec hoc tantùm, sed ex occasione legis, etiam peccatum fuisse amplificatum, & ingrauatum. Sensus igitur erit, ante legem peccatum fuisse mortuum, id est, fuisse occultum, & abditū, & quasi sopitum, vt ipsum non aduerterent, nec æstimarent homines. Erat præterea peccatum eo nomine mortuum ante legem, quia tunc non ita exerebat vires suas, & minus inflammabat animum libidine peccandi; eratque minus graue ac damnabile, vt cui nondum esset legis adiuncta præuaricatio. Quod autem subdit Apostolus: *Ego autem viuebam sine lege*, interpretatur Augustinus: Viuere mihi videbar: quia peccatum ante legem non sic agnoscebam. *Post legem autem peccatum reuixit*, id est, apparuit, & innotuit. *Ego autem mortuus sum*, id est, mortuum me esse cognoui, agnoscens peccatum ex legis prohibitione, & præuaricatione. Illud porrò: *Peccatum reuixit*: alij interpretantur: acrius exeruit vires suas, cùm prius quasi sopitum esset. Frequenter enim in nobis ipsi experimur, fomitem aliquandiu latere in nobis tanquam sopitum, deinde magno velut impetu exurgere, & inardescere, & ad res prauas vehementer incitare. 63.

S. Hieronymus in epistola centesima quinquagesima prima, quam scripsit ad Algasiam, in respōsione ad octauam eius quæstionem proximè memoratam, verba Pauli refert ad quemlibet hominem, & ad ætatem, quam ante vsum rationis degit: tunc enim homo viuit sine lege, & peccatum est in eo mortuum: licet enim faciat ea, quæ sunt peccata, ea tamen ipsi non imputantur vt peccata. Post vsum autem rationis, peccatum reuiuiscit, id est, quæ facit peccata, etiam vt peccata imputantur ipsi, & ipse tanquam peccati reus, & mortis damnatur. Ponam hic verba Hieronymi. Cùm enim proximè autē disseruisset de lege naturali, quam DEVS in omnium hominum mentibus scripsit, nec vlli mortalium ignotam esse voluit, subdit hæc verba: Hanc legem nescit pueritia, ignorat infantia; & peccans absque mandato, non tenetur lege peccati. Maledicit patri, & matri, & parentes verberat: sed quia nondum accepit legem sapientiæ, mortuum est in eo peccatum. Cùm autem mandatum venerit, hoc est, tempus intelligentiæ appetentis bona, & vitantis mala; tunc incipit peccatum reuiuiscere, & ille mori, reusque esse peccati. Atque ita fit, vt tempus intelligentiæ, quo DEI mandata cognoscimus, vt perueniamus ad vitam, operetur in nobis mortem, si agamus negligentius: & occasio sapientiæ, seducat nos atq; supplantet, & ducat ad mortem. Non quod intelligentia, peccatum sit: Lex enim intelligentiæ sancta, & iusta, & bona est: sed per intelligentiam peccatum atque virtutum, mihi peccatum nascitur, quod priusquam, peccatum esse non noueram. Atque ita factum est, vt quod mihi pro bono datum est, meo vitio mutetur in malum, & vt hyperbolicè dicam, nouoque verbo vtar ad explicandum sensum meum, peccatum, quod priusquam haberem intelligentiam, absque peccato erat, per præuaricationem mandati, incipiat mihi esse peccantius peccatum. Hactenus ex B. Hieronymo. 64. S.Hieronym.

Nec dissimiliter B. Augustinus proximè dicto loco interpretatur hæc Apostoli verba: Per illud, inquit: *Ego viuebam aliquando sine lege*, ætatem suam prima 65. S. Augustin.

 ab infan

ab infantia, ante rationales annos voluit intelligi. Per id verò quod adiungit: *Adueniente mandato peccatum reuixit, ego autem mortuus sum*, iam se præcepti capacem, sed non efficacem, & ideo præuaricatorem legis ostendit. Nec moueat quod ad Philippenses scripsit, se conuersatum esse sine querela secundum iustitiam, quæ in lege est: potuit enim esse intus in affectionibus prauis præuaricator legis, tamẽ conspicua opera legis implete, vel timore hominũm, vel ipsius DEI; sed pœnæ formidine, non dilectione, ac delectatione iustitiæ. Talem verò se fuisse sciens Apostolus ante gratiam DEI, quæ per CHRISTVM Dominum est, alibi hoc apertissimè confitetur, ita scribens Ephesiis: *In quibus & nos omnes aliquando conuersati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis & affectionem: & eramus naturaliter filij iræ, sicut & cæteri. DEVS autem, qui diues est in misericordia, propter multam dilectionem qua dilexit nos; cùm essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos CHRISTO, cuius gratia sumus salui facti.* Hæc Augustinus. Sed quod ait, Paulum non fuisse antequam CHRISTI fidem, & gratiam accepisset, verè iustum, sed peccatorem coram DEO, indiget consideratione. Posset enim opponi Augustino illud quod ipsemet Paulus de se affirmat in capite primo posterioris epistolæ ad Timotheum, scribens: *Gratias ago DEO, cui seruio à progenitoribus meis in conscientia pura.* Et alio loco: *Ego*, inquit, *omni conscientia bona conuersatus sum ante DEVM vsque in hodiernum diem.*

Ad Ephes. 2.

An Paulus antequam Christi fidẽ & gratiam acciperet, fuerit aliquando verè iustus.

Actorum 23.

66. Sed non est silentio inuoluenda hoc loco, noua quædam horum Pauli verborum interpretatio Caietani, referentis ista verba ad primum hominem Adamum, statim vt is à DEO creatus est, & priusquam acciperet præceptum non edendi fructum arboris scientiæ boni & mali: id enim vult significari illis verbis: *Ego autem viuebam aliquando sine lege*, illis autem verbis: *Sed cùm venisset mandatum, peccatum reuixit, & ego mortuus sum.* ait significari statum Adami post violatum illud DEI præceptũ. Verba Caietani sunt huiusmodi: Creatis primis parentibus, priusquam DEVS daret eis mandatum de non comedendo fructum illius arboris vetitæ, homo sine lege viuebat, & peccatum mortuum erat. Quod enim tunc viueret vita boni moris, & sine lege, ex eo patet, quod erat in statu gratiæ & innocentiæ, & nec dum legem vllam particularem acceperat. Peccatũm etiam tunc in eo mortuum erat: quia fomes peccati, qui est causa peccati in nobis, & ideo peccatum nominatur, mortuus erat quantum ad hoc, quod est exire in actum peccati, erat enim velut ligatus per donum iustitiæ originalis, in qua creatus est homo. Ex primo itaque statu hominis, per locum à maiori probat Apostolus intentum suum, dicendo: *Sine lege enim*, hoc est, ante mandatum aliquod positiuum, *Peccatum*, hoc est, fomes, siue inferior pars animi, quatenus ad peccandum inclinat. *Mortuum erat*, id est, tanquam mortuum, erat sopitũ per iustitiam originalem. *Ego autem*, in persona sua Paulus intelligi vult statum primi hominis, *Viuebam*, vita nempe spiritus & corporis sine necessitate moriendi, & vita, quæ est contraria vitæ peccati. *Sine lege aliquando*, in illo scilicet primæuo statu, cùm nondum lex aliqua positiua data esset homini. *Sed cùm venisset mandatum*, illud nimirum DEI præceptum: *In quacumque die comederis ex eo, morte morieris. Peccatum reuixit.* Sopita enim pars inferior animi, reuixit ad peccandum, non quod antea vixisset in homine peccatum, sed quia dixerat, peccatum fuisse in eo mortuum, conuenienter adiunxit ipsum reuixisse. Verificatur autem quod reuixerit, sicut verificatur quod mortuum fuerit; per priuationem scilicet vitæ actualis peccati, non quam habuerat, sed quam habuisset: nisi enim adfuisset ei donum originalis iustitiæ, sensualitas hominis exisset in actum peccandi, quod est actuale viuere peccati. Reuixit autem in homine peccatum, audito à serpente

Noua quædam, sed acuta Caietani, & Theodoreti interpretatio.

Genes. 2.

Genes. 2.

pente præcepti nomine: *Cur præcepit vobis* DEVS, &c. *Ego autem mortuus sum*, id est, fui: vita siquidem peccati, fuit mors mea: nam actualiter peccare, fuit mors & animæ, & corporis: anima enim mortua est spiritualiter, & corpus mortuum, est, quia propter peccatum incurrit in necessitatem moriendi. Hactenus ex Caietano. *Genes. 3*

Nec videtur dissimile quod super eisdem istis verbis Pauli, scribit Theodoretus. Adam, inquit, ante transgressionem, non habebat nsennm mortis. Cùm autē DEVS præceptum ei dedisset de non edendo fructum vnius arboris, statim diabolus per serpentem accessit ad mulierem, & fallacibus cum ea sermonibus vsus est. Illa verò inescata, cùm fructus pulchritudinem aspexisset, à voluptate superata, præceptum transgressa est: & vnà cum Adamo, qui etiā particeps eius fuit, mortis decretum accepit. Sic Theodoretus. Sed profectò interpretatio ista Caietani, non solùm duriuscula est, nec verbis Apostoli commodè applicabilis; sed etiam consilio & proposito Pauli in hoc loco minimè apta neque congruens est. Paulum enim hoc in loco, non loqui de illa singulari lege, quæ Adamo data est in Paradiso, sed de lege, quæ per Mosen à DEO data est Hebræis, præcipuè autem de ea parte illius legis, quæ vocatur Decalogus, eo manifestè constat indicio, quod Apostolus totius disputationis, quam tractat in hoc loco, suprà initium fecit, &, quasi fundamentum quoddam iecit, illud Decalogi præceptum, *Non concupisces*, dicens: *Sed concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces*, Hinc porrò deinceps, quasi religata & connexa, subsequens à Paulo contexitur disputatio. 67. *Theodoretus Genes. 2.* *Infra 3.* *Refellitur proximè dicta interpretatio Caietani.*

Sed cur Paulus mandatum siue legem, appellauit sanctam, & iustam, & bonam? Theodoretus sanctam interpretatur, quia docet bona quæ agere, & mala quæ fugere hominem, oporteat: Iustam, quòd in transgressores iustam animaduersionis sententiam ferat: bonam, quod iis qui eam seruant, vitam præparet. B. Thomas, & Caietanus aiunt, vocari sanctam, propter præcepta ceremonialia, quæ ad sanctitatem diuini cultus pertinent: iustam autem, propter præcepta iudicialia: bonam verò, propter moralia præcepta. Sed quid est illud, quod deinde subdit Paulus: *Vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum* Sciat lector, pro illo: *peccans peccatum*, græcè legi *ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία*, nec nomen illud *ἁμαρτωλὸς* est participium respondens latino illi participio, peccans, quo vsus est Latinus interpres: sed est nomen adiectiuum, quasi dicas, sceleftum scelus, vel si fingere licet, peccaminosum peccatum. Sanctus Hieronymus in epistola ad Algasiam expressit, peccantius peccatum. Si latinè nomen peccati esset generis masculini, vt velut de homine liceret dicere, peccatum vehementer peccator, minus esset dura locutio. Græcè fœminini generis est nomen peccati *ἁμαρτία*, quam vocem si latinè liceret reddere peccantiam, dici posset, peccatrix peccantia. Augustinus lib. primo ad Simplicianum quæstione prima dixit, supra modum peccator peccatum. Annotauit Origenes Paulum inducere hoc loco peccatum quasi personam quandam; per eam figuram quæ dicitur à Rhetoribus Prosopopœia. Sensus igitur horum Pauli verborum, est huiusmodi: Vt peccatum illud, quod in me erat, sed latebat, id est, fomes peccati, fieret supra modum peccatum, id est, ingens, & exuperans peccatum: dum non modò mala concupiscendo delinquit, verùm etiam præuaricationis reatū addit per occasionē legis. 68. *Cur lex dicitur sancta, iusta, & bona.* *Theodoretus* *S. Thomas.* *Caietanus.* *S. Hieronym.* *S. Augustin.* *Origenes.*

Iuuat in extrema parte huius disputationis indicare lectori sententiam quandam, planè Pelagianam, Auctoris commentariorum in hanc epistolam ad Romanos, qui falsò nomen fert B. Hieronymi. Is enim superiora illa Pauli verba explanans: *Sine lege enim peccatum mortuum erat*, hæc scribit: Si cùm lex non 69. *Confutatur sentētia quadam Pelagiana aucteris cōmētariorū in hāc Pau-*

epistolã, quæ falsò nomen fert S. Hieronymi. esset, peccatum mortuum est: insaniunt, qui de Adam per traducem asserunt venire peccatum. Sic iste, secundum dogma Pelagiani, negãs propagationem originalis peccati ex Adamo in posteros eius. Idque videtur paucis illis verbis sic
Ad Rom. 4. argumentati voluisse: Vbi non est lex, ibi peccatum esse non potest, vt quod semper sit transgressio alicuius legis: sed infantes nullius obseruatione legis tenentur, cum rationis & liberi arbitrij vsum habere non possint: ergo nullum in eis peccatum esse potest. Sed argumentatio ista vim & locum haberet in peccato actuali, quod propria voluntate committitur: non habet autem in originali peccato, quod propria infantis voluntate non admittitur, sed per generationem carnalem ab Adamo trahens naturam humanam peccato eius actuali vitiatam, & iustitia originali spoliatam; vnà quoque trahit peccatum originale.
Genes. 2. Sicut autem Apostolus suprà dixit, capite quinto, omnes homines peccasse in Adamo, ita dicendum est, omnes homines in Adamo violasse legem, quæ data illi fuerat à DEO. Vel vnus itaque hic locus istius Auctoris, satis ostendit, commentarios illos non in Catholica B. Hieronymi officina, sed in hæretica Pelagianorum schola esse confectos.

DVODECIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versus 14. SCIMVS enim quia lex spiritualis est, ego autem carnalis sum venundatus sub peccato.

70. QVONIAM suprà initio huius capitis dixerat Apostolus: *Scientibus enim legem loquor:* idcirco nunc ait: *Scimus quia lex spiritualis est.* quasi dixerit: Nouimus omnes quicumque diuinarum rerum non sumus ignari, quod lex spiritualis est, loquitur autem de lege Mosis. Eam porrò legem, spiritualem fuisse, octo modis licet interpretari. Primò dicta est spiritualis secundum Chrysostomum, & Theophylactum, quia quæ sunt hominis spiritualis, præscribit, docens virtutes amplecti, & vitia fugere. Deinde, secundum Theodoretum, quia est à DEO qui spiritus est, profecta & digito DEI, qui est SPIRITVS DEI, in tabulis scripta est & per Mosem, virum spiritualem, Hebræis promulgata: Tum, secundum appellatum vulgo Ambrosium in commentario huius loci, quia dirigebat hominem ad notitiam, & cultum vnius DEI, purissimi spiritus & omninò incorporei, verito cultu falsorum deorum corporalium. Adhæc secundum Augustinum in eo libro, in quo explanat nonnullas huius epistolæ sententias, numero 41. Lex Mosis, dicta est spiritualis, quia non poterat impleri, nisi ab homine spirituali, id est, sanato, & renouato in spiritu per gratiam SPIRITVS Sancti: Dicens Apostolus (inquit Augustinus) legem esse spiritualem, satis ostendit, non posse impleri nisi à viris spiritualibus, quales sola facit DEI gratia. Similis enim quisque factus ipsi legi, facilè implet, quod ea præcipit: nec erit sub illa, sed cum illa, vel etiam supra

Lex Mosis octo modis dici potuit spiritualis.
Chrysostom.
Theophylactus.
Ioan. 4.
Ambrosius.
S. Augustin.

ſupra illam: is autem eſt, qui iam non capitur temporalibus bonis, nec malis corporalibus terretur. Præterea ſecundum S. Thomam, lex vocatur ſpiritualis, quia congruit,& concordat cum ſpiritu hominis,id eſt,cum ratione,ſecundum quam rationem mox dicet Apoſtolus: *Conſentio legi* D E I, *quia bona eſt*. Et paulò infrà: *Condelector legi* D E I *ſecundum interiorem hominem*, Præter hæc,ſecundum Caietanum dicitur ſpiritualis, quia eſt regulatiua, & directiua ſpiritualis partis hominis, interiùs iuuando ſpiritum hominis:dicendo videlicet quid eum agere,& quid non agere oporteat. Vel dicitur ſpiritualis,quòd hominem bene dirigeret,& ordinaret; per cæremonialia præcepta erga D E V M excitando eum ad pietatem,& religionem, & continendo eum in cultu veri D E I, ne delaberetur ad idololatriam:per iudicialia verò præcepta, bene ordinando eum erga proximum, docendo vtique in omnibus ſeruare iuſtitiam. Per moralia demùm præcepta,bene inſtituendo eum erga ſeipſum,ſimulque erga D E V M,& proximum. Poſtremò legem Moſis ſpiritualem fuiſſe propterea intelligere poſſumus,quòd ea ſecundum nudam literam intellecta erat infructuoſa, ſpiritualiter autem accepta multum iuuabat, quinetiam erat velut quædam præparatio ad legem Euangelicam. Lex autem Euangelica non ſolùm ſpiritualis eſt, ſed vocatur etiam lex ſpiritus, & vitæ,quia non ſolùm à S P I R I T V Sancto lata eſt, ſed eam quoque S P I R I T V S Sanctus imprimit cordi, quod inhabitat, ipſum ſanans,& mundans,& roborans,& ſpiritualibus bonis locupletans.

S. Thom. ai. *Caietanus.* *Ioann. 6.*

Sequitur illud: *Ego autem carnalis ſum venundatus ſub peccato*. Dupliciter poteſt dici homo carnalis: vel quia ſubditur, & ſeruit carni, conſentiens, & obediens prauis eius cupiditatibus: & ita dicitur de homine nondum per gratiam D E I ſanato, & iuſtificato. Vel appellatur carnalis, quia, ſecundum naturam humanam,originali peccato vitiatam,quam traxit ex Adamo,procliuis eſt ad concupiſcendum ea, quæ carnis ſunt, non tamen eiuſmodi cupiditatibus deliberatè aſſentitur,& obſequitur: & hac ratione dicitur hoc etiam de homine iuſto, reluctante carni, & ſpiritu facta carnis mortificante. Quoniam autem vtraque carnalitas prouenit ex peccato,ſubdit Apoſtolus: *Venundatus ſub peccato*. Poſterior etenim carnalitas habens ſolùm rebellionem contra ſpiritum, prouenit ex Adæ peccato: pertinet enim ad fomitem, cuius corruptio ex Adæ peccato ad omnes eius poſteros permanauit. Prior verò carnalitas, ſignificans hominem obedientem concupiſcentiis carnalibus,non ſolùm ex originali peccato prouenit, ſed etiam ex peccatis actualibus, per quæ homo ſeruus efficitur peccati, ſeipſum quaſi vendens in ſeruum; eo nempe pretio,vt ſuas expleat cupiditates. Huc pertinet illud Iſaiæ: *Ecce in iniquitatibus veſtris venditi eſtis*. 71.

Quid ſit eſſe hominem carnalem. *Ad Rom. 8.* *Iſa. 50.*

Significat autem, venundatum eſſe ſub peccato, idem quod, eſſe addictum peccato,& quaſi in ſeruitutem, & iugum peccati traditum. Hac ipſa locutione vſus Elias,dixit Regi Achab: *Venundatus eſt, vt faceret malum in conſpectu Domini*. Hoc ipſum etiam Auguſtinus in libro proximè citato, numero 42. explicat his verbis: Intelligendum eſt, quòd vnuſquiſque peccando,animam ſuam diabolo vendit,accepta,tanquam pretio,dulcedine temporalis voluptatis. Vnde & Dominus noſter dictus eſt Redemptor,quia nos eo modo,quo dictum eſt,venditi eramus. Eodem ſpectat etiam illud Iſaiæ,cap. 52. *Gratis venundati eſtis,& ſine argento redimemini*. Id enim, propter quod homo peccans animam ſuam vendit diabolo,nullius eſt pretij,comparatum dignitati hominis;ideoque verè dicitur homo gratis eſſe venditus: nam vt Dominus in Euangelio dixit: *Quid prodeſt homini,ſi mundum vniuerſum lucretur? aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua?* Gratis porrò redempti ſumus(hoc enim ſignificat, *ſine argēto redimemini*) 72.

Locus 3. Reg. cap. 21. *S. Auguſtin.* *Locus Iſaiæ cap. 52.* *Matth. 16.*

quia nullis meritis nostris, nulloque pretio à nobis exhibito hæc nostra redemptio facta est. Non tamen redempti sumus gratis, respectu CHRISTI;
1. ad Cor. 6. clamat enim Paulus: *Empti estis pretio magno: glorificate, & portate* DEVM *in corpore vestro.* Et B. Petrus ait, nos esse redemptos ex vana nostra conuersatione
1. Pet. 1. non corruptibilibus auro, vel argento, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati CHRISTI, & incontaminati.

73. B. Augustinus supradicta verba Apostoli: *Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato.* Quemadmodum non solùm de iustis hominibus, verumetiam de ipsomet Apostolo Paulo verè intelligi queant, in libro 1. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 10. docet his verbis: Non satis expeditum videtur, quomodo quæ hîc dicuntur, de ipso Paulo intelligi possint. Non enim dixit Apostolus: *Ego carnalis fui.* Sed dixit: *Ego carnalis sum.* Nunquid ergo Paulus, cùm hæc scriberet, carnalis erat? an secundum corpus mortale hoc dixit? Adhuc enim erat in corpore mortali, nondum facto spirituali, de quo alibi dixit: *Seminatur corpus animale, resurget spirituale.* Tunc enim totus homo spiritualis erit, quando etiam corpus ipsum erit spirituale. Quid enim mirum, fore tunc carnem spiritalem, cùm nunc in iis, qui carnalia sapiunt, etiam spiritus ipse sit carnalis? Sic igitur dixit Paulus: *Ego carnalis sum.* cùm nondum spiritale corpus haberet, sicut dicere potuisset, ego mortalis sum: quod vtique nonnisi secundum corpus intelligeretur dixisse, nondum immortalitate vestitum. Quod verò addidit: *Venundatus sub peccato*, ne quispiam eum nondum CHRISTI sanguine redemptum dixisse existimet: etiam intelligi potest secundum id, quod ipsemet dixit: *Et nos*, inquit, *primitias habentes* SPIRITVS, *& ipsi in nobis ipsis ingemiscimus adoptionem expectantes, redemptionem corporis nostri.* Dixit ergo se venundatum sub peccato, quia nondum habebat corpus à corruptione redemptum. Vel quia in prima transgressione præcepti ab Adamo facta in Paradiso, ita venundatus fuit sub peccatum, vt corpus haberet corruptibile, quod aggrauat animam. Propter duo superiora, & tertium illud, quod sequitur: *Captiuantem me in lege peccati.* potest videri Apostolus describere eum, qui sub lege adhuc viuit, & nondum sub gratia: sed quemadmodū illa duo priora rectè de ipso Paulo exposuimus, propter carnem adhuc corruptibilem dicta: sic & hoc potest intelligi, vt captiuantem me dixerit, carne scilicet, non mente, motione, non consensione: & ideò captiuantem me, quia in ipsa carne non est aliena natura, sed nostra. Hactenùs ex Augustino.

Secundum B. Augustinū posse supradicta verba in ipsū etiā Paulum verè dici.

1. ad Cor. 15.

Ad Rom. 8.

Sapient. 9.

DECIMATERTIA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu 15. QVOD enim operor, non intelligo: non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio.

74. HÆC verba continent probationem, & confirmationem proximè superioris illius sententiæ: *Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato.* Ex hoc enim apparet, hominem esse carnalem, quasi mancipatum peccato, quòd is operatur id, quod intelligit non esse operandum: & quod vult bonum, non facit; quod autem odit malum, id facit. Verùm

ante

ante omnia ponamus horum Apostoli verborum interpretationem, quam variis in locis tradit Augustinus in primo libro contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 11. ita habet: Quod ait Apostolus: *Quod operor, ignoro*; quid est, *ignoro*, nisi nolo, non approbo, non consentio, non facio? Alioquin contrarium est iis, quæ superiùs dixit: *Per legem cognitio peccati*. Et: *Peccatum non cognoui nisi per legem*. Quomodo enim peccatum per legem cognouit, quod ignorat? Sie ergo dictum est, *ignoro*, quia non facio, quia nulla consensione id ego ipse committo. Quemadmodum Dominus impiis dicturus est: *Non noui vos*, quem proculdubio latere nihil potest. Et sicut Apostolus dixit: *Eum, qui non nouerat peccatum*, &c. id est, non fecerat: neque enim non nouerat, quod ipse arguebat. Sic ibi. Idem similia scribit in eo libro, in quo nonnullas huius epistolæ sententias carptim explanat: nam in numero 43. sic ait: Quod Apostolus inquit, *Quod operor, ignoro*, potest videri minùs intelligentibus contrarium illi sententiæ, quam paulò ante dixerat: *Peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem*. Quomodo enim appareret, si ignoratur? sed, *ignoro*, sic dictum est hoc loco, vt intelligatur, non approbo. Sicut enim tenebræ non videntur, sed lucis comparatione sentiuntur: hoc est enim sentire tenebras, quod non videre lucem: ita & peccatum, quod non illustratur luce iustitiæ, non intelligendo dignoscitur. Et ad hoc pertinet, quod dicitur in Psalmo 18. *Delicta quis intelligit?* Hæc ibi.

S. Augustin. Ad Rom. 3.

Matth. 7.

2. ad Cor. 5.

75. Idem Augustinus aliquanto latiùs locum hunc Apostoli tractans in 43. Sermone de tempore: Non ergo, inquit, quod vult, agit Apostolus: quia vult non concupiscere, & tamen concupiscit; ideoque quod non vult, agit. Sed nunquid illa concupiscentia mala trahebat Apostolum subiugatum ad fornicationem, vel adulterium? Absit. Luctabatur Apostolus, non subiugabatur. Sed quia nolebat & hoc habere, contra quod luctaretur, ideò dicebat: *Non quod volo, ago*. Concupiscere nolo, & concupisco; sed tamen concupiscentiæ non consentio: alioqui non dixisset ipse Galatis: *Concupiscentias carnis ne perfeceritis*. Si eas ipse perficeret. Sed Apostolus constituit tibi ante oculos pugnam suam, ne tu timeas tuam. Si enim hoc non dixisset Apostolus, quando videres moueri concupiscentiam in membris tuis, tametsi non ei consentires, fortasse desperares de te, & diceres, si ad DEVM pertinerem, sic turpiter non mouerer. Sed vide Apostolum pugnantem, & noli te facere desperantem. *Video aliam legem*, inquit, *in membris meis repugnantem legi mentis meæ*. Et quia volo vt repugnet (caro enim mea est, ego ipse sum) pars mea est, quod odi malum, hoc ago, quia concupisco. Quod igitur bonum ago, quia concupiscentiæ malæ non consentio, ago bonum, sed non perficio bonum, quia concupisco. Et concupiscentia hostis mea, agit malum, sed non perficit. Ego bonum ago, quia malæ concupiscentiæ non consentio: sed non perficio bonum, vt omnino non concupiscam. Similiter, hostis meus, concupiscentia agit malum, quia mouet in me desiderium malum: sed non perficit malum, quia me non trahit ad malum. Et in isto bello est tota vita sanctorum: & in hoc bello semper homo pericliratur, quousque moriatur. Nunc ergo fratres, tenete istum modum: Mente seruite legi DEI: carne legi peccati: sed ex necessitate, quia concupiscitis, non quia consentitis. Aliquando verò ista concupiscentia sic insidiatur sanctis, vt faciat dormientibus, quod non potest vigilantibus. Vnde omnes acclamastis, nisi quia omnes agnouistis? Pudet hîc immorari, sed non pigeat inde DEVM precari. Hactenùs ex Augustino.

Quid sit secundum Augustinum nō agere bonū, quod volumus, & facere malum, quod odimus.

Ad Galat. 5.

Pollutio nocturna.

76. Sed nos paulò distinctiùs hæc ipsa Pauli verba per partes explanemus. Possunt hæc verba referri & ad hominem peccatorem concupiscentiæ suæ obedientem, atque seruientem: & item ad hominem iustum pugnantem cum sua concu

Autoris distinctio, &

Latior interpretatio superiorum verborum Apostoli. concupiſcentia, nec ei aſſentientem, atque obſequentem. Si verba hæc referantur ad hominem peccatorem, hunc habent ſenſum: *Quod operor, non intelligo:* Id eſt, facio peccatum, quod non eſſe faciendum, intelligo in vniuerſali, per naturale rationis lumen, atque iudicium, & dictamen conſcientiæ: ſed in particulari, & vt dici ſolet, hîc, & nunc peccatum facio, victus tentatione diaboli, vel ardore concupiſcentiæ, vel praua conſuetudine peccandi. Ergo illud: *Quod operor, non intelligo:* idem ſignificat atque, quod operor malum, non intelligo eſſe operandum, ſiue intelligo non eſſe operandum. In eo, quod ſequitur: *Non quod volo, hoc ago:* illud, *ago*, accipiendum eſt de actione completa, quæ externo opere per interiorem rationis conſenſum exercetur. Illud, *volo*, accipiendum eſt non de voluntate perfecta, quæ in particulari, & hîc, & nunc eſt faciendi operis præceptiua, ſed de voluntate quadam imperfecta, qua homines in vniuerſali bonum volunt; ſicut etiam in vniuerſali rectum habent iudicium de agendis, & fugiendis; quod tamen, propter vſum peccandi, vel propter vehementem paſſionem inſurgentem, infuſcatur, & peruertitur, vt non agat homo, quod in vniuerſali iudicauerat eſſe agendum, & quandam habuerat voluntatem agendi. Similiter illud quod adiungitur: *Sed quod odi, illud facio:* denotat odium quoddam imperfectum, quo videlicet omnes homines in vniuerſali oderunt malum. Illud autem verbum, *facio*, ſignificat actionem completam, per operis executionem à rationis deliberatione, & voluntatis electione profectam: nam illud odium mali, quod vniuerſaliter odit peccator, deinde tollitur in particulari, cùm ei offertur aliquid, delectabile admodum, vel vtile, quod propter inclinationem praui habitus, vel alicuius vehementis paſſionis, amplectitur.

77. Sin autem hæc ipſamet Apoſtoli verba referantur ad hominem iuſtum, repugnantem concupiſcentiæ ſuæ, is dicitur operari malum, non quidem actu ipſum exequens, nec mente conſentiens, ſed tantummodo per appetitum ſenſitiuum concupiſcens: & illa concupiſcentia eſt præter rationem, atque intellectum, quia præuenit iudicium, quo adueniente, talis operatio impeditur; & ob id dicitur, *non intelligo*, quia intellectus deliberationem præueniens, inſurgit talis concupiſcentiæ operatio. Vel quemadmodum Auguſtinus interpretatur:
S. Auguſtin. *Non intelligo*, id eſt, non approbo, non conſentio, nolo. Facere, inquit Auguſtinus, ſiue operari malum ſe dicit Paulus, non affectu conſentiendi, ſed ipſo motu concupiſcendi. Deinde quod ait: *Non quod volo, illud ago*, illud, *volo*, ſignificat in homine iuſto voluntatem completam permanentem in electione particularis agibilis boni. Per illud, *ago*, ſignificatur actio imperfecta, quæ tantùm conſiſtit in appetitu ſenſitiuo, non perueniens ad rationis, & voluntatis conſenſum. Vir etenim iuſtus vult quidem mentem ſuam à prauis etiam concupiſcentiis puram, & liberam ſeruare; ſed hoc efficere non poteſt propter inordinatos concupiſcentiæ motus in appetitu ſenſitiuo exurgentes, qui non ſunt in eius arbitrio, & poteſtate. Simile huius eſt, quod ſcribit Paulus ad Galatas, cap. 5. *Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem, vt non quæcumque vultis, illa faciatis.* Iam verò in eo, quod ſequitur: *Sed quod odi, illud facio:* verbum, *facio*, ſignificat actionem imperfectam, id eſt, actum concupiſcendi per appetitum ſenſitiuum, citra rationis aſſenſum. Per illud, *Odi*, intelligi debet odium perfectum, quo vir iuſtus improbat, & auerſatur peccatum.

78. Nec verò quia hoc loco Apoſtolus ait: *Non quod volo, ago; ſed quod odi, facio:* proptereà quiſpiam ſuſpicetur, per hæc verba tolli liberum hominis arbitrium:
S. Auguſtin. iſti enim ſuſpicioni occurrens S. Auguſtinus in explanatione quarundam ſententiarum huius epiſtolæ, numero 44. ita ſcribit: Cauendum eſt, ne quis propter hæc

hæc verba Apostoli, putet auferri nobis liberum voluntatis arbitrium, quod non ita est. Sic enim homo describitur sub lege positus ante gratiam: tunc autem peccatis vincitur, dum viribus suis iustè viuere conatur sine adiutorio liberantis gratiæ DEI. In libero autem arbitrio habet vt credat liberatori, & accipiat gratiam vt non peccet: atque ita desinat esse sub lege, sed sit cum lege, vel in lege, implens eam charitate DEI quod timore non poterat.

DECIMAQVARTA DISPVTATIO.

In Caluinum, hæc Pauli verba malè interpretantem.

CALVINVS in commentario huius loci declarans quemadmodum viri iusti & pij (hos enim putat in sua persona Paulum describere hoc loco) verè vsurpent verba ista: *Non quod volo, ago sed quod odi, illud facio*, ait, virum pium non agere quod vult, quia cuperet exacta, & perfecta obseruatione legem DEI implere; quod tamen non præstat, sed eam transgreditur, in illis præsertim duobus præceptis. *Nõ cõcupisces*. Et, *Diliges* DEVM *ex toto corde*, quæ non possunt in hac vita impleri. Facit porrò vir pius id quod odit, quia odit transgressionem legis, & facit eam tamẽ: odit alia etiam peccata, & facit ea; non enim sine peccatis, etiam damnabilibus, esse potest, licet propter fidem CHRISTI, per quam iustificatus est, ea non imputentur ipsi ad damnationem. Sed quia vidit Caluinus, illud sibi posse obiici, si vir iustus, & pius transgreditur legem, & facit peccata; quanam igitur re vir iustus, & pius interest ac præstat iniusto, & impio? Huic ipse obiectioni, quasi dissimulanter, tectéque occurrens, differentiam hominis iusti, & pij, atque iniusti & impij, tradit huiusmodi: homo pius habet timorem DEI: habet studium rectè agendi, & voluntatem implendi legem, quin etiam nonnullum ad id conatum & contentionem adhibet: in eo tamen claudicat, & deficit, propter fragilitatem carnis, & prævalidam concupiscentiæ vim: cui quidem concupiscentiæ reluctatur aliquantisper, sed eam tamen vincere non potest. At verò iniusti & impij homines, nihil istorum habent: nec enim DEVM timent, nec student benè agere, nec legem obseruare curãt; vltro libẽterque obsequuntur concupiscentiæ. Et hæc quidem Caluinus. 79. *Exod. 20.*

Hanc verò Caluini esse, quam dixi, sententiam, ex propriis eius verbis, hic à me subiectis, planè lector intelliget. Sunt autem hæc eius verba: Queritur Apostolus, se, quod cupit, non posse præstare, vt ea qua decet alacritate, bonum prosequatur; quia tenetur quodammodo alligatus: rursum deficere se, in quo minimè vellet, quia carnis imbecillitate claudicat. Non facit igitur bonum, quod vult pium pectus, quia non iusta strenuitate insistit: facit malum quod non vult, quia stare desiderat, & labitur, vel saltem vacillat. Paulus autem sub transgressione legis, omnes piorum lapsus intelligit, qui nec DEI timorem, nec studium rectè agendi illius excutiunt. Itaque negat se facere quod lex exigit, quia non præstat omnibus numeris, sed quodammodo fatiscit in suo conatu. Corda porrò piorum hominum, in lege DEI acquiescunt, & oblectantur eius iustitia, ideóque transgressionem ipsius odio habent. At impij homines coacti subscribunt 80. *Verba Caluini.*

in DEI iustitiam, à qua sunt alioqui prorsus aliena voluntate. Vir autem plus serio & promptissimo pectoris desiderio consentit legis bonitati, quia nihil mallet, quàm in cœlum euolare. Sic ille.

81. *Breuis censuraita interpretationis Caluini.* At enimuerò, ista Caluini sententia & interpretatio, tribus ex causis prorsus improbanda & abiicienda est. Primùm enim, falso nititur fundamento: sumit enim pro certo, quod & falsum & impium est, legem DEI à iustis & sanctis hominibus impleri non posse in hac vita, sed omnes esse transgressores, & præuaricatores legis diuinæ; contrà quod suprà copiosè à nobis disputatum est. Deinde, licet non esset (vt est) falsa isti Caluini interpretatio, est tamen cõsilio, & proposito Pauli in hoc loco admodum incongrua & aliena, nec inhæret sententiæ verborum eius, sed eam detorquet eo, quo minimè spectat: hoc autem manifestum est ex interpretatione horũ verborum Apostoli, quam paulò supra ex Augustini sententia tradidimus, & quam nos fusius explicauimus: Adhæc secundũ Caluini definitionem, iustorum & piorum hominum nomine censendi sunt etiam homines iniqui, multis magnisque sceleribus inquinati; dummodo timorem DEI aliquem habeant, & studium aliquod rectè agendi, nonnullumque legem implendi conatum. Soli autem censendi sunt iniusti, & impij, qui ista non habent: id autem est, qui sunt pessimi omnium, & perditissimi: quos nempe Sa-
Prou. 18. lomon descripsit illis verbis: *Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit.* Hanc porrò Caluini doctrinam, quis, obsecro, alius, approbare & amplecti in animum inducet suum, nisi qui ex numero fuerit istorum sceleratissimorum, & impiissimorum hominum?

DECIMAQVINTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu 18. SCIO quia non habitat in me, hoc est, in carne mea bonum: nam velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio.

82. *Quid hoc loco significet nomẽ carnis.* ILLVD (*scio*) Hoc significat, tum ratione ipsa, tum quotidiano vsu & experientia plus satis notum, & compertum habeo. Nomen autem carnis, significat hoc loco non carnem, vt distinguitur ab anima: hac enim ratione caro nec motum, nec sensum habet vllum; Paulus verò hic loquitur de carne concupiscente, & pugnante contra spiritum. Posset igitur significare animã ipsam carnalem, quæ carnis cupiditatibus obedit, voluptatesque cõsectatur; vel totum ipsum hominem, vt est carnalis, sapiens, & cupiens, quæ carnis sunt; & vt ab Adamo, per carnalem generationem vitiatam, & corruptam trahit carnem atque naturam. Sed rectius dictu fuerit, & magis congruens consilio, & verbis Apostoli, si dicamus, nomine carnis hoc loco significari partem inferiorem hominis, in qua sedem habet sensitiuus, & carnalis appetitus, bipartito diuisus in cõcupiscibilem, & irascibilem. Paulus etenim & hic, & in epistola ad Galatas apertè distinguit carnem à mẽte, & spiritu hominis, hæc ipsa inter se opponẽs quasi inuicem contraria. Hic enim ait: *Mente*

ait: *Mente seruio legi* D E I, *carne autem legi peccati*. Illic autem scribit: *Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem*.

Sed quod est illud bonum, quod Apostolus ait non habitare in carne sua? Est sanè bonum tum morale tum supernaturale, D E O placitum, & ad salutem animæ, æternamque vitam pertinens. Quanquam autem in appetitu sensitiuo sedem habent duæ virtutes morales, fortitudo, & temperantia, illa quidem in appetitu irascibili, hæc autem in concupiscibili, in quibus non modò est bonum morale, verùm etiam moralis perfectio ipsius hominis: habitus tamen istarum virtutum, vt sunt in appetitu sensitiuo, non habent plenam moralis boni rationem, nisi vt pendent à superiori parte hominis, rationem dico, & voluntatem. Rationalis enim pars hominis per istos habitus inhærentes in appetitu sensitiuo, frenat, & regit, & moderatur, & menti & voluntati subiectos & obedientes facit motus appetitus sensitiui, ad iustum quendam redigens modum, secundum rationis præscriptum. Principale itaque istarum virtutum & bonum, & perfectio, in parte hominis superiori & rationali residet. 83. *Quemodo virtus moralis sit in appetitu sensitiuo.*

Manichæi porrò ex istis Apostoli verbis: *Non habitat in carne mea bonum*, argumentabantur, naturam humanæ carnis esse malam, & à malo principio profectam. Cùm tamen Paulus alibi dixerit, omnem creaturam D E I bonam esse, carnem verò, & corpus hominis esse factum à D E O, non secus quàm spiritum & animam eius, liquidò patet ex libro Genesis, & Iob, & Psalmis, & Paulus ait: *Nemo vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit, & souet eam*, nec V E R B V M D E I æternum, factum esset caro, ne ipsa C H R I S T I caro oblata fuisset D E O P A T R I, tanquam pretium nostræ redemptionis; nec homini data in Sacramento in spiritualem eius cibum & alimentum æternitatis. Paulus igitur non loquitur hic de carne secundum bonum naturale, sed secundū bonū morale, vel supernaturale. 84. *Cōtra Manichaeos. 1. ad Tim 3. Gen. 1. & 2. Iob. 10. Ad Ephes. 5. Ioan. 1.*

Caluinus autem vafrè corrumpens germanam verborum Apostoli sententiā, & malitiosè detorquens ad falsa & impia sua dogmata, docet, hoc loco nomine carnis intelligi debere ipsam hominis mentem, & superiorem animi partē: quæ in hominibus, etiam per C H R I S T V M iustificatis, partim est spiritualis consentiens D E I legi, eiusque iustitia gaudens: partim verò est carnalis, concupiscens mala, & quæ contraria sunt legi D E I; ideoque in eadem ipsa parte animæ esse interiorem pugnam contrariis inter se affectibus inuicem pugnantibus: ex quo fit, sicut diximus, vt vir iustus, etiam secundum mentem, partim fit spiritualis, partim carnalis. Hæc porrò interpretatio Caluini latenter eò dirigitur, vt enotescat, etiam à viris in C H R I S T O regeneratis, & iustis, nec legem impleri posse, nec vitari peccata, nec ex operibus bonis, legisque obseruantia posse veram coram D E O, iustitiam comparari: & illud quod iustus (secundum Apostolum) nolens, & cum odio facit, quod est concupiscere, esse peccatum mortiferum, & damnabile, sed non imputari tamen ei propter fidem, & gratiām iustificationis. 85. *Caluini sententia, & praua verborum Pauli interpretatio confutatur.*

Ponam hic verba ipsa Caluini, sunt autem huiusmodi. Cùm ait Paulus: *Non quod volo bonum, ago, sed quod odi malum, hoc facio*, ad spiritū referre oportet, qui primas in fidelibus tenere debet. Est quidem & sua carni volūtas; sed Paulus quod præcipuo cordis affectu appetebat, vocat voluntatem; quod cum eo pugnabat, id vocat suæ voluntati contrariū. Dicens porrò, *Iam non ego operor illud*, negat se totū à peccato occupari, immò ab eius seruitute se eximit; ac si diceret, in aliqua tantum animæ suæ parte residere peccatum. Iam verò cùm ait Paulus: *Non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum*, nomine carnis semper comprehendit omnes naturæ humanæ dotes, & omne, quicquid in homine est, excepta Spiritus sanctificatione: quemadmodum spiritus vocabulo, quod illi opponere solet, signi- 86.

ficat partem animæ, quam SPIRITVS DEI à malitia repurgatam ſic refinxit, vt in ea refulgeret DEI imago. Vtrumque igitur nomen tam ſcilicet carnis, quàm ſpiritus, in animam competit; ſed alterum, qua parte eſt regenerata; alterum, quà naturalem adhuc affectum retinet. Sic ille.

87. *Refellitur Caluini ſententia.* Sed Caluino apertè contradicit Apoſtolus, expreſsè diſcernens ac diſtinguens carnem à mente, illis verbis: *Ego ipſe mente ſeruio legi* DEI; *carne autem, legi peccati.* Ergo nomine carnis, in qua dixit non habitare bonum ſed peccatum, intelligi vult partem inferiorem hominis, diſtinctam à parte ſuperiori, id eſt, à mente. Et paulò antè dixerat: *Condelector legi* DEI, *ſecundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in mẽbris meis.* Ecce tibi, repugnantiam, quæ eſt in homine inter carnem, & ſpiritum, propter quam dixerat, nõ habitare bonum in carne ſua, ponit in membris ſuis, diſtinguendo hæc ab homine ſuo interiori, & à mente ſua. Atque idem ipſum conceptis verbis dixit in epiſtola ad Galatas cap. 5. *Caro,* inquit, *cõcupiſcit aduerſus ſpiritum; ſpiritus autem aduerſus carnem.* Videſne, Apoſtolum repugnantiam concupiſcentiæ ponere in carne; non autem ponere in mente, quaſi contrarios quoſdam affectus inuicem pugnantes in ipſa mente? Hoc

S. Auguſtin. etiam B. Auguſtini auctoritate firmatur, in ſermone quinto de verbis Apoſtoli declarantis illud: *Nunc autem iam non ego operor illud.* Nunc, inquit Apoſtolus, accepta iam gratia, non ego operor illud. libera eſt mens, caro captiua. Facit itaque Auguſtinus hominis iuſti mentem liberam, captiuitatem autem aſſignat carni. Caluinus contrà, mentem ipſam hominis regenerati partim facit liberam, partim captiuam; & qua eſt captiua, appellari à Paulo nomine carnis. Quid? quod ſi, vt Caluinus vult, homo ſecundum mentem concupiſcit conſentiendo, & obſequendo ſuis cõcupiſcentiis, quomodo verè dixiſſet Paulus, iſtud malum concupiſcentiæ non habitare in ſe, ſed in carne ſua? Nam ſi habitat in mente, in ipſo vtique homine habitat; homo enim eſt homo propter rationem, & mentem. Quomodo etiam verè dixiſſet Paulus: *Iam non ego operor illud?* Si enim per mentem & voluntatem rationalem, malum concupiſcentiæ operabatur, ipſe profectò id operabatur; homo enim dicitur ſimpliciter facere, quod per rationem &

S. Auguſtin. voluntatem facit. Audi, lector, Auguſtinum lib. 1. contra duas epiſtolas Pelagianorum, cap. 10. id ipſum confirmantem his verbis: Quid eſt, *Non ego operor illud,* niſi quia non conſentit exhibere membra ſua arma iniquitatis peccato? Nam ſi & concupiſcit, & conſentit, & agit, quomodo non ipſe illud operatur, etiamſi ſe operari doleat, & vinci grauiter ingemiſcat? Sic Auguſtinus. Nihil apertius contra Caluinum dici potuit, quàm eſt hoc dictum ab Auguſtino.

88. *Quomodo ſupradicta verba Pauli cõueniant viris iuſtis.* Cæterùm deinceps breuiter indicandum eſt, quemadmodum verba iſta Pauli: *Scio quia non habitat in me, hoc eſt, in carne mea, bonum,* etiam de viris iuſtis, & iniuſtis atque peccatoribus verè intelligi poſſint. Et quemadmodum in viros quidem iuſtos quadrent, perfacilem habet intellectum. Cùm enim mens viri iuſti iam ſanata ſit per gratiam, verè dicitur, in ipſo habitare bonum; quia bonũ gratiæ habitat in eius mente. Sed quia caro eius, etiam tunc manet infirma & ægra, & ad malum inclinans eum, idcirco verè dicitur non habitare bonum in carne

S. Auguſtin. eius. Ad hoc ipſum declarandum, ſimulque illuſtrandum valet, quod ſcribit Auguſtinus aduerſus Iulianum libro ſexto capit. 11. his verbis: Hoc, inquit, modo non viuimus nos, ſed viuit CHRISTVS in nobis, ſi & ad pugnam contra concupiſcentias exercendam, & ad victoriam, vſque ad conſumptionem earundem hoſtium, capeſſendam, in illo fidimus, & non in nobis. Ipſe quippe factus eſt

1. Ad Cor. 7. nobis ſapientia à DEO, & iuſtificatio, & ſanctificatio, & redemptio, vt quemad

quemadmodum scriptum est: *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Non est ergo contrarium, sicut putas, vt qui dicit: *Viuo ego, iam non ego, viuit autem in me* CHRISTVS. Dicat etiam: *Scio, quia non habitat in me, hoc est, in carne mea bonum.* In quantum quippe, in illo viuit CHRISTVS, in tantum expugnat, & superat, quod non habet bonum in carne sua, sed malum. Neque enim rectè cuiusquam spiritus concupisceret aduersus carnem suam, nisi habitaret in illo SPIRITVS CHRISTI. Absit ergo, vt dicamus, quod nos dicere insimulas, Apostolum sic ista dixisse, quasi qui se vellet intelligi renitentem, in scortum aliquod, manu pestiferæ voluptatis abduci, cùm ipsemet dicat: *Non ego operor illud*, ostendens vtique concupiscentias carnis solùm impulsu libidinis operari, sine consensione peccati. Hæc Augustinus. *Ibidem Ierem. 9. Ad Gal. 2.*

Quemadmodum verò hæc ipsa verba de hominibus improbis, & flagitiosis verè, apteque intelligi queant, non æquè facilem habet explicatum. Nam quomodo flagitiosus homo potest verè dicere illud: *Scio, quia non habitat in me, hoc est, in carne mea bonum?* Illud enim, *Hoc est*, denotans exceptionem quandam, siue correctionem, posuit Apostolus, vt significaret, in seipso quidem, hoc est, in mente sua, bonum esse; in carne tamen sua, non esse bonum. At neque in mente, neque in carne hominis flagitiosi habitat bonum: totus enim, animo pariter atque carne, impurus, & contaminatus est. Sed enim responderi posset, Paulum hîc non agere de quouis bono, sed propriè de eo tantùm, quod pertinet ad concupiscentiam carnis, de qua nempe, omnis hoc in loco, eius disputatio contexitur. Est porrò duplex bonum, & item duplex malum in concupiscentia. Est vnum quidem bonum, nihil concupiscere secundum carnem contra rationem; quod profectò bonum in hac vita optari magis, quàm sperari potest. Alterum bonum est, prauos concupiscentiæ motus non peruenire ad effectionem mali, quod concupiscitur: & hoc bonum est in hac vita possibile, & habent omnes iusti, & sancti viri. Homo autem flagitiosus neutrum bonum habet, sed habet duplex malum oppositum: nam & prauas habet concupiscentias, & ipsas perducit ad effectum: quamobrem verè potest dicere, non habitare in se, hoc est, in carne sua, bonum. 89. *An ea verba possint cómodè intelligi de hominibus flagitiosis.*

DECIMASEXTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Nam velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. *Versu 18.*

HÆc verba B. Augustinus in libro 1. de nuptiis, & concupiscentia, cap. 29. interpretatur hoc modo: Quod Apostolus dixit: *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio*: hoc ideò dictum est, quia tunc perficitur bonum, quando desideria nulla sunt; sicut tunc perficitur malum, quando malis desideriis obeditur, nec bonum perficitur, quia sunt adhuc mala desideria: sed fit ex aliqua parte bonum, quia concupiscentiæ malæ non consentitur, & ex aliqua parte remanet malum, 90. *S. August. n.*

quoniam adhuc concupiscitur malum: & ideò non dixit Apostolus, quòd inueniret facere bonum, sed quòd non inueniret perficere bonum. Multum certè
Eccles. 18. boni facit, qui facit quod scriptum est: *Post concupiscentias tuas non eas.* Sed non
Exod. 20. perficit, quia non implet quod scriptum est: *Non concupisces.* Quod ideò lex præcepit, vt nos in hoc morbo iacere inuenientes, medicinam gratiæ quæreremus; & in eo præcepto sciremus, & quo debeamus in hac mortalitate proficiendo conari, & quo possit à nobis in illa immortalitate beatissima perueniri: nisi enim quandoque perficiendum esset, nunquam iubendum esset. Sic Augustinus. Ergo, secundum Augustinum, illud, *velle*, quod sibi adiacere dixit Apostolus, erat, velle bonum, non concupiscendi quidquam contra rationem. Sed istud bonum, quanquam aliqua ex parte faciebat, quia tali concupiscentiæ nequaquam obediebat; omnino tamen bonum istud non perficiebat, quia concupiscebat malum, etiamsi ei concupiscentiæ ratione, ac voluntate repugnaret.

91. Falsa, & impia interpretatio Caluini refellitur. At verò Caluinus in commentariis suis hæc Apostoli verba tractans, ea trahit, & detorquet ad sua dogmata, falsa videlicet, & impia; illa dico dogmata, etiam iustos in hac vita non posse implere legem DEI, sed eius esse præuaricatores; nec posse vitare peccata, nec bonum opus vllum facere, in quo non peccent. Nam quod Apostolus dixit: *Velle adiacet mihi*, interpretatur ipse bonam voluntatem, quam habent iusti legem implendi, & studium rectè agendi, & nonnullum conatum vitandi peccata, ac reluctandi concupiscentiæ; perficere autem bonum non inueniunt iusti, quia voluntas illa eorum est inefficax, & deficiens studium, & inualidus conatus: cùm neque legem non transgredi possint, & labantur in peccata, & omnia eorum opera peccato aliquo sint inquinata. Quod eis contingere ait propter infirmitatem carnis, & vim repugnantis concupiscentiæ, quæ non solùm eos rectè agere studentes, & conantes remoratur, atque retardat, sed etiam multa eis opponit obstacula, ad quæ impingant, & cadant. Verba ipsa Caluini hæc sunt: Cùm Apostolus dicit: *Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio:* efficaciam operis negat respondere voluntati, quia remoram iniicit caro, ne exactè faciat, quod facit. Facit malum, quod non vult, quia non modò impedit sua fideles caro, ne celeriter currant; sed opponit etiam multa obstacula, ad quæ impingunt. Non faciunt igitur, quia non implent, qua decet alacritate. Illud porrò, *velle*, cuius meminit Paulus, fidei promptitudo est, dum pios format SPIRITVS Sanctus, vt præsto sint, suaque membra exhibere studeant ad præstandum DEO obsequium. Sed quia impar est facultas; ideò se reperire negat Paulus, quod optandum esset, nempe boni desiderij effectum. Eodem quoque spectat, quæ proximè sequitur confessio, eum non facere bonum, quod cupit; sed potiùs malum, quod non vult: quia scilicet fideles quamlibet rectè animati sint, propriæ tamen infirmitatis sibi conscij, nullum à se opus proficisci culpa vacuum censent. Nam cùm Paulus, non de paucis delictis piorum hîc agat, sed in genere totum vitæ eorum cursum designet, colligimus optima semper eorum opera, aliqua vitij macula fœdari, vt nulla speranda sit merces, nisi quatenùs illis DEVS ignoscit. Hactenùs fuête Caluini verba.

92. At enimuerò, ista sunt planè contraria doctrinæ, quam hoc in loco tradit Apostolus. Principiò, si Paulus, secundum Caluinum, non poterat non facere malum, quod concupiscebat, non tantùm sentiendo in carne appetitum mali, sed ei quoque per mentem, & voluntatem assentiendo, & obsequendo: quomodo Paulus dixit de isto malo: *Iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum:* apertè his verbis ostendit, se, id est, mentem, & voluntatem suam non operari malum concupiscentiæ; sed id operari peccatum, quod in ipso habitabat, id

id autem est, fomes peccati, qui erat in carne eius. Deinde, si nec iusti homines, nec ipse Paulus implebat legem, quomodo ipse dicebat, & in sua, & in iustorum persona, vt etiam vult Caluinus: *Condelector legi* D E I *secundum interiorem hominem*? neque enim vera legis delectatio in ea mente esse potest, in qua est ipsius legis transgressio. Et item paulò pòst ait: *Mente seruio legi* D E I, *carne autem legi peccati*. Quomodo autem mens transgrediens legem D E I, verè dici potest, seruire ipsi legi? Adhæc, si, secundum Caluinum, Paulus faciebat, secundum mentem, malum, quod secundum carnem concupiscebat, vt fornicationem, adulterium, aliaque flagitia, quomodo ipse de istiusmodi flagitiis Corinthios iustè reprehendebat, tanta eis asseueratione scribens illa verba: *Nolite errare; neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum* D E I *possidebunt. Et hæc quidem aliquando fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri* I E S V C H R I S T I, *& in* S P I R I T V D E I *nostri*. Æstima, lector, in quantam excedat non modò falsitatem, sed & blasphemiam, impura, & impia hæreticorum doctrina. Locus 1. ad Corinth. 6.

93. Verùm contra istam Caluini blasphemiam, audi sententiam Augustini, pietatis, & veritatis plenam. Is enim in Sermone 5. de verbis Apostoli, tractans illa eius verba: *Non quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio*. Ita scribit: Quid sumus intellecturi fratres mei? Itáne Apostolus nolebat, verbi gratia, facere adulterium, & faciebat adulterium? nolebat esse auarus, & erat auarus? Quis nostrûm audeat se induere tali blasphemia, vt de Apostolo hoc sentiat? Non sic intelligamus quod dixit, quasi vellet esse castus, & esset adulter; aut vellet esse misericors, & esset crudelis; aut vellet esse pius, & esset impius. Nō sic accipienda sunt eius verba. Sed quomodo? volo non concupiscere, & concupisco. Vnde & subdit: *Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio*. Non dixit *facere*, sed *perficere*: non enim nihil facit, qui rebellanti concupiscentiæ non consentit, multum facit; magnum est, quod facit; sed tamen non perficit. Quid est enim non perficere? omni concupiscentiæ contentione carere, à qua sola mors liberat. Idem Augustinus libro 1. de nuptiis, & concupiscentia, cap. 27. 28. & 29. hæc scribit: Agit aliquid concupiscentia carnis, etiam quando non exhibetur ei, vel cordis assensus, vbi regnet; vel membra, quibus impleatur, quod iubet. Agit autem desideria mala, & turpia. Hinc Apostolus velut ex suæ personæ introductione nos instituens, dixit: *Non quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio*, id est, concupisco: quia & hoc nollet facere, vt esset omni ex parte perfectus. Verùm quia concupiscere nolebat, & tamen concupiscebat, & eidem concupiscentiæ nequaquam consentiendo seruiebat; adiunxit illud: *Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*. Multum autem fallitur homo ille, qui consentiens concupiscentiæ carnis suæ, & quod illa desiderant, decernens facere, & statuens, putat sibi adhuc dicendum illud: *Non ego operor illud*: etiamsi oderit, quia concupiscit. Simul enim est vtrumque: & ipse odit, quia malum esse nouit; & ipse facit, quia facere decreuit. Qui ergo dicit: *Iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*. Si tantummodo concupiscit, verum dicit; non dicit autem verum, si cordis consensione decernit, aut etiam corporis ministerio perficit. Sic Augustinus. Et hæc quidem in huius loci tractatu, explicatuque, breuiter dicta sint in Caluinum. S. Augustin. Notabile dictū S. Augustini in Caluinum.

94. Sed nos denuò retractantes supradictam Apostoli sententiam: *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio*. Verba eius perpendamus. *Velle adiacet mihi*. Vt sententia hæc sit absoluta, supplenda est vox illa, *bonum*, quam proximè subdit, dicens:

dicens: *Perficere autem bonum, non inuenio.* Vt integra hæc sit sententia: *Velle bonum, adiacet mihi; sed perficere bonum, non inuenio.* Dixit, *adiacet*, pro eo, quod est, in promptu est mihi, in mea est potestate. Bonum autem, quod vult, non est aliud, nisi non concupiscere quidquam contra rationem, & legem DEI; sed hoc bonum perficere non inuenit, quia non habet naturam omnino sanam, & integram; sed habet tantùm mentem sanam per DEI gratiam, carnem verò ægram, & ad malum procliuem: ideóque repugnantem legi mentis, & DEI. Perpetua

Gen. 6. & 9. enim naturæ humanæ corruptio, & vitiosa cupiditas tracta ab Adamo, adhæret homini inseparabiliter, ei adnata, obstans, quominùs bonum non concupis-

S. Augustin. cendi, quod mens sana, & recta optat, obtinere possit. Vnde Augustinus in primo libro contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 10. Hoc est, inquit, perficere bonum, vt ne concupiscat quidem malum homo, imperfectum enim bonum est, quando concupiscit, etiamsi concupiscentiæ non consentit ad malum.

95. Ex hac porrò sententia Pauli: *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio.*

In Pelagianos aientes, initium boni operis esse à nobis.

Locus epist. ad Philippēs. cap. 1. & 2. 2. ad Cor. 3.

Argumentabantur Pelagiani, initium boni operis, quod est velle bonum, esse à nobis, & à nostro libero arbitrio. Quibus apertè contradicit idem Apostolus in epistola ad Philippenses, cap. 1. & 2. illis verbis: *Qui cœpit in vobis bonum opus, ipse perficiet vsque in diem* CHRISTI IESV. Et: DEVS *operatur in vobis velle, & perficere, pro bona voluntate.* Et in epistola ad Corinthios: *Non sumus*, inquit, *sufficientes cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex* DEO *est.* Cogitare autem bonum, & prius est, & facilius, quàm velle bonum. Illud porrò velle, de quo hîc loquitur Apostolus, est velle non concupiscere: quod in homine iusto eatenùs perfectum est, quia licèt concupiscentiam sentiat, ei tamen assensum, & obsequium minimè præstat: & hoc velle, à gratia, per quam est iustus, potissimum est. In homine autem peccatore, istud velle, est omnino imperfectum, atque inefficax boni vllius operis, quod sit acceptum DEO.

DECIMASEPTIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu 22. 23 Condelector enim legi DEI secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.

96. CONDELECTOR, id est, non solùm lex DEI videtur mihi bona, & iusta, verum etiam est mihi delectabilis, & iucunda. *Legi* DEI, legem significat à DEO per Mosem datam: nam legem à DEO naturaliter inditam homini, distinguere videtur hoc loco, appellans legem mentis suæ. *Secundum interiorem hominem.*

1. Petr. 3. B. Petrus vocat absconditum hominem. Significat autem interior, vel absconditus homo, superiorem hominis partem, rationem scilicet, & voluntatem, quæ non

non patet hominum sensibus. Non autem ita dicitur, quasi sit anima rationalis figurata secúdum formam & effigiem hominis, vt sensit Tertullianus: nec quod sola mens, sit homo ipse, vt arbitratus est Plato: sed quia, vt diximus, id, quod est principalius in homine, appellatur homo. Illud: *In membris meis.* Idem valet atque in appetitu sensitiuo, qui est corporalis, & certa habet organa corporea: præcipua tamen vis concupiscentiæ viget in membris generationi destinatis. Licet porrò concupiscentia propriè sit in appetitu sensitiuo; diffunditur tamen ad omnia membra, quatenus ea seruiunt explendæ concupiscentiæ. Illud, *repugnantem*, significat, incitantem ad ea, quæ contraria sunt legi DEI, tam scriptæ, quàm naturali, quam vir iustus impressam gerit in corde. *Captiuantem me.* Secundum carnem videlicet, non autem secundum mentem, secundum motionem ad malum, non secundum consensionem. *In lege peccati*, quam supra vocauit legem membrorum, nunc vocat legem peccati, & intelligit fomitem, qui, etiam hominem iustum tanquam captiuum, seruire sibi cogit secundum carnem, quia velit, nolit, excitat in eo mala desideria.

Lib. de anima.

Plato

Fomes porrò concupiscentiæ, appellatur lex dupliciter: vel propter similes effectus, quia sicut lex dirigit, & ducit hominem ad bonum faciendū, ita fomes ad peccandū: vel dicitur lex, relatione ad suam causam: fomes autem, quoniã est peccati pœna, duplicem causam habet; alteram, ipsum peccatum, quod in eum qui peccat, tanquam ius & imperium habet, atque ei legẽ imponit, quæ est concupiscẽtiæ; sicut dominus seruo, & victor victo legem imponit. Altera causa fomitis & rebellionis concupiscentiæ aduersus hominem est DEVS, qui hanc pœnam peccanti homini inflixit: vt quia ipse inobediens fuit DEO, habeat concupiscentiam rationi, & voluntati suæ inobedientem atque repugnantẽ: quæ inobedientia, & ipse fomes concupiscentiæ, dicitur lex, quia per legem diuinæ iustitiæ impositus est homini. Lex autem peccati dupliciter captiuat hominẽ: vel per consensum, & executionem cõcupiscentiæ, & hæc est captiuitas peccatoris: vel per prauum motum, & sensum concupiscentiæ, citra consensum; & huiusmodi captiuitatem, ne iusti quidem possunt effugere.

Cur fomes peccati appellatur lex.

Duplex captiuitas peccati.

97. Caietanus horum verborum Apostoli, satis congruam & germanam (doctam certè ac theologicam) interpretationem tradit huiusmodi: *Condelector legi DEI secundum interiorem hominem.* Id est, secundum mentem, & spiritum: hæc enim superior hominis pars vocatur homo interior, eo quod operationes suas perficit intus, in seipsa scilicet absque organis corporeis: intellectus enim & voluntas supereminent separati ab vniuerso corpore. Ex opposito autem, exterior homo vocari potest, homo secundum partes sensitiuas, tam interiores quàm exteriores; eo quod carnalibus officiis immersæ sunt. Et has partes mox vocat membra sua dicens: *Video aliam legem in membris meis*, ex quibus scilicet componatur exterior homo, continens membra carnalia tam interna quàm externa. *Repugnantem legi mentis meæ.* Lex DEI, & lex mentis humanæ, sunt concordes: per legem autem mentis, intelligi debet lex naturalis mentibus hominum indita. Lex verò existens in membris, non est aliud, nisi ordinatio affectuum carnalium ad delectabilia, & vtilia secundum sensum: huiusmodi enim inclinatio, lex nominatur, quia est tãquam lex naturalis partis sensitiuæ prout sensitiua est. Repugnat autem hæc lex legi mentis; quia inclinatio partis sensitiuæ, tendit ad bonum vtile ac delectabile secundum sensum: inclinatio verò mentis & spiritus tẽdit ad bonum secundum rationem, & spirituale. Constat autem, quod hæc duo bona sæpe sibi inuicem aduersantur, vt experientia testatur: quare Paulus, licet iustificatus, & sanatus, verè dixit: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.*

Caietani docta interpretatio.

meæ.Illud porrò quod sequitur:*Et captiuantem me in lege peccati quæ est in membris meis*:Pertinet ad expositionem, & confirmationem illius superioris sententiæ: *Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato*.Est autem hic considerandum,sicut ex parte superiore animi nominauit duas leges,DEI scilicet,& mentis suæ: ita ex parte quoque inferiori memorauit duas leges,legem nimirum membrorum, & legem peccati:vt lex membrorum è regione legis mentis; & lex peccati,è regione legis DEI locetur. Sicut enim lex mentis subdit hominem legi DEI; ita lex carnis, subdit hominem legi peccati. Quamuis autem tam lex carnis quàm peccati sit in membris hominis:eo tamen differunt, quod lex carnis,est inclinatio naturalis virium inferiorum ad propria bona:lex verò peccati est pœna peccati originalis,& est deordinatio earundem virium,derelicta ex amissione iustitiæ originalis.Ergo lex carnis,& lex peccati distinguuntur inter se,non quidem materialiter,& subiectiuè,sed formaliter,& penes principia:quia illa est à natura;hæc est à peccato:illa est inclinatio,hæc priuatio:vnde illa captiuum hominē reddit sub hac,vt Paulus ait:quia inclinatio naturalis partis sensitiuæ ad bonum delectabile secundum sensum,cùm præualet rationi,reddit hominem captiuum sub peccato.Scrutare modum,quo peccauerunt primi parentes, & videbis, nos etiam similiter peccare:Illos enim naturalis inclinatio sensus ad bonum delectabile, duxit in seruitutem peccati. Conuenit autem legis nomen huic pœnæ peccati,quia tanquam lex à peccato posita,ducit ad peccandum;illo tamen modo,quo priuatio freni ducit,scilicet licentiando,seu remouendo prohibēs.Sensualis enim inclinatio captiuum ducit hominem iustum sub lege peccati, dum inuitum malis appetitionibus subiicit,in primis motibus inuoluntariis. Hactenus ex Caietano.

Differentia legis carnis, siue mēbrorum à lege peccati.

98\. Propter hæc verba: *Video aliam legem in membris meis,repugnantem legi mentis meæ,&c*.B. Augustinus cum scripsit eum librum,in quo explanat nonnullas huius epistolæ sententias,putabat hæc Apostoli verba non de homine iusto,sed de iniquo & peccatore,qui sub lege positus, gratia DEI caret, & ideo peccatum ei dominatur,intelligi debere.Sic enim in eo libro scribit,num.45.Quod ait Paulus:*Video aliam legem in membris meis*.Legem peccati dicit, qua quisque, carnis consuetudine implicitus astringitur; hanc repugnare ait legi mentis suæ, & se captiuare sub lege peccati:ex quo intelligitur ille homo describi, qui nondū est sub gratia.Si enim repugnaret tantum consuetudo carnis & non captiuaret,non esset damnatio:in eo enim est damnatio, quod obtemperamus,& seruimus prauis desideriis carnalibus.Quamuis autem existant talia desideria:si tamē eis non obediamus, non captiuamur, & sub gratia iam sumus: de qua gratia loquitur, cum exclamauit liberatoris auxilium, vt possit per gratiam charitas, quod per legem timor non poterat,dicens:*Infelix ego homo,quis me liberabit de corpore mortis huius?*Et subiecit:*Gratia* DEI *per* IESVM CHRISTVM *Dominum nostrum*.Sic ibi Augustinus.

S. Augustin. super eius loci B. Pauli interpretatione contrarias in diuersis tēporibus sententias habuit.

99\. At enim idem postea in primo libro contra duas epistolas Pelagianorum capite decimo, posthabita priori sententia, quam proximè retulimus, arbitratus est his verbis describi ab Apostolo, non hominē peccatorem,sed iustū,& repugnantem concupiscentiis suis:eius verò captiuitatem sub lege peccati, non esse aliud, quàm necessitatem sentiendi, & patiendi malas concupiscentias in carne sua. Pertinere autem hæc verba Pauli ad hominem iustum,probat ex prioribus illis verbis huius sententiæ:*Condelector legi* DEI *secundum interiorem hominem*.Delectari enim lege DEI,est hominum non mediocrium,sed excellenter iustorum, & perfectorum, qualis scilicet erat Dauid, qui, quàm esset delectabilis & iucunda

Delectari lege Dei est hominū perfectorum.

cunda sibi lex Dei, satis declarauit in Psalmo centesimo decimo octauo, dicens: *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis. Hereditate acquisiui testimonia tua, quia exultatio cordis mei sunt. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua! super mel ori meo. Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.* Verba B. Augustini sunt huiusmodi: Visum aliquando mihi fuerat, hominem sub lege, isto Apostoli sermone describi: Sed vim mihi fecerunt postea illa verba: *Nūc autem iam non ego operor illud.* Et quia non video quomodo diceret homo sub lege positus: *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem,* cùm ipsa delectatio boni, qua etiam non consentit ad malum non timore pœnæ, sed amore iustitiæ (hoc est enim condelectari) non nisi gratiæ deputanda sit. Hæc Augustinus eo loci. Idem porrò Augustinus luculente declarans quid sit condelectari legi Dei, in libro primo de nuptiis, & concupiscentia capite 30. ita scribit. Ista condelectatio legi Dei secundum interiorem hominem, de magna venit nobis gratia Dei: in ea quippe condelectatione, interior noster homo renouatur de die in diem, cùm in ea proficit perseueranter. Non enim timor est torquens, sed amor libens: ibi sumus veraciter liberi, vbi non delectamur inuiti. Verùm illud quod adiungit: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.* Ipsa est, de qua nunc loquimur, concupiscentia, lex peccati in carne peccati. Dixit *captiuantem me,* id est, captiuare conantem, & ad consentiendum, implendumque cogentem: aut potius (quod non habet controuersiam) captiuantem secundum carnem, quam nisi teneret carnalis concupiscentia, quam legem peccati vocat, non vtique in ea vllum illicitum desiderium, cui mens obedire debeat, commoueret. Hactenus ex Augustino.

Loc. ex Psal. 118.

Quid sit secundum B. Augustinū condelectari legi Dei. 2. Ad Cor. 4.

100\. *Quinque status hominis, & quomodo in singulis habeat se cōcupiscentia erga rationē.*

Cæterùm ad hanc B. Pauli de concupiscentia disputationem illustrandam satis conducet, si distinctè contemplemur quinque status hominis, in quibus variè admodum & dissimili ratione concupiscentiam habere se aduersus rationē, cernere licet. Primus status fuit innocentiæ, in quo creatus est primus homo, & fuit quoad peccauit. In eo statu erat quidem concupiscentia carnalis, & cibi, & potus, & coniugalis actus, qui naturalem & sensibilem habet coniunctām voluptatem: & item aliarum rerum, quæ ad sensibilem vtilitatem, & delectationem vitæ corporalis, & animalis, quam tunc agebat homo, pertinebant. Sed ea concupiscentia omninò erat sub rationis arbitriò: eius enim imperio excitabatur, intendebatur, remittebatur, finiebatur, tota scilicet à mentis pendens regimine. Secundus status hominis fuit post peccatum, & ante legem Mosis: in quo, amissa iam originali iustitia, quæ carnis concupiscentiam in mentis obsequio, ductuque continebat; cœpit ipsa concupiscentia esse rationi non solùm inobsequens, sed etiam repugnans, & tanquam equus, excusso freno, huc, illucque discursans, sessorem vexans, & quo non vult ducens. Quæ paulatim, naturali rationis lumine, obscurato, & vigore mentis debilitato, & notitia legis naturalis in mentibus hominum, magnam partem, obliterata; tātùm inualuit, vt eam homines vltrò sequerentur, bona putantes, quæcumque eis suggerebat. Tertius status hominis fuit sub lege Mosis; in quo, per legem cognito, concupiscentiam esse malam, homo ei repugnabat; Sed quia carebat gratia, victus ab ea trahebatur ad malum. Quartus status fuit sub gratia Christi: in quo sanata per gratiam, & roborata hominis mente, non solùm homo repugnat concupiscentiæ, sed etiam vincit eam, subiiciens (quantū ad consensum attinet) rationi & legi Dei. Quintus status erit in cœlis, post gloriosam corporis resurrectionem: in quo non modò nullus erit concupiscentiæ motus aduersus rationem, sed nec vlla erit prorsus cupiditas bonorum, & voluptatum sensibilium, vt quibus corpus

hominis tunc non iam animale, ſed quodammodo ſpiritale, nec indigebit, nec afficietur. Ergo poſt peccatum Adæ, ante legem Moſis, non pugnabat homo cum concupiſcentia, ſed eam ſequebatur: ſub lege, ab ea doctus & admonitus, & eius minis territus, pugnabat, ſed carens gratia, vincebatur & trahebatur ab ea, & cùm ſurgere volebat, grauius cadens, magis affligebatur. Sub gratia pugnat, & vincit. In cœleſti gloria, nulla erit pugna, ſed perfecta hoſtium parta victoria, perpetuò triumphabit.

DECIMAOCTAVA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 24. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?

101. APOSTOLICA hæc exclamatio, pertinet ad homines iuſtos, propter certamen continuum, quo dimicant cum ſuis concupiſcentiis, ingemiſcentes, optanteſque à tam miſera, & moleſta ſeruitute, in libertatem perfectam filiorum DEI, extincto peccati fomite appetituque carnali ſubiecto rationi vindicari. Similis eſt altera illa eiuſdem Apoſtoli ſententia: *Sed & nos ipſi primitias* SPIRITVS *habentes, & ipſi intra nos gemimus, adoptionem filiorum* DEI *expectantes, redemptionem corporis noſtri.* (*Ad Rom. 8*) Vix autem aptè cómodeque referri hæc verba poſſunt ad hominē peccatorem, & carnali concupiſcentiæ obſequentē atque ſeruientē. Hic etenim Apoſtolicus affectus, hominis ſuſpirantis, atque ægrè ferētis ſtatū carnis aduerſantis rationi, procul dubio affectus eſt hominis non modò iuſtificati, ſed etiā ſancti, & propè perfecti, qui præ ingenti deſiderio perfectè adhærendi DEO, moleſtiſſimè fert præſentē ſtatum corporis corruptibilis, atque eius vinculorū reſolutionē ardenter concupiſcit, ſicut Paulus cupiebat diſſolui, & eſſe cum CHRISTO. (*Ad Philip. 1.*) Homo autem concupiſcentiis ſuis, & peccatis mancipatus, nec naturaliter, vt homo eſt, nec, vt eſt peccator, cupit ex hoc corpore decedere, ſed potius carnem ſuam diligit, & nutrit, & fouet. (*Ad Epheſ. 5.*) Nec verò ſecundū rationem id optabile eſt peccatori, vt peccator eſt; ſic enim ſuam optaret ipſe damnationē; cùm poſt mortem, ſempiterna eum maneant ſupplicia. Illud autem optare poteſt, & debet, liberari à ſeruitute peccati. (*Ambroſius.*) Sed enim vulgo dictus Ambroſius, in commentario huius loci, etiam hæc verba adaptat peccatori, dicens, corpus mortis, ſignificare hoc loco vniuerſitatē vitiorū, quemadmodum ſuprà capite ſexto Apoſtolus dixit, corpus peccati, deſtructum eſſe per baptiſmum. Certū autem eſt, interdum peccatores, vitam, & mores ſuos, & flagitia pertæſos, optare à tam miſero ſtatu liberari.

102. Nec Caluini eſt diſſimilis interpretatio huius loci. Mortem, inquit, corporis, Paulus vocat maſſam peccati, vel congeriē, ex qua totus homo conflatus eſt: niſi quod in Paulo tantùm manebāt reliquiæ peccati, quarū vinculis captiuus detinebatur. (*Caluini execrāda interpretatio.*) Subdens verò: *Mente ſeruio legi* DEI, *carne autem legi peccati*, fatetur ſe ita eſſe DEO additum, vt reptans in terra, multis ſordibus inquinetur, hæc Caluinus. O hominem impurum atque impium, qui non eſt veritus dicere iſtud in Paulum,

Paulum, talem nempe, tantumque Apostolum, qui vas electionis erat CHRISTO; cuius conuersatio erat in cœlis; qui de se dicebat: *Viuo ego iam non ego, viuit verò in me* CHRISTVS. Qui etiam hoc loco dixit: *Mente seruio legi* DEI. Et; *Condelector legi* DEI *secundum interiorem hominem*. Si enim mente seruiebat legi, & condelectabatur ei; ergo mens eius munda erat à sordibus peccatorum, quæ contraria sunt legi. Imò ne in carne quidem sordes erant peccati: nam licèt malas haberet concupiscentias in carne, eis tamen ita repugnabat, vt non solùm non seruiret eis, sed contrà seruire eas rationi, & legi DEI cogeret: sicut ipse dixit alio loco: *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo*. Non igitur Paulus, vt blasphemo dixit ore Caluinus, reptabat in tetra sordibus inquinatus. Nam etsi datus est ei stimulus carnis, qui eum colaphizaret, is tamen nulla peccati labe animum eius inficiebat, sed magis virtutem perficiebat: sicut ei dictum est à DEO: *Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur*. Nec illa vexatio carnis ei quidquam nocebat, ad inquinandum puritatem mentis; sed proficiebat ad custodiendam humilitatem, arcendamque superbiam; ne, vt ipsemet ait, magnitudo reuelationum extolleret eum. Sed nimirum, vt quisque impurissimus, & pessimus est, ita neminem castum, & probum esse putat: & Caluinus ex se de aliis existimat, neminem mortalium ratus meliorem fuisse vnquam, quàm ipse esset. Act. 9. Ad Phil. 3. Ad Gal. 2. 1. ad Cor. 9. 2. ad Cor. 12. Ibidem.

103. Sed persequamur cœptam verborum Apostoli explanationem. Iustus vir cupit liberari à corpore; non vt corpus est subiectum, & materia animæ, & pars substantiæ humanæ. Sic enim naturalis est cõiunctio animæ cum corpore, tanquam formæ cum materia: ideoque naturaliter amatur ab homine; sicut ex aduerso, dissolutionem corporis & animæ, naturaliter omnes odimus, ac refugimus. Vnde Apostolus dixit: *Nolumus expoliari, sed superuestiri*. Et animæ beatæ, quæ sunt in cœlis, exoptant, & postulant à DEO glorificationem corporis sui, vt scriptum est in Apocalypsi. Cupit itaque vir iustus liberationem à corpore, propter eius corruptionem, propter quam animus prægrauatur, & subiacet multis malis. Illud autem: *A corpore mortis huius*, idem valet, quod à corpore moribundo, & obnoxio corruptioni. Licèt enim corpus nostrum secundum naturam sit mortale, & corruptibile, triplex tamen eius considerari debet status: primus ante lapsum Adæ, in quo poterat non mori, & perpetua frui vita, primùm in terris animali, tum in cœlis spirituali, si tamen Adam diuinis mandatis obedire perseuerasset. Alter corporis status fuit post Adæ peccatum, in quo non potest mortem effugere: propter peccatum etenim factus est homo obnoxius necessitati moriendi, sicut DEVS ei fuerat interminatus, dicens: *In quacumque die comederis ex eo, morte morieris*. Tertius corporis status erit post gloriosam resurrectionem, in quo non poterit mori: tunc enim, vt Paulus dixit: *Mortale hoc induet immortalitatem, & corruptibile hoc induet incorruptionem*. nec erit iam animale, sed quodam modo spirituale corpus. In eo autem, quod dicitur: *Mortis huius*, illud Pronomen, *huius*, potest referri ad corpus, vt eo significetur, Paulum velle liberari à corpore non simpliciter, sed à corpore, vt est in hoc misero statu corruptionis. Potest etiam referri ad Genitiuum illum, *mortis*, vt sensus sit, Paulum cupere liberari à corpore subiecto rebellioni, & molestiis concupiscentiæ: hæc enim sentire, & pati, est homini iusto, & spirituali peracerbum, & instar mortis. Quid sit autem liberari à corpore mortis huius, breuiter declarans S. Augustinus in cap. 11. 1. libri contra duas epistolas Pelagianorum: Hoc, inquit, est, omni sanato langore concupiscentiæ carnis, non ad pœnam corpus recipere, sed ad gloriam: non enim à corpore mortis impij liberabuntur vnquam, quibus in resurrectione, eadem corpora ad æterna tormenta reddentur. Locus 2. ad Corinth. 5. Apocalyp. 6. Triplex status humani corporis, quã tum ad eius corruptionẽ. Genes. 2. 1. ad Cor. 15. S. Augustin.

DECIMANONA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

GRATIA DEI per IESVM CHRISTVM Dominum nostrum.

104. HVIVS loci duplex est lectio: altera, ea, quam hîc commemorauimus, & quam habet Latinus interpres, & in commentario huius loci sequitur vulgò dictus Ambrosius, & verus Ambrosius in oratione funebri de obitu Theodosij Imperatoris; & Irenæus libro 3. cap. 22. vt patet ex modo, quo citat hunc locum; ex Origenis item commentario huius loci apparet, eum ita quoque legisse; sicut legit etiam Chrysostomus super illo versu Psalmi 121. *Fiat pax in virtute tua.* Et Hieronymus libro 1. aduersus Iouinianum. Et Cassianus in collatione 22. Augustinus etiam ita legit, vbicumque citat hunc locum. Secundum hanc porrò lectionem, verba hæc continent responsum ad illam interrogationem Apostoli: *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* Respondet enim: *Gratia* DEI. Hæc enim in præsenti vita liberat hominem à corruptione corporis, ne dominetur menti, sanans eam, & roborans, & potentem faciens subiiciendi sibi concupiscentias carnis. In resurrectione autem, gratia DEI liberabit hominem ab omni prorsus corruptionis sensu, faciens corpus incorruptibile, & spirituale. Istis autem verbis videtur hoc significare voluisse Apostolus: Non lex Mosis, non Philosophia, non virtus moralis, & humana, non vlla vis, & potestas liberi arbitrij, non vlla hominum diligentia, & industria; sed sola DEI gratia potest hominem à corpore mortis huius liberare.

Ambrosius. Irenæus. Origenes.

Chrysostom. Hieronym. Cassianus. Augustinus.

105. Altera lectio huius loci est ea, quam nunc habent codices Græci, in quibus ita legitur: Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, id est, *gratias ego* DEO: vel, χάρις τῷ Θεῷ, id est, *gratia* DEO: quod in eundem recidit sensum. Hanc lectionem Chrysostomus, & Theophylactus, & Theodoretus, & Oecumenius habent in commentario huius loci, & Hieronymus in epistola 151. ad Algasiam, respondens ad octauam eius quæstionem. Secundum hanc porrò lectionem, sententia horum verborum Apostoli est huiusmodi: Etsi scio, me, dum hanc viuo mortalem vitam, minimè liberatum iri à corpore mortis huius, sed perpetuò decertandum mihi esse cum eius concupiscentiis: ago nihilominùs tamen gratias DEO, cuius gratia factum est, vt non solùm acriter, & perseueranter concupiscentiis carnis resistam, sed etiam vt vincam eas, & legi DEI subiectas contineam; & vt earum rebellio, & vexatio multum proficiat mihi ad conseruationem, exercitationemque, & perfectionem virtutum, & ad incrementum meriti, & gloriæ. Sed pro eo potissimùm ago gratias DEO, quòd certam habeo spem, fore aliquando, vt per eius gratiam ab omni sim prorsus carnalis concupiscentiæ molestia liberandus. Licèt autem proba sit, & recta hæc interpretatio; negari tamen non potest, quin prior lectio, quam Latinus habet interpres, aptior sit, & congruentior proximè antecedentibus Apostoli verbis. Nam illi, quam fecerat Paulus, interrogationi: *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* peraptum est, maximéque congruens responsum: *Gratia* DEI *per* IESVM CHRISTVM *Dominum nostrum.* Non æquè autem illud: *Gratias ago* DEO.

Non

Non est silentio prætereundum hoc loco, quemadmodum S. Augustinus hæc Apostoli verba explanet in Sermone 45. de tempore: In hoc, inquit, bello mentis cum carnis concupiscentiis, tota versatur sanctorum vita; & in hoc bello semper homo periclitatur, quousque moriatur. In hoc bello Paulus strenuus fuit miles, & tam exercitatus, vt & aliorum dux esset. In hoc ille bello fortiter laborans, & pugnans contra hostem, dicebat: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati.* Legem profectò fœdam, legem miseram, vulnus, tabem, langorem. Et ideò adiunxit: *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Sed ita gementi subueniendo responsum est: *Gratia* DEI *per* IESVM CHRISTVM *Dominum nostrum.* Sed quando istud erit, vt corpus habeas ab omni liberum concupiscentia? nempe tunc, cùm mortale hoc corpus induerit immortalitatem, & incorruptionem. Verùm intereà, quid tu agis Apostole? *Ego ipse*, inquit, *mente seruio legi* DEI, *carne autem legi peccati.* Mente quidem seruio legi DEI, non consentiendo concupiscentiis; secundum carnem delector, & concupisco, sed non vincor: titillat illa, & insidiatur, & pulsat, & trahere conatur. *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Nolo semper pugnando vincere, sed volo aliquando tandem ad pacem venire. Sic ibi Augustinus. Idem verò in lib. 6. contra Iulianum Pelagianum, declarans quomodo gratia DEI liberet hominem: Gratia, inquit, DEI perfectè hominem nouum facit, quandoquidem & ad corporis immortalitatem, plenámque felicitatem ipsa perducit. Nunc etiam perfectè innouat hominem, quantùm attinet ad liberationem ab omnibus omnino peccatis, non quantum attinet ad liberationem ab omnibus malis, & ab omni corruptione mortalitatis, qua nūc corpus aggrauat animam, sicut scriptum est in libro Sapientiæ: *Corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem.* Vnde est gemitus, quem suum quoque confitetur Apostolus, dicens: *Et ipsi in nobismet ipsis ingemiscimus, expectantes redemptionem corporis nostri.* Hæc Augustinus.

S. Augustin. | 1. ad Cor. 15. | Sapient. 9. | Ad Rom. 8.

107. Verùm quod Augustinus presse dixit, id nos paulò distinctiùs, expressiúsque dicamus, & declaremus, quemadmodum gratia DEI in hac vita liberet hominem à corpore mortis huius, id est, à malo concupiscentiæ, quod sedem, & potentiam suam obtinet in hoc nostro corpore, & carne corruptibili. Duplex est malum concupiscentiæ: alterum est malum culpæ, alterum est malum pœnæ. Malum culpæ, est ipsum peccatum, ad quod concupiscentia perducit hominem, trahens eum ad sui assensum, & obsequium. Ab hoc malo gratia DEI liberat hominem, sanans eius mentem, atque roborans, potentémque faciens non solùm resistendi malæ concupiscentiæ, sed eam quoque sub rationis obsequium, & seruitutem subiiciendi. Alterum malum concupiscentiæ, quod diximus malum pœnæ, est ipsum concupiscere mala, & contraria legi DEI, etiamsi non perueniat ad effectum peccati: hoc enim grauis est molestia, & ingens vexatio hominis iusti, & spiritualis, & est pœna peccati originalis, quod trahimus ab Adamo. Ab hoc malo concupiscentiæ, gratia DEI liberat hominem in præsenti vita non quidem ex toto, & omnino, sed ex parte, debilitans in dies magis ac magis, & eneruans vim concupiscentiæ, atque eius vexationem in dies leuiorem faciens. Ad huius rei confirmationem valet, quod scribit S. Augustinus in libro sexto contra Iulianum, capite quinto, disputans de ignorantia, & concupiscentia: quæ duo mala etiam post Baptismum, & iustificationem manent in homine, nec in hac vita radicitùs euelli possunt, licèt quotidie magis extenuari, & minui possint. Sic autem ait: Concupiscentiam verò quis ambigat in hac vita posse minui, non autem posse consumi?

Quomodo gratia Dei liberet hominem in hac vita à corpore huius mortis. | S. Augustin.

Horum

Horum itaque duorum malorum (ignorantiæ, & concupiſcentiæ) præteritus omnis reatus ſacro fonte diluitur. Remittuntur ergo in renaſcentibus, minuuntur in proficientibus. Ignorantia minuitur veritate magis magiſque lucente. Concupiſcentia minuitur charitate magis magiſque feruente. Sic Auguſtinus.

108. *Quomodo gratia agat in concupiſcentiam, reprimendo, & debilitando eam. Scotus.*

Sed quæri dignum eſt, quomodo gratia DEI agere queat in concupiſcentiam, minuendo, & debilitando eam, cùm inter gratiam, & concupiſcentiam non ſit (vt loquimur in ſcholis) formalis contrarietas, & repugnantia, & ſint in diuerſis ſubiectis: gratia enim eſt in ſpiritu, & ſuperiore parte hominis; concupiſcentia verò in parte inferiore, hoc eſt, in appetitu ſenſitiuo, & carnali: quæ autem verè ſunt inter ſe contraria, circa idem ſubiectum, vt docent Philoſophi, verſari debent. Ad hæc ita reſpondet Scotus in 4. Sententiar. diſtinct. 4. quæſt. 7. Gratiam per ſe non remittere, ac reprimere fomitem concupiſcentiæ, cùm ſint in diuerſis ſubiectis, nec ſit inter ipſa formalis repugnantia; ſed dici fomitem minui, & debilitari à gratia, quantum ad effectum eius, quod eſt peccatum. Gratia etenim facit, vt homo à concupiſcentia non pertrahatur ad peccatum: & vt qui antea concupiſcentiæ ſuccumbebat, & ſeruiebat, per gratiam fortiter ei reſiſtat, & vincens eam, in rationis, & legis diuinæ redigat ſeruitutem. Hoc ipſum declarat Scotus exemplo lapidis alligati alis aquilæ: Si enim creſceret virtus motiua aquilæ, licèt non minueretur grauitas, & pondus lapidis, diceretur tamen quantum ad effectum minui, quia minùs videlicet impediret, ac tardaret aſcenſum, ac volatum aquilæ. Non ſolùm autem hac ratione, quam tradit Scotus, minuitur concupiſcentia per gratiam DEI; ſed ea quoque ratione, quia praui vitiorum habitus acquiſiti, & mala peccandi conſuetudo, quibus rebus concupiſcentia fit acrior, atque robuſtior, paulatim debilitantur, ac denique tolluntur aſſidua contrariarum exercitatione virtutum. Detrahuntur etiam fomenta libidinis, tanquam igni materia combuſtibilis, nimium dico potum, atque cibum, laſciua ſpectacula, & colloquia, aliáque id genus, oblectamenta turpia, quæ ſunt efficaces ipſius concupiſcentiæ illecebræ, & incitabula.

109. *Præclara B. Gregorij ſententia.*

B. Gregorius in libro 19. Moral. cap. 4. luculentè tractat hunc locum Pauli, quem nunc in manibus habemus, ad morale, ac ſalutare documentum, vt ipſe ſolet, conuertens, & accommodans ipſum. Super illis enim verbis Iob, cap. 28. *Et aquas appendit in menſura*, diſputat, ſanctorum hominum virtutes, & facta DEVM certa quadam velut menſura, & ſalubri quodam temperamento ita moderari, vt ſæpe eximias eorum virtutes, inuictámque fortitudinem, & conſtantiam, & præclara facta, ingenti cum hominum admiratione oſtentet: nonnunquam verò demonſtret eorum infirmitates, & timores, grauéſque tentationes, turpium etiam vitiorum, quibus oppugnantur, & vexantur: eo nempe conſilio, vt & ipſis ſanctis, & aliis per noteſcat, & quales illi ſint DEI gratia; & quales ipſos faciat humanæ naturæ, ac virtutis infirmitas, & imbecillitas liberi arbitrij. Sed præſtat, verba ipſa Gregorij lectorem audire; ſunt autem huiuſmodi: Sancti ipſi, qui diuino eos SPIRITV ſubleuante, ad ſumma rapiuntur, quandiu in hac vita ſunt, ne aliqua elatione ſuperbiant, quibuſdam tentationibus reprimuntur, vt nequaquam tantum proficere valeant, quantum volunt: ſed ne extollantur ſuperbia, fit in eis ipſarum quædam menſura virtutum. Hinc eſt enim, quòd Elias, dum tot virtutibus in alta profeciſſet, quadam menſura ſuſpenſus eſt, dum Iezabelem, quamuis reginam, tamen mulierculam fugit. Et Apoſtolus Paulus, vas electionis, ad tertium vſque cœlum raptus, vbi audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui, patiebatur angelum ſathanæ, & ſtimulum carnis, qui eum colaphizaret, grauitérque vexaret. Cui optanti, & petenti à DEO, vt

3. Reg. 19. Actor. 9. 2. ad Cor. 12 ibidem.

vt ab ea vexatione liberaretur, responsum est: *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur.* Aperta igitur DEI voce ostenditur, quia custos est virtutis infirmitas. Tunc quippe interius custodimur, cùm per dispensationem DEI tolerabiliter tentamur exterius, aliquando vitiis, & aliquando pressuris. Nam eis quoque, quos viros nouimus fuisse virtutum, tentationes atque certamina non defuere vitiorum. Hinc est enim, quod ad consolationem nostram, idem prædicator egregius de se quædam talia prodere dignatur, dicens: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.* Ad ima quippe pertrahit caro, ne extollat spiritus: & ad alta sustollit spiritus, ne prosternat caro. Spiritus leuat ne iaceamus in infimis: Caro aggrauat, ne extollamur ex summis. Si enim, non subleuante spiritu, nos caro tentaret, perfectione proculdubio tentationis suæ in ima deiiceret. Rursum verò, si non tentante carne, ad summa nos spiritus subleuaret, in superbiæ casum, ipsa nos prius subleuatione prosterneret: sed sic certo moderamine, vt dum vnusquisque sanctorum iam quidem interius ad summa rapitur, sed adhuc tentatur, nec desperationis lapsum, nec elationis incurrat; quoniam nec tentatio exterior culpam perficit, quia interior intentio sursum trahit: nec interior subleuatio in superbiam eleuat, quia exterior tentatio humiliat dum grauat. Sicque magno ordine cognoscimus, in interiori quidem profectu quid accipimus: in exteriori autem defectu, quid sumus. Et miro agitur modo, vt nec de virtute quisquam extolli debeat, nec de tentatione desperare: quia dum spiritus trahit, & caro retrahit, subtilissimo iudicij interni moderamine, infra summa, & supra infima, in medio quodam anima libratur. Bene ergo dixit S. Iob: *Et aquas appendit in mensura.* Hæc beatus Gregorius.

Ad Rom. 7.

VIGESIMA DISPVTATIO.

Super quadam singulari, multumque ab aliis diuersa, sed acuta, & docta, & pia, superiorum Apostoli verborum interpretatione, quæ est apud Cassianum.

CASSIANVS in collatione 23. sub persona Theonis Abbatis, diuersam admodum ab ea, quæ dudum exposita est, superiorum Pauli verborum interpretationem tradit, minime profectò aspernandam, neque hic in præteritis relinquendam: cuius nos summam, & præcipua quædam capita, hoc loco cursim attingamus. 110.
Principiò bonum illud, quod Paulus ait se facere velle, & non posse, ait esse puram & perpetuam DEI contemplationem: vellent enim homines perfecti sine intermissione, DEO contemplando, fruendoque vacare. Hoc autem sim-

 pliciter

pliciter & præcisè appellat bonum, per excellentiam videlicet: quia si ei bono comparentur cætera, vix æstimabuntur bona, quemadmodum plumbum comparatione auri vel gemmarum, vilissimum, & nullius propemodum pretij ducitur. Hoc nempe est illud bonum, de quo loquens Dominus dixit Marthæ: eam sollicitam esse & turbari circa plurima, cum tamen vnum hoc bonum sit maxime necessarium: quod quia Maria, ceteris posthabitis, omni studio complexa fuerat, dixit eam elegisse optimam partem, nullo ei tempore auferendam. Hoc ipsum spectans Dauid, dixit: *Mihi adhærere* D E O *bonum est*. Malum porrò illud, quod Paulus ait se facere, & tamē odit, & nollet facere, interpretatur traductionem mētis à contemplatione D E I, ad cogitationes, & curas, & sollicitudines rerum carnalium, atque terrenarum, etiamsi vel necessitate aliqua, vel respectu alicuius vtilitatis suscipiantur. Vnde illud: *Scio quia non habitat in carne mea bonum*. Explicat bonum contemplationis D E I, & iugis animæ tranquillitatis. Factum enim est in nobis, post Adæ peccatum, hoc pessimum & lugubre diuortium, vt cum mente legi D E I seruire velimus, nunquam scilicet volentes à charitate diuina amouere conspectum; tamen carnalibus tenebris circumfusi, quadam lege peccati, ab eo quod bonum nouimus, cogamur auelli; nimirum ad curas, & cogitationes terrenas, ab illa mentis altitudine decidentes.

Locus Lucæ 10.

Psal. 72.

III. Iam verò illud: *Condelector legi secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati.* Sententiam habere dicit huiusmodi: Mens quidem hominum perfectione visibilia cuncta transcendens, conatur soli D E O semper vniri: sed alia lex, naturæ humanæ conditioni inserta, compellit eam, relicto illo principali bono, terrenæ cogitationi submitti. Hæc autem distractio hominis in varias curas & sollicitudines rerum terrenarum, vocatur à Paulo lex peccati; quoniam, propter primi hominis noxam, lata est in eum omnesque eius posteros æquissima iusti iudicis sententia illa: *Maledicta terra in operibus tuis, spinas & tribulos germinabit tibi: & in sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Hæc sententia, fuit mēbris nostris inserta: quæ, simul atque boni ac mali agnitionem nacti sumus, cogitationum spinas, ac tribulos incipit germinare, quorum aculeis naturalia virtutum semina corrumpuntur. Illud autem: *Ego carnalis sum, venundatus sub peccato.* Hunc in modum interpretatur: Ego à contemplatione D E I, cui semper adhærere cuperem, inuitus abstrahor mole carnis prægrauatus & depressus ad curas rerum temporalium, sicut in libro Sapientiæ capite 9. scriptum est: *Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & sensum multa cogitantem deprimit terrena inhabitatio.* Dicitur homo venundatus sub peccato, ipsius Adæ videlicet; cuius nempe damnosa negociatione, infelicique commercio, vili esus pomi vetiti pretio, se, omnemque suam prolem, serpentis persuasione seductus, miserè vendidit, iugóque perpetuæ seruitutis addixit. Perfecti igitur homines, experti, se præcipuo illi, summoque bono non posse, secundum cordis sui desiderium, coniungi, sed ab eius intuitu, captiuos ad humana traduci, ingemiscentes exclamant: *Infelix ego homo. quis me liberabit de corpore mortis huius?* Quæ verba satis indicant, hæc non dixisse Paulum sub persona hominis peccatoris, is enim non de felicitatis amissione, sed innocentiæ conquereretur; nec diceret, infelix ego homo, sed infelix, & scelestus ego homo: nec à conditione mortalis corporis liberari, sed à flagitiis atque criminibus carnis vellet absolui. Denique, vt intelligeretur, dixisse hoc Paulum de perfectis, suique simillimis viris, quasi digito seipsum designans, continuò infert: *Itaque ego ipse mente seruio legi* D E I, quod genus locutionis, perquàm familiare est Paulo, cùm vult seipsum propriè designare: quemadmodum

Gen. 3.

Locus libri Sapientiæ c. 9.

Genes. 3.

admodū in capite 10. posterioris epistolæ ad Corinth. *Ipse ego Paulus obsecro vos*. Et capite 12. *Nisi quod ego ipse non grauaui vos*. Et ad Gal. capite 5. *Ego ipse Paulus dico vobis, si circumcidamini*, CHRISTVS *vobis nihil proderit*. Et ad Romanos capite 9. *Optabam ego ipse anathema esse à* CHRISTO *pro fratribus meis*. Posset tamen etiam hoc accipi, tanquam emphaticôs scriptum à Paulo in hanc sententiam: *Ego ipse*, id est, ille, quem vos nostis esse Apostolum CHRISTI, quem vos tota veneratione suscipitis, & tanquam virum perfectum colitis: iste ipse Paulus distensione conditionis humanæ, interdum de cœlestibus ad terrena deuoluitur, & ad curas humilium rerum mentis eius celsitudo deiicitur. Postremo illud: *A corpore mortis huius*, hanc vult habere sententiam: Hoc est corpus mortis, quod viros spirituales à cœlestium meditatione retrahens, ad terrena deducit: quod psallentes eos, atque in oratione prostratos, vel humanas effigies, vel sermones, vel negocia, vel actus facit superfluos retractare. Hoc est corpus mortis, propter quod sancti viri, & Angelicam æmulantes puritatem, volentésque Domino iugiter inhærere, perfectionem tamen huius boni, quia corpus mortis obsistit, inuenire non possunt: sed faciunt malum, quod nollent, id est, traducuntur mente ad illa, quæ ad profectum virtutum, perfectionemque non pertinent. Hæc, tantùm non ad verbum, ex Cassiano super huius loci explanatione, referre libuit hoc loco.

VIGESIMAPRIMA DISPVTATIO.

An illa verba: Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. *Et item illa:* Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, *putandum sit dixisse Apostolum de seipso, an potius de aliis hominibus, vel iustis, sed imperfectis adhuc tamen, vel de peccatoribus & flagitiosis.*

RESTAT etiam nunc tractanda celebris illa quæstio, cuius explicationem consulto nos extremo huic loco reseruauimus: An supradicta verba dixerit Apostolus de se ipso, & de se intelligi voluerit; an potius in persona sua dixerit ea, & intelligi voluerit de aliis hominibus vel peccatoribus aliquantisper quidem repugnantibus concupiscentiæ suæ, sed tandem ei cedentibus, atq; obsequentibus: vel de viris iustis, imperfectis tamen adhuc, & graui ac molesto certamine, cum sua concupiscentia depugnantibus. Græci fermè omnes Doctores arbitrati sunt, ista verba dixisse Apostolum, sub persona sua, de hominibus nondum gratia 112.

CHRISTI liberatis a seruitute peccati. Ita senserunt Origenes, Chrysostomus, Theophylactus in commentariis suis super hoc Pauli loco. Ad eandem sententiam interpretatur Apostoli verba: S. Basilius in regulis breuioribus in responsione ad decimam sextam interrogationem, quæ est huiusmodi; Quid est quod nonnunquam humanus animus, etiam nullo præmisso studio, sed sponte sua compungitur: interdum autem adeo languidus est, vt cùm maximè conetur compungi, non possit? Huic interrogationi respondens Basilius, ita scribit: Est profectò talis compunctio donum DEI datum nobis, vel ad stimulandum mentis nostræ desiderium, vt animus gustata dulcedine huiusmodi compunctionis, eam perpetuò studeat retinere; vel ad id manifestè demonstrandum, posse animum, si obnixe studeat & curet assiduè in compunctione esse, ad eripiendam excusationem negligentiæ, iis videlicet, qui illam amiserint. Illud autem conari, & non posse compunctionem habere, simul & negligentiam nostram, qua alio tempore vsi fuimus, manifestè arguit: simul etiam indicio est, animum esse in dominatu aliorum vitiorum, à quibus non permittitur, vt ad ea, quæ vellet, liber sit. Quod quidem & vidit, & docuit Apostolus illis verbis: *Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Non enim quod volo, hoc ago, sed quod odi, hoc facio. Nunc autem non iam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*, quippe cum DEVS hoc etiam nobis ad vtilitatem nostram euenire permiserit, quo videlicet, si fieri possit, per ea quæ animus inuitus patitur, in cognitionem veniat peccati & diaboli, in cuius potestate est: & vbi ad seipsum redierit, cognouerit que quibus in rebus præter voluntatem suam, seruiat peccato, resipiscat ex laqueo diaboli, paratam inueniens misericordiam DEI ad eos adiuuandos, qui verè pœnitentes sunt. Hæc S. Basilius.

[illegible] parte Origenes, Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius, Basilius, Augustinus, Hieronymus, S. Basilius.

113. Nec verò Græci duntaxat ita censuerunt, sed etiam Latini. Ambrosius certè, vel vulgo putatus Ambrosius in cōmentariis suis super hoc Pauli loco id ipsum tradit. Nec solùm Catholici auctores, sed etiam Pelagiani eodem modo Apostoli verba intelligebant atque interpretabantur, vt de Iuliano, Pelagianorum, in tempore B. Augustini, principe, refert ipsemet Augustinus in libro sexto contra ipsum. Immò verò ipse Augustinus, aliquando eandem habuit sententiam, eamque pluribus in suis libris scriptam, testatamque reliquit; vt in libro octoginta trium quæstionū, in tractatu quæstionis sexagesimæ, & in primo libro ad Simplicianum, quæstione prima, & in eo libro, in quo nonnullas sententias ad Romanos interpretatur, numero quadragesimo quarto, & quadragesimo quinto, & in libro primo contra duas epistolas Pelagianorum capite decimo testatur, sibi aliquando esse visum, quæ à Paulo dicuntur hoc loco, non posse intelligi de ipso Paulo, præsertim verò tria illa eius dicta, quorum vnum est illud: *Ego autem carnalis sum*. Alterum est illud: *Venundatus sub peccato*. Tertium est illud: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati*. Hæc enim nullo modo conuenire videntur perfectissimæ virtuti ac sanctitati, qua præditus erat Apostolus Paulus.

S. Augustin.

114. Hanc ipsam porrò sententiam & interpretationem profitetur disertisque verbis tradit S. Hieron. in epist. cētesima quinquagesima prima ad Algasiam in responsione ad octauam eius quæstionem tractans ista ipsa verba Pauli, & hunc in modum scribēs: Hæc verba Paulus Apostolus vas electionis, cuius corpus templū erat SPIRITVS sancti; qui dicebat: *Viuo ego, iam non ego, viuit autē in me* CHRISTVS: non de se loquitur, sed de eo, qui vult post peccatū agere pœnitentiam: & sub persona sua, fragilitatem describit conditionis humanæ, quæ duorum hominum, interioris, & exterioris, pugnantium inter se bella perpetitur. Inte[illegible]ior

S. Hieronym. *Ad Galat. 2.*

terior homo consentit & scriptæ, & naturali legi, quòd bona sit, & sancta,
& iusta, & spiritualis. [illegible]terior, inquit: *Ego carnalis sum, venundatus sub pecca-
to: quod enim operor* [illegible]. *& non quod volo, hoc ago; sed quod odi, illud facio.* Si
autem exterior ho[illegible]t, quod non vult, & operatur, quod odit, ostendit
bonum esse man[illegible]; & non se operari, quod est malum, sed habitans in
sua carne peccat[illegible], hoc est, vitia corporis, & desideria voluptatis, quæ
propter posteros, & sobolem, insita est humanis corporibus, & ea si fuerit
fines egressa, vertitur in peccatum. Cumque videretur extrema desperatio,
imò aperta confessio, omnem hominem diaboli laqueis irretiri; conuersus in
se Apostolus, imò homo, sub cuius persona loquitur, agit gratias SALVA-
TORI, quòd redemptus sit sanguine eius, & sordes in Baptismo deposuerit,
& nouum CHRISTI assumpserit vestimentum: & mortuo veteri homine,
natus sit homo nouus, qui dicat: *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore
mortis huius. Gratias ago* DEO *per* IESVM CHRISTVM *Dominum nostrum,
qui me de corpore mortis liberauit.* Quòd si cui non videtur, sub persona sua, hoc
Apostolus de aliis dicere, exponat, quomodo Daniel, quem iustum fuisse no- *Daniel.9.*
uimus, quasi de se dicat, cùm pro aliis deprecatur DEVM: *Peccauimus, iniquè
fecimus, impiè egimus, recessimus à mandatis, & iudiciis tuis: non custodiuimus seruos
tuos Prophetas, qui loquuti sunt in nomine tuo ad Reges nostros, & Principes, & Pa-
tres, & ad omnem populum terræ. Tibi Domine, iustitia, nobis autem confusio.* Totus
hic Apostoli locus, & in consequentibus, imò omnis epistola eius ad Roma- *Qualis sit*
nos, nimiis obscuritatibus inuoluta est. Quòd si voluero cuncta disserere, ne- *epistola ad*
quaquam mihi vnus liber, sed multa, & magna erunt scribenda volumina. *Romanos*
Hæc S. Hieronymus.

Altera est sententia, & horum Pauli verborum interpretatio, referens su- 115.
pradicta Apostoli verba ad ipsummet Paulum, & ad viros sanctos, & perfectos; *Altera sen-*
quorum perpetuum certamen, & pugna aduersus concupiscentiam, omnesque *tentia, quòd*
prauos affectus carnales, hoc loco describitur; habet multos, & in primis gra- *ista Paulus*
ues, ac nobiles authores, & probabilibus admodum nititur argumentis. Ita lo- *dixerit de se.*
cum hunc intellexisse B. Gregorium, declarant illa eius verba, quæ sunt in libro *S.Gregor.*
decimonono Moralium, vbi tractat verba illa Iob capitis 18. *Et aquas appendit
in mensura.* Hinc est, inquit Gregorius, quod ad consolationem nostram, Paulus
prædicator egregius, de se quædam talia prodere dignatur, dicens: *Video aliam
legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege
peccati, quæ est in membris meis.* B. certè Augustinus, posthabita priore interpre- *S. Augustin.*
tatione, quam priùs, cùm esset Presbyter, & initio sui Episcopatus approbaue-
rat, & pluribus in libris suis prodiderat, hanc posteriorem interpretationem,
tanquam longè meliorem, & sententiæ verborum Pauli congruentiorem am
plexus est, & multifariam in posterioribus suis libris tradidit. Videat ipsum
lector in capite vigesimoseptimo primi libri de nuptiis, & concupiscentia, &
in capite decimo primi libri contra duas epistolas Pelagianorum; & capite pri-
mo libri secundi; & item in capite decimo, & vndecimo libri sexti contra Iulia-
num Pelagianum; vbi hanc interpretationem suam confirmat authoritate prio-
rum Patrum, & Doctorum Ecclesiæ, ad hunc modum scribens: Non ego solus,
aut primus sic istum Pauli locum intellexi: imò verò ego priùs eum aliter intel
lexeram, vel potiùs non intellexeram, quod mea quædam illius temporis etiam
scripta testantur. Non enim mihi videbatur Apostolus de seipso dicere potuisse:
Ego autem carnalis sum, cùm esset spiritalis: & quòd captiuus duceretur sub lege
peccati, quæ erat sub membris eius. Ego enim putabam, ista non posse dici, nisi

de iis,quos ita haberet carnis concupiſcentia ſubiugatos, vt facerent quidquid
illa compelleret:quod de Apoſtolo,dementis eſt crede[illegible]m etiam innumera-
bilis multitudo Sanctorum, ne concupiſcentias carni[illegible]at,contra carnem
ſpiritu concupiſcat.Sed poſteà melioribus,& intellige[illegible]us ceſſi,vel potiùs
ipſi,quod fatendum eſt,veritati:vt viderem,in illis Apo[illegible]ocibus gemitum
Sapient. 9. eſſe Sanctorum , contra carnales concupiſcentias dimican[illegible]. Qui , cùm ſint
mente ſpiritales , adhuc tamen , iſto corruptibili corpore , quod aggrauat ani-
mam,rectè intelliguntur eſſe carnales ; quia erunt & corpore ſpiritales,quando
1. ad Cor. 15. ſeminatum fuerit corpus animale , & reſurget ſpiritale. Et rectè adhuc intelli-
guntur ea parte captiui ſub lege peccati , quæ deſideriorum , quibus non con-
ſentiunt,motibus ſubiacet.Hinc factum eſt,vt ſic iſta intelligerem,quemadmo-
dum intellexit Hilarius, Gregorius, Ambroſius,& cæteri Eccleſiæ ſancti,noti-
que Doctores , qui & ipſum Apoſtolum aduerſus carnales concupiſcentias,
quas habere nolebat , & tamen habebat, ſtrenuè confixiſſe, eundemque con-
flictum ſuum illis ſuis verbis conteſtatum fuiſſe ſenſerunt. Sic ibi Auguſtinus.

116. Monet me hic locus Auguſtini,vt id etiam nunc admoneam lectorem,cuius
Commentarios in epiſtolam ad Romanos nomine Ambroſij prænotatos non eſſe B. Ambroſij. non ſemel ſuprà eum admonui;commentarios in hanc epiſtolam Pauli ad Ro-
manos ſub nomine B. Ambroſij in vulgus editos, & ab hinc vſque annis quin-
gentis, eius habitos, reuera non eſſe B. Ambroſij Epiſcopi Mediolanenſis. Au-
thor etenim iſtorum commentariorum in explanatione huius loci ſolam prio-
rem interpretationem ſequitur : cùm Auguſtinus tamen in verbis proximè
commemoratis affirmet , ſolam B. Ambroſio poſteriorem interpretationem
placuiſſe. Iulianus certè Pelagianus, qui cùm dimicatio fuit B. Auguſtino, qui
ſtudioſè, curioſéque Ambroſij ſcripta ſcrutabatur, vt eius authoritate,ac teſti-
moniis dogmata ſua confirmaret,cùm ipſe priorem duntaxat interpretationem
approbaret , ſi eam in ſcriptis B.Ambroſij legiſſet , proculdubio eam Ambroſij
authoritate comprobaſſet.Sed hoc obiter dictum ſit.

117. Auguſtinus porrò in capite decimo primi libri contra duas epiſtolas Pela-
gianorum,declarans,quibus ipſe rebus adductus fuerit,vt priori poſthabita in-
terpretatione,quam anteà ſequutus fuerat,totum hunc locum de ipſomet Pau-
lo, aliiſque eius ſimilibus ſanctis,& perfectis viris intelligendum eſſe, & inter-
pretandum arbitraretur,hunc in modum ſcribit : Viſum aliquando etiam mi[illegible]
fuerat,hominem ſub lege conſtitutum, iſto Apoſtoli ſermone deſcribi:ſed vi[illegible]
Ad Rom. 8. mihi fecerunt poſteà illa eius verba : *Nunc autem iam non ego operor illud:*ad hoc
enim pertinet illud,quod ait & poſteà:*Nulla ergo condemnatio eſt nunc iis,qui ſunt
in* C H R I S T O I E S V. Et quia non video quemadmodum diceret homo ſub
lege poſitus:*Condelector legi* D E I *ſecundum interiorem hominem:*cùm ipſa delecta-
tio boni , qua etiam non conſentit ad malum , non timore pœnæ , ſed amore
iuſtitiæ(hoc eſt enim condelectari)nonniſi gratiæ deputanda ſit.Illud prætereà,
quod ait : *Quis me liberabit de corpore mortis huius:*eodem ſpectat. Quis enim ne-
gat,Apoſtolum, cùm hæc diceret, adhuc fuiſſe in corpore mortis huius ? à quo
vtique non liberantur , quibus eadem corpora ad tormenta æterna reddentur.
Liberari ergo à corpore mortis huius,eſt,omni ſanato langore concupiſcentiæ
carnis,non ad pœnam corpus recipere,ſed ad gloriam.Hactenùs ex Auguſtino
Caſſianus. Eadem fuit ſententia Theonis Abbatis apud Caſſianum , in collatione vigeſi-
matertia;cuius hæc ſunt verba : Denique,vt intelligeretur,dixiſſe hæc Apoſto-
lum de ſeipſo, ſuique ſimillimis perfectis viris, quaſi digito ſeipſum deſignans,
illud intulit : *Igitur ego ipſe mente ſeruio legi* D E I. Quod genus loquutionis fa-
miliare eſt Paulo, ſi quando vult propriè, ſignantérque ſei[illegible]am indicare;vt in

poſte

posteriori ad Corinthios, capite decimo: *Ipse ego Paulus obsecro vos*. Et in capite duodecimo: *Nisi quod ego ipse non grauaui vobis*. Et in epistola ad Galatas, capite tertio: *Ego ipse Paulus dico vobis*. Et in hac ipsa epistola ad Romanos, capite nono: *Optabam ego ipse anathema esse à* CHRISTO *pro fratribus meis*.

Mea, super hac quæstione, & in hac varietate opinionum, atque interpretationum, tripartita est sententia. Primò enim arbitror, licèt in istis Apostoli verbis quædam sint, quæ intelligi optimè queant de homine peccatore, ac flagitioso, vt est illud: *Ego carnalis sum, venundatus sub peccato*. Et illud: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati*. Plura tamen esse alia, quæ flagitiosis hominibus verè accommodari non queant. Huius generis est illud: *Iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*. Quomodo enim, qui victus à concupiscentia, sciens, & volens facit adulterium, verè dicere possit, se non facere adulterium, sed operari illud concupiscentiam, quæ est in carne sua? Deinde, qui concupiscentiæ suæ obsequitur, & seruit, non potest verè dicere illud: *Condelector legi* DEI *secundum interiorem hominem*: quippe cùm is delectetur rebus planè contrariis legi DEI. Denique illud: *Mente seruio legi* DEI, manifestum est, verè ab homine peccatis dedito dici non posse. Nam qui mente seruit legi DEI, legem ipsam implet, & seruat: qui autem peccatum facit, legi aduersatur, & concupiscentiæ suæ, ac peccato seruit. Et verò, etiam B. Thomas, qui vtramque supradictam interpretationem in commentario huius loci tractat, cùm verba illa explanat: *Iam non ego operor illud*, &c. apertè fatetur, non posse hæc intelligi de peccatore, nec nisi admodum extortè applicari ad ipsum posse. 118. *Authoris sententia.* *Thomas.*

Deinde censeo, totum hunc Apostoli locum congruè, commodéque intelligi posse de viris iustis etiam sanctis, & perfectis. In illos enim verè competunt, & quadrant illæ Apostoli sententiæ: *Iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum: Condelector legi* DEI *secundum interiorem hominem: Ego ipse mente seruio legi* DEI. Neque huic intelligentiæ officiunt verba illa: *Ego carnalis sum, venundatus sub peccato*. Dupliciter enim quispiam dici potest carnalis: vel secundum carnem viuendo, & carnali concupiscentiæ obsequendo, & seruiendo; & hac ratione vir iustus non est carnalis; imò quia est mente pura, & fortiter carnalibus concupiscentiis repugnat, dicitur spiritualis. Vel dicitur carnalis, quia gestat carnem adhuc corruptibilem, & in ea illicitos concupiscentiæ motus, prauáque desideria, nolens sentit, & patitur; & hoc iustitiæ, & virtuti Christianæ haud quaquam repugnat. Dicitur etiam vir iustus venundatus sub peccato, non à seipso, sed à primo omnium parente, ob cuius peccatum omnes eius posteri obnoxij, & quasi venditi sunt, & peccato originali, & rebellioni carnis aduersus rationem. Neque obstat etiam huic interpretationi illud: *Video aliam legem in membris meis captiuantem me in lege peccati*. Duplex etenim captiuitas est hominis: altera est sub reatu, & culpa proprij peccati, & propria voluntate admissi; & hæc est captiuitas peccatoris, non autem hominis iusti. Altera est captiuitas sub pœna peccati originalis contracti à peccato primi parentis: & per carnalem generationem in vniuersos eius posteros transfusi. Est autem eius peccati pœna, carnis inobedientia, & rebellio aduersus rationem; sub cuius seruitute, & captiuitate sunt etiam homines iusti, quoad in terris viuunt. 119. *Quomodo etiã vir sanctus dum in terris viuit, verè dici queat esse carnalis, venũdatus sub peccato.*

* *
*

VIGESIMASECVNDA DISPVTATIO.

An B. Paulus graues carnis tentationes passus sit.

120. ILLVD denique affirmo, mihi quidem videri admodum probabilem sententiam B. Augustini, & Gregorij, arbitrantium B. Paulum omnia hæc verba, quæ de certamine inter mentem, & concupiscentiam hoc in loco dixit, de seipso loquutum esse, & de se intelligi ab aliis voluisse; ipsumque graues carnis tentationes passum, cum illis fortissimè dimicasse. Sanctum enim Apostolum fuisse tentationibus carnis infestatum, & vexatum, non quidem virtutis defectu, vel infirmitate spiritus, sed mirabili DEI consilio, salubrique temperamento, ne tantarum virtutum, & donorum, quæ à DEO acceperat, & cœlestium magnitudine reuelationum, in superbiam animo efferretur; ipsemet in capite 12. posterioris epistolæ ad Corinthios, confitetur illis verbis: *Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus sathanæ, qui me colaphizaret.* Ac licèt illum carnis stimulum, Græci explanatores in commentariis suis super eo loco, interpretentur persecutiones inimicorum, & infirmitates corporis; aiunt enim quidam, eum frequenter, & grauiter dolore capitis, & iliaco afflictari solitum: complures tamen alij intelligunt de tentationibus carnis, idque in commentario huius loci, authoritate B. Augustini confirmat B. Thomas. Et verò, valdè adiuuat hanc interpretationem, & intelligentiam; quod ipsemet Apostolus alio loco scripsit, dicens: *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne, cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar.* Quæ verba commemorans B. Hieronymus in epistola 22, quam de custodia virginitatis scripsit ad Eustochium, ita scribit: Si Apostolus, vas electionis, & separatus in Euangelium CHRISTI ob carnis aculeos, & incentiua vitiorum, reprimit corpus suum, & seruituti subiicit, ne aliis prædicans, ipse reprobus inueniatur; & tamen videt aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ, & captiuum se in legem duci peccati, si post nuditatem, ieiunia, fames, carcerem, flagella, supplicia, in semetipsum reuersus, exclamat: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Tu te putas securum esse debere? Hæc Hieronymus. Graues autem, & frequentes carnis tentationes pati, non semper arguit virtutem imperfectam, atque infirmum, ac tepidum spiritum. Viris etenim, etiam sanctis, & perfectis eiusmodi tentationes nonnunquam accidunt, vel ex suggestione diaboli, ad eos contristandos, & confundendos, & tardiores, ac languidiores in seruitio DEI reddendos: vel benigna DEI voluntate, salutarique consilio, ad conseruandum eos in humilitate, arcendámque superbiam: vel in exemplum, atque consolationem infirmorum, & imperfectorum hominum, ne in eiusmodi tentationibus ipsi desperent: vel ad heroicæ virtutis [illegible]rum, per eiusmodi tentationes, declarationem, & testificationem, atq[illegible]ationem; atque hoc cernere licet in grauissimis carnis tentationibus, q[illegible] sunt sanctissimi viri, Hieronymus, Benedictus, & Franciscus.

Locus 2. epistola ad Corint. cap. 12.

1. ad Cor. 9.

S. Hieron.

Roman. 7.

Quatuor causæ, ex quibus turpes tentationes accidūt sanctissimis viris.

Illustrissi

Illustrissimum porrò, & admirandum exemplum, à tentationibus carnis maiorem in modum vexati, & cum carnali concupiscentia, laborioso admodum molestoque certamine fortissime dimicantis, atque ea tandem debellata, dulcissimam mentis tranquillitatem, & cœlestium gaudiorum ac deliciarum participationem adepti, esse potest omnibus sanctissimus, simulque doctissimus Hieronymus: cuius de se ipso loquentis hæc sunt verba, ingenti profectò admiratione dignissima. O quoties ego ipse in eremo constitutus, & in illa vasta solitudine, quæ exusta solis ardoribus, horridum Monachis præstat habitaculum; putabam me Romanis interesse deliciis. Sedebam solus, quia amaritudine repletus eram. Horrebant sacco membra deformia, & squalida cutis situm Æthiopicæ carnis obduxerat. Quotidie lacrymæ, quotidie gemitus, & si quando repugnantem somnus imminens oppressisset, nuda humo vix ossa hærentia collidebam. De cibis verò, & potu taceo; cum etiam languentes Monachi, aqua frigida vtantur, & coctum aliquid accepisse, luxuria sit. Ille igitur ego, qui ob gehennæ metum, tali me carcere ipse damnaueram, scorpionum tantum socius, & ferarum, sæpe choris intereram puellarum. Pallebant ora ieiuniis, & mens desideriis æstuabat in frigido corpore; & ante hominem, sua iam carne præmortuum, sola libidinū incentiua bulliebant: Itaque omni auxilio destitutus, ad IESV iacebam pedes; rigabam lacrymis, crine tergebam; & repugnantem carnem, hebdomadarum inedia subiugabam. Memini, me clamantem crebrò diem iunxisse cum nocte; nec prius à pectoris cessasse verberibus, quàm rediret, Domino increpante, tranquillitas. Ipsam quoque cellulam meam, quasi cogitationum mearum consciam, pertimescebam, & mihimet iratus & rigidus, solus deserta penetrabam; sicubi concaua vallium, aspera montium, rupium prærupta cernebam, ibi meæ orationis locus, ibi illud miserrimæ carnis ergastulum. Et, vt ipse mihi testis est Dominus, post multas lacrymas, post cœlo hærentes oculos, nonnunquam videbar mihi interesse agminibus ANGELORVM; Et lætus gaudensque cantabam illud: *Post te, in odorem vnguentorum tuorum curremus.* Si autem hoc sustinent illi, qui exeso corpore, solis cogitationibus oppugnantur, quid patitur puella, quæ deliciis fruitur? Nempe illud Apostoli: *Viuens mortua est.* Hactenus fuerunt verba beati Hieronymi.

121

Hieronymus in epist. 22.

Cant. 1.

1. Tim. 5.

IN CAPVT OCTAVVM DISPVTATIONES VIGINTI OCTO.

CAPVT VIII.

Verſ. 1. Nihil ergo nunc damnationis eſt iis qui ſunt in
Christo Iesv, qui non ſecundum carnem am-
2 bulant. | Lex enim Spiritus vitæ in Christo
3 Iesv, liberauit me à lege peccati, & mortis. | Nam
quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur
per carnem: Devs Filivm ſuum mittens in ſi-
militudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in
4 carne, | vt iuſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecundum
5 carnem ambulamus, ſed ſecundum Spiritum. | Qui enim ſecundum
carnem ſunt, quæ carnis ſunt, ſapiunt: qui verò ſecundum Spiritum
6 ſunt, quæ carnis ſunt, ſentiunt. | Nam prudentia carnis, mors eſt;
7 prudentia autem Spiritus vita, & pax. | Quoniam Sapientia carnis
inimica eſt Deo: legi enim Dei non eſt ſubiecta, neq; enim poteſt.
8 | Qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. | Vos autem
9 in carne non eſtis, ſed in ſpiritu: ſi tamen Spiritvs Dei habitat in
vobis. Si quis autem Spiritvm Christi non habet: hic non eſt
10 eius. | Si autem Christvs in vobis eſt; corpus quidem mortuum
eſt propter peccatum: Spiritus verò viuit propter iuſtificationem.
11 | Quod ſi Spiritvs eius, qui ſuſcitauit Iesvm à mortuis, habitat in
vobis, qui ſuſcitauit Iesvm Christvm à mortuis, viuificabit & mor-
talia corpora veſtra, propter inhabitantem Spiritvm eius in
12 vobis. | Ergo fratres debitores ſumus, non carni, vt ſecundum car-
13 nem viuamus. | Si enim ſecundum carnem vixerimus, moriemi-
14 ni: Si autem Spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. | Qui-
15 cumque enim Spiritv Dei aguntur, ij ſunt filij Dei. | Non enim
accepiſtis Spiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis Spiri-
16 tum adoptionis filiorũ, in quo clamamus Abba Pater. | Ipſe enim
Spiritvs teſtimonium reddit Spiritui noſtro quod ſumus filij Dei.
17 | Si autem filij, & hæredes: hæredes quidem Dei; cohæredes autem
Chri

CHRISTI: Si tamen compatimur, vt & conglorificemur. ‖ Existimo 18
enim quod non sunt condigna passiones huius temporis, ad futuram
gloriam, quæ reuelabitur in nobis. ‖ Nam expectatio creaturæ, re- 19
uelationem filiorum DEI expectat. ‖ Vanitati enim creatura subie- 20
cta est, non volens: sed propter eum, qui subiecit eam in spe: ‖ Quia 21
& ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem
gloriæ filiorum DEI. ‖ Scimus enim quod omnis creatura ingemis- 22
cit, & parturit vsque adhuc. ‖ Non solùm autem illa, sed & nos ipsi 23
primitias Spiritus habentes: & ipsi intra nos gemimus, adoptionem
filiorum DEI expectantes, redemptionem corporis nostri. ‖ Spe 24
enim salui facti sumus: spes autem quæ videtur, non est spes; nam
quod videt quis, quid sperat? ‖ Si autem quod non videmus, spera- 25
mus, per patientiam expectamus. ‖ Similiter autem & SPIRITVS 26
adiuuat infirmitatem nostram: nam quid oremus, sicut oportet: nes-
cimus: sed ipse SPIRITVS postulat pro nobis gemitibus inenarrabili-
bus. ‖ Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus: quia 27
secundum DEVM postulat pro sanctis. ‖ Scimus autem, quoniam 28
diligentibus DEVM, omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum
propositum vocati sunt sancti. ‖ Nam quos præsciuit, & prædesti- 29
nauit conformes fieri imaginis FILII sui, vt sit ipse primogenitus in
multis fratribus. ‖ Quos autem prædestinauit, hos & vocauit. Et 30
quos vocauit, hos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & glori-
ficauit. ‖ Quid ergo dicemus ad hæc? Si DEVS pro nobis, quis contra 31
nos? ‖ Qui etiã proprio FILIO suo non pepercit, sed pro nobis om- 32
nibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis do-
nauit? ‖ Quis accusabit aduersus electos DEI? DEVS qui iustificat, 33
quis est qui condemnet? ‖ CHRISTVS IESVS qui mortuus est, im- 34
mo qui & resurrexit, qui est ad dexteram DEI, qui etiam interpellat
pro nobis. ‖ Quis ergo nos separabit à charitate CHRISTI? tribu- 35
latio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio?
an gladius? (sicut scriptum est. ‖ Quia propter te mortificamur to- 36
ta die: æstimati sumus sicut oues occisionis) ‖ Sed in his omnibus 37
superamus propter eum, qui dilexit nos. ‖ Certus sum enim quia 38
neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus,
neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque for-
titudo, ‖ neque altitudo, neque profundum, neque 39
creatura alia poterit nos separare à charitate
DEI quæ est in CHRISTO IESV
Domino nostro.

PRÆFATIO.

I Duodecim bona iustorũ hominum, præsertim autem electorum.

IN hoc capite octauo Apostolus mirifice describit præclarum statum hominis iustificati per CHRISTVM, multa, & eximia bona ei à DEO data commemorans. Primò enim remissis ac deletis omnibus eius peccatis, nihil est in eo dãnabile. Secundò, non iam subiacet & seruit, sed prævalet atque dominatur, fomiti & concupiscentiæ. Tertiò, quod antè non poterat, iam nunc potest implere legem, non timore supplicij, sed amore iustitiæ. Quartò, non secundum carnem viuit, obediens concupiscentiis eius; sed secundum spiritum viuit, vigore spiritus, facta carnis mortificans. Quintò propter inhabitantem in ipso SPIRITVM sanctum, corpus eius immortali vita donandum est. Sextò factus est DEI filius, & hæres, & cohæres CHRISTI: SPIRITV sancto ei testimonium reddente, quod sit filius DEI. Septimò, non seruit DEO vt Domino formidabili, timore seruili: sed vt benignissimo Patri, affectu filialis amoris. Octauò, pro breui, & leui tribulatione, quam nunc patitur, incomparabilem æternæ felicitatis gloriam adepturus est. Nonò, SPIRITVS sanctus iuuat eum, & docet, idoneè, ac dignè, atque efficaciter orare DEVM. Decimò, exponit Paulus maximum illud bonum prædestinationis æternæ Sanctorum ad vitam æternam. Vndecimò, docet omnia electis cooperari in bonum. Duodecimò, cùm viri sancti sint sub DEI protectione, nihil eis, quamuis aduersum & asperum, nocere potest, nec vllis rebus aduersis amoueri, & separari possunt à charitate DEI.

PRIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu 1. NIHIL ergo nunc damnationis est iis, qui sunt in CHRISTO IESV, qui non secundum carnem ambulant.

Ex

Ex eo, quod præcedenti capite Apostolus in sua persona de iustificatis omnibus per CHRISTVM dixerat, eos mente quidem seruire legi DEI, carne verò legi peccati; & iccirco non agere ipsos malum concupiscentiæ, sed quod in carne eorum habitabat peccatum; ex hoc, inquam, infert Apostolus initio huius capitis, hanc veluti conclusionem: *Nihil ergo damnationis est iis, qui sunt in* CHRISTO *IESV*, propter illos videlicet motus impuros, prauáque desideria, quę ebulliunt ex concupiscentia carnis: hæc enim in illis iustis absorbentur tum ob imperfectionem actus, quia sunt motus nec deliberati, nec voluntarij: tum crebritate, bonitatéq; laudabilium actionum, quas viri iusti exercere non desistunt. Ergo motus illi concupiscentiæ aduersus rationem, & legem DEI, non sunt damnabiles iis, qui sunt in CHRISTO, id est, qui per baptismum CHRISTVM induerunt, eique per fidem, & dilectionem incorporati sunt, factique tanquam viua eius membra, & tanquam palmites CHRISTO, vt viti sunt insiti. Huiusmodi enim similitudine vsus est Dominus noster, vt refert Ioannes capite decimo quinto, vt declararet coniunctionem suam cum sanctis suis, eorúmque ab ipso dependentiam. *Sicut palmes*, inquit, *non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite; sic nec vos nisi in me manseritis.* Nam qui non sunt in CHRISTO, sed secundum carnem ambulant, propterea illis damnabiles sunt affectus carnales, quia illi pertrahunt eos ad peccatum. Vnde eo quo dixi loco, post ea verba, quæ commemoraui, protinus adiunxit illud Dominus: *Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, & arescet, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet.* Post illa verba: *Qui non secundum carnem ambulant*, in græcis codicibus adiicitur illud; *Sed secundum Spiritum.* Et ita legunt hunc locum Origenes & Theophylactus: sed istud non est in latinis codicibus: quanquam paulò infrà in hoc ipso capite istud ipsum additamentum est in latinis libris.

Ex hoc porrò Apostoli loco argumentari, & concludere nonnulli volunt (vt refert in commentario huius loci S. Thomas, primos concupiscentiæ motus illicitos, etiam indeliberatos atque inuoluntarios, esse peccata mortalia in infidelibus. Id autem isti hunc in modum argumentantur: Paulus in hoc loco ait, istiusmodi concupiscentiæ motus nō esse damnabiles iis, qui sunt in CHRISTO: ergo iis qui non sunt in CHRISTO, erunt damnabiles; non essent autem damnabiles, nisi essent peccata mortalia. Confirmant præterea id ipsum hoc argumento: Necesse est eos actus esse damnabiles, qui proueniunt, ex habitu damnabilis peccati: Sed isti motus concupiscentiæ proueniunt ex peccato originali, quod est damnabile, vtpote hominem priuans æterna vita: originale autem peccatum manet in homine infideli: ergo motus concupiscentiæ sunt in eo damnabiles, & peccata mortalia. 3

An praui motus concupiscentiæ, qui sunt inuoluntarij, sint peccata mortalia in homine infideli. S. Thomas.

Verùm nec sententia istorum vera est, & ratio, qua eam firmant, inualida est. Primus etenim motus concupiscentiæ ideo non est peccatum in homine infideli, quia non attingit rationem, per cuius consensum completur ratio peccati; non enim potest esse peccatum, nisi fuerit voluntarium. At ratio hæc valet etiam in primis motibus infidelium: Si non sunt igitur peccata in homine fideli, nec erunt in infideli: præsertim verò, cùm in eâdem specie peccati grauius aliquo modo peccare videatur fidelis, quàm infidelis. Nec sanè locus hîc Apostoli sententiam istorum adiuuat. Non enim Paulus dixit propriè ac signanter, huiusmodi primos motus non esse damnabiles in iustificatis; sed in vniuersum dixit, iis, qui sunt in CHRISTO IESV nihil esse damnabile. Quod si quis contendat, esse hoc propriè referendum ad motus concupiscentiæ, de quibus paulò antè locutus fuerat 4

Paulus: dicemus, Paulum differuisse de motu concupiscentiæ, qui non inuadit, & obtinet rationis assensum, sed manet in carne, sana, & munda ab eo, hominis mente. Nec verò istiusmodi motus in infidelibus aliter damnabiles sunt, quàm ratione peccati originalis, vnde scaturiunt: cuius diuersa est damnatio, quàm peccati actualis, & mortalis. Nec denique vera est illa eorum ratio, omnes actus prouenientes ex habitu damnabilis peccati, esse peccata damnabilia: illi enim actus duntaxat sunt damnabiles ex habitu peccati prouenientes, qui sunt actus humani, ex plena deliberatione, atque electione profecti. In eo enim, qui habet furandi habitum, non quælibet furandi cupiditas est peccatum mortale, si ei plenus rationis assensus non accedat.

5 Sed videamus quemadmodum hunc Apostoli locum interpretatus sit Caluinus. Inter alia Caluini dogmata planè contraria doctrinæ Catholicæ, ac sacræ Scripturæ, tria sunt, quæ ad rem præsentem faciunt, falsa nimirum, & impia. Horum vnum est, eadem peccata manere in baptizatis, & iustificatis per fidem CHRISTI, quæ prius erant in ipsis, nec eos à propriis peccatis verè mundari, ac liberari: sed ad hoc eis proficere regenerationem, & iustificationem in CHRISTO quòd ea peccata, licet in eis sint, perinde tamen, quasi non essent, non eis à DEO imputantur ad damnationem. Quare quod Apostolus ait hoc loco, nihil damnationis esse iis qui sunt in CHRISTO, sic ipse interpretatur, quod licet in eis maneant peccata per se damnabilia, non tamen ea imputantur ad damnationem iis, qui per fidem sunt insiti CHRISTO. Alterum dogma est, prauos concupiscentiæ motus, etiam inconsultos atque inuoluntarios, esse peccata mortalia & damnabilia, quoniam sint contraria illi præcepto legis diuinæ, *Non concupisces*, eiusmodi tamen motus propter fidem in CHRISTVM, non imputari ad damnationem regeneratis, & iustificatis in CHRISTO. Tertium dogma est, renouationem spiritus & vitæ, & sanctificationem, quam in viris iustis facit SPIRITVS sanctus, ex parte hominis non esse aliud, quàm inchoatum quiddam, & imperfectum, aliquem scilicet timorem DEI, & aliquod studium pietatis, & benè agendi, & voluntatem aliquam, licet inefficacem, seruandi legem DEI, & nonnullum conatum reluctandi concupiscentiæ, licet in prædictis omnibus iusti deficiant, nec ea possint complere, & vt oportet, ad effectum perducere. Hæc sunt præclara, scilicet, & admiranda Caluini dogmata, non de cœlo missa, sed de Orco excitata.

In Caluinū & tria eius dogmata.

Exod. 20.

6 His itaque dogmatibus suis conuenienter hæc Apostoli verba interpretans Caluinus, ita scribit: Quemadmodum frustrà sibi blandiatur homo carnalis, si de emendanda vita nihil solicitus, CHRISTI gratiæ prætextu, impunitatem sibi promittat: ita habebit trepidæ piorum conscientiæ inuictum propugnaculum, quod dum in CHRISTO manent, sciunt se esse extra omne damnationis periculum, qui in domanda, & mortificanda carne sedulò laborant, vt appareat studium pietatis in ipsis regnare. Sic ille. Sed quid est secundum Caluinum, manere in CHRISTO, quod ipse vocat inuictum propugnaculum trepidæ conscientiæ piorum hominum? non aliud nempe, nisi credere in CHRISTVM, diuinisque confisum promissionibus, certissima persuasione putare, vnumquemque, remissa sibi esse peccata, seque adoptatum esse in filium DEI, & admissum ad participationem hæreditatis æternæ. At enim diuina scriptura mansionem hominis in CHRISTO, & CHRISTI in homine, potissimum assignat charitati, & fructificationi bonorum operum. Apostolorum enim Ioannes in prima sua epistola scripsit: *DEVS charitas est, & qui manet in charitate, in DEO manet, & DEVS in eo.* Et item alio loco: *Qui dicit se in CHRISTO, manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambu*

Quid sit esse vel manere in Christo.

1. Ioan. 4.
Infrà 5.

ambulare. Et ipse Dominus apud eundem Ioannem in Euangelio eius dixit: *Qui diligit me, sermonem meum seruabit, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Et item: *Manete in me, & ego in vobis. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere.* Iam verò studium illud pietatis, quod Caluinus ait in viris iustis regnare, quam inefficax, & infructuosum ipse faciat, satis ostendit in explanatione superioris capitis septimi huius epistolæ, scribens, virum iustum licet cupiat benè agere, non inuenire tamen eum boni desiderij effectum, quia impar ad hoc facultas ei adest: studet tamen is membra sua ad obsequium DEO præstandum exhibere: & in omnibus suis lapsibus timorem DEI, & studium rectè agendi non prorsus ex animo suo excutit. Ex his apparet quàm malè sentiat Caluinus de gratiæ CHRISTI efficacia in tollendis peccatis, & renouando atque sanctificando, & cœlestibus donis ornando iustificati hominis animo, & reddendo eum potentem implendi legem DEI, & vitandi omnia peccata mortalia, & bona opera faciendi, quibus promereatur vitam æternam. S. Augustinus breuissimè hanc Pauli sententiam explanat, ita scribens in capite decimo libri primi contra duas epistolas Pelagianorum: Nulla est condemnatio iis, qui sunt in CHRISTO IESV: non enim damnatur, nisi qui concupiscentiæ carnis consentit ad malum. Contra duo autem Caluini priora dogmata, paulò supra memorata, disputauimus suprà partim super caput quartum partim septimum huius epistolæ. *Infra 15.* *S. Augustin.*

SECVNDA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Lex enim spiritus vitæ in CRISTO IESV, liberauit me à lege peccati, & mortis.

SATIS congruè & doctè hanc B. Pauli sententiam Ambrosius in commentario huius loci explanans: Lex, inquit, spiritus vitæ ipsa est lex fidei. Lex sanè Mosis, etiam spiritalis fuit; quia prohibebat peccare; non tamen fuit lex spiritus vitæ, quia reis mortis peccata remittere non potuit, vt viuificaret mortuos. Lex verò fidei, quia & peccare hominem vetat, & peccatis mortuum reuocat ad vitam, rectè appellatur lex spiritus vitæ. Et dicitur lex spiritus, quia non in litera est posita, sed in spiritu, quo creditur ad iustitiam; & quia in quem creditur, & quod creditur, spiritus est. Hæc itaque lex in CHRISTO, hoc est, per fidem, & gratiam CHRISTI, liberat dignè credentem, à lege peccati & mortis. Est autem lex peccati, quam supra dixit in membris habitare, suadens praua; & contraria legi mentis, & DEI. Lex verò mortis, ipsa est lex Mosis, quia mortificat peccatores; vnde & alibi dixit Apostolus: *Si ministratio mortis literis formata in lapidibus, fuit in gloria, &c.* Neque mirum 7 *Ambrosius.* *Ad Rom. 7.* *Locus 2. ad Cor. 3.*

videri

videri debet, si lex Mosis, quæ dicta est spiritalis, vocetur lex mortis; cum & ipsum Euangelium, & vitæ & morti esse homini dicatur, testante id Apostolo: *2. ad Cor. 2.* *Aliis, inquit, est odor mortis in mortem; aliis autem odor vitæ in vitam.* Quos enim fama virtutum, aut rerum gestarum visus vel auditus attrahebat ad fidem, iis odor vitæ erat Euangelium: illis verò, quorum prauum sensum & animum, admiranda virtus & facta inflammabant magis ad contradicendum, mortis erat odor, prædicatio fidei. Vna itaque cùm sit fides, tantam, vt diximus, diuersitatem præstat hominibus: sicut & sol cùm sit vnus, & idem, ceram tamen resoluit, & lutum restringit. Qua ergo quis mente odoratus fuerit fidem, sic & proficiet illi. Verum dicetur fortasse: Si eadem præstat fides, quæ & lex Mosis, cur non & ipsa vocatur lex mortis, cùm ipsa mortificet non credentes? Sed non ita est, fides enim data est, quæ iustificat dignè ipsam recipientes, vt peccata remittat eis; quos lex tenet reos; & agentes sub fide liberi sint à peccato, cui obnoxij sunt sub lege constituti. Qui ergo non obediunt fidei, non occidentur à fide, sed à lege, quia non accedentes ad fidem, rei peccati ac mortis tenentur & damnantur à lege: ideóque omnes, qui malo animo odorantur verba fidei, remanent in morte. Sed videamus quid intersit, cùm dicitur lex spiritalis, & lex spiritus vitæ. Hoc interest, quod lex vocatur spiritalis, quia præcepta dat, per quæ non peccetur: qui enim non peccat, rectè spiritalis dicitur, tanquam æmulus spirituum
1 cœlestium. Lex autem fidei dicitur lex spiritus, quia DEVS, cuius fides est, spiri-
Ioan. 4. tus est. Illic ergo verba sunt, hîc res: illic quæ DEI sunt, hîc DEVS ipse. Sic ille.

8 Sed nos distinctè Apostoli verba, verborúmque sententiam perpendamus. *Quid sit lex spiritus vitæ. Ezech. 36. Hierem. 31. S. Thomas.* Illud, *Spiritus vitæ*, more hebraico dictum est, pro eo quod est, spiritus viuifici, siue viuificantis: & est periphrasis legis gratiæ, quam SPIRITVS sanctus renouator, & viuificator mentis humanæ, scribit in cordibus, quæ inhabitat. Annotauit in commentario huius loci beatus Thomas, legem spiritus vitæ dupliciter intelligi posse. Potest enim ea locutione intelligi sanctus ipse Spiritus: Lex enim datur, vt homo fiat bonus; ad quod lex condúcit dirigendo tantùm hominem ad id, quod bonum est, & docendo quid agere, & quid fugere oporteat. At SPIRITVS sanctus inhabitans hominem, non solùm intus mentem illuminat docendo quæ sunt agenda & fugienda; sed etiam inclinat voluntatem, & affectum ad benè agendum, sicut Dominus dixit Ioan. 14. PARACLETVS *autem* SPIRITVS *sanctus, quem* PATER *mittet, in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis.* Potest etiam lex Spiritus vitæ significare ipsam gratiam, id est, fidem, quæ per dilectionem operatur, quæ est effectus SPIRITVS sancti. Hæc enim & docet interius quæ agenda sunt, secundum illud 1. Ioan. cap. 2. *Vnctio eius docet vos de omnibus*, & inclinat voluntatem ad agendum, secundum illud 2. ad Corint. 5. *Charitas Christi vrget nos.* Atque hæc est illa lex noua, quam daturum se DEVS in cordibus suorũ, tempore MESSIÆ promisit per Ieremiam, & Ezechielem. *Locus Hieremiæ cap. 31. & Ezechiel. cap. 36.* Apud Ieremiam etenim cap. 31. sic est: *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in cordibus eorum scribam eam: & ero eis in DEVM, & ipsi erunt mihi in populum, &c.* Apud Ezechielem verò sunt hæc verba cap. 36. *Dabo vobis cor nouum, & SPIRITVM meum ponam in medio vestri: & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum. Et SPIRITVM meum ponam in medio vestri, & faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis & operemini.*

9 Sequitur illud: *In CHRISTO IESV, liberauit me à lege peccati & mortis.* Illud, *in CHRISTO IESV*, referri potest tam ad Genitiuum illum, *vitæ*, quàm ad verbum illud, *liberauit*, merito enim ac virtute passionis, & mortis CHRISTI, &

Spiritvs viuificans datur homini, & fit liberatio eius à lege peccati & mortis. Sed qua ratione lex Spiritus vitæ, id est, Christi gratia liberat hominem à lege peccati & mortis? Dupliciter hoc interpretatur Augustinus. vno modo in lib. prim. de nuptiis & concupiscentia capit. 32. quia gratia Christi liberat hominem à concupiscentiæ reatu, & facit ne praui eius motus imputetur nobis ad culpam, & mortis damnationē. Quomodo, (inquit Aug.) liberauit, nisi quia concupiscentiæ reatū, peccatorum omniū facta remissione, lex Spiritus vitæ in Christo dissoluit, & quamuis adhuc maneat concupiscentia, & de die in diem magis magisque minuitur, in peccatum tamen non imputetur. Altero modo idem interpretatur. propterea per legem Spiritus vitæ, liberari hominem à lege peccati, & mortis, quia per gratiam Christi liberatur à cōsensu, & obsequio & obedientia concupiscentiæ, ne præualeat ei, atque dominetur. Lex Spiritus vitæ in Christo Iesu (ait August. lib. 1. contra duas epist. Pelagianorum, c. 10.) liberauit te à lege peccati, & mortis, ne scilicet consensionem tuam sibi vindicans carnis cōcupiscētia, in peccatum te ac mortem pertrahat. Posset etiam per legem peccati, & mortis intelligi lex Mosis, de qua supra dixerat Paulus c. 7. nos solutos esse à lege mortua, & legem esse mortuam nobis, siue nos esse mortificatos legi: dicebatur enim lex peccati, & mortis, quia cum eam, sine gratia, non seruarent, & implerēt homines, tenebat eos peccati, & mortis reos: à quo miserabili statu legis, liberati sunt Christiani per legem Spiritus vitæ in Christo. 10

Quid sit lex vitæ à lege peccati & mortis, tres interpretationes.
S. August.
S. August.

Caluinus porrò & Beza in huius loci explanatione, primò quidem non male hanc sententiam Apostoli interpretantur: sed mox eam corrumpunt, detorquentes ad illud suum dogma, de iustitia imputatiua, falsum nempe, & à nobis supra satis confutatum. Primum itaque quid sit lex Spiritus vitæ, non inscitè sic interpretantur. Legem, inquit Caluinus, Spiritus vitæ, id est, viuificam, vocat Paulus, Spiritum, qui animum nostrum Christi sanguine aspergit, non tantùm vt à peccati labe emundet, sed vt in veram quoque puritatem sanctificet. Et Beza: Spiritum, inquit, vitæ intelligo, Spiritvs sancti efficaciam, qua peccatum, ipsaque adeo mors mortificatur, denique regenerationis gratiam intelligo, cui opponitur carnis corruptio. Legem autem peccati, & mortis appellat Paulus carnis imperium, & quæ inde sequitur, mortis tyrannidem. Sententia igitur horum Pauli verborum est: Quod lex Dei homines condemnet, eo fit, quia quantisper sub legis obligatione manent, peccati seruitute premuntur, atq; ita rei sunt mortis. Spiritvs autem Christi, dum carnis cupiditates corrigēdo legem peccati in nobis abolet, simul à reatu mortis nos vindicat. Hactenus isti vt dixi, non male.

Discutitur loci huius interpretatio, quæ est apud Caluinū, & Bezam.

Sed ecce, mox adiungunt, quo bene dicta peruertant. Spiritvm enim viuificantem, & perfectam sanctitatem, & gratiam efficacem, qua liberatur homines à lege peccati, & mortis interpretantur, non gratiam infusam homini, sed gratiam, & iustitiam, & sanctitatem, quæ est in Christo, prout ea nobis à Deo imputatur, & applicatur; nec est alia, quàm hæc, causa, vt vocatur formalis iustificationis, & sanctificationis hominum, & remissionis peccatorum. Ex parte autem hominis, esse quid inchoatum, & imperfectum, quod vocant studium pietatis, id autem est, timor quidam Dei, & voluntas seruandi legem, & nonnullus conatus in reluctando concupiscentiæ. Sed ista dicunt esse inefficacia, nec vnquā ad plenum effectum peruenire: nec esse causam iustificationis, nec sanctificationis: sed testimonium quoddā siue modū coniunctum illum quidem semper cum imputatione & applicatione iustitiæ, & sanctitatis Christi, quæ fit nobis à Deo. Audi lector, istorum verba: Si quis, (inquit Caluinus) obiiciat, venia er- 11

go, qua sepeliuntur nostra delicta, à regeneratione pendet? Facilis solutio est, non assignari causam à Paulo, sed modum tradi duntaxat, quo soluimur à reatu. Negat autem Paulus legis doctrina id nos consequi, sed dum Spiritu DEI renouamur; simul etiam iustificari gratuita venia, ne peccati maledictio in nos amplius recumbat. Perinde ergo valet hæc sententia, ac si dixisset Paulus, regenerationis gratiam, ab imputatione iustitiæ non disiungi. Et Beza, post verba, quæ paulo supra memorauimus, subdit: Explico, inquit, ista de reliqua iustificationis nostræ parte, quæ consistit in sanctificatione ipsa IESV CHRISTI, nobis imputata: vt opponat Apostolus legem Spiritus vitæ, quæ in CHRISTI carne est perfecta & absoluta, nostræ illi, quæ, cum in nobis sit inchoata, non potest esse salutis nostrę causa, sed testimonium potius dici debet. Sic isti.

12 Et sententiam quidem istorum de iustitia imputatiua, multis rationibus supra super caput tertium huius epistolæ refutauimus: quod attinet autem ad præsentem locum, satis aperte interpretationem istorum explodit Apostolus verbis illis, quæ scripsit ad Titum, cap. 3. *Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis & renouationis* SPIRITVS *sancti, quem effudit in nos abunde per* IESVM CHRISTVM *saluatorem nostrum.* Ecce tibi SPIRITVM regenerationis & renouationis, Paulus non facit eum, qui est in CHRISTO, sed quem DEVS per IESVM CHRISTVM in nos effudit, id est, gratiam datam nobis, & in nobis manentem. Et multis ante Paulum sæculis idem prædixerat Hieremias cap. 31. referens illa verba DEI: *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in cordibus eorum scribam eam.* Et paulò pòst subdit: *Propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.* Et Ezechiel cap. 36. *Dabo*, inquit, *vobis cor nouum; & Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam vt in preceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini.* Ergo secundum Hieremiam, & Ezechielem, Spiritus DEI, per quem propitiatur peccatis nostris DEVS, & per quem nos seruamus legem DEI: non est Spiritus iustitiæ, quæ est in CHRISTO, & imputatur nobis, sed est Spiritus, qui datur in visceribus nostris, & ponitur in medio nostri, id est, secundum phrasim hebraicam, in nobis ipsis.

Locus epist. ad Tit. c. 3.

TERTIA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu 3. Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, DEVS FILIVM suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum Spiritum.

Hæc

HÆc Apostoli grauissima, & sanctissima verba, quò apertius & plenius Apostoli sententia sit nota lectori, distinctè per partes explananda sunt. *Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem*. Lex Mosaica vim habebat illuminandi, & erudiendi intellectum, sed non sanandi affectum: indicabat morbum animi nostri, & vnde petenda eius medicina esset, quam tamen ipsa dare non poterat. Per illam itaque legem nec præterita peccata elui poterant, nec præcaueri futura; nec frenari concupiscentia, & rationis imperio subiugari; nec homo fieri verè iustus coram DEO. Vt legem vniuersam implere posset, ac denique ad vitam æternam peruenire. Hæc autem omnia præstitit nobis DEVS per corporalem passionem, & mortem FILII sui, quem ad hoc ipsum perficiendum misit in mundum. Ergo sensus horum Pauli verborum est huiusmodi: Lex vetus demonstrando peccatum, & quid agere, & quid fugere oporteret, conata est quodamodo auferre hominibus peccata: sed infirmata est tamen, & defecit in conatu suo propter carnalem concupiscentiam, cui homo succumbens, legis præcepta seruare non poterat, licet mens eius satis esset per legem de iis, quæ agenda, & fugienda erant, instructa. Huic autem impotentiæ legis DEVS opem attulit, præstando nobis per Filium suum, quod lex ipsa præstare non poterat. Illud: *In quo infirmabatur per carnem*. Significat legem fuisse imbecillam & inualidam ad iustificandum hominem. *Per carnem*, id est, propter carnalem concupiscentiam, quæ repugnans legi Dei, ita præualebat in homine, vt licet is per legem edoctus, videret meliora, probaretque, victus tamen à concupiscentia tractúsque, deteriora sequeretur. Huc pertinet quod scribit Paulus ad Hebræos: *Nihil ad perfectum adduxit lex*. Ex quo liquidò intelligitur necessitas aduentus CHRISTI: qua de re disertè Apostolus disputat in epistola quam dixi, ad Hebræos. *Ad Heb. 7.* 13

Sequitur: *Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati*. Illud: *Carnis peccati*, phrasi hebraica positum est, pro eo quod est, carnis peccatricis siue obnoxiæ peccato. Caro autem hominis, post Adæ peccatum, duobus malis erat obnoxia: tum peccato, atque impuris concupiscentiæ motibus; tum morti, ac multis & variis ærumnis ac miseriis; quæ duo malorum genera, ex Adæ peccato humanæ carni acciderunt. CHRISTVS autem Dominus accepit carnem humanã, secundum substantiam quidem, talem omninò, qualis est cæterorum hominũ: respectu verò eorum malorum, quæ diximus, partim similem, partim dissimilem. Similem quidem accepit, quia mortalem & passibilem; dissimilem autem, quoniam ab omni peccato tam actuali, quam originali perfectè mundam. Auctor commentariorum in hanc epist. ad Rom. appellatus vulgo S. Hieronymus, explanans hunc locum, ait, CHRISTVM accepisse carnem, in qua erat procliuitas ad peccandum, licet esset ab omni peccato munda; & ob id dixisse Apostolum esse à DEO missum CHRISTVM in similitudinem carnis peccati: Verba eius sunt hæc: Legem hoc loco vocat non præcepta sacrificiorum, & cætera, quæ erant vmbra, vsque ad tempus CHRISTI data: Sed illam, quam Dominus ipse docuit dicens: *Omnia quæ vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis: ista enim est lex, & Prophetæ*. Cùm autem ait DEVM misisse FILIVM in similitudinem carnis peccati, demonstrat ante incarnationem fuisse FILIVM, cõtra Photinum, qui negabat CHRISTVM fuisse ante carnem. Suscepit autem FILIVS carnem, quæ ad peccandum esset procliuior: ipse tamen absque peccato eam suscepit. Et idcirco dicitur venisse in similitudinem carnis peccati. Sic ille. Sed enim quod ait CHRISTVM assumpsisse carnem, in qua erat procliuitas ad peccandum, planè falsum est. Caro etenim CHRISTI, virtute SPIRITVS sancti formata in vtero 14

Auctoris qui falsò appellatur vulgo S. Hieron. in epist. ad Romanos. falsa sententia.

Hebr. 10.

Matth. 7.

Virginis, sicut nullum peccatum habuit, aut etiam habere potuit, ita nullum habere potuit fomitem peccati, nullamque ad peccandum propensionem. Liceret tamen dictum istius Auctoris in bonam partem accipere, interpretando ipsum esse locutum de carne CHRISTI non individualiter sumpta, sed specificè, id est, de massa carnis humanæ (vnde sumpta est caro CHRISTI) quæ post Adæ peccatum per se, sicut vitiosa, & infecta est peccato, ita in omnibus, (nisi cui singulare aliquod diuinæ gratiæ priuilegium adfuerit) insitum habet fomitem, & procliuitatem ad peccandum.

15 Manichæi porrò admodum inscienter atque ineptè, istud Apostoli dictum, venisse CHRISTVM in mundum in similitudinem carnis peccati, detorquebant ad probandum falsum quoddam suum dogma, quo arbitrabatur Christum non habuisse veram carnem humanam, sed speciem duntaxat quandam & similitudinem carnis humanæ, ad cuius etiam rei confirmationem adferebant illud ex cap. 2. epist. ad Philippenses, FILIVM DEI esse factum in similitudinem hominum, & habitu inuentum esse vt hominem. Sed isti non animaduertebant, Apostolum non dixisse hoc loco CHRISTVM venisse in similitudinem carnis, præcisè, sed in similitudinem carnis peccati: Similitudinem itaq; non refert Apostolus ad carnem humanam simpliciter, sed ad carnem peccatricem, vt scitè aduersus istos argumentatur Basilius in epistola 65. Certe Dominus noster veritati carnis suæ, etiam post resurrectionem, iam immortalitate donatæ, fidem adstrinxit certissimam, dicens discipulis suis; *Palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Enimuero; si CHRISTVS non habuit veram carnem, sed tantùm carnis similitudinem, nec vera itidem fuisset eius conceptio, nec natiuitas, nec conuersatio cum hominibus, nec passio, nec mors, nec resurrectio, nec Euangelium, nec Sacramenta nostræ salutis, nec fides, nec spes nostra veritatem haberet.

In Manichæos negantes Christū habuisse veram carnem humanam.

S. Basil.

Luca 24.

16 Iuuat hîc adscribere extremam partem eius disputationis, quam in ea, quam dixi epistola, in istos, Basilius tractat: valet enim satis non modo ad istos confutandos, sed ad hunc etiam locum illustrandum. Sic autem scribit; Quod isti dicunt, in ipsam Deitatem humanos affectus incidere; eorum est, qui parum compotes mentis existunt: neque sciunt, alios esse affectus carnis, & alios carnis animatæ, & alios animæ, quæ corpore vtitur. Carnis affectus est secari, vri, dissolui. Carnis animatæ affectus sunt, fatigari, dolere, esurire, sitire, dormire. Animæ corpore vtentis affectus sunt, contristari, gaudere, solicitudines, curæ. Horum alia quæ sunt naturalia, & necessaria animanti; alia verò nonnisi ex voluntate praua, quæ scilicet propter vitæ intemperantiam, & neglectum virtutis vsum inuehuntur. Vnde apparet, Dominum nostrum alios naturales affectus ad veritatis confirmationem suscepisse, non autem iuxta imaginationem assumptæ humanitatis. Prauas autem affectiones, quæ puritatem vitæ nostræ inquinant, tanquam immaculata DEITATE indignas, abiecit. Ob hoc enim dictus est in similitudine natus carnis peccati: non enim dicitur natus in similitudine carnis, vt istis videtur, sed in similitudine carnis peccati: carnē enim vestrā cum naturalibus suis affectibus induit, peccatum autem non fecit. Sed quemadmodum mors in carne per Adam ad nos transmissa, à DIVINITATE absorpta est, ita & peccatum per Adam ad nos deriuatum Iustitia Christi consumptum est. Quare nos in resurrectione carnem sumemus neq; morti subditam, neque peccato obnoxiam. Hæc sunt fratres Ecclesię mysteria: hæ Patrū traditiones. Prędicimus autem omni cuilibet Dominum timenti, & DEI iudicium expectanti, ne variis peregrinisque moueantur disciplinis. Si quis aliter docet, nec consentit sanis fidei sermonibus,

Obseruanda Basilij doctrina.

sed

ſed Spiritus oracula contemnens, propriam doctrinam euangelica potiorem ſtatuit, vos talem vitetis. Hactenus ex Baſilio. Cum autem DEI FILIVS dicitur eſſe factus in ſimilitudinem hominum, nomen ſimilitudinis ſignificat ſimilitudinem ſecundum ſubſtantiam ſpecificam, non autem accidentariam tantum & externam quandam ſpeciem & ſimilitudinem hominis, qualem habuerunt tres illi ANGELI, qui apparuerunt Abrahæ. Nam & Geneſis 4. dicitur Adam genuiſſe filium ſuum Seth ad ſimilitudinem ſuam, vtique ſubſtantialem, & non tantùm accidentalem, & externam. *Geneſ. 18.*

QVARTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS EIVSDEM SENTENTIAE *verbis proximè ſubſequentibus:*

De peccato damnauit peccatum in carne. *Verſu 3.*

ORIGENES libro tertio commentariorum in epiſtolam ad Romanos, & S. Auguſtinus libro 2. de conſenſu Euangeliſtarum capite 30. annotarunt, moris eſſe in ſacra Scriptura, vt in eodem ſermone, atque adeò etiam in eâdem ſententia, idem vocabulum & propriè & figuratè ponatur; exempli gratia: In illis verbis Domini Ioannis 4. *Omnis qui bibit ex aqua hac, ſitiet iterum: qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei; non ſitiet in æternum:* priore loco nomen, *aqua*, & verbum, *ſitio*, propriè ſumuntur; poſteriori autem loco, metaphoricè ac figuratè. Et eodem loci paulò poſt, nomen, meſſis, primò ſumitur propriè à Domino, & mox figuratè. Ad eundem igitur modum & hoc loco, cùm Paulus dixit, CHRISTVM de peccato damnaſſe peccatum in carne; priori loco, nomen peccati non propriè ſed figuratè ſumptum, ſignificat hoſtiam, ſeu victimam, quæ immolatur pro expiatione peccati: qua ſignificatione dicitur: Leuitici decimo: *Cur non comediſtis peccatum in loco ſancto?* Sic enim eſt in hebræo: pro quo latinus interpres reddidit: *hoſtiam pro peccato*, ſicut etiam verterant LXX. interpretes. Conſimili etiã ſignificatione eius nominis vſus eſt Apoſtolus in capite quinto poſterioris epiſtolæ ad Corinthios ſcribens de CHRISTO, quem DEVS Pater hoſtiam fecerat pro expiatione omnium peccatorum humani generis. *Eum*, inquit, *qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit.* Huius porrò ſignificationis periluſtre videtur exemplum, illa Domini ſententia apud Oſeam capite quarto de ſacerdotibus: *Peccata populi mei comedent.* Dicuntur autem Sacerdotes, ſecundum interpretationem Cyrilli, Theodoreti, & Theophylacti, aliorúmque complurium peccata comedere, quia hoſtias à populo pro expiatione ſuorum peccatorum oblatas comedebant ſacerdotes. Quanquam ſecundum explanationem B. Hieronymi in eo loco, & S. Gregorij in homilia 17. in Euangelia, & S. Bernardi in ſermone 77. in Cantica, Sacerdotes comedere peccata populi, eſt, peccata populi diſſimulare, vel etiam

Origenes. S. Auguſt. Conſuetudo ſcripturæ. 17

Locus 2. ad Corint. 1. 5.

Quid ſit ſacerdotes comedere peccata populi triplex interpretatio. Hieronym. Gregorius. Bernardus.

fouere, ac laudare, ne amittant vtiles sibi eius oblationes, & corporalia stipendia; sicut Dominus in Euangelio dixit de hypocrita, qui excolant pulicem in aliis, & in se deuorant camelum. Alexander porrò pontifex huius nominis Primus in sua epistola secunda, quæ refertur 1. Quæstione 1. cap. (Ipsi Sacerdotes) interpretatur, eò dici Sacerdotes comedere peccata populi, quia suis precibus & oblationibus delent ea, atque consumunt. Solet enim scriptura vsurpare verbum comedere pro consumere, vt Psalmo 66. *Quia comederunt Iacob, & locum eius desolauerunt.* Et Hieremiæ 10. *Comederunt Iacob, & deuorauerunt eum, & consumpserunt illum, & decus eius dissipauerunt.*

Matth. 23.

Verbum comedere in scripturis pro destruere, & consumere.

18 Hoc igitur loco illud, *de peccato*, significat CHRISTVM obtulisse se hostiam viuentem, & placentem DEO pro peccatis nostris. Contrarius autem est vsus apud Latinos illius vocabuli, *piaculum*, quod cùm propriè significet sacrificium expiationis peccatorum, vt apud Horatium:

Lib. 1. Carminum ode 28.

teq; piacula nulla resoluent;

deflexum tamen id nominis est ad significandum scelus & flagitium; vt apud Virgilium:

Li.6 Æneid.

Distulit in seram commissa piacula mortem.

Præpositio illa, *De peccato*, significat modum vel causam, vt si diceres, De barbaro milite Cæsar vicit barbaros: similiter CHRISTVS de peccato, id est, per peccatum, hoc autem est, per hostiam, seu victimam expiatricem peccati, peccatum damnauit, id est, reatum concupiscentiæ sustulit: nam secundum phrasim hebraicam, positum est damnauit, pro aboleuit, extinxit, sustulit. Dicitur autem, CHRISTVM sustulisse concupiscentiam, tum quia reatum eius, & quicquid culpæ est in ea, per baptismum aboleuit: tum etiam, quia vires eius ita fregit, vt non queat deinceps hominem in sui assensum, & obsequium pertrahere; & secundum mentem, gratia ipsius sanatam & roboratam, captiuare ipsam. Posset etiam nomen peccati generaliter hic accipi pro vniuersa peccatorum massa humani generis. Est præterea & altera quædam interpretatio huius loci: vt illud, *de peccato*, significet peccatum commissum in carnem, & vitam corporalem Christi à diabolo instigante Iudæos ad eum occidendum: quo eorum peccato vsus est DEVS ad destruendum peccatum omnium hominum. nam quia diabolus Christum innocentem, in quem nihil iuris habebat, ausus est morti tradere; iustissimum fuit, vt potestatem omnem, & ius, quod in ceteros homines habebat, amitteret. Illud: *In carne*, significat corporalem Christi mortem, & passiones, quas in carne sua pertulit: per hæc enim DEVM nobis placatum, & propitium effecit, nósque à seruitute peccati, ac potestate diaboli, reatúque mortis æternæ liberauit.

QVIN

QVINTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. *Versu 4.*

HÆc Apostoli verba. B. Thomas sic interpretatur: Vt iustitia, quam lex promittebat, & quam ex lege sperabant Iudæi, per fidem, & gratiam Christi perficeretur. Alij verò ita explanant: vt iustificatio hominis, quam lex præscribebat, & exigebat, nec tamen eam plenè homini præstabat, docendo scilicet tantummodo quæ agenda erant, nec suggerendo vires homini infirmo ad ea perficienda, impleretur in nobis per gratiam Christi, quæ plenè iustificat hominem, nempe illuminando intellectum, & sanando affectum. Sed hoc loco græcè est *δικαίωμα*, latinè significans ipsa legis præcepta, sic appellata, vel quod illa obseruare iustum, & debitum sit homini; vel quòd apud DEVM sicut Paulus dixit suprà cap. 2. Non auditores legis, sed factores iustificabuntur. Hac porrò voce græca sæpius in Psalmo 118. appellantur mandata, & præcepta legis. Illud, *in nobis*, idem significat ac per nos, siue à nobis. Qui autem sint, qui iustificationem legis impleant, verbis proximè subsequentibus declarauit Apostolus, dicens: *Qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.* Ambulare, secundum phrasim hebraicam, idem est, quod viuere, conuersari, operari secundum carnalia desideria, & vt suggerit appetitus, & concupiscentia carnis. Id autem est, diligere toto cordis affectu, & consectari bona sensibilia, & temporalia, voluptates dico, honores, & diuitias; & in hoc summum bonum suum ponere; huc omnia sua referre, ac dirigere, ex aduerso autem, secundum spiritum ambulare, est, vitam agere, & operari secundum legem spiritus, & DEI, quæ sunt contraria rationi, & voluntati DEI fugiendo; quæ sunt consentanea, persequendo, amando, & colendo bona spiritualia, fidem, spem, & charitatem: per quæ DEVS, qui spiritus est, à nobis in spiritu & veritate adoratur, & colitur. 19 *S. Thomas.* *Ioan 4.*

Cæterùm hæc Apostoli sententia apertè confutat, validéque profligat sententiam hæreticorum nostri temporis, qui negant legem DEI posse ab vllo mortalium, quamuis sanctus & iustus sit, in hac vita impleri. Apostolus enim manifestè docet hoc loco, Christum ideo per corporalem passionem & mortem suam damnasse peccatum, quod obstabat ne lex ab homine impleri posset; vt sublato peccato, iustificatio legis impleretur à nobis. Quid igitur huic tam euidenti sententiæ Pauli, Caluinus & Beza respondent, cùm in huius loci explanatione versantur? quas videlicet clarissimæ huius veritatis luci tenebras offundunt. Audi quæso lector, & ride satis impudentiam hominum, vel potius eorum peruicaciam, & malitiam deplora. Caluinus, perfricta fronte, negat Paulum hîc docere 20 *In hæreticos, qui negãt legem Dei posse in hac vita impleri etiam à iustis & sanctis.*

(quod

(quod tamen euidenter docet) CHRISTVM ideo esse mortuum, vt iustificatio legis impleretur à nobis. Qui intelligunt (ait Caluinus) spiritu CHRISTI renouatos, legem implere, commentum à sensu Pauli penitus alienum afferunt: neque enim eo vsque proficiunt fideles, quamdiu peregrinantur in mundo, vt iustificatio in illis plena sit & integra. Ergo hoc ad veniam referre necesse est: quia dum nobis accepta fertur CHRISTI obedientia, legi satisfactum est, vt pro iustis censeamur. Perfectio enim, quam lex exigit, ideo in carne CHRISTI fuit exhibita, ne amplius, ad nos damnandos, vrgeat eius rigor. Propterea verò illud adiecit Paulus: *Qui non secundum carnem, sed secundum spiritum eius ambulamus*, quia iustitiam suam nullis communicat CHRISTVS, nisi quos spiritus sui vinculo sibi coniungit; ne putetur CHRISTVS peccati esse minister. Sic iste. Nec magistro discipulus est dissimilis. Eandem enim cantilenam Beza canens: Condemnauit, inquit, CHRISTVS peccatum in carne sua, id est, nullum in nos ius habere declarauit: propter imputatam enim nobis CHRISTI iustitiam, peccatum pro nihilo habetur, quamuis supersint eius reliquiæ in nobis. Apposite verò illud subiecit Apostolus: *Qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum*. Vt intelligamus, quod verissimum est, frustrà de fide, & CHRISTO apprehenso gloriari, qui re ipsa non ostendunt, se CHRISTI spiritus esse participes. Hæc igitur iustitia, per CHRISTVM in nobis inchoata, testis est, nos in CHRISTO esse. Atque hæc isti super hoc Apostoli loco, impudenter, fallaciter, & malitiosè scripta reliquerunt.

21 At enimuerò, quod Caluinus vocat commentum alienum à sensu Apostoli, est ipsissima Apostoli sententia, in hoc loco non apertis modò, sed etiam conceptis verbis ab eo expressa: ait enim, CHRISTVM per passionem, & mortem quam in carne sua pertulit, damnasse, & sustulisse peccatum; quod obstabat ne lex ab homine impleri posset; vt ita iustificatio legis impleretur à nobis. Quid clarius & pro catholica veritate, & contra hæreticam falsitatem dici potuit? Si CHRISTVS, in eum finem, per mortem suam, peccatum sustulit, vt nos impleremus iustitiam legis; nec finis iste vanus fuit; nec frustrà CHRISTVS mortuus est, nec frustrà damnatum ab eo est peccatum: ergo nos iustificationem legis implere possumus. Neque Apostolus dixit, vt iustitia legis, quæ fuit perfecta in CHRISTO, imputaretur nobis, vt nugantur hæretici; sed, vt iustitia legis impleretur à nobis. Deinde, Apostolus declarans qui sint qui iustitiam legis impleant, proximè illud adiunxit: *Qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum*: Sed omnes viri iusti & sancti, qui placent DEO, & in CHRISTO viuunt, & in quibus est SPIRITVS eius, non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum, & vigore spiritus facta carnis mortificant: ergo isti omnes iustitiam legis implent. Audi Paulum hoc ipsum, quod diximus, disertis verbis paulò infrà docentem: *Qui autem*, inquit, *in carne sunt, DEO placere non possunt: vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen SPIRITVS DEI habitat in vobis. Si quis autem SPIRITVM CHRISTI non habet, hic non est eius. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.* Cùm itaque Apostolus dicat, legem impleri ab iis, qui non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum, necesse est, alterutrum horum hæreticos dicere; aut legem impleri posse in hac vita, à viris iustis, quod Catholici sentiunt, & ipsi negant, aut nullum esse hominem, qui secundum spiritum ambulet, & non secundum carnem; & quod secundum Apostoli dicta necessariò consequens est, neminem esse hominum, etiam regeneratorum, & iustificatorum, qui placeat DEO, & in quo sit SPIRITVS eius, & qui viuat in ipso, nec æterna morte damnandus

nandus sit: quæ quidem nec ipsi concedunt hæretici, & Catholici penitus exe-crantur. Verùm istiusmodi hæreticorum dogmata, & suprà sunt à nobis sæpius discussa, & infrà non semel nobis idonea dabitur occasio eadem refutandi.

SEXTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Ipse enim SPIRITVS testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij DEI. *Vers. 16.*

ILLA particula (enim) indicat, hæc verba continere declaratio- 22
nem, & probationem eius, quod proximè antecessit; quod videlicet in lege euangelica per CHRISTVM accepimus spiritum adoptionis filiorum, DEVM ipsum, vt patrem nostrum inuocantes. Id autem nobis innotescit, & constat ex testimonio, quod SPIRITVS DEI perhibet spiritui nostro, testificans nos esse filios DEI. Pro illo, *testimonium reddit*, græcè est vnicum verbum *συμμαρτυρεῖ*, latinè ad verbum significans (contestatur) qua voce Erasmus, & Caietanus arbitrantur denotari geminum testimonium; alterum SPIRITVS sancti, alterum verò spiritus nostri; vtroque testificante nobis interius, non esse filios dei. Quidam verò geminum hoc testimonium sic interpretantur, hominem iustum ex illo testimonio SPIRITVS sancti consignato sacris litteris: Quod DEVS facienti quod in se est, non denegat gratiam: Et quod Deus diligit eos, qui diligunt ipsum: Et quod qui *Prou. 8.*
seruant sermones & mandata DEI, DEVS ad ipsos veniat, & in eis mansionem *Ioan. 14.*
faciat: & item ex testimonio proprij spiritus sui testificantis, hominē facere quod in se est: diligere DEVM super omnia: seruare mandata eius; ex hoc, inquam, vtriusque spiritus testimonio agnoscit, & credit, & confidit vir iustus, se esse filium DEI. Verùm tamen quia nullus veterum in istis Apostoli verbis duplex testimonium significari intellexit, sed tantummodo vnum esse testimonium, quo SPIRITVS sanctus persuadet spiritui hominis iusti, ipsum esse filium DEI: similius vero est, Paulum verbum compositum posuisse pro simplici, contestatur pro testatur, vt aliâs non rarò.

Memoratu digna est explanatio huius loci, quam in suis commentariis tradit 23
Caietanus his verbis: Testimonium hoc, quod SPIRITVS sanctus reddit simul cum spiritu nostro, quod simus filij DEI, internum esse significatur ex eo, quod ab vtroque interno spiritu perhibetur non aliis, sed nobis ipsis. Et quoniam testimoniū hoc non est de possibili, quod possimus esse filij DEI, sed est de facto, quod iam simus filij DEI; ideo donum speciale est: nam testimonium quod possimus esse filij DEI, inter communia testimonia filij comprehenditur. Et nullius testimonij effectus est, videre, seu scire rem testificatam, ad id enim non testimo-

nium inducitur, sed lumen aut ratio euidentiam faciens: Testimonium vero inducitur ad hoc, vt res testificata credatur, & vt videatur esse credenda. Quocirca ex hoc testimonio SPIRITVS sancti, quod sumus filij DEI, non intelligas, hominem per id videre, aut scire se esse filium DEI, sed ad credere, & videre sibi esse credendum. Media porrò, quibus vtitur SPIRITVS sanctus in testimonium, quod sumus filij DEI, sunt regulariter duo. Alterum est amor DEI promptus ad obsequendum SPIRITVI sancto, quem efficit SPIRITVS sanctus in iis, qui SPIRITV DEI aguntur: alioqui non agerentur SPIRITV DEI, nisi fortè ad momentum. Alterum est experta continuatio diuinæ gubernationis, custodiēdo à damnabilibus, subinde illustrando, inspirando, excitando, mouendo, fauendo, & huiusmodi. Nam cum experimur tam promptè nos diligere DEVM, & tali tantaq; cura gubernari nos à DEO, testimoniū à SPIRITV sancto, & à nostro habemus sufficiētissimum ad hoc, vt credamus quod sumus filij DEI; nam ex hoc testimonio clarè videmus credendum nobis esse quod sumus filij DEI. At si non tantùm profecimus vt testimonium hoc habeamus à SPIRITV sancto, studeamus, & curemus efficere in nobis prōptitudinem exequendi quę Spiritus sunt, & mortificandi quæ carnis & mundi sunt, ne desimus gratiæ tanti testomonij. Et Caietani quidem super hoc Apostoli loco huiusmodi est disputatio.

24 *S.Thom. as.* S. Thomas in 1.2. quæst. 12. art. vlt. docet neminem in hac vita, citra specialem DEI reuelationem, posse infallibili certitudine certū habere se in Dei gratia esse: nam testimonium hoc Spiritus sancti testificantis interius alicui ipsum esse Dei filium, interpretatur ipse non esse aliud, nisi persuasionem quandam coniecturalem, aliquibus signis comparatam; eo quod sentiat se delectari rebus diuinis, & res mundanas contemnere; & quia non est conscius sibi alicuius peccati *Locus Apoc. cap. 2.* mortalis: & huc referri posse ait illud quod scriptum est Apoc. c. 2. *Vincenti dabo manna absconditum, quod nemo scit nisi qui accipit.* Qui enim accipit gratiam, sentit eius in se præsentiam, per aliquam experientiam dulcedinis spiritualis, quam non sentit, qui gratiam non habet. huiusmodi tamen notitiam affirmat esse imperfectam, nec omnino certam homini, quippe cum Apostolus dixerit 1. ad Corinth. 4. *Nihil mihi conscius sū, sed non in hoc iustificatus sum.* Potest tamen quispiam per singularem DEI reuelationem, plane certior fieri, quod habet in se gratiam Dei, Id porrò Deus reuelat aliquando nonnullis viris sanctis ex speciali priuilegio, vt securitatis gaudiū etiam in hac vita in eis incipiat, & confidentius, & fortius magnifica opera persequantur, & mala præsentis vitæ sustineant, sicut Paulo dictum est 2. ad Cor. c. 12. *Sufficit tibi gratia mea.* Hæc ex S. Thoma.

25 Testimonium igitur quod perhibet Spiritus in cordibus iustorum, non est verbum Spiritus sancti dicentis iusto: Tu es filius DEI, quemadmodum testatus *Matth. 3. & 17.* est Pater de CHRISTO. *Hic est Filius meus dilectus:* Sed testimonium ejus non est aliud, nisi experientia quædam diuinæ gratiæ, & quasi gustus quidam spiritualis præsentis gratiæ; sicut B. Petrus dixit 1. epist. c. 2. *Si tamen gustatis, quoniam* *Psalm. 33.* *dulcis est Dominus.* Et Dauid inquit; *Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus.* Verùm quoniam ista experientia & gustus, est circa singularia, circa quæ facile est, nec rarò contingit, falli homines; vereque dixit Medicorum princeps Hippocrates, (experimentum fallax) ideo non potest huiusmodi testimonium, om-

26 *Locus Psal. 18.* nino securum ac certum de sua gratia facere hominem iustum.

Tribus modis aliquē in peccato esse posse. Et vt omittam alia, sunt plurima in particulari peccata, quæ pauci norunt esse peccata, vt ob id Dauid dixerit: *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo.* Caietanus 1.2. quæst. 109. art. 8. ait, posse tripliciter fieri, vt quis sit in peccato: Primò quidem sciens esse peccatum, & ipsum volens: Deinde,

Deinde, volens quidem, sed ignorans esse peccatum, ignorantia tamen crassa, & inexcusabili: Postremò, nec sciens, nec volens: vt si quis nec sibi cõscius sit vllius peccati mortalis: reuera tamen in ipso sit peccatum aliquod occultum, quod nec ipse actu velit, nec tamen detestetur, quia nõ nouit. Difficile præterea est discernere, quo fine quis operetur: num omnino sincere propter Deũ: est enim fallax, & admodũ occultus amor sui. Vnde Beda super illa Domini verba Luc. 18. *Omnis qui se exaltat, humiliabitur.* Si quid, inquit gratia tua languente fecero, quo fine in faciã, quâve districtione penseturá te, prorsus ignoro, & B. August. in libris de ciuitate Dei: Nonnunquam, inquit, sunt apertissima vitia, quæ aliis vitiis vincuntur occultis, quæque putantur esse virtutes, in quibus regnat superbia, & quædam sibi placendi altitudo ruinosa. *Beda.* *S. August.*

SEPTIMA DISPVTATIO.

Super eisdem Apostoli verbis: & super opinione quorundam Catholicorum Doctorum arbitrantium posse quempiam in hac vita, etiam citra specialem reuelationem D E I *habere cognitum & certum, ea certitudine, cui falsum subesse non queat, se in gratia* D E I *esse.*

HAc Pauli sententia, & quibusdam aliis diuinæ Scripturæ locis, quidam Catholici doctores probare, & persuadere voluerunt, posse in hac vita nonnullos maxime spirituales, sanctósque viros, citra specialem Dei reuelationem, certò nosse, certitudine, inquam, cui falsum subesse non possit, se Dei gratiam habere. Huius sententiæ inter scholasticos Theologos superiori sæculo fuit Ioannes de Barchone Carmelita, & in hac ætate nostra Ambrosius Catharinus, inter Theologos, & scriptores huius temporis minime incelebris, qui scriptis suis editis prodiderunt, posse iustos aliquos viros partim ex iis quæ à Deo reuelata, & sacris litteris tradita sunt, partim ex iis, quæ in se ipsi sentiunt, & longa experientia habent comperta verè certéque cognitum, & persuasum habere in se esse inhabitantem S P I R I T V M sanctum: & ad id probandum huiusmodi afferunt Scripturæ testimonia. 27 *Ioannes de Barchone.* *Ambrosius Catharinus.*

28 Principiò, videtur hoc ipsum apertè Apostolus docere hoc loco, dicens: *Ipse Spiritus testimonium reddit Spiritui nostro, quod sumus filij* D E I. Quis autem nesciat Spiritus sancti testimonium, esse certissimum, & vt vocant, infallibile, credique dignissimum? Deinde, huc facit illud Pauli 2. ad Cor. 1. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Nulla porrò esse posset solida iust. hominis gloria, si eius testimonium cõscientiæ incertum esset, ac dubiæ veritatis. Eodem spectat *Sex testimonia Scripturæ pro certitudine gratiæ.*

illud eiusdem Apostoli 1.ad Corinth.2. *Accepimus* SPIRITVM *qui ex* DEO *est, vt sciamus quæ à* DEO *donata sunt nobis.* Quasi infusio SPIRITVS sancti certos faciat iustos de gratia, quam à DEO acceperunt. Ad eiusdem ité rei confirmationem valet quod legitur in c.vlt.posterior.epist.ad Cor. *Vos ipsos tentate, si estis in fide, ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos, quia* CHRISTVS *in vobis est? nisi forè reprobi estis.* Quibus verbis indicat Apostolus, potuisse Corinth. deprehendere, an CHRISTVS in ipsis esset, hoc est, an CHRISTI gratiam haberent. Illud præterea opinionem hanc videtur adiuuare, quod in c. 3. 1. epist. scripsit B.Ioannes: *Charissimi,* inquit, *si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciã habemus ad* DEVM, *& quicquid petierimus, accipiemus à* DEO, *quoniã mandata eius custodimus, & ea, quæ sunt placita coram eo, facimus.* Ergo pax, & tranquillitas conscientiæ, manifestum est, certumq; indicium, & argumentum, eum, qui talé habet conscientiam in DEI gratia esse. Nec deniq; illud omittédum hoc loco est, quod legitur apud B. Petrũ in c.1.poster.epist.eius, illis verbis: *Satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis.* B. Petrus his verbis docet, solicita exercitatione bonorum operum posse hominem efficere, vt certa sibi fiat sua vocatio, & electio, & iustificatio. Atque hæc sunt Scripturæ testimonia, quæ, ad eius opinionis comprobationem, videntur conducere. Adferunt prætere isti ad idem probandum, nonnullas rationes. Sed nos, qui non scholasticam Theologiam tractamus, sed interpretamur sacras litteras, & eiusmodi quæstiones eatenus explicamus, quatenus ad loci alicuius Scripturæ accuratam pertinét intelligentiam, rationibus istorum ad præsens prætermissis, sententias duntaxat Scripturæ ab ipsis allatas pensitabimus.

29 *Refellitur supradicta sententia. Argumentatio S.Thomæ.* Ac nos quidem communem Patrum, & Theologorum sententiam libenter secuti, istorum opinionem falsam esse arbitramur. Ad quam sanè refellendam satis idonea, & fortis videtur ratio, qua vsus est S.Thomas in 1.2. qu. 112. art.vlt. Hoc enim modo argumétatur. Tripliciter aliquid cognosci potest: vno modo per reuelationé DEI, & ita nonnullis sanctis ex speciali priuilegio, certè notum fecit DEVS, ipsos esse in DEI gratia. Altero modo cognoscere potest homo aliquid per seipsum, & id dupliciter, vel certitudinaliter, vel coniecturaliter. Et certitudinaliter quidem nullus potest scire se habere gratiam; quia non potest certitudo haberi de aliquo, nisi possit sciri per proprium eius principium; sicut conclusiones demonstratiuæ, certo sciuntur per earum principia indemonstrabilia. Principium autem gratiæ, & obiectum eius, est ipse DEVS; qui propter sui excellentiam, est nobis ignotus, secundum illud Iob 36. *Ecce* DEVS *magnus, vincens scientiam nostram.* Quocirca præsentia DEI in nobis, & absentia, per certitudinem cognosci non potest, secundum illud Iob 9. *Si venerit ad me non videbo eum: Si autem abierit, non intelligam.* Non igitur homo potest per certitudinem iudicare vtrum ipse habeat gratiam DEI. Tertio modo cognoscitur aliquid coniecturaliter per aliqua signa: & ita aliquis cognoscere potest, habere se gratiam DEI, ex eo quod sentit se delectari in DEO, & res mundanas contemnere, & ex eo quod non est sibi conscius alicuius peccati mortalis. Ad quod posset referri quod scriptum est in Apocalyp. cap. 2. *Vincenti dabo manna absconditum, quod nemo nouit, nisi qui accipit.* Sed ista cognitio tamen imperfecta est; vnde Apostolus dixit 1. ad Corinth. 4. *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum,* quia vt dicitur in Psal.18. *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine.* Atque hæc est argumentatio & probatio S. Thomæ: quæ, vt dixi, videtur mihi admodum firma, & probabilis.

30 Hoc ipsum præterea ad hunc modum argumentari, & confirmare possumus,

Certitudo

Fortis ratio & argumentatio contra certitudinē gratiæ.

Quadruplex certitudo cognitionis.

Certitudo, vt vocant, infallibilis, quod aliquis sit in gratia Dei, si haberi posset in hac vita, aliquo horum quatuor modorum haberi deberet: aut per lumen naturale sensus vel intellectus, quoniam id euidens esset vel sensui, vt albedo præsens sano oculo, & medio illuminato, vel intellectus, vt veritas primorum principiorum, & conclusionum, quæ ex illis principiis euidenti consequentia colliguntur: & hoc modo nemo dicit, nec dici potest, scire aliquem posse se esse in gratia Dei. Alter modus certitudinis infallibilis, est per lumen fidei catholicæ, per quod certo creduntur, quæ à Deo reuelata sunt, & proposita omnibus credenda, vt Devm esse trinvm & vnvm: & hoc etiam modo non potest certum esse alicui se esse in gratia, quia sic alij etiam omnes deberent idem credere; nam quæ per fidem catholicam creduntur, ab omnibus similiter credi debent, ob id enim appellatur fides Catholica, quòd ea pertineat ad omnes. Tertius modus infallibilis certitudinis, est certò aliquid credere per specialem quampiam Dei reuelationem factam alicui, tali enim reuelationi, cum ea sit à Deo, falsum subesse non potest. At qui sententiam istam, quam nunc refellimus, tenent, ac tuentur, affirmant, scire posse aliquem se in gratia esse, citra specialem Dei reuelationem. Est demum quartus & vltimus modus certitudinis infallibilis, per lumen fidei infusæ inclinantis hominem ad particularem quampiam veritatem credendam: quod tunc euenit, cum ex vna propositione per fidem cognita, & altera propositione per naturalem euidentiam rationis aut sensus comperta, certò aliquid cognoscitur. Exempli gratia, ex illa propositione, quæ est de fide, Christvm fuisse verum hominem, & altera illa per naturalem rationem euidenter nota, quòd omnis homo sit risibilis; euidenter concluditur, & cognoscitur, Christvm etiam fuisse risibilem. Et hoc modo arbitrantur illi Auctores posse aliquem scire se in gratia Dei esse: Primò quidem ex illa propositione secundum fidem certa, dignè facienti quod in se est, & suorum peccatorum pœnitenti, Devm gratiam suam dare: & item eum, qui diligit Devm, diligi à Deo, & in ipso Devm manere. Huiusmodi autem actus pœnitentiæ, & dilectionis potest quis euidenter in seipso experiri, & sentire: quare ex priori illa propositione secundum fidem credita, & posteriori hac per euidentem suorum actuum experientiam comperta, homo iste certitudine infallibili credere poterit se in gratia Dei esse.

Ex nullis actibus bonis, quos in se quis experitur potest certitudinē habere præsentis in se DEI gratiæ.

Sed enim istum modum non esse possibilem, nec posse quempiam ex acti- 31
bus virtutum, quas experitur in seipso, infallibili certitudine credere se Dei gratiam habere; probatur tripliciter: Primò, quia actus virtutum diuinitus homini infusarum, & virtutum similium ab homine acquisitarum, sunt adeò similes inter se, vt certò internosci non queat, proueniantne à principio diuino, an humano. Exempli causa, si quis fidelium, vnum aliquem duntaxat fidei articulum credere desinat, haud dubiè fidem infusam amittit: is tamen, eadem qua prius certitudine, & secundum fidem diuinam videtur sibi reliquos articulos, ita vt antea credere. Idem potest dici de actu dilectionis Dei, qui potest prouenire ex magna quadam facilitate acquisita producendi actum dilectionis, cùm quis habens infusum charitatis habitum, assiduè actum dilectionis exercebat. Præterea, simul cum istiusmodi actibus qui videntur ex gratia prouenire, non repugnat, esse in homine aliquod peccatum mortale occultum, & latens ipsum, cuius tamen ignorantia non sit inuincibilis, nec excusabilis. Postremò, omnes illi actus, & pœnitentiæ, & dilectionis Dei, & obseruationis mandatorum eius, & vincendi graues tentationes, & faciendi egregia aliqua virtutum opera, etiam sine gratia Dei iustificante & sanctificante hominem, possunt fieri per speciale aliquod

DEI auxilium, etiamsi non sit homo ab omni peccato mortali mundus.

32 Cencil. Trid. Ac Patres quidem in Concilio Tridentino, in Decreto quod fecerunt de iustificatione, videntur non obscurè id ipsum sensisse, & decreuisse, nam in cap. 9. eius Decreti, hæc sunt eorum verba: sicut nemo pius de DEI misericordia, de CHRISTI merito, & de Sacramentorum virtute, atque efficacia dubitare debet: ita quilibet, dum seipsum, suámque propriam infirmitatem, & indispositionem respicit, de sua gratia formidare & timere potest; cum nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam DEI esse consecutum. Hæc verba non solum valere aduersus inanem & stolidam hæreticorum nostri temporis fiduciam atque iactantiam suæ iustificationis, sed etiam pertinere ad confutationem supradictæ opinionis Catholicorum scriptorum, & contextus ipsorum verborum satis ostendit, & copiosè demonstrat, validéque probat Andreas

Andr. Vega. Vega super illo capite eius Decreti, in libro suo nono, capite octauo.

OCTAVA DISPVTATIO.

Explicantur diuinæ Scripturæ testimonia quæ supra sunt posita, & ad supradictæ opinionis confirmationem, à defensoribus eius adferri solent.

33 PRIMVM testimonium fuit sententia illa beati Pauli, quæ est in hoc loco, & nunc à nobis tractatur: *Ipse enim SPIRITVS testimonium reddit Spiritui nostro, quod sumus filij DEI.* Testimonium autem SPIRITVS sancti proculdubio certissimum est, & sine vlla dubitatione credendum: Ad hoc respondemus, testimonium quod SPIRITVS sanctus perhibet nobis, quod simus filij DEI, esse quidem per se certissimum atque indubitabile,

Ioan. 16. vtpote à SPIRITV sancto, qui est SPIRITVS veritatis, prouenients: nobis tamen istud testimonium non est certò compertum, esse à SPIRITV sancto, sed tantum id probabilibus coniecturis, & signis, vel summum, certitudine quadam morali nobis est cognitum. Eiusmodi autem testimonium SPIRITVS sancti, quo persuadetur viris iustis ipsos esse in gratia DEI, pro maiori, minoriue profectu in vita spirituali, & in studio, cultúque virtutum, magis, minúsve clarum datur à SPIRITV sancto, qui nouit optimè omnia moderari, & suauissimè, & accommodatissimè pro cuiusque merito, atque vtilitate, in tempore atque opportunè disponere ac dispēsare. Aliquando enim SPIRITVS sanctus testimonium suum probabiliter tantùm facit notum homini; aliquando certum facit certitudine humana & morali: aliquando etiam certitudine fidei diuinæ, per specialem aliquam videlicet ipsius reuelationem.

34 Locus 2. ad Corinth. 1. Alterum testimonium erat illa Pauli sententia 2. ad Corinthios 1. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ*, non posset autem esse solida gloria, & gaudium

gaudium homini, si huiusmodi testimonium conscientiæ non esset certum, & fallax esse posset. At enim quo vir iustus spiritualiter gloriari, & lætari, & confidere, & tranquilla ac tuta conscientia esse possit; satis est, testimonium, quod ei reddit cõsciẽtia eius, habere probabilem, vel moralem quandam certitudinem, nec ei occurrere quidquam, quod probabilem, & idoneam rationem adferat de eo dubitandi. Etenim vel par, vel minor etiam certitudo de testimonio humano, solet nobis, in rebus humanis, gloriandi, & gaudendi, fidendique causam adferre. Tertium testimonium fuit ductum ex illis verbis Apostoli 1. ad Corinth. 2. *Accepimus* SPIRITVM, *qui ex* DEO *est, vt sciamus quæ à* DEO *donata sunt nobis.* Ergo SPIRITVS sancti infusio, certos facit iustos de gratia, quam à DEO acceperunt. Respondemus, Apostolum loqui eo in loco de notitia diuinæ gratiæ, quæ singulari munere DEI ipsis Apostolis, qui futuri erant vniuersæ Ecclesiæ doctores, atque pastores, reuelata est. Vel loquitur Paulus de beneficiis communiter vniuerso generi humano partim iam datis à DEO, & partim promissis, beneficia dico redemptionis, vocationis, iustificationis, & glorificationis. *Locus 1. Cor cap. 2.*

Quartum testimonium sumptum est ex capite vltimo posterioris epistolæ ad Corinthios vbi Paulus ait: *Vosmetipsos tentate, si estis in fide, ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos, quia* CHRISTVS IESVS *in vobis est? nisi forte reprobi estis,* quibus verbis Apostolus indicat, potuisse Corinthios certò cognoscere an CHRISTVS in ipsis esset, & an ipsi essent in fide, & gratia CHRISTI. Sed illud, CHRISTVM *esse in nobis*, interpretandum est ita, vt Caietanus & alij interpretantur, de præsentia scilicet CHRISTI, per miraculosos fidei effectus, & per donum linguarum, vel prophetiæ, vel per sensibilem SPIRITVS sancti missionem, vel per euidentem DEI animaduersionem, & punitionem, quam experti fuerant in suo illo homine incestuoso. Vel Paulus hortatur Corinthios, vt animaduertant & considerent, an CHRISTVS sit in ipsis, id est, an retineant puram & sinceram fidei doctrinam, quam primitus ab ipso Paulo acceperant; an verò, tanquam reprobi, eam perdiderint, & noxiis erroribus, prauisque moribus contaminauerint, atque corruperint. Sed, esto, iusserit Paulus Corinthios seipsos diligenter explorare, & dispicere, an essent in gratia CHRISTI, necne; non tamen necesse est, id referre ad cognitionem omninò certam, qualis nempe ex certitudine fidei diuinæ proficiscitur; sed ad eam cognitionem, quæ per humanas, & probabiles coniectutas, vel etiam per certitudinem moralem haberi potest. Nec Paulus eo loci, si attentè verba eius pensitentur, loquitur absolutè, sed eum conditione mox illud adiungens, *nisi forte reprobi estis.* certum autem est in homine Christiano, qui non est reprobus, id est, qui propter peccata sua mortalia non meretur à DEO deseri, & gratia eius spoliari, habitare CHRISTVM per gratiam. 35 *Locus 2. ad Cor. cap. vlt.*

Quintum testimonium sumptum est ex illis verbis beati Ioannis: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad* DEVM, *& quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus, & quæ sunt placita coram eo facimus.* Ergo nullius peccati conscientia, certum facit hominem, quod homo sit in Dei gratia. Sed Apostolus Ioannes non ait, ex eo quod nos conscientia nõ reprehendat, gigni in nobis certitudinẽ, quod simus grati & accepti DEO, sed gigni fiduciam eius rei: fiducia verò ad voluntatem pertinet, certitudo autem ad intellectum. Ad huiusmodi porrò fiduciam animis nostris ingenerandam, satis est humana probabilitas, & certitudo moralis: ob similem namque probabilitatem & certitudinem, solemus & aliis hominibus, & nobis ipsis vehementer confidere. Cæterùm quàm fallax sæpè sit eiusmodi fiducia, & securitas conscientiæ, satis constat multorum exemplo, qui cùm sceleratissimi sint, absq; vllo tamen morsu 36 *Locus 1. Ioan. 2.*

conscien

Prou. 2. conſcientiæ, lætantur & exultant in rebus peſſimis; nec ſolùm ipſi non benè viuunt, ſed etiam alios probè ac piè viuentes inſectantur; arbitrantes ſe obſequium præſtare Deo.

37 Locus 2. Pet. 1. Sextum, & vltimum teſtimonium perhibent illa verba B.Petri: *Satagite vt per bona opera certam veſtrã vocationem & electionem faciatis.* Quibus verbis Princeps Apoſtolorum docet, aſſidua, & perſeueranti bonorum operum effectione fieri poſſe homini certam vocationem, & iuſtificationem eius. Ad hoc multis modis reſpondere poſſumus. Principio, dicimus, aſſidua exercitatione hominis in bonis operibus certam ei poſſe fieri iuſtificationem eius, non tamen certitudine fidei diuinæ, cui nullo modo falſum ſubeſſe poteſt, ſed humana quadam, & morali certitudine. Nam ſi quis omninò contendat, ſanctum Petrum illis verbis loqui de certitudine diuinæ fidei, cùm id non ſolùm dicat de vocatione, vel iuſtificatione noſtra, ſed etiam de electione & prædeſtinatione ad vitam æternam: neceſſum eſſet fateri, poſſe hominem iuſtum in hac vita habere, citra ſpecialem Dei reuelationem, certam ſuæ prædeſtinationis cognitionem: quod tamen nullus iſtorum Catholicorum doctorum arbitratur. Deinde, ſciendum eſt, pro illa voce latina, *certum*, eſſe in eo loco vocem græcam βεβαίαν, quæ ſignificat firmam, & ratam, & ſtabilem: quo ſignificatur, non deficere nos in vocatione noſtra; ſed conſtanter in ea permanere; id verò efficitur maximè perpetuo ſtudio virtutum, & vſu atque effectione bonorum operum. Atque hoc ipſum ſpectans B.Petrus, mox adiunxit illud: *Hac enim facientes non peccabitis aliquando.* Et paulò pòſt: *Sic enim abundanter miniſtrabitur vobis introitus in æternum regnum.* Nec illud hîc tacendum eſt; græca ſcholia, ita eum locum interpretari, vt nullo modo iſtorum Doctorum opinioni ſuffragari poſſit: Certam, aiunt, facite aliis hominibus vocationem, & electionem veſtram, vt illi integritatem vitæ veſtræ, probitatémque morum, & innocentiam, atque præſtantiam bonorum operum liquidò cernentes, agnoſcant, & fateri cogantur, vocationem & electionem veſtram, hoc eſt, diſciplinam fidei & religionis Chriſtianæ, ad quam vos à Deo vocati & electi eſtis, & quam ipſi colitis atque profitémini; eſſe veram, & ſanctam, & à Deo profectam.

NONA DISPVTATIO.

Quanta certitudine poßit quiſpiam in hac vita, habere, citra ſpecialem Dei *reuelationem, cognitum & certum ſe in* Dei *gratia eſſe.*

38 Triplex certitudo. ANte alia ſcire lectorem conuenit, triplicem à Theologis & Philoſophis diſtingui certitudinem. Nam vna eſt nõ quidem in veritate rei, quæ creditur, ſed tantùm in exiſtimatione, & perſuaſione eius qui credit. Hac nempè ratione & hæretici, & Pagani firmiſſimè

ſimè credunt eſſe vera & certa quæ ipſi de ſua religione & fide ſentiunt:cùm ea tamen non modò non ſint certè vera, ſed etiam falſa ſint, & rectæ rationi contraria. Verum enim eſt,quod ſcitè dixit Ariſtoteles 7.Ethicorum cap.3.eſſe nonnullos, qui nihilo minorem iis, quæ opinantur, quàm alij iis quæ ſciunt,fidem habeant:quod Heracliti exemplo & argumento confirmat. Altera eſt certitudo in ipſa re quæ creditur,non tamen in aſſenſu ac perſuaſione eius,qui credit eam rem,huiuſmodi certitudo eſſet in eo, qui articulis fidei Catholicæ,quæ indubitabilem per ſe habet certitudinem , infirmum , & vacillantem adhiberet aſſenſum. Tertia demùm certitudo eſt,tam in veritate rei quæ creditur,quàm in perſuaſione,aſſenſuque credentis : hanc porrò certitudinem habet , qui perfectam rei cuiuſpiam ſcientiam tenet;& qui firmiſſimè,atque,vt oportet,credit articulis fidei Catholicæ. De hoc autem tertio certitudinis genere loquimur in hac diſputatione. *Ariſtoteles.*

39. Illud præterea,quod propriè attingit huius diſputationis explicationē,ſciendum eſt , certitudinem cognitionis , aliam eſſe diuinam, & ſupernaturalem , & aliam eſſe naturalem , atque humanam. Supernaturalis & diuinæ certitudinis duo ſunt gradus: vnus eſt inferior,& fidei infuſæ,per quam certò aſſentimur iis, quæ à DEO reuelata ſunt,licet euidentiam eorum non habeamus. Alter gradus certitudinis eſt ſuperior, immò ſupremus atque perfectiſſimus , per claram & beatificam viſionem DEI, atque eorum omnium,quæ in hac vita per fidem infuſam credebamus: quæ quidem viſio ſummam habet cognitionis certitudinem cum ſumma coniunctam euidentia. Sed neuter iſtius certitudinis gradus facit ad præſentem diſputationē. Naturalis verò certitudinis triplex eſt gradus; vnus eſt per ſenſum,qui circa proprium obiectum ſuum (ſi tamen adſint omnia,quæ ad rectè ſentiendum adeſſe oportet)certitudinem habet atque euidentiam. Alter gradus eſt per intellectum, & hic rurſum eſt duplex, vel circa concluſiones, quæ ex primis principiis demonſtratiuè inferuntur,& eſt certitudo ſcientiæ: vel eſt circa ipſa prima principia indemonſtrabilia,& per ſe nota,quorum cognitio vocatur intellectus. Sed neque iſti tres gradus certitudinis pertinent ad eam certitudinem,de qua nunc diſputatur,an quiſpiam certus eſſe queat ſe in gratia DEI eſſe. Reſtat igitur certitudo humana, propriè ad hanc diſputationem pertinens,& quæ eſt infra certitudinem tam ſupernaturalem,& diuinam,quàm naturalem,de quibus dictum eſt. Eius autem triplex eſt gradus,& vnus eſt infimus pertinens ad humanam opinionem, qua, licet certè credimus aliquid eſſe verum,non omnimoda tamen certitudine, ſed cum formidine oppoſiti:& huiuſmodi certitudinem nemo negat virum iuſtum de ſua gratia habere poſſe. Alter gradus certitudinis humanæ ſuperior iſto eſt , cùm ita certo credimus aliquid eſſe verum,vt de eo nequaquam dubitemus : non quia non videamus poſſe dubitari,& poſſe nos falli,cùm veritas eius rei nitatur humana fide,& ſignis atque argumentis minimè neceſſariis ; ſed quia nulla tunc nobis occurrit idonea,& probabilis cauſa dubitandi de ea re:& quia ſi id vocaretur in dubium, poſſe itidem alia,quæ pro certis habentur,in dubium verti: quare imprudentis,& ſtolidi hominis eſſe ducitur,ea non niſi cum dubitatione credere. Huius generis ſunt: Qui ſacros ordines diſpenſant,qui Baptiſmum miniſtrāt, qui EVCHARISTIAM conficiunt , eos legitimam habere poteſtatem & intentionem iſta faciendi,certò credimus , licet aliter eſſe poſſe non ignoremus. Quapropter Innocentius Tertius capite Veniens,de Presbytero non baptizato : Qui,inquit,ex Chriſtianis parentibus natus , & ab ortu ſuo inter Chriſtianos fideliter eſt educatus atque conuerſatus ; tam euidenter præſumitur fuiſſe baptizatus,vt hæc præſum- *Triplex certitudo, diuina, naturalis, & humana & harū octo gradus.* *Innocēt. III.*

ptio pro certitudine habenda sit, nisi euidentissimis argumentis conttatium probaretur. Et plerique quidem omnes Theologi concedunt, huiusmodi certitudine posse quempiam in hac vita cognitum & persuasum habere, se in Dei gratia esse.

Tertius & supremus gradus certitudinis humanæ est, qua creditur id esse verum, quod omnium hominum consensu & approbatione verum & certum habetur, vt esse vrbem Constantinopolim, vel Alexandriam, vel esse regionem quandam Indorum siue Hispanorum: quamuis enim hæc multi non viderint, nemo tamen est sanæ mentis, qui id non certo credat. Nam quamuis ex natura rei non habeant ista necessariam, & infallibilem veritatem, nulla enim repugnantia est, etiam omnes homines aut falli, aut fallere; sicut maxima est repugnantia, Deum, cuius reuelantis auctoritate nititur certitudo fidei diuinæ, aut fallere, aut falli posse: adeò tamen id certum habetur, vt de eo dubitare insani hominis esse videatur. Arbitratur porrò in supradicti libri noni sui capite quadragesimo sexto Vega, posse virum iustum non solum priores duos gradus, sed etiam hunc tertium certitudinis humanæ habere de sua gratia: atque adeo certum esse de gratia sua, vt omni careat protsus formidine & hæsitatione: licet enim non ignoret suam illam certitudinem esse infra certitudinem fidei diuinæ (quod in proximè sequenti capite probat ipse tribus argumentis) & iccirco non esse prorsus infallibilem, & cui nullo modo falsum subesse queat: attamen quia plurima & clarissima habet indicia, firmissimaque argumenta Spiritus sancti per gratiam in se habitantis; nihil autem habet, quod secundum rationem, hanc suam certitudinem infirmet; idcirco id credit indubitanter.

Andreas Vega quantam putet haberi posse ab homine de sua gratia certitudinem citra Dei reuelationem.

41. *Sententia Ruardi.* Ruardus Tapperus, Decanus Louaniensis, vir in hac ætate nostra, non solùm egregia sacræ Theologiæ doctrina, verum etiam sincera probitate ac pietate percelebris, arbitratur, supradictam Vegæ sententiam, problematicè defendi posse; negat tamen illam certitudinem esse parem certitudini diuinæ, quippe cùm pro illa nemo auderet iurare, aut mortem oppetere. Quocirca Innocentius Tertius de Purgatione Canonica, capite vltimo, temeritatis arguit Episcopum quendam, qui iureiurando affirmasset, se purum esse ab iis criminibus, de quibus fuerat infamatus: propterea quod diceret ea sibi per Pœnitentiæ Sacramentum fuisse remissa; cùm tamen B. Iob dixerit: *Etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea.*

Iob. 9.

42. *Tapperi verba.* Et quia non tædebit, vt opinor, lectorem, Tapperi verba legisse, nec me piguit, hoc in loco ea adscribere. In tractatu articuli noni super hac ipsa, de qua nunc disputamus, quæstione, hunc in modum scribit. In hoc scholastici omnes conueniunt, quod omnimoda certitudo gratiæ à nobis haberi non potest: sed probabiliter eam assequi licet per aliqua signa, quæ tãto sunt certiora, quò sunt clariora, & manifestiora. Aliquando autem tam aperta sunt, vt nulla formido, nulla vacillatio coniuncta sit huiusmodi cognitioni. Nam firmam ac certam huius rei cognitionem, ex temeritate quoque concipere possumus, sicut hæretici firmius aliquando suis adhærent erroribus, aut pari certè firmitate atque Catholici articulis fidei. Dixi, omnimodam certitudinem præsentis gratiæ in nobis, cui falsum subesse non potest, citra reuelationem specialem haberi non posse, omnibus enim argumentis & signis, & experimentis præsentiæ gratiæ, non repugnat falsum subesse: nec etiam repugnat, eum, qui istis modis certus est de sua gratia, in suo iudicio falli: proprium est enim fidei Catholicæ, siue reuelationis diuinæ, quod falli non possit, qui ei assentitur.

43. An verò qui diu multumque in vitæ sanctimonia exercitati sunt, & in studio, cultuque

cultuque virtutum perfecti, sine reuelatione aliqua DEI, tantùm ex testimoniis Scripturæ, & ex quibusdam signis,& experimentis visitationem SPIRITVS sancti,possint,nulla temeritate,sed iusta ratione certitudinem habere quod sint in DEI gratia, non quidem infallibilem, sed quæ sit tamen sine metu & formidine vlla,ne fortassè non ita sit;vt ipsi putant,hoc,inquam,inter Doctores Catholicos controuertitur,& videtur esse quæstio problematica,vtrimque probabiliter disputabilis.Nam Concilium Tridentinum,solùm definiuit,quod nullus scire potest certitudine fidei,cui falsum subesse non potest,se in DEI gratia esse. Andreas Vega docet partem affirmatiuam esse veram, quòd scilicet viri sancti talem certitudinem habere queant,non solùm fiduciæ & affectus sed etiam notitiæ. Habent enim illi clarissima indicia, & argumenta efficacissima præsentis in ipsis gratiæ DEI: & nulla occurrit ipsis causa probabilis dubitandi de ea re, vel formidandi oppositum:nec in eo vlla contingit eis temeritas. Verùm si iudicarent,se falli non posse, nec aliter esse posse quàm ipsi credunt, magna profectò esset temeritas: eo quod argumenta, quibus nituntur, certitudinem istam non conuincant:quæ quidem certitudo quamuis multo sit inferior certitudine fidei,quia tamen à sententiis Scripturæ pendet,ideo fides,quæ est virtus infusa, mediate ad illam inclinat. Si porrò accedat confidens voluntas, illa magis formare potest assensum:sed non adeo, vt liceret pro ea veritate, quod scilicet sit quis in gratia DEI, aut iurare,aut mortem subire: in quo est differentia ab assensu fidei. Hactenus ex Tappero:cuius mihi iudicium & sententia probatur.

Nec verò suspicetur quispiam supradictam Catholicorum Doctorum de certitudine gratiæ sententiam, vel eandem esse vel affinem ei sententiæ, quam hæretici nostri temporis iactant de certitudine, & fiducia remissionis peccatorum per fidem factæ, quam nos supra in 19. earum disputationum quas tractauimus super cap. 3. huius epist. copiose refutauimus. Est autem inter hanc sententiam Catholicorum Doctorum de certitudine gratiæ,& illam hæreticorum, quadruplex differentia.Primum enim differunt,quia Doctores isti Catholici illam certitudinem gratiæ non cuilibet Christianorum attribuunt, sed paucissimis, iisque maxime spiritualibus & perfectis viris; hæretici verò omnibus per CHRISTVM iustificatis inesse,immo necessariam esse ad obtinendam peccatorum remissionem affirmant. Deinde,Catholici nolunt istam certitudinem de gratia sua prouenire ac pendere à sola fide,vt putant hæretici,sed potissimum à charitatis feruore ac perfectione, & diutina in studio virtutum, assiduaque bonorum operum exercitatione. Adhæc nolunt Catholici,propter hanc certitudinem remitti homini peccata, vt censent hæretici: quinimo aiunt, eam certitudinem longè post remissionem peccatorum, homini iam in via spirituali diu, multumque versato accidere. Postremò Catholici non arbitrantur: huiusmodi certitudinem pendere solùm à DEI promissionibus, sed magna etiam in parte ab hominis cooperatione. 44.

Quadruplex differentia inter sententiam supradictã de certitudine gratia & errorem hæreticorum.

DECIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu 18. EXISTIMO enim quod non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis.

45. PROXIME antè dixerat Apostolus: *Si tamen compatimur, vt & conglorificemur.* Ne quem autem magnitudo, & multitudo malorum, quæ id temporis, patiebantur Christiani, & multo magis postea erant passuri, deterreret, & in perseueranti fidei confessione debilitaret; protinus adiecit Paulus hæc verba: *Existimo enim, quod non sunt condigna passiones huius temporis ad futuram gloriam, &c.* Quorum hic est sensus: Dum meeum repeto & pensito afflictiones, quas in hac vita patiuntur iusti & pij homines, easque comparo cum futuræ vitæ gloria, quæ pro illis rependenda ipsis est: liquidò cerno, afflictiones illas nullo modo illi gloriæ esse comparabiles. Quicquid enim hic patimur, qualecumque, & quantumcumque sit, nullius profectò est momenti, si cum illius gloriæ cœlestis immensitate, æternitateque conferatur. Consimilis huius sententiæ est altera illa eiusdem Apostoli in 4. capite poster. epist. ad Corinth. *Id quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate, æternũ gloriæ pondus operatur in nobis.*

46. Nec verò putet quispiam negare voluisse his verbis Apostolum, bona opera iustorum, esse condigna merita futuræ gloriæ: cum id ipsum pluribus aliis in locis apertè, affirmatéque doceat, appellans eam, mercedem, & coronam iustitiæ
2.Tim. 4. reddendam viris iustis à DEO iusto iudice. Illud enim hoc loco agit Paulus, vt ostendat, passiones iustorum hominum non esse comparandas cum æterna vita.
1. Cor. 6. & supra cap. 3. Licet enim, quantum ad dignitatem hominis iusti operantis, qui est filius DEI, & membrum CHRISTI viuum, & templum SPIRITVS sancti, ex eo accipiant opera eius veram rationem meriti, vt vocant de condigno: Si tamen istiusmodi opera, & vita æterna, compararentur inter se, vel quantum ad duratione͂, vel quantum ad sensum doloris, quem passiones inferunt, & sensum gaudij ac lætitiæ, quo in cœlis beati afficiuntur; hac, inquam, ratione, passiones iustorum nõ sunt condignæ futura gloria. Hoc porrò non aduertentes, aut malitiosè dissimulãtes hæretici, tollunt è medio cuncta iustorum merita; nec vident, cum id volunt ex hoc Apostoli loco argumentari, eodem planè argumento ipsos etiam CHRISTI merita tollere; quippe cum passiones, quas CHRISTVS Dominus in corpore suo pertulit, quantum ad durationem, non fuerint condignæ magnitudine & æternitate eius gloriæ, quæ pro illis reddita est ipsi. Sed contra istos hæreticos multa diximus in quadam disputatione super extremis illis verbis capite. 6. *Gratia DEI, vita æterna.*

47. *Caietanus.* Annotauit hoc loco Caietanus, non dixisse Apostolum, passiones huius temporis

potis non esse condignas ad pœnas temporales pro peccatis remissis luendas; id enim verum non esset,& aduersaretur illi sententiæ Iob,cap.7.*Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui; & calamitas, quam patior, in statera: quasi arena maris hæc grauior appareret.* Nec Paulus dixit, passiones iustorum non esse condignas meritoriè ad futuram gloriam; id enim aduersaretur veritati, & doctrinæ ab ipso in aliis locis traditæ.Sed præcisè dixit,non esse condignas,respiciendo scilicet ad breuitatem, & leuitatem mali, quod inferunt. B. Thomas in huius loci commentatio ait,his verbis Apostoli indicari ea,quæ futuræ gloriæ,& felicitatis excellentiam declarant. Primò etenim vocans eam (futuram) ostendit æternitatem eius:nam sicut quod est in præsenti tempore, determinatam habet durationem,imò etiam breue est:ita,quod post hanc vitam futurum est, interminatam habet durationem: significatur prætereà, non esse quærendam homini in hac vita felicitatem, sed expectandam in futura vita. Deinde dicens,*gloriam*, demonstrat excellentiam nostræ felicitatis. Solent enim homines, vt quique sunt nobilissimis ingeniis, excelsissimisque animis, ita auidissimè,& flagrantissimè concupiscere gloriam, vt quæ inter humana bona principatum tenere videatur. Adhæc, dicens, *reuelabitur*, significat felicitatem illam cœlestem, quæ sanctos viros manet post hanc vitam, per se esse inuisibilem, & incomprehensibilem homini. Sed DEVS singulari munere suo, menti creatæ eam reuelat, manifestans ei essentiam suam clarè videndam; & ad videndum eam eleuans intellectum per lumen gloriæ,quod ei largitur. Hæc autem gloria nunc occulta est in conscientia iustorum,& tanquam in radice,in eorum meritis virtute continetur. Postremò adiungens illud Pronomen, *in nobis*, ostendit gloriam illam fore solidam,& permanentem, nec solùm in animis nostris, sed etiam in corporibus inhærentem;nec talem,qualis est huius mundi gloria,pendens à rebus externis,& fluxis,atque caducis, vt sunt diuitiæ,& principatus,atque imperia;vel ex fama, & existimatione hominum plerumque fallaci, atque instabili. *S. Thomas.*

Cæterùm nos celeberrimam hanc Apostoli sententiam latiùs per partes explanemus, appositis ad eam illustrandam aliquot præclaris Patrum sententiis. *Non sunt condignæ.* Dicitur in Scriptura aliquid esse dignum, vel condignum aliqua re,quod habet in se sufficiens,& iustum pretium,aut meritum acquirendi,aut habendi eam rem.Hac nimirum significatione sumitur ea vox Genes.23. in illis Abrahæ verbis: *Pecunia digna tradat eam mihi* (speluncam) *coram vobis in possessionem sepulcri.* Dignam dixit, quæ iustè deberet satisfacere domino illius speluncæ, vt eam venderet; & quæ æquaret pretium,& æstimationem speluncæ. Secundum eandem significationem sæpe alibi idem nomen vsurpatur, vt Tobiæ 12. *Pater, quam mercedem dabimus ei* (Raphaëli Angelo) *aut quid dignum poterit esse beneficiis eius?*Et Matth.cap.3.*Facite fructum dignum pœnitentiæ.* Et Paulus dixit 1.ad Timoth.5.*Qui bene præsunt Presbyteri,duplici honore digni habeantur: maximè qui laborant in verbo,& doctrina.* Et mox subiungit: *Dicit enim Scriptura: Dignus est operarius mercede sua.*Et in Apocalypsi cap.5.de CHRISTO scriptum est: *Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatem, & sapientiam, & fortitudinem,& honorem,& gloriam,*&c.Hac itaque significatione etiam hoc loco dixit Apostolus, non esse condignas passiones huius temporis ad futuram gloriam,quæ reuelabitur in nobis:istis verbis significans videlicet,multò fore maiorem gloriam, quæ reddenda nobis est post hanc vitam,pro malis, quæ in hac vita pro CHRISTI nomine patimur. Mala enim breui tempore finiuntur: gloria verò illa perdurabit sine fine:neque tantum mala nos cruciant,quantum

48. *Quid in Scriptura propriè significet vox dignum, siue condignum.*

Locus Matthæi cap 3. *Matth 10.* *Luc. 10.*

nos gloria illa delectabit, tum propter eius perpetuitatem, tum propter inæstimabilem iucunditatis eius,& dulcedinis,& voluptatis exuperantiam.

49. Sequitur illud : *Passiones huius temporis.* Nominauit passiones sanctorum potiùs, quàm alia eorum bona opera, vt misericordiæ, continentiæ, pietatis,aliarumque virtutum,quòd illæ propter asperitatem,& acerbitatem, & repugnantiam humanæ naturæ,naturaliter eas auersantis,& perhorrescentis, præcipuam habeant meriti rationem,& copiosissimam in cœlo mercedem,secundum illam Domini sententiam, Discipulis suis, qui propter ipsum multa passuri erant, dicentis : *Gaudete,& exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis.* Voluit etiam præcipuè Apostolus commemorare passiones,& futuram eorum mercedem,ad consolationem,& cōfirmationem videlicet Christianorum,qui multis eo tempore , magnisque propter fidei Christianæ professionem , atque confessionem malis affligebantur.Valebat enim plurimùm ad minuendam,& demitigandam eorum,quæ patiebantur,acerbitatem, si cognitum, & penitùs persuasum haberent , tantam in cœlis fore passionum suarum mercedem , vt passiones omnes, quibus ea comparanda erat,non solùm eis tolerabiles videri deberent,sed etiam optabiles , & concupiscendæ. Hæc porrò de paruitate , ac leuitate passionum Apostolo præcipienti fides omnino habenda erat,quippe qui super omnes grauissimis malis & à Iudæis,& à Gentibus fuerat affectus ; imò de eo prædixerat Dominus Ananiæ : *Ego ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati.* Et hoc perpendens,in quodam Sermone de verbis Apostoli,ita scribit B.Augustinus:Ipse Paulus,qui patiebatur,& sciebat pro cuius nomine patiebatur, & quo fructu patiebatur, dixit : *Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam , quæ reuelabitur in nobis.* Sæuiat mundus,fremat mundus, increpet linguis, corruscet armis,quidquid potest,faciat;quid faciet denique,ad id,quod accepturi sumus?Appendo quod patior contra id,quod spero:hoc sentio,illud credo,& tamen plus valet quod credo, quàm quod sentio. Quidquid est,quod sæuit, & quod quis patitur pro nomine CHRISTI,si potest vinci,tolerabile est;si non potest vinci,migrare hinc nos facit ; nec extinguit,sed accelerat. Quid accelerat? ipsum , quod expectamus præmium, ipsam dulcedinem,quæ cùm venerit, sine fine erit.Opus cum fine,merces sine fine.Sic ibi Augustinus.

Locus Matthæi cap.5.

Act.9.
Locus Act 9.
S. Augustin.

50. Nec solùm passiones omnes, quas sancti Martyres, aliique viri iusti pertulerunt, nequaquam componendæ sunt æternæ felicitatis gloriæ ; verùm etiamsi omnia huius vitæ , ac mundi mala , & tormenta in vnum aliquem hominem conferrentur,quinetiam si is gehennæ ignem ad tempus aliquod toleraret,non deberet id omne videri nimis magnum pretium comparandi futuram illam gloriam. Audiat lector disertè hoc ipsum confirmantem in Sermone 2.de festo omnium Sanctorum B. Augustinum his verbis : De cœlesti autem Rege dicere vox nulla sufficit : effugit enim omnem sermonem , atque omnem sensum humanæ mentis excedit decus illud , illa pulchritudo , illa virtus , illa gloria , illa magnificentia, illa maiestas. Vltra enim omnem Sanctorum est gloriam , ipsorum Regis inæstimabilem aspicere conspectum , & splendore maiestatis eius irradiari. Si quotidie oporteret nos tormenta perferre,si ipsam gehennam paruo tempore tolerare , vt CHRISTVM videre digni essemus in gloria venientem , & Sanctorum eius numero sociari , nonne erat dignum pati omne, quod triste est,vt tanti boni,tantæque gloriæ participes haberemur?

S. Augustin.
Notabilis Augustini sententia.

51. Appositè verò Paulus passiones vocauit huius temporis,gloriam autem,quæ est merces earum,dixit futuram;vt ostenderet, passiones vnà cum præsenti vita finiri, & breues admodum esse ; earum verò mercedem vnà cum futuræ vitæ

Inæstimabilis [illegible]

ater

æternitate interminabilem fore. De quo S. Augustinus admiratur ineffabilem DEI prouidentiam, & benignitatem, qui passiones esse in hac vita voluit, vt citò finirentur; gaudia verò, & præmia passionum, in futura vita, vt interminabilem haberent durationem. Sic enim scribit in Sermone 37. de Sanctis: Ineffabilis, & immensa DEI bonitas etiam hoc præuidit, vt laborum quidem tempus, & agonis non extenderet, nec æternum, aut longum faceret, sed breue, & vt ita dicam, momentaneum. Vt in hac quidem breui, & exigua vita agones essent, & labores; in illa verò, quæ æterna est, corona, & præmia meritorum: vt labores quidem citò finirentur; meritorum verò præmia sine fine durarent, & post huius mundi tenebras visuri essent candidissimam lucem, & accepturi maiorem cunctarum passionum acerbitatibus beatitudinem, testante hoc Apostolo, vbi ait: *Non sunt condigna passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.*

Benignitas circa passiones & præmia Sanctorum S. Augustin.

Sequitur illud: *Ad futuram gloriam.* Quæ erit (Augustinus inquit loco supradicto) illa iustorum gloria, quàm grandis Sanctorum lætitia, cùm vnaquæque eorum facies fulgebit tanquam Sol; cùm ordinibus distinctis populum suum Dominus in regno PATRIS sui cœperit recensere, & meritis, atque operibus singulorum præmia promissa restituere, pro terrenis cœlestia, pro temporalibus sempiterna, pro minimis maxima præstare: adducere sanctos in visionem paternæ gloriæ, & facere in cœlestibus consedere, vt sit DEVS omnia in omnibus: æternitatémque amatoribus suis, & immortalitatem largiri; atque eos, quos sanguinis sui viuificatione reparauit, denuò ad Paradisum reducere, & regna cœlorum, fide, & veritate suæ promissionis, aperire? Hæc firmiter hæreant sensibus nostris, hæc toto corde diligantur, hæc indesinentium operum magnanimitate acquirantur. 52.

Qualis sit illa futura gloria ex Augustino. Matth. 13. Ad Ephes. 2. 1. ad Cor. 15.

Restat illud: *Reuelabitur in nobis.* Nunc futura illa gloria nobis occulta, & abscondita est; quamobrem non ita vt oporteret, nos ad sui amorem efficaciter mouet. Si autem clarè videremus eam, incredibile studium sui, flagrantissimúmque amorem in animis nostris excitaret, atque incenderet. Quemadmodum S. Patriarcha Iacob, quia viderat pulchritudinem Rachelis, tam ardenter amabat eam, vt sicut ait Scriptura, septem anni durissimæ seruitutis, viderentur ei dies pauci, præ amoris magnitudine. S. Bernardus in Sermone 33. super Cantica, explanans versiculum illum Psalmi 90. *Non timebis à timore nocturno.* Timor, inquit, nocturnus dicitur, vel quia nox in Scripturis designare solet aduersa, & mala: vel quoniam præmium, propter quod aduersa pati aggredimur, nondum est nobis reuelatum. Si enim dies ille luceret, in cuius lumine pariter & labores, & præmia videremus; timor omnino quorumuis laborum nullus esset præ desiderio præmiorum: dum clara luce appareret, quoniam *non sunt condigna passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.* Nunc verò quoniam abscondita sunt hæc ab oculis nostris, & nox est interim in hac parte; ideò tentamur à timore nocturno, & pro bonis, quæ non videmus, formidamus quæ in præsentiarum sunt aduersa tolerare. 53.

Genes. 29. S. Bernard.

Sed quomodo futura illa gloria reuelabitur in nobis? Manifestabit seipsum DEVS nobis, suámque essentiam, immensum scilicet omnis boni, atque gaudij, & gloriæ pelagus, clarè videndam intellectui nostro præsentabit; prius tamen mirabiliter, quasi oculum mentis nostræ, quo solùm videri potest DEVS, sanando, & mundando, & per gloriæ lumen eleuando, vt ad tale, tantúmque obiectum clarè, &, vt dici solet, intuitiuè videndum, idoneus, & potens esse queat. Ad hanc sententiam ita scribit B. Augustinus super Psalmo 30. Quæ erit futura gloria 54.

Quomodo futura illa gloria reuelanda sit in nobis.

nostra,

nostra, nisi æquari Angelis, & videre DEVM? Quantum boni præstat cæco, qui oculum illi sanauerit, vt videat hanc lucem? quantumlibet enim det, quid dabit tale, quale ille præstiterit ipsi? Aurum dabit: at ille lucem præstitit, sine qua videat ille, si potest, in tenebris aurum suum. Quid ergo dabimus nos medico illi, oculos interiores mentis nostræ sananti ad videndum quandam lucem æter-
Psalm. 115. nam, quæ est ipse DEVS? Quid illi dabimus? Quæramus, inueniamus, si possumus; & in angustiis inquisitionis nostræ exclamemus: *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi?*

55. *Hæc Pauli sententia, & doctrina quantum valuerit in Sanctis ad malorum tolerantiam.* *S. Augustin.* Hæc porrò Apostoli sententia plurimum valuit ad roborandos sanctorum Martyrum animos, vt tot, & tanta, quæ patiebantur tormenta, non solùm patienti, & constanti animo, sed etiam lubenti, gaudentíque perferrent. B. Augustinus in Serm. 44. de Sanctis, qui est sermo primus de vno Martyre: Gloriosus, inquit, (CHRISTI athleta) futuram coronam, ac gloriam in agone suo attendens, non exhorruit carceres; ad imitationem capitis sui tolerauit opprobria, sustinuit irrisiones, flagella non timuit; & quot, ante mortem, pro CHRISTO pertulit supplicia, tot ei de se obtulit sacrificia. Quod enim propinante Apostolo biberat, altè retinebat. *Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.* Huius itaque promissionis amore à terre-
Psalm. 72. nis suspensus, & prægustata supernæ suauitatis dulcedine ineffabiliter affectus dicebat cum Psalmista: *Quid mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram? Defecit caro mea, & cor meum: DEVS cordis mei, & pars mea DEVS in æternum.* Contemplabatur enim (quantum in ænigmate humana fragilitas oculum mentis in æternitate potest defigere) quanta sint supernæ ciuitatis gaudia: & ea narrare non sufficiens, admirando clamabat: *Quid mihi est in cœlo?* Quasi diceret: Excedit vires meas, excedit facultatem eloquentiæ meæ, excedit capacitatem intelli-
Ad Philip. 3 gentiæ meæ illud decus, illa gloria, illa celsitudo, qua nobis à conturbatione hominum remotis, in abscondito faciei suæ IESVS CHRISTVS reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. Huius perfectæ libertatis contemplatione nullum vitabat periculum, nullum horrebat supplicium; & si millies posset mori, non putabat se tantam gloriam dignè posse aliqua ratione promereri. Hæc Augustinus. Alia porrò, quæ in tractatu huius loci pertinent ad controuersiam hoc tempore agitatam inter Catholicos, & hæreticos de meritis bonorum operum; propriè sunt à nobis explicata in disputatione XI. super caput 6. huius epistolæ.

VNDECIMA DISPVTATIO.

Textus 19. vsque ad 23.

EXPLICATVR PRIMA INTERPRETATIO illorum verborum Apostoli:

Nam expectatio creaturæ reuelationem filiorum DEI expectat: vanitati enim creatura subiecta est non volens; sed propter eum, qui subiecit eam in spe: quia & ipsa

ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum DEI. Scimus enim, quòd omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc.

HVNC locum perobscurum esse & perdifficilem ad explicandum, & vidit, & ingenuè confessus est B. Augustinus in libro octoginta trium Quæstionum, in tractatu quæstionis sexagesimæ septimæ. Obscuritatem autem facit creaturæ nomen præcisè positum hic à Paulo: eius namque multiplex & ambigua est in sacris litteris significatio, & vsurpatio: vnde promanauit etiam magna interpretationum huius loci varietas. Ac primò quidem creaturæ nomen præcisè sumptum significare potest omne quod non est DEVS: quicquid enim est, & DEVS non est, cùm à DEO factum sit, haud dubiè creatura est. Hac itaque significatione nomen creaturæ & ANGELOS, & homines, & creata omnia, quæ carent ratione, comprehendit. Secundum hanc significationem scriptum est in libro Iudith capite 16. *Tibi seruiat omnis creatura tua: quia dixisti, & facta sunt: misisti spiritum tuum, & creata sunt, & non est qui resistat iræ tuæ.* Et in Apocalypsi capite 3 *Hæc dixit testis fidelis & verus, qui est principium omnis creaturæ* DEI. Ad hanc porrò significationem eius verbi, voluerunt quidam referre locum hunc Apostoli. Et quia erat arduum, plura huius loci verba ad istam significationem applicare & accommodare, præsertim verò de angelicis spiritibus interpretari; conati sunt Pauli verba hunc in modum explicare. Dicuntur ANGELI subiecti esse vanitati, & seruituti corruptionis, non suæ videlicet, sed hominum, præsertim autem electorum. Omnes enim, ipso teste Apostolo, sunt administratorij spiritus propter eos qui hæreditatem capiunt salutis: multa nempe in vsus hominum legimus fecisse ANGELOS, cæterò qui satis vilia, & abiecta: vt de Angelo Raphaële in libro Tobiæ. Illud verò: *Ingemiscit, & parturit*, siue vt habet alia lectio, *dolet*, aiunt esse positum figuratè, & dictum esse de ANGELIS ad exprimendum eorum summum desiderium perfectæ liberationis, & glorificationis hominum electorum. Si enim Dominus noster, vt refert Lucas in Euangelio, dixit, gaudere ANGELOS super vno peccatore pœnitentiam agente: consequens est, eos quoque tristitia, & dolore affici propter hominum dilationem glorificationis electorum, per quam ruinæ ipsorum reparandæ sunt.

56. S. Augustin.

Genesis, Psalm. 148.

Ad Hebr. 1.

Luca 15. Psalm. 109.

Theodoretus hanc interpretationem ex parte aliqua sequitur. Verba etenim Apostoli vsque ad illud: *Scimus quia omnis creatura ingemiscit*, interpretatur de creatura corporali, vt distinguitur ab homine, & ANGELO: sequentia autem verba putat, etiam de ANGELIS necessariò interpretanda esse: quoniam Apostolus generaliter dixit: *Scimus quia omnis creatura ingemiscit.* Ponam hic Theodoreti verba sic per partes locum hunc interpretantis: *Expectatio creaturæ reuelationem filiorum* DEI *expectat.* Nonne videtis, inquit Apostolus, cœlum, terram, mare, solem, & omnem, quæ videtur creaturam, & quæ præterea sub visum non cadunt, Angelos, Archangelos, Potestates, Dominationes? hæc omnia vestram perfectionem expectant: *Vanitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe.* Vanitatem appellat corruptionem & interitum, quod clarius mox dicturus est, dicens creaturam liberatum iri à seruitute corruptionis. Docet porrò his verbis Apostolus, omnem creaturam visibilem, mortali esse natura præditam: præuidit enim DEVS Adami transgressionem, & propter eam hominem factum iri mortalem, non erat autem consentaneum, nec

57. Theodoret.

Theodoret.

iustum, vt creatura corporalis, quæ propter hominem erat facta, immortalis esset, ipso homine, cuius causa erat facta, mortali, & passibili. Verùm cùm homo per resurrectionem accipiet immortalitatem, illa quoque tunc incorruptionem assequetur. Dicit ergo, quod creatura expectat hanc mutationem hominis: mutabilis enim facta est, non sua sponte, sed CREATORIS decreto, qui talem esse voluit eam propter hominem. Cùm autem vidit, DEVM tantam hominis curam agere, capit etiam ipsa spem sui mutationis in melius, & liberationis à seruitute corruptionis. Hæc autem Apostolus dixit de creatura corporali; non quidem volens significare ipsam esse præditam ratione: sed vtens figura orationis, quæ vocatur Prosopopœia, quæ frequens est in Prophetis, dicentibus, pinus gemere, ligna exultare, montes exilire, & flumina plaudere. Quod autem sequitur: *Scimus quia omnis creatura ingemiscit*, etiam ad ANGELOS pertinet. Nec mirum videri debet: DOMINVS enim dixit, ANGELOS qui in cœlis sunt, gaudere super vno peccatore pœnitentiam agente: consequens autem est, si gaudent ANGELI propter sanctificationem peccatorum, etiam tristari eos & dolere propter hominum delicta. Hactenus ex Theodoreto.

Luca 15.

58. *Refutatio supradicta interpretationis.* *S. Augustin.*

Hanc interpretationem antiquiorem esse Theodoreto, illud claro est indicio, quòd eam cōmemorat atque improbat S. Augustinus, nec omninò tamen damnare audet. Nam in eo libro, in quo explanat complures huius epistolæ sententias, in quinquagesimo numero ita scribit: Quod Apostolus dixit, creaturam vanitati esse subiectam, & seruituti corruptionis, & omnem creaturam ingemiscere, & dolere; sic intelligendum est, vt neque sensum gemendi, & dolendi opinemur esse in arboribus, & oleribus, & lapidibus, cæterisque huiusmodi creaturis, hic enim error Manichæorum est: neque ANGELOS sanctos vanitati subiectos esse arbitremur, eosque putemus liberatum iri à seruitute interitus, cùm interituti vtique non sint, sed omnem creaturam in ipso homine sine vlla calumnia cogitemus. Latius docet hoc ipsum in lib. octoginta trium quæstionum, & in explicatione quæstionis 67. Cùm enim suam loci huius interpretationem exposuisset, subdit: Hoc capitulum, si hoc modo, vt tractatum est, exponatur, non incidemus in illas molestias, quibus plerique homines dicere coguntur, omnes ANGELOS, sublimesque virtutes in dolore, & gemitibus esse ante manifestationem gloriæ filiorum DEI; quoniam Apostolus dixit, omnem creaturam ingemiscere & dolere. Quamuis enim ANGELI nos adiuuent, dum obtēperant DEO, qui pro nobis etiā vnicum FILIVM suum dignatus est mittere: tamē sine gemitu & doloribus id facere credendi sunt, ne miseri existimentur, feliciorque fit de numero hominum Lazarus ille, qui iam in Abrahæ sinu requiescit. Præsertim verò, quia dixit Apostolus, eandem creaturam, quæ congemiscit, & dolet, vanitati esse subiectam, quod de summis & excellentibus virtutum, & potestatum creaturis nefas est credere. Dixit præterea, eam liberandam esse à seruitute corruptionis; quò Angelos cecidisse, qui in cœlis aiunt vitā beatissimam, non possumus credere. Nihil tamen temere affirmandum est: sed pia diligentia etiam atque etiam verba diuina tractanda sunt; ne fortè quæ congemiscit & dolet, & vanitati subiecta est, possit aliquo modo alio intelligi, vt de summis ANGELIS, quādiu nostræ infirmitati, iussu Domini nostri opitulantur, non impiè possit existimari. Sed siue illa, quam executi sumus, siue aliqua alia huius capituli expositio proferatur: id tantùm cauendum est, ne violet, aut vulneret Catholicam fidem. Hæc Augustinus.

Luca 16.

59. *S. Thomas.*

At enim B. Thomas simpliciter atque omninò eam interpretationem reiicit. Sic enim ait in cōmentario huius loci: Quoniam creatura DEI potest dici omne

illud

illud sub Deo est, & quia dixit hoc loco Apostolus, omnem creaturam ingemiscere,& dolere: voluerunt aliqui prædicta verba exponere de qualibet creatura, etiam de Angelis sanctis. Sed valdè profectò inconueniens est, vt ipsi dicantur vanitati subiecti, aut ingemiscere,& parturire, cùm ipsi iam habeant gloriam, cuius similitudinem homines expectant, secundum illud Matth. 22. *Erunt sicut Angeli* Dei *in cœlis*. Quocirca conuenientius exponitur hic locus secundū prædicta vel de creatura corporali,& irrationali, vel de homine, siue iusto, siue secundum naturam suam tantùm considerato. Hæc ille. Equidem assentior B. Thomæ: non solùm enim Apostoli verba, secundum istam interpretationem, parum aptè congruéque declarantur; sed etiam plura nimis durè, & quasi violentè ad istam interpretationem,& sententiam detorquentur.

DVODECIMA DISPVTATIO.

Super aliis duabus eorundē Apostoli verborū interpretationibus.

ALTERA significatio huius nominis, *creatura*, ponitur in homine, 60.
siue consideretur, vt per Christi gratiam iustificatus est, siue tantùm secundum naturam suam,& antequam Dei gratiam habeat. Hinc autem existit duplex alia horum Apostoli verborum interpretatio: Vt secunda interpretatio sit de homine iusto; tertia *Secunda interpretatio.*
verò de homine, vt homo est. Dicitur porrò iustus homo præcisè creatura, vel quia is manet in eo bono, in quo creatus à Deo fuerat, gratiam dico,& iustitiam: vel propter excellentiam; quòd omnis creatura electorum hominum caussa potissimum à Deo condita sit, atque eis præcipuè deseruiat:& ad hanc significationem referendum esse quidam putant illud Iacobi capite primo: *Voluntariè genuit nos*, (Devs) *verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturæ eius*. Dixit autem *Locus Iacobi capite primo.*
Apostolus, omnem creaturam, vt significaret vniuersitatem iustorū, cuiuscumque nationis, sexus, ætatis, conditionis,& professionis fuerint. Hæc autem creatura, id est, iustus, expectat reuelationem gloriæ filiorum Dei, tanquam complementum præmij, & consummationem suæ felicitatis, sibi promissum. Interim verò subiectus est vanitati, id est, rebus corporalibus, & mutabilibus, propter necessitates præsentis vitæ, circa eas occupatus. Non tamen sponte, nec volens in eis versatur, quia non eas amat, sicut illi, quibus dixit Propheta: *Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Quin etiam graue admodum est viro *Psalm. 4.*
iusto,& molestum, istiusmodi rerum occupationibus distineri: patienter tamen ei necessitati subiacet propter ordinationem Dei, qui iustum in hac vita eiusmodi rebus indigere atque insudare voluit, certa tamen spe, ipsum post resurrectionem ab eiusmodi seruitute liberatum iri. Vocatur autem seruitus corruptionis, quia est occupatio conducens ad sustentandam vitam præsentem, quæ continenter labitur,& tendit ad corruptionem. Illud autem: *Ingemiscit, & parturit*, significat anxium, & vehemens desiderium consummatæ hominum felicitatis, quo desiderio iusti perpetuò flagrant: *Spes autem, quæ differtur*, (vt Salomon *Prou. 13.*
ait) *affligit animam*. Illud autem: *Vsque adhuc*, variè licet interpretari: vel quia ille gemitus & dolor non est ablatus per gratiam iustificationis, sed manet

etiam in iustis vsque ad eorum mortem, quia etiam aliquo modo vsque ad resurrectionem corporum. Vel dicitur: *vsque adhuc*, quia etsi aliqui iusti iam sunt liberati à seruitute corruptionis, quia sunt iam translati ad gloriam cœlestem: Iusti tamen, qui viuunt in terris, adhuc expectant illam: interim tamen seruitute corruptionis premuntur. Vel demùm dicitur: *Vsque adhuc*, quia non solùm antiqui patres, qui ante CHRISTVM vixerunt, sed etiam qui sunt in statu gratiæ Euangelicæ, etiamsi iustissimi, & sanctissimi sint, in eodem tamen statu corruptionis, & expectationis versantur.

61. *Pulcherrima S. Gregorij disputatio de multiplici seruitute corruptionis, cui iusti in hac vita subiecti sunt.* *Sap. 9.*

Hanc interpretationem verborum Apostoli de homine iusto, secutus est B. Gregorius, & quemadmodum vir iustus vanitati, & seruituti corruptionis subiectus sit, copiosa, & sanè quàm diserta oratione declarauit. In libro enim quarto Moralium explanans verba illa Iob capitis tertij: *Ibi requieuerunt fessi robore, & quondam vincti pariter sine molestia.* Ad hunc modum scribit: Iustos, quamuis nullus desiderium carnalium tumultus possideat, duris tamen vinculis eos in hac vita positos, suæ molestia corruptionis ligat. Scriptum quippe est: *Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem.* Aliud nempe iusti de morte, & aliud de corpore tolerant: & contra semetipsos quotidie interno certamine desudant. An non duro molestiæ vinculo ligantur, quorum mens sine labore in ignorantia soluitur, & nonnisi cum studio laboris eruditur? Quæ coacta erigitur, libens iacet: ab infimis vix leuatur, & tamen eleuata protinus labitur: semetipsam laboriosè vincendo, superna conspicit: sed reuerberata, lumen, quod se irradiauerat, refugit. An non duro molestiæ vinculo ligantur, quos cum accensus Spiritus ad sinum pacis intimæ, pleno desiderio pertrahat, feruente tamen certamine caro perturbat? Præter hæc verò, alia etiam iusti vincula, quę grauis huius vitæ necessitas astringit. Esurire quippe, sitire, lassari, vincula sunt corruptionis, quæ scilicet solui nequeant, nisi cum in illam immortalitatis gloriam nostra mortalitas permutatur. Replemus enim refectionibus corpus, ne extenuatum deficiat: extenuamus ipsum abstinentia, ne repletum nos premat: vegetamus motibus, ne situ immobilitatis intereat: sed citius hoc collocando sistimus, ne ipsa sua agitatione succumbat. Adiumentis vestium ipsum tegimus, ne frigus interimat: & quæsita adiumenta proiicimus, ne calor exurat. Tot igitur diuersitatibus occurrẽtes, quid agimus, nisi corruptibilitati seruimus, vt saltem multiplicitas impẽsi obsequij corpus sustineat, quod anxietas intimæ mutabilitatis grauat? Vnde benè per Paulum dicitur: *Vanitati subiecta est creatura non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe: quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum* DEI. Hinc quippe, qui ingenitæ sibi constantiæ statum volens deseruit, pressus iustæ mortalitatis pondere, nolens seruit mutabilitati suæ corruptionis. Verùm creatura hæc, tunc à seruitute corruptionis eripitur, cum ad filiorum DEI gloriam resurgendo, subleuatur. Hinc itaque electi molestè vincti sunt, quia adhuc corruptionis suæ pæna deprimuntur: sed cum corruptibili carne exuuntur, ab omnibus, quibus nunc astricti sunt molestiæ vinculis relaxantur. Hactenus ex beato Gregorio. Hanc interpretationem sequuntur Caietanus, & Catharinus.

62. *Tertia interpretatio.* *Marci vlt.*

Tertia significatio huius vocis, *creatura*, tertiam quoque huius loci peperit interpretationem. Dicitur enim creatura omnis homo secundum naturam, & bona naturalia consideratus, & vt naturalem habet potestatem accipiendi à DEO supernaturalia bona gratiæ, & gloriæ. Secundum hanc significationem, ea voce vsus est Dominus noster, cùm iussit discipulos suos prædicare Euangelium omni creaturæ. Et secundum hanc ipsam eius vocis significationem

B. Augu

S. Augustinus interpretatur hunc locum Apostoli in eo libro, in quo plures huius epistolæ sententias explanauit: Omnis, inquit, creatura dicitur homo. Non enim creatura alia esse potest, nisi aut spiritalis, quæ excellit in Angelis; aut animalis, quæ in vita bestiarum satis apparet; aut corporalis, quæ videri, & tangi potest. Omnis porrò creatura est in homine, quia homo constat spiritu, & anima, & corpore. Ergo creatura reuelationem filiorum DEI expectat: quidquid enim nunc in homine laborat, & corruptioni subiacet, illam expectat manifestationem, de qua idem Apostolus alio loco dixit: *Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum* CHRISTO *in* DEO: *Cùm autem* CHRISTVS *apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.* Similiter Ioannes dixit: *Nunc filij* DEI *sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus autem, quia cùm apparuerit, similes ei erimus, & videbimus eum, sicuti est.* Hanc itaque reuelationem filiorum DEI expectat creatura, quæ in homine nunc vanitati subiecta est, quandiu dedita est temporalibus rebus, quæ transeunt tanquam vmbra, sicut in Psalmis dicitur: *Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereunt.* De qua vanitate etiam Salomon loquitur: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Non sponte autem, siue non volens dicitur creatura hæc subiecta esse vanitati, quia pœnalis ei est ista subiectio. Non enim homo, sicut sponte peccauit, ita etiam sponte damnatus est: quæ tamen damnatio non sine spe reparationis irrogata est naturæ nostræ. Et ideò adiunxit: *Propter eum, qui subiecit eam in spe: quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute in libertatem gloriæ filiorum* DEI. Id est, etiam ipsa hominis natura, quæ tantummodo creatura est, nondum per fidem aggregata numero filiorum DEI. Sed tamen in eis, qui credituri erant, videbat Apostolus, quod dicebat, quia creatura liberabitur à seruitute interitus, vt interitui non seruiat, cui seruiunt omnes peccatores. Peccatori enim dictum est: *Morte morieris.* Liberabitur autem in libertatem gloriæ filiorum DEI, id est, vt & ipsa perueniat ad libertatem gloriæ filiorum DEI per fidem: quæ fides cùm in ea non erat, creatura tamen modò dicebatur, & ad ipsum refertur, quod sequitur: *Scimus enim, quia omnis creatura congemiscit, & dolet vsque adhuc.* Erant enim adhuc credituri, qui spiritu subiacebant laboriosis operibus. Sed ne quis putaret de ipsorum labore tantùm dictum esse, subiungit: *Non solùm autem illa, sed & nos, qui primitias* SPIRITVS *accepimus.* Quamuis enim iusti mente seruiant legi DEI; quia tamen carne seruiunt legi peccati, quandiu in hac vita peregrinantur, molestias, & solicitudines humanæ mortalitatis patiuntur. Non solùm igitur ipsa, quæ tantummodo creatura dicitur in hominibus, qui nondum crediderunt, & ideò nondum in filiorum DEI numero constituti sunt, congemiscit, & dolet. Sed etiam nos ipsi, qui credimus, & SPIRITVS primitias habemus, quòd spiritu adhæremus DEO per fidem; & ideò non creatura, sed filij DEI appellamur; & ipsi tamen ingemiscimus adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Hæc enim adoptio, quæ iam facta est in iis, qui crediderunt, in spiritu, non in corpore facta est. Nondum enim corpus reformatum est in cœlestem illam mutationem, sicut spiritus iam mutatus est reconciliatione fidei, ab erroribus conuersus ad DEVM. Ergo etiam in iis, qui crediderunt, expectatur adhuc illa manifestatio gloriæ, quæ in corpus ex resurrectione proueniet; quæ pertinet ad quartum illum gradum, vbi ex toto perfecta pax erit, & requies æterna, nulla nobis ex aliqua parte corruptione existente, aut sollicitante molestia. Hæc Augustinus, quem ad verbum sequitur Anselmus hoc loco.

S. August. | Ad Coloss. 3. | 1. Ioann. 3. | Psalm. 143. | Ecclesiast. 1.

DECIMATERTIA DISPVTATIO.

Explicatur quarta eorundem Apostoli verborum interpretatio, quæ videtur cæteris esse præferenda.

63. *Quarta interpretatio.* EXTREMO demùm loco creaturæ nomen præcisè sumptum, interdum in sacris literis significat vniuersitatem creaturæ corporalis, & ratione carentis, quæ media est inter Angelos, & homines, & comprehendit cœlos, elementa, aliaque ex elementis constituta. Hac significatione positum est nomen creaturæ in libro Sapientiæ, cap. 13. in illis verbis: *A magnitudine creaturæ cognoscibiliter poterit Creator horum videri.* Et Paulus ad Romanos, cap. 1. eadem vsus est significatione, vt quibusdam placet, cùm dixit, inuisibilia DEI, à creatura mundi intellecta conspici. Hac porrò significatione sumptum hoc loco esse à Paulo nomen creaturæ, censent Græci explanatores, vt Chrysostomus, & magna in parte Theodoretus, & item Theophylactus, & Oecumenius: ex Latinis autem authoribus vulgò putatus Ambrosius in commentario huius loci, & verus Ambrosius libro 4. Hexameron, & Hilarius libro 12. de Trinitate, & ex recentioribus, Sotus, & Adamus in commentariis super hanc epistolam, & in enarratione huius loci. Volunt autem isti, Apostolum his verbis fingere vniuersitatem creaturæ corporalis quasi vnam quampiam personam, cui, cùm sensus ei non sit, sensum tamen attribui, per figuram, quæ vocatur Prosopopœia, non infrequentem Scripturæ. Solet enim Scriptura maria, & flumina, & montes, & arbores inducere tanquam plaudentes manibus, & exultantes, aliaque agentes, quæ propria sunt rerum vel sensum, vel etiam sermonem habentium. Hanc verò Prosopopœiam adhibere voluit Apostolus, quò expressiùs declararet, atque exaggeraret magnitudinem futuræ gloriæ, cuius gratia, donec ea nobis contingat, patienter, ac libenter omnis labor, ac molestia præsentis vitæ meritò sit perferenda. Est itaque verborum Apostoli sensus huiusmodi: Multa hæc atque irrationalis creatura, anxiè admodum, & sollicitè expectat tempus illud, in quo gloria filiorum DEI manifestanda est: quod profectò magnum est argumentum, gloriam illam esse ingentem, atque inæstimabilem.

Chrysostom. Theodoret. Theophylact. Oecumen. Vterque Ambrosius. Hilarius. Adamus.

64. Sed nos hæc Apostoli verba, quæ non paruam obscuritatem, & emphasim magnam habent, propriè consideremus, atque pensitemus. *Expectatio creaturæ.* Pro Latina voce, *Expectatio*, est Græca vox, ἀποκαραδοκία, vocabulum nempe sesquipedale, quod Theophylactus interpretatur vehementer, & anxiam expectationem; Ambrosius frequentem expectationem; Hilarius longinquam expectationem: sed tria hæc in idem fermè conueniunt: nam qui vehementer, & anxiè aliquid expectant, frequentibus desideriis in illud feruntur: & quanquam longè absit, in illud tamen cogitatione, & desiderio tendunt. Græca vox è tribus composita, ex Præpositione ἀπὸ, & Nomine κάρα, id est, caput, & Verbo δοκεῖν, id est, videre; quòd qui vehementer videre aliquid desiderant, porrecto capite subinde illud prospiciant. Et hac ipsa voce vsus est Paulus cap. 1. epistolæ ad Philippenses. Nec emphasi caret, quod dicitur expectatio crea-

creaturæ expectare: id enim ad exaggerandam anxietatem, & sollicitudinem creaturæ desiderantis manifestationem gloriæ filiorum DEI positum est.

Rationem autem cur tam anxiè creatura expectat reuelationem gloriæ filiorum DEI, subdit Apostolus dicens: *Vanitati enim subiecta est creatura non volens*, &c. Necessitas enim expectandi prouenit ex defectu, cui subiacet creatura: nam cui nihil deest, ei opus non est, aliquid expectare. Quid autem significet Apostolus nomine vanitatis, mox ipse declarauit, cùm dixit, creaturam liberatum iri à seruitute corruptionis: ergo vanitas significat mutabilitatem, & defectum, & corruptionem. Erasmus putat vocem Græcam *ματαιότης*, qua hîc vtitur Apostolus, significare frustrationem; quòd natura interim non assequatur, quod vtcumque contendit efficere: dum aliud ex alio propagans, & indiuiduis vicissim occidentibus speciem tuetur, ne intercidat, ea re quasi moliens immortalitatem quandam; sed frustrà. De propria significatione huius vocis, vanitas, siue vanus, qua principes linguæ Latinæ vsi sunt, vide Agellium libro 18. cap. 4. Verùm dicet quispiam, quomodo creatura hæc corporalis, quæ rationis expers est, dicitur expectare reuelationem gloriæ filiorum DEI: cùm illa sit supernaturalis, & longè excellens conditionem naturæ corporeæ? Sed dicendum est, expectationem creaturæ hoc loco dici figuratè, nec aliud ea voce significari, quàm ordinationem eius ad aliquid consequendum à DEO institutum. Est porrò eiusmodi expectatio, siue ordinatio duplex: & vna quidem est naturalis, per quam creatura ordinatur ad aliquid, ad quod habet naturalem propensionem, & facultatem, vt ipsum assequatur: vt si dicas, arborem expectare suam fructificationem: aut mulierem grauidam expectare partum suæ prolis. Altera verò est ordinatio creaturæ ad finem aliquem, qui excedit conditionem, & vim naturalem rei; ad quem tamen finem res ipsa perducitur à DEO, sed via quadam supernaturali. Sicut igitur humanum corpus in resurrectione induet supernaturalem quandam immortalitatem, & gloriam; ita & hic mundus corporeus tunc nouitatem quandam gloriæ supernaturalem accipiet. Cùm enim mundus hic corporeus factus sit propter hominem; consentaneum fuit, vt tantisper ipse mutabilis, & corruptibilis esset, quoad homo in statu corruptionis versaretur: homine autem ad immortalitatem, & impassibilitatem translato, æquum erat, ipsum quoque mundum incorruptione quadam donari. 65.

Sed quid est illud, quod ait Paulus: *Non volens?* Nam licèt tropologicè loquatur, significans hunc statum mundi esse contra naturæ eius conditionem, atque inclinationem: attamen hoc ipsum, quod est, mundum esse corruptibilem, & mutabilem, conuenit ei secundum naturalem ipsius conditionem, & potentiam: esse enim mutabile, naturale est omni corpori naturali, proueniens ab intimis, & essentialibus eius principiis. Beatus Thomas illud: *Non volens*, sic interpretatur: Defectus, qui consequuntur naturæ corporeæ mutabilitatem, cuiusmodi sunt, senium, putrefactio, corruptio, & alia huiusmodi, esse contra naturam particularem huius, vel illius rei, cuius nimirum appetitus tendit ad sui conseruationem, & fugit omnem sui corruptionem; licèt isti defectus sint secundum naturam vniuersalem. Theophylactus interpretans istud, *Non volens*: Hoc, inquit, significat, DEI prouidentia, & cura mundum esse conditum, nec ipsum per se fuisse extructum, sed totum ad commoditatem, & vsum hominis à DEO esse factum. Vel dicitur: *Non volens*, quia cùm hic mundus expectet mirabilem illam renouationem, & statum gloriæ, ad quem in resurrectione hominis peruenturus est, dicitur, 66. S. Thomas. Theophyl.

præsen

præſentem hunc ſtatum, tanto ignobiliorem non velle: nam quod eſt multo minus bonum, dicitur non expeti, comparatione videlicet maioris boni, quod ſummopere expetitur. Ergo reſpectu illius futuri ſtatus æterni, atque glorioſi, dicitur (per eandem nempe figuram Proſopopœiæ) mundus præſentem hunc ſtatum, temporarium, & corruptibilem non velle. Dicitur autem DEVS ſubieciſſe hunc mundum in ſpe, id eſt, ſub ſpe commutationis in melius.

67. Illud autem: *In libertatem gloriæ filiorum* DEI, tripliciter exponitur. Ambroſius enim in enarratione huius loci legiſſe videtur: *In libertate filiorum* DEI; quod ſic interpretatur: Cùm filij DEI liberati à ſeruitute corruptionis, ſtatum incorruptionis adepti fuerint. Chryſoſtomus Præpoſitionem, *In*, accepiſſe videtur, quaſi valeret idem atque, *Propter*, vt, *In libertatem filiorum* DEI, ſignificet, *propter libertatem filiorum* DEI. Id autem eſt, vt ſimilis ſit ſtatus electorum, atque ipſius mundi, qui eorum cauſa factus eſt. Alij ſic interpretantur: *In libertatem filiorum* DEI, hoc eſt, ad imitationem, & exemplum gloriæ filiorum DEI. Dicitur autem libertas gloriæ filiorum DEI, ſecundum phraſim Hebraicam, pro eo, quod eſt, libertas glorioſa filiorum DEI: & Nomen, *libertas*, ſignificat liberationem ab omni malo animi, & corporis, culpæ, & pœnæ.

68. Cæterùm maiorem illud difficultatem habet, quod ait Apoſtolus, creaturam liberatum iri à ſeruitute corruptionis: non enim id conuenire videtur cœlo, quod eſt tamen principalis creaturæ corporeæ pars, vtpote quod eſt natura ſua incorruptibile. Reſpondet hoc loco B. Thomas, nomine corruptionis intelligendam eſſe omnem mutabilitatem: docet enim Auguſtinus in libro 83. quæſtion. & idem ipſum multò antè docuerat Ariſtoteles 8. libro Phyſicorum, in omni mutatione rationem quandam ineſſe, & generationis, & corruptionis; ſemper enim aliquid amittitur, & aliquid noui acquiritur. Quoniam autem in cœlo eſt mutabilitas ſecundum locum, ſubinde acquirente, & amittente diuerſa, vt in ſcholis appellant, *VBI*; poteſt hac ratione cœlum dici corruptibile. Quemadmodum etiam Patres dicunt, cœlos, & aſtra nunc laborare pro nobis; poſt reſurrectionem autem hominis, habitura quietem: vocabulo enim laboris intelligunt motum, & operationes in res ſublunates; nomine autem quietis, ceſſationem ab omni motu, & actione. Sicut etiam Scriptura dixit, die ſeptimo DEVM quieuiſſe ab omni opere, quod in creatione effecerat. Vanitas porrò, cui dicitur ſubiecta eſſe creatura; pulchrè deſcribitur, & declaratur à Salomone initio libri Eccleſiaſt. De Solis enim vanitate, id eſt, mutabilitate, & ventorum, atque aquarum, ita ſcribit: *Oritur Sol, & occidit, & ad locum ſuum reuertitur, ibique renaſcens gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem, luſtrans vniuerſa in circuitu pergit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur. Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum, vnde venerunt flumina, reuertuntur, vt iterum fluant.*

Quomodo cœlum liberandum ſit à ſeruitute corruptionis. S. Thomas. S. Auguſtin. Ariſtoteles. Geneſ. 2. Locus Eccleſiaſt. cap. 1.

69. Reſtat illud: *Scimus enim, quòd omnis creatura ingemiſcit, & parturit vſque adhuc.* Verba Græca Latinè ad verbum reddita ſignificant, *Congemiſcit, & comparturit*, Vt ſignificetur, creaturas vel inter ſe, vel ſimul cum homine ingemiſcere. Certum eſt variaſſe olim hoc loco Græcos codices: in quibuſdam enim legebatur: *Congemiſcit, & parturit.* Et ſic legit Hieronymus in commentario ſuper 24. cap. Iſaiæ, & aliis pluribus locis. Alij codices habebant: *Congemiſcit, & condolet.* Auguſtinus in locis ſuprà citatis ferè legit: *Congemiſcit, & dolet.* Cyrillus libro 5. Theſauri, cap. 7. & Eſychius libro 5. in Leuiticum, legunt, vt habet Latinus interpres: *Ingemiſcit, & parturit.* Et itidem habet vulgò dictus Ambroſius in commentario huius loci, licèt verus Ambroſius nonnullibi legit; *Congemiſcit, & comparturit.* Secundum igitur noſtram verſionem Latinam poſitum eſt in Græco

S. Hieron.

verbum

verbum compositum, *Congemiscit*, pro verbo simplici, *ingemiscit*, est itaque horum verborum sensus huiusmodi: Tota hæc rerum machina, sub pondere seruitutis, quam hominis causa seruire cogitur, gemit & parturit, id est, in similitudinem, modumque parturientis dolet, anxiè tempus illud expectans, in quo gloria filiorum DEI manifestanda est; tunc enim & ipsa innouanda est, futuraque eius gloriæ particeps. Atque ita locus hic Pauli secundum prædictas quatuor interpretationes satis copiosè, & diligenter explicatus est. B. Thomas prima tantùm interpretatione repudiata, reliquas tres, tanquam satis probabiles tractauit. Mihi videtur quarta hæc interpretatio cæteris esse probabilior. Nam secunda & tertia, quæ pertinent ad hominem siue iustum, siue secundum naturam tantùm, & sine gratia DEI consideratum, non admodum videntur aptè congruentesque sententiæ verborum Apostoli, præsertim verò secunda, quæ est de homine iusto. Apostolus enim apertè hoc loco distinguit creaturam, quæ vanitati, & seruituti corruptionis subiecta est, à filiis DEI, quorũ gloriæ reuelationẽ illa expectat. Reprobi autem non erunt participes glorificationis electorum. Videtur igitur nomen creaturæ hic non accipi pro hominibus, sed pro creatura corporali, & irrationali. *Iudicium de supradictis quatuor interpretationibus.*

DECIMAQVARTA DISPVTATIO.

An supradicta B. Pauli sententia opinionem adiuuet eorum, qui cœlos esse corruptibiles, & aliquando corrumpendos esse censuerunt.

QVIA dixit Apostolus, creaturam, (cuius nomine cœli etiam comprehendũtur) subiectã esse vanitati, & seruituti corruptionis; ex eo Græci expositores huius epistolæ, vt Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, in enarratione huius loci docent, cœlos esse corruptibiles, sed aliquando tamen adepturos incorruptionem. Nam quia vniuersa creatura corporalis propter hominem præcipuè facta est; homo autem futurus erat corruptibilis, & aliquando interiturus; sed post consummationem seculi, gloriam incorruptionis adepturus: consimili ratione creatura corporalis facta est corruptibilis, & ipsa corrumpetur; sed etiã ipsa ad similitudinem filiorum DEI, cùm illi resurgent ad gloriam incorruptionis renouabitur, & incorruptionis particeps erit. Hoc nimirum significare videtur B. Ioan. in Apoc. scribens. *Vidi cœlum nouum, & terram nouam: primum enim cœlum, & prima terra abiit.* Perituros autem esse cœlos, clarissimè dixit in Psalmo centesimo primo Dauid illis verbis: *Initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarũ sunt cœli. Ipsi peribunt, &c.* Nec solùm isti auctores hoc arbitrati sunt, sed alij etiam antiquiores. Iustinus enim Martyr id ipsum docet in responsione ad quæstiones Orthodoxorum q. 93. 94. 95. Et Basilius homil. 1. in Hexameron, & ibidem etiam Ambrosius lib. 1. & Gregorius Nyssenus in libro de creatione hominis capite 24.

70. *Auctores qui putauerunt, cœlos esse corruptibiles. Chrysostom. Theodoretus Theophylactus. Iustin. Basilius. Nyssenus. Gregorius.*

Apocal. cap. 6.21. & 22.

71. *Theologi Scholastici.* At enim Theologorum Scholasticorum (qui Augustinum in libro 20. de ciuitate Dei capite 24. secuti sunt) diuersa est sententia, vt videre licet in quarto sententiarum Dist. 48. Docent enim duplicem cogitari posse futuram in fine mundi cœlorum commutationem: alteram, qua cœli secundum substantiam corrumpantur, & aboleantur; & hanc negant cœlis euenturam. Alteram, quæ non propriè, sed figuratè appellatur interitus & corruptio, quod vmbram quandam, & similitudinem corruptionis habeat: hæc autem nihil aliud est, quàm præsentis status cœlorum abolitio, & transformatio eorum in alium statum, longè præstantiorem, vacando à motu, & actione in res sublunares, & à ministerio quod exhibent homini vitam agenti corruptibilem. Peribunt igitur cœli, vt ait scriptura, in fine seculi, sed nõ peribunt vt animalia, ita vt esse desinant; sed quia in alium statum transformati, omnibus, quæ nunc exercent ministeriis, & functionibus, & effectibus carebunt; vt quibus tunc non erit opus homini facto iam incorruptibili, cuius gratia ministeria illa cœli exercebant, vt traditur in capite quarto Deuteronomij.

Locus Psal. 101.

72. *Hieronym.* Hanc Theologorum sententiam confirmare licet auctoritate beati Hieronymi: is enim super caput quinquagesimum primum & sexagesimum quintum Isaiæ, extremam illam cœlorum mutationem, & interitum appellat renouationem eorum, & promotionem in meliorem statum: & ibi tractans illa verba Dauidis: *Ipsi peribunt, & sicut vestimentum veterascent.* Probat cœlorum interitum non fore abolitionem eorum, sed reformationem, & renouationem. Neque enim illud quod dixit Isaias capite trigesimo: *Luna fulgebit vt Sol, & Sol septuplum lumen accipiet*, interitum significat pristinorum, sed commutationem in melius. Hoc Hieronymus manifestum facit exemplo nobis noto: Infans, inquit, cùm in puerum creuerit, & puer in iuuenem, & iuuenis in virum, & vir in senem; nequaquam per singulas ætates homo perit, idem enim est, qui prius fuit: sed paulatim immutatur, & ætati priori videtur periisse. Et hoc indicasse videtur Apostolus dicens: *Præterit figura huius mundi.* figuram dixit, non substantiam. Dicit etiam scriptura, futuros nouos cœlos, & nouam terram: non dixit alios cœlos, sed veteres, & antiquos in melius commutatos. Hæc ex B. Hieronymo.

Psal. 101.

Locus 1. ad Corinth. 7.

73. *Ecclesi.* *Iob. 24. in fine.* Eadem fuit sententia B. Gregorij, qui libro 17. Moralium capite 5. hunc in modum scribit: Quæri potest, cùm per Salomonem scribitur: *Terra in æternum stat.* Cur B. Iob omnia humiliari dicat, & auferri. Quod tamen facilè discutimus, si qualiter terra, & cœlum vel transeant, vel maneant distinguamus. Vtraque enim hæc per eam, quam nunc habent imaginem, transeunt: sed per essentiam tamen sine fine subsistunt. Hinc enim per Paulum dicitur: *Præterit figura huius mundi*, & Dominus dixit: *Cœlum & terra transibunt, verba autem mea nõ transibunt.* Et in Apocalypsi cap. 21. scriptum est: *Erit cœlum nouum & terra noua*, quæ quidem non alia condenda sunt, sed hæc ipsa renouabuntur. Cœlum igitur & transibit, & erit quia & ab ea, quam nunc habet, specie, per ignem tergitur, & tamen in sua semper natura seruatur. Vnde per Psalmistam dicitur: *Mutabis eos, & mutabuntur.* Quam quidem vltimam commutationem suam, ipsis nunc vicissitudinibus nobis nunciant, quibus nostris vsibus indesinenter alternant. Nam terra à sua specie, hyemali ariditate deficit, vernali autem humore viridescit. Cœlum quotidie à caligine noctis obducitur, & rursus diurna claritate renouatur. Hinc ergo fidelis quisque colligat, & interire hæc, & tamen per renouationem refici; quæ constat, nunc assiduè velut ex defectu reparari. Hæc S. Gregorius. Nec solùm isti auctores Latini hæc sunt arbitrati, sed etiam Græci veteres, & clari auctores.

1. Cor. 7. *Matth. 24.* *Psalm. 101.*

ctores. Epiphanius certè disputans contra Hæresim LXXIIII. laudat huius sententiæ probatores Proclum, & Methodium. Oecumenius etiam explanans caput tertium posterioris epistolæ B.Petri, vbi loquitur de futuro cœlorum interitu, hanc ipsam sententiam disertis verbis declarat atque confirmat, docens futurum mundi interitum, non fore dissolutionem & exitium eius, sed purgationem & renouationem, atque exornationem. Auctoritas porrò Oecumenij non tanquam vnius auctoris, sed vt plurium, & veterum scriptorum accipienda est: eius namque commentaria ex veterum Græcorum scriptis collecta, & concinnata sunt. *Epiphanius. Proclus. Methodius. Oecumenius*

74. *Auctoris sententia.* Ego quoque sum istius sententiæ: quam multis equidem hoc loco rationibus firmare possem, sed neq; huius est loci exactus eius rei tractatus, & à nobis ea de re in primo Tomo commētariorum nostrorum in Genesim, initio secundi libri, per duas primas eius libri quæstiones copiosè diligenterque disputatum est. Dicam tantùm hic quod propositam difficultatem attingit. Aio, locum hunc Apostoli non solùm non suffragari opinioni eorum, qui cœlos corruptibiles, & corrumpendos esse censuerunt; sed ei potius refragari atque officere. Ait Paulus creaturam hanc corpoream, cuius pars maxima & præstantissima, sunt cœli, expectare reuelationem gloriæ filiorum DEI, & huius desiderio ingemiscere, & parturire: & ipsam liberatum iri à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum DEI, & hac spe teneri nunc vanitati, id est, mutabilitati subiectam. Hæc porrò non possent verè dici de hac creatura corporea, si esset ipsa secundum substantiam corrumpenda, & alia secundum substantiam esset à DEO condenda. Quomodo enim expectat hæc creatura gloriam futuram DEI, tanquam eius particeps futura, si ante reuelationem illius gloriæ est ipsa secundum substantiam interitura? quomodo liberabitur ipsa à seruitute corruptionis, & renouabitur ad similitudinem renouationis, & glorificationis filiorum DEI, si antequam istud eueniat, aut eo ipso tempore, quo eueniet, secundum substantiam interitura est? Vera igitur & propria huius loci Apostolici sententia consistere non potest, si creatura hæc corporalis cœlos & elementa comprehendens, secundum substantiam corrumpenda est, & alia condenda: sic enim nec de præsenti creatura, nec de futura illa, verba hæc Apostoli interpretari liceret: cùm neque hæc, futura esset particeps illius gloriæ; neque illa futura, fuit vnquam subiecta vanitati, nec statui corruptionis. Si autem secundum substantiam nunquam sunt corrumpendi cœli, ergo natura sua non sunt corruptibiles: quod enim secundum naturam suam corruptibile est, etiam secundum ordinem cursumque naturæ aliquando corrumpetur, vt egregiè disputat Aristoteles in primo libro de cœlo. Sicut enim quod aliquando corrumpendum est, non est rationi consentaneum vt credatur, id esse factum natura sua incorruptibile, frustrà enim incorruptibilitas data ei fuisset: ita quod nunquam corrumpendum est, non videtur credibile, id esse factum corruptibile. *Aristoteles.*

* * *

DESIMAQVINTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

NON solùm autem illa, sed & nos ipsi primitias SPIRITVS habentes, & ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum DEI expectantes, redemptionem corporis nostri.

75. GRÆCE non est illud pronomen, *illa*, sed additum est à Latino interprete, quo sentẽtia esset apertior, nescio quid, secutus, vulgo dictus Ambrosius pro illo, *primitias spiritus*, legit hoc loco, *receptaculum spiritus*, nisi fortè scripserit ipse, *inceptaculum spiritus*, & postea id nominis, scriptorum vitio, mutatum fuerit in *receptaculum*, Græca vox ἀπαρχὴ, quia hîc vsus est Apostolus, significat & primos fructus, primamque oblationem; & in vniuersum, cuiuslibet rei initia, & primordia. Qui priorem significationem sequuntur, referunt verba hæc ad Apostolos: & primitias interpretantur maiora & excellentiora SPIRITVS sancti dona, quæ Apostolis, præ cæteris Sanctis, data sunt. Qui verò amplectuntur posteriorem eius vocis significationem, referunt hanc sententiam ad quosuis Christianos, ita eam interpretantes: Nos Christiani, qui primum gustum habemus futuræ felicitatis, quem non habent aliæ creaturæ, ipsi etiam gemimus, anxiè reuelationem illius gloriæ filiorum DEI expectantes.

76. Posteriori autem huic interpretationi affinis videtur explanatio horum verborum, quæ est apud Augustinum in libro octogesimo tertio quæstionũ, quæ-
S. Augustin. stione sexagesima septima. Benè, inquit, dixit Paulus, illud: *Primitias habentes spiritus*. Id autem est, quorum iam spiritus, tanquam sacrificium quoddam, oblati sunt DEO, & diuino charitatis igne comprehensi sunt. Veritas enim primo spiritum nostrum obtinet, vt per hunc cætera comprehendat. Iam ergo habet pri-
Ad Rom. 7. mitias oblatas DEO, qui dicit: *Mente seruio legi DEI, carne autem legi peccati*. Et
Ad Rom. 1. Matth. 26. rursus, DEVS, *cui seruio in spiritu meo*; Et item: *spiritus promptus est, caro autem in-*
1. ad Cor. 15. *firma*. Sed quoniam adhuc dicit: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Nondum est holocaustum: erit autem, cum corruptibile corpus induet incorruptionem. Sensus igitur est; Non solùm omnis creatura, quæ tantùm corporea est: sed etiam nos ipsi primitias spiritus habentes, id est, nos animæ, & spiritus, qui primitias nostras obtulimus DEO, intra nos ipsos ingemiscimus, præ vehementi desiderio, & anxia illius gloriæ filiorum DEI expectatione. Sic ex Augustino.

77. Verùm prior interpretatio, quo plus habet grauitatis & ponderis, maioremque emphasim; eo videtur esse probabilior. Secundum hanc verò, hæc verba Pauli confirmationem habent eius quod sumpserat ad probandum, magnitudinem

tudinem dico gloriæ filiorum DEI: sententiam enim reddunt huiusmodi: Nos Apostoli, qui vobis admirabiles videmur, & beati, sentientes præsentis vitæ, & mortalitatis pondus, & molestissimam seruitutem corruptionis, cum reliqua creatura ingemiscimus, expectantes consummatam adoptionem filiorum DEI. Nam etsi nunc ius habemus cœlestis illius hæreditatis, eo ipso, quòd adoptati sumus in filios DEI; sed eius tamen possessionem nondum habemus, sed eam spe tenemus, & expectamus; quæ tunc nobis continget, cùm hæc nostra corpora redempta, & omnino liberata fuerint ab omni langore concupiscentiæ, & ab omni mortalitatis, & passibilitatis miseria. Theodoretus ait, Apostolum per primitias significasse, quod nos Christiani in futuro seculo multiplicem, & abundantem SPIRITVS Sancti gratiam simus accepturi. Si enim quod nunc datum est, primitiæ tantùm, & arrhabo appellatur; clarum est, illud, quod in futuro seculo dandum est, multis partibus fore maius. Caietanus: Ad similitudinem, inquit, primitiarum fructuum terræ, describuntur maiora SPIRITVS dona: nam primitiæ sunt magis desideratæ, magisque pretiosæ, & gratæ, quamobrem dicabantur DEO. Significat igitur Apostolus, præstantiora, & hominibus optabiliora dona SPIRITVS Sancti Apostolos habuisse. Vnde Glossa super hoc loco ait, Apostolos & tempore priùs, & cæteris abundantiùs SPIRITVM Sanctum accepisse.

Theodoret. Ad Ephes. 1 — *Caietanus.*

77. Hac porrò B. Pauli sententia, monet hoc loco S. Thomas perspicuè ostendi, Apostolos esse præferendos omnibus aliis Sanctis, quacumque illi prærogatiua præfulgeant, siue martyrij, siue virginitatis, siue doctrinæ. Nec obstat, quòd quidam Sanctorum plura, & grauiora tormenta propter CHRISTVM pertulerunt, & austeriorem vitam egerunt, & longiori tempore in terris seruierunt DEO. Magnitudo etenim meriti, & præmij essentialis, propriè spectatur, & æstimatur ex magnitudine charitatis: præmium enim nostrum erit gaudium de DEO: quò autem DEVM quis plus amauit, sine dubio plus etiam de DEO gaudebit. Dominus quippe dixit Ioannis 14. *Si quis diligit me, diligetur à* PATRE *meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Apostoli verò opera, quæ fecerunt, maiori charitate, quàm alij fecerunt, & per eandem charitatem paratissimi erant, & promptissimi ad multò maiora facienda, & grauiora pro CHRISTO perferenda.

S. Thomas. Apostoles cæteris sanctis praferendos.

78. Si quis autem de me quæreret, possitne quispiam hominum in hac vita in tantum proficere, maximo studio, & conatu, & longissimo tempore in virtutum officiis, bonisque operibus perficiendis seipsum exercendo, vt possit æquare Apostolorum gratiam, & sanctitatem. Equidem ita cum eodem B. Thoma responderem, charitatem hominis, in qua potissimùm sanctitas eius posita est, non pendere ab ipso homine, sed à DEI gratia, testante Apostolo, charitatem esse diffusam in cordibus nostris per SPIRITVM Sanctum, qui datus est nobis: Gratia autem DEI datur vnicuique secundum mensuram donationis CHRISTI: vnicuique enim DEVS dat gratiam congruentem illi muneri, ad quod DEVS hominem eligit. Quo fit, vt homini CHRISTO, cuius humana natura in vnitatem diuinæ personæ assumpta est, & qui futurus erat electorum omnium caput, data sit gratia, non ad mensuram, sed maxima, & inæstimabilis. Secundum autem CHRISTVM, data est summa gratia beatissimæ Virgini MARIÆ, vt quæ electa fuerit, vt mater esset DEI. Deinde data est, præ cæteris, gratia ipsis Apostolis, quippe qui ab ipso CHRISTO proximè acceperant ea, quæ traderent aliis, pertinentia ad salutem hominum; & ipsi electi sunt, vt essent fidelium omnium Doctores, ac Pastores, & quasi

An possit aliquis æquare sanctitatem, & merita Apostolorũ. Ad Rom. 5. — *Ioan. 1. & 3.*

 funda

Apocal. 21. fundamenta Ecclesiæ. Vnde B. Ioanni ostensa est in spiritu cœlestis ciuitas Hierusalem, cuius murus habebat duodecim fundamenta, in quibus duodecim Apostolorum nomina erant scripta. Paulus etiam ipse 1. ad Corinthios 12. ait, DEVM posuisse in Ecclesia primò quidem Apostolos, deinde Prophetas, &c. Et in Symbolo, Ecclesia appellatur Apostolica potiùs, quàm Prophetica, licèt super vtrisque fundata sit.

DECIMASEXTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu 24. Spe enim salui facti sumus. Spes autem, quæ videtur, non est Spes: nam quod videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus.

79. ILLVD: *Spe enim salui facti sumus.* Confirmatio est illius proximè antecedentis sententiæ: *Adoptionem filiorum* DEI *expectantes, redemptionem corporis nostri.* Et significat hoc: Nos Apostoli, quamuis magni, & felices videamur; attamen spe tantùm salui, & beati sumus, non autem reipsa: quamobrem ingemiscimus cupientes id reipsa tenere, ac possidere, quod nunc spe velut præsumimus, & prægustamus.

Quid sit apud Paulũ, saluum esse. Aduertat lector: Saluum esse, significare hoc loco, perfectæ salutis, hoc est, tam animæ, quàm corporis consecutionem, quæ per gloriosam corporum resurrectionem homini continget. Alibi verò apud Paulum, esse saluum, significat solius animæ salutem, quæ datur homini in hac vita per gratiam iustificationis: qua significatione vsus est Apostolus in cap. 3. epistolæ ad Titum, scribens: *Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis* SPIRITVS *Sancti, quem effudit in nos abundè per* IESVM CHRISTVM *Saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius, heredes simus, secundum spem, vitæ æternæ.*

80. De hoc ipso ita scribit Augustinus: Apostolus saluos nos dicit esse factos per lauacrum regenerationis: qui tamen alio loco inquit: *Spe salui facti sumus; spes autem, quæ videtur, non est spes.* Vnde etiam Coapostolus eius Petrus: *In quem modò, inquit, non videntes creditis; quem cùm videbitis, exultabitis in gaudio enarrabili, & honorato, percipientes mercedem fidei, salutem animarum vestrarum.* Si ergo nunc est tempus fidei, quis dubitet, ex fide, quæ per dilectionem operatur, peragendum esse diem; atque in fine diei recipiendam esse mercedem fidei? Mercedem fidei dico non solùm redemptionem corporis nostri, de qua hîc loquitur Paulus, verùm etiam salutem animarum nostrarum, de qua dixit Petrus: vtriusque enim rei felicitas in hoc tempore, atque in hac mortalitate, in spe habetur potiùs, quàm in re tenetur. Verùm hoc interest, quòd exterior homo noster, id est, corpus, adhuc corrumpitur: interior autem, id est, anima, iam renouatur de die in diem.

S. Augustinus tũ alibi, tũ præcipuè in Sermone 23. de verbis Apostoli.

2. Corint. 4.

diem. Itaque & immortalitatem carnis, & salutem animorum futuram expectamus: quamuis iam, pignore vtriusque accepto, salui facti esse dicamur. Huc etiam spectat, quod dilectus CHRISTI Discipulus Ioannes scripsit: *Dilectissimi*, inquit, *nunc filij* DEI *sumus, & nondum apparuit quod erimus*. Quid est hoc, *sumus*, &c. *erimus*, nisi quia nunc sumus in spe, posteà erimus in re? Nam sequitur: *Scimus, quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est*. Num igitur & similes ei esse iam cœpimus, primitias habentes Spiritus: & adhuc dissimiles sumus, propter reliquias vetustatis. Proinde in quantum similes, in tantum regenerante SPIRITV, filij DEI sumus: in quantum autem dissimiles, in tantum filij carnis, & seculi dicimur, donec totum transeat in adoptionem, & non sit peccator, & quæras locum eius, & non inuenias. *Spe igitur salui facti sumus*. Vnde nobis exhortatorium, & consolatorium præberi sermonem, admonet nos ipse Dominus, cui dicitur in Psalmo: *Spes mea es tu, portio mea in terra viuentium*. Ipse, qui spes nostra est in terra viuentium, iubet nos in hac terra morientium, non respicere quæ videntur, quæ sunt temporalia; sed quæ non videntur, quæ sunt æterna. Mundi promissa semper fallunt: DEI verò promissa nunquam fallunt. Sed quia mundus quod pollicetur, daturus nobis videtur in hac terra morientium: quod autem DEVS promittit, daturus posteà est in terra viuentium: idcirco multi fatigantur expectare veracem, & non erubescunt amare fallacem. Dicunt etiam nobis, vbi est quod promittitur post hanc vitam? quis hinc inde reuersus est, & indicauit vera esse quæ creditis, & expectatis? Ecce, nos in nostrarum voluptatum satietate lætamur, quia quod videmus, speramus. Vos autem in laboribus continentiæ cruciamini, sperando quod non videtis. Deinde subiungunt quod dixit Apostolus: *Manducemus, & bibamus, cras enim moriemur*. Sed videte quid ipse Apostolus cauendum monuerit: *Corrumpunt*, inquit, *mores bonos colloquia mala. Sobrij estote iusti, & nolite peccare*. Cauete ergo fratres, ne talibus colloquiis mores vestri corrumpantur, euertatur spes, eneruetur patientia, & diuertatis in vias prauas. Dicendum porrò istis est, qui nobis quod non videmus sperantibus, & per patientiam expectantibus, etiam insultare audent, cùm imitari potiùs deberent; dicendum, inquam, est istis: Vbi sunt deliciæ vestræ, propter quas ambulatis per vias prauas? Non dicimus, vbi erunt, cùm hęc vita transierit; sed modò, vbi sunt? cùm hesternum diem hodiernus abstulerit; & hodiernum crastinus ablaturus sit: quid eorum, quæ diligitis, non transcurrit, & transuolat. Quid non fugit penè antequam capitur, cùm ex ipso hodierno die nulla possit hora retineri? Ita enim secunda excluditur à tertia, sicut prima exclusa est à secunda: & ipsius vnius horæ, quæ præsens videtur, nihil est præsens; omnes enim partes eius, & omnia momenta fugitiua sunt. Propter quid peccat homo, si non cæcatur? Cùm peccat, vel cùm peccare attentat, poterat videre, quia voluptas transitura sine prudentia desideratur; vel cùm transierit, cum pœnitentia cogitatur. Nos irridetis, quia speramus æterna, quæ non videmus; cùm vos eis, quæ videntur, temporalibus subditi nesciatis, qualis vobis dies crastina illucescat. Quem sæpe bonum sperantes, malum inuenitis: nec si bonus fuerit, eum, ne fugiat, tenere poteritis. Nos irridetis, quia speramus æterna, quæ cùm venerint, nunquam transibunt, quia nec ipsa veniunt, sed semper manent: nos autem ad illa veniemus, cùm per viam dominicam, ista, quæ transeunt, transierimus. A vobis verò temporalia nec sperari aliquando desinunt, & tamen crebrò sperata vos fallunt: nec cessant vos inflammare, ventura; corrumpere, venientia; torquere, transeuntia. Nonne ipsa sunt, quæ concupita inardescunt, adepta vilescunt, amissa vanescunt? Vtimur eis & nos secundum

pete

1. Ioann. 3.
Psalm. 49.
Psalm. 141.
1. ad Cor. 15.
1. Corint. 7.

peregrinationis nostræ necessitatem: sed non in eis gaudia nostra figimus, ne illis labentibus subruamus. Vtimur enim hoc mundo, tanquam non vtentes: præterit enim figura huius mundi; vt veniamus ad eum, qui fecit hunc mundum, & in eo maneamus, eius æternitate perfruentes. Hactenùs ex B. Augustino, cuius orationem hîc adscribere libuit, non solùm quòd admodum pia, & diserta, doctaque sit, & grata hæc legentibus futura: sed etiam quòd ea copiosæ, ac luculentæ horum Pauli verborum interpretationis vice lectori esse queat.

81. Cæterùm verba illa: *Nam quod videt quis, quid sperat?* nonnihil habent dubitationis: videtur enim sperari posse id etiam, quod videtur. Nam qui currunt in stadio, brauium, quod sperant, oculis suis cernunt sibi propositum. Quidam soluunt quæstionem, dicentes, Paulum loqui hoc loco non de omni spe, sed de Theologica, & diuina tantùm, quæ tendit in DEVM: DEVM autem qui videt, non ampliùs sperat: nam videndo DEVM, tenet, ac possidet quod sperabat; quandoquidem, vt Augustinus ait, visio DEI, tota est merces hominis. Sedenim, quoniam Apostolus vniuersè loquitur hîc de spe, communem omni spei rationem, & conditionem declarans, præstat ita respondere quæstioni, vt respondet Caietanus, qui ait, in obiecto spei duo esse consideranda: quorum alterum est materiale, res videlicet ipsa, quæ speratur, & ita res sperata potest videri, & ante oculos esse. Alterum est formale, id autem est consecutio, & possessio rei, quam propriè petit, & in quam tendit spes: & hac ratione non potest, quod speratur, actu sperandi adesse, nec ei omnino euidens, & certum esse; alioqui obiectum spei non haberet (vt habere docent Philosophi, & Theologi) rationem ardui, & difficilis, ob idque nec, propriè loquendo, sperabilis.

An quod speratur, possit esse præsens, & oculis videri.

S. Augustin.

Caietanus.

82. Adiuuat extremo loco lectorem admonere, sententiam illam Apostoli: *Spe salui facti sumus*, valere plurimum ad demoliendam rationem, qua hæretici nostri temporis probari, & concludi putant, solam fidem esse causam iustitiæ, ac salutis nostræ. Nam quia alicubi Scriptura iustificationem nostram, & salutem soli fidei attribuit, vt cùm Paulus dixit: *Arbitramur iustificari hominem per fidem.* Et item: *Iustus ex fide viuit.* Ex eo arbitrantur concludi, solam fidem esse causam iustitiæ, & salutis nostræ. At enim, si ea ratio videtur istis esse valida, eadem profectò ratione conficietur, solam spem esse causam salutis nostræ, quòd eam Paulus hoc loco spei assignet, dicens: *Spe salui facti sumus.* Atque hoc bene animaduertentes Caluinus, & Beza, sententiam hanc Apostoli, tanquam dogmati suo aduersariam, astuta dissimulatione, omnino intactam in commentariis suis reliquerunt. Sciat igitur lector, cùm plures virtutes necessariò concurrunt ad effectum aliquem, opúsve perficiendum, esse consuetudinem Scripturæ, id opus alicubi huic virtuti, alibi alij virtuti attribuere: non quòd vna illa virtus sit, aut sola, aut principalis causa illius effectus; sed quia sine illa effectus ille perfici, & subsistere non potest. Hinc fit, vt remissionem peccatorum, & iustitiam hominis tribuat Scriptura interdum charitati, aliâs eleemosynis, & operibus misericordiæ; & salutem nostram & fidei, & spei, & charitati, & perseuerantiæ. Ecce tibi, Propheta vitam animæ tribuit fidei, dicens: *Iustus ex fide viuit.* Dominus autem assignat obseruantiæ mandatorum DEI, dicens: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata* DEI. Ioannes ait vno loco: *Omnis, qui credit, natus est ex* DEO. Et idem in alio eiusdem epistolæ loco ait: *Omnis, qui diligit, natus est ex* DEO.

Ad Rom. 3.
Ad Rom. 1.
Habac. 2.

Obseruanda Scriptura cõsuetudo.

Habac. 2.

Matth. 19.
1. Ioann. 5. & 4.

DECIMASEPTIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Similiter autem & SPIRITVS adiuuat infirmitatem nostram. *Versu 26.*

ILLVD: *Similiter*, ad quid potissimùm eorum, quæ præcesserunt, referri debeat, non satis liquet. Quidam referunt ad illud: *Per patientiam expectamus*, hoc sensu, sicut nos per patientiam expectantes nitimur ad cœlestis hæreditatis consecutionem: ita SPIRITVS præbet auxilium suum nobis præ infirmitate deficientibus, quasi manum porrigens laborantibus. Alij referunt ad illud: *Nos primitias Spiritus habentes, intra nos ipsos gemimus.* Verùm plena, & absoluta erit interpretatio, si præter hæc referamus hoc ad illud: *Accepistis Spiritum adoptionis filiorum DEI, in quo clamamus ABBA, PATER.* Vt Apostoli verba hanc reddant sententiam; Spiritus quem dixi, fiduciam nobis dare clamandi, & appellandi Deum, Patrem nostrum; is præterea adiuuat nos in nostra infirmitate, & in nostris gemitibus, & in nostra patientia, quam exhibemus in tormentis, quæ propter Christum patimur à tyrannis: siue cùm experimur insurgere in nobis ipsis, aduersus mentem nostram, impuros concupiscentiæ motus. 85

Quid porrò intelligendum hoc loco sit nomine *Spiritus*, varia est interpretatio. Chrysostomus nomen Spiritus interpretatur mentem hominis, quæ donum, & gratiam orationis à Spiritu sancto accepit. Oecumenius, & Theodoretus accipiunt pro ipso dono orationis, à Spiritu DEI nobis infuso, admonentes, omnia Spiritus dona vocari aliquando in Scriptura Spiritum. Secundum itaque Chrysostomum, Spiritus, id est, Spiritualis anima postulat gemitibus inenarrabilibus, & Deus scit quid desiderat Spiritus, id est, illa spiritualis anima, quæ nō cupiditates noxias, sed iusta postulat pro Sanctis, id est, pro sanctis hominibus, vel pro sanctis rebus, hoc est, salutaribus, & DEO gratis. *Quisnam sit ille Spiritus, qui adiuuat infirmitatē nostram. Chrysost. Oecumen. Theodoret.*

Sed probabilior est sententia, omnium fermè Patrum, nomen Spiritus interpretantium de Spiritu sancto. Nec officit huic interpretationi, quod mox adiungit Paulus dicens, Spiritum postulare pro nobis, quasi alienum id sit, atque indignum diuinitate Spiritus sancti: Sic enim ex hoc loco argumentabantur Arrius, & Macedonius. Spiritum sanctum non esse DEVM, sed naturam quandam à DEO creatam, & PATRE ac FILIO minorē. At enim, locutionem illam, Spiritum sanctum postulare pro nobis, agnouerunt Patres non esse propriam, sed figuratā, idemque valere, ac si dicas, Spiritus docet, vel facit nos postulare. Plura enim verba solet vsurpare Scriptura, quæ, vt rectam sententiam reddant, per verbum, *facio*, explicari oportet. Ponam aliquot huius rei exempla, id enim notum habere, ad intelligentiam Scripturam satis conducit. Dixit Dominus Abrahæ Gen. 22. *Nunc cognoui quod timeas Dominum*, pro eo, quod est, 84 *Memorabile documentū.*

 feci

Locus Deut. cap. 13. feci nunc cognoſcere te,& alios. Auguſtinus citat in hanc ſententiam illud Deuteronomij 13. *Tentat vos* D E V S, *vt ſciat vtrum diligatis eum*, pro eo quod eſt,vt ſcire vos faciat,& id aliis etiam innoteſcat. Apud Matthæum capite 10. legimus CHRISTVM Dominum dixiſſe Apoſtolis: *Non vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri,qui loquitur in vobis*. Non quod Spiritus ſanctus loquatur,ſed quod bene loquendi gratiam tribuat. Huius ſimile eſt , quod in Actis Apoſtolorum cap. 7. ſcriptum eſt , Iudæos non potuiſſe reſiſtere Spiritui , qui loquebatur in Stephano,pro eo quod eſt,qui loqui faciebat Stephanum. Sed locus ille Pſalm. 28.eſt perilluſtris,vbi ſic eſt in hebræo ad verbum: *Dominus diluuium inhabitat*. Verùm 72.Interpretes,hebraiſmum Græcis ignotum , in ſua tranſlatione græca
Pſal.28. declarantes,verterunt in hanc ſententiam. *Dominus diluuium inhabitare facit*. Ergo ſi , quod Paulus dixit , Spiritum poſtulare pro nobis , interpretemur,quod Spiritus facit nos poſtulare,nihil dicemus inſolens in ſacris litteris. Nam ſi contendant hæretici,illud, *poſtulat*, hoc loco propriè dictum eſſe ab Apoſtolo , non autem cauſaliter;itidem fateri eos neceſſum erit,quod mox adiecit Paulus : *Gemitibus inenarrabilibus*, propriè intelligendum eſſe de Spiritu ſancto : quare non modò eam creaturam , ſed etiam gemitibus & doloribus, & miſeriis ſubiectum facere cogentur.

85 Sequitur, *Adiuuat infirmitatem noſtram*. In græcis libris pluratiuo numero
Ambroſ. Auguſt. legitur, *infirmitates noſtras*, ſed lectionem tamen noſtram latinam ſequitur Ambroſius in commentatio huius loci, & Auguſtinus epiſtola centeſima vigeſima
Origenes. prima ad Probam,lib. 2. ad Simplicianum qu. 1. eodem quoque ſpectat horum verborum interpretatio,quæ eſt apud Origenem,ita declarantem, quæ ſit infir-
Matth.26. mitas noſtra,quam Spiritus ſanctus adiuuat,Dominus noſter id docuit,cùm dixit: *Spiritus promptus eſt,caro autem infirma* , ergo infirmitas noſtra ex carnis infirmitate deſcendit:ipſa eſt enim,quæ concupiſcens aduerſus ſpiritum,dum concupiſcentias ſuas ingerit , puritatem ſpiritus impedit, & ſinceritatem orationis offuſcat. Sed vbi viderit Spiritus D E I laborare ſpiritum hominis in aduerſando carni,& ſibi adhærendo,quaſi porrigit ei manum , infirmitatem eius ſubleuans.
Damaſcen. Sic Origenes. Damaſcenus quoque libro quarto capite vigeſimo tertio ita citat hunc locum: *Spiritus conreluctatur infirmitati noſtræ*, ſignificans Spiritum ſanctum adiuuare infirmitatem hominis reluctantis ſuæ concupiſcentiæ ; & quaſi ſimul cum eo reluctari concupiſcentiæ.

86 Siue autem legamus, *infirmitatem*, ſiue, *infirmitates* , certum eſt,infirmitatem
Nouē infirmitates hominis, qua auxilio indigent.S.Spiritus. hominis, quam adiuuat Spiritus ſanctus , non vnam eſſe,neque vnius modi,ſed multiplicem:liceat autem hoc loco, docendi gratia , percenſere nouem infirmitates hominis,quas Spiritus ſanctus adiuuat.Prima eſt infirmitas intellectus humani ad cognoſcendum,quæ in præſens, & in particulari agenda , vel fugienda ſunt,& profutura, vel nocitura : & item ad prouidendum in futurum quæ fieri, aut caueri oportet.Secunda infirmitas eſt in voluntate, ad amandum æterna bona,quę futura ſunt,& non videntur;& prę illis contemnendum bona tēporalia, quæ præſentia ſunt, & videntur, & vehementer mouent ſenſus noſtros, & allectant animum.Tertia infirmitas eſt in memoria,ad recordandum ea,quę meminiſſe aſſiduè oporteret:hæc autem ſunt quatuor;primò D E I beneficia , vt grati ſimus:deinde iudicia D E I tam aduerſus improbos eos caſtigando & puniendo; quàm erga bonos, eos protegendo , & dirigendo ; vt inter metum, & ſpem tuti ſemper incedamus.Ad hæc præcepta D E I, vt ea diligenter atque perſeueranter
Ad Rom.7. exequamur,Ac demùm peccata noſtra , vt eorum frequenti recordatione etiam atque etiam compungamur , & dignos pœnitentiæ fructus facere ſtudeamus.

Quarta

Quarta infirmitas est in spiritu nostro aduersus concupiscentiam carnis, quæ repugnat legi Dei & mentis nostræ, & captiuos nos trahit in legem peccati, nisi à Spiritv sancto adiuuemur. Quinta est infirmitas aduersus appetitum irascibilem, ne propter accepta damna, vel iniurias nobis illatas exardescamus in vindictam, sed condonemus iniurias, & vt præcipit Dominus, diligamus inimicos nostros, & benefaciamus eis. Sexta infirmitas, ad faciendum virtutum opera difficilia, & ardua, & quæ vocãtur supererogationis. Septima infirmitas, ad mala quæ contingunt homini, tam animo quàm corpore, Christiana patientia, & constantia, ac pietate perferendum, & in iis glorificandum Devm. Octaua infirmitas, ad perseuerandum in seruitute Dei, & obseruantia mandatorum eius: est enim perseuerantia, consummatio, & corona omnium virtutum, Nisi enim quis perseuerauerit in bono vsque in finem, saluus esse non poterit. *Matth. 24.* Nona infirmitas est, ad orandum Devm sicut oportet: de qua nimirum infirmitate Apostolus præcipuè hîc loquitur: nam cùm dixisset: *Spiritvs adiuuat infirmitatem nostram*, continuò adiunxit: ***Nam quid oremus sicut oportet, nescimus.*** Verùm de hac infirmitate, quoniam ea copiosum, & curiosum deposcit tractatum, propriè & separatim in proximè sequenti disputatione agendum est.

DECIMAOCTAVA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus, sed ipse Spiritvs postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret spiritus; quia secundum Devm postulat pro sanctis. *Versu 26 & 27.*

Hæc verba dupliciter cum superioribus connecti possunt, primùm quidem hoc modo: Cùm præcipua arma & præsidia ad infirmitatem nostram adiuuandam, sint orationes; Spiritvs sanctus, qui orationes nostras suscitat, corrigit, supplet, dirigit, & vt ita loquar, dignificat, verè dictus est adiuuare infirmitatem nostram. Deinde hac ratione. Tantum abest, vt ipsi nobis præsidio & adiumento esse possimus; vt etiam quibus præsidiis & adiumentis opus sit nobis, ignoremus. Nam cùm & ipsa oratio magnum sit præsidium, & per eam alia præsidia petantur, & impetrentur, nos tamen quid oremus, sicut oportet, nescimus: sed ipse Spiritvs sanctus postulat, siue vt legit Augustinus, interpellat, vel intercedit pro nobis. Quanquam hoc loco græcè non est verbum ἐντυγχάνει, quod paulò infrà ponitur, significans intercedere, siue interpellare, vel vt Latinus vertit interpres, postulare; sed est verbum ὑπερεντυγχάνει, præpositio autem ὑπὲρ, Græcis in compositione significare solet 87

quandam velut super excellentiam: vt sit hic sensus: Etiamsi spiritus noster aliquando petit in oratione, sibi nocitura, attamen Spiritus sanctus afflans animas nostras, & quasi præsidens votis & postulatis nostris, corrigit quod malè petebatur, tanquam præfectus & præsidens cunctis interpellationibus: corrigit, inquã, dum quicquid petimus, eatenus nos petere facit, quatenus ad DEI gloriam, & vtilitatem nostram conducit.

88 S. August. Augustinus in eo libro, in quo explanat complures huius epistolæ sententias, dupliciter accidere ait, vt nesciamus quid oremus: Primò quidem, quia vita æterna, quam ante omnia, & super omnia in orationibus nostris petere debemus, cùm sit nobis absens & inuisibilis, & humana intelligentia incomprehensibilis, quid sit, nescimus. Verùm hæc ignorantia nostra in orando præcipuè versatur in bonis, & malis temporalibus, cùm vel petimus bona temporalia dari, quæ tamen nobis data nocerent: vel cùm petimus liberari nos malis, quibus affligimur, quorum tamen perpessio proficit nobis plurimum, & ad peccatorum nostrorum purgationem emendationemque, & ad promotionem, auctumque virtutum, & diuini nominis glorificationẽ. Augustini verba sunt hæc: Nescimus quid oremus; tum quia quod futurum speramus, & quo tendimus, necdum nobis apparet. Tum maximè, quia in præsenti vita possunt multa nobis videri prospera, quæ sunt aduersa; & aduersa, quæ sunt nobis prospera. Nam & tribulatio, quando accidit seruo DEI vel ad emendationem eius, vel ad probationem, videtur nonnunquam minus intelligentibus inutilis: verùm si referatur ad illud:
Psal. 59. *Da nobis auxilium de tribulatione; & vana salus hominis*, intelligitur, quia plerumque nos DEVS per tribulationes adiuuat, & frustra salus optatur, quæ aliquando aduersa est, cum huius vitæ amore ac delectatione implicat animam. Vnde est
Psal. 114. illud: *Tribulationem, & dolorem inueni*. Dicens, *Inueni*, significauit vtilem sibi: non enim rectè gaudemus nos inuenisse, nisi quod quærebamus, tanquam vtile. Ergo quid oremus, sicut oportet, nescimus: DEVS autem nouit, & quid nobis in hac vita expediat, & quid post hanc vitam daturus sit nobis. Sed quid est illud: *Ipse SPIRITVS interpellat gemitibus inenarrabilibus?* Gemere dicit SPIRITVM, eo quod nos gemere faciat charitate suscitans, & incendens desiderium futuræ vitæ. Simili vtitur locutione scriptura Deuteronomij 13. in illis verbis: *Tentat vos DEVS, vt sciat vtrum diligatis eum*, id est, vt scire vos faciat: non enim DEVM latere aliquid potest. Hæc Augustinus.

89 Sex modis errari posse in orando. Verùm nos multiplicem ignorantiam nostram in orando, paulò distinctius, & plenius declararam, lectori exponamus. Multis ex causis accidit, vt in orando erremus, nescientes quid orare nos oporteat, aut deceat, aut nobis tunc expediat. Primùm quidem erratur, si bonum quodpiam temporale, tanquam nobis vtile petatur à DEO, quod tamen nociturum nobis foret, si datum esset; futurum nempe magno incitamento ad peccandum, vel impedimento ad maius aliquod bonum aggrediendum, perficiendumque. Deinde cum quis obnixè petit liberari se aliquo malo, quo molestè afficitur, non solùm malo pœnæ, sed etiam quod incitat ad malum culpæ: cùm tamen eius mali perpessio, multum
2. ad Cor. 12. conducat ei ad custodiam humilitatis. Beatus certè Paulus ter Dominum rogauit, vt auferret sibi stimulum carnis, qui eum vehementer colaphizabat: Sed videns Dominus Paulum per illam afflictionem contineri in studio cultuque humilitatis, ne reuelationum magnitudo videlicet extolleret eum in superbiam, non indulgens tunc ei quod petebat, respondit ipsi; *Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur.* Tum erratur in orando, cùm aliquid petitur ambitiosa quadam cupiditate honoris, improbóque studio inanis gloriæ.

Sicut filiis Zebedæi petentibus dari sibi primas sedes in regno CHRISTI, responsum est: *Nescitis quid petatis.* Ad hæc cùm petitio proficiscitur à zelo quidem honoris DEI, sed non secundum scientiam: huiusmodi fuit petitio Iacobi, & Ioannis rogantium Dominum, vt ignem de cœlo descendere faceret aduersus Samaritanos, qui transitum ipsi per suas ciuitates denegauerant: quibus respondit Dominus, vt refert Lucas capite 8. *Nescitis enim spiritus cuius.* Præterea nonnunquam petitur, quod tunc dari non esset vtile petenti, vel certè vtilius erit ei, si differatur; vt ex dilatione, virtus fidei, & studium orationis, & meritum perseuerantiæ augeatur. *Matth. 20.* *Locus Lucæ cap. 8.*

Ac licet certum sit, posse nos sine vllo erroris metu petere à DEO vitam æternam: attamen circa varios modos, quibus DEVS vult homines ducere ad eius consecutionem, errari potest. Nam quibusdam expedit renunciare mundo, & religiosam vitam agere: aliis verò secularem potius, & vel Ecclesiasticam; vel laicam, & vel cœlibem, vel coniugalem, & vel exercere vitam actiuam, vel contemplatiuam. Ergo licet certum nobis sit, petendā esse à DEO nobis vitam æternam: incertum tamen est, cùm variis modis ad eam perueniri queat, quis eorum maximè nobis expediat. Hanc itaque ignorantiam particularium modorum conducentium singulis hominibus ad vltimum finem vel simpliciter, vel facilius, & securius, & plenius consequendum, indicat Paulus, hoc loco dicens: *Nam quid oremus sicut oportet, nescimus.* Et circa hoc versatur potissimùm directio SPIRITVS sancti, inducentis nos ad petendum vtiliora, & meliora, non simpliciter, sed nobis: & docentis nos petere conuenientia, & expedientia nobis, vel in præsens, vel in futurum, atque adeò in perpetuum.

Docet porrò SPIRITVS orare, sicut oportet, & quoscumque homines vult, & quibus modis vult, & quantum, & quatenus vult, & quàm citò vult. Neque enim ad percipiendam eius doctrinam, opus est magno ingenio, præstanti memoria, diutino studio, longo vsu, & ingenti labore. Audiat lector præclaram super hac re B. Leonis sententiam: O quàm, inquit, velox est sermo sapientiæ: & vbi DEVS magister est, quàm citò discitur, quod docetur. Non est adhibenda interpretatio ad audiendum, non consuetudo ad vsum, non tempus ad studium; sed inspirante vbi vult, SPIRITV veritatis, propriæ singularum gentium voces, factæ sunt in Ecclesiæ ore communes, &c. *Leo sermone 1. in festo Pentecostes.*

DECIMANONA DISPVTATIO.

SVPER IISDEM VERBIS APOSTOLI:

IN eo autem quod sequitur: *Sed SPIRITVS postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*, scire conuenit, sanctorum gemitus dici inenarrabiles, vel ea ratione, vt excitantur & proueniunt à SPIRITV sancto, cuius potentia & efficacitas in animos hominum est inenarrabilis: vel vt versantur circa modos illos particulares consequendi vitam æternam, 90 *Quibus ex causis sanctorum gemitus sint inenarrabiles.*

ſuprà expoſitos, ipſis Sanctis ignotos atque ineffabiles: vel quia maior eſt interior affectus charitatis, ſuſcitans illos gemitus, omni externo ſermone. Vel dicuntur illi gemitus inenarrabiles reſpectu cœleſtis gloriæ, & illius perfectiſſimæ pacis, quam ſancti gemendo & ſuſpirando flagrantiſſimè deſiderant, & inſtantiſſimè petunt. Ea verò eſt prorſus inenarrabilis, & incomprehenſibilis, ſicut Apoſtolus

Ad Philip. 4. dixit: *Pax Dei, quæ exuperat omnem ſenſum.* Et ipſemet Apoſtolus, qui putatur vi-

2. ad Cor. 12. diſſe raptim illam cœl. ſtem gloriam, teſtatur vidiſſe ſe arcana Dei, quæ non licet homini loqui. Ita etiam ſentit B. Auguſtinus in epiſtola 121. Veruntamen,

S. Auguſt. inquit, quia ipſa eſt pax, quæ præcellit omnem intellectum, etiam ipſam in oratione poſcendo, quid oremus ſicut oportet, neſcimus. Quod enim, ſicuti eſt, cogitare non poſſumus, vtique neſcimus. Sed quicquid cogitanti occurrerit, abiicimus, reſpuimus, improbamus, non hoc eſſe quod quærimus, nouimus; quamuis illud, nondum quale ſit, nouerimus. Eſt ergo in nobis quædã, vt ita dicam, docta ignorantia: ſed docta Spiritu Dei, qui adiuuat infirmitatem noſtram. Sic ille.

91 Hinc licet intelligere orationem, quæ à Spiritu ſancto prouenit, non mul-

Non multiloquium, ſed gemitus & ſuſpiria commendare orationes nostras Deo, ex B. Auguſt. Iaculatoriæ orationes.

tiloquio, ſed gemitibus & ſuſpirijs commendari, & placere Deo. De quo Auguſtinus eodem in loco ita ſcribit: Dicuntur fratres, qui ſunt in Ægypto, crebras quidem habere orationes, ſed eas habere breuiſſimas, & raptim quodammodo iaculatas: ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimùm neceſſaria eſt, per productiores moras langueſcat atque hebetetur intentio. Ac per hoc etiam ipſi ſatis oſtendunt, hanc intentionem, ſicut non eſt obtrudenda, ſi perdurare non poteſt; ita, ſi perdurauerit, non citò eſſe rumpendam. Abſit porrò ab oratione multa locutio, ſed non deſit multa precatio, ſi feruens perſeuerat intentio. Nam multum loqui, eſt in orando rem neceſſariam, ſuperfluis agere verbis. Multum autem precari eſt ad eum quem precamur, diuturna, & pia cordis exercitatione pulſare. Nam plerumque hoc negotium orationis, plus gemitibus, quàm ſermonibus

Pſalm. 55. agitur, plus fletu quàm affatu. Ponit autem lacrymas noſtras in conſpectu ſuo

Pſalm. 37. Devs, & gemitus noſter non eſt abſconditus ab eo, qui omnia per Verbvm

Ioan. 1. condidit, & humana verba non quærit. Nobis ergo verba neceſſaria ſunt, quibus commoneamur; non quibus Dominum ſeu docendum, ſeu flectendum eſſe credamus. Hæc Auguſtinus.

92 Sed exiſtit quæſtio, Quomodo Apoſtolus dicat, neſcire nos quid oremus?

Cum ex instituto, & magisterio Christi dicentes orationẽ Dominicam, multa per eã petamus, quomodo Apoſtol. dixit, neſcire nos in orando quid petamus. Matth. 6. S. Auguſt.

nam cùm orationem dominicam dicimus, quam Dominus ipſe inſtituit, & diſcipulos ſuos docuit, in qua continentur plures petitiones, partim ad ipſum Devm, partim etiam ad nos pertinentes; proculdubio ſcimus quid oremus, & quid petamus. B. Auguſtinus ſupradicto loco hanc ipſam quæſtionem ponit, & ſoluit, dicens, Apoſtoli ſententiam intelligendam eſſe de oratione, quæ fit pro conſecutione bonorum temporalium, vel malorum temporalium depulſione. Auguſtini verba ſunt huiuſmodi. Adhuc eſt fortaſſe quod quæras, cur Apoſtolus dixerit: *Quid enim oremus ſicut oportet, neſcimus.* Neque enim vllo modo credendum eſt, vel ipſum, vel quibus iſta dicebat, Dominicam neſciſſe orationem. Cur ergo putamus hoc eum dixiſſe, quod nec temerè potuit, nec mendaciter dicere? niſi quia moleſtiæ, tribulationeſq; temporales plerúmq; proſunt vel ad ſanandum tumorem ſuperbiæ; vel ad probandã exercendámq; patientiam, cui probatæ & exercitatæ clarior merces, vberiórq; ſeruatur; vel ad flagellanda, & abolenda quæcúmque peccata: nos tamen neſcientes quid iſta proſint, ab omni tribulatione oramus & optamus liberari. Ab hac ignorãtia ne ſeipſum quidem Apoſtolus oſten-

2. Cor. 12. dit fuiſſe alienum, niſi fortè quid oraret, ſicut oportet, neſciebat, quando ne ob magnitudinem reuelationum extolleretur, datus eſt illi ſtimulus carnis, Angelus ſatanæ,

satanæ, qui eum colaphizaret. Propter quod ter Dominum rogauit, vt auferret illum à se: nimirum nesciens quid oraret. Denique DEI responsum, cur non fieret, quod vir tantus orabat, & quare fieri non expediret, audiuit: *Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur.* In his ergo tribulationibus, quę possunt & prodesse, & nocere, quid oremus, sicut oportet, nescimus: & tamen quia dura, quia molesta, quia contra sensum nostræ infirmitatis sunt, humana voluntate, vt à uobis hæc auferantur, oramus. Sed hoc deuotionis debemus Domino DEO nostro, vt si ea nobis non abstulerit, non ideo nos ab eo negligi existimemus, sed potius pia patientia malorum, bona speremus ampliora, sic enim virtus in infirmitate perficitur, nonnullis quippe impatientibus, quod petebant, concessit iratus; sicut contra Apostolo quod petebat, negauit propitius. Nam legimus Hebręi quid, & quomodo petierint, & acceperint: sed expleta concupiscentia, impatientia est grauiter castigata. Dedit etiam quod diabolus postulauit, vt probandus eius famulus tentaretur. Exaudiuit & immundos Spiritus, rogantes, vt legio dæmonum in gregem porcorum mitteretur. Hæc scripta sunt, ne fortè quispiam se magni pendat, si fuerit exauditus, cùm aliquid impatienter petit, quod non impetrare, plus prosit. Aut ne se quis abiiciat, aut de diuina erga se miseratione desperet, si non exaudiatur, cum fortè aliquid petit, quo accipiendo affligatur atrocius, vel à prosperitate corruptus, penitus euertatur. Ergo quid oremus, sicut oportet, nescimus: Vnde si aliquid contra quam oramus, acciderit, patienter ferendo, & in omnibus gratias agendo, hoc potius oportuisse fieri, quod DEVS, non quod nostra voluntas voluit, minimè dubitare debemus. Nam & huiusmodi exemplum præbuit nobis ille Mediator: qui cum dixisset: *PATER, si fieri potest, transeat à me calix iste,* humanam videlicet in se voluntatem ex hominis susceptione transformans: continuo subiecit: *Verumtamen non quod ego volo, sed quod tu vis,* PATER. Vnde non immeritò per vnius obedientiam iusti constituentur multi. Hactenus ex B. Augustino.

Num. 11. *Iob 1. & 2.* *Luc. 8.* *Matth. 26.* *Ad Rom. c. 5.*

93 Diximus suprà, Macedonianos hæreticos, hâc Pauli sententia esse abusos, ad probandum, SPIRITVM sanctum non esse DEVM, sed naturam quandam creatam, minorem PATRE, & FILIO: non minori profectò inscitia, quam impietate, vt illic ostensum est. Hos ipsos Macedonianos grauissimis verbis detestans Magnus Leo Papa, dicit quædam præclara, & quæ hunc Apostoli locum illustrare possunt. Sicut, inquit, detestamur Arrianos, qui inter PATREM & FILIVM aliquam volunt esse distantiam: ita etiam Macedonianos pariter detestamur, qui licet PATRI, & FILIO tribuant æqualitatem, SPIRITVM tamen sanctum inferioris putant esse naturæ: non considerantes in eam se blasphemiam incidere, quæ neque in præsenti seculo, neque in futuro fit remittenda iudicio, dicente Domino: *Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra SPIRITVM sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro.* Permanens itaque in hac impietate, sine venia est; quia exclusit eum à se, per quem poterat confiteri: nec vnquam peruenit ad indulgentiæ remedium, qui patrocinaturum sibi non habet aduocatum. Ab ipso enim sancto SPIRITV est inuocatio PATRIS: ab ipso sunt lacrymæ pœnitentium: ab ipso sunt gemitus supplicantium: & nemo potest dicere, Dominus IESVS, nisi in SPIRITV sancto. Per hunc SPIRITVM omnis Ecclesia Catholica sanctificatur, omnis anima rationalis imbuitur: ipse est inspirator fidei, doctor scientiæ, fons dilectionis, signaculum castitatis, ipse totius est causa virtutis. Hæc sanctus Pontifex Leo.

S. Leo in festo Pentecostes serm. 1. In Macedonianos. *Matth. 12.* *1. Cor. 12.*

VIGESIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu 28. SCIMVS autem quoniam diligentibus DEVM omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt sancti.

94 VISVM mihi est ante omnia, primo loco hic exponere lectori luculentam horum Apostoli verborum interpretationem à B. Augustino non vno tantùm in loco traditam. In libro de correptione, & gratia cap.9. ita scribit: *Scimus quia diligentibus* DEVM, *omnia cooperantur in bonum.* Sciens, nonnullos diligere DEVM, & in eo bono non vsque in finem permanere, addidit: *Iis, qui secundum propositum vocati sunt sancti.* Hi enim in eo quod diligunt DEVM, permanent vsque in finem: & qui, ad tempus, inde deuiant, reuertuntur, vt vsque in finem perducant, quod in bono esse cœperunt. Ostendens autem Apostolus quid sit secundum propositum vocari, proximè adiecit: *Nam quos præsciuit, & prædestinauit conformes imaginis* FILII *eius, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit illos & vocauit.* scilicet secundum propositum. *Quos autem vocauit: ipsos iustificauit: quos autem iustificauit, ipsos & glorificauit.* Quicumque ergo in DEI prouidentissima dispositione præsciti, prædestinati, vocati, iustificati, glorificati sunt, iam filij DEI sunt, & omnino perire non possunt: Hi verè veniunt ad CHRISTVM, & verè dantur ipsi à DEO PATRE: de quibus nimirum ipse dixit: *Omne, quod dat* PATER *mihi ad me veniet, & eum qui venit ad me, non eiciam foras. Hæc est Voluntas eius, qui misit me,* PATRIS, *vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo.* Ab illo ergo datur etiam perseuerantia in bono vsque in finem; neque enim datur, nisi eis, qui non peribunt; & qui non perseuerabunt, peribunt. Talibus DEVS diligentibus ipsum, omnia cooperatur in bonum: vsque adeo prorsus omnia, vt etiam si qui eorum deuiant, & exorbitant, etiam hoc ipsum ipsis faciat proficere in bonum, quia humiliores redeunt atque doctiores: discunt enim in ista ipsa via iusta, cum tremore se exultare debere; non sibi arrogando tanquam de sua virtute, fiduciam permanendi, nec dicendo in abundantia sua: *Non mouebor in æternum.* Propter quod eis dicitur: *Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore: nequando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta.* Et rectè dixit: *de via iusta,* ne videlicet pereant de via iusta, in qua iam ambulare cœperunt, dum sibi hoc ipsum assignant, quòd in via iusta ambulant. Contra quod dixit idem Apostolus: *Cum timore, & tremore, vestram ipsorum salutem operamini:* DEVS *enim est, qui operatur in vobis & velle, & operari pro bona voluntate.* Hæc in eo loco Augustinus.

Ioan. 6. · Psalm 29. · Psalm. 2. · Ad Philip 2

95 Idem in libro Solilo. cap.28. sic habet: Mundas Domine de filiis hominum, eos,

eos, in quibus tibi complacuit habitare: quos sine eorũ meritis prædestinasti ante mundum, & vocasti de mundo, & iustificasti in mundo, & magnificas eos post mundum. Non omnibus autem hoc facis; quod admirantur tabescentes omnes *Ad Rom. 11.* terræ sapientes. Et ego Domine id ipsum considerans expauesco, & obstupesco de altitudine diuitiarum sapientiæ, & scientiæ tuæ, ad quam ego non pertingo: quoniam ex eodem luto alia quidem facis vasa in honorem, alia verò in contumeliã sempiternã. Quos igitur tibi elegisti de multis in tẽplum sanctum tuum, ipsos mundans, effundens super eos aquam mundam: quorum nomina, & nu- *Supra 9. & 2. Tim. 3.* merum tu nosti, qui solus numeras multitudinem stellarum, & omnibus eis no- *Psal. 140.* mina vocas: qui etiam scripti sunt in libro vitæ, & nequaquã perire possunt: quibus omnia cooperantur in bonum, etiam ipsa peccata. Cum enim cadunt, non *Psal. 36.* colliduntur, quia tu supponis manum tuam, custodiens omnia ossa eorum, vt vnum ex eis non conteratur. Contra verò mors peccatorum pessima est: illo- *Psal. 33.* rum, quos antequam faceres cœlum & terram, secundum abyssum iudiciorum tuorum occultorum, semper autem iustorum, præsciuisti ad mortem æternam: quorum dinumeratio & nominum, & meritorum prauorum apud te est, qui numerum arenæ maris dinumerasti, & dimensus es profundum abyssi. Istos re- *Eccles. 1.* liquisti in suis immunditiis: & istis omnia cooperantur in malum, & ipsa etiam oratio vertitur in peccatum: vt etiam si vsque ad cœlos ascenderit, & caput eorum nubes tetigerit, & inter sidera cœli collocauerint nidum suum; quasi sterquilinium tamen in fine perdentur. Magna sunt hæc iudicia tua Domine DEVS: quæ cùm considero, contremiscunt omnia ossa mea. Hactenus ex Augustino, aliáque complura, & præclara ad huius loci Apostolici explanationem pertinentia reperire apud eum licet in lib. 13. de TRINITATE. Et in epistola 121.

Sed nos expressius hanc ipsam Pauli sententiam declaremus per partes, sin- 96
gillatim verba eius pensitantes. *Omnia cooperantur*. Duplex horum verborum est lectio: nam græcè sic est: πάντα συνεργεῖ, quod ambiguam habet sententiam. Illud namque πάντα, potest esse Nominatiui casus: & illud συνεργεῖ, potest accipi pluratiuo numero, & ita facit sensum, quem reddidit latinus interpres, & secutus est Origenes, pro illo, *cooperantur*, dicens, *collaborant*. Vulgo putatus Ambrosius *Origenes. Ambros.* interpretatur, *procedunt*, verus Ambrosius c. 8. lib. 6. Hexameron vertit, *concurrũt*. Denique hanc lectionem pluribus in locis citat Augustinus. Rectè porrò dicitur, *cooperantur*, quia vnà cum illis cõcurrere debet bonus vsus liberi arbitrij: nimirum aduersa prosunt ei, qui ea patienter, & constanter perfert: prospera vero ei, qui moderate ac prudenter eis vtitur. Ergo sensus est, omnia quæ sanctis eueniunt, esse adiumento illis ad æternæ vitæ cõsecutionem. Huius simile est, quod *Locus Prou. 12.* legitur in libr. Prouerb. *Iusto quicquid acciderit, non contristabit eum*.

Altera lectio est, secundum quam illud πάντα accipitur tanquam accusatiui 97
casus, & verbum illud, συνεργεῖ, sumitur numero singulari, cuius verbi suppositum subintelligitur DEVS, in hanc videlicet sententiam: DEVM cooperari, & conuertere omnia in bonum, iis; qui diligunt eum. Hanc lectionem præfert Caietanus, quòd ea pulchrè quadrat rationi, quæ mox subditur. *Quos præsciuit, & prædestinauit*, hic enim subintelligitur DEVS, non autem Spiritus sanctus, quoniã additur, *Conformes imaginis Filij sui*. Quadrat etiam sententiæ illi, quæ proximè antecessit: *Qui autem scrutatur corda*, vbi etiam subintelligitur, DEVS. Quadrat denique ei, quod dictum fuerat. *Secundum Deum postulat pro sanctis*. Declaratur autem, quid sit: *Secundum Deum pro sanctis*, per id quod subditur: *Omnia cooperantur in bonum diligentibus Deum*. Illud porrò, *omnia*, præcipuè significat aduersa, & tristia, & aspera, afflictiones dico tam internas, quàm externas. Glossa quæ

Quomodo electis etiā peccata proficiāt in bonū. sumpta est ex Augustino, *omnia*, interpretatur, etiam peccata. Verùm dicet quispiam; si etiam peccata electis proficerent in bonum, hoc ideo esset, quia cùm electi amittunt priorem gratiam, in peccatum aliquod mortale lapsi; postea resurgentes per pœnitentiam, vberiorem gratiam reciperent; hoc tamen non ita semper euenire cernimus. Sed respondendum est, spirituale bonum hominis, non solùm consistere in quantitate gratiæ, sed præcipuè in perseuerantia ipsius vsque ad mortem: *Qui enim perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.* Vir autem iustus, qui ex numero est Prædestinatorum, lapsus in peccatum mortale, resurgit cautior, & humilior, ob idque firmior, & perseuerantior: nempe intelligens verissimum esse illud Pauli dictum: *Cum timore & tremore vestram salutem operamini.* Ergo in rebus aduersis, quæ viris iustis accidunt, per infirmitatem exercetur eorum humilitas: per afflictiones patientia; per contradictionem, sapientia, & prudentia; per odium, & insectationem inimicorum, mansuetudo, & charitas.

Matth. 24.

Ad Phil. 2.

98 Sed enim Apostolus hoc loco duas ponit conditiones, sine quibus non omnia cooperantur hominibus in bonum. Et vna quidem conditio est, vt sint diligentes DEVM, nam qui DEVM diligunt, sine dubio diliguntur à DEO, ipse enim dixit: *Ego diligentes me diligo.* Et Dauid ait: *Pax multa diligentibus legem tuam.* qui autem diligitur à DEO, habitat in adiutorio Altissimi, & in protectione DEI cœli commoratur, vt nihil ei, qualecumque, & quantumcumque sit, nocere queat, sicut in illo Psal. 90. fusè declaratur. Altera conditio est, vt illi sint secundum DEI propositum vocati sancti: significat autem nomen illud, propositum, certum voluntatis diuinæ decretum, circa salutem hominum, hoc est, ipsam prędestinationem, quam scilicet Augustinus definit Propositum miserendi. Illud: *Vocati Sancti*: idem est, ac vocatione, vel professione sancti, siue vocati ad sanctimoniam, quanquam nec græci codices qui nunc extant, habent vocem illam, *Sancti*, nec Augustinus pluribus in locis hunc locum citans, eam legit, licet legat eam lib. 2. Retractat. cap. 21. & lib. 4. de doctrina Christiana cap. 20. & Ambrosius lib. 6. Hexameron cap. 8.

Prou. 8.
Psal. 118.
Psal. 90.

99 Iuuat hic adscribere partem sermonis, quem S. Bernardus fecit de fallacia præsentis vitæ: facit enim ad illustriorem huius Apostolicæ sententiæ, tractatum, & intelligentiam. Disputans Bernardus, creaturas corporeas, post peccatum primi hominis, non magis seruire hominibus, quàm homines seruiant eis, & vix vllam ex earum seruitio capere homines vtilitatem, nisi eis prius ipsi seruierint, ita scribit. Seruire nobis videntur aliqua, sed cum labore nostro, nec nisi prius seruierimus eis. Iumenta ipsa, nisi fuerint à nobis nutrita, nisi domita, nisi fuerint pabulo sustentata, non adiuuant. Terra ipsa, quæ debuerat nobis esse germanior, non sine sudore vultus nostri panem nobis ministrat: immo cum coluerimus eam, spinas ac tribulos germinat nobis. Et cætera omnia, si recte consideremus, seruitium à nobis magis exigunt, quàm exhibent nobis: vt ea interim sileam, quę nobis sunt parata nocere, vt ignis ad exurendum, aqua ad submergendum, feræ ad lacerandum. Et hæc quidem ita se habent: sed non mentitur tamen Apostolus asseuerans scire se. *Quoniam diligentibus DEVM, omnia cooperantur in bonum iis, qui secundum propositum vocati sunt sancti.* Veruntamen solerter attende, quod non ad libitum famulari nobis dicit, sed cooperari ad bonū. Neque enim ad voluntatem seruiunt, sed ad vtilitatem: non ad voluptatem, sed ad salutem: non ad votum, sed ad commodum nostrum. Vsque adeo autem in hunc modum omnia nobis cooperātur in bonum, vt inter hæc omnia, etiam ea, quæ nihil sunt, numerentur, molestia, morbus, & ipsa etiam mors, & peccatum; quæ quidem constat naturam aliquam non esse, sed naturæ corruptiones. An non ei peccata ipsa cooperan

Preclara B. Bernardi sententia.

cooperantur in bonum, qui ex eis humilior, feruentior, sollicitior, timoratior, & cautior inuenitur. Hæc Bernardus.

VIGESIMAPRIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS.

Nam quos præsciuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis FILII sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. *Versu 29.*

100 APOSTOLVS his verbis, & proximè sequentibus probat eleganti quadam gradatione, nihil posse Electis accidere, quod eorum interuertat, & perdat salutem: quia etiam mala ipsa esse illis adiumento ad æternam felicitatem consequendam. Sed dubium esse posset, an illud, *præsciuit*, pertineat tantùm ad rationem, an etiam ad voluntatem, hoc est, an denotet solùm simplicem scientiam DEI, an verò scientiam causalitatis coniunctam habens propositum, & determinationem diuinæ voluntatis. *Quid hoc loco significet verbum præsciuit.* Omninò videtur aptior, & planior, & fortior fore probatio, si illud, *præsciuit*, significet scientiam approbationis, & dilectionis, vt sit hic sensus: Quos DEVS præcognouit, & elegit, vt fierent conformes imaginis FILII sui, eosdem & prædestinauit, id est, ab æterno firmiter & immobiliter definiuit, eos fieri conformes imaginis FILII sui. Prædestinatio etenim, siue vt vox græca, si latinè ad verbum reddatur, sonat, prædefinitio, significat certam, & immutabilem DEI præordinationem aliquorum ad vitam æternam, & præparationem mediorum, quibus ad eam perducantur. In prædestinatione itaque verissimè dici potest illud Isaiæ 46. *Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet.* Solitum verò esse Paulum, verbum, *præscire*, pro eo quod significat scientiam approbationis, vsurpare, indicat alter ille locus eius, qui est initio capitis vndecimi huius epistolæ, vbi sic est: *Numquid DEVS repulit populum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum, ex semine Abraham, de tribu Beniamin. Non repulit DEVS plebem suam, quam præsciuit.* Hoc etiam sensu dixit S. Petrus, CHRISTVM fuisse à DEO præcognitum ante mundi constitutionem. *1. Epist. c. 1.* Tres porrò actus in DEO ab æterno, respectu electorum, secundum nostrum modum intelligendi, & rationis ordinem distinguunt Theologi: primus est dilectio; alter, electio; tertius prædestinatio. Videat lector horum explicationem apud B. Thomam, in 1. parte quæst. 23. art. 4. *S. Thomas.*

101 Aliam expositionem huius loci magis quidem subtilem, sed minus fortasse congruam textui, tradit hoc loco Caietanus. Is enim verbum illud, *præsciuit*, refert ad scientiam DEI, quam ipse vocat absolutam, quæ præter se determinationem voluntatis diuinæ: illud autem verbum, *prædestinauit*, siue, vt ipse secundum græcam lectionem legit, *prædefiniuit*, refert ad scientiam causalitatis, vel euentuum, quæ coniunctam secum habet determinationem, & decretum voluntatis diuinæ. *Caietan.*

Inter has autem scientias interest hoc, quòd prior illa, non præsupponit DEVM velle creare res: posterior autem præsupponit; quo fit, vt prior illa non præcedat diuinam futurorum euentuum prædefinitionem, sed potius eam sequatur: prius enim (non duratione temporis, sed ratione ordinis) DEVS volendo definiuit quę facienda sunt, quàm sciat illa fore, immò ratio quod sciat illa fore, est, quia volendo definiuit illa fore. Non igitur Paulus docet hoc loco, præscientiam esse rationem prædestinationis, siue prædefinitionis: sed è contrario, prædestinationem esse rationem præscientiæ. Est itaque horum Apostoli verborū sensus huiusmodi: Dixi, omnia coöperari in bonum vocatis secūdum DEI propositum: & huius ratio est, quia quos præsciuit conformes fieri imaginis FILII sui, prius, tales fore, prædefiniuerat decreto suæ voluntatis. Ergo illa præpositio, *præ*, antepositā verbo *definiuit*, vel *destinauit*, denotauit prioritatem, non modò temporis in ordine ad definitos, sed etiam causalitatis, & rationis in ordine ad præscientiam DEI. Atque ita Caietanus super hoc loco theologatur.

102 *Origenis sententia excutitur.* Origenes in huius loci tractatu ait, scientiam DEI non esse causam rerum futurarum, sed contrà, rerum, vt ita loquar, futuritionem, esse rationem diuinæ scientiæ earum rerum. Non enim, inquit, propterea aliquid erit, quia id scit Deus futurum: sed quia futurum est, ideo scitur à DEO, antequam fiat. Quod Origenis dictum, simpliciter acceptum, non est verum. Cùm enim DEVS sit agens per intellectum, ita se habet ad effectionem rerum, sicut artifex ad effectionem rerum artificialium; sicut igitur ars in artifice est causa rerum artificialium; ita scientia DEI erit causa eorum, quæ ab ipso efficiuntur: non tamen scientia simpliciter, & abstractè sumpta, vt quæ sit indifferens & indeterminata ad hoc vel illud faciendum; sed vt adiunctam habet determinationem voluntatis; quæ quidem scientia vocari solet scientia approbationis; & de ea locutus est Augustinus *S. August.* in lib. 15. de TRINITATE cap. 13. cùm dixit, vniuersas creaturas, & spirituales, & corporales, non quia sunt, ideo nouit eas DEVS; sed ideo sunt, quia DEVS eas nouit. Origenes autem dicens, scientiam DEI non esse causam rerum; accepit scientiam priori modo, & ante determinationem voluntatis: sed quod dixit, ideo *1. Par. q. 14. art. 8.* præscire DEVM aliqua, quia sunt futura, intelligendum esse docet B. Thomas secundum causam consequentiæ, non autem secundum causam essendi. Sequitur enim, si aliqua sunt futura, DEVM præsciuisse: non tamen res futuræ, sunt causæ, cur DEVS eas sciat.

103 *Quid sit conformes esse imaginis Filij Dei. Theodoret.* Illa porrò verba, quæ subobscuram habent sententiam: *Conformes fieri imaginis Filij sui.* (Obscurum enim est, quænam sit illa Filij DEI imago, cui prædestinati fiunt conformes) hunc in modum interpretatur Theodoretus; Apostolus perfectè, & accuratè loquens, non dixit, conformes Filij sui: hoc autem apertius posuit in epistola ad Philippenses capite tertio: *Nostra, inquit, conuersatio est in cælis, vnde Saluatorem expectamus Dominum Iesum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* Neque enim nostrum corpus erit DIVINITATIS eius conforme, sed gloriæ corporis eius. Ita etiam hoc loco, præscitos, & prædestinatos à DEO, nominauit conformes imaginis Filij sui, nam quia DEI natura sub visum non cadit, est autem corpus aspectabile, tanquā in aliena imagine per corpus adoratur. Id etiam confirmat, quòd adiūxit: *Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Primogenitus etenim dicitur CHRISTVS, quia homo est; nam quà DEVS est, non primogenitus, sed vnigenitus est: non enim vt DEVS est, fratres habet, sed vt homo est: & fratres quidem appellat eos, qui in ipsum crediderunt. Nec verò alius est primogenitus, alius vnigenitus, sed idē est vtrumq;, sicut idē est & DEVS, & homo. Sic Theodor. Vult igitur Theodoretus conformi

conformitatem electorum ad imaginem Filii Dei, esse in glorificatione corporum, quam illi accipient in resurrectione: per hanc enim conformabuntur, & configurabuntur claritati, & gloriæ corporis Christi, in quo elucet imago quædam interioris gloriæ animæ eius, & diuinitatis. Sed vt verum sit hoc, non in eo tamen est vel tota, vel principalis conformitas Electorum ad imaginem Filij Dei, vt ex his, quæ subiiciam, manifestum erit lectori.

Sotus, vir inter celebres huius ætatis Theologos, merito suo, numerandus, in suis commentariis super hac epistola, minimè profectò aspernandis, hunc locum satis accuratè docteque tractat, ita scribens: Dicens Apostolus, prædestinari sanctos conformes imaginis Filij Dei, indicauit scopum, supremúmque finem prædestinationis. Est enim Christus Dominus causa nostræ salutis, quà homo est, non solùm meritoria, &, suo gradu, efficiens; sed etiam exemplaris; ad cuius scilicet similitudinem beatificandi sunt omnes sancti, quotquot participes futuri sunt hæreditatis æternæ. Et ipse quidem, quà homo, est in culmine participatæ beatitudinis; ad quam tanto propiùs, vel distantius accedūt beati homines, quanto per ipsius gratiam plus, minúsue charitate profecerunt. Sunt qui putent, Apostolum consultò dixisse conformes imaginis Filij Dei, & non imagini, ne putaretur similitudo ad Christum mediata per aliud quoddam; cùm autem dicitur, *imaginis*, significatur conformitas ad Christum secundum imaginem ipsius, quam in nobis gestamus, iuxta illud eiusdem Apostoli: *Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis*. Sed reuera idem est, conformes esse imaginis, atque imagini, sicut similes esse Cæsaris, vel Cæsari. Et ideo vel est locutio intransitiua, in hunc sensum, conformes imaginis Filij Dei, id est, conformes Filij Dei, qui est imago inuisibilis Dei, vt ipse dixit, ad Coloss. cap. 1. vel est hebraismus; vt conformari imagini Filij Dei, significet, assimilari Filio Dei. Circa illud porrò: *Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus*. Sciendum est, quòd Christus non modò secundum æternam generationem, est vnigenitus, non habens fratres; verùm etiam secundum humanam generationem, per quam factum est, vt homo ille, cuius humanitas assumpta est in vnitatem personę diuinæ, verè dicatur, & sit Filius Dei, non adoptiuus, sed naturalis: qua ratione nullus alius est Filius Dei, nec dici potest frater Christi. Dicitur itaque primogenitus in multis fratribus partim æquiuocè, secundum vocis tantùm communitatem, partim vniuocè. Æquiuocè quidem, hunc in modum; cùm ipse sit filius naturalis, & nos, per eius gratiam, filij adoptiui; quantum ad ipsam vocis communitatem, & nonnullam rei similitudinem, ipse est primogenitus; alij verò gratia eius prædiți, cùm sint etiam filij, sunt quodammodo fratres eius. Et Paulus quidem appellauit eum primogenitum omnis creaturæ, non quia, vt impius dixit Arrius, esset prima creaturarum: sed quod de perfectissima diuinæ Essentiæ cognitione, in qua omnis relucet creatura, genitus est. Idem Paulus alibi vocauit eum primogenitum mortuorum, quia vt homo, qui mortuus fuerat, primus omnium resurrexit ad vitā immortalem & beatam. Potest etiam vniuocè dici quodammodo primogenitus; quia eandem gratificantem gratiam, quam ipse, quà homo, accepit, receperunt etiam ab ipso alij; per quam filij etiam Dei dicuntur, & sunt: adeò prorsus, vt sicut ipse Deum vocat Patrem suum, ita nos quoque filij adoptionis, appellemus Patrem nostrum. Et ipse quidem constitutus est hæres vniuersorum, cui tanquam Filio naturali debebatur hæreditas: nos autem cohæredes ipsius sumus, quoniam per eius gratiam, nobiscum etiam hæreditas eius communicata est, tanquam membris ipsius. Et videtur quidem Paulus ita loquens allusisse ad morem antiquum, qui etiam nunc inter Nobiles viget: secundum

[Margin notes: 104 Dominicus Sotus. — 1. ad Cor. 15 — Locus ad Coloss. 1. — 1. ad Cor. 15 — Ad Hebr. 1.]

cundum quem primogenito decernitur hæreditas; sed ei tamen onus incumbit alendi fratres suos. Hæc Sotus.

105 *Caietanus à quo superiora, imaginem partem, videtur sentiat Sotus* Nec dissimilia tradit Caietanus, sanè quam theologicè hunc locum explanans. Aduerte, inquit, Paulum non dixisse, conformes imagini Filij sui, sed imaginis, sic enim etiam est in græco: ne putares conformitatem dici ad FILIVM mediatè, & ad imaginem eius immediatè, quem sensum ego nescirem in proposito intelligere: nescio enim aliquam esse imaginem Filij DEI, cui sancti à DEO decreti sunt conformes fore. Dixit itaque, *Conformes imaginis FILII sui*, id est, conformes inter se ratione imaginis, vel similitudinis, quam ipsi gestat Filij DEI, iuxta illud eiusdem Apostoli: *Sicut portauimus imaginem terreni, ita portemus imaginem cælestis*. Vt ostenderet igitur in quo sint decreti conformes, adiunxit, *Imaginis FILII sui*. Et ita locutus est secundum vsum Græcæ constructionis. Decreti sunt itaque sancti omnes conformes secundum hanc imaginem, pro quanto ad imitationem FILII naturalis, omnes erunt filij DEI, vt ipse FILIVS DEI sit primogenitus in multis fratribus. Consistit porrò imago conformitatis ad Filium DEI in duabus conditionibus. Altera est participatio gloriæ Filij DEI, vt est homo beatus; quæ conditio comprehendit tam gloriam corporis nostri configurati claritati corporis CHRISTI, quàm gloriam animæ nostræ conformem animæ CHRISTI secundum gloriam. Altera conditio est participatio Filij DEI, prout ipse est Filius DEI; quod nos etiam nunc sumus filij DEI, & tandem apparebit gloriosa hæc filiatio. Et hanc conditionem esse principaliter hîc intentam à Paulo, apparet ex eo, quòd loquitur hîc de Filio DEI, prout est primogenitus in multis fratribus. Primogenitura verò attributa Filio DEI inter multos fratres, non proprio, sed metaphorico sensu est intelligenda. Dicitur enim primogenitus secundum quandam assimilationem ad verè primogenitum inter fratres suos; nam & ipse est Filius DEI, & multi alij sunt (licet non eâdem ratione) filij DEI, & ob id fratres ipsius. Et quia ipse est prius cæteris genitus, attribuuntur ei iura, similia iuri primogeniti, vt scilicet alij fratres sint sub ipso, & ab ipso alantur, & alia huiusmodi. Et dixit hoc Apostolus, ne, quia ipse suprà dixerat nos esse hæredes CHRISTI, erraret aliquis, intelligens nos fore CHRISTI cohæredes ex æquo: docet enim nos esse cohæredes CHRISTI, sed tanquam primogeniti inter omnes fratres suos, quod est dicere, CHRISTVM quidem esse hæredem vniuersorum, & sub ipso, & per ipsum, nos esse cohæredes, participando bona diuinæ hæreditatis. hæc enim lex primogenitorum, in principibus etiam locum habet. Sic Caietanus.

Authoris breuis interpretatio. Si lector cupit breuem, & apertam, & prorsus enodem horum verborum interpretationem, accipiat hanc. Prædestinati sunt Sancti, conformes fieri imaginis Filij DEI, secundum quandam imaginem, & similitudinem, quam habent ipsius filij DEI: ea verò est huiusmodi; Vt sicut ipse est naturalis Filius DEI, diuina gloria plenus; ita sint etiam ipsi, per adoptionis gratiam filij DEI, diuinæ gloriæ participatione pleni. Et sit ipse primogenitus in multis fratribus: vt qui per naturam est vnigenitus, nec fratres habens, per communicationem gratiæ cum hominibus, habeat multos fratres, inter quos ipse primatum teneat.

VIGE

VIGESIMASECVNDA DISPVTATIO.

An hac Apostoli sententia, eorum opinionem adiuuet, qui putauerunt, causam prædestinationis hominum ad gratiam, & ad gloriam, esse diuinam præscientiam bonorum operum, quæ facturi sunt homines, vel fidei, qua credituri, & obedituri sunt vocationi, vel consensus, & boni vsus liberi arbitrij in cooperando diuinæ gratiæ.

GRÆCI patres, nec pauci etiam Latinorum Doctorum arbitrati sunt, idque in scriptis suis prodiderunt, causam prædestinationis hominum ad vitam æternam, esse præscientiam, quam DEVS ab æterno habuit vel bonorum operum, quæ facturi erant, cooperando ipsius gratiæ; vel fidei, qua credituri erant verbo DEI, & obedituri vocationi eius. Quocirca isti multò secus hunc Pauli locum interpretantur, quàm Augustinus, & Anselmus, & ferè Theologi Scholastici, qui sequuntur explanationes huius loci suprà positas à nobis. Isti enim locum hunc sic interpretantur. Quos præsciuit DEVS conformes fore FILIO suo in vita & in passionibus, eos prædestinauit conformes fieri FILIO suo in gloria: vt quia DEVS præsciuit eos fore bonos, & benè vsuros gratia sua; ideo elegerit eos, & prædestinauerit ad cœlestem gloriam. Qui causam prædestinationis hominum referunt ad præscientiam bonorum operum, & meritorum, sunt permulti, atque in primis clari, & nobiles auctores: vt Chrysostomus super illa verba Pauli ad Roman. 9. *Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* Homil. 1. & 2. in epist. ad Ephes. & homil. 31. in Matth. idémque affectatores eius senserunt, Theodoretus nempe super illa verba: *Iacob dilexi, & Esau odio habui.* Theophylactus super illis verbis Domini: *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* Matth. 22. & super his verbis quæ tractamus: *Quos præsciuit, & prædestinauit.* Et ibidem Oecumenius. Origenes etiam initio huius epistolæ super illis verbis: *Segregatus in Euangelium DEI.* Et super illis verbis cap. 9. *Annon habet potestatem figulus ex eodem luto, &c.* Ambrosius præterea super illis verbis huius capitis. *Iis, qui secundum propositum vocati sunt.* Et S. Hieronymus super illis verbis cap. 1. epist. ad Galat. *Cum placuit ei, qui me segregauit ab vtero matris mea, &c.* Et super illis verbis cap. 1. Malach. *Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* 106

Chrysost. Malach. 1. Theodoret. Theophyl. Oecumenius. Origenes. Hieronym.

Qui autem rationem referunt ad præscientiam fidei, qua homo crediturus est vocationi DEI, sunt, & vulgo dictus Hieronymus in commentario huius loci: *Quos præsciuit, & prædestinauit.* Et super illis verbis cap. 9. *Miserebor, cui misereor.* Et Sedulius in collectaneis suis in hanc epistolam, super illis verbis huius capitis: *Iis, qui secundum propositum vocati sunt.* Isti porrò quod Apostolus vocauit, 107

Hieronym. Sedulius.

proprij

De vs. nomi- ne. propositi. *propositum*, interpretantur, non DEI propositum, sed hominis; quemadmodum etiam Ambrosius & Theodoretus locis suprà citatis interpretantur. At enim nomen propositi hoc loco non esse referendum ad homines, sed ad DEVM, rectè arbitratur Augustinus in expositione aliquot propositionum huius epistolæ, numero 55. idque manifestum fit ex pluribus aliis locis, in quibus Apostolus nomen, *propositum*, manifestè refert, ad DEVM: Sicut ad Rom. cap. 4. *Ei, qui non operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impium, fides imputatur ad iustitiam, secundum propositum gratiæ* DEI. Et cap. 9. *Vt secundum electionem propositum* DEI *maneret*. Et ad Ephes. cap. 1. *Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum, secundum propositum gratiæ suæ.* Et paulò pòst: *Prædestinati sumus secundum propositum eius, qui operatur omnia secundum propositum voluntatis suæ.* Et in ca. 1. posterior. epist. ad Timoth. *Qui nos liberauit, & vocauit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum.* Solet autem Apostolus, cum loquitur de electione hominum ad gratiam, & vitam æternam, vsurpare hæc vocabula, propositum, beneplacitum, consilium DEI, vel voluntatis diuinæ.

108 Beatum quoque Augustinum opinatum esse aliquando, DEVM prædestinare homines ad vitam æternam, quia præuidit futuram eorum fidem, & præsciuit eos credituros sibi efficaciter, & perseueranter, perspicuum est ex iis, quæ scripta reliquit in lib. 83. quæstionũ q. 68. Et in expositione aliquot propositionũ huius *S. August.* epistolæ, num. 55. & 60. vbi sic ait: Quid ergo elegit DEVS in eo, quem prædestinauit ad vitam æternam? Si enim nullo merito, non est electio: æquales enim omnes sunt ante meritum, nec potest in rebus omnino æqualibus, electio nominari. Sed quia SPIRITVS sanctus non datur nisi credentibus, non elegit DEVS bona opera hominis; quæ ipse largitur ei; sed elegit tamen fidem: nisi enim quis credat in eum, & in accipiendi voluntate permaneat, non accipit SPIRITVM sanctum, per quem infusa charitate, bonũ operari possit. Non ergo elegit DEVS opera cuiusquam in præscientia; quæ ipse daturus est; sed fidẽ elegit in præscientia, vt quem sibi crediturum esse præsciuit, ipsum eligeret, cui SPIRITVM S. daret, vt bona operando, etiam vitam æternam consequeretur. Sic Augustinus.

109 *Præscientiam fidei non esse causam prædestinationis.* At enimuerò, præscientiam fidei non esse rationem prædestinationis hominum, nullius est negotij multis & apertis Scripturæ testimoniis ostendere, est enim ipsa fides opus DEI, & donum eius, gratis datum homini, & est vnus ex primis effectibus ipsius prædestinationis; tantum abest vt sit ratio, & causa eius. Hoc demonstrant, & confirmant illæ, quę sunt in diuina Scriptura sententię. *Hoc* *Ioan. 6.* *est opus* DEI, dixit Iudæis Dominus Ioan. 6. *vt credatis in eum, quem misit ille.* Et Paulus ad Ephes. 2. *Gratia estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis,* DEI *enim do-* *Locus Lucæ Act. cap. 7.* *num est.* Ad hoc ipsum probandum perefficax & illustris est sententia illa B. Lucæ Actor. 13. *Crediderunt*, inquit, *quotquot erant præordinati ad vitam æternam.* Non dixit præordinatos fuisse ad vitam æternam, quotquot præuidit DEVS credituros: sed contra potius, credidisse (efficaciter nempe, ac perseueranter) quotquot erant præordinati ad vitam æternam: præordinatio itaque ad vitam æternam, assignatur vt causa & ratio cur crediderint. Quid multa? Si ipsum cogitare, quod maxime videtur proprium esse hominis, & in eius potestate, affirmat Paulus pen- *2. Cor. 3.* dere magis à DEO, quàm à nobis: *Non sumus*, inquit, *sufficientes cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex* DEO *est.* Quanto minus à nobis est ipsum credere, quod cum sit supernaturale quippiam & diuinum, non solùm ratione obiecti, sed etiam propter difficultatem ex parte intellectus nostri, & propter summam certitudinem, qua opus est in credẽdo, exigit singulare quoddã, & supernaturale DEI auxiliũ? Quod significauit Dominus, cum dixit Ioan. 6. *Nemo potest*

potest venire ad me(scilicet per fidem, vt interpretatur Augustinus) *nisi* PATER *qui misit me, traxerit eum.*

Id porrò, quod Augustinus locis suprà memoratis dixerat, DEVM præuidendo futuram hominũ fidem, prædestinasse eos; postea diuinarum Scripturarum intelligentior & doctior factus improbauit, atque damnauit, & sincerum verũque iudicium & sententiam suam scriptam testatamque reliquit in 1. lib. Retract. cap. 23. his fermè verbis: Quod dixi: Non elegit DEVS opera cuiusquam in præscientia, sed fidem: vt quem sibi crediturum esse præsciuit, ipsum elegerit, cui SPIRITVM sanctum daret, vt bona operando, etiam vitam æternam consequeretur, ideo dixi, quia nondum diligenter quæsieram, nec adhuc inueneram, qualis sit electio gratiæ: quæ profectò non est gratia, vt dixit Apostolus, si eam merita vlla præcedant; ne quod datur, non secundum gratiam, sed secundum debitum, reddatur potius meritis, quàm gratis donetur. Illud etiam quod dixi: Quod credimus, nostrum est: quod autem bonum operamur, illius est, qui credentibus dat SPIRITVM sanctum: non vtique dixissem, si iam sciuissem, ipsam quoque fidem inter DEI munera, quæ dantur per SPIRITVM sanctum, reperiri. Vtrumque nimirum, & credere, & bonum operari, nostrum est, propter arbitrium voluntatis: & vtrumque DEI est, datum ab eo per SPIRITVM fidei & charitatis. Neque enim sola charitas, sed sicut scriptum est: *Charitas cum fide à* DEO PATRE *Domini nostri* IESV CHRISTI. Et quod paulò pòst dixi; nostrum esse credere & velle; illius autem dare credentibus, & volentibus facultatem bene operandi per SPIRITVM sanctum: verùm id quidem est, sed secundum eandem regulam paulò antè datam: est enim vtrumque & ipsius DEI, quia ipse præparat voluntatem: & vtrumque nostrum est, quia non fit nisi volentibus nobis. Hæc Augustinus.

110. *S. Augustini retractatio prioris sententiæ.*

Ad Rom. 11.

VIGESIMA TERTIA DISPVTATIO.

Præscientiam bonorum operum, & bonum vsum liberi arbitrij hominum, non esse causam vel rationem diuinæ prædestinationis eorum ad gratiam, & vitam æternam.

MVLTI veterum, & admodum clari scriptores, quorum nomina proximè superiori disputatione commemorauimus, videntur, sensisse, causam prædestinationis hominum, non esse gratuitam & meram, & solam DEI voluntatem; sed esse diuinam præscientiam bonorum operũ, quæ facturi sunt homines, vel bonũ vsum liberi arbitrij, quo sunt eius gratiæ cooperaturi. Sed hoc videtur contrarium diuinæ Scripturæ, præcipuè autem doctrinæ B. Pauli. Aduersus enim hoc faciunt illæ eius sententiæ ad Rom. capite nono: *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est* DEI. Et Paulò post: *Miserebor cui misereber: & misericordiam præstabo, cui miserebor.* Id etiam demonstrat exemplum Iacob & Esau: *Qui priusquam aliquid egissent boni, aut mali, vt propositum* DEI *maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei: Quia maior seruiet minori, sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* Eôdem spe- 111.

Exod. 33.

Malach. 1.

ctat similitudo illa figuli,& luti, qua vtitur Apostolus dicens: *Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam?* Hinc apparet causam prædestinationis Apostolum facere gratuitam Dei voluntaté, quam alibi vocat consilium,& propositum,& beneplacitum Dei. Quo etiam pertinet

Luca 12. illud Domini. *Gaudete pusillus grex, quia complacuit* Patri *vestro dare vobis regnum.*

Matth. 11. Cuius simile est illud Domini: *Confiteor tibi* Pater, *Domine cœli,& terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus,& prudentibus,& reuelasti ea paruulis. Ita* Pater *quoniam sic placitum fuit ante te.*

112. Quod autem bona opera, quæ facturi sunt homines, non sint causa prædestinationis eorum, sed contra potius, prædestinatio sit causa eorum, & ipsa comprehendantur in prædestinatione, tanquam effectus, satis elucet ex iis, quæ scribit Apostolus in 1.& 2. capite epist. ad Ephes. cum ait: *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate.* Attéde lector, quod his verbis docet nos Apostolus: non enim dixit, nos fuisse à Deo electos & prædestinatos, quia futuri eramus sancti; sed cótra potius, nos fuisse prædestinatos, vt essemus sancti: non enim sanctitas futura hominis, est causa prædestinationis eius; sed contrà, prædestinatio eius, causa est, vt futurus sit ipse bonus,& sanctus. Atque ibi subiungit Paulus: *Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum* Dei *per* Christvm, *secundum propositum voluntatis suæ.* Non dixit, secundum futura opera nostra; sed, *secundum propositum voluntatis suæ.* Et paulò pòst subdit: *In quo etiam nos sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum eius, qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ, vt simus in laudem* Dei, *& gloriam eius.* Et paulò infra: *Gratia, inquit, saluati estis, nō ex operibus, vt ne quis glorietur: ipsius enim sumus factura, creati in* Christo Iesv *in operibus bonis, quæ præparauit* Devs *vt in illis ambulemus.* Ecce tibi, Devs præparauit bona opera, vt in illis ambulent, qui prædestinati sunt. Cum igitur prædestinatio sit, vt docet Augustinus, præparatio beneficiorum,& donorum Dei, quibus homo promouēdus,& perducendus est, ad vitam æternam; liquet profectò, præuisionem bonorum operum, non esse causam prædestinationis, sed ipsa bona opera esse prædestinationis effectū. Huc item facit illud eiusdem Apostoli, quod est in 1. cap. poster. epist. ad Timoth. his verbis: *Qui nos liberauit, & vocauit vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum.*

113. Hoc ipsum ita possemus etiam argumentari. Non potest dubitari, quin aliquorum prædestinatio fiat sine vlla præuisione operum,& meritorum: id enim liquidò cernitur in paruulis baptizatis,& ante vsum rationis morientibus. Cum igitur similis sit omnium hominum prædestinationis ratio, sicut eadem est natura, idem vltimus finis, eadem necessitas diuinæ gratiæ; idem profectò de prædestinatione omniū electorū sentire cōuenit: Nec verò dici potest, istos paruulos fuisse prædestinatos ob bona opera, quæ facturi fuissent, si vixissent; tū quia perspicuè dixit Apostolus, omnes homines manifestandos esse ante tribunal

2. Ad Cor. 5. Christi,& recepturos siue bonum, siue malum, prout quisque gessit in corpore: nō dixit, prout gesturus erat, sed, prout gessit. Tum etiam, quia si Devs remuneraret hominem ob bona opera, quæ facturus erat, si vixisset; similiter etiā puniret hominem ob peccata quæ admisisset, si diutius vixisset: id tamen & impium est,& contrariū diuinæ Scripturæ, quæ in libro Sapientiæ cap. 4. ait, quosdam ex numero prædestinatorum, ex hac vita esse raptos, ne malitia deprauaret cor eorum; si enim vita eis prorogata fuisset, in peccata mortifera essent prolapsi. Dicet quispiam, Devm prædestinasse istos infantes, quia præuidit eos baptizatum

zatum iri. Sed hoc à nobis facit; ex gratia enim DEI fuit, vt ante mortem baptizarentur: & ipse baptismus ad gratiam DEI, non ad opus hominis refertur, testante Apostolo in epistola ad Titum: *Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis* SPIRITVS *sancti, quem effudit in nos abundè.* Hanc porrò à prædestinatione huiusmodi infantium petitam rationem, fusè tractat, & validè vrget Augustinus in epistola 150. quæ scripta est ad Sixtum, & in libro de prædestinatione sanctorum à capite duodecimo vsque ad 16. *Ad Tit. 3.* *S. Augustin.*

Illa quoque mihi ratio prævalida videtur. Quicumque ordinatè vult finem, & media ad finem; prius, ordine rationis, vult finem, deinde media propter finē. Finis etenim, sicut in esse cognito, ita in esse volito, prior est quàm media: neque enim media appetuntur ab homine, nisi propter finem; & mensura, & modus mediorum petitur à fine: quò fit, vt volitio mediorum necessariò præsupponat volitionem finis. Hinc necessariò efficitur atque concluditur, prius esse, rationis ordine, velle DEVM dare alicui vitam æternam, deinde autem, velle illum habere media, quæ perducunt eum ad vitam æternam; inter quæ media, & bona opera, & bonus liberi arbitrij vsus numerari debent. Non igitur DEVS prædestinat homines ad vltimum finem, ob præscientiam bonorum operum, quæ illi facturi sunt. Verùm nos latius hæc ac subtilius disceptanda ac diiudicanda relinquamus Theologis scholasticis. 114.

VIGESIMAQVARTA DISPVTATIO.

QVEMADMODVM *supradictam opinionem nonnulli bonam in partem interpretari, & cum sententia beati Augustini conciliare voluerint.*

NON defuerunt ante aliquot annos, quidam in Theologia graues, & docti scriptores; & in primis Ruardus Tapperus in explicatione art. 7. & Dryedon in lib. de concordia liberi arbitrij, & diuinæ prædestinationis, part. 2. cap. 3. in solutione tertij argumenti; qui censuerunt, in hac quæstione de prædestinatione, B. Augustinum reuera non dissentire ab antiquis Patribus: licet id putauerint Episcopi Galliæ, tempore ipsius Augustini, quemadmodum scripsere ad eū Prosper, & Hilarius. Aiunt enim isti, veteres illos patres, nomine prædestinationis intellexisse vltimū duntaxat eius effectū, qui est retributio vitæ æternæ; quam profectò DEVS non aliter dare homini decreuit, quàm propter bona eius opera. Hoc autē proculdubio verissimū est, neque id negauit, nec negare potuit Augustinus; cū id plurifariam doceat diuina Scriptura, vocans æternam vitā, mercedem bonorum operum, & coronam iustitiæ. Hac porrò ratione verum est, quod Patres illi dixerunt, caussam prædestinationis, meritoriam nempe, esse bona hominum opera, 115. *Tapperus.* *Dryedon.*

& bonum liberi arbitrij vsum. At verò S. Augustinus ipsam prædestinationis rationem à prima eius origine repetens, aduertit, ipsa bona opera esse ipsius prædestinationis effectus: viditque prædestinationis initium, quod est separare aliquos ex massa perditionis, qua cuncti mortales ob primi hominis præuaricationem, & ob peccatum originale, immersi tenentur, aliis in ea massa dimissis; quod sanè præcedit omnia bona opera. Quapropter referens hoc ipse ad gratuitam DEI bonitatem, & inscrutabilia eius iudicia, dixit, nullam prædestinationis esse causam ex parte hominis, sed eam à mera DEI voluntate prouenire. Quæstiones certè de gratia, libero arbitrio, prædestinatione, ac meritis hominum, nō fuisse in Ecclesia CHRISTI ante Pelagianorum hæresim, subtiliter, enucleateque tractans, Augustinus ipse auctor est in libro de prædestinatione Sanctorum cap. 14. & in lib. de bono perseuerantiæ cap. 11.

116. Alij sententiam Græcorum, & B. Augustini hunc in modum conciliant. Distinguunt duplicem causam prædestinationis, meritoriam scilicet, & finalem, docentque eorum, quæ in ipso contextu, & serie prædestinationis continentur, alia præcedere gratiam iustificantem, partim ab æterno, vt est DEI electio, & prædestinatio; partim ex tempore, vt vocatio, & præparatio, & iustificatio ad accipiẽdam iustitiam: & respectu quidem horum, nulla est in homine, nec esse potest causa meritoria, cum omne meritum hominis proueniat à gratia iustificationis, & qui contra sentiret, indubiè saperet Pelagianismum. Potest tamen esse respectu istorum causa finalis, nam ista ordinantur ad ea, quæ consequuntur iustificationem, vt sunt augmẽtum gratiæ, & retributio vitæ æternæ, hæc enim sunt finis illorum. Vnde Paulus ad Ephesios capite primo: *Prædestinauit nos*, inquit, *vt essemus sancti, & immaculati coram ipso in fide, & charitate.* Respectu autem eorum, quæ sequuntur iustificationem, est in homine causa meritoria: homo etenim benè operando ex gratia, quam accepit in iustificatione, meretur & augmentum gratiæ, & præmium vitæ æternæ. Augustinus igitur negans causam prædestinationis ex parte hominis, respexit ad gratiam iustificationis, & ad DEI auxilia, quæ ipsam præcedunt in homine, quorum vidit nullam esse posse ex parte hominis, causam meritoriam. Græci verò patres, aientes, DEUM prædestinasse homines ob eorum præuisa merita, respexerunt ad illa duo, quæ sequuntur gratiam iustificationis, præcipuè autem ad retributionem vitæ æternæ.

117. Nec dissimilis est aliorum quorundam ratio conciliandi Augustinum cum Græcis patribus. Aiunt duplicem esse electionem; & prędestinationem; & vnam quidem esse ad gratiam; quam constat esse omninò gratuitam, nec ob bonorum operum præuisionem posse fieri, cùm nullum bonum opus & meritum gratiam præcedere queat: & de hac solùm, aut certè principaliter Augustinum agere, vtpote disputantem cùm Pelagianis arbitrantibus, posse hominem bono liberi arbitrij vsu promereri DEI gratiam. Alteram porrò electionem & prædestinationem hominis dicunt esse ad gloriam & vitam æternam, quam negant fieri gratuitò sed ex præuisione meritorum; quippe cùm DEUS voluerit vitam æternam dare homini non gratis, sed ob bona eius merita, tanquam bonorum eius operum mercedem, & coronam iustitiæ. Huiusmodi quoque est sententia nostri Gabrielis Vazquez, quam is in prima sua parte doctè coplosèque explicatam, validèque firmatam tradidit; vir sanè in tractandis Theologiæ quæstionibus magno ingenio, & acri iudicio, exactáque cura & diligentia præditus.

VIGE

VIGESIMAQVINTA DISPVTATIO.

An interpretatio huius loci Apostolici, quam tradit Ambrosius Catharinus, & sententia eius de prædestinatione sit probabilis, & cum sacrarum literarum doctrina consentiens.

ARBITRATVR Catharinus, DEVM omnes homines dilexisse ab æterno,& ordinasse ad vitam æternam,nullo prorsus excluso: ita vt nemo hominum sit, aut fuerit, aut futurus sit, cui DEVS ex se,non voluerit dare vitam æternam. Sed enim putat,non pari ratione ordinasse DEVM omnes homines ad vitam æternam. Distinguit enim duas classes, siue duos ordines hominum; & alteros vocat generali nomine,saluandos; alteros autem proprio nomine, appellat prædestinatos. Huiusmodi sunt, quos DEVS præ cæteris dilexit,& singulariter elegit,& efficaciter vocauit, & immutabili decreto suæ voluntatis absolutè voluit eos saluari; ipsosque tot,& tantis gratiæ suæ donis cumulauit,tamque firmis prouidentiæ suæ muniuit præsidiis,vt ineffabiliter (salua tamen semper voluntatis eorum libertate) peruenturi sint ad vitam æternam. Hos ait propriè appellari prædestinatos, quasi præ cæteris destinatos,& ordinatos ad gloriam: & ad hos pertinere quod dixit Dominus: *Quos* PATER *dedit mihi, nullus rapiet de manu mea.* Atque horum hominum prædestinationis prima causa non est alia, nisi gratuita DEI bonitas, & beneficentissima eius voluntas. Horum caput fuit CHRISTVS Dominus,deinde beatissima Deipara virgo MARIA, tum Apostoli, cæterique insignes viri sancti. Denique de istis Catharinus interpretatur, quæ scribit Paulus hoc loco,vsque ad finem capitis octaui,& in cap. 9. de electione, & prædestinatione Sanctorum. Istos enim dicit esse, quos Paulus vocat,secundum propositum vocatos: istis omnia cooperari in bonum: istos DEVS præsciuit, id est, præ cæteris nouit notitia approbationis: istos prædestinauit, id est, præ omnibus, & ante omnes destinauit ad conformitatem imaginis Filij sui: istos potentiùs vocauit, copiosiùs iustificauit, splendidiùs magnificauit: istos nemo accusare,nemo damnare,nemo à DEI charitate separare potest;quia immobiliter prædestinati sunt ad gloriam. Nec istorum augeri numerus potest, nec minui.Quibus denique tanta inest de futura gloria,& præsentis gratiæ certitudo,vt vnusquisque eorum vnà cum Paulo fidentissimè dicere possit: *Certus sum,quia neque mors,neque vita,neque Angeli,neque vlla creatura poterit nos separare a charitate* DEI, *quæ est in* CHRISTO:

Catharinus in hoc,& sequens caput huius epistola, & in libro suo de prædestinatione. 118.

Ioann.10.

Ad Rom. 8.

119. Quos autem generali nomine Catharinus vocat saluandos(qui est alter ordo hominum, qui ordinantur à DEO ad vitam æternam) eos censet DEVM non absolutè,sed conditionaliter velle saluare, nimirum si cooperentur gratiæ suæ; & istis DEVM dare sufficiens auxilium ad consequendam salutem. Ait præterea, multos istorum non saluari, sed nonnullos tamen eorum saluari; eos autem

destinare DEVM ad vitam æternam, ob eorum præuia merita. Hæc est summa Catharini sententiæ, & quam eius tradit explicationis, atque confirmationis.

Sixtus Senensis. Sixtus Senensis in libro sexto Bibliothecæ sanctæ, in annotatione 248. ait, se hanc Catharini præceptoris sui opinionem, adeò veram multo tempore credidisse, & pacandis, consolandisque hominum conscientiis efficacem, & redarguendis huius temporis hæreticis, qui animos simplicium hominum desperatione implent, potentem; vt eam ipse per decem annos in multis, & præcipuis Italiæ vrbibus, pro concione, explicauerit, ingenti audientium plausu, simulque gaudio. Sed cùm postea ipse animaduerteret, secumque reputaret, eam opinionem multis, & magnis premi difficultatibus, & angustiis; & à plerisque doctis, & piis Theologis improbari: satiùs duxisse, ab eius prædicatione desistere, quàm pio eruditorum iudicio improbata, & damnata docere. Et hæc quidem Sixtus.

120. *Catharini sententia refellitur.* Ego istam Catharini opinionem à plerisque Theologis meritò improbatam, & reiectam esse censeo. Illa enim distinctio hominum in prædestinatos, & in saluandos, qui tamen non sunt prædestinati; & quòd multi saluantur, qui non sunt prædestinati; nouum planè inuentum, & commentum est, nec Patribus, nec paulò antiquioribus vllis Theologis cognitum, nedum probatum, & placitum. Cùm enim vna sit natura, & ratio omnium hominum, qui saluantur; & vnus DEVS, qui saluat omnes, qui saluantur; & vnus finis vltimus, in quo perfecta hominis salus est posita; & eadem omnibus proposita sint media ad comparandam salutem; videtur rationi maximè dissentaneum, & simile figmento, duplicem facere ordinem, atque rationem eorum, qui saluantur. Præsertim verò cùm, etiam confessione istorum, vna sit, eademque ratio omnium reprobandorum, & damnandorum. Quid, quod isti sententiæ aduersatur euidenter, diuina Scriptura? Docet enim apud Danielem, cap. 12. & in libro Apocalypsis, cap. 13. & 20. omnes, qui saluantur, esse scriptos in libro vitæ; & quicumque in eo libro scripti non sunt, damnatum iri, & perituros esse. Liber autem vitæ, secundum interpretationem Patrum, & Theologorum, denotat æternam, atque immutabilem DEI electionem, & prædestinationem hominum ad vitam æternam. Huc etiam spectat illud, quod dixit Dominus, & refert Matthæus cap. 15. *Locus Matthæi cap. 15.* *Omnis plantatio, quam non plantauit* PATER *meus cælestis, eradicabitur.* Quid est, quos DEVS plantat, eos non eradicari; & quos non plantat, eradicatum iri, non aliud profectò, nisi: Quos DEVS immutabili consilio, & decreto voluntatis suæ prædestinauit ad gloriam, eos nequaquam perituros: qui verò de numero electorum, & prædestinatorum non sunt, indubiè perituros? Verùm ampliorem, & subtiliorem aduersus Catharinum disputationem quærat lector apud scriptores Theologos huius nostræ ætatis, qui post Catharinum de prædestinatione scripserunt.

VIGESIMASEXTA DISPVTATIO.

An qui prædestinatus est à DEO, *ad vitam æternam, possit aliquando excidere* DEI *gratia, & in mortali peccato esse.*

SVPER

SVPER ILLIS VERBIS:

Certus ſum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate DEI, quæ eſt in CHRISTO IESV Domino noſtro. *Verſu 38. & 39.*

ILLVD: *A charitate* DEI, dupliciter intelligi poteſt: dicitur enim charitas DEI, & qua DEVS diligit nos, & qua nos diligimus DEVM: & ſecundum vtramque ſignificationem, explanatores huius loci interpretantur illa verba, alij priorem ſignificationem, alij poſteriorem ſequuti. Nam quod aiunt quidam, ſermonem Græcum excludere poſteriorem ſignificationem, futile eſt: ex aliis namque locis Scripturæ conſtat, Græcam vocem vtrique amori, & DEI erga hominem, & hominis erga DEVM ſeruire. Patet hoc ex illis verbis Domini Ioan. 5. *Cognoui vos, quia dilectionem* DEI *non habetis in vobis.* Id eſt, quia DEVM non diligitis; vbi pro dilectione eſt Gręca vox, ἀγάπη, eadem nempe, quę eſt hoc loco. Videri tamen poſſet prior eius vocis ſignificatio, magis congruere textui, ſi quis antecedentia eius, & conſequentia perpendat. Secundum quam ſignificationem erit hic eorum verborum ſenſus: Quidnam accidere nobis poſſit tam triſte, & acerbum, quòd DEVS, qui nos tantopere amat, non ita moderetur, & gubernet, vt nequaquam deficiamus ab ipſo, & à ſalute decidamus. Expoſita enim perinſigni DEI charitate erga electos, qua eos præſciuit, prædeſtinauit, vocauit, iuſtificauit, glorificauit, & FILIVM donauit, & omnia in bonum eorum conuertit: aptiſſimè Paulus ſubiunxit illud, quod paulò ſuprà dixit, & quod hoc etiam loco repetit, & confirmat, nihil prorſus eſſe, aut eſſe poſſe, quod à tali, ac tanta DEI dilectione ſeparare poſſit electos eius. 121.

Sedenim poſteriorem ſignificationem ſequutus eſt Auguſtinus, & plerique Latinorum Theologorum, charitatem DEI interpretantes, qua ſancti, & electi diligunt DEVM, cuius charitatis inſuperabilem vim, atque potentiam mirificè Salomon expreſſit Canticorum cap. vlt. illis verbis: *Fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio: Lampades eius, lampades ignis, atque flammarum. Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. Si dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione, quaſi nihil deſpiciet illam.* Illa vox, *fortitudo*, non eſt in Græcis codicibus, neque habere videtur aliquid ſibi reſpondens in textu, ſicut habent aliæ voces, quibus annumeratur: nec eà in omnibus Latinis codicibus legitur: quamobrem nonnulli putant redundare, & remouendam eſſe à textu. Sed lectioni noſtræ ſuffragatur B. Hieronymus in epiſtola ad Algaſiam, in reſponſione ad quæſt. 9. citans enim hunc locum, legit hanc vocem, *fortitudo.* Illud: *Quæ eſt in* CHRISTO IESV *Domino noſtro*, tripliciter interpretari licet: Primùm ſic: à charitate DEI, quam DEVS exhibuit; & maximè declarauit per CHRISTVM, tradens eum in mortem pro ſalute noſtra. Deinde ita: à charitate, quæ à DEO nobis infuſa, & donata eſt per meritum CHRISTI; tum, hoc modo, à charitate DEI, qua CHRISTVS, vt homo eſt, ſupra omnes excelluit. Sed duæ priores interpretationes ſunt aptiores, atque probabiliores. 122. *Locus Cantic. cap. vlt.* *S. Hieron.*

123. Cæterum, quod Apostolus & hoc loco, & paulò suprà dixit, nec se, nec alios
An prædesti- electos, & prædestinatos posse vlla ratione separari à charitate DEI, id locum
nati possit præbuit quæstioni: An qui prædestinati sunt, possint aliquando esse sine gratia
... gratia DEI, & in peccato mortali. Si enim prædestinati, ex Apostoli sententia, non
...idere. possunt à DEI charitate separari; ergo non possunt esse sine gratia DEI, & in
peccato mortali: nam neque charitas potest esse sine gratia, nec potest esse vnà
S. Hieron. cum peccato mortali. Refert S. Hieronymus in libro 2. aduersus Iouinianum,
sensisse ipsum, & docuisse, hominem semel verè baptizatum, & iustificatum,
non posse vnquam ampliùs decidere à gratia, & in peccatum labi mortale. Si
autem peccatum faciat mortale, non fuisse illum verè baptizatum in SPIRITV
Sancto, sed in aqua tantùm; sicut Simon Magus: neque eum vnquam habuisse
veram iustitiam. Quem errorem ait B. Hieronymus fuisse damnatum & Romæ,
& in quodam Africano Concilio. Itaque secundum istius sententiam, omnes,
qui sunt in gratia, etiam sunt prædestinati; & qui sunt prædestinati, semper sunt
in DEI gratia, nec ab ea decidere possunt. Videtur, in speciem, iuuare hanc sen-
tentiam, quod scripsit B. Ioannes cap. 3. primæ epistolæ suæ, eum, qui natus ex
DEO est, non peccare, nec peccare posse. Ab hinc ducentis circiter annis alius
quidam hæreticus nomine Vviclef dixit, omnes prædestinatos semper esse in
gratia, etiamsi videantur peccatores: contrà verò, reprobos nunquam in DEI
gratia esse. Quæ sententia cum aliis compluribus eiusdem erroribus damnata
est in Concilio Constantiensi.

124. Sed nos primò manifestis è diuina Scriptura petitis exemplis demonstre-
Prædestina- mus, etiam ipsos prædestinatos posse, ad aliquod tempus, esse sine DEI gratia, &
tos posse, ad in peccato aliquo mortali. Prædestinatus nempe fuit Aaron; is tamen grauiter
tempus, esse peccauit, & offendit DEVM in conflatione vituli. Prædestinatus item erat Da-
sine gratia Dei. uid, & præcipua, insigniique probitate præditus; qui tamen in duo fœdissima
Exod. 32. scelera, adulterij, & homicidij lapsus est. Prædestinati fuerunt Apostoli, & gra-
2. Reg. 11. tia DEI præditi, vt quos Dominus in Sermone, quem in vltima cœna cum
Ioã. 13. & 15 ipsis habuit, mundos fuisse dixit. At illi propter CHRISTI mortem vehementer
Matth. 26. scandalizati sunt, eorumque princeps Petrus, detestando periurio negauit se
Genes. 3. CHRISTI Discipulum esse. Quid ego dicam de primo omnium parente Ada-
mo? hunc enim constat fuisse à DEO cum gratia creatum, & posteà lapsum esse
Adamum in peccatum, quo se, suámque perdidit posteritatem; à quo tamen peccato libe-
fuisse saluũ. ratum eum fuisse, æternámque consequutum esse salutem, concors est Patrum
sententia, & vniuersalis Ecclesiæ, ac populi fidelis sensus. Audi lector, quid super
S. Augustin. ea scriptum reliquerit Augustinus in epistola 99. quæ ad Euodium scripta est;
De illo, inquit, primo homine, patre generis humani, quòd CHRISTVS, cùm
descendit ad inferos, inde eum liberauerit, Ecclesia ferè tota consentit: quod
eam non inaniter credidisse credendum est, vndecumque hoc traditum sit,
etiamsi canonicarum Scripturarum expressa non proferatur authoritas, quan-
Genes. 1. quam illud, quod in cap. 10. libri Sapientiæ scriptum est: *Hæc* (Sapientia) *illum,
qui primò factus est à DEO, patrem orbis terrarum, cùm solus esset creatus, custodiuit, &
eduxit illum à delicto suo, & dedit illi virtutem continendi omnia.* Hoc, inquam, quod
ibi scriptum est, magis pro hac sententia, quàm pro vllo alio intellectu facere
videtur. Hæc Augustinus. Tatianus certè, qui contrarium docuit, hæreticus fuit,
Irenæus. & ab Ecclesia damnatus. Videat lector Irenæum lib. 3. aduersus hæreses, cap. 21.
Epiphanius. & libro 3. à capite 34. vsque ad 39. & Epiphanium contra hæresim 46.

125. Si, qui sunt prædestinati, non possent DEI gratia excidere, quorsum specta-
1. Corint. 10. rent crebræ illæ Pauli exhortationes: *Si quis se existimat stare, videat ne cadat?*
consi

considera te ipsum, ne & tu tenteris: Nolite amittere confidentiam vestram. Videte ne in vacuum gratiam DEI *recipiatis. Cum timore & tremore salutem vestram operamini.* Et in Apocalypsi cap. 2. ita scriptum est: *Habeo aduersum te pauca, quod charitatem tuã primam reliquisti. Memor esto itaque, vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac.* Si prædestinati non possunt gratiam amittere, & rursus eam per pœnitentiam recuperare, frustrà igitur dedisset DEVS Ecclesiæ potestatem remittendi peccata; & frustrà instituisset Sacramentum Pœnitentiæ. Si enim hoc Sacramentum non potest ad prædestinatos pertinere, quia non possunt illi gratiam DEI amittere, reprobis autem, & non prædestinatis, nihil potest proficere, ad consequendam nempe salutem æternam; ergo sine vllo, aut certe perquam exiguo fructu institutum esset hoc Sacramentum. *Ad Gal. 6. Ad Heb. 11. 2 Cor. 6.*

Illud porrò, quod ad eius sententiæ confirmationem, ex B. Ioanne allatum est, omnes, qui nati sunt ex DEO, peccare non posse, quia semen DEI manet in eis, & quia ex DEO nati sunt, varias habet interpretationes: sed nulla earum tamen sententiam, quam dudum confutauimus, adiuuát. Prima interpretatio est B. Augustini super eo loco, interpretantis, non posse eos peccare ex ea parte, qua renouati sunt, & ex DEO nati: sed si peccant, aliunde id prouenit. Persimilis est interpretatio Caietani: Natiuitas, inquit, hominis, & regeneratio eius non potest esse causa peccandi, non potest inducere, vel inclinare hominem ad peccandum. Secunda interpretatio est eiusdem Augustini in libro de natura, & gratia capite 14 qui illud: *Non potest peccare*, interpretatur, non debet peccare, siue, non licet ei peccare: ob acceptam videlicet tantam à DEO gratiam vt filius eius factus sit. Tertia interpretatio est Occumenij, illud, *non potest*, interpretantis, non vult: quemadmodum Ioseph dominæ suæ dixit: *Quomodo possum hoc malum facere*: pro eo quod est, non volo, siue non possum velle malum hoc facere. Quarta interpretatio est B. Hieronymi in libro 2. contra Iouinianum, interpretantis, non posse eum, qui natus ex DEO est, peccare quandiu scilicet manet filius DEI, & quandiu semen DEI manet in eo; vt si diceremus, non potest iustus esse iniustus, nimirum quandiu iustus est. Quinta interpretatio est de his qui nati sunt ex DEO secundum æternam DEI prædestinationem ipsorum ad vitam æternam: isti enim quamuis possint (per aliquod tempus) esse in peccato aliquo mortali, non possunt tamen in extremo vitæ articulo habere peccatum mortale, & cum eo ex vita decedere. Ad hunc verò intellectum & sententiam interpretari conuenit, quod dixit dominus Matth. 24. Nõ posse electos in errorem induci, & quod dixit Ioan. 10. Neminem posse electos de manu sua rapere: & quod Apostolus hoc loco ait, prædestinatos nulla re separari posse à charitate DEI. Hæc omnia commode intelliguntur de extremo vitæ articulo. Sexta interpretatio est, voluisse B. Ioannem declarare illis verbis admirabilem vim & efficacitatem diuinæ gratiæ sanctificãtis hominem, & omne peccatum mortale ab eo prorsus excludentis, nec vllum mortalis peccati consortium & societatem admittentis: vt dictum hoc esse videatur ad ostendendum discrimen habitus diuinæ gratiæ sanctificantis hominem ab habitu virtutis moralis humano studio acquisitæ nam ille, nullum esse patitur in homine peccatum mortale: cum hoc autem, potest esse in homine peccatum aliquod mortale, etiam cõtrarium ipsi habitui: exempli gratia: cum habitu moralis temperantiæ potest esse in homine vnum aliquod peccatum intemperantiæ; neque enim habitus virtutis temperantiæ tollitur, & corrumpitur per vnum contrarium actum intemperantiæ, sicut nec per vnum actum temperantiæ acquiri potest.

126. Loci 1. epist. S. Ioãnis cap. 3. Sex interpretationes. S. Augustin. Caietanus. S. Augustin. Occumenius Genes. 39. Hieronymus Auctoris interpretatio.

VIGESIMASEPTIMA DISPVTATIO.

Etiam eos, qui non sunt prædestinati, & sunt præsciti, ad æternam damnationem, posse nihilominus tamen aliquando esse sine peccato mortali, & habere veram iustitiam & gratiam
DEI.

127. SICVT ostendimus, eos, qui prædestinati sunt, posse aliquando esse sine DEI gratia, & in peccato mortali; ita qui non sunt prædestinati ad vitam æternam, sed præsciti ad æternam damnationem, posse, ad tempus aliquod, esse bonos, & iustos, & DEI gratia præditos, licet multis exemplis, quæ in diuina Scriptura leguntur, demonstrare. Principio, rex Saul, cum electus est in regem, non solùm Saul erat bonus, sed etiam tantæ probitatis erat atque innocentiæ, vt scriptum sit, in cap. 9. lib. 1. Reg. non fuisse de filiis Israël meliorem illo. In eodem tamen lib. cap 16. & 29. proditum est, recessisse DEVM ab ipso, & reprobatum esse atque damnatum, vt perspicuè traditur in priore libro Paralipomenon cap. 10. idemque confirmat S. Augustinus libro 1. ad Simplicianum quæstio. 2. idemque disertis verbis confirmat B. Gregorius in expositione 1. lib. Regum super illis verbis: *Tulit Samuel lenticulam olei, & effudit super caput eius.* Iudam quoque, cùm est electus ad Apostolatum, fuisse virum bonũ, censet S. Basilius in epistola ad Chilonem & alij complures Doctores. Nicolaus, vir bonus erat, & vt talis, inter septem Diaconos vnà cum B. Stephano electus est ab Apostolis. Quid ego dicam de Lucifero? quem cum gratia fuisse à DEO creatum, censent Theologi, & sancti Patres? Nam quod vaticinatus est Isaias capite 14. in persona regis Babylonis de felicitate, & gloria eius, & de calamitate & exitio, & Ezechiel capite 28. sub typo regis Tyri, ea referunt ad Luciferum, id autem colligi potest ex illis verbis Domini: *Ille in veritate non stetit.*

S. Augustin. S. Gregorius. Iudas proditor. S. Basilius. Act. 6. Ioan 8.

128. Sed huius rei nullum est memorabilius, & admirabilius, simulque terribilius exemplum, quam Salomonis: quem à primo, non modo virum bonum fuisse, sed etiam DEO præcipuè dilectum, & familiarem, docet nos diuina Scriptura libro 3. Regum cap. 3. & lib. 2. Paralipomenon cap. 7. cum verò fuisse postea reprobatum & damnatum, non obscurè indicat eadem diuina Scriptura libro 3. Regum cap. 11 & in libro Ecclesiastici cap. 47. Non me fugit, non deesse Auctores minime obscuros, qui putent Salomonem resipuisse, & dignam egisse pœnitentiam, æternamque consecutum salutem. Inter hos est B. Hieronymus super cap. 43. Ezechielis, & super caput primum libri Ecclesiastæ, vbi refert hanc esse Hebræorum sententiam, affirmantium, librum illum fuisse à Salomone compositum in signum, & testimonium pœnitentiæ, quam de peccatis suis egerat. Idem tradit & Hilarius super Psalmum 52. & Paulus Burgensis in additionibus suis super caput 2. secundi Regum.

Saluusne sit, an dãnatus rex Salomõ.

Salomonẽ esse saluũ censuerũt Hieronymus, Nazianzenus, Hilarius, Paulus. Burgensis.

Complu

Complures tamen visi sunt putasse, Salomonem fuisse reprobatum à DEO, 129.
& damnatum æternis suppliciis. Et id quidem non obscurè indicare videntur S. Basilius in epistola quam scripsit ad Chilonem, & sanctus Hieronymus in epistola 132. quæ scripta est ad Vitalem, & Cyrillus lib. 7. contra Iulianum Apostatam, & B. Augustinus in præfatione Psalmi 126. Sed apertius id expressinsque dixerunt S. Cyprianus, Chrysostomus, Augustinus, Gregorius, Beda, Rabanus, & Lyranus. Cypriani verba in epistola quinta primi libri epistolarum hæc sunt: Salomon, & Saul, quamdiu in viis Domini ambulauerunt, datam sibi gratiam tenere potuerunt: recedente ab illis disciplina Domini, recessit & gratia Chrysostomus in sermone quodam de Pœnitentia, Salomon, inquit, nesciens pœnitentiam, perdidit gratiam. S. Augustinus libro 22. contra Faustum Manichæum, cap. 81. ita scribit: Salomon plurimas habuit vxores, magis ad libidinem, quàm ad propaginem: & à DEO improbatus & reprehensus his verbis est, vt appellaretur amator mulierum: & inde ad profundum Idololatriæ lapsus, & demersus est. Et in eiusdem lib. capite 88. sic ait: Dauid grauissimum iniquitatis vulnus, pœnitentiæ humilitate sanauit. Salomonem autem vehementer arguit, atque condemnat sacra Scriptura, nihilque de pœnitentia eius, vel de indulgentia DEI erga illum omnino commemorat. S. Gregorius in libro 2. Moralium capite 3. docens, in Scriptura vocabulum noctis, vel nocturni temporis, non rarò significare pœnam Reprobationis, extremæque damnationis, in hunc modum scribit: A qualitate temporis sæpe finis exprimitur actionis: sicut non rediturus ad veniam, ad proditionis perfidiam Iudas nocte exisse perhibetur. Et auaro, & iniquo diuiti dictum est: *Hac nocte repetent animam tuam abs te.* Anima quippe quæ ad tenebras ducitur, non in die repeti, sed in nocte memoratur. Hinc etiam est, quod Salomon, qui sapientiam non perseueraturus accepit, in somnis hanc, & nocte accepisse describitur. Hinc est quod ANGELI ad Abraham, meridie veniunt: punituri autem Sodomam, vesperi ad eam venisse memorantur. Quia igitur beati Iob tentatio ad victoriam deducitur, à die cœpta perhibetur. Sic Gregorius.

Salomonem fuisse reprobatum, & damnatum significant Basilius, Hieronymus, Cyrillus. Expressius id dixerunt Cyprianus, [illegible] sostomus, Augustin. Gregorius, Beda, Rabanus, Lyranus.
3. Reg 11.
Ioan. 13.
Luca 12.
3. Reg. 3.
Genes. 18. & 19.

Hoc ipsum & arbitrantur, & argumentantur Beda in secundum caput Isaiæ 130.
super illis verbis: *Idola penitus conterentur.* Et Rabanus super caput 11. libri tertij Regum, & capite 23. libri quarti, & Lyranus in librum primum Regum capite 7. Argumentantur porrò Salomonem non egisse pœnitentiam, sed denique fuisse damnatum, eo quod Idola, quæ constituerat in gratiam suarum concubinarum, & ingenti cum populi scandalo, nec viuens destruxit, nec saltem in hora mortis, destrui mandauit: ea namque Idola post mortem Salomonis, maximo religionis DEI damno, per annos circiter quadringentos steterunt, atque permanserunt, nempe vsque ad tempora Iosiæ regis, quem ea Idola destruxisse traditur libro quarto Regum cap. 23. Illud quoque præualidum est huius sententiæ argumentum, quod sacra Scriptura nunquam nec in libris Regum, aut Paralipomenon, nec in lib. Ecclesiastici cap. 47. vbi videlicet de Idolatria, & peccatis Salomonis agitur, vllam facit pœnitentiæ Salomonis mentionem: haud dubiè non tacitura, si eam Salomon egisset, rem tanti momenti, & tam memorabilis exempli ad consolandos & animandos peccatores, sicut narrauit pœnitentiam Dauidis, & Manassis, & regis Nabuchodonosor.

2. Reg 12.
4 Reg.
Dan 4.

Nec officit huic sententiæ quod scriptum est in libro 2. Regum cap. 7. de Sa- 131.
lomone illis verbis: *Qui, si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga, & in plagis filiorum hominum: misericordiam autem meam non dispergam ab eo, sicut abstuli à Saul, quem amoui à facie mea. Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum vsque in ater*

Locus lib. 2. Regũ cap. 7.

in æternum ante faciem meam, & tronus tuus erit firmus iugiter. Nam illud: *Misericordiam meam non auferam ab eo.* Bene interpretatur Lyranus de misericordia, quantum ad priuationem regni temporalis, non autem de misericordia, quantum ad æternæ salutis consecutionem. DEVS enim non abstulit Salomoni, & posteris eius propter peccata, quæ admiserat, potestatem, & dominationem regni, nisi tantùm ex parte, remouendo scilicet à regno posterorum eius decem tribus. Et hanc esse germanam illorum verborum intelligētiam, declarat exemplum Saulis; quem dicitur DEVS amouisse à facie sua, quoniam & ipsi, & posteris eius abstulit regnum, fecitque vt nullus ex posteritate illius, regnum teneret in populo suo. Idem ipsum pensitanti verba Scripturæ, quæ dudum memorauimus, manifestum est.

VIGESIMAOCTAVA DISPVTATIO.

An qui prædestinati sunt, planè cognitum & certum habere possint citra specialem DEI *reuelationem, se prædestinatos esse à* DEO *ad vitam æternam.*

132. HVIVS temporis hæretici censent, cuilibet fidelium per fidem CHRISTI iustificatorum, esse omnino certum & persuasum oportere, se in gratia DEI, quam accepit, perseueraturum vsque in finem; &, quod necessariò consequens est, se à DEO prædestinatum esse ad vitam æternam. Audiat lector quid in hanc sententiam scribat Caluinus, explanans hæc Apostoli verba: *Certus sum quia neque mors, neque vita, &c. poterit nos separare à charitate* DEI. Sensus horum verborum est, (inquit Caluinus) non esse metuendum, ne adoptionis fidem deleat, quamtumuis diuturna laborum continuatio. Itaque istud scholasticis non obscurè repugnat, qui neminem de sua finali perseuerantia certum esse nugantur, nisi specialis reuelationis beneficio, quod rarissimum ipsi faciunt. Quo dogmate destruitur tota fides: quæ certè nulla est, nisi vsque ad mortem, & post mortem etiam extendatur. Nos autem contra oportet confidere, quod qui cœpit in nobis opus bonum, perficiet vsque in finem Domini IESV. Et idem Caluinus alio loco: Fidelis, inquit, non est, qui non possit, suæ salutis securitati innixus, cum Paulo dicere: *Certus sum, quod neque mors, neque vita, &c. poterit nos separare à charitate* DEI. Et qui diuinæ erga se beneuolentiæ promissione fretus, non possit indubitatam salutis suæ expectationem præsumere. Et alio item loco: Solicitudine, inquit, non perseuerandi liberauit nos CHRISTVS. Nam in postremum respiciunt illæ eius promissiones: *Omne, quod dat mihi Pater, ad me veniet; & eum qui venit ad me, non eiiciam foras. Hæc est voluntas eius, qui misit me,* PATRIS, *ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die.* Et alio loco: *Oues meæ, vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam dabo eis, &*

Ad Ephes. 1. Ioan 6. Ioan. 10.

eis,& non peribunt in æternum,& non rapiet eas quiſpiam de manu mea. PATER *meus, qui dedit mihi,maior omnibus eſt,& nemo poteſt rapere de manu* PATRIS *mei.*Huc etiam referunt iſti verba illa Pauli ad Philippenſes 1. *Confido, quia qui cœpit in vobis opus bonum,perficiet vſque in diem* CHRISTI IESV.Nam pro illo verbo,*confido*,contendunt legi oportere:*Perſuaſus,& certus ſum.* Id enim ſignificat verbum Græcum, quod eſt in eo loco, & ita citatur à B. Auguſtino in libro de gratia, & libero arbitrio,cap.17. Atque hæc eſt hæreticorum ſententia,& eius ſententiæ confirmatio.

Sed iſtam ſententiam damnarunt Patres in Concilio Tridentino,in decreto de iuſtificatione,cap.12.& 13.his verbis:Nemo,quandiu in hac mortalitate viuitur, de arcano diuinæ prædeſtinationis myſterio, vſque adeò præſumere debet, vt certò ſtatuat ſe omnino eſſe in numero prædeſtinatorum: quaſi verum eſſet,quòd iuſtificatus aut non poſſit ampliùs peccare;aut ſi peccauerit, certam ſibi reſipiſcentiam promittere debeat. Nam niſi ex ſpeciali reuelatione ſciri non poteſt,quos DEVS ſibi elegerit. Similiter de perſeuerantiæ munere ſentiendum eſt, de quo ſcriptum eſt: *Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.* Quod quidem aliunde haberi non poteſt, niſi ab eo, qui potens eſt, eum, qui ſtat,ſtatuere,vt perſeueranter ſtet;& eum,qui cadit,reſtituere.Nemo igitur ſibi aliquid certi,abſoluta certitudine polliceatur,tametſi in DEI auxilio firmiſſimam ſpem collocare, & reponere omnes debent. DEVS enim, niſi ipſi gratiæ illius defuerint,ſicut cœpit opus bonum,ita perficiet, operans velle,& perficere. 133. *Refutatio ſuperioris ſententiæ. Concilium Tridentinum.*

Hæc doctrina Patrum nititur, atque fulcitur multis diuinæ Scripturæ teſtimoniis,plurifariam affirmantis,hominem eſſe ignarum, & incertum rerum futurarum.Scriptum nempe eſt:*Ne glorieris in craſtinum,ignorans quid ſuperuentura pariat dies.*Et item: *Beatus homo,qui ſemper eſt pauidus.*Huc etiam ſpectat memorabilis illa,& celebris ſententia Salomonis: *Neſcit homo,vtrum odio, an amore dignus ſit;ſed omnia in futurum ſeruantur incerta.*Quæ verba habent profectò veriſſimam ſententiam, ſi intelligantur de amore DEI, quantum ad æternam electionem, & prædeſtinationem hominum, & de odio reprobationis eorum. Iſta porrò verba luculentè tractans B.Bernardus in confirmationem eius,quod docere hoc loco volumus,ita ſcribit:Quis poteſt dicere,ego de electis ſum,ego de prædeſtinatis ſum ad vitam æternam, ego de numero ſum filiorum DEI? Quis hæc,inquam,dicere poteſt?reclamante nimirum Scriptura:*Neſcit homo,ſi amore dignus ſit,an odio.*Certitudinem itaque non habemus;ſed ſpei fiducia conſolatur nos, ne dubitationis huius anxietate penitùs cruciemur. Propter hoc data ſunt ſigna quædam, & indicia manifeſta ſalutis, vt indubitabile ſit, eum eſſe de numero electorum,in quo ea ſigna permanſerint.Propter hoc,inquam,quos præſciuit DEVS, & prædeſtinauit, conformes fieri imaginis Filij ſui:vt quibus certitudinem negat cauſa ſolicitudinis, vel fiduciam præſtet gratia conſolationis. Propter hoc itaque ſemper ſolliciti in timore, & tremore humiliemur ſub potenti manu DEI: quoniam quales ſumus,vel ex parte noſſe poſſumus:quales autem futuri ſumus, id noſſe penitùs nobis impoſſibile eſt. Itaque qui ſtat, videat ne cadat;& in ea forma,quæ ſalutis indicium eſt,& argumentum prædeſtinationis,perſeueret,atque proficiat.Hæc Bernardus. 134. *Eccleſiaſt.8. Prouerb.27. & 28. Locus Eccleſiaſt.9. Bernardus in Sermone 1.de Septuageſima. 1.Cor.10.*

Ad hoc ipſum firmandum,& illuſtrandum valet,quod B.Auguſtinus in cap. 12.libri 11. de Ciuitate DEI ſcriptum reliquit his verbis:Quis primos illos homines in Paradiſo negare audeat, beatos fuiſſe ante peccatum, quamuis de ſua beatitudine,vtrum diuturna, vel æterna eſſet futura,incertos? Cùm hodie non imprudenter beatos vocemus, quos videmus iuſtè, ac piè cum ſpe futuræ im- 135. *S. Auguſtin.*

mortalitatis hanc vitam ducere, sine crimine, vastante conscientiam, facilè impetrantes peccatis huius infirmitatis diuinam misericordiam; qui licèt de suæ perseuerantiæ præmio certi sint, de ipsa tamen perseuerantia sua reperiuntur incerti. Quis enim hominum, se in actione, profectuque iustitiæ perseueraturum vsque in finem sciat, nisi aliqua reuelatione ab illo fiat certus, qui de hac re, iusto, latentique iudicio, non omnes instruit, sed neminem fallit. Sic Augustinus. Et verò si (quemadmodum suprà copiosè disputauimus, validisque argumentis conclusimus) nemo, citra specialem DEI reuelationem certus esse potest, se habere DEI gratiam, & iustitiam: quanto minùs poterit ei esse certum, se perseueraturum in gratia vsque in finem, & cum DEI gratia decessurum ex hac vita? Nam si præsens homini gratia, non est ei certè cognita, quanto minùs cognita ei erit, futura, &, vt vocant, finalis gratia? Quare necesse est, hæreticos dicere, aut acceptam semel gratiam non posse amitti; quod suprà refutauimus: aut si fuerit amissa, posse hominem esse certum, illam se recuperaturum ante finem vitæ, nec sine DEI gratia ex hac vita migraturum; quod planè falsum est: nam vnde id liquere homini possit, nihil est.

136. *Explicatur testimonia Scripturæ ab hæreticis allata.* Restat, vt testimonia diuinæ Scripturæ paulò suprà posita, quibus hæretici ad confirmationem sententiæ suæ abutuntur, quemadmodum intelligere oporteat, breuiter doceamus. Ac primò quidem illis Domini sententiis prolatis ex capite sexto, & decimo Euangelij Ioannis, illud tantùm concluditur, eos, qui verè sunt prædestinati, non posse in perpetuum decidere à DEI gratia, sed in fine saltem vitæ, habituros DEI gratiam. Quod etsi verissimum est, nihilominùs tamen nemini fidelium compertum, & certum est, se de numero esse prædestinatorum. Illæ namque promissiones Domini generales sunt, & in commune, atque in vniuersum pertinent ad prædestinatos; priuatim autem, & in particulari, sicut neminem faciunt prædestinationis suæ compertum, & certum, ita nec certum faciunt, eum illarum promissionum futurum esse participem. Nempe, aliud est, esse aliquos prædestinatos in mundo, in Ecclesia etenim DEI sunt omni tempore aliqui prædestinati; aliud verò est, huic, vel illi esse certum, se esse prædestinatum. Testimonium autem illud Pauli ex primo capite epistolæ ad Philippenses productum: *Confido, quòd qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in finem*, &c. ita diluitur. Illud, *confido*, siue vt hæretici legendum esse censent: *Persuasus, vel certus sum*, non significat persuasionem, & certitudinem fidei, hoc est, prorsus infallibilem; sed certitudinem quandam moralem, & probabilem admodum fiduciam, & spem ortam ex simplicitate, & pietate animi, considerata insigni probitate morum, & sanctimonia externæ conuersationis aliorum hominum. Solent enim viri sancti bene existimare, & sentire, & loqui de iis, quos iudicant esse viros bonos, & synceros DEI seruos, eosque appellant & electos, & beatos, vt dixit Augustinus in verbis dudum commemoratis. Quis porrò in tantum vecordiæ, & dementiæ processerit, vt dicere non vereatur, quemlibet fidelium non modò de sua, sed etiam de cuiuslibet fidelium perseuerantia in bono vsque in finem esse certum posse, aut etiam debere? Cùm talis perseuerantia, licèt potissimùm à DEO, aliquo tamen modo etiam pendeat ab homine; Apostolus verò dicat, neminem scire quæ sunt DEI, nisi SPIRITVS DEI, aut cui ipse voluerit reuelare: & item, quòd: *Nemo nouit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est.*

Locus epist. ad Philipp. cap. 1.

1. Corint. 2. Ibidem.

137. Cæterùm præcipuè vrgent hæretici, hæc Apostoli verba, quæ nunc tractamus: *Certus sum, quia neque mors, neque vita, &c. poterit nos separare à charitate* DEI. Ecce, inquiunt, ipse Paulus testatur, se certum esse, quòd neque ipse, neque alij electi

electi separabuntur vnquam à charitate DEI. Ad hoc quidam respondent, Paulum de se solo in particulari fuisse certum de sua perseuerantia vsque in finem,& de sua prædestinatione; id autem per DEI reuelationem ei fuisse manifestatum. De aliis verò electis habuit certitudinem perseuerantiæ eorum, tantùm in vniuersali, prout sunt electi; non autem in particulari de hoc, vel illo homine, quòd sit perseueraturus vsque in finem, neque quòd sit electus. Sed illa est probabilior responsio: verbum Græcum, πέπεισμαι, quo hîc vtitur Paulus,& Latinus interpres vertit; *certus sum*, non significare in Scriptura certitudinem fidei,&,vt vocant, infallibilem, sed moralem quandam persuasionem, & probabilem existimationem; quòd multa sint, quæ id persuadeant credere, & nihil occurrat, quod credere dissuadeat. Hoc autem ita esse, liquet ex variis Scripturæ locis, vt ex capite decimoquinto huius epistolæ: *Certus sum* (inquit Paulus) *fratres mei & ego ipse de vobis, quia pleni estis dilectione.* Et in posterioris epistolæ ad Timotheum, capite primo, scribit, se certum esse, quòd in Timotheo habitet fides non ficta. Et in sexto capite epistolæ ad Hebræos: *Confidimus de vobis dilectissimi, meliora, & viciniora saluti.* In his porrò locis est idem verbum Græcum, quo hîc vtitur Paulus, & à Latino interprete interdum redditur: *Certus sum*, & nonnunquam, *confido*: ex quo licet intelligere, verbum illud pertinere ad omnem persuasionem, etiam non certam, sed tantùm probabilem: nemo enim dixerit, Paulum certitudine fidei diuinæ credidisse, Romanos esse plenos dilectione, & Timotheum habuisse fidem non fictam. Posset etiam verbum illud, *Certus sum*, referri non ad certitudinem intellectus, sed ad firmitatem voluntatis, & propositi ipsius Pauli de perseuerando in amore DEI; vt sit eorum verborum hic sensus, se firmissima deliberatione statuisse apud se omnia perpeti potiùs, quàm ab amore CHRISTI diuelli. Posset etiam illud dictum esse ex certa quadam animi fiducia de diuina misericordia; quem in modum & intellexit, & citauit hunc locum in quadam sua epistola Liberius Papa.

Quid sit in Scriptura certum esse de aliquo.

Non est hoc loco prætermittenda alia quædam interpretatio huius loci, quam tradit B. Bernardus: ait enim, Paulum dixisse, se certum esse, quòd nulla alia creatura, nihilque, quod extra ipsum esset, separare ipsum posset, & electos à charitate DEI: nihil enim extra hominem est, quod posset hominem cogere, & necessitate quadam inducere ad peccandum. Non tamen dixit Paulus, quòd non possit hominem propria eius voluntas separare à charitate DEI. Ponam hîc verba Bernardi ex Sermone quodam eius de duplici Baptismo, & de relinquenda propria voluntate. Non est, inquit, inanis, aut infirma potestas, quæ data est nobis, vt filij DEI simus: Certi enim sumus, continuò & nos, quia neque mors, neque vita, &c. poterit nos separare à charitate DEI, quæ est in CHRISTO IESV. Sed attende, quòd inter tam multa, quæ ibi annumerauit Apostolus, non adiecit illud: *Nec nos ipsi*, nimirum hæc est libertas, qua CHRISTVS nos liberauit, vt nulla penitùs creatura auellere nos ab ipso, aut vim nobis facere possit. Soli nos deserere DEVM possumus propria voluntate abstracti, & illecti à propria concupiscentia; præter hanc enim nihil est, quod timeamus. Denique donec voluntatis vsum, & facultatem deliberandi tenatus quisque recipiat, à charitate DEI separari omnino non potest: securus enim degit sub protectione,& adiutorio DEI sui. At vbi discretionis annos ingrediens, redditur ipse sibi, cæterorum vtique violentiam, ne tum quidem formidare necesse est; sed ab ea, quæ dormit in sinu, caueat, propria scilicet voluntate. Aderit ei fortè peccatum in foribus, sed appetitus eius ab ipso erit; tantùm ipse aperire renuat, & consentire recuset. Hæc B. Bernardus.

138.

S. Bernard.

Iacobi 1.

Genes. 4.

Quòd

Quibus reuelauerit Deus prædestinationẽ ipsorũ.

139. Quòd autem DEVS nonnullis perinsigni pietate, & sanctimonia præditis, sibique charissimis, & familiarissimis manifestauerit ipsorum electionem, & prædestinationem ad vitam æternam, perspicuò docet nos Scriptura diuina. Apostolis enim satis apertè perseuerantiam eorum vsque in finem, indicauit illis verbis: *Alium* PARACLETVM *dabit vobis* PATER, *vt maneat vobiscum in æternum.* (*Ioann. 15.*) Et cùm dixit eis: *Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis: & ego dispono vobis, sicut disposuit mihi* PATER *meus regnum*, &c. (*Luca 22.*) Et item illis verbis: *Gaudete pusillus grex, quia complacuit* PATRI *vestro dare vobis regnum.* (*Luca 12.*) Beato etiam Paulo reuelatum fuisse ipsius prædestinationem, colligit Anselmus ex illis eius verbis: *Bonum certamen certaui, cursum consummaui: in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus iustus Iudex.* (*Anselmus. 2 ad Tim. 4.*) Nec solùm de sua prædestinatione videtur certus fuisse Apostolus, verùm etiam de aliorum prædestinatione, vt Clementis, & quorundam aliorum coadiutorum ipsius, quorum nomina scripta fuisse in libro vitæ, affirmat ipse in epistola ad Philippenses, capite quarto. Quanquam videtur Paulus istud non sensisse de illis, certitudine fidei, sed morali quadam certitudine, & humana probabilitate, propter quam persuasum habebat ita esse, & æquum censebat ita de illis sentire, & loqui. Non solùm autem CHRISTVS Dominus reuelauit Apostolis eorum prædestinationem, verùm etiam septuaginta duobus Discipulis, quibus dixit: *Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis.*

Malach. 1. Ambrosius. Vulgò dictus Ambrosius dixit, septuaginta duos Discipulos Domini fuisse damnatos

At enim vulgò putatus, & dictus Ambrosius super illis verbis huius capitis: *Quos præsciuit, & prædestinauit.* Et item super illis verbis capitis noni: *Iacob dilexi, Esaü autem odio habui.* Magna scribit asseueratione, duos & septuaginta Discipulos Domini, de quibus scripsit Lucas in Euangelio, cap. 10. fuisse quidem aliquando bonos, sed posteà defecisse à CHRISTI fide, ac denique reprobatos fuisse, atque damnatos. Quod & contrarium est sententiæ CHRISTI, qui dixit eis, nomina eorum esse scripta in cœlis; quo significari solet in Scriptura æterna prædestinatio ad cœlestem gloriam: & contrarium prætereà est historiis Ecclesiasticis, in quibus proditum est, omnes illos laudabili exitu vitam finiisse, & plures eorum fuisse Martyres. Hoc itaque argumentum adiicere oportet ad alia complura, quæ multifariam in superioribus disputationibus attulimus, vt probaremus, Authorem commentariorum in epistolas Pauli, qui fert nomen Ambrosij, non fuisse B. Ambrosium Mediolanensem Episcopum.

* * *

IN CAPVT

IN CAPVT NONVM DISPVTATIONES TREDECIM.

CAPVT IX.

VERITATEM dico in CHRISTO, non mentior: testimonium mihi perhibente conscientia Versu 1.
mea in SPIRITV sancto: ‖ quoniam tristitia
mihi magna est, & continuus dolor cordi meo.
‖ Optabam enim ego ipse anathema esse a
CHRISTO pro fratribus meis, qui sunt co-
gnati mei secundum carnem, ‖ qui sunt Israeli- 4.
tæ, quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legis-
latio, & obsequium, & promissa: ‖ quorum patres, & ex quibus est 5.
CHRISTVS secundum carnem, qui est super omnia DEVS be-
nedictus in secula, Amen. ‖ Non autem quod exciderit verbũ DEI. 6.
Non enim qui ex Israël sunt, ij sunt Israëlitæ: ‖ neque qui semen sunt 7.
Abrahæ, omnes filij: sed in Isaac vocabitur tibi semen: ‖ id est, Non 8.
qui filij carnis, hi filij DEI: sed qui filij sunt promissionis, æstimantur
in semine. ‖ Promissionis enim verbum hoc est: secundum hoc tem- 9.
pus veniam, & erit Saræ filius. ‖ Non solum autem illa, sed & Re- Gen. 18. 10.
becca ex vno concubitu habens Isaac patris nostri. ‖ Cũ enim non- Infra 25.
dum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali: (‖ vt secundum 11.
electionem propositum DEI maneret) non ex operibus, sed ex vo- 12.
cante dictum est ei: ‖ Quia maior seruiet minori, sicut scriptum est, Gen. 25. 13.
Iacob dilexi, Esau autem odio habui. ‖ Quid ergo dicemus? num- Malach. 1.
quid iniquitas apud DEVM? Absit. ‖ Moysi enim dicit: Miserebor 14.
cuius misereor: & misericordiam præstabo, cui miserebor. ‖ Igitur 15.
non volentis, neque currentis, sed miserentis est DEI. ‖ Dicit enim Exod. 33. 16.
Scriptura Pharaoni: Quia in hoc ipsum excitaui te, vt ostendam in 17.
te virtutem meam, & vt annuntietur nomen meum in vniuersa ter- Exod. 9.
ra. ‖ Ergo cuius vult, miseretur; & quem vult indurat. ‖ Dicis itaque 18. 19.

20. mihi? Quid adhuc queritur? voluntati enim eius quis resistit? | O
homo, tu quis es, qui respondeas DEO? Numquid dicit figmentum
21. ei qui se finxit, quid me fecisti sic? | An non habet potestatem figu-
lus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud
22. verò in contumeliam? | Quod si DEVS volens ostendere iram, &
notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia, vasa iræ,
23. apta ad interitum: | Vt ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa mise-
24. ricordiæ, quæ præparauit in gloriam. | Quos & vocauit nos non so-
25. lùm ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus. | Sicut in Osee dicit: Voca-
Osee 2. bo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam: &
26. non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. | Et
Osee 11. erit in loco, vbi dictum est eis: Non plebs mea vos, ibi vocabuntur
27. filij DEI viui. | Isaias autem clamat pro Israël: Si fuerit numerus
Isaie 10. filiorum Israël tanquam arena maris, reliquiæ saluæ fient. | Verbum
28. enim consummans & abbreuians in æquitate: quia VERBVM bre-
29. uiatum faciet Dominus super terram. | Et sicut prædixit Isaias: Ni-
Isaia 1. si Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti es-
30. semus, & sicut Gomorrha similes fuissemus. | Quid ergo dicemus?
Quòd Gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iu-
31. stitiam: iustitiam autem quæ ex fide est. | Israël verò sectando le-
32. gem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. | Quare? quia non fi-
de, sed quasi ex operibus: offenderunt enim in lapidem offensionis.
33. | Sicut scriptum est: ecce pono in Sion lapidem offensionis, & in pe-
Isaie 8. tram scandali: & omnis qui credit in eum, non confundetur.

PRÆFATIO.

IN tribus capitibus proximè sequentibus Apostolus agit de reprobatione, abiectione Iudæorum, & Gentium electione, ac vocatione. Nam cùm in superioribus ostendisset, non posse hominem per sua opera, siue legalia, siue ceremonialia iustum effici coram DEO: *Sed fidem* CHRISTI *esse vnicam quasi viam, & rationem adipiscendi iustitiam, & salutem æternam: deinceps ostendit, Iudæos quoniam hanc viam fidei tenere noluerunt, à iustitia prorsus aberrasse: Gentes verò hanc fidei viam ingressas & insistentes, ad consecutionem veræ iustitiæ, & salutis peruenisse. In hoc autem 9. capite disputat Apostolus de causis electionis & reprobationis hominum, tam in vniuersum, quàm propriè ipsorum Iudæorum, & Gentium. Verùm ne, quæ dicturus erat de repudiatione populi*

populi Iudaici, ea ipse à Iudaismo conuersus ad Christianismum, odio eius gentis dicere videretur: initio huius 9. cap. præfatur summum amorem, quo gentem Iudæorum complectebatur: tanto enim ait se dolore affici ob Iudæorum incredulitatem, vt optauerit se anathema fieri à CHRISTO, *dummodo Iudæi salutem æternam consequerentur.*

PRIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS.

OPTABAM enim ego ipse anathema esse à CHRISTO pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israëlitæ. *Versu 3.*

INTERPRETATIO BEATI HIERONYMI anathema interpretantis occisionem corporalem defenditur aduersus sanctum Chrysostomum.

VALDE obscurum est, quale fuerit hoc desiderium, & votum Apostoli, optantis se fieri anathema à CHRISTO pro salute Iudæorum; satis profectò constat, fuisse tale desiderium, vt maximum fuerit argumentum eximij amoris Pauli erga Iudæos. Sed enim fueritne desiderium illud æquum, & rationi conueniens, & congruens ordinatæ charitati, incertum facere videntur illa verba: *Anathema fieri* à CHRISTO; vt quæ variè admodum interpretata, varias quoque peperêre sententias, quas hoc loco exponendas & perpendendas esse duximus. 1.

Sed ante omnia sciendum est, Græcos vocare anathemata, (vt docent super hoc loco Chrysostomus, & Theodoretus) ea, quæ in templis consecrata Diis erant: Sic autem vocabantur, quod seposita & separata essent ab vsu hominũ, & quæ religionis causa, nemini liceret contrectare. Dicebantur quoque, ex contrario sensu, anathemata, quæcumque adeo erant hominibus abominata, vt detestationis causa, nemo ea cõtingere auderet, & ad quæ accedere, horrerent omnes, & illorum communionem refugerent, quales sunt apud Christianos qui appellantur excommunicati. Ad hunc intellectum appellant Græci anathema, scelestissimos homines, qui ad vrbis lustrationem, Diis Manibus, & inferis mactabantur, si qua lues, aut calamitas ingrueret; quam, eiusmodi hominum nece, placatis Diis, sedatum iri putabant. Quidam igitur arbitrati sunt, Paulum, hoc loco ad illiusmodi sacrificia spectasse, & alludere voluisse. Vt hic sit verborum Apostoli sensus: vsque adeo mihi dolet gentis meæ reprobatio & abiectio, vt si DEI aduersus eam gentem placare iram, vel meo malo & exitio pos- 2. *Quid significet vox anathema.*

fecit, optarem anathema esse, hoc est, perfundendi à CHRISTO, si modo hac ratione fratribus meis Iudæis prodessem.

3. *Prima interpretatio Hieronymi.* Huius expositionis peculiaris est interpretatio huius loci, quam tradit, & diserte tractat B. Hieronymus in epistola 151. quam scripsit ad Algasiam, respondens eius quæst. 9. quam super hoc ipso Apostoli loco sibi proposuerat. Vbi Hieronymus anathema interpretatur occisionem corporalem, sensum verborum Apostoli esse dicens huiusmodi: Optarem equidem, si DEO ita videretur, meum sanguinem vitamque pro salute fratrum meorum Iudæorum profundere, vt locutio illa, anathema [illegible] quippiam [illegible] Verum quia dilucidam & copiosam huius Apostolici loci interpretationem continent ea, quæ S. Hieronymus eo loci super hac quæstione disputat, non abs re visum mihi est, verba eius hic adscribere, sunt autẽ huiusmodi. Reuera valida quæstio est, quomodo Apostolus, qui supra dixerat: *Quis nos separabit à charitate* CHRISTI *tribulatio, an angustia,* &c. Et rursus: *Confido autem, quia neque mors, neque vita, neque* ANGELI, &c. *poterũt nos separare à charitate* DEI, *quam habemus in* CHRISTO IESV. Nunc autem sub iureiurando dicat: *Veritatem dico in* CHRISTO IESV, *nõ mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in* SPIRITV *sancto, quoniam tristitia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo. Optabam enim anathema esse à* CHRISTO *pro fratribus meis,* &c. Si Apostolus tantæ in DEVM erat charitatis, vt nulla re separari posset à charitate eius; quæ est ista tãta mutatio, immo tam inaudita prudentia, vt pro charitate CHRISTI nolit habere CHRISTVM? & ne forsitan ei credamus, iurat & confirmat in CHRISTO, & conscientiæ suæ testem inuocat SPIRITVM sanctum, se habere tristitiam, & dolorem non leuem, nec fortuitum, nec breuem qui ad horã pungat & transeat, sed qui iugiter in corde permaneat. Quo tendit ista tristitia? Ad quid proficit incessabilis dolor? Optat anathema esse à CHRISTO, id est, perire se, vt alij salui fiant. Sed si consideremus Moysis vocẽ rogantis DEVM pro populo Iudæorum, & dicentis: *Si dimittis eis peccatum, dimitte; sin autem non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti;* perspiciemus eundem & Moysi, & Pauli erga creditum sibi gregem fuisse affectum: *Pastor enim bonus ponit animam suam pro ouibus suis.* Et idem ipsum est dicere: *Optabam anathema esse à* CHRISTO; & dicere: *Dele me de libro quem scripsisti.* Qui enim delentur de libro viuentium, & cum iustis non scribuntur, anathema fiunt à Domino. Simulque cernimus quantæ charitatis in CHRISTO sit Apostolus, vt pro illo cupiat mori, & solus perire, dummodo omne in illum credat genus humanum. Perire autẽ cupit, non in perpetuum, sed in præsentiarum. Qui enim perdiderit animam suam pro CHRISTO, saluam faciet eam. Vnde & de 43. Psalmo assumit exemplum dicens: *Quoniam propter te mortificamur tota die; reputati sumus vt oues occisionis.* Vult ergo Apostolus perire in carne, vt alij saluentur in Spiritu; vult sanguinem suum fundere, vt multorum animæ conseruentur. Quod autem anathema interdum occisionem sonet, multis Instrumenti veteris testimonijs probari potest. Hactenus ex B. Hieronymo.

Exod. 32.
Ioan. 10.
Psalm. 68.
Matth. 16.

Cuius interpretationi obstare videtur illa particula, à CHRISTO, nam si anathema significat hoc loco, vt vult Hieronymus, occisionem, illud, à CHRISTO, plane vacat, nec ad istum sensum pertinet; Sed dici posset, illud, à CHRISTO, significare, propter CHRISTVM, siue, propter amorem CHRISTI: interdum enim illa præpositio, à, secundum phrasim hebraicam in Scriptura significat propter, sicut Dauid dixit: *A mandatis tuis intellexi,* id est, propter mandata; & cum dicit, terram Sodomorum versam esse in salsuginem à malitia inhabitantium in ea,

Psal. 118.
Psal. 106.

id est,

id est, propter malitiam. Et alio loco: *Genua mea infirmata sunt à ieiunio*. id est, propter ieiunium. Vel, illud, à CHRISTO, denotat causam efficientem: vt sensus sit: opto me occidi, vel mihi vitam auferri à CHRISTO, si hoc conduceret saluti Iudæorum. *Psalm. 138.*

Sed enim interpretatio hæc B. Hieronymi vsque adeò displicuit Chrysostomo, vt id non potuerit dissimulare, sed pluribus verbis in eam cum irrisione, & contemptu sit inuectus; affirmans, qui putarunt Paulum hæc verba de corporali morte dixisse, tantum, atque etiam magis Pauli sensum ignorasse, quàm cæcus Solis radios. Nam cùm Paulus per singulos dies, & horas morti se pro salute omnium offerret; & qui Corinthiis scripserit: *Quotidie morior pro vestra gloria fratres*, quid magnum, quid eximium, & singulare dixisset hoc loco, contestans DEVM, & SPIRITVM Sanctum, & conscientiam suam, quòd paratus esset mori pro salute Iudæorum? Quocirca dicit, eam opinionem esse quasi lumbricorum in sordido fimo latitantium. Deinde, quomodo, inquit, per mortem corporalem Paulus anathema fieret à CHRISTO, cùm potiùs per mortem inseparabiliter vniretur CHRISTO, & gloriæ eius frueretur? Sed iubeo ipsa Chrysostomi verba ex Homilia 16. in epistolam ad Romanos huc transposita commemorare. Quidam, inquit, sunt longè à Pauli mente distantes, qui dicunt, Paulum his verbis loquutum esse de temporali morte; quos equidem verè dixerim magis ignorare Pauli sensum, quàm cæcos Solis radios; qui enim per dies singulos moreretur, ac periculorum veluti grandinibus suppositus; paulò ante dixisset, nullam esse, aut esse posse creaturam, quæ illum separaret à charitate DEI, quomodo post illa omnia tanquam magnum quippiam proferens, mortis temporariæ mentionem faceret? Non est ita, non est ita: quin potiùs lumbricorum in fimo latitantium, huiusmodi opinio fuerit. Si enim id diceret Paulus, quomodo istud dicens optaret se anathema fieri à CHRISTO, cùm potiùs per mortem maximè CHRISTO iungeretur, & sociaretur choro cœlestium spirituum, & animarum, quæ CHRISTVM in cœlo circundant? Hactenus ex Chrysostomo. *5. Chrysostomus supradictam interpretationem Hieronymi refellit.*

At enimuerò, interpretatio B. Hieronymi non est adeò improbabilis, vt visa est Chrysostomo, nec irrisione, contemptuque digna; imò verò mihi videtur admodum probabilis, multumque congruens diuinæ Scripturæ. Principiò, si quis obseruatè consideret vocem Hebræam (*Herma*) quam Septuaginta Græcè verterunt Anathema, vt patet ex capite 21. libri Numerorum, & qua significatione, ac sensu in variis Scripturæ locis ea vox vsurpetur, comperiet profectò, ea voce significari ea, quæ consecrata DEO sunt, & item occidere; quòd consecrata DEO mactabantur: vel quòd ciuitates deuotæ DEO, funditùs, & ad internecionem delebantur, sicut factum est vrbi Hierico, vt est in libro Iosue cap. 6. exempla huiusmodi significationis multifariam reperies in Scriptura, vt Numeri 21. Iosue 6. Zachariæ 14. Malachiæ 4. 1. Corinthiorum 16. & ad Galatas 1. Significat præterea in sacris literis, Anathema, rem abominabilem, & execrandam, vt videre licet Deuteronomij cap. 7. in illis verbis: *Non inferes quippiam ex Idolo, ne fias anathema, sicut ipsum est*. Nam quia Hebræi, & idola ipsa, & idolis immolata, & consecrata, quæ dicuntur anathemata, abominabantur, idcirco nomen anathematis, vel potiùs, Horma, transferebant ad significandam rem abominabilem. Cùm itaque nomen anathematis sæpe in Scriptura significet occisionem, & destructionem, liquet, interpretationem B. Hieronymi, qui hoc loco anathema interpretatur occisionem, cum sacris literis esse congruentem. *6. Interpretatio S. Hieronymi vindicatur à reprehensione Chrysostomi.* *Locus Deuter. cap. 7.*

7. Miror porrò, cur S. Chrysostomus dixerit, optare mori pro salute aliorum, non esse argumentum eximiæ charitatis, sed vulgaris, ac pene exiguæ: cùm Dominus noster contrà dixerit Ioan. 15. *Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat pro amicis suis.* Et Ioann. cap. 10. argumentum boni pastoris facit, animam suam ponere pro ouibus suis: quo argumento probat se bonum esse pastorem, quòd animam suam poneret pro ouibus suis. Et Paulus ad exaggerandam DEI erga homines charitatem, dixit suprà cap. 8. *Qui etiam proprio* FILIO *suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Et cap. 5. magnificans charitatem CHRISTI, qui pro omnibus mortuus erat, subiunxit: *Vix enim pro iusto quis moritur: nam pro bono forsitan quis audeat mori. Commendat autem charitatem suam* DEVS *in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus* CHRISTVS *pro nobis mortuus est.* Et Apostolus Ioannes Apocalypsis cap. 1. loquens de CHRISTO. *Qui dilexit nos*, inquit, *& lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo*: quasi diceret, certissimum argumentum maximæ dilectionis, qua CHRISTVS dilexit nos, fuit illud, quòd per sanguinem, & mortem suam lauit nos à peccatis nostris. Maneat igitur, interpretationem horum Apostoli verborum traditam à B. Hieronymo, esse admodum probabilem, maximeque consentaneam diuinæ Scripturæ; quam Origenes quoque tradit super hoc loco epistolæ ad Romanos.

SECVNDA DISPVTATIO.

Super eorundem Apostoli verborum interpretatione, quam tradunt Græci expositores.

8. *Secunda interpretatio Græcorũ Anselmi, & B. Thomæ.*

EST alia eorundem verborum intelligentia communis Græcorum expositorum, necnon & multis Latinorum probata. Hi, anathema fieri à CHRISTO, interpretantur, separari à CHRISTO vel ad tempus, vel in perpetuum; non quidem separari à gratia, & charitate CHRISTI: id enim fieri non potest, nisi per peccatum mortale, quod nullam ob causam, etiam pro totius mundi conuersione, admittere licet: tenemur enim super omnia diligere DEVM; & salutem nostram magis, quàm aliorum; nec sunt facienda mala, vt eueniant bona. Non igitur hoc Paulus optabat; sed optabat separari à CHRISTO, quantum ad priuationem cœlestium gaudiorum illius iucundissimæ fruitionis, inenarrabilisque voluptatis, quam percipiunt beati videndo DEVM. Hæc interpretatio est Chrysostomi in Homilia 16. in hanc epistolam, & Theophylacti, & Oecumenij, & Theodoreti super hoc loco, quam sequitur Anselmus, & B. Thomas, & Sotus, & Catharinus super hoc loco. Quæ vt apertior, & dilucidior sit lectori, adscribam hîc Chrysostomi, & aliorum verba, quibus hæc ab ipsis interpretatio explicatur, atque confirmatur.

Ad Rom. 3.

Quid sit anathema.

Chrysostomi verba ex Homilia 16. in epistolam ad Romanos sunt huiusmodi: Primò intelligamus quid sit Anathema: sic enim fiet, vt arcanam, & nouam Pauli dilectionem perdiscamus. Quid igitur sit anathema, audi ipsum Paulum ita dicentem: *Si quis non amat Dominum nostrum* IESVM CHRISTVM *anathema sit.* Hoc est, Ab omnium commercio segregetur, & alienus sit ab omnibus.

Locus 1. Corint. cap. 16.

omnibus. Nam quemadmodum anathema, quod est donum Deo oblatum, & dedicatum, nemo manibus contingere audet, neque ad id propiùs accedere: sic etiam illum, qui ab Ecclesia separatur, ab omnibus abscissus, & tanquam longissimè abductus, hoc nomine, à contrario scilicet, appellatur. Anathemati enim, honoris gratia, appropinquare nemo audebat: ab eo autem, qui ab Ecclesia abscissus erat, ex opposito, omnes separabantur. Quare separatio quidem tum hæc, tum illa, ex æquo erat separatio à vulgo: separationis tamen modus non vnus, sed illi contrarius erat. Ab illo enim abstinebant, tanquam quod esset consecratum Deo; ab hoc autem decedebant, tanquam quod à Deo abalienatum, & abscissum erat. Hoc ipsum igitur & Paulus sentiens dixit: *Optarim anathema esse à* CHRISTO: nec simpliciter dixit, velim; sed intensiorem affectum indicans dixit: *Optarim*. Sed quid est, *Optarim anathema fieri à* CHRISTO? perinde scilicet est, ac si diceret: vellem ab eo choro separari, atque alienari, qui CHRISTVM circumdat; non tamen ab ipsius amore separari velim; absit hoc: nam propter ipsius amorem hoc ipso desiderio tantopere ardeo. Sed illa CHRISTI fruitione, & gloria priuari sustinuerim, vt gens mea in CHRISTVM credens, DEI promissionum particeps fieret, & salutis æternæ. Quòd si nondum capis quod dictum est, cogitato, quod multi parentes similia pro liberis fecerint, non recusantes ab illis separari, vt illos magis inclarescere viderent, illorum honorem, & gloriam aspectu eorum, & consuetudine suauiorem sibi æstimantes. Verùm quia nos procul ab huiusmodi amore Pauli absumus, idcirco ne animi quidem cogitatione hæc dicta eius comprehendere possumus. Hæc Chrysostomus, qui horum similia scribit in libro de compunctione cordis, & in libro tertio de prouidentia.

Hanc ipsam interpretationem verborum Apostoli satis dilucidè, & distinctè tractat Oecumenius his fermè verbis: Quomodo Paulus pro salute Iudæorum optabat separari à CHRISTO, dicens: *Optarim ego ipse anathema fieri à* CHRISTO? Quid ad hoc dicamus? nempe, vel quòd nullo modo seipsum separabat à CHRISTO: neque enim dixit, opto hoc fieri; sed, optauerim: volens etenim ardorem ostendere desiderij, & amoris sui erga CHRISTVM, ac studium, quo despiciebat, ac nihili faciebat seipsum, vt omnes ad CHRISTVM adduceret, maximè verò Iudæos: hoc, inquam, volens demonstrare, videtur illis verbis huiusmodi sententiam insinuasse: Si possibile esset, vt per meam perditionem glorificaretur CHRISTVS, & Iudæi salui fierent, neque hoc detrectarem: siquidem optauerim hoc, si possibile esset, si liceret, si mihi hæc optio daretur, vtrum (Paule) cupis, diriminè à CHRISTO, vt omnis gens Iudæorum vniatur ei, & CHRISTVS glorificetur in illis, & promissiones Patrum in ipsis compleantur? An te vnitum esse cum CHRISTO, & gentem Iudæorum ab eo separari, & perire? Si hæc, inquit Paulus, mihi optio daretur, equidem CHRISTI gloriam, & multorum salutem præferrem propriæ saluti, ac gloriæ. Vides eximium Pauli erga CHRISTVM amorem. Sed hæc ipsa, quæ dixit Paulus, & mira videntur, non absolutè dixit, tanquam possibilia; sed per hypothesim, & sub conditione quadam: non enim ista erant possibilia. Paulus enim pro CHRISTI gloria, & salute Iudæorum separatus ab ipso, facilè rursum ei vniretur, & ita rursum ipse saluus fieret: quin potiùs hoc nomine, & propter hanc causam separatus à CHRISTO, reuera non erat separatus ab ipso, sed multò magis ipsi vnitus: nam si amor causa vnionis est, tantus Pauli amor in CHRISTVM, multò magis ipsum cum eo coniungeret. Hæc Oecumenius. 9. Oecumen.

Eandem

habet hoc loco & Oecumenius, & Lyranus; quæ nonnullis propterea non placet, quòd sit præter consuetudinem, & vsum Scripturæ, & anathema significet dilationem. Nec magnum id videtur, quia talis dilatio, potius proficiebat ad maiorem Pauli vnionem cum CHRISTO, & ad maius meritum, & maioris gloriæ præmium. Atque hæc dicta sint de de secunda interpretatione verborum Apostoli: quæ tum auctoritate tot & tantorum virorum, tum per seipsa, satis est probabilis. *Oecumen. Lyranus.*

TERTIA DISPVTATIO.

Super tribus aliis eorundem Apostoli verborum interpretationibus.

TERTIAM eorundem Apostoli verborum interpretationem tradunt vulgò appellati Ambrosius, & Hieronymus in Commentariis huius loci, & Glossa in hoc loco, & vt probabilem refert Anselmus, eamque omnium maximè probat Caietanus. Aiunt isti, hæc Apostoli verba referri oportere ad statum, & animum affectúmque, quem Paulus habuerat viuens in Iudaismo, priusquam conuerteret se ad CHRISTVM. Tunc enim, cùm acerrimus esset & Christianæ religionis insectator, & propugnator Iudaismi, optabat se alienissimum esse ab omni consortio, & commercio CHRISTI: & magno ardebat zelo ne Iudæi à Mose transirent ad CHRISTVM. Huic interpretationi suffragari videtur verbum, *optabam*, tunc videlicet, cùm nondum Christianus essem. Quanquam Chrysostomus, & Oecumenius, & Theophylactus, & Cassianus legunt, *optauerim*, vel, *optarem*, quod indubiè pertinet ad statum, in quo Paulus erat, cùm hæc scriberet. Verùm interpretationem istam valde illud infirmat, quod secundum eam nihil eximium aut singulare his verbis dixisset Apostolus: quid enim mirum, si, cùm Paulus erat Iudæus, tuendíque Iudaismi zelo flagrans, abhorreret à Christianismo, & alienissimus esse cuperet à CHRISTO? Deinde, id nihil valeret ad persuadendum Iudæis ea, quæ dixerat, vel dicturus erat, non dixisse se, odio suæ gentis: illi etenim dicerent, quamuis Paulus cùm erat Iudæus, Iudæorum esset amantissimus; postquam tamen à Iudaismo transisset ad Christianismum, factum esse hostem Iudæorum. 13 *Tertia interpretatio, Ambrosij, Hieronymi, Glossæ, Anselmi, Caietani.*

Quarta interpretatio est Abbatis Theonæ apud Cassianum, in capite sexto collationis vigesimæ tertiæ. Is, Anathema esse à CHRISTO, interpretatur, non solùm priuari visione, & fruitione CHRISTI, verùm etiam, æternis addici suppliciis. Vt sit hic verborum Apostoli sensus: Vellem ego non solùm temporariis, verumetiam perpetuis affici pœnis, dummodo omnes si fieri posset, præsertim verò Iudæi, CHRISTI consortio fruerentur. Certus enim sum, chariorem CHRISTO & mihi omnium esse salutem, quàm meam, iuxta illud, quod scriptum est Prouerbiorum 14. *In multitudine populi dignitas regis.* Lubet hîc adscribere ipsa Cassiani verba: qui de excellenti bono diuinæ contemplationis 14 *Quarta interpretatio Cassiani.*

cùm disseruisset, subdit hæc: Cũ Apostolus excellentiá huius boni, cunctis etiam prædicationis suæ fructibus præruliſſet: charitatis tamen sine qua nemo Devm promeretur, et contéplatione submittitur; & promptè illos, quibus adhuc lac, velut nutricula, vberibus Euangelicis immulgebat, auulsionem à Christo, sibi quidem noxiam, sed cæteris necessariam non recusat. Etenim ad electionem huius potissimum rei, illa nimia pietatis virtute impellitur, qua pro salute fratrum suorum, si esset possibile, etiam vltimum anathematis malum optasset incurrere. *Optarem enim*, inquit, *ego ipse anathema esse à* Christo *pro fratribus meis*, hoc est, vellem ego non solùm temporalibus, verùm etiam perpetuis addici pœnis, dummodo omnes, si fieri posset, homines Christi consortio fruerentur. Certus enim sum, vtiliorem Christo & mihi omnium salutem esse, quàm meam. Sic ille. Cuius interpretatio, propriæ notioni vocis (Anathema) non admodum est conueniens: non enim vox ea significat, perpetuis addici pœnis.

Quinta expositio Dionysij Carthusiani. Quinta interpretatio est Dionisij Carthusiani, quam etiam Lyrano, & Thostato licet adscribere, Paulum hoc loco vsum esse oratione hyperbolica, in qua plus dicitur, quàm, qui dicit, significare intendit; sed ita loquitur, quò expressius declaret ingentem animi sui affectum. Neque is loquendi modus mendacium continet: non enim sensus verborum est is, quem verba per se considerata reddere videntur, sed quem intendit is qui ea locutione figurata, magnum cuiuspiam rei excessum significare vult. Sicut autem in communi hominum sermone huiusmodi locutio hyperbolica frequens est, ita non est infrequens etiam in diuina scriptura. Huc enim pertinent illa verba regis Manasses in libro secundo Paralipomenon cap. 36. *Peccaui super numerum arenæ maris.* Et Dauidis in Psal. 68. *Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.* Et quod proditum est in tertio libro Regum: in tempore Salomonis, tantam fuisse argenti copiam, quanta erat & lapidum. Paulus itaque magnitudinem & ardorem sui desiderij salutis Iudæorum, cùm nullis verbis satis explicare posset, ad eum melius declarandum, dixit per hyperbolem, optare se à Christo anathema esse pro fratribus suis: quasi diceret, Tam ardenter cupio salutem Iudæorum, vt hunc meum animi affectum apertius exprimere non possim, quàm vt dicam, me voluisse à Christo separari, si ea res ad conuersionem Iudæorum ad Christvm proficeret. Voluit autem hoc Paulus, sicut etiam Moses petiit, deleri de libro Dei, nisi parceret Hebræis, secundum dispositionem inferioris partis animi aff. ctæ ardenti amore erga proximum: amor enim nec modum scit, nec mensuram. Talis autem sententia & votum, non erat in illis secundum superiorem animæ partem, & voluntatem deliberatam quæ rationem sequitur. Ad hunc etiam intellectum Dominus noster optauit transferri à se calicem passionis, quem tamen simpliciter & absolutè bibere flagrantissime cupiebat. Secundum hanc quoque interpretationem Lyranus, & Thostatus intelligendam esse censent illam Mosis petitionem, qua petiit à Deo deleri se de libro ipsius, nisi populi peccato parceret. Credibile igitur est, Thostatum idem fuisse dicturum de hoc Apostoli desiderio, quo anathema fieri optabat à Christo pro salute Iudæorum. Mihi prima interpretatio, quæ est B. Hieronymi, & facilior, & simplicior, & probabilior videtur: nec tamen secundam, & quintam improbo.

3 Reg. 10.

Matth. 26.

QVARTA

AA

QVARTA DISPVTATIO.

Super illis verbis similem sententiam, eandemq; habentibus quæstionem, & difficultatem, qua dixit Moses DEO.

Aut dimitte eis hanc noxam; aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti. *Exod.c.32. Versu 32.*

PHILO, Hebræorum disertissimus, atque doctissimus, admirans confidentiam & libertatem, qua Moses verba ista dixit DEO, docet eam libertatem propriam esse sanctissimorum virorum, & DEO charissimorum; neque ab animi temeritate vel superbia, sed ab intima eorum cum DEO familiaritate, & amicitia proficisci. In eo enim libro quem inscripsit: Quis rerum diuinarum sit hæres, hunc in modum super hac re loquitur: Tanta in loquẽdo libertate vtitur Moses, vt non solum clamet apud DEVM, sed reclamet ei quoque, fretus vera fiducia, & affectu non fucato. Nam verba hæc: *Si remittis ei peccatum hoc remitte: sin minus, dele me de libro tuo quem scripsisti.* Et illa: *Num ego in vtero concepi totum hunc populum, aut peperi eum, quia tu dicis mihi, sume eum in sinum tuum, & gesta tanquam nutrix infantulum?* Hoc, inquam, & similia, nemo, vel regi cuiuis auderet dicere. At enim cum DEO loqui tam liberè, summæ fuit non audaciæ, sed fiduciæ: quia vera sapientia & pietate viri præstantes, amici DEI sunt; libertas autem loquendi, cognata est amicitiæ; alioqui, cum quo loquemur liberè, si cum amico non licet? Rectè igitur in sacris litteris Moses, amicus DEI celebratur, vt quoties audacius loquitur, amicitiæ potius id tribuatur, quàm arrogantiæ: nam arrogantis est temeritas, amici verò fiducia. Hæc Philo. 16 *Philo.* *Exodi 32. Numer.11.*

17 Sed ista Mosis verba perarduam quæstionem habent, eandem scilicet supradictis Pauli verbis. Videtur enim illa petitio Moysis, aut stulta fuisse, aut etiam impia. Liber enim DEI, in quo scripti ab eo sunt iusti viri, secundum doctrinam Theologorum, figuratè significat ordinationem hominum ad vitam æternam: sed ea ordinatio duplex est: vna simpliciter & absolutè facta, secundum æternam DEI prædestinationem: altera, quæ fit aliquo tantùm modo, secũdum nempe præsentem hominum iustitiam, secundum quam tunc digni sunt vita æterna. Qui sunt in libro DEI priori modo scripti, impossibile est deleri eos de libro isto; sicut impossibile est verè prædestinatum à DEO posse gratiã prædestinationis amittere, & vltimum prædestinationis effectum non assequi. Qui autem posteriori modo scripti sunt in libro DEI, secundum præsentem tantùm iustitiam, eos deleri de libro vitæ nihil prohibet. Moses itaque si petiit deleri se de libro DEI, priori modo accepto, petiit vtique quod erat impossibile, quare stulta

videtur fuisse petitio eius. Sin autem petiit deleri de libro vitæ, posteriori modo sumpto, id autem est, priuari DEI gratia, & amicitia, quam tunc habebat, videtur fuisse impia petitio id enim fieri non poterat sine offensa DEI, nec nisi admisso aliquo peccato mortali: nemo enim priuatur DEI gratia, nisi propter aliquod peccatum mortale. Tota igitur ratio explicandi hanc difficultatem, ab eo pedet, vt inueniamus rectam aliquam & congruam illius petitionis Mosaicæ interpretationem, per quam nimirum innotescat, petitionem illā fuisse pietati ac rationi consentaneam. Exponam ego breuiter ac dilucidè varias illorum verborum Mosis interpretationes ab aliis traditas, tam antiquis, quàm recentioribus, tamque ab Hebræis, quàm à Christianis auctoribus, Ordiar autem à Rabbinis Iudæorum.

18 *Prima interpretatio Rabbi Salomonis.* Prima interpretatio est Rabbini Salomonis, librum illum à DEO scriptum, & de quo petebat deleri se Moses, interpretantis legem DEI per ipsum Mosen promulgatam Hebræis & ab ipso Mose denominatam; frequenter enim in Scriptura vocatur lex Mosis; quin etiam nonnunquam nomine tantùm ipsius Mosis significatur lex ipsa. Petebat igitur Moses, vt, nisi DEVS parceret populo, nomē ipsius deleret de Scriptura legis, vt lex nomine ipsius non appellaretur; nec in eo mentio vlla fieret ipsius Mosis. Verùm interpretationem istam excludit apertè responsum datum à DEO isti petitioni Mosis, illis verbis proximè sequentibus: *Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo.* Ex quo apparet deletionem illam pertinere ad peccatores, à quibus tamen non denominatur lex Mosis.

19 *Secunda interpretatio Rabbi Moysis Gerundensis.* Secunda interpretatio est Rabbi Mosis Gerundensis; qui ait illud dixisse Mosen, non deliberata ratione, & certo iudicio, sed propter imminens populo exitium, non sui compotem, & quasi extra se raptum, impetu quodam amoris suæ gentis; præ nimio videlicet amore populi sui & timore periculi eius, non satis aduertētem quid diceret, peteretve à DEO. Sed enim fas non est, putare, Mosen, virum nempe sanctissimum, & sapientissimum, ac DEI reuerendissimum in re tam graui accessisse perturbato, & confuso animo ad loquendum cum DEO, & indecenti, atque irreuerenti vsum esse oratione; alioquin de tali temeritate atq; irreuerentia fuisset vel à DEO vel in ipsa Scriptura aliquo modo reprehensus; cum tamen contra, nō obscure indicet Scriptura, orationem, & petitionem eius fuisse gratam & acceptam DEO.

20 *Tertia interpretatio Oleastri.* Tertiam interpretationem tradit Hieronymus ab Oleastro super illis ipsis verbis Mosis, & locum Exodi explanans in suis Commentariis: *Dele me de libro tuo quem scripsisti.* Pro latino (inquit ille) verbo, *dele*, verbum hebraicū; *Machach*, propriè significat tergere, fricare seu radere, & ex consequenti delere, quòd ea quæ delere volumus, fricemus, tergamus, radamus; Liber porrò scriptus à Deo, de quo petit se deleri Moses, videtur secundum litteralem sensum, significare librum aliquem à Deo, vel iussu Dei scriptum, in quo omnes iusti numerantur, & scribuntur, & vocatur liber iustorum; cuius libri mentio fit apud Iosue capite 10. & in lib. 2. Regum cap. 1. Si autem hoc non placet, dicito, sermonem esse metaphoricum, vt idem dictum sit: *Dele me de libro tuo*, atq; obliuiscere mei perpetuo: sicut contrà: Scribe me in libro tuo, idem est, atq; sis mei semper memor. Solent enim homines scribere ea, quorum memores esse volunt. Theologi tamē nostri, per hunc librum intelligunt diuinam prædestinationem, qua Deus ante mundi constructionem præuidit aliquem saluandum.

21 *Quarta interpretatio Caietani.* Quarta interpretatio est Caietani in commentariis in Exodum, vbi verba illa Mosis explanans, ita scribit: Metaphorico sermone appellat Moses librum Dei, ordinem definitum à Deo de agendis. Et est sermo de libro principatus in

 hoc

hoc mundo: est enim tanquam liber apud DEVM, decretum DEI, quod isti vel illi homines principentur in hac vita. Et quia dixerat DEVS Mosi. *Dimitte me vt irascatur furor meus contra populum; te autem faciam in gentem magnam.* Intellexerat Moses DEVM scripsisse ipsum in libro principatus, ex eo, quod etiam si destrueretur populus Hebræus, tamen DEVS constituerat eum principem super gentem magnam, & iccirco petit à DEO, vt aut condonet populo peccatum illud, aut deleret ipsum de libro principatus: per hoc vtique significans, nolle se principem esse alterius gentis, si gens hebræa consumeretur. Cui respondit Dominus: *Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo.* Quasi diceret, nolo delere te de libro meo principatus: talis enim deletio fit propter peccatum illius, qui descriptus erat princeps, qui ob id meretur, vt non sit princeps; ponens scilicet impedimentum etiam executioni, qua fieret, vel conseruaretur princeps: hoc enim impedimentum significatur per metaphoram deletionis. Hæc Caietanus.

Quinta interpretatio est B. Augustini in lib. quæst. in Exodum, in quæst. 147. hunc in modum interpretantis verba illa Mosis: Quemadmodum, Domine DEVS, planè securus & certus sum, me nunquam à te deletum iri de libro tuo, in quo me semel ab æterno scripsisti; ita, quæso, me certum, & securum facito, te remissurum huic populo peccatum, quod admisit. Videtur igitur Augustinus facere Moseo in illis verbis huiusmodi quadā ratiocinatione vsum esse cum DEO: Aut dele me Domine de libro tuo; aut dimitte populo peccatum, quod admisit: sed certus sum, quod non delebis me de libro tuo; ergo securus esse possum, quod remissurus sis populo peccatum: certe quanto maximo possum studio peto à te, vt de hoc certum me facias. Hanc interpretationem Augustini Lyranus ait esse extraneam à littera: videtur sanè duriuscula, nec satis inhærens & congruens sententiæ verborum Mosis. 22 *Quinta interpretatio S. August.*

Sexta interpretatio est Chrysostomi in libro de compunctione cordis, & in libro 3. de prouidentia similiter interpretantis verba ista Mosis, vt interpretatus fuerat verba illa Pauli optantis anathema esse à CHRISTO: quam interpretationem nos in proximè superiori disputatione, secundo loco explanauimus: vtriusque enim verbis ait idem esse significatum, scilicet separationem à CHRISTO, & à DEO, & à consortio, & societate beatorum, qui cum DEO sunt in cœlis; & item priuationem visionis, & fruitionis CHRISTI, ac DEI. Eodem spectasse videtur S. Bernardus in serm. 12. super Cantica, tractans illa verba Mosis: *Si dimittis, dimitte; sin autem, dele me de libro tuo, quem scripsisti.* Sic enim ait: O verè hominem vnctum vnctione misericordiæ. Loquitur planè quasi matris affectu, quam nulla possit delectare felicitas, exortibus, quos parturiuit, verbi gratia. Si diues quispiam mulieri pauperculæ dicat: Ingredere tu ad prandium meum; sed quem gestas infantulum, relinque foris quoniam plorat, & molestus est nobis: Nunquid illa faciet istud, ac non magis eliget ieiunare, quam exposito pignore caro, sola prandere cum diuite? Ita prorsus Moses noluit se introduci in gaudium Domini sui, foris remanente populo: cui, licet inquieto, & ingrato, vice tamen pariter, & affectione matris inhæret. Hæc Bernardus. 23 *Sexta interpretatio Chrysostomi, & Bernardi.*

Septima interpretatio est Pauli Burgēsis in additionibus suis ad Postillas Lyrani super caput 32. Exodi. In additione enim octaua hoc modo scribit: Liber vitæ potest dici quadrupliciter, sicut & liber militiæ: vel enim significat scriptionem eorum, qui sunt electi ad vitam æternam: sicut liber militiæ, qui continet electos ad militandum. Vel potest significare scriptionem eorum, quæ ducunt ad vitam æternam; sicut liber militiæ, in quo docetur & traditur ars militandi: & hac ratione nouum, & vetus Testamentum dici possunt liber vitæ. Tertio modo 24 *Septima interpretatio Pauli Burgens.*

liber vitæ dicitur vis diuina,per quam fiet vt in extremo iudicio,omnium hominum dicta & facta reducantur singulis in memoriam. Sicut etiam liber militiæ dicitur, in quo facta militum scripta sunt; & hac significatione intelligitur illud Danielis cap.7. *Libri aperti sunt.* Quarto etiam modo dicitur liber iustorum, vt in 1.cap. lib.2.Reg. in quo libro facta exemplaria iustorum, & sanctorum virorum, intelliguntur scribi ad memoriam futuram. Ergo,licet à libro vitæ primo, vel modo intellecto, Moses non petiuisset se deleri, petiuit tamen deleri à libro vitæ 2.& 4.modo intellecto: petebat enim Moses,vt lex Dei non denominaretur à nomine ipsius, & vt facta ipsius & in Ægypto, & in deserto, non essent in memoria hominum,si populus,cuius causa tantoperè laborauerat, perpetuò erat condemnandus. Et secundum hanc interpretationem,Moses non petiuit aliquid impossibile,neque contra charitatem.Hæc Burgensis,qui videtur secutus primas duas interpretationes Rabbinorum,suprà expositas initio huius disputationis.

25 *Octaua interpretatio Lyrani.* Octauam, & nonam interpretationem attigit Lyranus super 32. cap. Exodi. Nam tractans verba illa Mosis: *Dele me de libro tuo quem scripsisti*, duas eorum verborum interpretationes ponit, licet eas indistinctè commemoret: prior est huiusmodi: Quemadmodum Salvator noster secundum voluntatem partis inferioris mortem formidans, & refugiens, petiit à se transferri calicem passionis, quem tamen, secundum voluntatem partis superioris rationalis animæ, ardentissimè cupiebat bibere:ita etiam Moses secundum desiderium partis animæ inferioris,petiit à Deo deleri de libro ipsius, quod tamen secundum portionem animæ superiorem, fieri nullo modo volebat. Explicauit itaque Moses eiusmodi petitione sua, non quid ipsa mens Deo consentiens vellet; sed quid ipse carnis appetitus carni suæ,hoc est,ipse populo suo compatiens expeteret.

26 *Nona interpretatio Lyrani, & Thostati.* Posterior interpretatio eorundem verborum, quam sequitur etiam Thostatus in tractatu quæst.44.super Exodi capite 32. ita se habet:Dictum illud Mosis, non esse intelligendum secundum nudam,& simplicem eorum verborum significationem,sic enim verba illa falsam continerent sententiam;sed secundum hyperbolicam locutionem;qua ardentissimum eius rei, quam petimus, desiderium indicare solemus. Solent enim homines ita loqui. Aut hoc mihi concede, aut moriar:&,mori potius velim,quàm istud pati: cùm tamen reuera,si optio daretur, mallent carere ea re, quam petunt, & perpeti potius quod patiuntur,quàm mori. *Genes. 32.* Ad hanc sententiam dixit Rachel viro suo Iacob: *Da mihi liberos, alioqui moriar.* Nec istiusmodi locutiones mendacium continent: nec qui audiunt homines ita loquentes,putant eos mentiri:non enim intelligunt significari illis verbis tantum, quantum verba ipsa per se sonant; sed eo modo loquendi solum significari ardentissimum desiderium alicuius rei.

27 *Decima interpretatio S. Hieronymi S. Gregorij, & Euthymij.* Decima & vltima interpretatio, quam ego cæteris facile antepos uerim,est B. Hieronymi in epist.151.quam scripsit ad Algasiam,in responsione ad nonam eius quæstionem:est etiam B.Gregorij in cap.7.lib.10. Moralium, & Euthymij super illis verbis Psal.68. *Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur.* Isti deleri de libro Dei, siue de libro vitæ, aut viuentium, interpretantur, occidi & priuari hac mortali vita. Aiunt enim, docere nos Scripturam, Devm quasi in quodam libro scribere omnes, qui veniunt in hunc mundum,& in hanc corporalem,& mortalem vitam,ingrediuntur; & in eo libro determinari spatium vitæ cuiusque hominis, non solùm annis & mensibus, sed etiam diebus atque horis vitæ cuiusque hominum à Deo propriè,signatéque præfinitis.Ergo scribi hominem in isto libro,est, generari in hoc mundo,& vitam accipere:Deleri autem de isto libro,est vita priuari.Moses itaque prȩoptauit se perire potius,quam vniuersum

ſum populum ſuum, qui propter maximum Idololatriæ peccatum, quod admiſerat, grauiſſimis ſuppliciis, & morti obnoxius erat. Idem quoque Moſes poſtea, cum in maxima quadam triſtitia, & afflictione animi verſaretur, obnixè petiit à DEO, vt ipſum interficeret, ſéque tantis eriperet malis, quod prius videlicet dixerat figuratè perdeleri de libro DEI, idem apertius dicens, expreſſiúſque per verbum interficiendi. Verba Moſis quæ ſcripta ſunt in cap. 11. libri Numerorum huiuſmodi ſunt: *Cur afflixiſti ſeruum tuum? quare non inuenio gratiam coram te? & cur impoſuiſti pondus populi huius ſuper me? Non poſſum ſolus ſuſtinere omnem hunc populum, quia grauis mihi eſt. Sin aliter tibi videtur, obſecro vt interficias me, & inueniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis.* Verba B. Hieronymi, quibus ab eo traditur hæc interpretatio, ſupra initio eius diſputationis, quæ hanc proximè antecedit, commemorata ſunt. B. Gregorius diſputans de perfecta charitate, quę adiunctam habet miſericordiam, & manſuetudinem, ſimúlque iuſtitiam & ſeueritatem diſciplinæ, ita ſcribit: Hæc Moſen delinquente populo, & vſque ad petitionem mortis in precibus proſtrauit, & vſque ad interfectionem populi per zeli ſtudium erexit: vt & in pereunte plebe, ſe ſe morti obiiceret; & contra peccantem, protinus, vice Domini iraſcentis, ſæuiret.

Locus libri Numer. 11

S. Gregorius.

Euthymius ſuper illis verbis Pſalmi ſexageſimi octaui: *Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur*, hæc habet: Hic eſt ille liber, de quo legimus, quod cùm iratus eſſet DEVS aduerſus populum Hebræum, qui vitulum fecerat, dixit ei Moſes: *Si dimittis ei peccatum, dimitte: ſin autem, dele me de libro quem ſcripſiſti.* Reſpondit ei DEVS: *Si quis peccauerit coram me, delebo eum de libro meo.* Vnus eſt itaque liber, in quo omnes ſcribuntur, qui vita digni ſunt, & quem Dauid hoc loco librum viuentium appellauit, prædicens illos non diu pòſt morituros. Alius etiam liber eſt, in quo iuſti omnes ſcribuntur: quem nobis ſignificauit Dauid iis verbis, quæ proximè adiecit: *Et cum iuſtis non ſcribantur.* De hoc libro intelligendum eſt quod CHRISTVS dixit: *Gaudete, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis.* Dauid igitur hoc loco loquens de peccatoribus, ait eos breui morituros, neque cum iuſtis eſſe connumerandos. Eſt præterea tertius liber, in quo peccatores, eorúmque peccata ſcribuntur: ſicut dixit Daniel: *Iudicium ſedit, & libri aperti ſunt.* Per libros autem ſcriptura variam & multiplicem DEI cognitionem figuratè intelligit. Sic Euthymius.

28

Euthymius.

Triplex liber Dei.

Locus Lucæ 10.

Dan. 7.

QVINTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS APOSTOLI:

Sicut ſcriptum eſt (Malachiæ 1.) Iacob dilexi, Eſau autem odio habui.

Verſu 13.

REPRE

29 S. Thomas. REPREHENDIT hoc loco B. Thomas Glossam quandam, in qua erat, illud, quod antea dixerat Apostolus: *Maior seruiet minori*, dictum fuisse secundum præscientiam: hoc autem, *Iacob dilexi, Esau autem odio habui*, pertinere ad iudicium DEI, quod ipse ab æterno fecit de hominibus, præuidens futura eorum opera. Præuidens itaque quod Iacob erat ipsum dilecturus, dilexit ipsum, secundum illud quod scriptum est Prouerb. 8. *Ego diligentes me, diligo*. Præuidens autem, Esau fore peccatorem, & in peccatis permansurum, odio ipsum habuit; secundum illud Ecclesiastici 12. *Altissimus peccatores odio habet*. Sed enim, istud Glossæ dictum, haud quaquam diuinæ scripturæ consentaneum est. Ioan. 15. B. enim Ioannes epistolæ primæ, capite quarto scribit: *Non quasi nos dilexerimus eum, sed quia prior ipse dilexit nos*. Ex quo apparet, prius fuisse, quod DEVS dilexerit Iacob, quàm quod ipse diligeret, aut dilecturus esset DEVM, idémque confirmatur illis Domini verbis: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos*. Deinde ait B. Thomas. Sicut prædestinatio est præparatio gloriæ propter bona opera; ita reprobationé, quam hoc loco Apostolus vocat odium DEI, esse præparationem æternæ pœnæ propter peccata. Hoc tamen interest, quod quia tam ipsa gloria, quàm merita eius, sunt à DEO, non potest præscientia meritorum esse causa prædestinationis DEI: at verò, quia peccata sunt ab ipso homine, & non à DEO, ideo præscientia peccatorum, potest esse aliqua causa reprobationis ex parte pœnæ, quæ præparatur reprobatis; quatenus scilicet DEVS proponit se puniturum malos, propter peccata ipsorum. Secundum igitur hanc B. Thomæ interpretationem, odium, quo DEVS odit Esau, significat reprobationem, quantum ad vltimum effectum, qui est punire peccatorem æternis pœnis. Verùm hæc interpretatio non videtur congruere cum proposito, & consilio Pauli; quippe qui vult hîc ostendere, ob nulla opera bona, vel mala, sed gratuita tantùm voluntate sua DEVM dilexisse Iacob, & odio habuisse Esau.

30 Caietanus. Caietanus perpendens hoc loco illa verba: *Esau autem odio habui*, ponit hanc quæstionem, cum habere odio, non solùm significet priuationem dilectionis, sed insuper velle malum alicui; qua ratione verum esse potest, DEVM velle malum Sap. 11. alicui, & non ob eius mala opera, cum de ipso scriptum sit: *Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti*. Hanc quæstionem ita soluit Caietanus. Verè DEVM ab æterno quosdam diligere, & alios odio habere, ad hunc tamen sensum, quod quibusdam ab æterno vult conferre auxilium gratiæ suæ, & ita eos iuuare, vt omninò perueniant ad gloriam æternam: Alios verò ab æterno vult permittere sibi ipsis, nec adiuuare eos efficaci gratia, & potenti auxilio suo, quod electis suis conferre decreuit. Et hoc est, DEVM aliquos odio habere. Id enim est, DEVM reprobare illos non ex operibus; cum quo tamen simul stat, nullum damnari nisi ob propria eius opera. Siquidem nec sententia damnatoria, neque executio damnationis fit, nisi propter reproborum peccata. Nec verò ex huiusmodi æterna DEI dispositione potest inferri iniustitia in DEO, sed libertas summa: quoniam neutris tenetur, & ex sua mera liberalitate pendet velle dare gratuitum bonum aliquibus, & velle non dare aliis, sed permittere eos in suis naturalibus. Atque hæc quidem Caietanus.

31 Catharinus. At verò Ambrosius Catharinus in commentariis suis in hanc epistolam Pauli, hunc ipsum, qui est in manibus, locum pertractans, vehementer in eos inuehitur, qui dicunt, DEVM ex se aliquos reprobare, & excludere à vita æterna; non quidem propter eorum præuisa mala opera, sed quia ipse vult non dare illis vitam æternam. Et hanc opinionem vocat ipse durissimam, & intolerabilem, & causam desperationis hominum, & impiam; eámque assignat ipse

Luthero;

Luthero; cùm ea tamen sit ipsissima B. Augustini sententia, cùm alibi, tum præcipuè in libro primo quæstionum ad Simplicianum in secundæ quæstionis tractatu; vbi & hæc Pauli verba, & quæ deinceps consequuntur, magna cum diligentia & cura subtiliter, copiosè, & luculenter declarat. Est item hæc sententia B. Thomæ in 1. parte qu. 23. art. 3. quam alij quoq; complures Theologi sequuntur. Eam tamen Catharinus, quasi Lutheranam, acerbissimè insectatur, & coaceruatis quinque, & viginti argumẽtis demoliri, ac funditus euertere conatur. Cæterùm quod attinet ad intellectum illorum verborum: *Esau odio habui*, contendit Catharinus, ista verba nihil adiuuare opinionem eorum qui faciunt DEVM causam reprobationis hominum. Non enim, inquit, hoc loco Paulus agit de odio Esau quantum ad æternam reprobationem eius, & expulsionem à vita æterna, sed quantum ad priuationem bonorum temporalium, quia videlicet adimens ipsi Esau ius primogenituræ, & dans ei deteriorem terram atque possessionem, & faciẽs, vt populus ex eo progenitus seruiret populo, qui ab ipso Iacob proseminatus est: videtur ob hæc DEVS neglexisse atque odisse ipsum Esau. Adijce, quod tanto pluribus, & maioribus beneficiis affecit Iacob, quàm Esau, & tam multis rebus illum prætulit, huic, vt verè illum dilexisse, & hunc odisse videatur, quemadmodum eiusdem patris filij dicere solent: Pater odit nos: cùm erga minimum natu filium maiora ostendit amoris indicia, & argumenta.

S. August.

32 Nec sanè inusitatum est in scriptura, eo quo dixi modo, vsurpare odium, vel odio habere. Dominus dixit in Euangelio: *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, &c. non potest meus esse discipulus*, quo loco non accipitur odium pro vero odio; sed significat, postponẽdum esse patrem, & matrem obsequio, & amori DEI. Et alio loco dixit, Neminẽ posse duobus dominis seruire, quoniam vnum odio habebit, & alterum diliget: at necessum non est, vt si vnum diligit, alterum oderit: sed tantùm, promptitudine, & amore in seruiendo præfert eum, quem plus diligit. Hanc tamen Catharini interpretationem confutat Augustinus in libro primo quæstionum ad Simplicianum in explicatione quæstionis secundæ. Vult porrò Catharinus, Esau gessisse typum reproborum, non quidem ex natiuitate, sed ex improbitate sua, quòd ius primogenituræ turpiter vendiderit; quod fratri suo necem machinatus sit: quod contra parentum voluntatem, vxores ex pessima, & impiissima gente Chananæorum duxerit. Hæc ex Catharino: cuius opinionem infrà discutiemus.

Quid in scriptura significet interdũ, & odium & odisse.
Luc. 16.
Matth. 6.
Gen. 25. 27.
Ibidem.

33 Chrysostomus, Theodoretus, Oecumenius, Theophylactus, aliique Græci expositores interpretantur odium, quo DEVS odit Esau, æternam reprobationem eius: dilectionem verò Iacob, æternam eius ad vitam æternam electionem: Sed aiunt, vtrumque esse factum ob præuisa eorum futura opera. DEVM enim præscium bonorum operum, quæ facturus erat Iacob, & pessimorum operum, & peccatorum ipsius Esau, illũ dilexisse, & elegisse, hunc verò odisse, ac reprobasse. Eadem fuit sententia Hieronymi, & super illo Malachiæ loco, & super illis verbis capitis primi epistolæ ad Galatas: *Qui me segregauit ex vtero matris meæ*. Et in epistola quam scripsit ad Hedibiam, in responsione ad decimam eius quæstionẽ. Sed profectò istud planè dissentaneum, immò contrarium esse videtur iis, quæ disputat, & scribit hoc loco Apostolus. Nam quod DEVS præposuerit Iacob ipsi Esau, & quod illum dilexerit, hunc autem oderit, negat Paulus id accidisse propter eorum opera, sed id refert ad æternum propositum DEI eligentis illum, & hunc reprobantis. Sic enim scribit Apostolus: *Cum nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali, vt secundum electionem propositum DEI maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, Quia maior seruiet minori, sicut scriptum est: Iacob*

Græcorũ interpretatio, & sententia.
Gen. 25.
Malach. 1.

BBbb *dilexi,*

dilexi, Esau autem odio habui.

34 Quare multò probabilior est, ac Pauli doctrinæ conuenientior sententia B. Augustini,& S.Thomæ,aliorumque Theologorum,qui primam prędestinationis causam censent, nullo modo peti ex præuisis hominum operibus posse: sed referri oportere ad summam diuinæ voluntatis libertatem, iustissimè alios eligentis,& alios reprobátis.Sed in hoc differt reprobatio à prædestinatione:quod prædestinatio,& quantum ad primum eius principium, diuinam dico voluntatem dandi aliquibus vitam æternam; & quantum ad terminum eius, qui est retributio vitæ æternæ,& quantum ad media,per quę illuc perueniendum est,quę sunt gratia DEI, & bona hominum merita, quantum ad hæc,inquam,omnia, prædestinatio est à DEO.Reprobatio autem est à Deo quantum ad duo:nimirũ, quod est Dei voluntas,permittendi aliquos decidere ab vltimo fine; & quãtum ad vltimum effectum reprobationis, qui est punire reprobos ob eorum peccata, æternis pœnis.Quantum igitur ad hæc duo,Deus est causa reprobationis hominum;non tamen est causa eius quantum ad mala reproborum merita,id est,peccata,neque quantum ad prauam eorum voluntatem, quæ est proxima peccatorum causa:sicut erat causa præstinationis, quantum ad bona electorum merita, & quantum ad causam, id est, gratiam quæ est principium, & radix bonorum meritorum. Videat lector B. Augustinum in libro primo quæstionum ad Simplicianum in explicatione secundæ quæstionis,& in lib.de prædestinatione Sanctorum,& alibi,& B.Thomam tum in commentario huius loci epistolę ad Romanos,tum in prima parte,& in quæstionis 23.artic.3.

Sententia probabilior, quæ est B. Aug. & S Thomæ

SEXTA DISPVTATIO.

An quod hoc loco dicitur, DEVM habuisse odio Esau, pugnet cum eo,quod alibi scriptum est, DEVM diligere omnia quæ sunt, & nihil odisse eorum quæ fecit.

35 VIDETVR quòd hîc dicitur, quod DEVS odio habuit Esau, esse contrarium illi sententiæ, quæ de DEO scripta est in capite vndecimo libri Sapientiæ: *Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum, quæ fecisti.* Nam si DEVS odio habuit Esau, non igitur ipse fuit de numero eorum,quæ sunt,nec fuit à DEO factus: sed Esau fuit de numero eorum,quæ sunt,& fuit creatura DEI,ergo non eum DEVS odio habuit.Húc nodũ soluens B.Thomas in prima parte, quæstione vigesima tertia,articulo tertio,in responsione ad primum, docet, sicut DEVM diligere aliquem,est, velle ei bonum aliquod; ita DEVM odisse aliquem, est velle non dare ei aliquod principale

Locus libr. Sap.c.11.

S.Thomas.

principale bonum. Et quia nulla est creatura, cui DEVS non aliquod bonum dare voluerit,& dederit,iccirco dicitur diligere omnes creaturas, & omnia quæ sunt;& hac ratione DEVS etiam diligebat Esau,vt cui multa dederat bona naturalia,sed quia non voluit ei dare vitam æternam, quod est summum bonũ hominis,& cuius comparatione,alia omnia bona hominis,vis vllius momenti sunt, ob hãc causam dicitur DEVS odisse Esau. Verba B. Thomæ sunt hæc:DEVS omnes homines diligit. Et omnes etiam creaturas, in quantum omnibus vult aliquod bonum: non tamen quodcumque bonum vult omnibus. In quantum igitur quibusdam non vult hoc bonum,quod est vita æterna,dicitur eos habere odio,vel reprobare:& ita dicitur DEVS odio habuisse ipsum Esau.

Eandem porrò quæstionem B. Augustinus in primo libro quæstionum ad Simplicianum, in tractatu secundæ quæstionis, & proponit, & pluribus verbis explicat: Ait autem hominem peccatorem tribus modis considerari posse;vel ea ratione,vt est homo,secundum ea omnia,quæ DEVS in eo fecit, & ei tribuit, & ita etiam peccatores diligi à DEO:vel ea ratione vt peccator est,impiè auersus à DEO,& conuersus ad bona creata, & temporalia: & hac ratione DEVS odit peccatores,sicut scriptum est:*Odisti omnes qui operantur iniquitatem*.Et alibi: *Odio est DEO impius & impietas eius.* Tertio præterea modo considerari potest homo peccator ea ratione,vt DEVS peccata eius ordinat & destinat punitioni, vel ad magnum aliquod bonum,notabilem videlicet aliquem electorum vtilitatem,atq; illustrem declarationem diuinæ iustitiæ,ac potẽtiæ:& secundum hanc considerationem,dicitur DEVS diligere peccatorem,id est,ordinationem improbitatis,& peccatorum eius,ad magnum aliquod bonum ab eo factam. DEVS itaque odit Esau non primo nec tertio modo,sed secundo modo. 36 *Triplex consideratio hominũ peccatorũ.*

Ponam hîc Augustini verba, quæ doctrinam continent planè theologicam. *S. August.* Enitendum est hoc loco (inquit Augustinus)si Dominus adiuuet,videre quemadmodum & illud verum sit,quod alibi scriptum est: *Nihil odisti eorum,quæ fecisti.* Et illud: *Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* Si enim propterea odio habuit, Esau, quia vas factum erat in contumeliam: quomodo verum est illud: *Nihil odisti eorum qui fecisti?* Ecce enim DEVS odit Esau, quem tamen ipse fecit vas in contumeliam. Sed hic nodus ita soluitur, vt intelligamus omnium creaturarum conditorem esse DEVM, & omnem creaturam DEI,bonam esse:& omnis homo in quantum homo est, creatura DEI est, & bonus est,non autem in quantum peccator. *2.Tim.2.* Est itaque DEVS creator & animi,& corporis humani: & neutrum horum malum est, & neutrum odit DEVS, quia nihil odit eorum, quæ fecit:sed odit in homine peccatum, quod non DEVS fecit,sed homo ipse propria sua,& praua voluntate fecit. Est enim hominis peccatum, inordinatio quædam atque peruersitas,id est,à præstantiore conditore auersio, & ad condita inferiora conuersio.Non igitur odit DEVS Esau hominem,sed odit DEVS Esau peccatorem.Odit enim DEVS impietatem,quam in aliis quidem punit per damnationem; in aliis adimit per iustificationem, quemadmodum ipse iudicat esse faciendum,suis illis iudiciis inscrutabilibus. Neque DEVS odit peccatorem,in quantum facit eum vas in contumeliam,hoc enim ipse facit,& nihil odit eorum quæ facit:impij enim, in quantum impij, sunt execrabiles; in quantum autem vasa fiunt,ad aliquem vsum fiunt, vt per eorum ordinatas pœnas, vasa, quæ fiunt in honorem,proficiant. Non itaque DEVS odit homines, neque in quantum vasa in contumeliam facta sunt: id est, nec quod in eis fecit creando, nec quod in eis facit ordinando, vt vasa perditionis proficerent ad vsum aliorum.Sicut iudex furem damnans ad metallum,odit in eo furtum,quod ille fecit:

ita Devs quod ex conſperſione,ſiue maſſa impiorum facit vaſa perditionis,non odit quod ipſe facit,id eſt,opus ordinationis ſuæ debita in pœna pereuntium,vt in ea occaſionem ſalutis illi,quorum miſeretur,inueniant. Hæc Auguſtinus.

Tres præterea quæſtiones ſuper illis verbis: *Iacob dilexi, Eſau autem odio habui,* non opinor,intempeſtiuè tractari hoc loco poſſent. Primò enim quæri poſſet,an illa verba ſecundum litteralem ſenſum intelligenda ſint de dilectione Iacob & odio Eſau,quantum ad bona temporalia,quorum copia & prꝍſtantia Iacob longè prælatus eſt à Deo, fratri ſuo Eſau:an verò intelligenda ſint de dilectione & odio quantum ad æternam prædeſtinationem Iacob ad gloriam,& æternam reprobationem Eſau. Deinde illud etiam quæri poſſet, an citans Paulus ea verba intellexerit ea ſecundum litteralem ſenſum de dilectione, & odio quantum ad bona tẽporalia,& quemadmodũ ſic intellecta conueniant & ſeruiant propoſito eius argumentantis,iſtorum fratrum exemplo, æternam hominum tam electionem,quàm reprobationem,nõ fieri à Deo ob eorum præuiſa opera,ſed id pendere ab æterno diuinæ voluntatis propoſito & decreto. Illa demum poſſet eſſe tertia quæſtio: Si Apoſtolus verba illa non ſecundum litteralem ſenſum,ſed ſecundum ſenſum myſticum citans intellexit de dilectione & odio, quantum ad æternã reprobationẽ,& electionem,quiſnã ſit iſte ſenſus myſticus,id eſt,quemadmodum dilectio Iacob figura fuerit electionis æternæ hominũ; & odiũ Eſau, figura item fuerit odij,& damnationis reproborũ: Et an Pauli probatio ex iſtorũ fratrum exẽplo ducta ſecundũ myſticum iſtum ſenſum,valida ſit:docet enim S.Dionyſ.Areopag.idq; Theologorum ſermone tritum eſt,ſenſum myſticũ non eſſe argumentatiuũ,id autem eſt,inualidum eſſe,& inefficacem ad probandum quippiam.Hæc igitur tractari hoc loco poterant. Verùm quia ſuper his diligenter,ampleq́; diſſeruimus in quarto tomo commẽtariorum noſtrorũ in Geneſim, in 6.& 7.diſput.ſuper c.25. lib. Geneſ. idcirco ne iam bene tractata ſuperuacuè retractando,acta agere videamur,ea in præſens omittenda eſſe cenſuimus.

S. Dionyſius Areopagita.

SEPTIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 14. Quid ergo dicemus? numquid iniquitas eſt apud Devm? Abſit,Moyſi enim dicit:Miſerebor,cuius miſereor, & miſericordiam præſtabo,cui miſerebor.

37 DIxit Apoſtolus paulò ſuprà: licet Iacob, & Eſau meritis non eſſent diſpares, diſparem eos tamen ſortem accepiſſe, altero ſcilicet electo, & altero reprobato. Hinc exoritur minimè leuis quæſtio, quam ipſe ſibi Apoſtolus obijcit: videtur enim id contra rationem eſſe

esse iustitiæ, quippe quæ paria retribuit, vbi paria inuenit merita. Cùm igitur homines, sublato meritorum discrimine, sint prorsus æquales, æquum videtur, vt DEVS erga illos æqualiter se gerat, non autem vt eligat vnum, & alterum reprobet. Soluit eam quæstionem Paulus, dicens, *Absit*, quasi dicat: Impium est sentire, iniquitatem esse posse apud DEVM: nempe de eo scripsit Moyses in Deuteronomio: *DEVS fidelis & absq; vlla iniquitate*. Et de eo dixit Dauid: *Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum*. Ostendit itaque Paulus, electionem hominum esse omninò, non iustitiæ, sed misericordiæ DEI; quocirca nulli esse debitam; si nulli autem debita est, ergo nulla in re potest esse iniustitia: neque si DEVS ex massa perditionis, in qua sunt ex se omnes homines, eripiat hunc hominem, & saluet; alium verò inibi relinquat, & perire sinat, iniustus dici potest; sed erga illum misericors, erga hunc iustus. Ergo ibi tantùm est ratio iustitiæ, vel iniustitiæ, vbi ratio meriti inuenitur. Deut. 32. Psal. 118.

Electionem porrò diuinam ipsorum hominum, non ex debito, nec merito hominum vllo cuiquam contingere, probat Apostolus illo testimonio Scripturæ, quod est in cap. 33. libri Exodi, & hic refertur: *Miserebor cui misereor, & misericordiam præstabo, cui miserebor*. Quæ verba hanc habent sententiam: *Miserebor cui miserebor*: Id est, gratuitam misericordiam meam tribuam ei, & à miseria eripiam, vocando, iustificando, ac deniq; glorificando eum, cuius ab æterno placuit mihi misereri, eligendo eum, & præordinando ad vitam æternam. *Et misericordiam præstabo, cui miserebor*. Id est, gratiam meam exhibebo, cui pro libera voluntate mea placuerit exhibere, & cui per indebitam, & omninò gratuitam misericordiam meam ab æterno placuit gratiam electionis, & prædestinationis ad vitam æternam tribuere. Hanc sententiam latinus interpres in libro Exodi cap. 33. ita vertit: *Miserebor cui voluero; & clemens ero, in quem mihi placuerit*. Septuaginta duorum interpretum translatio eo loci, vt est in græcis Biblijs Romæ nuper editis, latinè ad verbum reddita, sic habet: *Miserebor cui misertus fuero: & misericordiam præstabo, cui misericordiam præstitero*. Vnde satis apparet, Apostolum eam sententiam hoc loco citasse secundum translationem 70. interpretum. Paraphrasis Chaldaica hunc in modum expressit eam sententiam: *Miserebor cui miserebor, & propitius ero, cui propitius ero*. Nec dubium est, quin sit hebraismus in ista sententia, satis frequens & familiaris diuinæ Scripturæ, eandem sententiam vel eisdem vel diuersis verbis repetitis, vel ad orationis ornatum, vel ad maiorem emphasim, & energiam, secundum hebrææ linguæ proprietatem explicandi. Chrysostomus, atque eum secuti Theodoretus, Oecumenius & Theophylactus, referunt ista verba, quæ sunt in libro Exodi, ad cædem Iudæorum, ob adoratum ab ipsis vitulum, iussu DEI factam; non quidem omnium, sed aliquorum. Cùm enim alij peccassent in adorando vitulo, non omnes tamen interfecti sunt, sed quorundam misertus est DEVS, aliorum verò minimè. Causam porrò huius differentiæ nec Iudæi, nec Moyses tunc nouerunt: sed solus DEVS, qui præscius omniũ futurorum, nouit qui sint futuri misericordia eius digni, & qui futuri sint indigni. Sic isti. 38 Locus Exodi cap. 33. Chrysostom. & sectatores eius. Exodi 32.

S. Thomas refert hoc loco quandam glossam, quæ sic interpretatur hæc verba: *Miserebor cui miserebor*. id est, quem dignum prænouero misericordia mea, ei misericordiam impertiar. Licet enim DEVS misericorditer sua impendat beneficia; eo tamen ab iniustitia excusatur; quia dignis ea dat, quibus vtique danda sunt. verùm aliquos esse dignos misericordia DEI, dupliciter potest intelligi, vel propter bona eorum opera præcedentia misericordiam, & gratiam DEI, & hæc fuit hæresis Pelagianorũ: sed hoc verè dici non potest, quoniam ipsa bona opera, & merita sunt principaliter ex DEI gratia, & sunt effectus prædestinationis, non 39 S. Thomas. Non rectè dici, DEVM misereri eorũ, qui sunt digni misericordia eius.

autem ipsius causa. Altero modo intelligi potest, aliquem dignum fuisse misericordia Dei, ob eius bona opera non quidem antecedentia gratiã, sed subsecuta; id autem est, propter bonum vsum diuinæ gratiæ; vt Devs misericordiam suam illis impenderit, quos præsciuit benè vsuros ea. Sed neque hoc verum est: nihil enim potest poni tanquã ratio prædestinationis, quod est effectus ipsius prædestinationis: ratio enim prędestinationis, pręintelligitur ipsi prędestinationi, in qua prædestinatione effectus eius includitur. Constat porrò omne Dei beneficium conducens ad ęternam salutem hominis, esse prędestinationis effectũ; nec solum esse Dei beneficium, infusionẽ gratiæ, qua iustificamur, sed etiam bonum vsum ipsius gratiæ iustificantis, per quem & gratię incrementũ meremur, & præmium vitæ æternę. Sicut Devs in rebus naturalibus nõ solùm concurrit ad generationem formæ, quæ est principiũ motus, & operationis naturalis, sed etiam ad ipsum motum, & operationem efficiendam: Si enim talem concursum suum Devs subtraheret agentibus naturalibus, omnis eorum motus, & actio cessaret.

Patet igitur, merita consequentia gratiam, esse non posse rationem miserendi, & prædestinandi, sed solam Dei voluntatem, qua misericorditer aliqui è massa perditionis omnium liberantur & saluantur; vnde liquet, negotium salutis nostræ & à misericordia Dei totum pendere, nec vllo modo contra iustitiæ rationem esse. Iustitia enim distributiua locum habet in iis, quę ex debito dantur, vt si aliqui suo labore meruerũt mercedem, & vt plus laborantibus maior datur merces. Non autem iustitia distributiua locum habet in iis, quæ indebita sunt, & gratis ex liberalitate donantur: vt si quis duos pauperes in via offendens, vni det eleemosynam, nõ alteri; non est iniquus, sed misericors. Similiter si quis duobus, qui eum æqualiter offenderant, vni eorum remittat offensam, & non alteri: erga vnum est misericors, & iustus erga alterũ, neutri verò iniquus. Cùm igitur omnes homines propter peccatum primi parentis, damnationi nascantur obnoxij: quos Devs ex ista massa perditionis, per gratiam suam liberat, sola misericordia liberat: quos autẽ ibi relinquit, iustè relinquit: ergo misericors est erga eos, quos liberat, & iustus erga eos, quos non liberat, neutris autẽ iniquus est. Rectè igitur Apostolus quæstionem præpositã soluit auctoritate Scripturę, dicentis: *Miserebor cui miserebor: & misericordiam præstabo, cui miserebor:* Apertè demonstrans, gratiam electionis, & salutis hominum, omnino diuinæ misericordiæ adscribi oportere.

Sed misericordia Dei secundum tria spectari debet: primò secundum prædestinationem, qua Devs ab æterno decreuit aliquos saluare: Deinde secundum vocationem, & iustificationem, per quæ homines in tempore huius vitæ sanctificat & saluat: Ac demùm secundum glorificationem post hanc vitam liberando hominem ab omni non solùm culpa, sed etiam miseria, & omnibus bonis beando; sicut Dauid dicit: *Qui coronat te in misericordia, & miserationibus: Qui replet in bonis desiderium tuum.* Ergo Devs miseretur hominis, vocando & iustificando eum, cuius misertus est ab æterno, prædestinando eum: & misericordiam ei præstabit, post hanc scilicet vitam glorificando eum; cui miserebitur in tempore huius vitæ, vocando, & iustificando eum. Et hac quidem ratione Apostolus soluit quæstionem propositam dicens, Devm nullo modo esse iniquum, si aliquos hominum eligat ad vitam æternam, alios verò reprobet, tametsi par sit eorum hominum conditio, nec sint operum qualitate, meritísque dispares, quoniam vtrisque indebita erat misericordia Dei, & vtrósque iustè poterat relinquere ac reprobare.

Psalm. 102.

Hanc porrò quæstionem esse obscurissimam, & propemodum inexplicabilem affirmat S. Hieronymus, in epist. 150. quæ scripta est ad Hedibiam in responsione

Diffi. u'tas quæstionis à

fione ad 10.eius quæst.ita scribens: Omnis quidem ad Romanos epistola interpretatione indiget,& tantis inuoluta est obscuritatibus,vt ad intelligendam eam, SPIRITVS sancti indigeamus auxilio,qui per Apostolum hæc ipsa dictauit.Sed præcipuè locus hic obscurus & difficilis est.In quo quidam volentes DEI seruare iustitiam ex præcedentibus causis dicunt electum fuisse Iacob, & abiectum Esau,& Hieremias & Ioannes Baptista electi sunt in vtero. Nobis autē nihil placet,nisi quod Ecclesiasticum est,& quod publicè in Ecclesia dicere nō timemus. Non autem iuxta Pythagoram,& Platonem,& discipulos eorum,qui sub nomine Christiani introducūt dogma Gentilium,dicimus animas lapsas de cœlo esse, & pro diuersitate meritorum in his,vel in his corporibus antiquorū pœnas luere peccatorum: atque ob hanc quoque causam Iacob & Esau sortem fuisse diuersam. At enim melius est, imperitiam simpliciter confiteri, & inter cætera quæ nescimus, etiam huius loci obscuritatem agnoscere: quam, dum volumus DEI probare iustitiam, Basilidis & Manichæi hæresim defendere, Et liberas nænias, Ægyptiáque portenta sectari.Nos igitur dicamus vt possumus:& apostolicæ voluntatis sequentes vestigia,ne punctum quidem,vt dicitur,atque vnguem transuersum ab illius sententia recedamus. Deinde ait Hieronymus, quæstionem ex verbis Apostoli natam, esse huiusmodi: Si Esau, & Iacob non propter eorum opera, vel bona, vel mala, alter eorum dilectus, & alter odio habitus est; & electio atque abiectio non eorum merita, sed solam voluntatem eligentis atq; abiicientis ostendit: Si hoc,inquit, recipimus,vt faciat DEVS quodcumq; voluerit, & absque meritis hominum eligat,& reprobet quoscumque libuerit:frustrà igitur quæritur, atque causatur, nos vel bona non fecisse, vel fecisse mala: cùm in potestate,& voluntate ipsius sit, absque bonis,& malis operibus eligere alios, & alios abiicere: præsertim verò cùm eius voluntati humana fragilitas non queat resistere. Hanc ergo validam quæstionem, scripturarum ratione contextam, & penè insolubilem, breui Apostolus sermone dissoluit, dicens: *O homo, tu quis es, qui respondeas* DEO? vt quæ ante ponuntur,fuerint verba hominis impij,quærentis & obiicientis. Verùm isti interpretationi, quæ placuit S. Hieronymo, obstat verbum illud, *Absit*, quo Apostolus soluit quæstionem illam propositam, quod videretur iniquus DEVS,si absque meritis hominum,aliquos eligeret,& aliquos reprobaret, quasi execrando quod de iniquitate DEI dicebatur. Soluit autem quæstionem auctoritate Scripturæ, quæ est in libro Exodi, ostendens rationem electionis, & prædestinationis hominum, totam à DEI misericordia pendere.

S. Paulo hic propositæ. S.Hieron.

Hierem.1. Luc.1.

41 Videtur autem S.Hieronymus causam, cur DEVS aliquos eligat, & alios reprobet, referre ad diuersas hominum voluntates vel recipientium vocationem DEI,vel respuentium: non enim DEVM sine ratione eligere, sed ex causis præcedentibus.Verba Hieronymi,quæ hoc significant in eo quo dixi loco,hæc sunt: Non saluat DEVS irrationabiliter, & absque iudicij veritate, sed causis præcedentibus:quia alij non susceperunt Filium DEI;alij verò recipere sua sponte voluerunt. Vasa porrò misericordiæ, non solùm populus Gentium est, sed etiam qui ex Iudæis credere voluerunt;& vnus credentium factus est populus. Ex quo ostenditur,non Gentes eligi,sed hominum voluntates. Hæc ibi S.Hieronymus, qui hoc ipsum apertius, expressiúsque scriptum reliquit super illis verbis Malachiæ: *Iacob dilexi,Esau autem odio habui.* Et super illis verbis Apostoli ad Galat.1. *Cùm autem placuit ei, qui me segregauit ex vtero matris meæ.* De qua opinione suprà dictum est, & plura dicentur infrà.

Sententia B. Hieronymi de causa electionis, & reprobationis hominum.

OCTA

OCTAVA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est DEI.

42 CONCLVDIT Apostolus ex supradictis, præcipuè verò ex auctoritate illa quæ est in libro Exodi, gratiam electionis, & prædestinationis hominum ad vitam æternam, & item vocationis & conuersionis ad DEVM gratiam, non prouenire ex vllis illorum operibus, siue exterioribus, significatis nomine cursus, siue interioribus, per ipsum velle significatis; sed ex DEI misericordia, æternóque diuinæ voluntatis proposito, & beneplacito. Verùm dicat aliquis: Cùm negotium humanæ salutis non tantùm pendeat à DEI gratia, licet principaliter ab ea pendeat; sed etiam à nostro libero arbitrio, & nostra cooperatione, secundum illud B. Augustini vulgò iactatum: QVI fecit te sine te, non saluabit te sine te: sicut comparandæ saluti non sufficit liberum arbitrium sine gratia DEI; ita nec gratia DEI, sine libero arbitrio, secundum il-
1. Cor. 15. lud Apostoli: *Non ego, sed gratia DEI mecum*. Ergo quemadmodum Apostolus hoc loco dixit, Non esse currentis, neque volentis; sed DEI miserentis; ita dici potest, Non esse DEI miserentis, sed hominis volentis, atque currentis. Huic obiectioni respondens S. Augustinus ait, nec piè, nec verè posse istud dici. Misericordia etenim DEI, est sine voluntate hominis, vt in æterna prædestinatione, & electione hominis, & in ea temporali vocatione eius, pluribusq; auxiliis, quibus voluntatem hominis præuenit. At verò bona voluntas hominis nunquã esse po-
Ad Philip. 2. tuit sine DEI misericordia, affirmante Apostolo, DEVM in nobis operari & velle, & perficere pro sua bona voluntate. Nec verò DEVS miseretur hominis, quia prius bonam ipse voluntatẽ habet: sed ideo potius, vt homo bonam voluntatem habere possit, DEVS ipsius miseretur: nam cùm non vellemus, quin etiam, vt sæpè fit, nollemus, ipse fecit vt vellemus, congruè, & opportunè nos vocando, & miris modis nos inuitando, & alliciendo. Cùm enim DEVS efficaciter miseretur alicuius hominis, vocat eum ita, vt scit congruere ipsi, vt vocantem sequatur: quare nullius vnquam DEVS frustrà miseretur. Neque verò hac Pauli sententia tollitur liberum hominis arbitrium, vt hæretici nostri temporis mentiuntur; sed astruitur gratia prædestinationis, & vocationis hominum, non ex libero eorum arbitrio, sed ex mera DEI misericordia proueniens. Postquam autem vocatus est homo, & DEI gratia præuentus, tunc libero suo arbitrio consentit vocationi, & præparat se ad iustitiam: & iustus iam factus, efficit opera bona, & DEO grata, quibus vitam æternam promereatur.

43 *Obseruanda B. Augustini doctrina.* Sed hæc strictim à nobis & quasi cursim dicta, iuuat firmare, atque illustrare grauissimis, & doctissimis B. Augustini verbis ac sententiis ex 1. lib. quæstionum ad Simplicianum, huc transpositis. Nam in respõsione ad secundam Simpliciani quæstionem,

quæſtionē, inter alia quæ circa intelligētiam huius loci Apoſtolici tractat, etiam hæc tradit: Si quæratur, inquit, an bona voluntas hominis ſit donū Dei; quis negare audeat? At enim quia non præcedit voluntas bona hominis, vocationē Dei, ſed vocatio Dei præuenit bonam voluntatem hominis, propterea vocanti Deo rectè tribuitur quod benè volumus: nobis verò tribui non poteſt, quod vocamur. Non igitur ideo dictum eſſe putandum eſt: *Non volentis, neq; currentis, ſed miſerentis eſt Dei*, quia niſi Dei adiutorio, non poſſumus adipiſci quod volumus: ſed ideo potius, quia niſi eius vocatione præuenti, non benè volumus. Sed ſi vocatio iſta eſt effectrix bonæ voluntatis, vt omnis eam vocatus ſequatur; quomodo verum eſt illud, quod in Euangelio ſcriptum eſt: *Multi vocati, pauci electi?* Si hoc autem verum eſt, & non conſequenter qui vocatus eſt, vocationi obtemperat, atque vt obtemperet, in eius poſitum eſt voluntate; rectè etiam dici poſſet: *Non miſerentis Dei, ſed volentis, & currentis eſt hominis*, quia miſericordia vocantis non ſufficit, niſi vocati obedientia conſequatur. An fortè illi, qui hoc modo vocati non conſentiunt, alio modo vocati, poſſent vocationi, & fidei voluntatem ſuam accommodare? Nam quia non omnes qui vocantur, eodem modo affecti ſunt; illi ſolùm ſequuntur vocationem, qui ei capiendæ reperiuntur idonei; idoneos autem facit Deus, quorum miſeretur: qui eo modo vocat eos, quo modo aptum & congruum eis eſt, vt ſequantur vocationem: ad alios autem vocatio quidem peruenit; ſed quia talis vocatio fuit, qua illi moueri non poſſent, vt eam capere apti eſſent, vocati quidem dici potuerunt, ſed non electi. Non igitur verè illud dici poteſt: *Non miſerētis Dei, ſed volentis, atque currentis eſt hominis*, quoniam non poteſt effectus miſericordiæ Dei eſſe in hominis poteſtate, vt fruſtrà Deus miſereatur, ſi homo nolit: quia ſi vellet Deus, etiam iſtorum miſereri, poſſet ita vocare eos, vt & intelligerent, & mouerentur, & ſequerentur. Ergo verum eſt illud: *Multi vocati, pauci electi*. Illi enim ſunt electi, qui congruenter ſunt vocati: illi verò, qui non congruebant, neque contemperabantur vocationi, non ſunt electi, quia non ſunt ſecuti, quamuis vocati. Quamuis enim Deus multos vocet; eorum tamen miſeretur, quos ita vocat, quomodo aptum eſt eis vocari, vt ſequantur. Falſum eſt autem, ſi quis dicat: Non miſerentis Dei, ſed volentis & currentis eſt hominis quia nullius Deus fruſtrà miſeretur: ſed cuius miſeretur, eo modo vocat eum, quo modo ſcit ei congruere, vt vocantem non reſpuat. Hactenus eſt B. Auguſtino.

Locus Matt. 20. *Matth. 20.*

S. Thomas in commentariis ſuis in hanc epiſtolam Pauli, & hunc ipſum Apoſtoli locum tractans, cur non poſſit etiam verè dici, non eſſe miſerentis Dei, ſed volentis, & currentis hominis, cum ad comparandam ſalutem, ſicut liberum arbitrium ſine gratia, ita gratia non ſufficiat ſine libero arbitrio: Cur, inquam, iſtud verè dici non poſſit; ſecundum doctrinam philoſophicam reddit cauſam, & rationem huiuſmodi. Cùm ad productionem alicuius effectus vel operis duo concurrunt agentia, quorum vnum eſt agens primarium, & principale, alterum verò eſt ſecundarium, & tanquam inſtrumentale; effectus, vel opus non attribuitur ſecundario agenti, ſed primario, & principali: Exempli cauſa, Arca quæ fit ab artifice per ſecurim, non dicitur eſſe opus ſecuris ſed artificis. Deus autem mouet voluntatem humanam ad agendum, ſecundum illud, quod ſuprà dixit Apoſtolus: *Qui* SPIRITV DEI *aguntur, hi filij* DEI *ſunt*. Et ita Deus mouet voluntatem ad agendum, vt etiam ipſum velle, qui eſt actus proprius voluntatis, operetur in homine, ſecundum illud quod ſcripſit Paulus ad Philippenſes: DEVS *operatur in vobis velle & perficere pro bona ſua volūtate*. DEVS itaque reſpectu omnium humanarum actionum & operum, ſiue naturalium, ſiue mora-

44 S. Thomas. *Ad Rom. 8.* *Ad Philip. 2.*

CCcc lium,

lium, siue supernaturalium, cùm sit primarium, & principale agens, meritò illa
Isaia 26. potius attribuuntur Deo, quàm homini: hoc etiam Esaia Propheta confirmante illis verbis: *Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine.* Nec verò propterea tollitur aut minuitur libertas humanæ voluntatis, quia Deus mouet illam ad agendum; qua ob id non sit domina suorum actuum: Deus enim licet omnia moueat agentia ad agendum, non omnia tamen mouet eodem modo, sed vnumquodq; conuenienter modo naturæ ipsius: agentia enim necessaria, mouet necessariò; contingentia mouet contingenter; agens verò liberum, vt est homo, mouet liberè, vt ipsum per consultationem, & deliberationem, & electionem suam procedat ad agendum: atq; hæc est planè philosophica, simulque theologica B. Thomæ doctrina.

45 *Quibus modis Deus moueat voluntatem salua eius libertate, nota illa S. August. sententia.* Quemadmodum autem Deus moueat liberam voluntatem hominis ad agendum, in his præcipuè, quæ ad fidem & pietatem Christianam pertinent, luculenter declarat S. August. in libro de spiritu & littera, cap. 34. ita scribens: Voluntas bona qua volumus credere, non ideo tantùm diuino muneri tribuenda est, quia in libero arbitrio est, quod nobis à Deo naturaliter concreatum est: verumetiam quia visorum suasionibus agit Deus, vt velimus, & vt credamus, siue extrinsecus per Euangelicas exhortationes, vbi & mandata legis aliquid agunt, si ad hoc admonent hominem infirmitatis suæ, vt ad gratiam iustificantem credẽdo confugiat: siue intrinsecus, vbi nemo habet in potestate quid ei veniat in mentem; sed consentire, vel dissentire, propriæ voluntatis est. His ergo modis, quando Deus agit cum anima rationali, vt ei credat, neq; enim credere potest, quolibet libero
Psalm. 58. arbitrio, si nulla sit suasio, vel vocatio, cui credat: profectò & ipsum velle credere Deus operatur in homine, & in omnibus misericordia eius præuenit nos: consentire autẽ vocationi Dei, vel ab ea dissentire, sicut dixi, propriæ voluntatis est.
1 ad Cor. 4 Quæ res non solùm non infirmat illud Apostoli dictũ: *Quid habes quod non accepisti?* verùm etiã confirmat. Accipere quippe, & habere anima nõn potest dona, de quibus illud dicitur, nisi cõsentiẽdo: ac per hoc quid habeat, & quid accipiat, Dei est: accipere autem, & habere, vtiq; accipientis, & habentis est. Hæc August.

46 *In Caluinũ ex hac sententia Pauli argumẽtantem hominis cooperationẽ nullius esse momenti ad cõparandã salutem.* Caluinus, ex eo quod Apostolus dixit, non esse volentis, neque currentis, sed Dei miserentis, argumentatur, ad comparãdam iustitiam, & vitam æternam, nullam requiri ab homine cooperationem eius, siue interiorem, quæ significatur, per velle; siue exteriorẽ per ipsum currere significatam: omnemq; cooperationem hominis nullius esse momenti, non solùm inefficacem, & inualidam, & inanem esse: sed omnem vim atq; rationem iustitiæ ac salutis humanæ apud Deum, in sola Dei misericordia esse positam, cùm Paulus dicat hoc loco: *Igitur nõ volentis, neq; currẽtis, sed miserentis est Dei.* Audiat lector ipsa Caluini verba, quò melius & sententiam eius atque impietatem agnoscat. Verè, inquit, hîc locum habet illud Pauli: *Non est volentis, neq; currentis, &c.* Non quo modo id vulgò accipiunt, qui inter Dei gratiam, hominisque voluntatem, & cursum partiuntur. Exponunt enim, desiderium hominis & conatum nihil per se quidem habere momenti, nisi Dei grãtia prosperentur: sed cùm adiuuantur tamen illius benedictione, habere suas quoque partes in comparanda salute contendunt: quorum cauillum verbis Augustini refellere, quàm meis malo. Si enim nihil aliud voluit Apostolus nisi non esse solius volentis, aut currẽtis, nisi adsit misericors Dominus; retorquere è conuerso licebit: Non solius esse miserentis Dei, nisi adsit voluntas, & cursus hominis. Quod, si apertè impium est, an dubitemus, Apostolum omnia, quæ ad negotium salutis nostræ pertinent misericordiæ Domini dare, nostris autem voluntatibus, aut studiis nihil relinquere? Sic ille.

Sed

Sed profectò, esse opus hominis cooperatione ad comparandam iustitiam & salutem, multifariam, aperteq; docet B. Augustinus in libro de Natura & Gratia, cap, 32. de prima nostra iustificatione disputans: Ibi operamur, inquit, & nos; sed illo operante cooperamur, quia misericordia eius præuenit nos. Et de gratia, & libero arbitrio capit. 15. super illis verbis Pauli: *Non ego sed gratia Dei mecum*. Per hoc, inquit, intelligitur, nec gratiam Dei solam nec ipsum solum, sed gratiam Dei simul cũ illo. Et in serm. 15. de verbis Apostoli: Esse potest, inquit, iustitia Dei sine voluntate tua, sed in te esse non potest nisi per voluntatem tuam. Et S. Bernardus in tractatu de gratia, & libero arbitrio sic ait: Quod à solo Deo, & soli datur libero arbitrio, tam absque consensu non potest esse accipientis, quàm absque gratia dantis. Vera autem ratio, cur non possit verè dici, Non miserentis Dei, sed volentis, & currentis est hominis, non est, quam finxit Caluinus, quasi verò sola Dei misericordia perficiat opus salutis humanæ, sine vlla hominis cooperatione, sed illa est vera ratio, quam exposuit sanctus Augustinus iis verbis, quæ dudum commemorauimus, & ex responsione eius ad secundam quæstionem Simpliciani prolatis. Nam quia misericordia Dei præuenit omnem bonam operationem hominis, omnemque bonam voluntatem eius, nulla verò hominis bona operatio, aut voluntas præuenire potest Dei misericordiam: & quia nunquam bona voluntas hominis potest esse sine misericordia Dei: misericordia autem Dei est multis in rebus sine bona operatione, aut voluntate hominis, vt in æterna hominis prædestinatione, & vocatione, aliisque pluribus Dei auxiliis præuenientibus hominem: idcirco verè dixit Apostolus; Non esse volentis, neque currentis hominis, sed Dei miserentis; non potest autem verè dici; Non esse miserentis Dei, sed currentis & volentis hominis. Hoc autem dixisset Pelagius, qui principium boni operis faciebat humanam voluntatem, per quam homo dignus erat accipere gratiam vocationis, & conuersionis ad DEVM.

S. August. Psalm. 58.

S. Bernard.

47

NONA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Dicit enim scriptura Pharaoni: Quia in hoc ipsum te excitaui; vt ostendam in te virtutem meam.

Versu 17.

48 HOc testimonium scripturæ sumptum ex capite nono libri Exodi, Apostolum hoc loco adhibuisse, putat Augustinus ad confirmationem illius proximè superioris sententiæ; *Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est* DEI. Sic enim scribit in responsione ad secundam quæstionem Simpliciani: Hoc Pharaonis exemplum & documentum subiecit Apostolus, quo probaret quod scriptura dixerat: *Igitur*

non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Tanquam ei diceretur: Vnde hæc doces? respondet, scripturam dixisse Pharaoni: *Ad hoc excitaui te, vt ostendam in te potentiam meam.* Hinc vtique ostendit, quod non volentis, neque currentis, sed miserentis est DEI. Vnde & concludit ita; *Ergo cuius vult miseretur, & quem vult, indurat.* Obdurare Deum dicens pro eo quod est nolle misereri; vt non ab illo irrogetur aliquid, quo sit homo deterior, sed tantùm quo sit melior, non erogetur. Sic fermè Augustinus. Sed videtur Apostolus, sicut antè probauit, caussam electionis, & vocationis hominum, non esse ipsorum opera, sed Dei misericordiam, quia Deus dixit Moysi: *Miserebor, cui miserebor,* ita nunc indicare velle, primam caussam reprobationis hominum esse quoq; Dei voluntatem, non volentis eorum misereri efficaciter ad consequēdam vitam æternam. Ad hoc enim valet Pharaonis exemplum, & documentum, quod hîc ponitur, præsertim verò illa conclusio Apostoli: *Ergo cuius vult miseretur, & quem vult, indurat.* Verbum enim indurandi hoc loco, propriè significat reprobare, id est, non velle Deum misereri aliquorum ad vitam æternam consequendam.

Exod. 33.

49 Sed perpendamus verba scripturæ, quam ex libro Exodi hîc citauit Paulus: *In hoc ipsum excitaui te.* Quod Latinus interpres hîc dixit: *Excitaui te.* In libro Exodi capite nono vertit *Posui te.* Septuaginta verò interpretes, & Paraphrasis Chaldaica illum Exodi locum ita reddiderunt: *Ideo seruatus es,* vel, *propter hoc in vita conseruaui te,* quasi dicat, Potuissem vel vna plaga te de medio tollere; sed ideo tam diu in vita seruaui te, vt illustriorem, atque celebriorem in te facerem gloriam meam. Verbum hebræum, *Hamat,* significat stare, subsistere, sustentare, statuere, vnde Pagninus vertit: *Feci te stare.* Vatablus legit, *Constitui te.* Sed istarum varietas lectionum in verbis potius est posita quàm in sententia.

50 Illa porrò verba: *In hoc ipsum excitaui,* vel, *posui te, vt ostendam in te virtutem meam,* quatuor habere possunt interpretationes. Prima est interpretatio, quam hæretici nostri temporis libentissimè sequuntur, & præfractè tuentur. Deus dicitur excitasse vel posuisse Pharaonem, id est, fecisse eum ita obstinatum, & obduratum in malo, vt eum variè, grauiterq; puniendo, idoneam haberet occasionem demonstrandi potentiam suam, & gloriam nominis sui apud omnes gentes. Verū hæc interpretatio, & sententia, est tū impia, tum absurda. Non enim potest DEVS quenquam efficienter obdurare, cum obduratio sit grauissimum peccatum: DEVS autem nullius peccati effector esse queat: peccatum enim ideo peccatum est, quia est contra voluntatem DEI. Adhæc, quod non sunt facienda mala, vt eueniant bona: nec DEVS indiget occasione peccatorum nostrorum, vt his puniendis iustitiam & potentiam suam declaret. Nam quæ vocantur in scholis attributa DEI, & infinitam diuinæ naturæ perfectionem variis modis indicant, citra pœnarum inflictionem, aliis viis possunt hominibus innotescere: exempli gratia, ex dispositione mundi, & quotidiana rerum gubernatione bonitas, & liberalitas DEI, tot tantísque bonis perpetuò largiendis declaratur. Omnipotentia eius ex mundi creatione, effectionéque miraculorum explendescit. Misericordiam DEI notificat miseriarum subuentio, & miseriarum depulsio. Clementia DEI, ex gratuita peccatorum remissione manifesta fit. Iustitia DEI in condigna præmiorum retributione liquidò cernitur. Aduersus autem hæreticos, qui DEVM & indurationis hominum, omniúmque peccatorum auctorem iniquè faciunt, copiosè disputauimus in primo tomo selectarum disputationum super caput 11. Exodi, in tractatu decem disputationum, quas de induratione cordis humani fecimus. Quin etiam in hoc secundo tomo & suprà disseruimus, & infrà disserendi occasio nobis dabitur.

Quatuor interpretationes.

Rom. 3.

Secunda

Secunda interpretatio illorum verborum est huiusmodi, illud, *excitaui*, siue, *posui te*. Secundum interpretationem 70. Interpretum, & Paraphrasis Chaldaicæ sic accipiatur, vt idem valeat, atque, seruaui te in vita: vt sit hic sensus: Cum vna plaga potuissem è medio tollere te, seruaui tamen diu in vita, vt, per varia prodigia, te lentè puniens, clarius ostenderem & potentiam meam, tuamque contumaciam & malitiam. Hæc autem interpretatio nihil habet difficultatis. Tertia interpretatio ita se habet: *Excitaui te*, in maiorem scilicet contumaciam, & superbiam, vt deterior fieres, & vehementius voluntati, & iussis meis repugnares; non quidem ingerendo tibi malitiam, sed non largiendo gratiam meam, multáque faciendo intra, & extra te ipsum, quibus tu, pro tua malitia, & impœnitentia cordis tui, excitatus es ad maiorem superbiam, & contumaciam, & obstinationem animi. Vnde Augustinus verbum illud: *Excitaui*, interpretatus, excitaui, inquit, te, vt contumacius resisteres imperio meo, non tantùm permittendo, sed multa etiam tam intus, quàm foris operando, quæ per occasionem, maioris tibi contumaciæ causa forent. 51

Quarta interpretatio est, vt hic sit illorum verborum sensus: Ego te tua iam induratum malitia ordinaui ad maiorem illustrationē iustitiæ, & potentiæ meæ. DEVS enim vsque adeò potens & bonus est, vt non solùm bonis bene vtatur, sed etiam malis, mala ipsa ordinans ad bonum aliquod. Scitum est illud Boëtij in lib. 4. de consolatione Prosa sexta: Sola, inquit, est diuina vis, cui mala quoque bona sunt, cum competēter eis vtendo, boni alicuius elicit effectum. Ordo enim quidam cuncta complectitur, vt quod ab assignata ordinis ratione discesserit, hoc idem, licet in alium, tamen in ordinem relabatur: ne quid in Prouidentiæ regno liceat temeritati. Sic ille. DEVS igitur malitiam Pharaonis non effecit, sed eam tamen ad illustriorem potentiæ, & iustitiæ suæ declarationem ordinauit: & ideo excitasse dicitur ipsum ad hoc, vt in ipso potentiam suam ostenderet. 52 *Boëtius.*

DECIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Ergo, cuius vult, miseretur, & quem vult, indurat. *Versu 18.*

HOc Apostolus concludit partim ex illo testimonio libri Exodi: *Miserebor cui miserebor*, partim ex Pharaonis exemplo, & documento. Docet autem his verbis, primam & supremam rationem atque causam, & prædestinationis quorundam hominum ad vitam æternam, & reprobationis aliorum, esse summam diuinæ voluntatis libertatem. Sed quia refugit animus, horrérque audire, ne dum credere, DEVM pro sua voluntate esse causam reprobationis, & indurationis hominum, cùm induratio ipsa sit grauissimum peccatum, & nullius peccati DEVS causa esse possit; idcirco declarandum est, verbum indurandi, quod hoc loco vsurpauit Apostolus, quomodo interpre- 53

Quomodo sit intelligendũ hoc loco, Deum quem vult indurare.

S. Hieron.

tandum,& intelligendum sit,ne falsam atque impiam reddat sententiam. S. Hieronymus in epistola 150. in responsione ad 10. quæst. tractans hunc ipsum Pauli locum, DEVM indurare aliquos interpretatur, facere sua benignitate,& patientia, & longanimitate diu peccata hominum dissimulando, nec puniendo vt fiant illi deteriores, magisque in malo obfirmentur, atque obdurentur. Hæc sunt Hieronymi verba: Si patientia, inquit, DEI, indurauit Pharaonem, & multo tempore pœnas distulit Israëlis, vt mitius condemnaret, quos tanto tempore sustinuerat: non DEI accusanda est patientia,& infinita clementia, sed eorum duritia, qui bonitate DEI in perditionem suam abusi sunt. Alioquin vnus est solis calor, &, secundum naturas subiacentes, alia liquefacit,& alia indurat; alia soluit,& alia constringit: liquatur enim cera,& duratur lutum; cùm tamen non sit caloris diuersa natura. Sic & bonitas, & clementia DEI vasa iræ quæ apta sunt in interitum, id est, populum Israël indurat: vasa autem misericordiæ, quæ præparauit in gloriam, quæ vocauit, hoc est, nos, qui non solùm ex Iudæis sumus, sed etiam ex Gentibus saluat: non quidem irrationabiliter, & absque iudicij veritate, sed causis præcedentibus; quia alij non susceperunt Filium DEI; alij sua sponte recipere voluerunt. Hæc Hieronymus. Cuius interpretatio mihi quidem non admodum placet: tum quia verbum indurandi aliam vim, & significationem habere hoc loco videtur: tum quod rationem & causam, cur DEVS misereatur, & induret, refert ad voluntates & opera hominum; cum Apostolus hoc loco apertè soli diuinæ voluntati assignet, dicens: *Cuius vult miseretur, & quem vult, indurat.*

54 Conuenientior itaque videtur & consilio ac proposito Apostoli & sententiæ verborum eius, interpretatio quam tradit variis in locis Augustinus, indurare DEVM aliquos interpretãs, nõ misereri eorum, nec gratiam eis largiri, per quam & ab induratione prohibeantur, &, si iam indurati fuerint, remollescant, & reflectantur ad pœnitentiam. In responsione enim ad secundam quæstionem Simpliciani, tractans hæc ipsa Pauli verba, ita scribit; DEVM obdurare, est nolle misereri: vt non ab illo irrogetur aliquid homini, quo fiat deterior; sed tantùm non erogetur ei id, quo melior existat. Et paulò infrà: Non, inquit, ideo putetur DEVS cogere quemquam peccare, quod quibusdam peccantibus misericordiam iustificationis suæ non largiatur: & ob hoc dicatur obdurare quosdam peccatores, quia non eorum miseretur: non autem quia impellat eos ad peccandum. Eorum autem non miseretur, quibus misericordiam non esse præbendam, æquitate occultissima,& ab humanis sensibus remotissima, indicat: inscrutabilia enim sunt iudicia eius, & ininuestigabiles viæ eius. Et in libro de prædestinatione, & gratia, cap. 4. indurare dicitur DEVS eum, quem mollire noluerit. Et tract. 53. in Ioan., Obdurat DEVS deserendo,& non adiuuando: quod occulto iudicio facere potest, iniquo non potest.

S. August.

Ad Rom. 11.

55 Sed enim non leuis existit quæstio, quomodo indurationis hominum ratio, & causa sit sola DEI voluntas, vt videtur docere hoc loco Apostolus, dicens: *Cuius vult, miseretur, & quem vult indurat.* Ac non potius causa indurationis sint mala hominum merita, ac peccata. Scriptura etenim, vbicumque docet DEVM indurare vel excæcare aliquos, vel tradere illos in reprobũ sensum, simul etiam ostendit, id euenire illis ob antecedentia illorum peccata. Videat lector S. Augustinum in lib. 83. quæstionum quæst. 68. qui cap. 22. libri de natura & gratia: Prioribus, inquit, meritis, quibus in regno hospites ac peregrinos afflixit, hoc redditum est Pharaoni, vt induraretur cor eius. Ex quo palam fit, DEVM non gratis,& mera voluntate sua, sed ob propria hominum peccata eos indurare. Et hac quidem ratione permoti fuisse videntur Hieronymus, & vulgo dictus Ambrosius,

An doceat hoc loco Apostolus, solam DEI voluntatẽ causam esse indurationis hominum.

S. August.

brosius, & Chrysostomus, & Theodoretus, & Theophylactus, & Occumenius, & alij, vt conclusionem illam: *Ergo cuius vult, miseretur, & quem vult, indurat*, positam esse contendant, non ex Apostoli persona illud affirmantis, sed ex persona aduersarij, istud etiam, vt quædam superiora, obijcientis. Sed quia nos verba illa esse Apostoli arbitramur, vt sanctus Augustinus, & B. Thomas, & complures alij censuerunt, aliter nobis proposita quæstio explicanda est.

Ista porrò quæstio dupliciter potest dissolui. Ac primò quidem dici posset, verbum indurandi hoc loco, non significare illum reprobationis effectum, qui est deserere hominem, & multa operari circa ipsum, tam foris, quàm intus, quibus occasione accepta, fiat ille deterior, & obduretur in malo: sed vt verbum indurandi significet hoc loco primam ipsam reprobationis originem, æternam dico DEI voluntatem, non miserendi aliquorum, nec eis conferendi auxilia efficacia ad consequendum vitam æternam. At enim quia exemplum Pharaonis, vnde Apostolus intulit illam conclusionem: *Ergo cuius vult, miseretur, & quem vult, indurat*. Euidenter pertinet ad indurationem, quæ est effectus reprobationis: videtur probabilius futurum illud responsum, Indurationem quidem Pharaonis debitam fuisse prioribus eius meritis, & peccatis; primam tamen eius causam, si quis considerate, obseruatéque pensitet, non aliam profectò reperiet, nisi voluntatem DEI non volentis emollire duritiam cordis Pharaonis, & inflectere ad cognitionem, & obedientiam ipsius. Cor enim regis in manu DEI est, quod, si voluerit, quocumque libitum fuerit, facilè inflectet ipsum. Quod enim ex duobus hominibus æquè indignis, & induratis, DEO rebellibus, alterum DEVS pro suis peccatis, sinat fieri rebelliorem, & magis obduratum in malo, ad occasionem multorum beneficiorum, quæ ipsi exhibet: alterius verò cor emolliat, ad occasionem eorundem, vel similium beneficiorum, & ex peccatis extrahat eum; & ad veram pœnitentiam, & salutem adducat, hoc, inquam, ad solam DEI voluntatem, & beneplacitum referri potest; qui alteri voluit dare congrua & efficacia ad conuersionem, & pœnitentiam auxilia; alteri verò non voluit. Huius rei perillustre habemus exemplum in duobus regibus & impiis, & DEO rebellibus, & hostibus populi DEI, Pharaone, & Nabuchodonosoro: quorum ille permissus est in sua malitia obduratus perire; alter verò ad veri DEI agnitionem atque confessionem, atque ad pœnitentiam agendam perductus est.

56

Prou. 21.

VNDECIMA DISPVTATIO.

Caluini falsa & impia illorum Apostoli verborum, Cuius vult, miseretur, & quem vult, indurat, *interpretatio confutatur.*

CALVINVS

57 CALVINVS in suis commentariis in hanc epistolam, supradicta Pauli verba tractans, sic ea interpretatur, vt interpretatio eius, non solùm absurdæ sit falsitatis, verùm etiam horrendę atque execrandæ impietatis. Ponam hic eius verba, vt sententiam eius, & impietatem lector agnoscat.

Impia Caluini sententia.

Sic autem scribit: Insistere debemus in illas particulas: *Cuius vult, & quem vult.* Vltra quas procedere nobis non permittitur: vt in ea, quæ apparet inter Electos, & Reprobos, diuersitate, mens nostra contenta sit, quod ita visum fuerit DEO, alios illuminare in salutem, alios in mortem excæcare, neque superiorem causam eius voluntate inquirat. Indurandi porrò verbum (quo hîc vsus est Apostolus) cùm DEO in scripturis tribuitur, non solùm permissionem (vt quidam volunt) sed diuinæ quoque iræ actionem significat. Nam res omnes externæ, quæ ad excæcationem reproborum faciunt, illius iræ sunt instrumenta. Satan autem ipse, qui intus efficaciter agit, ita est eius minister, vt non nisi eius imperio agat. Corruit ergo friuolum illud effugium, quod de præscientia scholastici habent. Neque enim præuideri ruinam impiorum à DEO Paulus tradit, sed eius consilio, & voluntate ordinari. Quemadmodum & Salomon docet, non modò præcognitum fuisse impiorum interitum, sed impios ipsos fuisse destinatò creatos vt perirent. Sic enim scribit Prouerbiorum 16. *Vniuersa propter semetipsum operatus est DOMINVS: impium quoque ad diem malum.* Sic iste.

58 In prædictis autem Caluini verbis quatuor sententiæ falsæ, & impiæ continentur: Prima est, DEVM esse causam efficientem indurationis: altera est, reprobos DEVM destinato creasse in damnationem, & exitium: tertia, reprobos perire, non propter eum peccata, sed æterna DEI voluntate: quarta, diuinam Scripturam huic sententiæ suæ per Salomonem suffragari. Has eius sententias discurrere sigillatim oportet. Primam sententiam, quod DEI voluntas sit causa efficiens indurationis hominum, falsam esse hac vna ratione ex diuinis litteris ducta, euidenter concluditur.

Refutantur quatuor sententia Caluini.

DEVS nullus peccati effector est: sed induratio est peccatum, & maximum quidem peccatum: ergo DEVS indurationis effector esse non potest. Huius Syllogismi maior propositio ita probatur: Dauid in Psalm. 5. *Non DEVS*, inquit, *volens iniquitatem, tu es: odisti omnes qui operantur iniquitatem.* Non igitur DEVS aut vult, aut efficit peccatum. Et in libro Sapientiæ scriptum est: *Nihil odisti eorum quæ fecisti.* In eodem quoque libro capite 14. Sic est: *Odio sunt DEO impius & impietas eius.* Ergò, si DEVS nihil odit eorum quæ facit, odit autem peccatum, ergo non est peccati causa efficiens.

DEVM nō esse auctorē peccati.

Sap. 11.

Sed audi, quæso lector grauissimum Augustini de ista Caluini sententia iudicium. In eo libro, in quo respondet ad articulos quosdam sibi falsò impositos, in responsione ad 10. artic. ita scribit: Detestanda, & abominanda opinio est, quæ DEVM cuiusquam malæ voluntatis, aut malæ actionis credit auctorem. Arqui hæc ipsa est Caluini sententia. Et in responsione ad articul. 13. Nefas est, inquit, DEO adscribere causas peccatorum, & ruinarum hominum. Caluinus contra, Fas, & pium esse dicit, omninò credere DEVM impios destinatò creasse ad hoc vt perirent.

S. August.

19 Minor autem illa nostri syllogismi propositio, quod induratio cordis humani sit peccatum, & quidem grauissimum peccatum, ex ipsa sacra Scriptura manifestum est. Moses enim in Deuteronomio, & Stephanus in concione quam habuit ad Iudæos, à quibus est lapidatus, duritiam cordis exprobraut eis, tanquam grauissimum crimen. Nempe induratio, est iniquitatis consummatio, ex ingenti antecedentium peccatorum multitudine, grauitateque existens, testante hoc Hieremia capite trigesimo: *Propter multitudinem*, inquit, *iniquitatis tuæ, dura facta sunt*

Indurationē esse peccatū grauissimū.

Act. 7.

Locus Hier. cap. 30.

sunt peccata tua. Eandemque indurationem esse abyssum iniquitatis, satis indicauit Salomon, dicens: Impium, cùm in profundum venerit peccatorum, contemnere. Idem patet ex præclara illa Bernardi descriptione cordis duri: Cor durum, inquit, dictum est, quod semetipsum non exhorret, quia nec sentit. Nemo duri cordis, salutem vnquam adeptus est, nisi quem fortè miserans Deus, abstulit ei cor lapideum, & dedit ei cor carneum. Cor durum est, quod nec compunctione soluitur, nec pietate mollitur, nec mouetur precibus, nec cedit minis, quin etiam flagellis duratur magis. Cor durum est ingratū ad beneficia, ad consilia infidum, ad iudicia sæuum: inuerecūdum ad turpia, impauidum ad pericula, inhumanum ad humana, temerarium ad diuina. Cor durum, est præteritorum obliuiscēs, præsentium negligens, futurorum improuidum. Cor durum est, cui præteritorum, præter solas iniurias, nihil omninò non præterit: præsentium nihil non perit: futurorum nulla est, nisi fortè ad vlciscendum, prospectio, atque præparatio. Et vt breui cuncta horribilis mali mala complectar: Cor durum est, quod nec Deum timet, nec homines reueretur. Hæc Bernardus.

Quid, & quale sit cor durū, ex Bernardo in primo libro de consideratione ad Eugenium.

Ezech. 30.

60 Altera Caluini sentētia, quod Deus impios destinato creauerit ad hoc vt perirent, apertè pluribus diuinæ scripturæ sententiis aduersatur, & in primis illi sententiæ B. Petri, quæ est in capite tertio posterioris eius epistolæ: *Patienter*, inquit, *agit Deus propter vos, nolens aliquem perire, sed omnes ad pœnitentiā reuerti*. Ecce tibi, quàm sint contrariæ B. Petri, & Caluini sententiæ. Caluinus ait, omnes impios, qui damnantur, destinato fuisse à Deo creatos ad hoc vt damnarentur & perirēt: contra verò B. Petrus affirmat, Deum neminem velle perire, sed velle omnes ad pœnitentiam reuerti. Caluino item repugnat illa Dei sentētia, quam refert Ezechiel cap. 18. & 33. *Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur impius à via sua, & viuat*. Et in cap. 18. *Non est* (ait Deus) *voluntatis meæ mors impÿ*. Eodem spectat illud Apostoli ad Romanos 2. vbi loquens de hominibus impiis & induratis, ait: *An ignoras, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?* Tantum igitur abest, vt Deus istiusmodi homines destinato creauerit vt perirēt; vt nolens perire ipsos, longo tempore improbitatem eorum toleret, multaq́, offerat eis auxilia, quibus ad ipsum conuerti, & ad pœnitentiam adduci possent.

Deū voluisse creare impios vt perirent, esse cōtrariū sacræ Scripturæ, & rationi.

Locus 2. Petri cap. 3.

61 Falsam porrò esse hanc Caluini sententiam, licet etiam hunc in modum argumentari. Caluinus non negat damnationem impiorum consequi eorum peccata, & ipsa esse proximam causam eorum damnationis: neque Caluinus negare potuit, ista peccata impiorum ab æterno fuisse præscita à Deo. Aut igitur Deus præuidens ista peccata, propter ea voluit damnare impium; sed hoc est planè contrarium Caluino, qui negat præuisionem peccatorum esse causam damnationis impiorum, sed primam & propriam causam damnationis esse voluntatem Dei, qui eos destinato creauit ad damnationem & exitium. Aut Deus non damnauit impium propter peccata ipsius, quod putat Caluinus: ergo quamuis nullum peccatum fecisset, nihilo minus tamen damnatus fuisset, quia ad hoc, fuerat Dei voluntate creatus. Atqui hoc impium est; & ab ipsa diuina scriptura multifariam improbatum: quin etiam contrarium ipsius Caluini, & Bezæ sententiæ, qui aiunt proximam causam damnationis impiorum, esse peccata ipsorum, & quod iure Deus damnat induratos: nam licet ipse eos induret, eam tamen indurationem præcedit in eis peruersitas animi. Adhæc, cùm Deus sit propensior ad miserendum, quàm ad puniendum. *Miserationes enim eius super omnia opera eius.* Et: *Misericordia Dei superexaltat iudicium.* Et: *Non concupiscit Deus multitudinem filiorum infidelium, & inutilium.* Cùm, inquam, Deus propensior sit ad saluandum, quàm ad perdendum, si quemadmodum mera sua voluntate prædestinat

Psal. 144. Iacobi 2. Eccles. 15.

hominem ad æternam salutem, ita prædestinaret alios ad æternam mortem, alterutrum horum sequeretur, vel Deum non esse propensiorem ad saluandum, quàm ad perdendum; quod esse ostendimus contra diuinam scripturam: vel plures essent qui saluantur quàm qui pereunt, quod est contrarium illi scripturæ:
Matth. 22. & 7. *Multi sunt vocati, pauci verò electi*. Et, *Lata est via, quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam*.

62 Irridet præterea Caluinus scholasticos Theologos (& hæc est tertia eius sententia) quòd causam reprobationis, etiam quantum ad vltimum eius effectum, qui est damnatio ad pœnas æternas, referunt ad diuinam præscientiam peccatorum: cùm ea tamen vt ipse arbitratur, diuinæ voluntati attribui debeat, vt sicut glorificationis Sanctorum causa non sunt bona eorum merita (sic enim putat ipse) sed Dei voluntas, & beneplacitum: ita quoque damnationis impiorum causam, non tam ad eorum peccata, quàm ad voluntatem & propositum Dei referri oporteat. Sed Caluinum pluribus in locis apertè refellit sacra Scriptura, causam damnationis reproborum assignans malis eorum operibus, & peccatis, vt
Ioan. 5. cùm ait: *Et procederent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij*, id est, condemnationis. Et Dominus in extremo, & generali iudicio, damnationis reproborum ad ignem æternum, qui paratus est diabo-
Matth. 25. S. August. lo, & angelis eius, exponit peccata eorum, præcipuè verò, quia immisericordes fuerunt. B. Augustinus reprobationis, non modò quantum ad vltimum eius effectum, qui est damnatio ad pœnas æternas, verùm etiam quantum ad primum effectum, qui est voluntas, & propositum non miserendi efficaciter ad saluandum, causam & rationem semper ad peccata hominum referre solet. Audiat lector aliquot eius sententias, quas hic referam. In libro de bono perseuerantiæ cap. 11. Inuestigabilis est, inquit, misericordia, qua, cuius vult, miseretur, nullis hominum præcedentibus meritis: inuestigabilis quoque est veritas & iustitia, qua, quem vult indurat, propter videlicet præcedentia eius merita; sed cum eo, cuius miseretur, plerumque communia. Et in libro de gratia, & libero arbitrio cap. 23. Quando, inquit, auditis quod dicit Apostolus: *Cuius vult miseretur, & quem vult, indurat*, in eo, quem permittit seduci, vel indurari, mala eius merita credite. Et in epistola centesima sexta: Propter illud, quod inconcussum tenetur, non esse iniquitatem apud Deum; neminem obdurari nisi malis eius meritis nouerimus: quamuis nullus iustificetur suis meritis præcedentibus. Et in epistola centesima quinta ad Sixtum: Quærimus, inquit meritum obdurationis, & inuenimus: merito namque peccati vniuersa massa damnata est. Et paulò pòst eodem in loco: Quibus, inquit, misericordiam Deus non impertitur, vt non impertiatur, merentur.

63 Postremo loco Caluinus, etiam Salomonem suæ impietatis suffragatorem
Locus Prou. cap. 16. facere voluit. Nam illa eius verba: *Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus, impium quoque ad diem malum*, ad comprobationem sententiæ suæ detorsit, affirmans, Deum voluntate sua destinatò creasse impium ad eum finem, vt periret. Sed vera & congrua istorum verborum Salomonis sententia, & interpretatio est huiusmodi: DEVM omnia quæ sunt, ordinasse ad gloriam suam, declarando bonitatem, & sapientiam, & potentiam suam. Et quia non videbatur id dici posse in hominem impium, quippe qui contrarius est gloriæ Dei, & ab ipso Deo auersus; ideo Salomon adiecit; etiam impium ordinatum esse ad gloriam Dei, eo quod, propter peccata, quibus à Deo recessit, ordinatus est ad vltionem, & vindictam, & punitionem, per quam declaratur iustitia Dei, & Deus ipse glorificatur.

Quò autem apertius lector intelligat, hanc sententiam Salomonis nihil adiuuare Caluini dogma; opponam hîc duorum nostri temporis doctissimorum virorum Caietani, & Iansenij istorum verborum interpretationes. Caietani hæc sunt verba: Quamuis Deus nihil propter vtilitatem propriam fecerit, quia nullius indiget; omnia tamen propter semetipsum, tanquam vltimum finem, operatus est, & operatur: incommunicabile siquidem est, esse finem vltimum: quemadmodum incommunicabile etiam est, esse primum efficiens. Et quia Deus impios, vt impij sunt, non operatur, quia Deus non est effector impietatis, aut cuiuscunque peccati; ideo Salomon specialiter nominauit impium, dicendo, quod etiam impium operatus est Deus propter seipsum, non absolutè, sed ad diem malum: quod est dicere, Deum propter seipsum ordinare impium ad diem punitionis, & vindictæ, & pœnæ: & in hoc clarescit Dei iustitia, cui clarificandæ inseruit impius, quamuis insciens, & non volens. Deus itaque non facit impium, sed ordinat impium ad punitionem, per quam glorificatur iustitia Dei. Sic igitur culpa ordinatur ad pœnam; & hic ordo est à Deo propter ipsum Deum, vt finem vltimum. Ita Caietanus. 64

Caietanus in lib. Prouerb. Psal. 16.

Iansenius porrò hæc Salomonis verba hunc in modum interpretatur: Dupliciter intelligi potest, Deum omnia esse operatum propter seipsum: aut quod sola bonitate sua ductus sit ad faciendum omnia, nullius prouocatus meritis: Vt illa propositio (propter) causam denotet efficientem vel incitatem ad agendum. Aut dicitur Deus propter semetipsum fecisse omnia, quia fecit omnia propter gloriam suam, & propter seipsum tanquam vltimum finem, ad quem omnia referri debent. Et posterior hic sensus congruentior est ei, quod proximè sequitur: *Impium quoque ad diem malum.* Nam quia eorum, quæ ad gloriam suam, Deus fecerat, numero comprehendi non posse videbatur homo impius, vt impius est, cùm sit contra Dei gloriam, auersus à Deo, & alium sibi finem statuens: ideo adiecit Salomon, etiam impium fecisse Deum propter semetipsum ad diem malum. Nec dixit Salomon, quod Deus fecerit hominem impium; ipse enim homo facit se impium, Deus autem nullius peccati effector est: sed dixit quod Deus hominem à seipso factum impium, operatus est, id est ordinauit ad diem malum id est, ad vindictam, & punitionem debitam impietatis eius: & hoc propter seipsum, id est, ad manifestationem iustitiæ suæ in impiis, & bonitatis suæ in electis: sicut Paulus docet ad Romanos capite nono, vbi ex libro Exodi citat exemplum de Pharaone, quod hanc Salomonis sententiam planè elucidat. De illo enim dictum est: *Idcirco posui te, vt ostendam in te fortitudinem meam in omni terra.* Sic Iansenius. 65

Iansenius in Prouerb.

Exod. 9.

DVODECIMA DISPVTATIO.

Explicatur sententia B. Augustini de prima causa prædestinationis, & reprobationis hominum.

66 BEATVS Augustinus de prima causa prædestinationis, & reprobationis hominum, variis in locis acutè, copiosè, doctè, accurateque disseruit: summa verò eius super ea re disputationis ac sententiæ, est huiusmodi: Cùm DEVS ab æterno vidisset omne genus hominum in Adam peccante, quasi in massa iniquitatis & perditionis perditum ac mortuum, sola ductum bonitate sua, voluisse aliquos ex illa massa ereptos seruare, & ad vitam æternam perducere, prædestinando eis congrua, & efficacia gratiæ suæ auxilia. Alios verò in ea massa dereliquisse, & permisisse in suis peccatis perire. Hoc porrò beneficium liberationis, & vt ita loquar, saluationis, erat vtrisque indebitum, immò vtrisque propter peccatum, quo tenebatur, debitum erat supplicium mortis. Ergo liberatio, & electio aliquorū, diuinæ opus fuit misericordiæ: aliorum autem derelictio, & reprobatio, iustitiæ opus fuit. Sicut igitur prædestinatio hominum ad vitam æternam, habet quidem causam meritoriam ex parte hominis, quantum ad vltimum eius effectum, qui est retributio vitæ æternæ, quam prædestinatus merito suorum operum bonorum consequitur: at verò quantum ad primum illud, quod in prædestinatione consideratur, propositum dico æternum DEI miserendi aliquorum, & liberandi eos à massa perditionis, & dirigendi ad vitam æternam; nulla est causa meritoria ex parte hominis; merita enim hominis, sunt effectus gratiæ DEI, quæ est effectus prædestinationis diuinæ. Similiter in reprobatione, quantum ad vltimum eius effectum, quæ est damnatio hominis ad pœnas æternas, est causa meritoria in homine, ipsa nimirum eius peccata: Sed quantum ad æternum DEI propositum non miserendi efficaciter aliquorum, nec dandi eis congrua, & efficacia gratiæ auxilia ad resurgendum à peccatis, & perseuerandum in bono, & consequendum vitam æternam, non videtur esse causa meritoria ex parte hominis. Nam licet ea sit iusta propter peccatum commune omnium hominum, sed quod ex eâdem massa hominum, æquè indignorum, & peccatorum, DEVS aliquorum voluerit efficaciter misereri, aliorum verò minimè, id profectò nullam videtur habere singularem & propriam ex parte hominum causam meritoriam, sed referri oportet ad solum DEI beneplacitum.

67 Sed iuuat appositis hoc loco Augustini verbis ex responsione eius ad secundam quæstionem Simpliciani, hæc ipsa, quæ diximus, confirmare, atque illustrare. Hæc autē sunt Augustini verba: Sit hoc in mente nostra sobria pietate, ac stabili fide fixum, atque immobile; quod nulla est iniquitas apud DEVM. Atque ita etiam firmissimè credatur, quod DEVS cuius vult, miseretur, & quem vult, obdurat; hoc est, cuius vult, non miseretur, esse alicuius occultæ, atque ab humano ingenio inuestigabilis æquitatis, quam & in ipsis rebus humanis, terrenisq; contractibus animaduertere licet. Cùm enim dando, & accipiendo hominum inter se societas connectatur, dentur autem & accipiantur, vel debita, vel non debita, quis non videat iniquitatis argui neminem posse, qui quod sibi debetur, exegerit: nec eum quoque, qui quod sibi debebatur, donare voluerit debitori? Hoc autem non est in eorum, qui debitores sunt, sed in eius cui debetur arbitrio. Sūt igitur omnes homines, qui per Adam & iniquitatis, & mortis facti sunt rei, vna quædam massa peccati, supplicium debens diuinæ iustitię: quod siue exigatur, siue donetur, nulla est iniquitas. A quibus autem exigendum, & quibus donādum sit, superbè iudicant debitores: quemadmodum conducti ad illam vineam, iniustè indignati sunt, quod tantundem aliis donaretur, quantum ipsis reddebatur: & ideo paterfamilias dixit illis: *Non licet mihi quod volo facere? an oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* Hæc Augustinus.

S. August.

Matth. 20.

Sciat porrò lector, causam reprobationis hominum, posse dici iustam ex parte hominum, & licet non sit iusta, non esse tamen iniustam, & nullam esse causam reprobationis ex parte hominum: hæc, inquam, tria verè dici possunt de reprobatione, si variè consideretur homo. Potest enim considerari homo, vt reuera est, ex Adamo propagatus, in massa velut quadá iniquitatis & perditionis, ob originale videlicet peccatum: & ita iustam causam habet Deus reprobádi aliquos, cùm omnes, quantum in ipsis est, iustè posset reprobare. Posset etiá considerari homo in puris naturalibus, id autem est, & sine peccato vllo, & sine gratia: nam quamuis nunquam homo fuerit talis, potuit à Deo tamen talis creari; cum gratia, in qua creatus est, indebita fuerit naturæ humanæ. Secundum hanc considerationem hominis, nó esset vlla ex parte ipsius iusta causa reprobationis, quippe quæ est peccatum: si tamen Deus istiusmodi hominem reprobaret, non nolés ei dare vitam æterná, nullá profectò iniuriá illi faceret, quod vita æterna sit donú Dei supernaturale, ob idque indebitum homini. Reprobatio itaq; ex parte istius hominis, nec iusta foret, nec iniusta. Postremò, cum omnes homines Adamo propagati, æqualiter sint in massa iniquitatis, & perditionis, & æqualiter indebita sit illis vita æterna: quod aliquos eorum Deus ex illa massa eripere, & ad vitam æterná perducere velit; alios verò in ea massa derelinquens, ad vitá ęternam non peruenire permittat, nullam videtur habere causam ex parte hominú, quorum, vt diximus æqualis est conditio: sed referri oportere ad beneplacitú DEI. Quamuis ex parte DEI possit idonea ratio reddi tanquam causa finalis, quæ est DEI gloria: ea namque manifestatur in prædestinatione bonorum, quia sic erga illos eximia DEI misericordia declaratur: & in reprobatione malorum per iustitiam, quam ostendit in damnatione impiorum. Et hoc ipsum docuit nos Paulus illis verbis: *DEVS volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta ad interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam.* 68

Cur DEVS aliquos eligat, & aliquos reprobet.

69 Secundùm igitur doctrinam Augustini, reprobatio hominú, simpliciter quidem iustam causam habet, ipsorú scilicet peccata: quantum quidem ad primum effectum reprobationis, qui est non misereri eorú efficaciter, causam habet peccatum originale; quantum verò ad vltimum effectú reprobationis, qui est damnatio hominis ad pœnas æternas, causam habet propria ipsorum peccata. Vnde Augustinus in epist. 106. Si DEVS, inquit, quemquam immeritum damnaret, immunis ab iniquitate non crederetur. Et lib. 3. contra Iulianum cap. 18. Bonus est DEVS, iustus est DEVS: potest aliquos sine bonis meritis liberare, quia bonus est: non potest quemquam sine malis meritis damnare, quia iustus est, sed cur potius priuatim, & propriè hunc hominé prędestinet, illum verò reprobet, loquendo de primo effectu prædestinationis, & reprobationis, qui est diuina voluntas miserendi aliquorum efficaciter, aliorum verò minimè, nulla secundum Augustinum potest à nobis reddi causa. Audiat lector aliquot super ea re B. Augustini sententias. In cap. 11. libri de bono perseuerantiæ sic ait: Cur illis potius, quàm illis detur misericordia, quis cognouit sensum Domini? Et in epist. 105. cur illum potius, inquit, quàm illum liberet, aut non liberet, scrutetur, qui potest, iudiciorum eius tam magnum profundum: veruntamen caueat præcipitium. Et in responsione ad secundam quæstionem Simpliciani: Quare huic ita, & huic non ita? Homo tu quis es qui respondeas DEO? Et cur isti sic, illi aliter, atque alij aliter vocentur; vt reformentur, Absit vt dicamus iudicium luti esse sed figuli. Et in tractatu 26. in Euangelium Ioannis, habet illam satis celebrem sententiam: Quare hunc DEVS trahat, & illum non trahat, noli velle diiudicare, si non vis errare.

Cur DEVS hunc hominè eligat, & alium reprobet. An possit reddi ratio.

S. August. Ad Rom. 11.

70 B. Thomas, secutus, vt ferè solet, Augustinum, supradictam eius doctrinam, & sententiam, & argumentis, & similitudinibus rerum naturalium, & artificialium confirmat, atque illustrat, ita scribens in prima parte quæst. 23. artic. 5. in responsione ad tertium: Ratio prædestinationis aliquorum, & reprobationis aliorum, sumi potest ex ipsa bonitate diuina. DEVS enim omnia fecit propter suam bonitatem, vt in rebus à se conditis bonitas sua repræsentetur. Sed quia DEI bonitas in se est vna & simplex; nec res creatæ ad simplicitatem diuinam attingere possunt; necesse est bonitatem DEI multiformiter in rebus ipsis repræsentari. Et inde est, quod ad complementum vniuersi, requiruntur diuersi gradus rerum, quarum quædam altum, & quædam infimum locum tenent in vniuerso: & vt talis multiformitas graduum conseruetur in rebus, permittit DEVS aliqua mala fieri, ne multa bona impediantur. Debemus porrò considerare totum genus humanum, sicut totam rerum vniuersitatem. Voluit itaque DEVS in hominibus, quantum ad aliquos, quos prædestinat, suam repræsentare bonitatem per modum misericordiæ parcendo illis: quantùm verò ad alios, quos reprobat, ostendi bonitatem suam per modum iustitiæ, puniendo eos. Et hæc est ratio quare DEVS quosdam eligit, & quosdam reprobat. Quam causam assignat Apostolus ad Rom. cap. 9. dicens. *Volens DEVS ostendere iram, & notam facere potentiam suam, &c.* Et in cap. 2. poster. epist. ad Timoth. *In magna,* inquit, *domo non solum sunt vasa aurea, & argentea, sed etiam lignea, & fictilia: & quædam quidem in honorem, quædam verò in contumeliam.* Sed quare hos elegit in gloriam, & alios reprobauit, non habet rationem nisi diuinam voluntatem. Vnde Augustinus dixit: Quare hunc trahat, & illum non trahat, noli velle diiudicare, si non vis errare. Sicut etiam in rebus naturalibus, cùm tota materia prima sit vniformis, cur vna pars eius sit sub forma ignis, & alia sub forma terræ, illa potest assignari ratio, vt esset diuersitas specierum in rebus naturalibus. Sed cur hæc pars materiæ sit potius sub forma ignis, & illa sub forma terræ, id pendet solum à simplici voluntate DEI. Sicut etiam à voluntate artificis pendet, quod hic lapis sit positus in hac parte parietis, & ille in alia: quamuis ratio artis postulet, vt alij lapides sint in vna parte ædificij, & alij in alia. Neque verò propter hoc est iniquitas apud DEVM quod æqualibus tribuat inæqualia: hoc enim esset contra iustitiæ rationem, si prædestinationis effectus ex debito redderetur, & non daretur ex gratia. In his etenim, quæ dantur ex gratia, potest quis pro sua voluntate dare cui vult, vel plus, vel minus, sine præiudicio iustitiæ. Et hoc est quod dicit Paterfamilias: *Tolle quod tuum est, & vade: an non licet mihi quod volo facere?*

S. Thomas. — *Matth. 20.*

71 Illud denique in extremo huius disputationis loco admonendus est lector, B. Augustinum, vbicumque declarat rationem & causam cur iusta sit hominum reprobatio, eam referre solere ad peccatum originale, quo vniuersum genus hominum ab exordio generationis suæ, inquinatum est atque obnoxium diuinæ vindictæ. Verùm ea ratio, videri posset, non esse propria, &, vt vocant, adæquata reprobationis causa. Nullus enim Angelorum habuit peccatum originale; immò conditi omnes à DEO sunt cum gratia: eorum tamen aliqui prædestinati sunt, & alij aliqui reprobati. Ac licet diuersa sit natura Angeli, & hominis, quod tamen attinet ad supernaturalia, id est, ad gratiam, & gloriam, eadem vtriusque ratio est. Deinde si Adam non peccasset, posteri eius non habuissent peccatum originale: quare in illis reprobatio non fieret ob peccatum originale. Si etiam DEVS creauisset homines in puris naturalibus, nihilominus aliquos eorum prædestinasset ad vitam æternam, & alios reprobasset: neque tamen eorum reprobatio facta esset ob peccatum originale. Quapropter B. Thomas, vbi rationem & causam

An reprobationis quantum ad primum eius effectum, causa propria sit peccatum originale. — *S. August.* — *S. Thomas.*

& causam exponit reprobationis, non eam refert ad peccatum originale, sed ad diuinam prouidentiam, cuius partes sunt prædestinatio, & reprobatio. Pertinet autem ad rationem diuinæ prouidentiæ, vt in iis, quæ ipsi subiecta sunt, & sua natura sunt defectibilia, aliqua perducat ad vltimum finem suum, alia verò permittat à fine deficere. In creaturis porrò intellectu, & voluntate præditis, DEI voluntas perducendi res ad vltimum finem, vocatur prædestinatio: DEI autem voluntas permittendi alias deficere ab vltimo fine, & cadere in peccata, & propter peccata punire eas, appellatur reprobatio. B. Thomæ in 1. parte quæst. 23. art. 3. verba sunt huiusmodi: Dicendum est, quod DEVS aliquos reprobat. Prædestinatio enim, & reprobatio partes sunt diuinæ prouidentię: pertinet autem ad prouidentiam permittere aliquem defectum in rebus prouidentiæ subiectis. Vnde cùm per diuinam prouidentiam homines in vitam æternam ordinentur, pertinet etiam ad DEI prouidentiam, vt permittat aliquos ab isto fine deficere. Sicut igitur prædestinatio est pars prouidentiæ respectu eorum, qui diuinitus ordinantur in æternam salutem: ita reprobatio est pars prouidentiæ, respectu illorum, qui ab hoc fine decidunt. Vnde reprobatio non nominat præscientiam tantùm, sed aliquid addit secundum rationem. Sicut enim prædestinatio ex parte DEI prædestinantis includit voluntatem conferendi gratiam & gloriam: ita reprobatio includit voluntatem permittendi aliquem cadere in culpam, & inferendi damnationis pœnam pro culpa. Hæc B. Thomas. S. Thomas.

DECIMATERTIA DISPVTATIO.

Quomodo supradicta B. Augustini sententia de causa prædestinationis & reprobationis hominum fuerit olim à multis oppugnata, & de eius propugnatione & defensione.

VBI scripta B. Augustini de prædestinatione, & reprobatione foras prodierunt, & per Ecclesias CHRISTI diuulgata sunt, multos, etiam Catholicos, & doctos viros valde conturbarunt: imprimis autem Ecclesiam Massiliensem & alias quæ erant in Gallia Ecclesias. Visa est enim illis Augustini doctrina non solùm dura admodum & aspera, sed etiam tam iustis, quàm peccatoribus perniciosa: quippe quę & lapsis curam resurgendi adimeret, & Sãctis occasionem torpendi afferret, eo quod in vtramque partem, secundum istam doctrinam, labor & cura sit hominum superflua cùm neque reprobus vlla industria possit in cœlum intrare: nec prædestinatus vlla negligentia inde possit excludi. Videat lector epistolas, quas ad ipsum Augustinum super ea re scripserunt, Prosper Episcopus Rhegiensis, & Hilarius Episcopus Arelatensis. Faustus certè in Gallia Episcopus; Augustinũ propterea, tacito eius nomine, vehementer Faustus in August. nõ.

hementer insectatur: in libro enim 2. de gratia DEI, & libero arbitrio, appellat sententiam eius, gentilitiæ persuasionis impietatem, vtpote per quam auferatur omnino futuri causa iudicij. Eam quoque sententiam obliquè videtur carpere S. Hieronymus ita scribens in epist. 150. in respons. ad 10. quæst. Legi, inquit, in cuiusdam commentariis sic respondisse Apostolum, vt magis implicauerit, quàm soluerit quæstionem. Ait enim ad id, quod proposuerat: *Quid ergo dicemus? numquid iniquitas est apud* DEVM? Et, *Non est volentis, neq; currentis, sed miserentis* DEI. Et, *Cuius vult, miseretur, & quem vult, indurat*: Et, *Voluntati eius quis potest resistere?* Ad ista putat sic Apostolum respondisse: O homo, qui terra, & cinis es, audes tu facere quæstionem DEO? & vas fragile atque testaceum, rebellas contra figulum tuum? Nunquid figmentum potest dicere ei, qui se finxit: Quare me sic fecisti? An figulus potestatem non habet ex eadem luti massa facere aliud vas in honorem, & aliud in contumeliam? Æterno igitur silentio conticesce, & agnosce fragilitatem tuam, & DEO ne moueas quæstionem, qui fecit quod voluit, vt in alios clemens, in alios seuerus existeret. Hæc Hieronymus. Quibus verbis perstringi videtur Augustini sententia, discretionem Electorum, ac Reproborum ad solum DEI beneplacitum referentis.

S. Hieron.

73 Argumentorum porrò, quibus Augustini sententia oppugnatur, hæc mihi maioris esse videntur roboris, & quæ sententiam eius sequentibus, plus negocij facescere possunt. Ac primò quidem prædestinationem bonorū, & reprobationem malorum non à solo DEI beneplacito prouenire, sed ob præuisionem operum bonorum, vel malorum, quæ facturi sunt homines, argumentari licet hoc modo: DEVS pro immensa bonitate sua, propensior est ex se ad saluandum, quàm ad perdendum, & ad misericordiam, quàm ad iustitiam vltricem, & vindicatricem. Nam vt ait Scriptura: *Misericordia superexaltat iudicium*: Et, *Miserationes eius super omnia opera eius*. Et Ecclesia canit DEO: *DEVS, cui proprium est misereri semper & parcere*. Si prædestinatio igitur, & reprobatio à DEI voluntate, & beneplacito tantùm pendent, & DEVS sua voluntate quos vult, eligit, & quos vult, reprobat, consentaneum profectò, & condignum diuinæ bonitati erat multò plures eligere & saluare, quàm reprobare ac damnare; cùm tamen contra eueniat; multò etenim plures damnantur & pereunt, quàm æternam salutem & vitam consequantur. Ex quo apparet discretionem electionis ac reprobationis hominum, non primò ex DEI beneplacito, sed ex præuisione operum, quæ facturi sunt homines, prouenire.

Argumenta cōtra sententiam Augustini.

1. Argum.

Iacobi 2.

74 Hanc ipsam rationem siue obiectionem commemorat, & soluit B. Thomas in 1. parte quæst. 23. artic. 7. Exponit autem istam obiectionem his verbis: Operatio DEI est perfectior, quàm operatio naturæ: Sed in operibus naturæ bonum inuenitur vt in pluribus: defectus autem, & malum, vt in paucioribus: ergo si DEI voluntate constitueretur numerus saluandorum, plures essent saluandi, quàm damnandi. Cuius contrarium ostendunt verba illa Domini Matth. 7. *Lata & spatiosa est via quæ ducit ad perditionem, & multi sunt, qui intrant per eam: angusta est porta, & arcta via, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam.* Huic rationi, siue obiectioni Angelicus Doctor ita respondet: Bonum proportionatum communi statui naturæ accidit in pluribus, & deficit in paucioribus rebus. Sed bonum, quod excedit communem statum naturæ, inuenitur in paucioribus, & deficit in pluribus. Quod etiam hinc patet: plures enim homines sunt, qui habent sufficientem scientiam ad regimen vitæ suæ: pauciores autem sunt, qui hac scientia carent, qui moriones, vel stulti vocantur: sed paucissimi sunt respectu aliorum, qui attingunt ad habendam profundam scientiam intelligibi

Ad 1. Argu. respondet S. Thomas.

ligibilium rerum. Cùm igitur beatitudo æterna in visione DEI consistens, excedat communem statum naturæ humanæ, præsertim verò, vt est gratia destituta per corruptionem originalis peccati; idcirco pauci sunt qui saluantur. Et in hoc etiam clarissimè misericordia DEI apparet, quod alios in viam salutis erigat atque dirigat, à qua plurimi deficiunt secundum communem cursum, & inclinationem naturæ. Hæc S. Thomas. Minor itaque pars hominum hoc donum prædestinationis & electionis à DEO accepit: ne fortè, si aut omnes, aut plures prædestinarentur, putaretur istud bonum esse debitum homini, tanquam ad naturalem eius integritatem, & perfectionem pertinens. Nunc autem, quia pauciores sunt qui prædestinantur; ipsa eorum raritas, & paucitas apertè ostendit, esse donum supernaturale, ac prorsus indebitum: eoque pretiosius & amabilius habetur, magisque sic commendatur DEI bonitas, & misericordia in his, quibus tantum donum, & bonum largiri voluit.

Altera, quæ Augustini sententiæ opponitur, ratio est huiusmodi. Si DEVS ex se, suaque voluntate, non autem ob præuisa hominũ peccata reprobaret aliquos, & à vita æterna excluderet: frustrà igitur DEVS de huiusmodi peccatoribus, dum viuerent, conquerebatur: frustrà illos corripiebat, & ad pœnitentiam inuitabat. Sicut cùm Dominus dicebat Iudæis, sub nomine Hierusalem: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat filios suos sub alas, & noluisti?* Si DEVS istos homines ab æterno exclusit à gloria cœlesti, frustrà igitur erat illa DEI vocatio, promissio, conquestio, obiurgatio: frustrà Paulus commendaret benignitatem, & longanimitatem DEI diu sustinentis peccatores, & ad pœnitentiam adducentis? Quid enim aliud ista essent, nisi quædam simulatio, & fictio, & quasi fucus ad illudendos homines? Nimirũ istiusmodi rebus præseferret DEVS dare se velle istis vitam æternam, quam tamen ab æterno ipse decreuit non dare illis: & ostenderet, posse illos si vellent, saluari, nec per ipsum stare, quo minus saluentur: cùm tamen, contra res se habeat. 75 *Secundũ argumentum.* *Matth. 23.* *Ad Rom. 2.*

76 Huic rationi ita respondere licet: B. Paulum hanc ipsam obiectionem & animo vidisse, & opposuisse sibi illis verbis: *Quid adhuc quæritur? Voluntati enim eius quis resistit?* Quam tamẽ rationem Apostolus refellens, & istos nimium curiosos inquisitores, & scrutatores consiliorum DEI compescens atque redarguens respondit: *O homo, tu quis es qui respondeas DEO?* Non negauit Paulus prædestinationem, & reprobationem, quantum ad primum vtriusque effectum, solo DEI beneplacito fieri: nec dixit causam vtriusque apud DEVM esse præuisionem futurorum operum; si enim id sensisset & dixisset Apostolus, nullũ reliquisset locum isti obiectioni curiosorum hominum: sed quia id pendebat ab incomprehensibili DEI iudicio, & beneplacito, venerando potius homini quàm perscrutando; idcirco paucissimis verbis curiosas & superbas huiusmodi scrutationes, & obiectiones redarguit.

77 Beatus certè Augustinus super hac ipsa re disserens in responsione ad secundam quæstionem Simpliciani, ita scribit: Conqueritur DEVS iustè de peccatoribus, tanquam de iis, quos peccare ipse non cogit: simul etiam, vt ij, quorum miseretur, hanc quoque habeant vocationem; vt cùm conqueritur DEVS de peccatoribus, illi compungantur corde, & ad eius gratiam conuertantur; & sic impleatur quod scriptum est: *Iustus manus suas lauat in sanguine peccatoris*, id est, mundatur ab operibus malis per timorem DEI, cùm videt supplicia peccatorum. Sic Augustinus. Itaque illa, quæ DEVS agit erga peccatores, verè ac iustè fiunt: nã licet reprobi non sint voluntate sua reprobati, quod attinet ad primum reprobationis effectum, voluntariè tamen peccant, & *S. August.* *Locus Psal.*

possunt hoc atque illud peccatum vitare. Deinde illa prosunt reprobis, si non vt nunquam peccent, saltem vt non tam frequenter, nec tam grauiter peccent, vel ne valde noceant societati hominum, prætertim verò electorum. Denique, cùm prædestinati & electi, dum sunt in hac vita, indiscretè sociati sint & permisti reprobis; indifferenter & promiscuè dicuntur illa, & referuntur ad omnes peccatores, tam prædestinatos, quàm reprobos, licet diuersos in illis operentur effectus.

78 *Tertium argumentum.* Illa demùm aduersus Augustini sententiam fortis admodum videtur nonnullis obiectio, & ratio. Aiunt enim istam sententiam Augustini adigere homines ad desperationem, & à benè agendo retrahere: quilibet enim, secundum istam sententiam, certus & securus est, siue benè, siue malè vixerit, se nequaquam mutaturum æternam DEI voluntatem, qua iam ab æterno vel reprobatus à DEO, vel prædestinatus est. Atque hoc contra Augustinum vehementer vrget Catharinus, *Catharinus.* qui in suis commentariis in hanc epistolam super illis Apostoli verbis, quæ sunt in hoc nono capite: *Iacob dilexi, Esau autem odio habui*, vigintiquinque aduersum sententiam Augustini coaceruauit argumenta. Sed istæ obiectiones aduersus Augustinum, non sunt nouæ, nec recèns inuentæ à Catharino, vel aliis huius temporis: sed ista ipsa olim, viuente etiam tum Augustino, à Massiliensibus, aliisque Galliæ Episcopis, aduersus ipsum obiectæ sunt. Ea tamen nihil mouerunt Augustinum, quo minus sententiam suam constanter tueretur, & perseueranter teneret vsque ad mortem: neque scandala, si quæ ob id oriebantur, & nonnullis accidebant, curanda esse putauit, indicans esse passiua, vt quæ ex inscitia veritatis, & imperitia diuinarum scripturarum nascerentur. Beatus quoque Thomas non minori pietate ac religione, quàm ingenio & doctrina præditus, istiusmodi obiectionibus atque offensionibus & scandalis nihil perturbatus aut motus est, nec ab Augustini sententia deduci potuit. *1.Cor.8.* Quinetiam ipsemet Apostolus, qui tam religiosè curabat, & cauebat, ne cui scandalum daret, vt affirmaret se nunquam carnes manducaturum, si ob id quisquam fidelium scandalizandus esset: hanc tamen doctrinam prædestinationis, & reprobationis hominum, licet videret offensioni, & scandalo fore multis, veritatis, & diuinæ scripturæ ignaris; eam tamen & apertè, & affirmatè, & enucleatè tradere voluit; nec dubitauit illas sententias scriptas in hac epistola relinquere: *Miserebor cui miserebor. Non volentis, neque currentis, sed miserentis est* DEI. *Cuius vult miseretur, & quem vult, indurat. An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? Si* DEVS *volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, &c.*

79 *Notabilis Caietani sententia.* Sit quasi clausula huius disputationis, quoddam Caietani adnotamentum super illis Apostoli verbis: *Quod si* DEVS *volens ostendere iram suam, & notam facere potentiam suam, &c.* Ait enim, duo esse in sacris litteris planè certa & indubitata: quorum vnum est, homines à DEO prædestinatos & electos ad vitam æternam, necessariò (necessitatem dico infallibilitatis) eam consequi, nec perire posse: Reprobos item, & vt vocant, præscitos, necessariò non peruenturos ad vitam æternam, sed perituros. Alterum est, quemlibet hominem esse liberi arbitrij ad eligendum quodcumque voluerit, siue bonum, siue malum: & nulli hominum facienti quantum in ipso est, defore gratiam DEI, quæ saluare ipsum possit; & hominem saluari, & damnari ob sua opera. Hæc itaque duo satis manifesta sunt, & ex sacris litteris, & secundum rectam rationem, nec difficilia sunt ad intelligendum: verùm quo tandem vinculo, siue glutino

conne

connectantur ista,& copulentur inter se, videtur incomprehensibile esse hominum in hac vita. Quare si quis rogaret me (ait Caietanus) vt ostenderem connexionem istorum inter se, equidem responderem, scire me, quod verum vero non est contrarium: sed nescire, quemadmodum ista duo inter se socientur; sicut nescio mysterium TRINITATIS, & incarnationis, quæ tamen credo: Et sicut credo alia fidei mysteria, ita & credo hæc mysteria prædestinationis & reprobationis. Meum est tenere, quod mihi certum est, vti libero arbitrio, & reliquis bonis à DEO mihi concessis, omni studio ad consequendam vitam æternam, & expectare vt videam in Patria mysterium diuinæ electionis, & reprobationis, mihi nunc ignotum, sicut & reliqua fidei mysteria. Hæc ignorantia quietat intellectum meum. Et quia ignoratur hæc, quam dixi, connexio humanæ libertatis cum necessitate diuinæ prædestinationis,& reprobationis, propterea non potest plenè satisfieri curiosæ illi argumentationi: si sum prædestinatus, infallibiliter saluabor: si sum præscitus, infallibiliter damnabor. Neque curo an id euenturum sit vel necessariò, vel contingenter; satis mihi est, id euenturum esse infallibiliter, quocumque modo eueniat. Propterea, inquam, non potest plenè satisfieri huiusmodi quæstioni, quia non potest liquidò intelligi, quemadmodum benè copulentur inter se necessitas siue infallibilitas diuinæ electionis, cum libertate humanæ voluntatis. Hactenus ex Caietano.

***

IN CAPVT DECIMVM DISPVTATIONES QVATVOR.

CAPVT X.

Verſ. 1. FRATRES, voluntas quidem & obſecratio ad
2 DEVM fit pro illis ad ſalutem. ‖ Teſtimonium
enim perhibeo illis,quod æmulationem DEI ha-
3 bent, ſed non ſecundum ſcientiam. ‖ Ignorantes
enim iuſtitiam DEI, & ſuam quærentes ſtatue-
4 re, iuſtitiæ DEI non ſunt ſubiecti. ‖ Finis enim
legis, CHRISTVS ad iuſtitiam omni credenti.
5 ‖ Moyſes enim ſcripſit,quoniam iuſtitiam quæ ex lege eſt, qui fece-
6 rit homo,viuet in ea. ‖ Quæ autem ex fide eſt iuſtitia, ſic dicit: Ne
Deu.30.c.25. dixeris in corde tuo:quis aſcendet in cœlum? id eſt, CHRISTVM
7 deducere: ‖ Aut quis deſcendet in abyſſum?hoc eſt CHRISTVM
8 à mortuis reuocare. ‖ Sed quid dicit ſcriptura? Prope eſt verbum in
ore tuo, & in corde tuo: hoc eſt verbum fidei quod prædicamus.
9 ‖ Quia ſi cõfitearis in ore tuo, Dominum IESVM, & in corde tuo
10 credideris,quod DEVS illum ſuſcitauit à mortuis,ſaluus eris. ‖ Cor-
de enim creditur ad iuſtitiam: ore autem confeſſio fit ad ſalutem.
11 ‖ Dicit enim ſcriptura:Omnis qui credit in illum, non confundetur.
12 ‖ Non enim eſt diſtinctio Iudæi, & Græci:nam idem Dominus om-
13 nium,diues in omnes qui inuocant illum. ‖ Omnis enim quicumque
14 inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit. ‖ Quomodo ergo inuoca-
bunt,in quem non crediderunt? Aut quomodo credẽt ei, quem non
15 audierunt?Quomodo autem audient,ſine prædicante? ‖ Quomodo
Iſaia 52.b.7. verò prædicabunt,niſi mittantur? ſicut ſcriptum eſt, Quàm ſpecioſi
Nahū 1.d.15.
16 pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona? ‖ Sed non
17 omnes obediunt euangelio. Iſaias enim dicit: Domine quis credidit
Iſaia 53.a.1. auditui noſtro? ‖ Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum
18 CHRISTI. ‖ Sed dico, Nunquid non audierunt? ‖ Et quidem
19 in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba
eorum.

eorum. | Sed dico: Nunquid Iſraël non cognouit? Primus Moy- 20
ſes dicit: Ego ad æmulationem adducam in non gentem: in gentem *Deut. 32.*
inſipientem, in iram vos mittam. | Iſaias autem audet & dicit: In- *cap. 21.* 21
uentus ſum à non quærentibus me: palam apparui iis, qui me non *Eſa. 65. a.*
interrogabant. | Ad Iſrael autem dicit: Tota die expandi manus 22
meas ad populum non credentem, & contradicentem mihi.

PRIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

FINIS enim CHRISTVS ad iuſtitiam omni credenti. Moyſes enim ſcripſit, Quoniam iuſtitiam, quæ ex lege eſt, qui fecerit homo, viuet in ea. *Verſ. 4. & 5.*

PROXIME antè dixerat Apoſtolus, Iudæos iuſtitiam DEI ignorantes, & ſuam quærentes ſtatuere, iuſtitiæ DEI non eſſe ſubiectos: & paulò ſuprà dixerat, Iudæos ſectando legem iuſtitiæ, ad legem iuſtitiæ non perueniſſe, quia eam non ex fide, ſed quaſi ex operibus ſectabantur. Ex quo apparet, ait Caietanus, Paulum duplicem facere iuſtitiam, alteram Iudaicam, & quæ ex lege eſt; alteram, iuſtitiam DEI, & quæ ex fide CHRISTI eſt. Eſt autem iuſtitia DEI, iuſtitia ſatisfactoria DEO pro peccatis humani generis per mortem CHRISTI: & hæc vocatur & Iuſtitia DEI, & iuſtitia fidei, ſiue ex fide. Iuſtitia verò Iudaica & legalis, poſita erat in externa quadam obſeruatione præceptorum legis, cæremonialium, iudicialium, & moralium. Iuſtitiam porrò DEI, quam ſolus CHRISTVS exercuit, & exhibuit, increduli Iudæi ignorauerunt: & ſectando tantùm legem Moyſis, ſolam iuſtitiam legalem ſtabilire curabant, tanquam ſufficientem ad comparandam ſalutem, ſine iuſtitia DEI per CHRISTVM facta. Et idcircò Apoſtolus dixit, eos noluiſſe ſubiici iuſtitiæ DEI, quia repudiarunt fidem CHRISTI, in quem dignè credendo, quiſque ſubiicitur DEI iuſtitiæ. Quanta porrò in veritatis ignoratione, atque errore iſti verſarentur, indicat Paulus his verbis: *Finis legis* CHRISTVS *ad iuſtitiam omni credenti.* Si enim Iudæi quærebant aſſequi iuſtitiam, quam præſcribebat, & præcipiebat lex, oportebat eos amplecti fidem CHRISTI, quam tamen ipſi repudiabant, & abiiciebant. CHRISTVS enim erat finis legis, ad quem ſcilicet vniuerſa lex ordinabatur, & ad quem lex Iudæum, tanquam pædagogus ducebat, demonſtratis ſe iuuare non poſſe homines ad implenda legis præcepta, & comparandam iuſtitiam, ſed in adiutorium homi- *Ad Galat. 4.*

fruetur: nam in lege veteri, complurium præceptorum eius violatio, pœna mortis vindicabatur. Vnde Apostolus ad Hebr. cap. 10. *Irritam, inquit, faciens quis legem, sine vlla miseratione, duobus, vel tribus testibus moritur.* Altera interpretatio sic habet. *Viuet in ea*, id est, obseruando legem, vitam aget quietam, & iucundam, & abundantem bonis temporalibus, quæ DEVS obseruatoribus legis suæ plurima, & amplissima promisit, vt proditum est in cap. 26. Leuitici, & cap. 28. Deut. Non significari autem vitam spiritualem, nedum æternam, eo quod dictum est, *Viuet in ea*, inde palam est, quod Apostolus tam in hoc loco, quàm in 3. cap. epist. ad Galat. distinguit iustitiam ex lege, à iustitia ex fide, docens esse diuersas admodum, & non per illam, sed per hanc iustificari hominem: at de illa dixit: *Quod qui fecerit illam homo, viuet in ea.* Constat autem, obseruationem legis factam sine fide, & gratia DEI, inualidam esse acquirendæ spirituali vitæ, nedum æternæ. Et hoc ipsum tradit Origenes, super hoc loco, hæc scribens: Iustitia DEI, non tantùm vitam præbet, sed æternam vitam: illam verò, quæ ex lege est iustitiam faciens homo, non dixit, quod viuet in æternum, sed tantùm quod viuet in ea, vitam scilicet corporalem, ac temporalem. Verùm contra hoc posset obiici, quod Apostolus supra dixit cap. 2. factores legis, iustificatum iri apud DEVM, & Dominus noster dixit: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata* DEI. Sed respondendum est, ista esse intelligenda de obseruatione legis, quæ ab homine iusto fit ex caritate: nam de præcepto diligendi DEVM loquens Dominus, dixit, ex eo pendere vniuersam legem: & alio in loco dixit: *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit.* Et, *Qui non diligit me, sermones meos non seruat.* Et Paulus ait, *quod plenitudo legis est dilectio.* Non me fugit sanctum Augustinum in libro de spiritu, & littera, capite 29. illud: *Viuet in ea*, de vita spirituali, quæ per iustificationem acquiritur, interpretari: Sic enim scribit: Ideo proponitur iustitia legis, quod qui fecerit ea, viuet in illa; vt cum quisque infirmitatem suam cognouerit, non per suas vires, neque per litteram ipsius legis, sed per fidem concilians iustificatorem, faciat legis iustitiam, & viuat in ea. Opus enim, quod qui fecerit, viuet in eo, non fit nisi à iustificato: iustificatio autem ex fide impetratur. Sic Augustinus. Vult itaque Augustinus, ideo dictum esse, quod homo faciens iustitiam legis, viuet in ea, vt quia impossibile est homini, legem, vt oportet, obseruare sine fide & gratia, ita vt per obseruationem legis, vitam nunc acquirat spiritualem, posteà verò etiam æternam; confugiat ad misericordiam DEI, vt per fidem CHRISTI, & gratiam DEI, & legis obseruationem perficere, & veram, æternámque vitam comparare sibi queat. Sed quamuis hæc Augustini doctrina sit verissima, superior tamen, quam diximus, interpretatio illorum verborum, *Viuet in ea.* & loco Leuitici, ex quo sumpta sunt ista verba, & consilio ac proposito Apostoli in hoc loco, multò congruentior est, ob idque probabilior.

Origenes.

Matth. 19.

Matth. 22.
Ioan. 14.
Ibidem.
Ad Rom. 13.
S. August.

SECVN

SECVNDA DISPVTATIO.

De triplici iustitia, cuius meminit Paulus in hoc loco, & in Caluinum, pessimum Pauli interpretem.

5 SCIAT lector, triplicem iustitiam tradi, & distingui ab Apostolo, partim in fine cap. 9. partim autem in hoc 10. cap. Distinguit enim Paulus iustitiam legis, siue legem iustitiæ, Et item iustitiam Iudaicam, siue iustitiam quæ ex lege est: ac demum iustitiam DEI, siue iustitiam fidei, siue ex fide. De iustitia legis, vel, quod idem est, de lege iustitiæ, dictum est suprà cap. 9. *Israel sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit.* Quia non per fidem, sed per opera propria consectabatur iustitiam. De iustitia Iudaica, vel quæ ex lege est, dixit Paulus, loquens de Iudæis: *Ignorantes iustitiam DEI, & suam quærentes statuere, iustitiæ DEI non sunt subiecti.* Et paulò infrà: *Moyses enim scripsit, quoniam iustitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, viuet in ea.* Ad iustitiam DEI pertinent verba illa Pauli dudum memorata: *Ignorantes iustitiam DEI, & suam quærentes statuere, iustitiæ DEI non sunt subiecti.* Hæc ipsa paulò pòst appellatur iustitia ex fide, cùm dicitur: *Quæ autem ex fide iustitia est, &c.*

Iustitia legis. Quid autem vnaquæque iustitia istarum trium iustitiarum, & qualis sit, & quam vim habeat, breuiter indicandum est. Iustitia legis est, quam lex homini præscribit, & præcipit, & ab eo exigit, & quam faciens homo, (sicut oportet) verè iustus est, & sine qua non potest salutem, & vitam æternam consequi, dicente *Matth. 19.* Domino: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata DEI.* Et Apostolus quodam loco *Ad Rom. 2.* dixit, factores legis iustificatum iri apud DEVM: & alibi scripsit, neque circumcisionem, neque præputium valere quidquam, sed obseruationem mandatorum DEI. Hanc iustitiam implendi obligatione non soluit, nec liberauit nos CHRISTVS, sed auxilium nobis per gratiam suam præbuit, vt eam implere possemus, *Ad Rom. 8.* secundum illud Apostoli, DEVM misisse Filium suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnasse peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur *Matth. 5.* in nobis. Vnde Dominus etiam dixit: *Non veni soluere legem, sed adimplere.* Quod non solùm de se dixit, sed etiam de omnibus in ipsum credentibus.

Iustitia Dei, vel ex fide. Altera verò iustitia vocatur iustitia DEI, non qua DEVS iustus est, sed qua induens hominem, facit eum verè iustum coram se. Hæc ipsa vocatur iustitia ex fide, quòd eam DEVS non det nisi per fidem CHRISTI, credentibus videlicet in *Ioann. 1.* ipsum, secundum illud Ioannis: *Potestatem dedit filios DEI fieri iis, qui credunt in nomine eius.* Et Apostolus suprà cap. 3. dixit: *Iustitia DEI per fidem IESV CHRISTI in omnes, & super omnes, qui credunt in eo.* Et ad Philipp. 3. *Vt inueniar, inquit, in illo,*
6 *non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est CHRISTI IESV, quæ ex DEO est iustitia ex fide.*

Iustitia propria, vel iustitia quæ ex lege est. Tertia iustitia, vocatur iustitia propria hominis, quod eam homo propriis viribus liberi arbitrij sine adiutorio fidei, & gratiæ DEI præstat: quæ quidem vel est

est tantùm iustitia quædam externa, & coram hominibus; vel si est interna, est iustitia quædam moralis, admodum imperfecta. Hæc ipsa vocatur alio nomine ab Apostolo iustitia ex lege, siue quæ ex lege est: nec his verbis significatur iustitia legis, de qua suprà diximus, sed est iustitia, quā homo sine fide, & gratia DEI facit, solo ductu, & magisterio legis docentis & iubentis, & promittentis, & terrentis: quam iustitiā necesse est imperfectissimam esse, nec DEO placere, nec homini proficere ad salutem, & vitam æternam: etenim cum hac iustitia, quę ex lege est, comparat hoc loco Paulus iustitiam, quæ DEI est, & ex fide CHRISTI, ita scribens hoc loco: *Moyses scripsit, quoniā iustitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, viuet in ea. Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit, &c.* Vbi manifestè Apostolus iustitiam, quæ ex fide est, cōparat non cum iustitia operum, vel iustitia legis, sed cum iustitia, quæ ex lege est, solùm nitens ductu, & magisterio legis, & virtute liberi arbitrij hominis; & hanc Paulus reijcit, non autem iustitiam legis.

Atque hanc ipsam distinctionem iustitiæ, quæ ex lege est, à iustitia legis, siue à lege iustitiæ, confirmat; & pulchrè declarat S. August. in lib. 3. contra duas epist. Pelag. c. 7. hunc in modum scribens: Ecce Apostolus secundum iustitiam, quę ex lege est, sine querela se fuisse, non vtique mendaciter dicit: & tamen hęc, quæ illi prius lucra fuerant, abiecit propter CHRISTVM, & dāna, & stercora existimauit, vt CHRISTVM lucrifaceret, vt inueniretur in illo non habēs suam iustitiam, quæ ex lege est. Sed cum lex illa esset DEI, cur iustitiam suam, quam habere nolebat, dixit esse ex lege, nisi quia illi sub lege sunt, qui ignorantes DEI iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ DEI non sunt subiecti? Putant enim se arbitrij sui viribus implere legem iubentem; & ista implicati superbia, ad gratiam non conuertuntur iuuantem. Et sic eos littera occidit, aut apertè reos, nō faciendo quod præcipit: aut putando se facere, quod spiritali, quæ ex DEO est, non faciunt charitate: & ita remanent aut apertè iniqui, aut fallaciter iusti, Ac per hoc, miro quodam modo, sed tamen vero, iustitiam legis non implet iustitia quæ in lege, vel ex lege est, sed quæ est in Spiritu gratiæ. Iustitia quippe legis impletur in eis, de quibus scriptum est: *Qui non secundum carnem ambulant, sed secundum Spiritum.* Intelligendum igitur est, iustitiam legis non impleri secundū iustitiam, quæ ex lege est, id est, secūdum iustitiam hominis: sed impleri secundū iustitiam quæ est in Spiritu gratię, & ex DEO est. Quod planius, & breuius ita dici potest; iustitiam legis non impleri, cùm lex iubet, & homo quasi suis viribus facit: sed cùm Spiritus adiuuat, & hominis non libera, sed DEI gratia liberata voluntas facit. Legis itaque iustitia est, iubere quod DEO placet, vitare, quod displicet, in lege verò, vel ex lege iustitia est, seruire litteræ, & extra eam nullum DEI adiutorium ad rectè viuendum requirere. Sic eo loco Augustinus. Idem in lib. de gratia CHRISTI c. 13. Tantum, inquit, inter legem distat, & gratiam, vt cùm lex esse non dubitetur à DEO, iustitia tamen quæ ex lege est, non sit à DEO: sed ea iustitia quæ per gratiam consummatur, ex DEO est. Iustitia etenim ex lege dicitur, quæ fit propter legis mandatum, iustitia autem ex DEO dicitur, quæ datur per gratiæ beneficium, vt non sit terribile, sed suaue mandatum. Hæc Augustinus.

7 *S August.* *Ad Philip. 3.* *Ad Phil. 3.* *2. ad Cor. 3.* *Ad Rom. 8.*

8 *In Caluinū.*

Hanc porrò distinctionem triplicis iustitiæ, quæ legis est, & quæ ex lege est, & quæ ex DEO, & ex fide est, tam apertè traditam ab Apostolo, tam disertè ac luculentè à B. Augustino explicatam, Caluinus aut ignorans, aut malitiosè dissimulans intelligere, cùm tractaret hunc locum Pauli partim in suis institutionibus, partim in commentariis huius epistolæ, rectam, & sinceram Apostoli verborum sententiam mirè peruertit atque corrupit, ea scribens, quæ veritati ac pietati, & doctrinæ Apostoli peraliena, planeque dissentanea sunt. Hæc sunt

Caluini verba: Hic Pauli locus insignis est, & qui nos à multis difficultatibus explicare queat; si intelligamus, eam quę nobis per Euangelium datur, iustitiam, legis conditionibus solutam esse. Vides enim; quod legis, & Euangelij discrimen hoc loco facit Apostolus, quod illa operibus iustitiam tribuat; hoc citra operum subsidium, gratuitam iustitiam largiatur. Vt autem appareat, quantoperè inter se pugnent iustitia fidei, & iustitia legis atque operum, eas Paulus hoc loco inter se confert: comparatione enim magis elucescit repugnantia, quæ est inter res contrarias. Sic iste.

Sed tria in istis verbis falsa sunt. Primùm enim Apostolus non comparat iustitiam fidei cum iustitia legis, vel operum, sed cum iustitia, quæ ex lege est; quid autem differat iustitia quæ ex lege est, à iustitia legis vel operum, dudum ostẽdimus. Deinde, falsum est, iustitiam fidei, solutam esse legis conditionibus; si velit istis verbis significare suum illud putidum atque impium dogma de Christiana libertate ab obligatione seruandi legem. Nec verum est, iustitiam fidei penitus excludere subsidium bonorum operum hominis: nam etsi gratuita est respectu operum hominis antecedentium iustificationem, quod non propter illa, tãquam eius merita, reddatur homini: requiruntur tamen opera quædam hominis præcedẽtia iustificationem, quasi præparatoria ad capessendam iustitiam, de quibus suprà fusè disputauimus super 3. ca. huius epist. Nec iustitia fidei excludit opera consequẽtia iustificationem, immò præcipit ea & exigit, vt sine quibus ad vitam æternam peruenire non possit. Illud demùm quàm est ineruditum, iustitiam legis, siue operum, & iustitiam fidei esse inter se pugnantes, & contrarias? nam si verè inter se pugnarent, vna profectò destrueret alteram: quo modo igitur verè dixisset Paulus illud quod scriptum est in fine 3. cap. huius epistolæ ad Romanos. *Legem ergo destruimus per fidem? Absit: sed legem statuimus.* Quomodo etiam
Matth. 5. veram haberet sententiam illud Domini nostri dictum: *Non veni soluere legem, sed adimplere?* Si enim iustitia CHRISTI est contraria legi; ergo per eam lex soluitur & destruitur, tantùm abest vt impleatur.

TERTIA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Vers. 6.7.8. Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit: Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cœlum? id est, CHRISTVM deducere. Aut quis descendet in abyssum? hoc est, CHRISTVM à mortuis reuocare. Sed quid dicit Scriptura? Propè est verbum in ore tuo, & in corde tuo: hoc est verbum DEI, quod prædicamus.

VERBA Mosis,quæ citat hoc loco Apostolus,in 30.c. Deuteron.sic 9
habent. *Mandatum hoc,quod ego præcipio tibi hodie,non supra te est,neque procul positum, nec in cælo situm, vt possis dicere: Quis nostrum valet ad cœlū ascēdere,vt deferat illud ad nos,& audiamus,atque opere cōpleamus? Neque trans mare positum est,vt causeris, & dicas: Quis ex nobis poterit trāsfretare mare,& illud ad nos vsque deferre,vt possimus audire,& facere quod præceptū est?sed iuxta te est sermo valde in ore tuo,& in corde tuo,vt facias illum.* Magna porrò quæstio est, an hæc verba Mosis secundum historicum, & litteralem sensum Apostolus citauerit, & interpretatus fuerit de iustitia fidei per CHRISTVM hominibus datæ,quę reuelata est in Euangelio,& ab ipsis Apostolis primùm,& deinceps ab aliis per vniuersum orbem terrarum prædicata.

Prior sententia Græcorū, & Ambrosij, Hieronymi, Thostati, Soti.

Paulum ista verba Mosis non citasse secundū litteralem sensum de iustitia ex fide Christi.

Duæ super hac re sunt discrepantes, & contrariæ Auctorum sententiæ. Est complurium atque in primis grauium virorū sententia,Mosen ista verba dixisse secundum historiam & litteram de mandatis legis, quam ipse promulgauerat Hebræis: Paulum verò, quod mirificè illa quadrarent ad iustitiam fidei, quam prædicabant Apostoli,transtulisse, & aptasse ad eam. Hæc certe consentiens est Græcorum interpretū expositio huius loci,vt Chrysostomi,Theodoreti,Theophylacti,Oecumenij. Audiat lector Theodoreti locum hunc explanantis verba: Ista,inquit,quæ scripsit Moses,& citat hoc loco Apostolus,DEVS vniuersorum dixit de lege,quam dederat Iudæis,docens eos, quod sine labore ipsorū,doctrinam eorum,quæ agenda erant,accepissent:& neq; ascēsu in cœlos,neq; descensu ad inferos indigerent. Apostolus verò ea assumpsit ad id quod de fide tractabat. Vnde dixit: *Hoc est verbum fidei quod prædicamus.* Id autē est, quod Moses dixit de præceptis legis,hoc ipsum nos de fide dicimus. Hæc Theodoretus. Auctor etiam commentariorum in hanc epistolam,nomine,ornatus B.Hieronymi,super hoc loco ait,quod Moses secundum historiam dixerat de lege,id Paulum aptasse ad CHRISTVM:idemque tradit hoc loco Ambrosius.

Thostatus.

10 Thostatus certè super illo Deuteronomij loco apertè affirmateq; scribit,Mosen illa verba dixisse de lege,nec intendisse dicere ea de CHRISTO vel eius fide: Sed Apostolum per quandam allusionem, & propter magnam conuenientiam, & concordantiam,accommodasse ad CHRISTVM. Hæc sunt Thostati verba: Volens Paulus inducere fidem CHRISTI & docere,esse facilem,ac leuem,allusit ad hoc dictum Mosis, quo demonstratur leuitas, & facilitas legis secundum cognitionem,& operationem. Neque Paulus innuit,quod verba ista dicta sint à Mose ad eam intentionem,vt significaretur facilitas fidei CHRISTI:nam reuera de facilitate præceptorum legis dicta sunt: sed Paulus per quandam concordantiam assumpsit & transtulit ad fidem CHRISTI. Sic Thostatus.

Sotus.

Sotus etiam in commentariis suis in hanc epistolam,tractans hunc locum affirmat,verba ista Mosis non esse à Paulo citata secundum litteralem sensum,sed mysticum:quem tamen esse principaliter à Spiritu sancto intentum;ob idq; certissimum,& planè canonicum,auctoritas Pauli docet nos,nec dubitare sinit. Ponam hîc eius verba: Non citat Apostolus hanc sententiam (ait Sotus) in sensu litterali, is enim erat de præceptis legis, quæ in promptu erant, & ante oculos posita,vt implerentur: sed in sensu mystico: qui tamen sensus auctoritate Pauli canonicus est,& fides Catholica:sicut allegoricus sensus, quem ipse exposuit in epistola ad Galatas capite quarto de duobus filiis Abraham. Hoc autem mysterium in eo consistit, quod, mandatum, id est,lex, vt seruaretur, quantum ad substantiam operum, non opus habebat, vt quis vel in cœlum ascenderet, vel mare transmitteret:erat quippe in promptu,& vt dixit Moses,in ore, & in corde

Iudæorum. Verumtamen vt obseruaretur lex secundum intentionem præcipientis, faciendo opera DEO grata, & ad vitam æternam accepta, expectāda erat iustitia fidei, cœlitus ad homines delata. Atq; huius fortasse causa mysterij, mentio illic facta est cœli. Hæc Sotus.

Altera sententia quod ista verba citauerit Paulus secūdū litteralē sensum.

11 Altera est sententia eorum, qui arbitrantur, ista verba Mosis secundum litteralem sensum citasse Apostolum, & interpretatū esse de iustitia fidei, & de ipso CHRISTO. Quæ sententia, quò facilior intellectu sit, credituque procliuior, scire conuenit, ante ista verba Mosis, quæ citauit Paulus, in principio illius trigesimi capitis Deuteronomij locutum esse Mosen de interna peccatorum pœnitentia, & conuersione animi ad DEVM: & de misericordia ac benignitate, quā DEVS verè pœnitentibus & ad ipsum conuersis paratus est exhibere ac præstare. Ad quam pœnitentiam & conuersionem exhortans Moses Iudæos, promisit fore, vt quamuis illi, ob transgressionē legis, abducti essent in longinquas terras, & multifariam dispersi, magnisque in calamitatibus & malis versarentur: si tamen veram animi pœnitentiam, & conuersionem ad DEVM haberent, vt DEVS eorum misereretur, & in gratiā suam eos reciperet, & circumcideret corda eorū, & daret eis gratiā diligendi ipsum toto corde, & omnia legis præcepta custodiendi, eosque malis omnibus liberaret, & omnibus bonis abundantiores faceret quàm antea fuissent. Verba Mosis, quæ hanc, quam dixi, sententiam habent, sunt huiusmodi: *Cùm ergo venerint super te omnes sermones isti, & ductus pœnitudine cordis tui, in vniuersis gentibus, in quas dispersit te Deus, reuersus fueris ad Dominum Deum tuū, & obedieris eius imperiis, in toto corde tuo, & in tota anima tua: reducet te Dominus Deus de captiuitate tua, ac miserebitur tui. Circumcidet Deus cor tuū, & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, vt possis viuere. Omnes maledictiones conuertet Dominus super inimicos tuos, & eos qui oderunt te, & persequuntur: tu autem reuerteris, & audies vocem Domini Dei tui: faciesq; vniuersa mandata, quæ ego præcipio tibi hodie, &c.* Mandatum itaque, quod subiungit Moses, facillimum esse Iudæis, eùm non sit procul ab ipsis, sed in corde, & in ore ipsorum, interpretantur isti non de mandatis externis legis Mosaicæ, cęremonialibus, iudicialibus & moralibus, sed de mandato internæ pœnitentiæ, & conuersionis ad DEVM, & de misericordia DEI erga pœnitentes, circumcidendo cor ipsorum, & dando eis gratiam diligendi ipsum, & perfectè seruandi legem: de quibus rebus paulò suprà locutus fuerat Moses. Manifestū porrò est, veram animi pœnitentiam & conuersionem ad DEVM, constare non posse sine fide misericordiæ DEI, parati pœnitentem peccatorem in gratiam suam recipere. Fides autem misericordiæ DEI, quæ parata est exhiberi pœnitentibus, in statu legis veteris, saltem implicitè, complectebatur fidem in CHRISTVM, quā apertè, explicateq; tradidit Euangelium, & prædicarunt Apostoli. Apposité igitur, apteq; Apostolus, quod Moses scripserat de interna pœnitentia & conuersione cordis ad DEVM, id de iustitia fidei in CHRISTO interpretatus est.

12 Huius sententiæ, equidem facilè crediderim fuisse B. Augustinum, aliósq; Patres: quippe qui illorum verborum Mosis interpretationem traditā hîc à Paulo de iustitia fidei, & de ipso CHRISTO, tanquam germanam & propriam ac litteralē interpretationem amplectuntur, & vt talem explanant eam; quamuis quæstionem non mouerint, vtrum talis interpretatio sit litteralis vel mystica, vel per accōmodationem facta. Sed inter eos qui, proposita quæstione, super hac re, posteriorem quam dixi sententiā secuti sunt, duo fuêre in hac ætate docti, & celebres scriptores, commentariorū in hāc epist. ad Rom. Caietanus & Adamus Sasbout. Caietanus certè mandatum, quod Moses dixit non esse distans nec separa-

Caietanus & Adamus.

tum

tum à Iudæis, sed in ore, & corde ipsorum, interpretatur non de externis mandatis ipsius legis, quæ sunt cæremonialia, & iudicialia, & moralia, sed interpretatur Mosen loqui de mandato internæ conuersionis ad DEVM, & de interna iustitia fidei, & spei, & dilectionis diuinæ, quibus anima verè iustificatur apud DEVM. Et quia suprà sæpius dixerat, diligendum esse DEVM ex toto corde, & hoc esse potissimum præceptum, & præcipuè requisitum à DEO; Moses in eo loco docet conditiones istius præcepti, quæ sunt duæ, vna est negatiua, dicens, istud præceptum internæ conuersionis ad DEVM, & dilectionis DEI, non esse supra hominem, nec procul ab homine, nec esse in cœlo, vt illius percipiendi causa, necessum sit cœlum ascendere; nec esse trans mare, vt illius gratia mare oporteat transmittere, sed esse iuxta hominem, immò esse in ore, & in corde hominis spiritualis, siquidem circumcisionis gratia, & conuersio animi ad Deum cum proposito cordis parendi DEO, proxima est internis animæ viribus, ita vt propinquior esse non possit. Hoc est mandatum, à quo nullus excusare se potest. Hoc est mandatum, quod, vt ait Paulus, prædicatur in lege Euangelica. Hæc Caietanus in commentariis suis in Deuteronomium, locum supradictum Deuteronomij explanans.

Idem in commentariis suis in hanc epistolam Pauli, tractans verba illa super quibus nunc disputatur: *Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit.* Ita scribit: Sciebat quidem Apostolus, verba, quæ citauit ex Deuteronomio, dicta esse in persona Moysis, & ab ipsomet Mose: ipse tamen hoc loco non Mosen, sed iustitiam, quæ ex lege est, facit loqui ista verba, non sine mysterio. Vidit enim acutissimè, quod ista verba dicta fuerant ratione iustitiæ fidei; quamobrem induxit iustitiam fidei, dicentem ea verba, quæ pro ipsa iustitia dicta fuerant. Vbi aduerte, quod postquam Moses tradidisset, & docuisset populum vniuersa legis præcepta, prædixit denique Iudæis fore, vt si violarent legem, & à DEO recederent, dispergerentur per longinquas, & diuersas regiones, multisque calamitatibus, & malis afficerentur. Non tamen eos fore tunc sine remedio, & sine spe salutis, & reconciliationis cum DEO. Si enim vbicumque terrarum dispersi essent, pœnitentia suorum peccatorum ducti, toto corde conuerterentur ad DEVM, DEVS reduceret eos de captiuitate ac dispersione; & de hac mentis conuersione ad DEVM, diligendo ipsum ex toto corde, dicit ea verba, quæ citat eo loco Apostolus. Ad differentiam itaque iustitiæ legis, Moses scripsit hæc de iustitia internæ conuersionis ad DEVM, docens iustitiam legis pendere ab hac iustitia, & ordinari ad ipsam, & obseruationem iustitiæ legalis ab hac iustitia prouenire. Siquidem qui ad DEVM conuersus fuerit, & cuius cor DEVS circumciderit, & quem sui dilectorem ex toto corde fecerit, is profectò vniuersam legis iustitiam, sicut oportet, dignè obseruabit. Et ab hac iustitia inexcusabiles erant Iudæi, vbicúmque locorum forent: intendit enim Moses ad litteram, quod quamuis per orbem dispersi Iudæi excusari possent à iustitia legis scriptæ, propterea quod carerent ea; non tamen excusari possent à iustitia, quæ consistit in conuersione interna ad DEVM, quoniam hæc non est distans loco, sed prope quemlibet est in corde, & in ore ipsius. Moses igitur ad litteram loquitur de iustitia ex fide: hæc autem omni tempore fuit iustitia ex fide CHRISTI, saltem implicitè. Nullus enim vllo tempore saluatus est sine fide CHRISTI, vel explicita, vel implicita. Ex quo apparet, Paulum non esse digressum à proposito Mosis, explicando iustitiam, de qua ille locutus fuerat, esse iustitiam ex fide, quam Apostoli prædicabant applicando ad CHRISTVM. Hactenus ex Caietano.

Ego non dissimulabo, priorem sententiã videri mihi ad[illegible] probabilem: 15

Auctoris de supradictis sententiis iudicium. est enim expedita, & recta, & aperta, & facilis, & proposito Mosis in eo loco valde conueniens, & sententiæ verborum eius inhærens: vt eam placuisse tam multis auctoribus, quos suprà memorauimus, minimè cuiquam mirandum accidere debeat. Propensior tamen equidem sum ad posteriorem sententiam, quòd ea videatur mihi aptior & congruentior proposito Pauli in hoc loco: & quia vim, & robur Paulinæ disputationis, & argumentationis, quæ tractatur in hoc loco, clarius ostendit. Secundū hanc itaq; sententiam Apostoli verba sic interpretāda sunt; *Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit:* Inducit Paulus iustitiam fidei loquentem ea verba, quæ Moses dixerat de ipsa. Quanquam Theodoretus illud, *sic dicit,* refert, non ad iustitiam fidei, sed ad Mosen, addendo illa verba, *de ea,* vt sit hæc integra oratio, & sententia: *Quæ autem ex fide iustitia est, sic de ea dicit Moses,* vt hoc respondeat illi proximè superiori sententiæ: *Moyses enim scripsit, quia iustitiam quæ ex lege est, qui fecerit homo, viuet in ea.* Sequitur, *Ne dixeris in corde tuo.* id est, Ne admittas eam dubitationem, & diffidentiam in cor tuum, vt tanquam diffisus misericordiæ DEI, cogites tecum, quisnam ascendere potest in cœlum, vt illic deferat ad nos verbum de promissa pœnitentibus misericordia DEI. Id enim dubitandi animo cogitare, non aliud est, quàm CHRISTVM deducere; id est, dubitare, vtrum CHRISTVS de cœlo descenderit, & naturam humanam assumpserit ad reconciliandum nos DEO. *Et iterum, ne dixeris, Quis descendet in abyssum,* hoc est, ad inferos, vt ex aspectu inferorum factus certior agnoscat, an pœnitentes detineantur apud inferos. Hæc enim dubitatio, secum habet complicatam illam dubitationem, vtrum CHRISTVS, deuicta morte, resurrexerit, & in cœlum ascenderit. Est itaque sensus: Qui dubitat de misericordia DEI erga peccatores pœnitentes, etiam dubitare videtur de incarnatione, morte, & resurrectione CHRISTI: quippe Filius DEI de cœlo descendit in terras, & mortuus est, & resurrexit pro reconciliatione peccatorum, secundum illam Pauli sententiam: *Traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.* *Ad Rom. 4.*

QVARTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu 18. Sed dico, Nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.

An tempore Apostolorum Euangelium prædicatum sit in vniuerso mundo.

DE quibus Apoſtolus dixit illud: *Nunquid non audierunt?* Quidam interpretantur de Iudæis, in hanc ſententiam: Non poſſunt Iudæi prætendere ignorantiam Euangelij à ſe non auditi, vt incredulitatem ſuam excuſent. Cùm enim in omnes orbis terrarum regiones peruenerit ſonus prædicationis Apoſtolorum, non ſolùm non credibile, ſed etiam ridiculum eſt dicere, Iudæos non audiuiſſe Apoſtolicam prædicationem Euangelij, cum tanto tempore cum eis commorati, & conuerſati ſint Apoſtoli; à quibus etiam profecti ſunt ad alias regiones. Ita Chryſoſtomus & ſectatores eius explanant hunc locum. Alij verò illud: *Nunquid non audierunt*, referunt ad Gentes: vt iſtis verbis docere voluerit Apoſtolus, iam eo tempore, quo ſcripſit hanc epiſtolam ad Romanos, permanaſſe ad omnes gentes auditionẽ, & notitiam Euangelij. Adiuuat hanc interpretationem id, quod proximè Apoſtolus adiunxit: *Sed dico, Nunquid non audierunt?* vbi opponere videtur Iſraël, id eſt, Iudæos, iis, de quibus proximè locutus fuerat. Ergo de quibus ſermo præceſſit, Gentes ſunt intelligendæ, & non Iudæi. 14

Pſalmus porrò decimus octauus, ex quo ſumpta ſunt verba hæc, quæ citat Apoſtolus, apertè agit ſecundum hiſtoriam de corporibus cœleſtibus, quæ ſuam habent linguam, & ſuo modo loquuntur nobis: ac ſi aduertamus, docent nos diuinam vim & poteſtatem, omnium rerum conſeruationi & moderationi, rectionique præſidere. Præter hunc tamen ſenſum, cogimur alium multò ſublimiorem, ſed allegoricum, agnoſcere, propter hanc Pauli citationem: ſecundum quam cœli typum gerunt legatorum MESSIÆ, id eſt, Apoſtolorum, quibus Dominus dixit: *Euntes in mundum vniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ.* Non enim putandum eſt, Apoſtolum per ſimplicem tantùm quandam verborum Dauidis accommodationem, ad propoſitum ſuum, teſtimonio eius vſum eſſe; quemadmodum verba ſcripturæ frequenter vſurpare ſolent S. Gregorius, & Bernardus, & alij: nam etſi hoc piè atque vtiliter fieri poſſit, & fiat à Sanctis; videtur tamen in hoc loco alienum, atque incongruum eſſe conſilio, & propoſito Apoſtoli, ſeriò admodum cauſam ſuam agentis, & in Iudæos fortiter diſputantis. 15

Quo ſenſu teſtimonium Dauidis citetur hic à Paulo.

Marci vlt.

Nec verò deſunt, qui intelligant, Paulum in iſto Dauidis teſtimonio citando, à ſenſu litterali nequaquã receſſiſſe. Negant enim Paulum hîc loqui de Apoſtolorum prędicatione quaſi iam vniuerſum terrarũ orbem peruagata; ſed de cœleſtium corporum naturali quadam diuinę poteſtatis ac prouidentię teſtificatione ac prædicatione. Cùm enim Iudæi eo vehementer nomine culparent Paulum, quòd ſalutis promiſſionem à DEO datam ſemini Abrahæ vulgaret Gentibus, & indifferenter eam omnibus cõmunicaret; aiunt, Paulum his verbis quærere, num Gentes aliquid de DEO inaudiſſent aliquando: ipſúmque reſpondere, etiam illis fuiſſe olim diſcendæ pietatis & colendi DEVM viam apertam per aſpectum, & contemplationem cœlorum, qui enarrant gloriam DEI, & annuntiant opera eius, generales vbique terrarum, & gentium diuinæ potentiæ, ſapientiæ ac prouidentiæ teſtes atque præcones: *In omnem enim terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Indicat ergo Paulus, etiam cunctis gentibus, & omnibus anteactis ſeculis, impertiuiſſe DEVM notitiam gloriæ ſuæ; vel ipſo tantùm aſpectu, & contemplatione cùm omnis creaturæ, tum maximè cœlorum & ſiderum: cuius ſimile dixit Paulus ſuprà capite primo, & in actis Apoſtolorum capite decimo quarto & decimo ſeptimo. Atque hanc naturalem DEI notitiam, amplioris & perfectioris doctrinæ, quæ per Euangelium acceſſit, fuiſſe præludium quoddam, atq; rudimentum: nec mirum videri debere, ſi promiſcuè 16

DEI gratiam,& doctrinam Euangelicam cum Iudæis,& Gentibus communicauerit,cùm iampridem vtrúmque populum ad se, diuersa licet via & ratione, inuitauerit,& adducere voluerit.

17 Cæterùm, quoniam Apostolus isto Dauidis testimonio videtur ostendere, iam suo tempore prædicationem Euangelij vbique terrarum & gentium esse factam;idque multi, & graues in primis viri arbitrantur; super hoc nobis,ad præsens,nec ieiunè, nec inaccuratè disputandum est: in vtrámque enim quæstionis partem,& multa,& valida suppetűt argumenta. Est igitur prima sententia Chrysostomi,Euthymij,& Theophylacti in caput vigesimum quartum Matthæi,affirmantium,tempore Apostolorum, & ante euersionem Hierusalem, & captiuitatem Iudæorum factā Tito,& Vespasiano Imperatoribus, prædicationem Euangelij factam esse apud omnes gentes; Nam in illis verbis Domini Matthæi 24. *Prædicabitur hoc Euangelium in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio.* Supradicti Auctores consummationem à CHRISTO dictam, interpretantur euersionem Hierusalem factam à Romanis: & ante hanc euersionem,dicunt prædicatum fuisse Euangelium apud omnes gentes. Id porrò confirmant his argumentis. Primò id euidenter probatur testimonio Dauidis, quod Paulus hoc loco interpretatur de prædicatione Euangelica. Et in 1. cap. epist. ad Colossenses scribit Paulus, Euangelium eo tempore fuisse in vniuerso mundo,& fructificare,& crescere: & in eodem capite paulò infrà,ait iam suo tempore Euangelium esse prædicatum in vniuersa creatura, quæ sub cœlo est. Deinde, idem firmant exemplo simul, & testimonio ipsius Pauli. Si enim vnus Paulus (inquit Chrysostomus) per omnia loca, quæ sunt ab Hierosolymis vsque ad Hispaniam, prædicauit Euangelium,vt ipse tradit sub finem huius epistolæ; cogita quousque percurrerint cæteri Apostoli. Mirum igitur videri non debet,per omnium Apostolorum prędicationem,aliorúmque id temporis,Christianorum, fidem CHRISTI euangelizantium, intra illos quadraginta annos à passione Domini vsque ad excidium Hierusalem transactos, doctrinam fidei Christianæ cunctis gentibus pernotuisse. Ad hæc,adiuuare videtur hanc sententiam illud, quod dixit Dominus Apostolis, & discipulis suis: *Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ.* Et apud Lucam in Actis capite 1. *Eritis mihi testes* (ait Dominus discipulis suis) *in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ.*

An tempore Apostolorum prædicatū sit Euangelium cunctis gentibus. *Chrysostom.* *Euthymius.* *Theophyl.* *Locus Matt. cap. 24.* *Marci 16.*

18 Auctor commentariorum in hanc epistolam,vulgò dictus Ambrosius,explanans hunc ipsum,quem tractamus,Apostoli locum affirmat,tempore Pauli fuisse iam prædicatum Euangelium in toto mundo:nam vbi præsentia hominis prędicantis defuit, eo tamen Euangelij sonus & fama peruenit:quemadmodum fama prodigiorum, quæ facta fuerant in Ægypto, ad alias etiam gentes peruenerat, vt dixit Raab exploratoribus. Similia istis Auctoribus tradit Hilarius in canone 25. in Matthæum, scribens: ante vrbis Hierusalem euersionem factam à Romanis, fuisse prædicatum Euangelium in vniuerso mundo; idémque super cap. 24. Matth. Lyranus arbitratur. Beatus autem Hieronymus super eodem loco Matth. vbi dicitur Euangelium esse prædicandum in toto orbe ante Domini aduentum, putat iam suo tempore esse completum, aut certè breui esse complendum, existimat enim non remansisse tunc gentem aliquam quæ CHRISTI nomen ignoraret: quamuis enim aliqua fortasse gens non habuerit prædicatorem Euangelij, ex vicinis tamen gentibus, & nationibus, opinionem fidei non potuit non habere.

Ambrosius. *Iosue 2.* *Hilarius.* *Lyranus.* *S. Hieron.*

19 Altera, planè contraria, est sententia Origenis, & S. Augustini, qui censent,

Euangelium, ne suis quidem temporibus prædicatum fuisse in toto mundo, tantum abest, vt eius prædicatio in tempore Apostolorum facta sit apud omnes gentes. Origenes quidē certè in tract. 28. in Matth. hæc scribit; Propè consummationem seculi Euangelium, quod prius non fuerat prædicatū, in toto mundo prædicabitur. Multi enim non solùm Barbarorū, sed etiam nostrarum gentium, vsque nunc non audierunt Christianitatis verbum. Tunc autem vbique prædicabitur, vt omnis gens audiat Euangelicam doctrinam, & nemo derelinquatur, qui non audierit: & tunc erit seculi finis. Et paucis interpositis subdit: Nondum est prædicatum Euangelium DEI in toto mundo: fertur enim nondum esse prędicatum apud omnes Æthiopas, neque Seres, neque Britannos, neque Germanos, qui sunt circa Oceanum, neque apud Dacos, neque Sarmatas, neque Scythas: horum enim plurimi nondum audierunt verbum Euangelij: audituri autem sunt ante seculi consummationem. Hactenus Origenes. *Origenes.*

Idem quoque affirmat B. Augustinus in libro de vnitate Ecclesiæ Catholicæ c. 15. & in lib. de natura, & gratia cap. 2. Verùm sententiam eius ea de re, disertis expressam verbis, ex octogesima eius epistola, quæ scripta est ad Hesychium, hic transcribam: Quod putas (inquit Augustinus) iam per Apostolos ipsos prædicatum esse in toto mundo Euangelium, non ita esse certis documentis probaui. Sunt enim apud nos, hoc est, in Aphrica, barbaræ innumerabiles gentes, in quibus nonquam esse prædicatum Euangelium, ex iis, qui ducuntur inde captiui, & Romanorum seruitiis iam miscentur, quotidie nobis addiscere in promptu est. Hæc Augustinus. Cuius insistens vestigiis, eandem hoc loco sententiam habet Anselmus. Præcipuum verò argumentum, tam Origenes, quàm Augustinus persuasi sunt, non fore prædicandum in toto mundo Euangelium ante consummationem seculi ducitur ex illis verbis Domini Matth. 24. *Et prædicabitur hoc Euangelium in vniuerso orbe: & tunc veniet consummatio.* consummationem autem interpretantur isti, mundi consummationem & finem. 20 *S. Augustin.* *Anselmus.*

Nec mouent nos istos testimonia Scripturæ in confirmationem contrariæ sententiæ suprà à nobis posita. Nam Dauid, & Paulus dicentes, sonū Euangelij exisse in omnes fines terræ, secundum morem Prophetarum, vsi sunt præterito tempore pro futuro, quo certitudo rei prædictæ videlicet, magis ostenderetur. Ad eundem enim modum idem Dauid Psalmo 21. in persona sua dixit de MESSIA: *Foderunt manus meas, & pedes meos; dinumerauerunt omnia ossa mea.* Quod tamen gestum est, plus mille annis, postquam ab eo prædictum fuerat. Quod autem Paulus ad Colossenses scripsit, Euangelium crescere, & fructificare in vniuerso mundo, minime officit huic sententiæ: significat enim in dies latiùs, & longiùs propagari, & disseminari in omnes partes mundi. Illud magis videtur aduersari, quod paulò pòst in eàdem epist. subdit Paulus, Euangelium iam fuisse prædicatum in vniuersa creatura, quæ sub cœlo est. Sed Augustinus responderet, Paulum eo loci vsum esse tempore præterito pro futuro, more Prophetico, vt prædicatum dixerit pro prædicandum. Vel dici potest, vsum esse hyperbolica locutione, satis frequenti in Scriptura; & significasse illis verbis, in plurimis regionibus orbis tunc cogniti fuisse prædicatum, & paucas fuisse, ad quas prædicatio Euangelij non peruenisset. 21

Beatus Thomas in commentario huius loci arbitratur priorem sententiam, quæ est Origenis & Augustini consilio, & proposito Apostoli non aptā & congruam esse. Apostolus enim argumentatur hoc loco, Iudæos, & Gentes, si non credant Euangelio, non esse excusabiles, quasi non audierint Euangelij prædi- 22 *S. Thomas.*

cationem: eam namque adimens illis excusationem, affirmat nullam esse gentem in vniuerso mundo, ad quam prædicatio Euangelij non peruenerit. Si autem hæc sententia Pauli, & Dauidis testimonium, quod in eius confirmationem citatum est à Paulo, intelligatur non de tempore præterito, sed de futuro, erit profectò Apostoli argumentatio prorsus inualida, & conuincendis Iudæis ac Gentibus planè inefficax. Quocirca S. Thomas existimans, omnes gentes audiuisse prædicationem Euangelij, id fuisse impletum tempore Apostolorum, atque adeò etiam quo tempore Paulus hanc scripsit epistolam; ad id declarandum, distinctionem hanc tripartitam adhibet: Aliud est, inquit, famam prædicationis Euangelicæ peruenisse ad omnes terræ partes, & aliud est, in omnibus gentibus prædicatum esse Euangelium & fidem CHRISTI receptam, & fundatas Ecclesias: & aliud est, prædicationem Euangelij non solùm ad omnes gentes, verùm etiam ad omnium gentium singulos homines peruenisse. Et hoc tertium negat Sanctus Thomas adhuc esse impletum, aut etiam necessariò implendum. Secundum verò de prædicatione Euangelij, & receptione fidei, & fundatione Ecclesiarum, ait non esse implendum ante consummationem seculi. Primum verò, quod omnes gentes habuerint notitiam Euangelij, saltem ex publica fama, & relatione hominum, dicit fuisse hoc impletum tempore Apostolorum. Hæc S. Thomas. Cujus sententiam Tostatus super caput 24. Matthæi secutus est.

Verùm cùm Apostolus hoc loco agat de auditione Euangelij, quæ faciat Iudæos & Gentes inexcusabiles à non credendo, notitia verò Euangelij, quæ tantùm habetur per famam & relationem hominum, non autem per ipsos Euangelij prædicatores, atque doctores, non sit sufficiens obligandis hominibus ad credendum, nec reddat eos inexcusabiles, si non credant; non videtur supradicta distinctio B. Thomæ satis enodare quæstionem propositam, nec eius difficultatem penitus exhaurire. Id porrò etiam confessus est Caietanus, vt quæ mox subiiciam eius verba, planè indicabunt.

25. Caietanus. Caietanus super caput 24. Matthæi explanans illa Domini verba: *Et prædicabitur hoc Euangelium in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus*, ita scribit: Intendit per hoc, quod non sola fama perueniet ad omnes gentes, de Euangelio CHRISTI, sed quod sic prædicabitur, vt perueniat ad omnes gentes testimonium Euangelicum, ita vt sint inexcusabiles, si noluerint credere. Ergo secundum Caietanum, vt quis reddatur inexcusabilis, si non credit Euangelio, non satis est peruenisse ad eum solam famam Euangelij. Subdit deinde Caietanus hæc verba: Hanc prædicationem Euangelij, quam prædixit Dominus, nescio iam esse impletam, sed non dubito esse adimplendam. Ætate nostra audimus, multas nationes ignotas Patribus nostris inuentas à natione Hispanorum: nauigatur siquidem sub polo antarctico eleuato supra quadraginta gradus. Hoc autem prioribus seculis non fuit auditum, in quibus sub Æquinoctiali habitatio vix comperta fuit. Hæc Caietanus scripsit anno Domini 1517. vt patet ex fine illorum commentariorum in Matthæum. Idem, quinque annis pòst, in commentariis suis in hanc epist. ad Roman. in quorum fine indicat, eos scriptos esse anno 1532. explanans verba Pauli, super quibus nunc disputabimus, ita scribit: Quod Paulus dixit: *In omnem terram exiuit sonus eorum*, Tu per illud: *In omnem terram*, intellige in omnem plagam terræ: nec oportet arctare hunc textum ad singulas terras. Similiter quod dixit, *In fines orbis terræ*, intellige de finibus habitabilis terræ nostræ, late vocabulo per fines intelligendo extrema regionis. Et hoc dixerim vtendo hac auctoritate

ad tempus Pauli: Quod tamen non oportet: sed sufficit sic esse in decursu temporis. Sic enim intelligitur quemadmodum sufficienter prope quemlibet sit verbum fidei, quod intendit docere Paulus hoc loco. Nec obstat auctoritas Psalmi, quoniam ad litteram non loquitur de Apostolorum prædicatione, sed de corporibus cœlestibus: nec in hebræo habetur, *sonus*, sed filum, seu linea. Verùm quia Apostoli, cœli sunt spirituales, mystico sensu vsus Paulus, applicauit hoc ad Apostolos, & vsus communi apud Græcos textu, propterea dixit: *Sonus eorum.* Hæc Caietanus. Nec Soti in commentario huius loci diuersa est sententia.

Iuuat etiam, meum super hac quæstione iudicium, & sententiam indicare lectori. Ac primò quidem sententia Origenis & Augustini aientium, ne sub quidem tempore, fuisse Euangelium vbique terrarum, & gentium prædicatum, quòd multæ, id temporis, essent gentes, præsertim autem barbaræ, apud quas nulla esset memoria Euangelij, aliquando ipsis prædicati. Hæc, inquam, sententia, siue probatio eorum, non videtur certam fidem facere. Fieri enim potuit, vt olim fuerit illis gentibus prædicata fides CHRISTI. Sed postea propter bella, & mutationes regnorum, atque regum, sit apud eas gentes abolita fidei doctrina: ac deinceps longinquitate temporis factum sit, vt apud posteros nulla eius rei memoria permanserit. Videtur etiam infirmum, præcipuum huius opinionis fundamentum, positum in verbis Domini, Matth. 24. quibus dicitur, post prædicationem factam in vniuerso orbe, venturam esse consummationem, quo nomine intelligunt isti finem mundi: quasi non nisi proxime ante finem mundi complenda sit in vniuerso orbe prædicatio Euangelica. Multi etenim per consummationem, intelligunt euersionem vrbis Hierusalem, & regni Iudaici factam à Romanis. Et hanc interpretationem satis adiuuat contextus verborum Domini, ab initio illius capitis vsque ad eum locum: præsertim verò, vt eam historiam enarrat Marcus capite 13. Idemque arguit, quod proximè subiungit Dominus. *Cùm videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto.* Per quod & Lucas in suo Euangelio, & ipsemet Augustinus de consensu Euangelistarum intelligunt exercitum Romanorum, qui obsessurus, & destructurus erat ciuitatem Hierusalem.

24 *Auctoris sententia.*

Nec prior sententia, quam diximus esse Hilarij, Chrysostomi, & aliorum, admodum stabile fundamentum habet. Potest enim dici, quod scriptum est, prædicandum esse Euangelium in vniuerso orbe ante consummationem, id est, destructionem Hierusalem, id esse dictum per Synecdochen, figuram non sanè infrequentem diuinæ Scripturæ, qua figura ponitur totum pro maiore, vel præcipua parte: vt sensus sit, Euangelium prædicandum in vniuerso mundo tunc cognito, vel in plurimis, & præcipuis mundi partibus. Nam etiam hoc modo, locutus est Lucas capite 2. Euangelicæ historiæ, cùm dixit, Augusti iussu, describi esse vniuersum orbem: & item in Actis Apostolorum capite 2. scripsit, in die Pentecostes, quo die Spiritus Sanctus descendit in discipulos Domini, fuisse in ciuitate Hierusalem ex omni natione, quæ sub cœlo est.

Illud demùm videtur mihi perquam probabile, ne dicam certum, Euangelium CHRISTI Domini, multis gentibus vsque ad hæc nostra etiam tempora, non esse aliquando prædicatum. Magnum huius rei argumentum nobis præbet nouus orbis occidentalis, Hispanorum nauigationibus & industria repertus, atque obtentus: in quo nunquam antea esse prædicatū Euangelium CHRI-

STI, non solùm eo probatur, quod nulla apud illas gentes, Euangelij aliquando ipsis prædicati habeatur memoria, nullumque prorsus existet vestigium: Sed eo maximè istud persuadetur, quod totus ille terrarum tractus vsque ad hæc tempora prioribus hominibus fuerit planè incognitus, & Strabonem, Plinium, Dionysium de situ orbis, Pomponium Melam, Ptolomeum, aliosque, quamuis diligentissimos, & curiosissimos Geographos, latuerit.

27 *Vbi terrarũ, & gentium singuli Apostolorũ prædicauerint Euangeliũ.*

Ex Auctoribus porrò, & scriptoribus Ecclesiasticis, vt Origene, Dorotheo, Eusebio, Hieronymo, Isidoro, aliisque manifestum est, quibus in regionibus, & apud quas gentes Apostoli prædicauerint Euangelium. Beatus enim Petrus primùm prædicauit Euangelium in Iudæa; tum Antiochiæ; postea in Galatia, Cappadocia, Ponto, in Asia, & Bythinia, & Romæ. Paulus, quo tempore hanc epistolam scripsit ad Romanos, iam prædicauerat (vt refert ipse in cap. 15. huius epist.) ab Hierosolyma, in circuitu, vsque ad Illyricum: postea Romæ, per Italiam, in Hispania, ac denique rursus Romæ. Iacobus Zebedæi, in Iudæa, & in Hispania: Ioannes, in Iudæa, & in Asia minori. Andreas in Scythia Europea, in Epiro, in Thracia, & in Achaia. Iacobus frater Domini in vrbe Hierusalem. Philippus, in Scythia, & Phrygia. Bartholomeus, in India citeriori, & in maiori Armenia. Matthæus in Æthiopia. Thomas, apud Parthos, Medas, Persas, Brachmanes, Hyrcanos Bactros, & Indos: Simon, in Mesopotamia: Iudas in Ægypto, & ambo postea in Perside, Matthias in interiori Æthiopia. Barnabas simul cum Paulo in Syria, & in multis Europæ & Asiæ regionibus, ac deinceps in Cypro. Ex his liquidò apparet, nullum Apostolorum prædicasse Euangelium in hoc nostro orbe occidentali nuper inuento: fuisset enim memoriæ proditum, cùm esset maximè admirandum, plurimumque faceret ad commendationem dilatationis fidei Christianæ, & prædicationis Apostolicæ.

***

IN

IN CAPVT VNDECIMVM DISPVTATIONES QVATVOR.

CAPVT XI.

DICO ergo: Numquid DEVS repulit populum Verſ. 1.
ſuum? Abſit. Nam & ego Iſraëlita ſum ex ſemine
Abrahã, de tribu Benjamin. | Non repulit DEVS 2
plebem ſuam, quam præſciuit. An neſcitis in Elia
quid dicit ſcriptura, quemadmodum interpellat
DEVM aduerſum Iſraël? | Domine, Prophetas 3
tuos occiderũt, altaria tua ſuffoderunt: & ego re- 3. Reg. 19. d. 10.
lictus ſum ſolus, & quærunt animam meam. | Sed quid dicit illi di-
uinum reſponſum: Reliqui mihi ſeptem millia virorum, qui non cur- 4 Ibidem.
uauerunt genua ante Baal. | Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ ſe- Verſu 18.
cundum electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt. | Si autem gratia, iam 5
non ex operibus: alioquin gratia iam non eſt gratia. | Quid ergo? 6
quod quærebat Iſraël, hoc non eſt conſecutus: electio autem conſe- 7
cuta eſt, cæteri verò excæcati ſunt. | Sicut ſcriptum eſt: Dedit illis 8
DEVS ſpiritum compunctionis: oculos vt non videãt, & aures vt non Iſaia 6.
audiant vſque in hodiernum diem. | Et Dauid ait: Fiat menſa eo- Matth. 12. Ioan. 12.
rum in laqueum, & in captionem, & in ſcandalum, & in retributio- Act. vlt.
nem illis. | Obſcurentur oculi eorum ne videant: & dorſum eorum 9
ſemper incurua. | Dico ergo: Numquid ſic offenderũt vt caderent? Pſalm. 68.
Abſit: ſed illorum delicto, ſalus eſt Gentibus vt illos æmulentur. 10
| Quod ſi illorum delictum, diuitiæ ſunt mundi; & diminutio eo- 11
rum, diuitiæ ſunt Gentium: quanto magis plenitudo eorum? | Vo- 12
bis enim dico Gentibus: Quandiu quidem ego ſum Gentium Apo- 13
ſtolus, miniſterium meum honorificabo, | ſi quo modo ad æ-
mulandum prouocem carnem meam, & ſaluos faciam aliquos ex 14
illis. | Si enim amiſſio eorum, reconciliatio eſt mundi: quæ aſ- 15
ſumptio, niſi vita ex mortuis? | Quod ſi delibatio ſancta eſt, 16
& maſſa: & ſi radix ſancta, & rami. | Quod ſi aliqui ex ramis 17

 fracti

fracti sunt, tu autem cùm oleaster esses; insertus es in illis, & socius
18 radicis, & pinguedinis oliuæ factus es, ‖ noli gloriari aduersus ra-
mos. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te.
19 ‖ Dices ergo; Fracti sunt rami, vt ego inserar. ‖ Benè: propter
20 incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas: noli altum sapere,
21 sed time. ‖ Si enim DEVS naturalibus ramis non pepercit: ne
22 fortè nec tibi parcat. ‖ Vide ergo bonitatem, & seueritatem DEI:
In eos quidem qui ceciderunt, seueritatem: in te autem bonita-
tem DEI, si permanseris in bonitate, alioquin & tu excidêris.
23 ‖ Sed & illi si non permanserint in incredulitate, inserentur: po-
24 tens est enim DEVS iterum inserere illos. ‖ Nam si ex naturali
excisus es oleastro, & contra naturam insertus es in bonam oliuam:
quanto magis ij qui secundum naturam inserentur suæ oliuæ?
25 ‖ Nolo enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc: (vt non sitis
vobis ipsis sapientes) quia cæcitas ex parte contigit in Israel, do-
26 nec plenitudo Gentium intraret. ‖ Et sic omnis Israel saluus fie-
Isa.59. ret, sicut scriptum est: veniet ex Sion, qui eripiat, & auertat ca-
27 ptiuitatem à Iacob: ‖ & hoc illis à me testamentum: cùm abstu-
28 lero peccata eorum. ‖ Secundum Euangelium quidem, inimici
propter vos: secundum electionem autem charissimi, propter pa-
29 tres. ‖ Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio DEI. ‖ Sicut
30 enim aliquando & vos non credidistis DEO, nunc autem miseri-
31 cordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum. ‖ Ita &
isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, vt & ipsi mi-
32 sericordiam consequantur. ‖ Conclusit enim Deus omnia in in-
33 credulitate, vt omnium misereatur: ‖ O altitudo diuitiarum sa-
pientiæ & scientiæ Dei: quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius,
34 & inuestigabiles viæ eius. ‖ Quis enim cognouit sensum
35 Domini, aut quis consiliarius eius fuit? ‖ Quo-
niam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt
omnia: ipsi gloria in secula.
Amen.

PRI

PRIMA DISPVTATIO.

An omnes Iudæi in fine mundi conuertent se ad CHRISTVM.

SVPER ILLIS VERBIS:

Nolo enim vos ignorare fratres, mysterium hoc (vt non sitis vobis ipsis sapientes) quia cæcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël saluus fieret. *Vers. 25.*

1 VERBA hæc Apostoli excitant quæstionem, minimè hoc loco prætereundam, An Iudæi omnes, qui erunt proximè ante consummationem seculi, accepturi sint fidem Christi. Eorum, qui hac de re scripserunt, duas reperio sententias. Quidam affirmant, omnes Iudæos tunc conuersum iri ad Christum: id enim disertè videtur docere Apostolus, dicens hoc loco, cùm plenitudo Gentium intrauerit, tunc omnem Israël, id est, omnes Iudæos, saluum fore. Hoc certè tradidit Chrysostomus super illis verbis Pauli, quæ sunt in hoc ipso capite vndecimo: *Si delictum illorum, diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum, diuitia Gentium, quanto magis plenitudo eorum?* ponderans Chrysostomus illud: *Quanto magis plenitudo eorum?* ita scribit: Non dixit Apostolus: *Quanto magis conuersio, vel correctio, vel commutatio ipsorum?* Sed, *Quanto magis plenitudo eorum?* hoc autem est, quando vniuersi ad fidem Christi accessuri sunt. Sic ibi Chrysostomus. Eadem est sententia B. Thomæ: qui explanans verba illa Pauli: *Donec plenitudo Gentium intraret, & sic omnis Israël saluus fieret.* Notandum est, inquit, quod aduerbium illud (*donec*) potest distinguere causam obcæcationis Iudæorum: propter hoc enim permisit Deus excæcari Iudæos, vt plenitudo gentium intraret ad fidem, vt patet ex supradictis ab Apostolo. Potest etiam istud aduerbium (*donec*) designare terminum, quia videlicet vsque tunc cæcitas Iudæorum durabit, quovsque plenitudo Gentium ad fidem intrabit. Et huic concordat quod subdit de futuro remedio Iudæorum, dicens: *Et sic*; id est, Postquam plenitudo Gentium intrauerit, *Omnis Israël saluus fiet*, id est, non particulariter aliqui tantùm saluabuntur Iudæi, sicut modò; sed vniuersaliter omnes. Hæc B. Thomas. Ad hanc quoque sententiam Sotus in suis commentariis videtur esse propensior, eámque sequitur hoc loco Caietanus.

Omnes Iudæos conuersum iri ad Christum in fine mundi, putarunt Chrysostom. S. Thomas, Caietanus, Sotus.

Sotus. Caietan.

2 Altera est sententia, plurimos quidem Iudæorum tunc conuersum iri ad Christum, non autem omnes. Quod autem plurimi tunc conuertentur, dubitari

non potest, testante hoc Paulo, cùm ait: *Omnis Israël saluus fiet.* nam illud, *Omnis*, secundum loquendi consuetudinem ipsius scripturæ, significat aut simpliciter omnes, nullo excepto; aut ferè omnes, paucis videlicet exceptis, qui, præ multitudine aliorum, pro nihilo ducantur: & secundum hanc intelligentiam accipiendum est illud Domini dictum, quod refert Matthæus capite decimo septimo, *Elias quidem veniet, & restituet omnia.* Quod autem non omnes Iudæi, nullo excepto, accepturi sint tunc fidem CHRISTI, & futuri salui, videtur esse manifestum ex verbis illis, quæ dixit ANGELVS Danieli, cùm loqueretur de maxima tribulatione in fine mundi futura: *In illo tempore*, inquit, *saluabitur populus tuus, omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro.* Illud, *qui inuentus fuerit scriptus in libro*, restringit, & contrahit signum illud vniuersale, *Omnis.* Si enim simpliciter omnes Iudæi futuri tunc essent salui, ANGELVS simpliciter dixisset: *In illo tempore saluabitur omnis populus tuus*; præsertim autem cùm id audire, ac nosse, lætissimum, & iucundissimum Danieli futurum esset. Deinde, Ioannes in Apocalypsi ait, eos qui consentient cum Antichristo, eúmque adorabunt, misetrimo vitæ exitu morituros. Tradunt autem Patres, qui de Antichristo scripserunt, præcipuos sectatorum Antichristi, fore Iudæos. Audi vnum de grauissimis, & antiquissimis patribus, Hippolytum, cuius in oratione, quam scripsit de consummatione sæculi, hæc sunt verba: Potissimùm, Gens Hebræorum, præ omnibus Antichristo cara erit: dicéntque aliis alij: Nunquid in generatione nostra, talis, & tam bonus, iustúsque homo, inueniri potest? Iudæi igitur sperantes illum amplissimo potiturum imperio, his verbis eum alloquentur: Omnes tibi obtemperare volumus; agnoscimus enim te iustum super terram. Omnes à te salutem nos consecuturos, & ex ore tuo iustum, & incorruptum iudicium accipiemus. Atque initio quidem, mendax, & iniquus ille, subdole gloriam hanc repudiabit: at perseuerantes homines, & obsecrantes, illum declarabunt regem. Hæc prodita sunt ab Hippolyto. Sed quamuis, à primo, aut omnes, aut fermè omnes Iudæi sectaturi sint Antichristum: postea tamen, per Eliæ prædicationem, plurimi eorum, deserto Antichristo, ad CHRISTI fidem se conuertent.

Locus Matt. 17. *Non omnes Iudæos in fine mundi fore saluos.* *Dan. 12.* *Hippolytus.*

Atque hæc quidem est sententia Theodoreti, & beati Gregorij. Theodoretus quidem explanans hunc Pauli locum, ait, Iudæos per Eliæ prædicationẽ conuersum iri ad CHRISTVM, sed omnes conuersum iri, neque ait, neque negat, indefinitè tantùm de illis loquens. Hæc enim sunt eius verba: Postquam Gentes prædicationem susceperint, Iudæi etiam credent, cum insignis ille Elias accesserit; & illis fidei doctrinã attulerit. Hoc enim Dominus quoque dixit in sacro Euangelio: *Elias venturus est, & restituet omnia.* Sic Theodoretus. Sed enim idem Theodoretus super illis verbis, quæ dixit ANGELVS Danieli, & paulò suprà sunt à nobis citata: *In tempore illo saluabitur populus tuus omnis, qui inuentus fuerit scriptus in libro.* Quid est, inquit, *Omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro?* hoc nempe: saluabuntur, qui digni salute fuerint, & Heliæ prædicationi obtemperauerint: quos DEVS iam inde à principio præcognoscit; & hanc DEI præcognitionem nuncupauit librum. Idem sensisse videntur Theophylactus, & Oecumenius super illis verbis Pauli: *Et sic omnis Israël saluus fiet.* non enim illud Pauli dictum extendunt ad omnes simpliciter Iudæos, sed ad eos tantùm, qui credituri sunt in CHRISTVM, non obscurè significantes, non omnes tunc Iudæos credituros in CHRISTVM. Idem tradit beatus Gregorius in homilia duodecima super Ezechielem, his verbis: Henoch & Helia prædicante, multi ex Iudæis, qui tunc in infidelitate remanserint ad cognitionem veritatis redibunt; sicut de eodem

Theodoretus *Matth. 17.* *Theophyl.* *Oecumen.* *S. Gregorius.*

eodem Elia dixit Dominus: *Helias veniet, & ipse restituet omnia.* Ac licet B. Augustinus in libro vigesimo de ciuitate DEI, capite vigesimo tertio, loquens de conuersione Iudæorum futura in fine sæculi, neque affirmet, neque neget, omnes tunc Iudæos conuersum iri ad Christū, eo ipso tamen, quod non affirmat futurum esse tunc omnium Iudæorum conuersionem, non obscurè significat, non omnes tunc conuersum iri ad CHRISTVM: nam si hoc putasset, proculdubio id apertè, expresséque dixisset. Augustini verba sunt hæc: Per Heliam, exposita sibi lege, vltimo tempore ante iudicium Iudæos in CHRISTVM verum esse credituros, creberrimum est in sermonibus, cordibúsque fidelium. His consonant quę extremo libro prophetiæ Malachiæ scripta sunt illis verbis: *Ecce ego mittam vobis Heliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus, & terribilis, & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum; ne fortè veniam, & percutiam terram anathemate.* Simile quid in libro Ecclesiastici capite quadragesimo octauo, scriptum est illis verbis: *Qui inscriptus es* (Helias) *in iudicio temporum, lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filium, & restituere tribus Iacob.* Hæc mihi etiam probabilior videtur sententia: quare in illis verbis Apostoli: *Omnis Israel saluus fiet.* Signum illud vniuersalitatis, (*omnis*) non vniuersaliter accipiendum est, sed pro multò maxima parte Iudæorum, ita vt præ multitudine tunc saluandorum, qui non saluabuntur, futuri sint paucissimi, & ideo perinde quasi nulli habeantur. Esse autem in more diuinæ Scripturæ, istiusmodi nomina (*omnis, & nullus*) vniuersalitatem denotantia, vsurpare non vniuersaliter, sed pro maxima parte, cuius minimè rudi sacrarum litterarum, notum est, & copiosè à nobis suprà ostensum est:

Matth. 17.

S. August.

SECVNDA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

SINE pœnitentia enim sunt dona, & vocatio DEI.

Versu 29.

THEODORETVS hunc locum explanans, ait Paulum esse vsum hac sententia, non quòd ea sit absolutè vera, deficit enim in multis, sed vt adhortaretur Iudæos, & benè animaret, ad sperandum, fore ipsos aliquando participes salutis, & bonorum, quæ DEVS promiserat eorum Patribus, & semini ipsorum. Sic autem Theodoretus scribit: Hæc dicit Apostolus, ad Iudæorum exhortationem. Nam quod bona, quæ dat hominibus DEVS, rursus auferat, cùm viderit eos, qui acceperint, ingrati animi vitio laborare, testis est Saul, qui gratiam spiritalem percepit, & ab ea postea desertus est. Similiter etiam Salomon, qui pacem diuina benignitate assecutus, post trásgressionem gratia priuatus est. Iudæi etiam, qui Prophetas eorum perpe- 4.

Theodoret.

tuò gerentes habuerant, ea cura ad præsens priuati sunt. Hoc ipsum Gentibus, ad ipsum conuersis, paulò antè minatus est Apostolus, dicens: *Si permanseris*, inquit, *in bonitate, alioqui & tu excideris*. Hæc Theodoretus. Sed profectò hæc Apostoli sententia, si rectè intelligatur, in vniuersum, & absolutè vera est, nec in vllo deficit, vt ex iis, quæ paulò infrà dicturi sumus, enotescet.

5 S. Thomas copiosam & planè theologicam horum Apostoli verborum interpretationem tradit huiusmodi: Sensus, inquit, istorum verborum: *Sine pœnitentia sunt dona* D E I, *& vocatio*. Talis est, quod D E V S, aliquid donet aliquibus, vel aliquos vocet; hoc fit sine pœnitentia, quia de hoc D E V M nunquam pœnitet, secundum illud 1. Reg. 15. *Triumphator in Israel non parcet, nec pœnitudine flectetur*. Et Psalm. 109. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum*. Sed videtur hoc esse falsum: dixit enim Dominus Gen. 6. *Pœnitet me fecisse hominem*. Et Hieremiæ 18. *Si fecerit malum in oculis meis, pœnitentiam agam & ego super bono quod locutus sum vt facerem ei*. Et de Saule dixit, quod pœnitebat eum, quod ipsum constituisset regem. Sed ad hoc ita respondendum est: sicut dicitur D E V S irasci, non quantum ad iræ affectum & perturbationem, sed quantum ad effectum, quia in similitudinem hominis irati castigat & punit: ita dicitur pœnitere D E V S alicuius rei, non quòd in eo sit pœnitentiæ mutatio: sed quia ad modum pœnitentis, sæpè mutat quod fecit. Videtur nihilominus tamen, quod sæpè dona D E I, & vocatio non sint sine pœnitentia, cùm nonnunquam quod dederat alicui, auferat ei secundum illud Matth. 25. *Tollite ab eo talentum, & date ei, qui habet decem talenta*. Vocatio quoque interdum est inefficax & irrita secundum illud Matth. 22. *Multi sunt vocati, pauci verò electi*. Sed dicendum est, quod hîc accipitur donum, pro D E I promissione, quæ fit secundum D E I præscientiam & prædestinationem: Vocatio autem accipitur, pro electione: quia propter certitudinem vtriusque, quod D E V S promittit, iam quodammodo dat: & quos D E V S eligit, iam quodammodo vocat. Et ipsum temporale D E I donum & temporalis vocatio non irritatur per mutationem D E I, quasi pœnitentis, sed per mutationem hominis, qui gratiam D E I, abijcit, secundum illud ad Hebr. 12. *Contemplantes ne quis desit gratiæ* D E I. Potest etiam hæc Pauli sententia intelligi de vocatione hominis ad baptismum, & de donis quæ dantur in baptismo, quæ dicuntur esse sine pœnitentia hominis baptizati: non quod fiat sine pœnitentia interiori, cùm Petrus dixerit Actorum 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum*. Est autem interior pœnitentia, contritio cordis, & dolor de præteritis peccatis cum proposito non amplius ea faciendi. Huiusmodi autem interior pœnitentia est necessaria etiam baptizando, secundum illud Augustini in libro de pœnitentia: Nemo suæ voluntatis arbiter constitutus, potest nouam vitam inchoare, nisi eum veteris vitę pœniteat; alioquin fictus ad baptismum accedit. Exterior autem pœnitentia consistit in exteriori satisfactione, qualis est in Sacramento Pœnitentiæ, quæ à baptizato non requiritur: quia per gratiam baptismalem liberatur homo non solùm à culpa, sed etiam à tota pœna, per virtutem passionis C H R I S T I qui pro peccatis omnium satisfecit. Sicut suprà cap. 6. dictum est: *Quicunq; baptizati sumus in* C H R I S T O I E S V, *in morte ipsius baptizati sumus*. Vnde idem Apostolus dixit ad Titum cap. 3. *Per lauacrum regenerationis, & renouationis* S P I R I T V S *sancti, quem effudit in nos abundè*. Hactenus ex S. Thoma. Posteriorem autem interpretationem de baptismo, videtur sumpsisse ab Ambrosio, qui eam solâ in commentario huius loci tradit.

6 Caietanus porrò similiter B. Thomæ, sed paucis verbis, hunc Pauli locum interpretatus, ita scribit: Probat his verbis Apostolus electionem diuinam erga

Iudæos

S. Thomas. *Locus 1. Reg. 15.* *1. Reg. 15.* *S. August.* *Caietanus.*

Iudæos in fine, esse immobiliter firmam: quia dona Dei, & vocatio Dei (intellige tu de bonis, & vocatione ab æterna electione procedétibus) sunt impœnitenda, & quorum Devm nunquam pœnitet. Hoc autem dicitur ad differétiam donorum, & vocationum, quæ nón procedunt ab æterna Dei electione. Sed sunt tantùm secundum præsentem hominis iustitiã: vel sunt dona spectantia ad corpus, siue res exteriores. Huiusmodi enim dona vel effectus quia destruuntur, sunt velut pœnitenda, & Devs ad similitudinem pœnitentis habet se respectu illorum, iuxta illud quod scriptum est Genes. 6. *Pœnitet me fecisse hominem.* Sic Caietanus. Et hæc quidem B. Thomæ, & Caietani horũ Pauli verborum interpretatio, est ferè communis Theologorum expositio huius loci, arbitrantium, sententiam hanc Pauli esse intelligendam de donis & vocatione tantùm electorum, & prædestinatorum: in his enim solùm habent infallibilem, & immutabilem effectum.

Dicam breuiter quam ego putem esse rectam & congruam, maximeque germanam horum Apostoli verborum interpretationem; non tam quidem à superiori discrepantem; quàm paulò explicatiorem, expressioremque. Ac primò sciat lector, pro illo: *Sine pœnitentia*, græcè vnum esse nomen, ἀμεταμέλητα, latinè ad verbum significans impœnitibilia, siue impœnitenda: Sic autem vocantur ea dona, quia dedisse, nunquam pœnitere possit eum, qui dedit. Quanquam memini legere apud quendam, qui laudabat græcum quendam codicem Basiliensis editionis, in quo pro supradicta voce, ἀμεταμίλητα, legebatur, ἀμετάβλητα, id autem est latinè, immutabilia: verùm vtraque vox græca eandem reddit sententiam. Nomen porrò pœnitentiæ, & verbum pœnitendi, dupliciter accipi potest: vel propriè, & ita denotat mutationem consilij, & volũtatis: vt cùm quis dat aliquid alicui, & postea non vellet id dedisse, mutata videlicet priori voluntate, quam habebat, cùm dedit: hunc propriè dicitur pœnitere quod dederit. Vel istud nomen pœnitentiæ, & verbum pœnitere vsurpatur tantùm impropriè, & figuratè, non significando mutationem vllam voluntatis in eo, quem dicitur pœnitere, sed solam mutationem in effectu, & in re, quę dicitur pœnitenda: hoc est, qui dedit aliquod donum alicui, dicitur secundum hanc significationẽ pœnitere eum, non quia mutata sit voluntate, & nollet dedisse quod dedit; sed quia mutatio fit circa ipsum donum, quod fuerat datum: aufertur ei, cui datũ fuerat. Sumptum autem priori modò verbum pœnitendi, reperitur sæpenumero in hominibus; in Deo autem reperiri non potest, cùm eius consilium & voluntas sit prorsus immutabilis. Et hac quidem ratione omnia dona Dei, sunt sine pœnitentia, non solùm quæ dantur prædestinatis, sed etiam quæ aliis quibuslibet hominibus conferuntur. Omnis item Dei vocatio non modò prædestinatorũ, sed aliorum quorumlibet, est sine pœnitentia. Devs enim respectu nullius doni sui vult vnquam non dedisse ipsum: etiam cum donum suum aufert ei, cui dedit, non vult, non dedisse ipsi: sciens enim ab æterno hominem abusurum dono suo, & esse ei auferendum, nihilominus tamen iustissimis & optimis de causis voluit dare illud donum. Si autẽ nomen pœnitentiæ, & verbũ pœnitẽdi impropriè, vt diximus, & figuratè sumantur, hac profectò ratione & dicuntur de Deo, & ea tãtùm dona dicuntur esse sine pœnitentia, quæ sunt prorsus immutabilia, & infallibilem habent effectum: huiusmodi verò sunt dona tantùm, & vocatio hominum prædestinatorum. Atque hoc spectãtes plerique Theologorum, sententiam Apostoli, quæ secundum priorem considerationem, absolutè atque in vniuersum est vera, ad solos electos & prædestinatos arctarunt, & restrinxerunt.

Auctoris sententia. 7

Duplex vsurpatio verbi pœnitet.

Quoniam verò hæc Apostoli sententia Iudæos præcipuè attingit, de quorum 8

scilicet primùm electione, postea reprobatione, ac denique reparatione, admirabili sapientia disputat in hoc 11.c. Apostolus: declarandum est, quemadmodum vocatio populi Iudaici, & dona ei à DEO promissa fuerint sine pœnitentia; cùm plerique Iudæorum, ob incredulitatem, eorum donorum compotes facti non sint: quin etiam reiecti à DEO, populus eius esse desierint. Verùm ista fuisse sine pœnitentia, dupliciter intelligi potest. Primò quidem, quia etsi plurimi, istorum donorum expertes fuerunt; ea tamen completa sunt in Iudæis electis, qui in CHRISTVM crediderunt, & sunt veri Israëlitæ, & sunt verum semen Abrahæ. Hos porrò, si æstimes omnes, qui ab aduentu CHRISTI, vsque ad extrema mūdi tempora fuerunt, & futuri sunt, præsertim verò qui erunt ante cōsummationem

Ad Rom. 11. sæculi, quamplurimos esse comperies. Huc spectat quod Paulus dixit: *Quod quærebat Israël, hoc non est consecutus; electio tamen consecuta est.* Id est: licet tota gens Iudæorum non sit consecuta salutem; electi tamen Iudæorum consecuti sunt. Et illud eiusdem: *Reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt.* Generalis itaque vocatio Iudæorum, pœnitenda non fuit, quia saltē in reliquiis, id est, in electis, vim & efficaciam habuit. Et ad hoc ostendendum, & probandum, atque persuadendum, multa copiosè disputauit Paulus & initio cap. 9. & in hoc 11. c. docens, non excidisse verbum DEI, nec promissiones eius fuisse irritas, quia completæ sunt in vero semine Abrahæ, id est, in electis. Et in exordio huius c. 11. dixit: *Nunquid DEVS repulit populum suum? Absit. Nam & ego Israëlita sum, ex semine Abrahæ, de tribu Beniamin. Non repulit DEVS plebem suam quā præsciuit*, id est, electos & prædestinatos, qui erant in ea plebe; nam loquitur de præscientia approbationis, de qua scilicet suprà in c. 8. dixerat: *Quos præsciuit, & prædestinauit, &c.*

9 Altero modo potest intelligi, & vocationem Iudæorū, & DEI dona illis promissa, quamuis illi ob incredulitatem reiecti sint à DEO, fuisse tamē sine pœnitentia: quia vt Paulus ait in hoc capite, delictum illorum, salus fuit Gentium, & diminutio illorum, diuitiæ fuēre Gentium; & cæcitas eorum, causa fuit (per occasionem videlicet) vt plenitudo Gentium ad fidem intraret. Sic profectò res habet: etiā dona DEI concessa improbis, & illis ablata, sine pœnitentia sunt, quia

Matth. 21. in aliorum vertūtur atque conferuntur vtilitatem. Aufertur vinea malis agrico-

Apoc. 3. lis: sed datur genti facienti fructum. Coronam quam quis amittit, alius accipit. Et qui ab vno ordine diuinæ voluntatis recedunt, gratiam eius in vacuum recipientes: hi vel inuiti delabuntur in alium ordinem diuinæ voluntatis, iustā nem-

B. August. pe vindictam eius sentiendo, vt declarat Augustinus libro de spiritu, & littera c. 3. Non itaque pœnitet DEVM donorum, quæ dat ingratis hominibus, & qui donis DEI abutuntur: nimirum nouit ex ipsis malis, bona facere, sicut docet Augustinus in Enchiridio, cap. 100.

10 Non est deniq; tacendum hoc loco, hac sentētia Pauli, hæreticos nostri tem-

In hæreticos malè vtētes hac Pauli sententia. poris abuti ad firmandum, probandumque suum illud dogma de certitudine fidei, qua quisque certum habere debet, se & gratiam Dei habere, & eam inamissibilem esse homini verè iustificato: hoc enim aiunt docere Paulum his verbis: affirmat enim, vocationem Dei, & dona esse sine pœnitentia. At enim, sententiam hanc Apostoli non pertinere ad istam certitudinem fidei hæreticorum, vel ipse

Caluinus. Caluinus in huius loci commentario ingenuè confessus est, ita scribens: Tenendum est, Apostolum hoc loco non de priuata cuiusque electione tractare, sed de cōmuni adoptionis totius gentis Iudaicæ: quæ externa specie, videri potuit collapsa ad tempus, sed à radice excisa non fuerat; quia in reliquiis eius spes aliqua manebat, vt in subsequentibus ipse docet Apostolus. Sic ille. Dona igitur Dei dicuntur esse sine pœnitētia, non quia semel data iustis, non queāt ab illis amplius amitti,

amitti, vt sibi finxerunt hæretici: Sed quia, licet amittantur, eorum vitio, qui acceperunt, DEVM tamen nunquam pœnitet dedisse se illis, nec circa illa consilium & voluntatem suam vllo modo mutat.

TERTIA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

O altitudo diuitiarum Sapientiæ & scientiæ DEI, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius? *Versu 33.*

11 SANCTVS Augustinus in libro de gratia, & libero arbitrio capite 22. hanc Pauli exclamationem, ingenti cum admiratione coniunctam, refert ad id, quod proximè antecesserat: *Conclusit DEVS omnia in incredulitate, vt omnium misereatur.* Vt sit hic sensus istorum Pauli verborum: Dum mecum repeto atque considero diuinæ rationem dispensationis, qua factum est, vt Gentes antea dæmonibus seruientes, subitò ad Euangelij gratiam vocarentur; Iudæi verò, qui antea verum DEVM coluerant, & quibus præcipuè gratia hæc promissa fuerat, ab eo exciderent: &, quod, vt cæcitas Iudæorum, occasio fuit salutis Gentium; ita vicissim salus Gentium, occasio tandem futura sit reparandæ salutis Iudæorum; Cùm hæc, inquam, mecum considero, præ ingenti admiratione ac stupore, cogor exclamandoq dicere, *O altitudo diuitiarum, &c.* Pro, *altitudo*, græcè legitur, βάθος, quod significat profunditatem: Sed altitudinem pro profunditate, & altum pro profundo, latini etiam scriptores eleganter vsurpare solent. Nomen diuitiarum, secundum phrasim hebraicam (quæ in lingua etiam Italica satis vsitata est) ingentem significat copiam & exuberantiam. Intelligitur autem hoc loco Sapientia DEI, qua supremo iudicio suo, rerum olim agendarum ordinem decernit, ordinans quid quoque tempore fieri velit: Exempli causa: hoc tempore Iudæos eligere, & relinquere Gentes postea verò Gentes eligere, & deserere Iudæos: & ad extremum, vtrósque communis facere salutis participes. Scientia verò DEI hîc significare videtur cognitionem, qua DEVS cuiúsque nationis & gentis ingenia, & propensiones, & mores clarissimè perspicit; vt secundum reconditam sapientiam suam disponat ac dispenset, quid cuique tempori, & cuique nationi, & genti conueniat, atque expediat. Pro illo: *Incomprehensibilia* græca vox significat, *Inscrutabilia*, & sic nonnunquam ab Augustino, & Hieronymo citatur. S. Gregorius vtramque lectionem citat in libro 29. Moralium, capite 21. cuius vocis emphasim declarâs Chrysostomus: Tanta est, inquit, profunditas iudiciorum DEI, vt ea nemo queat *S.Gregorius.*

 scrutari,

ſcrutari, nedum comprehendere. Quod ſi quis ea temerè ac ſuperbè ſcrutari audeat, continget ei, quod ſcripſit Salomon: *Scrutator maieſtatis opprimetur à gloria.* Illud, *viæ*, ſignificat arcana Dei conſilia, occultáſque prouidentiæ ſuæ diſpoſitiones ac diſpenſationes, quibus quoſdam per miſericordiam liberat, & ſaluat, alios per ſuæ iuſtitiæ ſeueritatem deſerit ac reprobat. Cùm porrò dicitur, *altitudo diuitiarum Sapientiæ*, gemina fit amplificatio & exaggeratio Sapientiæ; primùm per illud nomen, *altitudo*, deinde per illud nomen, *diuitiarum*.

12 *Vndecim ex cellentiæ ſcientiæ Dei.* Cæterùm iuuat hîc percenſere vndecim excellentias Diuinæ ſcientiæ & cognitionis, cuius præſtantiam cùm Apoſtolus contemplaretur, obſtupeſcebat animo, & cogitatione; atque eum ſtuporem ſuum in illam acclamationem erupit. *O altitudo diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ* Dei. Prima excellentia eſt ratione multitudinis rerum à Deo cognitarum. Omnia enim & facta, & facienda, & quoquo modo factibilia, ſubiacent eius cognitioni: &, quod immenſum eſt pelagus, perfectè ſeipſum cognoſcit, atque comprehendit. Secvnda excellentia, ratione perfectionis in cognoſcendo: quia cognoſcit omnia perfectiſſimè, atque omni modo quo ſunt cognobilia. Tertia: ratione medij, quo res cognoſcit: nihil enim cognoſcit per medium à ſe diuerſum, hoc eſt, vel per effectus, vel per ſpecies aliquas impreſſas intellectui; ſed omnia per ſuam Essentiam cognoſcit, in qua tanquam in ſpeculo mundiſſimo, clariſſimè ac perfectiſſimè repræſentantur ei omnia cognoſcibilia. Qvarta: ratione celeritatis in cognoſcendo: quia in inſtanti, & ſimul cognoſcit omnia: neque eius cognitio menſuratur tempore continuo, vt diſcurſiua cognitio hominis: nec tempore diſcreto, vt cognitio Angelorvm. Qvinta: ratione certitudinis, etiam in rebus per ſe incertis: cognoſcit enim certiſſimè futura contingentia, quæ neque in ſeipſis, neque in cauſis ſuis determinata ſunt. Sexta: ratione æternitatis: quia nunquam cognitio eius incœpit, & nunquam deſinet. Septima: ratione vniformitatis: eſt enim cognitio Dei prorſus inuariabilis, nec proficiens vllo modo, nec deficiens. Octava: ratione ſimplicitatis & vnitatis: non enim pro diuerſitate rerum cognitarum diuerſas habet cognitiones, & diuerſas facit intellectiones, ſed vno & ſimpliciſſimo actu intelligendi, & ſeipſum, & alia omnia cognoſcit. Nona: ratione entitatis: non enim cognitio Dei eſt accidentaria, vt eſt hominibus, & Angelis; ſed eſt ſubſtantialis Deo, atque ipſemet Devs. Cognitio itaque, quam Devs habet, vermis vel lapilli, ratione entitatis, eſt ipſemet Devs. Decima: ratione cauſalitatis: cognitio enim Dei, eſt cauſa effectrix omnium rerum quæ fiunt: ſicut in artifice ars, eſt cauſa efficiendi omnia artificialia. Vndecima: ratione fœcunditatis, & liberaliſſimæ communicationis: quemadmodum enim lux ſolis largiſſimè ſe ipſam exhibet omnibus, faciens vt omnia videantur, & videant omnes qui videndi facultatem habent; ita Dei ſapientia & ſcientia ſeipſam diffundit, facitque cognoſci, & cognoſcere omnia.

QVARTA

QVARTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? *Versu 35.*

DVæ apud Iob similes repetiuntur sententiæ, vnde creditur hanc esse 13
mutuatus Apostolus. Altera est illa in capite 35. *Si iustè egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?* Altera est in capite 31. comprehensa illis verbis: *Quis antea dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quæ sub cœlo sunt, mea sunt.* Eodem spectat illud, quod in prioris libri Paralipomenon capite vltimo scriptum est: *Tua*, inquit, *sunt omnia: & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.* Sed quorsum hæc verba dixit Apostolus? nempe vt ostenderet, neminem vnquam à DEO affici iniuria; quamuis & Iudæos in sua cæcitate dereliquerit, & Gentes illuminauerit: vbi enim nulla est ratio iustitiæ, nulla ibi subesse potest, iniuriæ nota. Cùm igitur nullus prior dederit DEO, cui, tanquam debitor, ipse teneatur, iustum rependere, nemo aduersus illum agere potest de iniustitia, & iniquitate. Quod autem nullus prior dare DEO possit, probat Apostolus subsequentibus illis verbis: *Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: ipsi gloria in sæcula sæculorum*, quorum verborum hic est sensus: *Ex ipso*, velut ex auctore, effectoréque profecta sunt omnia: *Per ipsum*, tanquam conseruatorem, quæ cœperũt esse, perseuerant ac permanent: *In ipso*, tanquam in fine perficiuntur ac consummantur omnia. Sic exponunt hæc verba interpretes Græci. B. Augustinus præpositionem, *Ex*, refert ad PATREM, cui appropriatur potestas: Præpositionem autem, *Per*, refert ad FILIVM; cui appropriatur sapientia. Præpositionẽ, *In*, assignat SPIRITVI sancto, cui attribuitur bonitas & perfectio. Et quia subiungitur, *Ipsi gloria*, & non *ipsis*, eo demonstratur & TRINITAS diuinarum personarum, & VNITAS ESSENTIÆ diuinæ. Ad hunc item modum interpretatur hæc verba Basilius libro quinto contra Eunomium, & Gregorius homilia in Ezechielem decima sexta, Ambrosius verò in libro secundo de SPIRITV S. has tres prepositiones ad quamlibet diuinarum trium personarum sigillatim accommodat. Hilarius autem in explicatione Psalmi 67. totam hanc Apostoli sententiam pulchrè ad CHRISTVM applicat. Ergo si DEVS est omnium, atque omni modo causa, nullus profectò ei prior aliquid dare potest: quicquid enim dederit, id esse factum à DEO necessum est: prior igitur DEVS hoc ipsum dedit.

S. August. *S. Basilius.* *S. Gregorius.* *S. Ambros.* *Hilarius.*

B. Augustinus scitè declarat quemadmodum habere DEVM nobis debito- 14
rem possimus, ita scribens in sermone 16. de verbis Apostoli: Debitor nobis factus est Deus, non aliquid à nobis accipiendo; sed, quod ei placuit, promittendo nobis. Aliter enim dicimus homini, Debes mihi quæ dedi tibi, & aliter dicimus, Debes mihi quæ promisisti mihi: à te processit beneficium, sed mutuatum, non donatum. Quando autem dicis; Debes mihi, quia promisisti mihi: tu nihil dedisti, & tamen exigis. Bonitas enim eius, qui promisit, dabit, ne in malitiam fides conuertatur; qui enim fallit, malus est. Quid igitur nos DEO possumus

Quomodo possit Deus esse nobis debitor secundum Augustinum.

dicere?

dicere? An redde mihi, quia dedi tibi? Quid dedimus nos DEO, cùm totum quod sumus, & quod habemus donum, ab illo habeamus? Dicente præsertim Apost. *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* Illo igitur modo tantum possumus exigere à Domino nostro, vt dicamus ei: Redde quod promisisti, quia fecimus quod iussisti: & hoc ipsum quod fecimus, tu fecisti, quia nos laborantes iuuisti. Nemo ergo dicat: Ideo me vocauit DEVS, quia colui eum: quomodò enim coluisses eum, si vocatus ab eo non fuisses? Si propterea te vocauit DEVS, quia tu coluisti DEVM: ergo tu prior dedisti DEO, & DEVS retribuit tibi. Nonne istam tibi vocem adimit Apostolus dicens: *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* Hæc Augustinus.

15 *In Caluinũ & Bezam.* Sed mira profectò est hæreticorum nostri temporis vel inscitia, vel malitia: Hanc enim Pauli sententiam iactant illi & vendicant, tanquam planè contrariam doctrinæ catholicæ. Caluinus ait, ista sententia funditus euerti merita bonorum operum respectu vitæ æternæ. Si enim DEVS homini salutem daret propter bona eius opera, homo igitur prior daret opera bona DEO, & DEVS posterior retribueret ei salutem: quod est planè absurdum, non modo impium. Caluini verba in huius loci commentario, sunt hæc: Est notabilis hic locus: quo docemur, non esse nostræ facultatis, DEVM nostris benefactis ad conferendam nobis salutem prouocare: sed illum gratuita bonitate nos immerentes præuenire. Sic iste. Sed duplex est salus hominis, vna tantùm inchoata per gratiam datam homini, quæ non totum eum, sed mentem eius duntaxat in hac vita sanat: altera verò est, perfecta & consummata salus, quam iusti post mortem consequuntur, præsertim verò post resurrectionem corporum. Si Caluinus loquatur de salute priori modo accepta, verum est quod ait, salutem animi non propter eius antecedentia merita, sed gratuita tantùm DEI bonitate donari: sicut Apostolus dicit scribens ad Titum cap. 3. *Non ex operibus iustitia quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis SPIRITVS sancti, quem effudit in nos abundè per IESVM CHRISTVM saluatorem nostrum; vt iustificati gratia ipsius heredes simus secundum spem vitæ æternæ.* Sin autem nomine salutis intelligat salutem perfectam, quæ est vitæ æternæ, hæc, licet detur homini iusto propter eius merita; prior tamen DEVS ei gratiam dedit, per quam mereri posset: & ante gratiam iustificantem, multis eum auxiliis præuenit. Nunquam igitur hæretici ostendere poterunt, hominem priorem esse in dando aliquid DEO, secundum doctrinam catholicam, in quo non fuerit ipse multis modis præuentus à DEO.

16 Beza porrò hanc Pauli sententiam vrget vehementer aduersus veteres Patres, & Doctores Ecclesiæ, qui dixerunt, electionis hominum ad vitam æternam, causam vel rationem fuisse præuisionem bonorum operum, quæ illi facturi erant. Sic enim scribit: Est hic locus diligenter obseruandus aduersus eos, qui fidei, vel operum præuisionem, faciunt electionis causam. In quem errorem, sanè turpissimum, Origenes, veteres plerósque tum Græcos, tum Latinos adegit, donec tandem Dominus, Augustinum per Pelagianos, ad hunc cognoscendum, & corrigendum errorem excitaret. Sic ille. Sed quamuis ita esset, vt iste dicit: hæc tamen Apostoli sententia non aduersatur isti opinioni. Neque enim vllus Patrum catholicorum negauit, priusquam iusti homines faciant bona opera, præuentos esse oportere eos à DEO per vocationé, & pluribus aliis specialibus eius auxiliis. Deinde, duplex est diuina electio hominis, & ad primam gratiam, & ad consecutionem vitæ æternæ. Prioris electionis, nullus veterũ Catholicorum dixit, causam esse præuisionem bonorũ operum: cùm sit certissimũ apud Catholi-

cos, ante gratiam Dei, nullum hominis esse posse meritum apud Devm. Posterioris verò electionis, quæ est ad consecutionem æternæ vitæ, causam esse præuisionem meritorum, & veteres rectè dixerunt; nec Augustinus negauit. Sicut enim reuera retributio æternæ vitæ fit propter bona opera, tanquam mercedis propter merita: ita electionis ad consecutionem vitæ æternæ, tanquam mercedis, causa est præuisio bonorum operum, tanquam meritorum eius. Verùm de sententia veterum patrum super hac re disseruimus copiosè in quadam nostra superiori disputatione super illis verbis octaui capitis huius epistolæ: *Quos præsciuit, & prædestinauit.*

Sciat denique lector, disputationem, quam in hoc vndecimo capite tractat 17.
Apostolus de Iudæorum primò quidem electione, & derelictione Gentium; postea de vocatione Gentium, & reiectione Iudæorum; & ad extremum de Iudæorum côuersione ad Christvm; satis illustrari posse iis, quæ B. Gregorius scri- *S. Gregorius.*
bit & disputat in lib. 29. Moralium super illis verbis Iob cap. 38. *In similitudinem lapidis aquæ durantur.* Hæc autem sunt eo loci verba S. Gregorij: Aquas enim, populos figuratè dici, iam sæpius edocuisse memini. In lapide verò, pro ipsa duritia, aliquando Gentiles populi designantur. Ipsi quippe, lapides coluerunt, & de his per Prophetam dictum est: *Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in* *Psal. 11..*
eis. Vnde Ioannes Iudæos aspiciens, se de stemmate generationis extollere, & Gentiles præuidens ad Abrahæ prolem fidei cognitione transire, ait: *Ne velitis* *Marc 3.*
dicere intra vos: Patrem habemus Abraham: Dico enim vobis, quia potens est Devs *de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* Lapides duros perfidia Gentiles vocans. Quia ergo primùm Iudæa Deo credidit, Gentilitate omni in perfidiæ suæ obstinatione remanente: postmodum verò ad fidem Gentilium corda mollita sunt, & Iudæorum infidelitas obdurata, benè dictum est, *In similitudinem aquæ durantur*, ac si diceret: Illa mollia ac penetrabilia fidei corda Iudæorum, in insensibilitatem mutantur Gentium. Cùm enim misericors Devs Gentes traxit, & iratus, Iudæā repulit: actum est, vt sicut dudum ad percipiendam fidem Gentilitas fuerat obdurata, ita postmodum ad fidem Gentilitate suscepta, Iudææ populus, perfidia durescerent. Vnde Paulus Apostolus eisdem Gentibus dicit: *Sicut aliquando vos* *Ad Rom 11.*
non credidistis Deo, *nunc autem misericordiam consecuti estis propter illorum incredulitatem: ita & isti non crediderunt in vestra misericordia, vt & ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim* Devs *omnia in credulitate, vt omnium misereatur.* Quam sententiam suam primùm equidem de vocatione Iudæorum, & repulsione Gentium; postmodum verò de vocatione Gentium, & repulsione Iudæorum subtiliter pensans, seque occulta Dei iudicia comprehendere non posse considerans, exclamando subiunxit: *O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ* Dei, *quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius!* Vnde hic quoque cùm de Iudæorum perfidia Dominus diceret: *In similitudinem lapidis aquæ durantur*, vt de repulsione eorum occulta esse sua iudicia demonstraret, aptè subdidit: *Et superficies abyssi constringit.* Quia superiecto quodam ignorantiæ nostræ velamine, incomprehensibilitatem diuini iudicij, humanæ mentis oculus nullatenus penetrat. Scriptum quippe est: *Iudicia tua, abyssus multa.* Nemo ergo perscrutari appe- *Psal. 35.*
tat cur, cùm alius repellitur, alius eligatur, & cùm vnus eligitur, alius repellatur: quia, *superficies abyssi constringitur.* Et attestante Paulo, *Inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius.* Hactenus ex B. Gregorio.

IN CAPVT DVODECIMVM DISPVTATIONES QVINQVE.

CAPVT XII.

Versu 1. OBsecro itaque vos fratres per misericor-
diam Dei, vt exhibeatis corpora vestra ho-
stiam viuentem, sanctam, Deo placentem, ratio-
2. nabile obsequium vestrum. | Et nolite confor-
mari huic seculo; sed reformamini in nouitate
sensus vestri: vt probetis quæ sit voluntas bona,
3. & beneplacens, & perfecta. | Dico enim per
gratiam, quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sa-
pere, quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem: & vnicuique
4. sicut Devs diuisit mensuram fidei. | Sicut enim in vno corpore,
multa membra habemus, omnia autem membra nō eundem actum
5. habent: | ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli au-
6. tem alter alterius membra. | Habentes autem donationes secun-
dùm gratiam, quæ data est nobis, differētes: siue prophetiam secun-
7. dum rationem fidei, | siue ministerium in ministrando, siue qui do-
8. cet, in doctrina, | qui exhortatur in exhortando, qui tribuit, in sim-
9. plicitate, qui præest, in solicitudine, qui miseretur, in hilaritate. | Di-
10. lectio sine simulatione. Odientes malum, adhærentes bono. | Cha-
ritatem fraternitatis inuicem diligentes. Honore inuicem præue-
11. 12. nientes: | Sollicitudine non pigri, Spiritu feruentes: | Spe gauden-
13. tes: in tribulatione patientes: Orationi instantes: | Necessitatibus
14. Sanctorum communicantes: Hospitalitatem sectantes: | Benedicite
15. persequentibus vos: benedicite, & nolite maledicere. | Gaudete cum
16. gaudentibus, flete cum flentibus. | Idipsum inuicem sentientes: Non
alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes
17. apud vosmetipsos. | Nulli malum pro malo reddentes: prouidentes
bona non tantùm coram Deo, sed etiam coram omnibus homini-
bus.

bus. | Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pa- 18.
cem habentes. | Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date 19.
locum iræ. Scriptum est enim: Mihi vindicta: ego retribuam, dicit
Dominus. | Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da 20.
illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius. | No- 21.
li vinci à malo, sed vince in bono malum.

PRÆFATIO.

ABSOLVTA est prior huius epistolæ pars dogmatica, vndecim superioribus comprehensa capitibus. In qua vsque ad caput sextum, variè, copioséq. disputatum est de iustificatione: Inde, vsque ad nonum caput, de fructibus iustificationis, & de bonis amplissimis, quæ largitur DEVS *viris iustis, maximè verò electis: A capite nono vsque ad duodecimum, de electione, & reprobatione, tum in vniversum, tum præcipuè Iudæorum, & Gentium. Ab hoc duodecimo capite vsque in finem epistolæ, tractatur altera huius epistolæ pars, quæ est Ethica, & pathetica, hoc est, continens præcepta, & documenta moralia, & quæ ad inflammandum Christianæ pietatis affectum valent plurimum.*

PRIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

OBSECRO itaque vos fratres per misericordiam DEI, *Versu 1.*
vt exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, DEO placentem, rationabile obsequium vestrum.

GERMANA horum Apostoli verborum sententia, est huiusmodi: 1.
Obsecro vos, vt mactetis affectus, & cupiditates carnis vestræ; vosque ipsos DEO totos offeratis atque consecretis, ceu hostiam & victimam, & sacrificium sanctum, & DEO placens: Et tanquam

iam DEO semel dicatos non ad profanos, & prauos vsus vos, vestraque conferatis. Dixit, *Hostiam viuentem*, quò discerneret hostiam Christianam à Iudaica: Iudæi enim brutam, & mortuam pecudem immolabant: Vel, secundum Chrysostomum, ne quis putaret Apostolum iubere, Christianos occidere, & mactare corpora sua, adiunxit, *viuentem*, non enim corpora ipsa per mortem eorum mactanda sunt. Vel, secundum Caietanum, dixit: *Hostiam viuentem*, ad differentiam hostiæ, quam offerunt Martyres, exhibentes corpora sua morti propter DEUM. Pro illo: *Rationabile obsequium*, græcè est, λογικὴν λατρείαν, id est, cultum DEI secundum rationem, & mentem, qui fit per actus fidei, & spei, & charitatis; sic enim verè ac propriè DEUS, qui Spiritus est, adoratur & colitur in Spiritu & veritate. Et græcam quidem vocem, λατρεία, interpres latinus vertit nonnunquam, *obsequium*, interdum verò, *cultum & seruitutem*. Ita porrò dixit Apostolus hoc loco, rationabile obsequium, sicut B. Petrus dixit: *Rationabile lac concupiscite*, id est, spirituale.

Quid sit hostia viuens. — *Chrysostom.* — *Caietanus.* — *Ioan. 4.*

2\. B. Thomas, & plerique latinorum interpretum putant, illud: *Rationabile*, idem valere, quod, cum virtute discretionis factum, & secundum rationis ordinem, & regulam modificatum. Hoc autem interest inter ipsas virtutes, & inter media, quæ ad percipiendas, seu exercendas virtutes assumuntur: quòd virtutes ipsæ sine modo, & mensura expetendæ sunt; virtus enim iustitiæ, vel temperantiæ, quanta maxima esse potest, optanda est, at verò media, quæ ad virtutes ordinantur, cum certo quodam modo & mensura petuntur. Quemadmodum sanitas sine modo & mensura, & quanta maxima esse potest, & concupiscitur, & procuratur: medicina verò nonnisi cum modo, & mensura, & quantum sufficit, vel ex vsu est, ad comparandam, vel tuendam sanitatem. Sed prior interpretatio, quam dudum exposui, congruentior videtur consilio & proposito Pauli in hoc loco, & significationi græcæ illius vocis, λογικὴν. Quanquam ad confirmandam supradictam latinorum interpretum expositionem conferre videatur, quod scribit B. Basilius in regulis breuioribus, interrogatione 230. in hæc verba: Quid est obsequium, & quid est rationale obsequium? est quidem obsequium græcè, λατρεία, nihil aliud, vt ego existimo, nisi contenta, & perennis, & sine vlla distractione, illius, cui obsequium defertur, cultura. Differentiam autem rationalis, & irrationalis obsequij, Apostolus ipse nobis explanat quodam loco scribens: *Cum Gentes essetis, ad simulachra muta prout ducebamini, euntes*. Et alio loco. *Exhibete*, inquit, *corpora vestra, hostiam viuentem, sanctam, DEO placentem, rationale obsequium vestrum*. Qui enim temerè, & quoquo modo ducitur; huius obsequium rationi alienum est: quippe qui rationem ducem minimè secutus, suo quodã animi impetu ac libidine moueatur; atque ab eo, vnde ducitur, ipsius arbitratu ad quamcumque rem etiam præter volũtatem suam, quomodocũque rapiatur. Qui verò adhibitis sibi in concilium sana ratione, rectoque consilio, ea assiduè vbique spectet, & faciat, quæ ex DEI voluntate sunt; hic præcepto paret de rationali obsequio: conuenienter profectò verbis eius qui dixit: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis*. Et item: *Consilium meum iustificationes tuæ*. Hæc Basilius.

Quid sit Rationabile obsequium. — *S. Basilius.* — *1. ad Cor. 12* — *Psalm 118.* — *Ibidem.*

3\. Eodem spectat interpretatio huius loci, quam tradit Caietanus hunc in modum scribens: Hortatur nos Apostolus his verbis, vt corpora nostra vertamus in sacrificium: ad hunc enim vsum, declarat data esse Christianis propria corpora: & describit quatuor conditiones huiusmodi sacrificij, siue hostiæ. Et primò vocat eam, *viuentem*, ad differentiam videlicet Martyrum, qui corpora sua offerunt hostiam occidendam. Quasi diceret Apostolus: Non loquor nunc de

Caietanus.

vsu

vſu corporum noſtrorum ad ſacrificium per martyrium. Sed hortor, vt corporibus veſtris vtamini in ſacrificium viuens. Secundò appellat, *ſanctam*, id eſt, mundam ab omni inquinamento peccatorum: talia ſcilicet vult Apoſtolus eſſe corpora Chriſtianorum. Tertiò vocat, Deo *placentem*, indicans exerceri debere corpora noſtra in operibus, quæ ſecundum ſe grata, & placita ſunt Deo. Quartò dicit, *Rationabile obſequium veſtrum*; pro voce, *obſequium*, Græca vox *latria*, cultum ſonat ſoli Deo debitum: & propterea legendum eſſet: *Rationabilem cultum veſtrum*. Senſus tamen in idem redit. Non enim Paulus loquitur nunc de cultu diuino generaliter; ſed de cultu diuino in exhibendo corpora noſtra hoſtiam viuentem, & ſanctam, & Deo placentem. Per hanc porrò quartam conditionem ſignificatur, quòd non ſufficiunt ſacrificio corporum noſtrorum prædictæ tres conditiones, niſi addatur & hæc quarta. Licèt enim homo vtatur corpore ſuo cum munditia à peccatis, & cum exercitio in operibus pergratis Deo: niſi tamen addatur ratio relatiua, contingeret, cultum noſtrum in hac hoſtia eſſe minùs rationabilem. Verbi gratia, ſi Epiſcopus, aut Doctor, cæteris ſeruatis, minùs conſideraret impedimenta maioris vtilitatis, vacando ſacrificio corporis, irrationabilis eſſet cultus; & ſic de ſimilibus reſpectibus, quos oportet rationem conferre inter ſe, cùm offert corpus ſuum Deo in caſtitate, in abſtinentia, in vigiliis, & laboribus, & aliis ſimilibus: Sic Caietanus.

4. B. Thomas in 2, 2 quæſt 85. art. 3. tractans hunc locum Pauli, ita ſcribit: Maceratio corporis, quæ fit per ieiunium, pertinet ad abſtinentiam; quæ autem fit per continentiam, pertinet ad caſtitatem; quæ verò fit in martyrio, pertinet ad fortitudinem: quæ omnia videntur comprehendi ſub oblatione ſacrificij, ſecundum illud Pauli ad Romanos 12. *Exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem*. Dicit etiam Apoſtolus ad Hebræos vlt. *Beneficentiæ, & communionis nolite obliuiſci: talibus enim hoſtiis promeretur* Devs. Hæc autem pertinent ad miſericordiam, & liberalitatem. Quin etiam B. Auguſtinus lib. 10. de Ciuit. Dei, cap 6. ſcribit, verum eſſe ſacrificium, omne opus, quod agitur, vt in ſancta ſocietate inhæreamus Deo. Sed enim ſcire cõuenit, triplex eſſe hominis bonum, & triplex itidem ſacrificium, quod homo facit Deo. Primum quidem eſt bonum animæ, quod interiori ſacrificio offertur Deo per deuotionem, & orationem, & alios huiuſmodi actus interiores. Et hoc eſt principale ſacrificium, quod homo offert Deo. Secundum eſt bonum corporis, quod triplici modo offert homo ipſi Deo; vel per martyrium, vel per abſtinentiam, vel per continentiam. Tertium eſt bonum rerum externarum, quas homo poſſidet, de quibus ſacrificium offertur Deo: vel directè, quando immediatè res noſtras offerimus Deo: vel mediatè, cùm eas communicamus cum proximis noſtris propter Devm. Hactenùs ex B. Thoma.

S. Thomas

S. Auguſtin.

5. Cęterùm, hoſtia vocabatur animal, quod immolabatur Deo, quia pro victoria hoſtium, ſiue pro ſecuritate ab hoſtibus offerebatur, vel quia ad oſtium Tabernaculi immolabatur. Ea verò nonnullas habere debebat conditiones: Primò eſſe oportebat integram, & ſine macula, & vitio vllo: hanc item ob cauſam Paulus vult hoſtiam noſtram eſſe viuentem, id eſt, charitate formatam, quæ prorſus omnia excludit vitia, & maculas, & veram animæ integritatem continet. Sed hoc intereſt, quòd illa corporalis hoſtia occidebatur, vt immolaretur: non ſic autem hoſtia noſtri corporis; quapropter Apoſtolus vocauit eam hoſtiam viuentem. Niſi fortè placeat intelligere, corpus noſtrum eſſe mortuum oportere vitiis, & cupiditatibus, ſecundum illud Apoſtoli: *Mortificate membra veſtra, quæ ſunt ſuper terram*. Deinde hoſtia per ipſam immolationem ſanctificabatur, ita vt fas non eſſet contingi eam ab immundis: & ob hanc cauſam Paulus vocauit

Quatuor conditiones hoſtia, quæ offerebatur Deo.

Ad Coloſſ. 3.

hostiam sanctam, id est, per deuotionem mentis corpus nostrum segregatum esse debet à seruitio iniquitatis, & omnino addictum sanctissimo cultui, & seruitio DEI. Adhæc in sacrificij consumptione, dicebatur ipsum fieri, & esse in odorem suauitatis DEO: quamobrem etiam hoc loco Paulus vocauit hostiam nostram Deo placentem. Postremò, in ipsa sacrificij præparatione semper offerebatur sal, sicut præcipitur in Leuitici 2. & confirmatur Marci 9. quo significatur sapientia spiritualis, secundum quam vir Christianus omnia debet agere, & ad gloriam DEI referre, & seruare illud Domini præceptum: *Habete in vobis sal, & pacem habete inter vos.* Marci 9.

6. S.Gregor. Ad illustrandum hunc Apostoli locum, accommodari possunt, quæ scribit B. Gregorius in Homilia 22. in Ezechielem, super illis eius Prophetæ verbis: *Et altare ante faciem Templi:* Quid est, inquit, Templum, nisi fidelis populus? sicut per Apostolum dicitur Discipulis: *Templum DEI sanctum est, quod estis vos.* Et quid est altare DEI, nisi mens bene viuentium, qui peccatorum suorum memores lacrymis se lauant, carnem per abstinentiam macerant, nullis se mundi huius actionibus miscent; quæ habent, indigentibus tribuunt; & habere, quæ non habent, non concupiscunt. Horum cor, rectè dicitur altare DEI; vbi scilicet ex mœrore, compunctionis ignis ardet, & caro consumitur. An non tales, quotidie in sancto hoc fideli populo, quasi in Templi atrio videmus? Nunquid non eorum vitam in exemplum nobis propositum indesinenter aspicimus? Altare igitur ante faciem Templi est, cùm multi in sanctæ Ecclesiæ conspectu sunt propositi, qui æterni iudicij memores, semetipsos quotidie DEO sacrificium in lamentum compunctionis mactant. Et corpora sua castigantes, implere student, quod per Apostolum dicitur: *Vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, DEO placentem.* Hostia quippe occiditur, vt offeratur. Sed hostia viuens, est corpus Domino afflictum. Quod & hostia dicitur, & viuens: quia viuit in virtutibus, & est mortuum vitiis. Hostia videlicet, quoniam iam huic mundo, & prauis actionibus mortuum est. Viuens autem, quia cuncta, quæ præualet bona, operatur. Hæc Gregorius.

1. Corint. 3.

SECVNDA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

BENEDICITE persequentibus vos; benedicite, & nolite maledicere. Versu 14.

7. HOC, documentum perfectè Apostolum ipsum seruasse, testis ipsemet est, ita scribens in 4. cap. prioris epist. ad Corinth. *Maledicimur, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus: blasphemamur, & obsecramus,* &c. Et de omnium magistro CHRISTO Domino scripsit B. Petrus: *Qui cùm malediceretur, non maledicebat: cùm pateretur, non comminabatur: tradebat autem iudicanti se iniustè.* Sed verbum benedicendi, quatuor modis vsurpatur in diuina Scriptura: significat enim plerumque idem,

1. Petr. 2. Verbũ benedicendi quadruplex.

idem, quod laudare: qua significatione Dauid vsus est, cùm dixit: *Benedicite Dominum omnes Angeli eius*. Et item: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo*. Altera significatio eius verbi est pro eo, quod est precari à DEO bona alicui: qua significatione intelligitur Iacob benedixisse duobus suis nepotibus Ephraïm, & Manasse. Et cùm iam proximus esset morti, benedixit duodecim filiis suis. Et de Mose scriptum est: *Hæc est benedictio, qua benedixit Moyses seruus* DEI *filios Israel ante mortem suam*. Et Dominus formam verborum, quibus Sacerdotes Hebræorum benedicerent populo, præscripsit huiusmodi: *Sic benedicetis filiis Israel, dicetis eis: Benedicat tibi Dominus, & custodiat te. Ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui. Conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem. Inuocabunt nomen meum super Israel, & ego benedicam eis*. Extrema illa verba: *Et ego benedicam eis*, continent tertiam significationem huius verbi: significat enim benedicere, idem, quod bona copiosè, & abundanter largiri, & frequentissimè in Scriptura dicitur de DEO. Secundum hanc significationem scriptum est libro 2. Regum, cap. 6. DEVM benedixisse Obededom, & omnem domum eius, quia tribus mensibus in domo eius arca Domini habitauerat: id autem est, DEVM prosperasse omnia illius domus. Et in fine libri Iob dicitur Dominus benedixisse nouissimis eius magis, quàm primis; & declarans mox, qualis ea fuerit benedictio, subiungit: *Et facta sunt ei quatuordecim millia ouium, & sex millia camelorum*, &c. Et Salomon dixit: *Benedictio Domini diuites facit*. Quarta eius verbi significatio est, secundum quam benedicere sumitur, per Antiphrasim, pro maledicere, & blasphemare. De sancto Iob dixit satan DEO: *Mitte manum tuam, & tange os eius, & carnem, & tunc videbis, quòd in faciem benedicat tibi*. Et bonus ille vir Nabath, iussu Regis Achab occisus est, accusatus apud Regem, quòd benedixisset DEO, & Regi.

Quatuor modis in Scriptura vsurpari. *Psalm. 102.* *Psalm. 33.* *Gen. 48. 49.* *Deuter. 41.* *Num. 6.* *Prouerb. 10.* *Iob. 2.* *3. Reg. 21.*

8. Sed quæstionem habet, an benedicere, & benefacere inimicis, sit præcepti, an tantùm consilij? Disputat super hac re Augustinus in libro de mendacio ad Consentium, cap. 15. & in epistola ad Marcellinum, & in Enchiridio, cap. 73. & de Sermone Domini in monte. B. etiam Thomas & in commentario huius loci, & in 2. 2. quæst. 25. Solutio quæstionis est huiusmodi: Impendere inimicis generalem dilectionis affectum, cuiusmodi est, non excludere eos à communi oratione, & suffragiis, quæ communiter fiunt pro fidelibus, præcepti est: sicut etiam in articulo necessitatis subuenire inimico: extra hæc verò, singularem aliquem dilectionis effectum exhibere inimico, vel applicare ei præcipuè aliqua orationis suffragia, vel etiam largiri subuentionis subsidia, & beneficia, consilij est, non præcepti. Ex quo facilè intelligitur, quemadmodum interpretandum sit quod Chrysostomus libro primo de compunctione cordis, & Augustinus in Sermone 61. de tempore, scriptum reliquerunt, dilectionem inimicorum non esse cohortationem, sed iussionem; nec esse consilium, sed præceptum: quæ duo loca aduersus Theologos scholasticos, satis inscienter allegant Lutherani, & Caluinistæ.

S. Augustin. *S. Thomas.* *Chrysostom.* *Augustinus.*

9. Verùm mirabitur fortasse quispiam, quomodo sanctus Apostolus, quasi huius documenti sui oblitus, cùm paulò pòst huius epistolæ scriptionem, captus esset Hierosolymis, & in Concilio alapa percuti iussus esset à Summo Pontifice Iudæorum, maledixerit ei, dicens: *Percutiet te* DEVS *paries dealbate*. Sed respondendum est, Apostolum dixisse verba illa, non imprecando Pontifici mala, sed indicando, & arguendo eius iniustitiam, & prædicando iustitiam DEI, & denuntiando futuram in eum DEI animaduersionem. A quo tamen abstinuisset Paulus, si illum esse Summum Pontificem sciuisset. Multis quippe annis abfuerat

Breuis disputatio, quomodo Paulus maledixerit Summo Iudæorũ Pontifici. *Locus Actorũ cap. 23.*

Hieroso

Hierosolymis:& in singulos fermè annos mutabantur Summi Pontifices: nec habitum Pontificium alibi, quàm in Templo, Pontificias obeundo functiones, gestabant. Oecumenius in commentario illius loci ait, fuisse quidem Pon- *Oecumen.* tificem bene notum Paulo; sed per quandam dispensationem Paulum simulasse ignorantiam: id enim facere in tempore, atque in loco, non solùm vtile est, verumetiam inculpabile. Sed hoc ego non probo, nec probandum vlli censeo. Be- *Beda.* da, & quidam alij illud Pauli dictum: *Nesciebam fratres, quòd esset Summus Pontifex.* intelligendum esse putant non propriè, vt ipsa verba sonant; sed figuratè, ac secundum quoddam mysterium: ad eum scilicet modum, quo Iacob dixit patri *Genes. 2.* suo: *Ego sum Esaü filius tuus primogenitus.* Paulus itaque verbis illis hoc voluit significare: Nescio, nec agnosco illum Summum Pontificem, abrogata iam lege Mosis, & antiquato Sacerdotio Iudaico. Bedæ verba sunt hęc, explanantis illud: *Percutiet te* DEVS *paries dealbate.* Non perturbatione animi commotus hoc dixit, sed vtique prophetando loquutus est: quia figurale illud Pontificium, quod erat in parietis dealbati simulatione compositum, percutiendum esset, ac destruendum: cùm iam verum Sacerdotium CHRISTI, Apostolis Euangelium prædicantibus, aduenisset. Et inde est, quod ait: *Percutiet te* DEVS. Non dixit: *Percutiat:* Indicatiuo vtique modo hoc ipsum futurum significans, non optatiuè maledicens. Quòd enim tranquillo animo hæc diceret, sequenti responsione manifestat, dicens: *Nesciebam fratres, quia princeps esset Sacerdotum.* Nam etiamsi hunc verè nouerat in nouo Testamento, principem non esse Sacerdotum: tamen erudiens alios, atque erga eos, qui in potestate sunt, modestiùs conuersari monens; ipse quoque hîc voluit temperatè loqui.

10. *S. Augustin.* Hæc Beda mutuatus est à B. Augustino, cuius in primo libro de Sermone Domini in monte, cap. 35. super hac ipsa re, hæc sunt verba: Apostolus, Pontificis iussu, palma percussus, contumeliosè visus est dicere ei: *Percutiet te Dominus paries dealbate:* hæc enim verba minùs intelligentibus, conuitium sonant; intelligentibus verò prophetia est. Paries quippe dealbatus, hypocrisis est, id est, simulatio, Sacerdotalem præferens dignitatem, & sub hoc nomine, tanquam sub candido tegmine, interiorem, quasi luteam turpitudinem occultans. Nam quod humilitatis fuit, mirabiliter custodiuit Apostolus. Nam cùm ei diceretur: *Principi Sacerdotum maledicis?* Respondit: *Nesciui fratres, quia princeps esset Sacerdotum.* *Exod. 22.* *Scriptum est enim: Principi populi tui ne maledicas.* Vbi ostendit, quanta tranquillitate illud dixisset, quod iratus dixisse videbatur, cùm tam citò, tam mansuetè respondit: quod ab indignantibus, & perturbatis fieri non potest. Et in eo ipso, intelligentibus verum dixit: *Nesciui, quia princeps est Sacerdotum:* tanquam si diceret: Ego alium Principem Sacerdotum agnosco, pro cuius nomine ista sustineo, cui maledicere fas non est, & cui vos maledicitis, cùm in me nihil aliud, *Cardinalis Baronius.* quàm eius odistis nomen. Hæc S. Augustinus. Quærat lector apud illustrissimum Baronium in primo tomo Annalium, in anno Domini 38. aliam rationem, & causam ab eo traditam, quomodo verè dixerit Paulus, se nesciisse illum esse Summum Pontificem.

11. *Caietanus.* Non prætermittam hîc referre, quemadmodum Caietanus etiam hanc difficultatem expediat: in suis enim commentariis in Acta Apostolorum, explanans ea ipsa verba Pauli, super quibus nunc disputamus: *Percutiet te* DEVS *paries dealbate.* ita scribit: Oritur quæstio duplex: Altera, An Paulus verè maledixerit: Nam afferens ipse legem, quòd Princeps populi non debeat maledici; & excusans se ob ignorantiam personæ, satis indicauit se verè maledixisse, ignoto tamen sibi principi. Sed quia Paulus imitator erat CHRISTI, qui cùm malediceretur, non maledi

maledicebat; & cùm pateretur, non cōminabatur, rationabile non est, quod maledicendo responderit Pontifici. Altera quæstio est: etiamsi Paulus excusatus sit à maledictione Principis; quomodo excusabitur à maledictione iudicis? ipse enim cognouit illum esse iudicem, dicēdo: *Et tu sedens iudicas me secundum legem.* Matth 5.
Atque eo minus excusabilis videtur, quod Dominus IESVS præcepit benedicere persequentibus nos, & non tantùm Principibus. Sed vtriusque quæstionis solutio est hæc: Maledicere indicatiuè, nullum peccatum est ex suo genere; vnde etiam DEO attribuitur, & Prælatis ex officio conuenit maledicere indicatiuè. Licuit itaque Paulo, iniustum virum arguendo, maledicere illi. Verùm quia multa ex suo genere licita, fiunt quandoque illicita ex circumstantia loci, vel temporis, vel personæ: propterea, quamuis Princeps populi mereatur quandoque maledici, non tamen hoc est cuilibet licitum: quapropter lege sancitum fuerat: *Principem populi tui ne maledixeris*, etiamsi mereatur. Paulus igitur, quamuis auctoritate sui Apostolatus, licitè potuisset maledicere, etiam summum Sacerdotem iniustè agentem, quia tamen censebat, hoc tum non expedire, ideo non ad excusandum peccatum, sed ad excusandum factum (quod scilicet ignoranter fecisset) dicit se scire legem, & eam commemorat; & asserit, quod seruasset illam, si nouisset personam: tacita tamen ratione cur id fecisset. Quia scilicet tunc non expediebat vti sua auctoritate aduersus Principem totius populi; qua tamen vti expediebat aduersus iudices iniustos. Hactenus ex Caietano.

TERTIA DISPVTATIO.

Expenditur supradictæ Apostoli sententiæ de benedicendo persequentibus nos interpretatio quam tradit Caluinus.

CALVINVS supradictam Apostoli sententiam in suis commentariis explanans, mirè prædicat istius præcepti Apostolici præstantiam, atque eius præcepti obseruationem omninò necessariam esse omnibus Christianis, asseueranter docet. Cuius verba, ob eam præcipuè causam, hic esse commemoranda, & expendenda duxi, quòd ea magnam habent cum doctrina Catholica conuenientiam, atque consonantiam; contra verò, cum illo celebri, & Caluini, aliorumque hæreticorum nostri temporis dogmate, impossibilem esse cuilibet hominum in hac vita mandatorum DEI obseruationem, notabilem repugnantiam. Caluini verba sunt huiusmodi: Hoc loco aliquid difficilius requirit Apostolus; nempe ne quid mali imprecemur hostibus nostris, sed prospera omnia illis & optemus, & à DEO precemur; vtcumque nos vexent, ac inhumaniter tractent: quæ mansuetudo, quò est obseruatu difficilior, eo intentiori studio ad eam est nitendum. Nihil enim 12. Caluini verba.

enim iubet Dominus, in quo non requirat nostram obedientiam. Nec admittenda est vlla excusatio, si eo sensu vacui sumus, quo voluit nos Dominus ab impiis, & seculi filiis differre. Ardua res est, fateor, & naturæ humanæ penitus contraria: sed nihil tam arduum est, quod non virtute DEI superetur: quæ virtus nunquam nobis deerit, modò ne ipsam inuocare negligamus. Et quanquam vix vnum reperias, qui tantos in lege DEI progressus fecerit, vt præceptum istud impleat: nemo tamen filium DEI iactare se potest, aut Christiani nomine gloriari, qui nôn animum istum ex parte induerit, & cum affectu aduerso quotidie pugnet. Hæc Caluinus.

13. *Discutitur Caluini sententia.* Sed nos excutiamus aliquas eius sententias, quæ in supradictis verbis continentur. Prima sententia est: *Nihil iubet Dominus* (Caluinus ait) *in quo non requirat nostram obedientiam.* Verissima profectò sententia; frustrà enim DEVS iuberet, si nos capessere, atque exequi iussa sua non vellet. Ergo cùm DEVS legem nobis dederit, atque eius mandata seruare nos iusserit; requirit vtique à nobis obedientiam, & obseruationem mādatorum suorum. Non igitur ea obseruatio impossibilis est homini: Est enim non modò impium, sed etiam stultum dicere, DEVM requirere ab homine, quod homo facere nullo modo possit. Est igitur obseruatio mandatorum DEI, & possibilis homini, & necessaria ad salutem

Matth. 19. consequendum, cùm Dominus dixerit: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata* DEI. Atqui hæc doctrina funditus euertit dogma eiusdem Caluini, aliorumque hæreticorum de impossibili mandatorum DEI obseruatione in hac vita.

Altera est illa Caluini sententia: *Non est admittenda vlla excusatio, si eo sensu vacui sumus, quo voluit nos Dominus ab impiis, & seculi filiis differre.* Vult itaque Caluinus, inexcusabiles esse, qui præceptum illud apostolicum de benedicendo, & benefaciendo inimicis (etiam si difficillimum sit) non seruant. Quam igitur ipse, & sectatores eius excusationem obtendere poterunt, qui non modò non obseruant ipsi mandata DEI, verùm etiam pernegant eo posse ab vllo seruari? Tertia sententia eiusdem est illa: *Ardua res est, fateor, & naturæ hominis penitus contraria: sed nihil tam arduum est, quod non virtute* DEI *superetur.* Ait Caluinus; Licet istud præceptum Apostolicum arduum sit, & contrarium naturæ humanæ; esse nihilominus seruandum; quod per DEI virtutem, quantacunque in ea sit difficultas, superari possit. Cur igitur negat ipse, præcepta Decalogi seruari posse, cùm ea nec sint tam ardua, & difficilia, quàm est illud de diligendis inimicis: nec sint naturæ humanæ contraria, sed contra potius, humanæ sint naturæ, ac rationi naturali maximè consentanea? Quarta eiusdem sententia: *Nihil est tam arduum, quod non virtute* DEI *superetur: quæ nobis nunquam deerit, modo ne ipsam inuocare negligamus.* Quibus verbis docet Caluinus, esse quidem opus virtute DEI ad perficiendum illud maximè arduum præceptum de dilectione inimicorum; sed eam tamen virtutem non defore homini, dummodo eam ipse inuocare non negligat. Hoc si verum est in obseruatione illius præcepti difficillimi, quanto magis verum erit in obseruatione mandatorum DEI, de quibus Ioannes dixit:

1. Ioan. 4. *Mandata eius grauia non sunt?* Dicunt hæretici, obseruationem mandatorum DEI esse impossibilem homini, propter fragilitatem carnis, & repugnantiam concupiscentiæ: at Caluinus affirmat, nihil esse tam arduum, quod virtute DEI superari non queat; eamque virtutem in promptu esse omnibus, studiosè à DEO expetentibus eam, & perseueranter postulantibus: Nempe iuxta illud quod in libro Sapientiæ, capite 8. scriptum est: *Sciens itaque quia aliter non possem esse continens, nisi* DEVS *det: adij Dominum, & deprecatus sum illum, & dixi ex totis præcordiis meis:* DEVS *patrum meorum, &c.* Et hactenus quidem Caluini

Caluini verba Catholicam doctrinam continent, planè contrariam nefario dogmati de impossibili mandatorum DEI obseruatione, quod ipse & alibi, & super cap. 15. Actorum Apostolicorum pertinacissimè defendit.

Sed ecce tibi, repentè, quasi eorum, quæ verè dixerat, vel oblitus, vel pœnitens, adiungit ea, quibus superiora peruertit. Subdit enim hæc verba: *Et quanquam vix vnum reperiat, qui tantos in lege DEI progressus fecerit, vt præceptum istud impleat: nemo tamen filium DEI, iactare se potest, aut Christiani nomine gloriari, qui non animum istum ex parte induerit, & cum affectu aduerso quotidie pugnet.* Hæc Caluinus. Duo igitur dicit, & vtrumque falsum est: Primum ait, vix vnum reperiri, qui præceptum istud de dilectione inimicorum impleuerit. Hoc dicens, satis ostendit, se vel non legisse Ecclesiasticas historias, & vitas sanctissimorum hominum scriptis proditas; vel istiusmodi scriptis nullam habuisse fidem, nec existimasse, quemquam esse meliorem potuisse, quàm esset ipse. In primis enim illis Ecclesiæ Christianæ temporibus, plurimos fuisse, qui præceptum hoc Apostolicum benedicendi inimicis suis perfecerint, certis litterarum monumentis consignatum est. Historiæ item de insignibus sanctitate viris conscriptæ, exemplorum refertæ sunt multiformis beneuolentiæ, ac beneficentiæ, quam illi exhibuerunt inimicis suis. Et cùm fateatur Caluinus, omnem difficultatem implendi præceptum istud Apostolicum, DEI virtute superari posse; eamque virtutem nulli defuturam, si modò eam inuocare non negligat: qui fit credibile, non fuisse multos, qui seruandi præceptum istud Apostolicum cupidissimi, virtutem DEI, qua præceptum istud impletur, ardenter experentes, instanterque postulantes, eam à DEO impetrauerint? — *14. Caluini vel inconstãtia, vel malitia.*

15. Deinde Caluinus ait, quia præceptum istud ex toto impleri non potest, ex parte saltem impleri debere. Sed cur id ex toto impleri non possit, si nihil est tam arduum, vt ait ipse, quin virtute DEI superetur? quam virtutem fatetur in promptu esse omnibus, qui eam inuocare non negligunt. Præterea, si nihil iubet DEVS, vt ipse ait, in quo nostram obedientiam non requirat; cùm istud præceptum Apostolicum, & Dominicum, sit datum simpliciter, & absolutè, & non ex parte tantùm obseruandum: vult DEVS non ex parte, sed simpliciter, & ex toto ipsum obseruari. Et verò, si ex parte obseruari præceptum istud satis est, debuisset egregius iste doctor, ad arcendos conscientiæ scrupulos, designasse quæ sit, & quanta ista pars, secundum quam satis sit obseruari præceptum istud. Nec satis erat designasse, sed necessum erat, rationem exposuisse cur tanta pars, & non aut minor, aut maior requireretur, aut sufficiens esset. Verùm quia hoc ille non poterat explicare, cautè profectò, immo callidè ac malitiosè noluit attingere; sed quasi nihil ad rem pertinens, tacitum præteriuit. Quod si tanta est DEI virtus, quantam ipse prædicat, vt nihil sit tam arduum, quin per eam superetur: cur per eam virtutem non tota difficultas obseruandi præceptum istud, sed pars tantùm, vt ait Caluinus, superari queat? Verùm nos pergamus ad alia.

QVARTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu 19. Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim: Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus.

16. SALVTARE profectò, maximeque obseruandum Christianis viris est, hoc Apostoli documentum: quò videlicet omnis dissidiorum, & iniuriarum materia tollitur, & dissidentium atque inimicorum hominum animi ad beneuolentiam & concordiam efficaciter adducuntur. Sed in his Pauli verbis primò est lectori obseruandum, pro latino illo participio, *defendentes*, græcum participium, quo Apostolus est vsus, ἐκδικοῦντες, significare, *vindicantes*, siue, *vlciscentes*, nam & mox latinus interpres vocem græcam, ἐκδίκησις, vertit latinè, *vindicta*, dicens: *Mihi vindictam, & ego retribuam.* Nonnunquam itaque latinus interpres verbum defendere, sumit pro vindicare, vel vlcisci; vt in cap. 1. & 2. lib. Iudith scriptum est, quod rex Nabuchodonosor statuit defendere se aduersus eos, qui eius nuncios ignominiosè repulerant: Vbi, *defendere se*, dictum est pro vindicare se vel vlcisci. Ita Apocalypsis cap. 6. dicitur: *Vsque quo non vindicas sanguinem nostrum?* quod in Ecclesiastico officio ita dicitur: *Quare non defendis sanguinem nostrum?* Et in Psalm. 8. pro eo quod editio vulgata secundum lectionem Gallicani Psalterij habet: *Et destruas inimicum, & vltorem.* Romani Psalterij lectio pro, *vltorem*, habet, *defensorem*. Est autem ibi græcè ἐκδικητήν. Nec temerè, aut inscienter latinus interpres vsus est verbo defendere, pro vindicare, cum secundum eam significationem in vsu fuerit istud verbum apud optimos scriptores latinos. Certe Nonius Marcellus de proprietate sermonum in verbo, *defendere*, scribit, defendere esse vindicare, ac depellere, citans illud Ennij: Serua ciues, defende hostes, cum potes defendere. Et Virgilius in Bucolicis dixit:

Defendere pro vindicare, vsurpat latinus interpres.

Nonius Marcellus.

Virgil.

Solstitium pecori defendite.

Tertullian. Tertullianus quoque eandem secutus eius verbi significationem, sententiam illam Scripturæ: *Mihi vindictam, & ego retribuam* ita citat in libro 2. aduersus Marcionem. *Mihi defensam, & ego defendam*, haud dubiè, *defensam*, pro, *vindicta*, accipiens. *A. Gell.* Gellius quoque capite 3. libro 9. laudans illud Quinti Claudij Quadrigarij. Milites Metelli sauciabantur: & quod maximè opus erat, à pinnis hostes defendebant facillimè. Animaduertēdum est, inquit Gellius, vsum esse eum verbo (defendebant) non ex vulgari consuetudine, sed admodū propriè, & latinè. Nam defendere, & offendere, inter sese aduersa sunt, & defendere significat, quod græcè dicitur, ἀπωθεῖν καὶ ἀποσείεσθαι: id autem est auertere atque depellere. Quoniam igitur,

igitur, qui vindicat, & vlciscitur, conatur à se depellere iniuriam sibi factam: & verbum defendere apud Latinos significabat auertere, & depellere, eo translatum, & accommodatum est ad significandum vindicare, & vlcisci.

Illud porrò: *Non vosmetipsos defendentes*, idem valet, atque non per vosmetipsos, id est, non vestra authoritate, & potestate. Non enim interdicitur, quin per alium, publica, iudicandi, & vindicandi malefacta, potestate præditum, persequamur vindictam; non quidem odio cuiusquam hominis; sed studio exequendi, & consequendi quod iustum est. Nec vetatur simplex defensio per depulsionem iniuriæ à nobis: est enim naturæ ius, vim vi repellere, cum moderatione tamen inculpatæ tutelæ. Et hæc quidem rectè dicuntur, & traduntur à Theologis, si hoc Apostoli dictum accipiatur vt præceptum; secùs verò, si vt consilium, & supererogationis opus accipiatur. 17.

Illud: *Date locum iræ*, dupliciter interpretari licet; Primùm, vt illud, *iræ*, per Tropum accipiatur pro irato; & sensus sit, cedite irato, & quoad eius deferuescat ira, nolite cum eo contendere, & par pari referre. Deinde hoc modo: *Date locum iræ*, id est, vindictæ diuinæ, & curam vlciscendi inimicos vestros relinquite DEO, ad quem id pertinet. Et verò, qui suas ipse vlciscitur iniurias, non expectans dum DEVS ipse vindictam sumat, is non cedit locum iræ diuinæ, sed occupat, & anteuertit. Atque hæc posterior interpretatio commodior est, & congruentior cum eo, quod proximè sequitur: *Mihi vindicta, ego retribuam.* Circa quæ verba sciat lector, plerosque codices Latinos habere, *vindictam*, in Accusatiuo, & habent hunc sensum: Nolite vos ipsos vindicare, sed vindictam mihi reseruate, atque permittite: meum enim est scelera vlcisci. Atque hoc modo legisse videtur Tertullianus in libro 2. & 5. aduersus Marcionem, ita citans hunc locum: *Mihi defensam, & ego defendam.* Legit itidem Hilarius in explanatione Psalmi 118. Sed negari non potest, quin rectior sit lectio habens, *vindicta*, in Nominatiuo casu. Sic enim habent omnes Græci codices, & Latina Biblia vulgò appellata Sixtina, nuper Romæ correcta, & edita, habent eodem modo. Et id planè congruit cum loco Deuteronomij, cap. 32. Vnde sumpta est hæc sententia: sic enim ibi legitur: *Mea est vltio*, &c. 18. Tertullian. Hilarius.

Circa hoc autem præceptum non defendendi seipsum, & illud, ei, qui percussit vnam maxillam, præbendi & alteram, & alia horum similia; tenendum est id, quod docet S. Augustinus in libro primo de Sermone Domini in monte, cap. 34. & sequentibus, & in epistola 5. quæ scripta est ad Marcellinum: huiusmodi præcepta non semper esse obseruanda, quantum ad executionem; semper tamen seruari debere quantum ad præparationem animi, vt animo semper ad non resistendum oppugnantibus nos, si opus fuerit, parati simus. Non enim semper esse necessariam executionem eorum, demonstrauit Dominus, qui percussus alapa in concilio Iudæorum, non præbuit alteram maxillam, sed mansuetissimè arguit iniquitatem percutientis: nam sæpe non expedit nec bono publico, nec eius, qui læsit, impunitum dimittere ipsum. Vnde Augustinus in epistola ad Marcellinum: Agenda, inquit, sunt multa, etiam cum inuitis, benigna quadam asperitate plectendis: nam cui licentia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur. Nihil enim infelicius est impunitate peccantium, qua pœnalis nutritur iniquitas, & mala voluntas, velut hostis interior, roboratur. Hæc Augustinus. Matth. 5. S. Augustin. S. Augustin.

QVINTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu 20. & 21. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.

19. HOc Salomonis, quod his verbis citatum est, à Paulo, præclarum documentum, salutareque consilium seruauit, & præstitit in veteri Testamento Eliseus Propheta, qui Syros milites, & hostes Regis Israël, cæcitate percussos, cùm ad ipsum Regem Israël duxisset, atque eos Rex vellet occidere, non solùm id vetuit, sed etiam præcepit Regi, dicens: *Pone panem, & aquam coram eis, vt comedant, & bibant, & vadant ad dominum suum.* Ad hanc quoque beneuolentiam, & beneficentiam erga hostes suos, spectat illud legis Mosaicæ præceptum in libro Exodi, capite vigesimotertio, his verbis traditum: *Si occurreris boui inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum. Si videris asinum odientis te, iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis eum,* &c. Ex quo licet intelligere, huiusmodi Christianæ, ac perfectæ charitatis erga inimicos, fuisse nonnullum in veteri Testamento, & factis, & præceptis, specimen datum.

Locus 4. Reg 6.

20. Verùm nos pensitemus verba huius sententiæ. Et ante alia, sciat lector, hunc locum Salomonis citatum hîc esse à Paulo secundum translationem septuaginta Interpretum. Etenim Hebraica lectio secùs eum habet, hoc nimirum modo: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum pane, & da ei aquam bibere. Quia prunas tu accipis, vel incendis.* Nomine autem panis, & aquæ, secundum phrasim Hebraicam, intelligitur simpliciter cibus, & potus, præsertim autem frugalis. Verùm ne quis idiomatis Hebraici ignarus putaret, inimicis panem duntaxat, & aquam dari oportere: septuaginta Interpretes verterunt, *ciba, & pota illum:* & hos sequutus est Apostolus in hoc loco. Pro illo verbo, *ciba,* Græcè est, ψώμιζε, quod verbum non simpliciter significat pascere, vel cibare, sed perhumaniter, atque indulgenter pascere, veluti frustatim, & minutatim conciso cibo; sicut fit in conuiuiis erga eos, quibus præcipuè fauetur, atque indulgetur. Caietanus, quia dicitur: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum:* admonet, quod hîc præcipit Paulus, obligare tantùm in articulo necessitatis; & ad subueniendum duntaxat necessitati patientis, non ad liberalitatem indulgendi eius voluptati. *Carbones ignis*, dictum est phrasi Hebraica, pro (carbones ignitos, seu ardentes) S. Cyprianus libro tertio ad Quirinum ita citat hæc verba: *Carbones viuos superfundes in caput eius.* Illud, *congeres*, significat, accumulabis,

S. Cyprianus.

mulabis, & coaceruabis, quasi obruens ipsum, & totum incendens, atque inflammans.

Quidam hæc verba malam in partem interpretati sunt, hoc videlicet sensu: 21.
largè benefaciendo inimicis tuis, grauiùs vlcisceris illos: illi namque ob ingratitudinem aduersus tuam charitatem, maiori vindictæ DEI, & supplicio erunt obnoxij. Verùm interpretatio hæc, planè aliena, & deuia est Pauli consilio, & proposito, illud subiicientis: *Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.* Et apud Salomonem, Prouerbiorum capite 25. post ista verba subditur: *Et Dominus reddet tibi.* Est quoque contra charitatem, benefacere inimicis eo animo, vt ipsi grauius in malum incidant. Verus ergo, germanusque istorum verborum sensus est huiusmodi: Hoc si feceris erga inimicum tuum, totum illum incendes, atque inflammabis, non ira, aut odio, sed amore. Vult enim Apostolus beneficiis esse obruendum inimicum: quo tandem resipiscens, & benignitatis nostræ officiis victus, ex hoste fiat amicus. Nam vt Augustinus scribit in libro de catechizandis rudibus: nulla est maior prouocatio ad amandum, quàm præuenire amando: nimis enim durus est animus, qui si vltro dilectionem non vult impendere, etiam nolit rependere.

S. Augustin.

Quod præcipit hoc loco Apostolus, id perfectè Dauid bis cum Saule, acerrimo vitæ suæ, ac dignitatis hoste, perfecit. Nam cùm bis eum, nulla difficultate, potuisset occidere, & ad id vehementer à suis incitaretur, nulla ratione adduci potuit, vt Sauli damnum aliquod, nedum necem inferret. Cuius tanta humanitate, & clementia emollita Saulis duritia adeò est, vt facti sui pœnitens, Iniustum se esse confiteretur; contrà verò iustissimum Dauidem, qui vitæ pepercisset inimici, hostili animo ipsi vitam eripere quoquo modo conantis. Audiat lector confessionem Saulis, quæ narratur in primo libro Regum, cap. 24. & 26. his verbis: *Et leuauit Saül vocem suam, & fleuit, dixitque ad Dauid: Iustior tu es, quàm ego: tu enim tribuisti mihi bona, ego autem reddidi tibi mala. Et tu indicasti hodie quæ feceris mihi bona: quomodo tradiderit me Dominus in manum tuam, & non occideris me. Quis enim, qui inuenerit inimicum suum, dimittet eum in via bona? Sed Dominus reddat tibi vicissitudinem hanc pro eo, quod hodie operatus es in me.* Et cùm iterum incidisset in manus Dauidis; atque ei similiter Dauid pepercisset, agnoscens & malitiam suam Rex Saül, & clementiam, ac mansuetudinem Dauidis, dixit ei: *Peccaui, reuertere fili mi Dauid: nequaquam enim vltra tibi malefaciam, eo quòd pretiosa fuerit anima mea in oculis tuis hodie: apparet enim quod stultè egerim, & ignorauerim multa nimis. Benedictus tu fili mi Dauid: & quidem faciens facies, & potens poteris.* Est igitur pulcherrimum, aduersus inimicum victoriæ genus, adeò eum beneuolentiæ, ac beneficentiæ officiis obruere, vt cogas eum pœnitere mali, quo te affecit, & confiteri bonitatem tuam, & se tibi totum dedere.

22.
Dauidis in Saulē hostem suum perfecta charitas.

Locus 1. Regū cap. 24.

Nec solùm apud fideles, huiusmodi charitas erga inimicum, in honore, & 23.
vsu fuit: Sed apud infideles etiam, magnam laudem, & admirationem habuit. Hanc enim ob causam Valerius Maximus libro quarto, capite secundo, Ciceronem valdè laudat, quòd Gabinium, & Vatinium, sibi olim inimicissimos, in publico iudicio defenderit, ac liberauerit. Huius generis humanitas (inquit Valerius Maximus) in Cicerone præcipuè apparuit: Gabinium nam[illegible]tundarum rerum summo studio defendit, qui eum, in Consulatu suo, [illegible] pulerat. Denique Vatinium, dignitati suæ semper infestum, duobus pub[illegible] iudiciis tutatus est: vt sine vllo crimine leuitatis; ita cum humanitatis laude. Quia speciosiùs iniuriæ beneficiis vincuntur, quàm mutui odij pertinacia pensantur. Sic ille.

Valerius Maximus.
Ciceronis benignitas in hostes suos.

Illud

24. *Praeclarum factum Phocionis. Ælianus.* Illud quoque non solùm memorabile, sed admodum etiam mirabile est, quod de Phocione, viro apud Græcos ob eximiam vitæ integritatem, atque innocentiam, & imperatoriæ dignitatis gloriam celeberrimo, in libro duodecimo historiæ suæ Ælianus narrat his verbis: Phocion, sæpe imperatoria dignitate perfunctus, morte mulctatus est: eratque in carcere venenum hausturus. Cùm verò iam lictor poculum obtulisset, interrogarunt propinqui, & familiares, qui illic aderant, quidnam filio mandaret. Tunc ille: Mando, inquit, hoc ei, vt obliuiscatur potus huius, quem nunc ab Atheniensibus oblatum bibo. Et addit Ælianus: Si cui non videbitur hic Phocionis animus extollendus, eum ego à magnarum, & præclararum rerum meditatione alienum puto. Sic ille. Equidem & laudo, & admiror talem in homine infideli quasi Christianæ charitatis sensum, & affectum.

* * *

IN CAPVT

IN CAPVT DECIMVM-TERTIVM DISPVTATIONES DVÆ.

CAPVT XIII.

OMNIS anima poteſtatibus ſublimioribus ſub- *Verſu 1.*
dita ſit. Non eſt enim poteſtas niſi à DEO: quæ
autem ſunt, à DEO ordinata ſunt. | Itaque qui 2.
reſiſtit poteſtati, DEI ordinationi reſiſtit. Qui
autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acqui-
runt. | nam Principes non ſunt timori boni ope- 3.
ris, ſed mali. Vis autem non timere poteſtatem?
bonum fac, & habebis laudem ex illa. | DEI enim miniſter eſt tibi 4.
in bonum. Si autem malefeceris, time: non enim ſine cauſa gladium
portat. DEI enim miniſter eſt, vindex in iram ei, qui malum agit.
| Ideo neceſſitate ſubditi eſtote non ſolùm propter iram, ſed etiam 5.
propter conſcientiam: | Ideo enim & tributa præſtatis: miniſtri enim 6.
DEI ſunt, In hoc ipſum ſeruientes. | Reddite ergo omnibus debita: 7.
cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem:
cui honorem, honorem: | Nemini quicquam debeatis, niſi vt inui- 8.
cem diligatis: qui enim diligit proximum, legem impleuit. | Nam: 9.
Non adulterabis: Non occides: Non furaberis: Non falſum teſtimo- *Exod. 20. Deut. 5.*
nium dices: Non concupiſces: & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc
verbum inſtauratur: Diliges proximum tuum ſicut teipſum. | Dile- 10.
ctio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis eſt dilectio.
| Et hoc ſcientes tempus: quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere. 11.
Nunc enim propior eſt noſtra ſalus, quàm cùm credidimus. | Nox 12.
præceſſit, dies autem appropinquauit. Abiiciamus ergo opera tene-
brarum, & induamur arma lucis. | Sicut in die honeſtè ambulemus: 13.
non in comeſſationibus, & ebrietatibus: non in cubilibus & impudi-
citiis: non in contentione & æmulatione: | ſed induimini Dominum 14.
IESVM CHRISTVM, & carnis curam ne feceritis in deſideriis.

PRIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Versu 1. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non enim est potestas nisi à DEO.

1. FVERE nonnulli primis illis Ecclesiæ Christianæ temporibus, falsò arbitrantes, & docentes, exemptos esse homines Christianos secularibus, & ciuilibus legibus, & liberos ab obedientia, & subiectione magistratuum, & Principum secularium: quòd Dominus dixisset: Ioan 8. *Si FILIVS vos liberauerit, verè liberi eritis.* Et alio loco: *Reges terræ à quibus ac-* Matth. 17. *cipiunt tributum, à filiis suis an ab alienis? Et ille* (Petrus nempe) *dixit: Ab alienis. Dixit ille IESVS: ergo liberi sunt filij.* Hæc paucorum hominum falsa sententia, & doctrina, vniuersam Christianorum gentem reddidit omnibus inuisam, & exosam, & maledictis, & conuitiis atque calumniis obnoxiam. Quin etiam (au- S. Chrysost. ctore Chrysostomo) sparso rumore percrebuerat, Apostolos, & prædicatores Euangelij, rerum esse nouatores, atque ad euertendas leges ciuiles, omnia & dicere, & facere. Vt igitur hoc Apostoli scandalum auferrent, tum in concionibus, tum in epistolis suis valde laborabant in docendo, & persuadendo, homines Christianos propter fidem, & religionem CHRISTI susceptam, non esse immunes, & liberos à præstando obedientiam, & tributa Magistratibus, & Principibus: & ad hoc præcipuè cohortatur Apostolus Romanos in hoc capite 13.

2. Augustinus. Chrysostom. Ac licet tam Augustinus in epistola quæ est 54. ad Macedonium, quam Chrysostomus in hoc loco, atque omnes fermè veteres intellexerint, Paulum hic loqui de potestate tantùm seculari; quod & ipse contextus disputationis, & verborum Apostoli series per se indicat: ratio tamen, ob quam vult Apostolus parendum esse potestati seculari, quia nimirum non est potestas nisi à DEO, multò maximè competit in Ecclesiasticam potestatem, de qua nempe loquens S. Basilius. Apostolus in epist. ad Hebræos capite 13. dixit: *Obedite præpositis vestris, & subiacete eis.* Iuuat hic apponere, quæ in hanc sententiam B. Basilius in libro de constitutionibus Monachorum capite 23. scriptum reliquit his verbis: Paulus Apostolus in ea epistola, quam ad Romanos scribit; ipsis præcipit, vt sublimioribus potestatibus subiecti sint; potestates autem intelligit mundanas & seculares, non autem spirituales: quod manifestum fit ex eo, quod mox adiunxit, cùm de tributis, & vectigalibus locutus est, quo tamen in loco ait: Qui vel minimum seculari potestati resistit, eum DEO ipsi resistere. Si igitur qui huic mundo præsunt, & à lege humana illam imperandi potestatem habuerunt, & quorum vita tota tunc erat impietas; nihilominus tamen istis diuina lex Christianos tantopere voluit esse subiectos: quanto magis cultoribus pietatis præstanda obedientia est ei, qui à DEO constitutus est Præses, & imperandi potestatem accepit? & quo modo excusari poterit non DEI ordinationi resistere, qui Antistiti resistat

suo?

ſuo? Præſertim cùm Apoſtolus apertè iubeat in omni re obſequi ſpiritualibus Præpoſitis, dicens: *Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiecti eſtote eis: ipſi enim peruigilant quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri, vt cum gaudio hoc faciant, & non gementes: hoc enim non expedit vobis.* Et mea quidem ſententia, quod hic dicitur, non expedire, magni cuiuſdam, maximeque pœnitendi detrimenti, & quod ægrè correctionem admittat, ſignificantiam habet. Sic Baſilius. *Ad Heb. vlt.*

Malignè igitur hoc loco in Catholicos inuehitur Caluinus, atque eos iniquè carpit; quòd ineptè atque inſcienter hac Pauli ſententia probare, & confirmare velint obſeruantiā atque obedientiam Eccleſiaſticis legibus, & præceptis debitam. Sic enim ſcribit: Tota hæc Pauli diſputatio eſt de ciuilibus præfecturis. Itaque fruſtrà inde ſacrilegam ſuam tyrannidem ſtabilire moliuntur, qui dominatum in conſcientias exercent. Hæc iſte. At enim S. Baſilius, vir diuinarum ſcripturarum, & doctrinæ Apoſtoli haud paulò intelligentior, & doctior quàm Caluinus, ex hoc loco Pauli obſeruantiam, & obedientiam, quæ debetur Prælatis Eccleſiaſticis, & ſpiritualibus, optimè probari, & concludi cenſuit, vt verba eius, quæ paulò ſuprà commemorauimus, perſpicuè oſtendunt. Et verò, Paulus ipſe, Caluino iudice, damnandus eſſet ſacrilegæ tyrannidis: quippe qui Chriſtianos docuerit ſubiacere atque obedire Præpoſitis ſuis ſpiritualibus, ſcribens: *Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis.* Verùm nos Apoſtoli verba perpendamus. 3. *In Caluinū.* *Ad Hebr. 13.*

4. Non attinet admonere lectorem, animam dici hoc loco, ſecundum phraſim hebraicam, ipſum hominem. Et illud: *Sublimioribus*, græcè nō eſſe comparatiuū, ſed poſitiuum ὑπερεχούσαις quod tamen propter præpoſitionem ὑπὲρ, vim habet comparatiui, & idem ſignificat atque præcellentibus, vel ſuperioribus, ſicut legit Hieronymus ſuper illis verbis epiſt. ad Titum: *Admone illos, Principibus ſubditos eſſe.* Item etiam legit Auguſtinus contra ſecundam Gaudentij epiſtolam cap. 12. Caietanus hæc verba explanans: Significantius, inquit, à Paulo dictum eſt: *Omnis anima*, quàm ſi dixiſſet, *Omnis homo*, vt intelligeremus, non ſolùm res noſtras, & corpora noſtra, ſed etiam animas noſtras debere ſubiici principibus ſecularibus in iis, quæ poſſunt legitimè imperare. Et dicendo: *Omnis*, neminem excepit. Nec dixit: *Poteſtatibus*, præciſè, ſed, *Poteſtatibus ſublimioribus, ſiue præcellentibus*, ad differentiam videlicet poteſtatum tyrannicarum, hoc eſt, eorum, qui non ſunt verè domini, ſed tyranni. Eorū ſiquidem poteſtates, nō ſunt poteſtates præcellentes, ſed poteſtates hoſtiles, & poteſtates latronicæ. Non ergo præcipit Apoſtolus vt omnis anima ſubiiciatur poteſtatibus, etiam tyrānicis, ſed poteſtatibus præcellentibus, & vt vno verbo dicatur, poteſtatibus legitimis. Sic ille. *S. Auguſtin.* *Caietanus.*

Illius autem proximè ſubſequentis Apoſtoli ſententiæ: *Non enim eſt poteſtas, niſi à* DEO. Perſimilis eſt ſententia illa, quam Salomon Prouerb. 8. diuinam SAPIENTIAM dicere facit in hæc verba: *Per me reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt. Per me Principes imperant, & potentes decernunt iuſtitiam.* Eodem quoque ſpectat illud, quod Dominus noſter dixit Pilato Ioan. 19. *Non haberes poteſtatem aduerſum me vllam, niſi tibi datum eſſet deſuper.* At enim aduerſari huic ſententiæ Apoſtoli videtur illa Oſeæ prophetæ ſententia cap. 8. *Ipſi regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt, & non cognoui eos.* Verùm in promptu ad hoc eſt reſponſum. Quælibet enim poteſtas tribus modis conſiderari poteſt: Primò, ſecundum ſeipſam, & ab homine, qui eam accipit, vel exercet, abiuncta: & hac ratione docet & hoc loco, alicubi diuina ſcriptura, omnē poteſtatem eſſe à DEO: ſicut poteſtas regis in ſubditos, & patris in filios, & mariti in vxorem, per ſe à DEO eſt. Altero modo conſideratur poteſtas ſecundum rationem, & 5. *Quomodo omnis poteſtas & ſit, & non ſit à Deo.* *Locus Oſeæ, cap. 8.*

 viam,

viam, qua est ab homine comparata & obtenta: & quia nonnulli nec recta ratione, nec via legitima, sed per ambitionem, & largitiones, vel etiam per violentiam consequuntur, aut inuadunt potestatem; alij verò secundum rectum ordinem, & via legitima; hinc fit vt quidam dicantur habere potestatem à Deo, alij verò minimè. Apostolus certè de iis, qui recta via peruenerunt ad potestatem, dixit in epist. ad Hebr. capite 5. *Nemo sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron.* Contra verò de iis, qui per vim, vel per ambitionem obtinent potestatem, scriptum est Amos 6. *Numquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua?* Potest demùm considerari potestas secundum eius executionem & vsum, & exercitium quoniam autem quidam benè, alij malè vtuntur potestate, quam habent; propterea dicitur quædam potestas esse à Deo, quædam autem non, quantum ad eius vsum videlicet. Quocirca Paulus loquens de potestate sua *quam*, inquit, *dedit nobis Dominus in ædificationem, & non in destructionem.*

Locus 2. ad Cor. 10.

6\. Referre hoc loco iuuat Lutheranorum sententiam, sed verius dixerim blasphemiam. Hi mordicus defendentes illud suum dogma: Quod Deus est verè auctor, & effector quorumlibet peccatorum, quæ faciunt homines: consequenter arbitrantur, quamlibet potestatem, etiam pessimè comparatam, & sceleratissimè administratam, esse à Deo, & idcirco ei parête hominem oportere: quoniã Princeps siue bonus, in bonum populi; siue malus, in pœnam eiusdem à Deo constitutus est. Audiat lector verba Buceri in commentario huius loci: Cùm quæritur, inquit, cui parendum sit, non spectandum qualis sit qui potestatẽ exercet; nec quo iure, vel iniuria quis potestatem inuaserit, quaue ratione administret eam: sed tantùm spectari debet an potestatem habeat. Si enim potestatem habet, indubitatum esse debet, illum à Deo eam accepisse: quamobrem sine vlla exceptione illi te permittas oportet, & pareas ex animo, sed secundum Deum. Hæc ille. Verùm quid potest incredibilius, vel execrabilius dici, quàm quod qui, per apertam tyrannidem, principatum, & potestatem inuasit, ille fuerit Dei consilio, & voluntate assumptus ad principatum, eique sit, præcepto Dei obtemperandum? Tantoque est admirabilior istorum vel insania, vel malitia, quod qui negant Vicario Christi obediendum esse; hi iubent, Tyranno cuique parêre.

Bucerus.

1. Reg. 9. & 16. Omnis verò potestas est à Deo, vel immediatè, sicut Saul & Dauid creati sunt reges à Deo: vel per impressionem naturalis luminis in animis, & mentibus hominum, quo illustratæ ciuitates, & populi, creant sibi reges, & alios magistratus. Nec tamen negari potest, sicut alia peccata, ita & tyrannos, & malos principes, & Prælatos sæpè à Deo permitti in vindictam scelerum populi, secundum illud Iob: *Qui regnare facit hominẽ hypocritam, propter peccata populi.* Et illud Oseæ: *Dedi eis regem in ira mea.* Aduertendum tamen est, non quemlibet potestatis abusum date subditis legitimam potestatem detrectandi obedientiam, & contemnendi iussa Principum, vel Prælatorum: sed vbi omninò esset aperta & intoleranda vel tyrannis, vel iniquitas eorum.

Locus Iob. 30. Oseæ 13.

7\. Sed fortasse quispiam dicat: Si omnis potestas à Deo est: ergo potestas peccandi à Deo etiam erit, quod videtur absurdum: nam secundum Aristotelem; Cuius est potentia, eiusdem est actus illi potentiæ respondens: vnde conficeretur, Deum esse auctorem ipsius peccati. Sed ad hoc facilè est responsum. Non enim Paulus agit in hoc loco de omni potestate; sed de potestate duntaxat ciuili, quam, qui præsunt aliis, in eos habent, & exercent. Quanquam negari non potest, naturalem potestatem peccandi, quæ est in homine, esse à Deo: eadem namque est potestas naturalis, per quam homo potest benè agere, & potest etiam malè agere: hæc autem vocatur liberum arbitrium. Huius autem potestatis, &

An potestas peccandi sit à Deo. Aristoteles

statis, & liberi arbitrij ordinatio, & applicatio ad bene agendum, est ab homine, sed præuento tamen, & adiuto DEI gratia: ad malè verò agendum, est ab ipso tantùm homine, proueniens ex defectu creaturæ, & voluntatis rationalis.

SECVNDA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Ideò necessitate subditi estote, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam. *Versus 5.*

IN HÆRETICOS HVIVS TEMPORIS.

TRES sententias posuit hoc loco B. Paulus valdè memorabiles, quarum prima fuit: *Qui resistit potestati, DEI ordinationi resistit.* Altera fuit: *Qui potestati resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt,* vel vt est Græcè, *acquirent*. Tertia sententia est hæc, quam proposuimus: *Ideò necessitate subditi estote, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam.* His tribus Apostoli sententiis euidenter, ac fortiter argumentantur Theologi Catholici, leges humanas à Principibus, siue secularibus, siue Ecclesiasticis legitimè latas, obligare subditos non solùm in foro exteriori, & hominum, sed etiam in foro interiori, conscientiæ, & DEI: nec solùm obligare ad pœnam, sed etiam ad culpam. Idque non ea tantùm ratione, vt quidam putarunt, quòd eiusmodi leges præcipiant ea, quæ per se consentanea sunt legi diuinæ, vel scriptæ, vel naturali: neque ob id solùm, quia contemptus, & inobedientia legis humanæ, sit aliis causa scandali: sed ob eam propriè causam tales leges obligant in conscientia, quia id, quod iubent, tametsi per se indifferens sit, & quamuis ob eius prætermissionem nullum existat scandalum: eo ipso tamen, quòd à lege id præcipitur, fit materia virtutis, generatim quidem ipsius obedientiæ, specialiter autem vel temperantiæ, vel fortitudinis, vel aliarum virtutum. Quo autem internoscatur quando lex humana obligat, vel non obligat ad culpam, illa tenenda est regula: Omnis lex, quæ absolutè fertur, nec in ea indicatur, intentionem legislatoris non esse obligare ad culpam, sed solùm ad pœnam; quemadmodum explicatur in exordio constitutionum Ordinis Prædicatorum, & Ordinis Societatis IESV, lex illa obligat ad culpam, aut venialem, aut mortalem secundum naturam, & qualitatem, grauitatemque operis. 8.

Obseruanda sunt illa verba Apostoli: *Non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Significat enim, obediendum esse legibus humanis, non solùm ob vindictæ, & supplicij metum; id enim vocabulo iræ denotatur: sed etiam propter conscientiam, id est, ne polluatur conscientia nostra inobedientiæ peccato, & rea fiat apud DEVM; & ne conscij nobis admissi criminis inobe- 9. *Quid sit obedire legibus humanis propter cōscientiam.*

 dien

dientiæ, angamur animo, & cruciemur. Nomen porrò conscientiæ vsurpat Scriptura, vbi agit de peccato mortali, non autem vbi agit de veniali peccato. Consideret lector illam B. Petri in primo capite prioris epistolæ sententiam, vbi iubet seruus esse subditos dominis suis, non tantùm bonis, & modestis, sed etiam dyscolis, & subdit hæc verba: *Hæc est enim gratia, si propter* DEI *conscien-*

Locus 1. epist. B. Petri. cap. 1. *tiam sustinet quis tristitias patiens iniustè.* Quid est, *propter* DEI *conscientiam?* Hoc nempe, quia sibi conscius est, DEVM id velle, & iubere, & ea re promereri DEI gratiam, & gloriam.

Ambrosius. Ambrosius sic interpretatur, non solùm, inquit, timore præsentis pœnæ, sed propter conscientiam futuri iudicij.

Chrysostom. Chrysostomus autem hoc modo: Non solùm metu pœnæ obedias, sed propter bona, quæ tibi conscius es prouenire ex eiusmodi obedientia; qualia sunt, vindicta malefactorum, & repressio iniquorum, & promotio bonorum, & pax, & tranquillitas Reipublicæ; quæ si de medio sustuleris, ne ipsa quidem præsens vita potest consistere.

10. *Iosephus.* Narrat Iosephus Iudæus initio libri decimioctaui Antiquitatum, fuisse quendam apud Iudæos homine Iudam Gaulonitam, qui magnam in populo Iudaico perturbationem, & seditionem concitauit: is enim aiebat, nec censum, nec obedientiam debere Cæsari, aut vllis Principibus prophanis Iudæos, propter libertatem legis, & religionis, quam à DEO acceperunt. Huius errorem, tanto pòst, æmulati videntur hæretici nostri temporis.

Lutherus. Lutherus enim in libello, quem edidit de libertate Christiana, scripsit, hominem Christianum dominum esse omnium liberrimum, sed dominum tamen omnium officiosissimum; ideoque per benignitatem, & humanitatem subiectum omnibus: eum porrò nihil agere ex obligatione, sed agere omnia tantùm ex amore.

S.Hieron. B. Hieronymus in commentariis in epistolam ad Galatas super illis verbis Apostoli: *Per charitatem spiritus seruite inuicem.* annotauit, fuisse olim qui senserint, viros spirituales, & DEI amicos, nulla lege teneri, iuxta illud: *Non dicam vos seruos, sed amicos.*

Beghardi. Fuit etiam superioribus seculis secta quædam appellata Beghardorum, damnata in Concilio Viennensi; hi aiebant, posse hominem in tantam excedere perfectionem virtutis, & spiritus, vt ab omnium præceptorum obseruatione immunis, & liber euaderet, nulliusque hominis obedientiæ subiectus esset.

11. *Caluinus.* Caluinus eodem obstrictus errore hæc scripsit: Cùm libertatis prærogatiua donata fidelium conscientiæ, id CHRISTI beneficio consequutæ sint, ne vllis obseruationum laqueis in iis rebus implicentur, in quibus eas liberas esse Dominus voluit; omnium hominum potestate exemptas esse constituimus. Sic ille. Verùm quia multifariam Scriptura clamat, præsertim verò Apostolica, subiacere, & obedire Christianos oportere Principibus, & Magistratibus, etiam secularibus, & infidelibus; ideò Caluinus excogitauit distinctionem duplicis regiminis hominum: alterum vocat internum, & spirituale; quo instituitur conscientia, & obstricta tenetur coram DEO: alterum nominat externum, siue politicum, quo ad ciuilitatis officia erudimur. Concedit igitur Caluinus, secundum regimen politicum, & externum, humanis legibus subiici Christianos: secundum tamen regimen internum, & spirituale, solutas esse coram DEO ipsorum conscientias. At enim sententia hæc Caluini apertè Pauli doctrinæ aduersatur, aientis, qui potestati resistunt, eos DEI ordinationi resistere, & ipsos sibi damnationem acquirere: & idcirco necessitate subditos esse debere potestati non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ecce tibi, secundum Apostolum, Christiani subiecti esse debent potestatibus humanis secundum conscientiam, & propter ipsum DEVM. Quod adeò manifestum est,

vt Cal

vt Caluinus ipse, cùm in suis commentariis ad huius loci enarrationem venit, id non confiteri non potuerit; ait enim, secundum Pauli doctrinam, ad obeundam Magistratui submissionem, verbo DEI conscientiam obligari. Et aduersus quidem istorum hæreticorum doctrinæ venenum apposuere antidotum doctrinæ Catholicæ Patres Concilij Tridentini in sessione 6. in decreto de iustificatione, canone 20. his verbis: Si quis asserit, hominem iustificatum, & quantumlibet perfectum, non teneri ad obseruationem mandatorum DEI, & Ecclesiæ, sed tantùm ad credendum; quasi Euangelium sit nuda, & absoluta promissio vitæ æternæ, sine conditione obseruationis mandatorum, anathema sit. Meritò sanè: Dominus enim dixit: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata* DEI. *Matth. 19.* Et alio loco: *Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus.* *Suprà 18.*

12. Sed duo sunt, quæ opponi possent doctrinæ Catholicæ, quam exposuimus. Obiici enim potest id, quod Dominus dixit Matth. 17. filios DEI liberos esse, & immunes à soluendo vectigalia, & tributa. Sed respondendum est, illis verbis noluisse Dominum docere, eos, qui per gratiam adoptionis sunt filij DEI, esse immunes à tributis, & obseruatione legum humanarum: non enim contrarium apertè docuissent Petrus, & Paulus in suis epistolis, si Dominus id voluisset intelligi. Solùm igitur Dominus ibi loquitur de filiis naturalibus Regum, qui immunes sunt à tributis, quæ Rex, eorum pater subditis suis imposuit. Ex quo infert CHRISTVS Dominus, se, qui est naturalis FILIVS DEI, summi Regis, & Domini omnium, liberum esse ab omni debito pendendi tributa. Nec tamen negandum est, & Clericos, ac religiosos, pauperum vitam professos iustè hac etiam immunitate gaudere. *Locus Matthæi cap. 17.*

13. Posset etiam obiici nobis sententia quædam B. Augustini, quæ est in libro 1. quæstionum Euangelicarum, quæst. 23. videtur enim primore aspectu suffragari hæreticorum doctrinæ. Sic autem scribit Augustinus: Quod dixit: *Ergo liberi sunt filij.* In omni regno intelligendum est, liberos esse regni filios, id est, non esse vectigales. Multò ergo magis liberi esse debent in quolibet regno terreno, filij regni illius, sub quo sunt omnia regna terræ. Sic Augustinus. Verùm eius dictum intelligendum est secundum eam, quam paulò antè posuimus interpretationem, quòd loquatur tantùm de naturali FILIO DEI, pluralem numerum filiorum ponens pro singulari numero FILII. Nec displicere debet lectori, quod Sixtus Senensis putauit libro sexto Bibliothecæ sanctæ, in annotatione 76. dicens, expositionem illam Augustini esse mysticam, & in ea agi de tributo carnalis, & diabolicæ seruitutis, à quo filij regni in libertatem spiritus iam asserti, vbicumque viuant, liberi esse debent. Non autem Augustinus agit de immunitate à soluendo tributo Principibus; non enim CHRISTVS, DEI filios liberauit ab externis debitis, sed ab internis illis, à quibus absolui quotidie postulamus dicentes: *Dimitte nobis debita nostra.* *Dictum Augustini explicatur. Matth. 17.* *Sixtus Senensis.* *Matth. 6.*

***

IN CAPVT

IN CAPVT DECIMVM-QVARTVM DISPVTATIONES OCTO.

CAPVT XIIII.

Verſu 1. INFIRMVM autem in fide aſſumite, non in
2. diſceptationibus cogitationum. | Alius enim
credit ſe manducare omnia: qui autem infir-
3. mus eſt, olus manducet. | Is, qui mandu-
cat, non manducantem non ſpernat: & qui
non manducat, manducantem non iudicet:
DEVS enim illum aſſumpſit. | Tu quis es,
4. qui iudicas alienum ſeruum? Domino ſuo ſtat, aut cadit: Stabit
5. autem: potens eſt enim DEVS ſtatuere illum. | Nam alius iudi-
cat diem inter diem, alius autem iudicat omnem diem. Vnuſquiſ-
6. que in ſuo ſenſu abundet. | Qui ſapit diem, Domino ſapit: Et qui
7. manducat, Domino manducat, gratias enim agit DEO. | Nemo
8. enim noſtrûm ſibi viuit, & nemo ſibi moritur: | Siue enim viui-
mus, Domino viuimus, ſiue morimur, Domino morimur. Siue
ergo viuimus, ſiue morimur, Domini ſumus. | In hoc enim
9. CHRISTVS mortuus eſt, & reſurrexit: vt & viuorum, & mor-
10. tuorum dominetur. | Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut tu
quare ſpernis fratrem tuum? Omnes enim ſtabimus ante tribunal
11. CHRISTI. | Scriptum eſt enim, viuo ego, dicit Dominus,
quoniam mihi flectetur omne genu: & omnis lingua confitebitur
12. DEO. | Itaque vnuſquiſque noſtrûm pro ſe rationem reddet
13. DEO. | Non ergo ampliùs inuicem iudicemus: Sed hoc iudicate
14. magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel ſcandalum. | Scio, &
confido in Domino IESV, quia nihil commune per ipſum: niſi
15. ei, qui exiſtimat quid commune eſſe, illi commune eſt. | Si enim
propter cibum frater tuus contriſtatur: iam non ſecundum charita-
tem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo CHRISTVS
16. 17. mortuus eſt. | Non ergo blaſphememus bonum noſtrum. | Non
eſt enim regnum DEI eſca & potus: ſed iuſtitia, & pax, & gau-
dium

dium in SPIRITV sancto: | Qui enim in hoc seruit CHRISTO, pla- 18.
cet DEO, & probatus est hominibus. | Itaque quæ pacis sunt secte- 19.
mur, & quæ ædificationis sunt, in inuicem custodiamus. | Noli pro- 20.
pter escam destruere opus DEI. Omnia quidem sunt munda: sed
malum est homini, qui per offendiculum manducat. | Bonū est non 21.
manducare carnem & non bibere vinum, neque in quo frater tuus
offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur. | Tu fidem habes? pe- 22.
nes temetipsum habe coram DEO. Beatus qui non iudicat semet-
ipsum in eo, quod probat. | Qui autem discernit, si manducauerit, 23.
damnatus est, quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide,
peccatum est.

PRIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Scio & confido in Domino IESV, quia nihil commune per ipsum: nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est. *Versu* 14.

PRO verbo illo, *confido*, græcè est πέπεισμαι, quod verbum Chrysostomus hoc loco interpretatur per alterum verbum πληροφορία, significans (plenissimè persuasus sum:) putat enim, duobus illis verbis (Scio, & omnino persuasus sum) esse vsum Apostolum ad maiorem rei asseuerationem. 1. Illud: *In Domino* IESV, idem significat, atque per Dominum IESVM, vel à Domino IESV: id est, cœlesti oraculo edoctus sum. Latinus tamen interpres græcum illud verbum πέπεισμαι accepit, non vt significat plenam, & absolutam certitudinem quandam, & fiduciam. Licet enim Apostolus hæc omnia diuinitus fuisset edoctus, non tamen id agere videtur apud Romanos. Ergo, secundum lectionem nostram latinam, sensus verborum Apostoli est huiusmodi: Scio, vel potius confido. *In Domino* IESV, id est, fretus bonitate diuina, & virtute CHRISTI. Negari certè non potest, quin Apostolus nonnullis aliis in locis verbum istud græcum πέπεισμαι sumat pro eo, quod est confidere, & fiduciam habere, & moralem quandam persuasionem ac certitudinem; non autem pro indubitabili certitudine: quod ex duobus vel tribus locis eiusdem Apostoli perspicuè licebit intelligere. Vnus locus est in cap. sexto epistolæ ad Hebræos, vbi sic est: *Confidimus de vobis dilectissimi meliora, & viciniora saluti.* Alter locus est in primo capite posterioris epistolæ ad Timotheum in

illis verbis: *Vt gaudio implear, recordationem accipiens eius fidei, qua est in te non ficta: qua & habitauit primùm in auia tua Loide, & matre tua Eunice, certus autē sum quod & in te.* His addi potest tertius locus ex capite decimo quinto huius epistolæ ad Romanos, continens illa verba: *Certus sum autem fratres mei & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione.* In his tribus locis est idem verbum græcum πέπεισμαι. Et quia non est credibile, Paulum fide infusa & diuina credidisse, Romanos plenos esse dilectione, & Timotheum præditum fuisse recta fide: propterea fit manifestum, verbum istud græcum non tantùm pertinere ad certitudinem fidei diuinæ, sed ad omnem etiam persuasionem probabilem, & humano modo certam.

2. *Ambrosius.* Sequitur illud: *Quia nihil commune per ipsum.* Illud, *per ipsum*, quidam referunt ad CHRISTVM, vt Ambrosius dicens, omnem ciborum immundiciam, quæ significationis causa fuerat per legem instituta, fuisse sublatam, sicut & per CHRISTVM credentes in eum, liberati sunt à seruitute legis Mosaicæ, quantum ad cæremonialia & iudicialia præcepta, quæ illius legis propria erant, prout ea distinguebatur à lege naturali. Græci tamen illud; *Per ipsum*, referunt ad cibos, & res creatas à DEO, & legunt, *per seipsum*, græcè δι' αὐτοῦ sic enim Origines, & Chrysostomus, & Theophylactus, & alij interpretantur hunc locum. Prior tamen interpretatio congruentior videtur instituto Apostoli disputantis hoc loco de immundicia ciborum non naturali, sed legali, quæ tamen per CHRISTI legem sublata est: ita vt Christianis nullus cibus immundus sit, neque secundum naturam, vt putarunt quidam hæretici; neque secundum significationem, quomodo nonnulla ciborum genera, secundum legem Mosaicam censebantur immunda.

3. *Quid sit in cibis esse commune.* *S. Hieronym.* Sciat porrò lector, nomen, *Commune*, pro immundo, & verbum, *Communicare*, pro inquinare, & polluere, esse propria diuinæ scripturæ: cuius significationis & vsurpationis rationem exponit B. Hieronymus in commentariis suis in Matthæum, in illis verbis capitis 15. *Non quod intrat per os, coinquinat hominem*: hunc autem in modum scribit: Verbum, *Communicat*, propriè scripturarum est, & publico sermone non teritur. Populus enim Iudæorum partem DEI esse se iactans, communes cibos vocat, quibus alij omnes vtuntur homines, verbi gratia, suillam carnem, & ostreas, & lepores, & alia, quæ vngulam non findunt, nec ruminant, nec squamosa in piscibus sunt. vnde & Petro dictum fuit: *Quod DEVS* *Actorum 10.* *sanctificauit, tu ne commune dixeris.* Commune igitur, quod cæteris hominibus communiter in vsu est, pro immundo appellatur. Sic Hieronymus.

4. *Hæresis Marcionis & Manichæorum.* De immunditia verò ciborum duplex est quæstio; quarum altera est, An sint aliqui cibi natura sua immundi: hæc enim antiqua fuit multorum hæresis, vt Marcionis, & Manichæorum, & aliorum. De Marcione hæc scribit Epiphanius in Hæresi 42. Docet non esse vescendum rebus animatis, pronuncians reos esse iudicij, eos qui carnem edant, tanquam qui comedant animas. Et in Hæresi 66. scribit similia Marcioni dixisse Manichæos, qui putabant comedentes carnes ita reos fieri criminis, vt tales ipsi aliquando fierent, quale fuisset animal, quod *S. August in* comedissent. Et S. Augustinus in libro de Hæresibus, de Manichæis loquens, ait, quosdam eorum nec vesci carnibus, nec ouis, nec lacte, nec vinum bibere, quod esse dicebant fel Principis tenebrarum. Et in libro trigesimo contra Faustum Manichæum capite quinto, & sexto: Non, inquit, damnamus vos quod à carnibus abstineatis: nam & hoc parentes nostros fecisse scimus, non tamen cibos damnandi, sed significandi tantùm gratia. Quin etiam Christiani Catholici edomandi

edomandi corporis causa, non solùm à carnibus, verùm etiam terræ frnctibus abstinent, vel semper, sicut pauci, vel certis diebus atque temporibus, sicut per quadragesimam ferè omnes. Vos antem ipsam creaturam negatis bonam, & immundam dicitis, quòd carnes diabolus operetur feculentiore materia mali; ac per hoc eas tanquam immundiora, & truculentiora DEI vestri vincula exhorrentes, abiicitis. Qua in re CREATOREM rerum sine dubio blasphematis. Multum itaque interest inter abstinentes à cibis propter sacratam significationem, vt olim faciebant Iudæi; vel propter corporis castigationem, vt etiam nunc faciunt Christiani Catholici: atque inter abstinentes à cibis tanquam per se immundis, nec à verò DEO creatis, vt vos facitis. Proinde illa doctrina est Prophetarum, & Apostolorum: hæc autem vestra, est Dæmoniorum mendaciloquorum. Hactenus ex Augustino.

Istam hæreticorum doctrinam spiritu prophetico præuidens Apostolus, apertè damnauit, aduersus eam pronuntians celebrem illam sententiam, quæ est in capite quarto prioris epistolæ ad Timotheum: *Omnis*, inquit, *creatura* DEI *bona est, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: sanctificatur enim per verbum* DEI, *& orationem.* Quibus verbis duo nos docuit Apostolus: primò quidem, omnem creaturam, quæ ad cibum & potum hominis pertinet, per se bonam, & mundam esse, nec reiiciendam. Simul etiam indicauit, quemadmodum cibus à viro Christiano sumendus sit; nimirum cum gratiarum actione, vt gratus sit DEO benefactori suo, à quo benignè pascitur. Illud autem, *per verbum, & orationem*, denotat vel precationes, quas viri Christiani cibo sumendo præmittere, & sumpto postponere debeant: vel significat libros sacros, & spirituales, qui in mensa inter comedendum leguntur, sicut facere docet Augustinus in epistola 109. & Basilius epistola 9. ad Gregorium, & Gregorius Papa epist. 37. libri secundi, quæ est ad Natalem Episcopum. 5. *Locus epistolæ. 1. Ad Tim. cap 4.* *S. Augustin. S. Basilius.*

Sed quid est cibum sanctificari per verbum DEI? Est nempe cibum sacrari, & dicari DEO, cùm & de ipsius manu accipitur, & pro eo gratiæ ipsi aguntur, & eo vti volumus ad DEI honorem, & gloriam. Sanctificatur etiam, quia mundatur, vel præseruatur à potestate diaboli, ne ab eo inficiatur, vel per eum nos ad intemperantiam adigat. Solitum porrò Dæmonem perniciosè cibis sese, atque potibus hominum immiscere, docet Augustinus libro 4. de ciuitate DEI cap. 15. & 26. & libro 18. cap. 16. & sequentibus, & B. Gregorins narrat lib. 1. Dialogorum cap. 4. sumpta lactuca non benedicta, Dæmonem obsedisse monialem quandam. Ad propulsandam verò istiusmodi Dæmonum immunditiem, medicamentum in promptu est (ait Chrysostomus super isto Pauli loco) signum illi cibo crucis imprime: gratias age DEO, atque illius esum ad DEI gloriam refer: & protinus immunditia omnis abscesserit. 6. *Quid sit cibum sanctificari per verbū Dei.* *S. Augustin.*

Licet autem discere à Prudentio, eleganti poëta Christiano, antiquam in sumendo cibo Christianorum pietatem ac religionem: simulque intelligere, qualis sit ciborum sanctificatio per verbum DEI & orationem, de qua eo loco Apostolus loquitur. In hymno enim ante cibum dicendo sic habet Prudentius. 7. *Veterũ Christianorũ religio in sum.ẽdo cibo ex Prudentio.*

Te sine dulce nihil Domine:
Nec iuuat ore quid appetere,
Pocula ni prius atque cibos
CHRISTE, *tuus fauor imbuerit*
Omnia sanctificante fide.

Et item:

FERCVLA *nostra* DEVM *sapiant,*
CHRISTVS *& influat in pateras,*
Seria, ludicra verba, iocos.
Denique quod sumus, atque agimus,
TRINA *superna regat pietas, &c.*

8. Altera de ciborum immundicia quæstio est, si nullus est cibus natura sua immundus, cur in veteri lege, plurimum ciborum esu, tanquam immundorum, interdictum est Iudæis? Respondet B. Augustinus in locis suprà memoratis contra Faustum Manichæum, fuisse appellatos immundos cibos non secundum naturã sed secundum typum & significationem, & figuram: Exempli gratia, porcus habebatur immundus, non naturâ, sed significatione: significabat enim hominem turpi deditum voluptati; atque eam significationem retinuit, quoad DEO placuit, vsque ad tempus videlicet Euangelicæ legis. Quod autem Apostoli, vt scriptum est in actis Apostolorum capite 15. prohibuerunt Christianis esum sanguinis, & suffocati, id fecerũt non ob significationem, sed quod viderent abstinentiam ab istiusmodi rebus potuisse id temporis multum conducere ad conciliationem atque concordiam Gentium, quæ ad CHRISTVM conuertebantur cum Iudæis ad ipsum conuersis, qui ab illis rebus vehementer abhorrebant. In Ecclesia verò Christiana Põtifices interdixerunt esum carnis in ieiunio, non quod putauerint vel carnem, vel alium quemlibet cibum, haberi à Christianis debere immundum vel natura, vel significatione, sed quod huiusmodi ciborum delectus, interdum obseruatus à Christianis, plurimum conducat ad carnem subiugandam spiritui, mentemque erigendam ad DEVM. Quanquam quod de legali ciborum immundicia dictum est, nonnulli aliter explicant secundum lectionem textus hebraici: vbi non absolutè dicitur porcus, vel aliud animal esse immundum: sed cum adiunctione hac: *Erit vobis immundum*, id est, secundum phrasim hebraicam, erit vobis prohibitus: quem sensum textus ipse declarat, dum subiicit: *De carne eorum nolo vos comedere.* Ergo causa prohibendi nonnullos cibos in veteri lege, referenda est, secundum Augustinum, ad significationem & figuram. Hanc ipsam causam latius explicatam videre licet apud Aristeam in historia de translatione scripturæ à LXXII. interpretibus facta Chrysostomus arbitratur plures cibos esse Iudæis vetitos ad nimietatem deliciarum amputandam. Vulgò appellatus Ambrosius putat, id esse factum ad contundendam duritiam, & coërcendam peruicaciam Iudæorum.

Cur in lege veteri plures cibi vetabãtur, tãquam immundi.

Leuit. 11. & Deut. 14.

Aristeas.
S. Chrysost.
S. Ambrosius

SECVNDA DISPVTATIO.

De conscientia errante, siue erronea, an ea obliget hominem.

SVPER ILLIS VERBIS APOSTOLI:

Versu 14. Nihil commune per ipsum: nisi ei, qui existimat quid commune esse, illi commune est.

His

His verbis docet nos Apostolus, etsi nullus cibus sit immundus in lege Euangelica, nec sua natura, vt quidam dixerunt hæretici, nec propter significationem quandam aliquarum rerum, quemadmodum plures in veteri lege cibi dicebantur immundi; posse tamen fieri, vt alicui, propter errorem conscientiæ, cibus aliquis fiat immundus, si putet eum esse immundum, nihilominùs tamen contra iudicium rationis, & conscientiæ suæ, comedat eum: isti enim fit cibus ille immundus, non quòd conscientia errans cibum ex non immundo possit facere immundum: sed quia comedens cibum, quem putat esse immundum, & diuina lege vetitum, periode peccat, quasi comederet cibum reuera immundum, & lege diuina interdictum. Ex hoc igitur Apostoli loco Theologi docent, ac probant, conscientiam erroneam obligare hominem, non quidem ad agendum secundum eam; sed ad non agendum contra eam: agens enim contra conscientiam, etiam errantem, peccat. Quæ Theologorum doctrina, quo planiùs, & pleniùs intelligatur, quatuor ad præsens quæstiones, sed cursim, ac strictim tractandæ sunt. 9.

Prima quæstio est hæc: Si conscientia errat in eo, quod dictat homini, cur obligat hominem ad sequendum eius dictamen, non agendo contra ipsam, vt si dictat, agere aliquid esse peccatum, quod reuera non est peccatum, qui contra illud dictamen conscientiæ id agat, sine peccet. Verùm rationem eius rei reddere in promptu est. Actiones enim hominis, quantum ad bonitatem, & prauitatem, æstimantur ex voluntate, ex qua proueniunt; voluntas mouetur ab obiecto cognito, in id enim fertur voluntas, quod ei facultas cognoscens repræsentat, & inde actionis species, & qualitas spectatur, & sumitur. Si ratio igitur iudicet, & conscientia dictet aliquid esse peccatum, & nihilominùs tamen ad id volendum feratur voluntas, & ad id agendum homo tendat, liquet profectò, eum hominem deliberatam habere peccandi voluntatem; quocirca eius actio à tali voluntate profecta, peccatum erit. Ob eandem quoque causam si quis, quod est peccatum veniale, putet esse mortale; eoque manente iudicio, id admittat, proculdubio, quia elegit peccare mortaliter, committit peccatum mortale. Verùmtamen, si quis post factum opus tunc primùm conscientiam habeat erroneam, illud fuisse peccatum, non ideò illud efficitur peccatum; quia voluntas non informatur ex apprehensione, & iudicio sequenti, sed præcedenti. 10. *Cur, & quando obliget conscientia errans.*

Altera quæstio: Si quis iudicet, aliquid necessarium esse ad salutem animæ, quod per se est illicitum; exempli gratia, si quis adeò esset corrupti iudicij, & peruersæ mentis, vt omnino persuasum haberet, se peccare mortaliter, nisi furetur; quæritur, an si iste agat contra conscientiam suam adeò erroneam, peccet mortaliter. Videtur enim peccare, tum quia lex DEI prohibens furtum, fortiùs obligat, quàm conscientia erronea: tum etiam, quia esset alioqui homo ita perplexus, vt siue furaretur, siue non furaretur, necessum esset ipsum peccare: quod videtur absurdum. Et ad hoc confirmandum, valere illud videtur, quod scribit Augustinus Sermone sexto de verbis Domini: Inferioris, inquit, potestatis præceptum non obligat, si contrarium sit præcepto potestatis superioris; sicut si Proconsul iubeat aliquid, quod vetat Imperator. Cùm igitur conscientia errans dictat aliquid contrarium præceptis DEI, cuius est summa potestas, dictamen istud rationis, & conscientiæ errantis, non potest hominem obligare. 11. *S. Augustin.*

Sed ad hoc respondendum est, etiam in per se malis, & illicitis erroneam conscientiam obligare ad non agendum contra ipsam. Causa enim, cur ali- *Vtrum agës contra conscientiam di-*

 quando

Bantem aliquid esse aestimans, quod est per se illicitum, peccet.

quando conscientia errans obligat, ea est, quòd qui agit contra talem conscientiam, conuincitur habere voluntatem peccandi: quare si quis putans non furari, esse peccatum mortale, eligat non furari, proculdubio deliberatam habet peccandi voluntatem, atque ideò peccat. Pro quo facit, quod docet Paulus hoc loco: manifestum enim est, quod discernere inter cibos, tanquam quid necessarium ad salutem, erat planè illicitum. Apostolus tamen ait, si quis haberet conscientiam, quòd oporteret discernere cibos, abstinendo ab eis; & tamen agens contra conscientiam suam, non discerneret, sed comederet, eum peccare non minùs, quàm si manducaret reuera immundum, & illicitum. Nec valida est prior obiectio contra hoc: non enim conscientia dictat aliquid esse agendum, vel fugiendum, nisi quia credit esse contra legem DEI: lex enim DEI non applicatur nostris actibus, nisi per conscientiam nostram. Sententia igitur illa Augustini tunc habet locum, cùm manifestè cognoscitur, inferioris potestatis præceptum esse contrarium præcepto superioris potestatis. Si quis verò crederet, præceptum Proconsulis, esse Imperatoris præceptum, contemnendo Proconsulis præceptum, contemneret vtique præceptum Imperatoris. Ad eundem quoque modum si quis cognosceret, quòd ratio humana, & conscientia dictat aliquid contra præceptum DEI, non teneretur rationem sequi: sed tunc ratio non esset ex toto errans. Quando autem ratio errans proponit aliquid vt præceptum DEI; tunc idem est contemnere dictamen rationis, atque præceptum DEI. Quod autem obiiciebatur de perplexitate hominis, facilem habet solutionem: Licèt enim nemo simpliciter sit perplexus, ex suppositione tamen nihil prohibet aliquem esse perplexum. Exempli causa, Sacerdos simoniacus, siue celebret, siue non celebret Missam, quo tempore tenetur ex præcepto celebrare, peccat mortaliter; non tamen est simpliciter perplexus, quia potest simoniæ peccatum abiicere, & ita sine peccato celebrare. Similiter, qui conscientiam habet erroneam, potest eam deponere, & sic à peccato abstinere.

Quomodo aliquis esse perplexus, & perplexitatem auferre queat.

12. Tertia quæstio: Non dicitur quispiam scandalizare proximum, qui bonum opus facit, ex quo tamen alius vel inscitia, vel sua culpa scandali occasionem capit. Legimus enim apud Matthæum cap. 15. dicentibus Apostolis, Pharisæos propter verba quædam CHRISTI fuisse scandalizatos, CHRISTVM Dominum non curando eorum scandalum, respondisse: *Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum.* Cùm igitur non discernere cibos, more Iudaico, in lege Euangelica bonum sit, non erat omittendum propter aliorum scandalum, qui peruersam habentes conscientiam, errabant circa fidem, putantes eiusmodi ciborum discretionem esse necessariam ad salutem; alioqui etiam Catholicis abstinendum fuisset olim à carnibus, & à matrimonio, ne scandalizarent plures Christianos, qui hæc damnabant; cùm tamen tantum abest, vt ab illis propter istos abstinendum esse iudicauerit Ecclesia Catholica, vt contrà potiùs istam eorum sententiam ipsa condemnauerit.

Locus Matthæi cap. 15.

Sed ad hoc respondendum est, fieri posse, vt quis dupliciter alium scandalizet: vel faciendo id, quod est verè malum; vel id, quod licet per se non sit malum, apud alios tamen habet speciem mali. Apostolus enim prioris epistolæ ad Thessalonicenses, cap. vlt. monet eos, vt abstineant se ab omni specie mali. Verùm duplex est genus hominum, apud quos aliquid potest habere speciem mali: alij enim sunt ab Ecclesia Catholica separati, vt hæretici: alij sunt in ipsa Ecclesia, & ab ea tanquam infirmi tolerantur; & hi sunt, quos Apostolus hoc loco non vult contemni, & scandalizari, sed potiùs compatiendo eorum infirmitati, tolerari, qui putabant legalia esse obseruanda; & tantisper ab Ecclesia tolerabantur,

bantur, dum doctrina Euangelica sufficienter esset in mundo euulgata, & accepta. Quocirca non erant comedendi cibi lege vetiti, cum tanto eorum scandalo. Hæreticorum alia ratio est: isti enim non tolerantur ab Ecclesia, sed ab ea reprobantur, atque damnantur, vt eorum scandalum nullo modo curandum sit; in illos scilicet dici verè potest illud Domini: *Cæci sunt, & duces cæcorum.* Matth. 15. 31.

Quarta quæstio: Cùm etiam illo tempore licitum esset Christianis vti promiscuè, & indifferenter quibuslibet cibis, si ob aliorum scandalum erat ab illis abstinendum: esset ab omnibus licitis abstinendum, si subesset scandalum alicuius: quare non liceret homini Christiano sua repetere ab alio, cum scandalo proximi. At enim duplex est scandalum: alterum prouenit non ex ignorantia, vel infirmitate, sed ex malitia; quale erat Pharisæorum scandalum ob CHRISTI verba: & huiusmodi scandalum CHRISTVS & verbis, suoque exemplo docuit nos contemnere. Matth. 15. Alterum est scandalum proueniens ex infirmitate, & ignorantia, quod Theologi appellant scandalum pusillorum; & huiusmodi scandalum nequaquam est contemnendum, cùm Dominus dixerit, vt refert Matthæus cap. 18 *Videte, ne contemnatis vnum ex his pusillis.* Huius scandali vitandi causa debet Christianus vsum etiam licitarum rerum tantisper omittere, Locus Matthæi cap. 18. quoad reddita ratione ipsum auferat proximo: quòd si exposita ratione permaneat ille in scandalo suo, cùm iam id non proueniat ex inscitia, vel infirmitate, sed à malitia proficisci videatur, tanquam scandalum Pharisaicum, minimè curandum est.

TERTIA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Non ergo blasphemetur bonum nostrum: non est enim regnum DEI esca, & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in SPIRITV Sancto. Versu 17.

DEHORTATVS fuerat Romanos superioribus verbis Apostolus ab Euangelicæ legis libertate vtendo, in comedendis promiscuè, atque indifferenter quibuslibet cibis cum aliorum infirmorum Christianorum scandalo, vel spiritali detrimento; nunc huius rei duas valdè graues affert rationes: quarum alteram exponit paucis illis verbis; *Ne blasphemetur bonum nostrum:* alteram verò illis proximè sequentibus: *Non est enim regnum DEI esca, & potus,* &c. Dupliciter autem declaratur, quod sit bonum nostrum, quod Apostolus non vult blasphemari. Quodnã sit bonũ nostrũ. Chrysostomus interpretatur fidem, & futurarum præmiorum spem. Bonum, inquit, Chrysost. appellat hoc loco Apostolus fidem, aut futurum præmiorum spem, aut perfectam pietatem; quasi dixerit Apostolus: Tu, qui cum scandalo abuteris Euangelica libertate comedendi quoslibet cibos, & fratrem tuum contristas, atque scandalizas, & ipsam doctrinam, & gratiam, & donum DEI blasphemare facis.

Bonum

Bonum enim nostrum est dilectio fraterna, charitas, vnitas, mutua animorum inuicem colligatio, cum pace, ac mansuetudine conuictus, & conuersatio. Sic Chrysostomus. At verò secundum Anselmum, & B. Thomam, bonum nostrum appellauit Apostolus Euangelicam libertatem non discernendi cibos, sed quoslibet indifferenter comedendi: quam libertatem cùm nonnulli Christiani in scandalum, & perniciem aliorum vsurparent, reddebant eam obnoxiam maledictis, & blasphemiis multorum dicentium, eam non esse libertatem spiritus, sed licentiam carnis. Posset etiam per istud bonum nostrum intelligi id, quod est tanquam substantiale, ac principale disciplinæ, ac religionis Christianæ: vt significet Apostolus, non esse nobis committendum, vt propter libertatem istam non discernendi cibos, quæ est in Christianismo bonum quoddam accidentarium, id, quod est principale bonum in Christiana religione, vituperetur, & blasphemetur ab aliis.

Anselmus, & S. Thom.

15. *Anselmus.*

Illud porrò, quod sequitur: *Non est regnum* DEI *esca, & potus*, &c. Ita explanat Anselmus, regnum DEI, propter quod laboramus, & currimus, neque per escam, neque per potum constat: sunt enim hæc aliena à regno DEI, & ab illa sanctorum futura conuersatione; non erunt ibi carnales epulæ, sed iustitia, & pax, & gaudium in SPIRITV Sancto. Quocirca oportet nos has præcipuè virtutes colere, & in eis exerceri, quæ nobiscum possint ad æternum regnum cœlorum transire. Has verò tres virtutes idcirco posuit, quod ad intentionem suam, & ad Romanorum correctionem specialiter conferre videbat: iustitiam quidem, vt nemo faciat alij, quod sibi non vult fieri, & quod sibi quoque cupit fieri, faciat & aliis. Pacem, vt illis quies, & concordia sit, non contentio, & discordia. Gaudium, vt quisque bonis fratris sui perinde gaudeat ac suis. Et huiusmodi virtutes sunt regnum DEI, quoniam in eis consistit regnum supernæ beatitudinis. Vel quia DEVS in præsenti vita regnat in illis, in quibus sunt huiusmodi virtutes. Sic Anselmus.

16. *Quid vocetur hoc loco regnũ Dei, ex B. Thoma.*

Nec dissimilis est B. Thomæ interpretatio, dicentis regnum DEI hîc vocari id, per quod principaliter DEVS regnat in nobis, & per quod ad regnũ ipsius peruenimus: de quo scilicet dictum est Matthæi 6. *Adueniat regnum tuum.* Regnat porrò DEVS præcipuè in Spiritu hominis, secundum illud Ioan. 4. *Spiritus est* DEVS, *& eos, qui adorant eum, in Spiritu, & veritate adorare oportet.* In Spiritu autẽ sunt intellectus, & volũtas. In his igitur DEVS regnat per fidem, spem, & charitatem. Esca verò, & potus, & alia quælibet bona corporalia, vel externa per se non pertinent ad regnum DEI, sed ea duntaxat ratione, vt ordinantur ad interiora bona hominis, in quibus consistit regnum DEI, secundum illud Luc. 17. *Regnum* DEI *intra vos est.* Pertinet autẽ ad regnum DEI, istiusmodi bonorum exteriorũ vel inopiam æquo animo tolerare, vel eorum abundantia modestè ac temperanter vti. verissimum est itaque illud Apostoli 1. ad Corinthios 8. *Esca nos non commendat* DEO: *neque enim si non mãducauerimus, deficiemus: neque si manducauerimus, abundabimus.* Sed illud nos commendat DEO, quod de se dixit Apostolus: *Scio & abundare, & penuriam pati.*

Locus 1. ad Corinth. 8. Ad Philip. 4

17. *Quid hoc loco sit iustitia, pax, & gaudium, & cur hæc dicantur esse in Spiritu Sancto.*

Vocatur autem hoc loco iustitia, recta voluntas reddendi vnicuique quod suum est, de qua scriptum est Matth. 6. *Primùm quærite regnum* DEI, *& iustitiam eius.* Pax verò opus, & effectus est iustitiæ: nam sicut in iustitia causa est discordiæ, & perturbationum in humana societate: ita cultus & administratio iustitiæ tam priuatim, quàm publicè causa est pacis & tranquillitatis. Rectè igitur dictum est Isaiæ 32. *Opus iustitiæ, pax.* Iam verò gaudium, quod vocat hîc Apostolus, refertur ad modũ, quo iustitiæ opera facere oportet, promptè videlicet,

& cum

& cum voluptate, & gaudio. Vt enim docet Aristoteles in primo Ethicorum: *Aristoteles.* Non est iustus, qui iustitiæ operatione non gaudet: & sicut vmbra sequitur corpus in luce positum: ita voluptas & gaudium consequitur actionem hominis cum virtute, siue iustitia perfectam. Denique addit Paulus: *In* SPIRITV *sancto.* Est enim etiam impiorum, & infidelium nonnulla iustitia, & pax, & *Ad Rom. 5.* gaudium: sed hæc fucata sunt, & inania, & fugacia, & quorum finis & exitus sit hominis exitium: Vera iustitia à SPIRITV sancto est: vera pax ab ipso etiam est: verum quoque, ac solidum, & perpetuum gaudium non aliunde, quàm à SPIRITV sancto contingit homini. Per SPIRITVM etenim sanctum diffunditur Charitas in cordibus nostris: Charitas autem gaudium parit, illud videlicet gaudium, de quo dixit Dominus. *Et gaudebit cor vestrum, &* *Ioan. 14.* *gaudium vestrum nemo tollet à vobis.* Vnde Apostolus dixit 1. Corinth. 13. *Charitas non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati.* Et ad Galatas 5. *Fructus,* inquit, SPIRITVS *est charitas, gaudium, pax.* Illud igitur: *In* SPIRITV *sancto,* *Lo. us epistolæ ad Galat. c. 5.* denotat & causam efficientem veræ iustitiæ, pacis, & gaudij, qui est SPIRITVS sanctus, & item qualia ista esse debeant, non corporalia videlicet sed spiritualia, iustitiam dico, & pacem, & gaudium, quæ in SPIRITV, & secundum Spiritum potissimum constant. Atque hæc tria imperfectè quidem habentur in hac vita, in cœlis verò plenè ac perfectè: ibi namque iustitia erit sine vlla peccati labe: ibi pax erit sine vlla perturbatione, secundùm illud Isaiæ 32. *Sedebit populus in pulchritudine pacis, in tabernaculis iustitiæ.* Ibi erit gaudium perfectum, sicut Isaias dixit cap. 35. *Gaudium & lætitiam obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus.*

Ergo illorum Apostoli verborum; *Regnum* DEI *non esca & potus,* &c. Germana huiusmodi est sententia: vsus promiscuus ciborum, ob libertatē Euangelicam, vel vsus quarumlibet rerū indifferentiū, non est substātiale, ad principale bonū Christianæ religionis: hoc enim potissimùm cōsistit in obseruatione, atque exercitatione iustitiæ, qua & DEO debita præstatur reuerentia, & obedientia, & tribuuntur proximo quæ ei debita sunt: præterea in conseruatione pacis, id est, in pacifico cū aliis hominibus conuictu, & cōuersatione: ac demum in gaudio, & lætitia, quam parit pax: hæc enim, quæ à Spiritu sancto donantur nobis, principes tenēt partes Christianę virtutis, ac perfectionis. Ex hoc igitur loco licet intelligere hoc esse discrimē inter res per se indifferentes, & inter res per se necessarias ad regnum Dei, id est, vt DEVS regnet in nobis: quod has, nullo vnquā tēpore, nulláque de causa, vel ratione licitū est omittere, quoniam in hisce rebus regnū DEI, secundum substantiā suam collocatū est: illas verò, nefas non est interdū prætermittere; sunt enim velut quiddam accidentarium, quod & adesse, & abesse potest sine detrimento regni DEI: quare hæc potiùs, quàm illa, Christianis amanda, sectanda, & vrgenda sunt.

Ex his porrò, quæ dicta sunt, satis apparet, hanc Pauli doctrinā minimè aduersari legibus Ecclesiasticis de abstinentia, & delectu ciborum, vel obseruatione aliarū rerum indifferentium Apostolus etenim id tantum agit hoc loco, vt doceat doctiores ac firmiores Christianos, vsum libertatis Euangelicæ in non discernendis cibis, posse ad tempus prætermittere sine vllo detrimento regni DEI: quinetiam vbi timetur aliorum scandalum, & spirituale damnum, prætermitti ab ipsis debere: esca enim, vt dixit idem Apostolus, nos non cōmendat DEO. Quod si quispiam peruicaciter contēdat, hanc Pauli Doctrinam pariter esse accipiendā de abstinentia atque vsu ciborū, vt doceat neque in vsu, neque in abstinentia ciborū positum esse regnum DEI: etiamsi id detur,

Repellitur calumnia hæreticorū aduersus Ecclesiasticam ciborum abstinentiam.

non tamen ea doctrina legibus Ecclesiæ de obseruatione ieiuniorum repugnat:nam etsi in eiusmodi rebus per se ac primariò, non versatur regnum Dei:negari tamen non potest in eisdem rebus ea ratione consistere,vt per abstinentiam siue spontè susceptam,siue nobis præscriptã atque indictam, Deo subiiciamur: dum videlicet per eã cupiditates carnis frenamus atque domamus,dum quæ in Deum delinquimus,in nobis ipsi,per abstinentiam vindicamus:dum per eam Spiritum nostrum expeditiorem & alacriorem reddimus ad cultum,& obsequium Dei:hoc namque modo assumpta abstinentia, actus est virtutis:quod quia non animaduertunt hæretici,propterea & falluntur ipsi & fallunt alios,vituperando,& damnando ieiuniũ Ecclesiasticũ.Considerant enim illud,vt est nuda quædam abstinentia,non ad aliud maius bonum relata, nec vt est imbuta fide & charitate: cuiusmodi ieiunium cõstat esse rem indifferentem,nec pertinere ad regnum Dei, nec Deo nos commendare, & acceptos facere.

20 *In Melanchthonem.* Philippus Melanchthon non negat, ieiunij, & rerũ indifferentiũ obseruationem posse homini prodesse,& cõducere ad cultum Dei,non tamen,inquit, immediatè,sed mediatè:facit enim ieiunium, vt homo sit aptior ad fundẽdas preces,in quibus est cultus Dei.Sed impium,inquit,esset,si quis vellet per ieiunium placare iram Dei,vel satisfacere Deo, vel colere,& honorare Deum. At enim Melanchthoni aduersatur diuina Scriptura: Lucas nẽpe in 2.cap.sui Euangelij de Anna vidua scribit:*Non discedebat de templo ieiunijs,& obsecrationibus seruiens nocte ac die.*Pro illo *seruiens*: Græcè est, λατρεύουσα: quod verbum significat exhibere cultum,Dei proprium,eíque soli debitũ. Præterea in actis Apostolorũ c.13.ita scriptũ est:*Ministrantibus illis Domino,& ieiunantibus,dixit Spiritus sanctus.*Græcè est,λειτουργούντων,quod significat operari sacris,siue debitũ esse rei sacræ.Nec aliter profectò ieiunasse legitur Dauid li.2.Reg.c.12. nec Iudith,nec Esther,nimirũ ad placandã irã Dei,&misericordiã eius impetrandã.

Locus Lucæ cap.2. Euangelij, & cap.13. Actorũ Apostolorum.

Iudith. Esther.

S. Basilius. Chrysostomus. Hieronymus. Basilius in homilia de ieiunio ait,nos per ieiunium satisfacere Deo.Chrysostomus de Hebdomada sancta,ponit ieiuniũ inter illa,quæ offeruntur Deo. Hieronymus damnat similẽ errorem in Iouiniano, & ostendit Scripturas ab eo citatas contra ieiunium, tanquam rem per se indifferentem, nihil valere cõtra ieiuniũ Ecclesiasticum,vtpote susceptum eo fine,vt corpus dometur, & subiiciatur spiritui,& spiritus ipse expeditior,& alacrior euadat ad cultum Dei,& vt ira Dei placetur,atque ei satisfiat pro peccatis admissis. Quòd si ieiunium ea ratione, vt diximus, vsui patum ad Dei cultum, & honorem non pertineret,nec Christus Dominus quadraginta diebus ieiunasset,Matt.4.nec amoto sponso ieiunãdum nobis esse prædixisset Matt.9.nec rectam ieiunandi rationem,& modum salutarem,atque Deo gratum docuisset Apostolos Matthæi 6.Nec,vt suprà diximus,Anna prophetissa laudaretur in Scriptura,quòd in ieiuniis multo tempore seruisset Domino.

21 *Differentia multiplex inter Iudaicam ciborum abstinentiam, atque Ecclesiasticã.* Inter abstinẽtiam autem ciborum Iudaicam & Ecclesiasticam plurimum interest.Illa enim,post Euangelium Christi in mundo promulgatũ, exoleuit, nec vim obligandi habuit: at post id temporis Ecclesiastica ieiunia, per ipsius Ecclesiæ auctoritatem,in vsu & præcepto esse cœperunt. Deinde, abstinentia illa Iudaica,erat tantùm cæremonialis,& tãquam cæremonia quædã obligabat Iudæos:erat enim instituta non castigandi & macerãdi corporis gratia,in remedium concupiscẽtiæ:caro enim bouina,& arietina, & vitellina Iudæis per legẽ concessa, nõ minus plenè ac delicatè corpus nutriebat,quàm porcina caro eis vetita:abstinentia verò ciborum Ecclesiastica, non in damnationem

nationem, & odium ciborum, quasi per se immundorũ, nec propter significationem & figuram aliarũ rerum instituta est: sed propriè ordinata, & relata est ad macerationem & afflictationẽ corporis, vt ita & tentationibus diaboli facilius resisti possit, & cupiditates carnis frangi, & vitia superari queant. Adhæc, Iudæorum illa à cibis abstinentia, erat perpetua, & omni tempore obligans: nostra verò ieiunia, hec sunt perpetua, sed aliquod tempus. Iudaica quoque obseruatio ciborum nullam admittebat dispensationem, sed generaliter, & inuiolabiliter obstringebat omnes: in ieiuniis autem Ecclesiasticis, vel sanitatis, vel alius cuiusque necessitatis causa, facile dispensatur. Videat lector B. Augustinum de moribus Ecclesiæ capite 33. Quæ autem Apostolus hoc loco disputat de vsu ciborum, & quod regnum DEI non sit esca & potus, ea nihil facere aduersus delectum, & abstinentiam ciborum in Ecclesia Catholica vsitatem, etiam Caluinus & Beza in suis commentariis in hanc epistolã agnouerunt: quippe qui in huius loci tractatu, explicatuque nullum super hac re verbum fecerunt: cæteroqui soliti vndecunque occasionẽ rapere carpendi ritus & consuetudines Ecclesiæ Catholicæ.

QVARTA DISPVTATIO. *Versu vlt.*

SVPER ILLIS VERBIS:

Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

An hac Apostoli sententia opinionem adiuuet eorum, qui putarunt, omnia quæ agunt infideles sine speciali aliquo DEI auxilio, esse peccata. 21.

SI omne, quod non est ex fide, vt ait Apostolus hoc loco: peccatum est, cùm homo infidelis nihil agat ex fide, cuius est prorsus expers: quicquid is aget, peccatum erit. Et hæc quidem fuit sententia Gregorij Ariminensis, qui libro secundo sententiarum dist. 26. 27. & 28. longissima disputatione probat, omnes actiones, & opera infidelium, citra speciale aliquod DEI auxiliũ facta, esse peccata. Cui Capreolus ibidem ad stipulatur, etiam B. Thomæ hanc opinionem assignans. B. Martyr Roffensis aduersus trigesimum sextum articulum Lutheri disputans, hanc ipsam fuisse censet Patrum Doctrinam. Ambrosius item Catharinus in commentariis suis in librum Genesis, super caput secundum eius libri pugnaciter hanc opinionem defendit, & contraria ei rationes, præcipuè allatas à Dominico Soto lib. 1. de Natura & Gratia dissoluere conatur. *Grego. Ariminensis. Capreolus. Roffensis. Catharinus.*

Triplex autem est huius sententiæ firmamentum: vnum in nonnullis scripturæ testimoniis: alterum in sententiis aliquot B. August ini: tertiũ in ratio- *Testimonia scriptura pro Gregorio.*

QVINTA DISPVTATIO.

Refellitur supradicta sententia.

SED profectò incredibile, & perabsurdum est dicere, hominem, cuius natura est esse animal rationale, non posse facere bonum morale, quod est maximè consentaneum rationi naturali, nec facultatem eius excedit, sed ei maximè, vt ita loquar, proportionatum est: 26 pugnant enim inter se, hominem esse naturæ rationalis, & non posse facere aliquid secundum rectam rationem. Sanè Deus cuilibet rei naturali indidit facultatem naturalem perueniendi ad suum finem, & perfectionem naturalem. Quis igitur, credat hanc homini, omniũ naturalium rerũ præstãtissimo, esse denegatam? At qui finis naturalis hominis est viuere secundum rectam rationem; Enimuerò respuit animus credere, posse hominem naturali sua facultate dare malo fine eleemosynam pauperi: & non posse ei dare, bono fine ex, naturali commiseratione videlicet, vel amore ipsius honestatis, vel etiam propter Deum naturaliter cognitum, vt conditorem omnium, atque vltimum hominis finem. In Conciliis certè Ecclesiasticis, vt Meleuitano, Arausicano, & Tridentino, in quibus subtiliter, & diligenter, accuratéque disputatũ est, an possit homo naturali facultate liberi sui arbitrij facere bonum aliquod; conclusum & decretum est, sine speciali auxilio Dei, nullum posse ab homine fieri bonum, quod pertineat ad gratiam iustificationis, & ad piè viuendum: posse autem ab eo fieri bonum aliquod morale, ob naturalem quandam & humanam honestatem nunquam est negatum, vel in disceptationem adductum. Sine causa igitur auctores isti hoc negant, aduersantes non solùm Philosophorum omnium opinioni, sed etiam communi omnium hominum sensui ac iudicio.

Posse hominem infidelem facere bona opera moralia.

Cõcilium Meleuitanum, Arausicanum, Tridentinum.

27 Atque hoc ipsum indicare voluit Apostolus secundum multorum, atque grauium auctorum interpretationem, cùm in secundo capite huius epistolæ dixit: *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt.* Et Dominus noster apud Matthæum capite. 5. *Si diligitis,* inquit, *eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & Publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres vestros tantùm, quid amplius facitis? nonne & Ethnici hoc faciunt? Estote ergo, vos perfecti, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est.* Quibus verbis significauit Dominus, se non vituperare istiusmodi officia, quæ propter humanam honestatem, vel naturales necessitudines bonis ac malis communes fiunt: sed ista esse imperfecta, vt quæ non proueniant ex vero Dei amore, qui non solùm ad amicos, & cognatos, verùm etiam alienos atque inimicos pertinet. Hoc etiam spectasse videtur Apostolus in illis suis verbis, quæ sunt in capite quarto huius epistolæ: *Si Abraham,* inquit, *ex operibus iustificatus est: habet gloriam, sed non apud DEVM,* vbi ostendit se non damnare, humanam iustitiam; quæ fit sine speciali gratia Dei, per naturale lumen rationis, & facultatem liberi arbitrii: sed asserere, illã imperfectã esse, & quod attinet ad faciendũ hominem iustũ coram Deo, prorsus inualidam, ac nullius momenti.

Testimonia scriptura.

28 *Augustini testimonia.* B. porrò Augustinus, cuius sententiam, tanquam firmissimum opinionis suæ præsidium, maximè iactitat, & venditat Gregorius, idem quoque sensit, & scriptum ac testamentum reliquit. In libro enim de spiritu & littera cap. 27. hunc in modū scribit Si autem qui naturaliter faciunt, quæ legis sunt, nōdum sunt habendi in numero eorum quos Christi iustificat gratia, sed eorum potius quorum etiam impiorum nec Deum verum veraciter, iusteque colentium, quædam tamen facta vel legimus, vel nouimus, vel audimus, quæ secundū iustitiæ regulam, non solùm vituperare non possumus verū etiam meritò, rectèque laudamus quanquā si discutiatur quo fine fiant, vix inueniuntur, quæ iustitiæ debitā laudem, defensionéque mereantur: verū etiam non vsque adeò in anima humana imago Dei, terreno um affectuū labe detrita est vt nulla in eà velut lineamenta extrema remanserint: vnde meritò dici possit, etiam in ipsa impietate vitæ suæ homines facere aliqua legis, vel sapere. Et paulò infrà. Sicut, inquit, non impediunt à vita æterna iustū, quædā peccata venialia, sine quibus hæc vita non ducitur: Sic ad salutē æternā nihil prosunt impio aliqua bona opera, sine quibus difficillimè vita cuius libet, etiā pessimi hominis inuenitur. Et paulò infrà: Si facientes naturaliter quæ legis sunt, non illi sunt intelligendi, qui pertinent ad gratiam Mediatoris: sed illi potius, qui cum Deum verū vera pietate non colant, habent tamen quædā opera bona in vita impia. &c. Hæc Augustinus qui propterea dixit, si bona opera impiorū discutiatur, quo fine fiat, vix inueniri quæ iustitiæ debitam laudē mereantur, quia non omnia opera infidelium, quæ, secundum externam speciem, videntur & censentur bona, sunt reuera bona: cùm pleraque eorum fiant ab illis non bon ofine, sed vel obcultum suorum Deorū, vel gloriæ, aut lucri causa: Non tamē negauit Augustinus, posse fieri ab illis bona opera etiā bono fine vnde non dixit (non inueniuntur) sed vix inueniuntur. Vel hoc dixit quia cū illa bona opera non referantur ab illis in verum Deum, tanquam vltimū finē, non possunt dici simpliciter bona, nec veræ, & perfectæ virtutis rationē habere: quamobrem Augustinus dixit ea debitam iustitiæ laudem non mereri.

29 *S. Chrysost.* Beatus etiā Chrysostomus, vt refert Gratianus de pœnitētia distinctione 3. c. Quid ergo, hanc putat esse causam, ob quam aliqua prospera malis contingāt, & aliqua bonis aduersa eueniant: quia nō potest esse quis adeo malus, quin aliqua bona opera faciat, propter quæ temporali aliqua prosperitate remuneretur à Deo: nec est quis adeo bonus, quin interdum aliquid mali agat propter quod temporali aliqua aduersitate puniatur. Similia scribit S. Gregorius existimans, ideo Abrahā dixisse diditi Epuloni: *Recepisti bona in vita tua*, quia gesserat ille dum viueret, aliquod bonum quod in præsenti seculo erat remunerandum. Verba Gregorii lubet hic adscribere, ea verò sunt huiusmodi *Ista* fratres mei sententia pauore potius indiget, quàm expositione. nam si qui vestrū in hoc mundo, exteriori boni aliqud accepistis, ipsum, vt ita dicam, bonū exterius quod accepistis pertimescere debetis: ne vobis pro quorundā vestrorum bonorum actuum recompensatione sit datum: ne iudex hic bona exteriora restituat: ne honor hic vel diuitiæ non adiumentū virtutis, sed remuneratio sint laboris. Ecce enim cum dicitur. *Recepisti bona in vita* tua, indicatur, & diuesiste boni aliquod habuisse, propter quod in hac vita receperit bona: rursumque dum de Lazaro dicitur, quia recepit mala profectò mōstratur & Lazarus habuisse malum aliquod, quod in hac vita purgaretur: sed mala Lazari purgauit ignis: & bona diuitis remunerauit fœlicitas prçsētia vitç: illū pauppertas afflixit, & tersit istū abūdātia remunerauit, & repulit. Quicumque

S. Gregorius homelia 40. Luca 16.

ergo

ergo bona in hoc sęculo habentis, cùm vos bona egisse recolitis, valde de ipsis pertimescite: ne concessa vobis prosperitas, eorundem remuneratio sit bonorum. Hactenus ex B. Gregorio. Si DEVS igitur secundùm Chrysostomum, & Gregorium, bona quæ faciunt impij, remunerat in hac vita bonis aliquibus temporalibus; Deus autem non remunerat mala opera, & peccata; ergo non omnia quæ agunt impij, & infideles sunt peccata.

30 Cæterùm, quia putat Capreolus, quod sensit Gregorius Ariminensis, idem quoque B. Thomam sensisse, non ab re fuerit, vt ex aliquot scriptorũ S. Thomæ locis, contrariũ eius fuisse sententiã, euidenter ostendamus. Primus locus est in prima parte quæst. 23. art. 1. vbi docet, duplicem esse finem hominis: & vnum quidẽ esse qui excedit proportionem & facultatem naturæ eius: Et hic finis est vita æterna in Dei visioni consistens: alter finis est naturæ hominis proportionatus, quem homo potest attingere secundùm virtutem suę naturæ, & respectu huius non dicitur homo prædestinari à Deo, respectu illius finis supernaturalis: nam quia non potest ad illum per virtutem suæ naturæ peruenire, necesse est ad illum quasi à Deo transmitti: sicut sagitta à sagittante transmittitur ad signum, sic ibi S. Thomas. Si potest igitur homo per virtutem naturalem suam, consequi finem suum naturalem, hic autem consistit in perfecta operatione secundũ rectam rationem: nec ad istum finem per malos actus & peccata, sed per bonos actus morales peruenire potest: ergo potest homo, etiam infidelis per virtutem naturalem rationis, & voluntatis facere bonos actus, & opera moralia cum solo naturali Dei concursu.

S. Thomam putasse sine speciali auxilio Dei posse fieri bonũ aliquod morale etiam ab infideli.

Alter locus est in prima secundæ quæst. 65. art. 2, vbi disputans, vtrum virtutes morales possint esse sine charitate, concludit, virtutes morales ea ratione vt sunt effectrices boni in ordine ad finẽ naturalẽ hominis, posse per humana acquiri & sine charitate: Sicut, inquit, fuerũt in multis gẽtibus: at verò morales virtutes vt sunt operatrices boni in ordine ad vltimũ finẽ supernaturalem, (qua ratione perfectæ, & vere habent rationem virtutis) non possunt humanis actibus acquiri, nec possunt esse sine charitate: & tales sunt simpliciter virtutes, quia bene ordinãt hominẽ ad finem vltimũ simpliciter ipsius, & faciunt vere hominem bonũ: quales non sunt virtutes priori modo consideratæ: de quibus videlicet intelligendũ est illud Prosperi in libro sententiarum: Omnis virtus præter charitatem, potest esse cõmunis bonis & malis. Sic ibi S. Thom. Ergo si etiam in homine Gentili possunt esse virtutes morales per bonos actus eius morales acquisitæ: non igitur omnes actus & opera infidelium sunt peccata.

Prosper.

Tertius locus est in prima secundæ quæst. 109. art. 2. quo in loco disputans vtrum homo possit velle, & facere bonum sine gratia Dei, statuit, hominem in statu naturæ integrę, in quo à Deo creatus est, potuisse per virtutẽ naturæ suæ velle, & operari omne bonũ morale, quale in bonũ virtutis acquisitæ: in statu autem naturæ corruptę, in quo nũc est homo nõ posse ipsũ implere naturalibus suis viribus totũ bonũ morale: sed quia per peccatũ non est humana natura omninò corrupta, vt omni bono naturæ priuetur potest etiam in hoc statu per virtutẽ suę naturę aliquod particulare bonũ agere, sicut ędificare domos, plantare vineas, & alia huiusmodi. Hæc in eo loco S. Thomas. Quid apertius dici potuit contra Gregorii opinionem, quàm quod hic dictum est à B. Thoma? ille ait hominem sine speciali Dei auxilio nullum posse facere bonum morale: hic autem contradictoriam propositionem ponit, hominẽ videlicet per virtutẽ naturæ suæ, & cũ solo generali cõcursu Dei tãquã primi

momentis, posse facere bonum aliquod morale.

Quartus locus est in secunda secundæ quæst. 10. art. 4. vbi conceptis verbis tractatur ab eo hæc quæstio, quæ nunc à nobis agitatur, Vtrum omnis actio infidelium sit peccatum? Et hoc modo respondet: Infideles non possunt operari bona opera, quæ sunt ex gratia, & sunt meritoria: sed vero bona opera, ad quæ sufficit bonum naturæ, aliqualiter operari possunt: quare non est necesse, vt in omni suo opere peccent. Sicut enim habens fidem, potest aliquod peccatum committere in actu, quem non refert ad fidei finem, vel veniale, vel etiam mortaliter peccando: ita etiam infidelis potest aliquem actum bonum facere, in eo quod non refert ad actum infidelitatis.

Quintus locus est in commentario huius loci, declarando verba illa Pauli: *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Vbi ponit hanc quæstionem: Videtur, inquit, ex hoc loco, quod omnis vita & actus infidelium sit peccatum: Sicut contra omnis vita & actio fidelium, & iustorum est meritoria. Verùm ad hoc, inquit, respondendum est, quod aliter se habet fidelis ad bonum, & aliter infidelis ad malum. nam in homine fideli qui habet fidem charitate formatam, nihil est damnationis, vt suprà dictum est capite 8. in homine autem infideli simul cum infidelitate est bonum naturæ. Et ideo cùm homo infidelis ex dictamine rationis bonum aliquod facit, non referendo id ad malum finem, non peccat: non tamen opus eius meritorium esse potest, quia nec fide, nec gratia sit informatum. Et hoc est, quod dicitur in Glossa: Nihil bonum est sine summo bono (id est, nullum bonum meritorium est sine gratia Dei). Et illud item quod dicit: (vbi deest agnitio vitæ æternæ, & incommutabilis veritatis, quæ scilicet est per fidem, falsa virtus est, etiam in optimis moribus) in quantum videlicet non refertur ad finem beatitudinis æternæ. Hæc S. Thomas. Ex supradictis itaque locis clarissimè apparet, B. Thomam planè contrariam Gregorio Ariminensi habuisse sententiam.

SEXTA DISPVTATIO.

Soluuntur Gregorij argumenta: & primo respondetur ad testimonia sacræ Scripturæ.

RESPONDENDVM primò est ad testimonia sacræ Scripturæ: deinde ad auctoritates B. Augustini: denique ad rationem, qua suam Gregorius firmat sententiam. Ad primum illud testimonium: *Mala arbor non potest fructus bonos facere:* respondemus, hominem infidelem ratione infidelitatis, & aliorum peccatorum, quæ habet, esse malam arborem, atque ea ratione nullum factum bonum posse facere: Sed præter hæc infidelis habet bona naturæ sibi à Deo data, per quæ potest bonum facere vel naturale, vel morale. Si autem hoc responsum lectori non placet, sicut videtur non placuisse Augustino lib. 4. contra Iulianum cap. 3. potest etiam hac ratione responderi, per fructus bonos intelligi oportere bonos simpliciter, id est, acceptos Deo, & dignos vita æterna: quales fructus nec infidelis

nec fidelis etiam, qui charitatem non habet, facere potest. Ad secundum illud: *Si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Hic per oculum *Locus Matth. cap. 6.*
figuratè intelligitur intentio hominis respectu finis: Sed duplex est intentio, altera generalis, respectu totius vitæ, quæ pertinet ad vltimum finem, quem sibi quisq; designat, & cõstituit: altera est particularis in hoc, vel illo opere faciendo; quæ si praua fuerit, necesse est opus ex ea proueniẽs, licet per se malum non sit, malè tamen fieri. Si autẽ prior illa generalis intentio mala fuerit, erit quidem & homo ipse malus, & vita eius magna in parte mala; ea tamen non obstante, poterit iste homo particulare aliquod opus bona intentione particulari facere, vt dare eleemosynam pauperi ex commiseratione, & diligere, atque honorare parentes ex naturali quadam dilectione & reuerentia.

Ad tertium illud: *Coinquinatis & infidelibus nihil est mundum.* Apostolus eo lo- 35.
ci sermonem habet de cibis: nam tempore Apostolorum erant quidam Iudai- *Locus epist. ad Titũ ca. 1.*
zantes, qui etiam in lege Euangelica nonnulla ciborum genera pro immundis atque illicitis habenda Christianis esse arbitrabantur: hoc igitur Apostolus refellens, affirmat, omnia genera ciborum per se mũda esse, præsertim verò Christianis, gratia CHRISTI mundatis, & sanctificatis. Illud porrò quod subdit: *Coinquinatis & infidelibus nihil est mundum.* Secundũ B. Thomam, & Caietanum, *S. Thomas.*
accipiendum est, vt ipsi dicunt, formaliter, hoc est, ea ratione, vt illi sunt infideles & coinquinati. Verùm probabilior est interpretatio huius loci, quam tradit S. Augustinus libro 31. contra Faustum cap. 4. intelligit enim nõ agere ibi Pau- *Caietanus. S. Augustin.*
lum de eleemosyna, & aliis huiusmodi operibus, sed de cibis. Illi etenim, quos diximus, Iudaizantes, & infideles erant, quia prauas habebant opiniones rectæ fidei contrarias; arbitrabantur enim, etiam tempore gratiæ Euangelicæ, seruanda esse Christianis ciborum discrimina ad consequendam salutem, non discernentes tempus gratiæ CHRISTI, à tempore legis Mosaicæ; & isti erant etiam coinquinati, quia vitam agebant pluribus flagitiis inquinatam. Isti igitur siue ederent, siue non ederent eiusmodi cibos, semper malè agebant: Si enim non edebant, errore falsæ opinionis decipiebantur: sin autem edebant, contra conscientiam suam agentes, peccabant: & idcirco Apostolus adiunxit illud: *Sed inquinata est eorum mens & conscientia.*

Sequebatur quartum illud testimonium: *Omne quod non est ex fide, peccatum* 36.
est. Verùm super hoc separatim ac propriè disserendum est in proximè sequenti disputatione, eius autem loco ac vice respondeamus ad illud Domini nostri Ioannis 15. *Sine me nihil potestis facere.* Quibus verbis significatur, sine speciali *Locus Ioan. cap. 15.*
CHRISTI auxilio, nihil boni, qualecumque illud sit, posse fieri. Sed enim ad hoc dupliciter responderi potest: Primò illud, *nihil*, ex more diuinæ Scripturæ significare id quod sit gratum & acceptum DEO ad vitam æternam: Sic enim accepit Apostolus 1. ad Corinthios 7. dicens: *Circumcisio nihil est: & præputium nihil est; sed obseruatio mandatorum* DEI. Et eiusdem epistolæ capite 13. *Si charitatem autem non habuero, nihil sum*, & paulò pòst, *nihil mihi prodest.* Vel dici potest, illud, *nihil*, posse generaliter accipi: nam sine concursu DEI gener[illegible] nullum bonum potest fieri nec naturale, nec morale: sine speciali autem eius auxilio nihil potest fieri, quod sit gratum DEO, & dignum vita æterna.

SEPTI

SEPTIMA DISPVTATIO.

Respondetur ad testimonia sancti Augustini, & ad rationem Gregorij Ariminensis.

37. SEQVITVR vt ad B. Augustini auctoritates, quas nobis Gregorius opponit, breuiter respondeamus. At primò quidem verba illa B. Augustini ex tertio capite producta libri de spiritu, & littera: *Neque liberum arbitrium quicquam nisi ad peccandum valet si lateat veritatis via.* Negari non potest, quin difficilem habeant intellectum, & in speciem, valde Gregorij fauere opinioni videantur: Verùm quia S. Augustinus aliis in locis manifestè concedit (vt paulò infrà ostendemus, & suprà ostendimus) posse hominem sine gratia DEI, facere non solùm peccata, sed etiam bona aliqua, quæ ad præsentem vitam pertinent; necesse est locum hunc Augustini ad bonum sensum, & intelligentiam reuocare atque interpretari. Videtur igitur Augustinus istis verbis tantùm significare voluisse, liberum hominis arbitrium per se ad nullum bonum DEO gratum, & acceptum agendum valere: Valere autem ex se ad peccandum; non quidem tantum, quasi non possit quicquam facere quod non sit peccatum; sed vt plurimum, quia si opera eius pensitentur, pleraque sunt peccata; paucissima verò sunt bona, vt vocant, moralia: vt propter multitudinem peccatorum; & paucitatem bonorum operum moralium; dicatur, secundum communem loquendi morem hominum, etiam in sacris litteris minimè inusitatum, nihil valere nisi ad peccandum. Vel quia mox subiungit Augustinus. *Si lateat veritatis via.* Declarauit his verbis, si liberum arbitrium sit extra viam veritatis, vel diuinæ ac supernaturalis, vel naturalis atque moralis; nihil boni posse ipsum agere: quicquid enim ex falsa opinione & errore mentis homo facit, proculdubio malè facit.

38. *Duplex bonum hominis, secundū Augustinū.* Ad cætera B. Augustini testimonia hoc modo respondendum est. Duplex hominis bonum distinguit Augustinus: alterum est bonum simpliciter, & coram DEO, pertinens ad pietatem, & ad gratiam iustificationis, & vitæ æternæ: & huiusmodi est bonum, quod Augustinus in supradictis locis, quæ citat Gregorius, negat sine DEI gratia fieri posse. Alterum est bonum hominis, vt vocant, secundum quid; & coram hominibus, & ad humanæ vitæ bonum vsum, & virtutum moralium officia pertinens: atque huiusmodi bonum nusquam negauit Augustinus, ab homine, sine speciali DEI auxilio posse fieri. Hanc boni distinctionem apertissimè nonnullis in locis agnoscit, & admittit Augustinus. Omitto ad præsens quæ in tertio libro Hypognosticum scripta sunt his verbis: Est igitur liberum arbitrium: quod quisquis esse negauerit, Catholicus non est: & quisquis sic esse dixerit, vt sine DEO bonum opus quod ad eius sanctum propositum pertinet, incipere, ac perficere possit, Catholicus non est. Et in primo libro eiusdem operis scriptum est, humanam voluntatem per se inualidam esse ad incipiendum & perficiendum quodcumque bonum, pertinens ad DEVM, esse tamen

per se

per se idoneam ad faciendum mala, & bona quædam ad præsentem vitam pertinentia. In 4. libro contra Iulianum cap. 13. cùm Augustinus longa disputatione ostendisset, nullas esse veras in infidelibus virtutes, nulla eorũ bona esse opera, ne quem falleret ambiguitas illius vocis, *bonum*, denique in extremo illo cap. aperit quale ipse intelligat bonum ab infideli non posse fieri, hunc in modum scribens: Quoniam concedis opera infidelium, quæ tibi videntur bona, eos non ad vitam æternam, regnumque Dei perducere: Scito nos illud tantùm dicere bonum hominis, illam bonam voluntatem, illud opus bonum sine Dei gratia à nemine posse fieri, per quod solùm potest homo ad æternum Dei donum regnũque perduci. Omnia proinde cætera, quæ videntur hominibus laudabilia, videantur tibi virtutes veræ, videãtur opera bona, & sine vllo facta peccato: quod ad me attinet, hoc scio, quia ea non facit voluntas bona; voluntas quippe infidelis & impia, non est bona, dicantur secundum te huiusmodi voluntates arbores bonæ: sufficit mihi, quod apud Deum steriles sunt, & per hoc, non bonæ.

Hæc in eo loco Augustinus: Ex quibus dilucescit, vbicumque Augustinus negauit, bonum vllum ab homine sine gratia Dei posse fieri, non eum de bono, vt vocant, naturæ & moris: Sed de bono gratiæ ac pietatis Christianæ locutum esse. Hac autem ratione non modò opus, quod fit ab infideli, sed etiam quod ab fideli sine charitate fit, non censet bonum Augustinus. Sic enim in capite 18. lib. de gratia, & libero arbitrio scribit: Præcepta charitatis; tanta, & talia sunt, vt quicquid se putauerit homo facere bene, si fiat sine charitate, nullo modo bene fiat. 39.

Cur Augustinus dixerit virtutes infideliũ falsas esse virtutes.

Meritò autem negat Augustinus in infidelibus sine Dei gratia veras esse posse virtutes: veræ namque, ac perfectæ virtutes, nisi cũ aliis omnibus virtutibus, præsertim verò cum prudentia connexæ, constare non possunt: sine Dei autem gratia nemo virtutes omnes habere potest: quippe qui si gratia Dei careat, necessum sit passim eum offendere, & in plurima labi peccata. His accedit, quod vera virtus est, quæ bonum facit hominem ea præditum: sine gratia verò Dei, nemo verè bonus & iustus est, vt qui plurimis sit peccatis inquinatus. Nec quia Augustinus virtutes infidelium falsas appellat, ideo putandum est sensisse eum, illas esse peccata: Sed ideo ita eas vocauit, quod adeò sint imperfectæ, vt si cum Christianis virtutibus diuinitus homini iusto infusis comparentur, sint veluti imagines tantum & vmbræ virtutum: sicut licet aurichalcum sit falsum aurum, est tamen species quædam metalli per se bona.

40.

Explicatur Prosperi sententia.

Prosper autem dixit, vitam, & opera infidelium esse peccata, per concomitantiam videlicet, quia multis semper admixta sunt peccatis; & quia vt plurimum, sunt peccata. Quin etiam cum aliqui sanctorum Patrũ affirmant, extra gratiam Dei, vel extra fidem, nullas esse virtutes, non bonos mores, nec bona opera, id duabus ex causis verè dictum esse putandum est: tum quia bonum morale factũ sine gratia Dei, cum non sit bonum simpliciter, sed secundum quid, nec verè bonum, & iustum faciat hominem, non est ipsis visum esse bonum, nec boni appellatione dignum: tum quia paucissimi sunt infidelium; qui bona opera faciãt: ac si, nonnulli eorum faciunt aliqua opera bona moralia, bona dico non solum ex suo genere, sed etiam secundum omnes circumstantias, quæ requiruntur ad bonitatem operis moralis; ea sunt paucissima respectu malorum operum & peccatorum quæ faciunt: vt non immeritò, secundum communem & vulgarem loquẽdi morem hominum dicatur infidelium omnia opera esse peccata.

41.

Ratio Gregorij refellitur.

Restat explicanda ratio, qua [illegible] sententiam. Quicumque, inquit Gregorius, [illegible] ob debitum finem, id in

faciendo eo opere vtique peccat: sed infidelis, quicquid agit non ob debitum finem: debitus enim finis actionum hominis, est DEVS ad quem cuncta referri debent: verum autem DEVM infidelis non colit: ergo in omni sua actione atque opere peccat. Sed hæc ratio dupliciter vitiosa & fallax est: primò enim non est necessarium, vt quodcumque agit homo, id actu referat in DEVM, vt bonum moraliter esse queat id quod agit: sed satis est, vt illud sit per se bonum, & honestum, & quia tale est, propterea illud agat; hoc enim ipso quod actio vel opus per se bonum est, ordinatur in DEVM, auctorem, & finem omnium bonorum. Adiice, quod potest infidelis facere bonum aliquod opus propter DEVM, vt finem suum naturalem: per naturale enim lumen rationis, & per philosophiæ scientiam potest naturaliter cognosci, DEVM esse vltimum finem hominis, & ab eo esse honorandum, & colendum, quod nos copiosè ostendimus suprà in quadam quæstione super illis verbis capitis primi: *Qui cùm* DEVM *cognouissent, non sicut* DEVM *glorificauerunt, aut gratias egerunt.* Si quis autem contendat, vt morale opus sit bonum, oportere ipsum actu referri in DEVM, vt finem vltimum supernaturalem hominis; id profectò est adeò improbabile & absurdum, vt nostra non egeat confutatione. Quod autem diximus, ad bonitatem operis moralis non esse necessariam actualem eius relationem ad DEVM, vel ex hac similitudine manifestum esse potest. Sicut enim se habet principium indemonstrabile in doctrinis speculatiuis, ita se habet vltimus finis in rebus practicis: quemadmodum igitur qui scit conclusionem aliquam demonstratam per proxima eius principia, quamuis nesciat reducere eam vsque ad prima principia indemonstrabilia; censetur tamen habere eius conclusionis, si non perfectam, veram tamē scientiam: ita qui bonum aliquod opus facit, ob id quod sit honestum, & rationi consentaneum, licet actu non referat id ad vltimum finem, censeri debet tamen facere bonum opus morale, licet non simpliciter & absolutè, atque omninò bonum.

An ad bonitatem moralem humanorum operum requiratur actualis relatio eorum ad Deum.

OCTAVA DISPVTATIO.

De germana interpretatione illorum Apostoli verborum.

Versu vlt.

Omne quod non est ex fide, peccatum est.

42. SED D. Gregorianæ opinionis assertores, atque propugnatores, super omnia iactant, & vrgent aduersus nos illam Apostoli sententiam: *Omne quod non est ex fide, peccatum est*: quia hinc videtur apertè concludi, omnia quæ agunt infideles, cùm ea non proficiscantur à vera fide, esse peccata. At enim ista B. Pauli sententia varias admodū interpretationes habet, secundū quas nihil ea prorsus Gregorij opinionē adiuuat. B. Thomas in cōmentario huius loci duas attingit interpretationes: alteram,

Septem interpretationes.

alteram, vt illud: *Quod non est ex fide*, dictum sit pro eo, quod est, contra fidem. Et sic dictum Apostoli proculdubio verissimum est, nec quidquam Gregorio fauet. Altera interpretatio est, vt ibi nomen fidei significet conscientiam, & sensus sit: Omne, quod fit contra conscientiam, id peccatum est: quod & verum est; neque suffragatur Gregorio. Verba B. Thomæ sunt huiusmodi: Illud dictum Apostoli: *Omne, quod non est ex fide, peccatum est*; sic debet intelligi: Omne, quod est contra fidem, vel quod fit contra conscientiam, peccatum est, etiamsi ex genere suo peccatum non esse videatur. Exempli causa: Si Paganus ad honorem suorum deorum virginitatem seruet, vel det eleemosynam, hoc ipso peccat: in talem enim hominem verè competit, quod dixit Apostolus ad Titum 1. *Coinquinatis, & infidelibus nihil est mundum sed inquinata sunt eorum & mens, & conscientia.* Et in 2. 2. quæst. 10. art. 4. cùm sanctus Doctor conclusisset, non omnia opera esse peccata, respondens ad primam obiectionem, in contrarium sumptam, ex isto Apostoli dicto: *Omne, quod non est ex fide, peccatum est.* Super quibus verbis Glossa dicit, omnem infidelium vitam esse peccatum, ad istam, inquam, respondens obiectionem, ita scribit: Dicitur omnis vita infidelium esse peccatum, vel quia vita infidelium non potest esse sine peccato, cùm peccata sine fide non tollantur: vel quia quidquid agunt infideles, ex infidelitate, peccatum est. Vnde ibidem subditur, quòd omnis infideliter viuens, vel agens, vehementer peccat. Et ad secundam obiectionem sumptam ex illo dicto Augustini: Bonum opus esse non potest sine recta intentione; intentionem autem dirigit, & rectam facit fides: bonum igitur opus esse non potest sine fide: ita respondet: Fides dirigit intentionem hominis respectu finis vltimi supernaturalis: sed lumen etiam naturalis rationis potest dirigere intentionem respectu alicuius boni connaturalis homini. Hæc B. Thomas.

S. Thomas 1. 2.

Ad Titum 1.

Augustinus in Præfatione in Psalmum 1.

45. *Tertia interpretatio.* *Caietanus.*

Ad supradictam B. Thomæ interpretationem, alteram quandam Caietanus addit, quam esse putat probabiliorem: ait enim, Paulum Apostolum, cùm ait, omne, quod non est ex fide, peccatum esse, loqui non de quibuslibet operibus, verùm de iis tantùm, quæ ex fide debent fieri, hoc videlicet sensu: Omne opus debitum procedere ex fide, si ex fide non procedat, peccatum est. Ponam hîc verba Caietani: Non caret, inquit Caietanus, quæstione hæc Pauli ratio, eo quòd multa opera humana non ex fide fiunt, & tamen peccata non sunt. Cùm enim Gentiles reddunt deposita, aut debita creditoribus, aut similia alia opera bona ex suo genere exercent, non peccant; & tamen non ex fide operantur. Duplex est solutio huius quæstionis: altera, quòd illud, *non ex fide*, potest sumi vel negatiuè, vel contrariè. Obiectio procedit sumendo illud negatiuè; Paulus verò intendit contrariè. Infirmi enim fide contra dictamen fidei suæ comedentes quæ illicita reputant, absque dubio peccant. Altera solutio est, sumendo illud, *ex fide*, negatiuè, in genere tamen operum, quæ debent ex fide procedere: ita vt sensus sit: Omne, quod debet procedere ex fide, & ex ea non procedit, peccatum est. Et hic sensus est magis literalis; quoniam non trahit negationem in contrarietatem, & quadrat materiæ: vniuersus enim huius capitis sermo est de operibus natis ex fide procedere: libertas enim ab immundis, & discretio inter mundum, & immundum, ad fidem manifestè spectat. Quocirca quia huiusmodi manducare procedere debet ex fide, & non procedit ex fide, peccatum manifestè est: & simile est vniuersaliter de omnibus, quæ debent ex fide procedere. Vnde patet, cessare obiectionem de operibus bonis secundum suum genus, quæ exercent Gentiles: nàm illa ex recta ratione, suapte natura procedunt, etiamsi fides non adsit. Hactenùs fuerunt Caietani verba.

44\. *Quarta interpretatio.* Alij, cùm dicitur omne non procedens ex fide, peccatum esse, putant, dictum esse peccatum per quendam excessum, & per comparationem, hoc nempe sensu: Qualecumque opus infidelis, licèt videatur bonum, & laudabile, comparatum tamen operi facto ex fide, quæ per dilectionem operatur, est quasi peccatum: quemadmodum iustitia nostra, respectu diuinæ iustitiæ, dicitur velut iniusta; & sapientia humana, comparatione sapientiæ DEI, appellatur stultitia. *Quinta interpretatio.* Quidam illud: *Peccatum est*, interpretantur idem valere, atque non placens, neque acceptum DEO, nec quidquam apud ipsum valens. *sexta.* Aliqui dicunt, licèt Paulus vniuersaliter pronuntiauerit, omne, quod non est ex fide, peccatum esse; id tamen non esse vniuersaliter prorsus accipiendum, sed vt plurimum, & maxima in parte: pleraque enim opera infidelium peccata sunt; & paucissima sunt, quæ secundum omnes circumstantias sint bona. Frequenter porrò in Scriptura ponuntur generales quædam sententiæ, quæ non sunt generaliter intelligendæ, sed vt in pluribus: quod nós suprà copiosè ostendimus super tertium caput huius epistolæ.

45\. *Septima interpretatio, quam sequitur author. Chrysostom. Theodoret. Theophylact. Oecumen. Ambrosius.* Verùm enimuerò germana, & cæteris probabilior horum Apostoli verborum interpretatio, ea videtur esse, quam in commentario huius loci tradunt Græci, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, & author commentariorum in hanc epistolam, vulgò putatus, & dictus Ambrosius. Hic enim per fidem intelligit credulitatem, & persuasionem, quòd aliquid sit licitum, aut illicitum. Illi verò fidem interpretantur fiduciam conscientiæ, qua scilicet fiducia conscientia confidit esse licitum quod agit, vel dubitat an sit licitum: vt intellectus horum Pauli verborum sit huiusmodi: Non solùm si quis edat cibum aliquem, verùm etiam quidquid omnino agat, non ex fide, id est, non ex credulitate, ac persuasione, quòd sit licitum id agere, peccatum est illi: si enim non habet credulitatem, & fiduciam conscientiæ de eo, quod agit, quòd licitum sit id agere, sed id agit aut reclamante, ac repugnante conscientia, aut dubitante, atque hæsitante, proculdubio iste peccat; quia vel agit manifestè contra scientiam, faciens quod iudicat, non esse licitum fieri: vel exponit se peccati periculo, dum id audet agere, quod vehementer dubitat, an licitum sit agere. Atque huiusmodi interpretatio valdè congruit, & consentit cum verbis illis Apostoli proximè antecedentibus: *Qui autem*, inquit, *discernit* inter cibum videlicet, & cibum, alium iudicans mundum, & licitum, alium verò immundum, atque illicitum. *Si manducauerit*, quod nempe putat illicitum, *damnatus est*: peccat enim, & ideò damnabilis est, quia *non ex fide*, non enim secundum fidem, & persuasionem, quam habebat de illo cibo illicito, sed potiùs contra illam comedit eum. Et subiungens generalem huius causam, & rationem ait: *Omne autem, quod non est ex fide, peccatum est.* Apparet igitur, hanc vltimam interpretationem admodum congruere, & quadrare consilio, & proposito Pauli in hoc loco, & aptissimè cum antecedentibus eius verbis cohærere. Ex quo satis liquet, hanc sententiam Apostoli valere quidem ad probandum, quidquid agitur reclamante, vel valdè dubitante conscientia, etiam erronea, esse peccatum: nihil tamen valere ad probandum, omnes actiones, & opera infidelium esse peccata.

* * *

IN CAPVT

IN CAPVT DECIMVM-QVINTVM DISPVTATIONES DVÆ.

CAPVT XV.

DEBEMVS autem nos firmiores imbecillitates *Versu 1.*
infirmorum sustinere, & non nobis placere.
| Vnusquisque vestrûm proximo suo placeat in 2.
bonum, ad ædificationem. | Etenim CHRI- 3.
STVS non sibi placuit, sed sicut scriptum est:
Improperia improperantium tibi ceciderunt *Psa.68.b.10.*
super me. | Quæcumque autem scripta sunt, 4.
ad nostram doctrinam scripta sunt; vt per patientiam, & consolationem scripturarum spem habeamus. | DEVS autem patientiæ, 5.
& solatij det vobis id ipsum sapere in alterutrum, secundùm IESVM CHRISTVM. | Vt vnanimes vno ore honorificetis DEVM, 6.
& PATREM Domini nostri IESV CHRISTI. | Propter 7.
quod suscipite inuicem, sicut & CHRISTVS suscepit vos in honorem DEI. | Dico enim CHRISTVM IESVM ministrum 8.
fuisse circumcisionis propter veritatem DEI, ad confirmandas promissiones Patrum: | Gentes autem super misericordia honorare 9.
re DEVM. Sicut scriptum est: Propterea confitebor tibi in Gen- *Psa.17.l.50.*
tibus Domine, & nomini tuo cantabo. | Et iterum dicit: Lætami- *2.Reg.22.* 10.
ni Gentes cum plebe eius. | Et iterum: Laudate omnes Gentes 11.
Dominum, & magnificate eum omnes populi. | Et rursus Isaias *Psal.116 a.1.*
ait: Erit radix Iesse, & qui exurget regere Gentes, in eum Gentes 12.
sperabunt. | DEVS autem spei repleat vos omni gaudio, & pace 13.
in credendo: vt abundetis in spe, & virtute SPIRITVS Sancti.
| Certus sum autem fratres mei & ego ipse de vobis, quoniam & 14.
ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita vt possitis alterutrum monere. | Audaciùs autem scripsi vobis fratres ex parte, 15.
tan

tanquam in memoriam vos reducens, per gratiam, quæ data est
16. mihi à DEO, | vt sim minister CHRISTI IESV in Gentibus:
sanctificans Euangelium DEI, vt fiat oblatio Gentium accepta,
17. & sanctificata in SPIRITV Sancto. | Habeo igitur gloriam in
18. CHRISTO IESV ad DEVM. | Non enim audeo aliquid loqui
eorum, quæ per me non efficit CHRISTVS in obedientiam
19. Gentium, verbo, & factis: | in virtute signorum, & prodigiorum,
in virtute SPIRITVS Sancti: ita vt ab Hierusalem per circuitum vsque ad Illyricum repleuerim Euangelium CHRISTI.
20. | Sic autem prædicaui Euangelium hoc, non vbi nominatus est
CHRISTVS, ne super alienum fundamentum ædificarem: Sed
Isaia 52. 21. sicut scriptum est: | Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt:
22. & qui non audierunt, intelligent. | Propter quod & impediebar
23. plurimum venire ad vos, & prohibitus sum vsque adhuc. | Nunc
verò vlterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis iam præcedentibus annis:
24. | Cùm in Hispaniam proficisci cœpero, spero quòd præteriens videam vos, & à vobis deducar illuc, si vobis primùm ex parte fruitus fuero.
25. | Nunc igitur proficiscar in Hierusalem, ministrare san-
26. ctis. | Probauerunt enim Macedonia, & Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Hierusalem.
27. | Placuit enim eis, & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt Gentiles: debent & in carnalibus mi-
28. nistrare illis. | Hoc igitur cùm consummauero, & assignauero eis
29. fructum hunc: per vos proficiscar in Hispaniam. | Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Euangelij
30. CHRISTI veniam. | Obsecro ergo vos fratres per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, & per charitatem Sancti SPIRITVS, vt adiuuetis me in orationibus vestris pro me ad DEVM.
31. | Vt liberer ab infidelibus, qui sunt in Iudæa: & obsequij mei obla-
32. tio accepta fiat in Hierusalem sanctis, | vt veniam ad vos in gaudio per voluntatem DEI, & refrigerer vobis-
33. cum. | DEVS autem pacis sit cum omnibus vobis.
Amen.

PRIMA

PRIMA DISPVTATIO.

An beatus Paulus iuerit in Hiſpaniam.

SVPER ILLIS VERBIS:

CVM in Hiſpaniam proficiſci cœpero, ſpero quod præteriens videam vos, vt à vobis deducar illuc. *Et paulò infrà*: Hoc igitur cum conſummauero, & aſſignauero eis fructum hunc, per vos proficiſcar in Hiſpaniam. *Verſu 24. & 26.*

CERTVM eſt, Apoſtolum non eo tempore iuiſſe in Hiſpaniam, quo tempore volebat & conſtituerat illuc ire: volebat enim, & ſtatuerat, vbi veniſſet Hieroſolymam, & eleemoſynas quas ex Achaia, & Macedonia deferebat ad Chriſtianos pauperes Hieroſolymitanos, tradidiſſet eis, continuò ire Romam, & breui mora ibi facta, proficiſci in Hiſpaniam: quod non ita euenit, vt animo ipſe cupiebat, & deſignabat. Nam vbi venit Hieruſalem, captus eſt à Iudæis, & per biennium in ea regione detétus in cuſtodia, poſtea miſſus eſt Romam, vbi biennio manſit, & traditus cuſtodiæ vnius militis, aliò diſcedere nequaquam potuit. Sed quinto Imperij Neronis anno vinculis ſolutus, liberam habuit poteſtatem eundi quocumq; vellet: à quo tempore vſque ad tempus martyrij eius nouem circiter anni prætericrunt. Quæritur itaque, an hoc temporis ſpatio iuerit Apoſtolus in Hiſpaniam. 1.

Duas ſuper hac re grauium Auctorum inter ſe cõtrarias reperio ſententias. 2.
Altera eſt, quam ego non ſolum eſſe probabiliorem arbitror, verùm etiam propemodum certam atque indubitatam cenſeo (in hoc enim plurimi & antiquiſſimi, & doctrina ſimul, & ſanctitate prꝗſtantiſſimi Patres, ac Doctores Eccleſiæ conſentiunt) Apoſtolum Paulum iuiſſe in Hiſpaniam. Et vt à B. Hieronymo *S. Hieronym.*
initium ſumam, videtur is quidem nõnullis in locis dubitanter ea de re loqui: nam in tertium caput epiſtolæ ad Epheſios ſuper illis Apoſtoli verbis; *Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus*, &c. ait, B. Paulum voluiſſe ire in Hiſpaniam, vel certè illuc ire diſpoſuiſſe. Et in libro aduerſus Heluidium ſcribit, non ex eo quod Paulus voluit ire in Hiſpaniam, poſſe cõcludi eum iuiſſe illuc, cum variis de cauſis impediri potuerit, ne profectionem illam faceret. Auctor etiam commentariorum in hanc epiſtolam ad Romanos falsò præferens nomẽ beati Hieronymi, in explanando hunc locum Pauli, quem nunc tractamus, ait, incertum eſſe, vtrum Paulus iuerit in Hiſpaniam necne. Sed profectò tam apertè, & affirmatè aliis in locis hoc tradit S. Hieronymus, vt de eius ſententia haudquaquam dubitari queat. Is enim in quintum caput Prophetiæ Amos ita ſcribit: Paulus Apoſtolus vocatus à Domino, effuſus eſt ſuper faciẽ vniuerſæ terræ,

vt prædicaret Euãgelium à Hierusalem vsque ad Illyricum:& ædificauerit non super alterius fundamentum, vbi iam fuerat prædicatum, sed vsque ad Hispanias tenderet;& à mari Austro, immo ab Oceano vsque ad Oceanum curreret: imitans vtique Dominum DEVM suum,& solem iustitiæ, de quo legimus: *A summo cœlo egressio eius, & occursus eius vsque ad summum eius.* Et ante Paulum terra deficeret, quàm studium prædicandi Euãgelium. Idem sanctus Doctor super vndecimum caput Isaiæ loquens de B. Paulo: In Hispaniam, inquit, portatus est nauibus.

Psal 18.

2\. His attexam verba aliorum patrum, quibus hoc ipsum confirmatur: Et vt omittam perantiquum scriptorem,& martyrem Hippolytum, qui in libello de septuaginta duobus Discipulis itionem Pauli in Hispaniam asseueranter tradidit; idipsum affirmat Athanasius ad Dracontium scribens: Studium fuit sancto viro (Paulo) vsque ad Illyricum Euangelium prædicare, & Romam ire, & in Hispanias ascendere, vt pro grauiori labore, maiore laboris frueretur mercede. Similia scribit Cyrillus Hierosolymitanus Episcopus Catechesi 17. Ab Hierosolymis, inquit, vsque ad Illyricum disseminauit Euangelium: qui regiam vsque vrbem instituebat,& in Hispaniam vsque promptitudinẽ prædicationis extendit. Epiphanius contra Hæresim vigesimam septimam disputãs: Paulus, inquit, in Hispaniã profectus est. Chrysostomus in homilia septima de laudibus Pauli hæc habet. Postquam Romam ingressus est, ibi quoque quanta eum modestia annuntiát veritatem, quanta etiam eum libertate obstruit ora impiorum? verùm nec ibi stare contentus, etiam in Hispaniam percurrit. Et homilia 76. in Matthæum: Videas eum ab Hierosolymis ad Hispanias vsque currentem; nam cùm Romæ biennium exegisset in vinculis, tandem dimissus est: deinde in Hispaniam profectus, inuisit illic Iudæos quoque. Theodoretus in caput vltimũ secundæ epistolæ ad Timotheum, sic ait: Quando Paulus appellatione vsus, Romam à Festo missus, defensione audita, fuit absolutus, & in Hispaniam profectus est,& ad alias gentes excurrens doctrinæ lucem attulit. Idem in caput primum epistolæ ad Philippenses: Actuum, inquit, nos docet historia, quod biennio Apostolus mansit in suo conducto. Cùm autem liberatus, illinc profectus esset in Hispaniam,& illis etiam diuinum Euangelium tradidisset, reuersus est Romam,& tunc capite truncatus est. Idem super Psalmum 116. ait, Paulum & in Italiam, & in Hispaniam peruenisse, & insulis quoque in mari iacentibus vtilitatem attulisse. Hoc ipsum asserit Sophronius Episcopus Hierosolymitanus in sermone de natali Apostolorũ,& S. Gregorius Papa lib. 31. Moralium capite 32. idem tradit his verbis: Ecce ipse, quem ad testimonium iam sæpè deduximus, Paulus, cùm nunc Iudæam, nunc Corinthum, nunc Ephesum, nunc Romam, nunc Hispanias peteret, vt in peccati morte iacentibus, æternæ vitæ gratiam nunciaret, quid se aliud, quàm esse aquilam demonstrabat? Idem tradit Beda in suo Martyrologio,& super vltimum caput Lucæ de Actis Apostolicis, & Romanum Martyrologium, aliaque Martyrologia tam Græca quàm Latina, vbi agunt de Paulo Episcopo Narbonensi. Hoc ipsum affirmat Anselmus super hoc loco epistolæ ad Romanos ita scribens: Nec falsum loquitur Paulus, qui se in Hispaniam profecturum pollicetur; profectus est enim, sicut Hieronymus & Beda, cæterique Doctores testantur: vnde & Narboniam præteriens, quendam discipulum suum nomine Paulum, fertur ibi reliquisse Episcopũ. Peruenit igitur vsque ad Hispanias,& à mari rubro vsque ad Oceanum prædicando cucurrit, imitans solis cursum ab oriente vsque ad occasum: vt ante terra deficeret, quàm studium prędicandi. Quia ergo apud Hispanios pseudoapostolos præue

Hippolytus. *Athanasius.* *Cyrillus Hierosolymitanus.* *Epiphanius* *Chrysostomus.* *Theodoretus* *Act. ult.* *Sophronius.* *S. Gregorius.* *Beda.* *Martyrologia.* *Anselmus.*

nitè festinabat, ideo dixit: *Cum in Hispaniam proficisci cœpero, spero quod videam vos.* Sic Anselmus. Hoc denique sensit Thostatus, & scriptū reliquit in trigesimum tertium caput libri Genesis, super illis verbis: *Præcedat quæso Dominus meus ante seruum suum, & ego sequar paulatim vestigia eius*, versu 14. vbi refellēs dictum cuiusdam, qui dixerat B. Paulum nō iuisse in Hispaniam: Ego, inquit, istud dictum puto falsum esse: nam licet id asserat Gratianus in decretis 22. quæst. 12. cap. Beatus Paulus; maiores tamen nostri Chronographi, & Historici, oppositum tenent, quibus magis credendum est, quàm Gratiano. hoc enim tradit Isidorus, & Lucas Tudensis in Chronicis, & Ioannes Egidij Zamorensis in libro de laudibus Hispaniæ. Hæc Thostatus, Oecumenius ait, Paulum in hoc loco sæpius inculcare nomen Hispaniæ, vt ostenderet vehementem amorem suum erga Hispanos. — *Tostatus.*

3\. Præter tot porrò, tantorumque virorum testimonia, idipsum grauis admodū, & probabilis ratio, ex ipsis ducta Pauli verbis, satis persuadet. Si enim Apostolus, vt hoc in loco scribit, tam ardenter cupiebat visere Hispaniam, vt nonnisi per transitum Romanos adire vellet, quò citius videlicet ad Hispaniā perueniret: quis dubitare possit, cum postquam primis illis Romanis vinculis solutus ac dimissus est, potestatem habens eundi quocumque vellet, non satisfecisse voto suo; & quod tantoperè cupiebat, & tam firmo proposito constituerat, perfecisse? præsertim verò, cùm ab eo tempore libertatis suæ vsque ad martyrij sui tempus amplissimum annorum circiter nouem spatium habuerit? Huius demum sententiæ nostræ adstipulatorem, & probatorem habemus celeberrimum in hac ætate nostra scriptorem Cardinalem Baronium, non solùm Cardinalatus dignitate, sed etiam virtutis, & doctrinæ præstantia verè illustrissimum. Atque hæc ad prioris sententiæ, quam nos sequimur, explicationem, atque confirmationem dicta sint. — *Card. Baronius in Martyrologio 22. Marty, & 1. tom. Annal. anno Domini 61.*

SECVNDA DISPVTATIO.

Explicatur altera sententia superiori contraria, & soluuntur argumenta, quibus ea nititur.

4\. ALTERA est huic contraria, nonnullorum opinio, qui putant B. Paulum voluisse quidem ire in Hispaniam, sed postea vel maioribus Christianæ religionis negociis & occupationibus impeditum, vel DEI monitu prohibitum, itionem ad Hispaniam omisisse. Hæc sententia probabilior visa est B. Thomæ qui super hoc loco epistolæ ad Romanos ita scribit: Videtur Apostolus hoc loco falsum dixisse: nunquam enim in Hispaniam iuisse legitur: quippe in Hierusalem captus fuit, & inde Romam in vinculis perlatus est, vt habetur Actorum vltimo, & ibi est occisus simul cum Petro. Dicunt ergo quidam, Paulū eo biennio, quo Romæ mansit, traditus custodiæ vnius militis, tunc iuisse eum in Hispaniam: — *S.Thomas.*

Sed quia hoc certum nõ eſt,poteſt melius dici quod Apoſtolus falſum non dixit,quia tũc volebat,& ſtatuebat factũrum ſe,quod dicebat. Verba itaque eius declarant voluntatem,& propoſitum,quod tunc habebat, non autem futurum euentum , qui incertus erat ipſi. Et ſic etiam ſe excuſat apud Corinthios de eo quod non iuerat ad ipſos,ſicut promiſerat. Sic enim ſcribit:*Cùm ergo volui,nunquid leuitate vſus ſum? aut quæ cogito ſecundum carnem cogito,vt ſit apud me eſt,& non?* Quibus verbis oſtẽdit, ſe,quia iuſta ex cauſa prætermiſerat ire ad Corinthios, immunem eſſe à leuitate, & falſitate. Atque hoc etiam ſenſit,& tradidit Gelaſius Papa,& habetur in decretis 22.quæ.2 t. his verbis:B.Paulus nõ ideo feſelliſſe credendus eſt,aut ſibi contrarius extitiſſe,quod cùm ad Hiſpaniam iturum ſe promiſiſſet,diſpoſitione diuina maioribus occupatus cauſis, implere nõ potuit,quod promiſit.Quantum enim ipſius voluntatis interfuit,hoc pronuntiauit,quod reuera voluiſſet efficere;quantũ verò ad diuini decreta conſilij,quę vt homo non potuit,licet SPIRITV DEI plenus,agnoſcere,ſuperna prætermiſit diſpoſitione præuentus. Licet enim Propheticum Spiritum habuerit, Prophetis tamen non omnia reuelãtur,vt patet ex 4.ca.libr.4. Regum,vbi Eliſeus dixit : *Anima eius in amaritudine eſt , & Dominus celauit à me, & non indicauit mihi.* Hæc beatus Thomas.

2.Corinth.1.

Gelaſius Papa.

5. Videtur porrò S.Thomas præcipuè auctoritate Gelaſij in eam adductus eſſe ſententiam. Nos autem auctoritati grauiſſimæ beati Thomæ,plurimorum tamen & maximorum Patrum, & Doctorum Eccleſiæ contrà ſentientium,quos ſuprà commemorauimus, auctoritates opponimus. Ad Gelaſij verò Papæ auctoritatem dupliciter reſpondere poſſumus. Primum enim nõ videtur voluiſſe Gelaſius illis verbis affirmare,nunquam B.Paulum iuiſſe in Hiſpaniam: Sed illud tantùm, non iuiſſe tunc cum voluit, & ſtatuit ire , atque iturum ſe ſcripſit hoc loco ad Romanos.Non enim Gelaſius propriè,nec ex profeſſo ſuſcepit eo loco tractandum , vtrum Paulus iuiſſet in Hiſpaniam , necne : Sed hoc attulit tanquam exemplum,& argumentum ad probandum id, quod propriè tractare, & docere volebat,non mentiri videlicet, nec fallere eum, qui promittit ſe aliquid facturum , cum animum tunc habeat id faciendi ; etiam ſi poſtea neceſſariis, vel iuſtis de cauſis impeditus atque prohibitus id non faciat.Et ad hoc cõfirmandum,affert exemplum Pauli,qui non iuit in Hiſpaniam,ſicut ipſe prædixerat;nec tamen propterea mentitus eſt,aut fefellit Romanos. Ex quo liquet, ad probandum quod intendebat Gelaſius, ſatis eſſe , ſi Paulus non eo tempore iuit in Hiſpaniam,quo tempore iturum ſe prædixerat,etiamſi trãſacto eo tempore poſtea iuerit. Deinde reſpondemus,illud Gelaſij dictum nõ eſſe decretum pontificium,pertinẽs ad generalem fidei,& religionis Chriſtianæ diſciplinam; ſed eſſe iudicium & ſententiam eius, tanquam doctoris cuiuſdam particularis: qua ratione auctoritati eius tot tantorúmque Patrum, & Doctorum Eccleſiæ, qui contrà ſentiunt,auctoritates, poſſunt opponi.

Reſpondetur ad dictũ Gelaſij Papa.

6. Dominicus Sotus,homo licet Hiſpanus,quod ſententiã tamen ſupradictam beati Thomæ probabiliorem duceret , ingenuè dixit , videri ſibi propius vero, Paulum non iuiſſe in Hiſpaniam:in commentariis enim ſuis in hanc epiſtolam ad Romanos,explanans verba hæc Apoſtoli,in quorum tractatu,explicatúque noſtra hæc verſatur diſputatio,ſic ait:Sunt qui aiunt,in illo biennio,quo,vt dicitur Actorum vltimo,permiſſus eſt Paulus,permanere ſibimet cum cuſtodiẽte ſe milite,in Hiſpaniam commigraſſe ; quod eſt improbabile , ſi enim cuſtodiebatur à milite , quomodo permiſſus fuiſſet tam longè abſcedere ab vrbe; præſertim verò quod illic dicitur manſiſſe eum biennio toto in ſuo conductu:

Sotus.

& ſuſcipie

& suscipiebat, inquit Lucas, omnes, qui ingrediebantur ad ipsum, prædicans regnum DEI. Vnde constat, toto illo biennio fuisse eum Romæ detentum in custodia: in fine autem illius biennij fuit martyrio coronatus cum Petro. Accedit huc, quod si vsque ad Hispaniam iuisset, Lucas ipse, qui tā curiosè omnia eius acta persecutus est in historia sua, hanc tam insignem Pauli functionem non prætermisisset. Atque etiamsi Lucas hoc tacuisset, nō defuissent alij scriptores, qui rem tam memorabilem memoriæ tradidissent, sicut de aduētu Iacobi Apostoli in Hispaniam tradiderunt. Dicendum igitur est, Paulum proposuisse in Hispaniam ire; sed DEVM aliter disposuisse: & talis etiam est responsio, & sententia Gelasij Papæ. Hæc Sotus.

7. Ex supradictis igitur verbis Soti tres rationes elicere possumus, quibus probare is voluit Paulum non iuisse in Hispaniam. Prima ratio: Paulus non iuit in Hispaniam priusquam iret Romam: nam & hoc ipse dixit in hoc loco, & vt ex historia Lucæ manifestum est: post scriptionē enim huius epistolæ venit Hierosolymam, & ibi captus est, & inde missus est Romam, vbi biennio mansit in custodia. Nec iuit in Hispaniam spatio illius biennij: quia toto illo biennio fuit Romæ in custodia vnius militis. Nec eo iuit post illud biennium: quippe cùm in fine illius biennij martyrio coronatus sit: ergo nunquam iuit in Hispaniam. sic ratiocinatur Sotus. Verùm Sotus in ratione temporum lapsus est: sumit enim quasi certum, in fine illius biennij, qui fuit quartus annus imperij Neronis, occisum esse Paulum, cùm tamen secundum omnes historias Ecclesiasticas, certum & manifestum sit, Paulum post biennium illud, & quartum Neronis annum nouem circiter annos vixisse; & sub finē Imperij Neronis, quod in annos quatuordecim non integros extensum est, martyrio esse coronatum: & isto temporis spatio B. Paulum dicimus esse in Hispaniam profectum.

Refellitur Sotus.

8. Altera Soti ratio est hæc: Non tacuisset Lucas profectionem Pauli in Hispaniam, vt rem valde memorabilem, cùm alias res Pauli minus insignes diligenter in sua historia persecutus sit. Verùm hæc ratio ex eâdem, qua superior ratio, temporum ignoratione procedit. Lucas enim historiam de actis Apostolicis pertexuit tantùm vsque ad illud biennium Pauli Romæ commorantis: eorum verò, quæ vltra id temporis à Paulo, per nouem annos vsque ad tempus martyrij eius, gesta sunt, nihil memoriæ & litteris commendauit. Tertia eiusdem ratio, qua negat hoc esse à scriptoribus traditum, satis indicat, Sotum in lectione sanctorum Patrum, & veterum auctorum, qui hac de re scripserunt, non admodum esse versatum: Suprà enim quamplurimos, & grauissimos Patres, & antiquos scriptores commemorauimus, qui Pauli ad Hispaniam profectionē, apertis, atque adeò etiam conceptis verbis confirmarunt. Miror autem eum dixisse, aduētum Iacobi Apostoli in Hispaniam fuisse quidem traditum, & scriptis proditum ab antiquis, non autem profectionem Pauli ad Hispaniam: cùm planè contrà res sese habeat; de aduētu enim Iacobi in Hispaniam, vix vllus antiquorum quidquam prodidit: itionem verò Pauli in Hispaniam, plurimi & antiquitatis, & doctrinæ ac sanctitatis laude præstantes, memoriæ tradiderunt. Itaque, quantū ad Auctores attinet, multò certior atque indubitabilior est Pauli, quàm Iacobi ad Hispanias profectio: quanquam ego optimis rationibus persuasus, de Iacobi aduentu in Hispaniam nihil dubito.

9. Illud denique posset obiici, quod summus Pontifex Innocentius scripsit ad Decentium: ait enim, neminem Apostolorum, excepto Petro, Hispanias, & alias occidentales orbis prouincias docuisse: hæc sunt enim eius verba: Legant, si in istis prouinciis alius vllus Apostolorum inuenitur aut legitur docuisse: quod

Obiectio ex verbis Innocentij Papæ.

si nusquam inuenitur, oportet eos id sequi, quod Romana Ecclesia custodit, à qua eos principium accepisse, non dubium est, ne dum peregrinis assertionibus student, caput institutionum videantur omittere. Sic Innocentius. Verùm ad hanc Innocentij auctoritatem tribus modis responderi potest. Primum responsum sit: Innocentium nomine Petri, simul etiam intelligi voluisse Paulum; cùm enim ait, Petrum docuisse Hispaniam, & alias regiones occidentales, non tam significat, Petrum adiisse illas regiones, & præsentem ibi prædicasse, & docuisse eas: quam intelligit, eas prouincias doctrinam fidei & religionis Christianæ accepisse ab Ecclesia Rom. quam Petrus docuit, & erudiuit, & fundauit, atq; hoc modo etiam prouincias illas Occidentales docuit. Hac autem ratione, Paulus dici potest docuisse illas regiones. Ecclesia enim Romana doctrinam fidei & religionis Christianæ, quam in alias prouincias diffudit, sicut à Petro, ita à Paulo accepit. Paulus etenim tum copiosissimis, & doctissimis scriptis, tum præsens, multi temporis prædicatione, Romanos docuit: vnde Patres dicere solent, Ecclesiam Romanam & sanguine, & prædicatione Apostolorum Petri & Pauli, esse fundatam atque illustratam.

Solutio superioris obiectionis.

10. Alterum responsum sit huiusmodi: Cùm Innocentius ait, præter Petrum, alios Apostolos non docuisse Hispanos, illud (non docuisse) duobus modis potest accipi: vel, vt significetur, neminem aliorum Apostolorum, nec ipsum Paulum adiisse Hispaniam, & ibi prædicasse, & hoc nos de aliis Apostolis non abnuimus, de Paulo negamus: quemadmodum suprà ostensum est. Vel illud (docuisse) significat non solùm illic fuisse, & aliquo modo prædicasse, sed etiam aliquas eius regionis prouincias, & populos ad fidem CHRISTI conuertisse, atque inibi Ecclesias fundasse, & fidei ac religionis Christianæ præceptis atque institutis instruxisse, ac stabilisse, & Episcopos, atque alios Ecclesiasticos ministros in eis constituisse. Et hac quidem ratione, si illud (docuisse) accipiatur, non equidem inficias ibo, Paulũ non docuisse Hispanos; non enim ea, quæ diximus, in ea regione præstitit, paruo tempore videlicet ibi commoratus. Huius porrò tã breuis in ea regione mansionis eius, duplex causa coniectari potest: vel quod Apostolus maioribus, magisque necessariis aliarum Ecclesiarum negociis, & emolumentis reuocatus inde fuerit: vel quod non talem, qualem ipse putauerat, & sperabat, messem illic tunc reperiens, nec tempus ibi, nec operam suam infructuosè consumendam esse iudicauerit. Tertium responsum esse idem potest, quod suprà dedimus ad Gelasij auctoritatem: dictum istud Innocentij non esse decretum pontificium ad fidei dogma aliquod constituendum pertinens; sed esse sententiam quasi doctoris particularis, super eo quod ad historiam Ecclesiasticam spectat: nam & ipse prouocat ad lectionem historiæ Ecclesiasticæ, & antiquitatis. Nos autem suprà ostendimus, secundum sententiam, & doctrinam plurimorum scriptorum Ecclesiasticorum, B. Paulum profectum esse ad Hispaniam, & ibi prædicasse Euangelium.

11. Vnus etiamnum hoc loco nodus restat exoluendus. Quæritur, an B. Paulus, vt solutus & liberatus est primis illis Romanis vinculis, statim ex ipsa vrbe profectus sit ad Hispaniam: an verò prius alias regiones adierit, Hispaniẽsi profectione in aliud tempus dilata: ratio enim dubitandi hac de re nequaquam leuis est. Ex epistolis enim, quas ipse scripsit, dum erat Romæ in vinculis, enotescere videtur, ipsum post solutionem vinculorum non in Hispaniam, sed prius in alias regiones iuisse. Scribens enim ad Philippenses ex vinculis suis: *Confido*, inquit, *in Domino, quoniam & ipse veniam ad vos citò.* Et ad Philemonem ita scribit: *Para mihi hospitium, nam spero per orationes vestras donari me vobis.* Et solutus

An Paulus vt liberatus est primis vinculis, statim profectus sit ad Hispaniam.

iam

iam vinculis,cùm in Italia versaretur, hæc scripsit ad Hebræos:*Cognoscite fratrẽ nostrum Timotheum dimissum:cum quo,si celerius venerit,videbo vos.* Ex his apparet, Apostolum post solutionẽ vinculorum suorum, prius ad alias regiones, quàm in Hispaniam iuisse. *Ad Heb.vlt.*

Ex aduerso autem tria sunt,quæ contrarium suadent:primò,quod ipse antea deliberatam voluntatem,firmumq́ue propositum habuit,cùm venisset Romã, inde statim ire in Hispaniam:nec vlla ratio videtur,cur istam sententiã,& consilium postea mutauerit. Deinde,ex ipsa vrbe multò breuius illi,expeditiusq́ue futurum erat iter in Hispaniam,quàm vel ex Græcia,vel ex Asia, vel ex Iudæa. Adiice,quod supradicti Patres & Doctores, qui scriptum reliquerunt, ipsum profectum esse ad Hispaniam,simul etiam non obscurè significant,ex ipsa vrbe Roma illuc esse profectum. Sed vtrumlibet euenerit, nihil officit supradictæ sententiæ nostræ: Satis enim nobis est,Paulum iuisse in Hispaniam siue statim post prima sua vincula,siue aliquanto post. 12.

Laus DEO, & DEI genetrici semper
Virgini MARIÆ.

INDEX.

OMNIVM DISPVTATIONVM, QVÆ TRACTANTVR IN HOC SECVNDO TOMO PER SINGVLA CAPITA EPISTOLÆ D. PAVLI ad Romanos digestus.

NOTÆ verò numerorum huic INDICI adiectæ, indicant numeros marginales, ad disputationes singulorum capitum Epistolæ appositos.

PRÆFATIO.

Prolegomena, duabus copiosis explicata disputationibus.

IN CAPVT PRIMVM EPIST. AD ROMAN.

Disputationes vna & viginti

IN CAPVT SECVNDVM EPIST. AD ROM.

Disputationes decem & septem.

DIGRESSIO DE LEGE NATVRALI.

Continens sex Disputationes.

& ex hominū animis penitus deleri queat: & an eius ignoratio faciat hominem à culpa excusabilem,& immunem à pœna.

Decima quarta.De legis naturalis,post peccatum Adæ insufficientia ad bene viuendum & agendum secundum rectam rationem, & ad comparandas virtutes morales: multóque magis ad piè dignéque Deo viuendum.

Decima quinta.Legem naturalem,Christi gratia illustratam,ac re nouatam,valere ad piè viuendū,& dignè Deo seruiendū ac placēdū.

Decima sexta.Super illis verbis:*Si autem tu Iudæus cognominaris,&c.*

Decima septima.Super illis verbis: *Circumcisio quidem prodest,si legem obserues,&c.*

IN CAPVT TERTIVM EPIST. AD ROM.

Disputationes vna & viginti.

PRima disputatio. De multis singularibus eximiisque beneficiis à Deo collatis genti Iudæorum super alias gentes.

Secunda. Super illis verbis:*Quid enim, si quidā illorum non crediderunt?&c.*

Tertia. Super varia & multiplici expositione illorum verborum Dauidis, quæ citat hoc loco B.Paulus.

Quarta.Super illis verbis:*Si autem iniquitas nostra iustitiam Dei commendat,&c.*

Quinta.Super illis verbis:*Quid ergo? præcellimus eos?&c.*

Sexta.Quemadmodū intelligere oporteat verba illa Dauidis,quę hic cōmemorat B.Paulus.

Septima.Super illis verbis:*Scimus autem quoniā quæcunque lex loquitur,&c.*

Octaua.Super illis verbis: *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo.*

Nona super illis verbis: *Per legem enim cognitio peccati.*

Decima.Super illis verbis: *Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est,&c.*

Vndecima.Super illis verbis:*Iustitia tua autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes,&c.*

Duodecima. Super illis verbis: *Omnes enim peccauerunt,& egent gloria Dei.*

Decima tertia.Super illis verbis:*Iustificati gratis per gratiam ipsius.*

Decima quarta.Super illis verbis: *Per redemptionem quæ est in Christo Iesu.*

Decima quinta.Cur B.Paulus dixerit, Christū esse propitiatorem propter remissionē præcedentiū delictorum:& nō potius dixit,propter remissionem omnium delictorum.

Decima sexta. Super illis verbis: *Arbitramur enim iustificari hominē per fidē sine operibus legis.*

Decima septima.An B.Paulus dicens, hominē iustificari sine operibus, excluserit etiam opera pręparatoria hominis ad iustificationem,& speciali auxilio Dei facta.

Decima octaua.An fides, per quam iustificari hominem dixit hoc loco B.Paulus, sit fides informis,eáque sine charitate: an verò sit fides viua,& per charitatem formata.

Decima nona. In hæreticos nostri temporis, male interpretantes ac definientes eā fidem per quā dixit Apostolus iustificari hominē.

Vigesima. An in verbis illis Pauli, *Arbitramur iustificari hominem per fidem*,Illud,*iustificari*,significet fieri iustum intrinsecè,per iustitiam à Deo productam in homine, atque in ipso inhærentem,&c.

Vigesima prima. Super illis verbis. *Legem ergo destruimus per fidem? Absit,&c.*

IN CAPVT QVARTVM EPIST. AD ROMAN.

Disputationes decem.

PRima disputatio. Quem ad finem Apostolus afferat hoc loco, & tā accuratè extrahat exemplum Abrahæ, & an in eo sententia eius pugnet cum beati Iacobi sententia.

Secunda.An exemplum iustificationis Abrahę, quo B.Paul.hoc in loco argumētatur iustificari hominē per fidē,nōn autē ex operibus,ad id probandum,sit accomodatum & validum.

Tertia.In hæreticos huius temporis,&c.

Quarta.Super illis verbis:*Et signum accepit* (Abrahā).*circūcisionis,signa.ulū iustitiæ fidei, &c.*

Quinta.An in circūcisione Iudaica daretur peccatorū remissio,& gratia hominē verè iustificās:Exponitur sententia veterū,id negātiū.

Sexta.Explicatur altera sententia, eorum, qui Arbitrantur,in circuncisione Iudaica datam esse remissionem peccati originalis, & gratiam iustificationis.

Septima.Super illis verbis:*Qui viuifi. at mortuos & vocat ea quæ non sunt,&c.*

Octaua.Super illis verbis:*Nec considerauit corpus suum emortuum,&c.*

Nona.Super illis verbis: *Et infirmatus non est in fide,&c.*

Decima.Super illis verbis: *Qui traditus est propter delicta nostra,& resurrexit propter iustificationem nostram.*

IN CAPVT QVINTVM EPIST. AD ROM.

Disputationes decem & octo.

PRima disputatio.Super illis verbis:*Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum.*

Secunda.Super illis verbis: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, &c.*

Tertia. Quid significent illa verba, quæ de charitate dixit hoc loco Apostolus: *Diffusa est in cordibus nostris.*

Quarta. Quid significare voluerit Apostolus illis verbis:*Per Spiritum sanctum qui datus est nobis.*

Quinta.Super illis verbis:*Vix enim pro iusto quis moritur,&c.*

Sexta.Super illis verbis:*Propterea, si. ut per vnū*

nem peccatum in hunc mundum intrauit.

Septima. Super illis verbis: *Et per peccatum mors,* &c.

Octaua. Super illis verbis: *In quo omnes peccauerunt.*

Nona. Aduersus eos, qui peruersè hunc Pauli locum interpretantes, dixerunt, ex Adamo transisse peccatum in omnes homines, nō per propagationē, sed per exēplū atq; imitationē.

Decima. Super iisdem verbis Apostoli: *In quo omnes peccauerunt.*

Vndecima. Super illis verbis: *Vsque ad legem enim peccatum erat in mundo,* &c.

Duodecima. Super illis verbis: *Sed non sicut delictum, ita & donum,* &c.

Decima tertia. De pœna, quæ debetur propter originali peccato post hanc vitam.

Decima quarta. Super Theodoreti explanatione illorum verborum Pauli: *Sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores cōstituti sunt multi,* &c.

Decima quinta. Discutitur interpretatio, quam tradit S. Chrysostomus, eorundem illorū verborum Pauli.

Decima sexta. Quod sententiam quorundā de imputatiuo peccato originali apertè falsam esse ostendant hæc ipsa verba Pauli.

Decima septima. Quod hæc Pauli verba manifestè refellant figmentum hæreticorum de iustitia imputatiua.

Decima octaua. Super illis verbis: *Lex autē subintrauit vt abundaret delictum,* &c.

IN CAPVT SEXTVM EPIST. AD ROM.

Disputationes vndecim.

Prima disputatio. Super illis verbis: *Quid ergo dicemus? permanebimus in peccato, vt gratia abundet? Absit,* &c.

Secunda. Super illis verbis: *Hoc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est,* &c.

Tertia. Super illis verbis: *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore,* &c.

Quarta. Super illis verbis: *Peccatum vobis non dominabitur,* &c.

Quinta. Super illis verbis: *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ,* &c.

Sexta. Super illis verbis: *Quem ergo fructum habuistis in illis, in quibus nunc erubescitis?*

Septima. Super illis verbis: *Stipendia enim peccati mors,* &c.

Octaua. Sacram Scripturam apertè pluribus in locis docere, bona opera esse meritoria vitæ æternæ, & ipsam æternam vitam esse mercedem meritis bonorum operum reddendā, &c.

Nona. Super illis verbis Psal. 102. *Qui coronat te in misericordia & miserationibus.*

Decima. An possit aliquid homini deberi à Deo secundum iustitiam.

Vndecima. Quomodo bona iustorum opera & non sint, & verè sint condigna merita vitæ æternæ.

IN CAPVT SEPTIMVM EPIST. AD ROM.

Disputationes duæ & viginti.

Prima disputatio. An matrimonium ritè cōtractum, iamq; consummatum, possit, viuente vtroque coniuge, omnino dissolui.

Secunda. An supradictæ doctrinæ contraria fuerit lex Moysis de libello repudij.

Tertia. An supradictæ doctrinæ aduersetur lex Christi de dimittēdā vxore ob fornicationis causam.

Quarta. An supradictæ doctrinæ contraria sit B. Ambrosij sententia.

Quinta. Super illis verbis: *Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi,* &c.

Sexta. An ex supradicta Pauli sententia liceat argumentari (sicut argumentantur hæretici huius temporis) Christianos esse per Christū à legis obseruatione liberatos.

Septima. Super illis verbis: *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit.*

Octaua. In hæreticos huius tēporis, Qualē cōcupiscentiam lex prohibuerit, dicens: *Non cōcupisces:* Et an hoc præceptum impleri ab hominibus possit in hac vita.

Nona. An huic doctrinæ Catholicæ contraria hæreticorū sententia, vel ex rationibus, vel ex auctoritate probabilitatem habeat.

Decima. An quia B. Paulus & Augustinus malos cōcupiscentiæ motus, etiā inuoluntarios, simpliciter vocant peccatum, ideo sint peccatum propriè dictum, &c.

Vndecima. Super illis verbis: *Sine lege enim peccatum mortuum erat,* &c.

Duodecima. Super illis verbis: *Scimus enim, quia lex spiritualis est, ego autem carnalis sum,* &c.

Decima tertia. Super illis verbis: *Quod enim operor non intelligo,* &c.

Decima quarta. In Caluinum, hæc Pauli verba malè interpretantem.

Decima quinta. Super illis verbis: *Scio, quia non habitat in me, hoc est, in carne mea bonum,* &c.

Decima sexta. Super illis verbis: *Nam, velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio.*

Decima septima. Super illis verbis: *Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem,* &c.

Decima octaua. Super illis verbis: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?*

Decima nona. Super illis verbis: *Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.*

Vigesima. Super quadam singulari, multisq; ab aliis diuersa, sed acuta, & docta, & pia, superiorum Apostoli verborum, interpretatione, quæ est apud Cassianum.

Vigesima prima. An illa verba: *Ego autem carnalis sum,* &c. & item illa: *Video aliam legem,* &c. putandum sit dixisse Apostolum de seipso, an potius de aliis hominibus, vel iustis, sed imperfectis adhuc tamē, vel de peccatoribus & flagitiosis.

Vigesima secunda. An B. Paulus graues carnis

cetata

tentationes passus sit.

IN CAPVT OCTAVVM EPIST. AD ROM.

Disputationes viginti octo.

PRIMA disputatio. Super illis verbis: *Nihil ergo nunc damnationis est iis, qui sunt in Christo Iesu, &c.*

Secunda. Super illis verbis: *Lex enim Spiritus vitæ in Christo Iesu, &c.*

Tertia. Super illis verbis: *Nam quod impossibile erat legi, &c.*

Quarta. Super illis eiusdem sententiæ verbis proximè subsequentibus: *De peccato damnauit peccatum in carne.*

Quinta. Super illis verbis: *Vt iustificatio legis impleretur in nobis, &c.*

Sexta. Super illis verbis: *Ipse enim Spiritus testimonium reddit Spiritui nostro, quod sumus filii Dei.*

Septima. Super eisdem Apostoli verbis: & super opinione quorundam Catholicorum Doctorum, &c.

Octaua. Explicantur diuinæ Scripturæ testimonia, quæ supra sunt posita, & ad supradictæ opinionis confirmationem à defensoribus eius adferri solent.

Nona. Quanta certitudine possit quispiam in hac vita habere, citra specialem Dei reuelationem, cognitum & certum se in Dei gratia esse.

Decima. Super illis verbis: *Existimo enim quod non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis.*

Vndecima. Explicatur prima interpretatio illorum verborum Apostoli: *Nam expectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat.*

Duodecima. Super aliis duabus eorundẽ Apostoli verborum interpretationibus.

Decimatertia. Explicatur quarta eorũdem verborum Apostoli interpretatio quæ videtur cæteris esse præferenda.

Decimaquarta. An supradicta B. Pauli sententia opinionem adiuuet eorum, qui cœlos esse corruptibiles, & aliquando corrumpendos esse censuerunt.

Decima quinta. Super illis verbis: *Non solum autem illa, sed & nos ipsi primitias Spiritus habentes, &c.*

Decima sexta. Super illis verbis: *Spe enim salui facti sumus, &c.*

Decima septima. Super illis verbis: *Similiter autem & Spiritus adiuuat infirmitatem nostram.*

Decima octaua. Super illis verbis: *Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus, &c.*

Decima nona. Super iisdem verbis Apostoli.

Vigesima. Super illis verbis: *Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, &c.*

Vigesima prima. Super illis verbis: *Nam quos præsciuit, & prædestinauit, &c.*

Vigesima secunda. An hæc Apostoli sententia, eorum opinionem adiuuet, qui putauerunt, causam prædestinationis hominum ad gratiam, & ad gloriam, esse diuinam præscientiam bonorum operum quæ facturi sunt homines: vel fidei, qua credituri, & obedituri sunt vocationi: vel consensus, & boni vsus liberi arbitrii in cooperando diuinæ gratiæ.

Vigesima tertia. Præscientiam bonorum operum, & bonum vsum liberi arbitrii hominum, non esse causam vel rationem diuinæ prædestinationis eorum ad gratiam, & vitam æternam.

Vigesima quarta. Quemadmodum supradictam opinionem nonnulli bonam in partem interpretari, & cum sententia B. Augustini conciliare voluerint.

Vigesima quinta. An interpretatio huius loci Apostolici, quam tradit Ambrosius Catharinus, & sententia eius de prædestinatione, sit probabilis, & cum sacrarum literarum doctrina consentiens.

Vigesima sexta. An qui prædestinatus est à Deo ad vitam æternam, possit aliquando excidere Dei gratia, & in mortali peccato esse.

Vigesima septima. Etiam eos, qui non sunt prædestinati, & sunt præsciti, ad æternam damnationem, posse nihilominus tamen, aliquando esse sine peccato mortali, & habere veram iustitiam & gratiam Dei.

Vigesima octaua. An qui prædestinati sunt, planè cognitum & certum habere possint, citra specialem Dei reuelationem, se prædestinatos esse à Deo ad vitam æternam.

IN CAPVT NONVM EPIST. AD ROM.

Disputationes tredecim.

PRIMA disputatio. Super illis verbis: *Optabam enim ego anathema esse à Christo pro fratribus meis, &c.*

Secunda. Super eorundem Apostoli verborum interpretatione, quam tradunt Græci expositores.

Tertia. Super aliis eorundem Apostoli verborum interpretationibus.

Quarta. Super illis verbis similem sententiam, eandemque habentibus, quæ dixit Moses Deo: Aut dimitte eis hanc noxam; aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti.

Quinta. Super illis verbis Apostoli. *Sicut scriptũ est (Malachiæ 1.) Iacob dilexi, Esau autem odio habui.*

Sexta. An quod hoc loco dicitur, Deum habuisse odio Esau, pugnet cum eo quod alibi scriptum est, Deum diligere omnia quæ sunt, & nihil odisse eorum quæ fecit.

Septima. Super illis verbis: *Quid ergo dicemus? numquid iniquitas est apud Deum? Absit, &c.*

Octaua. Super illis verbis: *Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.*

Nona Super illis verbis: *Dicit enim Scriptura Pharaoni, Quia in hoc ipsum te excitaui, &c.*

IN

INDEX

LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ, QVI IN HOC SECVNDO TOMO SELECTARVM DIsputationum in epistolam ad Romanos, vel explicantur, vel illustrantur.

Prior numerus caput epistolæ ad Romanos, alter numerum in margine adnotatorum significat.

9. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam & sensum multa cogitántem deprimit terrena inhabitatio. c.7.n.211

11. Misereris omnium, quia omnia potes: & dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam,&c. c.2.n.17.& c.9.n.35

12. Cùm sis iustus, iustè omnia disponis: ipsum quoque qui non debet puniri, condemnare, exterum iudicas à tua virtute. c.5.n.36

14. Creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationem animabus hominum, & muscipulam pedibus insipientium. c.1.n.109

Ecclesiastici.

5. Ne sequaris in fortitudine tua concupiscentias cordis tui: & ne dixeris: Quomodo potui, aut quis me subiiciet propter facta mea? Deus enim vindicans vindicabit. c.1.n.121

5. Ne temerè quid loquaris. c.2.n.5

5. Ne tardes conuerti ad Dominum: & ne differas de die in diem: subitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te. c.2.n.12

10. Initium omnis peccati est superbia. c.7.n.40

18. Post concupiscentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere. c.1.n.121

18. Ne verearis vsque ad mortem iustificari. c.2.n.51

25. A muliere initium factum est peccati, & propter illam omnes morimur. c.5.n.28

43. Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis: exaltantes eum, replemini virtute; ne laboretis, non enim comprehendetis,&c. c.1.n.79

Isaiæ.

5. Expectat vos Deus, vt misereatur vestri. c.2.n.17

5. Quid est quod debui vltra facere vineæ meæ, & non feci ei? an quod expectaui vt faceret vuas, & fecit labruscas? c.2.n.24.

22. Comedamus & bibamus, cras enim moriemur. c.1.n.78

23. Et erit opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ silentium, & securitas sempiterna. c.5.n.2

33. Dominus iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse saluabit nos. c.7.n.25

36. Redite præuaricatores ad cor. c.4.n.92

52. Gratis venundati estis, & sine argento redimemini. c.7.n.72

64. Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus iis, qui diligunt ipsum. c.1.n.87

64. Facti sumus vt immundi omnes nos: & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ.

Hieremiæ.

1. A sæculo fregisti iugum, rupisti vincula, & dixisti: Non seruiam. c.6.n.34

3. Dormiemus in confusione nostra, & operiet nos ignominia nostra; quia Domino Deo nostro peccauimus,&c. c.4.n.34

3. Iustificauit animam suam auersatrix Israël comparatione præuaricatricis Iudæ. c.2.n.36

18. Dixit Deus, Repente loquar aduersus gentem, & aduersus regnum, vt eradicem & destruam & disperdam,&c. c.3.n.7

23. Ipsi currebant, & ego non mittebam eos. c.1.n.7

30. Propter multitudinem iniquitatis tuæ, dura facta sunt peccata tua. c.9.n.59

31. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Israël, & domui Iuda fœdus nouum, &c. c.3.n.48.& c.8.n.8

Ezechielis.

3. Si conuersus iustus à iustitia sua fecerit iniquitatem, ponam offendiculum coram eo. c.1.n.14

8. Fili hominis, fode parietem. Et cùm fodissem parietem, apparuit ostium vnum, & dixit ad me: Ingredere,&c. c.1.n.95

18.& 33. In quacunque die iniquus conuersus fuerit, omnes iniquitates eius obliuiscar. c.2.n.12

36. Dabo vobis cor nouum, & spiritum meum ponam in medio vestri: & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, &c. c.2.n.24.& c.8.n.8

36. Et recordabimini viarum vestrarum pessimarum, & studiorum non bonorum: & displicebunt vobis iniquitates vestræ, & scelera vestra,&c. c.6.n.36

Danielis.

12. Et multi de his qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt: alij in vitam æternam: alij in opprobrium, vt videant semper. c.5.n.65

Oseæ.

8. Ipsi regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt, & non cognoui eos. c.13,n.5

Michææ.

2. Vtinam essem vir non habens spiritum, & mendacium potius loquerer. c.9.n.10

2. Machabæorum.

6. Non enim ætati nostræ dignum est fingere; vt multi adolescentes, arbitrantes Eleazarum, nonaginta annorum, transisse ad vitam alienigenarum,& ipsi propter meam simulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur,&c. c.1.n.92

EX NOVO TESTAMENTO.

Matthæi 3.

POenitentiam agite, & Quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? c.1.n.52

3. Facite fructum dignum pœnitentiæ. c.8.n.48

5. Audistis, quia dictum est Antiquis: Non occides. Qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis,&c. c.7.n.60

5. Gaudete, & exultate, quoniam merces vestra

Ad Hebraeos.

Iacobi.

1. Petri.

2. Petri.

1. Ioannis.

Apocalypsis.

INDEX
ALPHABETICVS RERVM PRÆCIPVARVM, QVÆ IN HOC SECVNDO SELECTARVM DISPVtationum in epistolam ad Romanos tomo continentur.

Prior numerus capita Epistolæ: posterior numerum in margine adnotatum demonstrabit. Quod si aliquando vnum tantum numerum inueneris, posteriorem intellige marginalem, eius capitis, quod proximè notatum antecessit.

D

Decalogus.

Dilectio.

Donum.

E

Electi.

Euangelium.

F

Fides.

G

Gemitus.

Gloria.

Gratia.

H

Habitus.

Hostia.

I.

Ignorantia.

Impœnitentia.

Induratio.

Infidelis.

Infirmitas.

Ira Dei.

Iustificatio.

præpa

FINIS.